

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

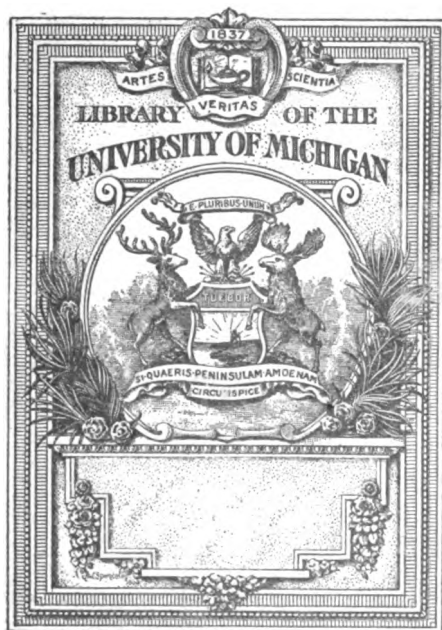
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B

649854

878

V9

H6

1819

P. VIRGILII MARONIS

OPERA OMNIA.

VOL. I.

P. VIRGILII MARONIS

OPERA OMNIA

33149

EX EDITIONE HEYNIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

EXCURSIBUS HEYNIANIS

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN PRIMUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A.M.

1819.

CONSPECTUS

eorum quæ hac editione

continentur.

	Pag.
Epistola ad S. Delphinum	1
Præfatio	4
P. Virgilii Maronis Vita	7
— — — Historia Descripta per Consules	20
Testimonia Veterum De Virgilio	30
Bucolicon Liber	33
Georgicon Lib.	153
Argumentum in Æneida	395
De Natura Poëmatis Epici	396
— — — Æneidos	397
Æneidos Lib I.	400
— — — II.	487
— — — III.	559
— — — IV.	641
— — — V.	715
— — — VI.	804
— — — VII.	909
— — — VIII.	992
— — — IX.	1060
— — — X.	1132
— — — XI.	1221
— — — XII.	1304

Auct. 02-25-33/100

	Pag.
Proœmium in Culicem	1386
Culex	1394
— Probabiliter Restitutus cum Notatione Inter- polationum	1441
Proœmium in Cirin	1454
Ciris	1462
Proœmium in Catalecta	1520
Catalecta	1522
Proœmium in Copam	1542
Copa	1544
Proœmium in Moretum	1548
Moretum	1552
NOTÆ VARIORUM in Bucolic.	1563
— in Georgic. Lib. I.	1719
— — II.	1833
— — III.	1948
— — IV.	2055
— Æneidos Lib. I.	2169
— — II.	2429
— — III.	2595
— — IV.	2735
— — V.	2866
— — VI.	2976
— — VII.	3144
— — VIII.	3285
— — IX.	3439
— — X.	3564
— — XI.	3701
— — XII.	3835
Excursus ad Bucolica. I. Ecloga IV. Græce Versa in Orat. Constantini M.	3957
— II. De Varo	3960
— II.* De Sileno a Satyris et Nymphis vincto	3963
— III. De C. Cornelio Gallo simulque de Eu- phorionis Chiliasi	3965
— IV. De Scylla	3970

	Pag.
— ad Georgicon Lib. I. 1. De Aratro Virgiliano	3974
— II.* Ad Locum de Prognosticis Serenæ Tempestatis ex Pluviali	3976
— ad Georgicon Lib. IV. 1. De Pleiade Piscem fugiente	3980
— II. De Nympharum Domo et Penei Regia	3983
— ad Æneidos Lib. I. 1.* De Ministerio Deorum, inprimis Junonis, in Æneide	3987
— I.+	3991
— I.** Pallas fulmen jaculans	3994
— I. De Insula Æolia	3997
— II. Nymphæ Junonis Comites	3998
— III.	3999
— IV. Aræ in Mari ex adverso Carthaginis	4000
— V. Neptunus graviter commotus idemque placidus	4003
— VI. De loco Littoris Libyæ, ad quem Æneas appulit	4005
— VII.* De Antenore	4009
— VII. De Timavo Fluvio	4013
— VIII. De Iuli cognomine	4017
— IX.	4019
— X. Mercurius ad Pœnos placandos missus	4021
— XI. Dido a Sychæi Umbra monita	4023
— XII. Pius Æneas	4024
— XIII. De iis quæ Deorum præsentiam arguunt	4025
— XIV. Equi Caput omen Carthaginensium fortunæ	4032
— XV. Pictura in Templo Carthaginis ab Ænea perlastrata	4034
— XVI. De Rheso	4036
— XVII. De Troïlo	ib.
— XVIII. De Hectore circa Trojam raptato	4038
— XIX. De Memnone	4039
<i>Delph. et Var. Clas.</i>	<i>Virg.</i>
	b

	Pag.
— XIX.* De Amazonibus auxilium Ilio ferentibus	4040
— XX. Dianæ et Nympharum Choreæ	4043
— XXI. De antiquo Italiæ nomine	4046
— XXII. Auro inclusum Ebur, Marmor, Argentum	4049
— XXIII. Teucris ad Sidonios accessus	4051
— XXIV. De Ilione	4052
— XXV.	ib.
— XXVI.	4053
— ad Æneidos Lib. II. 1. De Auctoribus Rerum Trojanarum	4054
— II. Noctis per cœlum transvectio	4082
— III. De Equo Trojano	4084
— IV. De Sinone	4087
— IV.* De Palamede	4089
— IV.** Palladium a Diomede et Ulysse raptum	4092
— V. De Laocoonte	4094
— VI. Laocoontis clamores	4100
— VII. Equus Trojanus in Urbem inductus	4101
— VIII. De nocte Trojanis funesta	4102
— VIII.* Hector classi Achivorum ignem inferens; et victor Patrocli rediens	4104
— IX. De Penatibus, Palladio, et Vesta	4105
— X. De Corœbo	4115
— X.* Cassandra raptata	4116
— XI. De Priami nece	4119
— XII. De Helena recepta	4120
— XIII. Anchises humeris Æneæ asportatus	4122
— XIV. De Creusa	ib.
— XV. Prædictio aditus Hesperiae obscura	4123
— XVI. Luciferi ortus ab Ida	4124
— XVII. De Æneæ discessu ex Urbe, ejusque Patre et stirpe	4125
— ad Æneidos Lib. III. 1. De Æneæ Erroribus	4132

	Pag.
— II. De Errorum Æneæ annis . . .	4144
— III. Polydorus	4152
— IV.	4153
— V. Teucri et Teucrorum e Creta origines . .	4154
— VI. De Dardani originibus ex Arcadia vel ex Tyrrenia et urbe Corytho . . .	4155
— VII. De Harpyiis	4158
— VIII. Vaticinium de mensis ambesis . .	4162
— IX. De clypeo Abantis	4164
— X. Heleni et Andromachæ occursus in Epiro	4165
— XI. Polyxenæ immolatio	4168
— XII. Neoptolemi cædes	ib.
— XIII. De cognatione inter Epirotas et Ro- manos	4170
— XIV. De Herculeo Tarento	4172
— XV. De Ætna	4173
— XVI. Fœda ad sensum a Poëta narrata . .	4175
— XVII. Anchisæ obitus	4176
— ad Æneidos Lib. IV. 1. De Didone ejusque amoribus et ætate	4177
— II. Apollinis accessus ad Delum	4182
— III. De Famæ specie	4185
— IV. Templum Hesperidum	4186
— ad Æneidos Lib. V. 1. Super Æneæ ac- cessu ad Siciliam	4188
— II. De Eryce	4191
— III. De Elymo, Entello, aliisque ex antiqui- tate Siciliæ	4192
— IV. Vestis cum Raptu Ganymedis intexto .	4194
— V. De Ludo Trojæ	4196
— VI. Classis Trojana incensa	4197
— VII. Episodium de Palinuro	4198
— VIII. Somaus Palinurum opprimens . .	4199
— ad Æneidos Lib. VI. 1. Necyïæ in Poëta- rum carminibus frequentatæ	4200

	Pag.
— II. Locorum circa Avernum descriptio, seu topographia agri Cumani . . .	4203
— III. Eadem topographia ad mentem Maronis . . .	4207
— IV. De <i>Æneæ</i> accessu ad Italiam . . .	4210
— V. Deiphobe Sibylla et sacerdos . . .	4213
— VI. Ramus aureus . . .	4215
— VII. De Misenio . . .	4217
— VIII. Chorographia locorum inferorum ex Poëtæ mente . . .	4218
— IX. De fluminibus Inferorum . . .	4223
— X. Descensus ad Inferos an ex Initiis Eleusiniis sit adumbratus . . .	4226
— XI. De Judiciis apud Inferos . . .	4228
— XI.* Orgia Bacchica poetarum usibus inservientia . . .	4231
— XI.** Tempora descensus <i>Æneæ</i> ad Elysium . . .	4232
— XII. De Salmoneo . . .	4235
— XIII. Animarum origines et fata . . .	4237
— XIV. Futurarum rerum prædictiones in epico carmine . . .	4243
— XV. Portæ Somni . . .	4250
— ad <i>Æneidos</i> Lib. VII. I. De Caieta et insula Circes . . .	4254
— I.* Pecten et <i>νεφέλη</i> in antiqua textrina . . .	4261
— II. De accessu <i>Æneæ</i> ad Italiam . . .	4263
— III. De locorum, in quæ Trojani escensum fecere, situ : adeoque de agro Laurente et Troja nova, urbibus Laurento et Lavinio, Numicio fluvio, Juturnæ lacu, et urbe Alba Longa . . .	4270
— IV. Veteris Italiæ origines, populi, et fabulæ, ac religiones . . .	4277
— V. Historiæ veteris mythicæ Italiæ capita potiora de Saturno, Jano, Pico, Fauno . . .	4292
— VI. De oraculo Fauni in luco Albunæ in	

	Pag.
agro Tiburtino	4299
— VII. De fabularum Græcarum usu, et de Italicarum in illarum naturam deflex- arum habitu; tum de Turno	4300
— VIII. Ad recensum populorum, qui cum La- tino armorum societatem inierant	4307
— ad Æneidos Lib. VIII. 1. Evander Arcas, ejusque sedes in monte Palatino	4322
— II. De priscis Italiæ incolis et nominibus	4324
— III. Super Etruscis et Mezentio	4331
— IV. De Æneæ clypeo	4337
— ad Æneidos Lib. IX. 1.* Narrata de Ænea et Anchise ante belli Trojani tempora	4347
De Deorum intervntu in Æneide; et unde poëtæ acceperint ea signa, quæ præsentiam numinis arguunt	4350
— ad Æneidos Lib. X. 1. Auxilia Æneæ ex Etruria	4356
— II. De Amyclis tacitis	4362
— ad Æneidos Lib. XI. 1. De Diomedis se- dibus in Apuliæ littore	4364
— II. De Camilla	4369
— III. De Chlamyde in nodum collecta	4370
— ad Æneidos Lib. XII. 1. Super temporis spatio, in quod sex posteriorum Ænei- dis librorum res gestæ a Poëta dispes- cuntur	4373
— II. De Junonis Deorumque intervntu in extrema parte Æneidis	4375
— III. De rebus gestis et fatis Æneæ inde ab adventu in Italiam, et de Poëtæ artifi- cio in his rebus tractandis et ornandis	4377
— IV. De Iapide medico	4387
— v. Censura eorum quæ in Æneidis cecono- mia reprehendi possunt	4389
— ad Cirin. De Carme, Britomarti, Aphæa, et	

	Pag.
Dictynna	4397
Recensus Editionum	4399
— Codicum	4556
De Antiquis P. Virgilii Interpretibus	5587
Loca Veterum Scriptorum, in quibus de Virgilio memoratio fit.	4596
Argumenta operum Virgilii numeris astricta	4604
Epitaphia Virgilii	4620
Index Rerum	i
— Nominum	ccccxiv

P. VIRGILII MARONIS
OPERA.

AD

SERENISSIMUM

DELPHINUM

CAROLUS RUÆUS

E SOC. JESU.

ARMA tibi, LODOICE, sinit jam firmior ætas,
Arma ferunt Musæ: blandis illæ artibus olim
Te puerum solitæ molles formare sub annos;
Bella modo, æratasque acies, animasque superbas
Heroum veterum, et magnæ capita ultima Romæ
Æneamque Ilumque, sacro tibi vertice Pindi
Deducunt alacres, tuaque ultro ad limina sistunt.
Aspicias insignes lauro Parnasside vultus,
Horrentemque comam, et rorantia tela cruore,
Bellatorum habitus? Non hæc tibi nomina primum
Nota, nec insuetæ percellunt lumina formæ.
Jamdudum faciles oculos per sæcula ducens,
Et seriem, et casus, et fortia mente retractas
Facta virum: nec te tantum excitat æmulus ardor
Nitentem celeri laudum ad fastigia gressu;
Jussa etiam, et MAGNI stimulant exempla parentis.
Atque is, credo equidem, cœptis te in talibus angit
Interdum timor, Emathium qui Persidis olim

Delph. et Var. Clas.

Virg.

A

Victorem summos inter vexabat honores ;
 Ne deesset factis vox olim digna canendis.
 Forsan, ut hic vatem Pelidæ invidit Homerum ;
 Tu quoque, postgenitis avidus transmittere nomen,
 Æneæ invideas Andini plectra Maronis ;
 Major et Ænea, majorque futurus Achille.
 Ne tamen ille animum metus urgeat : aurea postquam
 Flumina Castaliis fudit REX MAXIMUS arvis ;
 Fertilis in vates omnis se gleba resolvit,
 Qualis in armatos tellus Cadmæa maniplos.
 Jam chorus æqualis procerum, jam Gallica pubes
 Romulidum numeris cantuque assuescit oorum
 Auspice te : mox apti omnes tua dicere bella ;
 Totque tui quondam, quot erunt ea bella, Marones.

Ipse nemus linquens placidum, ripasque beatas
 Elysia Lethes, Francas Romanus in auras
 Virgilius, vatum dux antistesque tuorum,
 Sponte venit : non ille modos et Franca per artem
 Verba sonans, nostroque recens simulatus amictu ;
 Sed gravis ut quondam, et Latii Luparæa canore
 Tecta replens litui, Versaliaque arva pererrans,
 Ausonia in trabea et Sarrano lucidas ostro.

Non tamen hoc habitu, non hoc se more ferentem
 Dura Palatinæ carpent ludibria turbæ.
 Hæc fuerint prius : insano cum Gallia fastu
 Sermonis Latii probro sibi verteret usum.
 Ex quo autem, invitæ nutricis ab ubere raptus,
 Pieridum in gremio consuesti ducere somnos,
 Regalis puer, et Latia ridere Minervæ :
 Redditus hinc nostris honor artibus, hinc duce vates
 Virgilio penetrant aulas atque aurea regum
 Atria : turba audax, ignaræ plebis iniquos
 Ulta sales per te, et levium secunda jocorum.

Quantus Tænarios fines Ephyreæ tecta
 Lesbius intravit vates, quem fluctibus atris
 Merserat impia gens et surdi ad carmina nautæ :
 At Delphin, blandi CAPTUS DULCEDINE CANTUS,

Ionio e magno terris invexit amicis
Mirantem, et tuto celebrantem e littore munus.

Non aliter, **L**ODOICE, tuo nunc munere prodit
Ille novam in lucem veteri conspectus honore
Virgilius : tantum radios sonitumque refringit,
Audiri vulgo patiens, patiensque videri ;
Et recta vocum serie, numerisque solutis,
Digna rudes fingens olim ad modulamina vates.

Juverit hoc alios : nihil hoc tibi simplice cultu,
Hac nihil arte opus est : pleno dudum ore sonantem
Virgilium, et magnos capis alto pectore sensus.
Ille suas tibi pandere opes, sua furta fateri
Sæpe amat. Augusto qualis Priameïa fata,
Tartareamque domum, et Tyrios narrabat amores :
Cum spoliis Arabum gravis, et Gangetide præda,
Baiarum hic fontes lætamque reviseret urbem,
Victrices mulcens Andino carmine curas.

Hunc sequere, et factis, et magni vatis amore :
Utraque digna tuis laus moribus, utraque fatis.
Jamque adeo belli strepitus Martisque labores
Mitibus adjunxti studiis : te Dola frementem
Horruit ad muros, ignesque ac tela minantem ;
Nil tamen hæc mites turbarunt prælia Musas.
Tu quoque, cum magnis ætas matura triumphis
Mox aderit, sive Austriacam tremefeceris Arcton,
Seu magis Hesperiae penetrabis claustra Pyrenes ;
Musarum salibus duros asperge labores :
Martia nil mites turbabunt prælia Musæ.

LUTETIÆ PARISIORUM.

KAL. OCTOB. ANNO M. DC. LXXV.

PRÆFATIO.

FUIT iis hominibus, qui scripta veterum explanarunt, hoc in omni ætate familiare vitium : ut se primum, auctorem deinde suum, illustrandos ornandosque susceperint ; eos, quorum scriberent gratia, nullo admodum in loco ac numero habuerint. Aut enim scribere otiosis videntur voluisse, quibus ad libelli intelligentiam interdum satis exigui multa et magna commentationum volumina placere possent ; aut eruditis viris et maximarum rerum cognitione jam imbutis, qui levia et communia fastidirent. Qui vero primos juvenum conatus adjuvare non a sua dignitate alienum duceret, vix e tota interpretum gente unus atque alter inventus est. Idcirco hanc partem, prope depositam a ceteris, tanto studiosius suscipi voluit, qui est ab Rege Christianissimo Serenissimi Delphini institutioni præpositus, Illustrissimus Montauserii Dux ; quanto regii alumni indolem ad pernoscenda veterum opera propensiolem videbat : atque ut Princeps optimus prodesse jam tum inciperet suis, et orbis utilitati natum se intelligeret ; hæc privatorum ejus studiorum qualiacumque subsidia, publica facere etiam visum est.

His ego auctoribus ac ducibus, in hac Virgilii explanatione, præter brevitatis nitorisque studium, id inprimis mihi proposui; publicis commodis, non meæ me laudi servire. Igitur versibus interpretationem, notas interpretationi subjeci. Et eum quidem interpretationis optimum esse duxi modum: primum ut esset continua; ne, dum omitto facilia, nonnulla etiam, ut fit, difficilia præterirem: tum ut expedita poëticis numeris versuum sententia redderetur, plano rectoque ordine, verbis totidem aliis; ut, præter vim sensumque verborum, etiam eorum copia compararetur. In notis neglexi nihil, cujus in legendo Virgilio usus esse aliquis posset; nihil ad solam literaturæ ostentationem usurpavi.

Atque id quidem mihi a summis viris impositum quanta fide perfecerim, declarabit fructus, ut spero, non mediocris inde percipiendus. Quam sit autem scite prudenterque institutum, ex iisdem ipsis consilii auctoribus existimare jam nunc licet. Qui enim in informandis maximi Principis moribus tantam, non civilis modo militarisque prudentiæ, sed literatæ etiam sapientiæ vim præ se semper tulit, Carolus Sancta-Mauræus Montauserii Dux; potuit is ad eandem sapientiam parum tutum ac facilem ipsi aditum aperire? Potuit ad veram eruditionem non optima quæque præsidia, conquirere vir Divinis humanisque doctrinis excultissimus, Episcopus Condomiensis, Jacobus Benignus Bossuetius? Horum ego monitis, auctoritati, prudentiæ non decederem, quibus Rex sapientissimus suas regni que sui spes omnes unice commisit? Præsertim cum curis meis consilia plerumque accederent Petri Danielis Huetii, cujus in moderandis Serenissimi Principis studiis secundæ sunt partes. Is, cum et doctrinæ fama multum apud ceteros, et morum suavitate plus apud me aliquid possit; effecit amicitiae suæ lenociniis, communicatis etiam mecum notis in Virgilium quibusdam suis, ne tanto me operi omnino imparem putarim.

In quo, quid præter alios interpretes præstiterim, facile intelliget, quisquis eos aliquando attigerit: quorum qui-

dem errores notare nolum asperius, qui excusari meos peto. Sane opera non inutilis a me posita est in explicandis ex fide historiæ compluribus locis, obscuris prius, aut parum feliciter enodatis: advocata etiam interdum subsidia aliarum artium ac disciplinarum, ne grammaticum egisse tantum dicerer: quibus tamen in singulis si cui videbor nimis presse stricteque versatus, cujusmodi querelæ jam ad me delatæ sunt; is me, non geographum, aut philosophum, aut rhetorem, sed Virgilii interpretem esse intelligat.

Hac secunda editione, tum alia multa, quæ primis curis exciderant, adjecta aut emendata; tum vero inprimis textus ipse Virgilii multis in locis, ex fide Nic. Heinsii, restitutus: cum ille novissimam editionem suam ex MSS. triginta diligentissime contexuerit. Cujus viri omnibus, qui literas amant, luctuosa mors; memoria cara semper et jucunda futura est.

V I T A :

INCERTO AUCTORE,

QUEM ALIQUI DONATUM FALSO PUTANT.

PUBLIUS Virgilius Maro parentibus modicis fuit, et præcipue patre Marone: quem quidam opificem figulum; plures, Magi cujusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt: quem cum agricultura rei que rusticæ et gregibus præfecisset socer, sylvis coëmendis et apibus curandis reculam auxit. Natus est, Cn. Pompeio Magno, et M. Licinio Crasso, primum Coss. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui est a Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cum somniasset enixam se laureum ramum, quem compactum terræ coaluisse, et excrevisse illico in speciem maturæ arboris, refertæ variis pomis et floribus, cerneret: sequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in subiecta fossa partu levata est. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagiisse, et adeo miti vultu fuisse, ut haud dubiam spem prosperioris genituræ jam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiiis eodem statim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante satas populos adæquarit: quæ arbor Virgilio ex eo dicta, atque consecrata est, summa gravidarum et foetarum religione, suscipientium ibi et solventium vota.

Initia ætatis, id est, usque ad septimum annum, Cremonæ egit : et XVII. anno virilem togam cepit, illis consulibus iterum quibus natus erat. Evenitque et eo ipso die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, et inde paulo post Neapolim transiit : ubi, cum literis et Græcis et Latinis vehementissimam operam dedisset, tandem omni cura omnique studio indulsit medicinæ et mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque esset, se in urbem contulit : statimque magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos variosque morbos incidentes equis curavit. At Augustus in mercedem singulis diebus panes Virgilio, ut uni ex stabulariis, dari iussit. Interea a Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæsari dono fuit missus : qui omnium iudicio spem portendebat virtutis et celeritatis immensæ. Hunc cum aspexisset Maro, magistro stabuli dixit, natum esse ex morbosa equa, et nec viribus valiturum, nec celeritate : idque verum fuisse inventum est. Quod cum magister stabuli Augusto recitasset, duplicari ipsi in mercedem panes iussit. Cum item ex Hispania Augusto canes dono mitterentur, et parentes eorum dixit Virgilius, et animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum augmentari Virgilio panes.

Dubitavit Augustus Octavii ne filius esset, an alterius : idque Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum et equi naturam parentesque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat : et solum rogat, an sciat quisnam esset, et quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te Cæsarem Augustum : et ferme æquam cum Diis immortalibus potestatem habere scio, ut quem vis felicem facias. Eo animo sum, respondit Cæsar, ut si verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Augustus : putant alii me natum Octavio : quidam suspicantur alio me genitum viro. Maro subridens : Facile, inquit, si impune licenterque quæ sentio loqui jubes, id dicam. Affirmat

Cæsar jurejurando, nullum ejus dictum ægre laturum: imo nonnisi donatum ab eo discessurum. Ad hæc, oculos oculis Augusti infigens Maro: Facilius, ait, in ceteris animalibus qualitates parentum mathematicis et philosophis cognosci possunt: in homine nequaquam possibile est. Sed de te conjecturam habeo similem veri, ut quid exercuerit pater tuus, scire possim. Attente expectabat Augustus quidnam diceret. At ille: Quantum ego rem intelligere possum, pistoris filius es, inquit. Obstupuerat Cæsar, et statim, quo id pacto fieri potuerit, animoolvebat. Interrumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pacto id conjicio. Cum quædam enuntiaverim prædixerimque, quæ intelligi scirique non nisi ab eruditissimis summisque viris potuissent, tu princeps orbis iterum et iterum panes in mercedem dari jussisti: quod quidem aut pistoris, aut nati pistoris officium erat. Placuit Cæsari facetia. At deinceps, inquit Cæsar, non a pistore, sed a rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, et Pollioni commendavit.

Corpore et statura fuit grandi, aquilino colore, facie rusticana, valetudine varia: nam plerumque ab stomacho et faucibus ac dolore capitis laborabat: sanguinem etiam sæpius ejecit. Cibi vinique minimi. Fama est eum libidinis pronioris in pueros fuisse: sed boni ita eum pueros amasse putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, et Plato suos pueros. Verum inter omnes maxime dilexit Cebetem, et Alexandrum, quem secunda Bucolicorum Ecloga Alexim appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione. Utrumque non ineruditum dimisit: Alexandrum grammaticum, Cebetem vero et poetam. Vulgatum est, consuevisse eum cum Plotia Hieria. Sed Asconius Pedianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, invitatum quidem se a Vario ad communionem mulieris, verum se pertinacissime recusasse. Cetera sane vita, et ore, et animo, tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, si quando Romæ, quo rarissime commeabat, viseretur, in publico sectantes demonstrantesque se subterfugere solitum in proximum tectum. Bona autem cujus-

dam exulantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit prope centies sestertium ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Esquilis, juxta hortos Mæcenatis: quanquam secessu Campaniæ Siciliæque plurimum uteretur. Quæcunque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit. Parentibus quotannis auream ad abundantem alitum mittebat: quos jam grandis amisit: ex quibus, patrem oculis captum: et duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cetera studia, ut supra diximus, medicinae quoque, ac maxime mathematicæ operam dedit. Egit et causam unam omnino, nec amplius quam semel. Sermone tardissimum, ac pene indocto similem fuisse, Melissus tradidit.

Poëticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludi gladiatorii magistrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit:

*Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepulchus:
Nocte, die, tutum carpe, viator, iter.*

Deinde Catalecton, et Moretum, et Priapeia, et Epigrammata, et Diras: et Culicem, cum esset annorum quindecim: cujus materia talis est. Pastor fatigatus aestu, cum sub arbore obdormisset, et serpens ad illum proreperet e palude; culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuo culicem contrivit, et visum serpentem interemit, ac sepulcrum culici statuit, et distichon fecit:

*Parve culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vita pro munere reddit.*

Scripsit etiam, de qua ambigitur, Ætnam. Et mox, cum res Romanas inchoasset, offensus materia, et nominum asperitate, ad Bucolica transiit: maxime ut Asinium Pollionem, Alphenum Varum, et Cornelium Gallum celebraret:

quia, in distributione agrorum, qui, post Philippensem victoriam, veteranis, Triumvirorum jussu, trans Padum, dividebantur, indemnem se præstitissent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit: cum sibi vixdum noto opem talisset adversus Claudii veterani militis, vel, ut alii putant, Arij centurionis violentiam: a quo in altercatione litis agrariae parum abfuit quin occideretur. Novissime autem *Æneid*em aggressus est, argumentum varium et multiplex, et quasi amborum Homeri carminum instar: præterea nominibus ac rebus, Græcis Latinisque, commune: et in quo, quod maxime studebat, Romanæ simul urbis et Augusti origo contineretur. Cum Georgica scriberet, traditur quotidie meditato mane plurimos versus dictare solitus, ac per totum diem retractando ad paucissimos redigere: non absurde, carmen se ursæ more parere dicens, et lambendo demum effingere. *Æneida* prosa prius oratione formata, digestamque in duodecim libros, particulatim componere instituit, ut quidem tradunt. Alii ejus sententiæ sunt, ut existiment eum, si diutius vixisset, quatuor et viginti libros usque ad Augusti tempora scripturum: atque alia quidem percursum, Augusti vero gesta diligentissime executurum: quippe qui, dum scriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia levissimis versibus scripsit, quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi a se dicebat, ad sustinendum opus, donec solidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Asinii Pollionis suasu, perfecit. Hic Transpadanam provinciam regebat: cujus favore, cum veteranis Augusti militibus Cremonensium et Mantuanorum agri distribuerentur, suos Virgilius non amisit. Facta enim distributione suos, Clandio seu Ario datos, recuperavit. Hunc Pollionem maxime amavit Maro, et dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui invitatus ad coenam, capus pulchritudine et diligentia Alexandri Pollionis pueri, cum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. Asinium Cornelium Gallum, oratorem clarum, et poetam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphori-

onem in Latinum: et libris quatuor amores suos de Cytheride scripsit. Hic primo in amicitia Cæsaris Augusti fuit: postea in suspicionem conjurationis contra illum adductus, occisus est. Verum usque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, ut quartus Georgicorum a medio usque ad finem ejus laudem contineret: quem postea, jubente Augusto, in Aristæi fabulam commutavit.

Georgica septennio Neapoli: Æneida partim in Sicilia partim in Campania undecim annis confecit. Bucolica eo successu edidit, ut in scena quoque per cantores crebra pronuntiatione recitarentur. Ac cum Cicero quosdam versus audisset, et statim acri judicio intellexisset non communi vena editos, jussit ab initio totam Eclogam recitari: quam cum accurate pernotasset, in fine ait, *Magnæ spes altera Romæ*: quasi ipse linguæ Latinæ spes prima fuisset, et Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea Æneidi ipse inseruit.

Georgica, reverso ab Actiaca victoria Augusto, atque reficiendarum virium causa Atellæ commoranti, per continuum quadriduum legit: suscipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interPELLARETUR ipse vocis offensione. Pronuntiabat autem maxima cum suavitate, et lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poëtam solitum dicere, involaturum se quædam Virgilio, si et vocem posset, et os, et hypocrisim: eosdem enim versus, eo pronunciante, bene sonare; sine illo inarescere, quasi mutos. Æneidos vixdum coeptæ tanta extitit fama, ut Sext. Propertius non dubitarit sic prædicare:

*Cedite Romani scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.*

Augustus vero, cum jam forte expeditione Cantabrica abesset, et supplicibus atque minacibus per jocum literis efflagitaret, ut sibi de Æneide, ut ipsius verba sunt, vel primas carminis hypographas, vel quodlibet colon mitteret: negavit se facturum Virgilius. Cui tamen multo post,

perfecta demum materia, tres omnino libros recitavit: secundum videlicet, quartum, et sextum. Sed hunc præcipue ob Octaviam: quæ cum recitationi interesset, ad illos de filio suo versus, *tu Marcellus eris*, defecisse fertur: atque ægre refocillata, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari jussit. Recitavit et pluribus: sed neque frequenter, et ferme illa de quibus ambigebat, quo magis iudicium hominum experiretur. Erotem librarium et liberum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum: quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complisse ex tempore: et huic, *Misenum Æoliden*, adjecisse, *quo non præstantior alter*. Item huic, *Ære ciere viros*, simili calore jactatum subjunxisse, *Martemque accendere cantu*: statimque sibi imperasse, ut utrumque volumini adscriberet.

Bucolica Georgicaque emendavit. Anno vero quinquagesimo secundo, ut ultimam manum *Æneidi* imponeret, statuit in Græciam et Asiam secedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare: ut in reliqua vita tantum philosophiæ vacaret. Sed cum aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, una cum Cæsare redire statuit. At cum Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est: quem non intermissa navigatio auxit: ita ut gravior in dies, tandem Brundisium adventarit: ubi diebus paucis obiit, decimo Calend. Octobris, Cn. Plautio, et Q. Lucretio, Coss. Qui cum gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpe et magna instantia petivit, crematurus *Æneida*: quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam imperfectamque. Verum Tucca et Varius monuerunt, id Augustum non permissurum. Tunc eidem Vario ac simul Tuccæ scripta sub ea conditione legavit: ne quid adderent quod a se editum non esset; et versus etiam imperfectos, si qui erant, relinquerent. Voluit etiam ejus ossa Neapolim transferri, ubi diu et suavissime vixerat: ac extrema valeditudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon:

*Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.*

Translata igitur jussu Augusti ejus ossa, prout statuerat, Neapolim fuere: sepultaque via Puteolana, intra lapidem secundum: suoque sepulcro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Heredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum, fratrem ex altero patre: ex quarta Augustum: ex duodecima Mæcenatem: ex reliqua L. Varium, et Plotium Tuccam, qui ejus Æneidem post obitum, prout petiverat, jussu Cæsaris emendaverunt. Nam nullius omnino sententia crematu Æneis digna visa fuit, de qua re Sulpitii Carthaginiensis extant hujusmodi versus:

*Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem:
Tucca vetat, Variusque simul: tu maxime Cæsar
Non sinis, et Latia consulis historia.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et pene est alio Troja cremata rogo.*

Extant et Augusti de ipsa eadem re versus plures et clarissimi, quorum initium est:

*Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur musa Maronis?*

Et paulo post,

*Sed legum seroanda fides: suprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesque diesque labores
Hauserit una dies. Et ea quæ sequuntur.*

Nil igitur auctore Augusto Varius addidit, quod et

Maro præceperat: sed summatim emendavit: ut qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non periinde valuerunt: ob difficultatem, quod omnia fere apud eum hemistichia, præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*, sensum videntur habere perfectum. Nisus grammaticus audisse se a senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutasse; et qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse: etiam primi libri correxisse principium, his dentis versibus,

*Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; et egressus sylvis, vicina cœgi
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.*

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt, nam nec Homero quidem. Prolatis Bucêlicis, innominatus quidam rescripsit Antibucolica, duas modo Eclogas, sed insulsissime, *παρῳδήσας*, quarum prioris initium est:

Tityre, si toga calda tibi est, quo tegmine fagi?

Sequentis:

*Dic mihi, Damata, cujum pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis: nostri sic rure loquuntur.*

Alius, recitante eo ex Georgicis, *Nudus ara, sere nudus*: subjecit, *habebis frigora, febrem*.

Est et adversus Æneida liber Carbili Pictoris, titulo Æneidomastix. M. Vipranus eum a Mæcenate suppositum, appellabat novæ *κωμῳδίας* repertorem: dicebatque neque tumidum esse, neque exilem; sed communibus verbis opus illud confecisse. Herennius vitia ejus tantum contraxit, Perilius Faustinus furta. Sunt et Q. Octavii Aviti volumina: quibus annotatur, quos et unde versus transta-

lerit. Asconius Pædianus, libro quem contra obtretractores Virgilii scripsit, pauca admodum ei objecta proponit: et potissimum quod non recte historiam contexuit, et quod pleraque ab Homero sumsit. Sed hoc crimen sic defendere assuetum ait: cur non illi quoque eadem furta tentarent? verum intellecturos, facilius esse Herculi clavam, quam Homero versum surripere. Et tamen destinasse secedere, ut omnia ad satietatem malevolorum decideret. Refert etiam Pædianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuisse: et usque adeo invidiæ expertem, ut si quid erudite dictum inspiceret alterius, non minus gauderet ac si suum fuisset: neminem vituperare: laudare bonos: ea humanitate esse, ut, nisi perversus maxime, quisque illum non diligeret modo, sed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac sibi: illudque Euripidis antiquum sæpe usurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, *communia esse amicorum omnia*. Quare coævus omnes poëtas, ita adjunctos habuit; ut cum inter se plurimum invidia arderent, illum una omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anser vero, quoniam Antonii partes secutus est, illum non observasse dicitur. Cornificius ob perversam naturam illum non tulit. Gloriæ vero adeo contemtor fuit: ut cum quidam versus quosdam sibi adscriberent, eaque de re docti haberentur; non modo ægre non ferebat, imo voluptuosum id sibi erat. Cum enim distichon, quod laudem felicitatemque Augusti continebat, fecisset, valvisque non nominato auctore infixisset, id erat ejusmodi:

*Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane:
Divisum imperium cum Jove Cæsar habet.*

Diu quæritans Augustus cujusnam hi versus essent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus vero, poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, sibi adscripsit. Quamobrem donatus honoratusque a Cæsare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iisdem valvis affixit quater hoc principium,

Sic vos non vobis. Postulabat Augustus ut hi versus complerentur. Quod cum frustra aliqui conati essent, Virgilius præposito disticho sic subjunxit:

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores.

Sic vos non vobis nidificatis aves.

Sic vos non vobis vellera fertis oves.

Sic vos non vobis mellificatis apes.

Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito, aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro vero exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret, respondit, se aurum colligere de stercore Ennii. Habet enim poëta ille egregias sententias, sub verbis non multum ornatis. Interroganti Augusto quo pacto feliciter civitas gubernaretur: Si, inquit, prudentiores temonem tenuerint, et boni malis præponantur; itaque optimi suos habeant honores, nulli tamen aliorum injusti quicquam fiat. At Mæcenas: Quid, inquit, Virgili, satietatem homini non affert? Omnium rerum, respondit, aut similitudo aut multitudo stomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicemque fortunam suam servare posset. Cui Maro: Si quantum honore ac divitiis aliis præstantior sit, tanto liberalitate et iustitia alios superare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini esse patientia; ac nullam asperam adeo esse fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam sententiam in quinto Æneidos inseruit:

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntque, sequamur:

Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Cum quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta et inimicitias sibi narraret: Quam putas, inquit, esse hujusce malevolentiae causam? nam neque unquam Cornificium offendi, et eum amo. An, inquit, Hesiodi sententiæ non

Delph. et Var. Clas.

Virg.

B

meministi, ubi ait, architectum architecto invidere, et poëtam poëtæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude et gloria vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eo vehementius invidia rumpetur. Erat Augusto familiaris Filistus quidam, orator, et poësin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat: quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur: non ut verum dignosceret, quod Socrates facere consuevit, sed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicunque convenire dabatur, maledictis salibusque vexabat. Quare ille sæpe, aut tacibundus discedebat, aut suffusus pudore tacebat. Verum cum, Augusto audiente, linguam illum diceret, et causam etiam suam, si linguam haberet, defendere nequire: Tace, inquit, rabula. Nam hæc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit, et Mæcenatem: et ea tuba, cum volo, loquor, quæ ubique et diutissime audietur. Tu loquacitate non modo aures hominum, sed muros rumpis. Augustus vero Filistum gravi vultu increpavit. Tunc Maro: Si tempus Cæsar, inquit, tacendi hic sciret, raro loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, et an contentionis finis utilis sit non novit, stultis illum annumerandum sapientes putant. Posteaquam Augustus summa rerum omnium positus est, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, et omnem potestatem annuis consulibus et Senatui Remp. reddere. In qua re diversæ sententiæ consultos habuit Mæcenatem et Agrippam. Agrippa enim, utile sibi fore, etiamsi honestum non esset, relinquere tyrannidem, longa oratione contendit: quod Mæcenæ dehortari magnopere conabatur. Quare Augusti animus et hinc ferebatur et illinc. Erant enim diversæ sententiæ variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini se in sua repub. tyrannum facere. Tum ille: Omnibus ferme, inquit, repub. aucupantibus molesta ipsa tyrannis fuit et civibus: quia necesse erat propter odia

subditorum aut eorum injustitiam, in magna suspitione magnoque timore vivere: sed si cives justum aliquem sci-
rent, quem amarent plurimum; civitati id utile esset, si in
eo uno omnis potestas foret. Quare si justitiam, quod
modo facis, omnibus in futurum, nulla hominum facta com-
positione, distribues: dominari te, et tibi conducet, et orbi.
Benevolentiam enim omnium ita habes, ut Deum te et ado-
rent et credant. Ejus sententiam secutus Cæsar, principa-
tum tenuit. Audivit a Syrone præcepta Epicuri, cujus
doctrinæ socium habuit Varum. Quamvis diversorum
philosophorum opiniones libris suis inseruisse, de animo
maxime, videatur, ipse tamen fuit Academicus; nam
Platonis sententias omnibus aliis prætulit.

*Hanc præstantissimi poëtæ vitam, quod antiquissima sit, non
omisi: quod tamen et scateat erroribus, et aliis fere omnibus
locum errandi præbuerit; ideo non esse absque censura propo-
nendam existimavi. Quamobrem vitam aliam digessi per annos
urbis et consules, quos cum annis Augusti Virgiliique contuli:
ut ex ea comparatione series operum rerumque veritas certius
innotesceret.*

P. VIRGILII MARONIS
HISTORIA
DESCRIPTA PER CONSULES,
A CAROLO RUÆO, S. I.

ANNUS U. C. 684. *Virgili* 1.
CN. POMPEIUS MAGNUS I.
M. LICINIUS CRASSUS I.

PUBLIUS Virgilius Maro nascitur in pago, cui nomen *Andes*, qui ter mille passibus Mantua distat, Idibus Octobris, qui dies est illius mensis decimusquintus. Ita vitæ scriptor. Ita Phlegon apud Photium: *Οὐβργίλιος Μάρων ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη τοῦτου τοῦ ἔτους εἰκοσίου Ὀκτωβρίαις*: *Virgilius Maro poeta natus est hoc ipso anno Idibus Octobris*. Ita Martialis Epigr. libr. 12. 68. *Octobres Maro consecravit Idus*. Patrem habuit, ex Pseudo-Donato, Maronem; ex Probo, Virgilium: matrem, Maiam. Pater, ex Servio, civis Mantuanus fuit; ex Probo, rusticus; ex aliis, opifex figulus; ex Pseudo-Donato, mercenarius, a socero Maio gregibus curandis et rei rusticæ præfectus.

Majum illum, avum Virgilit, exemplaria vitæ omnia *Magum* vocant. At cum ejus filia, Virgili mater, juxta omnes *Maia* dicta sit: omnino Maie pater fuit Majus, non Magus: indeque ortum existimo, ut Virgilius magicis artibus imbutus fuisse creditus sit ab Elinando monacho aliisque sequioris sæculi scriptoribus: quod et Ecloga septima magica quædam sacra descripsisset, et peritus esset multarum artium, et præcipue avum habuisse *Magum* diceretur.

Virgilius an *Vergilius* appellandus sit, magna fuit superiore sæculo controversia. Stabat Angelus Politianus pro Vergilio: pro Virgilio Pierius. Certe neque multitudo veterum lapidum ac monumentorum, quæ Vergilium præferunt, quicquam evincit; cum alia etiam complura Virgilium habeant: nec Græca Suidæ scriptio, *Οὐβργίλιος*; cum Stephanus scribat in dictione *Mantua*, *Βεργίλιος*: nec etymon nominis a *Vere* aut *Vergiliis* stellis; cum alii deducant a *virga* laurea, quam prægnans mater in somnis vidit; alii a *virga* populea, quæ post ejus ortum more gentis humi defixa est; alii a *virginali* verecundia, propter quam Neapoli *Parthenias* appellatus est, a *παρθένος* virgo. Ego cum Pierio existimo, facilem aliquando et promiscuam fuisse commutationem elementorum *e* et *i*. Sic, teste Quintiliano, dicebatur apud veteres *Deana* pro *Diana*; *Menerva* pro *Minerva*; *leber* et *magister*, pro *liber* et *magister*. Sic reperitur adhuc in quibusdam codicibus *Verginius*, pro *Virginus*. Sic etiam scribi potuit *Vergilius* pro *Virgilius*. Sed in iis omnibus litera *i* denique prævaluit.

Nec mihi videtur *Virgili* nomen aliunde acceptum quam a patre. Si enim fuit cognomen a *virga* aut *vere*, certe non secundo loco, sed tertio,

quæ cognominis sedes est, appellandus fuit, P. MARO VIRGILIUS. Neque movet me, quod in quibusdam veteribus libris, *Partheniatis* cognomen secundo ferat loco, hoc nimirum ordine, P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS LIBER: id enim ex scriptorum incitia contra morem Romanum factum esse manifestum est.

Annus u. c. 601. Augusti 1. Virgilii 8.

M. TULLIUS CICERO.

C. ANTONIUS.

NASCITUR Octavius, qui deinde Augustus appellatus est, 9. Kal. Octob. id est 23. Septemb. patre C. Octavio; matre Attia, M. Attii Balbi et Iulii illius filia, quæ Julii Cæsaris soror fuit. Quare Octavius fuit Cæsaris sororis nepos, non ex sorore nepos, ut male quidam scripserunt.

Annus u. c. 606. Augusti 6. Virgilii 13.

L. CALPURNIUS PISO.

A. GABINIUS.

VIRGILIUS *Cremone studiis eruditur*. Ita Hieronymus in Eusebii chronico. Aliter tamen vitæ scriptor: *Initia ætatis, id est usque ad septimum annum, Cremone egit*. Quæ verba sic emendat Scaliger in Eusebium; *usque ad sedecimum annum*: quo fere anno Mediolanum concessit. Studia autem illius fuere Græci præcipue sermonis, tum medicinæ et mathematicarum disciplinarum: philosophiæ quoque, sub Syrone Epicureo, et juxta Jos. Scaligerum sub Catio etiam Insubri, ejusdem sectæ philosopho, qui Mediolani natus erat. Et in eo quidem studio socium habuit Varum illum, cujus gratia sextam eclogam deinde scripsit, Epicuræ philosophiæ placitæ rerum origine continentem. De Syrone dicemus in illius eclogæ argumento: de Varo in eadem ecloga, v. 7.

Poësim imprimis dicitur aspicatus adhuc puer: et *Cirum, Ætnam, Culicem, Moretum, Copam, Diras, Catalecton, Epi-*

grammata, Priapeia junior scripasisse. At Jos. Scaliger, et post eum docti fere omnes *Ætnam* Cornelio Severo adjudicant: *Moretum*, Auli Septimii Severi esse idem suspicatur: *Diræ*, quin a Valerio Catone scriptæ sint, ne dubitari quidem patitur: *Copam* Virgilio tribuit Priscianus, sed reclamante Scaligero: *Priapeia*, obscœnissimam epigrammatum farraginem, ex Ovidii, Catulli, Petroniique sæcibus collecta esse manifestum est. In *Catalectis* et *Epigrammatis*, ut multa sunt indigna Virgilio, propter maledicos et inverecundos sales; ita paucula quædam eodem adolescente digna possunt videri. De *Ciri* et *Culice* major est controversia.

Ac Virgilii quidem esse hoc utrumque opusculum suaserunt multis versus utrique complures aspersi, qui in Georgicis et Æneide, aut iidem omnino, aut paullo accuratius limati reperiuntur. Non esse autem, mihi persuadet stylus enervis ac vagus, obscura sententia, numeri dissoluti: prorsus ut qui tam sordide humilis fuit, non videretur potuisse unquam ad perspicuam illam Bucolicorum tenuitatem, multo minus ad splendidam Æneidos majestatem assurgere. Bene quidem Scaliger falsum demonstrat, id quod in vita Virgilii legitur, scripasisse Culicem, quicumque tandem Culex ille sit, annos quindecim natum. Quippe Statius in Genethliaco Lucani, Sylv. l. 2. v. 74, testatur Lucanum scripsisse Pharsaliam, *ante annos Culicis Maroniani*. At Lucanus post multa opera ultimam condidit Pharsaliam, eamque magna ex parte inemendatam reliquit, anno quo mortuus est ætatis vigesimo septimo. Addo ego, Culicem hunc, quem habemus, Octavio dicatum esse. At Octavius tum, cum numerabat Virgilius annum decimum quintum, ipse tantum octavum attigerat: qua ætate, nec ipsi poemata dicari, nec ea dici de ipso potuerunt; *At tu, cui moritis oritur fiducia tantis*; aut ut habent

codices alii, *At tu, cui meritis oritur
fiducia castris, Octavi venerande*. Igitur
scriptum fuisse Culicem probabile est,
cum Octavius aliquo in nomine cepit
esse: circa id temporis, quo donatus
a Julio Cæsare militariis donis, cum
in Hispaniensia castra secutus est,
anno u. c. circiter 700. Octavii 19.
Virgilii 26. Quod quis credat? Vir-
gilium ab illa Culicis exillitate ita re-
pente convalescere, ut anno post tertio
quartove Bucolica scribere tam æqua-
bili et vivido et puro nitore inceperit.
His adducor ut putem, insulsum illum
Culicem, quem habemus præ manib-
us, ab inepto aliquo posteriorum æta-
tum scriptore fictum esse: qui, cum
apud veteres laudari passim videret
juvenilem Maronis Culicem, amissum
illum vitio temporum restituere, per
ludum aut per summam audaciam, vo-
luerit; quomodo deinceps a levissimis
scriptoribus multa malitiose conficta
sunt, ut Cornelii Galli elegiæ, et nuper
Petronii fragmentum.

Idem esto de Ciri iudicium, quam
Ovidii tempore posteriore esse in-
dicat Scyllæ, patris et patriæ ruinam
meditantis, cum nutrice colloquium;
locus omnino exaratus ad similitudi-
nem illius colloquii, quod habet
Myrrha, patris amore insaniens, cum
nutrice item sua, Metam. l. 9. Nec
abstinet Scyllæ nutrix ab exemplo ip-
sius Myrrhæ proferendo: ut plane
existimem fictorem illum Virgilianæ
Ciris, ad Myrrham Ovidianam inter
scribendum oculos intendisse. Non
est igitur audiendus Scaliger, cum
Cirim illam ipsam ultimum esse statuit
opus Virgilii, etiam Æneide posterius:
quanquam enim fustum est feliciore
vena quam Culex, tamen jacent in eo
multa, multa horrent, nitent quam pau-
cissima: nec a Virgilio senescente, et
æquo rerumagnarum æstimatore, scribi
tantillo in poematio potuit, *Accipe
dona meo multum vigilata labore*: nec
Virgilium juvenem, et Bucolica,
Georgica, Æneida meditantem, tan-

tum rei positione jam tum cœperat
tædium, ut in hoc tum levi opere desip-
ere non dubitaret: *In quo jure meas
vitæ requiescere Muses, Et leviter blan-
dum liceat deponere morem*. Nec juve-
nis, itaque, nec senex Virgilius Cirim
scripsit.

Annus u. c. 699. Augusti 9. Virgilii 16.

CN. POMPEIUS MAGNUS II.

M. LUCINIUS CRASSUS II.

VIRILEM togam sumpsisse dicitur
Virgilius apud Pseudo-Donatum, an-
no ætatis 17. Hædem illis Consulibus,
quibus natus erat. Idipsum agnoscit
Scaliger, sed minus considerate. Ne-
que enim ab Idibus Octobribus primi
Pompeiani Consulatus, ad Idus Oc-
tobres secundi, completos annos re-
perio plures quam quindecim. Si
ergo Virgilius toga virili donatus est
Pompeio et Crasso secundum Coss.
id anno Virgilii aut decimoquinto
completo, aut decimosexto ineunte
contigit. Sin ad usque decimumsep-
timum ineuntem recedendum est:
annus is fuit u. c. 700. Consules, L.
Domitius Ænobarbus, et Ap. Clau-
dius Pulcher. Si denique decimus-
septimus completus requiritur, annus
fuit u. c. 701. Consules, Cn. Domitius
Calvinus, et M. Valerius Messala;
quem annum consignat his verbis
Hieronymus in Eusebio: *Virgilius
sumpta toga Mediolanum transgreditur*.

Et vero, etsi Romano jure pueritia
anno 17. finiretur, tumque sumeretur
toga pura seu virilis: tamen pro ar-
bitrio tempus illud aliquando immu-
tatum reperimus. Augustus ex Sue-
tonio togam sumpsit anno 16. Cal-
gula ex eodem, anno 20. M. Antoni-
nus philosophus ex Julio Capitolino,
anno 15.

Annus u. c. 706. Augusti 18. Virgilii 25.

C. JULIUS CÆSAR III.

M. ÆMILIUS LEPIDUS I.

JULIUS Cæsar mense Octobri qua-
ter triumphat, de Gallia, de Asia, de

Ægypto, de Africa. Octavius, sororis ejus nepos, militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est, quamquam capere belli propter aetatem. Suetonius in Augusto, 8.

Annus u. c. 709. Augusti 19. Virgilii 26.

C. JULIUS CÆSAR IV. solus.

CÆSAR proficiscitur in Hispanias adversus Pompeii Magni liberos. Octavius viduum firmus a græci valetudine, per infestas hostibus vias, paucissimis comitibus, naufragio etiam facto, avunculum subsecutus magnopere demeruit. Suetonius ibid. Cæsar redux sub initium Octobris triumphat quintam de Hispaniis.

Annus u. c. 710. Augusti 20. Virgilii 27.

C. JULIUS CÆSAR V.

M. ANTONIUS.

CÆSAR expeditionem destinans in Parthos, Octavianum præmittit Apolloniam. Ibi ille, dum studiis vacat, audit Cæsarem in senatu occisum esse Idibus Martiis, se ab eo in nomen et familiam adeptum. Romam redit: sed adversante M. Antonio Consule, adjungit se optimatibus, quos ei in-fensos sciebat.

Annus u. c. 711. Augusti 21. Virgilii 28.

C. VIBIUS PANSA.

A. HIRTIUS.

OCTAVIUS mittitur cum Consulibus adversus M. Antonium, qui Decimum Brutum Mutinæ obsessum tenebat. Solvitur obsidio: Consules tamen bello pereunt. Fit agrorum aliqua inter milites divisio per Decemviros, in quibus erat Cicero. Octavius armata manu Romam ingressus, Consulatum, mortuo Pansa tunc vacuum, ab invito senatu extorquet 14. Kal. Septemb. seu 19. Augusti, ante annum ætatis vigesimum expletam. Inito Consulatu statim in nomen et bona Cæsaris lege transiit, vocatusque est deinceps ab omnibus, Dione teste l. 46. C. JULIUS CÆSAR OCTAVIANUS. Paulo post,

nempe 27. Novembris, ipse ac M. Antonius et M. Æmilius Lepidus, triumvires se reipublicæ constituenda in quinquennium renunciant, magistratus absque senatus et populi consilio designant in idem tempus, pro-scriptionem inimicorum suorum indicunt, qua Cicero 7. Decembris occisus est.

Hinc erroris arguuntur, qui volunt Eclogam Virgilii sextam Romæ auditam a Cicerone fuisse in theatro, cum a Cytheride mima cantaretur: eundemque Romanæ eloquentiæ principem, ad suam et novi poetæ laudem exclamasse: *Magnæ spes altera Roma*: quæ verba deinceps Virgilius in Æneida retulerit. Tam enim, cum Cicero occisus est, Eclogas scribere nondum Virgilius cœperat: necdum venerat Romam: sed adhuc, aut Mediolani, aut in rure suo versabatur, ut mox deinde ostendemus.

Annus u. c. 712. Augusti 22. Virgilii 29.

L. MUNATIUS PLANCUS.

M. ÆMILIUS LEPIDUS II.

KALENDIS Januariis Triumviri, inter cæteros Julio Cæsari habitos honores, sacellum ipsi dedicant in foro, ejus simulacrum ludis Circensibus cum Veneris simulacro circumferendum decernunt. Hinc Octavianus se *Divi filium* appellavit. Circa Novembrem pugnatur ad Philippos in Macedonia, pereuntque Cassius et Brutus, duobus præliis, mensis fere unius intervallo dissitis, ex Plutarcho. M. Antonius abit in Asiam: Octavianus in Italiam redit, ut agros suis Antonianisque veteranis dividat.

Annus u. c. 713. Augusti 23. Virgilii 30.

L. ANTONIUS.

P. SERVILIUS ISAVRICUS.

Fit agrorum divisio, ex optimis quibusque urbibus Italiæ, ejectis per vim dominis, non iis tantum qui contra Triumviros steterant, sed etiam aliis, ut habent Appianus et Dio. Ful-

via M. Antonii uxor, et Lucius Antonius Consul, Marci frater, cum divisionis illius administrationem et gratiam apud milites derivare ad se non potuissent, veterum possessorum querelis in speciem commoti, bellum in Octavianum suscitant. Asinius Pollio, M. Antonii singularis amicus, Galliam Cisalpinam interim copiis tenet, et Alpium transitum Octaviani legionibus intercludit, ut constat ex Appiano lib. 5. Idem Lacio Perusiae obsessio suppetias ferre frustra conatus, sub anni sequentis initium dedita Perusia, cum septem legionibus Venetiam, in qua regione Mantua est, in potestate Antonii diu retinet, ut testatur Velleius.

Atque hæc illa est Agraria largitio, qua Virgilius Andino patrimonio suo mulctatus est. Neque enim est, cur Corradus calamitatem illam accidisse poetæ suspicetur decemvirali illa divisione, quæ Mutinense bellum secuta est, et cui intererat Cicero: tum enim levis erat ac fere nulla Romæ Octaviani auctoritas, ut optimates et ipse Cicero de eo occidendo cogitarent. Quare Virgilius dicere tum de illo non potuit id, Ecl. 1. *Deus nobis hæc otia fecit*: neque istud: *Hic illum vidi juvenem, Melibæe, quotannis bis senos cui nostra dies altaria fumant*: potuit vero hac Philippensi divisione; cum se jam Octavianus Divi Julii filium appellaret, summaque polleret triumviratus auctoritate. Multo minus ferendi Probus et Pomponius Sabinus, qui id ad Actiacam divisionem rejiciunt, et annum u. c. 723. Cum enim e plerisque omnibus Virgiliæ vitæ scriptoribus certum sit, Bucolica triennio esse perfecta; certum item, ut mox demonstrabitur, Eclogam quartam anno u. c. 714. Pollione Consule, esse editam: certum id quoque habendum est, spatium illud triennii circa consulatum Pollionis omnino esse numerandum. Adde quod idem ipse Pomponius

Virgilium dicat edidisse Bucolica anno ætatis 23. aut 24.; Probus et Pedianus, anno 28.; Servius, anno 29. Atqui divisionis Actiæ tempore annos numerabat plenos atque integros novem ac triginta: quod incuriam scriptorum ejusmodi manifestam facit.

Igitur sic statuo. Virgilium Asinio Pollioni, tum in Gallia Cisalpina et Venetia, cujus pars est ager Mantuanus, cum imperio versanti, sive per Varum, quocum philosophiæ studuerat, sive per Cornelium Gallum, sive per seipsum innotuisse: per Pollionem commendatum esse Mæcenati: per hunc ad Octaviani gratiam irrepuisse. Quamquam enim tunc diversarum erant partium Mæcenas et Pollio, similitudo tamen studiorum et æqua probitatis fama sic utrumque sociabat, ut anno proxime sequente administri Brundisinae pacis una adhibiti sint. Certe Pollionis in Virgilium priora fuisse merita, Mæcenatis potiora, vel ea res probat: quod prior a Virgilio gratia Pollioni, major Mæcenati relata sit: Ecloga unica mox in illius honorem edita; Georgicis deinde libris quatuor hujus nomini nuncupatis.

Fretus ea commendatione Virgilius, agros ut reciperet suos, Romam sub anni hujus initia primum venit. Quidni enim Virgilio de se fides habeatur? At Ecloga prima sub Tityri persona testatur, sibi ante amissos agros Romam ignotam fuisse: *Urbem quam dicunt Romam, Melibæe, putavi stultus ego huic nostræ similem, &c.* se libertatis obtinendæ gratia eo profectum: *Et quæ tanta fuit Romam tibi causæ videndi? Libertas, &c.*

Quamobrem inter fabulas puto quicquid habet vitæ scriptor de ejus ad Octaviani gratiam aditu: quod magistro stabuli carus primum fuerit: quod panes eidem, ut uni e stabulariis, in singulos dies dati: quod Octavianus, de genere ac patre suo aliquando

sollicitus, consulerit ea de re stabularium Maronem; ejusque opera speraverit patrem se posse suum certo intelligere, quia is de canum equorumque genere ac parentibus scite interdum respondebat. Fuerit enimvero Maroni singularis illa, quam reipsa fuisse libri Georgici declarant, rei veterinariæ peritia; fuerint hæc omnia quæ narrantur temporum rationi accommodata, ut minime sunt: quis tantum Octaviani fuisse stuporem credat, ut veterinariæ medicinæ eam esse vim sibi persuaderet, aut tantam Romani moris inestiam, ut se *regem magnanimum* appellaret? aut ipsi Virgilio tantam futurorum eventuum notitiam, ut Octavianum *Augusti* nomine appellaret, ante annos minimum quatuordecim, quam esset honorifica illa appellatio ejus in gratiam instituta. Quid? jocus ipse quam insulsus, pistoris filium sibi Octavianum videri, quod panes liberaliter erogaret. Cui fabulæ locum puto præbuisse quod apud Suetonium legitur, Antonium Octaviano inter cætera probra solitum objicere, quod proavum haberet pistorem.

Hoc itaque anno scripta est Ecloga prima, qua poëta suam in agro recuperando felicitatem sub Tityri nomine repræsentat. Proinde exorsus est Bucolica, cum annum decurreret nonum ac vigesimum; necdum Idus Octobres attigisset, quo tempore trigessimus erat ingressurus. Statimque Roma profectus Mantuam, novosque possessores conatus ex agro ejicere, Arium nempe Centurionem, aut primipilarem Millenum Toronem, aut veteranum Claudium: ab eo, quisquis fuerit, male habitus, ægræ vitæ suæ consuluit, Mincio natatu trajecto. Romam regressus, ut vim novo Octaviani edicto reprimeret, Eclogam quæ ordine nona legitur obtulisse videtur Varo, apud Octavianum gratiose, quasi libellum supplicem indicemque calamitatis; eam-

que, ut res urgebat, subitario impetu e variis carminum, quæ meditabatur, fragmentis concinnasse: quod legenti persuasum fore facile confido.

Annus u. c. 714. *Augusti* 24. *Virgilii* 31.

CN. DOMITIUS CALVINUS.

C. ASINIUS POLLIO.

OCTAVIANUS Lucium Antonium urbemque Perusiam deditione accipit. Marcus in Italiam veniens, maximo belli metu facto, Brundusii pacem cum Octaviano componit; administris, ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Marci, Pollione. Octavia soror Octaviani, mortuo Marcello priore viro, Marco Antonio conjux datur. Redeunt Romam Triumviri: sed Sexto Pompeio Magni filio mare Siculum infestis navibus obtinente, famem in urbe sæviens urbem in Triumviros concitat. Octavianus et Antonius, a plebe tantum non laniati, de pace cum S. Pompeio conveniunt ad Puteolos, in littore Campaniæ. Ita compositis rebus, lætitia communis et rerum omnium copia in urbem redit. Decedunt e magistratu Consules, Calvinus et Pollio, in paucos qui supererant anni hujus dies, more illorum temporum. Antonius exercitus sui partem, ut per hyemem exerceret, mittit adversus Parthinos, gentem Illyricam, et olim Bruti Cassique studiosam: expeditionemque Pollioni suo committit, ut colligitur ex ejus triumpho de Parthis anno proxime consequente.

Virgilius, cum filius Pollioni natus esset, ejus genethliacon canit Ecloga quarta: antequam Pollio magistratum abdicasset, nam v. 11. *Tegæ adeo decus hoc ævi, te consule, inibit, Pollio*: post Brundusinam pacem Pollionis opera constitutam, nam v. 17. *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem*: post pacem etiam Puteolanam, invecta scilicet in urbem abundantia, nam v. 21. *Ipsa lacte domum referent*

distanta capellæ ubera, &c.; igitur sub extremos anni dies. Parum enim sana fuisset illa ætatis anreæ promissio, imminente, ant Brundusini belli, ant Pompeianæ famis metu.

Annus u. c. 715. Augusti 25. Virgili 32.

L. MARCIUS CENSORINUS.
C. CALVISIUS SABINUS.

POLLIO bellum adversus Parthinos feliciter gerit, de quibus triumphum agit 8. Kal. Novembria.

Dum inde Pollio Romam redit ad triumphum, perustratque Illyrici et Vemetiæ littora; Virgilius Eclogam octavam componit, ubi perstringit bellicas ejus laudes, v. 6. *Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi, sive oram Illyrici legis æquoris, &c.*

Nec procul ab eo tempore, nempe circa medium Octobrem, videtur scripta etiam illa, quæ ordine tertia legitur: cum scilicet victimæ et sacra triumphalia pro Pollionis victoria pararentur. Ideo commendat poëta, ut vituli taurique Pollioni pascantur v. 84. *Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, Musam: Pierides, vitulum lectori pascite vestro. Pollio et ipse facit nova carmina: pascite taurum, &c.* Quam si quis levem conjecturam putet, de illa non admodum pugnabo mecum ut sentiat.

Annus u. c. 716. Augusti 26. Virgili 33.

APPIUS CLAUDIUS PULCHER.
C. NORBANUS FLACCUS.

BELLUM inter Octavianum et S. Pompeium renovatur, adversa primum Octaviani fortuna.

Virgilius Bucolicis finem imponit, postquam ea triennio ante incepisset. Tunc ergo scripta est Ecloga quæ decima numeratur, quam hac ipse consignat nota: *Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem.* Cæteræ, quas hic omisimus, quo tempore scriptæ sint, nihil certo indicat.

Annus u. c. 717. Augusti 27. Virgili 34.

M. VIPSANIUS AGRIPPA I.
L. CANINIUS GALLUS.

DUM adversus S. Pompeium Octavianus bellum instaurat, orditur Virgilius Mæcenatis suasu Georgica, quæ septem annis consequentibus exequitur, maxima ex parte Neapoli.

Annus u. c. 718. Augusti 28. Virgili 35.

L. GELLIUS POPLICOLA.
M. COCCÆIUS NERVA.

S. POMPEIUS ab Octaviano navali pugna vincitur. Octavianus divinis honoribus coli nunc primum incipit, ut habet Appianus, lib. 5. *Ciril. M. Antonius, re adversus Parthos male gesta, concedit in Egyptum ad Cleopatram; ubi se luxui et voluptatibus tradit.*

Annus u. c. 719. Augusti 29. Virgili 36.

L. CORNIFICIUS.
S. POMPEIUS S. F.

S. POMPEIUS se fuga recipit ad Antonium, ejusque jussu in Phrygia occiditur a Titio. Octavianus victor inter Deos tutelares oppidatim consecratur, cum jam annos 28. exegisset, ut habet dierte Appianus lib. 5.

Quicquid ergo hactenus de divinitate Octaviani apud Virgilium reperitur, id ab eo dictum, aut per adulationem, aut quia jam inde ab anno 712. *Divi Julii* se filium appellabat.

Annus u. c. 720. Augusti 30. Virgili 37.

M. ANTONIUS II.
L. SCRIBONIUS LIBO.

Annus u. c. 721. Augusti 31. Virgili 38.

C. CÆSAR OCTAVIANUS II.
L. VOLCATIUS TULLUS

Annus u. c. 728. Augusti 32. Virgili 30.

CN. DOMITIUS ÆNOBARBUS.

C. SOSIUS.

His annis tribus jacta sunt belli semina Octavianum inter et Antonium.

Annus u. c. 723. Augusti 33. Virgili 40.

C. CÆSAR OCTAVIANUS III.

M. VALERIUS MESSALA.

DEBELLATUR apud Actium, Epiri promontorium, 2. Septembris, M. Antonius ab Octaviano, cum immensis auxiliis, quæ ex Armenia, Media, Ægypto, Arabia, India, totaque ferme Asia collegerat. Mox in Ægyptum cum Cleopatra bellum reparaturus fugit.

Annus u. c. 724. Augusti 34. Virgili 41.

C. CÆSAR OCTAVIANUS IV.

M. LICINIUS CRASSUS.

REVERSUS in Italiam Octavianus, ut quartum Consulatum acciperet, obvium habet Brundusii Senatam, a quo Consul renunciatur: ibique dies juxta Dionem, triginta cum substitisset, inde statim abit in Asiam, ubi reliquam hyemem traducit, instruendo belli Ægyptii apparatu.

Falsum igitur, quod in vita Virgilio legitur: hunc Cæsari ex Actiaco bello reduci, et ad reficiendas vires Atellæ, quæ urbs est Campaniæ, commoranti, legisse Georgica: Mæcenate suscipiente legendi vices, quoties is vocis offensione interpellaretur. Aut id si verum est, non post Actiacum bellum, sed post Ægyptium necesse est accidisse.

Alexandriam, Ægypti regiam, Octavianus capit, mense Sextili, qui deinde Augustus appellatus est. Tum Cleopatrarum et Antonii obitu solus universi orbis potitus imperio: primum Ægypti præfectum, sub procuratoris

nomine, instituit Cornelium Gallum, eum de quo decima Ecloga scripta est. Inde Octavianus per Syriam in Asiam revertitur, ibidemque hyemat non longe ab Euphrate: tum Tiridatem et Phraatem de regno Parthiæ contententes victoriæ suæ terrore composuit: tum denique divinos honores affectavit palam, permisitque sibi templa extrui Nicomediarum, Pergami, &c. Quæ omnia contingere per hyemem anni hujus, ex Dione lib. 51.

Interim Virgilius Neapoli ultimam Georgicis manum et clausulam adhibebat his verbis: *Hæc super arvarum cultu pecorisque canebam, et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum fulminat Euphratem bello, victorque volentes per populos dat jura, viamque affectat Olympo. Illo Virgilium me tempora dulcis alebat Parthenope, &c.* Idem tunc prioribus libris quosdam attaxit versus, hujus ipsius anni et Ægyptiacæ victoriæ indices: ut G. 2. 171. *Te, maxime Cæsar, qui nunc extremis Asia jam victor in oris, imbellem acertis Romanis arcibus Indum.* Item G. 3. 28. *Atque hic undantem bello, magnamque fluentem Nilum, et navali surgentes are columnas: addam urbes Asiæ domitas pulsumque Niphatem, &c.* Quæ eadem hyeme statim animum ad Æneida convertit, eamque per annos undecim executus est, ut communiter vitæ scriptores habent.

Annus u. c. 725. Augusti 35. Virgili 42.

C. CÆSAR OCTAVIANUS V.

S. APPULEIUS.

CÆSAR Romam reversus ter triumphat Sextili mense: de Dalmatis, de Macedonia et Actio, de Cleopatra et Ægypto. Atque ita pace per universum orbem Romanum constituta, templum Jani claudit tertium a Romulo. Quod insernit Virgilius Æneidos libro primo, quem tunc habebat in manibus, v. 295. *Aspera tunc positis mitescent sæcula bellis, Claudentur bellæ portæ, &c.*

Eodem anno censuram exercet Cæsar, et collegam sibi assumit M. Agrippam: quo in munere, ad expurgandos ordines reipublicæ moresque ambo multa fecerunt. Id quoque significat Virgilius eodem libro v. 296. *Cana fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus, jura dabunt.*

Dicitur et hoc anno Cæsar deliberasse de imperio deponendo, eaque de re consultores adhibuisse Mæcenatem et Agrippam. Et suadebat quidem Agrippa deponendum: negabat Mæcenas, cujus consilio obsecutus est. Id vero perquam absurdum, quod si esset, non fuisset a solo Pseudo-Donato, sed a gravissimis etiam historicis memoratum: Maronem nempe ab Cæsare vocatum etiam in consilium, Mæcenati assensum esse, nutantemque principis animum assensu hoc suo confirmasse.

Annus u. c. 726. Augusti 36. Virgilii 43.

C. CÆSAR OCTAVIANUS VI.

M. VIPSANIUS AGRIPPA II.

CÆSAR, perfecta hoc anno censura, solemnibus sacrificiis Romano more fustum condit: ludos Actiacos quinque males, ad æternam victoriæ suæ memoriam a se prius institutos, primum exhibet, nobilium puerorum equestri decursione et gymnica exercitatione præcipue insignes: ex Dione l. 51. et 53. Quæ omnia sub Æneæ persona repræsentat Virgilius l. 3. v. 279. *Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras, Actiaque Iliacis celebramus littora ludis: Exercent patrias oleo labente palæstras nudati socii, &c.*

Annus u. c. 727. Augusti 37. Virgilii 44.

C. CÆSAR OCTAVIANUS VII.

M. VIPSANIUS AGRIPPA III.

AUGUSTI nomine donatur Octavianus a Senatu, Munatili Planci sententia, Januario mense.

Annus u. c. 728. Augusti 38. Virgilii 45.

C. CÆSAR AUGUSTUS VIII.

T. STATILIUS TAURUS II.

CORNELIUS GALLUS, amicus Virgilii, primus Ægypti procurator ab Augusto constitutus, ob multa ibidem violenter acta eidem invisus, et a Senatu damnatus, seipsum interficit. Aiunt ejus laudes fuisse a Virgilio fuisse celebratas Georg. lib. 4. indeque post ejus necem jussu Augusti sublatas, et Aristæi fabulam earum loco substitutam. Sed fidem ii apud me non faciunt: tum quod Aristæi fabula sic cum apum cultura connexa est, ut nata e re ipsa, non huic attexta videatur: tum quod Virgilius tantam operis partem laudando Gallo minime debuit tribuisse, qui non nisi pauculos versus Mæcenati dederat suo, cui totum ipsum opus dedicabat: tum quod Augustus ipse, qui Suetonio teste luxerat Galli necem, non ita videtur infestus ejus fuisse memoriæ, ut inanes ei laudes invideret.

Annus u. c. 729. Augusti 39. Virgilii 46.

C. CÆSAR AUGUSTUS IX.

M. JUNIUS SILANUS.

AUGUSTUS movet expeditionem in Cantabros: qua dum abesset, supplicibus, ut Pseudo-Donatus ait, minacibusque literis partem Æneidos aliquam efflagitat a Virgilio, nec obtinet. Virgilianæ ad Augustum epistolæ fragmentum profert Macrobius Saturn. lib. 1. cap. ultimo: *Ego vero frequenter a te literas accipio. . . De Æneæ quidem meo, si mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res est, ut pene citio mentis tantum opus ingressus mihi videar: cum præsertim, ut acis, alia quoque studia ad id opus, multoque potiora impartiar.*

Annus u. c. 730. Augusti 40. Virgilii 47.

C. CÆSAR AUGUSTUS X.

C. NORBANUS FLACCUS.

MARCELLUS, Octaviæ sororis Au-

gusti filius, sit *Ædilis*, annos natus 18. Quintilinus Cremonensis, Virgilii et Horatii familiaris, moritur, ex Hieronymo in Euseb. Horatius de hujus obitu Virgilium consolatur, Od. l. 1. 24. Hunc grammatici, nullo veteri auctore, *Varum* appellant. Sed Quintilium Cremonensem a Quintilio Varo debere distingui, ostendemus Ecl. 6. v. 7.

Annus u. c. 731. Augusti 41. Virgilii 48.

C. CÆSAR AUGUSTUS XI.
CN. CALPURNIUS PISO.

MORITUR MARCELLUS, anno circiter ætatis 20. maximo Augusti et Octaviæ totiusque populi Romani luctu, apud Baias. Corpus ejus ingenti pompa crematur in campo Martio. Virgilius non multo post sextum *Æneidos* librum perficit, ornatque pulcherrimis de Marcelli obitu ac funere versibus: quos cum recenti adhuc dolore Augusto recitaret, dicitur Octavia defecisse, et pro singulis hujus argumenti versibus poetæ dena sestertia jussisse numerari.

Tiridates, Armeniæ rex, cui cum Phraate Parthorum rege male conveniebat, Romæ ab Augusto excipitur. Quo tempore accidit, quod inquit Dio, ut captivos et signa, bellis superioribus Romanis erepta, Augustus a Partho repeteret. Hæc Virgilius, cum in Parthicum bellum vergere tum suspicaretur, inseruit libro septimo, cui tunc dabat operam. v. 604. *Sicce Getis inferre parat lacrymabile bellum, &c. Seu tendere ad Indos, Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa: sunt gemina belli portæ, &c.* Igitur annis minus quatuor, sex fere ultimos operis libros poeta perfecit: nec vero tanta in iis elucet, quanta in superioribus, cura.

Annus u. c. 732. Augusti 42. Virgilii 49.

M. CLAUDIUS MARCELLUS.
L. ARRUNTIIUS.

SUB anni hujus finem, antequam

sequentes Consules magistratum inirent, ex Dione, iter in Græciam Augustus suscipit.

Annus u. c. 733. Augusti 43. Virgilii 50.

Q. ÆMILIUS LEPIDUS.

M. LOLLIIUS.

AUGUSTUS perlustrat Græciæ et Siciliæ civitates, hyememque transigit in insula Samo.

Annus u. c. 734. Augusti 44. Virgilii 51.

M. APPULEIUS.

P. SILIUS NERVA.

TRAJICIT Augustus in Asiam, muletat Syriæ civitates: ibique amissas a Crasso aquilas recipit a Parthis. Romam revertitur, iterumque in Samum hyematurus consedit.

Annus u. c. 735. Augusti 45. Virgilii 52.

C. SENTIUS SATURNINUS.

Q. LUCRETIUS VESPILLO.

VIRGILIUS, *Æneide* confecta, proficiscitur in Græciam, ut divinum opus per otium expoliret. Cum tamen Augusto Romam revertenti occurrisset, de reditu cum eo cogitans languore correptus est: auctaque per navigationem valetudine, Tarentum, aut, juxta plures, Brundisium appulit, ibidemque decessit, 22. Septembris, annos natus 50. menses 11. dies 7. Dicitur moriens *Æneida*, cum nondum ad eam quam instituerat animo formam perduxisset, petiisse comburendam; negatamque sibi ab amicis, per testamentum legasse Plotio Tuccæ et Vario, qui eam aut comburerent aut emendarent. Fabulam putat Corradus: sed cum id aperte Gellius, Macrobius, imprimisque Plinius, historiæ suæ lib. 7. c. 30. testentur, non video contra testes ejusmodi quæ vis possit esse tanta rationum. Plotii Variique mentio frequens apud Horatium, e quibus Varius Epici carminis ea ætate princeps fuit. Satir. l. 1. 5. *Postera lux ori-*

tur multo gratissima: namque Plotius
et Varius Simeus, Virgiliusque, occu-
runt: anima, quales neque candidiores
terra tulit, nec quis me sit devinctior al-
ter. Corpus Virgillii Neapolim, ut
espierat, translatum, via Puteolana

sepultum est. Scripta, subletis ali-
quot versibus, nullo addito, dicuntur
expurgata. Morum et famæ cog-
nitio, e veterum testimoniis mox affe-
rendis, potius quam ex Pseudo-Dona-
to repetenda est.

TESTIMONIA VETERUM DE VIRGILIO.

HORATIUS, Sat. l. 1. 10.

Forte epos, acer

*Ut nemo, Varius ducit: molle atque
facetum*

*Virgilio annuerint gaudentes rure Ca-
mena.*

IDEM, Sat. 6.

Optimus olim

*Virgilius, post hunc Varius, dixere quis
essem.*

PROPERTIUS, lib. II. Eleg. ult.

*Me juret aeternis positum languere co-
rollis,*

*Quem tetigit jactu certus ad ossa
Deus:*

*Actia Virgilium custodis littora Phæbi,
Cæsaris et fortes dicere posse rates:
Qui nunc Æneæ Trojani suscitât arma,
Jactaque Læviis mœnia littoribus.*

*Cedite Romani scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.*

*Tu canis umbrosi subter pineta Galei
Thyrain, et attritis Daphnin arundi-
nibus, &c.*

*Tu canis Ascræi veteris præcepta poetæ,
Quo seges in campo, quo viret uva
jugo.*

*Tule facis carmen docta testudine, quale
Cynthiaus impositis temperat articulis.*

OVIDIUS, Artis amat. lib. III.

*Et profugum Ænean, altæ primordia
Romæ,*

Quo nullum Latio clarius extat opus.

IDEM, Amorum lib. I.

*Tityrus, et segetes, Æneiaque arma le-
gentur:*

Roma triumphati dæm caput orbis erit.

IDEM, Trist. l. II.

*Et tamen ille tuæ felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque
toros.*

*Nec legitur pars ulla magis de corpore
toto,*

*Quam non legitimo fœdere junctus
amor.*

*Phyllidis hic idem, teneraque Amargyl-
lidis ignes*

Bucolicis juvenis luserat ante modis.

SILIUS, lib. VIII.

*Mantua Musarum domus, atque ad
sidera cantu*

*Evecta Andino, et Smyrnæis æmula
plectris.*

STATIUS Thebalda alloquens.

*Vive precor, nec tu divinam Æneida
tenta;*

*Sed longe sequere, et vestigia semper
adora.*

JUVENALIS, Satira 11.

*Conditor Iliados cantabitur, atque Ma-
ronis*

*Altisoni dubiam facientia carmina pal-
mam.*

MARTIALIS, Epig. l. VIII.

*Temporibus nostris ætas cum cedat aco-
rum,*

*Creverit et major cum duce Roma
suo:*

*Ingenium sacri miraris abesse Maronis,
Nec quengnam tanta bella sonare tuba?*

*Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce,
Marones:*

*Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt,
&c.*

IDEM, lib. XIV.

Accipe facundi Calicem studiosæ Maronis;

Ne nugis positis arma virumque cemas.

SUPPLICIUS CARTHAGINENSIS.

Iusserrat hæc rapidis aboleri carmina flammis

Virgilius, Phrygium quæ cecineris ducem.

Tucca vetat, Variusque simul: tu maxime Cæsar

Non sis, et Latia consulis historia.

Infelix gemino occidit prope Pergamus igni,

Et pene est alio Troja cremata rogo.

ALCINUS.

Mæonio vati qui par aut proximus esset, Consultus Pæan risit et hæc cecinit:

Si potuit nasci quem tu sequereris, Homere;

Nasceretur qui te possit, Homere, sequi.

VELLEIUS, lib. II.

Inter quæ maxime nostri ævi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriusque, &c.

SENECA, Controv. lib. III.

Virgilium illa felicitas ingenii in oratione soluta reliquit: Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit.

PLINIUS, Hist. l. VII. c. 30.

D. Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti ejus veredictam vetuit: majusque ita vati testimonium contigit, quam si ipse sua carmine probavisset.

PLINIUS, lib. III. Epist. 21.

Virgili ante omnes (imaginem venerabatur Silius), ejus natalem religiosius quam suum celebrabat: Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire ut templum solebat.

TACITUS, Dialogo de Orat.

Malo securum et secretum Virgillii secessum: in quo tamen, neque apud D. Augustum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Testes Augusti epistolæ: testis ipse populus, qui, auditis in theatro versibus Virgillii, surrexit universus, et forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum.

QUINTILIANUS, lib. X.

Utar verbis iisdem, quæ ab Afro Domitio juvenis accepi: qui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere: secundus, inquit, est Virgilius: propior tamen primo quam tertio.

IDEM, lib. IX.

Vetustatis amator unice fuit Virgilius.

MACROBIUS ET GELLIUS.

[Totis capitibus, quæ exscribere longum esset.]

LAMPRIDIUS, de Alexandro Severo.

Virgilium, Platonem poetarum vocabat: ejusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, et Achillis, et magnorum virorum.

ARGUMENTUM

IN

BUCOLICA.

.....

BUCOLICUM carmen idem est ac pastorale, deducto nomine a pastoribus, quorum sunt præcipui qui curant boves, sive bubulci, Græce βουκόλοι, a βοῦς bos. Quo in genere Virgilius Theocritum, Syracusanum poëtam, imitandum sibi proposuit.

Carmina ejusmodi sua vocavit Theocritus *idyllia*, Virgilius *eclogas*. Est autem ἐκλογή, ecloga, delectus paucorum aliquot opusculorum e pluribus, quæ fecerit auctor, nec luce digna judicavit: vel, delectus quorundam versuum quos e Theocrito per imitationem expresserit: est enim ἐκλέγειν *eligere, secernere*. Male autem scribitur a quibusdam Ægloga, quasi ab ἀἴξ *capra* et λόγος *sermo*: tum quia non ἐκλογή, sed αἰγολογία dicenda esset: tum quia minima pars hujus operis ad capras pertinet; ad oves, cantus, amores, multo maxima; tum denique quia nomen eclogæ aliis operibus tribuitur benemultis, in quibus pastoritium nihil, imo nihil omnino præter *delectum* significat. Tales habemus hodie Polybii, Diodori, Strabonis *eclogas*, sive excerpta e majori opere: odas Horatii vocat Sidonius Apollinaris, *varii carminis eclogas*: ejusdem Horatii satiræ quibusdam in codicibus *eclogæ* inscribuntur.

Cœpta sunt bucolica anno Virgilii 29. exeunte, u. c. 713. et triennio perfecta: ut jam in vita, moxque singulis in eclogis disseremus.

P. VIRGILII MARONIS

BUCOLICON

LIBER.

//////////

ECLOGA I.

TITYRUS.

ARGUMENTUM.

CÆSAR Octavianus cum agrum Cremonensem et Mantuanum veteranis militibus in præmium attribuisset, Virgilius Mantuanus inter ceteros agello suo spoliatus est: sed Mæcenati commendatus per Asinium Pollionem, qui tunc in illa regione cum aliquot legionibus versabatur; et per Mæcenatem in Octaviani gratiam inductus, quod amiserat, recuperavit. Hac igitur ecloga laudes Octaviani et Romæ, suam felicitatem, Mantuanorum calamitatem commemorat. Tityrus Virgilium repræsentat, Melibœus Mantuanos.

Scripta est anno Virgilii 29. Urbis conditæ 713. Coss. P. Servilio et Lucio Antonio, Marci fratre: quo anno facta est celebris agrorum divisio, ex qua bellum Perusinum statim erupit: veteribus agrorum dominis confugientibus ad Lucium, et cum eo adversus Triumviros conspirantibus. Accidit autem agraria illa divisio post victoriam Philippensem Octaviani et M. Antonii, de Bruto et Cassio Julii Cæsaris percussoribus, anno proxime præcedente relatum: non vero post victoriam Actiacam Octaviani de M. Antonio,

TITYRUS] Aptum argumento nomen. Est enim Tityrus, Hesychio, *Satyrus, calamus, avis quædam*: Servio, *Delph. et Var. Clas.*

aries major, interpreti Theocriti, *otiosus*.

Virg.

C

ut male in Pomponii et Probi commentariis legitur. Cadit enim hæc in annum Virgilio 39. at Bucolica ante annum ejus 32. absoluta sunt; quippe anno 29. incœpta, et triennio perfecta. Quos errores in vita Poëtæ fusius emendavimus.

MELIBŒUS. TITYRUS.

MELIBŒUS.

TITYRE, tu patulæ recubans sub tegmine fagi
Sylvestrem tenui Musam meditaris avena :
Nos patriæ fines et dulcia linquimus arva ;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formosam resonare doces Amaryllida sylvas.

5

Tit. O Melibœe, deus nobis hæc otia fecit.

MEL. *Tityre, tu jacens sub umbraculo fagi opacæ, modularis cantilenam pastoralem cum parca fistula; nos deserimus terminos patriæ et agros amanos; nos eximus e patriâ: tu, Tityre, otiosus sub umbra doces arbores referre nomen pulchræ Amaryllidis. TIT.* O Melibœe, deus nobis dedit hanc quietem. Nam habebō semper illum

1. Tityre multi, vitiose; sed est *Títupos*. cf. Burm.—2. *Agrestem* Quintil. ix, 4, 85 memoriæ vitio ex Ecl. vi, 8 laudat: recepit Egnat. v. Heina. utrumque apud Lucret. v, 1397. iv, 593, cf. Cerda, qui *sylvas* ad rem pastoritiam, *agros* ad rem agriculturalum, referri docet; quod hactenus verum est, ut tamen communi *agrestium* rerum vocabulo et pastorum vita comprehendi possit, ut v. 10 *calamo agresti*.—3. *Nos p. f. nos d.* quartus Moret. et fragm. Moret. a pr. m. *liquimus* Parrhas.—4. *letus* Rottend. h. lætus, solenni variatione. v. Burm.

NOTE

MELIBŒUS] Bonum curator, *ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βόων*, quia curæ est ipsi de bobus.

1 *Fagi]* Fagus, quæ et æsculus dicitur, arbor glandifera, *du hêtre*, ex qua olim homines victitarent: unde dicta Græcis quidem *φῆγος fagus*, a *φάγειν* sive *φάγειν* edere; Latinis autem æsculus pariter ab esu. Utramque aliqui non male distinguunt.

2 *Avena]* Musica instrumenta inter pastores concinnata, primo ex avenis

calamisque triticeis inter se cera compactis: tum ex arundinibus et cavatis buxi fistulis: mox e gruum tibiis, animalium cornibus, metallis, &c. Unde *avena*, *stipula*, *calamus*, *arundo*, *fistula*, *buxus*, *tibia*, *cornu*, *æs*, &c. pro musicis instrumentis usurpantur.

5 *Amaryllida sylvas]* Per sylvas, Echo intellige, quæ frequens in sylvis. De *Amaryllide* infra, v. 31.

6 *Deus nobis hæc otia fecit]* Octavianus, quem Deum per adulationem

Namque erit ille mihi semper deus: illius aram

Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum

Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti. 10

Mel. Non equidem invideo; miror magis: undique totis

Usque adeo turbatur agris. En, ipse capellas

Protenus æger ago; hanc etiam vix, Tityre, duco.

Hic inter densas corylos modo namque gemellos,

Spem gregis, ah! silice in nuda connixa reliquit. 15

Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisset,

dei loco: sæpe tener agnus electus ex ovili nostro tinget illius aram sanguine. Ille permisit vaccas meas vagari, ut vides, et me ipsum canere fistula rustica quicquid vellem. MEL. Ego quidem non invideo, immo admiror, cum tantus sit tumultus toto rure. Ecce ego mærens abigo præ me capellas, et hanc, o Tityre, difficile traho. Modo enim enixa geminos fœtus, qui erant spes gregis, prohi dolor! deseruit eos rigido in saxo, inter spissas corylos. Memini quercus afflata fulmine sæpe prænun-

h. l. et passim alii.—7. In semper—deus nugantur Grammatici. vid. Pier. Benedictus in Ed. Flor. 1520.—8. Imbuit Rottend.—9. meis Rottend.—10. permisit Zulich. solenni errore.—11. pro totis Jo. Schrader. in mss. conj. notis.—12. turbamur multi et ipse Rom. v. Pier. et Heins. sed damnat jam Serv. et alterum confirmat Quinctil. 1, 4, 28.—13. Protenus nonnulli ap. Heins. et Burn. quos vide; vana disputatio; utriusque scripturæ vis eadem; antiquior tamen scriptura *Protenus* corrupta per pronuntiationem *Protinus*. vid. Not.—14. Hinc Augustin. de Gramm. Hæc duo. *corylos*: alii *corilos*, vel *corylos*. Nil refert; sed nullus dubito antiquam scripturam in his et similibus fuisse: ex pronuntiatione autem fuisse comparatam cum Gr. v; hincque tot voces per y scriptas invasisse Latinum sermonem. Conversæ inde fuere nonnullæ in i: ut *lacrimæ* pro *lacrumæ*, cum factum esset *lacrymæ*. *denos* Leid. a m. sec.—15. a al. ut fere semper in antiquioribus membranis; seriores ha. in media Cod. Nonii Marcelli. *conixa* sex

NOTE

appellat. Errant quippe qui sacrificia volunt ejus in honorem jam tum fuisse instituta. Non enim coli cœpit divinis honoribus nisi post ultimam de Sexto Pompeio victoriam, anno ætatis 28. ut habet diserte Appianus l. 5. *Civil.* hoc est annis tribus post edita a Virgilio bucolica simul omnia.

14 *Corylos*] *Corylus Coudrier*. Nux avellana sylvestris.

16 *Si mens non læva*] *Læva*, seu sinistra pars, ambigue a Romanis accepta: sæpe in malum omen, ut hic, et v. 18. sæpe in bonum, ut *Æn.* 11. 609. *Intenuit lacrum*. Perinde igitur

dextra pars, aliquando boni, aliquando mali ominis fuit. Unde autem vis eidem parti tam diversa? An quod in interpretandis ostentis, aliquando situm Deorum, a quibus illa dabantur; aliquando situm augurum, qui illa petebant, attenderent? Dextra enim dantis, læva petentis est. Ita volunt aliqui auctore Plutarcho lib. de questionibus Romanis. Aliud quiddam suggerit Cicero de divin. 11. 82. Cum enim dicat Græcis quidem et barbaris dextra auspicia, Romanis sinistra visa esse meliora: hinc dici possunt Romani sæpe suo more, sæpe Græco

De cœlo tactas meminî prædicere quercus.

* Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix.*

Sed tamen, iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.

Tit. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi 20

Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus

Pastores ovium teneros depellere fœtus.

Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos

classe nobis hanc calamitatem, nisi avimus imprudens fuisset: sæpe cornix funesta admonuit ex ilice putri. Attamen dic nobis, Tityre, quinam sit ille deus. Tit. Ego demens, o Melibœe, existimavi urbem, quæ vocatur Roma, similem esse nostræ Manturæ, ad quam nos pastores consuevimus deducere agnos tenellos. Quemadmodum sciebam catulos canibus, et hædos capellis esse similes: quemadmodum solebam com-

//////////

mss. antiquo more. v. Heins.—17. *De cœlo memini tactas* Menag.—18. Versus hic a vetustioribus, etiam a multis serioribus, ut a nostris, fere abest; ejectus a Naugerio in Ald. tert. et jam ante ab Egnatio; assutus et adumbratus ex Ecl. ix. 15. v. Heins. et Pier. in cuius binis erat dicebat ab i.—19. *quis sit septem* Codd. ap. Heins. tres. Burm. cum Goth. pr. Sed v. Heins. ad. Ecl. ii. 19 et passim alios.—21. *qua* Moret. un. a. m. sec. *quos* conj. Burm. vid. Not.—22. *deducere* unus ap. Torr. ad Hor. iv. Od. 2.—23. *Sic catulos canibus nonnulli;*

NOTÆ

more in re divinatoria locuti esse. Unde autem utrique sinistras dextrasque partes sumerent, dicitur Ecl. ix. 15.

18 *Sæpe sinistra, &c.*] Non quidem a sinistra parte: quippe ex augurum doctrina, cornix a sinistra, corvus a dextra, ratur facit; ut docet Cicero de divin. lib. i. 85. et Plautus in Asin. At sinistra hic simpliciter funestam significat, ex quacumque parte venerit. Nam sic ait idem Cicero de divin. lib. ii. 82. *Haud ignoro, quæ mala sunt sinistra nos dicere, etiamsi dextra sint.* Quæ vox, mala, quanquam suggesta sit a Lambino, ubi prius legebatur bona: tamen constat emendationis veritas ex eo, quod alioqui locus ille totus sensu careat, et aliis a Lambino patentissimis erroribus purgatus sit. Porro funesta hæc est Virgiliana cornix. 1°. quia cornix omnis per se funesta. 2°. quia ex ilice, arbore item funesta. 3°. quia ex ilice cava et putri.

18 *Ab ilice*] Ilex, arbor glandifera, e genere quercuum, de l'yeux.

19 *Da, Tityre*] Dare et accipere pro dicere et audire. Terentius Heant. *Nunc quamobrem has artes didicerim paucis dabo. Æn. ii. Accipe nunc Danaum insidias.* Audacius etiam sequioris ævi scriptores datur usurpavere pro traditur, dicitur. Statius vii. Theb. *Asopus genuisse datur.* Claud. iii. de Raptu, *Illic posuisse cruentam Ægida, captivamque pater post prælia prædam advenisse datur.* Quod contra Jul. Scalligerum defendit Barthius, sed male: quicquid enim affert e veteribus eam in rem, probat dare pro dicere active dici, non passive.

23 *Sic canibus, &c.*] Sensus juxta Servium legitimus hic est: Putabam antea Romam ita similem esse urbibus aliis, ut sunt catuli canibus similes, qui sola magnitudine differunt: in quo errabam: nunc enim probavi, eam a ceteris genere etiam et natura distare: nam sedes est Deorum, tamque

Noram; sic parvis componere magna solebam.

Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes, 25

Quantum lenta solenti nter viburna cupressi.

Mel. Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?

Tit. Libertas: quæ, sera, tamen respexit inertem;

Candidior postquam tondenti barba cadebat;

Respexit tamen, et longo post tempore venit, 30

Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.

parare magna parvis. Sed urbs illa tantum eminet inter ceteras, quantum cupressi solent eminere inter viburna flexilia. MEL. Et quæ tanta necessitas te coegit Romam petere? TIT. Libertas, quæ licet tarda, tamen aspexit me desidem, cum jam cana barba decideret secanti; tamen aspexit, et venit post multos annos servitutis: ex quo secutus sum Amaryllida, et reliqui Galateam. Scilicet, quamdum amari Gala-

et agnos pro hædos nonnulli ap. Burm.—25. *Hæc inter alias tantum* Franc. *tantum inter alias* Goth. pr. *altas* conj. van Hoven Campens. III. p. 224.—26. *virgulta* quartus Moret.—27. *Ecquæ* olim aliquæ vulgg. ap. Fabric. Nam *Et quæ* statim ab Aldo editum.—30. *R. tandem* Cod. Kôler. non male. Sed totus versus tam scaber est, ut vix eum a poëta profectum sed e margine illatum esse

NOTÆ

nostris urbibus antecellit, quam cupressi viburnis: quæ arbores duæ, natura inter se, non sola magnitudine differunt.

26 *Inter viburna cupressi*] Viburnum, virgulti species, *viurne*. Cupressus, *cyprès*: arbor nota.

29 *Candidior postquam, &c.*] Grave hic dissidium interpretum. Causa dissidii, quod Virgilius, qui hic Tityrus, anno ætatis 29. quo scripsit hanc eclogam, canus esse non potuit. Quatuor modis solvitur hic nodus. I. Si *candidior* referatur ad *libertas*, hoc pacto: Postquam tondenti barba cadere cœpisset, id est, postquam cœpi barbam alere; tum inertem respexit me *libertas candidior*, id est *speciosa et benigna*. Ita Servius. II. Si per *candidiorem* barbam prima intelligatur lanugo, quæ tenerior est, necdum colorem induit: hoc pacto: Libertas respexit me, tum, cum tondenti cœpit lanugo decidere. Ita Pomponius. Male tamen uterque, quia deinde Tityro expresse dicitur: *Fortunate*

senex, &c. III. Melius, junior poëta latere sub senili persona dicitur voluisse, ideo, quia servum se fingit esse, deque recepta libertate gloriatur, quam obtinere servi, nisi jam senes et multis laboribus probati, non solebant. Ita Cerdanus. IV. Putem ego non ubique servatam allegoriam, quod mox clarius patebit. Igitur, ut ait Probus, *eadem licentia senem se dixit, cum sit juvenis; qua pastorem se fecit, cum sit urbanus; aut Tityrum nominat, cum sit Virgilius.*

31 *Postquam nos, &c.*] Amicarum nomina: Galatea quidem a lacte deductum, quod Græce est γάλα, γάλακτος: Amaryllis ab incilibus, per quæ in agris aquæ derivantur, hoc enim est ἡ ἀμύρα; rusticum utrumque etymon. Qui voluit his nominibus Romam ac Mantnam adumbrari, multa garriunt. Politianus quidem, Romam dicit arcano nomine Amaryllida vocatam esse: quo id auctore? ut enim constet ex Plinio arcanum Romæ nomen fuisse, quod evulgare nefas esset,

Namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat,
 Nec spes libertatis erat, nec cura peculi:
 Quamvis multa meis exiret victima sæptis,
 Pinguis et ingratae premeretur caseus urbi, 35
 Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat.
Mel. Mirabar, quid mœsta Deos, Amarylli, vocares;

team (fatebor enim) nec speravi libertatem, nec curavi patrimonium: licet educerem ex oculibus meis multas victimas, et coagulare opimos caseos ad usum ingratae urbis, nunquam referebam domum manus plenas pecunia. MEL. Mirabar cur tristis invo-

putem.—34. *sæptis.* Hanc scripturam h. l. vix duo Reg. et Mentel. in aliis locis antiquiores agnoscunt. Nonnulli distinguunt post *pinguis*, ut sit *victima pinguis*, ut Ecl. vi, 4. *erraret victima* Parrhas. Burm.—37. pro *Amarylli* al.

NOTÆ

sane quid illud nominis fuerit a nemine proditum est. Nannius vero, Fabii Pictoris auctoritate fultus, Argæum campum, qui septem collibus includebatur, inundatione Tyberis inhabitabilem aliquando fuisse ait: factis deinde Vertumno sacris exsiccatum: quod per incilia factum esse suspicatur, atque inde tributum Romæ nomen *Amaryllidis*: ut et *Galatææ* nomen, Mantuæ, quod illic Galatæ togati sedes haberent, tractusque ille *Gallia togata* vocaretur. His omissis nugis, ego nullam hic allegoriam agnosco. I. Quia Poëta bis in hac ecl. Romam diserte ac proprio nomine appellat, quam quid esset causæ, cur modo Romam, modo Amaryllida appellaret? II. Distinguit pariter Mantuam a Galatæa, cum dicit se, dum serviret Galatææ, sine fructu caseos ingratae urbi pressisse. III. Si stet allegoria, inextricabilis est versus ille: *Mirabar quid mœsta Deos, &c.* ut mox constabit. IV. Monet Servius in vita Virg. *Illud tenendum esse, in bucolicis, neque nusquam neque ubique, aliquid figurate dici, hoc est, per allegoriam.*

33 *Nec cura peculi*] Pro *peculii*. *Peculium* autem i. Juxta Pomponium, patrimonium universim significat, a *pecu* sive *pecore*; unde et *pecunia* dicta:

sive quod omnia veterum bona olim in pecoribus consistenter, ut habent Varro et Plutarchus: sive quod prima pecunia facta sit ex incisus pecudum coriis, ut volunt Cassiod. et Suidas: sive quod æs antiquissimum, cum signari cœpit, ovīs aut bovis capite signatum sit, ut refert Plinius. II. *Peculium* proprie est privata pecunia, quam servus, domini permissu, separatim a domini rationibus comparabat, aut ad redimendam libertatem, aut alios in usus. Atque eo quoque modo hic sumi potest, ubi Tityrus servi personam induit.

36 *Gravis ære*] Pecunia quæ primum apud Romanos ære rudi, necdum signato, constitit.

37 *Mirabar, quid, &c.*] Hic versus ita cruciat allegoriæ patronos, ut mendam irrepsisse huc velint, et reponi *Galatæam* pro *Amaryllide*, de quo sibi constet allegoria. Fatentur quippe in Romam cadere ista non posse: quia neque Melibæus, Romanarum rerum inscius, Romæ dolore de absente Virgilio seu Tityro scire potuit, cum doceatur ab ipso Tityro quid sit Roma: *Urbem quam dicunt Romam, &c.* neque Virgilius, poetarum modestissimus, ita de se sentiebat jam tum ac scribebat magnifice, ut

Cui pendere sua patereris in arbore poma.
 Tityrus hinc aberat. Ipsæ te, Tityre, pinus,
 Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta, vocabant.

40

Tit. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
 Nec tam præsentibus alibi cognoscere divos.
 Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
 Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
 Hic mihi responsum primus dedit ille petenti :
 Pascite, ut ante, boves, pueri; submitte tauros.

45

cares Deos, o Amarylli; cui servares poma pendentia suis quæque arboribus. Tityrus hinc aberat. Ipsæ pinus, ipsi fontes, hæ ipsæ arbores te repetebant. Tit. Quid fecissem? nec poterum aliter abire e servitute, nec Deos experiri tam propitios in alio loco quam Romæ. Illic vidi juvenem illum, o Melibœe, propter quem arva nostra fumant singulis annis per duodecim dies. Illic ipse prior ita respondit roganti mihi :

~~~~~

Galatea, it malit Cerda; inani allegoriæ servandæ studio.—38. mala Rom. a pr. m.—39. Tityrus hinc aberat ipse Goth. pr. perperam.—43. quot annis divisim antiquiores. v. Pier.—45. primum Longob. Pierii.—46. greges Menag.—

NOTE

tantam de se fuisse Romæ sollicitudinem putaret. Planus absque allegoria sensus est, si de amicis puellis intelligatur. Abjecit Galateam Tityrus, amat Amaryllida, proficiscitur Romam: Amaryllis interim, quæ Mantuæ relinquitur, absentis desiderio tabescit: Melibœus, qui dolorem Amaryllidis noverat, non item causam doloris; nunc demum a Tityro protectionis causam intelligit, eidemque absentiam exprobrat quasi leviter amanti: unde purgat se Tityrus: *Quid facerem?* inquit: quid aliud remedium malis meis esse poterat, quam Romam proficisci? &c.

40 *Arbusta*] Non arbusculæ sunt et fruticeæ, ut quidam putant. Nam *convallæ et arboreta magna erant*, inquit Gellius l. xvii. c. 2. ex Q. Clandii analibus, additque, *arboreta ignobilibus verbum est, arbusta celebratius*. Igitur loca sunt arboribus consita fructiferis, vel non fructiferis; ut scite quidem Valla et Ramus colligunt ex auctoribus rei rusticæ. Nec obest

quod legatur Ecl. iv. 2. *Non omnes arbusta juvant humilesque myricæ. Si caninus sylvas, &c.* Sensus enim est, *non omnibus placent myricæ, at ne ipsæ quidem arbores: sed sylvæ altiores, &c.*

43 *Juvenem*] Octavianum, annos natum tunc circiter 22. *Decreverat enim Senatus*, inquit Servius, *ne quis eum puerum appellaret, ne majestas imperii minueretur*.

44 *Bis senos*] Singulas duodecim anni mensium Calendas aut Idus intellige cum Servio, quibus forte sacrificia fiebant: ad conciliandos quidem Octaviano Deos; non vero tum in ipsius Octaviani honorem, ut diximus ad vers. 6.

45 *Primus*] Prævenit beneficio preces meas.

46 *Pueri*] Pueri appellatio tres habet significationes, ex Paulo in verb. signif. Unam qua servi pueri dicuntur, alteram qua puer puellæ opponitur, tertiam qua puerilis ætas demonstratur. Addi potest et quarta, quæ ad blanditias pertinet: quando patro-

Mel. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt!
 Et tibi magna satis; quamvis lapis omnia nudus
 Lámosoque palus obducat pascua junco.
 Non insueta graves tentabunt pabula foetas;
 Nec mala vicini pecoris contagia lædent.

50

Pueri, pascite boves, ut prius, et subligate tauros iugo. MEL. O felix senex! itaque agri tui relinquentur tibi, iique tibi satis ampli; licet nuda saxa tegant ceteros undique, et palus operiat pascua cænosio junco. Insolita pabula non vitabant gravidas pecudes, neque noxia contagio vicini gregis inficiet eas. O felix senex! hic prope annos co-

48. Ex hoc et v. 52 expressus v. 11 in Epigr. 177 Anthol. lat. i. 1, *Hæc tibi semper erunt, hic inter flumina nota* etc. Totum carmen ex Virgilianis versibus est contextum.—49. *obd. omnia* ms. Köler. e sup. versu.—50. *pascua* nonnulli ex antec. pro *fetas*, aut ut vulgo male scribitur (est enim a feo) *fetas*, nonnulli cum Goth. sec. *fætas* ut sint agni.—51. *Non* Schol. Juven. ii, 81. *Ne mala lædant*

NOTE

nus aut dominus subditos, etiam ætate grandiores, populariter et amice compellat. Quarta hæc, et prima conveniunt Tityro, qui servum se fingit, et senex appellatur.

46 *Submittite tauros*] Secuti sumus interpretationem Servii, utpote simpliciore et convenientiore loco: sensus enim erit: *Pascite et arate*, qua duplici cura res fere omnis rustica continetur. Alio tamen deduci potest. I. Cum Nannio: *superinducite ad propagationem*: aliquando enim in compositis sub usurpatur pro *super* ut *Æn.* xii. 287. *corpora salvis subijciant in equos*: hoc est, *superjiciunt*. II. Cum Cerdano, *proferre et producere* in pascua: est enim apud Lucret. i. 1. *Lætificos nequeat factus submittere tellus*, id est, *preferre*. III. Cum Erythræo, *supplete gregem*, et substitute novos tauros, in locum eorum qui belli tempore perierunt: est enim in Justin. instit. i. ii. de rerum divis. *Si gregis usus fructum quis habet, in locum demortuorum caput ex fatu fructuarius submittere debet*.

48 *Quamvis lapis*] Volunt plerique omnes describi his verbis Virgilianis sterilitatem agri, qui, ut innui putant *Ecl.* ix. 7. a colle lapidoso ad fluvium

usque Mincium vicinasque paludes pertinebat: adeoque nec erat frumento, nec pascuis opportunus. Ergo iis non assentior: tum quod ejus agri descriptio quæ fit *Ecl.* ix. non sterilitatem sed ubertatem potius notet; tum quod hic frequens de Tityri gregibus, pascuis, et umbraculis mentio fiat. Igitur de ceteris Mantuanorum agris locum explico. Tibi scilicet agri tui colendi et exercendi permittentur: quamvis reliqua omnis regio, tam culta prius, nunc belli calamitate horrescat.

50 *Graves tentabunt pabula fætas*] *Fetas* et *graves* conjungit, ut significet *prægnantes*: quia *fetas* sine addito de iis etiam dici posset, quæ jam factum sive partum ediderant. Et vero *fetas* aliquando est *gravida*, plena. *Æn.* i. 55. *Loca fæta furentibus Austriis*. *Æn.* ii. 238. *Fæta armis*, machina equi Trojani. Aliquando est, *jam enixa*: *Æn.* viii. 630. *Fatam Mæortis in antro Procu- buisse lupam, geminos huc ubera circum Ludere pendentes pueros*.

50 *Non insueta, &c.*] Quia non cogoris ut ceteri, exul abire in novas et insuetas regiones cum gregibus.

51 *Nec mala, &c.*] Quia ex difficultate pastionis, fames oritur in gregem,

Fortunate senex, hic inter flumina nota
 Et fontes sacros frigus captabis opacum.
 Hinc, tibi quæ semper vicino ab limite sæpes
 Hyblæis apibus florem depasta salicti, 55
 Sæpe levi somnum suadebit inire susurro.
 Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras;
 Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
 Nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.
 Tit. Ante leves ergo pascentur in æthere cervi, 60

gnites, et fontes dicatos Nymphis, frueris umbra frigida. Ex alia parte sæpes limitis propinquus in qua flos salicum carpitur semper a Siculis apibus, sæpe tenui murmure apum te incitabit ut somno indulgeas. Ex alia parte putator frondium excelso in colle cantabit ad auras. Neque tamen interim raucæ palumbes, quæ sunt tuæ deliciae, neque turtur desinet queri ex ulmo sublimi. TIT. Prius igitur agiles cervi pascent

*****

Charis. male.—52. intra Goth. sec.—53. *frigus captabis, tentabis* unus Rottend.—54. *a limite* Ven. *sæpes* Rom. et Oblong. Pierii: et sic alibi vetustiores. cf. ad v. 34. Haud dubie versus totusque locus contaminatus: quem se non intelligere jam Markland. ad Stat. i Sylv. 3. 43 professus est; suspectum etiam Burmann. merito habuit. Hæret interpretatio in qua semper, quod jejunum, et in defecta verbi in enuntiatione: *qua sæpes semper*: si suppleas: *qua semper* suasit, nihil potest esse exilium et poeta magis indignum. Burm. tentabat: *Hic tibi qua surgit vel serpit v.* Multa possunt alia conjectari: ut *hinc tibi vicino prætexta* (s. *prætexta*) *ab limite sæpes*—*Sæpe l. s. suadebit i. s. nisi hæc et alia longius recederent.* In ms. Köler. erat: *Hinc tibi vicino q. semper ab limite sæpes.* Leniorem modelam esse vidi, si *Hic, tibi qua* refingeretur; ut sit: *hic inter flumina nota frigus captabis opacum*: *hic, inquam, tibi qua sæpes suadebit* etc. h. e. qua apes susurro ad somnum te invitabunt. Verbo: sedes vulneris manifesta est: *Hinc . . . vicino a limite sæpes* etc.—55. *salicta* Prisc. ed. Putsch. laudat, vitio operarum.—56. *suadebat* Goth. pr.—57. *alte* unus Heins. *ad aures* Parrhas. cf. Burm.—58. *rauci* apud Pier. nonnulli.—59. Serv. h. l. laudat: *turtur cessabit ab u.*—60. in *æthera* Gud. et duo alii: quartus Moret. pro diversa lect. in *aquore*, quod ad justas oppositionis leges accommodatius foret; itaque placet Burm.

NOTE

ex fame morbus, qui semper in grege contagiosus est.

52 *Flumina nota*] Mincium, Menzo, de quo Ecl. vii. 13. et Padum, le Po, de quo Georg. i. 482.

54 *Hinc, tibi, &c.*] Sensus hujus loci satis intrinsecus, his notis explanabitur. i. Sæpes quædam Virgilium inter ejusque vicinum agri limes ac terminus fuit. ii. Sæpes illa salicibus, constabat. iii. Delectantur flore salicam apiculæ, et levi susurro soporem conciliant. iv. Apes Hyblæa figurate dicuntur pro apibus optimis: *Hybla*

enim oppidum est Siciliæ, et mons oppido vicinus; loca melle commendatissima. v. Familiaris est Græcis hæc loquendi forma, *florem depasta*, ut Æn. i. 593. *Os humerosque Deo similia, &c.* id est, secundum florem, secundum os et humeros. vi. *Salicti* dicitur, pro *Saliceti*. *Salicetum* locus est salicibus consitus, ut *arbutum* arboribus.

58 *Palumbes*] *Columbæ sylvestres, pigeons ramiers.* Dicitur etiam palumbus et palumba.

61 *Freta*] *fretum*, synecdoche pro

Et freta destituent nudos in littore pisces :
 Ante, pererratis amborum finibus, exul
 Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim :
 Quam nostro illius labatur pectore vultus.

in aëre, et maria deserent in littore pisces defectos aqua: prius extorris Parthia potabit Ararim, aut Germania Tigrim, regionibus mutuo permutatis, quam forma illius

~~~~~

et Trillero Obs. Crit. c. 27 et olim Cerdæ; (et Schradero Obs. p. 33.) malim et ipse, modo non correctorem redoleret.—61. *nudo in littore* unus Ven. deberet saltem *nudato*.—63. Ingeniose tentabat Jo. Schrader. *Aut Albim*.—64. *cultus*

NOTÆ

mari: *fretum* enim proprie est angustum mare inter duas terras: ut *fretum Siculum*, *Gaditanum*, &c. a fervendo dictum, quod in eo mare compressum effervescat, ac veluti ebulliat.

62 *Ante pererratis*, &c.] *Parthi* oriundi e Scythiis, eam Asiæ regionem occupavere, quæ ab occasu, Media; a septentrione, mari Caspio; ab oriente, Bactriana et Ariana; a meridie, Carmaniæ desertis terminabatur. Mox in imperium prope immensum evasere sub Arsacidis regibus, regna duodeviginti complexi, juxta Solinum c. 59. Romanum jugum nunquam omnino subiere, sagittis formidolosi præcipue, quas inter fugiendum in insequentes retorquebant, mira arte versis equis et instaurata pugna. *Germani*.] Rheno ab occidente; Oceano et mari Balthico, a septentrione; Vistula, ab oriente; Danubio, a meridie, olim circumscripti: nunc terminis ab oriente paulo angustioribus utuntur: a meridie vero latioribus, nempe Alpibus ab Italia divisi. *Araris*.] non Germaniæ, sed Galliæ fluvius, *la Saone*, oritur ex Vogeso monte, *Vange*, et placidissime fluens, ad Lugdunum Rhodano rapidissimo amni commixtus, cum eo in mare Mediterraneum fluit: unde Claudianus, *lentus Arar*, *Rhodanusque celer. Tigris*.] Non est in Parthia proprie dicta: sed ortus ex Armeniæ montibus, aliquanto post spatium in terras mergitur, mox erumpens auctior,

per Assyriam ac Mesopotamiam in Euphratem influit, quocum in Persicum sinum deferitur. *Amborum*.] Insulse Pomponius explicat de Ambis Arabiæ populis, qui nihil hic ad rem. Melius Ramus de utroque fluvio: sed optime Servius de utrisque populis, Parthis et Germanis. Porro quidam sugillant Virgilium, quod videatur Tigrim in Parthia, Ararim in Germania perperam collocare. Excusant errorem aliqui ex decoro inscitiae pastoralis. Alii melius animadvertunt, hoc esse Virgilio familiare, non ex inscitia, sed potius ad majorem dignitatem, regionum limites, quantum sine veritatis dispendio fieri potest, extendere: quod sæpius deinde videbimus: G. i. 490. et G. iv. 287. Atqui verum est Ararim ac Tigrim, non in Germania quidem aut Parthia proprie dicta; sed saltem in subditis Germanorum et Parthorum imperio regionibus tunc fuisse. Sane Parthos longo spatio Tigrim esse prætergressos, patet ex clade Crassi: qui paulo ante cæsus fuerat ab iisdem, ad Carhas Mesopotamiæ urbem, non procul ab Euphrate. Germani autem, ut constat ex Cæsare l. i. de bello Gal. ad cxx. millia, conloserant in Sequanis, quos Araris interfluit: ac licet inde pulsus ab eodem fuissent ultra Rhenum, id tamen de Ariovisto duntaxat ejusque exercitu, non etiam de pacatis et inermibus familiis, intelligi potest.

Mel. At nos hinc alii sitientes ibimus Afros;
Pars Scythiam et rapidum Cretæ veniemus Oaxem,

65

juvenis excidat mihi ex animo. MEL. Nos vero hinc pulsi partim ibimus in Africam aridam, partim petemus Scythiam, aut celerem Oaxem Cretæ, aut Britannos omnino

conj. vir doctus apud Burn.—66. *Oaxen, Oaxin, Eaxem. Oaxes* Cretæ fl. nemini memoratus, præter Vibium Sequestrem, forte ex hoc ipso loco; de urbe tamen Cretæ, *Oazo*, non dubitatur, forte eadem, quæ *Axus* est ap. Herodot. iv, 154, ubi v. Wessel. p. 348, 53, neque illud ignotum, Cretam *Oaxida* dictam esse. v. Apollon. i, 1131, cujus versus ab Varrone Atacino expressos Servius recitat. Mirantur porro sagaciores, cur tam obscuri nominis fluvius h. l. a pastore nominetur, neque illud satis assequuntur, quomodo post Africam et Scythiam, cum remotissimorum finium terra expectaretur, Cretæ mentio facta sit. *Oaxim* itaque jam veteres modo Mesopotamiæ modo Scythiæ fluvium haberi maluerunt; nulla tamen nominis commemorata auctoritate. Fuere, qui *Araxem* reponi mallent; et sane apud Claudian. B. Gild. 31 inter *Oaxem* et *Araxem* Codices fluctuant. Possit etiam confirmatio hujus emendationis e Theocrito peti, ut eum noster ante oculos habuerit. Is enim, Hieronis landes *ultra pontum Scythicum et Babylonem* ut extendantur, precatur Idyll. xvi. 99, 100. Eodem itaque modo Virgilius Scythiam et *Araxem* diversarum Orientis regionum fluvium memorare potuit. Verum, etiamsi hoc liceret, vel sic *rapidus cretæ* jungendum esset, qui rapit terram albam, radendo littus, b. lutulentus: atque hoc durum. Multo minus ferendi, qui *Oxum* inferunt nunc *Oaxum* dictum, qui *limum vehit turbidus semper* sec. Crnt. vii, 10. Excusemus poetam, quem defendere equidem non suscipiam. Sufficit fluvium hujus nominis in insula Creta esse, cujus mentionem hic fieri minus mirabitur, qui, uti *Afros*, seu *Libyas*, et *Scythas*, sic insulas ab Italia remo as *Cretam* et *Britanniam* sibi opponi, observet. Probabile mihi fit, Maronem ante oculos habuisse locum ex antiquiore aliquo poetâ, quem nimis docte et alieno loco expressit.—

NOTE

65 *Sitientes Afros*] Africa mundi quarta pars, *sitiens* dicta quia zonæ torridæ magna ex parte subjecta: maribus undequaque alluitur tribus, Mediterraneo ad septentrionem, Oceano ad occidentem et meridiem, Erythræo ad orientem: plane triangularis insula, nisi eam continenti Asiæ conjungeret aliquot leucarum Isthmus, inter Erythræum et Mediterraneum mare interjectus: *Isthme de Suez*.

66 *Scythiam*] Scytharum nomine septentrionales omnes Asiæ populos antiqui complexi sunt, qui vagi, sine urbibus, tectis, et legibus, opes in armentis habebant omnes, uxores et liberos plaustris corio tectis hinc inde circumferebant: Martem sub specie *actinacis* adorabant, ex Herod. i. iv.

Tartari regionem illam nunc occupant, quæ monte Imao, qui Tauri pars est, fere dividitur duas in partes: quarum quæ ad occidentem est, Scythia sive Tartaria citerior, et intra Imaum; quæ ad orientem vergit, ulterior et extra Imaum dicitur.

66 *Cretæ veniemus Oaxem*] Extat fluvius hujus nominis non in Creta, sed in Mesopotamia, de quo sermonem hic esse contendit Servius, eumque *rapidum Cretæ* vocari ait, quod cretam, seu terram albam cursu secum rapiat, unde sit turbulentus. Quod vix cuiquam sano placeat. Volunt alii *Oaxem* reipsa fuisse in Creta: quod etsi in Geographis veteribus diserte non habeatur, tamen conjicitur ex eo, quod Apollonius Argon. i. v. 1131. Cretam vocat *tellurem Oaxida*; tum Hero-

Et penitus toto divisos orbe Britannos.

En, unquam patrios longo post tempore fines,

Pauperis et tuguri congestum cespitem culmen,

Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?

70

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

separatos a ceteris populis. Nunquamne post diuturnum tempus, post aliquot annos, reviam cum admiratione patriam regionem, et tectum casæ pauperis extractum e gleba, quæ tota erat mea possessio. Sceleratus miles possidebit hæc arva tam culta, pere-

67. *Britanos* e libb. notat Ge. Fabric.—68. *En patrios nunquam Ven. En nun-*

NOTÆ

dotus l. iv. *Oaxi*, urbis in Creta olim regiæ, meminit: cui quidem tributum nomen ab *Oaze* quodam Apollinis filio refert ex Varrone Servius. Quidni fluvius ejusdem cum urbe nominis fuisse ibidem dicatur? quod malim vel uno auctore Virgilio affirmare, quam ad vanum inscitiae pastoralis effugium cum aliis recurrere.

67 *Divisos orbe Britannos*] Britannia, olim Albion, insula Europæ maxima in Oceano, Galliæ obversa, duas divisa in partes, Angliam et Scotiam. *Divisos orbe*] quia orbem antiqui vocabant terram continentem, quæ Oceano alluitur: unde, ut notat Vives, insulæ Oceani extra orbem dicuntur esse, non item insulæ Mediterranei maris, ut Sicilia, Cyprus, &c.

68 *En, unquam*] Servius explicat, *nunquamne, aliquandone*. Fruterius, *an unquam*. Non satis diligenter: sunt enim ista omnia dubitantis tantum et interrogantis: Virgiliana autem vox, etiam optantis, qui affectus per negationem aptius exprimitur, *nunquamne*: ut manifestum est ex Ecl. viii. 7, *En erit unquam Ille dies, mihi cum liceat, &c.*

69 *Tuguri*] Pro tugurii, ut supra *peculi* pro peculi: estque omne ædificium rusticæ rei custodiendæ conveniens, a tegendo dictum. *Cespitem*] Cespes herba est cum propria terra excisa, *du gazon*. *Culmen*] Tectum,

quia apud antiquos tecta fiebant e culmis, seu paleis, inquit Servius.

70 *Post aliquot, mea regna, &c.*] Locus difficilis. i. *Aristæ* hic communiter pro messibus, et messes pro annis capiuntur: quo exemplo dixit Claudian. iv. Cos. Honorii, *decimas emensus aristas*. Non placet Germano et Cerdano: si enim, inquiunt, *vix unquam et longo post tempore*; quomodo *post aliquot aristas* sive annos, quod breve tempus notat, rura sua revisurus est? ii. Itaque iidem illi *post*, non præpositionem, sed adverbium esse volunt; et interpretantur *deinde*, hoc sensu: Nunquamne, ne longo quidem post tempore, dabitur hoc, ut videam me regna, pauculas *deinde* aristas; id est, ex florenti messe, qualis erat cum ibi regnarem, pauculas jam ac steriles aristas superstites? Sed hoc extortum videtur. iii. Conjicerem ego cum Germano, *post aristas*, eadem forma dictum esse, qua Ecl. iiii. 20. *post carecta latebas, derrière les bleds, derrière les roseaux*, et esse descriptionem agelli Melibœi, cujus regnum constiterit in pauculis aliquot jugeribus, adjacentibus pauperi casulæ: cujus quidem tectum ita humile foret, ut vix emeret grandioribus aristis; adeoque inter eas, sive post eas, latere dici posset.

71 *Novalia*] Dicitur *hæc novalis*, et *hoc novale*; estque terra, vel, juxta

Barbarus has segetes? en, quo discordia cives
Produxit miseros! en, quis consevimus agros!
Insere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.
Ite meæ, felix quondam pecus, ite capellæ. 75
Non ego vos posthac, viridi projectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo;
Carmina nulla canam; non, me pascente, capellæ,
Florentem cytisum et salices carpetis amaras.

Tit. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem

grinus has messes? Ecce quo calamitatis dissensio adegit cives infortunatos! ecce propter quos seminatimus arva! Nunc, o Melibœe, insere pyros, digere vineas in ordinem. Ite, ite mea capellæ, grex olim fortunatus. Non ego deinde stratus viridi in spehanca aspiciam vos procul spinosa e rupe pendere; cantilenam nullam modularor; non tondebitis, o capellæ, cytisum florentem et salices amaras, me custode. TIT. Tamen

quam unus Heins.—72. Wall. apud Heins. distinguebat: *Impius—miles habebit Barbarus? has segetes?* ut et erat in cod. Franc.—73. *Produxit.* Ita ex Heins. et Pierii Codd. edidit Heins.; vulgo, *Perduxit*, quod gravis auctoritas Vatic. et Longob. tuetur. Verum hæ voces fere permutantur. Sic inf. Ecl. vi, 60 *perducant alii producant.* en quis vel *quæ* *consevimus* agros; ita optimæ edd. et codd. At Rom. Codd. quo Pierius usus erat: *bis nos consevimus agris*, sed expuncto primo *u* in *consevimus*. Arreptum tamen hoc a nonnullis: v. Burm. *en quis consevimus agris* Zulich. *en quis consevimus agris* Gud.—75. *quondam felix* alii ap. Heins. et sic vulgo editum, usque ad Pulmann. Meliorem ordinem jam Pierius docuerat e suis.—77. *Frondeosa* Mediceus Pierii, et Pompon. Sab. *de rupe procul pendere* Parrhas. Serv. ad Ecl. ix, 50, et edd. ante Pierium.—78. *nec me* ms. Leugnich. *pastore* unus Mentel. pro var. l.—79. *amatus* conj. Vlit. ad Gratii Cynege. 390.—80. *hinc—noctem*. Sic jam inde ab Aldo editum. Occurrit tamen in scriptis et edd. *hac—nocte*; sed illud tuentur Heins. Burm. Martin. *poteras* editum jam a Nauger. in Ald. tert. firmavit e Rom. et Medic. Pierius, et ex optimis Heins. Alii *poteris*, ut fere Codd. in his temporibus variant; illud elegantius. cf. Ovid. Met. i, 679.

NOTÆ

Servium, ex qua sylva recens eradicata est: vel potius in qua satum jam aliquid fuit, et quæ, prius quam alia satione renovetur, cessat per annum et requiescit: idque sæpe fit alternis annis. Ita Georg. i. 71. *Alternis idem tonens cessare novales.*

74 *Insere nunc*] Apostrophe ironica Melibœi ad seipsum, qua indignatur se frustra laborem colendis hortis et vitibus impendisse, cum in barbarorum commoda cessura: sant. *Nunc*] particula ironiæ et insectationi apta. Ju-

ven. Sat. xii. 57. *I nunc, et ventis vitam committe, &c. Inserere* est *sarcolum*, vel *diversi*, vel ejusdem generis, sylvestri arbori inmittere, ut fructus mitiores ferat, *enter*. Vide Geo. ii. 73.

79 *Cytisum*] Genus fraticis aive herbæ, cujus species multiplex, et descriptio apud diversos diversissima. Constat greges inde imprimis pinguescere et augeri lac. In insula Cythno, quæ Cycladum una est, primo inventus memoratur, ex eaque nomen accepisse.

Fronde super viridi; sunt nobis mitia poma,
 Castaneæ molles, et pressi copia lactis:
 Et jam summa procul villarum culmina fumant;
 Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

poteris hac nocte quiescere hic mecum super foliis virentibus; habemus matura poma, castaneas molles, et multum coacti lactis: et jam summa pagorum tecta procul fumant, et umbræ grandiores porriguntur ex altis montibus.

NOTE

83 *Castaneæ molles*] Servio, *matura*; aliud genus est densiore, aliud molliore cortice, ex Nicandri interpr. *Καστάνων τὸ μὲν λόπιμον, τὸ δὲ μαλακόν.* Unde et Ecl. VII. 53. *Castaneæ hirsutæ*; hic, *castaneæ molles*.

ECLOGA II.

ALEXIS.

ARGUMENTUM.

AMABAT Virgilius puerum: hunc Alexidis, se Corydonis nomine dissimulat, et I. Duritiem ipsi exprobrat. II. Jactat apud eum suas opes, musicæ peritiam, elegantiam formæ. III. Invitat eum in sylvas, commendatione vitæ agrestis. IV. Promittit munuscula. Agnoscit insaniam suam, et ad curam rei familiaris redit. Puerum hunc innuit Apuleius Apologia I. fuisse Pollionis; Martialis I. 56. fuisse Mæcenatis: nihil prohibet quominus ita sit. Prohibet vero blanditiarum ejusmodi levitas, quominus eas Octaviano dictas putem, in quem sane orbis dominum cadere ista non possunt, *delicias domini*: immo ne in Corneliū quidem Gallum, virum, ut Ecl. 10. videbitur, muneribus gravem. Quarum opinionum primam Servius, secundam Lud. Vives perperam tuentur. De tempore quo scripta est, nihil conjici potest.

NOTE

ALEXIS] Ab ἀλέξας arceo, opitutor: nem; seu quia voluptas erat ac solatium domini.

FORMOSUM pastor Corydon ardebat Alexin,
 Delicias domini; nec, quid speraret, habebat.
 Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
 Assidue veniebat; ibi hæc incondita solus
 Montibus et sylvis studio jactabat inani:

5

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
 Nil nostri miserere? mori me denique coges.
 Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant;
 Nunc virides etiam occultant spineta lacertos;
 Thestylis et rapido fessis messoribus æstu
 Allia serpyllumque herbas contundit olentes:

10

Pastor Corydon amabat pulchrum Alexin, qui erat voluptas domini; nec erat ipsi spes ulla. Solummodo veniebat frequenter ad spissas fagos, quarum cacumen opacum est; illic solus fundebat inutiliter montibus et nemoribus hæc verba incomposita. O dure Alexi, nullomodo curas meos cantus, nullomodo miserescis mei, denique coges me mori. Nunc ipsa pecora fruuntur umbra et frigore; nunc lacerti ipsi virides latent in vepribus; et Thestylis conterit herbas odoriferas, allia et ser-

1. *Formosum* Rom. de gna scriptura v. Pier. *Corydon*, Κορύδων. Male *Coridon* et *Choridon*. *Alexin*: alii *Alexim*, v. Heins. hic, et quoties eadem varietas redit, v. c. *Daphnim* et *Daphnin*. Tum in cod. Rom. *Corydon pastor ardebat*.—2. *nec quod sp.* edidit Brunckius sine libro: ex usu Ciceroniano, quod jam maluerat Nodell. Obs. Crit. p. 39 et Jo. Schrader.—4. *Drakenb.* ad Sil. Ital. iii. 429 malebat *solis Montibus*. Sed et *solus* satis se tuetur. v. Burm. Pro *ibi* Goth. sec. *ubi*; nec male.—7. *coges* Rom. et Heinsii meliores, et defendunt ex Theocr. ἀνδράσταί με ποθήσεις. Sed præsens, quod et ipsum boni codd. Pierii et aliorum agnoscunt, majorem vim habet. v. Cerda, Burm.—9. *Nunc etiam virides* Ven. ap. Burm. et Goth. sec. *incultant* Moret. frag. *lacertas* idem frag. Moret. et codd. plures ap. Burm. it. Goth. sec.—10. *rapido* emend. Clericus, rustice a Burmanno exagitatus.—11. Nonnulli *Allia*; anti-

NOTÆ

1 *Corydon*] a κορύδης vel κορυδαλδς *alauda*, *alouète*. De *fagis* Ecl. i. 1.

4 *Incondita*] Incomposita, sine arte, sed quasi naturali impetu. Quo sensu Dónatus interjectiones, quales sunt *Ah! o!* vocavit *inconditas*; quia naturaliter, non hominum instituto, proferantur.

8 *Nunc etiam pecudes, &c.*] Commendat vim amoris sui a labore, laborem ex comparatione alienæ quietis. Pecudes, inquit, lacertores vilissimi fruuntur umbra: messores æstu defessi cibo reficiunt vires: ego æstuans et

impransus te quæro; nec ullus ardorem hunc meridianum tolerare mecum potest, præter cicadas, quibus undique strepitant arbores.

9 *Spineta lacertos*] Lacertus, et lacerta, un *laisard*.

10 *Thestylis*] Hic famulæ nomen, veneficæ apud Theocritum, Idyl. ii. 1. Unde insulse derivat Servius a Latina voce *testa*, quia herbas ad cibum messorum in testaceis poculis tundeat.

11 *Allia, serpyllumque*] *Allium* oleris et bulbi species, de *lail*. *Serpyllum*.]

At mecum raucis, tua dum vestigia lustrō,
 Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
 Nonne fuit satius, tristes Amaryllidis iras
 Atque superba pati fastidia? nonne Menalcan?
 Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
 O formose puer, nimium ne crede colori.
 Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

15

pyllum, messoribus fatigatis ob gravem æstum. Interim, dum sequor tua vestigia, necum ad solem ferventem raucæ cicadæ strepitant per loca conita arboribus.

Nonne fuisset melius tolerare graves iras et imperiosa fastidia Amaryllidis? Nonne fuisset melius tolerare Menalcan? Licet ille fuscus sit, licet tu albus sis. O formose puer, ne nimis confidas colori; ligustra jacent humi, quamvis candida;

~~~~~

quos mos consonas geminas una tantum scribendi. In talibus hæere nihil attinet. Porro alii *serpyllum, serpullum, serpentium*; sed est *ἔρπυλλον*, quod Latine scribi debuit *serpullum*: cf. præf.—12. Ac Rom. Heinsius malebat distinguere: *At me, cum raucis—cicadis, resonant arbusta*, ut Ecl. I, 5.—14. melius Zulich. ex interpretatione.—15. *Menalcan* a Pierio ex optimis commendatum, a Pulmann. Commelin. aliis receptum; alii *Menalcam*.—

NOTÆ

Herba odorata *serpens* humi ramusculis tennibus, *du serpolet*.

11 *Olientes*] Ambiguum vocabulum, tam ad bonos quam ad malos odores pertinens. Ad bonos quidem, qualis est *serpylli*; ad malos, qualis est *alliorum*. Sic apud Horat. l. I. Sat. 2, 27. *Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum*: Nil medium. Contra *olidus* malam in partem ubique sumitur.

13 *Cicadis*] *Cigalle*, insecti genus, stridulum potius quam canorum. De *arbutis* Ecl. I. 40.

14 *Amaryllidis, &c. Menalcan*] De nomine *Amaryllidis*, Ecl. I. 31. *Menalca*, Ecl. III. 1.

17 *Ne crede colori, alba, &c.*] Ut enim *ligustra*, quamvis alba, ne humo quidem colliguntur, quia nihil habent utilitatis; *vaccinia* vero, quamvis nigra, in pretio sunt, quia utilia tingendis vestibus: ita tu, quamvis candidus, negligeres propter superbiam; *Menalcas*, quamvis niger, propter ingenuam ladolem amabitur.

18 *Ligustra*] *Ligustrum, du tro-*

come, arbor flores Maio mense racematim ferens candidissimos.

18 *Vaccinia*] Volunt aliqui baccas nigras, sive acinos esse *ligustri*, quasi *baccinia*, quæ scriptorio atramento inserviant. Alii mora agrestia, quæ e rubo sentis producta, ad tingendas servorum vestes olim legebantur. Tamen constat, vel florem esse, vel plantam, ex hoc hujus eclogæ, v. 50. *Mollia luteola pingit vaccinia caltha*. Melius igitur cum Turnebo et Salmasio dicemus *hyacinthum* esse: tum ob alia, tum quia Virgilius *hyacinthum* Theocriti, per *vaccinium* Latine reddidit, Ecl. x. 39. *Et nigra viola sunt et vaccinia nigra*: plane ex illo *Idyllii* x. *καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐστὶ καὶ ἡ γαρὰ δάκρυος*. Adde quod et *vaccinium* tingendæ servorum purpuræ usui erat, ex Plinio; et *hyacinthus* hysgino colori, qui purpuræ species est, conficiendo parabatur, item ex Plinio. Sic Salmas. in Solin. p. 272. et 1225. qui *vaccinium* ad eam *hyacinthi* speciem refert, quæ *gladiolus*

Despectus tibi sum, nec, qui sim, quæris, Alexi ;
 Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans. 20
 Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
 Lac mihi non æstate novum, non frigore defit.
 Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat,

vaccinia colliguntur, quamvis nigra. Me contemnis, o Alexi, nec consideras quis ego sim, quam multas possideam oves, quam multum habeam lactis candidi. Mille oves meæ vagantur in montibus Sicilia: lac non deest mihi per æstatem, nec recens per hyemem. Cano ea quæ Amphion Thebanus solebat canere in Aracyntho mari.

19. *nec, qui sim*: ita meliores ap. Pier. et Heins. conf. ad Ecl. i. 19. Vulgg. cum aliis codd. *quis sim*. Primum mutatum video in Pulmann. et Commelin. Est qui mollis et doctius. vid. Heins.—20. *nivei* et ad *pecoris* et ad *lactis*, nam utrumque recte dicitur, referri potest. Prius Serv. et Mart., posterius Heins. sequuntur. In pecore epitheton majorem vim quam in lacte niveo habet. Si tamen poeticum morem, si porro aurem, consulas, non dubitabis eo modo distinguere, quo nunc fecimus.—22. *Hic mihi Menag. alt. nec frigore* alii ap. Burm. *desit* Goth. pr. *Lac mihi non æstate, novum non frigore defit*: ita distinguit Burm. Hyeme enim *lac novum* (v. Ecl. v. 67) suppetere, id demum esse gloriosum. Sed quis rusticanus hæc audiens non subrideat? ineunte enim hyeme partum edunt oves. Verum, etiamsi post *novum* distinguas, repetendum utique idem voc. in altero membro de hyeme. Non vero de *colostro* accipi potest, v. Martin.—23. *si quanto arm. vocabant* ms. Barth. Burm. conj.

NOTE

dicitur *glayoul*. Ruellius tamen fretus similitudine nominis, ad eam speciem quam vocamus *raciet*. Vide Ecl. III. 62.

18 *Nigra*] Non proprie nigra; sed ferruginea sunt: unde Ge. IV. 183. *ferrugineos hyacinthos*. Ferrugineus autem color est, non rubiginosi quidem ferri, ut quidam volunt; sed politi ac levigati ferri, postquam candefactum refrixit, Gallice dicimus *brunissure*. Is autem color non admodum a violaceo diversus est: videturque e rubro, nigro, ac cœruleo temperatus: unde pro tribus his coloribus passim usurpatur: pro rubro quidem Æn. XI. 772. *ferrugine clarus et ostro*; pro nigro Æn. VI. 303. de Charonte, et *ferruginea subnectat corpora cymba*; pro cœruleo apud Plaut. in Mil. IV. 4. 48. *palliotum habeas ferrugineum*; nam is color *thalassicus* est: id est, marinus et cœruleus. Talis est hyacinthi et vaccini color.

Delph. et Var. Clas.

21 *Siculis in montibus*] Vel quia scena hujus eclogæ forte in Sicilia constituitur; vel quia poëta imitatur Siculum Polyphemum, qui iisdem fere verbis Galatæam apud Theocritum alloquitur Idyl. XI. vel potius quia Sicilia fertilissimis abundat pabulis; unde olim Romani imperii horreum vocata est, ob vina, frumenta, et pascua. De *Sicilia* insula, Italiæ adjacente, fuse Æneid. III. 687.

24 *Amphion Dirceus*] Jovis filius et Antiopes, quæ Lyci Thebarum regis uxor fuerat, ab eodemque repudiata, et a Dirce, cum qua Lycus secundas nuptias contraxerat, carcere inclusa; instante partus tempore a Jove liberata est, et in Cytheronem montem fugiens, ibi gemellos edidit in bivio. Hos inventos pastores educaverunt: et alterum quidem appellaverunt Zetum, a ζῆτος, *querere*; alterum Amphionem, quod ἀμφὶ ὄδῳ *circuit* viam editus esset.

Virg.

D

Amphion Dircaeus in Actæo Aracyntho.

Nec sum adeo informis: nuper me in littore vidi, 25

Cum placidum ventis staret mare; non ego Daphnim

Judice te metuam, si nunquam fallat imago.

O tantum libeat mecum tibi sordida rura

Atque humiles habitare casas, et figere cervos,

Hædorumque gregem viridi compellere hibisco! 30

timio. Nec sum tam deformis: nuper vidi me e littore, cum mare tranquillum non moveretur vento. Ego non timerem Daphnim, te ipso arbitro, nisi aliquando forma me decipiat. Utinam velis tantummodo mecum incolere agros tibi viles, domosque parvas: et transfodere cervos, et ducere gregem hædorum ad hibiscum virentem. In

*****

vacabant.—24. Scribitur *Arachinctus*, *Arachintus*, etc.; item *Arctheo*, lapsu vario. Item *Dirceus*. At est *Διρκαῖος*. Pindar. p. 9. 153. *Διρκαίων ὀδάτων*. Totus versans ex Græco factus est: *Ἀμφίων Διρκαῖος ἐν Ἀκταίῳ Ἀρακύνθῳ*, ut adeo manifestum sit poetam Græcum esse expressum.—25. *Non Ven.* et *Parrhas.*, et in nonnullis deest in.—26. *Dum placitum* quatuor ap. *Burm.* *Daphnim* multi *Pieriani* et *Rufiniani*. cum pluribus *Burm.* Si *Menalcas* scribas, debuit et *Daphnim* scribi cum *Pulmann.* *Commel.* *Conf. Heins.* ad v. 73. Conficitur res ex v. 52. *Daphnim ad astra feramus.* Itaque *Daphnim* expunxi. *Daphni* *Rufiniani*. p. 272. quod ornari posset, si tanti esset.—27. *fallat* meliores *Pier.* et *Heins.*; et sic elegantior sermo. Ante *Heins.* vulgatum *fallit*. *Mentel.* pr. et *Ven.* *fallit*.—28. *O libeat tantum* duo *Burm.*—31. *Meque una*

NOTÆ

Hi postea adulti matrem ulii sunt suam, occisa Dirce, quam Bacchus in fontem hujus nominis mutavit, non procul Thebis. *Amphion* citharæ sono, quam a Mercurio dono acceperat, Thebarum muros extruxit. *Dircaeus*, vel a Dirce occisa, vel a fonte ipso Thebano dictus.

24 *Actæo Aracyntho*] Mons *Aracynthus* Vibio quidem in Attica est, quæ *ἄρκυς* vocata est, unde et mons ille *Actæus*: Sed Vibio plerique omnes repugnant, et *Aracynthum* in Boeotia communi ferme suffragio collocant, prope Thebas, in mare prominentem: his adhærendum est. At unde hic vocatur *Actæus*? *Probus* ab *Actæone* Thebano deducit, qui circa hunc montem forte venabatur, cum a canibus, ob visam in lavacro *Dianam*, laniatus est. *Servius* *Actæum* vocatum putat, quasi *littoralem*: est enim *ἄρκυς λίτινα*. Qua voce usus est *Virgilius*. *Æn.* v.

613. *At procul in sola secretæ Troades acta.*

26 *Non ego Daphnim*] *Alinus* pastor, forma nobilis. Nomen a *δαφνίς laureæ*.

30 *Compellere hibisco*] *Hibiscus*, planta e genere malvarum sylvestrium, folio major et caule pilosior, *grosse mauve*. Hanc *Scaliger* in notis ad *Varr.* refert inter pascua purgantia, unde greges ait ad eam plantam medicinae causa compelli solitos: atque ita *hibisco*, erit *ad hibiscum*: ut, *it clamor cælo*, pro *ad cælum*. *Stephanus* vero ait in *Seminario*, ita interdum *hibiscum* grandescere, ut ex herbacea natura velint in arborem transeat, unde pastores conficere baculos possint: et ita *compellere hibisco*, erit *deducere baculo*. *Servius* *compellere* interpretatur, a *lacte depellere* et ad *pastionem* herbarum cogere, *hibisco* proposito.

Mecum una in sylvis imitabere Pana canendo.

Pan primus calamos cera conjungere plures
Instituit; Pan curat oves oviumque magistros.

Nec te poeniteat calamo trivisse labellum :

Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas ? 35

Est mihi disparibus septem compacta cicutis

Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim,

Et dixit moriens : te nunc habet ista secundum :

Dixit Damœtas ; invidit stultus Amyntas.

Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti, 40

Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,

Bina die siccant ovis ubera ; quos tibi servo.

*sylvis simul mecum imitaberis Pana cantando. Pan primus in morem induxit nec-
tere cera multas arundines: Pan protegit oves et pastores ovium. Nec pigeat te
labra atterere fistula. Quid non faciebat Amyntas, ut disceret hæc eadem a me?
Habeo fistulam conflata e septem cicutis inæqualibus, quam Damœtas quondam
donavit mihi; et dixit moriens: Tu nunc istam secundus possides: Damœtas hoc
dixit, Amyntas stolidus invidit. Insuper duo capreoli inventi a me in valle, non sine
periculo: quorum pelles sunt adhuc distinctæ maculis candidis, quotidie exhaustant*

fragm. Moret. Deest versus in Zulich.—32. primum Rom. et Goth. sec. cera
Leid.—33. ministros Franc.—41. Pierii Vatic. vetustissimus distinguebat :
sp. e. n. pellibus. ambo Bina die siccant. ambo B. d. siccant Goth. pr. Sic et in
nonnullis Heins. Sed ambo otiosum, post duo. vid. Burm.—42. quod Rom.—

NOTE

31 *Pana*] Pan rusticæ et pastoritæ
rei præses Deus, quem habuerit pa-
trem haud satis constat: Mercurium
plerique dicunt. Sic appellatus a
παν omne: vel, juxta Homerum in
hymnis, quia Deorum omnium delec-
taverat mentes cum citharam recens
natus scite pulsasset: vel, juxta alios,
quia naturam omnem repræsentabat;
cornibus, radios Solis et Lunæ cor-
nua; rubicunda facie, ætherem; ca-
prinis pedibus, terræ soliditatem;
pilis hispidis, terræ arbores, et feras,
&c. Fistulam compeglasse dicitur
primus ex arundineis calamis, cum
Syringem nympham, quam deperibat,
sociarum precibus mutatam vidisset
in arundinem, unde fistula Græcis
οὐρύξ dicta.

35 *Amyntas*] Ab ἀμύνω succurro.

36 *Disparibus*, &c.] Fistula contine-
batur olim septem calamis, apud
Theocritum etiam novem, Idyl. viii. ut
vocum discrimina totidem imitaretur.
Calami porro cera inter se conjuncti
ea proportionem decrecebant, ut in
summo, qua inflabantur, æquales es-
sent; inæquales in imo, qua exibat
spiritus. *Cicutam*] Scaliger vult hic
plantam illam esse venenatam, cujus
succo Athenienses ad publicum mor-
tis supplicium; canle autem cavo ad
musicam utebantur, de la ciguë. Ser-
vius putat esse calamorum quorum-
libet internodia, sed sine teste.

39 *Damœtas*] Dorice pro Δημοτῆς,
quasi δημοτῆς popularis: a δημοσ popu-
lus.

Jam pridem a me illos abducere Thestylis orat:
 Et faciet; quoniam sordent tibi munera nostra.
 Huc ades, o formose puer: tibi lilia plenis 45
 Ecce ferunt Nymphæ calathis; tibi candida Nais,
 Pallentes violas et summa papavera carpens,
 Narcissum et florem jungit bene olentis anethi;
 Tum, casia atque aliis intexens suavis herbis,

gemina ovīs ubera: hos servo tibi. Jamdudum Thestylis conatur precibus obtinere illos a me, et obtinebit, siquidem dona mea tibi vilescent. Huc veni, o formose puer. En Nymphæ offerunt tibi lilia plenis canistris: alba Nais tibi colligens violas palidas et capita papaverum, addit narcissum et florem anethi odoriferi: deinde miscens cum casia et aliis herbis dulcibus, ornat mollia vaccinia calthis croccis, ego vero

~~~~~

43. ipsos a me Rottend. a me ullos Leid.—47. Palantes Leid. a m. pr.—48. bene jungit Wagm. Moret.—49. Cum casia Ven. et Parrhas. Tunc multi.—

NOTE

46 *Nymphæ*] *Nympha*, quasi *νέα φαιδρῶσα* nova apparens: et significat, tum novam nuptam; tum scæminea illa numina, quæ juxta Pausaniam, non immortalia quidem, sed longissimi et pene innumerabilis ævi putabantur. Præerant autem aquis fluvialibus *Naiades*, sive *Naiides*, a *ναῖειν* fluere; marinis *Nereides*, *Nerei* et *Doridis* filiæ; montibus *Oreades*, ab *ὄρος* mons; sylvis *Dryades*, a *δρῦς* arbor, *quercus*; singulis arboribus *Hamadryades*, ab *ἅμα* simul, et *δρῦς* arbor, quia cum iisdem arboribus occidebant; hortis et lucis *Napææ*, a *νάπη* saltus, *viretum*; pratis *Limniades*, a *λίμνη* pratum.

46 *Calathis*] Græcum est *κάλαθος*, Latine canistrum, quatum, quahus, quasillum, quasillus. Calathi forma patenti lilio similis. Lillium enim ita describit Plin. l. xxi. c. 5. *Effigie calathi, respicitur per ambitum labris.*

47 *Pallentes violas*] Plin. l. xxi. 6. violas ait alias esse purpureas, alias luteas, alias albas: ad albas revocantur pallentes, quas elegit Corydon, ut amantium tinctas colore. Horat.

enim l. iii. od. 10. 14. *Et tinctus viola pallor amantium.*

47 *Papavera*] *Papaver*, *Narcissus*, et *Anethum de lanet*, pulcherrimi pueri fuerunt, qui, juxta Servium, in flores suorum nominum conversi sunt: quos dum offert Corydon, Alexim quasi admonet, ne ipse tale aliquid ex amore olim patiat. De *Narcisso* quidem nota est fabula. Fuit *Cephalis* Bæotiæ amnis, et *Liriopes* nymphæ filius: quem prædixerat *Tiresias* tamdiu victurum, quamdiu a sui conspectu abstineret. Is cum *Echus* nymphæ amorem sprevisset, suamque in fonte imaginem conspexisset, amore sui contabuit, et in florem cognominem est mutatus. De *Anethi* autem et *Papaveris* metamorphosi nihil apud veteres legi.

49 *Tum casia*] *Casia* multiplex. i. Frutex cinnamomo affinis, odorato cortice, de la canelle. ii. Fistula cujus medulla medicinalis est, de la case. iii. Herba coronaria, quam etiam Cneorum ex Hygino Plinius vocat l. xxi. c. 9. Cneorum autem album, *Lavendulam*; nigrum, *Rosmarinum* esse

Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

50

Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,

Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.

Addam cerea pruna; honos erit huic quoque pomo;

Et vos, o lauri, carpam, et te, proxima myrte:

Sic positæ quoniam suaves miscetis odores.

55

Rusticus es, Corydon; nec munera curat Alexis;

Nec, si muneribus certes, concedat Iollas.

colligam poma albertia molli lanugine, et nuces castaneas, quas mea Amaryllis diligebat. Adjungam pruna flava, et laus erit quoque huic fructui. Et vos decerpam, o lauri, et te, myrte lauris vicina: quia ita junctæ emittitis gratos odores. Agrestis es, o Corydon, et Alexis non movetur tuis donis: et si contendas donis,

~~~~~

50. *Pinguia l.* Nonius Marcellus in *caltha*.—53. *poma* Ven.; porro et ante *honos* in vulgg. edd. et in nonnullis libris ad evitandum hiatus; male. vid. Pier. Heins. h. l. qui primus ejecit, et ad Ge. i. 4. 221. Wasium de Senar. c. 4. Ad Græcorum imitationem, quibus aspiratio sonum consonæ similem reddebat, *e* vel *æ*, *f.* poëta et hoc accommodavit.—56. *est* Rom.—57. *certet* idem, et *concedat*, quod præstantiores Heinsii tueruntur; idque editum inde ab Aldd. At Pierius editum laudat *concedet*, sique multi codd. *concedit* pr. Moret. *Iollas* in plerisque. *Iolla* Rottend. sec. ut Ecl. III. 79. Est 'Ιόλη, 'Ιόλας, 'Ιόλας.

NOTE

putat Dalecampius. De hac tertia specie solum hic sermo est.

50 *Vaccinia caltha*] De *Vacciniis* supra v. 18. *Caltha* flos lutei sive crocei coloris, *le soucy*, quasi *solæquium*, quia, præsertim cum tenerior est, ad solem inflectitur.

51 *Cana legam, &c.*] Mala intelligit Cydonia sive Cotonea, *des coins*, ut ex canitie et lanugine colligitur: item ex fragmento Petronii, quod ex hoc loco manifeste expressum est.

Sordent velleribus hirsuta Cydonia canis,

Sordent hirsuta munera Castaneæ:

Nolo nuces Amarylli tuas, nec cerea pruna;

Rusticus hæc Corydon munera magna putet.

52 *Castaneasque nuces*] Nux, genus est fructuum omnium qui duriori corio muniti sunt: species sunt, *avelanæ*, *amygdalæ*, *juglandes*, *castanæ*, &c.

53 *Cerea pruna*] Cerea, vel ob mol-

litiem, ut Horat. de A. P. 168. *Cereus in vitium flecti.* Vel ob colorem croceum, ut in Priapeis, *magisque cera luteum nota prunum.*

53 *Honos erit huic pomo*] Commendatione accipientis Alexidis; sicut castaneis, ob amorem Amaryllidis.

54 *Proxima myrte*] Myrtus perpetuo virens, Veneri sacra, vel quia propter odorem accommoda est ad delicias; vel quia maris littoribus gaudet, unde et Venus orta. *Proxima* lauro, vel situ, vel odore, vel etiam dignitate, quia laureæ coronæ Romæ usui fuerunt in triumpho; myrtæ in ovatione, quæ minor triumphus erat, in equo, non in curru.

56 *Rusticus es*] Tria amoris impedimenta, Corydon ignobilis et rusticus, Alexis numerum negligens, rivalis Iollas muneribus potentior.

57 *Iollas*] Forte ab interjectione *lô*,

Heu, heu, quid volui misero mihi! floribus austrum,
 Perditus, et liquidis immisi fontibus apros.
 Quem fugis, ah demens? habitarunt dī quoque sylvas, 60
 Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit, arces
 Ipsa colat: nobis placeant ante omnia sylvæ.
 Torva læna lupum sequitur; lupus ipse capellam;
 Florentem cytisum sequitur lasciva capella;

Iollas non cedit tibi. Heu, miser, quid feci? immisi Austrum floribus, et apros parvis fontibus, imprudens! ah, stulte, quem fugis? Dii ipsi incoluerunt nemora, et Paris Trojanus. Pallas incolat ipsa urbes quas extruxit: sylvæ autem placeant nobis præ ceteris rebus. Ferox læna sectatur lupum, lupus ipse capellam, petulans capella

*****

—58. *Heu! heu!* Rom. et alii vetustiores: itaque recepit Burm.; vulgo editur et scribitur *Eheu*, ut et apud alios. v. h. l. Muson. et Burm.—59. *immisit Parrhas. Proditus* quart. Moret. *Perditus* Lutat. ad Stat.; at satis notum, *perditus* pro miser, ut, amore.—60. *Quam f.* Menag. sec. a, *ah, ha, o* alii, ut fere in libris variatur scriptura.—61. *quæ condidit* Pier. ex Rom.—62. *colit* duo Burm. *colant* Rom.—63. *capellas* Rom.—64. Hic versus abest a Ven. et

NOTÆ

quæ modo lætitiâ, modo luctum signat.

58 *Eheu! quid volui, &c.*] Multiplex explicatio. i. Lud. Vivis: Inanem operam sumo, fundo carmina surdis auribus; perinde ac si flores ventis rapiendos exponerem, aut puram aquam suibus proculcandam. ii. Nannii: Res meas florentes hoc amore corrupti. Quam sententiam hic duplici proverbio, ventorum et porcorum, deinde expressis verbis exponit: *quæ te dementia cepit? Semiputata tibi, &c.* iii. Abrami: Quænam vox excidit mihi, cum Iollam nominavi, et munerum feci mentionem? Alexis enim, si me audierit, Iollam ditioiorem sane mihi præponet. Perinde igitur feci, ac si *floribus austrum, &c.*

58 *Austrum*] Anster sive Notus, ventus a meridie flans magnos humores colligens, quibus infert floribus et valetudini perniciem.

60 *Dī quoque sylvas*] Apollo scilicet, cum Admeti gregem pavit, cælo pulsus ob cædem Cyclopum, qui ful-

mina Jovi fabricaverant, ad occidendum Phaethonta filium Apollinis.

61 *Dardaniusque Paris*] Priami et Hecubæ filius: a patre expositus in sylvis, quia cum Hecuba facem ardentem parere se somniasset, conjectores responderant, infantem, quem in utero gestabat, Trojani excidii causam futurum. Itaque educatus inter pastores, in agonali certamine, quod ad Trojam celebrabatur, cum Hectorem viciasset, et ab eodem irato prope esset occidendus, pro ejusdem fratre agnitus est. Cetera passim in *Æn. Dardanius*] id est Trojanus, a Dardano Electræ Jovisque filio, uno e Trojæ conditoribus.

61 *Pallas, quas, &c.*] Pallas, nata e cerebro Jovis, armata et hastam quasans: unde nomen habuit a *πάλλω quatio*. Artium Dea, prima ædificiorum inventrix: et apud Athenienses conditrix habita ejus arcis, quæ *Ἀκρόπολις* est dicta, quia in summa urbis parte posita erat. De *Cytia*. Ecl. i. 79.

Te Corydon, o Alexi: trahit sua quemque voluptas. 65
Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci,
Et sol crescentes decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor; quis enim modus adsit amori?
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit!
Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est. 70
Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
Viminibus mollique paras detexere junco?
Invenies alium, si te hic fastidit, Alexim.

sectatur cytissum; te Corydon sectatur, o Alexi: unusquisque rapitur sua voluptate. Vide, en juvenci referunt domum aratra sublevata jugo: et sol occidens auget crescentes umbras: me tamen amor inflamat: nam quis potest esse finis in amore? Ah Corydon, Corydon, quænam insania te occupavit! Habes in ulmo frondosa vitæ media ex parte recisam: cur non potius conaris saltem texere vimine, aut junco flexili, aliquid earum rerum, quarum eget vita rustica? reperies alium Alexim, si hic te despicit.

Rottend.—66. *jugo ut referant* Leid. et alii quidam. Sic Ecl. iv. 52. v. 6. Æn. x. 20 et al. v. Burm. *Aspice, ut* Goth. pr. paulo inscitius; idem *referant*. —67. *descendens* pr. Ed. et Vossian. a pr. m. *discedens* Pier. ex nonnullis solenni lapsu.—70. *tibi est f. vitis in ulmo* unus Heins.—71. *potior quorum indiget usus* elegans est emendatio Marklandi ad Statii Sylv. p. 341. Sed *μᾶλλον* etiam in Theocr. loco xi. 74.—72. *para* tres Burm.—73. *hic abest* a Rottend. sec. *fastidat* Rom. *Alexim* Heins. reposuit e melioribus, in quibus *Alexin* et *Alexim*, vulgo *si te hic fastidit Alexim*.

NOTÆ

66 *Aspice, aratra, &c.*] Colligit animum Corydon, et ex occasu solis, et cessatione operum rusticorum, agnoscit jacturam temporis et insaniam amoris sui: Mox illud quasi exprobrando sibi objicit, *Me tamen urit amor: quis enim modus, &c.* Tum negligentiam sibi suam ponit ob oculos: *Semiputata tibi, &c.* Denique ad saniora consilia præ desperatione mentem revocat. *Quin tu aliquid, &c.*

71 *Quorum indiget usus*] Quæ potulat usus, et consuetudo quotidiana

vitæ rusticæ: ut sunt nassæ, crates, calathi.

72 *Detexere*] Non minuendi, sed augendi verbum: estque *perfecte texere*. Sic Plautus in Pseud. i. 4. 7. *Neque exordiri primum unde occipias habes, neque ad detexendam telam certos terminos.*

73 *Alexim*] Ad exemplum Theocriti Εὐφρόεις Γαλάτειαν ἴσως καὶ καλλιὸν ἔλλαν. *Invenies Galateam forte et pulchriorem aliam.* Idyl. xi. 76.

ECLOGA III.

PALEMON.

ARGUMENTUM.

EST amœbæa contentio inter Menalcam et Damoetam pastores: ac primo continet jurgia, deinde musicum certamen, denique judicium Palæmonis de utroque: unde a judice Palæmone nomen habet. Vives allegoricam hanc Eclogam putat; et Virgilium, sub personâ Damoetæ: poëtam ex ejus obtreptatoribus aliquem, sub personâ Menalcæ agnoscit.

Amœbæum vero carmen, *alternum*, sive *reciprocum* est, ἀμοιβαῖον: hujus lex est: ut, qui posterior dicit, aut majora dicat, quam qui prior; aut certe paria: sensu, vel eodem, vel diverso: alioqui victus habeatur.

Tempus editæ hujus Eclogæ erui potest ex his ejusdem versibus: *Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, musam: Pierides vitulam lectori pascite taurum. Pollio et ipse facit nova carmina, pascite taurum, &c.* Hæc enim tauri et vitulæ mentio facit, ut credam scriptum hoc opus fuisse tum, cum Asinius Pollio, missus a M. Antonio ad expeditionem Dalmaticam adversus Parthinos, inde reversus esset victor, et jam triumphi apparatus fierent. Hujus autem pompæ pars erat non ultima, deductio taurorum, aliarumque victimarum, pendentibus vittis, deauratisque cornibus: quæ Jovi Capitolino mactandæ a triumphante offerebantur. Præscribit igitur poëta bucolicus, ut taurus et vitula ad sacrificia Pollionis triumphalia saginentur: idque præscribit Musis ipsis: quia Pollio non solum bello, sed literis etiam et poësi clarus fuit. *Ecl. IV. in Argum.* Porro cum triumphus ille notetur in Fastis, ad 8. Kal. Nov. A. U. C. 715. scripta fuit hæc Ecloga circa medium Octobrem illius anni; qui fuit Virgilio 31. desinens, aut 32. incipiens. Hæc quanquam levis conjectura, non inutilis tamen quibusdam videbitur.

NOTÆ

PALEMON] A verbo παλαῖω luctari: pro quo poëtæ dicunt παλαίμωνεῖν.

MENALCAS. DAMÆTAS. PALÆMON.

Men. Dic mihi, Damoeta, cujum pecus? an Melibœi?

Dam. Non; verum Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.

Men. Infelix o semper, oves, pecus! ipse Neæram

Dum fovet, ac, ne me sibi præferat illa, veretur,

Hic alienus oves custos bis mulget in hora: 5

Et succus pecori, et lac subducitur agnis.

Dam. Parcius ista viris tamen obijcienda memento.

MEN. O Damata, dic mihi, cujus est græx iste? an Melibœi? DAM. Minime, sed est Ægonis: Ægon mihi nuper illum commisit. MEN. O oves, pecudes semper infausta! dum Ægon ipse demulcet Neæram, ac timet ne illa me anteponat ipsi: mercenarius iste pastor Damætus exprimit lac ovibus, bis singulis horis; et succus subripitur grægi, et lac agnis. DAM. Memineris tamen ista cautius esse exprobran-

1. cin' M. unus Leid.—3. oves jam Ald. sec. Steph. et aliæ, firmavitque Heins. ex Pier. Rom. Oblong. aliisque Codd. ovis vulgo, quod secundo casu capiebant.—4. ille ceretur Leid. Servii. Sic et Rom.—5. Hic' alienus. Sic Marius Victorin. in Grammat. monet legendum. Scilicet ubique ante vocalem ita erit scribendum; enimvero jam ubique conventum est in hoc, ut Hic producta syllaba sit pro hicce. ovis vett. edd., Marius Victorinus et potiores scripti cum edd. sed jam Aldd. oveis: tum multæ Mentel.—6. succus ubique antiquiores: a sngendo.—7. Parcius: ista, ita distinguunt Codd. nonnulli et

NOTE

Menalcas] Α μένος *robur*, vel μένος *duro, maneo*; et ἀλκή *auxilium*. *Dametas*] Ecl. II. 27.

1 *Cujum pecus*] Antiquum nomen, *cujus, cuja, cujum*. Terent. in Eun. II. 3. 29. *Virgo cuja est!* Plant. in Curcul. II. 1. 14. *Cujam vocem audio?* Idem in Rud. III. 4. 39. *Argentum pro istisce ambabus, cujæ erant domino dedi.*

2 *Ægon*] Pastor rivalis Menalcæ in amore Neærae, et herus Damætæ. *Ægon* ab αἴξ *aiyds capra*. *Neæra*] ἀνείρα *sumen, abdomen*. *Melibœus*] Ecl. I. sub initium.

3 *Infelix o semper, oves, pecus*] Legant aliqui, *ovis*. Quod Servius pessime interpretatur: O infelix pecus, semper ovis, id est, semper imbecille futurum. Ramus vero sic: O semper infelix pecus ovium; ita ut *ovis* in genitivo sit singulari, pro plurali

ovium. Sed sincerissimi codices habent, *oves*: plano sensu: O oves, pecus semper infelix! Quare autem *infelix*? et propter pastorem, qui, ut vacet amoribus, curam ejus abjecit; et propter custodem, a quo exhauritur et expilatur.

6 *Et succus pecori, et lac*] Idem lac, qui matribus quidem natus est succus; fœtibus autem, sive agnis, alimentum. Notetur hic defectus synalæphæ.

7 *Parcius ista viris, &c.*] Scito moderatius et cautius ea esse exprobranda viris, et pudicis; iis præsertim, qui te mollem et corruptum sciunt. Servius non insulse explicat, et interpungit aliter: *Parcius: ista viris tamen obijcienda memento*. Novimus, &c. hoc est: Parce quicquam mihi exprobrare: si tamen exprobes,

Novimus et qui te, transversa tuentibus hircis,
Et quo; sed faciles Nymphæ risere; sacello.

Men. Tum, credo, cum me arbustum videre Miconis 10
Atque mala vites incidere falce novellas.

Dam. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
Fregisti et calamos: quæ tu, perverse Menalca,
Et, cum vidisti puero donata, dolebas;
Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses. 15

Men. Quid domini faciant, audent cum talia fures!
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?

da viris. Scimus et qui te corruperint, hædis oblique spectantibus; et quo in delubro, sed bonæ Nymphæ riserunt. MEN. Tunc, puto, riserunt, cum viderunt me amputare improba falce arbores, et novas vites Myconis. DAM. Vel potius hic prope fagos antiquas, quando rupisti arcum et sagittas Daphnidis: quæ tu, maligne Menalca, quando vidisti data esse puero illi, et invidebas; et peritisses, nisi damnum aliquod ipsi intulisses. MEN. Quid faciet herus A gon: siquidem servus furax audet talia mihi dicere? Nonne ego te vidi, nequissime, dolo furari caprum Damonis, Lycisca multum latrante? Et cum clamarem: Quem in locum fugit ille? Tityre
*****

Servius: atqui sic esse debebat: *ista viris te obicere memineras*.—8. *hircus* Grammatici et pars codd., sive ut sit pro *hircia*, diversa scriptura, sive ut sint *ἵρκοι*, oculorum anguli. Sed vid. Not.—10. *Miconis* nunc scripsi e Theocrito hoc ipso loco, quem expressit; *Μίκωνος* Idyll. v. 112. Vulgo *Myconis*.—12. *Daphnidos* Valer. Prob. in Arte Gramm. agnoscit.—15. *aliquid* Ven. et *Parthas*. *aliquem* Rottend. alter. *ex aliqua* Voss.—16. *faciant* Heins. ex optimis codd. iterum revocavit; ediderat jam idem Nauger. in Ald. tert. Vulgo *facient. facerent* unus Moreti. *Quid facient domini, audent* Scalig. et Gifan., evitandi ingrati soni causa.—17. *Nonne ego* Menag. et Goth. pr.; idem mox

NOTÆ

memineris ea esse ejusmodi, quæ viro obijci possint: at novimus tua scelera viro indigna.

8 *Transversa tuentibus hircis*] Servius *hircus* legit, et *hircus* explicat, angulos oculorum, in quos retorti oculi, libidinem notent. Alii simplicius de *hircis* intelligunt, libidinosi eo usque animalibus, ut iis etiam dicantur invidere, quos libidini indulgentes viderint: transversa autem tueri invidiæ signum est.

9 *Sacello*] Sacellum, locus sacer numini, parva ædicula: sæpe, præsertim apud rusticos, antrum erat. *Nymphæ*] Vel Dryades, vel *Napææ*.

Nemesian. Ecl. II. 20. *Quæ colitis sylvas Dryades, quæque antra Napææ.*

10 *Tum credo, cum, &c.*] Ironice loquitur, et scelus alienum quasi de se narrat; sed eo vultu et nutu, ut reipsa Dametas ejus auctor esse intelligatur. *Arbustum*] Non arbuscula est, sed locus arboribus consitus, præsertim hoc loco ad fulciendas vites, quæ ideo *arbutivæ* a Columella dicuntur. Ecl. I. 40. *Mycon*] Pastoris nomen a *μυκας* *magis*. *Daphnis*] a *δαφνις* *corona laureæ*.

17 *Damonis*] Quasi *δαίμων* *peritus*.

18 *Lycisca*] Canis ex lupo et cane editus, a *λύκος* *lupus*, et *κύων* *canis*.

Et cum clamarem : Quo nunc se proripit ille ?

Tityre, coge pecus ; tu post carecta latebas.

20

Dam. An mihi cantando victus non redderet ille,

Quem mea carminibus meruisset fistula, caprum ?

Si nescis, meus ille caper fuit ; et mihi Damon

Ipse fatebatur ; sed reddere posse negabat.

Men. Cantando tu illum ? aut unquam tibi fistula cera 25

Iuncta fuit ? non tu in triviis, indocte, solebas

Stridenti miserum stipula disperdere carmen ?

Dam. Vis ergo, inter nos, quid possit uterque, vicissim

Experiamur ? ego hanc vitulam (ne forte recuses,

Bis venit ad mulctram, binos alit ubere foetus)

30

collige gregem : tu delitescabas post carecta. DAM. An ille, canendo superatus, mihi non reddidisset caprum, quem arena mea meruerat cantilenis ? si ignoras, caper ille erat meus, et ipse Damon id fatebatur, sed dicebat se non posse reddere. MEN. Tu illum vicisti canendo ? an unquam habuisti arenam cera compactam ? Nonne tu, imperite, solebas rauca cicuta spargere in plateis miserabiles cantilenas ? DAM. Vixne igitur ut privatim videamus, quid uterque nostrum valeat alterno carmine : ego do pignori hanc iuvencam : ne fortasse rejicias eam, bis mulgetur, educat lacte

*****

correcta.—19. *Et dum multi.*—23. *quem mihi* Rottend. sec.—25. *hanc unquam* Goth. pr. pro *aut* ; nonnulli *hanc* apud Burm. et Pierii Medicens.—26. *Vincta* Rom. et alii, solenni lapsu. Sed vid. Heins. Nonnulli *num tu*, et v. 27. *unus*

NOTÆ

20 *Carecta*] Locns ubi multæ sunt carices. *Carex* planta est ex arundineo genere : Gallico nomine caret. *De Tityro.* Ecl. i. in argum.

25 *Cantando tu illum*] *Supple vicisti* : reticentia ad subsannationem : ut ista ad furorem et impetum Æn. i. 139. *Quos ego*, *supple si corripuero.*

25 *Aut unquam tibi, &c.*] Negat eum habere fistulam illam nobilem, septisorem : non negat habere ignobilem, simplicem, atque unius calami, e cicuta, e stipula, de quo genere. Ecl. ii. 36. Ait enim, *non tu in triviis, &c.*

26 *In triviis*] *Bivium, trivium, quadricium*, locus in quem duæ, tres, quatorve concurrunt viæ. Rustici per trivium ululare certis diebus solebant, et flebile aliquid cantillare in honorem Dianæ, sive Proserpinæ : idque ad imitationem Cereris, eam a Plutone

raptam per trivia cum clamore vestigantis. Unde Diana dicta *Trivia* ; sive ex illis clamoribus ; sive, ut ait Varro, quod ejus simulacrum in triviis apud Græcos poneretur.

29 *Vitulam*] *Proprie iuvencam*, siquidem jam foetus binos enixa est. Sic Ecl. vi. 47. *Pasiphaën virginem* vocat, pro muliere quæ jam viro sit conjuncta.

29 *Ne forte recuses*] Vel sensus est : Ne forte recuses mecum gratis certare, vitulam in pignus depono ; ut saltem lucri spe ad certamen movearis. Vel : ne forte, quia vitulam nominavi, pignus quasi leve rejicias ; binos foetus alit, &c.

30 *Ad mulctram*] *Mulctram, mulctrum, mulctrale*, vas rusticum excipiendo lacti comparatum. *Mulctra* etiam dicitur pro ipsa actione mulgendi.

Depono: tu dic, mecum quo pignore certas.

Men. De grege non ausim quicquam deponere tecum:

Est mihi namque domi pater; est injusta noverca;

Bisque die numerant ambo pecus, alter et hædos.

Verum, id quod multo tute ipse fatebere majus, 35

(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam

Fagina, coelatum divini opus Alcimedontis:

Lenta quibus torno facili superaddita vitis

geminis vitulos: tu dic quo pignore contendas mecum. MEN. De grege non ausim collocare quicquam in sponsione tecum: habeo enim domi patrem, habeo novercam difficilem; et bis quotidie recensent uterque gregem, alteruter vero hædos. At, si quidem tibi placet stultum esse, opponam id quod tu ipse fateberis esse longe pretiosius, calices e fago confectos, opus incisum a præstantissimo Alcimedonte: in quibus rimen hederæ superadjectum ope torni facilis, implicat frondibus hederæ pal-

~~~~~

Heins. *misere. dispergere* ms. Lengnich.—33. *injusta.* Jo. Schrader. malebat *infesta*, χαλεπή, ut ap. Theocr. χαλεπὸς δ' ὁ πατήρ μου χ' ἡ μήτηρ.—35. *tute multo ipse Leid. tu ipse Ven. Ed. 1472.*—36. Distinxere alii, ut jam in scriptis, post *libet*, alii post *quoniam*, sive eodem sensu, sive ut ipse Menalcas de se dicat, se insanire, qui depositurus sit contra vitulum poculum (poëtice dixit plur. *pocula*), multo majoris rem pretii.—37. *Alcimedontia.* Multis modis aberrant librarii; est Ἀλκιμέδων.—38. *facilis* fuisse a prima Virgilii manu testatur Serv. ad Æn. II. 592, agnoscit quoque Donatus, estque idem illud in quibusdam Codd. parum commode post *lenta*. Etiam *fragilis* Rom. et al. v. ad Ovid.

NOTÆ

34 *Bisque die, &c.*] I. Servius sic explicat, ut *alter* ad novercam referatur: et sic recensio totius pecoris videatur uni patri attribui. Male, tum quia *ambo* pecus numerant, ergo non solus pater: tum quia *alter* ad masculinum genus pertinet, ergo non ad novercam. II. Cerdanus sic: *Ambo* pecus numerant; *alter*, id est pater, seorsum hædos. III. Nannius vero, quem sequimur, sic: *Ambo* pecus, id est, matres numerant: *alter*, id est alteruter, hædos, id est fætus; eo quod ad majorem numerum bini custodes adhibendi sint; ad minorem unus sufficiat.

36 *Insanire*] Mecum certando, qui te multo doctior sum.

37 *Fagina*] Vasa e fago, de hestree, juxta Plinium, l. XVI. 38. fuere aliquan-

do in honore, et in usu sacrorum: recensentur tamen a poetis in pauperum suppellectili. Ovid. Fast. v. 522. *Terra rubens, crater; pocula, fagus erat.*

37 *Coelatum*] Impressum, incisum, per cavitatem exsculptum, a κοῖλον *cavum*: unde et cæli nomen per *æ* scribendum: sive pro superiore illa et concava mundi parte, sive pro scalp pro sumatur.

37 *Alcimedontis*] Sculptoris nomen, ab ἀλκή *auxilium* et μέδω *rego, curo*: nomen heroi, quam sculptori, aptius.

38 *Lenta quibus, &c.*] Salmasius et Cerdanus duplicem hic artem agnoscunt, tornaturam et coelaturam: aiunt quippe, vitem, corymbos, hominum figuras torno fieri non posse, quo ligna teruntur tantum et levigantur; sed solius cæli sive scalpri opus esse, quo

Diffusos hedera vestit pallente corymbos.

In medio duo signa: Conon, et, quis fuit alter,

40

hæc corymbos suos dispersos. In medio duæ sunt effigies, Conon: et quis fuit alter,

~~~~~

Met. xv. 169. B.—39. *pallente* Rottend. sec. et qu. Moret., ut Ecl. II. 47.—

NOTÆ

sive ligna, sive metalla inciduntur et excavantur. Hi locum istum ita explicant, ut velint *quibus* esse ablativi casus, *torno* dativi, hoc pacto: in *quibus lenta vitis per cælaturam addita est torno*, sive *materiæ jam tornatæ*. Ego. i. vix putem *tornum* pro materia tornata, Latine dici. II. Video, *toremata*, quæ proprie in veteribus gloss. exponuntur, *opera torno rasa*, sumi promiscue a probatissimis scriptoribus pro cælato opere: cuiusmodi sunt calices, crateres, signa hominum ac ferarum exentia extantiaque. Sic Martialis, l. iv. 39. *Solus Phidiaci toreuma cæli*. Sic Cicero frequenter in Verr. eodem sensu. III. Plinius, l. xxxiv. 8. artis toreutices inventorem memorat Phidiam, consummatorem Polycletum: quosculptores ac statuarios, non solum tornatores, fuisse constat. Unde existimo, licet exacte *tornus* a cælo et scalpro distinguatur: usu tamen esse factum, ut promiscue haberentur. Favet insuper etymon, *tornus* enim a *τερέω*, vel *τελπω*, *τέροπα*, *τερο*, *τρι*: teritur autem materia non solum cum versando raditur, sed et cum repetita scalpri impressione, inciditur.

38 *Torno facili*] i. *Facile* alii explicant, *rude*, et facili nec longiori opera elaboratum. II. Alii, *versatile*, quemadmodum Virg. Æn. VIII. 310. *facilesque oculos fert omnia circum*. III. Alii, *facile obsequens*, et ad ligni tenebritudinem referunt, quemadmodum Tibul. i. l. 40. *Pocula de facili componitque luto*.

39 *Diffusos hedera*] Multi vitem et

hederam hic implexas fuisse volunt. Ego cum Nannio solam hic hedera agnosco: vitemque accipio pro ipso hedera vimine, quod *riticula* vocatur a Plinio; hedera vero pro foliis, hoc sensu: vimen hederaceum implicat foliis pallentibus corymbos suos. *Hedera*] *du lierre*, ideo poculis insculpta, quia Baccho sacra.

39 *Corymbos*] *κόρυμβος* Isidoro est annulus in hedera, quo proxima quæque comprehendit atque alligat: sed Plinio, est racemus hederæ in orbem circumactus. Corymbus primo appellatus est subrectio quædam et suggestus capillorum in Atticorum capite: quare derivat Vossius a *κόρα caput*, unde et *κόρυς galea*.

40 *Conon*] Non dux ille celeberrimus Atheniensium, sed nobilis Mathematicus, patria Samius, qui in gratiam Ptolemæi Euergetæ Ægypti regis, comam Berenices ejus conjugis inter sidera finxit esse relatum: ut habet Callimachus in epigr. quod a Catullo Latine redditum extat. Æqualis et amicus fuit Archimedis: immo, ut opinatur Pomponius, etiam in Mathematicus magister.

40 *Et quis fuit alter, &c.*] Oblitus pastor Mathematici alterius, seipsum interrogat; et non occurrente nomine, personam describit ab operibus, iis maxime quæ ad agrestem usum pertinent: qualis est divisio temporum sætionis et arationis. *Alter* autem ille, vel Aratus est, poeta Solensis, qui scripsit Græce *Phænomena*, sive motum situmque stellarum: quo quidem opere sic Romani delectati sunt, ut

Descripsit radió totum qui gentibus orbem ;
Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet ?
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

Dam. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum est ansas amplexus acantho ; 45
Orpheaque in medio posuit sylvasque sequentes.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectas, nihil est, quod pocula laudes.

Men. Nunquam hodie effugies : veniam, quocumque vocaris.

qui virga distinxit populis totum mundum, et tempora quæ essent apta messori, quæ curvo aratori ? Neque adhuc illos calices attigi labiis, sed seruo additos. DAM. Mihi quoque idem Alcimedon fabricavit duos calices, et circumambiiis ansas acantho flexili, et locavit in medio Orpheum et arbores sequentes. Neque adhuc illos attigi labiis, sed seruo additos. Si tamen ad juvencam respicias, non est cur æstimes calices. MEN. Nullatenus hodie evitabis certamen, descendam ad quascumque condi-

42. *haberet arator* duo Burm.—43. *Nondum* Goth. pr. hic et 47.—46. *in medium* Goth. pr. *sequaces* alter Rottend. quod illustrat Heins. ; nam positur et ipsum pro *sequentes*.—48. *spectas* reposuit Heins. e potioribus : idem jam Ald. pr. dederat ; sed Nangerius et ceteri *spectes* ; in compluribus etiam *laudas. quo pocula laudas* Menag. *cur p. laudes* Ven.—49. *Non hodie* Zallich. *vocabis* Goth.

NOTE

illud Cicero adulescens, Claudius item, et Germanicus, Latinum reddiderint. Vel Hesiodus est poëta, ex Ascra Bœotie oppidulo, qui inter alia scripsit *Opera et dies*, sive *Georgica*. Vel denique probabilius Archimedes, Cononis vel discipulus vel saltem amicus, celebris ante alios Mathematicus et bellicarum machinarum inventor : qui in expugnatione Syracusarum, ab ignoto Marcelli victoris milite interfectus est, cum figuras in arena describeret.

41 *Radio*] Radius hic virga est, sive baculus mathematicus, quo variæ cæli terrarumque partes assignantur, et figuræ in arena describuntur.

45 *Acantho*] Herba est acanthus longolatoque et flexuoso folio, *branchæ urinae* : capitulis columnarum, in ordine Corinthio adhiberi solita ad ornatum : unde Romanis *Marmoraria* dicta est, auctore Fuschio.

46 *Orpheaque*] Orpheus Thrax, Apollinis et Calliopes filius : lyram a patre, aut a Mercurio acceptam ita suaviter impellebat, ut fluminum sistere cursus, et sylvas ferasque trahere dictus sit. Ejus cum Eurydice amores, profectionem ad inferos, et mortem lege Georg. iv. 454.

49 *Nunquam hodie effugies, &c.*] Deposuerat juvencam : negaverat Menalcas se ob patris metum posse juvencam depônere, et pocula obtulerat : hærebat tamen in sponsione juvencæ Damætas, *si ad vitulam spectas, nihil est, &c.* atque adeo videbatur certamen subterfugere, quod hac sponsione admitti a Menalca non poterat. Ergo Menalcas, ne adversarius effugiat, admittit juvencæ conditionem, deposito, per spem victoriæ, patris et novercæ metu. *Veniam, quocumque vocaris.* Unde arbiter Palæmon, de præmio deinde judicium ferens, nul-

Audiat hæc tantum, vel qui venit, ecce, Palæmon. 50
Efficiam posthac, ne quenquam voce lacesas.

Dam. Quin age, siquid habes, in me mora non erit ulla;
Nec quenquam fugio: tantum, vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis, res est non parva, reponas.

Pal. Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba;
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos, 56
Nunc frondent sylvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damoeta; tu deinde sequere, Menalca.
Alternis dicetis; amant alterna Camœnæ.

Dam. Ab Jove principium, Musæ: Jovis omnia plena. 60

tiones me adduxeris. Tantummodo, idem ille qui venit, ea audiat. En Palæmon. Faciam ne deinceps ullum provocas cantu. DAM. Ergo age, si habes aliquid, ego nullo modo morabor: neque recuso ullum judicem. Unum precor, o Palæmon mi vicine: id penitus desige animo, res est non levis. PAL. Canite, siquidem sedimus in tenero gramine: et nunc omnis arbor, nunc omnis campus parit: nunc nemora vire-scent: nunc annus pulcherrimus est. Incipe, o Damoeta; tu deinde succedes, o Menalca: canetis vicissim, vicissitudo placet Musis. DAM. A Jove ducamus initium, o

sec.—50. *Palat. et Reg. distinguunt post vel qui? At vero: Audiat hæc ali-quis Ven. et Parrhas.; hic quoque vel quis. Tandem Moret. quartus Audiat—ipse P.—55. in abest a nonnullis Pier. et Heins. consedimus umbra Ven., perpetua librorum aberratione. vid. Burm. conf. ad Tibull. II. 5, 95.—59. alterni Menag. et ed. Ven., etiam hoc bene.—60. A Jove alii: sed solenni poetarum*

NOTÆ

lam poculorum, sed juvenæ dum-taxat mentionem facit. *Et vitula tu dignus, et hic.*

50 *Audiat hæc tantum*] Adsumus hic uterque, adsunt pignora, deest tantum judex: audiat ille qui venit. *Vel qui venit*] Menalcas viso eminus pastore, necdum inspecto vultu, hujus se subjicit arbitrio, quicumque tandem ille sit: inest quippe ea vis huic voci: *vel qui venit*. Mox agnito Palæmone, ipsum nomine compellat, et æmulum audacius alloquitur, *efficiam posthac ne, &c.*

59 *Camœnæ*] Musæ: prius dictæ *Camœna*, et *Casmœna*: ex Varr. Radix, *carmen*, quod prius dictum est, *casmen*: sicut *arbor*, *arena*, *janitor*: prius *arbo*, *asena*, *janitor*, ex eodem

Varr. Alii scribunt *Camæna*, et deducunt a *cantu amano*.

60 *Ab Jove principium, Musæ*] Ex illo Theocriti *Ἐκ Διὸς ἀρχόμεσθα, καὶ εἰς Δία λήγεις μοῦσαι: a Jove incipiamus, et in Jovem desinite, o musæ!* Idyl. XVII. 1. Unde male quidam hic legunt *Musæ* in genitivo: Quasi easset, *Ab Jove principium Musæ*, id est, carminis. *Jovis omnia plena*] Tum quia Deorum ille princeps, et rerum omnium anima: tum quia Jovis nomen aëri tributum est, undique diffuso. Ge. II. 325. *Tum pater omnipotens fecundis imbribus æther Conjugis in æremium lætæ descendit, et omnes Magnus alit magno commixtus corpore fatus.*

60 *Musæ*] Jovis et Mnemosynæ filię novem, artium præsides: Cal-

Ille colit terras; illi mea carmina curæ.

Men. Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud me Munera sunt, lauri, et suave rubens hyacinthus.

Dam. Malo me Galatea petit, lasciva puella;
Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.

65

Men. At mihi sese offert ultro, meus ignis, Amyntas;
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.

Musa: omnia plena sunt Jove: ille fecundat terras, ille curat meos versus. *MEN.* Phæbus quoque me amat: sunt semper apud me dona sacra Phæbo, lauri, et hyacinthus suaviter purpurascens. *DAM.* Galatea, jocosa puella, me ferit malo, et fugit ad salices, et optat se videri a me priusquam fugiat. *MEN.* Amyntas vero, meus amor, se sponte exhibet mihi; ita ut jam Delia ipsa non sit familiarior canibus meis.

usu alterum dicitur. v. Burm.—62. At me tres Heins. ut 66. Et Menag. cum Goth. pr.—65. Burmannus ad Anthol. lat. p. 37. rectius legi putabat: sed se

NOTE

lio, Clio, Erato, Thalia, Melpomene, Terpsichore, Euterpe, Polymnia, Urania; natæ in Pieria regione Macedonia: sedem habere dicuntur in Helicone Bœotiz, et Parnasso Phocidis, montibus inter se vicinis.

62 *Phæbus*] Idem qui Apollo et Sol, Jovis et Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus in insula Delo: medicinæ repertor: divinationis, musicæ, et poëseos Deus. Phæbus dictus, quasi *φῶς* flos lumen vitæ.

62 *Sua semper apud me Munera*] Sacra munera Phœbo, laurus et hyacinthus: de lauro quidem. Ecl. II. 54. *Hyacinthus* flos ortus e vulnere pueri cognominis, qui Zephyro et Apollini cum placeret, et aliquando disco luderet cum Apolline, Zephyri invidia inter ludendum periit: disco, quem Apollo libraverat, in pueri caput maligne deflexo. Quis autem flos ille sit, quæritur. Certe non is est, qui vulgo sic nominatur, cæruleus totus, et absque ullis literarum notis. Certissime is est, qui Græcis *ξίψ* vel *ξυψ* dicitur, hoc est, *acutus*: Latinis autem, *gladiolus*, ob acutorum utrimque longorumque foliorum cum gladio similitudinem: Gallis vero, *glaioul*; et

communi Græcis, Latinis, Gallisque vocabulo, *Iris*; vel ob colorum diversitatem; vel deformato nomine a *ξίψ*. Hoc multis probat Salmasius in Solin. p. 1224. i. Ex Columella, I. IX. 4. *Cælestis nominis hyacinthus*, non *numinis*, ut multi habent codices: quid porro cæleste nomen, nisi *Iris*? II. Ex Palladio, I. I. 37. *Hyacinthus*, qui *Iris*, vel *gladiolus*, dicitur. III. *Gladiolus* habet in folio discurrentes lineas, quæ multa A, et multa I, confuse saltem expriment: at hyacinthus, ai ai *Flos habet inscriptum*. Ovid. Met. x. 215. IV. *Gladiolus* magnitudine et specie accedit ad lilium: at hyacinthus, *formamque capit quam lilia*, si non *Purpureus color his, argenteus esset in illis*. Ovid. Met. x. 212. V. *Gladiolus* purpureus est; unde et ferrugineus, et niger, et rubens, ut explicuimus, Ecl. II. 18. Qui omnes colores tribuuntur hyacintho a poetis. Reliqua infra v. 107.

67 *Delia*] Diana, Luna, venationis Dea, cujus in tutela canes: Latonæ filia: soror Phœbi, Delia dicta, ut ille Delius. Vel quod luce sua omnia *δῖλα*, id est, *manifesta* faciant. Vel ab insula Delo: quæ cum antea lateret,

Dam. Parta meæ Veneri stant munera; namque notavi
Ipse locum, aëriæ quo congressere palumbes.

Men. Quod potui, puero sylvestri ex arbore lecta 70
Aurea mala decem misi; cras altera mittam.

Dam. O quoties, et quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam venti divum referatis ad aures.

Men. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis,
Amynta,

Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo? 75

Dam. Phyllida mitte mihi; meus est natalis, Iolla:

DAM. *Dona jam parata sunt amicae meae: nam observari ipse locum, in quo palumbes aëriæ nidificaverunt.* MEN. *Misi Amyntæ decem mala flava, electa ex arbore sylvestri: quod unum potui facere: cras mittam totidem alia.* DAM. *O quoties, et quæ verba mihi dixit Galatea! O venti, ferte ad aures Deorum aliquam eorum partem.* MEN. *Quid prodest mihi, o Amynta, quod tu me non aspernaris animo; si ego servo retia, dum tu apros insequeris?* DAM. *O Iolla, mitte ad me*

capit. a. Idem malebat Drakenb. ad Liv. Epit. l. XLVIII.—68. *jamque* Voss.—69. *quo concessere* conj. Heins. *consedere* Jo. Schrader.—70. *Quot* quatuor; sed vulgatum tuetur Burm. *Quæ potui* Franc.—73. *auras* Menag. et ed. Ven. 1472, ut Ecl. l. 57.—74. *ipso animo* nonnulli codd. et edd. *Amyntas* alii cum Goth. pr.—75. *Si, tu dum* Goth. pr. r. *cerno* Ven.—76. *meus et* Mentel. pr.

NOTÆ

ant juxta alios erraret mari, Latonæ locum ad partum quærenti subito emerit, et sese obtulit: unde in præmium affixa est uni loco, et conspicua deinceps ac stabilis facta: dicta Delos, quasi *ἰήλος* manifestata. Tamen hic *Delia* forte non Dea, sed Menalcæ famula, ex insula Delo: cui sane multo quam Deæ convenit magis illa cum canibus familiaritas. De *Amynta*. Ecl. II. 35.

68 *Meæ Veneri*] Amatorum blanditiæ: amicas Veneres vocant. Lucr. IV. 1178. *Nec Veneres nostras hoc fallit.* Mariti autem, uxores suas Junones; uxores vicissim, maritos Joves appellant. Plaut. in Cas. II. 3. 14. *Eja, mea Juno, non decet te esse tam tristem tuo Jovi.*

69 *Aëriæ quo, &c.*] Palumbes, *piægeus ramiers*: Veneri sacræ, cujus trahendo carrui addicantur. *Aëriæ*] Vel quia aërii sunt coloris, inquit Ser-
Dolph. et Var. Clas.

vius, et *livæ* appellantur: vel potius, quia editis in arboribus nidificant. *Congressere*] Accumulavere festucas, floccos, alia id genus: quæ Plautus in Rud. III. 6. 51. *nidamenta* nuncupat.

73 *Divum referatis ad aures*] Vel quia inest his verbis tanta suavitas, ut beatissimos Deos beare possint; vel ut Dii testes sint promissorum Galatææ.

74 *Quid prodest, quod, &c.*] *Damætas* ostendit antea gaudium suum de colloquio cum amica præsentem. Nunc Menalcas majori amoris testimonio dolorem suum testatur, primo de amici absentia: secundo de ejusdem periculo; *sectaris apros*: tertio de sua securitate, *ego retia servo*. In quo sic hæret, ut Amyntæ amorem inutilem putet, nisi societatem pariat etiam periculorum.

76 *Phyllida, &c. Iolla, &c.*] *Iollas* pastor, ab interjectione *lā heu*. *Iollæ* Virg. E

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

Men. Phyllida amo ante alias: nam me discedere flevit;
Et, longum formose vale, vale, inquit, Iolla.

Dam. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres, 80
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

Men. Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis,
Lenta salix foeto pecori, mihi solus Amyntas.

Dam. Pollio amat nostram, quamvis est rustica, Musam:

Phyllida, meus est dies natalis. Quando immolabo vitulam pro terræ fructibus, tu ipse veni. *MEN.* O Iolla, diligo Phyllida præ aliis, me enim abeunte ploravit, et diu dixit: Vale, vale, o formose. *DAM.* Lupus funesta res est gregibus, pluvæ segetibus maturis, venti arboribus: nobis ira Amaryllidis. *MEN.* Humor grata res est teneris segetibus, arbutus hædis a lacte depulsis, salix flexilis gregi prægnanti: mihi solus Amyntas. *DAM.* Pollio diligit mea carmina, licet sint agrestia: o musæ, nu-

~~~~~

Iolas conj. Burm. At vid. Notam. De scriptura *Iolla* v. ad Ecl. II. 57.—77. *vitulam* Rom. et Medic. Pierii, Reg. et Voss. cum ed. Ven. Burmanni; etiam Non. Marcell. in *facere*. Sed istud etiam Priscian. et Macrob. Porro Alcuin. Gramm. vet. *ipsa venito*; ac si *Iolla* fœminæ nomen esset: male: v. Ecl. II. 57.—80. *imber* tres vetustati et Franc., quod Burm. præfert, cum omnes fere hujus versas voces in sibilum exeant.—81. *Amaryllidos* unus Moret. pro var. lect.—84. *quamvis est* Heins. e Rom. suisque melioribus: quod decet poetam. Vnl.

NOTÆ

famula *Phyllis*, communis amica Damœtæ et Menalcæ: a *φύλλον* folium.

76 *Meus est natalis*] Natali in sacrificio licebat voluptati indulgere: non item in ambarvali, quod pro terræ frugibus Cereri offerebatur; ter ducta circum agros, aut agna, aut vitula immolata. Unde puella invitatur ad natale, solus pastor ad ambarvale. De ambarvali G. I. 345.

77 *Cum faciam vitula*] *Facere* et *operari* sine addito, est *sacra facere*, *sacris operari*. Et *facere vitula*, est *sacra facere ex vitula*.

79 *Vale, inquit, Iolla*] Illa vox *Iolla*, non est Phyllidis ad Iollam, cui vale dicat; sed Menalcæ ad Iollam. Ut enim Damœtas compellaverat prius Iollam: *O Iolla, mitte mihi Phyllida*. Ita nunc Menalcas eundem compellat: *O Iolla, amo Phyllida, nam dixit mihi longum vale*.

81 *Amaryllidis iræ*] Cum videat Damœtas Menalcam in amore Phylli-

dis rivalem sibi ob stare, imo præferri; ad alium amorem deflectit, et jam Amaryllidi dicit blanditias. De nomine *Amaryllidis* Ecl. I. 31.

82 *Arbutus*] Arbor foliis lauro affinis, sed raris, *arboisier*: in deliciis ejus umbra fuit apud antiquos. Horat. Od. I. I. 1. 21. *Nunc ciridi membra sub arbuto stratus*. Fructus profert instar cerasorum, aut fragorum, cum aliqua dulcedine asperos. Vocantur a Plinio *unedones*; quod, inquit, plures edii non possint propter asperitatem: a Virgilio *arbuta*. G. I. 148. *Cum jam glandes, atque arbuta sacrae Desficerent sylvæ*. Et G. II. 520. *Dant arbuta sylvæ*.

83 *Mihi solus Amyntas*] Ut ostendat Menalcas, quicquid a se de luctu Phyllidis, deque suo in eam amore dictum est, per jocum dictum esse, quo Damœtam aliqua invidia stimularet: nunc ultro profitetur se præter Amyntam, amare neminem.

Pierides, vitulam lectori pascite vestro. 85

Men. Pollio et ipse facit nova carmina : pascite taurum,
Jam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.

Dam. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet :
Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.

Men. Qui **Bavium** non odit, amet tua carmina, Mævi ! 90
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.

Dam. Qui legitis flores et humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.

Men. Parcite, oves, nimium procedere ; non bene ripæ

trite juvencam Pollioni, qui vos legit. MEN. Ipse etiam Pollio componit novos versus: nutrite illi taurum, qui jam cornibus feriat, et spargat arenam calcibus. DAM. Quisquis te diligit, o Pollio, perveniat ad ea, ad quæ lætatur te quoque pervenisse: illi mel fluat, et vepres rigidi producant amomum. MEN. Quisquis non odit Bavium, amet tuos versus, o Mævi! idemque subliget jugo vulpes, et exprimat lac ex hircis. DAM. O pueri qui colligitis flores, et fraga nascentia humi, hinc fugite: serpens letalis occultus est sub gramine. MEN. O oves, abstinete longius ire,

go sit: ut pedestris ratio postulat. Alli et.—87. Idem versus Æn. ix. 629, et sane epico poëta dignior. Qui e. Parrhas. Qui jam cornu petat Ven. cornum Rom.—88. qui te quoque ed. Ven. et Mediol. quo te quoque laudet conj. Burm. At v. Not.—89. fluant Mentel. pr. rubus Leid. rubus aspera conj. Heins., sed vid. Burm.—90. Mævi Ven. Mævi Rom.—91. mulceat Rom. et duo tresve.—94. ante pr. Zulich. producere Rottend., ut pueros appellet; quod illustrat

NOTE

85 *Pierides*] Musæ novem, de quibus v. 60. Sic dictæ, vel a Pierio Thessaliæ monte, ubi ex Jove et Mnemosyne natæ dicuntur: vel ex victoria, in Pieri Macedonis novem filias, relata; quæ Musas ausæ ad cantum provocare, et ab iisdem superatæ, totidem in picas ab iis mutatæ sunt.

86 *Pollio et ipse*] Quis fuerit, fusc habetur in argum. Ecl. iv. pervenit ad summam oratoris, historici, et poëtæ laudem; ad consulatum anno u. c. 714. ad triumphum anno 715. E quibus laudibus poëticam solam hoc loco ei tribuit aperte Virgilius: *Pollio et ipse facit nova carmina*: ceteros honores, ut pastoritiis modulis graviores, tantum innuit his vocibus: *veniat quo te quoque gaudet*: nempe ad consulatum, et triumphum.

89 *Mella fluant illi, &c.*] Vota sunt

ejus in gratiam, quicunque Pollionem amaverit.

89 *Amomum*] Parvus est frutex, magni inter aromata nominis, ex ligno sese convolvens in racemi modum: aureo colore, flore exiguo, ceu violæ albæ; ligno subrufo et valde odorato: in Assyria, Armenia, Ponto, et Media optimum. Ita fere a Dioscoride describitur. Plerique tamen ab ea descriptione dissentiunt.

90 *Qui Bavium non odit, &c.*] *Bavium* et *Mævium*, poëtæ pessimi, Virgilio pariter et Horatio infesti. Imprecatio est respondens e contrario votis Damætæ pro Pollione: si quis non odit Bavium, ita stultus fiat, ut et amet Mævium, et jugo supponat vulpes.

94 *Parcite oves, &c.*] Sensus est juxta Servium et Farnabium: O pueri,

Creditur : ipse aries etiam nunc vellera siccatur.

95

Dam. Tityre, pascentes a flumine reice capellas ;
Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.

Men. Cogite oves, pueri ; si lac præceperit æstus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

99

Dam. Heu, heu, quam pingui macer est mihi taurus in ervo !
Idem amor exitium pecori, pecorisque magistro.

Men. His certe neque amor causa est ; vix ossibus hærent.
Nescio, quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

non tuto fidentur ripæ : ipse aries siccatur adhuc villos. DAM. O Tityre, remove a fluvio pascentes capellas : ego purgabo eas omnes in fonte, cum erit opportunum. MEN. O pueri, colligite oves in ovile : si vis caloris corruerit lac, ut ante paucos dies : incassum prememus mammas manibus. DAM. Heu ! Heu ! quam macilentos habeo tauros in fertili agro : idem amor perdit gregem, et dominum gregis. MEN. Non certe amor id importat his ovibus meis : tamen vix stant ossibus. Nescio quis

~~~~~

Burm. nam bene ed. Dan. Heins., vitiose.—95. etiam sua Menag.—98. perciperit Ven. et Parrhas. æstas Rom.—99. pressabitis ed. Ven. prenasabimus Zulich. pulsabimus Moret.—100. Heu ! Heu ! Burm. ex nonnullis. conf. ad Ecl. II. 58. in ervo ab Heins. reductum et firmatum e libris permultis, et Plinii ac Columellæ auctoritate ; vulgo arvo, quod Manutius invexisse videtur ; nam Aldd. recte erro. Tuentur arvo Rom. Longob. et alii.—101. Ante Burm. est ante pecori : in Codd. modo post pecori, modo post magistro ; itaque Burm. sustulit ; a Goth. utroque abest.—102. Elegans Heinsii et jam Stephani conjectura est : Hi certe (neque amor causa est) vix ossibus hærent ; eamque recepere Cuningh. et Brunck. Gulielm. eodem modo dispungebat, ut tamen his ossibus retineret. Moreti quartus omittit est.—103. oculis Marini Victorin. Pro agnos habet

NOTE

cavete ne oves longius procedant : quod durius et absque exemplo est. Nostra interpretatio, tum nititur exemplis, est enim apud Catull. in Argon. 146. Nil metuunt jurare, nihil promittere parcunt : tum conformis est Theocritæo exemplo Idyl. v. 100. *Μὲν' ἀνὰ τὰς κοίβας, τὰλ' ὑπὸ δάσος ἐδεύεσθαι, &c. διασέδιτε ἀπὸ ὀλεστροῦ, καπὲλα :* hic pascite.

94 *Non bene ripæ* Creditur] Quia periculum est, ne, vel oves lapsæ in fluentem rapiantur ; vel ripa ipsa, fluctuum allapsu subitus exesa, ruinam faciat.

96 *Reice capellas*] Est hic primo syncope, reice in re-ice ; tum contractio geminæ vocalis brevis in diphthongum longam : re-ice in reice. Sic

eicit pro ejicit, apud Lucret. III. 891. Ne radicatus e vita se tollit et eicit.

98 *Si lac præceperit æstus*] Vel exsiccaverit ; vel ita corruerit, ut vaneat, et nimis liqueat.

100 *In ervo*] Alii legunt in arvo.

101 *Pecorisque magistro*] Damæta mercenario pecoris custodi, qui dum amat Phyllida, Galateam, Amaryllida ; videtur pecus e tam multiplici magistri sollicitudine maciem contrahere.

103 *Oculus mihi fascinat agnos*] Fascinum species incantationis : sic dictum. 1. Vel a fasciis, sive liciis et filiis, quibus ad illigandos et incantandos homines magicis in sacris utebantur, de quo more Ecl. VIII. 74. II. Vel a fando, ut vult Festus : quia verbis,

Dam. Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas. 105

Men. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores; et Phyllida solus habeto.

oculus corrumpit mihi juniores agnos. DAM. Dic qua in regione cœli spatium
apertum sit ulnis non plusquam tribus, et eris mihi magnus vates. MEN. Dic qua
in regione oriantur flores notati regum nominibus, et possidebis solus Phyllida.

*****

hados Goth. pr.—105. *ulnis* Ven. et ed. Ven. *ullas* Rom.—107. *Nascuntur*

NOTÆ

ac præsertim laudatione immodica, perficiebatur: de qua specie Ecl. VII. 27. III. Vel, ut probat Vossius in Etym. a *βασκαλνεν* *invidere*: quod est, quasi *φθεσι καλνεν* oculis occidere, quia oculorum intuitu præcipue fit fasciatio: cum scilicet maligni spiritus, ex invido aut male affecto pectore emissi per oculos, aërem circumfusus inficiunt; idemque sic infectus aër eos inficit, in quos, vel ore, vel oculis, vel naribus commeat. Ita fere Heliod. Æthiop. I. III. Junioribus vero, utpote tenerioris naturæ, sæpius fascinum adhærescit.

104 *Dic, quibus in terris, &c.*] Uterque, quasi de victoria desperans, ad ænigmata confugit.

Apollo] Vatum Deus, de quo supra v. 62. Cur sic appelletur, docet Macrob. Saturn. I. 17. I. Quia radios *ἀει πάλαι*, id est, *semper vibrat*. II. Quia radorum vi morbos frequenter excitat, quibus mortales *ἀπολλύει*, id est, *enecat*. III. Quia caloris benignitate morbos omnes *ἀπελαύνει*, id est, *fugat*. IV. Quia *ἀναπολεί*, id est, *inter utrumque mundi polum vertitur*. V. Quia unus est, non multiplex: idem enim aliquando est atque Sol. Ab a privativo, et πολλοί *multi*.

105 *Tres pateat, &c.*] Ænigma difficile, in quo Virgilium crucem fixisse Grammaticis, refert Servius ex Asconio, qui hoc ipsum e Virgilio audisse

se professus est. Servius interpreta-
tur. I. De Cœlio quodam Mantuano: qui dilapidato patrimonio sepulcrum sibi duntaxat trium ulnarum, seu pedum sex, reservaverat: idque mire, placet Salmasio in Solin. p. 1222. II. De Syene urbe in confinio Ægypti et Æthiopæ, sub tropico Cancri: quem locum ita recto lumine sol irradiare putabatur, medio solstitii die; ut ne altissimo quidem in puteo, eam in rem a philosophis effosso, umbram ullam efficeret. III. Alii de Ajacis clypeo, qui cœli figuram præferebat, eratque trium ulnarum, id est, trium cubitorum: sic enim aliquando ulna sumitur, ut ostendit Vossius in Etym. IV. Alii de specu in Sicilia, ubi rapta fertur a Plutone Proserpina. V. Ciacconius et Cerdanus de fossa quadam Romæ in comitio facta more Etruscorum: quæ mundus dicebatur, et toto anno claudita solita, patebat certis duntaxat diebus tribus: hi autem *cœlum* pro mundo accipiunt, ulnas tres, pro diebus tribus. VI. Pomponius de Cœlo quodam, cujus statura trium duntaxat esset cubitorum. VII. Alciatus de clibano, cujus ostium ad ulnas tres apertum sit. VIII. Alii de quolibet puteo: in quem qui descenderit, spatium cœli tantum conspiciat, quantum putei latitudo permiserit. Elige.

107 *Nascantur flores, &c.*] Cerdanus

Pal. Non nostrum inter vos tantas componere lites:

Et vitula tu dignus, et hic; et quisquis amores

Aut metuet dulces, aut experietur amarus.

110

Claudite jam rivos, pueri: sat prata biberant.

PAL. *Non meum est dirimere tantam contentionem inter vos. Tu mereris vitulam, et hic quoque: et quicumque aut diffidet amoribus prosperis, aut experietur tristes. Nunc obstruite rivos, o juvenes: prata satis irrigata sunt.*

*****

multi et Pier. et Burm. Sed est paulo ante *pateat*.—108. *Non vestrum inter nos Parrhas. inter nos* Voss. pr.—109. *dignus es, et* Goth. pr.—110. *metuat et experietur* Ven. *metuat et experietur* Leid. duo cum Goth. sec. *metuat et experietur* Moret. quartus. Ebertus V. C. conj. *et quisquis amarus*—*amores*. Nondum me pœnitet eorum, quæ ante hos xx annos in Notis moxque in Addendis To. iv. p. 215 adscripseram: necdum, etai discendi valde cupidus, vidi ullam rationem aut grammaticæ aut sententiæ satis consentaneam, qua scabri hi versus defendi possint. Nam quæ tandem hæc est sententia: *Et vitula tu dignus et hic, et quisquis*; ut uterque vitula remunerandus sit (atqui alter poculum ferre debebat); multo minus ferri potest, ut et tertius aliquis vitulam ferat, et omnes alii præmium idem ferant, qui, etc. Sin sententiam ab antecedentibus sejunctam facias, ut sit: *Et vel At quisquis amores Aut metuet—aut experietur*, primo sententia est contorta, obscura, et, si expeditam dederis, a loco aliena; quorsum enim repente amores? de cantu agebatur; præmium debebatur ei, qui cantu superior esset; nunc autem ambo cantu erant pares, non amore felices aut infelices; tum vero grammaticæ adversatur hoc, ut *quisquis* sit unusquisque. Nam *quisquis* relativam vim habet, nec absolute poni potest; nisi addito aut subintellecto verbo: *quisquis* ille fuerit, *quicquid* illud est: multo minus *quisquis* de duobus pro *utroque* dictum esse potest. Mihi itaque satis liquere videtur, duo hos versus esse factum Grammatici, qui supplere volebat sententiam breviter a poeta enuntiatam: *Non nostrum inter vos tantas componere lites*. Forte plures interpolationis auctores fuere. Adscripserat prior: *Et vitula tu dignus et hic poculo*. Casu appinxerat alius versus paræneticum in margine: *Aut metuat dulces aut experietur amarus*. Fuit librarius, qui utrumque versum male consarcinatum intexeret.

NOTE

explicat de argenteo nummo qui extat, cujus altera pars Augusti effigiem cum his verbis: *Augustus Cæsar*; altera florem præfert, cum hoc elogio *Lucius Aquilius Florus triumvir*. Sed non advertit vir doctissimus, Augusti cognomen Octaviano non tributum esse nisi anno u. c. 727. Virgilii 43. Octavio VII. et Agrippa III. Coss. ut habet Censorinus. Edita autem sunt Bucolica, anno Virgilii circiter 32. Igitur ad vulgarem et pastorem sensum confugio, qui est de hyacintho flore, in quem Hyacinthus primum, Phœbo dilectus puer; tum

Ajax Græcorum post Achillem fortissimus, mutati sunt. Videntur enim in illo scriptæ quodammodo literæ, æ, quæ primæ sunt in Ajace; et, si retrorsum legantur, primæ etiam aliquo modo in Hyacintho, si, ut vult Nannius, per j. non per y. scribatur, contra communem Græciæ totius fidem. Atque illa difficultas Hyacinthi nominis Ovidium movit, ut floribus illius literas ad Ajacis quidem nomen referret; ad Apollinis vero gemitus, mortem Hyacinthi deplorantis. Quippe æ gemitum notat, unde est *aldæ gemo*. Ita Met. x. 215. *Ipsæ suos gemitus*

*foliis inascripsit, et ai ai Flos habet inascrip-
tum. Tum. l. XIII. 397. Litera commu-
nis mediis, pueroque, viroque, Inscripta
est foliis; hæc nominis, illa querelæ.
Ajax porro et Hyacinthus, non reges,
sed regum filii fuere: Ajax quidem
Telamonis, Hyacinthus Amyclarum
regis. Reges tamen vocat Virgilius,
eo more, quo Laviniam et Ariadnen
reginas alibi vocavit.*

109 *Et quisquis amores, aut, &c.]* Non
uni digni estis vitula pro præmio, sed
etiam quicumque vobis similes ita

belle expriment affectus amantum :
sive ejus qui felix in amore felicitati
sue diffidit, qualis Menalcas : *Dulos
satis humor, &c. Quid prodest, si me
ipse, &c.* sive ejus qui amaritiam in
amore experitur, qualis Dametas :
*Triste lupo stabulis, &c. nobis Amarylli-
dis ira.*

111 *Claudite jam, &c.]* Allegoria
est. Jam cantare desinite: satis
enim aures nostræ cantu vestro delect-
atæ sunt, quemadmodum aquarum
humore prata reficiuntur.

ECLOGA IV.

POLLIO.

ARGUMENTUM.

CONFECTO bello Perusino, de quo dictum est in argum.
Ecl. 1. M. Antonius multis de causis infensus Octaviano,
cum ingenti exercitu venerat in Italiam. Reconciliati ta-
men circa Brundisium: administris L. Cocceio communi
amico; et ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Anto-
nii, Asinio Pollione, tum consule: ambo cum ovationis
honore Romam ingressi sunt. Sed paucis post diebus:
cum Sext. Pompeius, Magni filius, occupata Sicilia com-
meatum intercluderet; ideoque Roma fame premeretur:
Octavianus et Antonius, lapidibus palam appetiti a populo,
coacti sunt pacem cum Sext. Pompeio componere. Pax
composita ad Puteolos. Sublato igitur famis metu, cibariis
in urbem confluentibus, civilibus bellis tanto post tempore
extinctis, quædam aureæ species ætatis affulsit. Hæc au-
tem omnia cum accidissent sub extremum Pollionis con-
sulatum, et ipso Pollione administro, cui tunc temporis
filius natus erat: huic Pollionis filio genethliacon Virgilius
cecinit; ejusdemque, et temporum illorum in laudem de-

torsit, quicquid in Cumanæ Sibyllæ libris, de Christi ortu, ejusque matre atque ætate legerat.

Scripta est anno Virgilio 31. ineunte : U. C. 714. exeunte : sub ipsum pacis Puteolanæ tempus : Coss. Domitio Calvino, et Asinio Pollione : paulo ante quam hi consules magistratum abdicarent ; quod more illorum temporum fecerunt, ad paucos qui supererant ex illo anno dies : in gratiam L. Cornelii Balbi Gaditani, et P. Canidii, qui consules in annum reliquum appellati sunt.

NOTÆ

POLLIO] C. Asinius Pollio, a Julio Cæsare, paulo ante cædem, Hispaniæ ulteriori præfectus ; post ejus cædem amicissimus fuit M. Antonio, ut ipse profitetur suis in epistolis, quæ extant apud Ciceronem. l. x. *Famil.* In ejusdem Antonii partes cum duabus legionibus transiit, paulo ante triumviratum. Triumviratu instituto, et triumviris urbanos magistratus in quinquennium assignantibus : ipse in an. u. c. 714. Consul destinatus est : adnente, ut credibile est, amico Antonio. Quo eodem tempore Fescenninis versibus ab Octaviano laceratus dicitur. *Macrob. Saturn.* II. 4. Ei tunc in Gallia Cisalpina versanti videtur Virgilius innotuisse, et per eum commendatus esse Mæcenati : ut aditum haberet ad Octavianum, qui agrorum dividendorum in suos et Antonianos milites negotium unus in se susceperat. Orto deinde Perusino bello : L. Antonio, Marci fratri, suppetias tulit Pollio contra Octavianum. *Appian.* l. v. *Civil.* Sed victo Lucio, ipse tum Consul, diu retenta in potestate Marci Venetiæ, ejus in partes Domitium Enobarbum ejusque classem allexit. *Velleius lib.* II. Consecuta est pax Puteolana : statimque in Parthinos, Illyricam gentem, et Brutis olim Cassique studiosissimam, auspiciis M. Antonii expeditionem duxit : triumphavitque anno sequente

715. Reliquam ætatem tradidit in Italia, et licet post *enervatum amore Cleopatram Antonii animam, partibus ejus nunquam se miscuerit* : ad bellum tamen Actiacum proficisci noluit cum Octaviano, propter notiora in se Antonii beneficia, ait *Velleius l.* II. Historiam scripsit bellorum civilium, item tragædias : accusavit juvenis Catonem orator egregius, sed Ciceronis eloquentiæ infestissimus. *Quintil.* l. VIII. 1. et l. x. 12. fortasse ob memoriam M. Antonii, quem ille Philippicis laceraverat. Vixit ferme ad extremum Augusti principatum, et an. u. c. 757. obiit octogenarius, ut colligitur ex *Eusebii Chron.*

Filius habuit nullum, *Saloninum* nomine, sed nepotem : qui certe, cum edita est hæc Ecloga, nondum ortus erat ; quippe qui annis, post editam hanc Eclogam, 60. juvenis obiit, Tiberio *progener destinatus*, inquit *Tacit. Annal.* II. 75.

Filius autem Pollionis dictus est C. Asinius Gallus, non *Saloninus* ; diris deinde suppliciis a Tiberio Cæsare necatus anno u. c. 789. Ille igitur Pollionis *Saloninus*, qui a Servio dicitur *inter ipsa primordia periisse* ; aut Servii commentum est, aut certe tunc, cum scripta est Ecloga, *Saloninus* dici non potuit : cum *Salone* a Pollione non capta sint nisi anno editionem Eclogæ consequente. Vide *Ecl.* VII. 12.

SICELIDES Musæ, paulo majora canamus;
 Non omnes arbusta juvant humilesque myricæ:
 Si canimus sylvas, sylvæ sint consule dignæ.

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas;
 Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.

5

O *Musæ Sicula*, cantemus paulo grandiora: arbores et parvæ myricæ non placent omnibus. Si cantamus sylvas, sylvæ deceant consulem. Nunc attingimus extremum sæculum vaticinii Cumææ Sibyllæ! Magna series temporum oritur de

1. *Sicelides* passim codd. Pier. et Burm. Verum est Σικελίς, Σικελίδης ex Σικελία.—2. *humilesque genestæ* Pierii Medic. *myricæ*, μυρικές Theocritus; at Homer. Il. i. 467 mediam corripit: μυρικής τ' ἐριθηλέας ὄρους.—3. *sunt* Goth. sec. cum al., et sic Pierius in plerisque esse ait.—4. *Cymæi* plerique ap. Pier. tem-

NOTÆ

1 *Sicelides*] A Græco nomine Σικελίς: a Latino enim *Sicilia*, esset *Sicelides*: absona vox, propter exiguitatem literæ i sæpius repetitæ. Eas invocat Musas, quia Theocritus Siculus, ex urbe Syracusis, bucolicorum princeps fuit. Unde et *Syracosium* verum dicit, pro *bucolico* Ecl. vi. 1. et *Arethusam* Siciliæ fontem invocat Ecl. x. 1.

2 *Myricæ*] *Myrica*, frutex humilis: hanc alii *Tamaricen* vocant; alii *Bruyam* sylvestrem, *de la Bruyère*. De *arbutis* Ecl. i. 40.

3 *Sylvæ*] Per *sylvas* hic, et per *sylvestrem musam* Ecl. i. 2. *bucolica* sive pastoritia carmina intelligit. Cælius Rhodig. auctor est tamen, per *sylvas consule dignas*, allusum ad *sylvarum* curam: quæ minima erat provinciarum illarum, quæ consuli et magistratu abeunti mandabantur. Unde apud Suetonium legimus, optimates ex invidia conatos esse, ut ea Jul. Cæsari provincia committeretur, quasi minimi negotii; hunc vero contra perfecisse, ut sibi Gallia daretur.

4 *Ultima*] Vel *postrema* est; vel *prima*, et ab ætate nostra remotissima: utroque enim sensu dicitur *ultimum*. Hæc autem ætas, de qua hic Virgilius, *postrema* dici potest: quod

eam Sibylla quasi quinto loco constituerit, post alias quatuor per metalla designatas, auream, argenteam, æream, et ferream. *Prima* vero dici etiam potest: quod hæc eadem instantatio sit primæ ætatis aureæ, et eadem veluti ætas reditiva.

4 *Cumæi carminis*] Sibyllini. *Cumæam* vero Sibyllam aliqui distinguunt a Cumana, ut altera Italica, altera Æolica sit. *Cumæ* enim duæ per celebres, inter urbes alias ejusdem nominis: aliæ in Æolide Asiæ; aliæ in Campania Italiæ. Utrumque tamen nomen confundi debet. De Sibyllarum nomine, numero, auctoritate, dicemus Æn. vi. 36. De *Cumis*, Æn. vi. 2.

5 *Magnus ab integro, &c.*] *Sæclorum* pro *sæculorum*. *Sæculum* vulgo centum annorum spatium est; hic *ætas* et *tempus* indefinite. *Magnus sæclorum ordo*, et postea *magni menses* explicantur a plerisque de magno anno Platónico, qui ex Cicerone II. de Nat. Deor. tum efficitur, cum *Solis*, et *Lunæ*, et quinque errantium, ad eandem inter se comparisonem confectis omnium spatiis est facta conversio; id est, reditus ad eundem situm, unde primo cursum inceperint. Quo tempore quidam volunt, inquit Clavius in c. i. sphaeræ, tunc omnia

Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna ;
 Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
 Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
 Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
 Casta fave Lucina : tuus jam regnat Apollo.

10

novo. Nunc Astræa revertitur, regnum Saturni revertitur: nunc novum genus hominum mittitur e summo cœlo. Tu tantum, o pudica Diana! adas nascenti puero: sub quo ferrea ætas primum finietur, et aurea per totum orbem orietur: tuus frater Apollo jam imperat. Porro sub tuo consulatu, o Pollio, gloria illa ætatum

-----

poris Menag. jam venit Leid.—7. dimittitur alii ap. Burm., solita variatione.—9. et

NOTE

quæcumque in mundo sunt, eodem ordine esse reditura, quo nunc cernantur. Ad-dunt autem fabulosi hujus anni auctores, hunc spatio contineri 49,000. annorum: alii tantum 23,760. alii etiam plurium. Quicquid sit, de hoc anno Virgilium loqui vix putem: malimque *magnum* hic, esse *illustrem*; quomodo heroes Alexander, Pompeius, *magni* dicti sunt. Multa tamen erudite docet Jos. Scaliger de magno anno, magnisque mensibus Chaldaicis, quæ huic loco convenire possunt. In Canon. Isagog. p. 252.

6 *Virgo*] Astræa, seu Justitia, Jovis et Themidis filia: quæ finito aureo sæculo, quo Dii cum hominibus habitaverant, Diis propter hominum iniquitatem abeuntibus, terram quoque reliquit, sed omnium ultima.

Saturnia regna] Felicissima, aurea, qualia fuerunt Saturno imperante: sub Jovis enim ejus filii imperio, deflexerunt omnia in pejus. Georg. 1. 125. *Saturnus*, Cœli et Vestæ filius a Titane fratre ob regni contenti-nem carcere inclusus, a Jove filio liberatus: deinde ab eodem Jove, cui struebat insidias, regno pulsus: in Italiam aufugit ad Janum regem. Unde regio in qua latuerat, *Latium* dicta. Hæc omnia fabulis poëtarum corrupta sunt.

8 *Tu modo nascenti puero*] Quasi dicat: novum genus hominum orietur,

dummodo Lucina faveat huic puero nascenti: qui princeps illius novi generis, id est, primus esse debet.

10 *Lucina*] Dea certe fuit partui præsidens: dicta sic, a luce, quam infantibus dabat. Quænam vero fuerit, ambigitur. Alii Junonem fuisse colligunt ex hac solenni parientium formula: *Juno Lucina, fer opem*. Alii Dianam, e plurimis poëtarum locis. Alii distinctam ab utraque numen, ex hymno in Apoll. apud Homerum: ubi Lucina dicitur a Junone impedita, quominus Latonæ, Dianæ matri par-turienti opem ferret. Virgilius adhæret secundæ opinioni: cum eam Apollinis sororem hic dicat: *tuus jam regnat Apollo*: id est, *tuus frater*.

Apollo] Multi de Octaviano interpretantur: ut et Lucinam de Octavia ejus sorore: quæ, et multum apud fratrem poterat; et pudicitia laude insignis fuit; et mortuo priore conjuge Marcello, hoc ipso tempore vinculum fuit pacis illius, quæ hac Ecloga celebratur: ab Octaviano conjux Antonio tradita. Cur autem Octavianus Apollo dicitur? An quod in cœna quadam convivis duodecim Deorum habitu discombentibus, ipse Apollinem repræsentaverit? Certe Antonius deinceps id ei quasi imple factum objecit: videturque cœna illa cadere in hoc ipsum tempus, ut ex Suetonio colligitur. Melius tamen

Teque adeo decus hoc ævi, te consule, inibit,
 Pollio; et incipient magni procedere menses. .
 Te duce, si qua manent, sceleris vestigia nostri
 Irrita perpetua solvent formidine terras.
 Ille Deum vitam accipiet, Divisque videbit
 Permixtos heroas, et ipse videbitur illis;
 Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

15

inchoabitur, et magni menses incipient currere. Te auctore, si aliquis nostri criminis reliquæ supersunt, tunc deletæ liberabunt mundum æterno metu. Ipse puer particeps erit vitæ divinæ, et videbit heroas sociatos Diis, et ipse videbitur ab illis, et gubernabit mundum pacatum patris virtute. Terra autem ubique sine cultura

Menag. at Goth. sec.—13. *primi* vel *nostri* Köler. ms.—14. *parvas* Ven.—15. *divosque* Rottend.—17. *patriis* Mentel. pr. et in vetustissimis aliquot

NOTÆ

Virgilium hic explicandum puto de Lucina ipsa, quæ ad pueri ortum invitatur: deque ipso Apolline, qui regnare dicitur ac triumphare, quia jam constat veritas vaticiniorum, quæ per Sibyllam suam ediderat, de reditu ætatis aureæ.

11 *Inibit*] Incipiet, orietur. Sic *incipiente anno*, id est, *incipiente*, dicitur absolute.

12 *Magni menses*] Quintilis et Sextilis, aiunt Servius et Pomponius. Magni ideo, quia *Julius et Augustus*, ex Imperatorum nominibus appellati sunt. Male. Licet enim hoc de Julio verum sit, de Augusto mense tamen falsum: cui nomen illud, non ante mortuam Cleopatram, et tres Octaviani triumphos, a senatu tributum est: immo non ante an. u. c. 727. *Magni ergo menses* dicendi, quomodo supra *magnus ordo sæclorum*. v. 5.

13 *Sceleris vestigia nostri*] Scelus illud: vel sunt perjuria Trojanorum, quibus omnes posterorum Romanorum calamitates tribuuntur. Georg. i. 501. *Jam pridem sanguine nostro Laomedontæ lutinus perjuris Trojæ*. Vel bella civilia Cæsaris et Pompeii. Vel cædes

ipsa Cæsaris, spectante senatu patrata: cujus in pœnam atrocissima bella Octaviani principatus initium infestant.

15 *Ille Deum vitam, &c.*] Alludit ad auream ætatem, qua Dii cum hominibus familiariter degebant: innuitque puerum in eadem, qua pater est, futurum quoque gratia apud Triumviros et alios deinde reipublicæ administratores: quos per adulationem Deos vocat, ut Octavianum vocaverat. Ecl. i. v. 6.

17 *Pacatumque reget patriis, &c.*] Addit eundem puerum rectorem orbis, id est, consulem futurum. Sic enim loqui tunc adhuc potuit poëta, nondum scilicet extincta republica: immo spe tum vigente maxima restituendæ mox a Triumviris antiquæ libertatis, ut ex Appiano constat. *Patriis virtutibus*] Vel refertur ad *reget*: Reget orbem, usq. et exemplo virtutum omnium patriarum, id est, Romanarum. Vel refertur ad *pacatum*: Reget orbem, pacatum virtute atque industria Pollionis patris: qui cum Mæcenate administer fuit pacis, inter Octavianum et M. Antonium.

At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu,
 Errantes hederas passim cum baccare, tellus,
 Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho. 20
 Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
 Ubra; nec magnos metuent armenta leones;
 Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
 Occidet et serpens, et fallax herba veneni
 Occidet; Assyrium vulgo nascetur amomum. 25
 At, simul heroum laudes et facta parentis
 Jam legere, et quæ sit poteris cognoscere virtus;
 Molli paulatim flavescet campus arista,
 Incultisque rubens pendebit sentibus uva;
 Et duræ quercus sudabunt roscida mella. 30

prodebet tibi parva munera, o puer! nempe vagas hederas passim cum baccare et colocasia mixta grato acantho. Ipsæ capræ reportabunt in stabulum mammas lacte tumentes, nec greges timebunt magnos leones: ipsæ cunæ preferent tibi jucundos flores: angues quoque morientur, et morientur plantæ venenata, quæ colligentem decipiunt: amomum Syriacum oriatur ubique. Sed statim atque poteris jam legere laudes heroum, et gesta tui patris, ac percipere quid sit virtus; tunc agri sensim flavescent spicis maturis, et racemi rubentes pendeant e rubis agrestibus, et duræ quercus stillabunt mel instar roris. Tamen latebunt nonnullæ reliquæ malitiæ

Pierii.—18. *At tibi Rom. primo Parrhas.*—20. *fundat ap. Macrob. Sat. vi. 6. fundit Gud. a m. pr., et mox referant. fundet Schol. Horat. ii. Carm. 6.*—22. *metuant Mentel. et Menag.*—25. *Assyrium et v. Pierii Longobard. Versus deerat Leid.*—26. *Ac multi. Et unus qu. Moret. facta parentum fragm. Moret. et Gud. a sec. manu, et Rom. Pierii.*—27. *et poteris, quæ sit unus Heins.*—28. *flavescit Gud. a m. pr. Rottend. tert. et qu. Moret.*—30. *Eduæ*

NOTE

19 *Hederas passim cum baccare*] *Baccar*, herba est radicis odoratæ, quæ vim ad fascinationem depellendam habere putabatur. Nomine Gallico caret: quibusdam videtur esse, *nardus rustica*; quibusdam vero, *digitalis*; *gand de Notre-Dame*. Despauterio fœminini generis: at vero, ut probat exemplis veterum Vossius, semper neutrius: *hoc baccar*. Hederam puero promittit, ut futuro poëtæ, quemadmodum Ecl. vii. 25. *Pastores hederæ crescentem ornate poëtæ*; *baccar*, ut puero formoso, qui proinde fascinationi invidentium magis obnoxius sit, quemadmodum ibid. 27. *Baccare fron-*

tem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

20 *Colocasia fundet acantho*] *Colocasionum*, ii, vel *colocasia*, æ, faba est Ægyptia: cujus radix et caulis, ad cibum; flos ad coronas adhibebatur. De *acantho* Ecl. iii. 45.

24 *Fallax herba veneni*] Generatim omnem herbam intelligit latentioris veneni. De *Amomo* Ecl. iii. 89.

26 *At simul heroum, &c.*] Prosecutus pueritæ ludos, nunc tria studia adolescentiæ enumerat. i. Poësim, *heroum laudes*. ii. Historiam, *facta parentis*, quæ vide in arg. iii. Philosophiam, et quæ sit poteris cognoscere vir-

Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
 Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
 Oppida, quæ jubeant telluri infundere sulcos.
 Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo.
 Delectos heroas; erunt etiam altera bella; 35
 Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.

veteris: quæ cogant adire navibus mare, et claudere urbes manibus, et sulcare terram. Tunc erit alter Tiphys, et altera Argo, quæ portet electos duces: erunt quoque bella alia, et ingens Achilles rursus ibit adversus Trojam. Deinde postquam

conj. Vossius, ut Ge. iv. 145. *rosida* et hic scribitur in binis, ut alibi.—32. *Thetim* duo ap. Heins.—33. *infundere* tres, aberratione solita. *tellure* Rottend. tert. *tellurem infundere sulco* Rom. unus. *sulcis* Vatic. oblong., quod et ipsum bene se haberet.—34. *Argos* duo, male; mox duo *Achillis*.—37. *Hic Parrhas.*

NOTÆ

tus. Deinde ad virilis ætatis laudes ascendit. *Hinc ubi jam firmata, &c.*

31 *Pauca tamen, &c.*] Gradus quosdam ponit ætatis aureæ, simul cum pueri ætate procedentis: ita ut in ipsius orta reflorescere natura videatur, *fundent cunabula flores*: in ejus adolescentia fructus ferre, *aristas, uvæ, mella*; cum aliquibus tamen priscæ fraudis, et ætatis ferreæ vestigiis: firmata denique ejus in ætate, quasi plena pace gaudere, bellis et laboribus extinctis, *omnis foret omnia tellus*. Quod exprimit abundantiam rerum omnium, qua gaudebat Roma post pacem Puteolanam.

32 *Thetim*] Est et *Thetis*, Græce *Θέτις*, genitivo *Thetidis*, prima brevi. Et *Θήθυς Tethys*, genitivo *Tethyos*, prima longa. Ista *Tethys*, uxor Oceani, sive Neptuni, Nympharum marinarum mater. Hæc vero *Thetis* Nerei et Doridis filia, quam cum amaret Jupiter, uxoremque ducere decrevisset; monitus est a Prometheo sic esse in fati, ut qui ex ea nasceretur, patre major esset futurus: quo audito Jupiter ab ejus nuptiis abstinnit. Hanc itaque duxit Peleus, Æaci filius, ex eaque Achillem suscepit.

34 *Tiphys*] Gubernator navis quæ dicta est Argo. Argo] navis, sive prima juxta fabulas, sive apparatu et mole maxima omnium, quæ prius in usu fuerant: constructa ad expeditionem Colchicam, ex pinis Pelii, montis in Thessalia: inserto e quercubus Dodonæ sylvæ malo, qui oracula reddebat. Nomen, vel ab architecto, quem *Argum* nominat Valer. Flaccus; Vel ab *Argivia*, id est, Græcis ducibus, quos vehebat: ut ait Ennius apud Cic. 1. Tuscul. Vel a celeritate: *ἀργύς* enim *velox* est. Inventrix ejus Minerva. Locus fabricationis, *Pagasa*, promontorium et oppidum Thessaliæ, non procul a Pelio monte. Unde *Pagasa navis* dicta est.

35 *Delectos heroas*] *Argonautas*, nobiles Græcos, e Thessalia præcipue: qui numero circiter quinquaginta navi Argo vecti sunt in Colchidem, ad diripiendum vellus aureum, a tauris ignivomis, et dracone custoditum. Dux Jason: post eum notissimi, Castor, Pollux, Hercules, Theseus, Orpheus, Zetes et Calais.

36 *Achilles*] Thetidis et Pelii filius, de quo Æn. 1. 34. Per Achillem vero, quemcumque virum fortem: per

Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
 Cedet et ipse mari vector; nec nautica pinus.
 Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
 Non rastros patietur humas, non vinea falcem;
 Robustus quoque jam tauris juga solvet arator.
 Nec varios discoet mentiri lana colores:
 Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
 Murice, jam croceo mutabit vellera luto;
 Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

40

45

ætas jam robusta te reddiderit virum, ipse etiam nauta recedet e mari, nec naves e pinu fabricatæ transferent merces, omnis terra producet omnia: nec ager scindetur rastris, nec vitis falce. Tum quoque fortis agricola auferet jugum bobus, nec asuescet lana simulare diversos colores: sed aries ipse in pascuis tinget vellus purpure suavis rubenti, et croco luteo: Sandyx ultro induet agnos inter pascendum.

*****

et Ven.—38. *maris* Goth. sec. a m. pr. *victor* Mentel. et Dan. Heins. ed.—40. *Nec* Vratisl. et Franc.; alter et mox *nec vinea f. falces* Menag.—41. *Robustus* Ven. et Parrhas., sed et illud epitheton ornat.—44. *fucabit* conj. Jo. Schrader., ut Ge. II. 465. IV. 335. Virgilium expressit Claudian. 29, 73 *roseis formosus Duria ripis Vellera purpureo passim mutavit oculi*.—45. *sandix* multi apud Burm. Fuit vir doctus, qui *nascentes* conjiceret: adversus quem disputavit Burm. ad h. l. et ad Ovid. III. Art. 25 et ad Calpurn. Ecl. II. 37. Scilicet fuit is Bentleius (in *Bibliothèque Angloise* T. I. p. 186) [et ad Lucan. IV. 125.] Hæserat autem ille in voce *pascentes*: si enim inter pascendum mutatum est vellus: pabuli ea vis esse debuit, ut fucus accederet lanæ. Enimvero fraudem fecit non animadversa poetica orationis indoles: *pascentes*, epitheton, ornat tantum agnos; nihil amplius. Idem hoc non animadversum adduxerat veteres, et ipsum Plinium (v. in Not.), ut Virgilium crederent *sandycem existimasse herbam esse*. In quo injuriam faciunt poetæ. Quod si vel maxime id se ita haberet, jejunum esset: repente inter pascendum sandycem gustato mutari vellus. Interea tamen fatendum, *nascentes* melius scriptum

NOTÆ

Trojam, quamcumque civitatem: per Argo, quamcumque navem: per Tiphym, quemcumque gubernatorem significari, bene admonet Servius: et est expositio illius, quod ante dixerat; futura nempe bella et navigationes.

38 *Vector*] Tam active dicitur pro eo qui veluit, quam passive pro eo qui vehitur.

39 *Mutabit merces*] Ante nummos repertos, commercia omnia per rerum commutationem fiebant, ut adhuc sit cum peregrinis multis gentibus.

40 *Rastros*] *Rastrum*: plur. *rastri*, vel *rastra*: instrumentum quo fran-

guntur glebæ: a radendo dictum.

44 *Murice*] Murex, piscis est marinus e concharum genere, paululum a purpura diversus: caro in escam, sanguis in colorem assumitur, ex Martiale epig. I. XIII. 87.

Croceo luto] Alii pro croco luteo dictum volunt: crocus autem, le saffran, lutei coloris est, id est, flavi rubescentis. Alii lutum herbam agnoscunt: quæ vel *glastum* sit, *pastel de Languedoc*; vel *calthæ* quædam species, *du soucy*.

45 *Sandyx*] Vel color est compositus, ex æqua sandarachæ et rubricæ

Talia sæcla, suis dixerunt, currite, fusis
 Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
 Aggredere o magnos, aderit jam tempus, honores,
 Cara Deum soboles, magnum Jovis incrementum !
 Aspice convexo nutantem pondere mundum ; 50
 Terrasque tractusque maris cœlumque profundum ;
 Aspice, venturo lætentur ut omnia sæclo.
 O mihi tam longæ maneât pars ultima vitæ,
 Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta !
 Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus, 55

Parcæ firmo fatorum ordine unanimes dixerunt suis fusis : o talia tempora, currite. Accede o ad magnos magistratus, mox veniet tempus accedendi : o dilecta proles Deorum, magne Jovis alumne ! Vide mundum rotunda mole vacillantem, terramque, et spatia maris, et altum cœlum. Vide, ut cuncta exultent, ob adventum ætatis aureæ. Utinam restet mihi pars extrema tam proluxæ vitæ, et anima, quantum sufficiet ut tua gesta celebrem. Non me cantus superabit, aut Orpheus Thracius,

fuisse a poëta.—46. *currere* Parrhas. et Pierii Mediceus. Jo. Schrader. conj. *ducite*.—48. *Adgredere* : scripturam e libris firmat Burm., nescio cur hoc potissimum loco. Tuenda erat eo, quod tenorem et constantiam sequi consentaneum est.—49. *Clara* Moret. quart. et Scheff. recentiss. Idem versus in Ciri v. 390. *soboles* vetus scriptura.—51. *Terrasque et tractusque* Menag. alter, scilicet ad fulciendum versum. *Terramque* nonnulli ap. Pier.—52. *lætantur* Rom. Pierii. conf. Burm. ad Ecl. II. 66. Benth. ad Horat. Epist. I. 1. 91. et hoc præferendum in poëta arbitror.—53. *longe* aliquot vett. edd. ut Flor. Egnat., et hinc recentiores nonnullæ. Sed jam Aldd. et ex his ductæ *longæ*, quod firmat Heins. post Pier., nam et libri variant. In multis etiam *tum*.—54. *sua* Heins. unus. *fata* Rottend.—55. *Thraceus* nonnulli.—56. *atque* deest in uno

NOTÆ

commixtione ex Plin. I. xxxv. 6. *flammeæ*, vel minio concolor : *vermillon*, *couléur de feu*. Vel frutex, aut herba, cujus dicitur a quibusdam flos similis cocco, a *Fécarlate*.

47 *Parcæ*] Erebi et Noctis filię : sic dictæ vel a partu, quasi *Partæ*, juxta Varronem; quia nascentibus bonum malumque in partu conferunt. Vel per antiphrasim a parcendo, juxta alios; quia nemini parcent. Tres fiaguntur, quia tria sunt tempora: colo instructæ, qua vitæ humanæ stamina deducunt. Prima est *Clotho*, a *κλωθω* *colto*. Secunda *Lachesis*: a *λαγχάνω* *sortior*. Tertia *Atropos*, ab a privativa, et *τρέπω* *verto*, quia infecti non potest.

49 *Jovis incrementum*] Jovis filius,

alumnus; ideo incrementum et augmentum: quia patres prole dicuntur augeri. Jovis autem Deorumque sobolem vocat et alumnum: eo modo, quo Homerus heroes suos, *διωρρεφεῖς*, et *θρέμμαρα Διὸς*, nutritos a Jove.

50 *Nutantem convexo*, &c.] Gestientem et præ lætitia commoventem se. *Concavum*, est curvatura exterior cœli: *concauum*, curvatura interior: utrumque promiscue sumitur a poëtis. *Æn.* IV. 451. *Tædet cœli convexa tueri*, id est, *concaua* quæ sola intuemur. *Concavum* dixit pondus, quia mundi pondus et gravitas rotundum illum, adeoque convexum efficit: omnibus ejus partibus æqualiter ad centrum nitentibus.

Nec Linus ; huic mater quamvis, atque huic pater adsit :
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.

Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,

Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.

Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem ;

60

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Incipe, parve puer ; cui non risere parentes,

aut Linus : licet huic Orpheo mater faveat Calliopea ; et huic Lino pater pulcher Apollo. Si Pan ipse contendat mecum, Arcadia arbitrio ; ipse Pan fatebitur se superatum esse, Arcadia arbitrio. Incipe, parve puer, agnoscere matrem ex ipsius risu : decem menses attulerunt matri diuturna tedia. Incipe, parve puer : cui

*****

Rottend.—57. Orphi, Orpheo, Orphea, Calliopia. Sic variant libri edd. et Grammatici. Orphi Rom. et Priscianus agnoscunt : 'Oppeî, 'Oppei. Et Καλλιόπεια.—58. Pan etiam, Arc. firmata ab Heinsio omnium libb. lectio, excepto uno Oblongo Pierii : in quo Pan deus, quod hinc irrepsit in edd. Pulmann., et hinc in alias. si j. cantet Aurel. Vict. de Orig. gent. Ro. 5, memorie vitio.—59. dicet nonnulli ap. Heins.—61. tulerunt agnoscunt Grammatici, Probus et Donatus, cum libris, inpr. Rom. et Gud. Male metuentes metro alii : tulerint, tulerant. abstulerint legi, addit Servius.—62. qui emendarant viri docti, uti jam Quintilianus ix. 8. legerat, v. Pier. Cod. Burm., receptum quoque in Aldd., et in tertia interpunctum : qui non risere : parentes Nec. Discessit Manutius et repetit cui. Sensu aut nullo aut parum commodo : at cui indubitate vera lectio : antiquiores etiam quot. In Parrhas. cur. Jo. Schrader.

NOTÆ

56 Linus] Apollinis et Terpsichores filius, pastor idem et musicæ peritissimus, Orphei et Herculis ea in arte præceptor. Hunc ab ipso Hercule occisum ferunt, impacta in caput cithara, quod ipsum Herculem rusticus canentem irrideret.

57 Orphei] Dativus Græcus ; hic dissyllabus : 'Oppeîs, éos, éi vel éi. Sic apud Catullum est Pelei, τῷ Πηλεΐ. De Orpheo Ecl. iii. 46. Calliopea] vel Calliope : ut Penelopea, vel Penelope. Una e novem musis, mater Orphei, heroici carminis præses : a κάλλος pulchritudo ; et, ὄψ, ὄψος vox.

58 Pan etiam Arcadia] De Pane Ecl. ii. 31. Arcadia] Peloponnesi regio intima, a mari undique remota, ubique in montes assurgens ; unde pastioni pecorum, quam agriculturæ aptior : Ideoque Pana pastorum Deum singulari cultu venerata.

61 Longa decem] Vulgo mense

nono nascuntur infantes : unde hic Vives, et Turnebus decem Lunæ menses agnoscunt, qui breviores. Alii mensem decimum ineuntem intelligunt, vel etiam completum : cum ad hoc usque tempus partum differri posse constet ; immo etiam ulterius. Tulerunt] penultima brevi, cum vulgo habeatur longa. Sic Æn. ii. 774 et iii. 48. Steteruntque comæ, Georg. ii. 120. Miscueruntque herbas. Lucret. iii. 86. Prodiderunt. 1042. Occiderunt, &c.

62 Cui, &c. parentes, &c.] De hac duplici voce controversia est. Cui] Quintilianus l. ix. 3. legit, Qui, plurali nominativo, hoc sensu : qui pueri non risere ; hunc, id est, hos (per enallagen, sive commutationem numerorum) nec Deus mensa dignatur, nec, &c. Servius legit, Cui, dativo singulari ; sive, Quoi, quomodo veteres Latini scripserunt, usque ad ipsius Quintilianii pueritiam, ut ait ipse, l. i. 7. Et hic

Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

parentes non arrisere; hunc, nec Deus ad mensam, nec Dea in lectum, excipere dignata est.

conj. qui non risere parenti, Nec Deus hos m.—63. est abest a nonnullis. *cubile est duo, ex cubilest.*

NOTÆ

epit sensus : Cui puero parentes non arrisere, hunc nec Deus, &c. Qui quidem sensus ut constet magis, hæc superiora verba, risu cognoscere matrem, de risu matris, non de pueri risu accipio : cum Erythræo et Bembo. Solent enim parentes ante ceteros a liberis agnoscere blandiore risu, et est in liberis omen ingenii bonæque indolis, ex illo risu citissime parentes agnoscere. Quare poëta puerum invitat, ut ex risu cito parentes agnoscat. *Parentes*] Qui legunt cum Servio, Cui, nihil hic habent negotii : et, *parentes*, nominativo plurali, intelligunt. Qui vero cum Quintiliano legunt, Qui, i. vel parentes esse volunt in vocativo : o *parentes* : ita Politianus, Miscell. 89. ii. Vel in accusativo : pro, qui non risere ad parentes : ita Jos. Scaliger, in Catull. 62. 208. quomodo Plautus in Capt. III. 1. 21. *Quasi muti silent, neque me rident* : pro, *michi arident*. Servium sequor, quia figura Quintilliani durior hoc loco videtur.

63 *Nec Deus hunc, &c.*] Certe comminatio est imminentis puero calamitatis : si matrem risu non agnoscat. Quæ autem sit illa calamitas, dubium est. i. Servius explicat de Vulcano, cui puer similis sit futurus : Vulcanus vero, cum ei nascenti parentes Jupiter et Juno propter deformitatem non arrisissent, ab iis in Lemnum insulam dejectus est : quo ex casu claudus factus, deinceps, nec a Jove ad mensam Deorum ; nec a Minerva in maritum admissus est. Obstat tamen Servio Homerus, qui Vulcano dat locum in cœlesti convivio, Iliad. ii. 595. ii. Politianus, Miscell. 89. explicat de Genio et Junone, qui puero propitii

non sint futuri. Constat enim ex Seneca Ep. 110. ex Plin. l. ii. 7. veteres hominibus singulis Genium et Junonem, tutelares Deos, ab ipso ortu attribuisse. Sed constat etiam apud eruditos omnes, Genium solis masculis, Junonem solis fœminis fuisse attributam : atque ita uni eidemque Pollionis filio Genius et Juno non conveniunt. Minime autem constat id, quod hoc loco Philargyrius commentatur : nempe pueris nobilibus editis, in atrio Junoni Lucinæ lectum sterni solitum, et mensam Herculi ; sive juxta alios, Genio. Refert quidem Politianus duplicem Varronis locum : quorum alter docet, *initiari pueros Educa, Potina, et Cuba ; divisi edendi, potandi, et cubandi* : alter docet, *natus si erat sublatu, Diis conjugalibus, Pilumno et Picumno, in adibus lectum sterni*. At ex iis locis nihil erui potest ; nisi quod mensa Deabus, lectus Diis poneretur : cum Virgilius contra, mensam Deo, lectum Deæ attribuat. Quare ego duplici modo nodum solvo. i. Per mensam, educationem et nutritionem pueri intelligo, cui rei fatentur omnes præfuisse Genium ; per cubile, conjugium intelligo, cui constat præfuisse Junonem. Atque ita sensus erit : *Hunc puerum Genium a se non permittet, nec per cibum incrementa capere ; aut si permiserit, certa non permittit Juno ad felices nuptias pervenire*. ii. Sic præterea commode potest explicari. *Si non agnoscas matrem risu, infelix eris, neque ad illam poteris Deorum vitam et consortium pervenire, quod prius tibi promiseram, versu 15*. Illa autem Deorum vita, sive apotheosis, gemino capite præci-

Delph. et Var. Clas.

Virg.

F

pue continebatur: convicti Jovis, et Deæ alicujus conjugio. Sic apud Horatium l. iv. Od. 8. Hérculis divinitas inde statuitur, quod, *Jovis interest Optatis epulis impiger Hercules*. Idemque, ut notum est, Heben juventutis Deam accepit in conjugem. Sic et Virgilius Ge. 1. 31. immortalita-

tem, quam promittit Augustó, ita exprimit: *Teque sibi generum Tethys emat omnibus annis*. Eo itaque recident Virgillii minæ in puerum: *Non frueris Deorum vitâ, quia te nec Jupiter admittet ad mensam, nec Dea ulla in cubile*.

ECLOGA V.

DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

PASTORES duo funebres ac divinos honores amico Daphnidi exhibent: Mopsus illius epitaphium; Menalcas apotheosim canit. Quis autem sit ille Daphnis ambiguum est. I. Alii qui pastorem esse putant Siculum, de quo Diodor. lib. 4. Mercurii filii m, natum laureo in nemore, unde nomen habuerit a *δαφνίς laureæ*: peritum illum quidem musices; et Bucolici carminis apud Siculos inventorem. Qui cum amaretur a Nympha, eique datam fidem fefellisset, ob amorem filiae Regis; oculis in poenam captus, carminis argumentum deinde pastoribus fuit. Nec sane vero absimile Virgilium, qui toties in Bucolicis rerum Sicularum meminit, juvenis illius laudes esse prosecutum: exemplo Theocriti, qui videtur ejus in memoriam scripsisse Idyllium primum. II. Alii Pollionis filium esse conjiciunt: cujus genethliacon Ecloga superiore, hic mors immatura celebretur. At si inter ipsa, ut volunt, obiit primordia: quomodo *curru subjungere tigres instituit, et thiasos inducere Baccho*? III. Sentit Vives a Virgilio, quanquam inscio et imprudente, mortuum atque redivivum Christum esse laudatum. Sed pius magis, quam verus ille sensus est. IV. Pierius vult esse Quintilium Cremonensem Virgillii atque Horatii familiarem. At ejus obitus hac Ecloga posterior est, annis circiter quindecim: caditque in

an. U. C. 790. ut patet ex Euseb. Chron. V. Alii de Quintilio Varo interpretantur, illo, qui in Germania cæsus est æm. U. C. 762. post obitum ipsius Virgilii, 27. Quam scite, ipsi viderint. VI. Jul. Scaliger Poët. l. i. 4. suspicatur Flaccum esse quemdam, ipsius Virgilii fratrem: idque alii probant hoc incerti auctoris veteri disticho: *Tristia fata tui dum flet in Daphnide Flacci, Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas*. Non putem tamen a modestissimo poëta tam superbe defletum fratrem fuisse, obscurum hominem ac semipaganum; nec fidem habeo versiculis incertis. VII. Melius Jos. Scaliger in Euseb. Chron. p. 143. et alii, de cæde et apotheosi Julii Cæsaris rem explicant. Quam commode, constabit ex notis.

Scripta est, forte quibusdam ludis, aut sacrificiis, in honorem Julii celebratis. Quo præcise tempore, non liquet. Certe post secundam ac tertiam Eclogam: siquidem extremis hujus versibus mentio fit secundæ et tertiæ.

MENALCAS, MOPSUS.

Men. CUR non, Mopse, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus,
Hic corylis mixtas inter considimus ulmos?

Mop. Tu major; tibi me est æquum parere, Menalca:
Sive sub incertas Zephyris mutantibus umbras, 5

MEN. Mopse, siquidem una sumus; periti uterque, tu fistula canere, ego canere versus: cur nondum hic procubuimus, inter ulmos mixtas corylis? *MOP.* Tu natu major, justum est ut tibi obediam, o Menalca: seu subimus umbracula fluctuantia

1. *considerimus* Pierii Oblongus.—3. *considerimus* Heins. e Gud. Mentel. pr. a m. sec. Mentel. sec. a m. pr. prætulit, utpote in poëta. *considerimus* vulgo. *inter considerimus* agros Menag. prior.—4. *tibi me æquum est* Leid. et Rottend. alter.—5. *Zephyris mutantibus*; hoc ab Heinsio e binis Moret. alt. Rottend. cum Voss.

NOTÆ

4 *Tu major*] Ambo tamen juniores. Et vicissim Menalcas ad Mopsum v. Sic enim deinde v. 19. Mopsus ad 49. *Fortunate puer, tu nunc.* Menalcam: sed tu desine plura, puer. 5 *Zephyris*] *Zephyrus*, ventus flans

Sive antro potius succedimus; aspice, ut antrum
Sylvestris raris sparsit labrusca racemis.

Men. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

Mop. Quid, si idem certet Phœbum superare canendo?

Men. Incipe, Mopse, prior: si quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri. 11
Incipe; pascentes servabit Tityrus hædos.

Mop. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi

ventis agitantibus, seu potius cavernam. Vide quomodo vitis agrestis prætexit cavernam uvis raris. MEN. Amyntas unus tecum potest contendere in montibus nostris. MOP. Quid mirum, cum ipse contendat vincere Phæbum cantu? MEN. Mopse, incipe primus: si habes, aut aliquos amores Phyllidis, aut laudes Alconis, aut rixas Codri. Incipe, Tityrus custodiet hædos pascentes. MOP. Meditabor po-

~~~~~

alt. commendatum, accedente Franciano et fragm. Antwerp., cum præterea alter Mentel. a. m. pr. et pr. Voss. *nutantibus* haberent, reposuit Burm. Vulgo ubique *motantibus*: quod equidem haud deseruissem. Etiam Ecl. vi, 28 *rigidas motare cacumina quercus*. Nunc cum alterum et ipsum locum tueri possit, retinetur illud, ne iterum variet vulgata lectio.—6. *antra* Parrhas. *subædium* Zulich.—7. *paucis* Leid. e glossa. *curtis* conj. J. Schrader. Opposita sunt: *rarum—continuum*.—8. *certat* antiquiores fere omnes cum Arnusiano Messio, v. Pier. et Heins., quod equidem præferam. Accommodatus etiam sic vs. sq. sententiæ dictum. E nostris idem habet Goth. sec., sicque Edd. Aldd. et hinc aliæ. *certet* tamen præsidium habet in Oblongo Pierii, tum in multis aliis. In edd. prævit Flor. ex emend. Angelli: tum Fabric. *solum tibi certet* Franc.—9. *certet Phæbum*; hoc ordine plures Pier. et Heins., et inter edd. Ald. tert. et hinc aliæ. Alii *Phæbum certet*.—11. *ut* Leid. Mentel.—13. *Immo*

NOTE

ab occasu æquinoctiali: dictus quasi *ἑσπερός* *ὥκτα* ferens. Latinis *Favonius*. Hic est genialis mundi spiritus, a fovendo dictus: inquit Plinius, lib. xvi. 25. sive ut habent quidam codices, a faciendo.

7 *Labrusca*] Vitis sylvestris: sic dicta, vel quia circa macerias et septa, in terræ marginibus et labris nascitur; vel quia sapore acerbo labra lædit. De *Amynta*. Ecl. ii. 35. De *Phæbo*. Ecl. iii. 62.

10 *Phyllidis ignes*] *Phyllis* Lycurgi Thraciæ regis filia: quæ Demophoonia Thesei regis Atheniensis ex Phædra filium amavit; excepitque e Trojano bello redeuntem. Is cum Athenas ad componenda regni negotia reversus, illic longiores contra fidem datam traheret moras; *Phyllis* spretam se

rata, amoris impatientia vitam laqueo finivit, et in arborem amygdalum foliis carentem est conversa. Reversus deinde Demophoon cum arborem amplexus esset, illa sponsi adventum veluti sentiens emisit folia: unde folia quæ ante *πέταλα* dicebantur, ab ejus nomine dicta sunt *φύλλα*.

11 *Alconis*] Alcon celebris sagittarius Cretensis: qui in serpente Phaleri filii sui corpori circumplicatum tam industrie sagittam direxit, ut eam in serpente defigeret, nec filium tangeret. *Jurgia Codri*] Codrus rex Atheniensium fuit: qui bello adversus Laconas, ut ait Servius; aut Dorientes, ut Justinus; aut Thracas, ut Plutarchus: cum ab oraculo responsum esset, eum populum victorem fore, cujus rex periisset; atque adeo

Carmina descripsi, et modulans alterna notavi

Experiar: tu deinde iubeto certet Amyntas.

15

Men. Lenta salix quantum pallenti cedit olivæ,

Puniceis humilis quantum saliuuca rosetis:

Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

Mop. Sed tu desine plura, puer; successimus antro.

Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim

20

Flebant: vos coryli testes et flumina Nymphis:

Cum, complexa sui corpus miserabile nati,

Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.

tius illa carmina, quæ nuper scripsi in cortice fagi, et per vices canens insculpi: tu postea fac ut contendat Amyntas. MEN. Quanto salix flexilis inferior est olivæ, quanto parva saliuuca rubentibus rosis; tanto tibi inferior est Amyntas, mea quidem sententia. MOP. At tu, puer, omitte plura loqui, ingressi sumus in antrum. Nymphæ lugebant Daphnim, defunctum fera morte: vos, o coryli et fluvii, testes fuistis Nympharum luctus: dum mater amplexa miserandum cadaver filii sui, et

etiam viridi Zulich. in viridi n. quæ in c. Parrhas. Heinsius adscripserat: in viridis—fagi.—14. destruxi Goth. pr. an destruxi? Sed vitium est; sic idem Ecl. vi, 12 præstrixit: modulansque alterna Zulich. notavit vitium est Ald. 1527.—15. iubeto, ut certet A. Rom. Longob. Medic. Pier. cum quatuor Heins. et Lengnich. Omittitur tamen melius ut.—18. mihi Zulich. cedit tres ap. Burm. cum Goth. sec.—19. Tu sed d. Rottend. succedimus tres cum Goth. pr.—20. Daphnim. Etiam hic alii scripti et editi: at inf. Daphnim ad astra feremus. conf. ad II, 26.—22. Est complexa unus Heins.—24. Nonnulli fragm. Mo-

NOTÆ

edictum fuisset ab hostibus, ne quis regem Atheniensem læderet: ipse sumpto lignatoris habitu, iurgis aliquos ex hostibus laceravit, ab iisque occisus est: hostes re cognita sine prælio victi domum abierunt. *Phyllis* tamen, *Alcon*, et *Codrus*, fortasse hic pastoritia nomina sunt. Fuit et *Codrus* poëta, de quo Ecl. vii. 22.

14 *Modulans alterna notavi*] Ita ut modo canerem, modo quæ cantaveram, describerem in fagi cortice. De fago Ecl. i. 1.

17 *Puniceis*] *Punicus*; sive *phariceus* color splendide rubet: quales fructus palmarum arboris non admodum sope incocti: unde *spadicis* et *pharicci* nomen est: inquit Gellius l. ii. 26. *ovridæ* enim *Dorice* significat, *avulsum e palma terminem cum fructu*: et communiter, *phœnix* palma est et *palmarum fructus*. *Saliuuca*]

Ex Plinio l. xxi. 7. *foliosa quidem est, sed brevis et quæ neci non possit: radices numerosas coheret, herba cerius quam flos. Vestibus interponi eam gratissimum.* Alii *Lavendulam* esse putant; alii *nardum Celticam*.

20 *Crudeli funere Daphnim*] Aptum mihi videtur *Julio Cæsari* nomen: *Lauream* enim significat. At Cæsar, ex Suet. c. xlv. *Calvitii sui deformitatem cum iniquissime ferret: ex omnibus decretis sibi a senatu populoque honoribus, non aliud, aut recepit, aut usurpavit libentius, quam jus laureæ coronæ perpetuo gerendæ.* Bene item, *crudeli funere*. Quia Cæsar medio in senatu, tribus et viginti pugionum ictibus occisus est, ducibus conjurationis Bruto et Cassio, ejusdem familiaribus, idibus Martiis.

23 *Mater*] *Cerdanus* transfert hunc affectum ad uxorem *Julii Calpurniam*,

Non ulli pastos illis egere diebus
 Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque annem 25
 Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
 Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
 Interitum montesque feri sylvæque loquantur.
 Daphnis et Armenias curru subungere tigres

Deos et sidera fera appellaret. O Daphni, nullus boves deduxit o pastu ad fluvios frigidos, per illos dies: nulli quadrupes, nec degustavit aquam nec attigit herbam graminis. O Daphni, et montes inculti, et sylva, dicunt leones ipsos Africæ doluisse mortem tuam. Daphnis etiam induxit morem subligandi tigres Armenias ad curru, et

ret., male.—25. *ulla nec nonnulli* vid. Heins. *ad flumina nota, nec annem* Zulich., non infelici aberratione. *ad flumina nulla* iungebat Longob.—26. *quadrupes* codd. etiam hic. vid. Pier.—27. *gemuisse* Rom. Pierii.—28. *fera* Parrhas. Mentel. tert. a m. sec. et unus Heins. quo alludunt Menag. sec. et Ven., in quibus *fera*. Hactenus nihil interest, sen *sylvæ fera* seu *montes feri* dicantur. *montes feri, loca fera* h. inculta et alibi occurrunt. Markland. ad Stat. ii Sylv. 5, 13 conj. *montesque, feras, sylvasque loquantur* scil. homines; ingeniose quidem. Verum vid. Notam. Tum parum placent *fera* inter *montes* et *sylvas*. [Imo Marklandus legit *montesque feros*, sed errore typorum *feras* excusum est in ed. Burman.]—29. *curru* unus Moreti pro var. lect. *Armenia* Rom. et Leid.—30.

NOTE

quæ paulo ante diem cædis, somnavit maritum in gremio suo confodi: ex Suet. lxxx. Ego matrem Romam puto: quæ corpus ejus, medio in foro, pro rostris, insolito tumultu et gentium omnium comploratione combussit: igne ex ipsis tribunalibus ac subsellis excitato: ut est apud Suet. lxxxiv.

24 *Non ulli pastos, &c.*] Huc refero Suetonii verba, c. lxxx. de prodigiis quæ mortem Cæsaris præcesserant. *Proximis diebus equorum greges, quos in treficiendo Rubicone flumine consecravit, ac vagos et sine custode dimiserat, comperit pertinacissime pabulo abstinere, uberimque flere.* Equi per *Quadrupedem* hic significantur, ut Æn. xi. 714. *Quadrupedemque citum ferrata oculus fatigat.*

26 *Libavit*] gustavit, attigit. Æn. i. 740.

27 *Pœnos (leones)*] Punicos; id est Carthaginenses, seu Africanos. Carthago enim urbs Africæ præcipua,

cujus incolæ Pœni dicti, quasi Phœni: quia e Phœnicia profecti, duce Elisa, sive Didone. Æn. i. 348. Ferax autem leonum et monstrorum est Africa. In qua Cæsar Catonem, Scipionem, et Jubam vicerat.

29 *Daphnis et Armenias, &c.*] *Hos aperte ad Cæsarem pertinet, quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Roman, et Liberalia instituisse,* inquit Servius. Quo tamen id auctore dicat, ignoratur: immo sacra Liberi multo ante nota fuisse Romæ manifestum est. Nisi forte dicatur magnificentius ea deinceps a Julio celebrata: eo quod periculosissimo certamine Pompeii filios ad Mundam vicisset, ipso Liberalium die, & *Liberalis*, inquit Plutarchus in Cæsare: quo eodem die, ante quadriennium, Pompeius ad bellum exiisse quoque dicebatur. Præcipua autem Bacchi insignia fuere, Tigres: quibus curru subligatis circumvehi solitus est.

Instituit; Daphnis thiasos inducere Bacchi, 30
 Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
 Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
 Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
 Tu decus omne tuis: postquam te fata tulerunt,
 Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo. 35
 Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis,

celebrandi choreas in honorem Bacchi, et induendi flexiles hastas teneris frondibus. Ut vitis est ornamentum arborum, ut racemi vitium, ut tauri armentorum, ut messes agrorum fertilium: sic tu eras ornamentum omne tuorum: ex quo mors te abstulit, ipsa Pales atque ipse Apollo deseruit arva. Sæpe miserum lolium, et infœcunda ætæna regnant in sulcis, quibus commisimus magna hordea. Carduus, aut paliurus

Baccho ubique editum video. Bacchi ex antiquioribus Pierii et Heins. probatum Heinsio reposuit Burm., memor versus *Æn.* vii, 390 *etenim molles tibi sumere thyraos*; iterum eiecit Brunck., cum Baccho exquisitius sit. *thyraos* Parrhas. Cum inducere thiasos obscurum esset Heinsio, conjiciebat: *thiasos indicere Bacchi*. *indici* enim sacra solennia et festi dies solent: quod copiose adstruit Heins.; forte multo magis hoc ex usu loquendi foret; sed et hoc Daphnidis laudibus convenit, ut ipse duxisse choros dicatur.—32. *est abest a Menag. sec. est et vitibus* Moreti quartus, qui et mox: *Et gregibus t. a. et p.* In Theoc. viii, 79. *τῇ δρὺν τὰν βάλανος κόσμος*. Accommodatus hoc quam: *Vitis ut arboribus decori est*. Arboribus ornatus ex pomis et frondibus est. Jo. Schrader. conj. *Factus ut arboribus decori est*. Ut Ge. ii, 390 *Ergo omnis large pubescit vinea facta*. Sic sæpe *factus*: *Arboris factus*. Quid tamen? si poeta de ulmis et populis cogitavit, quibus junctæ sunt viteæ? Ornat ulmum vitia, vitem uva.—34. *tuleræ* novus Heins. et Goth. uterque.—36. *quidam* nonnulli apud

NOTÆ

Thyrsus, hasta erat, vestita pampinis et hedera, armata cuspidē in coniformam desinente: Bacchi gestamen et capitum ejus feminarum, quas *Bacchas* vocabant. *Thyrsus* quippe dicitur, quicquid ita surgit, ut in gracilitatem tenuetur: quemadmodum caulibus medius fruticum et plantarum. *Thiasus* est chorus, sive sacra sodalitas canentium, saltantium, convivantium: non semper ad Bacchum, sed ad alia etiam divina pertinens. Diciturque, a *θύρα* *divina camera*. De *Baccho* infra v. 60.

29 *Curru subjungere tigris*] *Curru* pro *curru*. Veteres enim in nominibus quartæ, genitivum extulere per ius, *curruis*: et dativum per ius, *curru*. Unde postea sicut genitivum contrax-

ere in *us*, *curruis*, *currus*; ita aliquando contraxere dativum in *u*, *curru*, *curru*. Hoc innuit Gellius, l. iv. 16. qui multa congerit exempla Virgilii et aliorum. Sic *Æn.* i. 261. *parce metu*. vi. 465. *teque aspectu ne subtrahere*. ix. 605. *venatus invigilant pueri*. *Tigres*] Bene *Armenias*. Tigris enim vox est Armena, ex Varr. aut Medica, ex Plinio: quæ celeritatem significat. Unde apud eos, feram illam, sagittam, et flumen celebre significat.

35 *Ipsa Pales, &c.*] *Pales* Dea pastorum et pabuli: quam tamen Varro vult esse masculi generis. *Apollo*] Hic Apollo Nominis intelligitur: sic dictas a *ποῦς*, *pascuum*; quia greges olim Admeti regis pavit. Ge. iii. 2.

36 *Grandia hordea*] Speciem pro

Infelix lolium et steriles nascuntur avenæ.

Pro molli viola, pro purpureo narcisso,

Carduus et spinis surgit paliurus acutis.

Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras, 40

Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.

Et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen:

Daphnis ego in sylvis, hinc usque ad sidera notus,

Formosi pecoris custos, formosior ipse.

Men. Tale tuum carmen nobis, divine poëta, 45

Quale sopor fessis in gramine; quale, per æstum

Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.

armatus spinis acutis, nascitur pro dulci viola, et narcisso purpureo. Spargite frondes per terram, tegite fontes umbraculis, o pastores! Daphnis jubet hæc sibi præstari: et statuere sepulcrum, et adjicite sepulcro epitaphium: Ego Daphnis hic jaceo, celebris in sylvis hinc usque ad cælum: magister pulchri pecoris, ipse pulchrior. MEN. Tales mihi sunt versus tui, o divine poëta, qualis res est fatigatis somnus in herba, et qualis res est æstuantibus sedare sitim acaturiente rivo

~~~~~

Pier.—37. *dominantur* vulgo editum. Eat tamen nascuntur omnibus fere in vetustis. Jam alterum istud: *steriles dominantur avena* extat etiam in Ge. 1, 154; docuit vero Heins. ad h. l. et ad Æn. v, 466. ix, 814. Virgilium, si hemistichio versave eodem bis utatur, vocem fere unam alteramve immutare solere. Itaque hic nascuntur verius visum.—38. *viola* et p. Rom. Zulich. Diomedem Grammat. *purpurea* legisse suspicatur Heins.—39. *aut spinis* Zulich. *crecist paliurus* Menag. pr. e glossa.—40. *montibus* Goth. pr. *frondibus* Voss. et fragm. Moret. cum Goth. sec. *frontibus* unus Leid., ut sertis tempora cingant; probatum Klotzio Opusc. p. 300. aras Pierii Rom., unde ille legit: *inducite frondibus aras*, ut Manibus aræ sertis cinctæ ponantur. Sequitur hoc Catræus. Nec per se improbum. Sed tuetur vulgatam locus Ecl. ix, 19 *quis humum florentibus herbis Spargeret aut viridi fontes induceret umbra*: quamquam ad sententiæ rationem reddendam nihil inde auxilii accedit, de qua vid. Not. Alio modo dicitur *fontes inducere*, ubi de satis agitur; ut Columella x, 143 *et primam moneo largos inducere fontes*. inf. Ge. 1, 106 *Deinde satis fluvium inducit rivosque sequentes*. At in nostro est *inducere fontibus*, h. obducere umbra fontes.—42. *et ante tumulo deest* in Moret. quarto.—45. *nobis carmen* ap. Probum Grammat.—46. *lassis* Rom. *per gramina* apud Priscian. vii.—47. *restringere* seniores tres, ex more.—48. *æquisperas* scriptum

NOTE

genere, hordeum pro quolibet frumento.

37 *Infelix lolium, &c.*] Lolium, de *l'oyraie*: Græcis [*ῥάδιον*. *Avena*] duplex: altera sativa, et ad equinum pabulum utilis; altera plane inanis ac sterilis, de qua hic sermo. In hanc ultimam et in lolium dicuntur frumenta degenerare.

38 *Purpureo narcisso*] Duplex narcissi species præcipua, ex Dioscoride, l. rv. 161. *Flos albus*, inquit, *intus creceus, spondiæ*; in quibusdam *purpureus, troppupoudês*.

39 *Carduus et, &c.*] *Carduus agrestis, chardon*. *Paliurus*] herba, vel juxta alios frutex asperimus: quidam spinam albam patant.

Nec calamis solum æquiparas, sed voce, magistrum;
 Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
 Nos tamen hæc quocumque modo tibi nostra vicissim 50
 Dicemus; Daphnimque tuum tollemus ad astra;
 Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
Mop. An quidquam nobis tali sit munere majus?
 Et puer ipse fuit cantari dignus; et ista
 Jam pridem Stimicon laudavit carmina nobis. 55
Men. Candidus insuetum miratur limen Olympi,

dulcis aqua. Nec tantum æquas magistrum fistula, sed etiam voce. Felix juvenis, tu modo eris primus post eum. Nos tamen vicissim tibi qualicumque modo canemus hæc nostra, et Daphnim tuum tollemus in cælum: Daphnim tollemus in cælum, Daphnis nos etiam dilexit. MOP. An ulla res mihi sit pretiosior, quam hoc munus? et puer ipse meruit celebrari, et jamdudum Stimicon laudavit mihi tuos istos versus. MEN. Daphnis splendens miratur portas cæli a se non ante visas, et despicit sub

in vetustioribus. v. Heins.—53. *An quicquid Gud. tali nobis Voss. et fragm. Moreti.*—55. *Stimichon, Stimycon, varie scribitur. Sthymacon et Stimethon Gothani. In Servianis confunditur Σταγος. Σταγῶν ap. Theocr.*—56. *lumen Menæg. alter et Franc. Sicque Gifan. et Canter. et post illos Klotzius*

NOTE

49 *Alter ab illo*] Secundus; non dignitate quidem, quia doctrina par utrique esse dicitur, *nec calamis solum æquiparas, sed voce, magistrum*: sed ordine tantum temporis: ita ut alter alteri sit similis, sed magister primus et antiquior, Mopsus vero secundus et junior. *Magister* autem ille Mopsi, videtur ipse fuisse Daphnis.

53 *Amavit nos quoque Daphnis*] At, inquiunt, Menalcas Virgilius est, si quidem deinde dicit de sua fistula: *Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexim: hæc eadem docuit, &c.* Virgilium autem non amavit J. Cæsar, quippe ignotum adhuc tunc temporis: atque adeo Daphnis non est J. Cæsar. Sed nihil obstat, quominus dicamus amatos a Cæsare Mantuanos, et ceteros Galliæ Cisalpinæ populos: utpote ex ea provincia, quam Cæsar tantopere expetisset. Virgilius autem Mantuanus fuit.

54 *Et puer ipse*] Negat Servius

posse id convenire J. Cæsari, qui non puer, sed annos natus 56. interfectus est. Ego existimo Cæsarem consulto hic vocari puerum; quia relatus fuerat inter cœlestes Deos: Dii vero censebantur vigorem semper habere juvenilem; nec aliam ob causam *Heben, sive Juventam*, Diis ad pocula ministranda adhibebant. *Copra Seneectus* inter inferna numina numerabatur. *Æn. vi. 275. Primique in faucibus Orci, &c. Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.* Sic Ovid. *Met. l. iv. 17. de Baccho canit: tibi enim inconsumpta juventa: Tu puer æternus, tu formosissimus alto Conspicieris cælo.*

56 *Candidus*] Color Diis superis addictus, ut niger inferis et mortuis. *Tibul. l. iii. 6. 1. Candide Liber ades.* Ovid. *Trist. v. 514. ad Natalem Deum; Candidus huc venias.* Adde quod heroas in lacteo circulo crederent habitare, ex Cicer. in *Somnio*

Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis.
 Ergo alacris sylvas et cetera rura voluptas
 Panaque pastoresque tenet Dryadasque puellas.
 Nec lupo insidias pecori, nec retia cervis
 Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
 Ipsi lætitia voces ad sidera jactant
 Intonsi montes; ipsæ jam carmina rupes,
 Ipsa sonant arbusta: Deus, Deus ille, Menalca!
 Sis bonus o felixque tuis! en quatuor aras:
 Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phœbo;

60

65

pedibus nubila et astra. Ergo læta voluptas occupat nemora, camposque omnes, et Pana, et pastores, et Dryadas virgines. Neque lupo struit insidias gregi, neque ullæ plagæ moliantur fraudem cervis. Daphnis bonus diligit pacem. Ipsi montes inculti emittunt clamores ad astra præ gaudio, ipsæ rupes modulantur versus, ipsæ arbores modulantur hoc: Deus, o Menalca, Deus ille est. Utinam sis commodus, et propitius tuis: ecce quatuor aras, ecce duas tibi, et duo altaria Phœbo erecta.

Opusc. p. 301. nomen Menag. prior.—58. et cetera rura. Quam vim cetera h. l. habeat, non video. Erant tamen epitheta quæ adjungi poterant: *florosa, rosea*. Nunc video, etiam Jo. Schrader. conj. *secretaque, securaque*.—59. *pastoresque simul* Menag. alter. *videt Ven. Dryades Rom. et Leid.*—61. *maius* alii apud Pier. et Heins. *meditatur* Menag. pr.—62. *lætitiæ voces* Mentel. pr. *jactant rei tollunt* ms. Köler.—63. *ipsæ et jam Rom.*—64. *Deus ipse* Longob. et Medic. *Menalcas* Goth. pr.—65. *an Menag.*—66. *duoque altaria* vulgo ante Heins. *duo altaria* in nonnullis. *duas altaria* jam e Longob.

NOTÆ

Scip. qui circulus non male cœli vestibulum et limen vocari potest. *Limen* est transversum in janna lignum, inferius vel superius. Sic dicitur, vel a *limes*, quia terminatur hic domus; vel a *limus*, id est, *obliquus et transversus*, ut vult Festus.

56 *Olympi* Montes duodecim hoc nomine insigniti sunt. Præcipuus in ea parte Thessaliæ, quæ ad Macedoniam vergit: cujus vertex ita editus, ut nubes penetrare, et ad cœlum usque pertinere dicatur; immo et pro cœlo sumatur a poetis. Dictus quasi *Ὠλομανθης* totus *lucidus*, quia nubes excedit, et sole semper illustratur. De *Dryadibus*. Ecl. II. 46. De *Pane*. Ecl. II. 31.

64 *Deus, Deus ille, &c.* Constat ho-

nores divinos J. Cæsari a Triumviris decretos esse, paulo post Triumviratum constitutum, anno u. c. 712. Lepido II. et Munatio Plancio Cons. Hi autem honores præcipue fuerunt: ut ædes ei in foro, ubi crematum ejus cadaver fuerat, construeretur: ut, si malacrum ejus ludis Circensibus una cum simulacro Veneris circumferretur: ut, si qua victoria nunciaretur, ei seorsum quasi victori sacrificaretur: ut qui in ejus ædem confogisset, ab injuria tutus esset. Et ab eo tempore Octavianus se *Divi* filium appellavit.

65 *Felixque tuis* Felix dicitur, tam is qui habet felicitatem, quam is qui facit alios felices. *Æn. I. 324.*

Pocula bina novo spumantia lacte quotannis
Craterasque duo statuam tibi pinguis olivi;
Et multo in primis hilarans convivium Baccho,
Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra,
Vina novum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damocetas et Lyctius Ægon;
Saltantes Satyros imitabitur Alpheisibœus.
Hæc tibi semper erunt, et cum solennia vota

70

Singulis annis offeram tibi duo vasa recenti lacte undantia, et duo vasa pinguis olei. Præsertimque latificans epulas copioso vino; ad ignem, si fuerit hyems; sub umbraculis, si fuerit æstas: effundam e calicibus vina Chia, quæ sunt novum nectar. Damocetas, et Ægon Cretensis mihi canent: Alpheisibœus exprimet choreas Satyrorum. Hæc in honorem tuum semper fient, et cum solvemus Nymphis vota annua, et

probabat Pier., ex Gud. et aliis adstruxit Heins.—68. *Craterasque* jam inde ab Aldo editur; in aliis *Crateresque*. Contra vulgg. *duos*. At duo jam e Rom. commendavit Pier., nunc Heins. recepit, aliis assentientibus. *oliva* duo Moret. et fragm.—69. *altaria* Medic. Pierii.—70. *sin æstus, in umbra conj.* Waddel. p. 1.—71. *infundam* Menag. et Moret. quart., it. Pier. Obl. *nova* *infundam* Moret. sec. Aberrationes in *Ariusia* vid. apud Pier. et Burm.; it. mox in *Lyctius*. Est ἡ Ἀριουσία χώρα, et Ἀλφειός, urbs Cretæ.—74. *dona*

NOTÆ

68 *Craterasque*] Crater Græca vox, κρητήρ, a κρητύνω misceo; istud autem a κέρας cornu: quod veteres cavis cornibus, aut effictis in figuram cornuum poculis biberent, in hisque vinum aqua miscerent.

69 *Baccho*] Vino cujus inventor Bacchus a poetis dicitur: Jovis ex Semele filius: διὰ τῆς μητρὸς dictus, quia ex utero matris fulminatæ translatus in Jovis femur, inde matris partus tempore iterum prodiit. Orbem terrarum peragravit, Indos domuit, primus omnium triumphavit in vectus elephanto: turba stipatus temulentarum et vociferantium fœminarum, quas ab eo Bacchus dixerit. Supra v. 29.

71 *Ariusia nectar*] Ab Ariuso, promontorio Chii insulæ, in mari Ægæo, ubi vinum exquisitissimum. *Nectar*] Potus Deorum, ut *ambrosia* cibus: sæpe tamen promiscue sumuntur: utrumque immortalitatem significat. *Nectar* enim a νε privativa partiale,

et κρείων occido; *ambrosia*, ab α privativo, et βροδω mortalis. Utrumque ministrarunt diis Hebe, sive Juventa; et Ganymedes. *Calathis*] Poculis ad speciem calathorum formati. Ecl. ii. 46. Et Martialis Apophor. 107. de calathis ait: Nos Satyri, nos Bacchus amat: unde patet calathum poculum quoque esse, non tantum canistrum.

72 *Damocetas, &c.*] Ecl. iii. 1. *Ægon*, ab αἴξ capra: dictus *Lyctius*, a Lycto Cretæ insulæ civitate.

73 *Alpheisibœus*] Ab ἀλφειός incensio, et βοῦς bos. Hoc loco nomen pastoris proprium est: sed apud Homerum Il. xviii. 593. epithetum est puellarum, quæ propter formam reperiebant multos juvenes, a quibus boves accipiebant munerum loco: quia opes omnes illis temporibus in gregibus sitæ erant. De *Satyris*, Ecl. vi. in arg.

74 *Et cum solennia vota*] Sacra Nymphis fieri solita; vel in agris, ut Turnebo placet; vel etiam in domi-

Reddemus Nymphis, et cum lustrabimus agros. 75

Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ:
Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.

Ut Baccho Cererique, tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient; damnabis tu quoque votis. 80

Mop. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona!
Nam neque me tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.

Men. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta; 85
Hæc nos, Formosum Corydōn ardebat Alexim:

cum circuibimus campos cum hostia. Quamdiu aper amabit culmina montium, quamdiu piscis amnes: et quamdiu apes alentur thymo, quamdiu cicadæ rore: semper gloria, et nomen tuum, et laudes durabunt. Agrestes singulis annis sic tibi vota facient, quemadmodum Baccho et Cereri. Tu quoque adiges eos ad vota solvenda. Mop. Qualia tibi, qualia munera reponam pro tali cantu? Neque enim susurrus Austri ingruentis, nec ripæ undis verberata sic me delectant, neque fluvii qui inter lapideas valles volvuntur. MEN. Prius tibi dabo hanc tenuem fistulam: qua ego

*****

Parrhas. et pro var. lect. unus Leid.—75. et collustrabimus tres. conlustrabimus unus Barm.—76. amavit Gud. a m. pr.—77. pascuntur Gud., quod tuetur Cort. ad Plin. ii Epp. 9, f.—79. tibi sua Moreti quartus.—80. damnabis—votis. Placebat Heinsio coti. Sed utrumque recte.—81. pro munere Leid. alt. digna Parrhas. vota unus Leid.—82. nec mentis s. fragm. Moret.—85. donavimus ap. Probum in Institutis art. et in pr. Mentel. et Reg., quod de parato Menalcæ ad donandum animo accipit Muson., parum apte. ante, antequam discedimus. Paulo jejunius hoc a poeta insertum. Præstabat saltem ecce. Conjicit hoc

NOTÆ

bus, ut Victorio. Solennia sunt quæ solum in anno fiunt, id est, semel singulis annis.

75 *Et cum lustrabimus agros*] Sacrifitium innuit dictum *Ambrosiale*. De quo Ge. i. 345.

79 *Cererique*] Ceres Saturni et Opis filia, mater Proserpinæ, quam a Plutone raptam fertur laboriosissime toto orbe quævisse: frugum, et cultus terræ, magna ex parte reperitrix.

80 *Damnabis tu quoque votis*] Qui vota suscipit, postulat aliquid a Deo, eidemque aliquid promittit. Si Deus promissa annuat: tum vovens quasi damnatur, et iudicio tenetur promissa

exsolvere. Unde Deus dicitur *damnare votis* vel *voti*, cum postulata annuit, et sic adigit voventem ad exsolvenda promissa. Livius, dec. iii. l. 7. *Deos, Deasque precabantur, ut illis faustum iter felixque pugna esset: et damnarentur ipsi votorum, quæ pro iis suscepissent.* Æn. v. 237. eodem sensu dicitur, *voti reus*.

82 *Venientis sibilus Austri*] Venientis, id est, nascentis: tunc enim potius est aura, quam ventus. Sic Æn. v. 344. *Gratior et pulchro veniens in corpore virtus: id est, nascens et crescens.* De Austro, Ecl. ii. 58.

86 *Hæc nos formosum, &c.*] Hac ea-

Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi?

Mop. At tu sume pedum, quod, me cum sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes, et erat tum dignus amari,
Formosum paribus nodis atque ære, Menalca. 90

didici canere: Formosum Corydon amabat Alexim: eademque didici: Cujum pecus? an Melibœi? MOP. Tu vero, Menalca, accipe pedum insigne nodis æqualiter distantibus, et ære: quod Antigenes non obtinuit, licet sæpe a me peteret; et tunc tamen merebatur amari.

idem Jo. Schrader. et laudat VI, 69 *Hos tibi dant calamos, en accipe, Musæ.*—88. *Ac Moreti quart. me dum sæpe Ven.*—89. *erat cum pr. Moret. tunc qu. Moret. et Ven.*

NOTE

dem fistula cecinimus Eclogam II. quæ incipit: *Formosum pastor Corydon, &c.*
Item Eclogam III. quæ incipit: *Dic mihi Damata, cujum pecus? an Melibœi?*

88 *Pedum*] Virgam pastorem in-
curvam: *formosum ære*, quo sup-
pactum est; et *nodis paribus*, id est, nodis
qui æquali intervallo a se invicem
distant.

ECLOGA VI.

SILENUS.

ARGUMENTUM.

SILENUS pueros Chromim et Mnasilum docet primam rerum originem, juxta doctrinam Epicuri; additque varias fabulas. Per Silenum, Syronem Epicureum philosophum; per Chromim et Mnasilum, Virgilium et Varum, Syronis ea in philosophia discipulos, intelligunt interpretes. Certe Romæ tunc temporis vigeat hæc secta plurimum. Et *Virgilium* quidem ostendit hæc Ecloga disciplinæ huic aliquando adhæsisse.

Nam consequentibus annis videtur ad Pythagoram aut

NOTE

SILENUS] Senex, Bacchi nutritus et pædagogus; semper asino vehi, semper ebrius describi solitus; cornuto capite, sinis naribus: magnæ

tamen solertiæ: unde dicitur multa sapienter edisseruisse regi Midæ: memoratnrque rex Antigonus vertisse sibi laudi, quod ab hostibus propter

Platonem deflexisse, cujus philosophiam sequitur. *Æn.* vi. 724. *Varum* autem illum, de quo hic sermo, ab Epicuri disciplina, etiam in moribus, non abhorruisse conjicio, ex Ode Horatii 18. libr. 1. quæ ad eum scripta est, et plane Epicurum sapit. De *Syrone* utriusque præceptore habemus apud Ciceronem, et quod ipsius Ciceronis amicus fuerit, *Epist. famil.* 1. vi. 11. et quod vir optimus, doctissimusque Epicureus, *De finib.* 1. ii. 119. Quo eodem ex opere facile colligitur, cum in Italia floruisse ultima Ciceronis ætate: qua ætate Virgilius, tum juvenis, operam ei dare potuit.

Ex hoc primo Eclogæ versu, *Prima Syracosio, &c.* sunt qui probent, hanc inter ceteras ordine temporis primam esse; eamque a Cicerone fuisse auditam in theatro, cum a Cytheride sive Lycoride mima cantaretur: unde ad suam et Virgiliti laudem Cicero exclamarit: *Magna spes altera Romæ.* Sed hæc Donati somnia sunt, qualia multa somniavit. Videtur quippe poëta profiteri Ecl. 1. venisse se primo Romam, ut agros recuperaret suos: at Cicero annis ante divisionem agrorum ferme duobus obiit, nempe sub initium Triumvralis proscriptionis, anno U. C. 711. cum agri divisi non sint nisi anno U. C. 713. ineunte. Immo probo ego ex iisdem versibus, hanc non esse primam: *Prima Syracosio dignata est ludere versu*: igitur non jam primum, sed antea etiam luserat; idque unum significat, se primum omnium inter Latinos, Bucolicum scribendi genus e Græcia seu Sicilia, transtulisse. Quo autem ordine ac tempore hæc scripta sit, incertum est.

NOTE

deformitatem quasi Silenus rideretur, ut est apud Senec. De Ira. l. iii. 22. Nomen a *σάλας* *αὐτὸν ἀκόμματα* *ἰατρὸν*, *cauillari*, ex Eliano, l. iii. var. hist. c. 40. Sileni autem dicuntur omnes Satyri seniores, ex Pausania in Attic. Quanquam aliqui pingunt Silenum pedibus humanis, Satyros caprinis.

Satyri autem e Bacchi comitibus etiam fuerunt, salacitate insignes. Plutarchus in Sylla refert, unum ex illo genere ad Syllam esse adductum.

Hieronimus in vita Pauli Eremitæ unum quoque a S. Antonio visum esse testatur: itemque alium ab omni Alexandrino populo, Constantini temporibus. Alii tamen hoc inter spectra aut naturæ monstra referunt, totumque id genus revocant ad fabulas. Nomen deducit Alianus a *στρογγύλῳ*, quod est, *os habere in modum rictus canini conformatum*: Casaubonus a Dorica voce *σάλας*, *jocari*: aliunde alii.

Panes his non abasimiles, quorum

primus *Pan*, Mercurii filius, a *pan*,
omne: de quo multa. Ecl. II. 31.

Fausi, a *fando* dicti: quia sylvestribus in locis affari homines et alloqui putabantur: quod aiunt in prælio Romanos inter et Etruscos de resti-

tuendis in regnum Tarquiniiis accidisse: voce e sylvis erumpente, quæ Romanos bono esse animo juberet.

Sylvanus et *Sylvani*, a *sylvis* dicti. Ecl. x. 24.

Prima Syracosio dignata est ludere versu

Nostra, nec erubuit sylvas habitare, Thalia.

Cum canerem reges et prælia, Cynthius aurem

Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pingues

Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.

5

Nunc ego; namque super tibi erunt, qui dicere laudes,

Musa mea, prima omnium, dignata est canere Sicula carmina: nec eam puduit incolere nemora. Cum canerem reges et bella, Apollo mihi vellicavit aurem, et me sic admonuit: Tityre, decet pastorem pascere pingues oves, et componere lenius versus. Ego nunc, o Varr, exercebo fragili fistula rusticam musam: siquidem multi

1. *Syracosio*. Ita Romanus Pierii. *Συρακόσιον ᾄσμα*. Vulgo *Syracosio*, mendose: quod jam Benedictus monuit. *Syracusio* Moreti alter, Menag. alter et Pharrhas.—2. *neque e scriptis reposuit* Heins. pro *nec. sylvis* Rom. Pierii. cf. Heins.—4. *admonuit* Rottend. ex more librar. *Pastorum Tityre vitium* ed. Rob. Steph.—5. *ducere* Moret. quart. et Ven.—7. *Varr* Parrhas., hic et

NOTE

1 *Prima Syracosio*] Primus e Latinis non sum designatus scribere carmina bucolica, ad imitationem Theocriti Syracusani. *Syracosio*: ut brevis esset syllaba tertia quæ alioqui longa est in *Syracusio*, *Συρακούσιον*. *Syracusæ*, urbs Siciliæ tunc amplissima: urbes olim quatuor, ex Cicerone; quinque, ex Strabone ambitu suo complectens. Nunc *Saragusa*.

2 *Thalia*] Una e novem Musis, comædiæ et ludicrorum præses: αἰόλλω, citharo, flores, exhilaror.

3 *Cum canerem reges*] Dicitur Virgilius res Albanas primo tractandas suscepisse, sed abjecisse deinde opus, et ad bucolica studium convertiisse.

Cynthius] Et Cynthia, nomina Apollinis et Dianæ: quia nati ambo

in insula maris Ægæi *Delo*, ubi mona est *Cynthus*.

4 *Aurem vellit*] Proverbialiter dictum, pro *admonuit*, sive quia, ut vult Erasmus, in jus ituri vellicabant aurem illius, quem esse testem volebant: unde Horat. Sat. I. I. 9. 76. *Licet antestari? ego vero Oppono auriculam, rapit in jus*. Vel quia, ut vult Servius, auris memoriæ consecrata est; quemadmodum frons Genio, et digiti Minervæ. *Tityram* hic se appellat Virgilius, ut Ecl. I. 1.

5 *Deductum carmen*] Id est, tenue: a lana, quæ ad majorem tenuitatem vendo deducitur. Horat. Epist. I. II. 1. 225. *Tenui deducta poemata flo*. Tibul. I. I. 3. 86. *Deducat plena stamina longa colo*.

Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella;
 Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
 Non injussa cano. Si quis tamen hæc quoque, si quis
 Captus amore leget: te nostræ, Vare, myricæ, 10
 Te nemus omne canet; nec Phœbo gratior ulla est,
 Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.

appetent tibi, qui optabunt celebrare laudes tuas, et scribere funesta bella canto ea, quæ a Phœbo iussus sum cantare. Si tamen aliquis, si aliquis hæc etiam legat, horum amore percitus; te nostræ myricæ, te omnis sylva resonabit, o Vare: nullaque pagina magis placet Apollini, quam quæ sibi præfixit Vari nomen. Pergite, o Musæ.

in sqq. cupiant dno Moreti et fragm. Antwerp.—10. legat Menag. sec. et Moret. sec., utrumque dici solet. vid. Burm.—11. est a Leid. alt. abest.—12. per-

NOTÆ

7 *Vare, &c.*] De illo magna lis apud interpretes. Alii enim laudes illas attribunt *P. Alpheno Varo*; alii *P. Quintilio Varo*; alii *Quintilio Cremonensi*, quem item *Varum* vocant. Constat hos tres Virgilii æquales fuisse. Et *Alphenus* quidem *Varus*, *Servii Sulpicii* jurisconsulti discipulus, jurisconsultus ipse fuit celebris: qui ex arte tutoria, aut, ut volunt alii, tonsoria, ad consulatum adrepsit, an. u. c. 755. Digestorum libros scripsit quadraginta. Laudatur a Gellio propter studium antiquitatis, lib. vi. 5. Ab Horatio memoratur propter vafritiem, Sat. i. 1. 3. Ab interpretibus Horatii, Cremonensis dictus. Tamen huic non puto dicatam esse hanc Eclogam; tum quia nulla laude bellica, sed una foremi claruit: tum quia, cum sutor dicatur fuisse, nec ad consulatum nisi diu post obitum Virgilii pervenerit; non videtur ejus fortuna tum, cum Eclogæ scriberentur, satis Virgilii fortunæ præstitisse, ut hic illi tam effusis laudibus adularetur. *Quintilius* vero *Cremonensis*, de quo sic Eusebii Chron. ad annum primum Olymp. 189. qui respondet anno u. c. 730. *Quintilius Cremonensis, Virgilii et Horatii familiaris, moritur.* Idem ille est,

quem *Servius* Virgilii cognatum appellat; et cujus in morte *Horatius* Virgilium consolatur, Od. i. 1. 24. Sed huic a nemine, præterquam a Grammaticulis *Vari* cognomen tribuitur. Omnino igitur laudes istæ ad *P. Quintilium Varum* referendæ sunt: qui magnis muneribus sub Augusti imperio perfunctus est. Consul. an. u. c. 741. Syriæ deinde præses per annos octo. Denique missus in Germaniam cum tribus legionibus; quas ingenti clade amisit, insidiis ab Arminio circumventus, an. u. c. 762. tanto suo dolore, ut sibi consciverit mortem; tanto Augusti luctu, ut caput illidens parieti exclamaret, *Vare, legiones redde.*

Et tristia bella] Miror hic *Nannium* et alios, qui bella intelligunt Germanica, *Varo* tam funesta: illa enim anno post obitum Virgilii septimo circiter et vigesimo gesta sunt. Bella igitur significantur alia, quibus *Varus* per *Triumvirales* tumultus interfuerat: *tristia*, non illi, sed ejus hostibus, et patriæ generatim.

9 *Si quis tamen, &c.*] Quanquam *Apollo* me deterruerit a tuis factis heroico versu describendis: si quis tamen hæc legat bucolica; is nomen tuum nostris in sylvis, seu bucolicis,

Pergite, Pierides. Chromis et Mnasilus in antro
 Silenum pueri somno videre jacentem,
 Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho: 15
 * Serta procul tantum capiti delapsa jacebant; *
 Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.
 Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambo
 Luserat) injiciunt ipsis ex vincula sertis.
 Addit se sociam, timidisque supervenit, Ægle; 20
 Ægle, Naiadum pulcherrima; jamque videnti

Chromis et Mnasilus pueri viderunt Silenum in caverna prostratum somno; venis tumentibus hesterno vino, ut mos est. Erant procul humi coronæ, tantum lapsæ e capite. Et grande poculum suspensum erat per ansam attritam. Hunc incidentes, injiciunt vincula confecta ex ipsis coronis: sæpe enim ille senex utrumque deceperat spe versum. Ægle adjungit se sociam, et accedit paridis: Ægle formosissima Naias.

scripsit multi, male. præscribit Parrhas.—13. Errores in his nominibus v. ap. Barm. *Cromis* et *Cronys* Goth. *Χρόμης*. *Μνάσιλος*.—16. *capiti tantum* Rottend. Saltem hoc malim a poeta profectum. Quod nunc habemus, *procul tantum capiti d.*, vix habet quomodo satis bene jungas (vid. Not.), aut expeditas. Poterat tamen tum facile epitheton substitui et apponi *capiti*, v. c. *madido, tumido, fesso*. Potest quoque in capite versum mox excidisse videri *Vitea sarta procul capiti delapsa*, male et importuno loco suppleta. Omnino jejunos est versus, et multo magis *rd jacebant* post v. 14. *videre jacentem*.—17. *At gravis* Moret. quartus.—18. *ambo*; ita Pierii et Heins. meliores et plures; alii *ambos*. v. Heins.—19. *ex ipsis* Voss: pr. et *vincula* Menag. sec.—20. *timidisque* Leid. sec. a m. sec.—21. *namque* aliquot antiqui Pier, tum Moreti unus et ed.

NOTÆ

undique sparsum reperiet: quod quidem ideo undique sparsi, quia scio, scripta Phæbo placere magis nulla, quam quæ nomen tuum præferunt. Et vero etiam nona ecloga mentionem Vari crebram facit. De *Myricis*, Ecl. rv. 2. De *Pieridibus*, Ecl. iii. 85.

13 *Chromis et Mnasilus*] Juniores Satyri. *Chromis* a *χρόμη* *hînitus*; *audacia*.

Mnasilus] a *μνάω* meminisse facio: et *σῆλος* *scomma*.

15 *Iaccho*] Bacch? nomen, ab *ἰαχῆ*, *clamor*: ob vociferantes in ejus comitatu ebrias mulieres.

16 *Serta procul tantum, &c.*] Sic explicat Turnebus hanc vocem, *tantum*: sarta procul jacebant: tantum delapsa e capite, non rupta, non calcata. Sic Cerdanus: Jacebat, dormiebat, vinum imbutabat, omnes habebat ebrietatis

Delph. et Var. Clas.

notas; hæc una tantum nota deerat, quod sarta non gereret in capite. Hic enim erat ebriorum mos. *Capitum coronam mi in caput, assimilabo me esse ebrium*. Plant. in *Amphit.* iii. 4. 16. *Capiti*] pro capite. Sic Ge. i. 267. *Nunc torrete igni fruges*.

17 *Cantharus*] Vas vinarium, in formam Scarabæi, qui *καθάρως* dicitur. Baccho sacer est: unde notatus superbia C. Marius, quod post victoriam Cimbricam cantharis potare Liberi patris exemplo ausus fuerit, ex Plin. l. xxxiii. 11.

18 *Ambo*] *Ambos* Latina forma; *ambo* Græcæ, *ἄμφοι*. Sic duos, et duo, *duo*. Ecl. v. 68. *Craterasque duos statuas*. Æn. xi. 286. *Si duo praterea tales Idæa tulisset terra viros*.

21 *Ægle Naiadum pulcherrima*] Ab *ἀγλή* *splendor*. Nymphæ nomen; *Né-*

Virg.

G

Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
 Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit.
 Solvite me, pueri; satis est potuisse videri.
 Carmina, quæ vultis, cognoscite; carmina vobis, 25
 Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse.
 Tum vero in numerum Faunosque ferasque videres
 Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
 Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes;
 Nec tantum Rhodope mirantur et Ismarus Orphea. 30
 Namque canebat, uti magnum per inane coacta

dum: et ipsi, jam oculos aperienti, linit frontem et tempora moris rubris. Ille ridens fraudem: Cur, ait, implicatis mihi vincula? expedite me ex iis, o pueri: sufficit quod potuerim deprehendi a vobis. Audite versus quos petitis: vobis versus; huic Ægle, aliud premium erit: simul ipse incipit. Tunc vero aspiceres Faunos et feras saltare ad cantum, tunc duras quercus cacuminibus nutare. Nec mons Parnassus adeo letatur Apolline; nec Rhodope et Ismarus adeo mirantur Orpheum. Cantabat enim quomodo semina terrarum, et æris, et maris, et simul puri ignis, congregata fuerint in

Mediæ. Est et in ed. Ven. 1472 et Goth. sec.—29. Quid ed. Ven., et Pier. in antiqu. aliquot codd. esse memorat; scilicet ex interpretatione.—26. *ille* Ven. et Parrhas.—27. *Faunos sylvasque* Vratisl.—28. *nutare* Longob. Pierii, quod ille exponit, ut mutant arbores montium cacumina, transeant de monte in montem. *nutare* Parrhas. cf. Ecl. v. 5.—30. *Ismarus urbem* ex Homero bene novimus: nunc montem memorari ne dubites; etiam Ge. II. 37. *jucet Ismara*

NOTÆ

aræ et Solis filiar. De *Naiadibus*, Ecl. II. 46. Dicuntur *Na-i-ades*, quadrisyllaba voce, ut hic; vel *Naiades*, aut *Naiides*, trisyllaba voce, ut Ecl. x. 10. *Naiades indigno cum Gallus amore periret.*

22 *Sanguineis frontem moris*] *Morum*, fructus arboris *mori*: *meure*. Vocat *sanguinea*: quod, candida cum essent prius, e sanguine Pyrami et Thysbes ruborem induerint. Ovid. Met. IV. 54.

24 *Satis est potuisse videri*] Supple, ad impetrandum quod vultis: quia, inquit Servius, *semidei, cum volunt tantum, videntur*: atque adeo, si videri volunt, signum est eos velle videntibus postulata concedere. Vel sensus est: solvite me, satis enim ludi est, quod is visus sim vobis, qui ligari possem.

27. *In numerum ludere*] Saltare ita,

ut motuum ratio et mensura, cantuum rationi et mensuræ respondeat. De Faunis, in notis ad argumentum hujus Ecl.

29 *Parnassia rupes*] Mons in Phocide, Cythæroni et Heliconi vicinus; gemino vertice: quorum alter *Nisa* vocatur, Baccho sacer; alter *Cirra*, Phæbo Musisque dicatus.

30 *Rhodope*] Mons Thraciæ, nivibus semper horrens, ad Euxinum mare protensus, ex quo Hebrus profluit. *Ismarus*, plnr. *Ismara*: mons alter, in maritima regione Thraciæ, non procul ab ostiis Hebr. Hæc loca peragravit Orpheus vates, de quo Ge. IV. 454. De *Orpheo*, Ge. IV. 454.

31 *Namque canebat uti, &c.*] Origo mundi, juxta opinionem Epicuri philosophi Atheniensis, ex oppido Gargetto: qui natus anno ante Christum

Semina terrarumque animæque marisque fuissent,
 Et liquidi simul ignis; ut his exordia primis
 Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis;
 Tum durare solum, et discludere Nerea ponto 35
 Cœperit, et rerum paulatim sumere formas;

immenso vacuo: ut ex his primis omnia principia, et ipsa moles recentis mundi coaluerit. Deinde quomodo terra cœperit solidari, et aquas dispellere a se in mare, et accipere sensim species rerum. Postea quomodo terra miraretur Solem recentem

*****

Baccho Conserere; quod unde poëta acceperit, non constat. Fuit etiam Ismaria palus, Herodoto memorata Maroneam vii. 119. *mirantur* e Rom. aliisque melioribus Heins. Vulgo *miratur. tanto* Leid. Post hunc in nonnullis libb. et edd. supposititiis, et jam a Benedicto damnatus, versus: *Quantum omnis mundus gaudet cantante Sileno*; habet etiam Goth. uterque, alter ab alia manu, quæ inetrum vapulare nolebat, adscriptum habet alium versum: *Quantum Sileno sylvæ latentur ovante*. Priorem versum ex Servii verbis consarcinatum esse vidit Jo. Schrader. in schedis mss. Non autem semper *et quantum* subjicitur *tantum*. Similis ratio erat Ecl. v. 82. sq.—32. *terrarum, animæque* Ven. et ed. Ven. *marisque* quatuor cum Goth.; et sic in edd., usque ad edd. Pulmann., in quas *re* temere inductum miror ab Heinsio et Burm. esse servatum. Post v. 32. Goth. sec. subjungit versum: *Hinc hominum quondam genus et primordia rerum*.—33. in his tres scripti cum ed. Ven.—34. *concreverat* Mentel. uterque. *mundus* Rottend.—35. *ponti* Zulich.—37. *notum* ut

NOTE

circa 341. regnante in Macedonia Philippo Alexandri patre: ex calculo senex obiit. Cujus philosophiam de rerum natura versibus persecutus est Lucretius. Statnebat igitur duo rerum principia, *plenum* et *inane*: quia quicquid est, vel continetur, et est *plenum*; vel continet, et est *inane*. *Inane* vocabat, spatium usquequaque diffusum, carens corporibus; *plenum* appellabat, atomos, sive minuta corpuscula, toto inani volitantia; quæ hic a Virgilio *semina* vocantur: quorum ex fortuito concursu coaluerint illa quatuor, quæ dicimus elementa, ignis, aqua, terra, et ær. Aërem hic *animam* vocat, post Lucretium l. vi. 577. *Ventus ubi, atque anima subito. vis maxima quædam*. Quia *animabilis* et *spirabilis* est, ex Cicer. De nat. Deor. ii. 91. Ex his porro elementis, inter se ordinatis ac temperatis, cœlam, sol, animalia, cæteraque deinde formata sunt.

35 *Solum*] Primo dicitur de planta pedis. Sic Lucr. l. i. 924. *Avia Pteridum peragro loca, nullius ante trita solo*. Hinc *solea* dicta, quæ partem illam pedis obtegunt. Hinc et *solum* pro terra vulgo sumitur, ex Varr. l. iv. de L. L. quia *solo*, id est, planta pedis teritur. Neque pro terra tantum, sed pro unaquaque re, quæ alteri supponitur, eamque sustentat. Pro mari, Æn. v. 198. *Vastis tremis ictibus ærea puppis, subtrahiturque solum*. Pro cœlo etiam, Ovid. Met. i. 73. *Astra tenent caeleste solum*. Frequentius tamen pro terra, tam in singulari, quam in plurali numero. Ge. i. 80. *Ne saturare fimo pingui pudeat sola*.

35 *Discludere Nerea ponto*] *Pontus* hic usurpatur, non pro aquis, sed pro loco, sive cavitatibus terrarum, in quibus aquæ segregatæ sunt. *Nereus* vero sumitur pro aquis ipsis. Is juxta Orpheum, Deorum antiquissimus est: juxta alios, Oceani et Tethys filius.

Jamque novum terræ stupeant lucescere solem,
 Altius atque cadant submotis nubibus imbres :
 Incipiant sylvæ cum primum surgere, cumque
 Rara per ignotos errent animalia montes. 40.
 Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
 Caucasiasque refert volucres, furtumque Promethei.
 His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum.

emicare, et quomodo pluviae deciderent e nimbis alte remotis a terra : cum nemora tunc inciperent crescere, et cum animalia adhuc rara vagarentur per montes nondum cognitos. Deinde narrat saxa projecta a Pyrrha, tempora Saturni, et aves Caucasii, et ignem subreptum a Prometheo. Addit his rebus, quem ad fontem Argonautæ alte

terre erat ante Heins. ; sustulit ille ut ad fidem vetust. codd.—38. utque c. Rom. Pierii. utque cadunt Mentel. pr. a m. pr. et Leid. submotis ignibus idem Rom. cum ed. Ven. 1472.—39. Incipiunt Moreti quart. Leid. sec.—40. errant Moret. quart. et Mentel. tert. currant Ven. et Parrhas. per ignaros—montes Rom. Pierii, it. ed. Ven. 1472, quod commendat et passive pro ignotus dici ostendit Heins., qui etiam Medic. laudat ; atqui is ante v. 48 deficit. Tuetur vulgatam Burm. ; proprium enim notus de sedibus ferarum. Quod quidem verum est ; ignarus tamen doctus est altero : adeoque ad criticam rationem præferendum erat.—41. In Cod. Franc. Hinc lapides Pirre jactos, primordia rerum, Hinc hominum pecudumque genus, Saturnia regna : in Voss. et. Zulich. a sec. m. Hinc hominum quondam genus et primordia rerum ; ita etiam in Fragm. Moreti, nisi quod regum. Videtur interpolatio debere iis, qui videbant, Saturnia regna non bene post Pyrrham poni.—42. Caucasiasque : sic vestustiores Pier. et Heins. Caucasæque alii. Caucasæque Reg. Caucasæa refert Leid. Promethi Franc., sicque Serv. ad v. 78, ubi Teri.—48. Hylan Pler.

NOTE

Idem ex Doride, sorore et uxore sua, maximam Nympharum marinarum turbam suscepit, quæ *Nereides* dictæ. *Nereæ*, accusativus Græcus.

41 *Lapides Pyrrhæ, &c.*] Pyrrha Deucalionis uxor fuit, quo apud Thesalos regnante, contigit diluvium : ex quo servati dumtaxat hi duo, et navicula delati in Parnassum ; qui montium omnium unus aquis submersus non fuerat. Ibi Themidis oraculum consuluerunt de reparatione generis humani : acceptoque responso, ut magnæ matris ossa post tergum projicerent, lectos e terra omniparente lapides projicere : quorum qui sunt a Deucalione projecti, in mares ; qui a Pyrrha, in feminas continuo mutati sunt. Ovid. Met. i. 318. De Saturni regno, Ecl. iv. 6.

42 *Caucasæque, &c.*] Prometheus, Japeti filius ex Asia conjuge, Deucalionis pater : cum ignem e cælo furatus esset, admota solis currui face ferulis confecta : eoque igne, vel hominem a se e luto formatum animasset ; vel, ut narrant alii, plurimas artes ad usum hominum reperisset : a Mercurio jussu Jovis in Caucasii scopulo ligatus est : vultur, aut aquila jecori ejus assidue pertundendo adhibita. *Caucasus*, Asiæ mons notissimus, inter mare Euxinum et Caspium, mont de Circassie.

43 *Hylan nautæ quo fonte, &c.*] Hylas puer, deliciæ Herculis, ejusque comes in Argonautica expeditione. Is cum e navi descendisset ad aquationem, in ripam fontis incumbens urnæ pondere demersus est : a Nym-

Clamassent, ut litus, Hyla, Hyla, omne sonaret;
 Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent, 45
 Pasiphaën nivei solatur amore juvenci.
 Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit!
 Prætidēs implerunt falsis mugitibus agros:
 At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
 Concubitus, quamvis collo tenuisset aratrum, 50
 Et sæpe in levi quæsisset cornua fronte.
 Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
 Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
 Illice sub nigra pallentes ruminat herbas;

occassent Hylan amissum: quomodo ripa omnis referret: Hyla, Hyla. Et ob amorem tauri condolet Pasiphaë; felici, si nunquam tauri fuissent. Ah, mulier misera, quæ insaniam te occupavit? Filia Præti repleverunt campos falsis mugitibus: nulla tamen earum quæsiit tam infames amplexus pecudum; licet metueret suo collo jugum aratri, et sæpe exploraret cornua in fronte posita. Ah, mulier misera, tu jam vagaris per montes! taurus vero reclinans candidum latus in teneris hyacinthis, sub umbrosa

et Heins. e melioribus. Vulgo *Hylam*.—44. *quo litus* ex aliquot mss. laudat Pier.—48. *auras* duo Moreti, quod et ipsum bonum esset. *falsas*—*auras* unus Mentel. et fragm. Moreti.—49. *est* abest a Medic.—50. *collo quamvis* unus Francii, eleganti ordine. *tenuisset* tres libri; unde Heins. conjicit *renuisset*, frustra; mox *quæsisset* tres scripti.—53. *fulto* Gnd. a m. pr. *suffultus* Leid. Acute querit Jo. Schrader., an in *sylyis hyacintho* locus sit? et an tam parvo flore fulciatur bos? conjicit itaque: *suffultus acantho*: scilicet in pratis quoque

NOTE

phia, ut fabulantur, raptus; ab Hercule et Argonautis diu frustra inclamatus. Unde in ejus memoriam solennes eo in loco institutæ sunt inclamationes, et cursationes populi, ex Solino, c. XLII.

Quo fonte] Quis enim fuerit ambigitur. Solinus *Hylam* fontem et lacum assignat, qui Prasiaden Bithyniæ urbem alluit. Alii *Ascanium* ejusdem regionis fluvium, &c.

44 *Hyla, Hyla omne*] Græci vocalem longam ante aliam vocalem raro elidunt, et sæpe corripiunt: ita hoc loco Virgilius.

46 *Pasiphaën*] Filia solis fuit: nomen a patre deductum, qui *πᾶσι φᾶει*, omnibus lucet: nxor Minois regis Cretæ: quæ tauri amore capta, et Dædalī artificis ope vaccæ lignæe inclusa,

Minotaurum e tauro peperit, semihominem et semibovem. Reliqua *Æn.* vi. 26. *Virginem* vocat, etiam jam Phædra, Ariadnæ, et Androgæi matrem: Plauti, Terentii, et Euripidis exemplo; qui sic appellant corruptam etiam quamlibet femineam, modo junior sit.

48 *Prætidēs*] Filia Præti regis Argivorum, et Abtæ, vel Sthenobææ. Hæ cum se Jasoni forma æquiparent, ab illa in eam rabiem actæ sunt, ut vaccas se putarent: postea sanatæ sunt a Melampo. *Falsos* mugitus vocat, quia re ipsa non erant vaccæ, sed vano errore deceptæ sæpe frontem tentabant, explorabantque num cornuatæ essent.

54 *Ruminat*] *Rumen* est pars eminentis gatturæ, cæus in cavitate de-

Aut aliquam in magno sequitur grege: Claudite, Nymphæ,
 Dictææ Nymphæ, nemorum jam claudite saltus, 56
 Si qua forte ferant oculis sese obvia nostris
 Errabunda bovis vestigia; forsitan illum
 Aut herba captum viridi, aut armenta secutum,
 Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ. 60
 Tum canit Hesperidum miratam mala puellam.

ilice regustat herbas pallidas: vel consecratur aliquam vaccam in numeroso armento. O Nymphæ, Cretenses Nymphæ! claudite jam, claudite saltus sylvarum: ut videamus, an fortasse alicubi vaga vestigia tauri se nostris oculis offerant obuiam. Forsitan aliqua vaccæ allicient illum ad stabula Gortynia, aut sectantem gregea, aut cupidum viridis herbæ. Deinde cantat virginem admiratam poma Hesperidum.

passim arbores visuntur, et in saltibus loca sunt libera herbosa, elapserat. Et, fultum esse, ornatu inservit, si de recubante agitur.—55. in deest in Zulich.—56. *Dircææ* Rottend. *nemori fragm.* Moreti. Distinguunt multi post *Dictææ* et jungunt *Nymphæ nemorum*, quo spectat Zulich. *Dictææ, et Nymphæ*, minus suaviter.—57. *Si qua* Leid. a m. pr. *fata pro forte* Goth. pr. *ferent* ed. Dan. *vestris* quinque Codd. cum Goth. sec., quod et ipsum ferri possit. Verum *Siqua* ut *etras*. *et* ap. Homerum, dictum est pro ut: occludite sylvarum aditus, ut ille mihi in conspectum veniat, evagandi licentia adempta.—59. *herbam* Medic., forte *herba* in addit. Burm. Sed est ex vitio scriptionis. cf. in eod. Cod. Ecl. vii. 8. 13.—60. *Producant* fragm. Moreti. v. ad Ecl. i. 73. *Cortynia* passim codd., male.—61. *Tunc* tres ap. Burm. Parum suavis est junctura horum versuum: *Tum canit* v. 61. *Tum Ph.* v. 62. *Tum canit* v. 64. Jo. Schraderum video eo devenisse, ut v.

NOTE

missi cibi, a quibusdam animalibus revocantur, et regustantur; quod *ruminare* dictum est.

Pallentes herbas] quia calore stomachi viriditatem amiserunt, cum remanduntur. De *hyacinthis*, Ecl. iii. 63. De *ilice*, Ecl. i. 18.

55 *Claudite Nymphæ, &c.*] Verba sunt, vel Pasiphaë, quam Silenus loquentem inducit ad Nymphas: vel ipsius Sileni Pasiphaën solantis, et Nymphas precantis, ut ei in inveniendo tauro opem ferant.

Claudite] Retibus, sive indagine; quomodo feræ clauduntur in venatione, ne aufugiant. *Saltus*] A saliendo: pars est sylvarum, vel in qua spissæ arbores exsiliunt et a-surgunt altius, ut Isidoro placet; vel potius, ut Varroni, pars vacua et expedita ab arboribus, ubi pecudes libere pas-

cant et exsiliunt. Ita Ge. iii. 143. *Saltibus in vacuis pascant.* *Dictææ*] a Dicte, qui mons est in Creta celebris, cujus in antro apes Jovem infantem aluere. Ge. iv. 152.

58 *Forsitan illum, &c.*] Fortasse, nisi clauditis sylvas, effugiet *stabula ad Gortynia*. *Gortyna*, vel *Cortyna*, oppidum Crete mediterraneum, lætioribus pabulis insigne, ubi propterea Solis armenta fuerunt.

61 *Hesperidum miratam mala puellam*] Atalanta est, filia Schœnei regis in Scyro, maris Ægæi insula: quæ cum procis cursu contendebat ea lege, ut victori nuberet, victum occideret. Victa tandem est ab Hippomene, Martis, vel Neptuni nepote: dum aureis malis, quæ ab illo projecta inter currendum fuerant, colligendis occuparetur. Mala Hippomeni de-

Tum Phaëthontidas musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una sororum;
Utque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis;
Ut Linus hæc illi, divino carmine pastor,
Floribus atque apio crines ornatus amaro,

65

Deinde cingit sorores Phaëthontis musco corticis amaræ, et attollit e terra excelsum alnos. Deinde cantat quemadmodum una e Musis deduxerit in colles Bœotias Cornelium Gallum, deambulantem circa fluentia Permessi: et quemadmodum totus chorus Apollinis assurrexerit huic viro. Quemadmodum Linus pastor, coronatus floribus et acri apio, hæc illi dixerit divinis versibus: En sune, Musæ dant tibi

*****

61 retraheret supra ante v. 54. *Et fortunatam.*—62. Male *Phaëthontidas* scriptum in ed. Burm. et al.; est enim *phaëthontis* Sol. *phaëthontis*.—63. *aque solo* Gudian. a m. pr., ita variatur fere; hic tamen non male.—64. Tam importuna est Galli commemoratio in mediis fabulis, cum mox v. 74 ad alias fabulas de Scylla et Philomela procedat, ut semper molestum sensum in his vers. habnerim. Facilis tamen modela est, si versus transpositos esse intellexeris; quod si usquam, saltem h. l. factum arbitror; neque aliter Scaligerum sensisse constat. Scilicet versus 74—81 *Quid loquar* etc. usque ad *Infelix mea tecta supercolitaverit* alia retrahendi sunt in suum locum ante hunc 64, utque post illos sequatur: *Tum canit, errantem.*—65. *Aonios* unus Pierii et Heinsii tres cum edit. Mediol. ex interpretatione. *Iomas* ed. Ven. 1472. *dixerit* Medic.—66. *Atque v.* non nulli et ap. Arusian. Messum.—67. *hoc illi* Ven.—68. *armatus* duo.—69. *Dixe-*

NOTE

derat Venus, ex horto Hesperidum. *Hesperides* fuere tres, Ægle, Arethusa, et Hesperthusa: filix Hesperii, qui frater Atlantis fuit. Hæc ad Lixum Mauritanie oppidum, hortos incolebant aureis arboribus pretiosos, et a pervigili dracone custoditos; quem Hercules occidit, fructusque deprædatus est.

62 *Phaëthontidas*] Sorores Phaëthontis, filix Solis, a quo dictæ quoque sunt *Heliades*, Phaëthusa, Lampetie, et Lampethusa: quæ nimio luctu ob fratrem dejectum e curru Solis in Eridanum, mutatae sunt, vel in alnos, ut hic narrat Virgilius, vel in populos, ut Æn. x. 190. Ovidius vero M. ii. 365. ait ex earum ramis electrum, aive succinum, in Eridanum, lacrymarum instar stillare. *Muscus*, est quicquid extimo arborum cortici quasi lanuginosum et villosum adhæ-

ret. *Cortex* masculini et femini generis.

64 *Permessi ad flumina Gallum*] *Permessus* fluvius Bœotix, ex Helicone profuens. *Gallum*] De eo, Ecl. x. in argumento.

65 *Aonas in montes*] Heliconem et Cithæronem, montes Bœotix; quæ primo Aonia dicta est, ab Aone Neptuni filio, qui montanis ejus regionis gentibus imperavit: deinde Bœotia, a bove; cujus ductu Cadmus pervenit ad eum locum, ubi Thebas condidit. Ovid. Met. iii. 14. Hinc Musæ *Aonides* appellatae, quia sacer est ipse Helicon.

66 *Phœbi chorus*] Musæ novem, vel poetæ. *Assurrexerit*] Surrexerit e sedibus, honoris causa. *Linus*] Apollinis et Terpsichores filius. Ecl. iv. 56.

68 *Apio*] *Apium*, *persil*: herba cornaria, qua et sepulcra spargi sole-

Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Musæ,

Ascræo quos ante seni; quibus ille solebat

79

Cantando rigidas deducere montibus ornos.

His tibi Grynei nemoris dicatur origo:

Ne quis sit lucus, quo se plus jactet Apollo.

Quid loquar, ut Scyllam Nisi, quam fama secuta est,

hanc fistulam; quam prius dederant Ascræo seni; qua ille canendo solebat ceceras duras ornos e montibus: hac fistula celebretur a te origo Gryneæ sylvæ; ut nulla sit sylva, qua magis Apollo gloriatur. Quid dicam ut memoraverit, aut Scyllam Nisi

~~~~~

erat fragm. Moret. *en a. conj.* Heins. *en aspice* Goth. sec.—70. *ante solebat* Ven. Parrhas.—71. *rigidos* fragm. Moret.—72. *Grynei* et *Grynei* aberrat. Sed est *Γρύνεος*.—73. *Nec* Goth. *utergue*. *Nec qui sit lucus* Rottend. et Mentel. alter a m. pr. *quo plus se* Ven. et Zulich. cum Goth. pr.—74. *Quid loquar aut Scyllam Nisi quam f.* Sic Medic. cum aliis vet., ut et Goth., sicque edd. Aldd. pr. et sec., ut tamen interpungant: *Quid loquar? aut.* At Nauger. in tertia emendavit ut *Scyllam*: estque ei lectioni auctoritas e cod. Rom. et suffragantur viri docti, in his Brunck. V. C.; et fatendum est, orationem ita fieri leniorem. Gronov. Obs. 1. 22 etiam ingeminat: *Quid loquar, ut Scyllam Nisi, ut quam f.* Suppleri quidem potest ut, toto sententiarum ordine recte instituto, ex v. 78 *Aut ut m.* Altera tamen ex parte non minus proclivis fuit lapsus, ut mutaretur *ut in aut*: nec minor auctoritas est Romano quam Mediceo Codici. *Quid loquar? an Sc. N. aut unus Pier. in Scyllam Nisi Parrhas.* Porro *aut Sc. N. aut quam f. s.* in Pulmannianas illatum: nec constat auctoritas. Recte itaque Heinsius secundum codices expluit alterum *aut.* Idem observat, interpolationem hinc ortam, quod duas Scyllas, Nisi alteram, alteram Phorei et Crataeidis (apud Homer. Od. M. 124. cf. Ciris 65 sq. et ibi notata. Hygin. f. 199 et Muncker), confundi hic nolebant viri docti; quod tamen passim factum. vid. Heins. Ovid. Epist. Sabini 1. 33. Perizon. Animadvers. hist. c. 9. et

NOTE

bant, ex Suida; et victores Isthmicis Nemeisque ludis, itemque epulantes coronari, ex Horatio Od. 1. 11. 7. 23. *Quis udo deproperare apio coronas, curatve myrto? Quem Venus arbitrum dicet bibendi?* Ergo ad luctus et delicias idonea.

70 *Ascræo quos ante seni*] Hesiodo, cujus patria *Ascræ*, vicus Bœotiae, in dextro Heliconis latere situs: qui, ut ipse de se fabulatur initio Theogoniæ, cum agnos in Helicone pasceret, accepit a Musis non calamos quidem, sed lauri virentis ramum. Strabo Cumam Æolicam illi patriam assignat, unde cum Dio patre commigravit Ascræam. Hunc alii Homero antiquiorem, alii æqualem, nonnulli juniorem putant. Lis adhuc pendet.

71 *Ornos*] *Ornus*, Fraxinus sylvestris et montana. *Fresne sauvage.*

72 *Grynei nemoris*] *Grynium* juxta Strabonem, oppidum fuit Æolidis: ubi templum Apollinis candido e lapide, et lucus eidem sacer fuit: locus oraculis insignis. *Gallus* autem, de quo fuse dicemus Ecl. x. fertur reddidisse Latinis versibus quædam ex Euphorione poëta Chalcideni: Suidas vero, inter illius Euphorionis opera, memorat *Mopæopia*, siue *Confusa*: in quibus varias historias, in primisque multa de oraculis, narrabat. Quo in opere probabile est originem Grynei oraculi fuisse descriptam, eamque partem a Gallo Latine redditam esse.

74 *Quid loquar aut Scyllam, &c.*] Duplex vulgo *Scylla* distinguitur:

Candida succinctam latrantibus inguina monstris 75
 Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto
 Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis?
 Aut, ut mutatos Terei narraverit artus;
 Quas illi Philomela dapes, quæ dona paravit,
 Quo cursu deserta petiverit, et quibus ante 80
 Infelix sua tecta supervolitaverit alis?

*filiam; quam rumor tulit, cinctam latrantibus monstris circa alba crura, disturbari
 naves Ulyssæas, et in profundo mari laxiâsse, heu! nautas pavidos canibus marinis?
 Aut ut memoraverit corpus Terei conversum in upupam; quos cibos, quæ munera
 Philomela illi præparaverit; quæ celeritate abierit in desertâ; et quibus penis miser
 volaverit super domum prius suam. Silenus caritet omnes fabulas quas felix Eurôtas*

passim alii; etsi non tam confundere dicendisunt poëtæ fabulas, quam potius
 varios narrandi modos sequi; quod bene monuit doctiss. Ouwens Noct.
 Hagau. p. 389 sqq. an *Scyllam Nisi* an quam fuere qui emendarent, apud
 Taubmannum. *Fama loquuta est* tres ap. Burm., sed male post *quid loquar*.
 A Medic. abest est; Rom. narraverat. Ceterum in Voss. et Reg. ante v. 74
 erat vacuum spatium, quo apponi scilicet alio pigmento fabulæ argumentum
 posset.—75—77. Iidem versus in Ciri 59. 60. 61.—76. *gurgite vasto* Goth. sec.
 a m. sec.—77. *At Menag. canibus nautas* unus Moreti et Leid. *vexasse Rot-*
tend. alter pro lacerasse.—78. *Terei* Voss. prior et Scr., ut 42 *Promethi.*—
 79. *paravit Mentel. pr. paravit Rottend. sec.*—80. *Qua cursu deserta* Ven. et
 Parrhas., non male, sed *Quo cursu* melius respondet quibus alis. *petierit*

NOTÆ

altera *Nisi* Megarensium regis filia,
 quæ patrem, execto fatali ejus ca-
 pillo, prodidit hosti Minoi, cujus
 amore flagrabat; et in avem ceirim
 est conversa. *Ceiris* quibusdam, est
Faigrette; quibusdam, *Palouette*. Al-
 tera *Phorci* filia, quæ cum amaretur
 a Glauco, per Circes invidiam mutata
 est inferiori parte corporis in caninos
 rictus, fonte quo lavari solebat, vene-
 ficii infecto: cujus deformitatis hor-
 rore Siculum in fretum se præcipitem
 dedit, ibique in scopulum est con-
 versa; non longe a celebri voragine,
 cui *Charybdis* nomen est: de qua Æn.
 III. 420. Hoc loco valida tempestate
 jactatæ sunt naves Ulyssis, regis
 Ithacæ et Dulichii, insularum in Io-
 nio mari. Igitur plerique Virgilium
 accusant, quod utramque fabulam con-
 funderit; tribueritque *Scyllæ Nisi*,
 quæ ad *Scyllam Phorci* pertinent.

Iidemque notiviale versum emendant
 ex fide MSS. leguntque: *Quid loquar,*
an Scyllam Nisi, aut quam fama, &c.
 Vel: *Quid loquar, aut Scyllam Nisi,*
aut, &c. Cerdanus tamen vulgarem
 lectionem tuetur exemplo Ovidii,
 Amor. I. III. 12. 21. qui *Scylla Nisi*
 canes quoque tribuit: *Per nos, Scylla,*
patri cano furata capillos, pube premit
rabidos inguinibusque canes. Item Pro-
 pert. I. IV. 4. 4. *Quid mirum in patrios*
Scyllam sævisse capillos, candidaque in
sævos inguina versa canes?

78 *Terei, &c.*] *Philomela* et Pro-
 gne filæ fuerunt Pandionis, Athe-
 niensium regis. Tereus rex Thraciæ
 Progen uxorem duxit, ex eaque
 suscepit Itym filium. Postea Philo-
 melæ stuprum intulit, ei que linguam
 abscidit, ne scelus evulgaret: quo
 tamen in tela descripto, utraque soror
 Itym jugulavit, et Tereo dedit epu-

Omnia, quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
 Audiit Eurotas, jussitque ediscere lauros,
 Ille canit : pulsæ referunt ad sidera valles :
 Cogere donec oves stabulis, numerumque referre 85
 Jussit, et invito processit Vesper Olympo.

olim audiit, Phæbo canente ; et jussit ut lauri discerent : valles repercussæ referunt cantus ad cælum : quo usque Hesperus apparuit, cælo invito, et cœgit pastores colligere oves in stabulis, et recensere numerum earum.

Parrhas. et Reg.—81. *supra volitaverit ales Rom. ales etiam Medic. a m. sec. Chris 50 de altera Scylla : ut tenui conscendens sidera penna Caruleis sua tecta supervolitaverit alia.*—82. *quodam Medic. quæ quondam Phæbo m. Goth. sec.—88. edisserere Parrhas. edicere Pierius exhibet, et laudat ex vet. ramos, quidni ramos ? laurus Medic. et Ven. Heinsii. At myrtos ad Eurotam plantaverat Catull. Epith. Thet. 89. Statius autem oleas iv. Theb. 227. Monuit Jo. Schrader.—85. referri optimus quisque cum Medic. a m. sec., ut videbatur, qua exquiritore ratione usus interdum Virgilius, ut Ge. i, 130. ii, 316. Æn. iii, 61. vid Heins. Sed et vett. Grammatici laudant referre. Regius etiam : numeroque referri.*

NOTÆ

landum : prolato deinde sub finem epularum capite pueri, cum Tereus stricto ense in ultionem raperetur, ipse in upupam avem mutatus est, *hupe* ; Philomela in lusciniam, *rossignol* ; Progne in hirundinem ; Itys in phasianum, *faisan*.

82 *Omnia quæ, &c.*] Quas omnes fabulas audiit Eurotas fluvius ab Apolline ; cum Apollo ejus in ripis versaretur, ob amorem Hyacinthi, Laconis pueri.

83 *Eurotas*] Laconizæ fluvius nobilis, ortus in Arcadia, lauris frequentibus inumbratus. Nunc *Basilipotamo*.

86 *Invito processit Vesper Olympo*] *Vesper*, sive *Venus*, e septem planetis unus, Solem fere comitatur. Et mane quidem dicitur *Lucifer* ; Græce *φωσφόρος*, qua etiam voce Latine usus est Martialis Epig. l. viii. 22. 1. *Phosphore redde diem*. Dicitur et *Eous*, id

est, matutinus, Ge. l. 288. *Aut cum Sole novo terras irrorat Eous*. Sero cum apparet, vocatur *Vesper*, *Hesperus*, apud Plantum *Vesperugo*. Hunc unico equo vehi putabant, ut Solem quadrigis, et Lunam bigis : sed equo mane albo, sero fusco : unde, quia ex equo in equum desiliebat, equos ei dicabant *desultorios*, ex Isidoro et Cassiodoro. Stellam hanc alii Venerem ipsam dixere, alii Auroræ filium, alii fratrem aut filium Atlantis, Hesperum nomine : qui cum altissimum conscendisset montem, ut inde sidera melius contempleretur, in cælum raptus creditur, et in stellam mutatus.

Invito Olympo] Quia cantus suavitate quasi captus ægre ferebat noctem cum Vespero procedere, quæ cantum abrumperet. De *Olympo*, Ecl. v. 56.

ECLOGA VII.

MELIBŒUS.

ARGUMENTUM.

NARRAT MELIBŒUS pastor contentionem amœbæam, sive alternam, Thyrsidis et Corydonis; se coram et Daphnide iudicibus, qui Corydoni palmam addicunt. In Corydone possumus agnoscere Cornelium Gallum, aut Asinium Pol- lionem, utrumque pœseos laude florentem: in Thyrside poëtam aliquem ex eorum æmulis: in Daphnide, communem eorum amicum, apud quem illi contenderent: in Melibœo, Virgilium, qui dum amicos consulit, de recuperandis agris et pecoribus sollicitus; assumitur ab iis in iudicem, jubeturque de re sua securus esse. Certe sub his pastoribus non infimæ sortis homines latere, vel ex eo conjici potest, quod aureas marmoreasque Diis voveant statuas. Virgilium vero nihil prohibet hic *Melibæum* vocari, qui non unam in Eclogis personam, sed multiplicem induit. *Tityrum* enim se, in prima Ecloga; *Corydonem*, in secunda, *Menalcam*, in nona nuncupat. De descriptionis tempore, nihil certum. Affinis est Idyllio Theocriti octavo.

MELIBŒUS, CORYDON, THYRSIS.

Mel. FORTE sub arguta considerat ilice Daphnis, Compulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum;

MEL. Forte Daphnis recubuerat sub ilice susurrante, et Corydon atque Thyrsis

1. sub antiqua Schol. Horat. Epod. II. considerat Mentel. a m. pr. et Regius, exquisitior forma; sed tuerentur h. l. Grammatici antiqui vulgatam.

NOTÆ

MELIBŒUS] A cura boum dictus: μέλαι cura est, βοῖς bos. Corydon a κορυδός, alauda, αλωιέτις. Daphnis, a δαφνίς laurea. Thyrsis, a θύρρος hasta pampinis vestita in Bacchi sacris.

1 Illice] Arbore glandifera, de l'yeuse. Ecl. I. 18. Arguta, seu stridula; vel ob avium in ea sedentium concentus; vel ob ventorum inter folia susur- rum.

Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas;
 Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
 Et cantare pares, et respondere parati. 5
 Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
 Vir gregis ipse caper deerraverat; atque ego Daphnim
 Aspicio; ille ubi me contra videt: Ocyus, inquit,
 Huc ades, o Melibœe: caper tibi salvus, et hædi;
 Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra; 10
 Huc ipsi potum venient per prata juvenci;
 Hic viridis tenera prætexit arundine ripas

conjunxerant simul greges: Thyrsis oves, Corydon capellas tumentes lacte. Uterque in flore ætatis, uterque ex Arcadia: et pares cantu, et parati ad certandum. Circa hunc locum aberraverat a me hircus ipse dux gregis, dum munio teneras myrtos contra frigus. Ego vero statim Daphnim video. Daphnis ubi me videt e regione, dicit: Veni huc cito, o Melibœe: hircus et hædi tui sunt in toto: et si potes aliquantulum morari, quiesce sub hac umbra. Juvenci tui venient ipsi huc per prata ad potandum: hic Mincius virens tegit ripas tenera arundine, et apes susurrant e

—2. *Compulerat* Rottend. *gregem* alter Rottend. cum Pierli ant. Cod.—5. *certare* pares Leid. *et respondere periti* conj. Jo. Schrader., ut in Theocr. *ἔμψυ οὐπλόθωρ βότανπλῆτος, ἄψυς ἡδίδωρ*. Scilicet et hoc bene scriptum esset; poeta maluit alterum.—6. *Huc mihi* revocavit Burm., ut in Medic. et aliis antiquis libris, it. Goth. sec. a m. pr. *Hic mihi* erat in A'd. pr. et hinc descriptis. *Huc* a Nau-gerio receptum; quod iterum ejectum in Pulmannianis et aliis hinc per Belgium ductis. Interpretatur tamen *Hic* Servius. *teneros* Voss. *myrtos* Gnd. cf. Not. Cum *frigus*, quod myrtos exurat, per æstivum tempus parum bene memoratum videretur: Vossius deletio a explicabat: *defendo myrtos frigore* h. umbra, ne æstu exurantur. Burm. conj. *Hic ego dum teneros defendo a frigore fetus*, ut hædos intelligat, quos in aprico loco posuerit. Ita vero eadem difficultas manet, unde tantum frigus per æstivum calorem veniat. Nec aliter se res habet, si cum alio viro docto *matres* substituas. Jo. Schraderus inter alia tentabat: *defendo a sidere*, h. sole. Nunc vid. Not.—7. *at ego* Leid. *atque Daphnim* alter. *Daphnim* multi, Heins. v. ad II. 26.—8. *ipse* Zulich. ubi contra Leid.—9. *ut hædi* conj. Burm., qui in h. l. arguitur.—10. *potest* fragm. Moreti. *velis* Leid.—11. *veniant* Leid., quod placet.—12. *prætexit* Voss. prior. *prætexit* Zulich. et Leid. sec. *virides etiam prætexit* Franc. *viridis ripas* jungere

NOTE

4 *Arcades*] Vel ex Arcadia oriundi, vel Arcadibus arte canendi similes. Scena enim hujus Eclogæ, non in Arcadia, sed in Gallia Cisalpina statuitur, ad Mincii ripas, non procul a Mantua. De *Arcadibus*, Ecl. IV. 58. *Myrtis*, Ecl. II. 54.

7 *Vir gregis ipse caper*] Caper pro hircio dictus: et *cir* per translationem:

nam *cir* proprie hominum est. Sic Ge. III. 125. de tauro: *Quem legere ducem, et pecori dixere maritum*. Horat. Od. I. i. 17. 7. de capellis et hircio: *Oletis uxores mariti*. Auctor hujus licentiæ Theocritus. Idyl. VIII. 49. *Ὁ ἥρως τῶν λευκῶν αἰγῶν ἄρεπ*: O hircus albarum caprarum *cir*.

Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
 Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida, habebam,
 Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos; 15
 Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.
 Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
 Alternis igitur contendere versibus ambo
 Cœpere: alternos Musæ meminisse volebant.

quercu sacra. Quid egissem? Namque non habebam Alcippen, nec Phyllida, quæ domi separaret a matribus agnos abducos ab ubere. Præterea magna erat contentio, Corydonis cum Thyrside. Attamen postpositi mea negotia cantui illorum. Itaque cepit uterque certare versibus alternis: Musæ enim volebant per vices ut

nemo dubitabit.—13. *atque* Longob. sec. Moreti. et Zallch. *hic que* quart. Moreti. Pierius memorat a viris nonnullis doctis recitari: *eque cava*.—14. *neque Ph.* fragm. Moreti.—15. *quæ clauderet hædos* Medic. Sic conveniret cum v. 7 et 9, sed in marg. *agnos. pasceret agnos* frag. Moreti.—18. *A. ergo c.* Rottend. sec.—19. *alternis Musæ cecinisse volebant* nusquam legitur: quod magis expeditum esset. *alternos M. m. volebam* Medic. cum Menag. et pro var. lect. in Moret., uti Serv. alios legere ait, ut sit sensus: *Optabam, o Musa, meminisse alternos, h. omnia, quæ dixerunt, tenere; nam et in fine dicturus est: Hæc memini.* In vulgari lectione, quam tamen Messias Arusianus et Nomes Marcellus agnoscunt, jejuna est sententia, quocunque te veritas: sive ut ad duos pastores referatur, ut in Nota feci, sive ut ad Melibœum, ut vulgo acci-

NOTÆ

13 *Mincius*] Fluvius Galliæ Cisalpinæ lenissime fluens, *Menzo*: e Benaco lacu emissus, Mantuam alluens, indeque influens in Padum.

Eque sacra, &c. quercu] Sacra apud Græcos, qui eam dicabant Jovi, et singulis addicebant Dryadas et Hamadryadas; quæ cum illis, et viverent, et occiderent: ab *ἅμα simul*, et *δρὺς quercus*. Apud Romanos item: qui Nymphas sive *Viras querquetulanæ* colebant, præsidēs illius querceti, quod Romæ intra portam fuit, appellatam ideo, *querquetulanam*: ex Festo. Apud Gallos etiam: quorum sacerdotes Druidæ, inde quoque appellati, sacra nulla faciebant sine quærneo visco, *guy de chêne*: ex Plinio, l. xvi. 44.

Examina] Apum coloniæ, ad novas sedes quærendas emissæ: dictæ sic, vel ab *exundo*, quia ab alvearibus exeant; vel melius, ut probat Vossius

in Etym. quasi *ἔξημμενα simul ligata*. Apes enim dictæ sunt ab antiquo verbo, *apo*: hoc autem deductum ab *ἄπρω ligo*: quia sæpe apes colligatæ in cumulum videntur. Ge. iv. 257. *Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent*. Et adhuc Latine aptum dicitur, quicquid ligatum et conjunctum est. G. III. 168. *Ipsæ e torquibus aptos junge pares, &c.*

14 *Alcippen, nec Phyllida, &c.*] Familiarum Melibœi nomina. *Alcippe*, ab *ἀλκή subsidium*, et *ἴππος equus*; quasi, curans equos. *Phyllis*, a *φύλλον folium*.

16 *Et certamen erat, Corydon, &c.*] Antiptosin hic Ramus agnoscit, casum pro casu, *Corydon*, pro *Corydoni*: Erat Corydoni magnum certamen cum Thyrside. Alii *certamen* accipiunt, quasi *certator*: qua figura dicitur *Æn.* v. 339. *Nunc tertia palma Diorea*: id est, *tertius victor*. De *Musis*, Ecl. III. 60:

Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis. 20

Cor. Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite; proxima Phœbi
Versibus ille facit; aut, si non possumus omnes,
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.

Thyr. Pastores, hedera crescentem ornate poëtam, 25
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro;
Aut, si ultra placitum laudarit, baccare frontem

cantarent. Hos Corydon, illos Thyrsis dicebat, sua quisque vice. COR. Nymphæ Bœotia, nostra delicia: vel inspirete mihi carmina, qualia inspiratis meo Codro (ille composuit proxima carminibus Apollinis) vel si non omnes possumus id assequi, hoc loco canora mea tibia suspendetur e sacra pinu. TH. Pastores Arcadia, coronate hedera me poëtam crescentem, ut Codro rumpantur viscera præ invidia: aut si laudaverit me ultra quam volo, coronate mihi frontem baccare; ne lingua maligna

pitur; ut sit: *Musæ volebant me meminisse alternos; h. jubebant. Musæ jubent canere, non vero meminisse ea, quæ ab aliis canebantur; etsi nemo dubitet, carmina audita pastorem memoriæ mandare potuisse, ut Ecl. ix. 38, 45, 53. Equidem totum versum insititum esse arbitror; supplere vetus poëta ster voluit id, quod provide Maro omiserat, cum scripsisset: Alternis igitur contendere versibus ambo; Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.*—20. *Hæc Corydon Franc.*—22. *concedunt Menag. proxima Phæbo alter Rottend. et Leid., male.*—24. *His a. Ven. pendebat Voss. quercu Zulich. a m. pr. pro pinu pino Gud. pro div. lect., ut Ecl. viii. 22.*—25. *nascentem Medic. a m. pr. cum nonnullis aliis ap. Pier., Heins. et Burm. forte ex interpretatione.*—26. *Codri Moret. sec. et Gud. a m. sec.*—27. *placidum Longob. Pier. et Goth. pr.*—28.

NOTE

21 *Nymphæ, &c. Libethrides]* Primum hoc amœbæum continet vota pro poësi; petitque Corydon a Musis, ut sibi dent vim condendi carminis, qualem Codro concesserant: alioquin se artem depositurum. *Nymphæ]* Musæ. *Libethrides]* Præsides Libethrii fontis: quem Solinus, c. viii. in Magnesia locat, vocatque præsidium poëtarum; cæteri in Bœotia, ad Heli-conem, auctore Pausania in Bœot. qui addit, signa ibidem esse Nympharum et Musarum.

22 *Codro]* Codrus poëta fuit Virgilii temporum æqualis: ut probat Servius ex elegiis Valgii quæ perierunt.

24 *Hic arguta sacra, &c.]* Mos fuit emeritorum aliqua in arte, ut artis instrumenta Diis ejus præsidibus sus-

penderent. Sic Vejanus gladiator apud Horat. Ep. i. 1. 4. *Vejanus armis Herculis ad postem fixis latet abditus agro. Sacra pinu]* Sacra magnæ Deorum matri Cybele, propter amicum Atyn in pinum commutatum.

25 *Pastores hedera]* Hedera, non tantum lauro, coronantur poëtæ. Vel quia, sicut lauri, sic hederae semper virent: ideoque carminibus portantur æternitatem. Vel quia poëtæ Baccho etiam sacri sunt, propter furorem, quo interdum Bacchantium instar corripiuntur. Unde e duobus Parnassi jugis, alterum dictum *Cirrha*, sacrum est Apollini; alterum dictum *Nisa*, sacrum Baccho.

27 *Laudarit, baccare frontem, &c.]* Erat in laude immodica species quæ-

Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Cor. Setosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus

Et ramosa Micon vivacis cornua cervi.

30

Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota

Puniceo stabis suras evincta cothurno.

fascinet poëtam crescentem. COR. O Diana, puer Mycon offert tibi hoc caput pilosi apri, et arborea cornua cervi longævi. Si hoc sit mihi stabile, statueris inte-

ne puero noceant mala signa Glossator Barthii Adv. 37, 5. futuro in Voss. altero ab eadem manu superscriptum susurro.—29. Setosi scripturam Burm. e libris emendavit. Setosi vulgo.—30. Micon reposui: vid. sup. ad III. 10. Vulgo Mycon. Myco alter Menag. parvos (a m. pr.) Et raros Amycon Medic.—31. levi duo, ut solent.—32. suras stabis evincta Goth. pr.—33. hæc tibi tibi multi

NOTÆ

dam fascinationis: quia *Nemesis*, Dea scelerum ultrix, et bonorum remuneratrix, inde iram concipere putabatur; et ab eo qui sic laudatus fuerat, pœnas repetere. Ait et Plinius l. vii. 2. *esse in Africa familias quasdam effuscinantium: quarum laudatione intereant probata, crescant arbores, emoriantur infantes.* Ad avertendum igitur fascinum, vel baccaris corona quasi amuleto utebantur: vel landi præmittebant voculam, *præfascini*, sive, *præfascine*, hoc est, *sine fascino*: ut innerent se laudare sincere, non animo fascinandi. Ita Plaut. Asin. II. 4. 84. *Præfascine hoc nunc dixerim: nemo etiam me accusavit merito meo: neque me Athenis est alter hodie quisquam, cui credi recte æque putent.* Sensus igitur Eclogæ est: Coronate me, aut lauro, ut invidia rumpatur Codrus; aut baccare, ne me fascinet maligna, id est, immodica laudatione. De baccare, Ecl. iv. 19. De fascino, Ecl. III. 103.

29 *Setosi caput hoc apri, &c.*] Secundam amœbæum habet vota pro venatione, reque rustica. Ac primo Corydon offert Diane, per Myconem amicum, caput apri, et cervi cornua; vel ~~apri~~, vel fani valvis aut parietibus arguenda: tum statuat integram pro-

mittit e marmore. *Thyrsis* primo jocose agit cum *Priapo* ludicro numine: mox ei, vincendi studio et inani jactantia, marmoream, aureamque statuat vovet. De *Delia*, Ecl. III. 67. De *Mycone*, Ecl. III. 10.

31 *Si proprium hoc fuerit*] Si hoc mihi proprium, et quasi meum ac perpetuum addicas. Sic enim Æn. I. 76. *Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.* Et Æn. III. 85. *Da propriam Thybræ domum.* Item Æn. VI. 871. *propria hæc si dona fuissent.* Quid autem est illud, *hoc*? Ut talia carmina faciam, qualla Codrus, inquit Servius. Male: quid enim Diana, aper, et cornua ad poësim? Melius: ut quod in apri hujus et cervi venatione mihi contigit, hoc mihi sit proprium; nempe feliciter venari.

32 *Puniceo*] Hujus quoque sive rubri coloris, marmor est, *porphyrites*: in Ægypto frequens ex Plinio l. xxxvi. 7. *Suras*] Sura pars est tibie maxime carnosa et mollis, quæ solis inest hominibus. *Cothurno*] Cothurnus est calceamenti genus utrique aptum pedi, et utrique sexui. Non multum differre videtur ab ocreis, siquidem alte suras includit. Æn. I. 341. *Purpureoque alte suras vincire cothurno.* Fuit in usu, tam in venatione, ut hinc

Thyr. Sinum lactis, et hæc te liba, Priape, quotannis
Expectare sat est : custos es pauperis horti.

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus ; at tu, 35

Si foetura gregem suppleverit, aureus esto.

Cor. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cynis, hedera formosior alba ;

Cum primum pasti repetent præsepia tauri,

Si qua tui Corydonis habet te cura, venito. 40

gra e polito marmore, ligata calceamento purpureo circa tibias. TH. O Priape, satis est te singulis annis expectare a me vas lactis, et has placentas : tu es custos horti pauperis. Nunc te posuimus e marmore, iuxta præsentem facultatem. Sed si factus reparaverint gregem, tu eris ex auro. COR. Galatea Nerei filia, gratior mihi quam thymus Hyblæ, candidior quam cyni, pulcrior quam alba hedera : statim atque saturati tauri redibunt in stabula, accede, si habes aliquam curam tui Cory-

apud Heins. et Burm. cum Goth., pr., quod magis vulgare esset.—35. et tu Rottend. ac tæ Menag.—36. greges Goth. sec.—37. Nunc Galathea thimo—mihi Parrhas., aperta aberratione. Nerine: ex *Nepelw*. Alias est *Νηρηϊον*.—38. cigno alter Rottend.—39. repetunt multi ap. Heins. præsepia fragm. Moreti, vitiose.—40. tibi Ven.—41. Sardois ex gr. *Σαρδῖος*. v. Intt. ad Sammonic. de

NOTE

patet ; quam in theatro, quo primum a Sophocle inductus est. Sed tragicus a venatorio in eo differt, quod tragicus spissiori subere suppactus esset, ad augendam dicentis statutam ; ut innuit Juvenalis, Sat. vi. 504. Breviorque videtur virgine *P'ygmaea*, nullis adjuta cothurnis.

33 *Sinum lactis*] *Sinum*, *sini*, vas est a *sinu* dictum, quod majorem cavationem quam pocula habeat, inquit Varro. Sed cum prima syllaba, in *sino*, sit longa, in *sinu* brevis : videtur Vossio deducendum a *δινῶ*, *verso*, *circumago* : quia in eo butyrum versando conficiebatur. *Liba*] *Libum*, placentæ genus, ex farina, melle, et oleo : sic dictum, quia pars ejus in ignem sacrificiorum injecta Diis libabatur : *Libare* autem pro sacrificare sæpe sumitur, etsi proprie de liquidis tantum debeat dici, quæ paulatim effunduntur : *Λεῖβω* enim est *stillo*. *Priape*] *Priapus* Veneris et Bacchi filius ; *Lampsaci*, quæ urbs est ad Helles-

pontum, natus et inprimis cultus : custos hortorum, quorum in limine statuum ei rudem et quasi informem ponebant.

36 *Si fatura gregem suppleverit*] Si damnum, quo grex meus affectus est, factus novi reparaverint. *Fatura* enim, sunt agni novi. *Supplere*, est, quod deest sufficere : talia sunt in exercitu *supplementa*, novi milites.

37 *Nerine Galatea*] Tertium amœbænum continet amicæ desideria. Corydon invitat eam tribus mollissimis blanditiis, ut sub noctem ad se veniat. *Thyrsis* tria imprecatur sibi, quo testetur diem sibi anno esse longiorem : et juvencos incusat suos, quasi diutius pascendo producerent diem, et noctem removerent. *Nerine*, id est, Nerei filia et Doridis. *Nympha* fuit a Polyphemo amata, qui cum Acim, Siculum pastorem, Fauni filium, sibi ab ea præferri intelligeret, eum rupe impacta interfecit. Galatea mortuum pastorem miserata, mutavit in flu-

Th. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
 Horridior rusco, projecta vilior alga :
 Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est.
 Ite domum pasti, si quis pudor, ite iuveni.

Cor. Muscosi fontes, et somno mollior herba, 45
 Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,
 Solstitium pecori defendite; jam venit æstas

donis. *Th.* Ego vero appaream tibi asperior quam herba Sardonica, spinosior quam ruscus, abjectior quam alga ad littus ejecta: si hæc dies non mihi jam videtur prolixior quam annus integer. Abite in stabulum, o boves jam saturati: abite, si vobis est aliquis pudor. *Cor.* Fontes muscosi, et gramen dulce ad somnum, et virens arbutus quæ vos inumbrat raris foliis, protegit pecus contra calorem solsti-

Medic. pag. 481, sicque editum statim in Ald. sec. Sed Medic. cum aliis Heins. Longob. et Medic. Pierii, et Goth. sec. *Sardonis*, ut et ipsi Gr. *Σαρδόνιος*. *Σαρδόνιος* κατὰ κύμα Theocrit. xvi, 86. nec aliter expressum in edd. antiquis et Ald. pr. *Sardonis* Gud. bini Leid. et Ven. *Sardinis* Pierii duo. vid. Heins. *videat* alter Menag. et ed. P. Dan. *videat* fragm. Moreti. *tibi vithier* Menag. a m. pr., aberratione calami ex seq. *herbis*.—42. *rusto* Giph. ind. Lucret. ex mss., ut Ge. II, 413. *visco* Parrh.—43. *totoque* Voss. *est* deest Parrhas. *anno et* Medic. a m. pr.—45. *mollior alba* Parrhas., forte pro *alga*, quod repetitum ex v. 42. *Burm.*—46. *Et quæ nos rura* fragm. Moret. *nos* etiam conjiciebat Jo. Schrader. *Et quæ rura tegit viridis* eos Goth. sec.—

NOTE

vium cognominem, qui in Ætna monte ortus in mare Siculum deferitur. *Coridon* Galateam suam rusticulam, *Nerinen* Galateam hic vocat, quasi *Nymphæ* illi forma supparem.

37 *Thymo mihi dulcior, &c.*] *Dulcior* odore, non gustu. *Hybla*] mons in Sicilia, thymo abundans, atque apibus.

41 *Sardois herbis*] Sic dictis, quia nascuntur in Sardinia insula: et mandentium ora sic contrahunt, ut ii quasi ridentes earum veneno emoriuntur. Unde proverbium: *Sardonicus risus*. *Ruscus*] virgultum acutis foliis et pungentibus, *du houx*. *Alga*] herba vilis, foliis lactuce similis, in mari nascens, unde ad littus ejactatur.

45 *Muscosi fontes*] Quartum amœbæum continet commendationem agrorum et tectorum: agrorum quidem a fontibus, gramine, et umbra; tectorum autem, a foco et igne. De musco, Ecl. vi. 62.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

H

Somno mollior] *Mollis* et comoda ad somnum. Sic dixit Propert. l. III. 15. 29. *Et durum Zetum, et lacrymis Amphiona mollem*, id est, mollem ad lacrymas.

47 *Solstitium pecori defendite*] *Solstitium* duplex est, unum æstivum, in 1. gradu Cancræ, de quo hic agitur; tunc æstas est summa, diesque nobis longissimus: brumale alterum, in 1. gradu Capricorni; et tunc hyems summa, diesque brevissimus. *Solstitia* dicta non quod ibi Sol stet immotus, sed quod alterius non progrediatur, et iter suum incipiat relegere: unde quia eundo et redeundo bis eidem viæ videtur insistere, ideo nobis quasi immotus apparet. *Solstitium* tamen, et *solstitia*, præter Collemellam veteres omnes de æstivo tantum intelligunt, ut hic Virgilius; hyemale vero *brumam* vocant. Ita Cerdanus in Ge. I. 100. Dicitur porro:

Torrida, jam læto turgent in palmite gemmæ.

Th. Hic focus, et tædæ pingues, hic plurimus ignis
Semper, et assidua postes fuligine nigri.

50

Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

Cor. Stant et juniperi, et castanæ hirsutæ ;

tialem : ætas nunc imminet calidissima, nunc gemmæ tument in secundo palmitē. Th. Hic semper est focus, et tædæ pingues, et multus ignis, et limina perpetuo fumo nigrantia : hic non magis timemus frigus Boreæ, quam lupus timet multitudinem ovium, aut fluvii rapidi timent ripas. Cor. Hic sunt juniperi, et casta-

48. *lento* Medic. a m. sec.—49. *et plurimus* Menag. pr.—51. *Hiac tantum* Servii tempore nonnullos legisse colligas e scholio ad v. 49.—53. Hunc versum sequenti subjicit Moreti quart. At doctus Britannus, qui mox Corydonis amicam Phyllidem laudari meminerat v. 63, ne nunc ipsi amica eripiat a Thyrside v. 59, versuum ordinem mntabat, et post v. 52 subiciebat tetrastichon 57—60 et Corydoni asserebat; alterum vero : *Stant et juniperi, Thyrsidi.* Ita vero Thyrsin tanto manifestius inconstantia reum facit, qui intra paucos versus Alexidis et Lycidæ amorem profitetur. Scilicet fugiebat virum doctum, quod supra monuimus, non ex sua persona pastores hæc

NOTÆ

Defendere aliquem ab aliqua re, supra, v. 6. *teneras defendo a frigore myrtos*; et defendere aliquam rem alicui, ut hic, et apud Horat. Od. l. i. 17. 3. *igneam Defendit ætatem capellis.*

48 *In palmitē gemmæ*] Palmes proprie de vitibus dicitur, id quod in arboribus *sarculus*: nempe lignum illud quod ex ipsa stirpe quotannis emergit, gemmasque producit; quæ deinde abeunt in virgulas: virgulæ autem veluti palmæ digitos exhibent. *Gemmæ*] Nodi sunt palmitum, qui corticem rumpunt, et in pampinos aut racemos evadunt. Dicuntur quoque *oculi*, ob figuram.

49 *Hic focus, et tædæ*] *Focus* locus est continens et *fovens* ignem. *Tædæ* ligna quælibet, materies ignis. Proprie tamen *tædæ* arbor est, a *picea* non admodum diversa, ignem facile concipiens propter pinguedinem: in sacrificiis pro face adhiberi solita: unde sæpe apud poëtas, *tædæ* pro *facibus*.

51 *Boreæ*] Ventus est flans a septentrione, frigidus et siccus: a *Bodæ* clamo, et *pæu* decurro; quia flat cum sonitu. Vocatur et *Aquilo*, a vehementiori flatu et volatu: quasi *Aquila*, inquit Festus. Strymonis Macedoniæ fluvii filius, Orithyiam Erechthei Athenarum regis filiam rapuit, ex qua suscepit Calaim et Zetem, quibus deinde ex patria origine alæ succreverunt.

53 *Stant et juniperi*] Quinto amœbæo describuntur effectus varii præsentia et absentia amici et amicæ. *Stant hirsutæ*, nempe nucibus, quæ cum hirsutis echinis inclusæ sint, arborem ipsam, si multæ sint, amœna quadam hirsutie spectabilem reddunt. Ita Æn. vi. 300. *stant lamina flamma, Juniperus*] Arbor foliis, spinarum in modum, angustis, et acutis: baccis parvis rotundis, et odoratis, *genicere*. De *castaneis*, Ecl. i. 82. Versus gravitate insignis, propter spondæum quinti pedis, et hiatum geminum syllabæ longæ, absque synalæpha, more Græco.

Strata jacent passim sua quæque sub arbore poma ;
 Omnia nunc ridet : at, si formosus Alexis 55
 Montibus his abeat, videas et flumina sicca.

Th. Aret ager ; vitio moriens sitit aëris herba ;
 Liber pampineas invidit collibus umbras :
 Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit :
 Jupiter et læto descendet plurimus imbri. 60

Cor. Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
 Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo :

nec hirsuta : jacent hinc inde sub arbore sui quique fructus : nunc omnia pulchra sunt : sed si pulcher Alexis discedat ex his collibus, videbis fluvios ipsos arentes. TH. Campi arescunt, gramina pereunt exusta cæli æstu nimio, Bacchus abstulit montibus pampinos umbriferos : sed omnis sylva revirescet ad adventum nostræ Phyllidis, et multus aër solvetur in pluviam fertilem. COR. Populus acceptissima est Herculi, vinea Baccho, myrtus pulchræ Veneri, Apollini sua laurea : Phyllis

canere, sed esse parva carmina in medium allata.—54. Quod jam antea Heinsii et Gronovii ad Liv. III, 22 aliorumque emendatione reponendum esse visum est : *sua quaque sub a.*, nunc recepimus. Ita enim sermonis ratio postulat, ut aut sit : *jaçant poma sub sua quaque arbore*, aut : *sub quaque arbore poma sua*, h. nativa ejus arboris, ut Ge. II, 82. Contra adversante sermonis genio legebatur : *sua quaque*.—56. *flumina cæca* Ven. Heinsii, quod Heins. illustrat. Est tamen alienum ab h. l. *cæca fossa* sunt opertæ, obstructæ ; non, siccata. *siccas* Gud.—58. *voss* Voss. alter a m. sec.—59. *adventum* Ven. nostrum nemus Leid. C.—60. *descendit* quinque Barm. *imbre* aliquot.—64. *Nec*

NOTE

54 *Sua quaque sub arbore poma*] Multiplex est interpretatio. I. *Quaque poma jacent, sua sub arbore*. At tum *sua* vel contrahitur unam in syllabam, ut in *suavis, aureus*; vel *sa*, non *sua* dictum est, more veterum, qui *sua, sa, sum* dixere: inprimis Ennius, cujus in fragmentis extat; *Postquam lamina sis oculis bonus Ancus reliquit*. II. *Quaque sub arbore, sua jacent poma*. At tum legitur *quaque* non *quæque*, ut ad arborem referatur: sed sine veterum librorum auctoritate. III. Absque his triciis, quidni dicas: *Sub arboribus jacent sua quaque poma*?

58 *Liber*] Bacchus de quo Ecl. v. 30. sic dictus; vel quia Bœotiam, in qua natus erat, liberam fecit, ut ait Plutarch. vel quia vinum liberat animum curis, aut loquendi libertatem inducit.

60 *Jupiter et læto, &c.*] Jovem veteres aërem dixere; eundemque Vestæ, sive Terræ conjugem, quam imbre fecundat. Ge. II. 325.

61 *Populus Alcidæ*] Sextum et ultimum amœbæum laudes prosequitur amici et amicæ, easque laudes a variis arboribus petit. *Populus, le peuplier*, sacra Herculi, quia is populo coronatus adiit inferos: unde pars ea foliorum, quæ capiti appressa erat, ex capitis sudore palluit; quæ pars ad auras obversa erat, loci fuligine nigram quandam viriditatem contraxit. De *populo*, Ge. II. 13. De *Alcide*, Æn. v. 414. *Vitis*] Baccho sacra, quia vini inventor apud profanos auctores habetur. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. VI. 15.

62 *Myrtus*] Veneri sacra, vel propter odoris delicias; vel quia frequens

Phyllis amat corylos; illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.

Th. Fraxinus in sylvis pulcherrima, pinus in hortis, 65
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at si me, Lycida formose, revisas:
Fraxinus in sylvis cedat tibi, pinus in hortis.

Mel. Hæc memini, et victum frustra contendere Thyrsim
* Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.* 70

amat corylos: quamdiu Phyllis amabit illas; nec myrtus, nec laurus Apollinis superabit corylos. Th. Fraxinus formosissima est in nemoribus, pinus in hortis, populus in fluminibus, abies in montibus excelsis: sed si me sæpe invisas, o pulcher Lycida; fraxinus in nemoribus, pinus in hortis, cedet tibi. MEL. Recordor illorum carminum, et quod Thyrsis superatus frustra pugnaverit. Ab illo tempore Corydon, habetur a nobis vere Corydon.

myrtus vincet Veneris. Sic præfixum verbis Servii ad h. v., quod et ipsum habet suavitate.—67. ac Medic. a m. pr.—68. cedat e Medic. et aliis Heins. reposuit. Laudabat idem e Longob. Pierius. Vulgo lectum: cedet.—69. Hæc memini: victum et f. Oblongus Pierii. Thyrsim multi: at v. ad Ecl. II, 26.—70. nobilis conj. Nannius. Dedi versus interpretationem qualemcunque in Notis. Fateor tamen, non nisi ægre eam ex verbis exsculpi: totumque versum esse tam inertem, ut vix eum a Virgilio profectum esse mihi persuadeam.

NOTE

in littore maris, cuius e spuma Venus orta fingitur. Ecl. II. 54. *Laurea*] Sacra Phœbo, propter Daphnen in laurum mutatam. Sumitur sæpius pro corona e lauro: hic tamen pro ipsa arbore: ut et apud Hor. Od. I. II. 15. 9. *Tum spissa ramis laurea. De lauro, Ecl. II. 54. De corylis, Ecl. I. 14.*

65 *Fraxinus, &c.] Freme. Abies, sapin, &c.*

69 *Et victum frustra, &c.] Victoria penes Corydonem. Quia Corydon in primo amœbæo, orditur a pietate in Deos; Thyrsis a rabie, quia inimicum incessit. In secundo Corydon invocat Dianam castum numen; Thyrsis Priapum, obsecrum Deum. In ter-*

tio Corydon blandissima vota facit: Thyrsis dira imprecatur sibi. In reliquis Corydon læta; Thyrsis tristitia ut plurimum canit.

70 *Ex illo, &c.]* I. Servius vult hic sensum abruptum esse, ex decoro pastoralis rusticitatis: et sic supplet: Ex illo tempore Corydon est nobis, habetur a nobis, victor nobilis supra omnes. Sed hoc durum. II. Nannius unus omnium legit, non quidem nobis, sed nobilis, sen nobilis per contractionem: sed hoc durius et absque auctoritate. III. Simplicius: ex illo tempore Corydon habetur a nobis vere Corydon, id est, vere dignus ea fama qua floret apud omnes.

ECLOGA VIII.

PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUÆ sunt hujus Eclogæ partes. Prima e tertio, secunda e secundo Theocriti Idyllio fere deprompta. In prima, juvenis, Nisæ puellæ proci, Mopsum rivalem sibi prælatum dolet. In secunda, venefica Daphnim, a se aversum, incantationibus magicis ad se suumque amorem pellicit. Primam canit Damon, secundam Alphesibœus: neuter in sua; sed hic in veneficæ, ille in proci persona. Utrumque pastorem inducit Virgilius. Tum opus dicat Asinio Polioni; non, ut multi putant, Octaviano Cæsari: quemadmodum notæ docebunt.

Scripta est anno U. C. 715. Virgilii 31. L. Marcio Censorino, et C. Calvisio Sabino, Coss. cum Pollio, subactis Parthinis, et perlustratis oræ Illyricæ populis, per Venetiam et Timavi fluvii ostia, Romam ad triumphum rediret.

NOTÆ

PHARMACEUTRIA] Id est, *veneficia*: *φάρμακουργία veneficia*. Titulus autem *φάρμακον* enim ambigua vox est: et ad secundam tantum Eclogæ partem modo remedium, modo venenum significat: unde *φάρμακός veneficus* et attinet, quæ canitur ab Alpheisibœo.

DAMON, ALPHESIBŒUS.

PASTORUM Musam Damonis et Alpheisibœi,
Immemor herbarum quos est mirata juvenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,

Narrabimus carmen pastorum Damonis et Alpheisibœi, carmen Damonis et Alpheisibœi, quos canentes admirata sunt vacca oblita pabuli: quorum ad cantum obstu-

3. *carmina* Leid. sec. Mentel. pr. et a m. pr. Reg., sicque ms. Lengnich., ut

NOTÆ

DAMON] Ecl. III. 17. *Alpheisibœus*] visus, e luporum cervariorum genere, Ecl. v. 73. maculosa et varia pelle.

3 *Lynces*] *Lynx*, animal acutissimi

Et mutata suos requierunt flumina cursus;
Damonis Musam dicemus et Alphesibœi.

5

Tu mihi seu magni superas jam saxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris; en erit unquam

puere lynces, et fluvii turbati cohibuerunt suos cursus. Tu mihi fave o Pollio! sive jam transcendis rupes Timavi, sive veheris circum littus maris Illyrici. Nunquamne

~~~~~

sit Græcismus.—4. *Et mirata suos* ed. Ven., quod sane placere potest. *suo* Medic. a m. pr. *liquerunt* nonnulli Pier. et Heins. cum Goth. sec., ex inducta interpolatione.—6. *jam magni superas seu* Parrhas.—7. *regis* quartus Moreti et

NOTÆ

4 *Requierunt*, &c.] Vel neutrum est, hoc sensu: Flumina mutata secundum suos cursus, id est, mutato cursu deflectentia ab alveo, ut ad pastores currebant; quieverunt et steterunt, postquam ad eos pervenere. Vel activum est, hoc sensu: flumina stiterunt cursum; *mutata*, id est, *turbata*: undis quæ affluebant, in eas quæ jam steterant, incurrentibus. Sic Propert. l. ii. 22. 25. *Jupiter Alcmenæ geminas requieverat Arctos*. Id Seneca in *Hercule* (Ætæo, 1586. *Quam tuas laudes populi quiescant*).

6 *Tu mihi seu*, &c.] Pollionem hic appellat, non Octavianum: bellum enim Illyricum et Dalmaticum ab Octaviano Cæsare non gestum est, nisi post devictum occisumque Sextum Pompeium. Pollionis autem expeditio in Parthinos, Illyrici populos, omnino in hoc ipsum tempus cadit: ut constat ex fastis Capitol. et animadversionibus Jos. Scaligeri ad Euseb. Errat tamen in eo Scaliger, quod per *saxa Timavi*, res intelligat ab eodem Pollione gestas circa Altinum, urbem in Venetia: quibus de rebus ita Velleius l. ii. postquam Lucii Antonii Perusinam deditionem descripsit. *Pollio Asinius cum septem legionibus, diu retenta in potestate Antonii Venetia, magnis speciosisque rebus circa Altinum aliasque ejus regionis urbes editis, Antonium petens, vagum adhuc*

Domitium et propriæ classis factum ducem, consiliis suis illectum ac fide data, junxit Antonio. Unde manifestum est res illas a Pollione, contra Octavianum, et pro M. Antonio Lucii fratre, gestas esse: neque Virgilius adeo expertus fuit bonæ mentis, ut in ipsis Octaviani oculis Pollionem laudaret, ob ea ipsa quæ adversus ipsum præclare gesserat. Igitur melius hæc intelligo de reditu Pollionis e Dalmatia Romam: non recto quidem itinere; sed oram Illyricam, et ipsa Venetiæ littora lustrando.

Timavi, &c.] *Timarus*, Fluvius Carnorum, qui populi sunt in Forojuliensi ditione, *dans le Frioul*. Latissimus, sed brevissimus ejus decursus: quippe novem fontibus e monte erumpens, ad fanum Diomedis, nunc *S. Giovanni*; non longo post spatio in mare Hadriaticum devolvitur. Ad ejus ostia insulæ parvæ quædam sunt, insignes calidis fontibus, qui maris æstu increscunt. Has forte insulas vocat hic Poëta, *saxa Timavi*.

7 *Illyrici*] *Illyricum*, regio amplissima, in longitudinem obversa Italiæ, a qua per mare Hadriaticum dividitur: universim hodie dicta, *Eslavonie*. Vulgo duas in partes apud veteres divisa, *Liburniam*, quæ ad occasum; et *Dalmatiam*, quæ ad ortum est. *En erit*] Ecl. i. 68.

Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
 En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
 Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno? 10
 A te principium; tibi desinet; accipe jussis
 Carmina cepta tuis, atque hanc sine tempora circum
 Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

aderit illud tempus, quo permittetur mihi narrare tua gesta? Nonne aderit illud tempus, cum potero laudare per totum orbem tuas tragœdias: quæ solæ dignæ sunt cothurno Sophoclis? A te incepti, in te finiam: excipe versus inchoatos ex mandato tuo; et permitte ut hæc hederæ repat circum caput tuum, inter lauros tri-

.....

Leid. et erit Medic. a pr. m.—8. *liceat mihi cum tua duo Moret. mihi ut liceat primus Moreti. mihi quo l. Goth. sec.*—9. *liceat mihi totum alter Rottend.*—11. *desinit Schol. Horat. Cruqu. ad Epist. i, 1, 1 cum Leid.*—12. *tempore alter Rottend.*—13. *laurus Charis. lib. i, f. cum aliis Grammaticis apud Pierium.*—

NOTE

10 *Sophocles, &c.*] Scripsit quidem Augustus tragœdiam *Ajacem*; sed posterioribus, ut verisimile est, pacatisque temporibus. Adde quod in lucem non edidit; ac ne perfecit quidem, sed delevit: unde dicere solitas erat, *Ajacem suum in spongiam incubuisse*, ut est apud Suetonium. At ex Horatio Od. i. ii. 1. constat Pollionem, triumphi sui tempore, tragœdiarum scriptorem fuisse nobilem. *Paulum severæ Musæ tragœdiæ Desit theatris, &c.* Per *cothurnum*, altiorum calceum, tragœdia ipsa intelligitur: ut per *soccum*, calceum humilem, comœdia, versusque humiles. Horat. de A. P. 89. *Indignatur enim privatis ac prope socco Dignis carminibus narrari carna Thyestæ.* *Sophocles* Atheniensis, tragicæ poëseos princeps, exhibuit fabulas 123. in quibus ter et vices victoriam retulit; quarum postrema cum ei præter spem contigisset, repentino gaudio expiravit. *Cothurnum* primus induxit in theatrum. De *cothurno*, Ecl. vii. 82.

11 *A te principium; tibi desinet, &c.*] Videri potest hoc ad Augustum spectare: cujus in honorem primam Eclogam, et ultimum opus *Æneida*

conscripsit. Melius tamen ad Pollionem, cujus gratia recuperavit agros, indeque scribendi occasionem arripuit. Quod si non desinit in ejus laudibus, ut promiserat; memineris multa poëtas promittere, quæ non exsolvunt.

13 *Hederam, &c.*] Permite ut cingam tibi caput hac hederâ poëtica; dum te milites tui triumphantem coronant lauro victrici: id est, ut te laudem poëtam poëta; dum te victorem laudant ii, qui tecum victores sunt. Olim corona poëtarum ex hederâ, triumphantium e lauro: quam deinde poëtis etiam e lauro data est. Vide Ecl. vii. 25.

Victrices lauros] Triumphum intelligit Pollionis de Parthinis: anno u. c. 715. 8. Kal. Novemb. de quo, in argumento Ecl. iv. dictum est. *Parthinis* autem, sive *Parthini*, qui fuerint ambigitur. Hos in Macedonia Plinius, in Epiro Strabo collocat: in Illyrico ceteri, eaque Illyrici parte, quæ Dalmatia proprie dicitur. Rusus qua in parte Dalmatiæ, dubitatur. Urbs enim eorum præcipua statuitur a Cæsare in ea Dalmatiæ ora, quæ Dyrrhachio et Macedonia confinis.

Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
 Cum ros in tenera pecori gratissimus herba ; 15
 Incumbens tereti Damon sic cœpit olivæ :
Dam. Nascere, præque diem veniens age, Lucifer, al-
 mum ;
 Conjugis indigno Nisæ deceptus amore
 Dum queror, et Divos, quanquam nil testibus illis
 Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora. 20
 Incipe Mænaios mecum, mea tibia, versus.

umphales. Vix frigida tenobræ noctis abierant ex aëre, cum ros in molli gramine jucundissimus est pecudibus. Tunc Damon, innitens oleæ tereti, sic orsus est. DAM. Orere Lucifer, et prævius advehe lucem: dum conqueror, debui insano amore Nisæ sponsa, et moriens appello Deos in ultima hora vitæ: quævis nihil mihi profuit attestari eos. Incipe mecum, o mea fistula, pastorales cantus Mænali!

14. *discesserat* Pierii Oblong. Parrhas. et Leid. cum Goth. sec. v. ad Ecl. II, 67.—15. *herba est*; sustulit est Heims. auctoritate librorum: et jam Pierius suadebat.—17. *postque diem Zulich. quæque Leid., male.*—19. *queror ad Divos* Moreti quartus, sed sic copula desideratur.—20. *extremam* Gud. *alloquar* Leid.

NOTÆ

est. Alii Dionem secuti *Epidaurum* esse volunt, *Ragusæ*: in media fere Dalmatia. Alii *Salonas* esse putant, in eo Dalmatiæ littore, quod a Macedonia remotissimum est: idque auctore Servio, qui de Salonis urbe Dalmatiæ triumphasse Pollionem ante consulatum refert. Hinc factum est, ut Josephus ipse Scaliger in Eusebium p. 162. duplicem ejus triumphum perperam distinxerit, primum de Salonis Dalmatiæ, ante consulatum; alterum de Parthinis Macedoniæ, post consulatum: sed contra fautorum fidem, contra fidem historiarum: quæ res ab eo gestas usque ad consulatum, immo itinera ejus omnia fere describit, absque ulla prioris illius in Dalmatas expeditionis mentione. Dicendum igitur, unica expeditione Pollionem Illyricum perlastrasse: eamque victoriam et Dalmaticam fuisse dictam, quia Dalmatia præcipua pars Illyrici; et Parthinis, quia Parthini tum in Dalmatia

forte plurimum poterant; et *Saloni-nam*, quia Parthinorum ditio ad hanc usque urbem pertinere etiam potuit.

16 *Incumbens tereti olivæ*] Dicitur *teres*, quicquid rotundum et oblongum est, ut columna, truncus arboris, baculus. *Incumbens*, vel innitens baculo ex oliva; vel trunco arboris ipsius defensus.

18 *Conjugis, &c.*] Non quæ erat, sed quæ fore sperabatur conjux. Sic *Æn.* IV. 536. *Quas ego jam toties sum dedignata maritos?* id est, *procos*, qui Didonis conjugium ambiebant.

19 *Nil testibus illis, &c.*] Nihil mihi profuit, quod Nisa suam mihi fidem dederit, ejusque testes appellaverit Deos.

21 *Incipe Mænaios, &c.*] Versus *intercalaris*, qui sæpius aliis interponitur. *Mænaios*] Quales a pastoribus cani solent in Mænalo, monte Arcadiæ, qui Pani sacer: in plurali numero *Mænala*. *Argutum*] Ecl. VII. 1. *Pana*] Ecl. II. 31.

Mænalus argutumque nemus pinosque loquentes
Semper habet; semper pastorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus. 25
Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes equis; ævoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus Cætam. 30

Mænalus habet semper sylvam canoram, et pinus resonantes: semper ille mons audit amores pastorum, et Pana, qui primus non reliquit arundines inutilis. Incipe mecum, o mea fistula, pastorales cantus! Nisa datur Mopso. Nos amatores quid non possumus expectare? Jam gryphes copulabuntur equis, et futuris temporibus pavidam damam venient potum cum canibus. Mopse præcide novas tardas, sponsa deducitur ad te. Abjice nuces, o sponse! Hesperus pro te relinquit Cætam. Incipe mecum, o

*****

pr. Mentel. pr. et Medic. a pr. m.—21. *mea fistula* Mentel. pr.—22. *pinusque* tres ap. Heins. *lucosque* Zulich. *pinosque sonantes* Medic. ex Ecl. x, 28, uti Burm. suspicatur; illustrat loquentes Heins.—24. *primum* Medic. vid. Ecl. ii, 32. non p. *agrestes* Menag. pr.—26. *speramus* Moreti pr. *spernemus* Voss. *quid nos speremus amantes?* Burm. conjicit, et Jo. Schrader. *quid nunc.* Sed v. Not.—27. *Junguntur* Moret. pr. *tigres* pro *gryphes* Parrhas. *grypes* Medic. *γῦπῆρες.* sequente Leid. C.—28. *timidi* Voss. *timidæ* Parrhas. et Rottend. sec. Medic. et Ven., sed jam Charisius genus in h. l. notavit. *timide* Goth. sec.—29. Vir doctus ap. Burm. conjecerat: *incende faces*, uti et in Cod. Divionensi erat; quia, sponsa deducta, incenditur fax, non inciditur. Nimis argute! Sed tuetur vulgarem Burm.—30. *jam deserit* Ven.—31. *tibia*: de

NOTE

27 *Gryphes*] Vel *gryphi*, toto corpore leones, alis et rostro aquilæ, equis vehementer infesti, Apollini sacri, inquit Servius. Plinius tamen fabulosa monstra putat, ut et *Pegusæ*, l. x. 49.

28 *Damæ*] E genere caprarum sylvestrium, *daimæ*. Virgilio, masculini; ceteris, feminini generis.

29 *Mopse, novas, &c.*] Rivali suo, Nisæ marito, invidie gratulatur: eumque hortatur, cum amara indignatione, ut ritus omnes exequatur nuptiarum, cum nox immineat. i. enim, præviis facibus quinque, ducebatur uxor sub noctem in mariti domum: faces e spina, vel corylo, vel pinu, incidebantur in summa parte minutas

in virgulas, spicarum instar et aristarum, quo facilius ignem conciperent: unde Ge. i. 292. *Ferroque faces inspicat acuto.* ii. Maritus nuceas spargebat pueris, vel ut ostenderet se pueritiam relinquere: *nuceas enim relinquere*, adagium est, hoc ipsum significans. Vel ob alia mysteria, quæ apud Roalnum videre est.

30 *Hesperus Cætam*] *Cæta*, Thessalim mons, in sinum Malliacum desinens; altissimus: ita ut Attici et Bæoti, qui hunc habebant ad Occidentem, ex eo stellas cadere dicerent: quem admodum ex *Ida*; Phrygiæ monte item altissimo, quem habebant ad Orientem, oriri easdem fabulabantur. Qui loquendi mos, ad aliarum etiam

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 O digno conjuncta viro! dum despicias omnes,
 Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellæ,
 Hirsutumque supercilium, promissaque barba;
 Nec curare Deum credis mortalia quenquam. 35
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 Sepibus in nostris parvam te roscida mala
 (Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem;
 Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus;
 Jam fragiles poteram a terra contingere ramos. 40

mea fistula, pastorales cantus. O sociata digno marito! dum contemnis reliquos: dumque odio habes meam fistulam, et capellas, et supercilia-meae pilosa, et barbam longam: et putas nullum Deum providere mortalibus rebus. Incipe mecum, o mea fistula, pastorales cantus. In septis horti nostri, vidi te adhuc parvam, colligentem cum matre poma perfusa rore: ego vos ducebam illuc. Tunc ordiebar annum duodecimum. Tunc poteram ab humo attingere tenuis ramos. Statim ac te vidi, quo-

*****

pastore expectabamus fistulam.—32. *Et digno* Leid. alter. *cum despicias* Rot-tend. alter.—34. *promissa* Heins. e melioribus, quem v. Vulgo: *prolixa*, quod ia omnibus suis libris Pierius legebat; atque ita editum in Aldd., excepta altera 1505, quam, ut hinc intelligas, Pierius tractabat.—35. *credas* Moret. quart. et interpret Statii Theb. iii, 350. *credas* Goth. sec.—37. *roscida mella* Moret. sec., ut Ecl. iv, 30 (et placere possit propter *sepes*, in quibus apes mellificare solent. conf. sup. i, 54), sed recte vulgatam tuetur Heins. *Thera-sida mala* Ven.—39. *ab undecimo* Leid. *tum me jam ceperat* a. Sic Medic. cum potioribus, et Euphrasio ad Terent. Andr. i, 1. Tuetur tamen Heins. *ceperat*; scil. ut magis orationi poeticae consentaneum. *tum jam me ceperat* Pierii Obl.—40. *ab terra* Medic. a abest a Goth. sec. *conjugere* Longob., more variandi

NOTÆ

regionum poëtas transiit, etsi alio situ positos. Noctem igitur jam procedere significat. De *Hespero*, Ecl. vi. 86.

34 *Hirsutumque, &c.*] Hoc addit, vel ut robur commendet suum, cujus indicium est pilorum densitas: ita Polyphemus apud Theocrit. Idyl. iii. et apud Ovid. Met. xiii. vel potius ut suum exaggeret de amissa Nisa dolorem, quo factum est ut capillitium incultum summiserit.

38 *Cum matre*] Vel *tua*, vel *mea*. Melius *tua*. Tamen apud Theocr. est *mea*. Idyll. xi. 26. ἦδ' ὅς μ' ἐνὶ οὐν ματρὶ. *Venisti mea cum matre*. Discrimen est quod apud Theocritum puer

matrem ducat in montes: apud Virgilium vero in hortum, et domesticas sepes; quem in locum duce puero non egebat sua mater.

39 *Alter ab undecimo*] An duodecimus est, an decimustertius? Certe *alter* de duobus tantum dicitur. Unde concludit Servius hic annum decimustertium signari; ut, inquit, *unus ab undecimo, sit duodecimus; alter decimustertius*. Ego annum intelligi duodecimum puto; ita ut undecimus unum aliquid cum aliis superioribus componat; *alter* vero hinc adjectus, sit post illum primus, adeoque de numeris veluti duobus dicatur. Sic Ecl. v. 49. *Alter ab illo*, est omnium

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 Nunc scio, quid sit Amor: duris in cotibus illum
 Aut Tmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
 Nec generis nostri puerum nec sanguinis, edunt. 45
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
 Sævus Amor docuit natorum sanguine matrem
 Commaculare manus: crudelis tu quoque, mater;
 Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
 Improbus ille puer: crudelis tu quoque, mater. 50
 Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

modo perii! quomodo nocturnus error me rapuit mihi! Incipe mecum, o mea flutula, pastorales cantus. Jam cognosco quid sit amor. Aut Tmarus, aut Rhodope, aut Garamantes ultimi, producant in rigidis rupibus illum puerum, qui non est nostræ naturæ et originis. Incipe mecum, o mea flutula, pastorales cantus. Durus amor suavit matri fœdare manus cruore liberorum. Tu etiam immitis fuisti, o mater. Magis immitis mater fuit, an puer ille improbus? Improbus fuit ille puer: sed tu etiam immitis fuisti, o mater. Incipe mecum, o mea flutula, pastorales cantus.

~~~~~

solito.—44. *Aut Tmaros*; ita diserte liber Bembi, Menag. Moret. Gud. *Aut Maros* Medic. *Aut Marus* liber Serv. Colot. *Aut Ismarus* in duobus Servii ap. F. Ursin. Vulgo legebatur *Ismarus* aut *R.*, etsi de altera lectione *Aut Tmarus* jam Pierius monuerat, inde Ursinus ac Fabricius apud Burm. cum Cerda. Variavit Maro Theocriteum: *H' Ἀδω ἢ Ῥόδοπα. Fuit tamen hæc altera lectio perantiqua, cum eam Valerius Probus recitet in Institutt. De Tmaro v. var. lect. ad *Æn.* v, 620.—45. *generis nostri* Heins. e scriptis: *nostri generis* vulgo lectum. *puerum aut s.* Leid. uterque: alter et vestri.—49—50. Etsi audacter dictum videbitur, libere tamen profiteor, versus hos ab inepto homine ex margine illatos videri. Adscripserat aliquis pro suo iudicio: *Crudelis mater magis an puer improbus ille?* Alter, ac si iudex sederet, adscripserat: *Improbus ille puer, crudelis tu quoque, mater.* Dignum operculum patella! sed uterque versus eliminandus.—49. *an pater improbus ille; Improbus ille pater*, ut

NOTE

iudicio, *primus post illum*, adeoque secundus, non tertius.

41 *Ut vidi, ut perii, &c.*] Omnino e Theocrito, Idyl. III. 42. Ὡς ἔβην, ὥς ἐμάρην, ὥς ἐς βάθρον ἔλλιν' ἔπερα. *Ut vidit, ut perii, ut in profundum saltavit amorem!*

44 *Garamantes*] Interioris Libyæ populi, sine legibus et matrimoniis. Regio nunc dicitur *Gurgara*.

47 *Matrem*] Medeam, Ætæ Col-

chorum regis filiam: quæ cum Jasoni Argonautarum duci artem dedisset expugnandi aurei velleris; et cum eo e paternis regnis aufugisset: repudiata deinde ab eodem, ob amorem Creusæ Corinthiorum regis filię; Creusam cum Creonte patre magicis ignibus absumsit; filios ipsa suos, ex Jasono susceptos, in oculis patris jugulavit: tumque alatis serpentibus alium in locum devecta est.

Nunc et oves ultro fugiat lupus ; aurea duræ
 Mala ferant quercus ; narcisso floreat alnus ;
 Pingua corticibus sudent electra myricæ ;
 Certent et cynis ululæ ; sit Tityrus Orpheus ; 55
 Orpheus in sylvis, inter delphinas Arion.
 Incipe Mænaios mecum, mea tibia, versus.
 Omnia vel medium fiant mare. Vivite, sylvæ ;
 Præceps ærii specula de montis in undas
 Deferar ; extremum hoc munus morientis habeto. 60
 Desine, Mænaios jam desine, tibia, versus.

Nunc et lupus sponte fugiat oves, rigida quercus producant poma aurea, alnus floreat narcisso, myricæ stillent cortice pingue succinum. Ululæ quoque contendant cum cynis: Tityrus fiat Orpheus: Orpheus inter arbores; Arion inter delphinas. Incipe mecum, o mea fistula, pastorales cantus. Cuncta fiant altum ipsum mare: valete nemora, præcipitabo me in mare e culmine rupis excelsæ: accipe donum hoc ultimum morientis. Cessa mecum, o mea fistula, a pastoralibus cantibus. Hæc

de Jasone intelligatur, conj. Meurs. ad Lycophr. Male. vid. Not.—52. *Nunc ad oves ultro fugiat lupus* Zulich., quod arridet Burmanno. *ut oves ultro fugit Ven.*—53. *ferant* Moreti fragm.—55. *Et certent* Zulich.—56. *delphines* Zulich. *Orion* in nonnullis ap. Burm.—58. *fiat* Medic. cum Leid. sec. a m. pr. et Gud.—59. *in altum Deferar* legit Scaliger ad Anson. Cupid. crnc. 24.—61: *Desine*

NOTÆ

54 *Electra myricæ*] *Electrum*, de l'ambre: sic Græcis dictum, quia refert fulgorem Solis, qui vocatur ἤλεκτρον. Latinis *succinum*: quia succus est arborum quarumdam e pineo genere, ex quibus quasi gummi diffluit in Oceanum, ibique induratum deferatur ad littus, aut a piscatoribus extrahitur, maxime in insulis Septentrionalibus. Vide Ecl. vi. 62. De *myricæ*, Ecl. iv. 2. De *Narcisso*, Ecl. ii. 48.

55 *Cynis ululæ*, &c.] *Cyni* nonnisi apud poetas canori: re autem ipsa et vivi et morientes fere muti, aut striduli. Quo magis mirum videtur, unde tanta apud Græcos Latinosque de Cycnei cantus deliciis consensio. Nazianzenus Orat. 34. cantum illum refert ad plausum alarum, Zephyris inter pennarum calamos sibilantibus. *Ululæ*] nocturna avis, ab ululatu sic

dicta, ut *hibou*. *Tityrus*] hic pro insulo pastore sumitur. *Orpheus*] Ecl. iii. 46.

56 *Arion*] Ex insula Lesbo, urbe Methymna, citharædus et lyricus poëta nobilis: qui cum ex Italia, ubi multas opes arte sua collegerat, Corinthum rediret ad Periandrum regem, cui percarus erat; ab avaris nautis modulans in mare projectus est: sed a Delphino, quem dulcedine cantus illexerat, exceptus; Tænarum, quod oppidum est Laconis, vectus ab eodem est. *Delphini* autem dicuntur et musica et amore hominum capi.

58 *Vivite, sylvæ*] Græcis *χαίρετε, γαυδετε*. Etiam in eos, quos cum odio abjicimus, et abire jubemus. Catul. ii. 17. *Cum suis vivat, valeatque maris*: id est, *abeat*.

Hæc Damon : vos, quæ responderit Alpheſibœus,
Dicite, Pierides ; non omnia possumus omnes.

Alph. Effer aquam, et molli cinge hæc altaria vitta ;
Verbenasque adole pingues et mascula thura : 65
Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus ; nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam ;
Carminibus Circe socios mutavit Ulyſſei ; 70

dirit Damon : vos, o Musa, narrate ea quæ retulit Alpheſibœus : non possumus omnes omnia facere. ALPH. Exporta aquam, et circumda has aras tania lanea, et adde verbenas pingues, et mascula thura : ut coner magicis ritibus abalienare sponsum a recta mente. Nihil hic deest præterquam carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam domum, o mea carmina. Carmina possunt Lunam ipsam

M. mecum mea t. v. Voss. alter a m. pr.—64. Et fer aquam Gud. Affer Goth. pr. fragm. Moreti et Zulich., quod tamquam sacrificio accommodatius præfert Burmann. Theocr. II, 1 φέρε θέρυλλα. Mala ratione ab aqua calida petita tueretur Effer Cerda.—66. Conjugis et magicis Moreti primus. avertere sensus Exp. sacris Moret. quart. et Parrhas. insanos vertere emend. Jo. Schrader.—68. Daphnim ubique reposui, pro Daphnim : ut scriptura sibi constaret : vid. ad II, 26.—69. Versum adoptavit Petron. 134 in vers. de saga 13. Carmina e cœlo Giphon. ad Lucret. pr. 463 e scriptis. et e cœlo ex antiquis aliquot exemplaribus laudat Pierius. Carmina vel Lunam cœlo deducere possunt Schol. Stat.

NOTÆ

64 *Effer aquam*] Saga præcipit hæc omnia Amaryllidi famulæ.

65 *Verbenasque*] Proprie *verbenæ* certa quædam herbæ species est, de la *cervene*. Vulgo tamen sumebatur apud Romanos pro omni herba, cum sua terra, e puro sacroque loco evulsa : quasi *herbena*, inquit Donatus. Talibus verbenis aras festis diebus coronabant : tales legati ferebant ex arce Capitolina erutas, et ostentabant hostibus, cum ad eos ibant res captas repetitum ; et legatorum unus ideo *verbenarius* vocabatur. Hac peruncti magi putabant id impetrari quod volebant ; abigi febres, amicitias conciliari. Plin. I. XXII. 2. &c. *Mascula thura*] Mascula, non sexu, nullum enim est fœmineum ; sed bonitate.

67 *Nihil hic nisi carmina, &c.*] Omnis materia incantationis jam parata est ; nihil ultra requiritur præter carmina, id est, solennem ac ritalem verborum formulam. Deinde seipsam hortatur exemplo Circes, de qua, deque sociis Ulyſſis in suos transformatis, Æn. III. 386. et Æn. VII. 19.

69 *Deducere Lunam*] Antiqui putavere Lunam esse magorum incantationibus subditam : ita ut, quoties iis luberet, rubesceret illa in modum sanguinis : et e cœlo deduceretur vel invita, ut in herbas despumaret. Atque inde putabant eam deliquium pati, tumque ipsi tinnitu cymbalorum succurrebant.

70 *Ulyſſei*] Pro *Ulyſſis*. Sic Horat. Od. I. I. 6. 7. *Nec cursus duplicis per mare Ulyſſei*. Et Æn. I. 34. *Reddi-*

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Terna tibi hæc primum triplici diversa colore
 Licia circumdo, terque hæc altaria circum
 Effigiem duco; numero Deus impare gaudet. 75

evocare e caelo. Circe transformavit per carmina socios Ulyssis. Serpens gelidus in pratis obrigescit, dum incantatur. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam domum, o mea carmina. Primo circumligo tibi hæc terna licia, triplici colore varia; et circa has aras ter fero tuum simulacrum. Numerus impar placet Deo.

Theb. I, 104.—70. *Ulixi* Heins. e Medic. et Mentel., quem vide ad h. l. Nec tamen codices me moverent, nisi veteres Grammatici observarent, dici *Achillei* et *Ulixi*. *Achilli* et *Ulixi*. cf. ad *Æn.* II, 7. Scilicet, quantum assequi licet, 'Ὀδυσσεύς fuit pronuntiatum *Ulixæus*; et alia flexione, 'Ὀδύσσης, ut Τόδης, 'Ὀρφέης (Priscian. p. 68), *Ulixes*, *Ulixi*; ut Chryses, Chrysi; Hercules, Herculi. In edd. legebatur *Ulyssi*, et inde a Pulmann. *Ulyssæi*. At in codd. *Ulixis*, *Ulixes*. *Circe* in Medic., superadscripto *a*, ut sit *Ciræa*; tum *mutabit* Gud.—71. in *campis* Zulich.—73. *triplici primum* Goth. sec. *triplici circumdata filo Licia* Donatus memorat ad Terent. Andr. v, 4. 8. *triplice d. c.* Medic. et Menag., qui et v. 105 et 106 hic inserit; sed intempestive.—74. *terque hanc* Longob.

NOTÆ

quias Danaum atque immitis Achillei. Latini enim Græca in *eis*, ut 'Ὀδυσσεύς, 'Ἀχιλλεύς, 'Ὀρφέύς; aliquando ad secundam declinationem reducere: *Ulyssæus, ei*; *Achilleus, ei*; *Orpheus, ei*; aliquando ad tertiam, ut *Ulysses, is*, *Achilles, is*.

71 *Cantando rumpitur anguis*] Id est, dum incantatur. Sic Ge. II. 250. *Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo*: id est, dum habetur, tractaturque digitis. Unde patet gerundia ejusmodi passivam sæpe habere significationem.

74 *Licia*] Sunt limbi qui telam hinc inde cingunt, et in quibus capita staminum conduntur. *Terna triplici colore*] *Novem*: tria alba, tria rosea, tria nigra: ex hoc versu, in Ceiri, 371. *Terque novena ligat triplici diversa colore Fila, &c.* Quæ novem licia tribus deinde ligantur nodis: *Necte tribus nodis ternos Amarylli colores. Et Veneris dic vincula necto*: quibus verbis incantationis formula continetur.

75 *Número Deus impare gaudet*] Numeris rerum omnium naturam constare affirmabant Pythagorici: in imparibus inprimis vim esse vulgus putabat. Unde præcipitur in Geoponicis, I. XVIII. ut numerus gregis semper impar sit: in re bellica apud Vegetium, I. III. 8. ut fossæ quibus castra muniantur latæ sint pedes novem ad minimum, septem ac decem ad summum; semper numero impari. Hoc autem loco, per numerum imparem, ternarius significatur, princeps omnium: tum quia, ex Aristotele et Plutarcho, continet in se principium, medium, et finem; tum quia potestati Deorum, tam superiorum, quam inferiorum, significandæ adhibetur. Jovis enim trifidum est fulmen, Neptuni sceptrum tridens, Plutonis canis tri-ceps, Parcæ tres, Furiæ tres; Apollo idem, Sol et Liber dicitur; tria virginis ora *Dianæ*, quæ Diana est in terris, Luna in caelo, Hecate in inferis, eademque colitur in triviis. *Deus*]

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores ;
 Necte, Amarylli, modo ; et, Veneris, dic, vincula necto.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Limus ut hic durescit, et hæc ut cera liquescit 80
 Uno eodemque igni ; sic nostro Daphnis amore.
 Sparge molam, et fragiles incende bitumine lauros.
 Daphnis me malus urit : ego hanc in Daphnide laurum.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Talis amor Daphnim, qualis, cum fessa juvencum 85
 Per nemora atque altos quærendo bucula lucos

Trahitte, trahite Daphnim ab urbe in meam domum, o mea carmina. O Amarylli, implica tres colores in tres nodos ; implica jam, o Amarylli, et dic : implico nodos Veneris. Trahitte, trahite Daphnim ab urbe in meam domum, o mea carmina. Quemadmodum hoc simulacrum e limo factum induratur, et hoc alterum e cera factum emollitur, una et eadem flamma : sic Daphnis nostro amore induretur et emolliatur. Disperge fruges salsa, et combure bitumine crepitantem laurum. Daphnis crudelis me comburit, ego hanc laurum comburo contra Daphnim. Trahitte, trahite Daphnim ab urbe in meam domum, o mea carmina. Talis amor occupet Daphnim : qualis est, cum juvenca fatigata sequendo juvencum per sylvas

Pierii, ut referatur ad *effigiem*.—77. *trinos Ven. tribus natis* Leid.—78. *Mira res est, quantopere ineptierint viri docti Sæc. xv. et xvi. in hujus versus metro : dum nodos intrudere voluere. Ceteris ap. Burm. adde Benedictum philologum in Ed. Junt. 1520, ut sit versus amphimacer. modos Zulich.*—80. *hæc ubi Ven.*—82. *laurus Medic. conf. sup. v. 13. ramos Pierii Oblongus.*—83. *me male urit* Rottend. alter. *in hæc ego Daphnida lauru* tentabat Jo. Schrader.—86 *alta Ven.*—87. *concumbit* Gud. in *ulca* Heins. e melioribus mss.

NOTE

Vel quilibet Deus : vel Hecate, quæ magicis rebus præest. *Deum* enim genere fœminino dici posse quidam volunt : et sic Lucanum de Furiis dixisse lib. II. 80. *Terribilesque Deos acclerum.*

81 *Sic nostro, &c.* Sic uno eodemque amore nostro, liquescat, et molior fiat mihi, ceteris durescat.

82 *Sparge molam*] *Mola* placentæ quædam species, quæ fiebat ex farre *horno*, et sale *horno*, id est, *illius anni*. Ex farre, inquam, salso, tosto, et molito : unde *mola* appellabatur : et victimæ dicebantur *immolari*, quia et frons victimarum, et foci, et cultri

hac mola inspergebantur. Itaque mola conspergitur effigies Daphnidis, ut victima hujus magici sacrificii.

Incende bitumine] *Bitumen*, limus ant terra, cujus natura vicina est sulphuri.

83 *In Daphnide*] Ex Theocriti *Pharmaceutria* Idyl. II. 23. *Δέλφιδι ἐν' ἀνίσσῃ, ἐγὼ δ' ἐπὶ Δέλφιδι δάφναν λίθω.* *Delphis me torquet, ego hanc laurum contra Delphida comburo.* Sic enim veteres Theocriti Interpretes Græci ἐπὶ Δέλφιδι, vertunt κατὰ Δέλφιδος, contra *Delphida*, in *Delphida*. Quod tamen Virgilius per ablativum casum extulit : *In Daphnide*.

Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulva,
 Perdita nec seræ meminit decedere nocti;
 Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. 90
 Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
 Pignora cara sui : quæ nunc ego limine in ipso,
 Terra, tibi mando ; debent hæc pignora Daphnim.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena, 95
 Ipse dedit Mœris : nascuntur plurima Ponto :
 His ego sæpe lupum fieri, et se condere sylvis
 Mœrim, sæpe animas imis excire sepulcris,
 Atque satas alio vidi traducere messes.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim. 100

*et altos saltus, recumbit misera juxta rivum aquæ, in ulva viridi, et omittit abire sub
 æram noctem. Talis amor occupet Daphnim, et ego non curem illum sanare. Tra-
 hite, trahite Daphnim ab urbe in meam domum, o mea carmina. Perjurus ille reli-
 quit mihi quondam has vestes, dilecta monumenta sui : quæ nunc ego sub ipso limine
 committo tibi, o terra : hæc exuvie debent reducere Daphnim ad me. Trahite,
 trahite Daphnim ab urbe in meam domum, o mea carmina. Maris ipse mihi tra-
 didit hæc gramina, et hæc venena, collecta in Ponto ; multa enim oriuntur in
 Ponto. Ego vidi Marim sæpe transformari per illa in lupum, et abdere se in
 sylvis : sæpe evocare animas e profundis tumulis, et transferre messes satas in altum
 locum. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam domum, o mea carmina.*

~~~~~

reposit iterum, cum jam a Nangerio in Ald tert. et hinc in alias inductum
 fuisset. Vulgatæ ex Ald. pr. in his Steph., in herba. cf. Martin. in umbra ed.
 Ven. cum Goth. sec. a m. pr. consedit in herba unus Heins., solennes utique
 variationes.—88. *sera m. d.* nocte quartus Moreti et alius Heinsii. *noctis*
 fragm. Moreti ; unde Burm. conj. *sero noctis. discedere* Menag. et Rottend.
 sec. v. sup. Ecl. II, 67.—92. *Pignora* duo. vid. Burm. *limite* Goth. sec.—
 96. *plurima* Medic., ut *maxima*, a m. pr.—98. *Marim* alii v. ad II, 26. *Marim*
 et s. Zulich. *animasque* Parrhas. *extre* Goth. sec. ed. Mediol. 1474 cum aliis

NOTE

87 *Ulva*] Herba palustris : caret Gallico nomine.

92 *Pignora cara sui, debent, &c.*] Expetuntur in sacris magicis ea præcipue, quæ sunt ejus, adversus quem sacra fiunt : ut capilli, vestes. *Pignora sui, quæ debent Daphnim* : id est, quæ tenentur ipsum Daphnim adducere ad limen, et in ipso limine sistere :

quare ipso in limine defodiuntur.

96 *Ponto*] Pontus Asiæ Minoris regio : Enxino mari sive ponto, a Septentrione terminata ; ab Oriente, Colchide : ferax venenorum utraque regio fuit. In Ponto regnavit Mithridates, qui venenis pascabatur : in Colchide nata est. Medea, celebris venefica.

Fer cineres, Amarylli, foras, rivoque fluenti
 Transque caput jace; nec respexeris: his ego Daphnim
 Aggrediar; nihil ille Deos, nil carmina curat.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Aspice: corripuit tremulis altaria flammis 105
 Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. Bonum sit!
 Nescio quid certe est; et Hylax in limine latrat.
 Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
 Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

Amarylli, exporta cineres extra domum, et jacta eos post caput in rivum fluentem, neque retro aspicias. Ego per hos cineres oppugnabo Daphnim: siquidem non movetur, neque per Deos, neque per carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam domum, o mea carmina. Vide: dum exportare differo, cinis ipse ultro involvit aram flamma tremula: sit hoc faustum! Certe nescio quid apparet, et Hylax latrat in limine. Credamne illud? an amantes fingunt sibi somnia? Cessate, jam o mea cessate carmina: Daphnis ab urbe venit.

antiquis; uti anguror.—102. *nec respexeris* Medic. Pierianus Obl. Gud.; et hoc verum est; vulgo *ne*.—105. *trepidus* vel *tremulis* Cod. Köler. *palmis* pro *flammis* Moret. sec.—106. *Bonum sit* Zulich. a m. pr. *ipse bonus sit* Nonii quædam edd. in *cinis*.—107. *Nescio quis* ex Ald. ed. pr. *qui* poster. laudat Burmann. Male: nam Ed. pr. sec. tert. *quid* habent; nec nisi in edd. seriioribus 1537. 1557 varietas illa occurrit. *quit* Medic. *certi est* ex eodem laudat Heins., quod Foggin. non expressit. *Nescio quicquid id est* Zulich. *est* abest a Ven. Jo. Schrader. tentabat: *Nescio quis certe est; ut Hylax in limine latrat!* Porro *Hylas* fere in libris.—108. *omnia* sed superadscripto s Medic. *omnia* Canter. ex vet. cod. emendabat. vid. Heins. *qui adjuvant* Zulich.; Heins. in ora Codicis, forte: *ipsi sibi somnia fingunt*; quod minus eleganter diceretur. Deerat hic versus Parrhasiano.—109. *jam carmina parcite* Medic. et Pieri Obl. Vatic. *Parcite, ab urbe domum jam parcite carmina, Daphnis* Medic. Pieri.

NOTE

101 *Rivoque fluenti*] In rivum fluentem. Sic *Æn.* v. 451. *It clamor celo*, pro ad celum.

106 *Bonum sit*] Cineres ignem concipiunt. Lætum omen: quod Terentii Ciceronis uxori sacrificanti cum accidisset, quasi signum auspiciatissimum opprimendi Catilinæ habitum est a Vestalibus: ut refert Plutarch. in *Cicer.*

107 *Hylax*] Canis nomen, ut *Hylactor* apud Ovid. *M.* iii. 224. ab ὕλας et ὕλακτος latro. Latratus autem canis in limine notat adesse Daphnim.

108 *An, qui amant*] Vocalis *i*, nec patitur hic synalepham, nec servat propriam quantitatem longam: sed hiat, et brevis fit.

ECLOGA IX.

MÆRIS.

ARGUMENTUM.

CUM in agrorum divisione Virgilium indemnem amici sui præstitissent, ut in Ecl. 1. dictum est: is ab Ario Centurione, vel a Milieno Torone primipilari, vel a Claudio veterano (variant enim in eo nomine interpretes) ab eo certe militum, cui prædium illud obvenerat, male habitus et ferme occisus: ut vitæ consuleret, Mincium natatu trajecit. Romam deinde profectus, ut vim auctoritate Octaviani reprimeret: interim reliquit domi villicum suum Mœrim, monuitque; ut novum agri dominum officiis, quibus posset, leniret omnibus. Hic itaque Mœris, huic domino munuscula Mantuam deferens, ex itinere in Lycidam familiarem incidit: quocum de Menalcæ, id est, Virgilii fortuna colloquitur: simulque variis cantilenis tædium itineris levant.

Existimo fuisse oblatum Varo hoc opusculum, quasi libelli supplicis loco; ut beneficium, ejus et Pollionis Mæcenatisque gratia jam acceptum, tueri porro sibi apud Octavianum vellet. Est enim hic I. Beneficii mentio. II. Vis illatæ declaratio. III. Invocatio Vari, et amplioris ejus in laudem operis promissio. IV. Julii Caesaris consecratio quædam, ad adulandum comparata. Tum cetera quæ congerit carminum fragmenta, notant opus, ut res ferebat, properatum ac subitarium: ex variis concinnatum versibus, quos primo impetu effuderat poëta; aut ex occasione prius inchoatos, nondum suo quosque filo ac tenore ad exitum duxerat. Anno igitur eodem, quo prima Ecloga; sane haud multo deinde scripta est.

NOTA

MÆRIS] *A μῆρις, fatum, sors, pars*: quia agrorum partem sorte amiserat.

LYCIDAS, MÆRIS.

Lyc. Quo te, Mæri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?
Mæ. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri,
 Quod nunquam veriti sumus, ut possessor agelli
 Diceret: Hæc mea sunt: veteres migrate coloni.
 Nunc victi, tristes, quoniam Fors omnia versat, 5
 Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hædos.

LYC. O Mæri, quo te ducunt pedes? an Mantuam, ad quam via ducit? *MÆ.* O Lycida, vicentes eo miseræ devenimus, ut peregrinus occupator agri nostri diceret, id quod nunquam timueramus: Hic ager ad me pertinet, recedite, o antiqui cultores. Nunc superati, mæsti, siquidem fortuna vertit omnia, ferimus illi hos hædos, quod

~~~~~

LYCIDA quinque ap. Burm., quem v. Zulich, hanc Eclogam post decimam ponebat.—1. In Parrhas. et Leid. alt. ita distinguebatur: an, quo via ducit? in urbem? ut hoc *ἀνέστηναι* subiiciatur. aut quo via Ed. Ven.—2. Vix mihi temperabam in priore editione, quin Quo, Lycida, vivi pervenimus! reponerem; et sic Ecl. I, 72 En quo discordia cives Perduxit m. Ecl. III, 88 veniat, quo te quoque gaudet. Idem jam Heinsio in mentem venerat, nec Burm. improbat. Si hoc tenemus: exciderat, ut centies factum, prima littera in quo, propter simile initium vicinorum versuum, et quod magnum spatium litteræ initiali primi versus relictum esset. Sic in Regio Cod. Lycida ita scriptum erat, ut breve o adpictum esset. Retinebat tamen me, quod ingrata est illa repetitio *τῷ* quo, et quidam diverso nunc sensu. Desideratur huc, eo,—ut possessor agelli diceret. Huc, Lycida, v. p. Possis quoque inutilem vocem vivi esse ex margine profectam suspicari et refingere: O Lycida, quo nunc pervenimus! Etiam Jo. Schrader. in schedis tentabat: O Lycida, vivi quo venimus; vel vivi huc pervenimus. Nunc cum nihil afferri possit, quod non alius aliter constituat, relinquenda est vulgata corrupta. Vetus ulcus esse debet, cum jam Servii codd. inasderit. Vici pervenimus pro vivendo attigimus, seu, diu vivendo ad ista pervenimus. Serv. exponit; quod durum et sine exemplo esse, recte Burm. affirmat.—3. Quo nunquam Moret. quart. et Leid., quod etiam loco mederetur vivi pervenimus (eo) quo nunquam veriti sumus nos perventuros esse, nisi durior trajectio esset. qua Gud.; forte pro *quæ* addit Burm. Quam nunquam meriti sumus! Leid. alt., ut sit exclamatio, quasi hæc tam indigna immerentibus evenierint.—4. migrare Ven.—5. Quanquam duplex epitheton affectui animi non male inservire videri potest, cf. Ge. I, 407 eleganter tamen Burm., dum duo epitheta ferre se negat, distinguit ac legit: Nunc victi, tristes quoniam sors omnia versat. tristes fors legit etiam Probus Instit. Gramm. Vulgata tamen, Nunc victi, tristes, firmatur ex Grammatici imitatione, Anthol. Lat. lib. I, p. 178, v. 84, ubi v. Burm. Sec.; eamque feres, si victi per se dictum accipias, postquam, quia, victi sumus, nunc tristes mittimus. Quod vero, Cerdæ ac Pierii exemplo, sors h. l. præfert Burmann., non recte facere videtur. Longe aliter ap. Horat. Od. II, 3 extr. sors cæcæ urna dicitur, quam sors cæcat omnia.—6. non bene v. unus Moreti. nec vertat bene Menag. et Pierii Obl. quod

NOTÆ

LYCIDAS] Α λίκος, lupus: αὐ λυκ-
 λαις, luporum caluli.

2 Vici pervenimus] Exaggerat vox
 ista calamitatis indignitatem, Ut

Lyc. Certe equidem audieram, qua se subducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Usque ad aquam, et veteres, jam fracta cacumina, fagos,
Omnia carminibus vestrum servasse Menalcam. 10

Mæ. Audieras; et fama fuit; sed carmina tantum
Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod nisi me quacumque novas incidere lites
Ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix: 15

utinam non prosit illi. *LYC.* Ego sane audieram Menalcam vestrum dominum versibus suis sibi conservasse cuncta: ab eo loco, ubi colles incipiunt recedere, et incurvare cacumen facili clivo; usque ad aquam, et ad cacumen ruptum antiquæ fagi. *MÆ.* Id audieras, et rumor sic tulit: sed veroniam nostri non plus possunt inter arma belli, o Lycida, quam dicunt posse columbas Epiroticas, aquila imminente. Quod nisi funesta cornix e cariosa ilice me admonuisset, ut quocumque modo abrumperem novas rixas, nec ego ipse tuus amicus

supercripto s. Medic.—8. Incipiant Goth. sec. dimittere Goth. pr. et septem ap. Burm., nota variatione.—9. Lectio hæc ab Heinsio e Mediceo probata et a Burm. reposita, uti et in Gud. a vet. manu emendatum fuerat, et sic Ecl. II, 8. inter densas, umbrosa cacumina, fagos; multo nimirum ea elegantior vulgata: veteris jam fracta cacumina fagi. Apud Quintil. VIII, 6, 46 libri plerique; confracta c., quod Catræus, sibi mirifice in eo placens, recepit; saltem expectabo, donec infracta se obtulerit.—10. nostrum Goth. sec. quatuor Burm., it. Ed. Mediol. Menalcam Medic.—12. marcida Moreti fragm.—13. aquila dicunt Ven. et Cod. Burm.—14. quocumque Ven. quæ vel quacumque Gud.—15. Conf. ad Ecl. I, 18.—19. Quis caneret sylvas Fragm. Moreti, at Ecl. V, 20 Ex-

NOTÆ

apud Ciceronem pro Quintio. 50. *Hæc acerbissimum vivo viventique funus indicitur.*

7 *Qua se subducere, &c.*] Descriptio agri Virgiliani, cujus erant hi termini: hinc clivus; inde fagus et aqua, vel paludis, vel Mincii fluminis. Clivus; est inclinatum montis latus.

12 *Martia*] Bellica, quia *Mars* belli præses, dictus etiam *Mavors*, quia magna vertit. Quidni *μαρπών*, *intinguo*; obscuro: quod poetice dicitur pro *ἀμαρπών*? Junonis et Jovis, aut solius Junonis absque patre filius; ut Minerva solius Jovis absque matre filia. Hunc dicitur Juno concepisse tactu conjugalium floris, quem ipsi eum in usum Flora monstraverat.

13 *Chaonias columbas*] Speciem ponit pro genere: quia in Dodonæa

Epiri sylva, oracula reddidisse dicuntur quercus, et iis insidentes columbæ duæ: quarum altera Delphos in templum Apollinis; altera in Jovis Ammonis templum evolaverit; ubi famosa deinceps fuerunt oracula. Epirus autem *Chaonia* sæpe dicitur: quod *Chaonæ*, gens Epirotica, olim toti regioni imperaverint, ut ait Strabo l. VII.

15 *Ante sinistra, &c.*] Præter illa quæ de hac voce dicta sunt, Ecl. I, 16. 18. querendum superest, unde veteres Græci Romanique *dextram* ac *sinistram* in auspiciis peterent. Utrique sane diverso modo locuti, idem sensere: hoc est orientalia aspicia, quia lucis et motus principium ab ea parte est, visa sunt utrique meliora: quæ tamen eadem, Græci *dextra*, Romani *sinistra*, vocaverunt. De Græ-

Nec tuus hic Moeris, nec viveret ipse Menalcas.

Lyc. Heu! cadit in quemquam tantum scelus? heu, tua nobis

Pæne simul tecum solatia rapta, Menalca!

Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis

Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra? 20

Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,

Cum te ad delicias ferres, Amaryllida, nostras?

Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas;

Et potum pastas age, Tityre; et inter agendum

Occursare capro, cornu ferit ille, caveto. 25

Mæ. Immo hæc, quæ Varo nec dum perfecta canebat.

Vare, tuum nomen (superet modo Mantua nobis,

Maris, nec ipse Menalcas vivus esset. Lyc. Heu, tantumne crimen venit cuiquam in mentem! heu, tuorum versuum solamen fere nobis ablatum est tecum, o Menalca! Quis celebraret Nymphas? quis tegetet terram herbis floridis? aut inumbraret fontes virentibus ramis? Aut quis caneret versus quos tibi nuper surripui: quando ibas ad Amaryllida, nostram amicam? Tityre, donec redeam, brevis est iter, pasce capellas: et postquam eas paveris, duc potum, o Tityre: et dum duces, cave ne occurras capro, ille enim cornu petit. *Mæ.* Ant potius quis caneret hos versus, quos Menalcas cantabat Varo, nondum perpolitæ. O Vare, olores canori alte efferent ad astra nomen tuum: dummodo Mantua

tinctum Nymphæ, etc. orbis a m. pr. in Medic.—20. montes ind. Moreti Fragm., etiam male. vid. ib. v. 40. cf. ib. Var. Lect.—21. Nam quæ Nonius in legere.—25. capre Medic. a m. pr. cornu petit Rottend. sec. et Gud. pro var. lect., frequenti variatione. vid. Burm. h. l. et ad Ecl. III, 87. feret Medic. a m. pr.—26. Pro hæc, quæ Medic. a m. pr. terque. nondum nonnulli ap. Pier., it. ed. Ven. caneant Gud.—27. superent Medic., deletio cupiant, quod ante perscrip-

NOTE

cis patet ex Homero Iliad. XII. 239. ubi Hector ait, se aves angrales minime curare: sive ad dextram vadant versus aurorum et solem, sive ad sinistram versus occasum obocursum. *Εἴτ' ἐνὶ δόξῃ ἴωσι πρὸς ἥδ' ἢ ἡέλιον τε, Εἴτ' ἐπ' ἀμυστράν τοις πρὶ ζόφον ἡρόεντα.* De Romanis constat ex Varrone Epist. Quæst. I. v. A Deorum sede cum in meridien spectes, ad sinistram sunt partes mundi iexorientes, ad dextram occidentes: factum arbitror; ut sinistra meliora auspicia, quam dextra, esse existimentur. Refert hunc locum Fæstus Pompeius, aliosque citat veteres ejusdem sententiæ. Confirmat Plinius I. II. cap.

54. Lava, prospera existimantur: quoniam lava parte mundi ortus est. Ratio variorum appellationis fuit: quod in auspiciis, Græci ad septentrionem, Romani ad meridiem, se converterent: ut patet ex antedictis: quod cur ita fecerint, non est hujus loci disquirere.

21 Sublegi] Sublegere, est suffurari: unde inquit Servius, sacrilegus dicitur qui sacra legit, id est, furatur.

23 Tityre, &c.] Renarra* primum fragmentum carminum, quæ sublegerat. Tityrus hic est caprarius aliquis e Virgilii famulis. De Vare, Ecl. VI. 7.

27 Vare, tuum, &c.] Secundum fra-

Mantua vae miseræ nimium vicina Cremonæ!)

Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.

Lyc. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos; 30

Sic cytiso pastæ distendant ubera vaccae:

Incipe, si quid habes. Et me fecere poetam

Pierides; sunt et mihi carmina; me quoque dicunt

Vatem pastores: sed non ego credulus illis.

Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna 35

ultra sit nobis: Mantua, vae miseræ, nimis propinqua Cremona! Lyc. Sic tuæ apes evitent taxos Corsicæ insulæ: sic tuæ vaccae saturatæ cytiso distendant ubera: inope si habes aliquid: Musæ me quoque reddiderunt poetam, habeo etiam versus, pastores appellant me etiam vatem, sed ego non adhibeo fidem illis: nondum enim videor ea proferre, quæ sint Vario aut Cinna digna: sed videor stridere inter cynos

//////////

tum erat. *Bare* idem, et superiore versu *Baro*, at v. 35 *Varo*.—29. *Candentes* tonj. Jo. Schrader., ingeniose. *ferant* Gud. Goth. pr.—30. *Sic sua* Alcuin. Grammat. p. 2124. *Cyrneas* varie corruptum in libris v. ap. Burm. Est *Kópros, Kópreos. fugiant* Ven. *examina* Medic., sed transfixo g.—31. *distendant* Heins. e melioribus, etiam sic Medic., sicque alii apud Pier., cum vulgo *distentent* legeretur. *distentant* Voss. pr. *distendent* Ed. Ven.—33. *dicent* Ven.—34. *non sum credulus* unus Moreti.—35. *Vario* manifeste legit Serv. et Schol. Horat. Cruqu. ad Od. i, 6, qui Thyestæ tragædiæ auctorem, eundemque no-

NOTE

gmentum, de laudibus Vari.

28 *Mantua, &c. Cremonæ*] Galliæ Cisalpinæ urbes vicinæ. *Mantua* ad Mincium fluvium, *Menzo*: nunc ducatus caput: *Cremona*, ad Padum, *le Po*: nunc ducatu Mediolanensi comprehensa. Hæc Antonii partes cum adversus Octavianum tenuisset, ejus ager veteranis Octaviani militibus addictus est; et cum non sufficeret, addita pars agri Mantuani.

30 *Sublime ferent*] Vel ad nomen referri potest, vel adverbii loco sumi. Ita Ge. i. 320. *segetem ab radicibus imis Sublime expulsam eruerent*. Et Cicer. de Nat. ii. 101. *Aër sublime fertur*: id est, sublimiter, in sublime.

Cycni] Poëtæ. Sic Horat. Od. i. iv. 2. 25. *Multa Diræum leuat aura cycnum*: id est, Pindarum poetam Thebanum. Nam ex Cicer. Tusc. i. 73. *Cycni Apollini dicati sunt quod ab eo habere divinationem videantur: quia,*

providentes quid in morte sit boni, cum cantu et voluptate moriuntur. Tamen fictus eorum cantus est, de quo Ecl. viii. 55.

30 *Sic tua, &c.*] Obtestandi formula et bene precandi, quoties quid ab aliquo petimus. Id est: Sic apes tuæ evitent taxos, quomodo mihi recitabis carmina. *Cyrneas taxos*] *Taxus* arbor funestis annumerata, *Pif.* Qua pastæ apes mel amarissimum cudunt: unde Corsicæ mel infame, quod hæc insula taxis et cicuta abundet. Ovid. Amor. i. i. 12. 10. *Melle sub infami Corsica misit opis*. *Corsica*, insula in Mari Mediterraneo, quæ cum Sardinia et Sicilia Italiæ adjacet: *Cyrnus* Græciæ dicta, a rege hujus nominis. De *examinibus*, Ecl. vii. 13. De *Cytiso*, Ecl. i. 79. De *Pieridibus*, Ecl. iii. 85.

35 *Varo, &c. Cinna*] Alii poetæ esse volunt; alii viros Octaviani gratia insignes. Sed prima opinio stare

Digna, sed argutos inter strepere anser olores.

Mæ. Id quidem ago, et tacitus, Lycida, mecum ipse voluto,

Si valeam meminisse? neque est ignobile carmen.

Huc ades, o Galatea; quis est nam ludus in undis;

Hic ver purpureum; varios hic flumina circum 40

Fundit humus flores; hic candida populus antro

canoros, velut anser. Mæ. Equidem id facio, et tacite revolvo ipse mecum, o Lycida, an possim recordari: neque est carmen abjectum. Huc veni, o Galatea, quæ enim est voluptas in aquis? hic est ver rubicundum: hic terra producit diversas flores

~~~~~

bilem epicum poetam, intelligit; sed in scriptis constanter Varo. In edd. Varo repositum est ab Egnatio et Nangerio: quod iterum deseruit Paulius Manutius cum edd. sequi. Quæ ambiguitas in his nominibus sit, nota res est: v. Exc. ad Ecl. vi. Varum inter viros principes et militia claros iustius ætatis fuisse, satis constat; an idem poeta fuerit, non nisi ex hoc loco statuas. De poeta enim cogitandum esse, docet memoratio Cinna. Itaque, cum perpetua sit horum nominum confusio, cumque vetores Grammatici Variam hic in libris legerint, post Varum v. 26 illum alterum in locum suum retrahendum esse manifestum sit. *Cigna, Cygna, Cyna* in libris nonnullis. *neque dicere Moret. —36. inter strepet Ven. —37. Jam pridem ago—mecum ipsa voluto Zulich. et abest a Goth. sec. —38. idem Qui valeam m. —39. nam deest fragm. Moreti et Goth. sec. —40. ver perpetuum* quendam legere notant Guellius et Cerdà, quem

NOTE

non potest. i. Quia Cinna hic poeta non posset esse alius quam *Helvius Cinna*, qui Smyrnam scripsit annis novem, de incesto Myrrha in patrem Cinyram Cypriorum regem amore: laudatus a Catullo, 94. et ab Ovidio Trist. II. 1. 435. At is jam inde a tempore Cæsareæ cædis, errore nominis, pro Cornelio Cinna prætor et Cæsaris hoste, a plebe occisus fuerat: ut est apud Sueton. ii. Quia ex *Varis*, qui florebant illa ætate, de quibus Ecl. vi. 7. nullus in poësi nomen habuisse dicitur. iii. Quia licet celebris tum fuerit poeta *Varius*, de quo saepe Horatius, imprimisque Od. I. 1. 6. i. *Scriberis Vario fortis, et hostium Victor, Mæonii carminis alite*; tamen male Servius hic legit *Vario pro Varo*: Nam neque adhuc *Vario* videor, &c. Male, inquam: siquidem dixit paulo ante Virgilius, *Vare tuum nomen*, &c. Itaque secundam opinionem secutus.

P. Quintilium Varum intelligo, de quo Ecl. vi. 7. Et *Cornelium Cinna* Magnum, Pompeii Magni ex filia nepotem, qui primo hostis Octaviani, deinde ab eodem susceptus in castris Bruti et Cassii, ut notat Lipsius in capite ix. l. i. Senecæ de Clementia: magna deinceps apud eum floruit gratia; ausus tamen in benefactorem suum conjurare, novo beneficio ventam ab eodem accepit, et consulatum, an. u. c. 758.

36 *Anser*] Volunt hic allusum ad Anserem, hujus ætatis poetam, M. Antonii laudatorem, cui Antonius e bonis Pompeii in Falerno agro aliquid in præmium dederat: unde Cicero Philip. XIII. 11. *Anseres de Falerno depelluntur*.

39 *Huc ades, o, &c.*] Tertium carminis fragmentum, expressum e Theocriti Cyclope, Idyl. II. De *Galatea*, Ecl. I. 31.

Imminet, et lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: insani feriant sine littora fluctus.

Lyc. Quid, quæ te pura solum sub nocte canentem
Audieram? numeros memini, si verba tenerem. 45

Mæ. Daphni, quid antiquos signorûm suspicis ortus?
Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum:
Astrum, quo segetes gauderent frugibus: et quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Insere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes. 50
Omnia fert ætas, animum quoque; sæpe ego longos

circa fluctus: hic alba populus incumbit cavernæ, et vites flexuosæ efficiunt umbram. Veni huc, ne cures quod procellosi fluctus percutiant littora. LVC. Quid vero? quam audieram te cantantem solum per noctem serenam? recorder cantum, si scirem verba. MÆ. Daphni, quid miraris veteres ortus siderum? En prodiiit sidus Cæsaris oriundi a Venere: sidus, per quod sata abundabunt frumento, et per quod racemus in montibus apertis induet colorem. Daphni planta piros, posteri colligent tua pira. Anni auferunt cuncta, memoriam quoque. Ego recorder me sæpe traduxisse

*****

v.—43. *incani fluctus* mavult Benti. ad Lucan. II, 673.—46. *Medicens* etiam quinque sequentes versans refert ad Lycidam. *Mæris* ab illis incipit: *Omnia fert ætas*: nec aliter Gud. Heins. *respicis ortus* Zulich. *suspiciis* Gud. et Rot-tend.—47. *Dionæus* vero recte: *Κόρυς Διωνάδα*, apud Theocr. xv, 106.—48. *et quod Medic.* a pr. m.—49. *a pricis* Zulich. in *vallibus* ap. Nonium Marcellum in *ducere*.—50. Obscurum est quod Pomponius ad h. v. habet: "In codice

NOTÆ

46 *Daphni, quid, &c.*] Quartum verum fragmentum: quod recitat Mæris. In 66 Menalcas sive Virgilius alloquitur Daphnim, amicum pastorem, de morte J. Cæsaris: cujus in funebribus ludis crinita stella per septem continuos dies fulsisse dicitur, ex Suetonio 88. Creditumque est animam esse Cæsaris in cælum recepti: et ideo simulacris ejus et nummis stella in vertice addita. Ge. I. 488.

47 *Dionæi*] Cæsar ex gente Julia fuit: Julia gens orta ab Iulo Æneæ filio: Æneas Veneris et Anchisæ filius: Venus, juxta multos, Jovis et Diones Nymphæ marinæ filia; licet juxta alios, orta sit e spuma maris.

48 *Astrum quo segetes*] *Astrum* proprie signum est, e multis stellis com-

positum, vulgo *constellatio*: hic tamen pro stella unica sumitur.

49 *Apricis*] Soli expositis et apertis, quasi *apericis*, inquit Vossius. Nisi cum aliis deducere malis ab a privativo, et *ἀπλη* horror: quod sint sine frigore: unde et Africam dictam volunt. Opponuntur *apricus* et *opacus*.

50 *Insere, Daphni, piros*] Hortatur pastorem, ut serat arbores: futurum quippe, ut sidere illo favente crescant feliciter, et posterorum commodis serviant: *Inserere* hic, non insitionem significat; qua surculus peregrinus arbori alterius naturæ immittitur; sed simpliciter plantationem arborum: quomodo Columella dixit, *hortos inserere*. Tum quasi deficiente memoria, silet Mæris.

Cantando puerum memini me condere soles.
 Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrim
 Jam fugit ipsa: lupi Mœrim videre priores.
 Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas.

55

Lyc. Causando nostros in longum ducis amores.
 Et nunc omne tibi stratum silet æquor; et omnes,
 Aspice, ventosi ceciderunt murmuris auræ.
 Hinc adeo media est nobis via; namque sepulcrum
 Incipit apparere Bianoris: hic, ubi densas

60

canendo totos dies, cum essem puer. Nunc tot versus exciderunt mihi: ipsa etiam vox me destituit: lupi me priores aspexerunt. Attamen Menalcas sat sæpe recitabit ista tibi. Lyc. Differs diu meam voluptatem, querendo varias causas. Aspice, jam tota aqua quicta tibi tacet, et omnes sibili ventorum strepentium cessaverunt. Præterea ex hoc loco superest nobis tantum media pars via: nam tumulus Bianoris incipit apparere: hoc loco, in quo agricolæ colligunt spissæ foliæ, hoc loco cana-

~~~~~

Aproniano hoc scriptum erat Nepotes hi."—52. *Cantando solitum* Agrostius de orthographia. *Cantando longos* Scholiastes Horat. Od. iv, 5. *ducere soles* Gudian., sed *ducere* modo v. 49.—53. *Marin* et hic refinxit. *Vulgo Marin*: v. ad Ecl. II, 26.—55. *refero* Zulich.—57. *et omnis* Rottend.—58. *ventosi ceciderunt* marmoris iræ emendabat Triller. in Miscell. Lips. Nov. To. vii, P. II. Eum refellit Oudendorp. ad Sueton. p. 1023.—59. *est post media* deest in Zulich. *jamque* Menag. alter; nec male.—60. *hic tibi Ven.*—61. *stringunt.*

NOTÆ

52 *Memini me condere*] Pro condidisse. Sic Cicero ad Att. viii. 11. *Memini tibi librum afferri a Demetrio*: id est, allatum fuisse. *Condere*, est finire, ad occasum ducere, et quasi sepelire. Quemadmodum dicitur Æn. I. 378. *Ante diem clauso componet Vesper Olympo*: quasi ad sepulturam componet.

53 *Nunc oblita mihi*] Duo notanda. I. *Oblita* passiva significatione. II. *Mihi*, pro, *a me*. Sic Æn. I. 330. *Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum*.

54 *Lupi Marin videre priores*] Dicitur lupi, sed falso, vocem ei adimere, quem priores conspexerint; perdere vero ipsi conspecti prius; ex Plinio. Hinc, *Lupus in fabula*, proverbium est: quoties colloquentibus supervenit aliquis, de quo sermo erat:

is enim tum sua præsentia sermonem amputat loquentibus.

56 *Causando*] Causas et excusationes prætexendo: nempe caducam memoriam, raucedinem, et alia; quæ attulerat Mœris, ne versus cantare cogeretur. Hunc igitur Lycidas variis invitamentis ad cantandum pellicit: silent venti, medium iter confecimus, &c.

57 *Silet æquor*] Non mare, sed aqua Mincii fluvii, qui Mantuam et vicinas regiones alluit, Menzo: *æquor* enim dicitur de qualibet planitie, sive aquarum, sive camporum. Et vero mare longe inde remotum est. Æn. II. 780.

60 *Bianoris*] Ocnus idem qui et Tuscorum rex, Tiberis fluvii et Mantus fatidicæ Nymphæ filius, Mantuam de matris nomine condidit. Hujus

Agricolæ stringunt frondes, hic, Mœri, canamus;
 Hic hædos depone; tamen veniemus in urbem.
 Aut, si, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
 Cantantes licet usque (minus via lædat) eamus.
 Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo. 65
Mæ. Desine plura, puer; et, quod nunc instat, agamus.
 Carmina tum melius, cum venerit ipse, canemus.

*mus, o Mæri: hoc loco demitte hædos; nihilominus pervenimus in urbem. Aut si
 timemus ne nox adducat imbrem, antequam ad eam pervenerimus: progrediamur,
 quomodo interim semper canentes: iter minus nos fatigabit. Ut progrediamur ca-
 nendo, ego te levabo hoc onere. Mæ. Puer, omite cetera, et faciamus quod jam
 urget: tum cantabimus commodius versus, cum Menalcas advenerit.*

Pompon. "In Codice Aproniani sic scriptum erat." Forte stringunt.—62.
 ad urbem Zulichem.—63. At, si Menag. nos pluviam Parrhas.—64. lædat; ita
 Heins. cum bonis nonnullis; et sic eruditius loquuntur. lædet vulgo fere.
 lædit Medic. cum nonnullis aliis.—65. ego te hoc Vossian. hoc abest a Goth.
 sec.—66. et deest Leid. sec. nunc quod nunc Menag. primus; scilicet ut in
 Medic. cum errore scribentis omissum fuisset et, mox inter puer et quod nunc,
 insertum est nunc.—67. tum Heins. e scriptis. tunc al. cum venerit ipse Me-
 nalcas Goth. sec.

NOTÆ

sepulcrum in via, veterum more: qui
 ideo sepulcrorum elogia ad viatores
 dirigit: *Sic viator, Abi viator.*

61 Stringunt frondes] Stringi di-
 cuntur ea, vel quæ stricta manu de-
 oerpuntur: ut Ge. i. 305. *quernas*

*glandes tunc stringere tempus, Et lauri
 baccas, oleamque, cruentaque myrta.
 Vel quæ colliguntur in fasciculum;
 ut hic, et Ge. i. 317. fragili jam strin-
 geret hordea culmo.*

ECLOGA X.

GALLUS.

ARGUMENTUM.

AMABAT Gallus Lycoridem: sprexit hæc illum, ut alium
 sibi cariorem sequeretur in Rhætiam, aliasque regiones
 Italiæ, sive Galliæ togatæ, quas Rhenus alluit et Alpes in-
 sident. Gallus abire fingitur, quasi in exilium, repulsæ

impatientia: locus exilii statuitur Arcadia, pastoribus nota sedes, poëtisque Bucolicis, qualis ipse Gallus fuit. Huc amici, huc Dii sylvestres, ad solandum ejus dolorem conveniunt. Ille multa de remediis amoris, deque sua sorte diu frustra meditatus, ut amantum ingenium est, iterum ad amorem redit. Multa hic ex Idyll. Theocriti primo.

Volunt omnes hanc *Lycoridem* eandem esse cum *Cytheride* mima, quæ Volumnii Eutrapeli, Senatoris nobilissimi, liberta primum; ac deinde M. Antonio sic cara fuit, ut is illam in Italiæ perlustratione per civitates et municipia secum aperta lectica circumferret, trahentibus leonibus, ut Plinius notat, l. VIII. 16. Id sane si ita est, multis eam necesse est nominibus insignitam; quam et *Volumniam* ab Antonio vocatam esse Cicero indignatur, Philip. II. 48. Quod autem volunt, iter illud Lycoridis Alpinum et Rhœnanum, eam ipsam esse Antonianam perlustrationem Italiæ; parum certe congruit tempori. Quippe duplex ab Antonio perlustratio facta est, *eodem comite mima*, inquit Cicero, ibid. 51. altera ante pugnam Pharsalicam, ab eo tum tribuno plebis; altera post pugnam, ab eodem tum equitum magistro: hoc est annis, ut minimum, decem ante editionem hujus Eclogæ, quæ postrema omnium scripta fuit; ea tempestate, qua jam Antonius in Oriente cum imperio versabatur. *Extremum hunc, Arethusa, &c.*

Ita igitur statuo: aut Lycoridem illam, a Cytheride, sive Volumnia mima diversam esse; aut Galli rivalem, diversum ab Antonio; aut hac Ecloga exhiberi Gallo præteritorum amorum historiam, veterumque casuum memoriam voluptatis causa revocari: cum Lycoridis fuga multo prius contigisset.

NOTA

GALLUS.] Cneus, vel Publius Cornelius Gallus, nam vario prænomine reperitur: patria Foro-Julienis, de Prius: ex infima fortuna ad summam Octaviani gratiam, immo et amicitiam evectus est. *Suet. in Aug. LXVI.* Egregiam ei navavit operam in Alexandrino bello: in quo captam a se Par-

tonium urbem, adversus vim dolosque M. Antonii, vi dolisque fortiter propugnavit. Ideo mortua Cleopatra et Antonio, redactaque in provincie formam Ægypte: non ausus Cæsar, metâ novarum turbarum, copiosam regionem, gentemque levissimam viro nobili committere; tamen eam amice

Gallo credere non dabitavit. *Dio. l. LI.*

At non ita multo post, abusus fortunæ amplitudine, Thebas ob tributa seditionem moventes, aut expilavit, ex *Ammiano, l. XVII.* aut funditus evertit, ex *Hieronymo in Euseb.* Tum cepit in ipsum imperatorem multa intemperanter jactare, præsertim inter pocula. *Dio. l. LIII. Ovid. Trist. II. 445.* Statuas ubique sibi per Ægyptum erexit, acta sua pyramidibus inscripsit. Quibus nominibus cum esset a Valerio Largo, socio et victore olim suo, accusatus; Augustus hunc Gallo ob ingratum et malevolum animum, domo et provinciis suis interdixit. Senatus graviore sententia, mulctatum bonis, et exilii ignominia notatum eo adegit, ut sua sibi manu mortem accerseret. Mortuum tamen Gallum lūxit Augustus, et ob severitatem senatus vicem suam conquestus est: *quod sibi soli non liceret, amicis quatenus vellet irasci. Suet. LXVI.* Periit ætatis anno 40. aut 48. ut in Hieron. Eusebio varie scriptum est: n. c. 728. ante obitum Virgillii, 7. multis carus, Pollioni inprimis, itemque Ciceroni, ut colligitur ex epistolis Pollionis ad Ciceronem, quæ habentur apud ipsum Ciceronem, *Famil. l. x. 31. et 32.* Virgilio certe carissimus: qui ejus etiam laudes celebrasse dicitur quarto Georg. libro: unde post ejus necem Augusti

jussu sublata sunt, et earum in locum Aristæi fabula substituta. Quod mihi tamen verosimile non videtur: ita belle Aristæi fabula cum reliquis libri partibus et argumento coheret.

Poëta fuit. Scripsit de Lycoride sua forte elegiaco carmine, libros quatuor: quo in genere Tibullo et Propertio durior fuisse dicitur a *Quintil. l. x. 1.* Transtulit præterea bucolicis versibus aliquid ex Euphoriæ, poëta Chalcidensi, ut probamus *Ecl. hac x. 50. et Ecl. vi. 72.* Perierunt omnia. Illas enim sex elegias, quæ ejus nomine circumferuntur, opus inficetum et barbarum, plane constat Maximiani cujusdam esse, recentioris nebulonis: ubi præter errores in syllabarum quantitate benemultos, et ineptam minimeque Latinam verborum structuram, accedit illud præterea; quod in iis Gallus senem se profiteatur, qui tamen firma adhuc ætate decessit, *Gyraldus, Vossius, &c.* Alia item fragmenta, quæ ab Aldo Manutio juniore reperta Venetiis et edita sunt, etsi minus insulsa, tamen omnino supposititia esse evincit Jos. Scaliger in opusculis. In quo peccavit et hoc alterum Manutius, quod Gallum hunc Cornelium, cum Asinio Gallo Pollionis filio confundit, delusus a veteribus grammaticis Virgilianæ vitæ scriptoribus.

EXTREMUM hunc, Arethusa, mihi concede laborem.

O Arethusa, permitte mihi hoc ultimum opus. Canendi sunt pauci versus amico

~~~~~

1. hunc deerat Zulich. cum Medic. a m. pr. hinc Ven.—4. subterlabare

NOTE

1 ARETHUSA] Fons in insula Ortygia, quæ Siciliæ adjacet, et quartam Syracusanæ urbis partem efficit. Alpheus autem, Peloponnesi fluvius,

postquam in mare defluxit, permixtas dicitur servare aquas, et continuo lapsu in Ortygiam erumpere, per hunc ipsum fontem Arethusam:

Pauca meo Gallo, sed, quæ legat ipsa Lycoris,
Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?

Sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos,

Doris amara suam non intermisceat undam.

5

Incipe; sollicitos Galli dicamus amores,

Dum tenera attendent simæ virgulta capellæ.

Non canimus surdis: respondent omnia sylvæ.

Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere, puellæ

Naides, indigno cum Gallus amore periret?

10

Nam neque Parnassi vobis juga, nam neque Pindi

meo Gallo, sed quos ipsa Lycoris legat. Quis posset negare verum Gallo? Sic saltem Doris non confundat suas aquas cum tuis, cum fluat subter mare Siculum. Incipe, celebremus anxium amorem Galli: dum capellæ depressis nutritibus carpunt teneros frutices. Non cantamus surdis, sylvæ referunt omnia. Quæ sylvæ, aut qui saltus detinere vos, o Nymphæ Naiades: cum Gallus desiceret præ amore indigno. Neque enim ulla culmina Parnassi aut Pindi, neque Aganippe Bœotica vos retarda-

*****

unus Moreti. *interlabere* Parrhas. *subter labere* divisim Medic.—5. *Doris amica* Zulich. *amata* ed. Dan. Heins., vitium ex edd. Pulmann. in multas propagatum.—7. *tenera tendent* unus Moreti. *attendunt* alius. *Dum simæ attendent* Ven.—9. *qui nos* Ven. et v. 11 *nobis*.—10. *Naides* Heins. repositum cum Medic. et optimis; nam *Naiades* est quadrisyllabum. *Nais, Naides*. At *Naias, Naiades*. Ita tamen jam correxerant Egnat. et Nauger. Ald. tert. et hinc deductis. *peribat* in Medic. a m. sec. cum Gnd., it. in Rom. Pierii.—11. *Parnasi* per simplex s Heins. cum optimis codd. scribit. cf. Pier. *nobis*

NOTE

Idque ex eo probatur, quod projecta in Alpheum in Græcia, per os Arethusæ fontis, in Ortygia reddantur. Narrant vero fabulæ, Alpheum fluvium Arethusæ Nymphæ fuisse amatorem; hanc fugientem, a Diana conversam esse in fontem, eademque fuga subter mare in Ortygiam emisisse: Alpheum, eodem impetu consecutum, undas ei suas deinde miscuisse. *Æn.* iii. 692. 2. Hunc fontem invocat Silium, ut ante *Sicelides Musæ*, ob Theocritum Siculum poetam, Bucalcorum principem.

2 *Quæ legat*, &c.] Quæ legat Lycoris, ad pudorem, quod se Gallo tam dorum præberit.

4 *Sicanos*] Siculi sic dicti sunt, vel a Sicano Cyclops filio; vel a Sicaniis

Hispaniæ populis, illam in insulam translati. *Sic tibi*] Ecl. ix. 30.

5 *Doris*] Oceani et Tethyos filia, Nereo fratri nupta, ex qua Nereides peperit. Hic sumitur pro amara maris aqua, quæ dulcibus Arethusæ et Alpei aquis non admiscetur.

9 *Quæ nemora, aut*, &c.] Naiades alloquitur poeta, sive Nymphas præsidet fontium, qui e Parnasso, Pindo et Helicone profluunt: easque increpat, quod ad solandum Galli amorem non venerint, tam multis eo advolentibus. Estque tacita quædam ipsius Galli reprehensio, quod studia carminum omiserit, ut amor vacaret. De *Naiadibus*, Ecl. ii. 46.

11 *Nam neque Pindi*, &c.] Mons in Macedonia, Epiri, et Thessalia con-

Ulla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
 Illum etiam lauri, etiam flevire myricæ;
 Pinifer illum etiam sola sub rupe jacentem
 Mænalus, et gelidi fleverunt saxa Lycæi.
 Stant et oves circum; (nostri nec pœnitent illas;
 Nec te pœniteat pecoris, divine pœta:

15

verunt. *Illum etiam lauri, illum etiam myricæ ploraverunt. Mænalus etiam abun-*
dans pinis, et rupes gelidæ Lycæi ploraverunt illum, stratum sub decerta rupe. Oves
quoque circumstant, neque contemnunt nos. Nec tu contemnas gregem, o divine

*****

Ven.—12. *Aonia Aganippe* Heins. reposuerat; ita ad *juga* erat referendum: atqui montem Aganippen nemo novit; fontem Bœotiæ novimus omnes. *Mag-*
na hic est lectionis varietas; videamus primo de editis. Legit igitur *Aonia*
Aganippe ed. Ald. pr. eum Junt. 1520 et aliis hinc ductis, *Aonia Aganippe* sec.
Aoniae Aganippes autem tertia. Tum Manutius induxit *Aonia Aganippe*, quod
 jam vett. edd. Mediol. Ven. et al. habebant; tandem vero Pulmann. Com-
 melin. Steph. et hinc profectæ *Aonia Aganippe* in vulgus propagarunt. Quod
 ad Codd. attinet, *Aoniae Aganippes* Heinsius (excepto tamen Mediceo) suos
 omnes habere testatur; *Aonia Aganippe* Reg. Voss. et Fr. Moret. *Aonia*
Aganippe Medic. cum Longob. Sic Aganippe Aonia, h. Bœotiæ, fons dictus
 esset; parum pœtice, arbitror. Omnino ex lubrica librorum in vocali sim-
 plici et duplici fide nihil decidi potest, nec magis ex Grammaticis; Gramma-
 tici veteres, Carisius et Probus, cum aliis ap. Heins. *Aonia Aganippes*, vel
Aonia Aganippe agnoscunt. Si ad rationes criticas hæc excutias, potior videri
 debet ea lectio, a qua reliquæ aberrasse videri possunt: ea autem est haud
 dubie ant Serviana: *Aonia Aganippe*: nam, metro ut caveretur, illata esse
 credere licet *Aonia* et *Aonie*, quod pro illo fuit scriptum; inde casus secundus
 male fuit adscitus, atque *Aganippes*, qui fons fuit, *juga* hinc effecta; aut altera
 lectio *Aonia Aganippe* ad Græcum facta *Ἀωνία Ἀγανίππη*. Hanc lectionem
 sequitur Brunck., et defendi ea potest versu Sillii: *Ortygie Aganippe*. Itaque
 eam prætuli in nova hac recensione; cum antea alteram essem amplexus:
Aonia Aganippe.—13. *lauri, illum etiam flevire myricæ*, ut Longob. et pauci alii
 habent, ante Heins. vulgatæ inde a Ge. Fabricio et Pulmanno; sed sustulit is
 versus male intrusum fulcrum Medicei et optimorum librorum tum edd. supe-
 riorum auctoritate. *laurus, etiam Zulich. lauri, nec non fl.* Parrhas. et ed.
 Ven. *lauri, illum flevire* Rom. Pierii.—14. *tacentem* Barth. e tribus antiquis
 Advers. xviii, 16.—16.—18. Tres hos versus post versum octavum Scaliger

NOTE

finio: unde tribus his regionibus ex æquo tribuitur. Dicunt quidam eum in Phocidem et Bœotiam usque pertinere: et in Phoride quidem *Parnasum*; in Bœotia *Heliconem*, ac denique *Citharonem* vocari. Ceteri montes illi quatuor, licet in longa spatia diffusi; tamen fere contigui sunt, et perinde Musis dicati.

13 *Aonia Aganippe*] Bœotiæ fons,

Musis sacer, ex Helicone monte, non procul Thebis, in Permessum fluvium defluens. *Aonia*, id est Bœotia, ab Aone Neptuni filio. Nota hic hiatum vocalium: *Aonia Aganippa*. De *myricis*, Ecl. iv. 2.

15 *Mænalus, et, &c.*] *Mænalus*, et *Lycæus*, Arcadiæ montes, Pani sacri. Unde et *Lycæa* festa, ejus in honorem ibi a pastoribus instituta: quæ *Luper-*

Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.)
 Venit et upilio; tardi venere bubulci;
 Uvidus hyberna venit de glande Menalcas.
 Omnes, unde amor iste, rogant, tibi? Venit Apollo:
 Galle, quid insanis? inquit, tua cura Lycoris
 Perque nives alium perque horrida castra secuta est.
 Venit et agresti capitis Sylvanus honore

20

poëta: ipse pulcher Adonis pavit gregem circa fluvios. Venit quoque custos ovium: venerunt lenti custodes boum, venit Menalcas madefactus e collectione glandium hybarnarum. Omnes petunt, unde sit tibi amor ille. Venit Apollo: Galle, ait, cur desipis? Lycoris, amica tua, secuta est alium per nives, et per castra horribilia. Venit quoque Sylvanus cum rustica corona capitis, quatiens ferulas florentes et mag-

Poet. v, 5 retraxerat, atque ita Taubmann. exhibuit. Si omnino poëta una cum his vers. etiam upiliones et subulcos (apud Theocr. i, 80 sunt βάραι, ποιμένες, ἀνέρολοι) omisisset, et post v. 15 statim Apollinem, Sylvanum et Panem, subjecisset, nihil utique suavitati carminis detractum fuisset. Dedi trium versuum interpretationem qualemcunque; eos tamen a loco hoc alienos esse bene sentio; et pedibus in Scaligeri sententiam concederem, nisi hoc unum me retineret, quod versus Theocriteos Maroni ante oculos fuisse video: Ubi Nymphæ eratis, cum Daphnis contabesceret? Illum deflerunt feræ—tum 74 Πολλὰ αἰ τὰρ ποσὶ βόες, πολλοὶ δὲ τε ταῦροι, Πολλὰ δ' ἄδ δαυδαὶ καὶ πόρτις ἐδύρατο. vestri nec Parrhas.; malim legi: nec nostri—Nec te.—19. oppilio alter Mentel. oppilio Voss. opilio Longob. et Medic. Pierii cum aliis; s. ex ἀποπλῶς; nata vox, s. ex ovilio. tarde ed. Ven. clari Medic. a m. pr. subulci idem Medic. cum præstantioribus, Reg. Voss. al. Rom. Medic. Pierii, item Servio; et sequuntur id edd. Aldd. et earum propagines; tum Germanus, Manutius, alii. Sed tuentur viri docti bubulci ex vët. Grammaticor., Apuleii, Theocriti i, 80, aliisque auctoritatibus: vid. Heins. cf. Cerda, Barth. l. l. Ex editis hoc jam exhibuere Egnat. Angelius in Flor. 1520, tum Steph. Pulmann. Elzev.—20. Uvidus ed. Ven. Guellius quosdam Uvidus hesternus legere narrat. Uvidus Rom. Pierii.—21. distinguunt alii: omnes, unde amor iste, rogant, tibi venit? Apollo: Galle. alii: rogant: Tibi venit Apollo. Utroque modo oratio exilis redditur.—23. Perque nives Alpam conj. Schottus Obs. ii, 4, male.—24. capiti Menag.—25. violas pro ferulas Goth. sec., sed vid. Not.—

NOTE

calis Latinis dicta; inter quos indacta sunt ab Evandro, Arcadiæ rege, cum in Italiam profugisset.

18 *Adonis*] Filius Cinyræ Cypriorum regis, et Myrrhæ ejus filiæ: quem Venus in deliciis habuit. Is dum in *Idali*, montis Cyprii, nemore venaretur, apri dente percussus interiit: a Venere multis lacrymis defluctus. Hujus mentionem facit poëta, ad Galli solatium: ut is meminerit, ne ipsam quidem amoris Deam Venerem in amore felicem. Tum ama-

tores adhibet Deos: Apollinem, qui Daphnen; Pana, qui Syringa; Sylvanum, qui Cyparissum amavit: qui omnes parum feliciter amaverunt, Daphne in lanrum, Syringe in arundinem, Cyparisso in arborem cognominem, transformatis.

19 *Upilio*] Pro *opilio*: o brevi, in s longum, metri causa mutato. Et antiqui *opes* dixere, quas posterius *oces*.

24 *Sylvanus*] Deus τῆς ὄλης: ἔλην autem alii *sylvam* interpretantur, unde sylvaram Deum hunc fecere; alii

Florentes ferulas et grandia lilia quassans. 25
 Pan Deus Arcadiæ venit: quem vidimus ipsi
 Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
 Ecquis erit modus? inquit. Amor non talia curat.
 Nec lacrymis crudelis Amor, nec gramina rivis,
 Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ. 30
 Tristis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
 Montibus hæc vestris; soli cantare periti
 Arcades. O mihi tum quam molliter ossa quiescant,
 Vestra meos olim si fistula dicat amores!

na lilia. Venit Pan Deus Arcadiæ, quem ipsi conspeximus rubicundum minio et sanguineis baccis ebuli. Quis erit finis, ait Pan? Amor negligit ista: nec durus amor satiatur fletu, nec herbæ rivis, nec apes cytiso, nec capellæ foliis. At Gallus mæstus ait: Tamen, o Arcades, soli docti canere Arcades, canetis hæc vestræ montibus. O quam placide tunc quiescent mea ossa, si quondam vestra tibia referat mores

~~~~~

26. Arcadia vet. Cod. Barthii in Advers. xli, 26, male.—27. baccis et hic multi. minioque Medic.—28. Ecquis Heins. e Medic. et aliis. Et quis alii. Amorum cod. Barthii; quod non habet, cur vir doctus tantopere commendet. nec talia Parrhas.—29. ripis Medic. a m. pr.—30. oves Moret. et alius pro var. lect.—31. at ille: Tamen; ita cum Servio Heins. Vulgo distinguunt: Tristis at ille tamen: C., minus venuste.—32. Montibus hæc v. Zulich. nostris Ven. et unus Moret. olim; c. p. conj. Florens Christianus. parati Menag., ut supra Ecl. vii, 5.—33. O mihi quam tum Fragn. Moret. tum erasum in Voss. nunc quam Moreti quartus. quiescent idem cum Leid. a m. sec. ed. Ven. Mediol. et aliis apud Pierium, item Goth., quod Catronus recepit. quiescant Fragn. Moreti.—34. Nostra pr. Moreti. sic fistula Cod. Barthii.—39. Et moræ violæ

NOTÆ

facem omnium elementorum, seu quam dicunt Peripatetici *materiam primam*, ex qua omnia constant. Quare eundem esse volunt cum Pane, qui totius naturæ Deus est, ut diximus, Ecl. ii. 31. *non enim, est omne*; et *sanctæ, omnium materia*. Distinguuntur tamen Sylvanus et Pan, Ge. i. 17. et 20. *Agresti honore*] Corona e foliis agrestibus.

25 *Ferulas*] Ferula, planta est affinis fœniculo: cujus caulem, levissimum et dura cute munitum, senes assumebant in baculos: narthex a quibusdam dicitur, *ferule*.

27 *Ebuli baccis*] Ebulum, de l'hièble, herba aut virgultum affine sambuco, du sureau.

Minioque] Minium, du vermillon, materies est fossilis, vel e propriis venis, vel ex argenti vivi fodinis erui solita: presertim in Hispania; circa fluvium, qui *Minius* appellatur, *Minio*, Gallæciam a Lusitania dividens. Hoc colore simulacra Deorum, Jovis præcipue, linebantur: Camillus vultu quoque miniato triumphavit.

30 *Nec cytiso*] Ecl. i. 79. De Arcadibus, Ecl. iv. 58.

33 *Quam molliter ossa, &c.*] Superstitiose timebant veteres ne mortuorum corpora superjecta terræ pondere gravius premerentur: quare levem et contritum pulverem fere tumulo injiciebant, hac verborum formula: *sic tibi terra levis*.

Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuisset 35
 Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
 Certe, sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
 Seu quicumque furor, (quid tum, si fuscus Amyntas?
 Et nigrae violæ sunt, et vaccinia nigra)
 Mecum inter salices lenta sub vite jaceret; 40
 Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
 Hic gelidi fontes; hic mollia prata, Lycori;
 Hic nemus; hic ipso tecum consumerer ævo.
 Nunc insanus amor duri me Martis in armis
 Tela inter media atque adversos detinet hostes. 45

amores! Et utinam fuisset unus e vobis, aut custos vestri pecoris, aut putator maturorum racemorum. Certe sive amassem Phyllida, sive Amyntam, seu quemcumque alium (quid refert utrum Amyntas sit niger? et violæ sunt nigrae, et vaccinia nigra,) recumberet ille mecum sub vite flexuosa inter salices; Phyllis colligeret mihi flores, Amyntas caneret. O Lycori, sunt hic fontes frigidi, et amœna prata, et sylvæ: hic traducerem tecum omnem ætatem. Nunc stultus amor me retinet inter media tela et infestos hostes, in armis feri Martis. Tu, o crudelis, longe a

ma. Köler. barbara voce pro nigrae.—40. *jaceres* Medic. et Gudian. a m. pr., male. An non requiras *lenta* aut *sub vite*? Vix enim *salices* et *vites* eodem agro plantari solita. Jo. Schrader. tentabat *inter calices*.—41. *Serta mihi legeret Phyllis* Goth. pr. et ms. Lengn.—42. *Lycoris* Medic.—43. *consumeret* Fragm. Moreti.—44. diri Leid. unus.—45. Difficile est de hoc loco pronuntiare. Ut nunc constanter legitur: *Nunc insanus amor duri me Martis in armis detinet*: verba ad Gallum spectant; ut oppositum sit: *Tu procul*; de Lycoride. Gallus in armis detinetur, in militia versatur, *insano Martis amore* adductus: quod commode h. l. vix interpositum dixeris; tum vero poetam valde absurda finxisset dicendum, si Gallus, qui nunc inter Arcadicos pastores sedere putandus est (v. 14 et Argum.), idem *in armis*, in castris, versatur. Nec magis accommodatum esset, si *Martis in armis* enim *insanus amor detineret*. Sensiase videri debet difficultatem Henmannus, popularis noster, cujus emen-

NOTE

38 *Seu quicumque furor*] *Amor*, in quo sæpe multum dementiæ et furoris est. Et vero ea quæ sequuntur, speciem habent dementissimi amoris. Namque inops consilii, modo vota facit pro eu, cujus fastidia expertus est: *Ah! te ne frigora lædant*, &c. modo ad poësim et musicam, modo ad sylvarum silentium, modo ad venationem; quasi ad totidem amoris diverticula et remedia confugit: mox in furorem relapsus, immedicabilem suum esse amorem profitetur. De *Phyl-*

Delph. et Var. Clas.

lida, Ecl. III. 76. De *Amynta*, Ecl. II. 35. De *vacciniis*, Ecl. II. 18.

44 *Nunc insanus amor*, &c.] Sensus est: Hic, si tibi liberet, ambo quieti et securi viveremus: nunc propter duritiem tuam ambo miseri sumus. Amor enim meus cogit me præ desperatione bellicis periculis caput meum exponere, quod ita vile tibi ac despicatum est. Te interim alienus amor rapit in regiones asperas, alieno tempore, difficili itinere.

Virg.

K

**Tu procul a patria (nec sit mihi credere tantum!)
Alpinas, ah dura, nives et frigora Rheni**

patria (utinam liceret mihi id non credere) sola sine me vides tantummodo nives Alpium et glaciem Rheni. Ah ne te vulneret gelu! Ah ne glacies acuta tibi vulna-

dationem *duri* te *Martis in armis* re parum explorata aspernabatur Burmann. Bene tamen illa se habet, ut ad Lycoridem hoc spectet, quæ militem in Gallias profectum comitatâ erat. Nam, ut *Tu procul* oppositionem inferat, necesse non est; nec firmius alterum, quod Burm. urgebat, Lycoridem dici non posse in *armis* esse. Immo vero amoris insania delinet eam *duri Martis in armis*, in exercitiis, in castris, *inter media tela et hostes*. Quid? pergit: *Tu, procul a p.* Hæc eadem junctim de ea pronuntiaverat v. 23 *Tua cura Lycoris Perque nives alium perque horrida castra secuta est.* Recte eadem emendatio vindicata est a Medebachio in Amœnit. litt. p. 17, et jam ante a Desfontaines (*Hist. de l'Acad. des Inscri.* Tom. xxxiv, p. 156.)—46. *nec sit Medic.* a. m. pr. *ne sit Menag.* pr. *quantum Barthii* liber; quod esset *procul quantum*, *τηλόθεν δὲ* cf. ad. vi, 16. Varie vero hæc distinguuntur et distingui possunt, ut aut jungatur: *procul tantum*, pro, tam procul, aut *rides tantum Alpes*, nil vides præter Alpes, ut Burmann. accepit et distinxit, quem in priore edit. eram

NOTE

46 *Nec sit mihi credere*] Nec liceat mihi, nec possim. Sic Æn. viii. 675. *Actia bella Cernere erat.* Horat. Epod. xvii. 25. *neque est Levare tenta spiritu præcordia.* Hausta e Græcis fontibus locutio, apud quos *τοῖς* significat *licet*. Sic Homerus Odys. xi. 157. *τοῖς ὄφρα, quem non licet transmittere.*

Tantum] Tribus præcipue modis explicatur. i. Ita ut sit nomen et referatur ad *credere*: Utinam liceat non credere tantum, id est, rem tantam tanque indignam. ii. Ita ut sit adverbium, et referatur ad *sit*: Utinam *sit tantum*; utinam liceat *tantum*, hoc non credere. Quasi dicat: non peto ut Lycoris non sit perfida, sit ita sane; sed peto ut liceat mihi *tantummodo* id non credere. iii. Ita ut sit adverbium, et referatur ad sententiam sequentis versus: Vides *tantummodo* nives et frigora, &c. Prima explicatio infirmior, secunda subtilior, tertia faciliior.

47 *Alpinas, &c.*] Alpes, excelsi montes, qui Italiam a Gallia Germanique disterminant: multis dictæ no-

minibus; pro varia regionum, quibus adjacent, ratione. Sunt enim *Alpes* maritimæ, Cottiar, Graiæ, Pœninæ, Rhæticiæ, Tridentinæ, &c. Ex his multi oriuntur fluvii celeberrimi; Padus, Ticinus, et Athesia, *le Po, le Tesin, l'Adige*; qui in Italiam; Rhodanus, *le Rhône*, qui in Galliam; Rhœnus, qui in Germaniam devolvitur.

Rheni] Fluvii Europæ post Danubium celeberrimi, qui antiquus Galliæ et Germaniæ terminus fuit, a fontibus ad ostia. Fontes ejus duo in Alpinis, apud Rhætos occidentales, *les Grisons*. Ostia plurima, quibus in Oceanum influunt. Mirum tamen est tantæ famæ fluvium ad mare non perferre nomen. Nam ubi ad arcem Skinkiam, quæ caput est insulæ Bataviæ, duas divisus est in partes, Vahalim, et Rhenum, unde *bicornis* appellatur; mox varios deinde scinditur minores in alveos, quorum minimo Rheni permanet nomen; sed is ad Lugdunum Batavorum, *Leyden*, antequam ad Oceanum pervenerit, inter arenas exhauritur.

Me sine sola vides. Ah te ne frigora lædant!
 Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!
 Ibo, et, Chalcidico quæ sunt mihi condita versu 50
 Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.
 Certum est in sylvis, inter spelæa ferarum
 Malle pati tenerisque meos incidere amores
 Arboribus: crescent illæ; crescetis, amores.
 Interea mixtis lustrabo Mænala Nymphis; 55
 Aut acres venabor apros; non me ulla vetabunt
 Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
 Jam mihi per rupes videor lucosque sonantes

ret delicatos pedes! Ibo, et canam fistula Siculi pastoris ea, quas versibus traduxi e Chalcidensi poeta. Ratum est, me malle pati inter nemora et speluncas bel-luarum, et meos amores inscribere teneris arboribus: crescent illæ, crescetis, o amores. Interea circuibō Mænalum montem, cum sociis Nymphis: aut persequar fortes apros: nulla frigora prohibebunt me cingere canibus sylvas Parthenii montis. Jam fingo mihi, me vagari per montes et nemora resonantia: juvat vibrare arcu Par-

secutus. Friget tamen sic rō tantum. Nam videbat plura alia præter Alpes; aut: nec sit tantum mihi credere, ut sit, ntinam liceat tantum non credere, modo ne cogar credere; siue, ne in animum inducam, ut tantum cogitem; aut, nec sit mihi credere tantum, h. tantam rem credere ne cogar. μή γένοιτο πιστεύειν τοιοῦτό τι. Tibull. III, 4, 82 *Ah ego ne possim tanta videre mala.* Hoc itaque, ut fas erat, nunc prætulī, præeunte olim Heumanno.—49. *A mihi non* f. Alcuin. Grammat.—50. *Chalcidico Medic.*, sed v. Heins. *Est Χαλκίς.*—51. *meditabor duo vet. cum Goth. pr. et Lengnich. moderabor Zulich.*—53. *incedere Gud.*—54. *crescunt illæ Parrhas. crescent illis unus Moreti. illæ crescent, crescetis Rottend. crescente illa Donat. ad Ter. Andr. III, 3.*—55. *mixtus septem octove apud Burm., sed mixtis exquisitiis. lustrabor Moreti quartus. lymphis Medic.*—56. *necabunt Leid. pr. negabunt alius.*—58. *per*

NOTE

50 *Ibo]* Vagabor hinc atque hinc. Vel: abibo hinc, deseram castra, et sylvis abdītus carmina modulabor. *Chalcis* urbs est Eubææ insulæ, quæ Chalcis quoque vocata est. Eubæa porro Bæotix continenti dicitur olim adhæsisse: ab ea nunc Euripo distincta, tam angusto, ut aliquando ponte transmissus fuerit. Ex illa insula oriundus Euphorion, Antiocho Magno Syrix regi percarus, ejusque bibliothecæ præfectus: poeta nobilis, sed, juxta Ciceronem, obscurus: cujus opera in deliciis fuisse Tiberio Cæsari memorantur: ex quibus aliqua Lati-

nis versibus expressisse diximus hunc Gallum, Ecl. vi. 72.

51 *Pastoris Siculi]* Theocriti, poetæ Siculi, stylo. Non igitur elegiæ fuerunt, ut putat Probus: neque enim elegiæ potuerunt Theocriti stylo componi; sed aliquid bucolicis idylliis affine.

53 *Malle pati]* Supple: quam Lycorida in posterum sequi, atque ita deperire.

55 *Mænala]* Montem Arcadiæ, Ecl. VIII. 21.

57 *Parthenios]* *Parthenius* item Arcadiæ mons, ubi virgines venari sole-

Ire; libet Partho torquere Cydonia cornu
 Spicula: tanquam hæc sint nostri medicina furoris, 60
 Aut Deus ille malis hominum mitescere discat.
 Jam neque Hamadryades rursus, nec carmina nobis
 Ipsa placent; ipsæ rursus concedite sylvæ.
 Non illum nostri possunt mutare labores;
 Nec, si frigoribus mediis Hebrumque bibamus, 65
 Sithoniasque nives hyemis subeamus aquosæ,

thico sagittas Cretenses: veluti hæc omnia essent remedium insaniæ meæ, aut quasi ille Deus disceret placari miseriis hominum. Nunc iterum neque Hamadryades, neque verus ipsi nobis arident: valete iterum, vos ipsa nemora. Nostræ cura nequeunt flectere amorem; ne sic quidem, si media hyeme potarem aquam Hebrî; et tolerarem Thracias nives hyemis humidæ; ne sic quidem, si pascere-

~~~~~

lucus videor rupeque alter Rottend.—59. Rhodonea Medic. a m. pr., sed emendatum. Sidonia Goth. sec. Cydonea al. vid. Pier. et Burm.; urbs Κυδωνία, ol Κύδωνες, Κυδώνιος.—60. hæc sint Heins. e Medic. et tribus aliis. hæc sit vulgo. hæc a Voss. primo abest. medicina laboris Servius Danielis.—61. miserescere Moreti quartus.—62. rursus Heins. e Medic. et Rottend. Vulgo rursus.—64. vestri nonnulli ap. Burm., et sic Ald. tert. Flor. Angelii et al. possunt nostri Goth. sec.—66. Scythoniaque Aldd. et hinc profectæ. Sidonias Voss. et Leid. nns a m. sec. Sithonias tamen jam Egnat., tum correxit Fabric. Steph. alii. Editum etiam Sythonias. Variatur in hac voce, ut in Βυρρωνίς et Βυρρωνίς, v. ad Cir. 165, sic Sithones, media brevi, et Sithonius apud Romanos poetas, ut aliquoties ap. Horat. i. Carm. 18, 9, III, 26, 10. Ovid., ut in Fast. Sithonas et Scythicos triumphos. Stat. Theb. III, 287 Sithonia—sub Arcto: Ergo Σιθώνιος. Attamen Σιδωνίη χώρα ap. Herod. VII, 122 et Steph. Byz. At Σιδωνες esse debuerit Lycophroni v. 1357. Πίστα γινώσκων Σιθώνων κερταμύων. Hoc enim metrum postulat, non Σιδώνων. Quod hyemem aquosam memorat, forte parum commode fit, ubi de nive agitur. Jo. Schrader. tentabat Hæmi s. aquosi; ingeniose. hyemi subeamus aquosa Barthii Codex pro hyeme.

NOTÆ

bant: unde nomen a *παρθένος* *virgo*.

59 *Libet Partho, &c.*] Species pro genere: arcus Parthicus et sagittæ Cydoniæ, pro quolibet arcu et quibuslibet sagittis. Parthi enim et Cydones arte sagittandi celebres: *Æn.* XII. 868. *Parthus sive Cydon telum immedicabile torsit.* De Parthis, *Ecl.* I. 63. *Cydon* urbs fuit in Creta insula. *Cornu* dixit, pro arcu e cornea materia fabricato.

62 *Jam neque Hamadryades*] De iis *Ecl.* II. 46. Hic incipit Gallus remediorum et consiliorum suorum inani-

tatem agnoscere, seque amoris victum tradere.

63 *Concedite sylvæ*] Idem quod antea dixerat: *Vivite sylvæ*, *Ecl.* VIII. 58.

65 *Hebrumque*] Fluvium Thraciæ maximum, hodie *Marisa*: arenas olim aureas volventem. In *Ægæum* mare influit: ortus ex Rhodope monte, qui cum Hæmi pars quibusdam videatur, ab iis idcirco dicitur Hebrus ex Hæmo profluere.

66 *Sithoniasque nives*] Sithonia pars est Thraciæ: vergens vel in Pontum Euxinum, juxta Solinum; vel in oram

Nec si, cum moriens alta liber aret in ulmo,
 Æthiopum versemus oves sub sidere Cancri.
 Omnia vincit Amor; et nos cedamus Amori.

Hæc sat erit, Divæ, vestrum cecinisse poetam, 70
 Dum sedet, et gracili fiscellam texit hibisco,
 Pierides; vos hæc facietis maxima Gallo:
 Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in horas,
 Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
 Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra; 75

mus oves Æthiopum sub sidere Cancri, cum intimus cortex exsiccatus areciscit in ulmo excelsa. Amor superat omnia, nos quoque cedamus amori. O Divæ Musæ, sufficit vestrum poetam cantavisse ista carmina, sedendo, et conficiendo calathum ex hibisco tenui: vos efficietis, ut ista videantur Gallo maxima: Gallo, erga quem amor meus tantum crescit singulis horis, quantum alnus virens attollit se ineunte vere. Surgamus: umbra solet esse noxia canentibus, præsertimque noxia est um-

*****

Burm. tentabat *sulcemus*.—67. *Ne si* fragm. Moreti. *commoriens* unus Moreti et Gnd. *commoriens* Zulich. *libaret in ulmo* fragm. Moret.—68. *seivemus* Barthii sive liber sive emendatio, jam a Florente Christiano facta. *ope* Moret.—69. *vinct* Medic. *vicit* Rom. Pierii. *sed nos* ed. Ven.—70. *Hoc sat erit nostrum* Ven. *Hoc etiam* Goth. sec. et unus Moreti. *vestrum, Divæ* duo vel tres.—72. *facietis carmina* fragm. Moreti, illustrat Burm. e Petron. 39 et 49.—73. *mihi tantum* Parrhas. et Rottend.—74. *subicit* Medic. Parrhas. *subrigit* conj. Vales. in Valesianis pag. 182.—75, 77. Hos tres versus novissimos, tamquam sententia parum aptos et conjunctos, reprehendebat Ill. Home (*Elements of Criticism*, c. 1 extr.) Poterant utique abesse: nec tamen dedecet carmen, quod sunt adjecti, quandoquidem faciunt ad infingendam animo altius cogitationem ac sensum, agi hæc inter pastores. Tum vero respondent hæc

NOTE

Macedonicam Ægæi maris, juxta alios. Thracia frigida et nivosa est, propter altissimum montem Hæmum, quo dividitur.

68 *Æthiopum*] Æthiopia regio Africæ vastissima, Ægypto finitima: quam Nilus quoque fere mediam, ut et Ægyptum, interfluit, *le pays des Abissins*. Tota zonæ torridæ subjecta est, a tropico Cancri ultra æquatorem porrecta. Virgilius ergo *sidus Cancri* dixit, pro tropico Cancri; et tropicum pro zona ipsa torrida, cujus terminus est ad septentrionem. *Cancer* signum est in ea parte cœli, quam ubi Sol attingit, exeunte Junio; tum æstatem

nobis calidissimam, diesque longissimos efficit. De *zonis et tropicis*, Ge. 1. 233. De *hibisco*, Ecl. II. 30.

74 *Se subjicit alnus*] Se superjicit, se attollit. Vide Ecl. I. 46. *Alnus, aune*, arbor aquosis locis gaudens.

75 *Grævis cantantibus umbra*] Imo gratissima: præcipue Juniperi, *du genévree*, quæ arbor et odora est, et nihil venenatum patitur, et adversus aëris vitia comburi solet. Sed significat diuturniorem in umbra moram nocere canentibus posse propter frigus. Unde quidam legunt *cunctantibus*, non *cantantibus*. De *Hespero*, Ecl. VI. 86.

Juniperi gravis umbra; nocent et frugibus umbræ.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite, capellæ.

bra juniperi: umbræ quoque nocent frugibus. Ite, ite domum, o capellæ saturatæ: Vesper imminet.

~~~~~

v. 7 *Dum tenera attendent virgulta capellæ.*—75. *cunctantibus* conj. Titli Locor. x, 7 probat Cerda et alii. *contantibus* Barthius e suo Cod.—76. *frugibus herba* Rottend. E nonnullis ap. Pierium hic versus exciderat.

ARGUMENTUM

IN

GEORGICA.

GEORGICORUM nomen, a γεωργός agricola: hoc autem a γαῖα vel γῆa terra, et ἔργον opus. Traduntur hoc opere præcepta de agricultura, quatuor libris. I. De aratione. II. De plantatione. III. De pastione cultuque pecorum. IV. De apibus et mellatione. Eaque omnia naturæ accommodantur Italici soli, præsertimque Veneti, in quo Mantua fuit. Ducem in eo genere secutus est Virgilius Hesiodum Ascræum ex Bœotia, de quo diximus Ecl. vi. 70. Cujus librum, inscriptum Ἔργα καὶ Ἡμέραι, Opera et Dies, longe et copia et elegantia superavit. Cœptum est opus anno circiter U. C. 717. Virgilii 32. aut 33. et septennio perpolitum.

Mæcenas, cui Georgica inscripta sunt, primos in Octaviani gratia tenuit cum Agrippa gradus. Genere Tuscus, ex antiquis Etruriæ regibus: quorum posteri, post multas gentis clades, Romanam in civitatem admissi, equestri dignitate vixerunt. Eruditos complexus est, inprimis Virgilium et Horatium: adeo parum cupidus, ut qui ceteris magistratibus imperabat, ipse equestri ordine, et urbis atque Italiæ præfectura contentus vixerit. Adhibitus ab Octaviano cum Agrippa in consilium de imperio deponendo, retinendum persuasit. Secta Epicureus fuit, in vestitu, incessu, supellectili, conviviis, ipsaque dictione mollior ac remissior. Scripsit Prometheus et Octaviam tragedias, carminum libros decem; soluta oratione commentarios de

rebus ab Augusto gestis, item de animalibus et gemmis dialogos: omnia periere. Decessit anno U.C. 746. C. Martio Censorino et C. Asinio Gallo Coss. Triplex est apud eruditos de ejus nomine controversia. I. Quodnam ipsius nomen fuerit? Lambinus in *Vipsaniam* gentem inducit, sed eum confundit cum Agrippa, cujus certe gentile nomen hoc fuit: Paulus Manutius in *Cinciam*: Glandorpius in *Heliam*: Muretus in *Aquiliam*: omnes aut levibus aut falsis conjeectaris: maxima et optima pars, Turnebus, Lipsius, &c. in *Cilniam*, quæ gens erat Aretinæ urbis in Etruria. II. Unde cognomen *Mæcenatis*? Insulse deducit Becmannus ab ejus moribus, quod esset $\mu\eta\ \kappa\omicron\iota\nu\delta\varsigma$, *non communis*; aut $\mu\eta\ \kappa\alpha\iota\nu\delta\varsigma$, *non novus*: nam et Græci nunquam negativis nominibus, $\mu\eta$, sed privativum α præfigunt: et Varro l. vii. de L. L. a loco dictum testatur. Est igitur a mediterraneo quodam Etruriæ oppidulo, Cæsennæ vicino, qua in ora Plinius vina Cæsennatia simul et Mæcenatia commendat, lib. xxiv. 6. III. Quomodo prima et media cognominis syllaba pingenda sit? Certe media, per ϵ longum; quia Græce vulgo per η legitur. Prima vel per α , vel per ϵ : quia in veteribus cod. utroque modo reperitur; per α frequentius. Igitur nomen integrum fuit, CAIUS CILNIUS MÆCENAS.

GEORGICON

AD

C. CILNIUM MÆCENATEM

LIBER I.

ARGUMENTUM.

CONTINET hic liber propositionem totius operis, ejusque divisionem quadruplicem. Tum sequitur Deorum invocatio, quotquot rusticæ præsent rei, quos inter Octaviano Cæsari locus tribuitur: novo sane illis temporibus adulationis exemplo; quo deinde Lucanus in Pharsalia, et Statius in Thebaide, ad laudem Neronis et Domitiani immodestius abusi sunt. Atque hæc exordio comprehenduntur. Liber vero ipse sex habet partes. I. Multiplicem agri colendi rationem, juxta variam ejus naturam. II. Agriculturæ originem. III. Agricolarum instrumenta. IV. Rusticorum operum tempora. V. Tempestatum prognostica. VI. Digressionem ad varia prodigia, quæ cædem Julii Cæsaris, aut præcesserunt, aut subsecuta sunt. Denique, Epilogi loco, Deos pro incolumitate Octaviani, et pro salute populi Romani precatur. Tamen ex iis, aliorumque librorum præceptis, non pauca obsolevere, contrarie usu posteriorum temporum, nostrorum inprimis; quæ multa, ut artibus ceteris, ita huic quoque addidero.

QUID faciat lætas segetes, quo sidere terram
 Vertere, Mæcenas, ulmisque adjungere vites
 Conveniat; quæ cura boum, qui cultus habendo
 Sit pecori; apibus quanta experientia parcis:
 Hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi 5
 Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
 Liber, et alma Ceres; vestro si munere tellus

O Mæcenas, ordiar scribere deinceps quam res efficiat messes copiosas; quo tempore oporteat arare tellurem, et vites alligare ulmis; quæ sit cura boum; quæ diligentia sit necessaria, ut habeatur pecus; et quanta industria, ut alantur apes frugales. O vos sidera mundi splendidissima, quæ præsidetis anno currenti per cælum, Bacche, et Ceres nutrix hominum: si homines vestro beneficio reliquerunt

2. *Mæcenas. Mauchpas.* Male scriptum *Mæcenas*. vid. Pier. Heins. *ulmis* adungere Toll.—3. *quis cultus* alii scripti et editi, ex more; sic jam Ecl. i. 19. qui jam Nanger. edidit. *habendus* Toll., male. vid. Burm. et conf. Not.—4. *pecori atque apibus* fere codd. et edd. *pecorique* nonnulli. Sed fulcrum hoc versus jam a Pierio convulsam sustulit et Medicei et optimorum librorum auctoritate Heins. conf. ad Ecl. ii. 53. *pecori quanta apibus* ed. Ven. parvis alii legunt ap. Stephanum; non inuenio, quinam illi sint. *paucis* Meadii liber, ut sit: *paucis hinc canere incipiam*; quod exile esset.—6. "*Nunquam fuit, sed emendavit ipse, quia postea v. 10 ait: et eos agrestum præsentia numina Fauni,*" inter Serviana legitur. *qui ducitis Pierii Oblongus, fragm.* Moreti et Mentel. a m. pr., sed confirmant quæ Apuleius, Probus, Macrob. vid. Heins.—7. *vestro si numine* Medic. a m. sec. et Colot. cum Arand.

NOTE

1 *Quid faciat*] Quatuor his versibus distinguitur cultura quadruplex, *terræ, arborum, pecorum, apum*: quæ singulæ singulis libris explicantur: estque partitio totius operis.

3 *Qui cultus habendo, &c.*] Ibi supprimitur, *aptus, per, necessarius*, aut aliquid simile, quod dativum regat; ut apud Cicer. ad Att. l. xiii. Ep. 10. *Solvendo non erat.* Apud Plin. *Radix est rescendo.*

4 *Apibus quanta, &c.*] Præter interpretationem jam traditam afficri potest hæc altera: Dicam quæ sit apum experientia, prudentia, ingenium, ars quædam; non usu quidem comparata, sed ingenita.

5 *Clarissima mundi Lumina, Liber, &c.*] Liberum et Cererem appellat

mundi lumina, annique ductores. Vel quia præsides et repertoires habentur messis et vindemiæ, quæ præcipuæ sunt anni partes, et præcipua mundi ornamenta, unde cibus hominum et potus existit; vel quia per eos Lunam et Solem significat. Et vero Prætextatus apud Macrob. l. i. c. 18. fuse probat *Solem*, non *Liberum* et *Dionysium* duntaxat; sed et *Jovem*, et *Martem*, et *Mercurium* et *Herculem* ipsum esse; *Liberum* vero dici, quod *libere vagetur*. Lunam item addit, ipsam esse *Cerercem*: Cujus nomen aliqui deducunt a *creando*, quod ad rerum productionem plurimum valeat. De *Libero*, Ecl. vii. 58. De *Cerere*, Ecl. v. 79.

Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
 Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis;
 Et vos, agrestum præsentia numina, Fauni, 10
 Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellæ:
 Munera vestra cano. Tuque o, cui prima frementem
 Fudit equum, magno tellus percussa tridenti,
 Neptune; et cultor nemorum, cui pingua Cææ

glandes Dodonæas pro frumento pingui, et miscuerunt aquam Acheloi cum vino reperto. Et vos o Fauni, Dii propitii rusticis: adeste, o Fauni, una cum Dryadibus Nymphis. Canto vestra dona. Et tu, cui terra adhuc recens produxit equum ferocem, icta magno tridente, o Neptune: et tu qui coluisti loca

~~~~~

nostro Ven.—8. *Chaonia* Gud.—10. *præstantia vitium* edit. Genev. 1636.—11. Pro *Faunique* memorabilis lectio *Satyrique* in Gothano pr. Nam fringere videtur *Fauni* altero loco iteratum; et junguntur Satyri Dryadesque v. c. Cul. 115 et sæpe. Si codex paulo antiquior esset, dicerem veram ejus lectionem voci ex antecedente versu revocatæ cecidisse. Nunc interpolatori deberi dicenda est lectio; vulgatum dictum esse puta pro: Et cum Faunis vos, Dryades.—12. *σ* omittunt Codd. Servii ad *Æn.* 1, 541 et Goth. sec.—13. *Fudit aquam* antiquissimos libros habuisse testatur Servius; male tamen haud dubie, quod fabula de equo paulo magis recondita esset, de aqua vero facile unusquisque cogitaret. Idem ad *Æn.* 1, 1 laudat: cui *prima frementem*; sed eod. lib. v. 541 *fremmentem* habet. Mox *tridente* Gudian. Schol. Statii et uterque Gothanus.—14. *cultor pecorum* conj. Jo. Schrader. in schedis, quia *namora* et *dumeta* se excipiunt, et statim v. 16 iterum *nemus*. Sic *cultor pecorum*, ut v. 3 *qui cultus habendo sit pecori*; et Sallust. Jug. 54, 3 *agri ac pecoris magis quam belli cultorem*. *Cææ* de scriptura post Pierium vid. Heins. ad Ovid. Epist. xx, 222. Est *Κῆος*, *Κέος*. Unde *Κέος*. Romanis *Cæa*.

NOTÆ

8, 9 *Chaoniam glandem, &c. Acheloia pocula, &c.*] Species pro generibus: primi enim hominum glande ad pastum, aqua ad potum usi sunt. Celebris autem fuit inter sylvas glandiferas Dodonæa, in Epiro sive Chaonia: de qua Ecl. ix. 13. Sicut inter fluvios Achelous in Ætolia; sive quia primus e terra erupit, sive quia ejus in ripa primæ vineæ sunt consitæ ab Cæneo Ætolie rege, qui ex uva a Staphylo pastore suo reperta liquorem expressum, Libero patri, apud se tum diversanti, cum obtulisset, ab eo colendæ vitis accepit modum.

10 *Fauni*] In argumento Ecl. vi. *Dryades*] Ecl. ii. 46.

13 *Prima tellus*] Vel recens formata. Vel littoralis, quomodo Ge. ii. 44.

primi lege littoris oram. Vel Attica, quia Athenienses hominum se primos et antiquissimos esse jactabant.

14 *Neptune*] Fuit Opis et Saturni filius, Jovis et Plutonis frater, cui in mundi divisione maris imperium obtigit. Uxorem habuit Amphitriten Nerei vel Oceani filiam. Equos domuisse primus dicitur: unde fabulatur poëta, cum lis inter eum et Minervam orta esset, de tribuendo Athenis nomine; placuissetque Diis, ut ejus nomine civitas appellaretur, qui munus hominibus utilius dedisset: Neptunum percusso littore equum, bellicum animal, produxisse; Minervam hasta impacta olivam, pacis insigne, procreasse: victoriamque Minervæ fuisse adjudicatam. Neptuni

Ter centum nivei tondent dumeta juvenci ; 15
 Ipse, nemus linquens patrium saltusque Lycæi,
 Pan, ovium custos, tua si tibi Mænala curæ,
 Adsis, o Tegeæe, favens ; oleæque Minerva
 Inventrix ; unciq[ue] puer monstrator aratri ;
 Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupressum ; 20
 Diiq[ue] Deæque omnes, studium quibus arva tueri ;

sykeestria, cui trecenti boves candidi carpunt fructes fertiles insula: Cea. Tu ipse, o Pan Tegeæe, protector ovium: si curas Mænalium tuum, adesto propitius, relinquens nemus patriæ et sylvas Lycæi. Et tu, o Pallas repertrix olivæ. Et tu, o puer auctor unci aratri. Et tu, o Sylvane, portans a radice teneram cupressum. Et vos, o Dii et Deæ omnes, qui habetis curam protegendæ agros: seu qui

Male scriptum passim *Cææ*.—16. τὸ Λύκαιον ὄρος. Male *Lycæi* edebatur. conf. Ecl. x, 15. Mox τὰ Μæνάλα ὄρη sunt.—17. si sint tibi Moret. primus. tua s[ic] tibi Vratiss., sed si ex formula obtestandi ductum. Elegans tamen est Schraderi emendatio Obs. i, 3 tua seu tibi M. etiam a Brunnio recepta.—18. *Tegeæe*. Recte jam ab Aldo editum: *Tegyæios*. Alii *Tegeæe* et *Tegæe*, sed vid. ad Æn. v, 299.—20. a radice octo ap. Burm.—22. non ullo Heins. e

NOTÆ

insigne *tridentis*: ob tres orbis antiqui partes, quæ mari ambiuntur. Hoc loco invocatur, non quidem ut maris Deus; sed ut equorum auctor, de quibus libro iii. multa dicenda sunt.

14 *Cea*] Cea, insula maris Ægæi, Cycladum una; quam, relictis Thebis, occupavit Aristæus, post laniatum a canibus Actæonem filium, ob visam in lavacro Dianam. Is Apollinis filius fuit ex Cyrene, filia Penei Thessaliæ fluminis: rivalis Orphei in amore Eurydices: apum et mellis usum invenit, lactisque coagulum: unde hic invocatur. *Plura vide*, Ge. iv. 317.

17 *Tua si tibi, &c.*] Sensus est, si curas Mænalium, Lycæum, et reliquos Arcadiæ tuæ montes, et sylvas: loca illa nunc relinque, ut mihi de re pastoritia et arborea dicenti præsens adas: his enim locis et honorificus et utilis erit sermo meus. De *Pane*, Ecl. ii. 31.

18 *Tegeæe*] Non *Tegæe*, ut quidam legent. Constat enim *Tegeæ* urbs

Arcadiæ, Pani sacra, brevibus syllabis, *Tegyæa*: unde adjectivum *Tegeæna*.

19 *Uncique puer, &c.*] Vel Osiris, apud Ægyptios aratri inventor: vel potius Triptolemus, Celci *Ekusina* urbis in Attica regis, filius: quem adhuc puerum nutrit Ceres, apud patrem excepta hospitio, dum Proserpinam inquireret: eum deinde grandiorum factum agriculturam edocuit; imposuitque auro currui, quem alati serpentes trahebant, misit per totum orbem, ut usus frumentorum hominibus indicaret. Eleusini incolæ, beneficii memores, Cereri sacra instituerunt.

20 *Sylvane cupressum*] Ob memoriam Cypariasi pueri: qui Sylvano, aut juxta alios Apollini, dilectus, cum ex dolore occisæ a se per errorem cervæ, quam habebat in deliciis, extabuisset; ab amatore Deo in cupressum arborem est conversus. De *Sylvano*, Ecl. x. 24.

Quique novas alitis non ullo semine fruges ;
 Quique satis largum cœlo demittitis imbrem ;
 Tuque adeo, quem mox quæ sint habitura Deorum
 Concilia, incertum est : urbesne invisere, Cæsar, 25
 Terrarumque velis curam, et te maximus orbis
 Auctorem frugum tempestatumque potentem
 Accipiat, cingens materna tempora myrto ;

sustentatis novas fruges aliquo semine : seu qui effunditis e cœlo pluviam copiosam in segetes. Et tu præcipue, o Cæsar, quem dubium est quinam cœtus Deorum deinde accepturi sint : an velis perstruere urbes, et suscipere curam terrarum : an totus orbis agnoscat te parentem frugum, et rectorem temporum, coronans tuum

Medic. et quinque aliis vetustioribus, quibus adde Goth. pr., quo alludit etiam Parrhas. Vulgo nonnullum, quod et Servius interpretatur, sed sententia aut nulla aut parum commoda. non ullo de semine Rom. Alibi, inquit Pierius, nullo de semine habetur. Hoc postremum Catroëus, egregie loquax interpres, poëtæ vindicatum it ; sed est haud dubie ex interpretatione vetusta. *messes vel fruges* Cod. Köleri.—23. *dimittitis alii* ap. Burm.—25. *Consilia alii* ap. Pierium, ut fere solent, quod idem Catroëus arripit, at male interpretatur de decreto Jovis faciundo. Immo vero esset idem Deorum cœtus, qui et concilium est. Hor. Carm. III, 25, 6 *egregii Cæsaris Æternum meditant decus Stellis inserere et concilio Jovis* ; ubi etiam alii *consilio*, quod tamen accommodatius ibi esse videtur, non propter Ægyptiam fabulam a Baxtero memoratam, sed quia *Jovis consilium* ibi habetur. At in nostro simpliciter de numero ac cœta Deorum agitur. *urbes* Medic. cum nonnullis aliis, ut ambiguitas, ne *urbis* pro secundo casu habeatur, vitetur. Sed *urbisne* auctoritate vet. grammaticorum confirmatur ap. Gell. N. A. XIII, 20 ; ubi Probus ait auris iudicio *urbis* prælatum esse a poëta pro *urbes*. Ergo *Urbis terrarumque curam* non junxere veteres, nec *invisere curam* ferendum esse putarunt pro suscipere.—26. *te et m.* Menag. pr.—27. *frugum cœli terræque* p. Goth. sec. a m. pr.—

NOTE

22 *Quique novas alitis, &c.*] Sensus est: Vel qui jacta ab hominibus frugum semina, occulto quodam semine, pluvia, rore, alitis: juxta Servium. Vel qui novas fruges, novo aliquo invento semine, producit: juxta Cerdanum. Vel qui singulas frugum species conservatis; relicto semper aliquo semine, in consequentem annum superstitite, quo renoventur. Legit N. Heinsius, *non ullo semine*: et sensus hic esse potest: Qui novas fruges produxistis primum sine ullo semine.

25 *Urbesne invisere, &c.*] Multi *urbis* agnoscent in genitivo casu. Sed vix puto Latine dici, *invisere curam*

urbis: et præterea Probus Valerius apud Gellium, l. XIII. 20. *urbis* esse vult in accusativo casu, pro *urbes*: et utrumque fuisse olim in usu, ut *turrim* et *turrim*. Unde et plerumque legitur *urbis*, ancipiti pronuntiatione. Igitur *urbes*, vel *urbis* in accusativo accipio, hoc sensu: *an velis curam terrarum, et invisere urbes*. Quod ne barbarè dictum cuiquam videatur, firmabitur hac Horatii locutione plane simili. Od. l. I. 2. 49. *hic magnus potius triumphos, Hic ames dici pater atque princeps*.

28 *Materna myrto*] Dicata Veneri, matri Ænæ: unde genus ducis, Ecl. IX. 46. De *myrto*, Ecl. II. 54.

An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
 Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule, 30
 Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis;
 Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
 Qua locus Erigonen inter Chelasque sequentes

caput myrto matris tuæ: an evadas Deus vasti æquoris, et nautæ adorent tuam solam potentiam, tibi que Thule ultima insularum pareat: et Tethys te comparet sibi generum omnibus aquis. An vero te adjungas quasi novum astrum pigris mensibus: qua patet spatium inter Virginem et brachia Scorpii illam sequentia. Ipse Scor-

~~~~~

28. Accipiet Voss. Durum esset jungere Accipiat: cingens—myrto An deus venias; etsi sic ad maris imperium myrtea corona respectu Veneris bene referretur.—29. et tua duo. an tua Goth. sec.—30. serviet Goth. sec. Thylæ Medic. Thyle, Tyle, Thile alii; et mox vitiose Thetis, solenni errore, quo Θέτις et Τηθύς permutantur.—31. generum te Thetis in o. Goth. sec.—32. Atque novum ap. Pierium. sidus tardis Ven. messibus ed, Ven.—33. Erigonen

NOTÆ

30 Thule] Terrarum ultima, quas antiqui noverint, et maxime septentrionalis versus occidentem. Ortelius putat esse tractum illum Norvegiæ, quem incolæ *Tilemark* appellant. Camdenus *Schettlandias* insulas Oceani Caledonii, sub ditione regis Daniæ: quas nautæ dicunt *Thylensel*. Ceteri *Islandiam*, ejusdem ditionis maxime Borealem insulam: ubi mons est nive perpetua opertus, flammis æstnans.

31 Tethys emat] Tethys, Ecl. iv. 32. Allusum putat Servius Danielis ad ritus Romanos, juxta quos conjugia tribus fiebant modis; usu, farre, et coemptione: usu, cum aliquo tempore simul conjuges fuerant; farre, cum per Flaminem Dialem aut Pontificem, sparso farre sive mola salsa, conjungebantur: coemptione, cum se sub certa verborum formula interrogabant; vir mulierem, an sibi materfamilias esse vellet; uxor virum, utrum sibi paterfamilias esse vellet, &c.

32 Tardis te mensibus addas] Æstivæ mensibus succedas: in locum *Libræ*, inter *Virginem* et *Scorpium*; id est, in mensem Septembrem. *Tardos* vocat menses æstivos, quia dies mensium illorum longiores sunt, et

mora Solis in horizonte diuturnior. Unde menses ipsi, quanquam reipsa non pigriores ceteris; tamen hominibus, qui die præsertim inter se agunt, longiores dici possunt. Adde quod civili dimensione, dies quilibet duodecim in horas dividitur ab ortu Solis ad occasum; nox item duodecim in horas, ab occasu Solis ad ortum. Unde fit, ut æstivæ horæ per diem hybernis multo sint longiores, per noctem breviores. Contra hyeme, diurnæ breves, nocturnæ longiores. Sic Martialis Ep. l. xii. 1. *Hora nec æstiva est*, id est, longa. Et Plaut. in Pseud. Scena ult. *Credo equidem potesse te, æcelus, Massici montis uberrimos quatuor Fructus ebibere in una hora. P. hyberna addito*, id est, brevi.

33 Erigonen] Icarii filiam, quæ casum patris, a temulenta pastorum Atticorum turba occisi, tam graviter tulit, ut laqueo sibi vitam ademerit. Ob pietatem a Diis in cælum translata, et *Virgo* dicta. Ita Hyginus. Quanquam alii signum illud Astræam putant, de qua Ecl. iv. 6.

Chelasque sequentes] Veteres diu *Libram* signum ignoraverunt, medium inter *Virginem* et *Scorpium*: unde

Panditur: ipse tibi jam brachia contrahit ardens
 Scorpheus, et cœli justa plus parte relinquit: 35
 Quicquid eris; nam te nec sperent Tartara regem,
 Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
 Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
 Nec repetita sequi curet Proserpina matrem;
 Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis, 40
 Ignarosque viæ mecum miseratus agrestes,
 Ingradere, et votis jam nunc assuesce vocari.
 Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
 Liquitur, et Zephyro putris se gleba resolvit,
 Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro 45

pius ardens jam constringit pro te brachia, et cessit tibi de cœlo plus quam justam partem. Quicumque Deus eris (nam neque inferi sperent te sibi regem, neque tam insana cupiditas regnandi veniat tibi: etsi Græcia admiretur campos Elysios, etsi Proserpina non curet sequi matrem, a qua reposcitur.) Præbe iter facile, fave consiliis audacibus: et ingredere mecum viam, miseratus rusticos incios viæ, et jam nunc assuesce invocari per vota. Principio veris, cum humor nivosos liquescit e montibus candidis, et gleba emollita dissolvitur Zephyro: tunc statim uratro alte impresso incipiat mihi taurus gemere, et vomer sulcando tritus fulgere. Illa tan-

alii.—34. *Panditur ipse* jungit Servius. *tibi nam Ven.*—35. *Scorpheus* Heins. e Medic. et al. *Scorpheus* volgo. *plus justa* Erf. *relinquit* Medic. cum Gud. et Menag., it. Rom. Pierii, Goth. pr. et Erf. *ut c.—relinquat* Arandel.—36. *Hic versus in Moret. post v. 38 legebatur. Quicquid erit Goth. pr. Sed Quicquid eris est pro, Quisquis Deus eris. jam te Pierii Longob. nec sperant Rom. ne sperant Medic. a m. pr., sed immutatum: nec sperent. non te spectent nec ed. Ven. spernent unus Mead. et ed. Norimb.*—37. *tum sava* Zulich. *dura* Goth. sec.—44. *zephyro putri* edd. Terentiani Mauri, *perperam. se putris* Toll.—

NOTE

Chelas, id est, forfices et brachia Scorpæ, dicit poëta post Virginem sequi. Itaque *Libræ* loco, Scorpionum in sexaginta dividebant gradus. Ovid. M. II. 198. *Porrigit in spatium signorum membra duorum.*

35 *Justa cœli, &c.*] Cedit tibi ex ea parte, quam hactenus plusquam justam ac sibi debitam obtinuit. Vel, Cedit tibi plusquam justam cœli partem; id est, plusquam opus sit, ut commode sedeas: nempe locum *Libræ*. Isque locus Octaviano assignatur, ex Jos. Scaligeri mente, quia na-

tus est principio *Libræ*, scilicet 9. Kal. Octob. De *Tartaro*, Ge. IV. 482. De *Elysiiis campis*, Æn. VI. 638.

39 *Proserpina*] Jovis et Cereris filia, a Plutone raptâ, a matre diu quæsitâ, et reperta; impetrayit a Jove, ut quotannis sex mensibus apud superos, sex apud inferos degeret. Alit tamen poëta sic eam Elysii deliciis capi, ut parum superos curet.

43 *Vere, &c.*] I. PARS. De agri colendi varia ratione. Cujus I. Præceptum est, De prima aratione. De Zephyro, Ecl. V. 5.

Ingemere, et sulco attritus splendescere vomer.
 Illa seges demum votis respondet avari
 Agricolæ, bis quæ Solem, bis frigora sensit;
 Illius immensæ ruperunt horrea messes.
 At prius, ignotum ferro quam scindimus æquor, 50
 Ventos et varium cœli prædiscere morem
 Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum;
 Et quid quæque ferat regio, et quid quæque recuset.
 Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ;
 Arborei foetus alibi, atque injussa virescunt 55
 Gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
 India mittit ebur, molles sua thura Sabæi;

dem seges complet desideria cupidi agricola, quæ bis æstatem, et bis hyemem parat est: amplissima messes illius agricola rumpunt horrea. Sed antequam arenus ferro campum incognitum; cura sit prænosse ventos, et diversam cœli rationem, et propriam culturam naturamque terrarum: et quid unaquæque regio producat, et quid unaquæque neget. Hic segetes nascuntur fertilius, illic vites: alibi fructus arborum, et herbæ sponte virent. Nonne vides, quemadmodum Tmolus mittit ad nos crocum odoratum, India ebur, delicati Sabæi suum thus? At nudi Chalybes

46. vomis Medic. a m. sec. tert. Mentel. Reg. a m. sec.; sic inf. 162 et ap. Ovid. Fast. iv, 927.—47. voti Rom. acaris Zulich.—48. quæ bis s. Menag. alter. bis quoque s. Parrhas. sentit Zulich. duo Moret. et fragm. ejusd. Goth. pr. cum Erf.—50. At p.: ita et Medic. cum al.; et alii: ac, etiam Romanus. immensum Servius in suo habuit.—51. proprium c. p. morem sex vet. codd. exhibent ap. Columellam i, 4, 4 et reponendum putabat Pontedera Antiqu. p. 479; quomodo enim, quod varium sit, prædisci possit? Sed variare aliqua res potest, et tamen cognosci, et multa ita variant, ut in uno tamen quoque statu aliquantum consistent. Hoc autem loco variat tempestas pro regionum diversitate. prædicere tres ap. Burm., more solito prædiscere firmat cum Colum. l. i., tum Plin. xviii. 24 s. 56 extr.—52. cultus habitusque, omissio que, multi Pier. et Heins. cultos Gud. et ap. Colum. l. i.—53. quid ferre recuset nonnulli ap. Pier.—54. illic Rottend. Hic s. v. uvæ felicius illic in nonnullis vidit Pierius. A v. 53 ad 58 laudat Sen. ep. 87.—55. Pro injussa male apud Pier. et Heins. alii invisa, injuncta.—56. Molus multi. v. Heins. croceos uti molus Rom. Tmolos alii. adores Goth. pr.—57. nutrit ebur tres ap.

NOTE

48 *Bis quæ Solem, &c.*] *Novale*, sive *vervactum* intelligit; agrum scilicet qui primo vere *actus*, id est, aratus, tota quiescit æstate: tum sub finem autumnii, sive veris consequentis initio, sementi paratur: ac deinde secunda æstate fructum fert: unde bis æstatem, et bis hyemem patitur.

50 *At prius, &c.*] II. Præceptum. *De cognoscenda soli natura.* *Æquor*] Terram: proprie est quælibet plani-

ties æqua. *Æn.* ii. 780.

56 *Tmolus adores*] Mons Phrygiæ Magnæ, in confinio Lydiæ; vini ferax, juxta Virgil. *Ge.* ii. 98. item croci, juxta Solinum c. 53. Unde per *croceos odores* aliqui vinum intelligunt odoris crocei: alii melius, crocum ipsum, *le saffran*.

57 *India mittit ebur*] Asiæ regio amplissima: ad occidentem Indo fluvio; ad orientem Sero item fluvio: ad

At Chalybes nudi ferrum, viroaque Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epirus equarum?
Continuo has leges æternaque fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primum

60

mittant ferrum, et Pontus graveplentes castorum testiculos, Epirus optimas equarum Olympicarum. Natura imposuit certis locis has leges, et hæc pacta perpetua, statim ab illo tempore, quo Deucalion projecit saxa in mundum desertum: unde

Heins. mittat Medic. Scilicet, quod sæpiissime in Marone notandum occurreret. Est orationis pedestris exquisitior ratio in multis, ut subjunctivum ponatur: Ita h. l. *Nonne vides ut mittat*. At poeta hoc ipso a vulgari recedit, dum subjunctivum respicit. *Pontos* Moret. pr. a m. pr.—58. *Et Ven. Calybes et Calibes* aberratur. Sunt *Xdauffs*. *ferru* alter *Rottend.*—59. *Epirus, Epeiros*, alii.—61. *Nam posuit Mentel.* prior a m. pr. *primus* Goth. sec.—62. *lapidea*

NOTE

meridiem Oceano Indico terminata: ad septentrionem Emodis montibus, quæ Tauri pars est, a Scythia separata: Gange fluvio in duas divisa partes: regnis hodie plurimis distincta. Elephantos alit Libycis multo majores, unde ebur, qui deus est elephantinus, in India celebre.

57 *Thura Sabæi*] Arabiæ Felicis populi: molles dicti, vel propter æris clementiam, vel propter odorem copiam. Eorum enim divitiæ balsamo, casia, myrrha, cinnamomo, thure præsertim constant, quod ex arbusculis instar lacrymæ guttatim fluit. Apud eos ex Plinio l. xii. 17. *Non alia ligni genera in usu sunt, quam odorata: cibosque coquunt thuris ligno, alii myrrha.*

58 *Chalybes nudi ferrum*] Natio, vel Pontica, ad Thermodontem fluvium, ex Strabone: vel Hispanica, ad Chalybeum fluvium, ex Justino: ferri fodinis celebrata: unde *chalybs* dictum est, purissimum optimeque temperatum ferrum.

59 *Castores*] *Castor* sive fiber, canis est Ponticus: ita dictus, quod in Pontio frequentissimas: hujus testiculi medicos in usus expetuntur: ideoque ubi se requiri sentit, ut vitæ consulat, eos avellit morau, et venatoribus

Dolph. et Var. Clas.

permittit. Quod tamen merito plerique falsum existimant. *Castorea* sunt castoris testiculi. *Virosa* dicuntur, vel a *virtute*, quia ad medicamenta adhibentur; vel a *virus*, quod mediæ significationis vocabulum est, ut *φάρακον*; et modo bonam, modo malam in partem sumitur: in bonam apud Statium Sylv. l. i. 4. 104. *omne-benigne Virus, odoriferis Arabum quod doctus in arvis, &c.* in malum passim apud reliquos. Hic itaque gravem odorem significat, qualis tribuitur a Plinio castoreis.

Eliadum palmas Epirus equarum] *Epirus*, olim regnum, sita inter Ionium mare, Thessaliam, Macedoniam, et Achajam: dicta quibusdam, Albania Inferior, equorum ferax. *Elis*, sive *Elea*, regio Peloponnesi maritima, inter Achajam, Messeniam et Arcadiam: cujus urbes præcipuæ *Elis*, ad Peneum, et *Olympia* in agro Pisæo, ad Alpheum fluvium, Jovis Olympii templo, ludisque memorata, de quibus Ge. iii. 49. *Equarum* dixit, quia eas aliqui putant equis esse velociores. *Palmas equarum*: id est, equas viatrices in Olympico cursu: quomodo Æn. v. 339. *nunc tertia palma Diorea*, id est, Diorea tertius vieter.

Virg.

L

Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
 Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
 Pingue solum primis extemplo a mensibus anni
 Fortes invertant tauri, glebasque jacentes 65
 Pulverulenta coquat maturis Solibus æstas.
 At, si non fuerit tellus fœcunda, sub ipsum
 Arcturum tenui sat erit suspendere sulco :
 Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ ;
 Hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam. 70
 Alternis idem tonsas cessare novales,

orti sunt homines, quod est durum genus. Eja igitur, statim a primis mensibus anni, robusti tauri arent pinguem terræ planitiem: et æstas sicca torreat glebas inertes ochementi Sole. Sed si terra non sit pinguis, sufficiet eam perstringere levi sulco, circa ortum Arcturi. In illa terra hoc facies, ne herbæ noceant frugibus fertilibus; in hac, ne modicus humor destituat infœcundam terram. Tu idem per-

vacuum Leid. et Moret. unus. *canum* Voss. pr.—64. *a* deest fragm. Moret.—65. *invertant* scriptura e Medic. Verum si hic, cur non ubique? ad euphoniā poëticā hoc spectare, bene monet Vossius.—66. *maturis frugibus* Pier. e Rom., sed vulgatā defendit Burm. vel ex Grati Cyn. 83.—67. *Et si Longob.* Aut Goth. sec.—68. *splendescere sulco* Goth. sec. *sulco* duo: quæ erat certorum sæculorum pronuntiatio.—69. *offiant* Reg. a m. pr. *efficiant* Ven.—70. *Hæc* e Medic. laudat Burm., sed nil tale expressum in exempl. Foggin. *non deserat* Zulich.—71. *tonsas* Medic. a m. pr.—72. *Aut segn.* alter

NOTÆ

62 *Deucalion*] Ecl. vi. 41.

64 *Primis a mensibus anni*] Januario et Febuario. Nec obstat, quod præcepit prius, *Vere novo*. Sic enim Columella l. ix. 2. *Neque nori veris principium sic observare rusticus debet, quemadmodum astrologus: sed aliquid etiamumat de parte hyemis, quoniam consumpta bruma jam intepescit annus, permittitque clementior dies opera moliri.*

66 *Maturis Solibus*] *Diebus, vel Solis ardoribus.* Et *maturis* passive, pro activo *maturantibus.*

68 *Arcturum*] *Arcturus* stella est primæ magnitudinis in signo Bootæ, prope caudam ursæ majoris: unde nomen habet ab *ἀρκτος* et *ὀψα* *cauda*: pluvias tempestatesque portendit ortu et occasu suo. Monet Virgilina, ut sterilis terra leviter aretur sub

ejus exortum *cosmicum*: qui contingit juxta Columellam, circa 5. Septembris: juxta Plinium, circa 12. ejusdem mensis. Nunc tamen multo tardius, nempe non nisi initio Octobris. Exoriri autem stella dicitur *cosmice*: cum ascendit supra horizontem nostrum orientalem, eodem momento, quo Sol ipse.

71 *Alternis idem, &c.*] III. Præceptum inculcat, *De novatione agrorum, sive alterna cessatione.* Quæ lex, si propter soli angustias servari non possit; monet ne continuis annis frumenta serant; sed alternis frumenta et legumina leviora: qualis vicia, aut lupinus. Consultit tamen, ut a lino, et avena et papaveribus ibi serendis abstineant, nisi agri copiosa stercore ratione reparentur.

Et segnem patiēre situ durescere campum.
 Aut ibi flava seres, mutato sidere, farra,
 Unde prius lætum siliqua quassante legumen,
 Aut tenuis foetus viciæ, tristisque lupini 75
 Sustuleris fragiles calamos sylvamque sonantem.
 Urit enim lini campum seges, urit avenæ;
 Urunt Lethæo perfusa papavera somno.
 Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
 Ne saturare fimo pingui pudeat sola; neve 80
 Effoetos cinerem immundum jactare per agros.
 Sic quoque mutatis requiescunt foetibus arva.

mittes, ut novalia demessa requiescant alternis annis, et ut ager inutilis indurescat otio. Vel saltem converso anno seminabis frumenta flaventia, illic, unde collegeris antea copiosa legumina folliculis strepentibus, aut parva grana viciæ, aut tenuis stipulas et manipulos crepitantes lupini amari. Nam seges lini exsiccet agrum, exsiccet quoque seges avenæ, exsiccant papavera conciliantia somnum obliciosum. Attamen alternis annis facile erit ea serere: modo ne pigeat fecundare terram pingui stercore, et ne pigeat spargere fædos cineres per arva exhausta.. Ita etiam agri quiescunt

Menag. et un. Moret. cum Erf. *torpescere* conj. Jo. Schrader., ut v. 124.—73. *Aut ubi, Aut tibi, At ibi* alii; ex more. *mutato semine* Romanus, quod jam Pierius laudavit, quod Catroëus recepit, et mihi (cum eodem Jo. Schradero) valde se probare non diffiteor; magis enim consentaneum reliquæ sententiæ esse videtur; et v. 82 idem explicatur: *mutatis foetibus. sidere* tamen criticæ rationes tuentur, et revocari facile ad eandem sententiam potest. vid. Not.—74. *lectum* Rom. Pierii. *factum* legebat Reisk., at sequitur *factus siliquæ*.—75. *tenuis* duo Burm., it. Servius, et edd. nonnullæ. *lupinis* Medic.—76. *Lethaum*. Alii *Letheum*, male. v. ad Æn. vi, 705.—79. Ex vulgari interpretatione, ut ad præceptum v. 71 redeat poëta, sententia erat implicita ac perplexa. Jo. Schrader. occurrere volebat transpositione versuum: 82. 80. 79. 80. 81.—80. *Nec Parrhas*. Voss. Goth. pr.—81. *Effoetos* Zulich. *Effectos* Vratiel. et Goth. pr., etiam Romanus; aberrationes librariorum. conf. inf. ii. 417. *imundos* Menag. alter.—82. *requiescant* Ven. *requiescent* Rom. et

NOTÆ

73 *Farra*] *Far*, purissimum et optimum frumenti genus.

74 *Siliqua quassante legumen*] *Siliqua*, folliculus, involucrium seminis. *Quassante*] *Active*, pro *quassata*, nimirum a vento, cujus impulsu siliquæ crepitant. Sic. Æn. i. 238. *volentibus annis*, pro *volutis*. *Legumen*] *Fruges*, quæ non secantur, sed manu leguntur.

75 *Viciæ, tristisque lupini*] *Vicia*, legumen minutis et nigrantibus in

siliqua grans: *Vesce*. *Lupinus*, aliud legumen, *lupin*, cujus semina sapore amarissima, unde *tristis* dicitur.

76 *Lethæo*] *Oblivioso*: a fonte inferorum *Lethe*, cujus undæ epotæ rerum omnium oblivionem inducunt: a λήθη, oblivio. Æn. vi. 323.

80 *Ne saturare, &c.*] iv. Præceptum est, *De sterilitatis remediis*, quæ tria præcipue sunt, *stercoratio*, *cinerum jactatio*, *glebarum cum stipulis incensio*.

Nec nulla interea est inaratæ gratia terræ.
 Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
 Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis : 86
 Sive inde occultas vires et pabula terræ
 Pinguia concipiunt; sive illis omne per ignem
 Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor;
 Seu plures calor ille vias et cæca relaxat
 Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas; 90
 Seu durat magis, et venas astringit hiantes :
 Ne tenues pluviae, rapidive potentia solis
 Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
 Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertes,
 Vimineasque trahit crates, juvat arva; neque illum 96

variatis segetibus: et interim terra, quæ non arata fuerit, non caret utilitate. Sæpe etiam utile fuit accendere agros infæcundos, et cremare leves calamos igne crepitante: sive quia terra sumit inde secretam virtutem et pingue alimentum: sive quia omne ejus vitium igne consumitur, et humor nimius exsiccatur: sive quia calor ille aperit plures meatus et clausa spiracula, per quæ succus infuit in plantas novas: sive quia ille calor magis indurat terram, et comprimit rimas apertas; ne tenues imbres, vel frigus penetrans Boreæ exsiccet eam. Ceterum ille qui rumpit rastris glebas inutiles, aut qui trahit vimineas crates super illas, valde prodest agris: nec flava

ed. Ven. Heins. emendabat *requiescant*: quod alienum esset a rei rusticæ rationibus. *fecibus* error fragm. Moret.—84. *Sentes et steriles* fragm. Moret.—87. *arum* vel *ignem* Zulich.—88. *exsudat* Parrhas. a m. pr.—89. *pluris* vetustiores præter Medic.—91. *constringit* Ven. et Parrhas. *restringit* Moreti pr.—92. *tenues* Rom. cum aliis Heinsianis. *rapidive* Heins. e melioribus retraxit; nam sic jam Aldd. pro *que*. quod edd. occuparat.—94. *rastris*. Jo. Schrader. conj. *rutris*, lignonibus. Sed Plin. xviii, 49, 3 occasio—*crate* vel *rastro*. Alius *rastri*, seu sarculi dentati, usus memoratur post sationem v. 116. Meliorem locum haberet conjectura *Æn. vii, 725 vertunt felicia Baccho Massica qui rastris*: putes *rutris* melius fodi vineas. Verum noli tarbare: Etiam vineas colentes aratro, adeoque et rastro, glebas frangunt; v. c. Co-

NOTÆ

86 *Sive inde, &c.*] Quatuor causas profert hujus incendii. Ut terra novum inde alimentum concipiat, ex eorum philosophia, qui omnia ex igne docebant procreari. Ut noxius humor exsiccetur. Ut densitas terræ relaxetur. Ut ejusdem raritas astrin-gatur.

93 *Boreæ penetrabile frigus adurat*] De *Borea*, Ecl. vii. 61. *Penetrabile* passiva vox, active sumpta, pro *penetrans*. Sic *Æn. x. 481. Aspice num mage sit nostrum penetrabile telum*.

Adurat] Vox tam frigori, quam calori attributa. Lucan. l. iv. 62. *Urebant montana nives*. Tacit. l. xiii. Ann. *Ambusti artus vi frigoris*.

94 *Multum adeo, rastris, &c.*] v. Præceptum, *De agri complanatione*. Cujus duplicem exhibet modum. Alterum per occas vel rastris: *heræ, râteam*. Alterum, per secundam atrati impressionem, qua recti sulci sulcis aliis oblique ductis subiguntur. De *Cerere*, Ecl. v. 79.

Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo ;
 Et qui, proscisso quæ suscitât æquore terga,
 Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
 Exercentque frequens tellurem, atque imperat arvia.
 Humida solstitia atque hyemes orate serenas, 100
 Agricolaë ; hyberno lætissima pulvere farra,
 Lætus ager ; nullo tantum se Mysia cultu
 Jactat, et ipsa suas mirantur Gargara messes.
 Quid dicam, jacto qui semine cominus arva
 Insequitur, cumulosque ruit male pinguis arenæ ? 105

Ceres frustra illum aspicit ex alto cælo. Valde etiam prodest ille, qui ducto oblique aratro, proscindit iterum tumores sulcorum, quos excitaverat prima agri aratione ; et qui assidue colit terram, et domat agros. O agricola, petite a Diis æstatem humidam, et hyemem siccam ; frumenta copiosa sunt, et ager fertilis est, ex siccitate hyemali. Nullam aliam ob culturam sic Mysia gloriatur et ipsa Gargara admirantur suas segetes. Quid dicam de eo, qui projecto semine statim agros exercet, et frangit globos terræ male compactæ ? Postea inducit in agros consitos

lum. III, 12, 3 de Arb. 12, 2.—96. nec Ven. Goth. pr.—96. spectat Parrhas.—97. suscitât Moret. pr. qui suscitât Gud.—98. obliquum Medic. et Gud. perrumpit multi scripti et excusi ap. Pier. et Heins. sic et Aldd. pr. et sec. perrumpit Voss. pr. et Bodlei. ap. Martin. perrumpat Cantabr. ibid. in obliquum Ven. arator Goth. pr.—99. armis Bodlei.—100. eptate Moret. qu. a. m. sec. Arundel. ap. Martin. edit. Plin. La Cerda ; et ita legisse videtur Plin. xvii, 2, nisi potius ex interpretatione dixit, ut etiam a Servio factum in Nota ad h. l.—102. Mæsia in multis et antiquioribus, vid. Heins. et Pier. At Mysia Rom. cum alio Pieri, Medic. Gud. Moreti frag. ; et sic editum a Commelino e Palat., hincque ab aliis ; idque ratio postulat, cum Gargara sequantur. Mæsia uterque Goth. cum aliis. Mæssia Cantabr.—103. Deb. et —mirantia ; sed est : et non tantum mirantur.—104. jacto cum Moret. sec.—

NOTÆ

100 *Humida solstitia, &c.* VI. Præceptum, *De exoranda a Diis comoda tempestate.* Comoda autem erit, si et æstas opportunis pluviis mitigetur ; et hyems siccitate frigida ac serena temperetur. *Solstitia* dixit, pro æstate. Vide Ecl. vii. 47.

102 *Nullo tantum se, &c.* Sensus est : Nullus cultus tantum prodest Mysiæ et Gargaris, fertilissimis regionibus ; quantum illa cæli temperies. *Mysia* Vel *Mæsia*, duplex : Europæa, quæ proprie Mæsia dicitur, inter Macedoniam, Thraciam, et Daciam ; nunc *Serviam*, *Bulgariam*, et *Besserabiam* complexa. Asiatica, quæ proprie Mysia, de qua hic sermo est,

Asiæ Minoris pars maxime occidentalis, ad Propontidem, Hellespontum, et Ægeum mare ; Troadem undecumque ambiens, nisi qua parte Troas mari alluitur. *Gargara* Pars Idæ montis, et oppidum in Troade : regiones ubertate memorabiles.

104 *Quid dicam, jacto, &c.* VII. Præceptum, *De cooperatione seminis.* *Cominus* Vulgo locum notat, quasi *prope*, *e vicino loco* : hic tamen signat tempus, quasi, *statim, sine mora.* Et hanc quoque habere significationem notat Cujacius l. II. Observ. c. 39.

105 *Male pinguis arenæ* *Arena* sæpe pro terra qualibet. Et vero Ge. iv. 291. pro limo Nili sumitur, qui pin-

Deinde satis fluvium inducit rivosque sequentes ?
 Et, cum exustus ager morientibus aestuat herbis,
 Ecce supercilio clivosi tramitis undam
 Elicit ? illa cadens raucum per levia murmur
 Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva. 110
 Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
 Luxuriam segetum tenera depascit in herba,
 Cum primum sulcos æquant sata ? quique paludis
 Collectum humorem bibula deducit arena ?
 Præsertim incertis si mensibus annis abundans 115
 Exit, et obducto late tenet omnia limo :
 Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.

aquam et rivos fluentes: et cum terra exsiccata languet herbis arentibus; ex improvviso educit aquam ex summitate canaliculi inclinati; illa cadens raucum strepitum movet inter lapides attritos, et ebullitionibus humectat agros aridos. Quid dicam de eo, qui, ne calami concidant sub pondere plenarum spicarum, amputat superfluitatem segetum, quando herbae tenerae sunt, statim atque herbae æquales sunt sulcis? Et de eo, qui derivat ex terra bibula aquam illic collectam instar paludis? Præcipue si mensibus dubiis fluvius tumefactus exundat, et undique tegit omnia limo superjecto: unde cavæ fossæ fiunt madidæ tepida uligine. Tamen licet

105. *tumuloque Medic. a m. sec. Parrh.*—106. *rivosque fluentes Rom.*—107. *herbas Gudian. exuat Goth. pr.*—108. *diversi tramitis Menag. alt., forte pro deversis, h. deorsum versi, ex interpretatione.*—109. *Eligit Rom. Et licet Gudian. illa scaters Erf. a pr. m. raucumque Medic.*—111. *gravidus ed. Mediol.*—113. *æquat Goth. pr. Viro docto ap. Servium hic versus adeo se probavit, ut adscripserit: "Sane Virgilii hoc hemistichium unum de invictis est."*—114. *deducit in herba Goth. pr. ex versu 112.*—115. *certis ap. Probum Grammat. lib. 1. quod ferri possit, verum tamen non est. cum mensibus Reg. apud Martin.*—116. *Exiit obducto Gudian.*—117. *tepido Menag. pr.→*

NOTE

guis est: *Et viridem Ægyptum nigra facundat arena.* Et Ge. II. 139. dicitur: *thuriferis Phanchaia pinguis arena.* Atque ita male pinguis non hic est, sterilis terra; sed male, intempestive, et frustra compacta et conglobata.

106 *Deinde satis, &c.] VIII. Præceptum, De irrigatione agri siccioris.*

110 *Scatebris]* Effusionibus, ebullitionibus. *Scatebra* est a *scateo*; ut *latebra* a *lateo*; et *scateo* est *redundo*, ex plenitudine effluo: proprieque de fontibus dicitur, translativè de aliis, ut *scatentem Belluis pontum.* Horat. Od. III. 27. 28. *Scatet urtica plurimis remediis.* Plin. I. XXII. 13.

111 *Quid, qui, ne gravidis, &c.] IX.*

Præceptum, *De noxia pinguedine cõercenda.*

112 *Depascit]* Ut calami breviores et crassiores surgant, atque adeo ferendo spicæ oneri aptiores.

115 *Incertis mensibus]* Veris et Autumni: quando temperies nunc suda, nunc pluvia, semper dubia est.

117 *Tepido sudant, &c.]* Plerique explicant de fossis agros dividitibus, quæ aquis implentur. Ego de cavitatibus, quæ pluviae impetu, aut aquæ insidentis pondere fiunt in agris, et uliginoso sudore diu postea madent. *Tepido]* Quia terra autumnali vernaque pluvia intepescit, quo tempore generantur vermiculi, &c.

Nec tamen, hæc cum sint hominumque boumque labores
 Versando terram experti, nihil improbus anser,
 Strymoniaëque grues, et amaris intuba fibris, 120
 Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
 Haud facilem esse viam voluit; primusque per artem
 Movit agros, curis acuens mortalia corda;
 Nec torpere gravi passus sua regna veterno.
 Ante Jovem nulli subigebant arva coloni: 121
 Nec signare quidem aut partiri limite campum
 Fas erat: in medium quærebant; ipsaque tellus
 Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.
 Ille malum virus serpentibus addidit atris,

hominum et boum labores experti sint hæc omnia, terram exercendo: præterea malignus anser, et grues Thraciæ, et cichoreæ, cujus radices amaræ sunt, nonnihil obstant; et umbra nocet. Ipse Jupiter colendæ terræ noluit rationem esse facilem: et primus ex arte versavit terram, excitans curis hominum animos: nec passus est sua regna languere tristi otio. Ante Jovis tempora, nulli agricolæ exercebant agros. Ne licebat quidem notare, aut definire terminis agros. Quærebant cibos in commune, et ipsa terra sponte producebat omnia, nemine exigente. Jupiter adjunxit

118. labores deest Gndiano. *hominumque deumque labores* ap. Serv. Æn. II, 306. *borum* unus Mead., perpetuo. *cum sunt* Serv. Leid.—120. *intiba* plerique. *intyba* alii. *intuba* antiquior scriptura. v. Pierium. Subest ratio, quod Romani a Gallico fere more, si breve esset, pronuntiarunt; unde substitutum passim y. In aliis pronuntiatum ut o, unde *colnus*, *vertere*, *arduos*.—122. *primusque* parentem Romanus.—124. *sua jura* ed. Ven.—125. *subiebant* Leid. sec. et Voss.—126. *Ne signare quidem* e vetustis multi, etiam Romanus: perpetua varietate, et sequuntur fere hoc viri docti. Debebat utique alterutra ratio constanter servari. *signare solum* recitat Macrob. Sat. I, 8, forte memorie fraude.—128. Jo. Schrader. conj. *Omnia, et uberius*.—131. *discussit* Zulich. et

NOTÆ

118 *Nec tamen, &c.*] Enumeratio diversarum rerum, quæ segetibus nocent. *Anser* nocet, *foie*: tum quia ex Colum. l. VIII. 13. *Quicquid tene-rum contingere potest, carpit*: tum quia ex Pallad. l. I. 23. *Anserum stercus satis omnibus inimicum est. Grues* nocent, quia, quemadmodum aves ceteræ, semina deprædantur. *Strymonia* dictæ, quia circa Strymonem, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ, frequentes versantur. *Nocet et Intybum*, vel *intybus*, olus e cichoreæ genere: vel quia radicibus serpit la-

tius, vel quia ab anseribus expetitur, eosque allicit: ex Turnebo. *Umbra* denique nocet, quia, ut monet Plinius l. XVII. 12. *Aliquando nutrit, aliquando nocera est.*

121 *Pater ipse, &c.*] II. PARS, *De origine agriculturæ.*

124 *Veterno*] *Veternum* et *Veternus*, morbus est stuporem inducens, tam animi, quam membrorum: alii ad *lethargum*, alii ad *hydropisim*, alii ad *phthisim* referunt. Hic pro otio et desidia sumitur.

Prædareque lupos jussit, pontumque moveri ; 190
 Mellaque decussit foliis, ignemque removit,
 Et passim rivis currentia vina repressit :
 Ut varias usus meditando extunderet artes
 Paulatim, et sulcis frumenti quæreret herbam ;
 Ut silicis venis abstrusum excuderet ignem. 195
 Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas ;
 Navita tum stellis numeros et nomina fecit,
 Pleiadas, Hyadas, charamque Lycaonis Arcton.

noxium venenum nigris serpentibus: et voluit lupos voraces esse, et mare agitari, et excussit mel e foliis arborum, et occultavit ignem, et stitit vinum ubique fluens in rivis: ut experientia observando excogitaret paulatim diversos artes, et colligeret spicas frumenti e sulcis, et exprimeret ignem occultum e venis lapidum. Tunc primo flumina tulerunt arbores cavatas: tunc navita attribuit ordinem et nomina sideribus; appellans Pleiadas, Hyadas, et lucidam ursum Lycaonis filiam. Tunc repertum

~~~~~

fragm. Moret. *suppressit* Moret. pr., quod Burmanno placet; mihi non æque, esset enim vulgare pro poetico. *removit* post *moveri* forte non satis gratum.—192. *rivis* Ven.—193 et 195 ex more in simili vocabulo variatur. Alii *extunderet*, *extruderet*, *excuderet* (ut in utroque Gothano) *excoderet*: cf. Ge. iv, 315. *meditando* Menag. alter. Et duo Martin., male pro *Ut*.—194. *Ut vitem et sulcis* conj. Waddel. *herba* Parrhas.—195. *Ut* Heins. e melioribus; antea *Et s.*, ut in utroque Goth. Eratque hoc haud dubie lenius: nisi etiam *ut sulcis* adsciveris.—196. *Tunc alnos fluvii primum* scripti Heins. præter Medic. et Gud. *alreos* Scheff. *alnos* Mentel. pr. a m. pr.—197. *stellas* Menag. alter. *Navita cum stellis* laudat Serv. ad *Æn.* vi, 64. dum ed. Norib.—198. *Pleiadas* alii: ita atque *Hyadas* scribendum foret. Alii que adji-

NOTÆ

191 *Ignemque removit*] Non ex-tinxit, aut abstulit; sed tantum oc-culuit, vel in lapidibus, vel in terræ visceribus. Illum vero, quia neces-sarium ad humanos usus, dicitur Pro-metheus dolo furatus esse: ut jam narravimus Ecl. vi. 42.

198 *Pleiadas*] Stellæ sunt septem in collo Tauri. Sic dictæ, a *πλεω na-ëgo*, quia navigandi tempus indicant, cum oriantur circa æquinoctium ver-num, unde dicuntur Latinis a *vere*, *Vergilia*. Dicuntur etiam *Atlantides*, ab Atlante Mauritanie rege, cujus filiæ fuerunt, ex Pleione Nympha. Harum nomina *Electra*, *Alcinoë*, *Ce-leno*, *Sterope*, *Taygeta*, *Maia* Mercurii mater ex Jove: quæ sex dicuntur

apparere, quia Deos amatores habue-runt; Septima *Merope*, quia mortali Sisypho nupsit, præ pudore latere. *Pleiadas*, hic quadrisyllabum est: apud Ovid. Fast. iv. 169. trisyllabum, *Pleiades* incipiunt humeros *relevare pu-ternos*: apud Statium Sylv. i. 3. 96. etiam prima brevi. *Hæc per et Egæus hyemes, Phædramque niveam Sidus*.

Hyadas] Stellæ sunt septem, in fronte Tauri. Sic dictæ ab *ὥ pluo*, quia pluvias creant. Latine *Sucula*, ab eadem illa Græca voce; non a *subis*, quam imperitiorum esse opi-nionem, ait Cicero. De Nat. Deor. ii. 111. Finguntur quoque Atlantis fuisse filiæ, ex Æthra matre: quæ cum Hyantem, fratrem suum, a leone

Tum laqueis captare feras, et fallere visco,	
Inventum, et magnos canibus circumdare saltus.	140
Atque alius latum funda jam verberat amnem,	
Alta petens; pelagoque alius trahit humida lima.	
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina serræ,	
(Nam primi cuneis scindebant fissile lignum)	
Tum variæ venere artes: labor omnia vicit	143

est, capere feras laqueis, et decipere visco: et cingere canibus magnas sylvas. Et jam alius projicit reticulum in latum fluvium, se committens alto fluvio, et alius trahit e mari retia humida. Tunc venit durities ferri, et lamina serræ stridentis; (nam majores dividebant cuneis lignum fissile.) Tunc variæ artes prodierunt: magnus

~~~~~

ciunt.—139. *Tunc Medic.* a m. pr. *laqueo* unus Mead. *hibisco* conj. virorum doctorum ap. Burn.—140. *Inventum: magnos* unus Arand. *Inventum est: m.* unus Mead.—141. *tam* v. Gud. *exerberat* mallet Heins. *funda latum* ed. Junt. ex Ald. pr. et sec., ut in Goth. pr.—142. Alii jam apud Servium post *amnem* distinguunt, et jungunt *Alta petens pelagoque*. Ita Reiskius ingeniose emendabat: *Alta petens pelagoque, aut pelageque. ligna* Menag. alt.—143. Alii *serræ, serræ, lammina*.—144. *primum* admodum multi. Versum totum pro inserto habebat Jac. Bryant v. c.; et fateor me ipsum in ea sententia fuisse. Verba quidem sunt admodum ornata; et iterum Æn. vi, 181, *cuneis et fissile robur Scinditur*. xi, 137, *Robora nec cuneis—scindere—cessant*: Verum alienum a re est id, quod inseritur, et sententiarum nexus inde languorem contrahit. Jam *primum* ed. Ven. Enimvero *Nam primi* editum jam inde ab Aldd. *scindebant* Cantabr. *fissile robur* Leidens. unus a m. sec.—145. *rates pro artes* Ven. *vicit* recte Heins. e melioribus non primus dedit sed revocavit post

NOTE

interfectum, insolabiliter ingerent; miseratione Jovis totidem in stellas conversæ sunt: et ad pietatis memoriam, nomine fratris, et imbrifera virtute insignitæ. Nomina? *Ambrosia, Eudora, Pasithea, Corone, Plexauris, Pytho, et Tyche*.

138 *Lycaonis Arctos*] *Ursa*, Græce *ἄρκτος*, signum cæleste. Duplex est, major et minor: utraq; circa polum septentrionalem, qui inde vocatur Arcticus. Major vocatur etiam *Helice*, ab *ἥλις circumvolutio*, quia circa polum volvitur majori circuitu, quam minor. Minor vocatur *Cynosura*, a *κυνος cauda*, et *οὐρά cauda*; majorem nautæ Græci, minorem nautæ Phœnice intuebantur. Major fuit Lycaonis Areædiæ regis filia, Callisto

dicta: quæ a Jove amata, a Junone in ursam conversæ est; eaque sub forma cum ab Arcade filio, quem ex Jove susceperat, prope esset occidenda, in cælum a Jove cum eodem filio raptæ est: et ipsa quidem in sidus ejusdem nominis, filius in Bootem sive Arctophylacem mutatus est. Minor ura Nympha fuit et nutricibus Jovis in grati animi testimonium eo translata. De majore hic sermo est.

141 *Funda*] Reticulum est quod in amnem projicitur, a *fundendo* dictum, inquit Servius: melius a *fundo*, ut Taubmannus suggerit. *Humida lima*] Retia e lino contexta.

143 *Ferri rigor*] Ars indorandi ferri, et sub hac specie artes metallicæ omnes exprimuntur.

Improbis et duris urgens in rebus egestas.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram

Instituit : cum jam glandes atque arbuta sacrae

Deficerent sylvae, et victum Dodona negaret.

Mox et frumentis labor additus : ut mala culmos 150

Esset rubigo, segnisque horreret in arvis

Carduus : intereunt segetes ; subit aspera sylva,

Lappæque tribulique ; interque nitentia culta

labor superat omnia, et necessitas urgens in rerum inopia. Ceres prima docuit homines morere terram ferro : cum jam glandes et arbuta sacrae sylvae deficerent, et Dodona recusaret cibos. Deinde addita est frugibus materies laboris : nempe, ut noxia rubigo absumeret calamos, et carduus inutilis horresceret in agris : segetes emoriuntur : succedit copia herbarum asperarum et lappæ, et tribuli ; et infelix

Ald. tert. Nangerii. Vulgo rincit.—146. *surgens* Medic. a m. pr.—148. *sacra* ed. Genev. cum Servio Dan.—149. *Defuerant* nonnulli apud Pierium. *negarent* Rom.—150. *frumenti* Gud. et Goth. sec. a m. pr. *ex frumentis* conj. Burm., sed hæret in *labor*. vid. Not. et m. *culmus* Gud. et a m. pr. Parrhas.—151. *rubigo* meliores scribunt : dederat hoc jam Commelin. e Palat. et revocavit Heina. pro *rubigo*. *horrescet* Ven.—153. *tribulique* Rom. Medic. et Gud. Sic etiam Ge. III, 585. *nitentia culta* Parrhas. et ed. Mediol. Sed vid.

NOTE

146 *Improbis*] Id est, juxta Servium, *magnus* : juxta Pomponium, *continuus*, juxta Ascensium, *modum nesciens*, et quasi *insatiabilis* : juxta Ramireum, *improbatus* : juxta alios, *incommodus*, *importunus*, *difficilis*. Eodem omnes fere recidunt. Sic *Æn.* XII. 687. *Fertur in abruptum magno mons improbus actu*.

147 *Prima Ceres*] *Supra* v. 19. *Arbuta*] Fructus arbuti, *Ecl.* III. 82. *Dodona*] *Sylva* in Epiro : *supra* v. 8. et *Ecl.* IX. 18.

151 *Rubigo*] Vitii genus, quo culmi nigrescunt, *nielle*. Ex nebula nascitur : vel ex pluvia aut rore, cum e spica non decutitur, sed Solis super-ventu putrescit. Hinc apud Romanos *Robigus* Deus, et *Robigalia* festa, x. Kal. Maias, ad aversendam hanc pestem.

152 *Aspera sylva*] Usurpatur et pro *arundinibus*, *Æn.* x. 710. *sylva pascua* *arundinea*. Pro *capillis*, apud Juvenal. 8. IX. 13. *Horrida sicca Sylva coma*.

Pro *leguminibus*, *supra* v. 76. *tristisque lupini Sustuleris fragiles calamos, sylvamque sonantem*. Pro verbis, apud Cicer. De Orat. III. 103. *Sylva rerum et sententiarum comparanda est*. Igitur significat translativè, *copiam multarum rerum*. Et usuenit, ut poëtæ congeriem breviorum poematum, diversi carminis et argumenti, *sylvas* vocarent : immo et singulatim eorum unumquodque *sylvam*. Tales habemus Statii Papinii *sylvarum* libros quinque.

153 *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa*, *gloutteron*, *bardane* : herba, capitula ferens hamis aspera ; quæ vestibus prætereuntium adhærent. *Tribulus* : herba item floribus aculeatis. Gallico nomine caret. *Lolium*, *scirpus*, *de l'irraie*. *Nitentia culta*] *Loca culta et pingua : nitere* enim dicuntur vulgo quæ pingua sunt. Pari forma dicitur infra, v. 392. *aperta serena*, id est, spatia aëris serena et aperta.

Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.
 Quod nisi et assiduis terram insectabere rastris, 155
 Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
 Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem :
 Heu, magnum alterius frustra spectabis acervum ;
 Concussaque famem in sylvis solabere quercu.
 Dicendum et, quæ sint duris agrestibus arma, 160
 Queis sine nec potuere seri, nec surgere, messes :
 Vomis, et inflexi primum grave robur aratri,
 Tardaue Eleusinæ matris volventia plaustra,

lolium, sterilesque avenæ regnant per arva pinguis. Quod nisi, et assidue terram proscindas rastris, et terreas volucres sonitu, et amputes falce ramos arborum ruris umbrosi, et precibus obtinueris pluviam : heu, frustra videbis magnum acervum alterius, et cogeris subvenire fami succutiendo quercum in sylvis. Dicendum est quoque, quæ sint instrumenta durorum agricolarum : sine quibus segetes nec seminari, nec crescere possunt. Primo comer, et gravis moles curvi aratri, et plaustra Cereris

Burm. ad Ge. II, 211.—154. nascuntur Moret. sec. ex Ecl. v, 37, ubi idem versus.—155. assiduis Ven. herbam Medic. uterque cum Regio ; et placere potest ; sed est interpretamentum, a rei rusticæ rationibus alienum : agitur enim hic de sarritione, quæ fit sementi peracta ; ad condenda semina : a quibus etiam aves abigendæ sunt ; et insequi arva jam v. 104 dixerat de sulcis satis, et satione facta : nunc terram insectari, instare agro sato, raistro inducendo. *sectabere* Parrhas. *rastris* Jo. Schrader. conj. et hic.—157. *umbram* Medic. Romanus cum multis.—158. *Heu frustra magnum alterius* laudat Sen. de Benef. VII, 5. *expectabis* Medic. Pierii et Bodlei.—159. *Concessamque* ed. Gen., male. vid. inf. IV, 81. *Excussa* unus Mead.—160. *duris quæ sint* legi vult Cuningham.—161. *non p.* Zulich.—162. *Vomis* vel *Vomer* Rot-tend. vid. sup. v. 46. *Vomer* Goth. pr.—163. *Tardaue* Voss. *volventia matris plaustra* Goth. sec. *Eleusine* edd. vett. et Ald. pr. *Eleusinus* novavit

NOTE

157 *Umbras*] Ramos : sic infra v. 191. *At si luxuria foliorum exuberat umbra.* Vannus, cribrum vel ventilabrum frumentarium, *crible, van.*

160 *Dicendum et, &c.*] III. PARS. *De rusticis instrumentis.* Aratrum, *la charrue.* Vomis vel vomer, ferrum aratri terram serans, *le soc de la charrue.* Planstrum, *charrette.* Tribulum, tabula ferro asperata, qua terebantur fruges : nunc sine nomine. Trahea, vel traha, genus vehiculi sine rotis, *traheau.* Rastrum, in plurali, *rastris* vel *rastra*, ferreis aut ligneis dentibus armatum, *raôteau.* Virgea supellex, *panniers d'osier.* Crates, *claise*, ex arbuto arbore contexta. Ecl. III. 82.

162 *Grave robur aratri*] *Robur*, vel est aratri moles et pondus ipsum, quod durum ac robustum est : sic Æn. VII. 609. *Centum arci claudunt vectes, æternaque ferri Robora.* Vel est lignum quoddamque, unde aratrum fabricatur : sic enim aliquando *robur* sumitur, pro ligno quovis duriore : infra, v. 175. *Et suspensum jocus exploret robora fumus.* Sumitur etiam aliquando pro specie arboris et querceo genere.

163 *Tardaue Eleusina, &c.*] *Plaustra* quorum rotæ non erant radiatæ,

Tribulaque, traheæque, et iniquo pondere rastrî ;
 Virgea præterea Celei vilisque supellex, 165
 Arbutæ crates et mystica vannus Iacchi.
 Omnia quæ multo ante memor provisa repones ;
 Si te digna manet divini gloria ruris.
 Continuo in sylvis magna vi flexa domatur
 In burim, et curvi formam accipit ulmus aratri ; 170
 Huic a stirpe pedes temo protentus in octo ;
 Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.

matris difficile volubilia, et tribula, et traha, et rastrî magni ponderis. Præterea vilis et viminea supellex Celei, crates ex arbuto, et sacra vannus Bacchi. Qua omnia memineras multo ante parare et servare: si te spectat vera laus beati ruris. Principio in sylva, magna vi inflexa, subigitur ulmus in burim; et capiti formam curvi aratri. Huic buri jungitur per imam partem temo extensus in octo pedes, accommodantur binæ aures, et dentalia quæ habent duplex dorsum. Ampatatur

poëta pro vulgari Ἐλευθίος.—164. *Tribulaque* laudat Nonius Marcellus. Est sane tribula et tribulum a τριβόλος. cf. *Anse de Villoison* v. c. ad Longum p. 120. *trahæque* Medic. et al. et abest a Voss. pr. *rastra* Goth. pr. *radrum* et hic Jul. Sab. præscriptum habet; sed ille, ex Probo suspicor, omne instrumentum rusticum enumerat.—165. *Celei* Mentel. Gud. At est Κελός.—166. *mystica* callus Romanus, utrumque scriptura antiqua.—167. *prævisa* Leid. sec. *reponas* Medic. Pierii; et alii ap. Burm.—168. *movet* Rottend. pr.—169. *dometur* fragm. Moret. *inflexa* Parrhas.—171. *ab stirpe* Medic. a m. sec. et al. *protensus* Menag. pr. *prætentus* Moret. quart.—172. *Bina aures* Moret. pr., probat Heins., rejicit Burm. *Bina* etiam

NOTE

sed instar tympanorum e solidis tabulis; atque ita axi impactæ, ut una cum eo volverentur. Tali vehiculo simulacrum Cereris circum agros ducebatur: adhibebatur etiam ferendis aliis oneribus. Ejus usus, tam in sacris Cereris, quam in re frumentaria, ab Eleusi, Atticæ urbe, ubi regnavit Celeus, supra v. 19. *Volucens*] Passive significat, ut Æn. i. 238. *volentibus annis*, id est, revolutis, volubilibus.

166 *Mystica vannus Iacchi*] Mystica, id est, in mysteriis Bacchi adhibita. Vel quia Isis dicitur cribro imposuisse membra Osiridis, sive Bacchi, a Typhone dilaniata. Vel potius quia Baccho primitias frugum in vanno rustici offerebant. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. vi. 15.

169 *Continuo in sylvis, &c.*] Aratri descriptio. *Ulmus*, *orme*, apta ejus materia. *Buris*, aratri curvatura, et præcipua pars aratri, cui cetera aptantur. *Temo*, qui usque ad jugum, inter boves aut equos extenditur. *Dentalia*, quibus vomer infigitur et imponitur: dicuntur *dorso duplici*, id est, ut vulgo explicatur, *hito*, et *crasso*: ut Ge. iii. 87. *At duplex agitur per lumbos spina*: vel quia reipsa duplex habent latus. *Aures*, annexi circa vomerem asserculi, quibus sulcus amplior fit. *Jugum*, quo domantur alligati equi aut boves: idque, vel ex tilia, arbore levissima, *tillœul*; vel ex fago, *hêtre*, de qua Ecl. i. 1. *Stira*, pars quam agricola manu tenet, ad regendum aratrum, *le manche*.

Cæditur et tiliâ ante iugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus a tergo torqueat imos;
Et suspensa focis explorat robora fumus.

175

Possum multa tibi veterum præcepta referre;
Ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, et creta solidanda tenaci:
Ne subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat;
Tum varix illudant pestes: sæpe exiguus mus

180

quoque prius tiliâ levis ad iugum, et fagus alta: et stiva, quæ regat posteriorem aratri partem: et fumus probat ligna illa suspensa ad focum. Possum enarrare tibi multa antiquorum præcepta, nisi nolis, et te tædeat discere minima quæque. Præcipue oportet complanare aream magno cylindro, et manu tractare terram, et firmare creta tenaci: ne herbæ nascentur, et ne area siccitate resoluta rimas agat. Præterea varii hostes nocent, sæpe parvus mus facit domum sub terris, et struit hor-

Goth. pr., dentilla Moret. sec. Copulam nuspiam adjici: dupliques miror; cum solenne hoc sit librariis.—173. talea Gud., male, et adversante metro. Editur et Mentel. tert.—174. Stiva quoque et currus ed. Ven. Stivaque currus Bodlei. Molesta utique copula in Stivaque. Debebat esse fagus, stiva, per appositionem, quæ sit stiva. Martinus non male emendandum arbitratur altaque fagus Stivæ quæ c. uti iugo, h. ut ex ea iugum fiat, cæditur tiliâ. Quod tamen stivæ cæditur absurde dictum videtur viro docto, mirari licet; non cogitabat, se in poëta versari, cui dici poterat Stivaque pro: et arbor, quæ stiva sit. Apud eundem vir doctus paulo post legebat currus; non bene. Nam aratrum non currit, nec currum aratri quisquam facile dixerit. Jo. Schrader. transponit 174, 173. De ceteris vid. Notam.—175. explorat reposuit Heins. e Medic. a m. pr. et aliis, ut et Goth. sec. Sic quoque Pierii Rom. et Oblong., ut cum cæditur conveniat. Vulgo in editis et scriptis exploret. Eadem varietas in Anglicis Mss. ap. Martin.—177. cognoscere caucos Oblongus Pierii.—178. cum primis Medic. uterque et plerique vett., etiam apud Pierium. Alii cum primum, quod vulgare esset, quam primum, tum primum, v. Gell. xvii, 2. Etiam est ab aliis interjicitur.—179. vertenda ed Mediol. Sed fodienda est terra et comminenda glebæ, ut Cato c. 91. Excitenda Rottend. sec.—181. illudant Heins. post Pieriam e melioribus

NOTE

174 Currus torqueat imos] Aratrum, quod quibusdam in regionibus instruitur rotis. Imos] Posteriorem aratri partem, quæ fœderco ana est, quia vomerem continet, atque ita magis in terram propendit.

175 Explorat robora fumus] Probata enim soliditatis ea sunt ligna, quæ fumo exposita rimas non agant. Supra v. 162.

178 Area cum primis, &c.] Instru-

mentis rusticis annectit præceptum, De paranda ad fruges terendas area, fætre. Cylindro] Lapide rotatili et tereti, id est, longo ac rotando, in modum columnæ, a κολύβη volvo.

179 Creta] Terra argillosa ac tenaci.

180 Pulvere] Siccitate, quæ pulverem creat: ita supra. v. 101. agberno lætissima pulvere ferra.

181 Exiguum mus] Mus rusticus ac

Sub terris posuitque domos atque horrea fecit;
 Aut oculis capti fodere cubilia talpæ;
 Inventusque cavis bufo, et quæ plurima terræ
 Monstra ferunt; populatque ingentem farris acervum 185
 Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.
 Contemplator item, cum se nux plurima sylvis
 Induet in florem, et ramos curvabit olentes:
 Si superant foetus, pariter frumenta sequentur,
 Magnaque cum magno veniet tritura calore: 190
 At si luxuria foliorum exuberat umbra;
 Nequicquam pingues palea teret area culmos.

rea: aut talpæ privati oculis fodiunt cubilia: et bufo in cavernis reperitur, et multa alia animalia quæ terra producit: et curculio, et formica providens egenæ senectuti, corroduunt magnum cumulum frumenti. Præterea contemplare: cum in sylvis multa nux cæstiet se floribus, et demittet ramos odoriferos: si flores plures sint quam folia, similiter frumenta succedent; et veniet magna ubertas, cum magno calore. At si rami abundant nimia copia frondium; frustra conteres in area manipulos, palea crassos.

firmavit; emendaverat jam Nanger. in Ald. sec. Sic et Goth. sec. *illudunt* alii et Ald. pr., quam sequuntur plerique. Cum *varia illudunt* Ven. Nam *varia illudunt* legebat Reiskius.—182. *domus* Pierii Longobard. Moret. sec. et Goth. sec.—183. *oculos capti* elegantius laudat Nonius Marcellus. Idem *forere* habet: III, 420 *coluber forit humum*. IV, 43 *Sub terra forere larem*. Est tamen nil nisi librarii lapsus.—185. *que post populat* exulat a Mediceo Pierii; nec male. *populantque* Moret. pr. et Parrhas. *gurgulio* scribitur in multis, item *curgulio*.—186. *metuensque inopi* laudat Schol. Horat. Cruquianus Sat. I, 1.—187. *Contempletur* Rottend. a m. pr.—188. *Induit et curvavit* Rufinian. de Schematis Lexeos pag. 34. *Induit* Gud. *curvavit* Medic. *curabit* Ven.—189. *æquantur* Goth. pr.—191. *luxuries* Voss. *luxuriæ* Rom. Pierii. *luxurie* Parrhas. et Huls. in ed. Cuningham., qui est Regius Burm., atque sic in eadem edit. expressum est. *luxurians* conj. Heinsii. *exsuperat* duo apud Martin., vitiose. *exuberet* Pierii Mediceus.—192. *pinguis palea* Heins. e Medic. et aliis; etiam Romano et Medic. Pierii, tum Serv. *pingues palea* Mentel. pr. et Goth. sec. *pinguis* vel *pinguis palea* vulgo editum. *palea pinguis* Moret. pr.

NOTE

subterraneus, *mulot*. 184. *Bufo*, *crapaud*. 186. *Curculio*, vermis frumenta corrodens: dictas quasi *gurgulio*, quia nihil in eo fere præter guttur, *calendre*, *charensen*.

187 *Nux*] Nucis variae sunt species: amygdalam hic intelligunt rei rusticæ scriptores, cujus flores fertilitatis indicium esse statuunt.

190 *Tritura*] Terendi actio, et hic pro fertilitate usurpatur: ubi enim

multæ fruges, ibi multa opus est tritura.

192 *Pingues palea*] Alii legunt *palea*: et referunt ad *culmos*, *palea culmos*: melius alii cum Servio *palea* in ablat. et referunt ad *pingues*: sensusque est; culmos, non granis et fructu, sed inutili palea pingues fore.

193 *Semina vidi, &c.*] Aliud addit præceptum, *De seminum cura*. Qua de re duo consulit, medicationem, et

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
 Et nitro prius et nigra perfundere amurca:
 Grandior ut foetus siliquis fallacibus esset; 195
 Et, quamvis igni exiguo properata maderent,
 Vidi lecta diu, et multo spectata labore,
 Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
 Maxima quæque manu legeret; sic omnia fatis
 In pejus ruere, ac retro sublapsa referri. 200
 Non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum
 Remigiis subigit, si brachia forte remisit,
 Atque illum in præceps pronò rapit alveus amni.

Ego quidem vidi multos satores condire semina, et spargere prius nitro ac nigra amurca: ut grana majora essent in folliculis vulgo inanibus. Ac licet modico igne madefacta properarent: tamen vidi ea, diu electa, et magna cura explorata, degenerare: nisi hominum industria singulis annis eligeret maxima quæque grana. Sic vidi omnia vi fatorum abire in pejus, et retro acta converti. Perinde ac ille, qui contrario flumine ægre impellit remis cymbam: si forte remittat brachia, statim impetus rapit illum in profluentem,

terit Romanus.—194. *præfundere Ven. amurca* scribit Medic. cum al.—196. *igne Mentel. Et tamen.* Expectabam in aliquo libro iri inventum: *at, quamvis,* quod etiam reposuit Brunckius. Catræus et alii hujus versus fine majorem ponunt *ορρυπη*: ut adeo jungantur: *ut esset et ut maderent.* Potest auctoritas peti e Columella II, 10, 11. Volunt sententiam esse: ut degenerarent semina, et *ut citius coquerentur.* Doceri tamen velim a viris doctis, an poëta nunc *de re culinaria* cogitare potuerit: et quo exemplo *madere* dicatur pro coqui. Madere dicuntur ea, quæ aqua molliuntur, macerantur; ita ut semina intumescant. Dicere voluit Maro: Semina omnium frugum et leguminum sensim degenerare; occurrere huic malo nonnullos, medicando grano—enimvero nec sic succurri satis posse; nisi legantur quotannis semina grandiora ad serendum: cf. Geopon. II, 17.—197. *Vidi ego* laudat Colum. II, 9, sed vid. Burm. *lata Zulich. et abest Moret. expectata* idem cum Leid. et Voss. *Vidi lecta manu* Mead. ap. Martin., non male.—199. *manus* Medic. a m. pr. *legerent* Parrhas. a m. pr.—200. *sublata* Moret. fragm., ut etiam variatur Æn. II, 169. Pro *ac* legitur *hac, et.*—201. *qui ex adverso* Leid. sec.—202. *subicit* Serv. *subiit* Mentel. *remigio* Leid. pr.—203. *trahit* Romanus. v. Burm. in *pronò præceps* legi testatur Pierius, et sic est in Rom. *amne* vulgo

NOTÆ

majorum electionem seminum, sed istud magis.

194 *Et nitro prius, &c. &c.*] Nitrum, succus calidæ naturæ, salii affinis; frequens in ea Ægypti regione, quæ inde Nitria vocata est. Fitque, vel Nili aqua, vel pluvia Solis ardore concocta lapidis in modum. Vulgo sal petræ dicitur, *salpêtre*; sed male. *Amurca*, fæces olivarum, sive sedi-

mentum et sordes olei.

195 *Fallacibus*] Vulgo enim leguminum folliculi, laxiores et ampliores, minima grana continent.

196 *Properata maderent*] Madescunt propter humorem vi caloris eductum: atque ita fieri dicitur, ut citius crescant semina.

203 *Atque*] Hic significat *statim*, ut explicat Gellius, I. x. 29.

Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis
 Hædorumque dies servandi et lucidus Anguis, 205
 Quam quibus in patriam ventosa per æquora vectis
 Pontus et ostriferi fauces tentantur Abydi.
 Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
 Et medium luci atque umbris jam dividit orbem:
 Exercete, viri, tauros; serite hordea campis 210
 Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem.

qua propendet fluvius. Præterea, nos agricolæ tam debemus stellam Arcturi observare, et dies hædorum, et splendidum draconem; quam ii qui, recti in patriam per ventosum mare, exponunt se Hellesponto, et freto Abydi ostriferi. Quando Libra fecerit horas diei et noctis æquales et jam distribuet medium mundum luci ac tenebris: exercete tauros, o agricolæ, seminate hordea in agris, usque ad ultimas circiter pluvias duræ brumæ. Tempus quoque est abscondere terra segetem lini, et

~~~~~

ante Heins.—204. tam sint unus Moret.—205. dies signandi Schol. Horat. Carm. III, 1. laudat. vid. Burm.—207. ostriferæ fragm. Moret. Rariorem formam δ'Αβυδος sequutus esse videtur poëta; nescio quia auctoritate. fontes pro fauces vitiose Ven.—208. die, vulgo editum, Medic. a m. pr. cum ceteris codd. agnoscit, et Priscianus, Donatus, Probus. Contra Charisius dñi scriptum fuisse contendit; scilicet diei contracte modo die modo dñi pronuntiatum est. At Gellius N. A. IX, 14 iis credere se ait, qui dies in ipso Virgilii apographo lectum fuisse traderent; cum antiqui eodem modo secundum casum extulerint. vid. h. l. Heins. In Romano ap. Pierium diei scriptum erat, in reliquis die. fecerat Zulich. cum ed. Mediol.—209. dividit Heins. e meliori-

NOTE

204 Præterea, &c.] IV. PARS. De temporibus operum rusticorum. Monet tam esse agricolis observanda sidera, quam nautis: ea præsertim quæ tempestates cient, ut Arcturus, de quo v. 68. Hædi; stellæ duæ in humero aurigæ, sive Erichthonii. Anguis, nempe septentrionalis: nam triplex est, unus ad septentrionem, alter in Ophiucho sub æquatore circulo, tertius ad Austrum: de ultimo hic sermonem esse putat Servius; de primo ceteri omnes, quia nobis magis est conspicuus.

207 Pontus et ostriferi, &c.] Ple-rique Pontum intelligant Euxinum, latissimum illum maris sinum, inter Propontidem et Mæotidem paludem. Ego de Hellesponto accipio, détroit de Gallipoli, cuius in angustissima parte

duæ sunt arces, mille passuum trajectu dissitæ, Sestos in Europa, Abydos in Asia, les Dardanelles. Totum illud littus ostreis ferax, unde Ennius: Mures sunt Æni, ad aspra ostrea pluri-
ma Abydi.

208 Libra die, &c.] I. Præceptum, De satione hordei, lini, papaveris. Ab æquinotio autumnali, sive principio libræ; ad extremos usque brumæ dies. Ubi bruma, non pro tota hyeme, sed pro hyberno solstitio ponitur, quod cadit in extremum Decembrem: atque ita Virgilium explicat Plinius, I. XVIII. 24. Die] Diei; antiquorum more, qui sic genitivum illum efferebant. Probat enim exemplis Gellius lib. IX. 14. ab iis dictum esse, hujus dies, hujus dii, hujus die; quod nunc est, hujus diei.

Necnon et lini segetem et Cereale papaver
 Tempus humo tegere, et jamdudum incumbere aratris:
 Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
 Vere fabis satio; tum te quoque, Medica, putres 215
 Accipiunt sulci, et milio venit annua cura:
 Candidus auratis aperit cum cornibus annum

papaver Cereris: et quamprimum incumbere aratris; dum terra sicca id permittit, et nubes pluviae suspensae sunt. Vere fit sementis fabarum: tunc etiam sulci molles excipiunt te, o Medica: et redit annuus cultus milii: quando taurus fulgens aureis

~~~~~

bus; dividet intulerat Nangerius Ald. tert.—213. *aratris* in Romano et multis ap. Heins. et Picrium et in utroque Goth. Sic quoque quatuor apud Martinum, qui ita exprimi curavit cum Brunckio; et placere possunt *aratris*, quia de lini et *papaveris* satione agitur jam facta, cui succedit sarritio: at aratio praecesserat. Insolentius sic dictum videri posset *incumbere aratris*: liceret tamen cogitare de *aratris* iniquo pondere: v. 164. Sed versus sequens declarat satis, poetam praecceptum de aratione tempestive facienda summam literare maluisse: eadem autem nec minus ager lino conserendus indiget. *rutris* Mentel. a m. pr. *humo est tegere* Zullich. et *dadum* idem cum Moret.—215. *satio* ut Seneca epist. 86 et Parrhas. cum te idem et Toll. *tunc te* Seneca ibid.—216. *Accipiant* Menag. et ed. Ven. *Accipiant* Parrhas.—217. *dum* Menag. pr.—

NOTE

212 *Cereale papaver*] Sic dictum: vel quia inventum a Cerere, juxta Eusebium de Praepar. Evang. l. III. vel quod eo Ceres usa fuerit, ad oblivionem doloris de amissa Proserpina; juxta Servium. Vel quod simulacra Cereris illud in manu gestarent; juxta Brodeum et Turneb. Vel quod frequens nascatur in segetibus, quae in Cereris tutela sunt; juxta Probam. Vel potius, quia *papaveris* candidi semen totum in secunda mensa cum molle apud antiquos dabatur, et panis rustici cruenta eo inspergebatur, juxta Plin. l. XIX. 8. idque ad delicias et famem excitandam: unde caecum *papaver*, id est, *caele*, dicitur Ge. IV. 181.

214 *Dum sicca tellure licet, &c.*] Plurique post Servium interpretantur: Antequam pluat, dum imber imminet, nequam venit pluviosa tempestas. Ego sic: Quoties, in illa ipsa pluviosa tempestate, terra erit paulo siccor, et imber suspensus. Et vero posita

Delph. et Var. Clas.

sationem illam assignat Autumno, cuius ultima pars pluviosa est: eademque sationem profert usque sub extremam brumae imbrem: non igitur jubet praeveneri tempestatem imbriferam; sed illius tempestatem eos ellici dies, qui sicci magis ac sereni erunt.

215 *Vere fabis, &c.*] II. Praecceptum, De tempore serenda faba, medica, milii. *Medica*, herba est, in Graeciam a Modis advecta, per bella Persarum, quae Graecis Darius intulit: similis trifolio, optimum animalium pabulum, grand trefle, ou foin de Bourgogne; semel sata, dicitur durare tricenis annis a Plin. l. XVIII. 16. Unde hic opponitur milio, cui millet, cujus est annua cura, quia singulis annis serendum est.

217 *Candidus auratis, &c.*] Tempus illius sationis assignat, non initium veris, sed ver jam adultum: quando Canicula sive Sirius, quae stella est in ore canis majoris: occidit aequinox

Virg.

M

Taurus, et averso cedens Canis occidit astro.
 At si triticeam in messem robustaque farra
 Exercebis humum, solisque instabis aristis:

220

cornibus inchoat annum; et canis occidit, dans locum sideri retrogrado. Quod si praepraret terram ad segetem tritici et far robustum, et soli frumento intentus es:

218. Disputationes de h. l. vide ap. Heinsium: tam parum expeditas et explicatas, ut non eruditior sed incertior hinc discedas. Vulgata lectio erat *adverso*: conveniunt in hac Medic. et Romanus, diversarum alias sectarum duces, cum iisdem alii. Reposuit *averso* Heins. Gudianum, Mentel. utrumque, fragmentum Voss. et Servium secutus: sic et Goth. sec., et *averso* *incedens* Medic. Plerii. Cum tamen perpetua in his vocibus sit scripturae varietas: ex ipsa lectione, utrinque bonis codd. munita, etsi *adverso* vel sic majorem auctoritatem codicum habet, confici controversia nequit. Atqui ad sensum nec minus utraque lectio satis convenit. Si *adverso* tuearis, tum *cedens astro* *adverso* *Canis* ant intelligi potest, cedens soli ex adverso posito, ut apud Columellam x. 54 *Solis et adversos metuent Atlantides ortus*; aut cedens Tauro, astro sibi ex adverso posito; hæc lectio et interpretatio, more et usu poetico firmata, præferenda videri potest propterea, quia secundum astrorum picturas veteres, ut in Farnesia tabula, quas poetae sequi fere solent (v. inf. Not. ad iv, 233) *canis adversus Tauro* sedet. Alia alii comminiscuntur pro suo quisque ingenio; nihil vidi cui non aliquid opponi possit. Omnino in medio relinquendum puto, utrum poeta scripserit: cum utrumque bonum et poeta dignum sit. Tenebimus igitur, quod semel Heinsius intulit.—219. *triticea* Goth. sec. *in* abest a Moret. sec. *in mensem* Gud.—220. *solidique* non malam Waddellii

NOTE

cum Sole, apud taurum tunc existente: id est, quando Sirius descendit infra horizontem nostrum occidentalem; eodem momento, quo Sol in tauro existens infra eundem horizontem descendit. Hic est enim occasus *acronicus*, ab *ἀκρος* *extremus*, et *ὀψέ* *nox*: quia fit in primo noctis termino, seu initio. Porro occasus ille canis, exeunte Aprili tum contingebat, nunc multo tardius.

217 *Aperit cum cornibus annum taurus*] Annum fuisse apertum ab *ariete* sive mense Martio, vulgare est; Virgilius tamen aperiri ait a *tauro*, sive mense Aprili: vel quod respexerit ad etymon Aprilis, qui ab *aperiendo* dictus est, quia tunc aperiuntur omnia molliori tempestate: vel quod, ut ait Jos. Scaliger, locutus sit ex mente Hesiodi et Bætorum: qui annum suum, non ab ortu arietis; sed ab or-

tu Vergiliarum sive Pleiadum in tauro, inchoabant.

Auratis cornibus] Stigelius alludi putat ad morem Romanorum, qui triumphalium taurorum cornua inaurabant. Ego sic dici puto, quia lucidissimam in utroque cornuum acumine stellam *taurus* gerit; alteram secundæ, alteram tertiæ magnitudinis.

218 *Averso cedens Canis occidit astro*] Ita corrigit e MSS. N. Heinsius, cum antea legeretur, *adverso*, difficili et ambiguo sensu, nunc plano. *Aversum* enim astrum, est *navis Argo*, pone canem sequens, et post eum occidens: illa autem, contra navium morem, aversa et posteriore sui parte incedens in cælo describitur, puppe scilicet, non prora.

219 *At si triticeam, &c.*] III. Præceptum, *De tempore serendi tritici at*

Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
 Gnosiaque ardentis decedat stella Coronæ,
 Debita quam sulcis committas semina, quamque
 Invitæ properes anni spem credere terræ.
 Multi ante occasum Maiæ cœpere: sed illos
 Expectata seges vanis elusit aristis.

225

Pleiades tibi occidant matutinæ, et ardens stella coronæ Ariadnes recedat prius, quam deponas in sulcis semina debita, et quam properes committere spem anni terræ repugnanti. Plurimi incæperunt ante occasum Pleiadum, sed messis sperata fefellit

(Animadv. Crit. pag. 7) conjecturam memorat Burmannus.—221. *abscondantur* Gud.—222. Alii *Gnosia* scribunt, variatione solenni. *diacedat* Ven. *descendat* Mead. unus. *succedat* coniciebat Reiskius. Jo. Schrader, *procedat*. Scilicet, aut in verbis aut in iudicio Virgillii vitium esse necesse est. Est autem in iudicio; et errat Maro. vid. Not.—223. *quamquam* Moret. sec.—224. *cædere* Medic. vid. Burm. *properis* Gud.—226. *aristis* Heins. e Medic. fragm. Voss. Moret. pr. et vet. Grammaticis: ut jam Pierius ex Rom. et aliis notarat. *aristis* etiam Goth. sec. habet. Vulgata lectio erat *arenis*; quod proprie hac in re dicitur; et quod post Pierium prætulit Cuningham. Videtur tamen proclivior error fuisse, ut ad *arenis* aliquis deflecteret, quam vice versa. *acervis* Arundel, et Cantabr. Vide hic Martinum. *eluxit* Voss.

NOTÆ

farris; quæ dicuntur *robusta*: tum quia frumenta omnia multo plus habent, quam legumina, virium; adeoque terram exigunt multo pingulorem: tum quia inter ipsa frumenta primum locum tenent *far* et *triticum*.

221 *Ante tibi Eoæ, &c.*] Tempus illud assignat ex duplici indicio: nempe post occasum *cosmicum* matutinum *Pleiadum*, et ortum *heliacum* matutinum *coronæ* septentrionalis: id est, quando Pleiades descendunt infra horizontem nostrum occidentalem; eo momento, quo Sol ascendit supra horizontem nostrum orientalem: et quando corona septentrionalis satis distat a Sole; ut possit expedire se e fulgore Solis et paulo ante ejus ortum, in horizonte orientali apparere: quod utrumque continebat Virgilio ætate sub extremum Octobrem, nunc autem longe tardius. Occasus *cosmicus* dicitur, a *κόσμος* *mundus*; ortus *heliacus*, ab *ἥλιος* Sol. *Atlantides* Pleiades, Vergiliæ, v. 138. *Eoæ*] non *orientales* hoc loco, quia

agitur de earum casu versus horizontem occidentalem; sed *matutinæ* quia occasus ille mane contingit: ab *ἥος*, *aurora*, *diluculum*.

222 *Gnosia*] Cretica. *Gnosus* opidum est Cretæ insulæ, in qua regnavit Minos pater Ariadnes: quæ a Theseo raptâ, ab eodem relicta in insula Naxo, nupsit deinde Baccho: quibus in nuptiis, cum a Diis omnibus dona accepisset, inprimisque coronam a Venere; coronam Bacchus, sive juxta alios ipsam Ariadnen, in cælum transtulit.

Decedat] Non a nobis, quibus tunc incipit fieri conspicua ante ortum Solis; sed a Sole, cui antea cum esset vicinior, nobis mane non apparerebat, quia tunc ejus nimia luce delc-

batur.
 225 *Ante occasum Maiæ*] Monet adnotationem non esse præveniendum occasum Vergiliarum: quarum unam appellat pro omnibus, nempe *Maiam*, quæ Mercurium ex Jove peperit in Cyllene monte Arcadiæ.

Si vero viciamque seres vilemque faseham,
 Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis:
 Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes;
 Incipe, et ad medias sementem extende pruinās. 220
 Idcirco certis dimensum partibus orbem
 Per duodena regit mundi Sol aureus astra.
 Quinque tenent cælum zonæ: quarum una corusco

eos inanibus opicis. Si autem seminas viciam, et vilem faseham; neque dedignaris cultum lentis Ægyptiæ; Bootes occidens dabit tibi signa non dubia: incipe tunc, et profer sationem usque ad mediam hyemem. Ideo Sol aureus gubernat, per duodecim mundi signa, orbem distributum in certas partes. Quinque Zonæ occupant cælum,

delusit Parrhas. illusit Rom.—227. Alii phaselum, phasillum, fasellum vitiamque.—229. Aut Goth. sec. mittit Medic. fragm. Voss. Ven. mittat Menag.—230. expende Roman. Arundel. unus hic repetebat v. 218 Tempus humo tegere et jandudum incumbere aratris.—231. Dimensum certis idcirco p. Zulich. dæmonum Reg. et Junt. ed. ex Ald. pr. anam pro orbem habet Rottend.—232. regat Leid. alter.—233. cæli alios legere a Reiskio notatum video.—234.

NOTÆ

227 *Si vero viciamque, &c.]* IV. Præceptum, *De tempore serendæ viciæ, fasi, et lentis.* Vicia, *vesce.* Fasehus, *faisolle.* Lens, *lentille:* frequens in Ægypto, præsertim apud Pelusium, oppidum a quo extremum e septem Nili ostiis, Pelusiacum dictum est.

229 *Cadens mittet tibi signa Bootes]* Tempus hujus sationis consignat casu Bootæ. Sed dubitatur quo Bootæ casu. Duplex enim huic sationi convenire potest *cosmicus*, et *acronicus:* *cosmicus*, cum descendit Bootes infra horizontem occidentalem, eo momento quo Sol ascendit supra orientalem; quod contingebat tunc initio Martii: *acronicus*, cum descendit infra horizontem occidentalem, eodem momento quo Sol ipse; quod contingebat initio Novembris. Et vero Plinius, l. XVIII. 15. triplicem agnoscit viciæ sationem: primam circa occasum Arcturi, quem indicat mense Decembri priorem esse; secundam circa mensem Januarium; tertiam circa Mar-

tium. Igitur primæ sationi conveniet occasus Arcturi, sive Bootæ, *acronicus;* tertiæ *cosmicus.* Hujus itaque, et proxime consequentis versus, hic sensus est: Incipe primam sationem a casu *acronico* Bootæ, mense Novembri; et extende, sive remitte, secundam sationem usque ad mediam hyemem, mensemque Januarium. Tertiam sationem mensis Martii, quæ convenit cum occasu Bootæ *cosmico*, videtur poëta non admittere. De *Arcturo*, v. 68. De *Boota*, in quo Arcturus est, v. 138.

233 *Quinque, &c. zonæ]* *Zona ζώνη,* Latine *cingulum, fascia:* quintuplex est: sic dicta, quia mundum zonæ instar circumcingit. Media torrida, inter utrumque tropicum comprehensa, semper itineri subjecta Solis, qui nunquam ex ea excurrit: extremæ duæ frigidæ, circulis polaribus, poliæque definitæ: duæ temperatæ, inter torridam et frigidam hinc inde interjectæ.

Semper Sole rubens, et torrida semper ab igni;
 Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur, 235
 Cœrulea glaciæ concretæ atque Imbribus atris.
 Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
 Munere concessæ Divum; via secta per ambas,
 Obliquus qua se signorum verteret ordo.

quarum una semper rubet fulgente Sole, et semper incalescit ab ejus ardore. Circa illam, ad dextram et ad sinistram duæ ultimæ ducuntur: rigentes glaciæ cœruleæ, et nigris pluvii. Inter illas et mediam, duæ beneficio Deorum datæ sunt miseris hominibus: et orbita scissa est inter has duas, qua ordo duodecim signorum oblique se volveret.

ab igni est Interpres Cruqu. ad Horat. Od. 1, 22. ed Nuremberg. et Goth. pr. Alii *ab igne*.—236. *Cœruleæ glaciæ* in Medic. Similis aberratio in aliis libris apud Pierium et Martin., quibus apparet, olim in nonnullis *cœruleæ* ad *zonæ* retractum fuisse.—238. *concessit* Goth. pr. *et via secta* Medic. cum aliis, item utroque Gothano. Heinsius f. it.—239. *verterit* Leid. pr. *signorum—orbis* tentat Jo. Schrader.: quod sane et ipsum bonum esset. Sic *signifer orbis*: vid. Lucret. v. 690. At nec minus *ordo signorum* bene se habet. Sic v. c. Manil. 1, 563 *Fila—per qua dirigitur signorum flammæus ordo*.—240. *Rhipææ*.

NOTÆ

238 *Via secta, &c.*] *Zodiacus*, circulus obliquus, in quo duodecim signa cœlestia spatiis æqualibus descripta sunt. De eo ista quinque notanda. I. Dividitur in partes, sive gradus, 360. signa singula in gradus 30. e quibus unum circiter gradum singulis diebus mota proprio Sol conficit, ab occidente in orientem procedendo; atque ita uno circiter anno duodecim signa decurrit. Interea dum communi motu, qui raptus dicitur, ab oriente in occidentem procedendo, quatuor et viginti horarum spatio orbem terrarum circumit. II. Signorum ordo et nomina his versibus continentur. *Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, libraque, scorpius, arcitenens, capor, amphora, pisces.* Quæ quia maxima ex parte animalia sunt, hinc circulus *Zodiacus* appellatur, a *ζῷδιον*, animal. III. Mensi Martio respondet aries: in quem ingredi Sol dicitur circa vigesimum Martii, signumque totam decurrere, usque sub vigesimum Aprilis: quo tempore in *taurum* subit: at-

que ita fere de ceteris. IV. *Obliquus* dicitur, quia non distat æqualiter a polis: sed per zonam torridam transversus, utrumque tropicum attingit, et æquatorem circulum bis secat. Attingit in primo gradu cancri tropicum septentrionalem, qui inde *tropicus cancri* dicitur: attingit in primo gradu capricorni tropicum meridionalem, qui inde vocatur *tropicus capricorni*. Secat æquatorem in primo gradu arietis, et in primo gradu libræ. V. Cum Sol pervenit ad tropicum cancri, circa 21 Junii; tunc nobis est æstas summa, sive *solstitium*: Cum ad tropicum capricorni, circa 21 Decembris; tunc hyems summa, sive *bruma*: iique tropici dicuntur a *τρεῖς* certo; quia Sol quando eorum alterum attingit, ad alterum vertit cursum. Cum vero Sol pervenit ad sectionem arietis, sub 20 Martii; tunc est *æquinotium vernalum*: cum ad sectionem libræ, 23 Septembris; tunc est *æquinotium autumnale*.

Mundus ut ad Scythiam Rhipæasque arduus arces 240
 Consurgit: premitur Libyæ devexus in Austros.
 Hic vertex nobis semper sublimis: at illum
 Sub pedibus Styx atra videt Manesque profundi.
 Maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis
 Circum, perque duas in morem fluminis Arctos, 245
 Arctos Oceani metuentes æquore tingi:

Sicut mundus sublimis attollitur, versus Scythiam et montes Rhipæos; ita deprimatur inclinans in Austrum Africa. Hic polus semper nobis altus est: sed illum Styx nigra, et umbræ inferna vident sub pedibus. Ad polum superiore maximum draco volvitur flexu sinuoso, in modum furti, circa polum, et inter duas ursas: ursas, quæ timent lavari aquas Oceani. Ad polum inferiorem, aut profunda nox

τὰ 'Πρωαία ἔρη. libri fere Riphæus.—241. *dirersus* ed. Ven. *ad austros* ed. Mediol.—242. *nobis sublimis semper* Moret. sec. *et illum* duo.—243. Ms. ap. Voss. *atra tenet*.—244. *labitur* Rottend. alter, fragm. Moreti, unus Arundel. Sed *elabi* est simpliciter *labi*, *venire*, Æn. v, 151. ix, 632. Burn.—246. *æquora* aberratio duorum libr. *mergi* Arundel. unus.—248. *densentur* erat antiqua

NOTE

240 *Mundus ut, &c.*] Nunc de polis disserit: qui sunt puncta duo circa quæ mundus volvitur, a *πολῶν* *verto*, unde a Latinis *vertices* appellantur. De iis tria dicit. i. Duos esse, nempe Borealem, et Australem. ii. Borealem semper a nobis videri, Italis, Gallis, &c. Australem nunquam a nobis videri: sed ab iis quos appellamus *antipodas*; Virgilius *manes profundos*, ex ignaræ vetustatis mente, quæ sedem illam inferis tribuebat. iii. Utrumque polum describit: Borealem quidem a cælestibus signis, quæ inde apparent, *dracone* præsertim et *ursa* gemina: de Australi, ut pote ignoto, conjicit; aut Solem a nobis recedentem illuc abire, aut illic noctem esse perpetuam.

Scythiam, Rhipæasque arduus arces] De *Scythia*, per quam intelligit partes mundi septentrionales, Ecl. i. 66. *Arces*] Montes, ab *ἄρκος*, *summus*. Sic Ge. iv. 461. *Ærunt Rhodopeiæ arces. Riphæi*] Montes Sarmatiæ Europæ; nunc *Muscoriæ*: porrecti versus Oceanum Scythicum, ad usque

ostia *Obii* fluvii: a quibusdam nunc appellantur *Stolp*.

241 *Libyæ devexus in Austros*] Partes mundi meridionales designat per ventum, qui inde fiat, *Astrum*: de quo Ecl. ii. 58. Deinde per ipsam *Libyam*: terrarum antiqui orbis, versus polum illum, remotissimam. Certe *Libya* vulgo apud veteres pro tota Africa sumitur, a *Libya* Epaphi filia, quæ huic nomen suum dedit: proprie tamen Africæ pars est ea, quæ Mari Mediterraneo, Ægypto, Tripolitana regione, et Æthiopia circumcluditur: nunc regnum et desertum *Barca*.

243 *Styx atra, &c.*] De *Styge* inferorum fluvio, aut palude, Æn. vi. 323. De *Manibus* sive umbris, Ib. 743.

244 *Anguis, &c.*] Sive *draco* custos horti Hesperidum a Junone constitutus, et ab eadem in cælum translatus, cum ab Hercule occisus esset. Ecl. vi. 61. Is circa polum vertitur: et majorem ursam cauda attingit, minorem corpore complectitur.

246 *Arctos Oceani, &c.*] Ursas geminas, quæ nunquam descendant infra

Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox,
 Semper et obtenta densantur nocte tenebræ:
 Aut redit a nobis Aurora, diemque reducit;
 Nosque ubi primus equis Oriens afflavit anhelis, 250
 Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
 Hinc tempestates dubio prædiscere cælo
 Possumus, hinc messisque diem tempusque screndi;

semper silet, ut aiunt, et tenebræ densantur offusa nocte: aut Aurora, a nobis recedens, illuc revertitur, et refert lucem; et cum primus oriens non afflat equis anhelantibus, illic rubens Hesperus accendit sidera serotina. Ex his possumus prædiscere tempestates, cælo incerto: ex his, et tempus messis, et tempus sationis:

~~~~~

lectio: pro qua *densantur* induxit, quantum intelligo, Paullus Manutius moxque Commelin. Est ea Medicei lectio, aliorumque codd. At *densentur* Rom. cum multis antiquis: sic etiam Goth. pr.; rejicit illud Burm., ne toties syllaba en redeat; in aliis locis *densent*; *densentur*, præfertur; ut inf. v. 419. *Æn.* vii, 794. x, 439. *obducta* alter Rottend., ex interpretatione. v. Burm. *silet nox—obducta nocte*: parum suaviter! Saltem *nube* dixisset! Conjicit quoque hoc idem Jo. Schrader. in schedis.—249. *diemque reliquit* Leid. pr.—250. *Noxque et Orion* unius aberratio. quæ abest a Goth. pr.—251. *Illis* apud Senec. ep. 122. ostendit Ven.—252. *Hic Mead. prædiscere* Rom. et alii ex more; ut v. 51. ii, 255. *prædiscere* jam correxerat Nauger. in Ald. tert.—253. *mensisque diem* alii, perpetua aberratione. conf. Ecl. v. 70.—256. Et t,

NOTE

horizontem nostrum; quia viciniore polo septentrionali, qui semper nobis attollitur: ideo dicuntur nusquam *aquore tingi*, id est, nusquam occidere; more poetarum, qui Solem et astra, cum occidunt, in Oceanum decumbere fabulantur. Ovidius vero Fast. ii. 191. de majore ursa causam affert, odium Junonis: quæ, cum eam in cælum admissam doleret, Tethyn rogavit, ne unquam aquis eam suis lavari permitteret. De *Arcto* utraque, v. 138.

246 *Metuentes aquore tingi*] Id est, nunquam tingendas. Et est familiaris poetis locutio. Sic Horat. Od. ii. 2. *Illam ager penna metuente solvi Fama operates*: id est, nunquam solvenda.

247 *Intempesta silet nox*] Quasi *intempesta* et ad agendum incommoda: definit enim eam Varro l. v. l. l. cum *tempus agendi est nullum*.

249 *Aurora*] Titanis et Terræ filia,

Memnonis mater, ex Tithono, Laomedontis Trojani regis filio, quem sic amavit, ut eum senem herbarum virtute ad juventutem revocaverit. Amavit et Cephalum. Roseos ei digitos tribuit Homerus; roseos equos alii, sive bigas, sive quadrigas: quibus aperire diem et Solem præcurrere dicitur: idque ob colorem subrubentem et aureum, in quem desinit sæpe matutinum crepusculum. Unde et *Aurora* vocata est, ab *auro*, juxta Varonem.

250 *Equis oriens afflavit, &c.*] Sol perfudit halitu et afflatu equorum, qui quatuor ipsi a poetis assignantur: *Pirois*, a *πῦρ* ignis; *Eous*, ab *ἠὺς* *Aurora*; *Æthon*, ab *αἶθω* ardeo; *Phlegon*, a *φλέγω* comburo.

251 *Accendit lumina Vesper*] Vesper, prima stellarum apparet sero, unde ceteras dicitur accendere. De eo, Ecl. vi. 86.

Et quando infidum remis impellere marmor
 Conveniat; quando armatas deducere classes; 255
 Aut tempestivam sylvis evertere pinum.

Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,
 Temporibusque parem diversis quatuor annum.
 Frigidus agricolam si quando continet imber:
 Multa, forent quæ mox coelo properanda sereno, 260
 Maturare datur; durum procudit arator
 Vomeris obtusi dentem; cavat arbore lintres;
 Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.

et quandonam opportunum sit agitare remis infidum mare: et quandonam opportunum sit deducere classes armatas, aut cedere in sylvis pinum tempestivam. Nec frustra consideramus ortus et occasus siderum, et annum dimensionum æqualiter in quatuor tempestates. Si aliquando pluvia frigida retinet domi agricolam; tunc licet multa præparare, quæ postea festinanter facienda essent sudo tempore. Arator exacuit duram aciem vomeris hebetati, cavat naviculas e ligno: vel imponit notas

~~~~~

Macrobi. Sat. vi, 4. Schol. Cruqu. Horat. Carm. i, 23. *in sylvis multi. arertere* Zulich.—257. *speculantur* fragm. Moret.—259. *agricolas laudat* Macrobi. Sat. vi, 4, et Schol. Horatili Cruqu. Carm. i, 23. *detinet* ed. Ven.—261. *Procurare* eadem ed. Ven. *prociudit* arator Moret. sec.—262. *obtusi Romanus, Medic. et alii; ut veteres solebant. obtuso Parrhas. et Reg. a m. pr.—263. impressat* Rottend. alter et Cod. Danielis; et sic editum in Cuningham. post

NOTE

256 *Tempestivam, &c.*] Hoc est, tempore idoneo cædendis arboribus: nempe decrescente Luna, post meridiem, sine vento Austro, sine rore, seminae maturo, mensibus præsertim Julio et Augusto: quia tunc minus obnoxia sunt putrefactioni, ac vermicibus.

258 *Temporibusque parem diversis, &c.*] Veri, æstati, autumno, hyemi. Quasi *sufficientem* quatuor illis temporibus, id est, qui potest eas quasi ex sese emittere ac suppeditare: sic apud Cicer. *per disserendo*; apud Quintil. *per laboribus corpus*. Vel quasi *idem talentum*, atque quatuor ipsas tempestates: totum enim est æquale partibus: sic apud Cicer. ii. De Fin. 13. *Verbum Latinum per Græco, et idem valens. Væ* quasi *æqualiter dimensionum* in quatuor partes:

quia singulæ, tres menses occupant. Sic apud Cicer. in Orat. xxxviii. *Verba verbis quasi dimensa, et paria respondeant.*

259 *Frigidus, &c.*] v. Præceptum, *De iis quæ hyberna et pluvia tempestate agricolis facienda sunt.*

261 *Maturare*] Sæpe significat, celeriter aliquid facere: ut Æn. i. 141. *Maturate fugam*: apud Cicer. pro Cluentio clxxi. *Maturare* mortem alicui, &c. Hic tamen opponitur verbo *properare*; et significat aliquid cum maturitate et otio, seu tempestive, facere; neque serius, neque citius.

262 *Lintres*] *Lintes*, vel navicula est fluvialilis, ex unica arbore excavata; vel vas aquando pecori comparatum, ex uno item ligno exsculptum.

263 *Numeros impressit acervis*] *Modiorum numerum*, vel tesseri iniscal-

Exacuunt alii valles furcasque bicornes,
 Atque Amerina parant lentæ retinacula viti. 265
 Nunc facilis rubea texatur fiscina virga;
 Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
 Quippe etiam festis quædam exercere diebus
 Fas et jura sinunt: rivos deducere nulla
 Religio vetuit, segeti prætereundum sepem, 270
 Insidias avibus moliri, incendere vepres,
 Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
 Sæpe oleo tardi costas agitator aselli
 Vilibus aut onerat pomis; lapidemque revertens

pecudibus, vel numeros cumulis frugum. Alii acuminant palos, et furcas bicornes; et præparant Amerina ligamina vineæ flexili. Modo conficite leves canistros et vimine rubeo: modo coquite igne frumenta, modo ea terite saxo. Quinetiam fas et leges permittunt facere res aliquas festis diebus: nulla religio prohibet derivare aquas ex agris, cingere segetem septo, struere dolos avibus, comburere spinas, et lavare in aquis gregem ovium, sanitatis causa. Sæpe ductor pigri asini dorsum illius oleo onerat, vel fructibus vilibus: et rediens domum ex urbe refert molam

~~~~~

Bersmann. Pro vulgata laudatur Calphurn. v. 88.—264. Eracuant Rottend. vallos alii e suis codd. Brunck.—265. Amarina duo.—266. rubra Ven. At Serv. Rubea virga, quæ abundat circa Rubos, Italiæ oppidum: Horat. Serm. I, 5, 94, Inde Rubos fessi pervenimus. Etiam ad e. l. Schol. Craqu. "hi Rubi oppidum; hinc putant aliqui dixisse Virgilium Nunc facilis rubea t." Sic scribendum foret Rubia, quod et MS. Bersmann. habebat; atque ita post Scalig. et Torrent. ad Horat. l. l. Cunninghamius emendarat. Bene sane Rubia virga post Amerina retinacula: modo de viminibus circa obscuram hanc Apuliæ urbem, inter Canusiam et Barium, aliunde constaret. Apud Jul. Sabim. est: "Rubiorum oppidum fuit in Campania:" confundit ille Rufras Æn. vii, 739. fascina pr. Moreti, ut Codd. apud Ovid. Fast. iv, 754.—267. et frangite Moreti sec. saxis Rom.—269. deducere Medic. pr. Moret, Ald. (pr.; nam sec. deducere recepit) et forte Servius, qui siccare interpretatur. Est et in Cunningham. edit.—270. Religio prohibet Urs. sepem etiam hic alii: vid. ad Ecl. i, 54. sepes fragm. Moret.—272. greges Macrob. Sat.

NOTE

pendo, vel saccis ipsis quibus continentur, appingendo.

264 Vallos] Sudæa, des pieux.

265 Amerina] Ex Ameria, civitate Umbrinæ: ubi frequentes salices.

266 Rubos virga] Vel quæ abundat circa Rubos oppidum Campaniæ; vel quæ sit ex rubo, virgulti specie.

267 Nunc torrete, &c.] Panificium intelligit: quo frumentum molitur, ac deinde piatum coquitur. Vel alludit ad morem veterum, qui frugibus sine pistura tostis vecebantur.

268 Quippe etiam, &c.] vi. Præceptum, De iis quæ festis diebus exercere licet agricola.

272 Salubri] Explicat Columella, l. ii. 22. Pontifices vetant festis diebus lanarum canes lavari oves, nisi propter medicinam. Virgilius idcirco adject, fluvio mersare salubri. Nempe, non ut purgetur lana, sed ut curetur scabie.

274 Lapidemque, &c. Incusum] Lapidem molarem, sive molam, arte incusam, ut sit usui terendis et molendis frugibus.

Incusum, aut atræ massam picis, urbe reportat. 275

Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
 Felices operum: quintam fuge; pallidus Orcus,
 Eumenidesque satæ; tum partu Terra nefando
 Cœumque Iapetumque creat, sævumque Typhoëa,
 Et conjuratos cœlum rescindere fratres. 280

incisam, vel massam nigra picis. Ipsa Luna præbet dies varios variis serie prosperos ad opera. Evita quantum diem: illo die Pluto pallidus, et Furie genitæ sunt: præterea Terra accelerato partu produxit, et Cœum, et Iapetum, et crudelem Typhoëa, et fratres conjuratos evertere cœlum. Ter videlicet conati sunt imponere

*****

III, 8. *versare* Zulich., male.—275. *Incusum* Romanus, Medic. cum plerisque; item Goth. pr., etiam apud Martinum: sicque Ald. pr. et sec.; at Nauger. in tertia reposuit *Incusum*; et jam ante Egnat. 1506. Idem proditur e Reg. a m. pr. Goth. sec. *Incusum* Ven. *Incisum* fluxit edit. Masvic.—276. *alias*, sc. dies, edidit Voessius V. C. quia mox *quintam* sequitur. An vero pluralis feminini generis usquam occurrat, dubitare licet; negant grammatici, qui inspiciendi sunt.—277. *quantum* Ven.; et putes sic continuandum fuisse post *dies alios*, vid. sup. Sed variavit poëta, ut mox 284 *Septima post decimam*. *Orcus* alii scribunt, ut et alibi.—278. *cum* unus Mead. *parto* duo Mentel.—279. *que* abest post *Cœum* in quatuor. *Cœum*, Κοῦον, scribunt meliores. *Cœum* alii. *Typhonem* Philarg. ad Ge. II, 460.—281. *Pelion Ossa* Zulich.

NOTE

276 *Ipsa dies alios, &c.*] VII. Præceptum, *De observatione dierum felicitum et infelicitum*.

277 *Pallidus Orcus*] Pro Plutone sumitur a Cicerone, de Nat. Deor. III. 43. A Silio Italico pro Cerbero cane. Ab aliis pro Charonte portitore. Male autem a plerisque pro Thessaliæ fluvio, quem dicunt pinguem esse in modum olei, ideoque innatantem Peneo, in quem e Stygia palude influit. Fons erroris est Homeri versus Iliad. II. 755. Ὀρκον γὰρ δαυοῖ Στυγὸς ἑσάρξ ἐστιν ἀροφῆς: *Juramenti enim terribilis, aquæ Stygiæ rivus est*. Patet vero legentibus, id ab Homero de Titaresio amne, quem ante descripsit, omnino dici: neque illic, Ὀρκος, aliud significare quam *juramentum*; non fluvium. Dicit quippe Stygiam paludem, cujus Titaresius rivus est, *juramentum esse* Deorum. Confirmatur vera hæc sententia a Strabone, lib. IX.

278 *Eumenides*] Furie, sic dictæ per antiphrasim, quod minime sint *obværis benevolæ*: Acherontis fluvii et Noctis filie, vipereis crinibus et facibus instructæ, ultrices criminum, numero tres: *Alecto* ab a privante, et Ἀλκυω *cesso*. *Tisiphone*, a τίσω *ulciscor*, et φόβος *caedes*. *Megara*, a μεγάλω *invideo*.

279 *Cœumque, &c.*] Gigantum præcipuos, qui adversus Deos, ab Phleggram Macedoniæ urbem, ausi pugnare: aggestis ejus regionis, vicinæque Thessaliæ montibus, *Pelio*, *Ossa*, *Olympo*. De *Olympo*, Ecl. v. 56. *Typhoëa*] Non *Typhæa*, ut passim scribitur: neque enim in eo nomine o et e in unum coalescunt; sed e et a: quippe est a Græco Τυφωεύς, ubi ω cum e non facit diphthongum, sed e cum v. Notetur versus Græco more bis hians: *Ter aut conati, &c.*

280 *Fratres*] Gigantes, Terræ et Titanis filios.

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum:

Ter pater extractos disjecit fulmine montes.

Septima post decimam felix, et ponere vitem,

Et pressos domitare boves, et licia telæ

285

Addere; nona fugæ melior, contraria furtis.

Multa adeo gelida melius se nocte dedere,

Aut cum Sole novo terras irrorat Eous.

Nocte leves melius stipulæ, nocte arida prata

Tondentur; noctes lentus non deficit humor.

290

Et quidam seros hyberni ad luminis ignes

Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto:

Ossam Pelio, et injicere Ossæ frondosum Olympum: ter Jupiter disturbavit fulmine montes accumulatos. Septimus dies felix est, minus quam decimus, et ad plantandam vineam, et ad subigendos boves ligatos, et ad jungenda licia telæ. Nonus felix est ad peregrinationem, et adversus furtis. Multa etiam melius succedunt noctu, aut cum Lucifer spargit rore terras oriente Sole. Noctu graciles arista, noctu farum siccum melius secatur: humor tenax non deest noctibus. Et aliqui vigiliant ad lucem nocturnam hyberni ignis, et acuto ferro incidunt faces. Interim uxor

*****

Menag. et Moret. a m. sec. *Ossam* Schol. Cruqu. Horat. Od. iii, 4, 51. *impellere P.* ed. Mediol. *Conati ter sunt impellere Pelion Ossam* interpolate MS. ap. Voss.—282. *imponere Olympum* Schol. Cruqu. ibid. *invertere Parrhas. frondosa* fragm. Moret.—283. *obstructos* Rottend. *structos* duo. *dejecit* Romanus, tres apud Martin., Menag. et ed. Ven., ut inf. Ge. i, 333, sed *diijicere* plus est, vid. Burm.—284. *vites* Romanus ac multi; sicque vulgo lectum; at *vitem* alii, etiam Goth. sec., et doctius; unde Heins. recepit; idem malebat e potioribus, *est ponere*, ut et Pierii Longob. a m. pr. et unus Arundel. habet, et ut Ge. ii, 273. *exponere* Mentel. pr. et Zulich. *imponere* Ven.—285. *pressos* multi, variatione solenni; essent jugo imposito pressi. Sed v. Not. *telis* Menag. et Leid. pr. a m. sec.—287. *melius gelida* alii; minus concinne; sed præstat forte, ne utroque versu alterum hemistichium *melior, melius* initium habeat. *sub nocte* Zulich.—288. *Vel cum Romanus* et apud Pierium nonnulli, item unus Mead. *irrigat* unus Arundel.—289. *stipulæ melius* al., non belle.—290. *noctis* potiores, cum Grammaticis: conf. Pierius cum Heinsio: qui hoc reposuerat: ita erit: *noctis humor*. Iterum retractum *noctes* a Burmanno: et præstat auctoritatem Rom., et, qui eo alludunt, *nocte* Longobard. Medic. et duo Codd. ap. Serv. ad Æn. iv, 7. *humidus noctis* non Tollian. *defuit* Ven.—291. *ad deletum* in Rottend. sec.—292. *Pervigilant* fragm. Moret. *expirat* Ven., aberrationes.—294. *mulier perc.* ed. Mediol.

NOTÆ

285 *Licia telæ*] Ecl. viii. 74.

286 *Fuga melior, contraria furtis*
Opportuna servis aut captivis fugientibus, iniquiunt aliqui. Melius opportuna itineribus et peregrinationi: velox enim cursus fuga poetis dicitur,

Ge. iii. 201. *Ille volat, simul arva fuga, simul æquora terrens.*

287 *Multa adeo, &c.*] viii. Præceptum, *De iis quæ noctu ac diu, æstate atque hyeme melius præstantur. Eous*] Lucifer, Ecl. vi. 86.

Interea, longum cantu solata laborem,
 Arguto conjux percurrit pectine telas;
 Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem, 295
 Et foliis undam trepidi despumat aheni.

At rubicunda Ceres medio succiditur aestu;
 Et medio tostas aestu terit area fruges.
 Nudus ara, sere nudus: hyems ignava colono.
 Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur, 300
 Mutuaque inter se læti convivia curant.
 Invitat genialis hyems, curasque resolvit:

leniens cantilenis longum laborem addensat telam stridulo pectine, aut coquit igne liquorem dulcis vini, et frondibus aufert spumam ex unda cacabi bullientis. At segetes flavæ secantur media die, et media die frumenta exsiccata teruntur in area. Ara nudus, semina nudus: frigus pigrum reddit agricolam. Per hyemem vulgo agricolæ utuntur rebus per æstatem comparatis: et hilares agitant inter se mutuas epulas. Suadet hoc hyems voluptaria, et curas relaxat. Veluti cum naves onerata

percussit Goth. Versus idem Æn. vii, 14. *Arguto tenuis percurrrens pectine telas* de Circe.—295. *humor* Scaliger legebat, ut esset *decoquit* se. conf. Rutgers. Var. Lect. v. 17.—296. *trepidi aheni* erat lectio ante Heins. vulgata; sicque Parrhas. Voss. alii ap. Martin. *trepidi* dabant Gud. Mentel., uterque Menag. Moreti fragm. cum Pierii Medic. et aliquot aliis. *foliis trepidis* Medic., hocque Pier. in editione sua legisse videtur. *trepidus ænis* Rom. De varietate hæc vid. Heins. h. l. et ad Ovid. Met. xii, 279. *tenui æni* Gud. pro var. lect. *despumet* Moret. quart., hoc et illud in vulgg. edd. Gellii N. A. ii, 3. ubi de scriptura *aheni* agitur.—297. *succiditur* Goth. sec.—298. *coctas* alios habere Reiskius notabat forte pro *coctas*.—299. *ara et sere* Leid. pr. *colono est* Rottemd. alter et Medic. Pierii; in aliis *colonis*.—300. *feruntur* Medic. a m. pr.—302. *curam* Schol. Cruqu. Horatii Od. iii, 17 et veteres aliquot apud

NOTE

292 *Faces inapicas*] Faces e ligno minutas in virgulas, incidit spicarum et aristarum in modum, Ecl. viii. 29.

294 *Pectine*] Pecten est instrumentum quo densatur tela, Æn. iii. 483.

296 *Musti*] Vini novi. Describit autem hic vini coctionem: quod si ad tertiam partem mensuræ decoquatur, *sapa* dicitur: si ad dimidium, vocatur *defrutum*, du *raisins*, ex Plin. l. xiv. 9. Nota redundantem ultimam versus syllabam, quæ cum prima sequentis versus elidenda est.

Vulcano] Pro igne sumitur, qui

in ejus est tutela: Jovis et Junonis filius fuit: ab illa e cælo propter deformitatem dejectus in insulam Lemnum, clandestus e casu factus est, et ferrariam ibi fabricam exercuit, uxoremque duxit Venerem. Quanquam ejus officinam Virgilius alibi constituit, Æn. viii. 416.

297 *Ceres*] Pro segete hic accipitur; alibi pro pane. De ea, Ecl. v. 79.

302 *Genialis hyems*] Ea, quibus inest voluptas, *genialis* dicuntur: a *Genio* voluptatis Deo: unde dicimus *genio indulgere*, voluptati indulgere; et *genium defraudare*, voluptate abstinere.

Ceu, pressæ cum jam portum tetigere carinæ,
 Puppibus et læti nautæ imposuere coronas.
 Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus, 305
 Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta;
 Tum gruibus pedicas et retia ponere cervis,
 Auritosque sequi lepores; tum figere damas,
 Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ:
 Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt. 310

jam attigere portum, et nautæ hilares imposuere coronas puppibus. Attamen tunc tempus est colligere et glandes quercinas, et baccas lauri, et olivæ, et myrtæ sanguineæ. Tunc tempus est obijcere pedicas avibus, et retia cervis, et persequi lepores auritos: tunc tempus est occidere damas, intorquendo lora stupea Balearis fundæ: cum nix alta jacet, cum fluvii propellunt glaciem. Quid enumerem procillas et

*****

Pierium. *curent; curas*: non refugit Maro.—303. Heinsius conj. *fessa*, probante Burmanno: est sane hoc proprium in reditu. At *pressæ* non minus accommodatum: v. Notam. Reiskius aut *fessa*, aut *picea*, aut *Thressa* conjectabat.—304. Idem versus *Æn.* iv. 418.—306. *myrtamque oleamque cruenta* Goth. sec.—308. *damas* Medic. cum al., et ex hoc alii *damnas*.—309. *torquentur* Toll. Edd. Ven. et Mediol. *torquere* Zulich. a m. sec. *torquentes* Romanus. *Stippea* fragm. Moret. *Stuppea* Rom. Medic. alii scribunt, quæ in re parum sibi constant antiqui codices; nam ex more geminam litteram una scribere debebant antiquiores. *Stupea* editum erat in Aldd. pr. et sec., in Commel. et al.—310. *jecit* Romanus, aut verius *tegit*, ut Burm. notatum vidit. Ita et ea, quæ ed. pr. Burm.—311. *et frigora* unus Arundel., nec non

NOTÆ

303 *Pressæ*] Jactatæ mari et afflictæ scopulis, juxta Ramum: oneratæ mercibus, juxta Taubmannum; sic Tibul. l. i. 196. *Presserat externa navita merce ratem.*

304 *Coronas*] Reduces e navigatione coronabant naves: pappes præcipue, quia in postrema illa navis parte sacrarium erat.

305 *Stringere*] Ecl. ix. 61. *Myrta*] Fructus myrti arboris, qui maturi denso rubore nigrescunt.

307 *Gruibus pedicas*] Laqueos quibus implicantur pedes; et *gruibus* posuit pro quibuscumque avibus, speciem pro genere.

308 *Figere damas, stupea, &c.*] Ordo est: tempus est, torquentem, id est,

eum qui torquet verbera fundæ, figere damas. Negat Philargyrius figi posse damas fundæ; sed tantum eum in locum compelli, ubi deinde jaculis figantur. Quidni tamen plumbo e fundis excusso perinde figantur, ut nunc figantur exploso ex æreis tubulis plumbo? Sic enim Ovid. Met. II. 729. *Non secus exarsit, quam cum Balearica plumbum Funda jacti; colat illud et incendescit cuncto.* *Balearides* autem insulæ circa Hispaniam sunt, *Majorque et Minorque*: quarum incolæ fundæ usu præ ceteris insignes, inde nomen habere memorantur, a βαλλειν *jacere.* *Stuppea verbera*] Fanes estuppa contexti, sive lora, quibus lapis aut plumbum intorquetur.

Quid tempestates autumnī et sidera dicam?
 Atque, ubi jam breviorque dies et mollior aestas,
 Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver,
 Spicea jam campis cum messis inhorruit, et cum
 Frumenta in viridi stipula lactentia turgent? 316
 Sæpe ego, cum flavis messorē induceret arvis
 Agricola, et fragili jam stringeret hordea culmo,
 Omnia ventorum concurrere prælia vidi:
 Quæ gravidam late segetem ab radicibus imis
 Sublime expulsam eruerent; ita turbine nigro 320
 Ferret hyems culmumque levem stipulasque volantes.
 Sæpe etiam immensum cœlo venit agmen aquarum,
 Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris

astra autumnī? et quanam sint providenda rusticis, cum dies jam decreascent, et aestas est mitior: vel cum ver pluvium deminit, cum spiceæ segetum jam intremiscunt per agros, et cum frumenta plena lacte tumescunt in culmo adhuc herbescente? Sæpe cum colonus introduceret messorē in segetes maturas, et jam ligaret hordea paleis fragilibus: ego vidi misceri pugnas omnium ventorum: quæ dissiparent in auras plenam segetem extirpatam radicibus: tam denso nimbo jactabat procella calamus levis, et stipulas volantes. Sæpe etiam ingens copia imbrium cadit e cœlo, et nubes e mari adrectæ colligunt tempestatem nigræ.

*****

Goth. sec. in litura; sed vulgatum exquisitius; v. Not.; et natum forte istud ex Ge. II, 321. *Prima vel autumnī sub frigora.*—312. *dies, jam mollior* unus Mead., quod perplacet.—313. *et cum r.* unus Mead. *ut cum ruit* MS. ap. Voss. *imbriferum* alter Rottend.—315. *ex viridi* Leid. *lactantia* multi. *jacentia* Rom. *turgent* Mentel., omnia prave.—316. *duceret* Medic.; sed ab alia manu in supra scriptum.—318. *concurrere* omnes Heinsii. *concurrere* Rom. et unus Mead. Sed vid. h. l. Burm.; et legit in nostro *concurrere* Plinius XVIII, 35, s. 78.—319. *a r.* Zulich. et Parrhas.—320. *Sublimem* Medic. et Reg. a m. pr. cum Romano, quod utique solennius, nec tamen verius. vid. Oudendorp. ad Jul. Obsequ. cap. 101, quem Burmannus laudat. *eruerint* Moret. sec. a m. pr. *ruerent* Reiskius conjiciebat.—321. *stipulamque volantem* Franc. *stipulamque levem culmosque volantes* Zulich. *stipulasque sonantes* Goth. pr.; ut *fragiles calamos sylvanque sonantem* Ge. I. 76. *lucoque sonante*, Ecl. x, 58. Enimvero nunc volant, dum ab aura feruntur; non sonant.—322. *ex cœlo* Menag. pr. *e cœlo* ed. Ven. *ruit agmen* Schol. Statii Theb. I.

NOTÆ

311 *Quid tempestates, &c.*] v. PARS, *De tempestatum prognosticis*: quibus præmittit tempestatum ipsarum descriptionem.

322 *Agmen aquarum*] Vel, juxta Servium, motum et impetum signifi-

cat: ut Æn. II. 782. *leni fuit agmine Tybris*. Vel, juxta Pomponium, copiam et multitudinem: cui assentior, propter epithetum *immanem*, quod potius copię, quam motui convenit.

Collectæ ex alto nubes; ruit arduus æther,
 Et pluvia ingenti sata læta boumque labores 325
 Diluit; implentur fossæ, et cava flumina crescunt
 Cum sonitu; fervetque fretis spirantibus æquor.
 Ipse Pater, media nimborum in nocte, corusca
 Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
 Terra tremit; fugere feræ; et mortalia corda 330
 Per gentes humilis stravit pavor: ille flagranti
 Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
 Dejicit; ingeminant austri et densissimus imber;
 Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.

pluvia: cælum altum minatur ruinam, evertitque largo imbri opera boum et campos fertiles: fossæ implentur aquis, et fluvii profundi augentur cum strepitu, et mare æstuat fluctibus quasi ebullientibus. Jupiter ipse mediis in tenebris nubium, vibrat rubente manu tonitrua: quo tumultu terra late concutitur, feræ fugiunt, et humilis timor dejicit undique mentes hominum. Ille ferit ardenti fulmine, vel Atho, vel Rhodopen, vel ardua Ceraunia: invalescunt austri et pluvia

356; sed vid. Burm.—325. *Æn.* II, 306 *rapidus montano flumine torrens Sternit agros, sternit sata læta boumque labores.*—326. *Deluit fragm.* Moret.—327. *fervetque Goth.* pr. *fretis spumantibus* idem cum altero: hoc etiam Romanus exhibet; sed est minus docta lectio. Etiam *Æn.* x, 291 *Qua rada non spirant, nec fracta remurmurat unda.*—328. in deest Moret. quart. et in uno Arundel, item in nonnullis Pierii.—329. Reiskius distinctionem post *dextra* sublatam in versus ponebat: *Fulmina molitur eo motu, quo maxima molitur.*—330. *fremit* Zulich. *tremuit* Mentel. pr. Alterum Arundel. et Cantabr. secutus et post *feræ* Martinus sustulit; non male factum!—331. *humiles* Moret. sec. *fragranti* primus. *humili—flagrantis* Romanus.—332. *Athos* Medic. Reg. Pierii Rom. et Medic., it. alii, etiam ap. Martin., et uterque Goth. cum edd. Aldd. pr. et sec., Commel., et ex illis aliæ. Ita et legebatur in Valer. Flacc. I, 664. Tenet tamen alterum post Servium, Cerdam et alios, Heinsius: *Aut Atho. rōv 'Aθw.* Causa justa est, quam Benedictus jam attulit, quod *Athos* metro repugnat.—333. *densissimus æther* ed. Ven. et unus Mead. Eleganti conjectura Reiskius totum locum ita constituerebat: *ille* (v. 331) *Jupiter Dejicit ingeminans; austri et d. imber Nunc n.—plangunt.*—334. *æquora vel littora* ms. Köler. *plangit* Franc. Reg. Menag. Mentel., et sic Rom. et perveteres aliquot ap. Pierium, ut ad *imbrem* referatur; sic et in ed. Masvic, et al., sed grammaticos mutasse

NOTE

324 *Collectæ ex alto nubes*] I. *Collectæ ex septentrione* et Aquilone, juxta Servium: quia septentrio sublimis nobis; Auster, sive meridies, depressus est: at procellæ tamen e meridionali parte, Austro flante, præsertim ingruunt; et mox dicetur, *Ingeminant Austri.* II. *Collectæ e mari*, juxta Pomponium; quia nubes e mari et lacubus aquas colligunt. III. *Col-*

lectæ ex aëre sublimi: juxta alios communiter.

327 *Fervetque fretis*] Etymon *freti* apposit. *Fretum* enim est mare inter gemini littoris angustias compressum, ibique quasi *fervescens*, et *spirans*, et ebulliens.

332 *Aut Atho, aut, &c.*] *Athos*, mons est in Macedonia, imminens mari *Ægæo*, *Rhodope* in Thracia; *Ceraunia* in Epiro,

Hoc metuens, coeli menses et sidera serva; 335
 Frigida Saturni sese quo stella receptet;
 Quos ignis coeli Cyllenius erret in orbes.
 Inprimis venerare Deos, atque annua magnæ
 Sacra refer Cereri lætis operatus in herbis,
 Extremæ sub casum hyemis, jam vere sereno. 340
 Tunc pingues agni, et tunc mollissima vina;

copiosissima: jam sylva, jam littora sonant magno vento. Hoc timens, observa menses et signa coeli: quam in partem abeat tardum astrum Saturni: quos per circulos planeta Mercurii vegetur. Præcipue cole Deos, et annua sacrificia persolve magnæ Cereri, sacrificans in herbis fertilibus; sub exitu ultimæ hyemis, jam sado vere. Tunc agni sunt pingues, tunc vina suavissima, tunc somni dulces, et umbræ

~~~~~

neutrum significatum minus obvium, docet Burm., itaque plangunt, vulgatum inde ab Aldo, tuetur: quod et in utroque Goth. At clangunt Leid. Menag. alter pro var. lect. et ed. Ven. 1472. *plaudunt* unus Voss., utruinque male. Satis firmatum est, undarum allisarum esse *plactus*.—335. *Quod superest, cæli* laudat Nonius Marcellus in *servare*. *Hæc metuens* Parrhas. et ed. Mediol.—336. *quo sese* ap. Senec. Epist. 88 et Goth. pr. *qua sese* Schol. Statii Theb. 1, 305. *sese cum stella receptat* Schol. Juvenalis Sat. vi, 568. *receptat* etiam Moret. pr. et Leid.—337. *signis* Parrhas. *cælo*, Medic. cum Julio Sabino, nec prave, ne *cæli menses et ignes cæli* sibi occurrant intra tres versus. 1, 6 *labentem cælo* *quæ ducitis annum*.—339. *in arvis* multi. Etiam Medic. *in orbis* et e correctione *in arvis*. Agnoscunt tamen vulgatam antiqui Commentatores. v. Heins.; et cum vere ineunte *herbæ* frugum melius memorantur.—340. *sub casum* Medic. cum nonnullis; *sub casu* alii majore numero cum Romano. Ita et edd. variant: prius Egnat. Manut. Commelin., hoc Aldd. servant. *Extremo sub casu* Ven.—341. Ita Medicum, nisi quod *Tum* scribitur, et Pierii libros cum aliis expressit Heinsius. Vulgatam erat: *Tunc agni pingues*, quod multi, ad vi-

NOTE

sic dicta, quia frequenti fulmine propter altitudinem feriuntur, a *κεραυρός fulmen*. Legitur in aliquot codic. *Athor*: Et vero accusativus Græca lege est *ἄθωρ*. Usu tamen Theocriti, Isocratis, Strabonis, &c. receptus est accusativus *ἄθω*: cuius ultima hic brevis fit, nec eliditur, Græco more, ut v. 281. *imponere Pelio Oream*.

336 *Frigida Saturni*, &c.] Vis astrorum, planetarum inprimis, ad procelas et anni temperiem sane maxima, augetur, aut minuitur, vel prout variis zodiaci signis quisque respondet, et hoc significat *quo se receptet*; vel prout planetis aliis conjungitur, et hoc significat *quos erret in orbes*. Assignatur enim planetæ orbis sive circulus cuique

suus. Itaque *Saturnus* noxius est, et respondens Capricorno, ciet pluvias; respondens scorpio, grandines. *Mercurius* præsertim nulla virtute peculiari insignis, talis est, qualis planeta cui sese admovet: si *Jovi*, felix est; si *Saturno*, funestus: unde *minister Deorum* dicitur. De *Saturno*, Ecl. iv. 6.

337 *Cyllenius*] *Mercurius*, a *Cyl-lene* Arcadiæ monte, in quo natus est, patre Jove, matre Maia, una ex *Pleiadibus*. Bene *erret*: planetæ enim septem, ex quibus unus est, nomen habent a *πλανήτης error*: quia non fixa, sed errantia sidera sunt.

339 *Sacra refer Cereri*] *Cereri* duo indicit sacrificia, vernum autum, jam *vere æreno*; alterum æptivum, neque

Tunc somni dulces densæque in montibus umbræ.
 Cumcta tibi Cererem pubes agrestis adoret;
 Cui tu lacte favos et miti dilue Baccho,
 Terque novas circum felix eat hostia fruges; 345
 Omnis quam chorus et socii comitentur ovantes,
 Et Cererem clamore vocent in tecta; neque ante
 Falcem maturis quisquam supponat aristas,
 Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
 Det motus incompósitos, et carmina dicat. 350
 Atque hæc ut certis possimus discere signis,

opaca in montibus. Omnis rustica juvenus adoret tibi Cererem: cui tu misce mel cum lacte et vino leni. Et victima propitia ter ducatur circa novas fruges, quam totus chorus, et socii leti comitentur, et clamoribus innocent Cererem in domum suam: nec ullus subiciat falcem maturæ segeti; priusquam edat motus inconditos, et canat carmina in honorem Cereris. Et ut possimus hæc cognoscere certis indi-

tandum scilicet hiatum, habent. Inter eos, qui ordinem: *Tunc pingues agni, servant, ut vident tamen hiatum, habent Arundel. unus, tum sunt; Mead. sunt, tum; ex nostris recentior: tunc et; at alter: Tunc agni p. et tunc; ad tertiam usque vicem cum legi malebat Reiskius.—344. Quoi Medio. mutatus in Cui.—346. comitantur aliquot ap. Burm. et Goth. pr.—347. vocant unus Moret. et Goth. pr.—348. quicquam Goth. pr.—349. redimantur Zulich.—350. incompósitos Mentel. alter et Goth. sec.—351. in certis Franc. dicere Goth. pr.; in Medic. τῶ διαcere superscriptum noscere, ex interpretatione scilicet; ibi-*

NOTE

ante falcem maturis quisquam, &c. v. 347. Operatus] Operari et facere, sine addito, est facere sacrificium, Ecl. III. 77.

343 Cumcta tibi, &c.] Ritum describit sacrificii ambervalis, quo solebant æros ambire, et circuire cum hostia. Quæ vide fusius apud Tibul. l. II. 1. Tib.] Tuo juseu, tui causa, &c. est, que Latinis, ut et Gallis, familiaris locutio. Sic supra v. 45. Depressa incipit jam tum mihi taurus aratro Ingemere.

344 Cui tu lacte favos, &c.] Sacrificii materiem explicat: lac, mel, vinum: hostiam: quæ, juxta Virgil. Ecl. III. 77. vitula erat: juxta Tibull. l. II. 1. agnus; juxta eundem, l. I. porcus: juxta Servium, sus grævada.

Miti dilue Baccho] Constat ex Plauto Aulul. act. II. 6. 5. vinum a se-

cificiis Cereris abfuisse: cur igitur hic adest? Donza in illum Plauti locum, distinguit duo Cereris sacrificia: ambervalia, quæ cum vino fiebant, quod patet ex Tibulli loco citato. Eleusina, quæ nuptiarum ejus memoriam celebrabant, et hæc fiebant sine vino: de iis Plautus explicandus est: Cererine hæc sunt facturi nuptias? quia temeti, id est, vini, nihil allatum intelligo.

347 Cererem clamore vocent in tecta] Ut eorum domino propitia sit; volitque copiosam segetem, quæ et Ceres ipsa dicitur, in ejus horreum inferri.

349 Quercu] Ob memoriam victus prioris, nempe glandium; a quibus ad frumenta revocati sunt, beneficio Cereris.

Dolph. et Var. Clas.

Virg.

N

Æstusque, pluviasque, et agentes frigora ventos :
 Ipse Pater statuit, quid mœnstrua Luna mœneret;
 Quo signo caderent Austri; quid sæpe videntes
 Agricola propius stabulis armenta tenerent. 355
 Continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti
 Incipiunt agitata tamescere, et aridus altis
 Montibus audiri fragor; aut resonantia longe
 Littora misceri, et nemorum increbrescere murmur.
 Jam sibi tum curvis male temperat unda carinis: 360

cis, calorem, et imbres, et ventos adducentes frigora; Jupiter ipse definit, quid mœnstrua Luna indicaret, quo indicio Austri quiescerent, quid videntes rustici sæpe continerent greges non longe a stabulis. Statim ventis orientibus, aut æquor maris commotum incipit inflari, et siccus fragor audiri ex altis montibus; aut ripe procul resonantes perturbari, et murmur sylvarum augescere. Jam tunc fluctus difficile se

dem a manu prima possemus. In Romano — erat: possemus dicere. — 352. Sic plane Goth. pr. At *Æstus* et p. et Goth. sec. a m. pr. *Æstus* et pl. Franc. ed. Mediol. *Æstusque* et ed. Ven. et Medic., inserto et ab alia manu. *pluvias* et sine que unus Mead. et Nurimb. et Grimoaldus apud Martin. *agentes fulgura* Franc. et ed. Mediol. — 353. *mœneret* Franc. Parrhas. Mead. et al., etiam edd., vulgari variatione; sed potest h. l. defendi. — 354. *quod* multi scripti et impressi apud Pier. Burm. et Martin., etiam Goth. pr. ita esset: *quod signum sæpe videntes*: jejune dictum. *quid* ad seqq. respicit: quibus rebus visis. — 357. *aridus* ed. Ven. et Romanus. Male. vid. Not. — 359. *increbrescere* Medic. cum aliis; non *increbrescere*. — 360. *a curvis* Pierii Romanus, uterque Mentel. Voss. et Reg., sed eraso a. illustratum ab Heinsio; nec recte tamen ab eo receptum, cum non scribendum sed subintelligendum sit. *Jam se* Goth. sec. cum *curvis* Ven. *Jam tibi* Gnjetus et Gebhardus emendaverant. *Jam sibi tum et curvis* alius vir doctus in Misc. Obs. Vol. II, T. II, p. 171, male. —

NOTE

353 *Quid mœnstrua Luna*] Quæ singulis circiter mensibus cursum conficit: ut enim Sol anni; sic Luna mensium est præses: unde et *mensis* dictus est a *μήνη* *Luna*. Monetque poëta, tempestatum prognostica repeti posse duplici e capite: ex astrologia et experientia. Astrologiam exprimit his verbis: *quid mœnstrua Luna mœneret: Quo signo, &c.* Experientiam his verbis: *quid sæpe videntes Agricola, &c.* Incipit a prognosticis experientie, versu 356. tum exequatur prognostica astrologie, de Sole et Luna versu 424.

354 *Quo signo, &c.*] Vel *quo sub sidere*; vel melius, *quo indicio* intelligi

posset ventos deficere. *Austri* pro quibuslibet procellosis ventis: de lia, Ecl. II. 68.

356 *Continuo, ventis surgentibus, &c.*] Ventorum affert prognostica XI. 1. Agitationem maris. 2. Fragorem e montibus. 3. Sonitum littorum. 4. Murmur sylvarum. 5. Volatum mergorum e mari. 6. Ludos fulicarum in arena. 7. Fugam ardearum. 8. Lapsum stellarum. 9. Nocturnos lucis tractus. 10. Palæarum volatum. 11. Plumarum in aqua collisionem.

357 *Aridus fragor*] Epithetum a Lucretio l. vi. 118. *Aridus unde auris terget sonus*. Siccus et acutus; qualis est arboris, cum frangitur.

Cum medio celeres revolant ex sequore mergi,
 Clamoremque ferunt ad littora; cumque marinæ
 In sicco ludunt fulicæ; notasque paludes
 Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
 Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis
 Præcípites cælo labi, noctisque per umbram
 Flammarum longos a tergo albescere tractus;
 Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas,
 Aut summa nantes in aqua colludere plumas.
 At Boreæ de parte trucidis cum fulminat, et cum

365

370

abstinent a curvis navibus vorandis, cum mergi revolant celeriter e medio mari, et emittunt vocem ad littora: et cum marinæ fulicæ ludunt in arena: et cum ardea relinquit paludes sibi notas, et volat supra altam nubem. Sæpe etiam, vento imminente, videbis stellas præcípites cadere e cælo: et longos tractus lucis albescere a tergo, per tenebras noctis: sæpe paleas leves, et folia caduca volitare, aut plumas nantes in superficie aquæ agitari. Sed quando fulmen cadit a regione Boreali, et

361. Quom Medic. a m. pr.—362. In Arato: *χερσαῖα τινδασσονται ἀπὸ πρὸς ἑσῶν*; unde conjicias: *Clangoremque ferunt ad littora*. Ergo Virgilius noluit *Clangoremque*, quæ propria vox foret, scribere?—364. Laudatur versus a Seneca Nat. Qu. vii. 28. *altum volitat super Zulichem. altum super avolat* Moret. quart. et Vratil. *supervolat* Parrhas., unde Burm. conj. *super volat*.—365. *impellens* Parrhas. et ed. Mediol. unus Mead., notabili aberratione: nam et ipsum bonum sensum habet; an verum sit, pronuntiare non ausim; saltem non pro arbitrio: quo in re critica nihil geritur.—366. *per umbras* plures forte, quamquam a Burm. nil notatum sit; etiam plures apud Martin. et Goth. pr., sicque editum usque ad Commelin. Sed recte jam a G. Fabricio præferebatur *umbram*, quod et Medic. habet, Pieriique Rom. et Medic.—367. Ita apud Senec. N. Qu. i. 14. at vii. 20 laudatur: *Longos a tergo flammæ alb. tractus*. Apud Macrobi. Sat. vi. 1.: *involvère tractus*. Male.—369. *molles* pro *nantes* Leid. pr. a m. pr. *collidere* Toll. *palmas* Goth. pr.—370. *Aut tres* ap. Burm., tres ap.

NOTE

361 *Mergi*] *Plongeurs*, aliis corvi aquatici dicuntur.

363 *Fulicæ*] *Foulques, poules d'eau*: anatis non admodum absimiles.

364 *Ardea*] *Heron*: e præpetum genere, quæ altius volant; unde dicta quasi *ardua*.

365 *Sæpe etiam stellas, &c.*] Consentiant omnes nullam cælo stellam labi, sed hoc e vulgi mente dictum esse, cui labi videtur. Lapsus autem illi juxta Plinium l. i. 8. sunt redundantes quedam humoris illius, quo aluntur stellæ; ut in luminibus accensis liquore olei videmus accidere.

Juxta Servium, sunt particulæ quædam ignis ætherei, quæ decutuntur a vento vehementiore, cum altiora conscenderit. Nugæ. Juxta Aristotelem, sunt terræ exhalationes aptæ ad concipiendum ignem: quæ ad mediam usque æris regionemeductæ, illic, circumfusi æris frigore compressæ ignescent.

370 *At Boreæ de parte, &c.*] Prognostica pluviarum colligit xii. 1. Fulmen a Boreæ, id est, septentrione. 2. Concursum Euri venti orientalis; et Zephyri, venti occidentalis. 3. Fugam grænum e vallibus. 4. Buçulam

Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis
 Rura natant fossis, atque omnis navita ponto
 Humida vela legit. Nunquam imprudentibus imber
 Obfuit: aut illum surgentem vallibus imis
 Aëriæ fugere grues; aut bucula coelum 375
 Suspiciens patulis captavit naribus auras;
 Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo;
 Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
 Sæpius et tectis penetralibus extulit ova
 Angustum formica terens iter; et bibit ingens 380
 Arcus; et e pastu decedens agmine magno

quando regio Euri et Zephyri tonat; omnes campi inundantur fossis plenis: et omnis nauta per mare colligit vela humida: nunquam pluvia incautis nocuit. Vel illam venientem grues aëria fugiunt ex imis vallibus: vel juvenca caelum aspiciens hausit aërem naribus patentibus: aut hirundo canora volat circa lacus: et ranæ in limo cecinerunt antiquam querelam. Sæpe formica fodiens parvam viam exportat ova ex intimis cavernulis: et haurit aquam magnus arcus celestis: et turba corvorum rediens e

~~~~~

Martin., Goth. pr.—371. *domus tonat* Ven.—372. *omni a. ponto* fragm. Moret.—373. *legunt* in nonnullis apud Pierium, probatum Heinsio. At *legit* etiam in Romano. *prudentibus* Medic. a m. pr., hocque præfert cum aliis Jo. Schrader. Sane et hoc suum sensum habet. Nec minus tamen alterum verum est.—374. *Adfuit* Bynckershöckii emendatio jam a Burm. rejecta est. ac *illum* Moret. quart. in *vallibus* Leid. a m. sec. ab v. Leid. alter.—375. *suspiciens* Goth. sec.—376. *Suspiciens* Zulich.—378. *Aut ed.* Ven., nonnulli ap. Pierium, Bodlei. et unus Arundel. ap. Martin., qui recepit.—379. *Ocyus et malit* Cerda. e *tectis* ap. Charis. Inst. Grammat. II, p. 198. e *tectis penetralibus* conj. Voss., male. Sic *foci penetrales*. Apud Avienum p. 121 ed. Grot. *ova cavis effert penetralibus*: quod Jo. Schrader. in schedis landat.—380. *tenens* Goth. pr.—

NOTE

captantem naribus auras. 5. Hirundinem lacus circumvolitantem. 6. Ranas coxantes. 7. Formicas ova e latebris educentes. 8. Arcum celestem. 9. Corvos ranæ crocitantem. 10. Marinarum avium et cynorum frequentes sub aquis demersiones. 11. Solitariam cornicum in arena discurstationem. 12. Fungos in lucerna concrecentes.

371 *Eurique, &c.*] Spirat ab oriente brumali. Latinis *Vultur* appellatur ex Plin. l. II. 47. De *Zephyro*, Ecl. v. 5. De *Borea*, Ecl. VII. 51.

378 *Nunquam imprudentibus imber Obfuit, &c.*] Nunquam incautis nocuit:

quia tam clara dat sui signa; ut quibuscumque nocuit, ii cavere potuerint.

378 *Et veterem, &c.*] Alluditur ad metamorphosim, qua Lyciæ rustici in ranas commutati sunt; cum Latonæ, Dianam et Apollinem liberos sinu gerenti, et ad lacum præ siti accedenti, conviciam fecissent. Ovid. Met. VI. *nunc quoque turpes Litibus exercent linguas; pulsoque pudore, Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere tentant, &c.*

380 *Et bibit ingens Arcus*] Vulgus veterum putabat arcum celestem, sive *Irim*, haurire suis cornibus aquam

Corvorum increpuit densis exercitus alis.
 Jam varias pelagi volucres, et quæ Asia circum
 Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
 Certatim largos humeris infundere rores, 385
 Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
 Et studio incassum videas gestire lavandi.
 Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
 Et sola in sicca secum spatiat arena.

passu magno numero, strepit densis alis. Præterea videre potes diversas aves maris, et quæ circumvestigant Asiatica prata in mollibus paludibus Caystri, certatim aspergere humeros multa aqua: nunc objicere caput fluvio, nunc currere per undas, et frustra agitari desiderio lavandi se. Tunc cornix importuna advocat imbrem alta voce, et sola privatim vagatur in arena arida. Ac ne puellas quidem noctu nentes

~~~~~

383. Tum pro Jam alter Arundel. *varia* Medic. et Gud. Rom. Pierii, unus Arundel. et Bodlei. Sic jam Serv. lectum fuisse notat, ut *infundere* pro *infundunt* dictum accipiat. Ita nova sententia facienda: *Nunc caput objectare—videas. Jam volucres pelagi varias* in nonnullis apud Pierium. Mox atque *Asia* Medic. Mentel. pr. a m. et nonnulli ap. Pier.; putes, aut quæ.—384. *mirantur* Reg. a m. pr.—386. *in undam* Medic. a m. sec. Gud. et unus Mead. *undis* Mead. alter, ut nonnulli apud Pierium. *in unda* alii.—387. *studio incassum* malebat Jo. Schrader.—388. *Tunc* Nonius in *pluvia. rauca* voce Servius et edd. nonnullæ; quod probat Kingius ap. Martin., sed est alterius glossema. *plenam* ed. Ven.—389. Post hunc versum addunt nonnulli: *At caput objectat querulum venientibus undis*, ut in Franc. Leid. et Voss., in hoc quidem, ut et in Bodlei. et uno Arundel., post v. 388. In Medic. Gud. Mentel. Parrhas. in margine erat scriptus. Reg. et Mead. cum ed. Norimb. habebant: *Et caput.*

NOTÆ

e fontibus, eaque nutriri. Unde et eam *Junonis* nunciam finxere, id est, *aëria*.

383 *Et quæ Asia circum, &c.* Cynos intelligit: frequentes in Caystri ripis: *Cayster*, vel *Caystrus*, fluvius Asiæ Minoris, nascent in Phrygiæ Majore, trajectaque Lydia, per Ioniam littus in Ægæum mare defluens. *Asia* palus et oppidum inter Caystrum fluvium, et montem *Tmolus*, qui est in confinio Lydiæ et Phrygiæ Majoris: primam syllabam habet longam; *Asia* vero, mundi pars, brevem. *Rimari* est cibum per terræ rimas vestigare, vermiculos, &c. *Stagnus* hic, prata sunt, in quæ Cayster exundat, et in quibus stant residues aquæ.

387 *Incassum*] Frustra. Quia cynorum candori nihil addi per lotionem potest. *Gestire*] Est lætitiæ et contentionem suam motu gestuque corporis exprimere.

388 *Tum cornix plena, &c.*] Ita vulgo legitur: Servius tamen *rauca*. Corvi itaque in utrisque prognosticis locum habent: ad pluviam quidem, *Corvorum increpuit densis, &c. cornix plena pluviam, &c.* Ad serenitatem vero v. 410. *Tum liquidas corvi presso ter gutture voces, &c.* Nempe si plena voce ac rauca diu crocitant, pluviam indicant; aliter aut quater, et presso gutture, et *liquida voce*, serenitatem nuntiant.

Ne nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nescivere hyemem: testa cum ardente viderent
Scintillare oleum, et putres concreescere fungos.

390

Nec minus ex imbri Soles et aperta serena
Prospicere et certis poteris cognoscere signis:
Nam neque tum stellis acies obtusa videtur;
Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna;
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri;
Non tepidum ad Solem pennas in littore pandunt

395

lanam ignorant pluviam futuram: cum vident oleum emittere scintillas in lucerna ardente, et putridos fungos cumulari. Pariter post imbrem, poteris prævidere, et certis indiciis discere dies sidos et cœlum apertum ac serenum. Tunc enim, nec lux stellarum apparet languida, nec Luna videtur oriri, debetis lucem suam Mici Solis;

In Cantabr. deerat *objectat*. Confectus versus e v. 386.—390. *Nec vulgo. Ne Medic. Gud. Mentel. pr. et Moret. pr., item Rom.,* perpetua quidem variatione. Debebat tamen utique et h. l. placere, ut viri docti fere ubique restituerunt: atque sic jam Naugerius ediderat; ergo secutus sum.—391. *cum testa* Rottend. sec.—393. *eximbres soles* Pierius e Romano et nonnullis antiquis, quod recipit Mattinus, ne, cum mox e solis et siderum fulgore præsentia capienda dicantur, pluvio cœlo id facere præcipiat poeta. Sed ut hoc argutius est, quam verius, nam pluviarum intervalla esse possunt, in quibus stellæ fulgeant, ita *eximbres* sola analogia se tnetur. Porro Reiskius conjiciebat: *soles per aperta serenos*.—394. *agnoscere* Parrhas.—395. *Nam neque ut Goth. pr. tunc astris acies obtusa videri* apud Gellium N. A. vii, 17; hoc posterius impense placet Heinsio; et ipse hoc a Virgilio profectum esse malim. *tunc acies stellis* inverso ordine Mentel. pr. *tum in stellis* Mentel. sec. a m. pr. *cum stellis* ed. Commel.—396. Latere videtur frans in *Nec*. Procedit sententia, si legas: *Et fratris*. Ut sit: et *surgit Luna*, quæ *fratris radiis obnoxia* est, lucem, quam habet, soli acceptam refert. Oritur, in conspectum venit, nubibus liberata. Et sic legitur in Schol. Statii Theb. ii, 146. *obnoxia* Moret. pr. *fulgere* conj. Jo. Schrader.—397. *Tenuia* e Medic., sed altero u et τὰ ε linea obducto.—398. *Nec* Leid. pr. et unus Mead. Nam ed. Ven. *pinnas* Rom. *tepidæ*

NOTÆ

390 *Pensa*] Lanæ, quæ puellis dantur ad pensum, id est intra constittam diem expediendæ. *Testa*] Lucerna testacea. *Fungos*. Scintillas: quæ circumfusi aëris humore et crassitie erumpere cum fumo prohibetæ, in lucernis resident, et cumulantur in quandam fungorum similitudinem.

393 *Nec minus ex imbri, &c*] Enumerat prognostica serenitatis ix. 1. Nitorem stellarum. 2. Nitorem Lunæ exorientis. 3. Cælum sine velleribus et nubeculis. 4. Halcyones alas ad Solem non explicantés. 5. Sues non

jactantes manipulos. 6. Nebulas ad terram depressas. 7. Noctuum cadente Sole silentem. 8. Falconis in alaudam incursus. 9. Corvorum lætos strepitus. *Ex imbri*] Vel post imbrem. Vel ex ipso imbri, sive observatione indiciorum pluvie tempestatis, cognoscas oppositam temperiem: si nimirum indicia illa abfuerint. *Aperta serena*] Supra, v. 153.

396 *Obnoxia*] Qui tam clare lucet; ut lucem tunc, non a Sole, sed a se ipsa habere videatur. Sol et Luna, Latonæ liberi, Ecl. iii. 67.

Dilectæ Thetidi halcyones; non ore solutos
 Immundi meminere sues jactare maniplos. 400
 At nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt;
 Solis et occasum servans de culmine summo
 Nequicquam seros exercet noctua cantus.
 Apparet liquido sublimis in-aëre Nisus,
 Et pro purpureo poenas dat Scylla capillo: 405
 Quacumque illa levem fugiens secat aethera pennis,
 Ecce inimicus, atrox, magno stridore per auras
 Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,

non levis vellera lana volare per aërem. Halcyones cura Thetidi non explicant Soti alius in littore. Fœdi porci non meminere dissipare rostro fasciculos palearum lacertatos. Sed potius nebula deprimuntur in valles, et residunt in campis. Et noctua, observans occasum Solis ex alto cacumine, non emittit serotinos cantus. Falco videtur sublimis puro in aëre, et alauda solvit penas pro crine purpureo a se secto: quacumque alauda fugiens findit alis tenuem aërem, ecce falco hostis crudelis magno murmure persequitur eam per aërem: quacumque falco fertur per aërem, alauda fugiens

~~~~~

Goth. sec.—399. ore soluto alii apud Serv.—401. Aut Moret. sec. et fragm. Moreti. campoque residunt Goth. sec., non male, sed ex interpretatione.—402. de lumine Ven.—403. Nequicquam: frustra, ut sup. 96 nec illum Flaccus Ceres alto nequicquam spectat acervo. Et sic sæpe. De interpretatione v. Not. Jungo: Nequicquam exercet c. At Eduard. King.: Nequicquam servans occasum, quippe qui in tanta cœli serenitate vix possit observari. Servius, quem vulgo sequuntur interpretes, nequicquam pro non poni vult. Jo. Schrader. emendabat: Nequaquam. 404. aethere Rom. unus Mead.—406—409. in Cir.

NOTE

399 *Dilectæ Thetidi halcyones*] improprie dicta, quam vocant *institium*, quæ fit per species in ortu ingenitas, quibus animantes ad rem aliquam fugiendam, aut appetendam moventur; quoties species illæ, rei similis objectu et præsentia, excitantur. Ita species ingenita agitandi luti, solvendique manipuli movet suam: quoties luti aut manipuli objectu excitatur.

403 *Nequicquam exercet*] Id est hoc loco, non exercet: juxta Servium, qui sic explicat Persinum S. II. 51. *Nequicquam fundo aspires nummus in imo*, id est, non aspires. *Noctua*] Avis funesta et nocturna, *chouette*.

404 *Nisus, &c.*] *Haliæetus*, sive falco, *faucon*, olim Nisus Megarensium rex: *Scylla*, *Cetris*, sive *alauda*, *alou-*

Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.
 Tum liquidas corvi presso ter gutture voces 410
 Aut quater ingeminant; et sæpe cubilibus ætis,
 Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
 Inter se foliis strepitant; juvat imbribus ætis
 Progeniem parvam dulcesque revisere nides.
 Haud equidem credo, quia sit divinitus illis 415
 Ingenium, aut rerum fato prudentia major:
 Verum, ubi tempestas et coeli mobilis humor
 Mutavere vias, et Jupiter avidus Austris

celeriter audit alis tenuem aërem. Præterea corvi ter aut quater iterant clarus vo-
ces compresso gutture: et sæpe in nidis excoelis, nescio qua lætitia pleni præter mo-
rem, inter se frondes commovent: placet redire ad parvam prolem et gratos nidos,
pluvia exacta. Sane non puto quod sit illis datum a Diis ingenium, et rerum
prudentia, quæ potentior est fato. Sed quando temperies et humor mutabilis celi

~~~~~

repetuntur: 538 sq. *Quamcumque* Gud., male. *aëra* unus Arundel. *pinnis*
 Medic. Gud. Reg. Mentel., hic et 409.—408. *qua fert se* Rottend.—409. *rap-*
tum Medic. a m. pr. et alter Menag. *partim* Probus in Grammatica. *rapidis*
 Voss. alter et Goth. sec. *secat aëra* Parrhas. Ceterum hos tres versus 407—
 409 *ταυρολογώμενος* et spurios damnabat Reiskius et ab edit. Argent. abesse
 notabat. Essent idcirco translati e Ciri putandi. At sic 406 *Quamcumque* simul
 erit rescindendus.—410. *Cum liquidas* Ven.—*presso corvi* Moret. sec.—411. *At-*
que ter ingeminat Reg. a m. pr.—412. *dulcedine capti* Menag. et Goth. primas,
 ut alias poetæ. Sed v. inf. iv, 55.—413. *in foliis* Medic. Gud. sex alii; item
 Romanus, Medic. Pierii cum aliis; necnon tres apud Martin. *strepitant foliis*
 Moret. unns. *crepitant* Leid. alter, quod sane et ipsum dicitur, ut ap. Avien.
 p. 123 in hac ipsa re.—414. *et dulces invisere* Franc. *natos* Vratial.—415. Reis-
 kius eleganter conj. *Haud (equidem credo) quia sit divinitus illis Ingenium*; et
 sequitur *major*. Video in idem hoc jam alios viros doctos incidisse (in *Hist.*
de l'Acad. des Inscrip. Tom. xxxiv, p. 168, 169), etiam Jo. Schraderum. Ex
 vulgari lectione est supplendum: *Haud equidem credo* hoc ita fieri, *quia sit*.—
 416. *facto* Franc. *fato rerum* Toll.—417. *mollibus* Goth. pr.—418. *Mutavere*
 vios Markland. ad Stat. Sylv. v. 2. 153 eleganter conjectat, ut Catronus
 etiam ediderat; utque in uno Arundel. legitur. Sed nec male, procellæ seu

NOTÆ

ette, ejus filia: aves inimicissimæ. De
 earum metamorph. Ecl. vi. 74.

415 *Haud equidem, &c.*] Causam af-
 fert, cur aves, ceteræque animantes
 mutationem æris præsentiant: non
 item homo. Ac negat eas habere ra-
 tionem, et ingenium divinitus datum:
 indeque discrimen repetit; quia ho-
 mo ratione pollet, atque adeo judicio
 et ratione, præter naturam et quali-
 tatem æris, potest esse tristis et læ-

tus: at vero animantes reliquæ, cum
 ratione careant, obsequuntur naturæ
 æris; atque adeo quoties, vel tristes,
 vel lætæ apparent, id ex aliqua celi
 ærisque affectione fieri probabilius
 est, quæ necessario commoventur.

418 *Mutavere vias*] Mutavere ra-
 tionem et qualitatem æris. *Via* enim
 est sæpe ratio et modus. Sic Ge. ii.
 23. *Sunt alii quos ipse via sibi reperit*
unus.

Denset, erant quæ rara modo, et, quæ densa, relaxat;
 Vertuntur species animorum, et pectora motus 420
 Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
 Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
 Et lætæ pecudes, et ovantes gutture corvi.

Si vero Solem ad rapidum Lunasque, sequentes
 Ordine, respicies: nunquam te crastina fallet 425
 Hora, neque insidiis noctis capiere serenæ.
 Luna, revertentes cum primum colligit ignes,

mutavit qualitates aëris: et quando aër humectatus Austri condensat ea, quæ prius erant rara; et rarefacit ea quæ prius erant densa: tunc species animorum mutantur; et corda nunc suscipiunt affectus alios et alios dum ventus turbabat nubes. Hinc oritur ille cantus volucrum in campis, et lætæ sunt pecudes, et corvi exultant gutture. Si autem consideres Solem rapidum, et ordinem Lunarum sequentium; nunquam dies crastinus te decipiet, nec decipieris fraude noctis serenæ. Cum primum Luna colligit lucem renascentem, si amplectatur aërem obscurum nigris cornibus,

tempestatis ac nubium via ac ratio naturaque mutatur, cum sudum sit, et omnino mutat viam quodcumque movet se, procedit. Paulo diversa ratione viæ cæli dicitur Ge. II, 477 pro motu siderum, ut via solis, siderum: quæ pro exemplis laudat Burm. h. l. *viscidus* est ex Medic. *humidus* alii, *viscidus* Romanus.—419. *Denset* e Medic. Rom. et melloribus Heins. cf. Cerda. *Densat* vulgo. cf. sup. ad 248. Mox et ante quæ deest Leid. pr. *ant quæ* malit Kingius ap. Martinum in app., sed et sæpissime eadem vi. *relaxet* Ven. et Zulich. 420. *pectore* Mentel. pr. cum duodecim aliis Heinsii et Burm., item nonnulli apud Pierium et Martinum et Goth. uterque: ferri et hoc potest.—421. *Tunc alios* Gud.—422. *hic ille avium concentus* Medic. a m. pr. *ovium* Ven. in *auris* malit Jo. Schrader.—424. *Sis* Mentel. tert. a m. sec. *ad solem rapidum* tres, *ad rapidum solem* Moret. fragm.—425. *respicias* Menag. pr. et Seneca Epist. 88. *prospicias* Franc.

NOTÆ

419 *Denset, &c.*] *Densare* est aliquid in minorem dimensionem contrahere: *relaxare*, seu *rarefacere*, est in maiorem dimensionem dilatare. Quæ duo imprimis cadunt in aërem, qui naturæ est facile mobilis: aëris autem vis est in animantes maxima. Itaque mutato aëre, mutantur, varietque agitantur species et imagines rerum, in animalium memoria superstites: mutatis speciebus, mutatur cognitio: mutata cognitione, appetitus quoque varie movetur; sive ad tristitiam, sive ad lætitiā; sive ad prosecutionem, sive ad fugam. Per species animorum, cognitio exprimitur; per motus, affectio diversa appetitus, cuius sedes est in corde, seu pectore.

423 *Ovantes*] *Lætantes*, Æn. III. 189.

427 *Luna, revertentes*] Proponit ea prognostica quæ ab astrologia petuntur. 1. A *Luna* tria. 1. Si nova sit obscura, pluviam notat. 2. Si rubescat, ventum minatur. 3. Si quarta die serena sit, mensem serenum promittit. Unde vulgare est: *Pallida Luna pluit, rubicunda stat, alba serenat.* II. A *Sole* octo. 1. et 2. Si in ortu, aut sit maculosus, aut media tantum sui parte appareat; imbrem nuntiāt. 3. et 4. Si in ortu divisi sint radii, aut Aurora palleat; ventos prædicat. 5. et 6. In occasu si sit cæruleus, pluviam; si igneus, ventos. 7. Si maculosus, pluviam et ventos. 8. Si in ortu

Si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu :
 Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
 At, si virgineum suffuderit ore ruborem : 480
 Ventus erit ; vento semper rubet aurea Phœbe.
 Sin ortu quarto, namque is certissimus auctor,
 Pura, neque obtusis per cælum cornibus ibit :
 Totus et ille dies, et, qui nascentur ab illo
 Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt ; 485
 Votaque servati solvent in littore nautæ
 Glauco et Panopææ et Inoo Melicertæ.
 Sol quoque et exoriens, et cum se condet in undas,

maxima pluvia imminet colonis et mari. Sed si sparserit in vultu suo ruborem virgineum, ventus erit : Luna aurea semper rubescit ex vento. Si vero quarto die (nam hic est index certissimus) incedit per aërem clara, et cornibus non hebetatis ; et ille dies totus, et qui sequentur post illum usque ad mensem transactum, erunt absque imbre et vento : et nauta servati a tempestate reddent in littore vota Glauco, et Panopææ, et Melicertæ filio Inoo. Sol quoque et oriens, et quando se abscondet in

prospiciat Parrhas. — 427. colligit Goth. sec. — 428. obscura Medic., sc. Luna, quod etiam elegantius haberi possit. comprehenditur Ven. aëra vetustissima exemplaria habent, idque reposuit Nauger. Ald. tert., at priores aëre, quod Pierius et Catraeus præferrebant ; ut est in cod. Rottend., minus bene. vid. Burm. et Martin. — 429. agricola ed. Cerdæ : et mox virgineæ, sine libro, ut videtur, scripto. — 430. Aut si Medic. a m. pr. et Menag. ora fragm. Moreti : unde conj. Heins. virgineo suffuderit ora rubore ; quod usitatus poëtis, sed hac ipsa de causa suspectum ; ore erit, in ore. Saltem cum Vossio v. c. erit præferendum : virgineum s. ora ruborem, minore etiam mutatione. — 432. ortu in q. editum video usque ad Pulmannum constanter ; retinent tamen et post illum Ruæi, Catraei edd., et e codd. Parrhas. Bodlei. alter Arundel. Goth. pr., et sic apud Senecam Suasor. namque his Goth. pr. Voss. pr. edd. Junt. et Ald. pr. hic Voss. — 433. Plena nec obtusis Seneca Suasor. In Einonis Chronico vulgato in Analect. Matthæi Tom. III. modo vulgatum, modo Laxa nec obocuris recitari, monuit Burm. obtusis in Romano et multis scribitur. nec Pierii libri, et Goth. pr. — 434. nascetur Rom. Pierii et Regius Martini, nascuntur Longob. Pierii. — 435. carebit ed. Ven. — 436. ad littora Romanus. — 437. Panopææ Medic. Panopæ ed. Junt. Melicerti Medic. a m. pr. Græce esset : Γλαύκῃ καὶ Πανοπέῃ τῇ Ἰνῷ Μελικέρτῃ. — 438. Sol quoque exoriens, sine et, relicto hiatus, Medic. Moret. pr. Ven. Sol q. cum e. ed. Ven. condit frag. Mo-

NOTE.

et occasu lucidus, serenum ac sudum Aquilonem.

427 *Colligit ignes*] Quos decrescens amisisse videbatur, et quasi dissipasse.

437 *Glauco et Panopææ, &c.*] Marinis numinibus. Versus hic hiat Græcum in morem. *Glauco* piscator fuit :

qui cum pisces a se captos fortuito cujusdam herbæ tactu resillire in aquam vidisset ; eadem ipse degustata, pisces in mare secutus est, et in marinum Denm est conversus. *Panope*, vel *Panopea* ; Nympha maris, Nerei et Doridis filia. *Melicerta*, vel *Melicertes Inus* filius fuit. *Ino* autem

Signa dabit; Solem certissima signa sequuntur,
 Et quæ mane refert, et quæ surgentibus astris. 440
 Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum,
 Conditus in nubem, medioque refugerit orbe :
 Suspecti tibi sint imbres ; namque urget ab alto
 Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
 Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese 445
 Diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile ;

mare, præbebit indicia : certissima indicia sequuntur Solem, et quæ dat mane, et quæ stellis apparentibus. Cum Sol abditus in cavo nubis, distinxerit primum ortum maculis, et media sui parte latuerit : tunc pluvia sit tibi suspecta. Nam Notus fūnestus et arboribus, et segetibus, et pecudibus imminet e mari. Vel cum sub initium diei radii separati emittent se ex opacis nubibus : vel cum Aurora, relinquens au-

reti, Gudian. Moret. unus, Mentel. pr. a m. pr. nec quum se Ven. Reg. a m. pr. cadet Goth. sec. ad undas Moreti quart.—439. sequuntur Pierius et Heins. e melioribus, sequuntur alii. Emendatiorem lectionem jam Naugerius dedit Ald. tert. sequuntur est pro adest, inest, *inera*.—440. *Austris* Medic. et Rottend. sec. a m. pr., etiam Erf. a m. pr.—441. *orbem* Parrhas. et ed. Veneta Burmanni; cni ablanditur lectio; modo codicum major esset auctoritas, nec recurreret versu seq. *orbe*. Verum etiam paulo ante v. 432 *ortu quarto*: et est hoc exquisitius. Eadem variatio Horat. Carm. iv, 2, 58, ubi vid. Bentlei.—442. *refulgerit* Rottend. sec., et *refulserit* Erf. Videtur posse referri ad illud phænomenon, cum ex atris nubibus medius orbis solis erumpit, *ὄνυβε—ρά δ' ἄδ' ἀπὸ μέσσα φαεινῶν*, h. *τὰ μέσσα περιπαλῶν*, medius solis orbis et luceat, ap. Arat. v. 98. At vetat hoc sententiarum ordo apud Aratum, quem Virgilium retinuisse manifestum est. Et Avien. *Sed non ora cavo similis medioque recedens Orbe quavi*. Bergsträsser v. c. malebat: *variaverit orbem—medioque refugerit ortu*. Quod mutare malim, est: *mediore*. Nam diversum hoc ab antec. *maculis variaverit*.—445. *At ubi* Rottend. sec.—446. *rumpent* reduxit Heinsius, ut in aliis locis, pro *erumpent*: quod vulgo legebatur: nec tamen ubique: *rumpent* jam in Egnat. Commelin. occurrit; et habent istud omnes meliores etiam Pierii. *rumpunt* Rom., ut et Regius et Ald. tert., sic convenit cum *surgit*. Mox *surgit* etiam e melioribus repositum; idem jam Egnat. Commelin.

NOTE

Cadmi filia, Athamantis Thebarum regis uxor: quæ maritum fugiens, in mare se cum filio præcipitem dedit: ambo maris numinibus additi: et *Ino* quidem Græcis *Leucothea*, Romanis *Matuta*; *Melicerta* illis *Palæmon*, his *Portunus*, appellatus est. Alii tamen Auroram his nominibus designatam putant: et *Leucotheam* Græco nomine, quasi *albam Deam*; *Matutam* Latino dictam esse, quasi *matutinam*. *Inoo*]

Inous, adjectivum nomen, id est, *filius Inus*.

443 *Ab alto*] Supra v. 324. *Notus*] Idem qui Auster, ventus meridionalis, Ecl. II. 58.

445 *Sese rumpent, &c.*] Hic active sumitur, auctore Lucretio l. iv. 1108. *Tandem ubi se rupit nervis collecta cupido*.

447 *Tithoni croceum, &c.*] De *Tithono*: deque *Aurora*, supra v. 240. *Cro-*

Heu, male tum mites defendet pampinus uvas :
 Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
 Hoc etiam, emenso cum jam decedet Olympo, 450
 Profuerit meminisse magis : nam sæpe videmus
 Ipsius in vultu varios errare colores ;
 Cœruleus pluuiam denuntiat, igneus Euros.
 Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni :
 Omnia tunc pariter vento nimbisque videbis 455
 Fervere : non illa quisquam me nocte per altum
 Ire, neque a terra moneat convellere funem.
 At si, cum referetque diem, condetque relatum,
 Lucidus orbis erit : frustra terreberè nimbis,
 Et claro sylvas cernes Aquilone moveri. 460
 Denique, quid vesper serus vehat, unde serenas
 Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,

reum lectum Tithoni, orietur pallida ; heu ! tunc frondes male tuebuntur maturos racemos : tam multa et horrida grando salit crepitans in tectis. Præterea magis proderit hæc alia annotare, cum Sol occidet caelo decurso : nam sæpe videmus diversos colores spargi in ejus vultu. Cæruleus significat imbrem, flammæ centum. Si vero maculæ incipient misceri cum micanti lumine, tunc videbis omnia æque turbari vento et pluvia. Nullus me hortetur ire illa nocte per mare, et soloere funem a terra. Sed si globus Solis nitidus sit, et quando reducet diem, et quando reductum abscundet : frustra timebis pluuiam, sed videbis sylvas agitari sudo Aquilone. Denique Sol tibi significabit, quid ferat vesper serotinus : qua ex parte ventus pellat siccas nubes : quid humidus Auster præparet. Quis audeat Solem appellare fallacem ? Ille quo-

et hinc alii. Ceteri, in his Aldd., *urgit*.—448. *defendit* Pieriani, item Medic. et alii boni libri. *At defendit* Gudian. a m. sec. Moret. duo, Leid. pr. Zulich. ed. Ven. Erf. a m. sec. *defendat* Mediol. *vites* Ven. et Menag. sec. a m. sec. *tam* Ven.—449. *Tam antiquiores. Quam m.* apud Nonium in *Grando. Tum* Mentel. duo, fragm. Moreti cum octo aliis. *Jam* Ven. Leid. alter a m. pr. Genev. ed., nec displicet Burm. cf. v. 506.—450. *decedit* Medic. et Pieriani nonnulli. cf. sup. v. 209. *descendit* Rottend. alter. *emisso* Leid.—451. *Profuerat* ed. Ven. *jam* Toll.—453. *Cæruleos* Leid. alter. *Cæruleus* Reg.—454. *Si Romanus. incipit* Medic. Gudian. Leid. pr. a m. pr., it. apud Pier. aliquot : et, si reliqua loca ad idem tempus revocentur, doctius ita dictum arbitror. *miscerier* Leid. alter, Franc. Mentel. et Gudian. alter.—455. *cum pariter* Franc. *tum* Rom.—457. *ab terra* Valer. Probus Art. Grammat. i. *at* Medic. *moveat* idem a m. pr., et ita edidit Catroëus, nec probante Burm. Infrequens quidem nec tam insolens, *moveat convellere*, permoveat ut solvam.—459. *nimbisque* fragm. Moret.—460. *cernis sylvas* Goth. sec.—461. *Quod serus* Zulich. *ferat* Medic. a m. pr. Romanus et Cantabrig.—462. *agit* Reg. Martin. *unde serenans Euros*

NOTÆ

cens color, du safran, Ecl. iv. 44. De
Olympo, Ecl. v. 56.

456 *Fervere*] Penultima brevi tem-

per apud Virgilium : ut et *fulgere*,
stridere, effulgere, effervere.

460 *Aquilone*] Vento septentrionali,

Sol tibi signa dabit: Solem quis dicere falsum
 Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
 Sæpe monet, fraudemque et operta tumescere bella. 465
 Ille etiam exstincto miseratus Cæsare Romam:
 Cum caput obscura nitidum ferrugine textit,
 Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.
 Tempore quanquam illo tellus quoque, et æquora ponti,

que sæpe declarat secretos tumultus imminere, insidiasque et bella occulta parari. Ille quoque miseratus est Romæ, occiso Cæsare, quando revelavit lucidum caput obscura ferrugine, et quando homines scelerati timuerunt perpetuam noctem. Quanquam illo tempore terra quoque, et æquor maris, et fardi canes, et funestæ aves dabant

agat conjiciebat Reiskius, acute, ut esset quod Austro responderet: et quia poetam decebat magis, Eurum quam ventum excitare. Etiam Jo. Schrader. conj. *serenus Euris*: ut opp. *humidus Auster*. Enimvero, unde Euris veniat, ignorari nequit; sed, unde ventus venturus sit, quo nubes dispellantur, hoc dubitari potest. *quid cogitet* accipiebat Reiskius, quasi, coagitet et compellat; uti *agat* sit quasi *abigat*. Locum declaravit Spencius Polymet. XIII, p. 203. *quid cogat* et edd. Aldd. pr. et sec. cum Junt. *ex cogit et pro cogitet*, ut sæpe erratum. v. Burm. *qui cogitat* Moret. quart. Kingius in app. edit. Martin. *rd cogitet* non ferendum esse putabat; itaque malebat *cogat et aut concitet*. Hoc est, minus poeticum præferre alteri, quod poetice rationi est consentaneum.—463. *dedit* Moret. pr.—465. *aperta* Bodlei.—467. Tum fragm. Moret.

NOTE

qui et Boreas dicitur: siccat nubes et cælum abstergit. Ecl. VII. 51.

464 Ille etiam, &c.] VI. PARS. Digressio de prodigiis, quæ eadem J. Cæsaris aut præcesserunt aut subsequuta sunt. Quæ singula scriptorum aliorum auctoritate, quoad poterit fieri, confirmabo. Videndus Ovidius Met. xv. 782. qui prodigia illa recensuit, et Virgilium imitatus est.

467 Cum caput obscura ferrugine, &c.] Servius de vero Solis defectu interpretatur, sive eclipsi; quam tamen aut illo, aut sequente anno fuisse ullam negat Scaliger, et explicat de insolito Solis pallore: de quo sic Plin. l. II. 80. *Fiunt prodigiosi et longiores Solis defectus, qualis occiso Dictatore Cæsare, et Antoniano bello; totius pene anni pallore continus.* Ita quoque Plutarchus in Cæsare. *Kal rd repl rdn ðlior ðuatpoma tñs abyñs, &c.*

Circa Solem quoque hebetatio splendoris: nam toto illo anno pallens ejus globus, et sine fulgore oriens, debilem et tenuem emisit calorem: itaque nubibus aër et gravis extitit: unde fructus crudi immaturique elanguerunt ob cæli rigorem, et flaccidi evaserunt. Ferrugine, non proprie caligine, sed rubore nigricante: de eo colore, Ecl. II. 18.

468 Sæcula] Genus hominum, homines, Lucretii more: cui nihil est illa locutione familiaris, l. I. 1090. *Quippe etiam veteri et terra mortalia sæcla*: l. v. 966. *mortalia sæcla Dulcia linquebant labentis lumina vita.* Sic l. IV. 1220. *Et muliebri oritur patrio de semine sæclum*; id est, mulieres: l. III. 754. *Desiperent homines, saperent fera sæcla ferarum*; id est, feræ: l. v. 860. *leonum sæcla*; id est, leones: l. v. 864. *bucera sæcla*; id est, boves, &c. Suspiciatur Gifanius id e Græcis

Obscœnique canes, importunæque volucres, 470
 Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
 Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
 Flammarumque globos liquefactaque volvere saxa!
 Armorum sonitum toto Germania cœlo
 Audiit; insolitis tremuerunt motibus Alpes. 475

*signa. Quoties vidimus Ætnam, exundantem, caminis effractis erumpere in
 arva Cyclopum, et eructare globos flammaram ac lapides comminutos. Germania
 audiit toto aëre strepitum armorum, et Alpes tremuerunt insuetis motibus. Voces,*

et edd. Aldd. pr. ac sec. Reg. Martin.—470 *Obscœnique canes* Medic. solus. v. Burm. *Obscœnique canes* Ven.—472. *Ætnam* Moret. pr.—474. *sonitus* Menag. sec. Goth. et Schol. Juvenal. Sat. xi, 111. *sonitum ex toto Venet. sonitu* Goth. pr.—475. *tremuerunt* Moret. pr. et Zulich. *motibus* Medic. a m. pr.

NOTE

haustum esse, apud quos γεγὲς et *genus* et *sæculum*, aut certe spatium aliquot annorum significat.

470 *Obscœnique canes*, &c.] Mali ominis: sic passim a probatis anctoribus *fœda* dicuntur omina et auguria, quæ funesta sunt. De hac voce Æn. iii. 262. Appianus autem l. iv. civil. inter ostenta, quæ triumviratum, in ultionem Julianæ cædis institutum præcessere, hoc quoque recenset. Κίνες τε γὰρ ὀφέντο θυμῶς, οἷα λύκοι. *Canes vero ululabant ex composito, instar luporum.*

Importunæque volucres] Plutarchus habet inter prænuncia necis illius prodigia, καταφορτὰς ἐς ἀγορὰν ἄρῃμους θρίδας: *aves solitarias in forum delatas.* Suetonius vero in Julio. c. lxxxii. *Pridie eadem Idus avem regalibum cum laureo ramulo Pompeiana curia se inferentem volucres varii generis ex proximo nemore persecuta ibidem discerpserunt.*

471 *Cyclopum effervere in agros*, &c.] De hoc prodigio nemo singulatim hoc tempore. Ætna, mons est Siciliæ, mont *Gibel*: de quo Æn. iii. 571. *Cyclopes*, juxta Diodorum, primi Siciliæ

habitatores fuere: juxta fabulas Neptuni et Amphitrites filii; sic dicti, quia unicuique habebant in fronte oculum orbicularem, unde nomen ipsius inditum a κύκλος *circulus*, et ὀφθαλμός *oculus*, cultus: iidem Vulcano ministri et opifices attributi: tres præcipue, Brontes, Steropes, et Pyracmon: officinam habent apud Ætnam, supra v. 296.

473 *Liquefactaque volvere saxa*] Saxa exesa et igne comminuta, seu pumices aridos ac spongiosos, vel cineres: quod inde constat magna interdum copia erumpere.

474 *Armorum sonitum*, &c.] Appianus l. iv. Ἀνδρῶν τε μεγάλοι βοαί, &c. *Exaudiebantur magni clamores virorum, et armorum strepitus, et cursus equorum, cum nihil tale cerneretur.* De Germania, quæ bello tentata, et aliqua ex parte victa a Cæsare fuerat, vide Ecl. i. 68.

475 *Motibus Alpes*] Ovidius, non Alpes, sed Romam tremore concussam dicit Met. xv. 709. *motamque tremoribus urbem.* De Alpibus, Ecl. x. 47.

Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
 Ingens; et simulacra modis pallentia miris
 Visa sub obscurum noctis; pecudesque locutæ;
 Infandum! sistunt amnes, terræque dehiscunt;
 Et moestum illacrymat templis ebur, æraque sudant. 480
 Proluit insano contorquens vertice sylvas
 Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnes
 Cum stabulis armenta tulit. Nec tempore eodem
 Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,

etiam magnæ audita sunt passim per lucos tacitos: et spectra pallentia miris modis visa sunt circa crepusculum noctis: et pecora locuta sunt; dira res! fluvii considerunt, et terræ hiaerunt. Præ tristitia statux eburnæ lacrymata sunt in templis, et ceræ sudaverunt. Padus rex fluminum inundavit sylvas, eas provocans magnis vorticibus; et per omnes agros rapuit armenta cum stabulis: nec eodem tempore, aut venæ minaces cessaverunt apparere in tristibus visceribus hostiarum,

cum aliis, etiam Romanus a m. sec.—476. est audita Reg. ap. Martin.—479. omnes Menag. pr.—480. lacrimat Pierii Oblongus.—481. Proruit Schol. Cruqu. Horat. Carm. iv, 4. vid. Burm. æertice alii. vid. eund.—482. Pronuntiandum Fluviorum.—483. armenta trahit Moret. sec. Zulich. edd. Ven. et Mediol. cum Regio Martini et Erf., quod solenne. vid. Burm.—484. laud ed. Mediol. mi-

NOTE

476 Vox quoque per lucos, &c.] Ovid. ibidem v. 793. cantusque feruntur Auditi sanctis et verba minantia lucis.

477 Simulacra modis, &c.] Plutarchus in Cæsare. Τόρους ῥότρας πολ-
 λαχού διαφερόμενους: imagines noctu
 passim diocurrentes.

478 Pecudesque locutæ, Infandum] Appian. l. iv. Βοὺς τε φωνὴν ἀφῆκεν ἀνθρώπων, &c. Bos etiam humanam vo-
 cem emisit, et infans recens natus locutus
 est.

479 Sistunt amnes] Unde sequitur inundatio redundantium fluctuum. Horat. Od. 1. 2. Vidimus fluvium Tibe-
 rim, retortis Littore Etrusco violenter undis, Ire dejectum monumenta regis, Templeque Vestæ, &c. Huc adde quæ
 mox dicentur. v. 482. de inundatione Eridani. De sequenti prodigio, nempe
 terræ hiatu, nusquam mentio.

480 Et moestum illacrymat, &c.] Ap-
 pianus l. iv. Τὸν πόδον τὰ μὲν ἴδον,

τὰ δὲ καὶ αἷμα ἴδον: E simulacris aliæ
 quidem sudabant; aliæ etiam sanguinem
 sudabant.

483 Fluviorum rex Eridanus] Ἐρι-
 δανὸς Græcis, Latinis Padus, le Po:
 ex Vesulo monte in Alpibus Cottis
 exorienz: Galliam Cisalpinam, quæ
 nunc Italiæ pars est, in Transpadanam
 et Cispadanam dividens: in mare A-
 driaticum multis ostiis influit. Rex]
 Vel quia fluviorum Italiæ maximus
 est: vel quia insignitum est ejus no-
 mine signum cœlestis vastæ magnitu-
 dinis, ab æquatore versus Oriona, ad
 circulum usque polarem antarcticum,
 vario anfractu pertinens. Fluviorum]
 Vel pes anapæstus pro dactylo hic
 appositus; vel duæ breves suæ, in
 unam longam coalescant, ut supra v.
 397. tenuia nec lanæ, &c.

484 Tristibus aut extis fibræ, &c.]
 Cicero de Divinat. l. i. 119. de J. Cæ-
 sare. Cum immolaret illo die, quo pri-

Aut puteis manare cruor cessavit; et altæ
 Per noctem resonare, lupis ululantibus, urbes.
 Non alias cœlo ceciderunt plura sereno
 Fulgura; nec diri toties arsere cometæ.
 Ergo inter sese paribus concurrere telis
 Romanas acies iterum videre Philippi;

485

490

aut sanguis cessavit fluere e puteis, aut urbes cessaverunt resonare alte per noctem ululantibus luporum. Aliis temporibus nunquam plura fulgura ceciderunt cœlo sereno, nec toties cometæ funesti effulserunt. Itaque campi Philippii viderunt Romanos exercitus pugnare iterum inter se armis paribus. Nec visum est indecorum

nacis Gud. minantes alter Rottend.—485. *Haut p.* ed. Mediol. *Nec p.* Lant. ad Stat. Theb. iv, 374. *Aut patris* Franc. *altæ* Heins. e Medic. et al. codd. et edd., h. magna, frequentes. Obtinuerat hoc edd. inde ab Aldo vulgatas: obsedit inde Batavas edd. *alte* initio a Pulmannianis facto. Cunninghamius emendarat *alta*, ut Horat. Sat. i, 6, 43. *magna sonabit.* Reiskius conjectabat: *altam* sc. noctem.—486. *Per noctes* Leid. sec.—487. *sinistro* Gud. a m. sec.—

NOTE

mum in sella aurea sedit, et cum purpurea veste processit, in extis bovis optimi cor non fuit. Qua ille rei novitate perculsus: cum Spurina diceret, timendum esse, non consilium et vita deficeret; eorum enim rerum utramque a corde preficiaci: postero die osput in jecore non fuit. Quæ quidem illi portendebantur a Diis immortalibus, ut videret interitum, non ut cuceret. Eadem fere habent Plutarchus, Valerius Maximus, &c. Extæ, dicta juxta Festum, quia e visceribus ea Diis præsecantur, quæ maxime extant eminentque. Fibra quoque dicta est antiquis juxta Varronem, cujusque rei extremitas: unde pro venulis et nervulis et radiculis vulgo usurpatur: et vestium extremitates appellantur *fimbriæ*.

485 *Aut puteis, &c. et altæ* Per noctem, &c.] De primo portento tacent historici: de secundo sic Appian. l. iv. *Ἀπότοι τὴν ἀγορὰν διέθεν*: lupi per forum discurrebant.

487 *Cœlo ceciderunt plura sereno, &c.*] Appian: l. iv. *Καὶ κεραυνὸς συνεχέει εἰς τὰς καὶ ἀγῶνιστὰς ἐκκέντρον*. Et fulmina crebra in templa et statuas cado-

bant. Fulmen et fulgur sereno cœlo, aliquando mali omnis fuit, ut hic; aliquando etiam boni, ut *Æn.* ix. 630. *Audiit, et cœli genitor de parte serena intonsit larum.*

488 *Cometæ*] Plutarchus in Cæs. *Ὁ τε μέγας κομήτης ἐφάνη*. *Grandis cometa post Cæsaris necem eximie fulgens septem noctes apparuit.* Hic autem cometa, stella eadem illa fuit, de qua Ecl. ix. 47. *Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum*: sic enim Sueton. in Cæs. lxxxviii. *Ludis, quos primo consecratos ei hæres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit exoriente circa undecimam horam: creditumque est animam esse Cæsaris in caelum recepti.*

489 *Paribus telis*] Quia Romani contra Romanos bello civili certabant.

490 *Romanas acies iterum videre Philippi, &c.*] Nodus difficilis. Hæc certa præmitto. i. *Philippi* urbs est in confinio Thraciæ et Macedoniæ, ad radices Pangæi montis, qui pars est *Hæmi*. ii. *Pharosus*, urbs est in ea parte Thessaliæ, quæ ad Macedo-

Nec fuit indignum Superis, bis sanguine nostro

Diis, bis Macedoniam, et præsertim vates Hæmi agras, secundari nostro errore.

491. *Non* Moret. sec. Parrhas. Markland. ad Stat. Sylv. III, 68. cum interrogatione legendum esse contendit: *Nec fuit indignum, Superi, bis.* Et sic ad. Mediol. Bene utique et hoc. Vulgata tamen nec minus bene. Itaque nul-

NOTE

niam vergit. III. Emathie nomen, ab Emathione rege, Memnonis fratre, datum est Macedoniae locisque confinitibus. IV. Octavianus Cæsar haud dubie Brutum et Cassium delevit, ad Hæmum et Philippos Thraciæ: Julius vero Cæsar Pompeium, ad Pharsalum Thessaliæ. Atque ita locus utriusque pugnae, tota Macedonia intermedia, immo leucis admodum octoginta, dissitas est: ut constat e Græcis scriptoribus. V. Auctores tamen Romani, Virgilio posteriores, Lacanus, Florus, &c. utramque pugnam eidem omnino addicunt loco. Ovidius ipse Metam. xv. 825. de Octaviano, futuro Bruti victore, vaticinatur: *Pharsalia sentiet illum, Emathique iterum madefcent caede Philippi*: plane quasi unum idemque sit, *Pharsalia* et *Philippi*.

Hic nodus. Hæc solutio multiplex. I. Repererunt aliqui apud Stephanum, scriptorem Græcum nobilem, Thebas Thessalicas aut Phthioticas, Pharsalo vicinas, etiam vocatas esse *Philippas*. Hinc utramque cladem, et Pompeianam, et Brutianam, uni eidemque, ut ait Florus, arenæ adixerunt, Pharsalicæ nimirum: et Philippicæ, non Thracicis, at Thessalicis. Errant illi: quippe qui Bruti cladem Philippis illis Thracicis et Hæmo monti adjudicant, quibus concessi totius historiae sibi tribuitur. II. Censent alii, Thessaliæ Thraciæque fines, ac proinde Pharsalum et Philippos, Hæmumque adeo montem, Emathie sive Macedoniae nomine comprehendi: præsertim cum hæc

omnia Macedonum regum, Philippi, Alexandri, aliorumque ditione teneantur. Idque more poetarum, imprimisque Virgili, cui familiare esse regionum fines quam latissimos describere, jam vidimus Ecl. I. 68. Recte quidem illi, si Virgilius, et ceteri, pugnam utramque universam Emathie assignassent; non Philippis nominatim, aut Pharsaliæ. Quis vero id capiat, urbes duas, octoginta leucarum spatio dissitas, unum eundemque locum esse? III. Existimavi aliquando Virgilium, nullam hic de Pompeiano casu facere mentionem; sed tantum de gemina Bruti et Cassii clade: quæ utraque, apud Philippos Thraciæ, ad radices Hæmi contigit: et prima quidem Cassius, secunda Brutus, periit: ntraque mensis fere unius intervallo discreta: ut liquet ex Plutarcho in Bruto. At visum est accuratius deinde meditantem, clades illas duas ita vicinas atque conjunctas esse; ut agri eicæ non possint inde *bis pinguescere*, quod annorum diversitatem innuit. IV. Igitur simplicius et sanius ita explicò. Adverbium *iterum*, non ad *Philippas*: sed ad Romanorum exercituum concursus refero. Unde fit hic sensus, meo iudicio planissimus: *Ergo Philippi viderunt Romanas acies iterum concurrere*. Philippi quidem tunc ipsi *primum* viderant: pugnam tamen *secundam*, de summo terrarum imperio decretoriam, inter Octavianum et Brutum, cum prima jam ante commissæ esset apud Pharsalum inter Pompeium et Cæsarem.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

O

Emathiam et latos Hæmi pinguescere campos.
 Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
 Agricola, incurvo terram molitus aratro,
 Exesa inveniet scabra rubigine pila, 495
 Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
 Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
 Di patrii Indigetes, et Romule, Vestaque mater,

Nempe futurum est ut aliquando colonus, vertens in illis regionibus terram curvo aratro reperiat tela corrosa rubigine aspera: vel pulset rastris gravibus cassides inutiles, et apertis tumulis, admiretur ossa ingentia. O Dii patrii, Semidei, et

lus emendationi locus. conf. Burm. *superbis* Goth. pr.—492. *latos* Reg. Martin. cum nonnullis edd.—493. *tempus veniet et illis finibus, cum* jungebat interpretatione Reiskius. Alius forte simili acumine jungat *Scilicet et, tempus veniet cum, f.*—494. *terra* ed. Junt. *terræ* Venetus.—495. *inveniat* Rottend. sec. a m. pr.—498. *Di patrii, Indigetes*, distingui potest. v. Not. *Indigenæ*

NOTÆ

491 *Bis sanguine nostro Emathiam et latos Hæmi pinguescere campos*] Admissa explicatione proxime allata, sensus est facilis: Bis sanguine nostro Emathia, sive Macedonia, redundavit: primum ad Pharsalum, victo Pompeio; iterum ad Philippos, victo Bruto et Cassio. Pharsalus enim et Philippi, etsi non in Macedonia stricte sumpta; tamen in ejus confinio sunt. Vox autem illa, *bis*, in Emathiam tantum cadit; non in Hæmi campos Philippicos, ubi semel duntaxat pugnatum est: sed Hæmum præcipue signat, ut insignem recentiore plaga, nimirum clade Bruti et Cassii, quæ nuper contigerat. Quasi dicat: *Bis sanguine Romano rigata fuit Emathia, sed præsertim semel Hæmus mons*. Sic Ge. II. 192. *Pateris libamus, et auro*: id est, pateris variis, sed præcipue aureis. Sic Ge. III. 56. *Maculis insignis, et albo*: id est, maculis variis, sed præcipue albis.

498 *Dii patrii Indigetes, &c.*] Alii conjungunt, ut iidem sint patrii et Indigetes Dii: alii distinguunt: primi

melius: et Indigetes dicti, vel quia eos indigetare, id est appellare et invocare mos erat: vel quia homines fuerant; in eodem solo cum hominibus degentes; vel jam inter Deos in celo degentes; vel quia beati, nullius rei indigentes. Talis Romulus, et Æneas; quem turba Quirini Nuncupat Indigetem, temploque ariæque recepit. Ovid. M. XIV. 608. De Romulo, Æn. I. 280.

Vestaque] Geminam esse volunt, alteram Saturni matrem, quam pro terra accipiunt; de qua Ovid. Fast. VI. 300. *Stat vi terra sua, vi atando Vesta vocatur*: alteram Saturni filiam, quam virginem et ignis præsidem statuunt; ab *Idria focus*, de qua Cicero, de Nat. II. 67. Vulgo tamen utraque confunditur. Hanc volunt advectam ab Ænea inter Deos Penates, ut videbitur Æn. II. 717. ejusque sacra tradita deinde Albanis, et a Numa Pompilio illata Romam; collegio virginum instituto, quæ perpetuum ignem ad salutem imperii alebant.

Quæ Tuscum Tiberim et Romana Palatia servas,
 Hunc saltem everso juvenem succurrere sæclo 500
 Ne prohibete ! Satis jam pridem sanguine nostro
 Laomedontæ luimus perjuria Trojæ.
 Jam pridem nobis cœli te regia, Cæsar,
 Invidet, atque hominum queritur curare triumphos :
 Quippe ubi fas versum atque nefas ; tot bella per orbem,
 Tam multæ scelerum facies ; non ullus aratro 506
 Dignus honos ; squalent abductis arva colonis,
 Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem ;
 Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum ;

Romule, et Vesta mater, quæ custodis Etruscum Tiberim et Romanas arces: ne impeditæ, quominus hic adolescens subceniatur mundo ruenti. Jamdudum satis expiassimus nostro cruore perfidiam Laomedontis Trojani. Jamdudum, o Cæsar, aula Deorum dolet te esse apud nos, et indignatur te delectari mortalibus triumphis. Si quidem hic fas ac nefas confusum est: tot bella sunt per orbem, tot criminum forma: non habetur agriculturæ debitus honor: horrent agri cultoribus abreptis ad militiam, et curvæ falces cudentur in crudelem gladium: hinc Euphrates: illinc Germania

ed. Ven. *Di patriæ* Heinsius maluisse fertur.—499. *Qui frag.* Moret. Voss. et abest a Veneto.—500. *Huic* Goth. sec. a m. sec. *aceræ* Mentel. pr. a m. pr. *juvenem everso* Venetus.—501. *Nec Ven. nam pridem* ed. Ven.—502. *Laomedontæ* Voss. pr. Parrhas., e vitio sæculi. v. Burm.—503. *cæli nobis* Romanus.—505. *versumque* Franc.—506. *Jam multæ* Reg. Goth. pr. *Tum multæ* Moret. quart. *non nullus* Menag. pr. *nullus aratro Cessit honor* Serv. ad Æn. iv, 103. citat vitiose.—507. *adductis* Rottend. alter.—508. *curvantur in ensem* Franc. *formantur* Nonius Marcell. in *rigidus*, et Servius ad Æn. xii, 304.—

NOTÆ

499 *Tuscum Tiberim*] Italiæ fluvius est, Tusciam, sive Etruriam, a Latia dividens. De eo Æn. viii. 330. De *Palatiis* Romanis, Æn. ix. 9.

500 *Juvenem*] Octavianum Cæsarem, Ecl. i. De *sæclo*, supra v. 468.

502 *Laomedontæ*, &c.] Laomedon Priami pater, Trojanorum rex, cum urbem suam hactenus immunitam cingeret mœnibus: Neptunum et Apollinem, qui fabricam illam suscepant, pacta mercede fraudavit. Ideo peste et inundatione vexatus, cum ad placandos Deos, Heslonen filiam jussu oraculi marinæ exposuisset belluæ: eaque per Herculem liberata esset: equos eidem liberatori, quos promiserat, abnuitt: ideo capta urbs ab

Hercule ac direpta: Dlique complures Trojanis infesti, quorum odio Romanas quoque calamitates attribuit.

509 *Hinc movet Euphrates, illinc, &c.*] Significat bellum ab oriente, ab occidente, ab ipsa Italia imminere, a civibus vicinisque urbibus; a Parthis, quorum terminus erat Euphrates; et a Germanis: de utraque gente, Ecl. i. 63. Et vero de Parthis paulo ante triumpharat Ventidius, et adhuc adversus eos bellum movebat Antonius. *Euphrates*] Nobilis fluvius, ex Armeniæ montibus ortus: Mesopotamiam deinde, Nili instar, inundatione fecundans: denique cum Tigride conjunctus, in Persicum sinum influit,

Vicinæ ruptis inter se legibus urbes 510
 Arma ferunt; sævit toto Mars impius orbe :
 Ut, cum carceribus sese effudere quadrigæ,
 Addunt in spatia, et, frustra retinacula tendens,
 Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

parat bellum : urbes finitima violatis fœderibus capiunt arma invicem : Mars scelestus furit toto orbe. Veluti cum quadrigæ eruperunt e septis, per spatium circi, et auriga incassum adducens habenas abripitur ab equis, nec equi obtemperant habenis.

510. *Vicinæ inter se ruptis jam legibus* duo Moret. et Menag. pr., necnon Cantabrig.—511. *tota Mars improbus urbe* duo Mss. apud Serv. ad Eclog. iv, 13. *una urbe* unus ap. eund. ib. *secum aberratum* Goth. pr.—513. *Addunt in spatia* Burmannus revocavit, cum Heins. in *spatio* prætulisset. *Addunt in spatia* erat lectio Aldd. et ex his profectarum; *Addunt se in spatia* Egnat. Commel. Steph. Pulm., et ex his vulgatæ; ita et multi codd., etiam Arundel. et uterque Gothanus; et sic legitur in edd. Quintil. Inst. Or. viii, 3, 78. At multi codd. *se* omittunt, ut Heins. et Pierius de suo Mediceo, Romano, atque aliis testantur; quatuor alii a Burmanno, inter quos Reginus, quinque a Martino et in ed. Cuningh., e qua et ipsa exulat *se*, edd. 1474 et 1476 laudantur. Pro hac lectione militat Silius xvi, 372, *In spatia addcebant*, ubi tamen vetustæ membranæ in *spatio* habent, quod etiam Drackenb. vulgavit. Jam in nostro loco Medic. et God. habent scriptum *Addunt spatia*: nisi quod in Medic. in et a supra sunt ascripta. Ita etiam in Mss. nonnullis ap. Quintil. viii, 3, 78, legitur. Erat itaque pertenuis auctoritas, qua Heins. nixus *Addunt se in spatia* reponebat; gravior alterius lectionis *Addunt in spatia*: ut *se* suppleatur ex antec., ut *Æn.* i, 440, *Infert se—miscetque viris*. Vel ut absolute ponatur *Addunt*, ut fit in aliis, pro *Addunt se*. Hæc forte melius expediunt rem, quam quæ cumulata sunt ab Heinsio. De ceteris vid. Not.

NOTE

513 *Ut, cum carceribus, &c.*] Septis, quod impellantur et agantur simul, sive repagulis, quibus continebantur quasi *quadrigæ*: ut recentioribus equi ad cursum parati. *Quadrigæ* magis placet. De illo equestri decursu, ludisque Circensibus, *Æn.* v. 288. Quatuor equi simul juncti, dicti: vel quod sub eodem iugo sint, quasi *quadrijugæ*, ut est apud Gell. l. ii. vel

GEORGICON

AD

C. CILNIUM MÆCENATEM.

LIBER II.

ARGUMENTUM.

HABET hic liber de plantatione partes septem. I. Modos omnes producendarum arborum, tam ex natura, quam ex arte. II. Varias earum species, et quo singulæ modo tractandæ sint, naturali, an artificioso. III. Quibus singulæ locis felicius proveniant: ubi excurritur in laudes Italici soli. IV. Artem discernendæ naturæ cujusque soli. V. Culturam vitis. VI. Culturam oleæ, et aliarum aliquot arborum. VII. Epilogum de vitæ rusticæ felicitate.

HACTENUS arborum cultus et sidera cœli;
Nunc te, Bacche, canam, necnon sylvestria tecum

Huc usque locutus sum de cultura agrorum, deque signis cœlestibus: jam loquar

1. Deerat hic versus in Zulich., scilicet ut sæpe primi versus, a chrysographis supplendi. A Gesnero in Thesagro LL. voc. *hactenus* inter loca, quibus illud adverbium temporis esse interdum videri possit, affertur hic versus et subjicitur: "Sed primus versus abest plane in MS." Verum codex ille Zulichem. in Virgilio tantæ auctoritatis non est. Tum vero in utraque lingua adverbia loci et temporis inter se permutantur. Et h. l. *Hactenus* et *Nunc* proprie posita sunt de loco: verum temporis notio ei ipsi subest.—

NOTÆ

2 *Nunc te, Bacche, &c.*] Argumenta *olivæ*, vel fructum, vel propaginem proponit hujus libri præcipua. Per *Bacchum*, vinum intelligit: per *prolem* *olearum*: per *virgulta*, generatim sylvestres omnes arbores.

Virgulta, et prolem tarde crescentis olivæ.
 Huc, pater o Lenæe; tuis hic omnia plena
 Muneribus; tibi pampineo gravidus autumnno 5
 Floret ager, spumat plenis vindemia labris;
 Huc, pater o Lenæe, veni; nudataque musto
 Tinge novo mecum dereptis crura cothurnis.
 Principio arboribus varia est natura creandis:
 Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ 10

de te, o Bacche: et de sylcestribus arbusculis tecum, deque sobole oleæ lente crescentis. Huc adsis, o Bacche pater: hic omnia repleta sunt tuis donis: ager floret tibi, onustus pampinis autumnalibus: vindemia spumat plenis vasis. Huc adsis, o pater Bacche; et mecum tinge novo vino suras nudas detractis calceamentis. Primo natura diversa est in producendis arboribus. Aliæ enim, nullis hominibus per artem

~~~~~

4. Nunc p. unus Mead., ut et v. 7. tuis hæc o. It. a Cerda editum. sunt in unum Arundel. ex glossa migravit, ut et in Voss. apud Burm.—
 8. dereptis ab Heinsio bene emendatum. direptis vulgo.—10. Atque alia

NOTE

3 *Tarde crescentis olivæ*] Oliva tam tarde crescit, ut per ducentos annos crescere a quibusdam dicatur: tam tarde fructum olim tulit, ut ex Plin. l. xv. c. 1. *Hesiodus negaverit oleæ autorem fructum ex ea percepisse quemquam*: sua tamen ætate baccas secundo anno decerpi, ait idem Plinius. Hinc dicta Græcis *ὀλῆτορος* sero genita, *ὀλῆτορος* sero fructum ferens.

4 *Pater o Lenæe*] Invocatio Bacchi solius: quia præcipuum hoc libro studium impendit in vinearum cultu præscribendo. *Lenæus*, Bacchi nomen: non a *leniēda* mente, ut Donatus putat: sed a *Λυδοίς* torcular. At *Pater*, licet de omnibus Diis communiter, tamen de Baccho præsertim dicitur. Ita Velleius, de M. Antonio, l. 11. *Cum curru velut Liber pater rectus esset Alexandriæ*. Horat. Epist. 11. 1. 5. *Romulus, et Liber pater, et cum Castore Pollux*. De Baccho, ejusque insignibus, Ecl. v. 29. 69.

5 *Pampineo gravidus autumnno, &c.*] *Diomedes cæilem* vocat hunc versum,

quod in quinta sede iambum pro spondæo habeat.

6 *Floret ager*] Vites autumnno non florent: adeoque hic *florere*, non proprium, sed metaphoricum est. Sic *Æn.* vii. 804. *florentes ære catervas*. Lucret. l. v. *floret mare navibus*, id est, *abundat, gaudet, &c.*

Labris] *Labrum* vasis genus, in quo lavabant, quasi *lavabrum*.

7 *Musto Tinge novo*] Redundat hic novo, juxta aliquos. *Mustum* enim sine addito vinum novum est, imo novum simpliciter, ut scribit Nonius, citaturque in illa significatione ex Nævio *virgo musta*: ex Catone Censorio, *agna musta*: pro quo magis placuit Plinio: *musteum piper, musteus caseus*: Plinius junior, *musteus liber*, id est, *novus, recens*. De *cothurnis*, Ecl. vii. 32.

9 *Principio arboribus*] 1. PARS. De modis quibus arbores procreantur, tam a natura, quam ab arte. A natura tribus modis oriuntur, sponte sua, semine fortuito, et radice: semine, inquam,

Sponte sua veniunt, camposque et flumina late
 Curva tenent: ut molle siler, lentæque genestæ,
 Populus) et glauca calentia) fronde salicta.
 Pars autem posito surgunt de semine: ut altæ
 Castaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet 15
 Æsculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
 Pullulat ab radice aliis densissima sylva:
 Ut cerasis ulmisque; etiam Parnassia laurus

compellentibus, ipsæ ultro nascuntur, et late occupant agros, et amnes flexuosos: ut siler tenerum, et genestæ flexibiles, et populus, et salices albescentes foliis virentibus. Alia vero oriuntur ex jacto semine: ut castaneæ sublimis: et æsculus, quæ maxima in sylvis frondescit ad honorem Jovis: et quercus, quæ existimata sunt a Graeciis oracula. Alia emittunt a radice spississimam multitudinem ramorum: ut cerasi,

*****

Goth. pr.—11. *que abest a Zulich.*—12. *et molle Franc. lateque Mentel.* pr. a m. pr. *genestæ* scripturam in scriptis plerisque invenit Heinsius. Vulgo *genista*, quod tamen etiam in Medic. et Rom. occurrit.—14. *surgant Ven. surgunt posito Zulich.*—15. *frondent* legebat Reiskius, ut sint, nemora quæ omnium frondent maxima, scil. æsculus et quercus. Nec male sic locus constitutus esset: *Castaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondent, Æsculus atque—quercus.*—16. *Esculus* alii. Damnat scripturam Heins. *atque alte* Erf. forte pro, *altæ.* *Grais* in multis scribitur.—17. *a radice Ven.* et Moret. quart. vide lib. 1, 20.—18. *et jam* Gudian. cum aliis.—21. *tirent*

NOTE

fortuito; est enim quædam seminata, quæ ad artem etiam pertinet. Ab arte quot modis oriantur, vide v. 22.

13 *Siler, lentæque genestæ]* Siler, frutex humilis et lentus, *du siler:* ut et *genista, du genêt.*

13 *Populus]* *peuplier.* Tria hujus generis: ex Plinio l. xvi. c. 23. *alba, nigra, et quæ Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima. Alba folio bicolor superne candicans, inferiore parce viridi.* Imo contra, inferne candicans, superne viridis, ut notat Matthioli. Causam duplicis hujus coloris repetere ex Ecl. vii. 61.

Glauca calentia fronde salicta] Loca arboribus consita dixit, pro ipsis arboribus; *salicta* vel *saliceta*, pro *salicibus, salices.* Multiplex earum species: præcipua *alba* quæ validioribus assurgit ramis: et quemadmodum

populus, foliis hinc virentibus, inde albescentibus notabilis est. Reliquæ gracilioribus virgis fere constant, et inter vimina recensentur, *œiers.*

15 *Castaneæ]* *Chataigniers.* Æsculus, arbor glandifera, frequens in Dodonæo nemore, quod Jovi dicatum est; quidam cum fago confundunt. Ecl. i. 1. De quercubus ejus nemoris, e quibus oracula repeti solebant, Ecl. ix, 13.

18 *Cerasis, ulmisque]* *Cerasus, cérisier* arbor ex Cerasunte, urbe Cappadociæ maritima, deportata primo Romam a L. Lucullo, et in ejusdem de Mithridate Ponti rege triumpho circumlata. Scite autem notat Casaubonus in Athenæum, non arbori nomen ab urbe; sed urbi potius ab arborum ejusmodi multitudine inditum esse: ut et aliis compluribus locis. Sic enim *Rhamnus, untia*, vicus in Attica,

Parva sub ingenti matris se subijcit umbra.
 Hos Natura modos primum dedit; his genus omne 20
 Sylvarum fruticumque viret nemorumque sacrorum.
 Sunt alii, quos ipse via sibi reperit usus.
 Hic plantas tenero abscondens de corpore matrum
 Deposuit sulcis; hic stirpes obruit arvo,
 Quadrifidasque sudes et acuto robore valles; 25
 Sylvarumque aliae pressos propaginis arcus
 Expectant, et viva sua plantaria terra;

et ubi: *laurus* etiam *Apollinea* parva, atollit se sub grandi umbraculo matris suae. *Natura* primo suppeditavit tres illos modos, quibus vireat omne genus sylvarum, et virgultorum, et lucorum sacrorum. Sunt alii modi, quos ipsa experientia sibi invenit certa ratione. Hic avellens ramulos et trunco tenero matrum, committit eos fossulis. Iste sepeit terra radices, et perticas flassas in quatuor partes, et palos truncos acuminato. Aliae arbores desiderant ad propagationem palmites arcuatos deprimi,

Goth. pr.—22. *Sunt alii* quos etiam Medic. a pr. manu, sed a sec. aliae quas; nt ex Foggino colligas. Eo tendit emendatio Scalgeri: *Sunt aliae* quas ipse vias sibi repperit usus; et Heinsius etiam argutius: *Sunt aliae* quas ipse vias e. Kingius ap. Martin. app. emendabat: *Sunt alii* (modo) quos ipse vias sibi. *Sunt alii* quos ipse vias Venetus et Pierii Longob., quod Pierio et Heinsio vennata videbatur appositione dictum. *Sunt alii* Mentel. sec. a m. pr. *Sunt alii* quos ipse vias in Gudiano vidi a m. pr. Sed bene vulgatam defendebat Burmannus. conf. Burmannus Sec. ad Anthol. Lat. pag. 527.—23. *Hic plantas teneras abscindens corpore m. nnu* Arundel. *abscidens* reposuit Heins. codicum aliquot auctoritate. *abaciadens* vulgo scribitur; ita tamen et Medic. Omnino ex hac varietate nihil inferre licet, cum perpetua sint librorum ludibria in *abacisus*, *abacissus* et sic in similibus. *tenerum* Goth. pr. At tenerior arboris pars est eadem illa, qua stolo propullulat.—26. *alii* Leid.—26. 27. *flexos p. a. Nexa* (Steph. edit. *Nec se*) spectant codices quidam apud Servium ad *Æn.* iv, 231.—

NOTE

a *rhamnis*; *Achradus*, *untis*, Atticæ tribus, ab *ἐχρὰς*, *ἄδος*, quæ *pyrus sylvestris* est; *Selinus*, *untis*, in Sicilia, itemque in Cilicia, a *σέλινος* apium. *Ulmus* arbor nota, *orme*. *Laurus*, *Ecl.* ii. 54. *Parnassia*, quia frequens in Parnasso, vel quia in tutela est Apollinis, cui sacer Parnassus.

21 *Fruticum*] Frutices, quæ et *virgula*: sunt ea quæ statim a radice se in ramos, ac veluti virgulae effundunt, et nunquam arborescunt. Modis naturæ sunt, inter arbores, et herbas sive olera: quæ vero propius ad herbas accedunt, vocantur a Plinio *suffrutices*.

22 *Sunt alii*] Modos enumerat septem, quibus arbores per artem proveniunt.

23 *Hic plantas, &c.*] i. Modus *Avulsio*: qua stolones, les *rejetens*, una cum fibris et radicalis, e stirpe aut corpore arboris abscinduntur, et sulcis sive scrobibus mandantur.

24 *Hic stirpes*] ii. Modus, *Defessio* stirpium, id est, imi et crassioris trunci cum radicibus, des *ouches*.

25 *Quadrifidasque sudes et, &c.*] iii. Modus. *Infessio* palorum, sive in quatuor partes, sive in acumen incisorum, des *pieux*. *Robore*] Hic truncum ipsum pali significat, qua parte

Nil radicis egent aliæ; summumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.

Quin et caudicibus sectis (mirabile dictu) 30

Truditur e sicco radix oleagina ligno.

Et sæpe alterius ramos impune videmus

Vertere in alterius; mutatamque insita mala

Ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.

Quare agite o, proprios generatim discite cultus, 35

et plantas vivas in propria terra defodi. *Alia non indigent radice, et amputator non timet reddens terræ committere summum fastigium rami; præterea ex sicco stipite oleæ, ramis circumcisis, emittitur radix oleacea, quod mirum est dictu. Et sæpe cernimus ramos unius arboris sine damno mutari in ramos alterius, et pyrum transformatam producere mala sibi insita, et dura corna rubescere in pruno arbore. Agite igitur, o coloni: diacite culturam singulis generibus congruam, et mansuefa-*

28. *putatum* fragm. Moret.—31. *ex sicco* volebat Pontedera Antiqq. p. 153 et in Script. R. R. p. 1297, antique pro *secto*. At v. Not.—32. *At sæpe* Menag. et Zurich.—33. *mutata* tres. *Vertere in alterius naturam, atque insita* conjiciebat Heinians. Inf. 50 tamen hæc—*scrobibus mandet mutata* eodem modo dicta sunt.—35. *o* abest a Medic.—36. *cultusque feros* laudant Schol. Horat. Cruqu.

NOTE

durior est: sic enim Plin. l. xvii. 17. *Ramo seruntur et punicæ, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius excavato. Alibi aliud est robur.* Ge. l. 102.

26 *Sylvarumque aliæ, &c.*] iv. Modus. *Propagatio*, quæ præsertim in vitibus usui est, *provigner*. Cum palmites e trunco in terram arcuatim inflectuntur, evaduntque novas in plantas: quæ *nas*, id est, propria nativæque *terre* deinde pullulant; et *vires* dicuntur, quia non reciduntur e matris corpore, sed ei semper adherent. *Propago*] est palmes ille inflexus, quo vitis propagatur et multiplicatur, *provia*.

28 *Nil radice, &c.*] v. Modus. *Infectio summi aurculi*, sive taleæ e cacumine rami amputatæ, quæ absque radice crescit et virescit.

30 *Quin et, &c.*] vi. Modus. *Infectio circumsecti stipitis*, qui non acuminatus, non e cacumine decius, ut in tertio quartoque modo dictum est;

sed præcisus ab utraque parte, et ramulis undecumque spoliatus, radicem ex sese progignit. *Caudex* in arboribus, idem est, quod *caulis* in herbis: nempe id, quod e terra simplex assurgit, ex quo rami et folia circum erumpunt, *la tige*.

32 *Et sæpe alterius, &c.*] vii. Modus. *Institutio*, cum surculus unius arboris alteri immittitur, quæ quasi in ejus naturam transit: *enter*. De ea fusius infra v. 73. *Vertere*] Id est, vertere se, ut Ge. iii. 365. in *glaciem vertere lacuna*: id est, verterunt se. Et Æn. i. 106. *tum prora avertit*: id est, avertit se. Et Æn. ii. 229. *novus per pectora cunctis Insinuat pavor*: id est, insinuat se.

34 *Prunis... rubescere corna*] *Cornum*, fractus est; *cornus*, arbor, *cornouiller*. Sensus ambiguus: vel enim dicit, corna insita rubescere in prunis arboribus: vel cornos arbores rubescere prunis insitis; quo sensu ultimo, non *cornæ*, sed *corni*, dicendum fuisset.

Agricolæ, fructusque feros mollite colendo;
 Neu segnes jaceant terræ. Juvat Ismara Baccho
 Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum.
 Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
 O decus, o famæ merito pars maxima nostræ, 40
 Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.

cito per cultum fructus sylvestres. Cavete vero ne terræ sint inutiles: prodent Ismarum ritibus implere, et tegere oleis magnum Taburnum. Tu quoque face mihi, o Mæcenas, vere ornamentum et pars maxima famæ meæ: et persequere mecum sus-

-----

Sat. II, 2, 66 et Macrob. Sat. VI, 6, ubi etiam *mollire*, male.—37. *Ne Menag.* Miror neminem tentare: *jucet!* *ra' Ismara* (*Isma*) etiam Propert. III, 10, 25 de Ulyssæ: *Cicum mons, Ismara*.—38. *Taburnum* Goth. pr.—39. *inceptum una Franc.* *discurre* alter Rottend.—40. *O patriæ* Moreti sec. a m. pr. *O deus et pars maxima nostri* in codd. aliquot Pierii et a m. sec. Erf.—41. *volens* Leid., quod Burm. verum esse putat, atque etiam, ut nunc video, Reiskins. cf. Heins. ad *Æn.* v, 219. Ovid. Met. II, 128. At poëtis non minus solenne *rolare* de navibus. Scilicet, si hic *volens* communis lectio fuisset, tum aliquis *volans* elegante conjectura emendasset. Ita enim fere mos virorum doctorum

NOTE

Sed interdum Virgilius fructum sumit pro arbore: ut inferius v. 426. *poma* usurpat, non *pomos*.

36 *Fructusque feros*] Plinius I. XVII. c. 10. de plantis: *mansuescunt tractatu, ceu fera*.

37 *Juvat Ismara, &c.*] *Ismarum* et *Taburnum* pro quibuslibet montibus accipit. *Ismarus*, plurali neutro *Ismara*, in maritima Thraciæ regione mons, non procul ab ostiis Hebri. Regionis incolæ Cicones ab Homero appellantur: ipsa regio, percelebris vino: quo Ulysses Polyphemum Cyclopem inebriasce narratur *Odys.* IX. 197.

38 *Taburnum*] *Taburnus* mons Campaniæ in confinio Samnii, inter Capuam et Nolam, ferax oleis, hodie *Taburo*.

39 *Decurre laborem*] Plerique omnes allegoriam hanc a circo repetunt, in quo citatis equis decurrebatur: confirmantque suam sententiam his postremis libri hujus versibus. *Sed jam tempus equum fumantia solvere colla, &c.* Ego a navigatione repeto, ut et

cetera quæ sequuntur. Et vero verbum *decurro*, etiam aquis inservit: apud Catul. LXV. 6. *Ausi sunt vada sales cito decurrere puppi.* *Æn.* v. 212. *Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.*

41 *Pelagoque volans, &c.*] Antea rogaverat Mæcenatem, ut secum laborem susciperet: mox idem iterat per allegoriam, invitando, ut secum naviget. Soleanne est autem vetustis scriptoribus, grave quodlibet inceptum per navigationem explicare: quod Galli quoque familiari sermone usurpamus, *s'embarquer*, id est, negotium aliquod suscipere. *Volans*] id est, *navigans*: mutua est enim metaphora inter volatum, et natatum, aut navigationem. Sic *Æn.* v. 219. de navi Mnesthei: *sic illum fert impetus ipse volantem.* Et *Æn.* VI. 16. de volatu Dædali, *Insuetum per iter gelidas enavit ad Arcos.* Et ibid. v. 18. *tibi, Phæbe, sacrauit Remigium alarum.* Et Ge. IV. 59. de apibus. *Nare per aestatem liquidam suspensis agmen.*

Non ego cuncta meis amplecti versibus opto;
 Non, mihi si linguae centum sint, oraque centum,
 Ferrea vox; ades, et primi lege littoris oram.
 In manibus terræ; non hic te carmine ficto, 45
 Atque per ambages et longa exorsa, tenebo.
 Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,

ceptum opus: et navigans pande vela mari aperto. Non ego cupio comprehendere omnia meis carminibus. Non, si haberem centum linguas, et centum ora, et vocem ferream: fave mihi, et rade oram proximi littoris. Terra est in propinquo: non hic morabor te poemate fabuloso, per circuitus et exordia proluxa. Quæ arbores ultro

ferre solet. *petenti* Goth. pr.—43. *orare* Zulich.—43—44. Repetuntur *Æn.* vi, 625. 626. *Ænea* vox inutili emendatione reponitur ex Homericis. Erat, puto, poetæ liberum, alterutrum ponere. cf. Burm. Mox *littoris undam* ed. Junt. *primum* Regius Martini.—47. *auras*, quod inde ab Aldo in edd. superioribus erat, a Pulmanno in *oras* mutatum, iterum revocavit Heins. sic Medic. a sec. m. cum Gudiano, et ceteri ad unum omnes. Ad idem Medic. *Æn.* vii, 660, constanter habet *luminis oras*, quod Heinsius retinuit. In edd. erat *oras*, quod Cerda c. Gifanio tuetur. Ambiguitatem ex antiqua pronuntiatione perfectam vix plane tollas. Sufficit, formulam ab Ennio et Lucretio poetæ nostro quasi in manus fuisse traditam; jam cum iidem in *ætheris auras, aeris auras*, aut simpliciter in *auras* sæpius usurpent (v. Burm. h. l.), firmari forte hinc potest et illud: in *luminis auras*. Ductum videri potest ex *φάος ἀδρμῆ*, v. c. Callim. in Di. 117. *auri aura* *Æn.* vi, 204, ubi cf. not. Priscian. Perieg. 1620 *aura viridis quæ splendet Iaspis*. Ne tamen in loquendi more argueris, eamque e physica subtiliore ductam pates, hoc tene: aura adductum ad suos sensus odorem, etiam lumen, bene videbant veteres; hinc auram luminosam, et pro ea auram luminis dixere; sic auram ætheris, pro aura ætherea, et hoc pro æthere. Laudatur ex Iliad. N. 837. *Ἥχῃ δ' ἀμφοτέρωθεν ἰκεῖν ἀθέρα καὶ Διὸς ἀβύσσον*, ubi Barnesii conjectura *ἀέλας* hoc ipso Latinorum poetarum vocabulo

NOTE

44 *Primi lege littoris oram*] Ne te, o Mæcenas, alto mari committas; sed lege tantum, id est, stringe terrarum littora. Tamen cum antea dixerit *potago da vela patenti*, videtur quibusdam hic secum pugnare Virgilius. Alii agnoscunt hic figuram, quæ *correctio* dicitur, quasi dicat: *Expandere vela in altum. Quamquam non omnia dicam, sed summa tantum capita; itaque lege duntaxat littus*. Ego neque correctionem, neque pugnam hic agnoscō: *patens* enim mare, hic non altum et longe semotum littoribus mare significat; sed hunc habet sensum: *Naviga dum mare patet et apertum est, non clausum ventis*: id est: *Aspira mihi,*

dum vena fluit, dum scribere incipio: et lege littus terrarum, &c.

45 *In manibus terræ*] Servius explicat: In facili et in promptu est terræ, ruris, descriptio; de cujus cultu scribimus: *πρόχειρον* enim Græcis facile est. Alii melius: Non recedemus a terra inter navigandam: legemus tantum littora: terræ semper erunt in propinquo, et velut in potestate ac manibus nostris. Sic *Æn.* ix. 132. *Terra autem in manibus nostris*.

47 *Sponte sua, &c.*] Jam relegit singulos modos: docetque quid casusque sit proprium: tam admomet, artificiales modi quibus arboribus con-

Infœcunda quidem, sed læta et fortia surgunt.
 Quippe solo natura subest. Tamen hæc quoque, si quis
 Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis, 50
 Exuerint sylvestrem animum; cultuque frequenti
 In quascumque voces artes haud tarda sequentur.
 Necnon et sterilis, quæ stirpibus exit ab imis,
 Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
 Nunc altæ frondes et rami matris opacant, 55
 Crescentique adimunt foetus, uruntque ferentem.

Jam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos,
 Tarda venit, seris factura nepotibus umbram;
 Pomaque degenerant succos oblita priores;

erigunt se in aërem, oriuntur quidem steriles, sed amplæ et robustæ: quia vis nativæ inest terræ. Attamen si aliquis etiam immittat his surculos aliarum, aut has translatas committat fossis præparatis, deponent naturalem asperitatem; et per assiduam culturam, quocumque artificiali modo tractaveris, parebunt celeriter. Pariter illa quæ surgit sterilis e radice, idem faciet; si disponatur per campos potentes: nunc alta folia et rami matris inumbrant eam, et absumunt fructus surgenti, et enecant ferentem fructus. Quæ autem arbor extulit se e semine projecto, lente crecit, sero datura umbram posteris: et fructus ejus degenerant, amisso priore sapore: et vitio

*****

refelli potest.—49. *soli* Mentel. pr. a m. pr. et tert. a m. sec. interpolatum ad vulgarem loquendi modum. *hoc quoque* Ven.—50. *at* Menag. et Parrhas. *mandata* Moret. sec. *mandet multa arte subactis* Reiskius conjiciebat. At v. 53 *mutatamque insita mala Ferre pirum.* at etiam Voss. recepit, et tanquam verius ex ipsa rei et artis indole declaravit: nam sola translatione non potest mitescere surculus, nisi insitio accesserit. Siquid video, assentiendum ei est.—51. *culto que* Gud. a m. pr.—52. *Ad quascumque* fragm. Moret. *voles* Medic. et Gud. a m. sec. Sic et codd. ap. Pierium, nec non *velis*; sed doctius alterum. cf. Burm. *sequuntur* Moret. pr. *sequuntur* sec.—54. *faciat* Medic. a m. pr. et Gud. *disjecta* ed. Ven.—56. *Crescentique* quinque, cum Goth. sec. a m. sec. et *Crescentesque* quatuor apud Burmann. hoc etiam Regius et Cantabrig. habebant.—57. *Nam* Gud. et tres alii ap. Burm. duo ap. Martin. et vett. edd. *Namque* uterque Goth.—59. *fucos* Toll. *prioris* Mentel. et Leid.—60.

NOTE

veniant; quemadmodum antea de naturalibus monuerat, v. 12.

49 *Solo natura subest*] Solum Turnebus explicat, pedem seu radicem arboris: cujus natura vividior est in sylvestribus, ad eliciendum succum. Alii de *terra* ipsa explicant, cui nativa vis inest; eaque veluti fortior ad sylvestres arbores, quam ad sativas sustentandas. De *solo*, sub utraque

significatione, *terra* et *pedis*, Ecl. vi. 35.

50 *Inserat*] Id est, per insitionem in alium truncum transferat, inquit Ascensius. Male: non enim arbor sylvestris alteri tranco, sed arbori sylvestri surculus ex altero trunco fecundiora imponitur. Quippe *inserere arbores*, non est duntaxat, eam alteri inserere; sed etiam, eam insitione altiorius perficere: sic Plin. l. xvii. 17.

Et turpes avibus prædam fert uva racemos. 60
 Scilicet omnibus est labor impendendus; et omnes
 Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ.
 Sed truncis oleæ melius, propagine vites
 Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus;
 Plantis et duræ coryli nascuntur, et ingens 65

gerit viles racemos, qui sunt præda avium. Nempe cura est adhibenda erga omnes, et omnes redigendæ sunt in ordinem, et subigendæ magno sumtu. At olea melius ex caudicibus, vites per propaginem proveniunt, myrtus Veneris e crassis palis. Oriuntur e stirpibus duræ coryli, et magna fraxinus; et populus arbor umbrifera,

uva Menag.—61. imponendus laudat Philarg. ad v. 288, male.—62. magna mercede Franc. v. ad Tibull. i, 1, 2.—64. et Paphia Ven. Respondent melius Paphia unus Arundel. e glossa inter lineas.—65. et duræ Medic. et ceteri fere omnes ap. Heins. sicque Aldd. et hinc profectæ. Alii, in quibus Goth. sec., *eduræ*, quod ille præferebat, ut esset valde duræ, ut Ge. iv, 185. Eadem varietas apud Servium, Pierium, Martinum. Reiskius divellebat: *Plantis e vel ex, duræ. Eduræ* inter editas habent Egnat. Commelin. Fabric. Pulmann., et hinc vulgatæ. At recte revocavit alteram lectionem Burmannus. Nam sententia requirit, ut continua sit oratio: *Et coryli nascuntur melius plantis. na-*

NOTE

Corellius insecvit castaneam suo metipsum surculo.

60 *Uva racemos*] Aut hic *uva*, pro *vite*; aut *racemus*, pro *acinis uvæ*, ponitur. Namque, ut admonet Taubmannus: *uva*, *racemus*, et *botrus*, idem plane; scilicet totus ipse fructus vitis: partes ejus sunt *acini*, sive *grana*: partes *acini*; *folliculus*, sive *cutis*; *succus*, *caro*, et *nucleus*.

62 *Multa mercede*] Vel multo labore, vel multo sumtu.

63 *Sed truncis oleæ, &c.*] Docet quo singulæ modo melius arbores per artem tractandæ sint. I. *Truncis oleæ*: id est, caudicibus undecumque sectis, qui sextus est modus, supra v. 30. *Quin et caudicibus, &c.* *Truditur e sicco radix oleagina ligno.* II. *Propagine vites*; qui quartus est modus, v. 26. *Alia proceras propaginis arcus, &c.* III. *Solido de robore myrtus*: id est, palo acuminato; qui tertius est modus, v. 25. *Et acuto robore callos.* Et vero sic Plin. l. XVII. 17. *Rame struntur et pænica, item myrtus,*

longitudine trium pedum, trunco prius exacuto. Robur est ipsa pars trunci sive rami durior, ut diximus v. 25. iv. et v. Plantis et duræ coryli, &c. Id est, vel stolonibus, vel stirpibus; qui primus et secundus modus est, v. 23. *Hic plantas tenero abscedens, &c.* VI. *Inseritur vero et factu nucis arbutus*: id est, nux arbuto insita melius succedit. *Arbutus, arboisier.* Ecl. III. 82. Unus e septem modis superest, nempe *decacuminatio*, sive *talea*: cujus usum non attulit, quia fere convenit vel cum tertio modo vel cum sexto.

64 *Paphia*] *Veneris*: a *Papho*, urbe in insula Cypro, ubi insigniter colebatur. Cur *myrtus* sit dicata *Veneri*, Ecl. VII. 62.

65 *Et duræ coryli*] *Nuces avellanae, coudriera.* Alii *eduræ*, id est valde duræ; littera enim e vocabulis præfixa, aliquando auget, ut hic, et apud Ovid. in Arte, *Nec tamen edure, quod petit illa, nega.* Aliquando minuit, ut infra, v. 78. *Enodes trunci*, id est, nodo carentes.

Fraxinus, Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
 Chaonique patris glandes; etiam ardua palma
 Nascitur, et casus abies visura marinos.
 Inseritur vero et foetu nucis arbutus horrida;
 Et steriles platani malos gessere valentes;
 Castaneæ fagus, ornusque incanuit albo

70

ex qua Hercules corona fuit; et quercus Jovis Dodonæi: oritur etiam sic alta palma
 et abies quæ expertura est pericula maris. Arbutus autem horrida inseritur sur-
 culo nucis: et platani infæcunda tulerunt malos robustas: fagus fuit alba flore casta-

~~~~~

centur Arandel. unus.—66. que abest a Leid. uno. arbos frondosa Goth. pr.—
 67. In illo Chaonii patris possit subtimidus aliquis hæreret, cum absolute qui-
 dem pater sæpius, vix vero cum gentili aliquo nomine dicatur, pater Dodonæus,
 Olympius, Idæus; cui rei parata medicina foret: Chaoniaque patris glandes.
 Sed Æn. viii, 454 pater Lemnius de Vulcano. et jam Gnd. cum tribus aliis et
 utroque Mead., ut v. 18. et ardua Toll. planta Franc.—69. Inseritur vero et
 nucis arbutus horrida fætu Medic. a m. pr. Ita plane Gudianus et Goth. sec.,
 nisi quod ille ex nucis. Utrumque ab eo, qui versui metuebat, interpolatum.
 arbutus horrens Rottend. alter, Zulich. et tres Martini, ut jam Servius male
 quosdam legere ait. et fætu (pro vulgari fætu) recte repositum a Burmanno,
 ut sex libri apud Heins. cum uno Arandel. et Goth. sec. pro ex fætu—71. Jam
 veteres h. l. tentarunt. vid. Serviana, Philargyr. et Pierium. Scaliger in
 Proleg. ad Manil. legebat Castaneas fagus antique, pro, fagi, gessere; quod
 Cerda amplexus est et Cunningham. Heins. fagos Græca forma accipiebat pro
 fagus. Alii interpungere: Inseritur—et steriles platani malis: gessere valentes
 Castaneæ fagos. Pro scopulo, cui impingerent, fuit ambigua structura. Vulgo
 legerunt et junxerunt verba Et castaneæ fagos cum antecedentibus, ut subin-
 telligatur gessere. Ita vero fagus insita esset castaneæ: Mira res, quam nemo
 facile probet. Martinus, cujus septem codd. in Castaneæ fagos consentiebant,
 cum castaneæ inter obvios et viles fructus fuerint in Italia, fagineæ contra
 glandes pro dulcibus habitæ, non dubitat has castaneis inseri potuisse atque
 adeo vulgatam lectionem et structuram sequitur, quæ in Aldd. pr. et sec. et
 hinc profectis occurrit, cum Egnat. et aliis. Meliorem lectionem dedit Nan-
 ger. in Ald. tert. Castaneæ fagus, ornusque. Ut sententia a superiore versu sit
 disjuncta, utque fagus incanuit flore castaneæ jungatur. Mirari licet, editores
 eum iterum deseruisse. Legitur hoc idem in Mentel. pr. a m. sec. et in Goth.
 sec. Mihi fagus a poeta positum, sed a Grammaticis ex inani metu, ne syl-
 laba brevis metrum solveret, in fagos mutatum hocque ad antecedentia retra-

NOTE

66 Fraxinus] Frêne. Herculeæ-
 que arbos, &c.] Populus, peuplier: de
 qua, et Herculis corona, Ecl. vii. 61.

67 Chaonique patris glandes] Quer-
 cus, dicata Jovi, in nemore Chaonio,
 sive Dodonæo, Ecl. ix. 13.

68 Abies] Sapin. Cujus aliqua
 species apta navibus: unde ipsi quasi
 sensum tribuit, ad videnda maris pe-
 ricula.

69 Arbutus] Arboisier, Ecl. iii.
 82. Horrida, quia raris est foliis, et
 versus ultima syllaba cum sequente
 versu eliditur. Fætu nucis] Surculo,
 vel gemma e nucis decerpta.

70 Steriles platani malos, &c.] Pla-
 tanus, un plane: arbor umbræ tantum
 opacitate, et foliorum amplitudine
 utilis. Malus, un pommier.

71 Castaneæ fagus] Vulgo legitur:

Flore pyri, glandemque sues fregere sub ulmis.

Nec modus inserere atque oculos imponere simplex.

Nam, qua se medio trudent de cortice gemmæ,

Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso

75

nea, et ornus candido flore pyri: et porci comederunt glandes sub ulmis. Nec una et eadem res est, inserere, et inoculare. Nam qua parte oculi arborum emittunt se e

ctum esse videtur. Vix dici potest, quot poetarum loca corrupta sint ab iis, qui non videbant, cæsura ac tono omnem syllabam produci posse. Castaneas autem inseri aliis solitas e Plinio docere possum XVII, 10, 10 *Omnia autem hæc* (de satione egerat) *tarda proventu ac degenerantia et insito restituenda. Interdum etiam castaneæ*, sc. ut ex proveniant lätius, inserendæ sunt: ut h. l. fago, h. quercui esculentæ. Reiskins *ficus* rō *fagus* substituēbat. Mox *incanduit*, Moret. ser. et a m. sec. Erf. *que* abest a Ven.—72. *glandesque* Gud. et quatuor alii, et duo Martini. Plin. xv, 15, s. 17 *cerasum* pro glandibus laudat, memoriæ lapsu. *sues legere* Moret. pr. male. vid. Burn.—74. *medie* Erf.

NOTÆ

Castaneæ fagos: quod absurdum videtur, in castanea fertili, fagum infæcundam inseri. Unde mire se torquent interpretes. i. Ascensius legit: *Et steriles platani malos gessere valentes Castaneæ: fagus ornusque incanduit*, &c. hoc sensu: Platani gessere ramos castaneæ arboris, ita valentes ac robustos, ut etiam navium mali videri possent. Sed hoc durius. ii. Scalliger legit: *Castaneas fagus*: ita ut fagus sit in plurali nominativo, quartæ declinationis. At illa lectio, *castaneas* pro *castaneæ*, paulo sane audacior. iii. Melius Abramus legit, non *fagos*, sed levi literæ unius immutatione: *Castaneæ fagus*: ita ut *castaneæ* sit in genitivo; *fagus*, in nominativo, per cæsura: licentiam hic producto: hoc sensu: fagus incanduit flore castaneæ, et ornus flore pyri. Et vero flores castaneæ cum aliquo albore virescant. *Fagus, hêtre*, Ecl. i. 1. *Ornus frêne sauvage*, Ecl. vi. 71. *Pyrus, poirier*.

72 *Glandemque sua, &c.*] Significat querens glandiferas ulmis fuisse insitas, ad pastum porcorum.

73 *Nec modus inserere, &c.*] Describitur insitionis duplex modus: unus

qui proprie vocatur *insitio*, *enter en greffe*; alter qui dicitur *inoculatio*, *enter en écusson*. Additur a Plinio tertius, *emplastratio*: quæ ab aliis cum inoculatione confunditur. Videtur tamen, inter tres illos modos, id esse discriminis: quod *insitio* fiebat, fissis arboris trunco, et surculis uno vel pluribus in ipsam trunci fissuram insertis. *Inoculatio* autem, sinu inter corticem ac truncum aperto, cui surculus includebatur. *Emplastratio* denique, sublata parte corticis, cuius in locum substituebatur alterius arboris gemma, pari magnitudine, quæ sublato corticis spatium replet. Id patet ex Plin. l. xvii. c. 16. 18. &c. Unde constat variam fuisse, pro temporum ratione, inserendi artem: in eoque nostros homines a Virgilio discedere, quod hic *sinum* in ipso arboris nodo ac gemma faciendam moneat; quem nos, infra, vel supra nodum, in corticis parte maxime tersa ac nitida, aperimus. De verbo *inolecere*, Æn. vi. 786.

74 *Gemmæ*] Proprie nodi sunt, et germina, quibus in flores aut folia arbor protuberat; metaphorice vocantur *oculi*, et *gemmæ*: *oculi*, propter

Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
 Includunt, udoque docent inolescere libro.
 Aut rursum enodes trunci resecantur, et alte
 Finditur in solidum cuneis via; deinde feraces
 Plantæ immittuntur: nec longum tempus, et ingens 80
 Exiit ad cælum ramis felicibus arbos,
 Miraturque novas frondes et non sua poma.
 Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
 Nec salici, lotoque, neque Idæis cyparissis.
 Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ, 85
 Orchades, et radii, et amara pausia bacca,

medio cortice, et rumpunt tenuem pelliculam; arcus sinus aperitur in ipso oculo: in quo includunt oculum ex alia arbore decisum, exque docent concorporari cum cortice interiore humido. Aut præterea trunci carentes nodo acinduntur, et profunde rima aperitur cuneis per medium lignum: postea fertiles surculi insinuantur: nec longo post tempore magna arbor surgit in aërem ramis fructiferis; miraturque nova folia, et fructus non sui generis. Præterea non est unica species, nec ulmorum robustarum, nec salicum, et lotozum, et cypressorum Idæarum. Nec olivæ pingues oriuntur eadem figura, Orchades, et radii, et pausia quarum bacca æcerbæ sunt: nec

trudent medio Zulich. vertice Moret. sec.—77. Inducunt Rottend. alter et alter Menag. pro var. lect., sed vid. Heins.—78. At Moret. sec. quod et Voas. præfert. et alta Parrhas. cum Erf.—80. immittantur nonnulli apud Pierium. 81. arbor e tribus propter sonum prætulit Burm. arbos alii.—82. Mirata est que Servius laudat. Sic Gnd. Miratasque Medic. Mentel. uterque, Franc. Regius cum Goth. sec. At Mirata que novas fragm. Gudian codici assutum, ut auctor notæ Servianæ in suo invenisse videtur. Satis liquere mihi videtur, hæc omnia esse eorum, qui post exiit idem tempus continuari volebant. Miratasque vel Emirata conj. Heins., hoc alterum quoque Schrader.—83. unum est alter Menag.—84. f. lotoze; sed copulantur sic plura ejusdem generis. neque I. in scriptis Heinsii.—86. Orchades, quod dudum in melioribus erat, Aldd. et hinc propagatis, etiam Steph., Heinsius e suis et Pierianis revocavit; quo aliorum codd. aberrationes alludunt. Et sic Gr. ὄψυς. Obsidebat tamen ex edit. Eghat. et Manutii emendatione editiones Orchites, Servii auctoritate et usu perpetuo scriptorum de re rustica comprobatum. vid. Harduin. ad Plin. xv, 1, s. 2 et h. l. Heins. At hoc metri lex non patitur, ut nec id, quod unus Meadianus offert, Orchades, radiisque, nec si Orchites radiisque et a. scriberes, aliud ageres quam ut vulgare substitueres doctiori. Omnino varie idem vocabulum extu-

NOTÆ

corragationem corticis, quæ circumplicatam oculorum cuticulam imitatur; gemmæ similis metaphora.

78 Enodes] Supra v. 66.

83 Præterea genus, &c.] II. PAR. De variis arborum speciebus. De salicibus v. 13. Lotus arbor Africana, magni usus pro pane, et vino: inde et populi dicti Lotophagi: de qua fuse

Plinius. l. XIII. 17. De Cyparissia, vel cypressis, Ge. i. 20. Idæis] Mons Ida duplex, alter in Phrygia, alter in Creta insula: de ultimo hic sermo est, quem Plinius, l. xvi. 23. appellat patriam cypressi.

86 Nec pingues, &c.] Tres enumerat olivarum species. Orchades, vel ut alii legunt, Orchites, non ab insulis

Pomaque, et Alcinoi sylvæ; nec surculus idem
 Crustumii Syriisque piris, gravibusque volemis.
 Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
 Quam Methymnæo carpit de palmitè Lesbos; 90
 Sunt Thasiæ vites; sunt et Mareotides albæ;
 Pinguibus hæc terris habiles, levioribus illæ;

poma et arbores Alcinoi: nec genus idem est pyris Crustumii, Syriis, et volanis ponderosis. Non eadem uva pendet e nostris arboribus Italicis, atque illa, quam Lesbos decerpit e vite Methymnæa. Sunt vites Thasiæ, sunt quoque Mareotides albæ: Thasiæ apta solo pingui, Mareotice solo tenui. Est quoque vitis Peithia,

~~~~~

lere veteres ex *ῥῥῆς*, *ῥῥῆς*, *ῥῥῆς*, *ῥῥῆς*.—87. *Poma neque, Alcinoi sylvæ* emendabat Reiskius.—88. *Syriisque pomis* ed. Ven., male. *volanis* Medic. et Mentel. pr. *volemis* Rottend.—89. *pendent* Medic., quod Heinsio arridet, quem vid. ad *Æn.* vi, 209. Sed h. l. intempestiva elegantia.—90. *Quamæ* Cruqu. Schol. ad Horat. Od. i, 17, male. Est *Methymna. de cespite* Zulich.—91. *et sunt* Leid. pr. *M. uva* Erf. a m. pr.—93. *Est passio* reponebat Reiskius.

NOTE

Scotiæ adjacentibus, quæ *Orcades* appellantur; sed ab *ῥῥῆς testiculus*, quod rotandæ sint: *Radios*: quod oblongæ sint, iuxta radii textorii: *Pennis*, quod ad oleum exprimendum tundantur, ab antiqua voce *parire*, id est, tundere: monet enim Columella, orchites et radios, ad escam esse, quam ad liquorem meliores: itaque pausia propter amaritiam ad oleum apta est.

87 *Alcinoi sylvæ*] Alcinoüs Phæacum rex, hortorum studio laudatus apud Homer. *Odyss.* 7.

88 *Crustumii, &c.*] Pyrorum species præcipue tres eligit e pluribus: *Crustumia* ab oppido Tusciæ Crustumio, subrubicunda: *poires perles*, ex Dalecampio in Plin. l. xv. 15. *Syria*, nigricantia, aliter *Tarentina* dicta, quod e Syria Tarentum translata fuissent: *bergamottes*, juxta aliquos. *Volema*, quod volam manus impleant, *bon chrétien*: unde quidam confundunt cum *lis*, quæ Plinius appellat *librulis*, a libræ pondere; sed hæc ad

Dolph. et Var. Clas.

aliam speciem pertinet, cui nomen, *poires de lièvre*.

89 *Arboribus*] Vel vitibus ipsis, quæ recensentur a Theophrasto inter arbores; vel ulmis, quibus in Italia fulciuntur. Harum species distinguit quindecim.

90 *Quam Methymnæo, &c.*] *Lesbos* insula maris *Ægæi*; cujus urbs *Methymna*; vino illustris.

91 *Thasiæ, &c.*] *Thasus*, ejusdem maris insula. *Mareotides*] Fuit *Mareia*, lacus *Ægyptius*, *Alexandriam* a meridie alluens, et urbs lacui propinqua. Fuit *Mareotis*, *Libyæ*, seu *Africæ* pars, *Ægypto* contermina, quæ et *Marmarica* dicta est, nunc *Barca*. Fuit denique *Mareotis* alia, pars *Epiri*, seu *Græciæ*. Tribus his, vinum *Mareoticum* attribuitur a diversis auctoribus: lacui quidem et urbi, ab *Athenæo*, l. i. *Libycæ* regioni, a *Strabone* lib. ultimo. *Græcæ* regioni a *Colum.* l. iii. 2. Plures tamen *Libycum* et *Ægyptium* fuisse censent, unde *Alexandrinum* quoque appellant.

Verg.

P

Et passo Psithia utilior; tenuisque Lageos,
 Tentatura pedes olim, vincturaque linguam;
 Purpureæ, preciæque; et quo te carmine dicam, 95
 Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.

quæ aptior est ad vinum coctum; et lageos subtilis, quæ aliquando pedes captat et alligat linguam. Sunt purpureæ, et preciæ: et quo versu eos laudabo, o Rhætica? ne tamen idcirco pugnate cum cellariis Falernis. Sunt præterea vites Aminææ,

~~~~~

Scribunt libri *Phithia*, *Sithia*, *Sichia*, *Phicia*, *Psithia*. *Ligeos*, *Legeos*, ut Goth. pr. Variat scriptura etiam ap. Colum. iii, 2, 24. ἡ *Ψιλία* sc. *στυφιλὴ* est Geopon. v, 2, 4. et apud Hesych. Etymol. p. 149, l. 26, et qui primo memorandus est ap. Nicand. Alexiph. 181. *Pythium* est apud Plin. xiv, 9, s. 11 pr. Athen. p. 28 extr. ex Eubulo. Vel sic tamen præferam *Psithia*, cum sic in Mediceo sit et in edd. Aldd., cumque librariorum senioris ævi aberraret fere stupor in *y*. *Lagea* commodam etymologiam non habet (ducunt a *Λάγεις*, pro *Λαγῆος*, leporinus; ad colorem revocatum video a Vossio); memoratur tamen ap. Macrobr. ii Sat. extr. et a Plin. xiv, 2, s. 4, 7 ex Virgilio, ubi additur, esse vitem extra Italiam.—94. *junctura* Gud. Menag. uterque, et edit. Juntæ.—95. *pratice*, *præcia*, *pretice* scribitur. *præco* quæ que in Rottend. sec. a m. sec. quo te nomine dicam apud Senecam laudatur Nat. Quæst. i, cap. 11.—96. *Rethia* Rottend. ne cellis multi ap. Burm. ne cellis adeo in nonnullis antiquis legi et ab Arusiano laudari notat Pierius.—97. In *Aminææ* et

NOTÆ

93 *Passo Psithia utilior*] De passo *Psithio* et *Melampusithio* frequens apud varios auctores mentio: unde vero *Psithiæ* nomen, obscurum est: Cerdanus suspicatur, vel ab oppido aliquo Græciæ derivatum esse: siquidem Columella, l. iii. c. 2. *Psithiam* vitem *Græculam* facit: vel a *ψίθα*, quod apud Hesychium, est vinum illud, quod sponte et sine torculari profuit. *Passum* vinum est, quod fit ex uvis in vite diutius Sole adustis, ex Plin. l. xiv. 9. vel ex uvis in lixivis et oleo ad ignem aliquantulum exsiccatis, ex Columel. l. xii. 16. Unde *passum* dicitur, vel quia Solem aut ignem patitur; vel quia Soli expanditur.

93 *Tenuisque Lageos, &c.*] *Adygeos*, *leporaria*, quæ leporis colorem refert. *Tenuis* dicitur: Vel juxta Servium, quasi penetrabilis; quæ facile ebrietatem inducit. Nam, ut admonet idem Servius, *olim*, adverbium est

cujuslibet temporis. Vel ut innuit Taubmannus, *tenuis* dicitur, quasi levis, et exigua virtutis; quæ *olim*, id est, tarde ac lente admodum inebriat.

95 *Purpureæ, preciæque*] Illæ a colore nomen habent; hæc a maturitate, quasi *præcoquæ*, inquit Servius: quia cito maturescunt.

Quo te carmine dicam Rhætica?]
 Laudatur hæc vitis a Catone, a Plinio; apud Augustam etiam fuisse in pretio traditur a Sueton. 77. Testatur tamen Servius, eam a Catullo fuisse vituperatam: qui locus Catulli non extat: unde putat Virgilium in ea laudanda, dubitatione usum esse. Quanquam Turnebus figuram illam, quo te carmine, &c. non dubitationi; sed admirationi tribuit, ac seriæ laudi, qua locum ipsi inter optima vina assignat, sed post vina Falernæ: ideo addit: nec cellis, &c. Firmatque sententiam auctoritate Plinii, l. xiv. 6.

Sunt et Aminææ vites, firmissima vina;
Tmolus et assurgit quibus et rex ipse Phanæus;

vina valde durabilia: quibus cedit et Tmolus, et Phanæus ipse, princeps montium

scriptura et syllabarum quantitas variat, et secundum illam vel *Sunt et*, vel *Sunt etiam* scribitur. In Medic. *Sunt et Aminææ*; quo alii variis modis alludunt. In Ald. pr. erat *Sunt et Amyneæ*, in sec. *Sunt et Amyneæ*. Correxerit Nauger. in tert. *Sunt et Aminææ*, docte utique. Egnat. *Aminææ*. Primus interpolavit Paulus Manutius: *Sunt etiam Amminææ*, quod hinc vulgo obtinuit. Non minus poetarum auctoritas et scriptura in Græcis libris variat. vid. Pierium, Cerdam, Heins., Burm. ad h. l., Harduin. ad Plin. xiv, 2, s. 4, 1, Gesner. in Ind. ad Scriptt. de R. R. h. v., et nuper Niclas ad Geopon. v, 17, 2. Inter hæc tamen teneri poterat hoc: *Amineum* (*Ἀμινεύιον*) vel *Aminæum* esse veriorum et antiquiorum scripturam; nam literæ duplicatæ senioris ævi sunt; syllabarum autem quantitatem constitui ex Samonico, c. 37, *Aut in Aminæo*. c. 29, *Succus Aminææ*: et sic in Galeno *Ἀμινάιος ὀλβος*. Hesych. et alii meliores. Corrupti codices fuere jam Ansonii ævo, quippe qui scripsit: *Solus qui Chium miscet et Amminæum*. Origo vitium, unde ad multa loca translata sunt, jam olim fuit incerta. Si verum est in Probo ex Aristotele legi, vinum ex Chio fuisse: patriam hanc ei assignare licebit. Porro *fortissima vina* Moret. quart. Burmanno, *Sunt vites vina*, durius dictum videbatur; conjiciebat: *Dant etiam A*. At enim: *Sunt etiam A*. v. accipiendum: Aliud vitium genus est Aminearum, unde vinum diuturnæ bonitatis conficitur.—98. *Tmolus assurgit*. Ita Pierii Medic. et Longob., nec non Medic. et reliqui potiores Heinsii, quo spectant *Tmolus* Franc. *Tmolus* fragm. Moret. *Tmolus* Voss. pr. *Mollus* unus Mead. Quod si pro vero habendum est; nolim tamen cum Burm. regem aliquem Tmolium et Phanæum intelligere, qui olim in illis partibus regnarint; quæ tota ratio jejuna et indigna foret tanto poeta; sed aut *montem* Tmolium et Phanæum substituerem, pro vino dictum, quod in eo nascitur, aut versum ex Græco aliquo poeta conversum dicerem, ubi *Τρόλιος ὄρε Φαναίος* erat, scil. ὄλβος; et legitur in Servianis: *De Lucillio hoc tractum est, qui ait Τρόλις τε θυράων, id est, ὄλβος*. In Tibullo 11,

NOTE

Rhætica, tantum Falernis posthabita a Virgilio. Falernus mons et ager Campaniæ: mons vino, ager frumento feracissimus. *Rhætia* Regio Italiæ contermina, inter Alpes Rhæticas ac Tridentinas: ubi hodie Grisonæ, Tridentina ditio, comitatus Tirolensis, vallis Tellina, &c.

97 *Sunt et Aminææ, &c.*] Scripsit Plinius, et Ausonius *Amminæum* vinum: Galenus et Hesychius *Ἀμινάιος*: igitur juxta illos legendum: *Sunt et Aminææ vites*: et utroque sane modo diversis in codicibus legitur. Ita dictum putat Alciatus generatim vinum optimum, quasi *ἀμινεύιον* melius: at sine teste. Macrobius esse conjicit vinum ipsum Falernum: nam

Aminei fuerunt, ubi nunc Falernum est, inquit ille Saturn. l. 11. 16. Virgilius tamen hic *Aminæum* a Falerno distinguit. Ego vinum puto tota sparsum Italia, ubi solas ab antiquis agnitas fuisse vites *Aminæas* testatur Columella; et suis quoque temporibus, vetustatissimas ita solitas nuncupari. Eo quippe translata vites e Thessalia, ab *Aminæis* Thessaliæ populi, ait Aristoteles in Polit. citante Philargyrio. Plin. vero l. xiv. 2. *Principatus datur Amminæis, propter firmitatem, senioque proficiantem vini ejus ubique vitam*.

98 *Tmolus, &c. Phanæus*] De vino Tmoli Lydiæ montis Ge. l. 56. *Phanæus*, mons in promontorio Chii, in-

Argitisque minor, cui non certaverit ulla,
 Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos. 100
 Non ego te, Dis et mensis accepta secundis,
 Transierim, Rhodia, et tumidis, Bumaste, racemis.
 Sed neque, quam multæ species, nec, nomina quæ sint,
 Est numerus, neque enim numero comprehendere refert:

vitiferorum; et parva Argitis, cum qua nulla alia possit contendere, aut liquere tanto, aut duratione per tot annos. Non ego te præteribo, o vitis Rhodia, grata Dis secundarum mensurarum; nec te, o Bumaste turgidis uvis. At non est numerabile quot sint earum species, et quæ sint nomina: neque vero interest eas redigere

i, 37 sunt fumosi Falerni, sc. cadi. Sed in edd., ut Aldd. pr. et sec. Junt., et codd. Rottend. Gothano sec. *Tmolus assurgit* legitur, quod ego olim pro vero habebam; montes duo, Tmolus et Phænus, pro vitibus in iis cultis poetice poni; idque tanto probatius fieri putabam, quoniam Tmolus erat numen montis. v. Ovid. Met. xi, 159. et cf. numum Sardanorum, qui apud multos visitur; occurrit quoque Tmolii caput in marmoribus et gemmis: eos autem, qui metro metuebant, nec sibilo geminari literam videbant, interpolasse id modo *Tmolus* et, modo *Tmolius*. conf. Var. Lect. ad v. 71. Nunc mihi probabilis videtur, scriptum fuisse ab Marone: *Tmolus et assurgit*, excidisse postea et, cumque vitium animadverteretur, rescriptum esse *Tmolius*. *Tmolus* et Nanger. quoque reposuit Ald. tert., Benedictus in Flor. 1520, et, qui Nangerium secuti sunt, Manut. Fabric. Commelin. Pulmann. Ad hoc itaque redii: etenim rationem habet, montes poni pro vitibus: *Tmolus*, et ipse Phænus, rex inter montes vitiferos. *Fæcenus* Vratil.—99. *Archinusque* alter Rottend. *Argitisque* fragm. Moret. non cui Ven.—101. Sic meliores codd. ubique omnes. Ante Heins. in edd., ut in codd. nonnullis: *Non ego te mensis et Dis a. s.*, male. *Dis aut m.* unus Arundel.—102. *Transieram* Zulich. a m. pr. et edit. Genev. *gravidis B. racemis* unus Mead., ex interpretatione.—103. et nomina Voss. unus et Moret. fragm., quod solent poetæ ad variandam orationem adhibere. *quot sint* Erf.—104. *Et numerus* ed. Ven.—

NOTE

sulæ maris *Ægei*: cujus vinum aliqui cum *Arvisio* confundunt, de quo Ecl. v. 71. *Assurgit*] Cedit, assurgimus enim iis, quibus honorem habemus. Ecl. vi. 66.

99 *Argitisque minor*] Minor majore præstantior: duplex enim est species, ex Columel. l. iii. 2. Nomen habet, vel ab *ἀργός*, albus; vel ab *Argis*, Peloponnesi urbe et regno, quasi *Argiva*.

101 *Non ego te, &c. Rhodia*] Mensæ primæ, carnilium erant; mensæ secundæ, pomorum, et ceterorum ejusmodi, quæ *bellaria*, generatim appel-

labant, Græci *σπαργήρα*, Galli *des-vert*. In secundis illis mensis comprecabantur Deos, lisque vina libabant, effundebantque: Mercario præsertim: etiam aliis, Jovi, Janson, Baccho, ut *Æn.* i. 735. *Rhodium* igitur vinum, e *Rhodo* Mediterranei maris insula, aptum dicit; vel ad usum inter bellaria, vel ad solennem illam libationem.

103 *Bumaste*] *Βουμαστὶς*: vacuæ mammæ magnitudine referens: *bumamnia* Varroni, *bumammia* Columellæ et Plinio dicitur.

Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere quam multæ Zephyro turbentur arenæ;
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionii veniant ad littora fluctus.

105

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices; crassisque paludibus alni
Nascuntur; steriles saxosis montibus orni;
Littora myrtetis lætissima; denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem et frigora taxi.
Aspice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos.

110

115

in numerum. Quem numerum quicumque vellet discere, idem vellet discere quot arenae moventur Zephyro; aut quot fluctus Ionii allabantur ad littus, cum Eurus vehementior irruit in naves. Nec vero terræ omnes possunt producere omnia. Salices oriuntur circa fluvios, albi circa pigras paludes, orni infæcunda in lapideis montibus: littora feracissima sunt myrtorum: denique vitis amat colles expositos Soli; taxi Boream et frigus. Aspice etiam ultimum orbem excultum ab agricolis, et regionem orientalem Arabum, et Gelonos pictos. Sua singulis arboribus patriæ

105. *Quem si* Gudian. *Quæ* qui Leid. unus a m. sec. *scire* volet unus Mead., non male.—106. *Dicere* Medic. cum aliis, perperam. *turbantur* in tribus ap. Burm. et apud Charisium Grammat. In Columella III, 2, 29, ubi hi versus memorantur, *versantur arena* in vulgaribus legitur; sed etiam ibi vetusti *turbentur*. Apud Ammian. Marcell. XXXI, 4 *trudentur* vel *trudentur* legitur.—108. *quod* Gud. *venient* Moret. sec.—112. *mitissima* Franc., unde Burm. *ditissima*, sed recte nil mutabat. *apricos* emendabat van Hoven Campens. Fasc. III, pag. 228.—113. *amant* Leid. sec.—114. *et* aberat a quarto Moret. *Aspice et externum, domitis cultoribus, orbem* Burm. conjiciebat; at vide Notas.—115. *domus* Ven. et Longob. Pierii, Goth. sec. *Gelones* Franc.—116.

NOTE

105 *Libyci*] Vel Africæ; vel Libyæ, quæ pars est Africæ, de qua Ge. I. 241. De *Zephyro*, Ecl. v. 5. De *Euro*, Ge. I. 371.

106 *Ionii*] Ionium mare dicitur, non quod Ioniam alluit, angustam Asiæ Minoris regionem, inter Cariam et Eolidem; sed quod Siciliam inter et Græciam interfusus est: a quo mare Adriaticum distinguitur *Acroceramus* Epri Promontorio. Nominis origo incerta.

109 *Nec vero terræ, &c.*] III. PARS. De variis locis quibus arbores aliis aliis felicitas proveniunt. Salices, *sauces*, v. 12. Alni, *aulnes*. Orni, *frènes sauvages*.

Myrteta, loca myrto consita, Ecl. II. 54. *Taurus*, *fif*. Infra, v. 269. *Aquila*, Ecl. VII. 51.

115 *Eoasque domos Arabum*] *Eoas*, orientales: ab *Hæd*, *Aurora*, quæ inde oritur. *Arabia*, ingens Asiæ regio, sinu Persico ad orientem, mari rubro ad meridiem, sinu Arabico ad occidentem, Syria et Mesopotamia ad septentrionem, definita: in tres divisa partes: in *Desertam*; in *Felicam*, ubi *Sabei*, et *Panchei* thure insignes; et in *Petræam*, ubi *Nabathæi*, suis quoque nobiles odoribus.

Gelonos] Barbaros populos, de quibus ita Turnebus l. XXIX. 26. *Pa-*

Divisæ arboribus patriæ: sola India nigrum
 Fert ebum; solis est thurea virga Sabæis.
 Quid tibi odorato referam sudantia ligno
 Balsamaque, et baccas semper frondentis acanthi?

assignata est. Sola India producit nigrum ebum: soli Sabæi habent ramos thuriferos. Cur commemorem tibi balsama sudantia ex odorifera arbore, et baccas

~~~~~

Diversæ Reg. et Mead. Martini. Sic semper variant libri. sed India Franc. —117. hebenum alii scribunt. et Longob. Pierii.—118. Quid et o. ed. Ven. —119. bacas alii. Balsama quid baccas unus Mead.; ut sit: Balsama? quid, baccas. Ingratum tamen sic, quod ter redit Quid. que abest a Cantabrig.

NOTE

pulos Scythiæ omnes esse agnoscunt, et scribunt geographi. Vibius Sequester populos Thraciæ exponit: ita enim scribit: Geloni Thraciæ populi, picti corporis parte: nisi si quis nomen Thraciæ, ut mendosum suspectat. Et vero videtur Virgilius eos in Thracia collocare, Ge. III. 461. Acerque Gelonus Cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum, Et lac concretum cum sanguine potat equino. Rhodope enim Thraciæ mons est; et Getæ, gens Daciæ, Scythiæ tamen ac Thraciæ contermina.

116 India nigrum Fert ebum] Dicitur hoc ebum, et hæc ebenus. De ea sic Plin. l. XII. 4. Unam e peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit ebum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligere maluit. Romæ eam magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostendit. Uritur odore jucundo. An Ebenus nostra vera sit, dubitatur, quia suffitu nullum emittit jucundum odorem: unde eam Pena existimat esse Guayaci speciem. De India, Sabæis, et thure, Ge. l. 57.

119 Balsamaque] Balsamum, arbuscula est, de qua sic Plin. l. XII. 25. Omnibus odoribus præfertur balsamum, uni terræ Judææ concessum: quondam in duobus tantum hortis, utroque regio. Ostendere arbusculam hanc urbi Impe-

ratores Vespasiani, nempe in triumpho Judaico. Servit nunc hæc, et tributaria pendit cum sua gente. Scivere in eam Judæi, sicut in vitam quoque suam; contra defendere Romani, et dimicatum pro frutice est. Viti similior est, quam myrto: et implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Inciditur vitro, lapide, osseisve cultellis: ferro lædi vitæ odit. Succus e plaga manat, quem opobalsamum vocant, eximia suavitatis, sed tenui gutta: ploratus lanis parva colligitur in cornua. Præcipua gratia lacrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno: quod etiam odoratissimum est. Sic tamen Lipsius, in Tacit. l. v. 6. Atque ita sane tunc fuerit: postea non dubium stirpem eam in Ægyptum transisse. Citatque Claudianum in Epithal. Palladii. Si tamen Josepho fides est, Judaic. Antiq. l. VIII. 6. balsami planta potius in Judæam ex Ægypto transit: dono data Solomoni a Nicauli; quam hic reginam facit Ægypti et Æthiopiæ, sacræ literæ reginam Sabæ nuncupant.

Acanthi] Non est hic branca ursina, de qua Ecl. III. 45. quæ passim in agris reperitur, herba coronaria; sed arbor est peregrina, semper frondens, et baccis ferax. Ea certe est Ægyptia spina, sive acacia, flores habens candidos; semina item in sili-

Quid nemora Æthiopum, molli canentia lana?
 Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
 Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
 Extremi sinus orbis; ubi aëra vincere summum

120

acanthi semper virentis? Cur dicam sylvas Æthiopum, albentes molli lana? et quemadmodum Seres deducant e frondibus fila tenuia? aut quid describam sylvas, quas gerit India vicina Oceano, et quæ est recessus ultimi mundi? ubi

—120. *albentia* Leid. unus.—121. *depectat* alii apud Servium, ut *Seres pro Ser sit. depectent* alter Rottend. *depectant* duo. *et foliis* duo.—122. *proprio* Voss. a m. sec., forte ex eo, quod est in duobus Martini et ed. Nuremb. *proprior*, solenni lapsu.—123. *Extremique sinus orbis, ubi vincere summum*

NOTÆ

quis, unde succus exprimitur medicos in usus expetitus, quæ *baccæ* dici possunt. Hinc et gummi fluit, quod vocant officinæ *Arabicum*, quia plerique spinam Ægyptiam cum Arabica spina confundunt. *Acanthus*, ἄκανθος, porro dicitur omnis spina, ab ἀκανθώ *acuo*: unde ἄκανθα quoque deducitur: eadem igitur utriusque vocis origo est. Ita Bodæus in Theophrastum l. iv. 3. Videtur nunc in Gallis arbor illa, sed propter soli mutationem ab Ægyptia multum degener.

120 *Quid nemora Æthiopum, &c.*] De iis Plin. l. xiii. 14. *Æthiopia Egypto contermina insignes arbores non fere habet, præter laniferas: quarum natura, in descriptione Indorum atque Arabiæ, dicta est. Has autem Arabicas ita descripsit l. xii. 10. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitus, quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt. Lana illa, species est gosepii, coton. De Æthiopia, Ecl. x. 68.*

121 *Velleraque ut, &c.*] Distinguunt plerique vellera *byssina*, *bombycina*, et *serica*; ita ut *byssina*, sint e lino aurei coloris; *bombycina*, e verme satis noto; *serica* ex arborum lana. Et *byssanum* quidem nasci perhibet Plinius circa *Elm* in *Achaia*, l. xix. 1. *Bom-*

bycem vermiculum, Assyriæ attribuit, l. xi. 22. Ejusque vellera texendi artem a Pamphila quadam muliere repertam esse, in Coë maris Ægæi insula, testatur ibidem, post Aristotelem, Hist. An. l. v. 19. Unde celebrantur a poetis Coæ vestes. Arbores vero sericas in extremo oriente, apud Seres populos, constituit Plinius, l. vi. 17. *Seres lanicio sylvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem. Mites quidem, sed et ipsi seris persimiles, catum reliquorum mortalium fugiunt, cum commercia expectant.* Hi fuerunt Scythiis, Indiis, et Sinis contermini: unde cum iis omnibus vulgo confunduntur: videntur mihi eorum mores ad Sinenses propius accedere.

122 *Aut quos Oceano, &c.*] Plin. l. vii. 2. *Maxima in India gignuntur animalia. Arbores quidem tanta proceritatis traduntur, ut sagittis superari nequeant. Arundines vero tanta proceritatis, ut singula internodia alceo navigabili ternos interdum homines ferant.* De India Ge. l. 57. *Extremi sinus orbis*] Quia latissimum habet sinum, qui dicitur Ganges, versus oceanum Eoum sive Orientalem: et tota illa regio terrarum terminus habitata est; Sinis, qui ad orientem ultiores sunt, aut parum cognitis, aut Indo-

Arboris hand ullæ jactu potnere sagittæ ?
 Et gens illa quidem sumtis non tarda pharetris. 125
 Media fert tristes succos tardumque saporem
 Felicis mali ; quo non præsentius ullum,
 Pocula si quando sævæ infecere novercæ,
 * Miscueruntque herbas et non innoxia verba,*
 Auxilium venit, ac membris agit atra venena. 180

nulle sagittæ possunt jactu superare supremum cacumen arboris: et tamen illa natio non est pigra in usu pharetra. Media producit succos acerbos, et lentum saporem mali fortunati: quo nullum remedium certius est, et certius expellit e corpore nigra venena: quando novercas corruerunt potum, et miscuerunt cum eo herbas, et verba perniciose. Arrior ipse magna est, et similis lauro secundum

~~~~~

Parrhas., ab interpolatione.—124. *aut ulla* Medic. cum tribus aliis et utroque Goth.—125. *hand tarda* Schol. Horat. Crugn. Carm. III, 4. *sagittis* fragm. Moret. *aut dura* fragm. attextum cod. Gnd.; et sane, inquit Heinsius, *tardum saporem* proxime subjungit. Burmannus malit altero versu *durum saporem* à. asperum, ut Ge. IV, 102. Mirabar nemini versum totum *Et gens illa quidem sumtis non tarda pharetris* suspectum fuisse. Vidi nuper Jac. Bryant non aliter statuere; etiam Brunckium in sua editione: at Voss. ad tanto majorem admirationem verba facere censet.—126. *tardumque saporem* conjiciebat Reiskius, qui contrahit os in similitudinem risus Sardouli, ut Ecl. VII, 41.—127. *præstantius* Longob. Parrhas. edit. Ven. et Macrob. Sat. II, 15, frequente errore. Post hanc in Goth. sec. versus 180 sequebatur.—129. *Miscuerunt* fragm. Moret. unus Mead. et vet. edd. *Miscuerunt* Fræac. Cantabrig. Goth. sec. Eadem varietas apud Pierium. Versus insertus ex Ge. III, 283, ubi v. et ejectos a Brunckio.—130. *agitata* Vratisl.—131. *facie-*

NOTE

rum nomine comprehensa. *Aërs summum*] Vel cacumen arboris ita appellat, vel aërem cacumini circumfusus.

126 *Media fert, &c.*] Regio Asiæ, opibus insignis: ad septentrionem mari Caspio, ad meridiem Perside, ad orientem Hircania et Parthia, ad occidentem Armenia et Assyria, definita. *Malum fert, Medicum* aut *Assyrium* nomine, vulgo citrium, citrea. Quod quidem hic octo notis insignit poeta. I. Amaritie, eaque lenta, quod diu palato inhaereat, ut explicat Philargyrius. II. Felicitate, seu fecunditate: ut enim ait Plin. I. XII. 3. *Arbor ipse omnibus horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturiscentibus, aliis vero subnascantibus.* III. Virtute

adversus venena: futura, inquit Servius, non autem jam accepta. Immo ex Theophrasto, Athenæo, Dioscoride, etiam adversus accepta, præsertim si cum vino succus ejus hibatur. IV. Foliorum cum lauro similitudine. V. Odoris fragrantia. VI. Virore perpetuo. VII. Tenacitate florum: qui abeunt in fructus, non facile vento aut maturitate excutientes. VIII. Usu ad fœtorem anhelitus corrigendum. Plin. XI. 53. *Parthorum populus hoc præcipue, et a juvenia propter indicretos cibos: namque et vino fatent or nimio: sed sibi procures medentur grana Assyrii mali, cujus est suavitas præcipue, in caculenta addito.* Addit et modari senibus anhelis, id est, vel fœtide respirantibus, et idem erit cum priore

Ipsa ingens arbos faciemque similissima lauro;
 Et, si non alium late jactaret odorem,
 Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis;
 Flos apprima tenax: animas et olentia Medi
 Ora fovent illo, et senibus medicantur anhelis. 135

Sed neque Medorum, sylvæ ditissima, terra,
 Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
 Laudibus Italiæ certent; non Bactra, neque Indi,

formam: et laurus esset, nisi circum amitteret alium odorem: frondes nullo vento decidunt: flos valde tenax est. Medi hoc malo corrigunt halitum suum, et grave-olentia ora; et medicantur senibus anhelantibus. Attamen, nec sylvæ Medorum, regio opulentissima; nec pulcher Ganges, nec Hermus fluvius auro limo, contendat cum laudibus Italiæ: nec Bactra, nec India, nec tota Panchaia dives solo

que uterque Mead. taurus Medic. a m. pr.—132. ractaret Ven.—134. ad prima Medic. et vetustiores Pierli et Heinii, item tres Martini. In aliis apprima, apprime.—135. medicatur Ven.—136. ditissima regna Medic. a m. sec., interpolatrice.—137. auro Medic. a m. pr. aut auro Zulich. neque Goth. sec. a m. pr.—138. certant Leid. a m. sec. nec Indi quatuor cum Donato ad Ter. Phorm. II, 1, 14.—139. Pates esse Totave. Sed variant

NOTÆ

sensus; vel asthmotisia, et difficile respirantibus, et diversa erit sententia, nonaque mali virtus. Denique Plinius I. XII. 3. sic ait: *Tentare gentes transferre ad sese, propter remedium præstantiam, scitibus in vas: sed nisi apud Medos in Pervide nasci voluit.* Tamen deinde Palladii diligentia convulsit arbor in Italia, et inde propagata est.

134. *Apprima*] Pro *apprime*: neutrum plurale pro adverbio, Græco more: id est, *inprimis*. Sic Ge. III. 500. *Et pedo terram crebra feris, &c.* Ita pierique omnes. At Jos. Scaliger et Gifaninus legunt *apprime*, et contra fas corripunt ultimam, Læretiano more I. VI. 500. *Tota superne timent, metunt inferne cavernas.* Et I. IV. 420. *Longe tamen parte ab summa, &c.*

136 *Sed neque Medorum, &c.*] Excursio in lades Italiæ: quam commendat. 1. A malis quibus caret. II. A bonis quibus abundat. *Sylvæ*

ditissima] quæ mala citra profert, de quibus v. 126.

137 *Ganges, &c. Hermus*] Aurifui fluvii: Ganges ex Emodis profuens montibus, Indiam duas in partes mediam dividens, in Oceanum Indicum exit meridiem versus: septem ostiis, si fides Virgilio, *Æn.* IX. 30. negante tamen Strabone, I. XV. *Hermus* Lydiæ fluvius, qui suctus Pactolo, aurifero etiam amne, in Phocæum sinum illabitur.

138 *Bactra*] *Bactriana* regio Asiæ, inter Parthiam ab occidente, atque Indiam ab oriente, Oxo fluvio a septentrione definita. *Bactri*, vel *Bactrii* populi sunt: *Bactra*, *orum*, urbs eorum præcipua. Plin. lib. XVIII. 7. de tritico. *Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut singula apicis nostras æquant.* De *India*, de qua *Panchaia*, vel *Panchæa*, Arabiæ felix, sive Sabæorum regione, Ge. I. 57.

Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
 Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem 140
 Invertere, satis immanis dentibus hydri;
 Nec galeis densisque virum seges horruit hastis:
 Sed gravidæ fruges et Bacchi Massicus humor
 Implevere; tenent oleæ armentaque læta.
 Hinc bellator equus campo sese arduus infert; 145
 Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima taurus
 Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,

thurifero. Tauri efflantes ignem naribus non aruere hanc regionem, dentibus magni draconis seminatis: nec seges riguit cassidibus, et densis hastis militum. Sed facundæ fruges, et Massicus liquor vitis, replent illam, et oleæ armentaque pingua occupant. Ex una parte equus bellicosus immittit se campis alta cervice: ex alia parte greges ovium; et tauri, quæ sunt maxime victimæ, sæpe loti sacris aquis

poëtæ has copulas multis modis, ut nihil tuto statuere possis.—140. *nec t.* Medic. a m. sec. *spirantis* Mentel. duo.—141. *immanes* ante Heins. male. *immani* Goth. pr. *hydri* Medic.—142. *galea* videtur legisse Auctor Medem, v. 256 in Anthol. Lat. pag. 167. *viris* Zulich.—144. *oleæque* ante Heinsium, qui Pierianos nonnullos et omnes suos secutus *que* sustulit. Potest tamen in istis excidisse videri. In Mediceo additum a manu sec. Deest in libb. Burm., in Regio Martini, et Gothano sec. minus tamen grati sic sunt numeri versus. *oleæ armentaque læta* edit. Argent., notante Reiskio; ab interpolatrice utique manu. Jo. Schrader. tentabat: *arbutaque*. Quod sane et ipsum ferri posset; uti de vitibus ea vox occurrit. Verum poëta transitum ad greges facit.—145. *Hic* hoc et sequ. versu Erf. a m. sec.—146. *Hinc alibi*, Tybergyne Goth. sec. a m. pr. *te maxima* Schol. Cruqu. Horat. Od. iv, 2. *tauri* Reg.

NOTÆ

140 *Hæc loca non, &c.*] Colchidem intelligit, in quam profectus Jason, vellus aureum in Martis luco suspensum diripuit; domitis, et ad aratrum alligatis ignivomis tauris: seminatis hydri dentibus: occisis militibus, qui statim ex illo semine eruperant; interfecto denique dracone, velleris custode: quæ omnia perfecit herbarum quarundam virtute, et arte Medææ, Ætææ regis filiæ, qui custodiam illam velleri suo apposuerat. Ovid. Met. vii.

143 *Massicus*] *Massicus* mons in Campania, vini ferax. De *Baccho*, Ecl. v. 30. 69.

146 *Clitumne, &c.*] *Clitumnus* Italiæ fluvius, in Umbria: in Topinum pri-

mo amnem, mox cum eo in Tiberim labitur: in eo lavabantur victimæ, eoque dealbari putabantur: victimæ enim Jovi Capitolino in triumphis non immolabantur nisi candidæ. Notat Turneb. l. xxix. 26. *Clitumnus* hic pro Deo; non pro ipso flumine accipi: siquidem dicitur, *tuo cum flumine*: Deas autem ille, vel fuit fluminis præsea, cui extractum in ejus ripa templum ait Plin. Epist. l. viii. 8. Vel fuit ipse Jupiter, qm, Vibio teste, Clitumnus dictus etiam est. *Maxima taurus* *Victima*] Victimæ dictæ oïum sunt majora animalia, in quibus maximus est taurus: hostiæ minora, ut oves. *Templa Deum*] Capitolium, Jovi sacrum.

Romanos ad templa Deum duxere triumphos.
 Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas ;
 Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbor. 150
 At rabidæ tigres absunt, et sæva leonum
 Semina ; nec miseros fallunt aconita legentes ;
 Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
 Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
 Adde tot egregias urbes, operumque laborem, 155
 Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
 Fluminaque antiquos subterlabentia muros.

tuis, o Clitumne, præcessere Romanos triumphos ad templa Deorum. Hic est perpetuum ver, et æstas mensibus non solitis: bis pecudes pariunt; bis arbores ferunt fructus. Sed tigres furiosæ hinc absunt, et crudelis proles leonum: nec aconita decipiunt miseros colligentes: nec serpens squamosus magnis gyris repit humi, nec tanta longitudine se convolvit in spiram. Adde tot urbes illustres, et difficultatem operum: tot oppida manu extracta in altis rupibus: et flumina subterlabentia veteres muros ur-

Martini cum Erf.—149. *ver perpetuum* Schol. Cruqu. Horat. Od. II, 6. conf. ad Ecl. IX, 40. *Hic iter Ven. messibus* apud Martinum vir doctus legebat, e Claudiani XXXVI, 224 *alieno gramine*, ut de Medica, herba, intelligatur, sed male; de anni tempore cogitat poeta: æstatem etiam per eos menses durare, quibus hyemem alia terræ sentiunt.—150. *arbor prætulit Burm.*, ut v. 81.—151. *rapidæ* nonnulli apud Pier. et Burm. cum Gothanis, perpetua variatione. *obstant Ven. leones Medic. a m. pi.*, quod placet Heinsio; et habet ed. Cuningham. Scilicet epexegetis illa et elegans et Virgilio familiaris. conf. Heins. ad Claudian. de B. Gild. 138. Sed v. loc. Lucretii in Notis. Reiskius locum sic refigendum conjiciebat: *et sæcla leonum. Semina nec miseros fallunt aconita legentes*, h. nec fallunt aconita miseros illos, qui semina, h. herbas, legunt, aut potius *germina* pro *semina*: namque alias pendebit *legentes*, neque habebit, quo referatur.—153. *Miror quò tanto* nemini displicuisse, quod explicari quidem potest, at cum nihil sit, cum quo comparatio instituitur, ad elegantiam facere vix putamus. In promptu est *lento* legere, Nicand. Ther. 223 *πυθεῖ δὲ λυγρῷ*, seu *torto tractu*, ut alias poetæ. Nemesian. Ecl. IV, 40 *torto non squamea tractu Signat humum serpens*. At severo cum supercilio totam observationem jugulat Voss. vir doctiss.—155. *labores* Vratisl. et fragm. Moret., it. Regius Martini. cf. ad Æn. I, 455.—156. *Tunc c. duo. conjecta* Erf.—

NOTÆ

150 *Bis pomis utilis arbor*] Hyperbole quibusdam videtur: est tamen aliquid apud Plin. I. XVI, 27. et Varonem I. I. 7. de malo bifera, apud Consentiam, Brutiorum in Italia civitatem.

152 *Aconita, &c.*] Herbæ venenosæ: dictæ, vel juxta Solinum, ab *Acone* portu in Ponto, regione venenis

infami; vel juxta Plin. Ovid., Lucan. a nodis cautibus ubi nascuntur, quæ dicuntur *ἀκόνιτα*. Nascuntur et in Italia, teste Servio: sed poeta arte utitur ut rem excuset: nam ea innuit non obesse, quia sunt omnibus nota, nec *fallunt legentes*. Sunt item serpentes, sed parvi; neque tanti, quanti alibi: *neque tanto Squameus, &c.*

An mare, quod supra, memorem, quodque alluit infra ?
 Anne lacus tantos ? te, Lari maxime, teque
 Fluctibus et fremitu assurgens, Benace, marino ? 160
 An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,

bium. *An laudabo mare, quod alluit Italiam, supra et infra ? An vero lacus tam vastos ? te, o magne Lari ; et te, o Benace, intumescens fluctu et sonitu marino ? An laudabo portus, et, moles objectas lacui Lucrino, et mare circa illas indignans*

~~~~~

158. *supra est Parrhas. abluit al., ex more.*—159. *Lauri duo.* Fabricius distinguere volebat: *Te, Lari, Maxime, teque* etc., ut tres præcipui lacus Italiae memorentur, Larius, Verbanus, qui et Major, et Benaceus. Nimis subtiliter. —160. *insurgens* malebat Wasse ad Sallust. Jug. 33. quia hoc et alias simili sensu occurrit. At hoc ad emendationem nullam satis est.—161. *Quid memo-*

NOTE

158 *An mare, &c.*] Gemino mari alluitur Italia: *Adriatico*, quod *superum* vocant, quia est ad septentrionem, superiorem nobis mundi partem; et *Tyrrheno*, quod *inferum*, quia est ad meridiem.

159 *Te, Lari maxime, teque, &c.*] Lacus commemorat duos. Primus est *Larius, Lago di Como*: in ducatu Mediolanensi: qui patet in longitudinem ad 30. milliaria, bicornis versus meridiem: et altero quidem in cornu *Comum* urbem habet. Secundus est *Benacus, Lago di Garda*, in agro Veronensi: Mincium fluvium ex se emittens meridiem versus: oppidum aluens *Gardam*, ad orientem, unde ipsi nomen: *Lario* non multo longior, sed latior: unde maris instar agitari tempestatibus a Virgilio perhibetur. Fabricius tamen ita legit: *Te Lari, Maxime, teque, &c. Benace, &c.* ita ut tres distinguantur lacus: et per *Maximum*, is intelligatur, qui nunc est *Lago Maggiore*: sed neque lacus ille dictus est antiquis *Maximus*, sed *Verbanus*; neque versus ita interpunctus Virgilium sapit.

161 *Lucrinoque, &c.*] *Lucrinus*, in Puteolano Campaniæ sinu minor est sinus, inter Baias et Puteolos: intra eum *Avernus* lacus est, eidem per angustas fauces conjunctus. Constat

ex Strabone l. v. *Lucrinum* sinum fuisse jam inde a temporibus Herouliis disclusum a Thyrrheno mari, aggregare longo stadia octo; lato, quantum trahendi curru sufficeret: cum autem vi tempestatis aquam admitteret multis locis, additum fuisse ab Agrippa id quod structuræ deerat. Causam affert illius instaurationis Sueton. in Aug. 16. ut nempe comoda esset statio continendis et exercendis navibus, quas Sex. Pompeio, Siciliam occupanti, objecturus erat Octavianus. Notandum vero, cum Abramo, quod quidam e veteribus scribere videantur, *Lucrinum* ab Octaviano fuisse perfossum: ut Dion. l. XLVIII. et Sueton. in Aug. XVI. Quidam contra, fuisse molibus a mari seclusum, ut Virgil. et Plinius. l. XXXVI. 15. Hos ita concilio. Portus unus e gemino contiguo lacu factus est: et Avernus quidem perfossum, ut cum Lucrino conflueret; Lucrinus fere interclusus, ne mare liberius in eum influeret. Atque ita explicandus Suetonius; *Portum Julium apud Baias, immisso in Lucrinum et Avernum lacum mari, effecit.* Male igitur Servius tribuit Julio Cæsari opus illud, quod Julii nomen ad memoriam duntaxat Cæsaris tulit: extructum anno u. c. circiter 717. ut ex Sueton. colligitur. Nunc

Atque indignatum magnis stridoribus æquor,
 Julia qua ponto longe sonat unda refuso,
 Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Avernis ?
 Hæc eadem argenti rivos ærisque metalla 165
 Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
 Hæc genus acre virum, Marsos, pubemque Sabellam,
 Assuetumque malo Ligürem, Volcosque verutos,
 Extulit ; hæc Decios, Marios, magnosque Camillos,

magno magitü : qua parte aqua Julia resonat, mari procul repulso ; et qua Tyrrhenum mare infuit in fauces Averni ? Eadem Italia monstrat in venis rivos argenti et metallum æris, et auro multum abundavit. Hæc produxit bellicosum genus hominum, Marsos, et juventutem Sabellam, et Ligures assuetos labori, et Volcos armatos verubus. Hæc produxit Decios, Marios, et magnos Camillos, Scipiones

rem Rufinian. p. 261. *abdita* Gud. *claustra* duo.—162. *magnis clamoribus* Aretinus in Epp. landat, quod probabat Wasse ad Sallust. l. l.—164. *Averni* Toll. et Serv.—167. *Hoc* Zulich. et Mead. *ciros* Goth. sec. a m. pr.—168. *Assuetum malo* Zulich., addita ridicula glossa, id est, navibus vel pomis. *Ligurum* Medic. a m. pr. Mox *Vulcos*, *Vulcos*, *Volcos*, *Volcos* scribitur. *veruto* (scil. assuetum) Lipsius emendabat. Sed vid. Not.—169. *hæc decios Marios*

NOTE

Avernus superest: *Lago d'Averno*: at e Lucrino nihil superest, nisi palus lutosa cum arundinetis; ex quo mons novus, qui Cinereus dicitur, exstitit terræ motu, anno 1538.

164 *Tyrrhenusque, &c. Avernis*] *Tyrrhenum* mare dicitur, quicquid ab usque Tuscia sive Etruria, ad fretum usque Siculum, aquarum est. De *Averno* lacu, qui a poetis inferorum ostium habitus est, fuse *Æn.* vi. 237.

165 *Ærisque metalla*] *Plinius* l. et c. ultimo, de Italia: *Metallis auri, argenti, æris, ferri, quandiu libuit exercere, nullis cessit.*

167 *Marsos, &c.*] De *Marsis*, *Æn.* vii. 750. De *Sabellis*, *Æn.* vii. 665. De *Liguribus*, *Æn.* x. 185. De *Volcis*, *Æn.* vii. 803.

168 *Verutos*] *Armatis* verubus, id est, ex Nonio, brevibus et acutis tellis. *Lipsius* legit: *Assuetumque malo Ligürem, Volcosque veruto*: et est idem, verutum et veru: sed præfero com-

muniem lectionem, *verutos*, a *veru*; quomodo passim legimus *acutatos*, a *acuto*; *cinctutos*, a *cinctu*.

169 *Decios*] *Familiam* Romæ celeberrimam: ex qua *P. Decius Mus*, consul bello Latino, collega *Mantio Torquato*: cum utrique consuli somnio obvenisset, eos victores futuros, quorum dux in prælio cecidisset: tum collato cum collega somnio; cum convenisset, ut cuius cornu in acie laboraret, *Diis se Manibus* voceret: inclinante sua parte, se et hostes, per *Valerium pontificem*, *Diis Manibus* devovit: impetu in hostes facto, victoriam suis reliquit. Ita *Aurelius Victor*. *Cicero* vero, *Tuscul.* i. 89. testatur idem ab ejus filio factum, bello Etrusco; idemque ab ejus nepote, bello contra *Pyrrhum* Epiri regem.

Marios] *Caius Marius*, ex municipio *Arpinate* humili loco natus, triumphavit de *Jugurtha* rege *Numidiæ*, deque *Cimbris*: septies consul

Scipiadas duros bello, et te, maxime Cæsar, 170
 Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
 Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
 Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
 Magna virum, tibi res antiquæ laudis et artis
 Ingredior, sanctos ausus recludere fontes, 175
 Ascræumque cano Romana per oppida carmen.
 Nunc locus arborum ingeniis : quæ robor a cuique,

bello asperos; et te, o Cæsar maxime: qui jamnunc victor, in ultimis Asiæ finibus, repellis molles Indos a Romanis urbibus. Salve, o terra Saturni, magna parens frugum, magna hominum: suscipio in tuam utilitatem res laudatas et exaltas ab antiquis, ausus aperire primus sacros fontes: et canto per urbes Romanas carmen Hesiodi Ascræi. Jam locus est disserendi de natura terrarum: quæ sit cuique vis, quis

Ven.—170. *maxima* Gud.—171. *extremis aciem* Goth. pr.—172. *In bellum advertis* Vratial. *artibus* duo apud Martinum, quod ex Æn. vi, 853 probare velle, ludas esset.—174. *artem* Gud.—175. *Aggredior* Priscian. lib. vii, quod est vulgare verbum hoc sensu. *Ingredior* fragm. Moret. cf. Burm. *excludere* Zulich.—177. *ingentis, q. r. cano* Gud.—178. *aut quæ* Arundel. et edd. vett.

NOTÆ

fuit: in septimo consulatu, metuens imminentem ex Asia Syllam, aut morbo, aut voluntaria morte decessit. *Marius junior*, ejus filius, aut ex sorore nepos, Præneste obsessus deinde a Syllanis, cum per cuniculum vellet effugere, septus ab hostili exercitu, mortem sibi conscivit in ipso cuniculo, cum evadere se non posse animadvertet.

169 *Camillos*] *M. Furium Camillum*: qui de Veientibus, decenni obsidione victis, triumphavit: Gallos Roma capta Capitolium obsidentes vicit: alter Romulus dictus, pestilentia obiit octogenarius.

170 *Scipiadas*] *E Scipionum gente*, duo præcipue insignes, *Africani* dicti: de quibus, Æn. vi. 842.

171 *Qui nunc extremis, &c.*] Certe versus illos operi jam perfecto Virgilius attexuit: nondum enim ullum ejusmodi bellum gesserat Octavianus, cum huic libro primum scribendo poëta operam daret. Omnino igitur de bello Actiaco, aut potius Ægyptio

intelligamus. Primo enim Ægyptus Asiæ confinis est: deinde, Indos et Arabes et Sabæos, inter auxilia *M. Antonii* et *Cleopatæ* fuisse memorat, Æn. viii. 705. *Omnis eo terrore Ægyptus et Indi, Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi*. Neque vero Indi apud veteres, ut apud nos, exacta ratione sumuntur: sed promiscue pro calidarum plagarum populis. Unde Ovidius eos cum Æthiopibus confundit; cum dicit alicubi, *Perseum devexisse Andromeden nigris ab Indis*: Appianus in Annib. sumit pro Afris; ubi ait Annibalem jussisse, ut Indi conscensis elephantis in *Claudii* castra irrumperent. Hyginus ait cap. 275. *Liber in India Ammonem, &c.* id est, in Africa, ubi templum Jovis Ammonis.

173 *Saturnia tellus*] Italia, in qua Saturnus latuit. Ecl. iv. 6. Æn. viii. 318.

176 *Ascræum*] Ad imitationem Hesiodi Ascræi, qui Georgica conscripsit, Ecl. iii. 40. Ecl. vi. 70.

177 *Nunc locus, &c.*] IV. PARS. De

Quis color, et quæ sit rebus natura ferendis.

Difficiles primum terræ, collesque maligni,

Tenuis ubi argilla et dumosis calculus arvis,

180

Palladia gaudent sylva vivacis olivæ.

Indicio est, tractu surgens oleaster eodem

Plurimus, et strati baccis sylvestribus agri.

At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,

Quique frequens herbis et fertilis ubere campus;

185

color, et quæ indoles ad certas quasdam res producendas. Primo terra aspera et colles ingrati, ubi sterilis argilla et lapilli sunt in agris spinosis, amant sylcam citracis oleæ sacram Minervæ. Oleaster plurimus nascens in illis locis, et campi aperti olivis sylvestribus, hoc indicant. At terra quæ pinguis est, et abundans dulci humore: et campus qui ferax est herbarum, et fecundus ubere: qualem sæpe solemus

*****

cum Goth. pr. *serendis* tres. *creandis* unus Arundel. *serendis* vel propterea præferendum esse videbat Reiskins, quia v. 195 armenta sequuntur.—180. *Tenuis ubi argilla dumosis calculus arvis* Probus Arte Grammat. Sed vulgatum tuetur etiam Nonius Marcellus in *Tenne*. *arca*, quæ sata sunt arata, non posse esse *dumosa* putabat Reiskius; itaque conjiciebat, *dumosis calculus ancrae*. *Ancræ* et *antræ* sunt *ἀνκῆρες, στροφάλιτροι*, confragosa, abrupta, curva; sinuosa loca saltuum. Eandem vocem Propertio I, 1, 11. 1, 2, 11 obtrudebat Scaliger, e Glossis Isidori. Sed *arum* poetæ est commune omnium agrorum nomen. vide vel II, 177.—181. *gaudet* Medic. Gnd. tres alii cum Goth. sec., scilicet quia *calculus* in animo hærebat.—183. *baccis stridentibus* Leid. pr.—184. *At quæ* Medic. a m. pr. et Gnd. *Atque* et alter Menag. *Et quæ* Franc.

NOTE

arte discernendæ naturæ cujusque soli. Et I. quidem præceptum est, *De terra apta oleis*. v. 179. II. *Apta vitibus*; v. 184. III. *Apta pascuis*, v. 195. IV. *Apta frumento*, v. 203. V. *Apta ex æquo his omnibus*, v. 217. VI. *Quomodo terra cognoscatur densa et rara*, v. 227. VII. *Salua*, v. 238. VIII. *Pinguis*, v. 243. IX. *Humida*, v. 251. X. *Gravis, levis, et frigida*, v. 264.

180 *Tenuis ubi argilla*] Sicca, nam est argilla pinguis, *terre à potier*.

181 *Palladia*] *De Pallade*, Ecl. II. 61. De olivæ vivacitate, Ge. II. 3. Car olivæ Palladi sit sacra, Ge. I. 14. *Oleaster*, est sylvestris olea.

184 *Dulcique uligine*] Servius: *Uligo proprie est naturalis humor terræ, ex ea nunquam recedens. Bene autem dulci addidit, ad discretionem amara, et salæ: quæ ex Columella, l. III. 1.*

vitifero solo deesse debet; Ne, inquit, *saporem vini corrumpat, et incrementa vitium veluti quadam scabra rubigine coercet*. Et notat Abramus nimiam illam uliginem, quæ ex fluminum decursu oritur in vallibus, requiri a Virgilio, ex natura Italici soli, quod ut plurimam siccior est: a nobis enim glareosa potius, et siccior terra ad vires expetitur.

185 *Fertilis ubere campus*] *Uber* aliquando adjective sumitur. Propert. l. I. 22. *Umbria teris Fertilis uberibus*, et significat, *fecundus, copiosus*. Aliquando substantive, ut hic, et infra v. 234. *Vitis abhis Aptius uber erit*: et significat ipsam ubertatem, sive *mammam* terræ. Idque exemplo Homeri; qui II. IX. 141. Argos appellat *mammam terræ*, *ὄστρον ἀπόσπης*.

Qualem sæpe cava montis convalle solemus
 Dispicere : huc summis liquuntur rupibus amnes.
 Felicemque trahunt limum ; quique editus Austro,
 Et flicem curvis invisam pascit aratris ;
 Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes 190
 Sufficiet Baccho vites ; hic fertilis uvæ,
 Hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
 Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
 Sin armenta magis studium vitulosque tueri, 195

videre in ima valle montis, in quam fluvii defluunt ex altis rupibus, et devolunt limum fertilem : et campus qui assurgit ad meridiem, et alit flicem incommodam curvis aratris : hic campus producet tibi aliquando vites robustas, et undantes multo vino : hic ferax est racemorum, et liquoris, qualem effundimus pateris aureis, quando pinguis Etruscus inflavit tibiam eburneam ante aras, et quando offerimus Diis viscera victimarum in patinis curvis. Si vero magis amas nutrire armenta, et co-

*****

—187. *Dispicere* Heins. tuetur hic et ad *Æn.* vi, 724 e Gud. Mentel. et Menag. *Despicere* vulgo. hic Goth. pr. *Inspicuntur* Medic. a m. sec. et alii. *liquuntur* Ven. conf. ad *Æn.* iii, 28. *montibus* Moret. quart.—188. *obditus* vel *avidus Austro* conj. Jo. Schrader.—189. *flicem* e codd. et edd. vindicat Heinssius. In vulgatis nescio quas irrepperat *silicem*. Quod res ipsa non respueret, nam, ut Colum. ait iii, 11, 8, *amicus vineis silix* ; et silice constat humum nimis jejunam esse, quam ut vitibus idonea sit, iudicabat Millerus. Sed *flicem* Plinius confirmat. vid. Not.—190. *Hinc* Ven.—191. *Sufficiat* Gud. circo Reg. Martini.—192. *libatur* ed Mediol.—193. ad *aures* Gud. et Goth. sec.—194. *Lancibus et patulis* Medic. a m. pr. et nuns Mead. Burmanno suspectus locus erat ; modo *et pateris* conjectabat, minus feliciter ; modo *vasis* nomen latere putabat. Cur *pandum* tamen, quod et incurvum et reflexum est, de paropside aut patina non æque dictum putemus, ac de carina, navi ? *ens-ratas lances* dixit *Æn.* viii, 284. xii, 215.—195. *studium est* v. unus Mead.—

NOTE

189 *Flicem, &c.*] *Filix, fougère*, herba fruticosa, multiplici radicam nexu aratrum impedit.

192 *Pateris libamus et auro*] Dissolutio est vocum, pro *pateris aureis* : quibus vinum exquisitissimum Diis libabatur. De *libatione*, *Æn.* i. 740. Notat morem sacrificiorum, eorum præcipue, quæ fiebant ad *exta* victimarum consulenda : quæ ars *aruspicia* dicta est : in qua principes erant Etrusci quæ Tyrrheni, qui ideo Romæ ad sacrificia adhibebantur, cum tibia eburnea. *Pinguis* dicitur Etruscus :

vel ex vitio gentis ; nam Catullus, xl. 11. *Aut parvus UMBER, aut obesus ETRUSCUS*. Vel ex vitio tubicinum, quibus intumescent genæ. Vel ex vitio sacrificulorum, qui victimarum carnibus opipare vescebantur.

194 *Lancibus et pandis*] Vel paten-tibus ; vel mellius, extorum pondere curvatis et *repandis*. *Reddere* autem verbum est sacrificiorum : *reddi enim dicebantur exta*, ait Servius, cum *probata et elixa aræ imponebantur*. Tacit. l. xx. *Lustrata bove, et super caespitem redditis extis, &c.*

Aut foetus ovium, aut urentes culta capellas :
 Saltus, et saturi petito longinqua Tarenti,
 Et qualem infelix amisit Mantua campum,
 Pascentem niveos herboso flumine cycnos ;
 Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt ; 200
 Et, quantum longis carpent armenta diebus,
 Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
 Nigra fere et presso pinguis sub vomere terra,
 Et cui putre solum (namque hoc imitatur arando)
 Optima frumentis : non ullo ex æquore cernes 205

tulas, et sobolem ovium, et capellas quæ exhauriunt loca culta : quære sylvas et remota arva Tarenti fertilis, et agros quales infelix Mantua perdidit, qui nutriunt oleres candidos in herboso fluvio. Illic puri fontes non desunt gregibus, nec herbae : et quantum herbarum armenta depascent per longos dies, tantum ros humidus reldet per brevem noctem. Terra ferme nigra et pinguis sub vomere alte immisso, et cujus superficies mollis est (hoc enim perficimus aratione) optima est frumentis: nullo ex

*****

196. *Aut ovium foetus* Medic. cum permultis. *Aut fetus ovium urentes* Menag. pr. et *urentes* ed. Ven.—197. *Et saltus duo.* *satyri* Medic. a m. pr. Franc. et pr. Moretanus, cum glossa, *id est oppidi.* Habet lectio doctrinae speciem, Ita et veteres Grammatici legerunt et acceperunt, ut si pro Satyrii ; *Satyrium Tarentum.* v. Probus, et, qui inde sua transtulit, Julius Sabinus. In vetere responso Phalantho dato apud Strab. vi, p. 427 *Ἰαρίον τοι τόπον.* cf. Opusc. Vol. II, p. 218, 219. Etiam Stephani Byz. epitome, *Satyrium* tractum prope Tarentum esse, unde gentile Satyrinus et Satyrus sit. Sed præclare Hein- sius has e vitio scripturae et pronuntiatione vocalis u et y confusa ortas nugas rejicit. cf. inf. IV, §35. ubi *saturio colore* etiam *Satyro* legitur scriptum. *Satiri* Gud. *Tarenti* Medic. a m. pr.—199. *herboso in f.* unus Mead. et edd. vett. in omisso *herboso* Goth. pr.—200. *deerunt* Heins. recepit. *derunt* Medic. et ab alia manu ascripto e. Sic sex alii. *desunt* vulgo.—202. *reponit* Medic. *reponat* Rottend. tert.—203. *et abest* a tribus et Goth. pr. ex Gudiau. *pingui* Medic.—204. *Ut cui* Serv. et Phalaris. ad 203. *hic fragm.* Moret. *imitatur* Menag. pr. Rottend. et Moreti pr. a m. pr. *imitatur* Medic. a m. pr. et Voss. Jo. Schrader. tentabat : *rimamur.*—205. non nullo Cantabrig.—206. *diacedere*

NOTE

196 *Urentes culta capellas*] *Morsus earum arbori exitialis, olivam lambendo quoque sterilem faciunt.* Plin. l. VIII. 50. *Culta*, Ge. I. 153.

197 *Saturi, &c. Tarenti*] *Servius: Aut fecundi, aut quod est juxta oppidum Saturum. Tarentum enim et Saturum, vicinæ sunt Calabria civitates. Probus locum et paludem esse dicit vicinam Tarento. Qui autem explicant de Satura palude, sive Pomptina, nunc Ascenti palude, il graviter errant. Est enim Tarentum in orientali cornu*

Delphi. et Var. Clas.

Italiae, Æn. III. 396. Pomptina vero palus, in littore meridionali, ad Mare Inferum, Æn. VII. sub finem notæ 794.

198 *Mantua*] *De ejus calamitate, in argum. Ecl. I. De cycnis, Ecl. VIII. 55. Flumen, Mincius est, Menzo. Ecl. VII. 13.*

204 *Hoc imitatur arando*] *Hoc unum aratione contendimus, ut imitemur arte, terram natura sua mollem: ergo signum est, eam, quæ ex se ipsa mollis et subacta est, esse frumentis aptissimam.*

Virg.

Q

Plura domum tardis decedere plaustra iuvenis :
 Aut, unde iratus sylvam devexit arator,
 Et nemora evertit multos ignava per annos,
 Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
 Eruit: illæ altum nidis petiere relictis; 210
 At rudis enituit impulso vomere campus.
 Nam jejuna quidem clivosi glareæ ruris
 Vix humiles apibus casias roremque ministrat;
 Et tophus scaber, et nigris exesa chelydris
 Creta, negant alios æque serpentibus agros 215
 Dulcem ferre cibum et curvas præbere latebras.
 Quæ tenuem exhalat nebulam fumosque volucres;

agro videbis plura plaustra exire, bobus difficile trahentibus. Item illa terra, ex qua arator iratus abstulit sylvam, et diruit nemora infœcunda multis annis, et evulsit vetera latibula volucrum cum radicibus imis: illæ fugerunt in aërem, nidis relictis; at campus, prius incultus, refulsit vomere impresso. Nam certe glareæ sicca agri declivis vix profert apibus parvas casias et rosmarinum: quemadmodum tophus asper, et creta corrossa a nigris chelydris. Nulli agri dicuntur producere tam gratum pabulum serpentibus, et præbere tam cavas latebras. Quæ expirat tenues vapores et

*****

fragm. Moret. descendere natus Mead.—207. *dejecit* Medic. Pierli; sed occurrit ea variatio sæpius. cf. Burm.—208. *avertit* ed. Mediol. vid. Ge. 1, 256.—209. *domus* Ven.—210. *almum* Ven. *petiervo* Regius.—211. *Aut* Medic. a m. pr. Moreti sec. et Voss. cum Regio Martini. *Et* Mentel. tert. cum uno Mead. Et sunt, qui ad sequentia referant; male. *impresso* ed. Mediol., ex aliis forte locis, nt 208.—213. *Vix apibus humiles* Erf.—214. *tesus* multi scribant. *fossus* Goth. sec. *scaber nigraque* edd. Aldd. et Junt. emendatum a Naugerio. *chelydris* tres. *chilindris* Erf.—215. Vulgo interpungebatur post *Creta*: ut *negant* esset: negant homines. *Jejune*.—216. *surcas* conj. Jo. Schrader. *vacuas et varias* in libris legi notat Ursinus. At vide Notam. *tenebras* Regius Martin.—217. *Quem* Goth. pr. *fumosque lucoris* Rom.—218.

NOTÆ

207 *Iratus*] Offensus ob diurnam sylvæ sterilitatem.

211 *Enituit*] Aut campus refulsit repercussu lucidi vomeris. Aut pinguis factus est: *nitere* enim dicuntur ea, quæ pinguis sunt. Horat. Epist. 1. 4. 15. *Me pinguem et nitidum, &c.* Virgil. Ge. 1. 153. *interque nitentia culta.* Aut per commutationem, id est, in eo enituit et refulsit vomer: Ge. 1. 48. *sulco attritus splendescere vomer.*

212 *Nam jejuna, &c.*] Ita cohæret oratio. Terra nigra, et putris, aut ex qua erutæ sunt sylvæ, optima est

frumento: nam glareæ, quæ huic contraria est, non est frumentaria, et vix flores producit. *Glareæ, du graviæ. Tophus, tuf,* lapis asper et siccus, e terra et arena concretus. *Creta,* terra alba. *Chelydri* sunt proprie testudines marinæ, a *χέλυς testudo*, et *ὄβωρ aqua*. Apud Nicandrum tamen versu 411. sunt serpentes, quæ modo in paludibus, modo in arboribus latent: unde *Druina* quoque appellantur a *ἄρως* quercus. De *casias* et *rosmarino*, herbis coronariis, Ecl. 11. 49.

Et bibit humorem, et cum vult, ex se ipsa remittit;
 Quæque suo viridi semper se gramine vestit,
 Nec scabie et salsa lædit rubiginè ferrum : 220
 Illa tibi lætis intextet vitibus ulmos;
 Illa ferax oleo est; illam experiere colendo
 Et facilem pecori, et patientem vomeris unci.
 Talem dives arat Capua, et vicina Vesevo
 Ora jugo, et vacuis Clanius non æquus Aceris. 225

leves fumos, et bibit humorem, et ipsa sponte ejicit illum ex se; et quæ semper tegit se propriis herbis, nec inficit vomerem scabritie et rubigine amara: illa tibi impli- cabit ulmos fecundis vitibus: illa fertilis est oleis: illam senties colendo, et aptam gregibus, et tractabilem comere acuto. Talem arat Capua dives, et regio propinqua monti Vesuvio, et Clanius non commodus Aceris desertis. Jam docebo quomodo po-

*****

Ut bibit Ven. Quæ nunc Mead.—219. semper viridi Medic. et Moret. pr., it. Pierii Rom., uterque Goth. viridis emendat Faber. Scilicet non male ita legeretur, si poetæ ita loqui placuisset.—220. Hæc nunc Mead. aut salsa Medic. a m. sec. cum Leid. et Goth. sec. falsa Menag. pr.—221. Ipsa Zullich. intexit edd. aliæ et Goth. sec. tibi in lætis Mead.—222. oleo e vetustis Pierii et multis suis reposuit Heins. Sic et laudabat Nonius Marcellus et Arusianns Messius. oleæ vulgo editum et lectum cum Medic. oleæ Goth. sec. cum Erf. —224. erat Medic. et Mentel. pr., uterque a m. pr. et Goth. pr. Vesæo ikdem cum Mentel. Reg., utroque Voss. Vesæo Rom.—225. Gellius N. A. vii, 20 scriptum in quodam commentario se reperisse memorat, a Virgilio primum fuisse editum: Nola jugo; mox ob negatam sibi a Nolanis aquam, in propinquum rus ducendam, poetam offensam nomen urbis in Ora mutasse; quod ipsum Gellio snavius ad aures esse videbatur, antecedente vocabulo in o desinente. Easdem nugas Philargyrinus ad h. l. et in Servianis ad Æn. vii, 740. Refellit eas patriæ studio Ambros. Leo de Nola lib. i, c. 2 in Schotti

NOTE

224 *Capua, et vicina Vesevo, &c.] Capua, Campaniæ caput: unde et Capuam, a capite dictam putat Strabo l. v. Virgilius tamen a Capy, Æneæ commilitone, nomen ejus deducit, Æn. x. 145. Hanc constat nulli terrarum soli bonitate posthabendam; fuisse autem olim inter tres maximas urbes, Roman, Carthaginemque numeratam, testatur Florus, l. i. 16. Vesuvius, Vescuvius, et Vescivus, mons Campaniæ prope Nolam, mire fertilis, præterquam in cacumine, unde sæpe ignes emittit: nunquam vehementius, quam imperante Tito: quo tempore Plinius historiæ naturalis scriptor, qui cognos-*

scendi illius ignis cupiditate eo se contulerat, fumo flammisque extinctus est.

— 225 *Ora jugo]* Dicitur ut narrat Gellius l. vii. 20. scripsisse primo Virgilius: *Nola jugo*, ad laudem *Nolæ*, urbis Vesuvio vicinæ; sed postea delevisse: propterea quod Nolani aquam ipsi negassent, suum in rus, quod erat in propinquo, deducendam.

Clanius non æquus Aceris] *Aceris: Acerra*, antiquissima Campaniæ urbs, non longe a Neapoli: hanc præterfluit amnis *Clanius*, *l'Agno*: cujus frequens inundatio pene urbem interdum exhaustit; unde ipse, *non æquus*

Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
 Rara sit, an supra morem si densa, requiras;
 Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho;
 Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo:
 Ante locum capies oculis, alteque jubebis 230
 In solido puteum demitti, omnemque repones
 Rursus humum, et pedibus summas æquabis arenas.
 Si deerunt, rarum, pecorique et vitibus almis
 Aptius, uber erit: sin in sua posse negabunt
 Ire loca, et scrobibus superabit terra repletis: 235
 Spissus ager; glebas cunctantes crassaque terga
 Expecta, et validis terram proscinde juvencis.
 Salsa autem tellus, et quæ perhibetur amara,
 Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando,

teris unquamquamque cognoscere. Si quæris an rara sit, an plus æquo densa (quia altera bona est frumento, altera viti; densa magis frumento, rarissima quæque viti.) Primo eliges locum oculis, et jubebis puteum defodi profunde in solido loco: deinde repones omnem terram in eundem locum, et complanabis pedibus summas arenas. Si non sufficiunt ad replendum locum; ager erit rarus, et melior ad pascua et vites almas: si vero abnuant se posse redire in eum locum, et foccis repletis terra redundet; ager erit densus: existima fore glebas duras et crassos tumores, et ara terram bonus robustis. Terra autem salsa, et quæ dicitur amara, inepta est frumentis:

~~~~~

Scriptt. hist. Ital. *Clavis Parrhas.*, ut ab aliis appellatur.—226. Tunc, quo frag. Moret. *quo quæque* ed. Ven. *quo cumque* Romanus, Moret. quart.; et sic Pierius in codd. fere omnibus antiquis legi testatur; add. Erf. et ex edd. Mediolan. *quancumque* vel *quocumque* Zulich. *posses* Rom.—227. aut—*sit densa* Ven. Zulich. Erf. a m. sec. ed. Mediol. et Genev. *requires* Medic. a m. pr. cum tribus aliis.—230. *altumque* Moret. sec. *videbis* Gudian. cum tribus aliis, et Medic. Pierii, it. ed. Norimb., ac Goth. sec. a m. sec.—231. *In solidum* fragm. Moret. ed. Ven. *dimitti phæra. reponas* alter Moret.—232. *summis* aliquot apud Pierium.—233. *rarum est* Franc. *Si deerunt terræ Parrhas.* utrumque ab interpolante manu mali interpretis. *deerit* edd. antiquæ vel Pierio teste; et sic ed. Norimb., quod defendi posset; sed alterum, quod inde ab Aldd. legitur, doctius. *deserint* unus Mead.—234. *si in* Mentel. pr. *Sis in* Ven. *Sed si in* Menag. *Si que in* Zulich.—235. *superarit* fragm. Moret.—236. *veraque terga* Moret. quart., male.—237. *Et specta* Servius legerat; lapsus frequens est. *Exerce et validis* Rom. Pierii. *et ante validis* in Medic.

NOTE

Aceris: et *Aceris vacua* hic dicuntur.

229 *Cereri, &c. Lyæo*] De *Cerere* Ecl. v. 69. *Lyæus*, Bacchi nomen a *λύω* solvo: quod curis solvat et liberet.

234 *Aptius, uber*] Supra v. 185. *Posse negabunt*] Non poterant. Et quasi sensum mentemque terræ tribuit: ut alibi multis locis.

Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat), 240
 Tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos,
 Colaue prælorum fumosis deripe tectis;
 Huc ager ille malus, dulcesque a fontibus undæ,
 Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
 Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttæ; 245
 At sapor indicium faciet manifestus, et ora
 Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
 Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto

illa neque emendatur aratione, neque servat vino suum genus, ac ne nomina quidem propria pomis: tale præbebit indicium sui. Tu corbes e denso vimine, et cola torcularis detrahe e tectis fumosis. In iis terra illa mala, et dulces fontium aqua comprimantur usque ad summam oram: quippe omnis aqua exprimitur, et longæ guttæ defluent per foramina viminum. At sapor dabit signum manifestum, et amarities lædet gustu ora agra explorantium. Præterea, hoc demum modo cognoscimus, quænam terra sit pinguis: illa manibus versata nunquam dissolvitur, sed dum tenetur,

a m. pr. aberat.—240. *Nec Baccho decus* em. Jo. Schrader., ut *Æn.* II, 89 *nomenque decusque Gessimus*. At Colum. x, 38 *Quo Bacchi genus aut, ex hoc ipso loco. nomina Rottend. servet Mentel. pr.*—241. *tum unus Mead. squalos Leid. unus. spissos v. qualos Longob. Pierii, ed. Ven.*—242. *deripe plures.*—243. *Huc Messius Arusianus legisse videbatur Heinsio; sicque a pr. m. Erf.*—244. *luctabitur alter Menag., ut plerique Pierii. aqua luctabitur amnis a m. sec. fragm. Helmstad. in Analect. litt. Helmstad. 1783, p. 194.*—245. *licet conj. Jo. Schrader., Scilicet est ðh. de vimine alter Moret.*—246. *Et idem. Sat unus Mead. Reiskius non male ita interpungebat: At s. i. faciet; manifestus et ora T., ut sit amaror manifestus.*—247. *amaror ap. Gell. I, 21 Hyginus Grammaticus in libro, qui fuerat ex domo atque familia Virgilii, invenisse memorabat. Eandem lectionem amplectebatur Favorinus et ipse Gellius. Agnoscit quoque Macrobius. Sat. vi, 1, et sic septem ap. Heins., quatuor apud Burm., ed. Ven., nostri Gothani cum Erf. et Medic. a m. sec. amaro alii, et inter eos quidem vetustissimi, Romanus, necnon Medic. et Longob. Pierii a m. pr. Præfert hoc post Pierium Heinsius, quia durum esset, sapor; amaror. Quod mireris, si de canone critico cogites; amaror vox exquisita, Lucretiana. sensum amaror Tollianus, et unus Arundel. cum eodem fragm. Helmstad.*—248. *tellus quæ sit alter Moret.*—249. *aut unquam*

NOTE

240 *Nec Baccho genus, aut, &c.*] Terra salsa, sic ingrata est, ut arboribus apud se depositis non servet nomen: sed eas et virtute et nomine spoliaret: id est, ut arbores in ea degenerent, nec amplius ejusdem generis ac nominis esse videantur. De *Baccho*, Ecl. v. 69.

241 *Qualos, Colaue prælorum, &c.*] Torcular tota machina est vis premendi, a torquendo sic dicta. *Prælum,*

sunt trabes, quæ uvæ torculari impositas premunt: a *premendo* dictæ per contractionem, *premlum, prælum*: unde syllaba prima brevis est in *premo*; longa in *prælum*. Cola sunt sacci, vel corbes, quæ torculari suppositæ vinum expressum excipiunt percolantque. *Quali*, corbes e vimine, calathi, Ecl. II. 46.

244 *Eluctabitur*] Per vim, et quasi cum lucta exibat.

Discimus: haud unquam manibus jactata fatiscit,
 Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo. 250
 Humida majores herbas alit, ipsaque justo
 Lætior, ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
 Neu se prævalidam primis ostendat aristis!
 Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
 Quæque levis. Promptum est oculis prædiscere nigram, 255
 Et quis cui color. At sceleratum exquirere frigus
 Difficile est: piceæ tantum taxique nocentes
 Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigrae.

adhaeret digitis instar picis. Humida nutrit grandiores herbas, et ipsa secunda est plusquam oportet: ah ne illa sit mihi nimis fertilis, et ne monstret se fortiorem primis in herbis! Quæ est gravis, et quæ levis, manifestat se ipso pondere, etsi de illa taceatur. Facile est cognoscere visu nigram, et quisquis unicuique color est. Sed difficile est investigare frigus perniciosum: tantummodo piceæ, et taxi noxia, vel nigrae hederæ, dant aliquando signa illius. His cognitis, memineries putrefacere

Ménag. pr.—250. *ad deest fragm.* Moret. et a sec. m. quarto Moret., it. Goth. pr.—251. *alit herbas* Zulich.—252. a, ha, nimium multi, ut solent. *ne sit tibi Erf. fertilis una* Menag. pr., unde Heins. conj. *uæ. ulla* Erf. a m. pr.—253. *Nec se uterque Medic. cum Romano et aliis, etiam apud Martinum. Ne se alii apud Pierium, et Parrhas. Hæc unus Arundel. præcipitem* Zulich. *ostendit* Ven. *ostendet* Aldd. pr. et sec. et Junt., quod placet Burmanno de terra quasi gloriantem.—254. *prodit* Medic. *promit* Regius et Cerdæ. *tacitum* apud Pierium est vitium Aldinæ sec.—255. *prædicere* quatuor ap. Bnrm. et Goth. pr. cum Erf., necnon Romanus. *cognoscere* Zulich. Ita et alibi Ge. i, 252, 61.—256. *Et quisquis color. at* edd. Aldd. primæ et hinc profectæ, et sic Medic. a m. sec. et plerique omnes; etiam nostri. Defendit hoc Servianorum auctor. *Sen quisquis* ed. Ven. *Et quis cui cive color* Romanus. *Et quis cuique color: at sceleratum*, ut est in Medic. a m. pr., in aliis ap. Pierium, et in uno Mead.; et cum versum labefactum viderent, *color* mutato in *colos*, quemadmodum Pierii Mediceus habet, aut excluso *at* lectum esse in antiquis libris, patet e Servianis, Zulich. et uno Arundel. Scilicet *Et quis cui color*, quod Nangerius Ald. tert. asciverat, inde Manut. Commelin. Pulmann., vera lectio; reperitur illa in Mentel. pr. a m. pr. cui, pro cuicunque, vid. Burm.—257. *tantum piceæ* Moret. sec.—258. *haut* Medic.; in eodem *pandunt* primæ

NOTE

250 *Habendo*] Passiva significatione, dum habetur: ut pleraque gerundia. Ecl. viii. 71.

252 *Ne sit mihi fertilis*] Terra enim, cujus vis in herbas aut frondes absorbetur, parum habet virtutis ad fructum ferendum.

254 *Tacitam*] Etsi de illa taceatur, nullumque aliud indicium a me assiguetur.

257 *Piceæ . . . taxi*] *Picea*, pini

species: de qua Plin. l. xvi. 10. *Picea montes amat atque frigora, ferax arbor, et funebri indicio ad fores posita, ac rogis cirens: hæc plurimam resinam fundit. Taxus, de fîf: de qua Plin. ibidem. Taxus, minus cirens, gracilliusque et tristis ac dira: letale baccis, in Hispania præcipue, venenum inest. Sunt qui taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.*

His animadversis, terram multo ante memento
 Excoquere, et magnos scrobibus concidere montes, 260
 Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
 Quam lætum infodias vitis genus; optima putri
 Arva solo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
 Et labefacta movens robustus jugera fossor.
 At, si quos haud ulla viros vigilantia fugit: 265
 Ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
 Arboribus seges, et quo mos digesta feratur;

terram, et aperire foveis altos montes multo prius, et exponere Aquiloni glebas inversas multo prius, quam plantas hilare genus vitis. Optimi sunt agri, quorum solum est tenerum: id autem efficiunt venti, et pruinæ frigidae, et robustus fossor agilians terram proscissam. Sed si nulla vigilantia deest quibusdam viris, hi prius eligunt loca duo similia: unum, in quo primum seminarium arborum præparetur;

duæ literæ in litura a m. rec.—259. *His etiam adversis Ven.*, at vid. inf. Ge. III, 123.—260. *circumdare montes Romanus.* et omittit Medic. Pierii, quod placebat Martino, qui et malebat *magnis scrobibus*. Omissum et in edit. Cuningh., quod idem malebat Cort. ad Plin. VII, epp. 4. Scilicet quia alloqui in tertio membro copula desideratur: *Ante supinatasque*. Jac. Bryant acute: *Atque supinatas Aquiloni* emendat; quod equidem præferam. Cum de collibus agitur, magnos non bene memorari montes facile sentias. Placet itaque quod Martinus malebat: *magnis scrobibus*.—261. *extendere* Moret. alter, male. vid. Not.—262. *lentum* Züllich. et Leid. alter cum Goth. sec., perpetua variatione, inprimis in vite. v. Ecl. III, 38. *lætum* hic verum. Multa enim præcipiant hujus sationis auctores de eligendo fecundissimo et probatissimo stirpis genere. vid. Colum. III, 6.—263. *curent* Voss. pr. *gehæde* unus Arundel.—265. *Ac si Medic. aut duo cum Goth. sec. et Erf. surgit* Vratisl.—266. *exquirant* Leid. unus.—267. *digesta* Mentel. pr. Moret. sec. Rottend. tert. a m. pr. *egesta* Menag. sec. et Bodlei. vid. sup. v. 54. *ferantur* Goth. pr. *seratur* Voss.

NOTÆ

259 *His animadversis]* v. PARS. *De cultura vitis.* Continet præcepta præcipue xv. I. est de scrobibus et foveis hyeme parandis, v. 260. II. De soli similitudine in seminario et vineto, v. 265. III. De signando vitis cortice, ad cognoscendum nativum ejus situm, v. 269. IV. De ordine, quo serenda est, v. 273. v. De profunditate fovearum, v. 288. VI. De iis quæ cavenda sunt in satione vitis, v. 298. VII. De tempore sationis, v. 315. VIII. De stercoratione, v. 346. IX. De lapidum et concharum infossione, v. 348. x. De pastinatione, aive terra vertenda pastino, la houe, la bêche, v.

354. XI. *De ligatione*, quæ pedatio dicitur, *mettre les échelas*, v. 358. XII. *De frondatione*, seu frondium amputatione, v. 362. XIII. *De septo adversus pecorum injurias*, v. 371. XIV. *De Bacchi sacris*, v. 380. XV. *De vinitoris diligentia aliis in rebus*, v. 397.

261 *Aquiloni]* Vento septentrionali: generatim hic hyemem significat. De eo, Ecl. VII, 51.

267 *Arboribus]* Vel vites ipsa arbores vocat, ut supra, v. 89. Vel præceptum generale est pro omnibus arboribus. *Sege]* Bene de arbusculis, quæ seruntur in seminario.

Mutatam ignorent subito ne semina matrem.
 Quinetiam cœli regionem in cortice signant:
 Ut, quo quæque modo steterit, qua parte calores 270
 Austrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
 Restituant; adeo in teneris consuescere multum est.
 Collibus, an plano melius sit ponere vitem,
 Quære prius. Si pinguis agros metabere campi:
 Densa sere; in denso non segnior ubere Bacchus. 275
 Sin tumultis acclive solum collesque supinos:
 Indulge ordinibus. Nec secius omnis in unguem

et alterum, in quem deinde transferatur distinguendum per ordines: ne surculi non assuecant terræ matri subito mutata. Præterea notant cœli situm in cortice: ut reponant arborem, quomodo unaquæque posita fuerat, qua parte passa erat calorem meridionalem, quæ terga verterat septentrioni. Tantum potest consuetudo capta a tenera ætate. Perpende prius, an melius sit plantare vites in plano, an in collibus. Si eligis agros pinguis campi, sere vites spissius: vitis non est sterilius in denso agro. Si vero eligis solum assurgens in tumores, et colles inclinatos: fac ordines laxiores:

em. quod probandum videtur.—268. *Mutata* tres apud Burm., quinque apud Martin. et vet. edd. multæ, Pierio et Martino testibus: necnon Goth. pr. a m. pr., quod et ipsum bonum esset. ignorant Moret. duo. subito ignorent Menag. pr. neu unus Arandel. nec unus Mead. Locum Calphurnii II, 50 hinc expressum et Colum. x, 153 jam laudavit Burm.—269. *signat* ed. Junt.—270. Et Gud. a m. sec. steterint—tulerint—obverterit Medic. colores idem a m. pr.—271. quæ terga Heins. revocavit, quod omnes superiores edd. obtinebat; inde a Fulmannianis invaluerat qua, quæ communis esset ratio; forte ea non lectio, sed sphalma librarium. quæ et fragm. Moret. cui vel quoi comjecerat Heins. terra unus Mead. obverteret Mentel. pr. Goth. pr. averterit Leid. pr.—272. in teneris Medic. et meliores. a teneris alii, ait Heinsius: nec tamen vidi sic editum, aut lectum; nisi quod Pierius præfixum habet tanquam ita in edito, quo utebatur, lectum. At excitari solet a Grammaticis a teneris, et est illa varietas in Quintil. I, 3, 13, ubi versus laudatur: ut omnino Grammaticos vulgo a teneris laudasse probabile sit. a teneris assuescere multum Schol. Horat. Carm. III, 11, 9. mansuescere fragm. Moret. multum 'et Rom. Pierii.—273. aut plano Zülch. vitem Heins. e Medic. et alii. vites vulgo. sit quarere vites ed. Ven.—274. Si Medic. a m. sec. additum. agris metab. campos Gud. mercabere pro var. lect. Moret. pr.—275. Bacchum Goth. pr.—276. adclive Medic. a m. pr., nec tamen a Foggino notatum. humilis idem a m. pr. proclive Moret. quart. supini Nonius in indulgere, et Parrhas.; et potest defendi. Qui tumultis Goth. sec.—277. actius Medic. Gud.,

NOTE

268 *Semina*] Non hic grana sunt, sed surculi, sive avulsi e vitis corpore, qui vocantur *malleoli*, *marcottes*; sive cum suis radicibus translati, qui vocantur *viviradices*.

271 *Austrinos*, &c. *axi*] Pro meridie, *Austrum* dicit, ventum inde flantem: de quo, Ecl. II. 58. Pro sep-

tentrione, *axem*, id est polum simpliciter; quia polus hic unus a nobis videtur.

275 *Densa*] Pro *dense*, supra, v. 134. De *ubere*, supra, v. 136. De *Baccho*, Ecl. v. 69.

277 *Secius*] Vel *sequius*, ut Germano placet: *secus*, significat *aliter*, et ha-

Arboribus positis secto via limite quadret.

Ut sæpe, ingenti bello cum longa cohortes

Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto,

280

nihilominus omnia intervalla congruant perfecte, arboribus dispositis per sectos trames. Quemadmodum in magno bello, cum longa legio extendit suas cohortes, et omnis turba constitit in campo vacuo: et exercitus ordinati sunt, et omnis terra

~~~~~

nterque Mentel. Erf. a m. pr. et alii. *segius* Rottend. et unus Bodlei. cum Erf. a m. sec., solita variatione. *serius* Arundel. De perpetua in hac voce varietate scribendi vid. Heins. ad Ovid. Met. II, 809. inf. Æn. IX, 441. v, 862. Antiquior utique est scriptura *setius* et *secius*. A *segius* tamen vel *secus* ducere, syllabæ primæ quantitas vetat. Puto *secius* a se, pro sine, ductum esse; et formatum ut, ocus. *Nec secius* ut jungit Voss. ut sit pro *nec secius* ac. Sicque esse ap. Horat. III, 26, 8, 12. De quo videant Grammatici.—278. *secto* Medic. a m. pr. Fuld. et cod. Ursini in Servio, sed recte *secto* astruit exemplis Burm. *facto* Goth. sec.—279. *ingenti in bello* unus Arundel.—280. *Explicuit* Junt. *regio* Menag.—281. *Derecta* Romanus, Medic. cum

NOTE

bet primam brevem; *secius* vel *segius*, significat *deterius*, *pejus*, *minus*, et primam habet longam. Hac significatione dixit passim Apuleius, *sequiorem sexum*, pro *muliebri*, qui minor ac deterior est: et Seneca, *sequius de aliquo loqui*, id est, *sinistre*. Et derivat Turneb. I. XIX. 17. a *sequor*: quia *præire* consuevit id, cujus melior est conditio; *sequi*, cujus deterior, ut servus.

277 *In ungum*] Exacta perfecta que ratione. Translata dictio a marmoraribus opificibus, qui marmorum juncturas ungue explorant, an perfecte commissæ sint. Hor. de A. P. 295. *Perfectum decies non castigavit ad ungum*. Et Sat. I. I. 5. 32. *ad ungum Factus homo*.

278 *Secto via limite quadret*] Dispositio arborum hic duplex intelligi potest: ita ut singulæ viæ sectæ sint inter arbores, vel dispositas in quadrangulum, et tunc perfecte quadrata figura est; vel dispositas in triangulum, et tunc est quincuncialis figura, *en échiquier*. Quincuncialis porro figura, sive *quincunx*, ita dicebatur, a figura quinti numeri, V, quam singuli trianguli expriment.

Quadrum.

o	o	o	o	o
o	o	o	o	o
o	o	o	o	o
o	o	o	o	o
o	o	o	o	o

Quincunx.

o	o	o	o	o
o	o	o	o	o
o	o	o	o	o
o	o	o	o	o
o	o	o	o	o

Vox *quadret* proprie notat priorem figuram; metaphorice vero secundam. Ita Cicero, De Orat. III. 173. *Conjunctionem verborum numerosæ cadere, et quadrare, et perfici volumus*. Et in Bruto, XLIII. *Quoniam tibi quadrat*: id est, *convenit, congruit*.

279 *Cohortes Explicuit legio*] Militum numerus in legione, pro temporum varia ratione, varius fuit. Universim legio dividebatur in cohortes x. manipulos xxx. centurias lx. In

Directæque acies, ac late fluctuat omnis
 Ære renidenti tellus, necdum horrida miscent
 Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis :
 Omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
 Non animum modo uti pascat prospectus inanem ; 285
 Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
 Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
 Forsitan et, scrobibus quæ sint fastigia, quæras.
 Ausim vel tenui vitem committere sulco :
 Altior ac penitus terræ defigitur arbos ; 290
 Æsculus in primis : quæ quantum vertice ad auras

undique splendet fulgore armorum æreorum : nondum tamen committunt horridam pugnam, sed Mars incertus vagatur in medio armorum. Sic omnia intervalla arborum sint dimensa equalibus numeris tramitum : non solum, ut aspectus delectet animum otiosum ; sed quia aliqui terra non præbebit omnibus æquale robur, nec rami poterunt se extendere in ærem. Forte petas quænam debeat esse altitudo fœmarum : auderem ego deponere vitem in tenui etiam fossa ; arbor vero profundius ac penitus defoditur in terra. Præcipue æsculus ; quæ tantum progreditur radice

*****

multis, ut mox *demens* v. 284. *lato* Ven. at unus Mead. et edd. vett. *fulgerat* tentabat Jo. Schrader.—282. *renidenti* multi. *nitenti* Vratisl. *necdum* Zulich. *misit* Mentel. a m. pl., librarium quisquiliæ.—283. *mediis dubius* Rottend. alter.—285. *ut, pascat, prospectus* librarium errores vid. apud Burm. Porro ex Mediceo laudat Heins. *inani*, ut sit pro inanitate. Verum, si hoc legeretur, esset potius explicandum in aëre, cœlo, ut *inane* ap. Lucret. et Virgil., ut Ecl. vi, 31. Fogginius tamen excendi curavit *inane*. Ex simili scriptura profectum, quod Voss. habet, *inane*. Burmannus e Britanno codice laudat *prosp. inanis* ; Martin. nullam variationem notavit. Est illud etiam e conjectura docti Britanni propositum Obs. misc. Vol. I, T. I pr. facile firmanda ex Æn. I, 463 *animum pictura pascit inani*. Equidem, si vel codices hoc haberent potiores, alterum vel unius codicis auctoritate tuerer, tanquam exquisitius et poetice rationi convenientius. Epitheta ita permutari ad majorem orationis venustatem quis non observavit ? *animus inanis* est ejus, qui prospectu inani pascitur ; ut *animus vane* ejus, qui vana sequitur. Transferri scilicet talia in nostrum sermonem nequeunt. Nam vanus et jejunus animus h. l. intelligi ac reddi non debebat. In Misc. Obs. iv, pag. 344 Vir doctus *animum inanem* interpretatur vacuum, otiosum, ex Georg. III, 3 ; at vereor, ut hoc fieri possit.—287. *ac* a Rom. abest ; et hunc loquendi modum amare Maronem, notat Heins. ad Æn. II, 307. *nec* idem Rom.—289. *vel Remi* ed. Ven. cf. Burm. *ter tenui* unus Mead.—290. *Altius* vulgo. At *Altior* e Medic. Heinsius ; eodem sensu, sed exquisitiore usu ; qui Martinum h. l. fugiebat. Sic et nonnulli apud Pierium. *Altior* at conj. Jac. Bryant. *arbos* scripti constanter. *defiditur* Voss. pr. *defangitur*

NOTÆ

incessu quadratam servabat figuram ; in pugna porrigebatur in longum, triplici versus sive linea, quarum singulæ manipulos decem continebant.

281 *Fluctuat omnis Ære renidenti tel-*

lus] Id est: splendor æris tremulus huc illuc in terra circumvolat. Sic supra, v. 211. *exitit impulsu comere campus*. De Marte, Ecl. IX, 12.

291 *Æsculus*] Arbor glandifera, o

Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.

Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres

Convellunt; immota manet, multosque nepotes,

Multa virum volvens durando sæcula; vincit;

295

Tum fortes late ramos et brachia tendens

Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.

Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem;

Neve inter vites corylum sere: neve flagella

Summa pete, aut summa destringe ex arbore plantas;

300

Tantus amor terræ; neu ferro læde retuso

ad inferos, quantum progreditur cacumine ad plagas celestes. Ergo non hyemes, non venti, neque pluvias illam erunt: manet inconcussa, et per multos annos superat durando transigens multas ætates hominum: tum late porrigens ramos robustos, et brachia huc illuc, ipsa inter ramos suos media, alit magnam umbram. Ne autem vinea tibi inclinent ad Solem occidentem: et ne plantas corylum inter vites: et ne carpas suprema cacumina, aut ne abscindas supremos surculos ex arbore (adeo amant terram) et ne vulneres ferro obtuso surculos: et ne plantas simul truncos olea sylvas-

~~~~~

Goth. sec.—291, 292. iidem vss. Æn. iv, 445, 446.—292. *radicem* Medic. et Rottend. tert. Parrhas., non male. Eadem varietas Æn. iv, 446. *ad Tartara* Ven.—293. *nec fl.* Arundel.—294. *Convellent* Parrhas. *nepotes* Heins. e Medic. et Vaticano veterimis reposuit. *multosque per annos* vulgo ubique, quod et Nonii Marcelli editiones agnoscunt. cf. sup. v. 58. Jnl. Sabinus: "*nepotes*; vincit longam posteritatem nepotum. Sic intelligendum putat Apronianus." Non video, quid in hoc singulare sit Aproniano. Sed Aproniani lectionem eam esse, notare voluit.—296. *Tum f.* em. Voss. *brachia pandens* Gudian. et Leid. a m. sec., ut Æn. vi, 282. et antecesserat modo *tendit*, observante Heins. Sed *tendens* Donat. ad Terent. Phorm. i, 2, 56, Burn.—297. *ipsam* Arundel.—298. *vertant* ed. Ven.—299. *corylos* Reg. Martini.—300. *Summa* *pata* coniecerat Heins. Sed v. Burn.; nec deputatione hic agitur. *destringe* Medic. et ceteri præstantiores magna ex parte: sic Romani et pars Pierianorum, duo codd. et vett. edd. ap. Martin. et uterque Goth. cum Erf., quo alludit *haud summa destringe* ed. Ven., idque vero propius esse existimabat Heinsius. Idem tamen *stringere* copiose illustrat. At Burmannus, si recte ejus verba accipio, illam lectionem non probabat; non enim sarmenta sunt manu frangenda, sed ferro acuto abscindenda; Varro i, 40 et *quæ de arbore transferas, ut ea deplantes potius, quam destringas*. Enimvero id alienum ab h. l. Utrum legas, *destringe* et *destringe*, idem est, quod *pete*, *sume*. Potest autem *destringi* et id dici, quod ferro abscinditur. Porro *distringe* in aliis. *platos* Gud. Tandem *aut summa* Heins. post Pierium e Romano et aliis antiquioribus prætulit; cum editum esset *aut summas*, ut in uno Mead. et Erf. legitur.—301. *Non* Moret. fr. *Ne* Bodlei. *retuso* scribitur in Mediceo et multis etiam Pierianis. *læderet* uno Roman. *lædere* tuo Moret. sec. et Goth. sec., at Reg. apud Martin. *Neu ferro læde vetusto*, et unus Mead. *Neu ferro lege re-*

NOTE

quercuum genere. Supra, v. 16. *Tartara*, Ge. i. 20.

299 *Corylum*] Supra, v. 65. Necet radicem densitate, quæ vitibus ali-

mentum præripiant. *Flagella*, sunt ramorum summitates, e quibus non sunt decerpendi ad plantandum surculi, sive malleoli; sed ex infima ar-

Semina; neve oleæ sylvestres insere truncos :
 Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
 Qui, furtim pingui primum sub cortice tectus,
 Robora comprehendit, frondesque elapsus in altas 305
 Ingentem cœlo sonitum dedit, inde secutus
 Per ramos victor perque alta cacumina regnat,
 Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
 Ad cœlum picea crassus caligine nubem :
 Præsertim si tempestas a vertice sylvis 310
 Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
 Hoc ubi; non a stirpe valent, cæsæque reverti
 Possunt, atque ima similes revirescere terra :
 Infelix superat foliis oleaster amaris.

tris. Nam sæpe pastoribus imprudentibus excidit ignis, qui primo occultus sub pingui cortice oleæ clam corripuit truncos, et erumpens in alta folia, edidit ingentem crepitum in aërem: inde gliacens regnat victor per ramos et per altum verticem, et implicat flammis totam sylvam, et densus piceo fumo emittit in cælum nigram nubem. Præcipue si tempestas a septentrione incumbat arboribus, et si ventus augens volcat incendia. Cum id accidit: tum vites neque possunt e radice, neque per amputationem repullulare, et renasci similes ab ima terra: sed sterilibus oleaster amaris frondibus remanet solus. Ne autem ullus tam prudens, tibi auctor sit hujus

~~~~~

*cuso; librariorum deliciae!—302. olea Medic., quod incommodum esset; non enim hic de insitione agitur. inserere hic est interserere.—303. Jam sæpe conj. Heins. incidit ignis Ven. *ωπ' ἐπ' αὐτῶν* Hæp. Homer. Iliad. A. 155, sed recte urget Barm. *τὸ incautia*.—304. *fortem* Medic. a m. pr. *tectus s. c. primum* Züllich.—305. *illapsus* ed. Ven., male. Barm. vid. Ge. 1, 244.—307. *atque alta* Nonius Marcellus agnoscit. *victorque alta* Parrhas. Non vitavit poëta *altas*—*alta* bis dicta.—311. *frequens* fragm. Moret. *furens* Moret. sec. a m. sec., eleganter quidem, sed ab emendatore. *ferens*, flammam et incendia longe lateque spargens, ut Barm.—312. *Hæc* fragm. Moret. Mox malim: *cæsæque* reverti, nec, si vel maxime superiore parte præcisus truncus fuerit, revirescant.—313. *ima valent reviviscere* Erf. *terras* Medic. a m. pr.—314. *foliis superat* Mo-*

NOTE

boris parte, quæ terræ vicinior est: jam enim terræ assueverunt, eamque amant.

301 *Neu ferro læde retuso*] Non prohibet ferro præcidi; sed ferrum obtusum adhiberi, quo lacerarentur potius, quam amputarentur *semina*, id est, *sarculi*: vide supra, v. 268.

303 *Nam sæpe, &c.*] Cur a vitibus removendæ sint oleæ sylvestres, sive oleastri, affert alias causas Theophras-

stus l. III. 15. Quod nempe tam olea, quam ficus, alimenti plurimum exsugant, umbramque inducant maximam. 305 *Robora*] Truncos, supra, v. 26.

308 *Ruit*] Emittit; active hic sumitur, ut Ge. 1. 105. *cumuloque ruit male pinguis arena*.

310 *A vertice*] A septentrionali polo, juxta Servium: quia, *hic vertex nobis semper sublimis*. Ge. 1. 242. A ver-

Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor, 315
 Tellurem Borea rigidam spirante moveri.
 Rura gelu tum claudit hyems; nec semine jacto
 Concretam patitur radicem affigere terræ.
 Optima vinetis satio, cum vere rubenti
 Candida venit avis, longis invisâ colubris; 320
 Prima vel autumnî sub frigora, cum rapidus Sol
 Nondum hyemem contingit equis, jam præterit æstas.
 Ver adeo frondi nemorum, ver utile sylvis;
 Vere tument terræ, et genitalia semina poscunt.
 Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Æther 325
 Conjugis in gremium lætæ descendit, et omnes
 Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.

consilii: ut flante Borea aperias in scrobes terram rigentem: tunc hyems constringit arva frigore: nec permittit ut, surculo defosso, radix constricta infigatur terræ. Optima plantatio vinearum est, vere purpureo, cum redit avis alba, infensa longis serpentibus: vel circa prima frigora autumnî: cum Sol rapidus nondum attingit equis hyemem, sed jam calores abierunt. Ver præcipue foliis arborum, ver arboribus utile est. Terræ intumescunt vere, et petunt semina fœcundantia. Tum Aër, qui est pater omnipotens, labitur per pluvias fertiles in sinum lætæ uxoris terræ: et magnus ipse, commixtus magno ejus corpori nutrit omnes fœtus. Tum frutices

ret. pr.—316. *movere omnes*, præter Romanum Pierii et Mentel. pr., qui, cum Nonio in *Rigidus*, habent *moveri*, quod Heins. recepit. Scilicet est hæc forma exquisitior etiam quam altera. cf. ad Ecl. vi, 85.—317. *dum Toll. tunc Goth. pr. Rom. nec semina jacta C. patitur elegans est conjectura Reiskii. vide tamen Notam.*—318. *Concretum Medic. a m. pr.—319. est post satio meliorum auctoritate sustulit Heins. viventis satio est Goth. pr.—321. rapidos Gud. rapidis equis malebat Heins., at recte Burm.—323. frondi est Medic. Parrhas. Pro sylvis conjectabat Burm. sulcis, ne idem bis diceretur. At copia orationis sine synonymis nulla esse potest.*—324. *Donatus apud Servium interpunxit: Vere tument (scil. sylvæ): terræ et g. s. poscunt. genitalia Zulich, perpetua variatione. pasunt Medic. a m. pr.—325. Tunc Rom. omnipotens Voss.—326. lætæ, lætæ, aberrant quatuor.—327. permixtus apud Lactant. de Falsa Relig. lib. i, 5.—328. cum Cantabr. tunc*

NOTÆ

tice arborum, juxta Germanum et Victorium. Vide Ge. i. 324. *Collectæ ex alto nubes.*

316 *Boreâ*] Vento septentrionali, Ecl. vii. 51.

319 *Cum vere rubenti Candida, &c.*] *Ciconia*, de qua Plin. l. x. 23. *Ciconia quoniam e loco veniant, aut quo se referant, incompertum adhuc est. E longinquo venire non dubium, eodem quo græcæ*

modo. Nidos eosdem repetunt: genitricum senectam intricem educant. Ver hic rubens dicitur, propter flores: ut passim alibi purpureum.

322 *Hyemem contingit equis*] *Tropicum Capricorni*, quem ubi attingit, tunc bruma est et hyems summa: vide Ge. i. 238.

325 *Tum pater, &c.*] *Æther*, sive aër, per Jovem a poetis: terra, per

Avia tum resonant avibus virgulta canōris,
 Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
 Parturit almus ager; Zephyrique tepentibus auris 330
 Laxant arva sinus; superat tener omnibus humor;
 Inque novos Soles audent se germina tuto
 Credere; nec metuit surgentes pampinus Austros,
 Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
 Sed trudit gemmas, et frondes explicat omnes. 335
 Non alios prima crescentis origine mundi
 Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
 Crediderim: ver illud erat; ver magnus agebat
 Orbis, et hybernis parcebant flatibus Euri:
 Cum primæ lucem pecudes hausere, virumque 340
 Ferrea progenies duris caput extulit arvis,

extra vias positi resonant volucris, et animalia redeunt ad concubitum statim diebus. Omnis campus parturit, et agri aperient sinum tepidis flatibus Zephyri: abundat in omnibus agris humor: et herbae audent tuto exponere se novo Soli: nec vitis timet Austros surgentes, aut pluviam emissam e cœlo magnis Aquilonibus; sed propellit germina, et effundit omnia folia. Non puto alios dies fuisse in primo ortu nascentis mundi, aut habuisse alium ordinem. Tempus illud ver fuit: magnus orbis habebat ver, et Euri continebant hybernos flatūs. Statim ut pecudes acceperunt lucem, et ferreum genus hominum extulit caput ex agris saxosis, et feræ im-

Rom.—329. *repetunt* Moret. fr.—330. *omnis ager* Menag. sec. pro div. lect. *Parturit alma Venus* unus Arundel., mala correctoris manus. *tremantibus auris* Romanus, Gnd. cum vetustis permultis; solita variatione. *strepentibus* Leid. pr. *Zephyrique* Medic., lapsu librarii.—331. *L. a. simul* Erf.—332. *germina* Burm. reposuit post Catrœum. Unius Fabricii pro hac lectione auctoritas laudatur, qui vetustos libros ita legere testatur; cui adde Regium apud Martinum. Sed jam Celsus pro hac lectione pugnat apud Philargyrium. Vulgo *gramina* legebatur; et sunt quæ pro hac lectione dici possint. *gramine* tres apud Burm. *toto* Ven.—333. *timuit* Ven. *pampinus* Gnd.—335. *tendit* Ven.—[336. *nascentis* Bentlei. ad Manil. II, 428.]—339. *hiberni Euri* Medic., minus poetice. 340. *Cum primæ* Heins, recepit, ex Medic. et permultis, etiam Romano ac Mediceo apud Pierium. *Cum primum* vulgo. *Tum primum* Arundel. ed. Ven. 1473, Par. 1494. *Cum primum* Cantabrig., quod et ipsum ferri posset. *Cum lucem primum* Zulich.—341. *Terrea progenies* apud Lactantium

NOTE

Junonem adumbrata est. Inter utrumque quoddam quasi conjugium.

330 *Zephyrique* Ecl. v. 5. *Austros* Ecl. II. 58. *Aquilonibus* Ecl. VII. 51.

336 *Non alios, &c.* Disceptatur quo tempore mundus conditus sit: verno, an autumnali: favet autumnio ratio, quæ petitur a maturitate fru-

gum: favet veri, quæ petitur a commodissima temperie. Poëta omnes pro vere stant. De Euro, Ge. I. 371.

340 *Virumque Ferrea progenies, &c.* Alludit ad ætatem ferream, et instauracionem mundi post diluvium factam, a Deucalione et Pyrrha, jactis post tergum lapidibus. Ecl. VI. 41.

Immissæque feræ sylvis, et sidera cœlo.
 Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
 Si non tanta quies iret frigusque caloremque
 Inter, et exciperet cœli indulgentia terras. 345
 Quod superest, quæcumque premes virgulta per agros,
 Sparge fimo pingui, et multa memor occule terra ;
 Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode conchas :
 Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
 Halitus, atque animos tollent sata. Jamque reperti, 350

missæ sunt in sylvas, et sidera in cælum. Et vero mundus adhuc tener non potuisset tolerare hunc laborem : nisi tanta quies esset inter hyemem et æstatem, et nisi clementia aëris complecteretur terras. Ceterum, quæcumque arbusculas defodias in agris, sparge stercore pingui, et memineris tegere multa terra. Vel circa infode lapides bibulos, aut conchas asperas : nam aquæ inter eas fluunt, et tenuis vapor permeabit, et ea quæ plantata sunt sument vires. Inventi sunt etiam, qui preme-

Inst. 11, 10 legi jam Pierius notavit. Sic Medic. a m. sec. Probarunt id viri docti ap. Barm., et inter hos Bentlei. ad Horat. Epod. 11, 18 ; receptum adeo est in edit. Cuningham. Burmannus eam lectionem impugnât, forte tamen argumentis parum idoneis. Scilicet quod in vulgata, *Ferreæ*, reprehendere possis, est hoc, quod ab h. l., ubi de prima hominum stirpe, adeoque de aurea ætate agitur, aliena est, et ad ætatem seriore, ferream dictam, spectat *gens ferrea*, *αἰθέριον γένος* Hesiodi, genus hominum ferreum : ad cuius imitationem dictum est de Sparti in Bœotia aut in Colchide, qui cum armis ex terra orti sunt ; proprie diceret, fuisse eam *ferream progeniem*. Igitur nunc ad eum sensum recurrendum, ut *ferreum* omnino sit durum. Defendit vulgatam etiam Barm. Secundus ad Antholog. Lat. p. 166. Fateor tamen vel sic me prælatum fuisse *Terrea*, modo de usu vocis mihi melius constaret ; nam, quod *Terrigenas* Lucretio dici ais, nondum satisfacit, ut et *terrea progenies* dicatur. Porro *durum caput* Moret. qu. Goth. pr. ; et sic vett. edd. ap. Martin. *agris Franc. armis* Bodlei.—343. *sufferre* Medic. a m. pr. ; quod commendat Heins. *proferre* Rottend. sec.—344. *Cum jam tanta Ven. que post calorem omittant plurimi. Philargyrius primam lectionem fuisse ait calorque*. Scilicet metuebant boni viri versus mensuræ. *inter et iret permixtis sedibus* habet edit. Norimb. apud Martinum.—345. Burmannus, dum in usum *rovi excipere* hærebat, conjiciebat, *exciperet cœli indulgentia ventos*, aut, *adopiceret cœli indulgentia terras*. Sed vid. Notas. Unus Mead. *hæc pareret* habet pro *exciperet* ; unde facile aliquid extricari possit ; sed est ab inepta manu. *exciperent* Rom.—348. *cochleas* Reg. a m. sec., e glossa.—350. *atque homines* ed. Ven. *tollunt* alter Menag. *Namque* Ven.—351. *saxa* nonnulli

NOTE

343 *Nec res hunc teneræ, &c.*] Vel sensus est : Nec mundi res, tum terno ac recentes, potuissent perferre calorem æstivum, aut frigus hybernæ : ergo conveniens fuit, nasci eas verno tempore, quæ anni quidam est

quies. Vel sensus est generalis : Nec mundi res, quæ per se teneræ semper ac fragiles sunt, possent ferre vim æstatis et hyemis ; nisi vere, quasi quiete, recrearentur.

Qui saxo super, atque ingentis pondere testæ,
Urgerent: hoc effusos munimen ad imbres;
Hoc, ubi hiulca siti findit canis æstifer arva.

Seminibus positis, superest deducere terram
Sæpius ad capita, et duros jactare bidentes; 355
Aut presso exercere solum sub vomere, et ipsa
Flectere luctantes inter vineta juvencos.
Tum leves calamos et rasæ hastilia virgæ
Fraxineasque aptare sudas furcasque bicornes:

rent ea denique saxo, et pondere magnæ testæ: et hoc munimentum est adversus phœvias immodicas; hoc munimentum est, quando canis ardorem ferens aperit calore agros hiantes. Surculis plantatis, restat sæpe accumulare terram ad radices eorum: et immittere lignos ferreos in terram. Aut movere terram sub vomere depresso, et deducere boves resistentes inter ipsas vineas. Deinde adjungere viti politas cannas et hastilia e virgis decortionatis, et palos fraxineos, et furcas bicornes;

*****

apud Colum. III, 15, 4, ubi hi versus repetuntur. *ingentis* firmat etiam Rom., at *ingenti pondere* Medic. a m. pr. Mentel. pr. a m. sec., et Nonius Marcellus in *urgere*. *ingenti pondere testa* apud Colum. I. I. codex Sangermanensis seu Goëgianus. Mox *Urgerentur* laudat ex eodem Heinsius; at Goësiانا collatio, *reurgeretur*.—352. *et fusos* idem codex. *hic effusos* Ven. *effusos* Toll. *munimine* unus Mead.—353. *Atque ubi* Voss. pr. et unus Mead. *Aut ubi* Lutat. ad Stat. Theb. IV, 708. *findit* Erf. *scindit* ed. Mediol.—354. *superem* eadem ed. Mediol. *educere* Pierius ex aliquot vett. laudat. *deducere* quatuor apud Burm. Sic Romanus; et defendi illud possit; et ex ipsa re video nunc præferre Vossium.—356. *cum vomere* Goth. pr.; et sic edd. vett.—358. *cumulos* Ven.—359. *que ante aptare* abeat in fragm. Moret. et Reg. Martini. *trabes* pro *sudas* Franc. *furcasque valentes* Medic. Gud. et ad minimum sex alii apud Heins., duo apud Martin., et Romanus cum aliquot aliis ap. Pierium. Miretis inconstantiam doctorum virorum, qui vetustatem ac consensum librorum modo omni ratione criticæ anteferunt, modo vel leviori causæ postponunt.

NOTÆ

353 *Canis æstifer*] Sirius, vel canicula: stella in ore majoris canis: ejus vis in subjectas mundi partes insignis esse perhibetur, quo tempore Sol oritur in principio leonis: nempe exeunte Julio: tumque æstus ferventissimus est, morbiq; ex illo æstu frequentissimi: diesque illi *caniculares* vocantur, donec Sol totum leonis signum perlustraverit, ad usque diem 23 Augusti. *Sirius* dictus, vel a *seipso*, siccus, vel a *seipso*, vacuo.

355 *Capita*] Vitum arborumque capita, stirpes sunt et radices; quibus, quasi ore, alimentum e terra trahunt.

Bidentes] *Bidens* aliquando est *ovis*; hic instrumentum fodiendæ terræ comparatum, *pastinum*, *ligo*, un *hoyau*. Etymon a binis dentibus: quod ligō sit bifurcus. De ore *bidente*, Æn. IV, 57.

356 *Aut presso exercere solum, &c.*] Ex more Italiæ, ubi vites ulmis aliisque arboribus fulciebantur: adeoque laxius digestæ spatium arandi relinquebant, imo et frugum interserendarum.

359 *Fraxineas*] E fraxino arbore, *frêne*.

Viribus eniti quarum, et contemnere ventos 360
Assuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.

Ac, dum prima novis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris; et, dum se lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acie nondum falcis tentanda; sed uncis 365
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde, ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
Exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde:
Ante reformidant ferrum; tum denique dura

quarum viribus assuescant assurgere, et despiciere ventos, et adherere ramis ad usque summas ulmos. Et parcendum quidem est teneris vitibus, dum prima ætas crescit novis frondibus, et dum palmes lætus attollit se in altum, emissus in ærem veluti laxatis habenis. Ipsa acies ferri non est adhuc adhibenda; sed frondes præcidendæ sunt unguibus manuum, et passim auferendæ. Postea, quando vites, firma radice implicatæ ulmis, creverint; tunc amputa pampinos, tunc seca palmites: prius timent

~~~~~

Hic *valentes* haud dubie maxima habet præsidia; *biornes* potuit ex ipso usu vulgari et ex interpretatione inferri. Reposuit quoque *valentes* Brunck.—361. *Assuescant* Rottend. tert. *Assuescat* Goth. pr.—362. *Et dum* Parrhas. *Ac cum* Leid. pr. *At* Goth. pr. *adolecet* idem cum tribus et Erf.—363. *Parcendum* est duo ap. Burm., et uterque Mead.; alter etiam: *dum sece* pro *et dum se*.—364. *cum se*—*egit* Nonius Marcell. in *laxus*. *aget*, quod in pedestri præferres, Medic. Pierii, et octo apud Heins. et Burm. cum Goth. sec. a m. pr. *laxis* Parrhas. et Reg. Martini.—365. *Ipsa acie nondum falcis tentanda* Burm. recepit, ut plane Medic. et Pierii Romanus, utpote antiquissimi, tum multi alii, etiam Probus Grammat. lib. 1, et *Ipsa acie* jam editum erat usque ad Commelin. et Pulmann., qui intulere in vulgg. *Ipsa acies falcis nondum t.* At Heins. ordinem immutavit: *nondum falcis tent.*, ut est in multis. *Ipsa nondum acie falcis* Rottend. tert. Sane *acies falcis*, seu ferri, potest *tentari*, sed si eam explores, ut in Suetonii illo loco Ner. 49. At hic *acie falcis* (poëtica venustate pro *falce*) tentantur novelli palmites, dum putantur. conf. Not. *acie* jam in vulgatis ante Pierium legebatur; in Medic. *acies* a m. sec. rubro appicta s. litera. *sub undis* in fine versus legebat Goth. pr.—367. *validis ampl. viribus* Medic. a m. sec. Zulich. Moret. quart. pro var. lect. Ed. Mediol. Colot. Ursini, nusus Meadianus, ut arridere potest. Sed est memoria lapsus ex frequenti poëtarum lectione ortus, sive Grammatici nimis acuti interpolatio.—368. *tunc* ante Burm., quod Romanus tuetur etiam sequi. v. *tende* Goth. pr.—369. *reformident* duo.—370. *ramos compece valentes* Romanus, quod

NOTÆ

361 *Tabulata*] Servius: *Sunt rami effusiores, et in plana tendentes, non in altiora crescentes.* Et Columella l. v. 6. *Tabulata instituenda sunt: hoc enim nomine usurpant agricole ramos, truncosque prominentes; ut vitis laxius diffundatur.*

364 *Laxis per purum, &c. habenis, &c.]*

Delph. et Var. Clas.

Laxis habenis metaphora est ab equis desumpta, dæce Lucretio l. v. *Arboribusque datum est variis, exinde per auras Crescendi magnum immissis certamen habenis.* Et per purum, significat, per ærem, sic et Horatius Od. i. 34. 7. *per purum tonantes Egit equos, volucremque currum.*

Virg.

R

Exerce imperia, et ramos compesce fluentes. 370
 Texendæ sepes etiam, et pecus omne tenendum,
 Præcipue dum frons tenera imprudensque laborum :
 Cui, super indignas hyemes Solemque potentem,
 Sylvestres uri assidue capræque sequaces
 Illudunt, pascuntur oves avidæque juvençæ. 375
 Frigora nec tantum cana concreta pruina,
 Aut gravis incumbens scopulis arentibus æstas,
 Quantum illi nocuere greges, durique venenum
 Dentis, et admorso signata in stirpe cicatrix.
 Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris 380

ferrum: tunc demum exerce dura imperia, et coercere ramos superfluos. Præterea sepes jungendæ sunt, et greges omnes continendi: præcipue dum frondes teneræ sunt et inassuetæ noxiis rebus: quibus frondibus, præter magnas hyemes et Solem vehementem, sylvestres boves, et capra sequaces assidue nocent: oves et avida juvençæ carpunt eas. Neq. hyems constricta albo gelu, aut gravis æstas penetrans rupes aridas, tantum nocuit; quantum nocuerunt illæ pecudes, et venenum duri dentis, et cicatrix impressa in stirpe corrosa. Non aliud ob delictum caper immola-

Pierius Varronis quidem loco de R. R. I, 31 confirmat; at quantum alteri venustate cedat, facile apparet. Item sup. 359 in parte codd. legitur: videturque adeo vagum in margine vetusti alicujus codicis appictum fuisse.—371. Post *tenendum* ante Heins. erat *est*; sublatum secundum libros; abest etiam a Mediceo a m. pr. et a multis et. Romanus, vetustissimus liber, et Bodlei. tuendum. Arundel. et jam *pecus omne timendum*; interpolatione non mala; ut nunc etiam Reiskium conjecisse video. At vulgata ratio doctior esse videtur.—372. *Præterea cum frons tenera* Nonius in *frons*.—373. Cui, et dum ei illudunt. *solemque tepentem* Menag. alt. pro diversa lectione. Male. vid. Ge. I, 92.—374. *tauri vel ursi* conj. Cæda. Jo. Schrader. *sylvestres hirci*: ut III, 314 *pascuntur sylvas*, utque apud Homer. *ὄρεσποι αἰγες*, et alibi *sylvestres capræ*. Idem tentabat: *capræque fugaces*. Macrob. VI, 4 f. “uri Gallica vox est, qua feri boves significantur” adeo Virgilium non respuisse peregrina voce uti. *assiduo* Ven. *capræque multi cum Medic.*—375. *Illudunt* Ald. pr. *aves* Gud. a m. pr.—377. *herbis arentibus* Goth. sec. a m. pr. *ardentibus* Franc. et Cantabrig. cum Erf. *æstus* Medic. Pierii et Parrhas. Mead. unus et Reg. Ed. Ven.—379. In *admorso* magna varietas, quæ forte Grammaticis debetur, qui generi *τοῦ stirpe* timebant. Sed vid. Æn. XII, 208. *admorsu* Romanus Pierii. Sic et Pierii Mediceus a m. pr. Mediceus Foggini *a morsu*, mutatum in *a morsu*. Sic et in aliis Pierius ex *admorsu* erasum esse *d* aut factum *a morsu* vidit. Eadem varietas apud Heins. et Burm. *admorsu*, *amorsu*, *amorsu*. Librariorum et Grammaticorum ludibria.—380. *ob causam* unus Arundel. et Schol. Statii Theb. V, 259.

NOTÆ

374 *Sylvestres uri*] *Bubali*, quos vulgus cum *uris* confundit. Plin. I. VIII, 15. *Uri* enim juxta Cæsarem, de bello Gall. I. VI. sunt feræ, magnitudine paulo infra elephantos, specie et colore et figura tauri: quæ in sola Her-

cynia Germaniæ sylvæ reperiuntur. *Bubali*, boves sunt sylvestres, frequentes in Italia, ex Isidoro et aliis: quanquam aliter a Plinio describuntur.

Cæditur : et veteres ineunt proscenia ludi,
Præmiaque ingeniis pagos et compita circum
Thesidæ posuere ; atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos saliere per utres.

tur Baccho in omnibus altaribus, et antiqui ludi prodeunt in theatra: et magni Athenienses instituerunt præmia circa pagos, et vias, et læti inter bibendum saltare in pratis amœnis per unctas pelles hircorum. Romani quoque coloni, gens orta

Bacchi Parrhas., ut sint: omnibus aris Bacchi, de quibus sane solis est accipiendum.—382. *ingentes* vel *ingentis* vulgo lectum; etsi Pierius jam commendaverat alterum: ad quod recipiendum mireris Heinsium hic adeo timidum fuisse. *Ingeniis* præclare reposuit Burmannus ex antiquissimis Pierii, Philargyrio, cod. Ursini, et ed. Ven.—384. *saluere* vetustissima scriptura; alii, ut pronunciatum jam olim, *saliere*. vide h. l. Heins. et Burm. Sec. ad Anthol. Lat.

NOTÆ

381 *Proscenia*] Theatrum, locus fuit, semicirculi figuram habens, spectaculis scenicis destinatus, a *θεδουαι* spectro. Partes ejus fuere. I. *Porticus, scala, sedilia*: sedilium ordines, dicebantur *cunei*; quia, cuneorum modo, eo strictiores erant, quo magis ab ambitu ad centrum theatri accedebant: et hæc omnia circa ambitum theatri erant disposita. II. *Orchestra* pars interior, sive centrum theatri, eaque omnium infima et concava: unde *careæ* dicebatur totum theatri spatium. Hic sedebant senatores, indebantque chori saltatorum et musicorum; ab *ὀρχεῖσθαι* saltare. III. *Proscenium*, locus ab uno theatri cornu ad alterum ductus, inter orchestra et scenam, altior quam orchestra, inferior quam scena: in eo agebant loquebanturque histriones comici tragicique, e pulpito, id est ex editiore aliquo et pedibus substrato tabulato. IV. *Scena*, pars theatri adversa spectantibus: velis, picturis, columnisque decorata, et olim arboribus ad inumbrandos actores, cum ludi in propatulo antiquitus exhiberentur: a *σκηνή* umbraculum. V. *Poscenium*, ubi actores post scenam latent. VI. *Amphitheatrum*, fuit locus, non in semicirculum, sed in circulum extru-

ctus: ubi nulla erat scena, sed undecumque sedilia spectatorium; cum *arena* in medio, in qua gladiatorum, ferarumque et alia id genus certamina peragebantur: quare *amphitheatrum* dicebatur, quasi *undique theatrum*; ab *ἀμφὶ* circum, et *θεδουαι* spectro.

382 *Præmiaque, &c.*] Ludi omnes theatrales e Bacchicis ejusmodi ludicris ortum habuere, quibus victor hircum referebat: unde tragœdiæ remansit nomen a *ῥῥῑος hircus*, et *ὀδὴ cantilena*. Horatius in arte Poëtica v. 220. ‘Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum, Mox etiam agrestes Satyros nudavit,’ &c. Floruit primo apud Athenienses, qui *Thesidae* dicuntur, a *Thæso* rege, qui primus eos, in pagis degentes, in urbem coëgit mœnibusque sepsit. De eo, *Æn.* vi. 122.

384 *Unctos saliere per utres*] Præcipua pars *Liberatium* sive *Bacchicorum* ludorum, erat saltus per pelles hircinas, in campo cumulas, inflatasque et unctas oleo. Hircinas eligebant pelles, sive utres, ad contentum hircorum etiam mortuorum quod vitii infestum sit animal: ungebant, ut magis essent inbricæ, nec vestigium cadentis sustinerent: nno pede insiliebant, reducto altero: et cum fre-

Necnon Ansonii, Troja gens missa, coloni 385
 Versibus incomtis ludunt risuque soluto;
 Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis;
 Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibi que
 Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
 Hinc omnis largo pubescit vinea foetu; 390
 Complentur vallesque cavæ saltusque profundi,
 Et quocumque Deus circum caput egit honestum.
 Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
 Carminibus patriis, lancesque et liba feremus;
 Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram, 395

e Trojanis, jocantur versibus incompositis, et risu effuso; et induunt larcas horribiles e cavis corticibus; et te vocant, o Bacche, inter hilaria carmina; et in honorem tuum alligant fœtiles imagunculas ex alta pinu. Hinc vinea omnis pululat multo fructu, et valles curvæ, et saltus opaci implentur uvis; et quicumque locus, in quem imago Bacchi circumvertit vultum formosum. Itaque rite cantabimus Baccho suas laudes versibus patriis, et offeremus ei discos atque placentas, et sacer hircus deductus cornibus statuatur ante aram: et torrebimus pingua viscera in

p. 540.—385. *a Troja Leid. et Troja Regius Martin.*—386. *rituque Moret. sec.*—388. *Et te Bacche canunt a Cerdà editum.*—390. *pubescit Menag. pr.*—391. *Complenturque cavæ valles Moret. sec.*—392. *Laudat Columella III, 21, 4. quodcumque Parrhas. Et quodcumque decus Schol. Horat. Sat. I, 2, 84, corrupte. quocumque Deos Gud. Quod vero Guellius et ex eo Cerdà ad h. l. laudant carmen in Bacchum, e Mureti Gallimbo petitum est: ne fallaris, moneo.*—393. *suos honores codd. aliquot Pierii, quod ipsi rem splendidiorem efficere videbatur. honestum—honorem displicebat Jo. Schrader.*—394. *laticæque et Franc., per se non male. ferentes Zulich.*—395. *Et ductis Gud. a m. pr. Eductus Leid. tert. Si ductus Serv. ad Æn. IX, 627 in edd. quibusdam. stabit cornu Leid. alter. ad aras edd. Macrobi Sat. IV, 2. Serv. ad Æn. IX,*

NOTÆ

quenter caderent cernui, sive proni, vocabant ludos illos *Cernualia*; Græci ἀρνυῖα, ab ἀρνός uter.

385 *Ansonii coloni*] *Colonus* hic non agricolam significat, sed coloniam, sive Trojanos, Ænea duce, missos ad incolendam Ausoniam, id est Italiam. De *Ansonibus*, antiquis Italiæ populis, Æn. III. 171.

389 *Oscilla suspendunt*] *Imagunculas* fictiles, Baccho sacras, et ad ejus speciem effictas; quæ vinetis providere putabantur, eisque fertilitatem conferre, ad quas vento, aut numinis providentia impulsæ, sese converterent. Unde addit: 'Et quocumque

Dens circum caput egit honestam.' Nomen hoc, *occulum*, diminutivum est ab *os oris*, quasi parvum os: unde etiam est *occulum*, Æn. I. 260.

391 *Saltusque, &c.*] *Saltus* non esse sylvarum ipsas arbores, sed loca sylvarum ab arboribus vacua, notavimus Ecl. VI. 56.

394 *Liba*] *Placentæ* genus. Ecl. VII. 33.

395 *Et ductus*] Verba solennia: omni-
 nosum enim erat in sacrificiis si victima traheretur, non facile duceretur: tum si ad aram non sponte staret, sed reluctaretur.

Pinguiaque in veribus torrebimus ex̄ta columnis.

Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhausti satis est: namque omne quotannis
Terque quaterque solum scindendum, glebaque versis
Æternum frangenda bidentibus; omne levandum 400
Fronde nemus; rexit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia volvitur annus.
Ac jam olim, seras posuit cum vinea frondes,
Frigidus et sylvis Aquilo decussit honorem;
Jam tum acer curas venientem extendit in annum 405
Rusticus, et curvo Saturni dente relictam
Persequitur vitem attondens, fingitque putando.

veribus e corylo factis. Est etiam iterandus in colendis vitibus labor ille, in quo nihil unquam satis perfectum est: nempe oportet omnem terram vertere singulis annis ter et quater, et assidue comminueri glebas lignonibus inversis, et exonerare totum vinetum frondibus. Labor revolutus in circulum redit agricolis, et annus in se replicatur per easdem vias. Et tum demum, cum vinea amisit ultimas frondes, et cum frigidus Aquilo abstulit arboribus pulchritudinem, jam tum diligens agricola profert curas in annum futurum; et persequitur curvo Saturni falce vitem nudatam,

627 in scriptis.—396. *torquebimus* Medic. Pierii. *veribus* Rom.—397. *curandus* Franc. *alte* Ven.—401. *laboratus* Reg. a m. pr.—402. *Atque ipsa sua* Voss. *In se perque sua vestigia* Franc. *annis, h. per annos singulos, voluitur, sc.* labor, malebat Reiskius.—403. *Et jam olim* vulgo ante Heins. *At alii.*—404. *ut sylvis* Schol. Horat. Epod. xi, sed aliter Nonius et Priscianus. *e sylvis* Parrh.—405. *extendet* Medic.—406. *Agricola pro Rusticus* Rom.—407. *Pro-*

NOTE

396 *Columnis*] Bene: cum enim *corylum* et *hircum* viti esse infestum dixerit: utrumque ad sacrificia adhibet: *hircum*, ut victimam; *corylum*, ut materiem veru.

397 *Est etiam, &c.*] Præcipit *alteram*, id est secundam *pastinationem*, quæ dicitur *repastinatio*, de qua, v. 354. Item et secundam *pastinationem*, seu frondium amputationem, de qua, v. 365. Quanquam monet, ter aut quater laborem utrumque esse repetendum: quia nunquam *hic labori*, id est in hoc labore, *satis est exhausti*, id est juxta Servium, exhaustionis, finitionis, perfectionis: sic Æn. ii. 427. 'Servantissimus æqui,' id est, æquitatis.

401 *Actus in orbem*] Id est, perpetuus et continuus: nullus enim in orbe, seu circulo terminus est.

404 *Aquilo*] Ventus septentrionalis. Ecl. vii. 51.

406 *Curvo Saturni dente, &c.*] Præcepta congerit de curis hybernis circa vitem: ac præcipue de *ablaqueatione*: quæ fit cum circa radices terra effoditur, tondenturque ferro superfusæ radices: eæ præsertim, quæ terræ superficiem propius tangunt; ut inferiores convalescant. Dicitur *ablaqueatio*, quia vitis radicibus, quasi totidem laqueis, expeditur et liberatur. *Saturni dente*] Falce dentata seu acuta, quæ Saturni gestamen est. De Saturno, Ecl. iv. 6.

Primus humum fodito; primus devecta cremato
 Sarmenta, et vallos primus sub tecta referto ;
 Postremus metito : bis vitibus ingruit umbra ; 410
 Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ.
 Durus uterque labor. Laudato ingentia rura :
 Exiguum colito. Necnon etiam aspera rusci
 Vimina per sylvam, et ripis fluvialis arundo
 Cæditur, incultique exercet cura salicti. 415
 Jam vinctæ vites ; jam falcem arbusta reponunt ;
 Jam canit extremos effectus vinitor antes :
 Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus ;

cam *tondens*, et componit amputando. *Primus* more terram, *primus* combure *sarmenta* domum deportata, et *primus* refer domum *pedamenta* ; *ultimus* vindemiatio. *Bis frondes densiores* inumbrant *vitem*, *bis herbæ suffocant* *vinetum* *spissis* *cepribus* : magna difficultas in utrisque amputandis. *Lauda* *rura magna*, sed *cole parvum rus*. *Præterea secunda sunt* in *sylvis* *aspera vimina* e *rusco*, et *fluviales cannae* in *ripis* ; et *habenda cura salicti sylvestris*. *Postquam rites ligatæ sunt* : *postquam* *vineta* *permittunt falcem reponi*, *postquam* *vinitor lassus* *cantat* *attigisse se extremos vinearum ordines* ; *tamen vertenda est terra*, et *glebæ comminuendæ*, et *aër* *timendus* *racemis* *jam*

sequitur Zulich. et unus Mead., sed vid. Burm. *antondens* *vetusta* *Nonii Marcelli exemplaria*, ut *ancidere*. *attundens* *scribunt alii*. *tondens* *Franc. fugitque* *Menag.*—408. *dejecta* *ed. Ven.* *vide sup. v. 207.*—409. *et deerat* *Ven. primum nonnulli* ; ut *semper. reporto* *Voss. alter.*—410. *postremos* *Rottend. sec. umbra* *Zulich.*—411. *obducant* *Leid.*—413. *rusti nonnulli scribunt. vid. Heins. frusi* *Jul. Pompon. Sab. asperæ frusci* *a m. pr. Medic.*—414. *per sylvas* *Moret. quart. et Regius Martini. et a Franc. abest.*—415. *Creditur* *Menag. pr.*—416. *victæ* *Medic. a m. pr. et Reg. a m. sec. junctæ* *Moret. sec. et duo ap. Martinum. junctæ rites*, *jugata vinea* *Jul. Sabin. falcemque* *Goth. sec.*—417. *Jam canit effectos extremos vinitor* *Romanus* ; et *sic* *Medic. Foggini*, nisi quod *a m. sec. effectus* *erat, it. Erf. effectos extremos alii cum edd. vet., ut Argent., et hoc etiam Nonius Marcellus in antes agnoscit. Possit hoc ferri, si nulla esset variatio. At alii plerique effectus extremos. Hinc alia librariorum ludibria : effectus vel effectos extremus, effectus extremos, effectos extremos, effectus extremos, effectos extremis in Goth. pr. Scilicet primam lectionem fuisse, effectus extremos, verisimile fit, quam mutarunt Grammatici, qui brevis syllabæ productionem non ferebant, ut nunc sit quod per omnes ab Aldd.*

NOTÆ

410 *Bis vitibus, &c.*] Causam affert *geminæ pampinationis*, quam antea præceperat : item et *geminæ runcationis*, qua herbæ noxiæ eruantur, *sarcler*.

413 *Aspera rusci Vimina*] Commendat curam fruticum, unde parantur viti retinacula. *Ruscus*, vel *ruscum*, *du houx*. De eo, *Ecl. vii. 42. Salictum*, vel *salioetum*, *locus salicibus*

consitus, saussaye.

417 *Extremos effectus vinitor antes*] *Antes*, sunt ordines vitium, qui sunt ante ceteros positi, et vineam quasi circumdant, et quavis ex parte extremi sunt. *Effectus*, lassus, qualis est mulier quæ multos edidit fœtus.

418 *Pulvisque movendus*] Commovendus et excitandis pulvis, fractione glebarum.

Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.

Contra, non ulla est oleis cultura : neque illæ 420
 Procurvam exspectant falcem rastrosque tenaces,
 Cum semel hæserunt arvis, aurasque tulerunt.
 Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
 Sufficit humorem, et gravidas cum vomere fruges.
 Hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam. 425
 Poma quoque, ut primum truncos sensere valentes,

maturis. Contra nulla est difficultas in colendis oleis, nec illæ petunt curvam falcem et rastros mordaces : cum semel radices egerunt in terram, et assueverunt aëri. Ipsa terra suppeditat succum plantatis oleis, quando aperitur ligone adunco ; et reddit plenas olivas, statim cum ipso vomere. Ideo nutri olivam pinguem et gratam paci. Poma quoque, quando sensere truncos robustos, et accepere vires sibi debitas, cito assurgunt

~~~~~

inde edd. vulgatum : *extremos effectus*.—420. *nonnulla* Leid. unus et Bodlei., ut jam Servius notavit legi. Sed mala ac perpetua aberratione.—422. Major versibus vigor inesse mihi videbatur, si post *tenaces* interpungas, et novam sententiam ordiaris : *Cum semel hæserunt arvis aurasque tulerunt : Ipsa s.* Similiter subjicitur : *Poma quoque, ut primum*—*Vi propria nituntur*. Recte tamen monetur, ita cum ter iterari in eodem verborum complexu, et oleas tenellas primis annis haud dubie esse falce et rastros compescendas. *tulere* Goth. pr.—424. *gravidas cum fœnore fruges* conj. Reiske et Jo. Schrader. Vide Notam.—425. *placidam* quinque apud Burm., male.—426. *Pomaque jam Ven. calentes*

NOTÆ

419 *Metuendus Jupiter uris*] Aër, grandine et pluviis intempestivis infestus. *Jupiter* pro aëre, supra, v. 325.

420 *Contra, non, &c.*] Laboriosæ vitis culturæ, facilem opponit oleæ culturam. Utraque tamen in tenera ætate similis est : disparitas igitur a firmitati tantum ætate petenda, quæ maximam in vite, vix ullam in olea curam exigit ; unde addit poëta ; *Cum semel hæserunt arvis.*

424 *Cum vomere, &c.*] Id est statim atque aperitur vomere, sine mora, producit fructus. Exaggeratio, quæ certum et celerem proventum indicat.

Fruges] Olivas interpretor. Et vero voces illæ promiscue adhibentur a poëtis : *Nemus*, non proprie tantum pro sylvestrium arborum multitudine, sed et pro vinea, v. 400. *omne* *levan-*

dum Fronde nemus : Sylva, pro quarumlibet rerum multitudine, ut notavimus Ge. i. 152. *Messis* pro collectione non solum tritici, sed etiam uvarum, Ge. ii. 410. *Postremus metito*. Item pro mellis proventu, Ge. iv. 231. *Duo tempora messis*. *Vindemia* apud Plin. l. xv. 1. pro olivarum etiam collectione. *Seges*, pro arbusculis in seminario, Ge. ii. 266. *Ubi prima paretur Arboribus seges, &c.*

425 *Placitam Paci nutritor olivam*] *Nutritor*, pro nutri : passivum, activa significatione : ut apud Cicer. pro Mil. xxxiii. *Inimicissimum multo crudelius etiam punius es*. Pro, *puniisti*. *Placitam Paci*, quia insigne pacis fuit. *Æn. vii. 237*. *Minervæ fuit dicata*. Vide Ge. i. 14.

426 *Poma*] Fructus pro arbore : arbor enim *pomus* est.

Et vires habuere suas, ad sidera raptim
Vi propria nituntur, opisque haud indiga nostræ.

Nec minus interea foetu nemus omne gravescit,
Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis. 430

Tondentur cytisi, tædas sylva alta ministrat,
Pascunturque ignes nocturni, et lumina fundunt.
Et dubitant homines serere, atque impendere curam?
Quid majora sequar? salices humilesque genestæ,

Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbras 435
Sufficiunt; sepemque satis, et pabula melli.

Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos; juvat arva videre

in aërem virtute propria, nec agent nostro auxilio. Interea sylvas omnes non minus onerant se foetibus, et incultæ avium latebræ rubescunt baccis sanguineis. Cytisi secantur: sylva alta suppeditat tædas, quibus ignes nocturni aluntur, et præbent lucem. Et homines negligunt eas plantare, et in iis curam adhibere? Quid commemorem majores arbores? salices et genestæ humiles, illæ ipsæ præbent, aut cibum pecudibus, aut umbram pastoribus, et sepem segetibus, et cibum apibus. Et pulchrum est videre Cytorum fluctuantem buxo, et sylvas Naryciarum picearum: pul-

Medic. a m. pr.—428. *que abest a Parrhas. et Gifanii libria, etiam a Romano vetustissimo, qui opes hant suo more scribit. Agnoscas facile fulcrum versus a Grammaticis submissum.—429. gravescit Mentel. Leid. virescit Rottend. pro var. lect. et Goth. pr.—430. que abest a Goth. sec. abecaria Gud. a m. pr. Mox in Romano v. 432 ante versum 431 ponitur, male.—432. que abest a Goth. pr. et uno Mead. ac lumina unus Pierii, nimirum Romanus, duo Heins. et Goth. sec. fundi Gud. pro div. lect.—433. Abest hic versus a Mediceo, et aberat ab Ursini Colotiano. Sed sententia versum absolvens facile excludere potuit. Versus per se est præclarus. curas Goth. pr. et ed. Dan., nonnullæque ap. Martinum. cura Rottend. tert. et Goth. sec.—434. sequor Erf., quod conjectabat Jo. Schrader. genestæ in antiquis scribi, Pierius notat. vid. sup. v. 12.—435. Et tilia pecori multos legere notatum in Servianis. umbras post Pierium Heins., e melioribus. umbram alii.—437. An fuit: Ut juvat. Cytorem tres apud Heins. Scribant et Citheron, Citherum, Cytheron. Est τὸ Κίτρονον.—438. Maricia Daniel. ed. et R. Steph.—439. Non rutris Leid. Non ullis hominum ap. Priscian. lib. xviii. non nulli Rottend. sec. et Gud. a m. pr. et unus Mead. At vulgata ap. Gell. vii, 17. non vilior noxia Medic.*

NOTE

431 Cytisi, tædas, &c.] De cytiso frutice, qui tondetur saginando pecori, Ecl. i. 79. De tædis, arboribus e picearum genere, Ecl. vii. 49.

434 Salices, &c.] Salices, saules. Genestæ, Genêt: Ge. ii. 12.

436 Pabula melli] Apibus, quæ mel conficiunt.

437 Cytorum] Cyturus, urbs et mons Galatiam, in ora Paphlagoniæ: buxo fertilis. Ovid. Met. iv. 312. Sæpe Cytoriaco deductis potius crinæ: id est, buxo.

438 Naryciæque picis lucos, &c.] Sylvas feraces tædarum, picearum, aliarumque arborum, e quibus succus

Non rastris, hominum non ulli obnoxia curæ.
 Ipsæ Caucasio steriles in vertice sylvæ, 440
 Quas animosi Euri assidue franguntque feruntque,
 Dant alios aliæ fœtus; dant utile lignum
 Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.
 Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris
 Agricolaë, et pandas ratibus posuere carinas. 445
 Viminibus salices fœcundæ, frondibus ulmi:
 At myrtus validis hastilibus, et bona bello
 Cornus; Ituræos taxi torquentur in arcus.

chrum est videre campos non egentes rastris, aut ulla cura hominum. Sylvas ipsæ steriles in Caucasio monte, quas validi Euri semper perflant et rumpunt, exhibent alios alia fructus: præbent pinos, ligna utilia navibus; cedros et cupressos, utilia domibus: ex his agricolaë tornaverunt radios rotis, et rotas plaustris; et fabricaverunt curvas carinas navibus. Salices producant vimina, ulmi frondes: Myrtus vero commoda est ad valida hastilia, et cornus ad arma alia: taxi sectantur in arcus

a m. pr.—440. *Caucaseo* alii. vid. Eclog. vi. 48.—441. *Quas et assidue* librorum ineptiæ apud Burm. *teruntque* malebat Voss.—442. *factos* Gud.—443. *pinus* Gud. a m. pr. et quinque alii, eam Goth. pr. cf. ad Æn. xi. 135. —*cedrumque* Heins. e suis; ut Pierius in Rom. et antiquioribus aliis, et Martinus in duobus invenerunt; pro vulgari *cedrosque*. Eidem assimilatum in aliis et alterum, *cupressumque*. v. ap. Burm. adde Arundel. *que post cupressos* omittunt multi. *cupressus* Parrhas.—444. *Hic—hic* Moret. pr.—446. Potest et hic duplici modo interpungi; aut sic, ut vulgo fit; ant: *Viminibus salices, fœcundæ frondibus ulmi*. Quod præferam. f. *vitibus ulmi* Zulich. et Medic. a m. pr., ut ap. Burm. commemoratur. At Foggini fide *frontibus ulmi* legitur, d ab recenti manu alteri t ascripta. Est hoc quidem etiam in Leid. *frondibus* Ven. et fr. Edd. Aldd. et Junt. cum Goth. pr.—447. *Ad Medic.* a m. pr., item *bella*. Tam et *bona b.* usus Mead. *bona telo* conj. Jo. Schrader., ut respondeat *hastilibus*.—448. *Itireos, Tyræos, Ithyrios, Ithyreos, Ithireos*, in-

NOTE

erumpit; qui, si igne exprimitur, dicitur *pix*, *poix*: si sponte fluit, dicitur *resina*, *poix résine*, thuri affinis. *Narycium* urbs Græciæ et Italiæ, de qua, Æn. iii. 399.

440 *Caucasio*, &c.] De *Caucasio* monte Asiæ, Ecl. vi. 42. De *Euro*, vento orientali, Ge. i. 371. *Hic Caucasus*, pro quolibet monte, *Eurus* pro quolibet vento.

444 *Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris*] *Hinc*, non ad cedros et cupressos, e quibus nemo rotas fabricatur; sed ad sylvas, seu sylvestres arbores, refertur. De radiis, tympanis,

et *plaustris*, Ge. i. 163. *Trivere*, perficere torno, de qua arte Ecl. iii. 38.

445 *Ratibus posuere carinas*] *Ratis* proprie, sunt ligna inter se colligata, quæ per aquam aguntur; metaphoricè sumitur pro navi perfecta. *Carina*, est trabs ima, eaque incurva, quæ totius navis fundamentum est.

447 De *myrto*. Ecl. ii. 54. De *corne*, *cornouillier*, supra, v. 34. De *taxo*, *if*, supra, v. 257. De *tilia*, *tilleul*, Ge. i. 173. *Hæc buxus, vel hoc buxum, buis*.

448 *Ituræos*] Gens est juxta Ser-

Nec tiliae leves aut torno rasile buxum
 Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto. 450
 Necnon et torrentem undam levis innatat alnus,
 Missa Pado; necnon et apes examina condunt
 Corticibusque cavis vitiosæque ilicis alveo.
 Quid memorandum æque Baccheia dona tulerunt?
 Bacchus et ad culpam causas dedit: ille furentes 455
 Centauros leto domuit, Rhætumque Pholumque
 Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.

Ityraos. Necnon tiliae politæ, et buxus torno rasilis, accipiunt figuram et cavantur acuto ferro. Alnus quoque levis, demissa per Padum, innatat aquæ currenti: apes quoque abscondunt examina in cavis corticibus, et in sinu ilicis cariosæ. Quid produxerunt Bacchi munera, quod sit æqualiter laudandum? Bacchus occasiones etiam præbuit peccandi: ille morte affecit furiosos Centauros, et Rhætum, et Pholum, et Hylæum minantem Lapithis magno poculo. O felices agricolas, si cognoscerent

*****

serto et ab aliis, librariorum indubria apud Burm. At *Ityraos* aliquot apud Pierium. Græci scriptores audiendi sunt, in quibus *Ἰτροπαῖος. curvantur in nonnullis ap. Pierium, Fabric., Goth. pr.*, sed est hoc interpretamentum *τοῖς torquentur*, quod fere omnes scripti, Burmanno teste, habent. Mox v. 450 ante v. 449 in Goth. pr. erat positus.—451. *torquentem* Medic. a m. pr. *adnata* ex Ed. Argent. notarat Reiskius, unde refingebat: *torrente unda levis adnatat alnus*.—452. *examine* Medic. a m. pr.—453. *alveo* ab Medic. et aliis scribitur. vid. Burm.—454. *et quæ B.* ab aliis legi, in Servianis notatur.—455. *culpam* apud Lutat. ad Stat. uno loco, at altero *culpam*. v. Burm. *culpæ* Parrhas. Goth. pr. unus Mead.—456. *Rhætum* scribi ex membranis plerisque notavit Heinsius. *Rhæcum* ex Callimacho (in Dian. 221) reponere volebat Pierius. *Rhæcum* gigantis nomen esse, *Rhætum* Centauri, statuerunt alii; melius dixeris, nomina aut poni promiscue aut confundi. In Latinis libris *Rhætum* constanter scribi, copiose docuit Bentlei. ad Horat. Carm. II, 19, 23. adde Intpp. ad Hygin. p. 5 Stav. *Centaurus*, Græca flexione, ex aliquot vett. notavit Pierius.—457. *magna* Ed. Junt. *Hylæum, Hileum, Neum, Yleum, Leum*, scribitur. v. Propert. I, 1, 13. Græcum est *Ἰλαῖος*. *minacem* Menag. pr.,

NOTE

vium, e Parthia; juxta ceteros, e Syria: sagittandi arte memorabilis.

451 *Alnus Missa Pado*] *Alnus, culine*, nota arbor: *Padus, le Po*, nobilissimus Italicæ fluvius, de quo Ge. I. 482. Hic sumitur pro quovis fluvio. *Pado*, pro, per *Padum*: ut, *It clamor cælo*, pro, *ad cælum*. De *examinibus* apum. Ecl. VII. 13. De *ilice*, arbore, *ycaus*, Ecl. I. 18.

456 *Centauros, &c.*] *Centauri* et *Lapithæ* vicini sunt populi Thessaliæ: hi Pindum et Othryn; illi Pellon mon-

tem incolentes. *Lapitharum* rex *Pirithous*, cum *Hippodamiam* uxorem duceret; *Centauri*, sponsam ipso nuptiarum die rapere aggressi, a *Theseo* et *Hercule* amicis *Pirithoi*, ceterisque *Lapithis* ingenti clade inter ipsa pocula affecti sunt. *Centauro*rum præcipuos commemorat *Virgilius*: *Rhætum*, *Pholum*, et *Hylæum*. Pro *Rhæto*, aliqui *Rhæcum* legunt: et vero sic apud *Callimachum* aliosque legitur. De *cratere*, Ecl. v. 68.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
 Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,
 Fundit humo facilem victum justissima tellus. 460
 Si non ingentem foribus domus alta superbis
 Mane salutantum totis vomit ædibus undam;
 Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
 Illusasque auro vestes, Ephyreiaque æra;

nam felicitatem: quibus terra ipsa æquissima producit ex se victum parabilem, longe a bellis discordibus. Si apud illos domus alta portis superbis non emittit ex totis ædibus magnam multitudinem hominum mane salutantium: si illi non appetunt limina variata pulchra testudine, et vestes distinctas auro, et æra Corinthia; si

~~~~~

sed vid. Burm.—458. *bona si sua* Franc. *norunt* Moret. pr.—462. *comat* Medic. Pierii, Voss. et Moret. quart. et Schol. Cruqu. Horat. Carm. iii, 18. Epod. ii, quod esset elegantiae oratoriae; præter codices tamen, Schol. Statii Theb. i, 146 et Macrobi. Sat. vi, 2, vulgatum tuentur. *salutate* Ven. *notis* Reg. Martini, sed vid. Notam nostram.—464. *Inclusasque* Medic. a m. pr., Romanus et al. ap. Pierium ac Martinum, cum Erf.; et sic in Servianis quosdam male legere notatur; a duobus que abest. *Ephyreæ*, *Ephyrea*, male alii. Est sane 'Ephra', 'Ephraios'; sed et 'Ephreios', 'Ephreios'. Forte ad eum modum

NOTE

458 *O fortunatos, &c.*] VII. PARS et ultima: *Digressio de vitæ rusticæ felicitate*. i. Ejus commoda præfert commodis urbanæ vitæ, v. 461. ii. Proximam facit literarum et philosophiæ studiis, v. 475. iii. Præfert quibuslibet aliis hominum studiis, v. 495. iv. Hujus vitæ antiquitatem a primis Italiæ colonis, primisque hominibus repetit, v. 532.

463 *Mane salutantum, &c.*] Mos apud Romanos, ut clientes magno numero patronos salutatum venirent prima luce. *Undam* exprimit multitudo populi exeantis: dum alius alium, quasi flectus fluctum trahit. *Vomit*, metaphora antiqui usus in eam rem: unde vomitoria dicebantur in amphitheatris aditus illi, per quos populus confertim ingrediens in sedilia sese effundebat.

463 *Testudine postes*] Portas intelligit, vel in testudinem, id est fornicem, arcuatas: vel tectas conchis testudinis Indicæ, in laminas sectis. *De testudinibus, tortues*, ita Plin. l. ix.

10. 'Testudines tantæ magnitudinis Indicum Mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas Rubri præcipue Maris his navigabant cymbis. In mari conchyliis vivunt; tanta oris durtia, ut lapides comminuant: in terram egressæ, in herbis pariunt ova, avium ovis similia, ad centena numero: eaque defossa extra aquas, incubant noctibus.' Tum cap. ii. 'Testudinum putamina secare in laminas, lectosque et repositoria his vestire, Corbilius Pollio instituit, prodigi et sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii.'

464 *Illusasque auro vestes, &c.*] 'In quibus artifex ludens, auro aliqua depinxit,' inquit Servius.

Ephyreiaque æra] Quinque syllabarum vox: apud Lucanum etiam quatuor, *Ephyrea*: l. vi. 'Insedit castris Ephyreæque mœnia servat.' id est Corinthia: Corinthus enim, *Ephyra* dicta est, ab Ephyra Nympha.

Alba neque Assyrio fucatur lana veneno, 465
 Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi :
 At segura quies, et nescia fallere vita,
 Dives opum variarum ; at latis otia fundis,
 Speluncæ, vivique lacus ; at frigida Tempe,
 Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni 470

apud illos *lana non tingitur Assyrio colore, et usus olei sinceri non depravatur casia. Tamen apud illos non deest quies tuta, et vita nesciens decipere, affluens variis opibus : tamen otia in amplis fundis, et antra, et vivi lacus, et umbrosi campi, et mu-*

formatum dixeris τὰ Κόθρα, Κούθραϊος, Κούθραϊος, Κούθραϊος.—465. fucatur quatuor ap. Burm. cum Erf. et tres apud Martinum, qui et in textum recepit. Sed ut v. seq. *corrumpitur*, sic h. l. *fucatur*, cum accessione odiosæ notionis, quasi vitiatum, contaminatur. nec Goth. pr., ut in Servio aliisque, etiam Romano. *lana Ven.*—466. *liquida* Goth. sec. *liquida oleosa* Leid. laudat Burm. ad Samonic. de Medic. 961. conf. ad Ecl. v, 68.—467. *Ac Longob.* Sed Goth. sec. *vitam* Romanus, alter Mentel. et Menag., quod ferri posset, præferri alteri non potest.—468. *ac* in libris ap. Pier. et in Reg. Martin. *letis* in edd. Macrob. Sat. vi, 2, quod Heinso arridet. At enim *letos campos, agros ; fundos* autem *latos* probandos puto, etiam hoc sensu, ut sint patentes. et *latis* duo ap. Burm. *lectis* Gud. a m. pr.—469. *ac* tres ap. Burm., duo apud Martin.

NOTÆ

Urbs est Achææ, sita in medio Isthmi Peloponnesiaci, qui Corinthiacus ideo dicitur. Capta est et incensa, a L. Mummio consule. Æs porro Corinthium magno in pretio fuit, et ad vasa expetitum : cujus pretii causa hæc affertur a Floro l. ii. 6. 'Quantas opes et abatulerit et cremaverit hinc scias : quod, quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus : nam et æris notam pretiosiore ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria : quia incendio perustis plurimis statuissetque simulacris, æria, auri, argentique venæ, in commune fluxere.' Æri tamen huic fuisse pretium etiam ante Mummianum incendium, probat ex Homero Cerdanus, aliisque argumentis Germanus.

465 *Alba neque Assyrio, &c.*] Quadruplex est Syriæ divisio. Syria, Assyria, Cælesyria, et Leucosyria : Phœnicia vero et Tyrus, sunt in Cælesyria : in Phœnicia autem et circa Tyrum inventa est purpura primum c con-

chis expressa. *Venenum*, ut et φάρμακον Græcis, ambiguae significationis est : et significat quicquid naturam rerum immutat, in bonam malamque partem ; atque adeo et colores, quibus lana fucatur.

466 *Casia*] Casiam triplicem distinximus Ecl. ii. 49. De prima specie hand dubie hic intelligendus poeta : qua oleum ad majores delicias conditum fuisse puto, *de la cannelle*.

469 *At frigida Tempe*] *Tempe*, pluralis numeri, ac neutrius gen. amœnissima vallis fuit in Thessalia : cincta montibus Ossa, Pello, et Olympos : Peneo fluvio interfusa. Ab ea valle, multæ, amœnitate pares, eo quoque nomine insignitæ sunt : sic in Sicilia posuit Ovid. Fast. iv. 475. 'Heloria Tempe.' Statius in Bœotia, Theb. i. 486. 'Theumesia Tempe.' Hic Virgilius amœna quælibet loca intelligit. Nomen, a τέρψος *lucra, fœnum* ; quod Æoles deformarunt in τέρπος.

Non absunt; illic saltus ac lustra ferarum,
Et patiens operum, exiguoque assueta, juventus;
Sacra Deum, sanctique patres; extrema per illos
Justitia excedens terris vestigia fecit.

Me vero primum dulces ante omnia Musæ, 475
Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
Accipiant; coelique vias et sidera monstrent;
Defectus Solis varios, Lunæque labores;
Unde tremor terris; qua vi maria alta tumescant
Objicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant; 480

gitus bonum, et dulces somni sub arbore, non desunt. Illic sunt sylvæ, et latibula ferarum, et juventus patiens in laboribus parvoque assueta, et ceremoniæ Deorum, et venerandi parentes. Justitia abiens e terra ultimo posuit pedem apud illos. Me vero teneant præ ceteris dulces Musæ, quarum fero res sacras, magno earum amore captus: et doceant me circulos cæli, et sidera, et diversam eclipses Solis, et eclipses Lunæ: unde motus terræ oriatur: qua virtute altum mare turgescat, superato alveo;

et uterque Goth. et Medic. et Comm. Cruqu. ad Horat. Od. i, 31.—471. In antiquis edd. illi et illis legitur, et *Non absunt. illis* etiam Cantabrig. *illinc* Ven. nec et et *lustra* nonnulli.—472. At Leid. et Donat. ad Terent. Andr. i, 1, 48, ubi et *parvoque*, quod habent fere omnes scripti et editi eodem sensu. At *exiguoque* recepit Heinsius. Habent id Romanus, Medicus, Venetus, ed. Ven. et edd. Macrobii vi, 2. vid. Burm.—474. *vestigia agit* Cantabrig., ut Æn. vi, 159.—475. *Me vero primum* malebat Reiskius, h. e. *ὁκείων καὶ ἱερῶν ταύταις*, sibi addictum et proprium.—476. *percussus* omnes optimi et antiquissimi. Ante Heins. *perculsus* prava paucorum librorum lectio obtinebat. vid. Heins.—478. *laboris* Mentel. a m. pr. Laudat versum Macrobi. de Somn. Scip. i, 15.—479. *tumescant* Longob. et Voss. pr.—480. *Objicibus* scribunt alii; et sic jam apud Gellium N. A. iv, 17. *residunt* ed. Dan. et ant. edd. *resident* Mo-

NOTÆ

471 *Saltus ac lustra ferarum*] De saltibus, vide Ecl. vi. 56. De *lustris*, quæ sunt ferarum in sylvis cubilia, puto magis adhaerendum Festo quam Servio. Festus derivat a *luto*: unde metaphoricè *lustra* dicuntur popinæ et lupanaria, ubi ventri ac desidii opera datur. Servius deducit ab *umbra*, quia loca illa parum *illustrantur*. Stat pro Festo Vossius in Etym.

474 *Justitia excedens*] Astræa, de qua Ecl. iv. 6.

475 *Musæ*] Profitetur se literarum studia præferre agriculturæ: si ta-

men his studiis minus se idoneam sentiret, ad hoc alterum vitæ genus abiturum. *Musæ* Non hic solius carminis præsides: sed literarum omnium, earum præcipue quæ ad coelestia pertinent, quibus præest *Urania*.

476 *Quarum sacra fero*] Poëtæ Musarum se sacerdotes appellant. Ita Horat. Od. i. iii. 1. 'carmina non prius Audita, Musarum sacerdos, Virginibus puerisque canto.' Sacerdotum est *sacra ferre*, administrare, ac ducere.

Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
 Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
 Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
 Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis :
 Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes ; 485
 Flumina amem sylvasque inglorius. O, ubi campi,
 Spercheusque, et virginibus bacchata Lacænis
 Taygeta ! o, qui me gelidis in vallibus Hæmi
 Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra !
 Felix, qui potuit rerum cognoscere causas ; 490

ac deinde in seipsum recurrit : qua de causa Sol hyemalis ita properet se lavare aquis Oceani : vel quæ mora differat noctes æstivas. Si vero sanguis frigidus circumfusus cordi impediat, quominus possim penetrare hæc secreta naturæ ; placerent mihi rura, et fluvii decurrentes in vallibus : amarem fluvios et sylvas, sine ulla alia gloria. O ubi sunt campi, et Sperchius fluvius, et mons Taygetus frequentatus a puellis Laconicis ! o, quis me transferat in valles gelidas Hæmi montis, et operiat me

reti pr.—481. *properant* ed. Junt. *intingere* Goth. sec.—483. *non* quatuor ap. Burm. *non possum* Goth. sec.—485. *rigidi* Rom. Pierli.—486. *O ubi Tempe* conjectura plurium doctorum virorum apud Burm., at ea v. 469 jam memorata, et vid. Notas.—487. *Spercheusque* dictum ut Ἀλφειὸς, Alphæus, Πηνειὸς, Peneus, sic Σπερχεὺς, Spercheus. Heinsius reposuit, e Mediceo ; in quatuor *Spercheus*. Alii *Sperchiosque*, *Sperchios et*, *Sperchiosque*, hoc quidem in vulgg. edd. v. Heins. h. l. et ad Ovid. Met. 1, 579.—488.

NOTÆ

481 *Quid tantum Oceano, &c.*] Hyemem et æstatem significat : et sensus est : Quæ causa sit, cur dies hyberni tam sint in occasum præcipientes : et quæ mora noctes æstivas differat, ac retardet. *Soles* dixit, pro *dies*, plurali numero : quemadmodum Ge. 1. 66. 'Pulverulenta coquat maturis Solibus æstas.'

484 *Frigidus obstiterit, &c.*] 'Secundum physicos, qui dicunt stultos homines esse frigidioris sanguinis ; prudentes, calidi. Unde et senes, in quibus jam friget ; et pueri, in quibus necdum calet, minus sapiunt.' Ita Servius. *Præcordia* proprie sunt membranae cordi prætensæ : Græci vocant δαδερρυα. Supra præcordia sunt pulmones, et cor, infra jecur et lien. Sæpe tamen sumuntur pro ex-

tis omnibus, hic et alibi præcipue pro corde, sæpe pro ipso animo.

487 *Spercheusque, &c.*] *Spercheus*, Thessaliæ fluvius, e Pindo monte, in Maliacum sinum rapide fluens : hodie *Agriomela*. *Taygetus*, plural. *Taygeta*, mons Laconicæ, Spartæ et Amyclis imminens, venatione et Bacchi orgiis celebris : unde *Virginibus bacchata Lacænis* : id est, frequentata a Laconicæ mulieribus, quæ illic Bacchantium cultu interdum ludebant. *Hæmus*, mons Thraciæ, de quo Ge. 1. 492.

490 *Felix qui, &c.*] Videntur hi versus geminam philosophiæ partem distinguere : primus *physicam*, sive naturalem, quæ rerum causas investigat : alii *ethicam*, sive moralem, quæ tota est in temperandis hominum motibus, et consecranda beatitudine : bea-

Atque metus omnes et inexorabile fatum
 Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari !
 Fortunatus et ille, Deos qui novit agrestes,
 Panaque Sylvanumque senem Nymphasque sorores !
 Illum non populi fasces, non purpura regum, 495
 Flexit, et infidos agitans discordia fratres ;
 Aut conjurato descendens Dacus ab Istro ;

magna umbra ramorum. Felix ille est, qui potuit discere causas rerum, et qui posuit sub pedibus omnem timorem et tumultum Acherontis avari. Sed felix quoque est ille, qui colit Deos rusticos, et Pana, et senem Sylvanum, et Nymphas sorores. Ille non moeretur, nec fascibus populi, nec purpura regum, nec dissensione quæ turbat infidos fratres, nec Daco, qui descendit a Danubio conjurato ; nec negotiis Romanorum, nec regnis

gelidis convallibus Medic. et unus Mead., forte, *gelidi*, inquit Heius.—491. *ineluctabile fatum* Romanus Pierii, ex *Æn.* viii, 334 scilicet.—492. *strepitusque* Reg. et unus Mead. *Acher. averni* Erf. a m. pr.—494. *Sylvanumque senem* ed. Ven.—496. *invidia fratres* Moret. sec., e glossmate τοῦ discordia.—497. *Et* Acron ad Horat. Od. i. 35. iii, 6. *discedens* multi, vide Burm.

NOTÆ

titas autem in voluptate a plerisque veterum constituebatur : nocet porro voluptati metus fati et inferorum.

492 *Acherontis avari*] *Acheron*, inferorum fluvius de quo *Æn.* vi. 323. *Avarus* dicitur, quia inferi rapiunt omnia.

493 *Deos agrestes, Panaque, &c.*] De Diis agrestibus, *Ecl.* vi. in notis ad argum. De *Pane*, *Ecl.* ii. 31. De *Sylvano*, *Ecl.* x. 24. De *Nymphis sororibus*, puta *Dryadibus* aut *Napæis*, &c. *Ecl.* ii. 46.

495 *Non populi fasces, non, &c.*] Neque movetur Romanorum honoribus : neque barbarorum regum. Romanos honores, per *fasces* ; barbaros, per *purpuram* regum significat. *Fasces*, erant fasciculi virgarum, quibus erat obligata securis, ita ut ferrum in summo extaret : insignia fuere magistratum apud Romanos. Dicuntur *fasces populi*, quia populi suffragiis magistratus eligebantur in comitiis. *Fasces* habebat Dictator xxiv. Consul xii.

Prætores provinciales vi. Prætores urbani ii. Præferebantur a *lictoribus*, quorum nomen a *ligando* : quia reos ligabant, feriebantque virgis e fasce detractis.

497 *Dacus ab Istro*] *Daci*, nunc *Transylvani*, *Moldavi*, et *Valachi*, olim feræ gentes et Romanis infestæ, intra Carpatum montem, a septentrione ; Istrum fluvium, a meridie : ad usque Istri ostia porrectæ. *Ister* sive *Danubius*, fluvius Europæ maximus. Oritur ex Abnoba monte in comitatu *Bar*, prope Villingam oppidum Sueviæ ; deinde auctus fluvius 60. navigabilibus, in Pontum Euxinum influit ostiis sex, quorum duo tantum jam navigabilia sunt, ceteris arena clausis. Danubius olim vocatus ab ortu, ad usque Axiopolim urbem Mysiæ ; quo loco *Ister* appellabatur : unde proprie *Ister* a Virgilio hic dicitur : et *Dacus* usurpatur pro quolibet hoste barbaro Romani imperii, cuius olim terminus ab ea parte *Ister* fuit.

Non res Romanæ, perittraque regna; neque ille,
 Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti. 500
 Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
 Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea jura,
 Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
 Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
 In ferrum, penetrant aulas et limina regum;
 Hic petit excidiis urbem miserosque Penates, 505
 Ut gemma bibat, et Sarrano indormiat ostro;

perituris: neque ille aut cum angore miserescit pauperis, aut invidet diviti. Colligit fructus, quos rami, quos agri ipsi volentes ultro producant: nec cognoscit leges duras, et tumultuosum forum, aut tabularia populi. Alii agitant remis mare profundum, et currunt ad militiam: pervadunt in aulas et domos regum. Hic intus in ruinam urbi et miseriis domibus, ut bibat in poculo gemmeo, et dormiat in purpura Tyria: alius

Daci montibus inheret Florus iv, 12, 18.—498. res Romanæ Reiskius emendabat, id est, Armenæ vel Parthicæ; cum indignum poëta, et quidem Romano, sit, rempublicam Romanam peritura regna appellare. conf. Notam nostram. Simile fere acumen argutantis Grammatici est apud Rufinian. de schem. Dian. pag. 267, qui locum inter eas figuras refert, cum dicere manifeste parum tutum est: noluisse adeo Virgilium dicere: Non res Romanæ peritura. Argutantis Grammatici acumen.—499. miserans aut non invidit Zulich., ex interpolatione.—500. valentia Ven.—501. carpit Macrobian. Sat. vi, l. rura Romanus.—502. Insanumque Rom. trudit Vratisl.—503. freta rauca Leid.—503. penetrantque Menag. a m. sec.—505. patriosque Penates Parrhas.—506. indormiat Heins., ex uno Mediceo, in quo tamen et ipso a sec. manu in notatum punctis. dor-

NOTÆ

498 *Non res, &c.*] Opponit Romanum imperium regnis ceteris; quæ vocat *peritura*, ut Romanam æternitatem notet.

499 *Aut doluit miserans, &c.*] Loquitur e Stoicorum sententia, qui motus omnes animi atque affectus, veluti morbos et vitia, ex homine sublatis volebant ad bene beateque vivendum. Ac speciatim patet misericordiam excludi a Seneca ex animo sapientis, lib. ii. de Clement. c. v. 'Quemadmodum religio Deos colit, superstitio violat: Ita clementiam mansuetudinemque omnes boni præstabunt, misericordiam autem vitabunt. Est enim vitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis: itaque pessimo cuique familiarissimum est.'

503 *Populi tabularia*] *Tabularium* Romæ locus fuit, in quo publica omnia instrumenta de prædiis, vectigalibus, portoriis, redditibusque aliis publicis, servabantur in tabulis. Erat autem in atrio Libertatis. Livius, l. XLIII. 'Censores ex templo in atrium Libertatis ascenderunt, et ibi signatis tabellis publicis, clausoque tabulario, et dimissis servis publicis, negarunt se prius quicquam negotii publici gesturos, quam iudicium populi de se factum esset.'

505 *Hic petit, &c.*] Eos carpit, qui opes e domitarum urbium ruinis colligunt. De *Penatibus* Æn. ii. 717.

506 *Sarrano indormiat ostro, &c.*] *Purpura* quæ fit e sanie *ostrei* sive *conchylii*, qui *murex* appellatur, Phœni-

Condit opes alius, defossoque incubat auro.

Hic stupet attonitus Rœstris; hunc plausus hiantem

Per cuneos geminatus enim plebisque patrumque

Corripuit. Gaudent perfusi sanguine fratrum, 510

Exilioque domos et dulcia limina mutant,

Atque alio patriam quærun't sub Sole jacentem.

Agricola incurvo terram dimovit aratro:

occultat divitias, et incumbit auro defosso: alius obstupefecit mirabundus ad Rœstra: alium percellit hiantem plausus plebis et senatorum in theatro, nam iteratur: alii gaudent tincti sanguine fratrum, et relictis domibus et gratia liminibus abeunt in exilium, et quærun't patriam suppositam alii Soli. Agricola autem vertit terram

miat vulgo omnes. Porro *Serano, Sarano, Serrano*, vitiose scribitur.—508. *hic plausus* Medic. a m. pr.—509. *geminatus* ex omnibus scriptis Heimsius reposuit. Sic et Pierii et Martini libri cum antiquis edd. Vulgate tamen edd. præter unam Egnatianam *geminatur* aut *geminantur* habebant. Illa *geminatus enim*, in parenthesi posita inde ab Elzevirianis, illustrare sibi videtur Heimsius ad Æn. x, 874, mihi tamen nondum satisfacit, nec ipse mihi satisfacio. Minus tamen putidus versus ad meum sensum est, si intra parenthesin aut totum, ut Aldd. pr. et sec., ut sit: *hunc plausus hiantem (Per cuneos—patrumque) Corripuit*; aut verba *geminatus enim plebisque patrumque*, cum Ald. sec. et hinc ceteris, recipias. Friget tamen utrumque, multoque magis, si *geminatus* ad *plebem* et *patres* referas. Immo vero est, repetitus, iteratus. Servius enim retraxit; ut sit: *Corripuit enim hunc geminatus*. Atqui hoc repugnat sermonis genio. Melius esset dicere, *enim esse pro ὅν γὰρ*, asseverative positum: ut Æn. II, 100 *Nec requievit enim*. VIII, 84 *Quam pius Eneas tibi enim, tibi, maxima Juno, Mactat*. Potuisset poëta facile asperitatem hanc emollire: *geminante manu*.—510. *Corripit: hi gaudent* emendat Marklandus ad Statii Sylv. III, 2, 61, non quod in præterito tempore offendeatur, ut Burmannus putabat, sed quod non sunt, ad quos referas *quod gaudent*. Nec tamen alii subjicere post superiora a versu inde 503 adeo durum est. Ipse Burmannus *Corripit* conjectabat; minus feliciter. *sanguine patrum* ed. Norimb.—511. *domus* duo apud Burm. et uterque Goth. *lumina* Zulich.—513. *terram molitus aratro* Medicæus et Co-

NOTE

cum lingua *Sar*: unde Tyrus, urbs Phœniciæ, horum piscatu celebris, dicta est prius *Sarra*; et color purpureus, *Sarranus* et *Tyrius*. Distinguunt tamen plerique purpuram piscis, sive ostreum, a murice: hæc tamen a poëtis vulgo promiscue usurpantur. Purpura alia rubra, alia violacea, alia dibapha, id est bis tincta, a *δὶς βίς*, et *βάρυ* tingo.

508 *Hic stupet attonitus Rœstris, &c.]* Notat studium audiendi oratores, vel orandi e suggestibus, quæ *Rœstra* dicebantur. Nam ex Lævio l. VIII. cum *Delph. et Var. Clas.*

Antiates, gens Latii maritima, cujus caput *Antium*, victi a Romanis et classe spoliati essent, naves eorum partim in navalia subductæ, partim incensæ sunt: servatiæque rostris, id est, eminentibus illis proræ partibus, quæ ferro aut ære armabantur; placuit in foro suggestum ex iis adornari, unde cum populo ageretur.

509 *Per cuneos geminatus enim, &c.]* Notat studium spectaculorum: in quibus plausus, non a sola plebe, sed etiam a senatoribus ipsis dabatur et sic geminabatur. Cunei sedilia sunt

Virg.

8

Hinc anni labor; hinc patriam parvosque nepotes
 Sustinet; hinc armenta boum, meritosque juvencos; 515
 Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
 Aut foetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi;
 Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.
 Venit hyems: teritur Sicyonia bacca trapetis;
 Glande sues læti redeunt; dant arbuta sylvæ; 520

curvo aratro: inde est labor anni; inde alit patriam et parvos nepotes; inde alit armenta boum, et juvencos, qui id labore meruerunt. Nec cessat, donec annus abundet, vel pomis, vel foetu pecudum, vel manipulis spicarum Cerealiū: et oneret sulcos proventu, et superet horrea. Postquam hyems venit, oliva Sicyonia premitur torcularibus: redeunt porci saginati glandibus: sylvæ præbent poma sylvestria: et autum-

~~~~~

lot. Ursini; forte ex Ge. 1, 494. glebam ms. ap. Voss. a pr. m. demovit Leid. et Rottend.—514. *parvosque Penates* Mediceus, quod impense placebat Hein-
 sio; dummodo non v. 505 *miserosque penates* antecessisset. Malim alioqui et
 ipse: *patriam* (adeoque publicum) *parvosque Penates*; satis recte dici potest
 agricola, tueri et alere domum ac familiam. Et inf. iv, 155 *Et patriam solæ*
et certos novere penates. Add. Ciris 418 et alii. Sane permittantur fere *penates*
et nepotes in libris: vid. Markland. ad Statii Sylv. 1, 2, 146, qui etiam *penates*
 præfert: sed parum gravi de causa: “quare enim poëta *nepotes* potius quam
liberos memoraret?” Atqui memorat tanquam poëta, cui liberum est et esse
 debet, ita permutare; alioqui concidit tota poëtica. Burmannus præfert *ne-*
potes, ne bis idem dicat poëta, *patriam* et *penates*: qui metus utique vanus esset;
 nam *patria* nequaquam ad tugurium ipsum revocari potest, sed totum rus,
 vicum et agros, complecti debet, ut Ecl. 1, 3, 4. 68. *Patriam* de pago Ro-
 mani non dixere. Equidem fateor me ad hoc hæere, quod *patriam* ex annuo
 labore sustinere dicitur agricola; vix enim hoc aliter fieri potest quam con-
 ferendo in publicum et militia ex delectu. Atqui hoc alterum non ex agro
 petitur, prius non est Romanum, illo saltem tempore; *Vectigalia* apud Horat.
 iii, 15, 40 reditus sunt ex agro, non tributa. Malim utique *patrem parvosque*
nepotes scriptum esse; et potest *patriam* ex versu superiore 512 repetitum vi-
 deri. Enimvero non agitur de eo, quid in votis habeamus, sed quid scriptum
 esse a Marone probabile sit: et hic fateor nihil posse ad liquidum perducī.
 Idem Marklandus malebat: *Hic anni labor*; et sic Gud. pro var. lect.—
 516. *quin* et Menag. alter. *exuberat* Menag. quart.—517. *et Cerealis* Menag.
 alter.—518. *Proventumque* Goth. pr.; ferrem, si *Proventus* esset. *aut horrea*
 Medic. a m. pr. et Zulich. *oneret cellas* conj. Jo. Schrader. Fatendum tamen.
 si severius cum poëta agas, totum versum otiosum esse post antecedentia.—
 520. *redeunt læti* Rufinian. de Schem. Lex. p. 220. *ardua* Gud. pro var. lect.

NOTE

theatrorum, de quibus supra, v. a Columella, et Festo.

581.

517 *Cerealis mergite culmi*] *Hæc*
merges, Virgilio videtur esse manipu-
 lus spicarum, ut explicat Servius.
 Plinio tamen l. xviii. 30. videtur esse
 furca colligendis apta manipulis: qua
 significatione dicitur etiam *merga*, *æ*,
 519 *Sicyonia bacca trapetis*] *Sicyon*,
 urbs Achaiæ proprie dictæ, non
 longe ab Isthmo Peloponnesiaco,
 ferax oleis. *Trapes*, sive *trapetum*,
 mola est, sive torcular olei.

520 *Arbuta*] Proprie sunt fructus
arbuti, arboris, *arboisier*, de qua Ecl.

Et varios ponit foetus autamæ; et alte
 Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
 Interea dulces pendent circum oscula nati;
 Casta pudicitiam servat domus; ubera vaccæ
 Lactea demittunt; pinguesque in gramine læto 525
 Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
 Ipse dies agitat festos; fususque per herbam,
 Ignis ubi in medio, et socii cratera coronant,
 Te, libans, Lenæe, vocat; pecorisque magistris
 Velocis jaculi certamina ponit in ulmo; 530
 Corporaque agresti nudant prædura palæstra.

nus suppeditat varios fructus: et alte racemi dulces coquantur in apertis collibus. Interea dulces nati pendent circa ora: casta domus servat pudicitiam: vaccæ demittunt mammas plenas lacte: et pingues hædi in herba fertili certant invicem oppositis cornibus. Ipse agricola celebrat dies festos: et stratus in herba, ubi ignis est in medio, et ubi socii implent pocula, te invocant, o Bacche, vinum effundens tibi: et proponit custodibus gregis certamina celeris jaculi in ulmo, et nudat robusta eorum

~~~~~

—531. *ponit fructus* Erf.—523. *pendent dulces* ante Heins., sed *dulces pendent* omnes fere scripti, etiam Pierii.—525. *demittunt* nonnulli: duo omittunt *que* cum uno Mead.—527. *fastos* Veu. *fususque* Gud. et Goth. sec.—528. *ingenio* pro *in medio* Medicus; forte *ignis ubi Genio*, inquit Burmannus, id est, ara ipsi posita. Malim *Ignis ubi, Genio et socii, c. c., h.* in honorem Genii. Sed ludibrium librarii esse puto.—529. *Lenææque* Voss. Erat scilicet in alio *Lenææ*, ut in Medic. a pr. m.—531. *nudant* Burm. recepit, et sic sane Romanus, allique vetusti Pierii, et præstantiores Heinsii ac Burm. *nudat* tamen quod vulgo editur, excepta Egnatiana recensione, Medicus cum fragm. Moret. et parte librorum Martini exhibet; et videtur hæc ratio exquisitior esse, si patrefamilias *nudat membra*, dum proponit certamen et auctor est nudandi mem-

NOTÆ

III. 82. Hic forte pro baccis omnibus sylvestribus usurpantur.

523 *Mitis in apricis, &c.*] *Maturescit* Solis ardore. De loco *apricos*, id est, Soli exposito, vide Ecl. IX. 49.

523 *Circum oscula*] Circa os pendent, ab ore pendent. *Osculum* enim, non semper *baculum*; sed magis proprie ipsum *os* significat. Æn. I. 260.

528 *Cratera coronant*] Non coronant floribus, sed vino: quod ad sum-

mam usque poculi oram, ac veluti coronam, infunditur. Docet Athenæus l. xv. ex Aristotele. 'Ὅτι οὐδὲν κολοβὸν προσφέρονται πρὸς τοὺς θεοὺς, ἀλλὰ τέλειαι, &c.' 'Nihil mutilum esse offerendum Diis, sed integra et perfecta: plenum vero perfectum est: coronare autem, plenitudinem quandam significat.' Citatque Homerum: Κούροι δὲ κρητῆρας ἐπιστέφαντο ποτείῳ. 'Juvenes vero crateras coronaverunt potu.'

531 *Palæstra*] *Lucta*: Græca vox

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini;
 Hanc Remus et frater; sic fortis Etruria crevit;
 Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
 Septemque una sibi muro circumdedit arces. 535
 Ante etiam sceptrum Dictæi regis, et ante
 Impia quam cæsis gens est epulata iuvenis,
 Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
 Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
 Impositos duris crepitare incudibus enses. 540

corpora ad luctam rusticam. Sic instituerunt vitam olim antiqui Sabini, sic Remus, et frater ejus Romulus: sic crevit generosa Tuscia: atque adeo Roma coasit pulcherrima mundi, et una circumcinctis sibi muris septem montes. Aureus quoque Saturnus ducebat hanc vitam in terris, ante imperium Jovis Cretensis, et antequam accelerati homines vescerentur occisis bobus. Nondum etiam homines audierant inflari tubas, nondum gladios sonare impositos duris incudibus. Sed nos decurrimus

bra. Sed in his librorum auctoritati non refragor. *perdara* Medic. a m. pr. *nudat palæstræ* idem cum fragm. Moret., quod Heinsio placebat. Verba, ut nunc edita sunt, diserte recitat Lutat. ad Stat. Theb. vi, 827.—532. Tangit locum Schol. Persii Sat. i, 87, quanquam mendose. *vitam veteres* Moret. et Parrh. *voluere* Ven.—534. Malim jungere: *Sic fortis Etruria crevit Scilicet, et rerum*.—535. Idem versus Æn. vi, 786. *septem quæ una* Ed. Junt. et aliorum.—536. *Antea* Gud.—540. *Impositis duros* Medic. a m. pr.—542. *opumantia* Rom.

NOTE

παλαιστρα radix *πᾶλλω* agito, propter corporis in ea agitationem.

532 *Sabini*] Romæ vicini, Apen-
 nini jugis circumvallati: quorum
 fœminas in ludis Romani rapue-
 runt.

533 *Hanc Remus et frater, &c.*] Re-
 mus et Romulus, fratres Romæ con-
 ditores, Iliæ et Martis filii: de iis Æn.
 viii. 630.

Sic fortis Etruria] Tuscia a Latio,
 per Tiberim, divisa: Æn. viii. 479.
 et x. 164.

535 *Septemque..... muro circunde-
 dit arces*] *Arces*, vel loca munita sunt;
 vel potius, montes, rupes: ut Ge. iv.
 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces*. Et
 vero *arx* probabilius derivatur ab
ἀρκα, *cacumen*, *vertex*: quanquam in-
 epte Solinus derivat ab *Arcadibus*, qui

primi in excelsa parte montis habita-
 runt; Varro ab *arcendo*, Servius ab
arcano. Porro septem Romæ colles
 inclusi muro fuere: Palatinus, nunc
palazzo maggiore; Quirinalis, *monte
 cavallo*; Cælius, *monte di S. Giovanni
 Laterano*; Capitolinus, *Campidoglio*;
 Aventinus, *monte di S. Sabina*; Esquil-
 linus; *monte di S. Maria maggiore*;
 Viminalis denique; quibus septem,
 additi deinceps fuerunt Janiculus col-
 lis, *Montorio*; et Vaticanus.

536 *Dictæi regis, et ante Impia quam,
 &c.*] Antequam regnaret Jupiter, qui
 educatus est in Dictæo monte, Cretæ
 insulæ, Ge. iv. 152. Id est, aurea
 ætate; cum homines nondum anima-
 lium carne, sed solis terræ fructibus
 vescerentur. *De Saturno, et aurea
 ætate*, Ecl. iv. 6.

**Sed nos immensum spatiis confecimus æquor;
Et jam tempus equum fumantia solvere colla.**

campum immensum longitudine; et jam tempus est liberare iugo fumantia colla equorum.

et aliquot alii Pierii, item Parrhas. Eadem varietas ap. Quintil. viii, 6, ubi versus laudatur. At *fumantia* melius hoc quidem loco; et exhibent Charisius et Beda de tropis 8. 8.

NOTE

541 *Sed nos, &c.*] Hunc librum, ut petita. *Æquor*, hic est campus. *Æn.*
et priores, allegoria terminat ab equis II. 780.

GEORGICON

AD

C. CILNIUM MÆCENATEM

LIBER III.

ARGUMENTUM.

EXORDIUM tria continet: invocationem Deorum, qui pabulo et pecorum pastioni præsidet: deinde laudes Octaviani: denique invitationem Mæcenatis, cujus jussu susceptum id operis fuisse, rursus testatur. Sequuntur præceptiones de cultura pecorum, quatuor in partes distinctæ. I. Agit de bobus et equis. II. De ovibus et capris. III. De canibus. IV. De rebus pecori infestis; nempe serpentibus, scabie, febri, ac peste: quæ pestis descriptio epilogi locum obtinet. Sparsæ sunt præterea toto libro fusiores, oblectationis causa, descriptiones; quasi quædam diverticula. Talis est descriptio cursus equestris, v. 103. Asili sive cæstri, v. 147. Taurorum amantium, v. 217. Furiarum amoris, 242. Scythicæ hyemis, v. 349.

TE quoque, magna Pales, et te memorande canemus
 Pastor ab Amphryso; vos, sylvæ amnesque Lycæi.
 Cetera, quæ vacuas tenuissent carmine mentes,
 Omnia jam vulgata: quis aut Eurysthea durum,
 Aut illaudati nescit Busiridis aras? 5
 Cui non dictus Hylas puer? et Latonia Delos?

Te etiam cantabo, o magna Pales; et te, o pastor memorabilis ob Amphrysum; et vos, o sylvæ, et flumina Lycæi. Cetera omnia argumenta, quæ delectare possent animos otiosos, jam pertractata sunt. Quis nescit, aut Eurystheum severum, aut altaria infamis Busiridis? Cui non dictus est Hylas puer, et Delos Latonia, et

~~~~~

2. *Amphryso* Medic. *Amphryso* Romanus; at *Amphryso* fragm. Vatic. Variant eodem modo codd. in Callimacho et al. Tuetur simplicem literam Brunck. ad Apollon. Alii *Amphriso*, *Amphrisio*, ut Goth. Mox *Lycæi* recte omnes scribunt, ut ap. Pausaniam aliosque Græcos scriptores; ubique occurrit: τὸ Λόκαον. Male confunditur alibi τὸ Λόκισον Athenarum: ut sup. I, 16.—3. *Carminibus* Burmannus reposuit, ut erat in nonnullis Pierii; in fragm. Vatic. Medic. et aliis *carmina*, quod vulgo editur. Proclivior lapsus in hoc ex illo, quam vice versa; *mentis* idem scripsit ex Rottend. tert. pro *mentes*.—4. *vulgata* idem ex Gud. et Mentel. tert. *sunt vulgata* Parrhas. Bodlei. et unus Mead.—5. *Busiridis aras* Medic. a m. pr. *illaudari* Goth. pr.—6. *Quoi*

NOTE

1 *Te quoque, magna Pales*] Dea pastorum et pabuli, cui, sacra lacte fiebant: et festa celebrabantur *Paliæ*, 12 Kal. Maii: quo die Romulus urbem fundavit.

2 *Pastor ab Amphryso*] *Amphrysus*, fluvius Thessaliæ, ubi Apollo greges pavit Admeti regis: vel ipsius regis amore captus, juxta Callimachum in hymno; vel juxta alios, eidem addictus in servitutem a Jove, propter interfectos Cyclopas, qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum, vel Phaëthonta, vel Æsculapium, utrumque filium Apollinis. Ideo dicitur *memorandus ab Amphryso*: id est, ob Amphrysum: quia ob operam, ejus in ripis Admeto exhibitam, dictus est *Apollo Nomius*, a *νομή* pascuum.

Sylvæ amnesque Lycæi] Loca quælibet pascuis abundantia: quales sunt in Arcadia sylvæ amnesque *Lycæi* montis. Ecl. x. 15.

4 *Eurysthea*] Mycenarum regem: Junonis odio obsequens, Herculem, oraculi jussu sibi subditum, difficillimis periculis objecit: e quibus evasit victor. De *Hercule* Æn. viii. 287.

5 *Illaudati Busiridis aras*] Regis Ægypti, qui cum hospites ad aras immolaret, ad eas ipsas cum Amphidamante filio et ministris occisus est ab Hercule, cui strnebat easdem insidias. *Illaudati*] Illaudabilis, in quo nihil est laude dignum, ac proinde summa sunt omnia vitia. Sic vulgo *inictus*, sumitur pro *inincibilis*, quod non est in usu, ut notat Turneb. l. iv. 17. Videturque Virgilius carpere Isocratem, Græcum oratorem, qui scripsit, quam adhuc habemus, laudationem Busiridis.

6 *Hylas*..... *Latonia Delos*] *Hylas*, puer dilectus Herculi: Ecl. vi. 43. *Latona*, Cæi Titanis filia, a Jove compressa. Ecl. iii. 67. *Delos*, in-

Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
 Acer equis? Tentanda via est, qua me quoque possim
 Tollere humo, victorque virum volitare per ora.
 Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit, 10
 Aonio rediens deducam vertice Musas;
 Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas;

Hippodame, et Pelops notabilis humero eburneo, ac peritus artis equestris? Tentanda est mihi via, qua possim attollere me etiam e terra, et victor volare per ora hominum. Ego primus rediens e Bæotii montibus deducam mecum Musas in patriam, dummodo vita duret mihi. Primus reportabo tibi palmas Idumæas, o Mantua: et edificabo

*****

in Pierianis: ut Ecl. iv. 62. Et sic fragm. Vatic.—8. *est abest a Toll.* *tum danda via est* Ed. Ven.—10. *superstes* eadem Ed. Ven.—11. *veniens* Menag. pr. *residens* Rottend. alter, perpetua permutatione cum *rediens*.—12. *Idimeas, Idymæas*, ut mox *Mintius* scribitur. *Primus et Idumæas*, Reg. Martin.

NOTÆ

sula maris Ægæi, ubi Latona Dianam et Apollinem enixa est. Æn. iii. 74.

7 *Hippodameque*] Vel Hippodamia, filia Ænomaï regis Elidis et Pisarum: qui cum ex oraculo se a genero occidendum esse accepisset: equis confusus velocissimis, qui ex ventorum flatu creati erant, curule certamen filiae procis proposuit, ea lege; ut qui vinceret, filiam obtineret; qui vinceretur, mortem subiret. Igitur tredecim victis et occisis, Pelops Myrtilum Ænomaï aurigam pretio corruptit, ut carrui fragilem axem subjungeret, aut obicem axi non adjiceret. Quo pacto Ænomaus e curru concidit, membrisque casu collisus mortuus est. Pelops Hippodamia potitus, Myrtilum perfidiæ mercedem contumeliosius exigentem, in Ægæum mare præcipitem dedit, cujus illa pars ideo *Myrtium* mare dicta est. *Pelops* pater Tantalus fuit, Phrygiæ rex: qui cum Deos excepiisset hospitio, eorumque numen explorare vellet, suum hunc filium iis epulandum dedit; a cujus esu ceteri abstinerunt, excepta Cerere, quæ humerum ejus absumsit. Jupiter cum suscitavit, hume-

rumque ei restituit eburneum: Tantalus ob id scelus perpetua siti ac fame in inferis cruciatus fingitur, præsentibus epulis coactus abstinere. Pelops deinde non Elide tantum, sed tota peninsula potitus, eam suo nomine *Peloponnesum* vocavit.

10 *Primus ego in patriam, &c.*] Certe hanc laudem prius dederat Ennio Lucet. l. i. 117. 'Ennius ut noster cecinit, qui primus amœno Detulit ex Helicone perenni fronde coronam, per gentes Italas,' &c. Igitur non significat Virgilius se primum omnium Græcas Musas deducturum in Italiam, sed in agrum Mantuanum.

11 *Aonio vertice*] Helicone, monte Bæotiæ, quæ Aonia prius dicta est. Ecl. vi. 66. De *Musis* Ecl. iii. 60.

12 *Primus Idumæas, &c.*] Id est, nobiles palmas: quales nascuntur in *Idumæ*, sive *Idumæa*, Syriæ regione, ab *Edom*, filio Esau, sic dicta. Attingit morem victorum Olympicis ludis: qui sua præmia referebant patrias in civitates; in quas triumphali pompa invehebantur, fruebanturque deinceps vectigalibus totam in vitam e republica constitutis.

Et viridi in campo templum de marmore ponam
 Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
 Mincius et tenera prætexit arundine ripas. 15
 In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
 Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro,
 Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
 Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
 Cursibus et crudo decernet Græcia cestu. 20

in campo viridi templum e marmore juxta aquam, ubi magnus Mincius errat lentis flexibus, et tegit marginem riparum tenera arundine. In medio templo mihi erit Cæsar, et templum occupabit. Ejus in honorem ego victor, et spectabilis purpura Tyria, impellam juxta fluvium centum currus actos quatuor equis. Omnis Græcia relinquens Alpheum, et sylvas Molorchi, meo jussu certabit curas, et duro cestu.

Eat Ἰδοῦν, Ἰδοῦναιος.—17. Illi, quod ubique editur, tnetur Medic. cum aliis, h. in Cæsaris honorem. At Illic Romanus, Medic. cum aliis antiquissimis Pierii. Sic in Franc. in Cantabrig. et Arundel., h. e. ad templum. Porro et abest a Franc.—20. duro—cestu Romanus Pierii. Sed crudo melius, e crudo corio. Æn. v. 69. decernet firmavit Heins. vetustiorum librorum auctoritate; inter quos fragm. Vatic. Sic quoque pars Pierianorum cum edd. inde ab Aldd.

NOTE

15 *Mincius*] Fluvius Mantuam aluens, *Menzo*, Ecl. vii. 13.

16 *In medio, &c.*] Promittit multa, in honorem Octaviani. i. *Templum*.

ii. *Ludos Olympicos, et Nemeæos*, Græco more. iii. *Supplicationes cum Deorum statuis*. iv. *Sacrificia*. v. *Ludos theatrales*. vi. *Trophæa, imagines et statuas*.

17 *Victor ego, et Tyrio, &c.*] Victor poetarum omnium Græcorum: quam victoriam explicat more tum Romano, tum Græco. Romano quidem, juxta quem victores purpura vestiti quadrigis inveci triumphabant; Græco vero, juxta quem victores ludis Olympicis palmam manu, coronam capite, gestabant: unde supra dixit; 'referam tibi, Mantua, palmas:' et infra v. 21. 'Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ,' &c. De *Tyrio ostro*, sive purpura, Ge. ii. 506.

18 *Centum quadrijugos, &c.*] Vel more poetarum, *centum* dixit, pro

magna multitudine. Vel alludit ad pompam Circensium ludorum, in quibus die uno fiebant viginti quinque curruum missus: id est emissiones curruum e repagulis et carceribus: singulis autem missibus quatuor currus exhibant; singuli, pro sua factione, suis distincti coloribus: quatuor enim erant factiones; rubra; alba; prasina, sive viridis; et veneta, sive cœrulea. Igitur centum currus Virgilii, missus indicant viginti quinque, seu Circensem unius diei pompam. Circenses autem ludi, cursus equestres Olympicos imitabantur. Æn. v. 288.

Ad flumina] Veteri instituto: nam ante Circorum fabricam, 'in littore fluminis Circenses agitabantur: in altero latere positis gladiis, ut ab utraque parte esset ignaviæ præsens, periculum:' inquit Servius. Vide Æn. v. 288.

19 *Cuncta mihi, &c.*] Significat venturam esse Græciam ad suos ludos,

Ipse, caput tonsæ foliis ornatus olivæ,
 Dona feram. Jam nunc solennes ducere pompas
 Ad delubra juvat, cæsosque videre juvencos;
 Vel scena ut versis discedat frontibus, utque

Ego decoratus frondibus tonsæ olea circa caput, proponam præmia. Jam nunc juvat ducere ad templa solennes pompas, et videre mactatas victimas: vel videre,

At Medic. Longob. et alii *decertat*; quomodo nonnulli ap. Heins., quatuor Martini, Goth. sec. Erf. cum vett. edd.; et sic Medic. a m. sec., nam prima scriptura in eo et Mentel. pr. ac Franc. et ed. Fabric. *decernit*. cf. ad *Æn.* vii, 526. Tandem *Græcia ludo* Zulich.—22. *deducere* Ven. alter Menag. Ed. Junt.—24. *atque* Argent. Ed., notante Reiskio.—25. *tollent* Menag. alt.

NOTE

patriis contemptis, quasi villioribus. Quatuor autem erant in Græcia ludi, sive certamina insignia. *Olympica*, *Pythia*, *Isthmia*, et *Nemeæa*. i. *Olympica*, Instituta sunt ab Hercule, in honorem Jovis, postquam Hercules Augeam regem Elidis occidisset: fraudatus ab eo mercede pacta, propter stabulum a triginta annorum fimo repurgatum. Victores corona donabantur ex oleastro, vel olea. Constabant autem ludi illi pentathlo, sive quintuplici certamine, cestu, cursu, saltu, disco, et palestra: durabantque quinque dies, et quarto quoque anno celebrabantur: unde spatia quatuor annorum, duas inter ludorum illorum celebrationes interjecta, *Olympiades* appellata sunt. ii. *Pythia*: fiebant in Pythio, Macedoniae loco: in honorem Apollinis, ob cædem Pythonis serpentis: unde Apollo *Pæon* dictus est, a *valore ferire*, quod sagittis serpentem percussisset: indeque carmen in ipsius et ceterorum deinde Deorum laudem, vocatur *hic pæon*. Coronabantur victores lauro. iii. *Isthmia*, in honorem Neptuni, a Theseo Atheniensium rege instituta, in faucibus isthmi Corinthiaci. Corona dabatur e pinu. iv. *Nemeæa*, edebantur in honorem Herculis, ob cædem leonis ab eo interfecti in sylva Nemeæa, prope Cleonæ; ur-

bem Achaïæ, in Peloponneso. Corona erat ex apio. Præterea ludis omnibus victores palmam manu gestabant. Virgilius per *Alpheum*, Elidis in Peloponneso fluvium, prope Olympiam urbem; certamina intelligit *Olympica*: quæ ibi mittebantur. Per *lucos Molorch*i, certamina *Nemeæa*. Molorchus enim pastor fuit in agro Cleonæo, hospes Herculis, cujus in gratiam Hercules leonem Nemeæum sive Cleonæum interfecit. Certamina alia sub his duobus complectitur. *Cestus*] *Chirotheca*: quedam species est, e corio bubulo, eoque *crudo*: quo pugiles manus et brachia ad pugnam armabant. *Æn.* v. 401.

21 *Tonsæ*] Concisis foliis apte compositæ.

22 *Ducere pompas*] *Pompa*, erant imagines Deorum impositæ feræalis; et alia quælibet ludorum ornamenta, quæ ad ostentationem coram populo dncebantur: præcipue in *Circensibus*. Nomen a *τροχῆ*; hoc autem, a *τροχῆ* *mitto, deduco, transveho*. De pompa illa Circensi fuse Ovid. *Amor.* ii. 2, 43. 'Sed jam pompa venit: linguis animisque favete,' &c. 'Prima loco fertur sparsis Victoria pennis,' &c. Tum Neptunus, Mars, Phæbus, Minerva, Ceres, &c.

24 *Vel scena ut, &c.*] *Scena*, frons est theatri, seu pars theatri adversa

Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.

25

In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto

Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini;

Atque hic undantem bello magnumque fluentem

quomodo scena mulctetur conversa facie, et quomodo Britanni intexti attollant aulæa purpurea. In portis templi sculpam in auro et solido ebore pugnam Indorum, et

~~~~~

intexta Memag. pr.—27. *Gargaridum* Rottend., sed Græcis Γαργαρίδα, quod alii flexisse videntur, dum a Gange ductum putabant; Salmas. ad Solin. p. 696. *victoris et arma* Parrhas.—28. *Atque hinc* Goth. sec. et Brunnkii

NOTE

spectantibus: quæ aulæis, velis, aliisque ornamentis decorata, actores tegit atque inumbrat: σκηνή *umbra-culum*, a σκιά *umbra*. Ge. II. 381. Scena autem illa fiebat, aut *versatilis*, aut *ductilis*. Versatilis; cum subito machinis quibusdam, ut præcipit Virtruvius, triangulis tota vertebatur, aliamque picturæ faciem ostendebat. Ductilis; cum evolutis velis et aulæis picturæ facies interior nudabatur. Utramque exprimit Virgilius.

25 *Intexti tollant aulæa Britanni*]

Singulæ voces egent explicatione.

I. *Aulæa*: vela ingentia, peripetasmata, dicta sunt ab *aula* Attali, Pergami regis ditissimi, qui populum Romanum heredem reliquit: primusque invenit aurum intexere, ut Babylonii colores, ex Plinio l. VIII. 48. unde *Attalica* et *Babylonica* aulæa vestesque memorantur. II. *Britanni*, nunc Angli et Scoti. Non ab Octaviano victi sunt, ut vult Servius; sed a Julio Cæsare: qui ex continenti Galliæ his in eorum insulam navigavit: duabusque victoriis re bene gesta, et acceptis obsidibus, magnum æervorum numerum, ac prædam reportavit: juxta Strabonem l. IV. Ex his igitur Julii mancipiis puto multos officis theatralibus addictos esse: de quibus, ut illo tempore passim notia, hic sermo est. III. *Intexti*. Nempe quia Julii victoriæ in ipsis aulæis

depictæ erant: et inter eas, fortasse Britannica: unde portabant vela iidem Britanni qui in velis acu picti videbantur.

26 *Elephanto*] De ebore, qui dens est elephanti, Ge. I. 57.

27 *Gangaridum, &c. Quirini, &c.*] *Gangarida*, gens Indica circa Gangem. *Quirini*] Octaviani: qui quasi alter Romulus, et alter conditor Romæ habitus est. Romulus autem Quirinus dictus est a *quiri*, quæ Sabinorum lingua hastam significat, qua semper instructus pingitur Romulus. Certum est agitatum fuisse in senatu, Romuline, an Augusti nomine, Octavianus donaretur. Sed peræque certum est, neque id contigisse nisi ann. u. c. 727. annis, post edita Georgica, circiter tribus: neque unquam Gangaridas ab eo victos esse. Igitur appellatur a Virgilio *Quirinus*, non publica auctoritate, sed privata adulatione: *Gangaridum* vero victor, quia M. Antonii victor; qui ipse dolo Armenios, Ventidio duce Parthos vicerat; Indos vero, Arabes, aliosque Asiaticos habuerat in auxiliis, ut diximus Ge. II. 171. Unde patet, id quod illo loco jam probavimus, hunc quoque locum Georgicis libris jam perfectis attestari esse.

28 *Magnumque fluentem Nilum*] Nomen pro adverbio. Sic Æn. VII. 899. 'Torvumque repente clamat,' &c.

Nilum, ac navali surgentes ære columnas.
 Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten, 30
 Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis,
 Et duo rapta manu diverso ex hoste tropæa,
 Bisque triumphatas utroque ab littore gentes.
 Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
 Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis 35

bella victoris Romuli: ibidemque sculpam Nilum agitatum classibus, et longe fluentem: et columnas exstructas ex ære navium captarum. Adjiciam urbes Asiæ expugnatas, et Armenos fugatos; et Parthos confidentes fugæ ac sagittis retro jactis, et spolia bis rapta manu ex diversis hostibus, et populos bis victos in utroque mari. Erunt quoque statuae e marmore Pario, simulacra prope animata, soboles Assaraci, et heroes familia deductæ a Jove: et Tros pater Assaraci, et Apollo

liber; quod ille recepit.—30. *At tum urbes* Ed. Ven. *Niphaten* Medic. a m. sec. cum multis aliis. *Niphatem* ante Heins. *Niphate* Goth. sec. a m. pr., quasi Parthus ab eo monte pulsus esset. Sed virgulæ omissione factum puto. *Niphates pulvis* audacter dictum. Si *victus, domitus*, esset, nihil offenderet. Jac. Bryant fuisse conjectabat *pulsumque Phraatem*.—33. *a littore* duo et vett. edd. *caroque* ab l. Leid. unus. *diverso a littore* Schol. Horat. Cruqu. Od. 1, 35. *ab abest* a Goth. pr.—34. *Et stabunt* Acron ad Horat. Od. 1, 19. sed Cruqu. vulgatum. *lapidis* quatuor, et sic edd. nonnullæ. Sed alterum poëta dignius.—35. *dimissæ* aliquot: item alii *a Jove. gentes* Menag. alt.

NOTÆ

De Nilo Ægyptio flumine, Ge. rv. 288. et Nilus victoriam significat Alexandrinam, de M. Antonio et Cleopatra ab Octaviano relatam, anno u. c. 724.

29 *Navali surgentes, &c.*] Octavianus e rostris æreis Ægyptiarum navium, dicitur quatuor columnas con-flavisse: auctor Servius.

30, 31 *Niphaten, Fidentemque, &c.*] Per Niphaten Armeniæ montem, Armenios ipsos intelligit populos montis incolas. Sic Æn. x. 13. 'Alpes immittet apertas:' id est, populos Alpinos. De *Parthia*, diximus Ecl. 1. 62. Quomodo autem Octavianus dici possit viciasse Armenios et Parthos, vide supra, in nota ad v. 27.

32, 33 *Et duo rapta—Bisque triumphatas, &c.*] Omnes explicant *diversum hostem*, de Gangaridis et Britannis: *utrumque litus*; de orientali, in quo sunt Gangaridæ; et occidentali,

in quo sunt Britanni. Sed male, siquidem Britannos Octavianus non vicit. Ego explico de Asiaticis Africanisque gentibus, quæ M. Antonio parebant: de gemina clade, qua M. Antonium affecit; prima ad Actium Epiri promontorium, in Europæo litore; altera ad Alexandriam, in Africano litore. *Rapta manu*] Notat utrumque bellum ab Octaviano, non per legatos, ut bella fere cetera; sed proprio Marte, propria manu, gestum esse.

34 *Parii lapides*] Marmora candida e Paro insula, quæ una est e Cycladibus in mari Ægæo.

35 *Assaraci proles, &c.*] Gentis Julisæ seriem et originem indicat. Hic autem fuit ordo. *Jupiter: Dardanius*, Jovis filius ex Electra Atlantis filia: *Erichthonius: Tros*. Hic scindit se familia duas in partes, per duos Trois filios, *Ilium* et *Assaracum*. *Ius* enim genuit *Laomedontem*, hic *Priamum*.

Nomina, Trosque parens, et Trojæ Cynthius auctor.

Invidia infelix Furias annemque severum

Cocyti metuet, tortosque Ixionis angues

Immanemque rotam, et non exsuperabile saxum.

Interea Dryadum sylvas saltusque sequamur

40

Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia jussa.

Te sine nil altum mens inchoat. En, age, segnes

munitor Trojæ. Invidia infelix timebit Furias, et severum fluvium Cocyti, et tortos serpentes Ixionis, et rotam immensam, et rupem Sisyphei insuperabilem. Interea subeamus sylvas Dryadum, et saltus aliis inaccessos; subeamus tua mandata, o Mæcenas, non sane facilia. Animus meus nihil altum incipit sine te. Eja

—37—39. Aberant ab uno Mead.—38. *Cocytum* Moret. sec.; ab eodem mox que abest. *Ixionis orbes* Romanus; quod perpetuum hac in re; itaque Spen-
cius Polymetis Dial. xvi, 189, et alius Vir doctus, de quo jam Burm. monuit,
in Misc. Obs. Vol. I, p. 269 et 390. Vol. III, p. 309 vulgatæ præferebat,
inprimis propterea, quod nullus anguibus in Ixionis supplicio locus est. At
vid. Not. et ibi Serv. cf. Schrader. ad Musæum, p. 286. In liisem Obs.
cum Marklandi conjectura, *Ixionis axes*, tum Batavi Editoris, *Ixionis artus*
vel *angues* proposita. Omnia perperam. *axes* etiam Davisius ad Cic. de
N. D. II, 42 conjectabat.—40. *sequamur* Erf.—42. *actum* Zulich. *Eja* age
segnes Valer. Probus Art. Grammat. I, ap. Heins. *segnis* Heins. e potiori-

NOTÆ

Assaracus vero habuit *Capyn*, hic *Anchisen*: Ex *Anchise* et *Venere*, *Æneas*,
Ascanii sive *Iuli* pater, qui auctor fuit
gentis *Juliæ*.

36 *Trojæ Cynthius auctor*] *Apollo*,
natus in insula *Delo*; ubi mons est
Cynthus, Ecl. vi. 3. *Trojæ mœnia*
extruxit,regnante *Laomedonte*. Vide
Ge. I. 502.

37 *Invidia, &c.*] Eorum supplicium
notat; qui *Octaviani* laudibus obtrec-
tabant: quales multi ad id usque
tempus *Romæ* fuerant; e veteribus
Sext. Pompeii, aut *M. Antonii* ami-
cis.

38 *Cocyti, &c.*] Inferorum flui-
um, e *Styge* fluentem, a *κωκυβ*
gemere, *Æn.* vi. 323.

Ixionis angues] *Ixion*, *Phlegyæ*
Lapitharum in *Thessalia* regis filius;
cum ob cædem socii sui *Deïonei*
inexpiabilem vagaretur, assumtus-

que in cælum, et expiatus a *Jove*
esset; *Junonis* amore percitus, ex
nube, quam ei *Jupiter* pro *Junone*
obtulerat, *Centanros* gennit. Apud
homines deinde cum suos et *Junonis*
amores quasi veros jactaret; fulmine
dejectus ad inferos, ibique tortis an-
guibus alligatus est rotæ, cujus per-
petuo circumactu torquetur.

39 *Non exsuperabile saxum*] *Sisyphei*
supplicium significat. Is filius *Æoli*,
cum *Atticam* latrocinii infestaret,
occisus est a *Theseo Athenarum* rege:
cujus in gratiam finxere *Græci*, *Sisy-*
phum apud inferos huic addictum
pœnæ; ut in montis verticem saxum
provolvat, et continuo inde gravitate
sua devolutum, continuo revolvat.

40 *Dryadum, &c.*] Ecl. II. 46. *Saltus*]
Ecl. vi. 56. *Mæcenas*] In argumento
Georg.

Rumpe moras; vocat ingenti clamore Cithæron,
 Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum;
 Et vox assensu nemorum ingeminata remugit. 45
 Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
 Cæsaris, et nomen fama tot ferre per annos,
 Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.
 Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
 Pascit equos; seu quis fortes ad aratra iuvenços : 50

vero amputemus pigras moras: Cithæron vocat nos magno clamore, et canes Taygeti, et Epidaurus domitrix equorum: et vox reboat, multiplicata repercussu sylvarum. Paulo post tamen aggrediar celebrare animosa bella Octaviani: et fama propagare nomen ejus per tot annos, quot annis Octavianus distat a primo ortu Tithoni. Sive aliquis alit equos, admirans præmia victoriæ Olympiacæ; sive

bus.—43. *vocat Medic. a m. pr. Mirum a viris doctis Cythæron* edi et scribi; quod male fit; *Κιθαίων*.—44. *domitrixque Zulich. equarum Leid.*; vulgatam agnoscit Lutat. ad Stat. Theb. iv, 123. vid. ad Ge. i, 59 Burm.—46, 47, 48. qui abesse forte poterant, pro spurii habebat Hurdins l. i. ad Horat. Ep. ad Aug. xvi.—46. *Mox etiam Regius Martini*.—47. *tot fama Zulich. Cæsaris et famam et nomen tot Rufinian. de Schem. Lexeos p. 32. vid. Burm. Sane non male interpungas: accingar dicere pugnas, Cæsaris et nomen fama*.—48. *quod Medic. a m. pr. Romanus, Reg. et Goth. pr. quotus est Ven.*—49. *miratur Menag. alt. præmia pugna Nonius Marcell. in mirari, errore solito.*

NOTÆ

43, 44 *Vocat ingenti, &c.*] Dicit se vocari eas in regiones, quæ abundant iis animalibus, quorum culturam hoc libro, docturus est. *Cithæron*] Mons Bæotiar, quæ regio a bove nomen habuit; ut dictum est Ecl. vi. 65. et a Juvenali, S. x. 50. *Vervecum patria nominatur. Taygetus*] mons in Laconia prope Spartam; venatu insignis, atque adeo canibus. *Epidaurus*] Urbs multiplex hujus nominis: hæc in Peloponneso est, in Argia regione, ad orientale litus; ubi colebatur Æsculapius. Et tota Argia ferax equorum fuit: unde laudantur eo nomine Mycenæ, urbs ejusdem regionis. v. 121. 'Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenæ.'

46 *Mox tamen, &c.*] Promittere videtur Æneida, quæ ad gentis Juliæ laudem conscripta est, continetque

passim laudes Cæsaris Octaviani. *Accingar*] Suscipiam. Translatio est ab iis qui aliquid facturi vestem altius cingunt: ne lacinii defluentibus impediuntur.

48 *Tithoni*] Vel Tithonus est ille, Laomedontis, aut frater, aut filius, ab Aurora dilectus, de quo Ge. i. 249. Vel juxta Servium et Eustathium, Sol: qui Tithonus eodem modo dicitur, quo dicitur quoque Titan; nempe a *τιτάνω, extendo*, quia lucem undequaque extendit. Tithonus enim Auroræ, distabat ab Octaviano mille duntaxat annis; Sol tota mundi ætate, atque adeo quadam æternitate, quam videtur Octaviano polliceri Virgilius.

49 *Seu quis, Olympiacæ, &c.*] I. PARS. *De equis et bobus.* Continetque præcepta quatuor. 1. *De cognoscenda op-*

Corpora præcipue matrum legat. Optima torvæ
 Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
 Et crurum tenuis a mento palearia pendent;
 Tum longo nullus lateri modus; omnia magna,
 Pes etiam; et camuris hirtæ sub cornibus aures. 55
 Nec mihi displiceat maculis insignis et albo,
 Aut juga detractans; interdumque aspera cornu,
 Et faciem tauro propior; quæque ardua tota,
 Et gradiens ima verrit vestigia cauda.
 Ætas Lucinam justosque pati hymenæos 60
 Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:

aliquis alit robustos bores ad arationem: eligit præsertim corpora matrum. Optima est figura terribilis vaccæ, cui caput est deforme, cui collum est magnum, et cui pelles pendent a mento usque ad crura: cui præterea latus longum est sine modo, et omnia magna: pes etiam, et aures hirsutæ sub cornibus inflexis. Nec displicebit mihi vacca notata maculis albis, aut quæ fugit jugum, et aliquando cornibus petit, et facie similis est tauro; et quæ tota alta est, et ambulans verrit vestigia parte extrema caudæ. Ætas subeundi legitimum conjugium, et labores parius, finit ante decem annos, et incipit post quatuor: reliqua ætas, nec apta est gene-

~~~~~

—51. *Optima* scripsit Heins. ex Mentel. et Nonio Marcello, quod cum semel ille induxisset, servandum fuit per totum Virgilium.—53. *armento Ven. armento palearia* Goth. pr.—55. *camuris* Rom. Medic. a m. pr. et alii. *cameris* apud Nonium et in libris nonnullis ap. Heins. scribitur; cf. Macrobi. vi, 4 extr. *camyris* Medic. a m. sec. et Mentel. ult. *camiris* Gud. Moret. Goth. sec. *curtis* Voss. alt. *cum cornibus* Medic. a m. pr.—56. *Nec tibi* Medic. a m. pr. Parrhas., nec hoc male. *et auro* Zulich.—57. *detractans* Rom. cum vetustiss. Pierianis: et sic edd. vett., in his Ald. pr., et nonnulli apud Burm., tres apud Martiū. *quæ abest* a Leid. *cornum* Gudian. a m. pr.—58. *facie* Rottend. alt. et Voss. pr.—59. *una* Menag. alt. *vertit* Franc. Goth.—60. *Ætas* Medic. a m. pr. *Lucina* Romanus et Medic. a m. pr.—*Luci-*

NOTÆ

tima forma vaccæ, v. 51. *equi*, v. 75.
 II. *De delectu admissariorum, des étalons*, v. 95. *et equarum ad admissuram*, v. 129. quæ etiam tauris et vaccis accommodari possunt. III. *De curæ equarum gravidarum*, v. 140. IV. *De curæ et institutione vitulorum*, v. 167. *et equuleorum*, v. 179.

53 *Turpe caput*] Deforme, propter magnitudinem. Sic Homerus dixit, *λάας ἀναιδής, lapis impudens*. Iliad. iv. 621. et alibi.

56 *Maculis insignis et albo*] *Maculis albis*: ut Ge. ii. 192, 'Pateris libamus

et auro:' pro pateris aureis.

60 *Lucinam—hymenæos*] Deam par-tus, Deosque conjugii: quæ nomina etiam pecudibus tribuit, ut infra v. 125. mariti nomen equo. 'Et pecori dixere maritum.' De *Lucina*, Ecl. iv. 10. *Hymen*, a quo *hymenæus*, vel fuit filius Liberi et Veneris, qui primus certas nuptias instituit; vel vir Atticus, qui raptas a latronibus virgines parentibus intactas restituit. Unde ejus nomen invocari solebat apud Græcos in festis nuptialibus: et nuptiæ ipsæ dicebantur *hymenæi*.

Cetera nec foeturae habilis, nec fortis aratri.
 Interea, superat gregibus dum laeta juventas,
 Solve mares; mitte in Venerem pecuaria primus,
 Atque aliam ex alia generando suffice prolem. 65
 Optima quæque dies miseris mortalibus ævi.
 Prima fugit; subeunt morbi, tristisque senectus;
 Et labor et duræ rapit inclementia mortis.
 Semper erunt, quarum mutari corpora malis:
 Semper enim refice; ac, ne post amissa requiras, 70
 Anteveni, et sobolem armento sortire quotannis.
 Necnon et pecori est idem dilectus equino.
 Tu modo, quos in spem statues submittere gentis,
 Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.
 Continuo pecoris generosi pullus in arvis 75
 Altius ingreditur, et mollia crura reponit.

rationi, nec comoda agriculturæ. Interea dum laeta juventus viget in armentis, da licentiam maribus, et cito immitte pecora ad coitum, et propaga progeniem aliam ex alia per generationem. Optima quæque dies vitæ, prima elabitur miseris mortalibus; morbi succedunt, et mæsta senectus; et labor, et severitas duræ mortis eos rapit. Erunt semper aliquæ pecudes, quarum coles mutare corpora: igitur semper repara armentum: et ne postea desideres ea quæ amiseris, præveni damnum, et substitue armento prolem novam singulis annis. Similiter necessarius est armento delectus idem equorum. Tu modo adhibe præcipuum curam circa eos, quos statuis seponere ad propagationem armenti, jam inde a tenera eorum ætate. Statim pullus generosi pecoris alte incedit per campos, et flexibili crure figit gra-

~~~~~

namque pati justosque hymenæos Zulich.—63. juventus Heins., ut Roman. Medic. a m. sec. et ceteri vetustissimi. juvenus vulgo, ut est in Goth. pr.—65. confice unus Arundel.—67. fuit Moret. pr. a m. pr. morbus Franc.—69. Semper erit Menag. pr., noto græcismo, quem expulsum a librariis putabat Broukh. Semper enim unus Mead. maris Medic. cum Voss. pr. Parrhas. et Ed. Ven. tres apud Martin. cum edd. vett. matris Rottend. alter. navis Goth. pr.—70. an ne Rottend. sec. admisa Medic. commissa Ven.—71. et abest a Longob. et Medic. Pierii.—72. dilectus e Medic. et vet. Heins., ut ante suboles. Vulgo delectus. ut pecori Ven. esto idem conj. Heinsii.—73. statues ab Heins. ex Medic. et antiquissimis aliis; sic et Macrob. Sat. vi, 6, et Probus in Arte Gramm.; sic tamen jam ediderant Egnatius et Naugerius. statuis vulgo. gentes Roman.—75. generosis Cerdà edidit, sine auctoritate.—76. reflectit Cantabrig.—77. primus inire ciam ap.

NOTE

70 *Semper enim refice*] Hic enim, non causam notat, sed effectum: igitur, itaque.

Ne post amissa requiras] Ne sero

agnoscas negligentiam tuam, ne sero armenti jacturam doleas: præveni jacturam illam, annua substitutione novæ sobolis.

Primus et ire viam, et fluvios tentare minaces
 Audet, et ignoto sese committere ponti;
 Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix,
 Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga; 80
 Luxuriatque toris animosum pectus. Honesti
 Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
 Et gilvo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,
 Stare loco nescit; micat auribus, et tremit artus;
 Collectumque premens volvitur sub naribus ignem. 85
 Densa juba, et dextro jactata recumbit in armo.

dum. *Primus audet ingredi viam, et explorare fluvios tumentes, et exponere sese ponti incognito: nec timet strepitus inanes. Collum habet elatum, caput acutum, ventrem substrictum, terga carnosae: pectus robustum eminet in toros. Boni sunt badii et glauci; color est pessimus albis, et gilvis. Si autem arma aliqua longe sonuerunt, non potest consistere in loco: arrigit aures, et tremit membris, et volvitur sub naribus collectum calorem, eum coercens. Crines densi sunt, et agitati recidunt*

Senec. ep. 95.—78. *ponto* Medic. a m. pr. Gud. cum plerisque scriptis et edd., etiam Seneca ep. 95. Sic et uterque Goth. et Erf. Ita *pontus* quævis aqua esset. vide tamen Heins., qui defendit *ponti*; quod habet Rom. Longob. Pierii cum aliis, etiam Edit. Mediol. Colum. vi, 20, 1 si *fossam sine cunatione transibit, pontem flumenque transcendit*.—79. *varios* Edd. Ald. (pr. puta) et Junt. et aliæ Goth. pr., duo Martini. Interjecta hæc et parenthesi esse includenda: *illi ardua cervix—Et gilvo dixit Quintil. Inst. Or. viii, 2, 16, quod tamen facere necesse non est.—82. glaucoque* Mentel. tert. a m. pr. *albo* Parrhas. *albis* et *gilvo* junctim, ut sint *albugilei*, jam in Servianis pannis legitur; ita tamen *albo* et *gilvo* expectares, aut *albis* e *gilvo*.—84. *tremit* Mentel. pr.—85. *fremens* Medic. cum quinque Heins. Cantabrig. Erf. Edd. Ven. et Mediol. et Medic. Pierii a m. sec. Est sane expeditius et facilius; an vero etiam verius? *tremens* Franc. a m. pr. At *premens* etiam Seneca epist. 96.

NOTE

81 *Luxuriatque toris animosum, &c.*] Tori, sunt eminentiæ musculorum, quasi nodosæ ac tumentes: ut in robustioribus corporibus videre est.

82 *Spadices, glaucique, &c.*] 1. Tamen constat *spadices* esse, ex rubro nigricantes, badios, *bay-bruns*; *oradit* enim et *baïs* significant palmæ termitem cum fructu, qui ad illum colorem accedit: unde color ille Phœniceus etiam dictus est, a *φοινῖ* palma. Vide Gellium l. ii. 26. 11. Docet ibidem Fronto apud Gellium, per *glaucum*, equum, viridem hic significari: et perinde Virgilium dicere potuisse,

Delph. et Var. Clas.

Virg.

cœruleum. Quis autem est equus viridis, aut cœruleus, aut glaucus? Haud dubie scutulatus ille, quem ex macularum densitate vocamus *pommelé ardoisé*. Ardosia quippe lapis est fissilis, et dense cœruleus. III. *Albus* hic, a candido distinguitur: nam candidus color maxime probatur in equis Deorum ac triumphantium. Isidorus *album* explicat *pallidum, blanchâtre*. iv. *Gileus*, Varroni *helvus*, qualis est melli aut lateri semicocto: *isabelle-lavé*: Germani dicunt *Gelb*.

T

At duplex agitur per lumbos spina; cavaque
 Tellurem, et solido graviter sonat ungula cornu.
 Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
 Cyllarus, et, quorum Graii meminere poetæ,
 Martis equi bijuges, et magni currus Achilli.
 Talis et ipse jubam cervice effundit equina
 Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
 Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

90

in dextrum humerum. At spina dorsi duplex extenditur inter lumbos: et ungula cavat solido cornu terram, sonatque graviter. Talis fuit Cyllarus domitus frater Pollucis Amyclæi: et tales equi bijuges Martis, et equi curules magni Achillis, quos Græci poetæ commemorant. Talis ipse quoque Saturnus velox emisit crines e collo equino, superveniente uxore, et fugiens implevit altum Pelium hinnitu acuto.

~~~~~

—87. *Aut tres Burm. Et Parrhas. Ac Erf.*—88. *quatit ungula Rom. Pierii; ex Æn. xi, 875. viii, 596 et Ennio ap. Macrob. Sat. vi, 1. vid. Heins. Cum solido cornu melius consentit sonat. graviter solido Menag. pr.*—89. *Amyclæis habenis Mentel. et Menag. pr. fragm. Moret. Rottend. alter, Reg. Amycla et Rom.*—90. *Grai scribunt multi codd. antiquiores, ut et alibi v. Pierium.*—91. *Achilli Heins. e Mentel. pr. Gud. et duobus aliis. Adde Goth. sec. Achilles Medic. a m. pr. pro Achillei. At Achillis Rom. cum al. v. ad Æn. i, 30.*—92. *effundit Heins. reposuit, motus auctoritate Romani, Medicei et aliorum vetustiss. codd. Sic et tres ap. Martin.; ratio tamen tuetur vulgatam alteram multorum lectionem; effudit. Sic et uterque Goth. fudit aliquot Pieriani, et Leid. a m. pr. ipse comam Moret. alt. et Rottend. tert. jubam in cervice Goth. sec. equinam Menag. pr. et Zulich. cum Erf.*

NOTÆ

[87 *Duplex spina*] Ita Xenoph. lib. de Re Equestri. Ita Varro. Non quod re duplex sit, sed specie tantum et aspectu: ut enim in equo macilentio extat et eminet quasi acuta spina dorsi; ita in robusto ac vegeto cavum quiddam videtur per mediam spinam intercurrere; idque patet ex Varronis verbis: 'Sit spina maxime duplex; si minus, non extant.'

[89 *Talis Amyclæi, &c.*] De Polluce, ejusque fratre Castore, Æn. vi. 121. Pollux ab Homero, Theocrito, Horatio, Ovidio, dicitur pugil insignis fuisse; Castor, equorum domitor. Contra tamen videtur hic sentire Virgilius. [Cyllarus] Equus Pollucis, juxta Virgilium et Propertium: Castoris,

juxta Senecam, Valerium Flaccum, et Claudianum. [Amyclæi] Amycla, urbs in Laconia, non longe a Lacedæmone: unde Castor et Pollux, modo Lacedæmone, modo Amyclæis nati dicuntur.

[91 *Martis equi, &c.*] De Marte Ecl. ix. 12. Martis equos Servius alique multi appellant *Pacorem* et *Timorem*, *δαίμον* et *φόβος*, idque ex Hesiodo et Homero conantur probare: sed ex illis ipsis ostendit Germanus, aurigas fuisse, non equos. Achillis equi; *Bellus* et *Xanthus*, immortales; Zephyro patre, et Podarge Harpyia matre, genti: Il. xv. 149. De Achille, Æn. i. 34.

Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam segnior
annis 95

Deficit, abde domo; nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem senior, frustra que laborem
Ingratum trahit; et, si quando ad prælia ventum est,
Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. Ergo animos ævumque notabis 100
Præcipue; hinc alias artes, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;
Cum spes arrectæ juvenum, exultantiaque haurit 105

Hunc etiam include stabulis, cum deficit, aut morbo tardus, aut senio piger: et sis indulgentior senectuti non infami. Senex inutilis est ad coitum, et in eo frustra extendit laborem sterilem: et si interdum descenditur ad pugnam, frustra furit: ut aliquando magnus ignis in paleis furit sine viribus. Ergo spectabis præsertim generositatem et ætatem, deinde alias dotes; quorum parentum sint soboles; quomodo unusquisque doleat, cum vincitur; aut appetat victoriam. Nonne vides? in celeri certamine cum currus corripuerunt campum, et ruunt emissi e repagulis: cum spes

equinæ Rottend. alter.—95. Hinc Medic. gravis a Goth. pr., et jam abest a Regio Martin. segnior ætas Romanus. annus ed. Norimb.—96. et turpi aut turpique emendare volvere viri docti apud Burm., sed vid. Not. senecta Gud. a m. pr.—97. in Venerem est senior Reg. Martin. in Venere segnior Medic. a m. pr.—99. in abest a Medic. a m. pr. et Gud. et Schol. Juvenal. vi, 366, qui tantum male magnus nam viribus, at idem ad Sat. x, 205 vulgatum exhibet. in stipula Romanus.—100. ruit Erf. animum quart. Moret. Forte malis annos ævumque. De annis enim agitur. Verum declaravit vigorem juventæ animos ævumque.—101. moremque parentum emendabat Markland. ad Stat. Sylv. v, 3, 138, sed vid. Burm. et Notan. proliquo parentem conj. Jo. Schrader.—102. color unus Arundel.—103. conamine veteres aliquot ap. Pierium. Redeunt hi versus Æn. v, 144, 145.—104. que abest a Menag. pr.—105, 106. Iidem fere

NOTÆ

92 *Talis et ipse, &c.*] Saturnus, de quo Ecl. iv. 6. cum Philyram, Oceani filiam, amore insequeretur; Ope, sive Rhea uxore superveniente, in equum se convertit, aufugitque in montem Thessaliæ Pelium. Philyra Chironem ex eo peperit; superiore parte hominem, inferiore equum.

96 *Nec turpi ignosce senectæ*] Affert Servius geminam hujus loci sententiam; Vel, *nec ignosce turpi senectæ*: vel, *ignosce senectæ non turpi*. Secunda pluribus placet, quia Ennius, Pinta-

chus, Ausonius, &c. laudant equi senectutem, jubentque mitius haberi, et præteritos labores quiete compensari: unde hic quoque est, *Abde domo*.

101 *Artes, prolemque parentum*] Id est, quorum parentum sint proles; sive, quale sit genus, et series parentum et quibus nati sunt. *Artes*] Stadia quibus apti sunt, bellone, an agro, &c.

106 *Haurit*] Ita pulsat, ut e sedibus trahere et eruere videatur; hoc equi

Corda pavor pulsans : illi instant verbere torto,
 Et proni dant lora : volat vi fervidus axis :
 Jamque humiles, jamque elati sublime videntur
 Aëra per vacuum ferri, atque assurgere in auras ;
 Nec mora, nec requies ; at fulvæ nimbis arenæ 110
 Tollitur ; humescunt spumis flatuque sequentum :
 Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
 Primus Erichthonius currus et quatuor ausus
 Jungere equos, rapidusque rotis insistere victor.
 Fræna Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere 115

juvenum excitatur, et metus pulsans fatigat corda subultantia : juvenes imminent flagello intorto, et pendentes laxant habenas : rotæ volant, calidæ ex impetu : et jam demissi, et jam alte sublatis videntur ire per aërem vacuum et attolli in ventos. Nec moram faciunt, nec quiescunt. At nubes flavi pulchris assurgit : equi sunt humidi, spuma et halitu sequentium. Adeo amant gloriam, adeo appetunt victoriam. Erichthonius primus omnium ausus est componere currus et quadrigas : et post victoriam insidere rapidis rotis. Lapithæ Pelethronii, insidentes dorso equorum,

~~~~~

versus inf. Æn. v, 137, 138, ubi vide.—107. vocat Medic. a m. pr., perpetuo lapsu.—108. *elatis* Medic. *alatis* Gud.—109. *Aëra per tænerum* Macrob. Sat. vi, 13, ut alias poëta Æn. ix, 699, ubi vid. Heins. *exsurgere* Romanus, cum quatuor apud Burn. Goth. sec. *insurgere* Longob. et Oblongus Pierii. in aures iidem cum aliis.—110. ut Zulich., ut sit : *ut tollitur!*—112. *tanta est* Medic. cum nonnullis. *est* etiam ab aliis abest.—113. *quattuor* fere scribitur ex more : sed iudicio parum explorato. cf. V. L. ad Æn. i, 227.—114. *rapidusque* Heins. e Romano, Medic. a m. pr. et aliis, etiam Servio. Vulgo, *rapidisque*, ut nostri, et omnes Martini, præter unum Arundel. *vector, τριδάρας*, emendabat Meursius Exerc. Crit. P. ii, lib. iv, c. 27 ; nec dubito, hoc idem aliis in mentem venisse. Sed *τρίγυρρος* *victor* ; de cursu certamine agi-

NOTÆ

significat, *haurire*, quod est ab *ἄπλω* *haurio* ; et istud ab *ἔπω* *traho* : quod enim hauritur, e profundo trahitur ; vide Æn. x. §14.

113 *Primus Erichthonius, &c.*] Æschylus Prometheum, Cicero Minervam, Maro Erichthonium curruum inventorem facit : sive illum Atheniensium regem, ex Vulcano et Tellure natum, et anguipedem, qui, ut pedum deformitatem tegeret, dicitur curruum fabricasse ; sive illum Phrygem, Dardanii filium, Jovis nepotem, qui unus fuit ex Æneæ majoribus, de quo v. 36. Et vero Plinius l. vii. 56. 'Bigas primum junxit Phrygum natio, qua-

drigas Erichthonius.'

115 *Fræna Pelethronii Lapithæ*] Item fræni et equitationis inventionem tribuit Sophocles Neptuno, Lysias orator Amazonibus, alii aliis : Virgilius *Lapithis*, Thessaliæ populis, de quibus Ge. ii. 457. *Pelethronii* vero : vel adjectivum est, epithetum Lapitharum, a Pelethronio eorum oppido ad Pelium montem ; vel nomen cuiusdam Lapithæ proprium est, genitivo caso, frænorum inventoris, cuius invento Lapithæ deinde ceteri usi sunt ad domandum et instituendum equum. Ait enim Plinius l. vii. 56. invenisse 'frænos et strata equorum Pelethronium :

Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
 Insultare solo, et gressus glomerare superbos.
 Æquus uterque labor; æque juvenemque magistri
 Exquirunt, calidumque animis, et cursibus acrem;
 Quamvis sæpe fuga versos ille egerit hostes, 120
 Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenæ,
 Neptunique ipsa deducat origine gentem.

His animadversis instant sub tempus, et omnes
 Impendunt curas denso distendere pingui,
 Quem legere ducem, et pecori dixere maritum; 125
 Pubentesque secant herbas, fluviosque ministrant;

invenerunt artem frangendi et gyrandi: et docuerunt equitem armatum insultare terræ, et glomerare superbos passus. Difficultas utraque par est; pariter magistri artis eligunt equum juvenem, et ferventem animis, et vividum in cursu: non senem, etsi sæpe ille converterit in fugam hostes pullos, et referat patriam Epirum, aut fortes Mycenæ, et ducat genus ab ipsa stirpe equi Neptunii. His notatis, magis solliciti sunt circa tempus admissuræ: et adhibent omne studium, ut saginent densa pinguedine eum, quem elegerunt ducem, et designaverunt admissarium armenti: et secant huic herbas vigentes, et præbent aquam copiosam, et frumenta: ne non

tur.—116. *Imposito* Goth. pr. *Impositum dorsoque equitem* legendum putabat Reiskias.—118. *Durus uterque labor* Philargyr., forte ex interpretatione. *juvenemque* Goth. pr.—119. *que abest a* Goth. sec. in *cursibus* Parrhas. *calidis* unus Arundel.—121. *Cyprum referat* unus Mead.—122. *ipsam* uterque Arundel. *origine nomen* Romanus, quod sæpe pro gente, genere, familia. vid. Heins. et Burm. h. l. *mentem* ed. Ven. 1475.—123. *His anima adversis* Medic. *instat* Menag. sec. *omnem—curam* Erf.—124. *Impendent* quart. Moret. *distinguere* Leid. unus.—125. *duxere* in Romano fuisse, notatum invenit Burm., sed a Bartolo nil annotatum. At sic leg. in Cantabrig. et ed. Ven. 1482 et a Paulo Manutio. *dixisse* Franc. *Quem legere* cirum Serv. ad Ecl. vii, 7.—126. Exemplum loci, in quo ratio critica codd. consensum elevat. Antiquissimi

NOTE

pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium montem.' Lapithæ autem vicini Centauris.

117 *Gressus glomerare*] Quasi colligere, reductis et replicatis anterioribus cruribus: dum posteriora tenduntur et explicantur.

118 *Æquus uterque labor*] Par laus, atque difficultas in utraque arte: sive arigandi, quæ fuit ars Erichthonii; sive equitandi, quæ fuit ars Lapitharum.

120 *Quamvis ille, &c.*] Agitur hic

de delectu equi admissarii, *étalon*.

121 *Epirum referat, &c.*] De Epiro, equorum feraci, Ge. i. 59. De equo Neptuni, Ge. i. 14. *Mycenæ*, urbs in Argia Peloponnesi regione, Argis vicina: utraque equis nobilis.

124 *Denso pingui*] Densa pinguedine: duplex adjectivum, pro substantivo et adjectivo: ut Ge. i. 393. *Aperta serena*, et alibi sæpe.

126 *Pubentes herbas*] Non teneriores, aut duriores: sed succi plenas; qualis est homo adulta ætate, cum pubescit.

Farraque ; ne blando nequeat superesse labori ;
 Invalidique patrum referant jejunia nati.
 Ipsa autem macie tenuant armenta volentes ;
 Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas 190
 Sollicitat, frondesque negant, et fontibus arcent.
 Sæpe etiam cursu quatiant, et sole fatigant,
 Cum graviter tunsis gemit area frugibus, et cum
 Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
 Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus 195
 Sit genitali arvo, et sulcos oblimet inertes ;
 Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.
 Rursus cura patrum cadere, et succedere matrum

possit sufficere jucundo labori, et ne pulli imbecilli ferant notas maciei paterne. At de industria faciunt ipsas matres macilentas. Et cum voluptas prius cognita suadet novum coitum : tunc auferunt eis cibum, et avertunt eas a potu : sæpe etiam agitant eas cursu, et fatigant aestu : cum area sonat frugibus graviter tritis, et cum paleæ vacuæ projiciuntur in ventos surgentes. Hoc faciant ne trajectus partis genitalis sit strictior ob nimiam pinguedinem, et claudat meatus hebetes : sed ut pars illa avidè attrahat semen, et interius includat. Postea incipit cura patrum recedere, et cura

omnes Florentisque. Sic et Gell. i, 22. At Pubentesque Ven. Voss. Moret. quart. et pr. a m. sec. Rottend. tert. pro var. lect. et Reg., item unus Arundel. et aliquot Pieriani, et sic Servius. Primus induxit in editos Ge. Fabric. Commelin. Steph. Nisi dicendum, hanc lectionem ex Æn. iv, 514 translata esse : *Falcibus et messæ ad lanam quaruntur aënis Pubentes herbae*. Brunck. Florentis revocavit.—127. *nequeat* e vetustioribus post Pierium Heins. Ita tamen jam Nanger. correxerat Ald. tert. *nequeant* vulgo. *nec—nequeant* Goth. pr.—128. *nati*. Per Pulmann. edd. irrepserat *gnati*.—129. *Ipsi* Leid. a m. sec. *nocte* pro *macie* ed. Argent., notante Reiskio.—130. *nam nata voluptas* conjectabat Burm., et sic Cantabrig., sed vide Not. Jo. Schrader. *tentabat : ubi concubitus primi jam nota voluptas*, vel *c. primos innata voluptas* (ut iv Georg. 177 *innatus amor*, Ovid. vi Met. 458 et sæpe) vel *ignota c.*—131. *et frondibus arcent* nonnulli ap. Pierium. Sic Philargyr. habebat, et Goth. sec.—133. *Tum* in ed. Cerd. *tonsis, tuis*, alii, ut semper.—135. *obtusior* scribunt antiquissimi.—136. *Sint* unus Mead. *æro* ed. Ven. 1475 et Goth. sec. cum Erf. a m. pr. *sulcosque* ed. Bas. 1586. *et abest* ap. Bedam. *succes* Zulich. *inermes* Serv. ad Æn. xii, 370. Piget convertere tales quisquillas.—137. *sitiens rapiant Parrhas*.—138. *turba patrum* Goth. sec. *eadem* pro *cadere* Ven. Possis quoque interpungere : *Incipit, exactis—errant. Non illas gravibus.*

NOTE

130 *Concubitus primos jam nota voluptas*] Pugnans hæc verba, *primos et jam nota*. Nisi juxta alios intelligamus *primos*, non omnino de primo concubitu ; sed tantum de primo et novo anni cujusque redeuntis.

134 *Zephyrum*] De vento illo occidentali, Ecl. v. 5.

135 *Usus*] Trajectus, via : ut Æn. ii. 453. 'Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus Tectorum inter se Priami.'

Incipit. Exactis gravidæ cum mensibus errant :
 Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris, 140
 Non saltu superare viam sit passus, et acri
 Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces.
 Saltibus in vacuis pascant, et plena secundum
 Flumina : muscus ubi, et viridissima gramine ripa,
 Speluncæque tegant, et saxea procubet umbra. 145
 Est lucos Silari circa ilicibusque virentem
 Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
 Romanum est, œstrum Graii vertere vocantes ;
 Asper, acerba sonans ; quo tota exterrita sylvis
 Diffugiunt armenta ; furit mugitibus æther 150
 Concussus, sylvæque et sicci ripa Tanagri.
 Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras

matrem succedere, quando vagantur gravida expletis mensibus. Nulius patitur eas trahere juga græcium plaustrorum, aut viam trajicere saltando, aut percurrere prata celeri cursu, aut innatare fluvii rapidis. Pascuntur in spatiis apertis sylvarum, et iuxta tumentia flumina : ubi sit muscus, et ripa virens herbis ; et ubi antra tegant equas, et umbra raptum incumbat. Circa sylvas Silari, et circa Alburnum virentem ilicibus, est plurima volitans musca, quæ Romane nominatur asilus, Græci appellantes interpretati sunt æstrum : aspera et acerbe murmurans, qua armenta tota territa fugiunt e sylvis, ær sonat percussus mugitibus, et sylvæ, et ripa Tanagri aridi. Per hoc monstrum Juno exercuit olim iram horribilem, inferens perniciem

Tum poëta non animadvertit *gravida gravibus* sibi succedere.—140. *gravidus* unus Mead.—141. *saltus* Medic. Menag. alter.—142. *fluvios*—*minaces* Zulich. ex v. 77.—143. *pascuntur vero sylvas* Nonius Marcellus in v. *secundum* ; forte ex §14. *Pastibus* in expressum a Cerda. *pascunt* Medic. a m. pr. Moret. pr. unus Arundel.—144. *viridissima gramina ripæ* Medic. *gramina ripa* quart. Moret. *germine* unus Mead.—145. *procubat* Moret. sec. *protegit* Medic. a m. pr. Potest autem vel jungi et repeti : *ubi speluncæ tegant* ; vel sejungi : *Flumina, muscus ubi et ripa. Speluncæque tegant, et s. p. v.*—146. *lucos* fragm. Vatic. Medic. a m. sec. et Leid., male. *Silari* Medic. a m. pr., quod firmat Heins. *circum Ven. circa Parrhas. Est lucum Silari* juxta Seneca epist. 58.—147. *Pluribus* Seneca ibid. et tres ap. Burm., male ; v. Ge. 1, 187. *quo* post Pierium ex antiquis aliquot. At cui Heinsiani et alii omnes. *asilo, asillo, alili, male, et mox æstron.*—148. *est abest* a Goth. sec. et tribus Martin. *Grai fragm.* Vatic. et alii, ut v. 90. *vocando* Longob. Pierii. *Grai venere vocantes* conjiciebat Reiskius ; *ἐνελθῶσαι* (pro *κατελθῶσαι*) *καλοῦντες.*—149. *Aspera* Goth. pr.—150. *Diffugiant* pro var. lect. Gud. *fugit mugitibus* fragm. Vatic.—151. *Tanacri* fragm. Vatic.—152, 153. *aberrant* Moret. quart.—153. *pestes*

NOTE

146 *Est lucos Silari, &c.*] *Silarus*, Negro, tenuis, et ideo æstate fere nunc *Selo* : Italiæ fluvius in Lucania : arescens. *Ilex*, arbor glandifera, *ycaus*.
 quo Lucani a Picentinis dividuntur. 147 *Asilo Romanum, &c.*] *Tabanus*, *Alburnus* ejus regionis mons, *Alborno* ; *taon*, musca boves agitans, veteribus
 ex quo monte fluvius oritur, *Tanagrus*, Italia dicta est *asilus* : Græcis *ολορπος*.

Inachiae Juno pestem meditata juvencae.

Hunc quoque, nam mediis fervoribus acrior instat,

Arcebis gravido pecori, armentaue pascas

155

Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.

Post partum cura in vitulos traducitur omnis ;

Continuoque notas et nomina gentis inurunt,

Et, quos aut pecori malint submittere habendo,

Aut aris servare sacros, aut scindere terram

160

Et campum horrentem fractis invertere glebis ;

Cetera pascuntur virides armenta per herbas.

Tu quos ad studium atque usum formabis agrestem,

Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi,

Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.

165

juvencae filiae Inachi. Expelles quoque illum asilum a gravidis matribus, nam importunior ingruit media ætate : et pascas armenta quando sol recens surrexit, aut quando stellæ inducunt noctem. Post partum omnis cura transfertur in vitulos : statimque imprimunt iis signa et nomina gentis : et notant eos quos velint, sive seponere ad propagandum armentum, sive servare dicatos sacrificiis ; sive quos velint arare terram, et versare agrum asperum glebis solutis. Reliqui vituli pascuntur inter virides herbas. Tu exerce jam tum vitulos, quos erudies ad laborem et usum rusticarum : et institue rationem eos domandi : dum animi juvenum dociles

fragm. Moret.—154. *Hoc* Leid. tert. *Hanc* Zulich. *instant* Leid. pr. a m. pr.—155. *que* post pecori inserit Medic. a m. sec. Menag. pr., uterque Mead., male. *pascis* fragm. Vatic.—156. *austris* Cantabrig. et edd. vett.—157. in *vitulos* cura ante Pierium legitur. *deducitur* Oblong. Pierii.—159. *Turbata* oratio in copula : Et non habet alterum, quod ei respondeat ; nisi tertio loco aut pro et dictum velis. Videri potest et explicative positum pro, et quidem hoc facere solent iis, quos aut—aut. Est tertia eaque præferenda ratio, ut post et elicias : *designant* aut simile quid ex : *inurunt*. Forte fuit *Equos*. Si *quos*. Aut scribendum : *Et scindere terram* *Ac campum* ; hoc tamen insuavi sono. *malunt* Moret. pr. unus Mead. *malit* Ven. et alter Mead.—160. *sacros* omnes vetusti. *sacris* vulgg. edd. ante Heins. cum nonnullis codd.—163. *pascuntur* Voss. pr. Leid. pr. nec male. Ceterum Martinus, quem olim minus bene sequutus eram, novum præceptum orditur a v. 163 *Cetera—per herbas* : *Tu quos*. Quod fit admodum dure.—163. *ad studia* Romanus, Gudian. pro

NOTÆ

153 *Inachiae Juno*, &c.] Io, Inachi fluvii Peloponnesiæ, vel potius Argivorum regis, filia ; ut lateret Junonem, a Jove in juvencam conversa est, et Junoni petenti dono data : ab ea tradita est Argo pastori in custodiam : qui cum fuisset a Mercurio

sopitus et occisus, Io a Junone æstro immisso agitata, in Ægyptum usque fugit : ubi implorato Jovis auxilio pristinam recepit formam, nupsitque regi Osiridi ; et post mortem ab Ægyptiis habita est pro Dea, sub Iudis nomine.

Ac primum laxos tenui de vimine circlos
 Cervici subnecte ; dehinc, ubi libera colla
 Servitio assuerint, ipsis e torquibus aptos
 Junge pares, et coge gradum conferre juvencos ;
 Atque illis jam sæpe rotæ ducantur inanes 170
 Per terram, et summo vestigia pulvere signent :
 Post valido nitens sub pondere faginus axis
 Instrepat, et junctos temo trahat æreus orbis.
 Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
 Nec vascas salicum frondes, ulvamque palustrem, 175
 Sed frumenta manu carpes sata. Nec tibi foetæ,

sunt, dum ætas mutabilis est. Ac primo circumda collo laxos circulos e tenero vimine: deinde postquam colla prius libera assueverint servituti; conjunge duos juvencos æqualis, alligatos ipsis circulis, et coge eos simul incedere. Et jam tum rotæ sine onere sæpe trahantur ab illis per humum, et illi imprimant orbitas in superficie pulveris. Postea axis e fago laborans sub magno onere strideat, et temo ex ære trahat rotas sibi conjunctas. Interim manu colliges juvenis nondum domitis, non solum herbas, et frondes edules salicum, et ulvam palustrem; sed etiam fru-

var. lect. Parrhas. a m. sec. servabis fragm. Moret.—166. At primum edd. vett. Et Nonius. lapsos Reg. Martini. ciclos aliquot codd. et ed. Ven. circos Gud. pro div. lect. Parrhas. Goth. sec. et fragm. Vatic. a m. pr. cum Julio Sabino.—167. Cervice Medic., sed idem sub nocte et circlos a m. pr. deinde unus Mead.—168. ipsos tunc Zulich. Goth. sec. ipsos et Moret. quart. ipsis de Oblong. ipsis et Longob. Pierii. ipsis ex Reg. ipsi cum unns Mead. aptis Zulich. actos duo.—169. gradus Goth. sec. juvenis Medic. a m. pr.—170. Atque illos Medic. a m. pr. ducuntur Rottend. pr. et unus Mead. Mentel. pr. ducuntur Ven.—171. summa Rottend. alter. signant Rottend. tert. et Mentel. pr.—172. validoque alt. Menag.—173. Instrepat Goth. sec. terat Erf. vinctos et orbis nonnulli ap. Pierium.—175. Non alt. Rottend. vascæ Mentel. tert. sylvamque Rom. Pierii, Parrhas. in marg. ulvasque fragm. Vatic. a m. pr.—176. Nec ubi Moret. pr., quod Heinsio placebat, ut esset necubi, pro ne alicubi. Lucan. ix, 1058 Necubi suppressus pereat gener. At sequitur, imple-

NOTÆ

166 *Circlos*] Syncope pro *circulos*: quemadmodum *secum* et *periculum*, pro *seculum* et *periculum*.

168 *Aptos*] Ligatos; ab *απτε* ligo, ut fusa ostendimus Ecl. vii. 13.

172 *Faginus*] E fago, de hêtre: Ecl. i. 1.

175 *Vascas*] Edules, quæ famem excitent. Ge. iv. 181. *Uka*] Herba quælibet palustris, sine certo nomine.

176 *Sed frumenta, &c.*] Servius alique explicant de farragine, hoc est

de furfuribus triticeis, et farina hordeacea. Ego de herbis adhuc teneris, et recens ortis. Favet mihi voces, *carpes sata*, quæ plane herbarum putationem et collectionem notant. Favet præterea monitum Virgilii v. 206. 'Tum demum crassa magnum farragine corpus Crescere jam domitis sinito:' ergo farragine interdicit indomitis, de quibus hic agitur. Varro tamen hunc cibum permittit vitulis semestribus. Virgilius itaque dicen-

More patrum, nivea implebunt mulctraria vaccæ,
Sed tota in dulces consument ubera natos.

Sin ad bella magis studium turmasque feroces,
Aut Alpheæ rotis prælabi flumina Pisæ, 180

Et Jovis in luco currus agitare volantes :
Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati ; tractuque gementem
Ferre rotam, et stabulo frænos andire sonantes ;
Tum magis atque magis blandis gaudere magistri 185
Laudibus, et plausæ sonitum cervicis amare.

Atque hæc jam primo depulsus ab ubere matris
Audeat, inque vicem det mollibus ora capistris

menta e tenera segete. Neque vaccæ partu solutæ replebunt tibi lacte candida mulctraria, ut erat consuetudo veterum : sed exhaurient totas mammas ad alendos dulces fatus. Si vero studium magis est ad bella, et ad exercitus feroces ; aut si magis studium est radere curru annem Pisæ Alpheum, et impellere currus celeres in luco Jovis : primus labor equi est, videre contentiones et arma pugnantium, et ferre plangorem tubarum, et tolerare gemitum rotæ tractæ, et audire in stabulo crepitum frænorum : præterea magis ac magis letari blandis laudibus magistri, et amare sonitum palpati colli. Audiat autem ista, ut primum depulsus est a lacte matris : et vice frænorum præbeat collum mollibus loris, adhuc debilis, imo et tre-

~~~~~

bunt.—177. *mulctraria* nonnulli Pleriani, item apud Philargyr. et Nonium, qua forma et Valgium olim usum fuisse notant Grammatici. Ad communem lectionem accedit aliorum scriptura : *mulctraria*, *multraria*, *multraria*, ut in fragm. Vatic. a m. pr. *mulcraria*, *mulctaria*, ut in Medic. a pr. m., *multaria*.—178. Et fragm. Vatic. *consument* Medic. a m. pr. *consumant* Rottend. tert. *consument* Gud.—179. in *turmasque* Ven.—181. Si *Jovis* unus Mead. *colentis* fragm. Vatic.—182. *equis* Medic. *animosque* ad *bella* alter Rottend. Jo. Schrader. post alia tentata legebat : *Primus equis labor est animosis, arma videre : quomodo enim equus animos videre possit ? Scilicet animi, ut iræ, θυμῶς, pro pugna, quæ animosæ fit ; et h. l. animi et arma bellantum sunt poetæ ipsi bellantes.*—184. *stabulis* apud Nonium in *frænos*, et nōus Mead. *audere* Medic. a m. pr. conf. ad v. 188.—186. *Plausibus et plausæ* Zulich. pr. Moret. Goth. sec. *amara* fragm. Vatic. a m. sec.—188. *Audeat* Heins. recepit ex Medic. ac

NOTE

duis est, aut Varroni esse contrarios ; aut farraginem domitis copiose, indomitis ac junioribus parce tantum, permittere. *Fata*] Vox ambigua, quæ sæpe gravidas ; hic partu jam solutas, significat. Ecl. i. 50. *Mulctraria*, vasa mulgendo pecori, Ecl. iii. 30.

180, 181 *Aut Alpheæ, &c.*] De *Pisæ*, urbs an fons tantum fuerit, dubitare videtur Strabo lib. viii. Regio certe

fuit, et pars Elidis, sive Eleæ, in Peloponneso : in qua *Olympia* urbs, et *Alpheus* fluvius. Ge. i. 59. loca ludis Olympicis et Jovis templo insignia. Vide supra v. 20.

183 *Litosque pati*] *Litus*, species incurvæ buccinæ : a cujus similitudine *litus* quoque dicitur angurum baculus, quo varias cæli regiones designabant.

Invalidus, etiamque tremens, etiam inscius ævi.
 At tribus exactis ubi quarta accesserit æstas, 190
 Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
 Compositis, sinuetque alterna volumina crurum;
 Sitque laboranti similis; tum cursibus auras,
 Tum vocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
 Æquora, vix summa vestigia ponat arena: 195
 Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
 Incubuit, Scythiæque hyemis atque arida differt

mens, necdum confidens ætati. At cum quartus annus accesserit tribus jam elapsis; statim incipit describere gyros, et incedere passibus numerosis ac sonantibus: et inlectat alterne commensuras crurum, ita ut videatur coactus; deinde lacestat ventos cursus: et currere per campos patentes, quasi solutus freno, vix attingat pedibus superficiem arena. Qualis est Aquilo, cum imminet vehemens a septentrionalibus partibus, et cum dissipat

Gud. a m. pr., Mentelianis, Reg.; et sic Romanus videtur legisse. Ita et fragm. Vatic. *Audiat vulgo, minus bene. vid. Not. inque diem, inque viam, inque fidem* tentabat Jo. Schrader.—189. *et jamque—et jam* Heins. disjuncterat Charisii auctoritate. Et sic libri nonnulli; cf. Pierium; et edd. vett. Enimvero *jam—jamque* aut *jamque—jamque* dici obvium est; at, *et jamque—et jam*, ut in primo membra altera copulativa sit otiosa, poni posse valde dubito. Magis itaque vulgarior ratio, *etiam—etiam*, placet; ut in priore parte adjuncta copula jungat reliqua cum antecedente: *Invalidus et etiamnum tremens, etiamnum inscius ævi*. cf. Æn. vi, 485. Atque ita plane fragm. Vatic. Medic. interpolatus *jamjamque tremens, jamjam inscius*, cum a pr. m. *etiamque* scriptum bis fuisset. *jamjamque* etiam in Moret. fragm. *Invalidusque Regius Martini. etiamque Parrhas.*—190. *Ac Menag. pr. et Reg. Martini. æstas* Heins. reposuit, ut habeat Romanus, Gudian. Mentel. pr. a m. pr. et Zullichem., uterque Arundel. Mead., et vett. edd., ut Ven. et Mediol., etiam fragm. Vatic., sicque edidit Naugerius, et qui eum seqq. Ceteri *ætas*, quod an pro anno absolute dixerit ullus poëta, mihi quidem nondum liquet; ubicumque enim legitur, varietatem lectionis invenias. conf. Pier. et Burm. cf. inf. Ge. iv, 207. Agnoscit tamen hoc Servius et Nonius Marcellus in *Exigere*. Porro idem Romanus *acceperit*; sic et Regius ap. Burm., exquisitior, puto, ratione. cf. Ecl. viii, 39, at fragm. Vatic. a pr. m. *acceperit*.—192. *currum* Medic. a m. pr. Rottend. tert.—193. *cum cursibus* Reg. et Parrhas. in marg., fragm. Vatic. a m. sec. cum Goth. sec. *cruribus* Edit. Norimb.—194. *Tum vocet* Heins. reposuit ex Medic. et optimo quoque; etiam Romanus sic habet: *Provocat*, quod vulgare, editur vulgo. *Tum movet* vel *vocat* Zulich. *Cum vocet* alter Menag. *Advocat* unus Arundel. *petat* tert. Rottend., ex interpret.—195. *ponit* alter Moret. *verrat* Moret. quartus, qui a m. pr. *resonat* *vestigiat*. *signat* apud Serv. ad Æn. v, 317.—196. *condensus* Menag. alter. *horis* duo.—197. *Incumbit* Goth. sec. *horrida* Toll. *arrida* Franc. cf. inf. v. 458. *defert* alter. Rottend.

NOTE

196 *Qualis Hyperboreis, &c.*] De *Scythia*, Ecl. i. 66. De *Aquilone*, sive *Borea*, vento septentrionali, Ecl. vii. 51. De *Hyperboreis*, seu *Rhiparis* Moscoviæ montibus, Ge. i. 240. Dicuntur Hyperborei: quia supra eos et

ex iis flare incipit Boreas. Differt *Aquilo Scythiæ hyemæ*, id est, nubes in Scythia collectas, meridiem versus propellit; easque *aridas*, quia non solvit eas in pluviam, utpote siccus et constringens.

Nubila : tum segetes altæ campique natantes
 Lenibus horrescunt flabris, summæque sonorem
 Dant sylvæ, longique urgent ad littora fluctus: 200
 Ille volat, simul arva fuga, simul æquora verrens.
 Hic vel ad Elei metas et maxima campi
 Sudabit spatia, et spumas ager ore cruentas;
 Belgica vel molli melius feret esseda collo.

procellas Scythiæ et nimbos adhuc siccos: tum segetes altæ, et agri spicis fluctuantos tremiscunt modico flatu: et cacumina sylvarum edunt strepitum: et longi fluctus impellunt se ad littora: Aquilo autem ruit, simul radens cursu campos, et simul mare. Talis equus, vel sudabit, et emittet ore spumam sanguineam, ad metas et magna spatia campi Olympici; vel melius trahet collo tenero vehicula Belgica. Tunc do-

*****

Gudian. a m. pr. Ed. Ven.—108. *dum segetes* octo boni codd. cum uno Arundel. et Mead. Martini; forte melius, ut minus impedita structura sit. Nunc esse puta: *Qualis Aquilo differt, cum incubuit. cum Regius. natantis* fragm. Vatic. Urget Jo. Schrader. *campos natantes* dici aqua submersos: ut sup. 1, 371 *Omnia plenis Rura natant fossis.* Lucret. sæpe, v. c. vi, 1140 de *Ægypto.* et 266. Silius iv, 162, ubi Drak. Itaque conjicit *campique nitentes*: quod frequens de segete dici quis dubitet? Verum cogitandum, *campos* pro segete dictos; nihil autem magis consentaneum, quam *segetem natare, fluctuare*, dici, vento impulsam? Paulo diversum est, quod sup. *undantem buxo Cytorum* dixit ii, 437, et ii, 281 *ac late fluctuat omnis Ære residentis tellus*: etsi simili modo dici potuissent: campi segete natantes. Sed proxime ad Maronem Ausonius Mosella 194 *Tota natant crispis juga motibus, et tremit absens Pampinus*: de umbra in amnem projecta. Uti ap. Statium ii Sylv. 2, 49 *vitroque natant prætoria ponto*; et *nata umbra profundo* ii Theb. 42. Imitationem loci notatam video ex Maximiano (personato Gallo) *Arva sub æstivis undant horrentia flabris.* —199. *sonoris* fragm. Voss.—200. *longeque præscriptum* est notæ Heinsianæ; nescio unde; nam ubique legitur editum *longique*, ut etiam Medic. Rom. et hndat Heins. *κίματα μακρὰ θαλάσσης. longeque* Medic. Pierii cum aliis.—201. abest versus a fragm. Moret. verit citat Serv. ad *Æn.* iv, 72. ipse unus Arundel. *arma* Reg.—202. *Hinc* Medic. a m. sec. Gud. et alii; et sic fragm. Vatic. et Roman.; et recte; compara v. 190. 193. 205. ab hoc inde tempore, nunc demum. *Hic et ad* Comment. Cruq. ad Horat. Od. iv, 2. et etiam Rom. et Oblong. Pierii. *maxima Circi Sudabit spatia* conjiciebat Markland. ad Stat. Sylv. v, 1, 21, nimis calide; ita *Eleus Circus* a poeta dictus esset. Jungenda sunt: *ad metas et spatia campæ Elei.*—203. et abest a Rottend. tert. et Parrhas. *agit* Leid. a m. pr. et fragm. Vatic.—204. *Bellica* Medic. a m. pr. Moret. pr. unus Mead. Goth. sec., quod placebat Martino; recte tamen rejecit Heinsius. Eadem varietas alibi. v. Heins. *Belgia* Menag. pr. *ferat*

NOTE

202 *Elei . . . campi spatia, &c.*] Stadium Olympicum in Elide, de quo Ge. i. 59. et Ge. iii. 20. et modo v. 181.

204 *Belgica esseda*] Essedum, vehiculi genus, tam ad iter, quam ad bella comparatum. Eo quippe uti solitos fuisse Britannos in bellis memorat

Cæsar, de bello Gall. lib. iv. Quod et vicinis quoque gentibus, ut Belgis, qui Galliæ partem tertiam occupabant, fuisse in usu colligitur ex aliis auctoribus. De *Farragine.* v. 176.

Tum demum crassa magnum farragine corpus 205
 Crescere jam domitis sinito; namque ante domandum
 Ingentes tollent animos, prensique negabunt
 Verbera lenta pati et duris parere lupatis.

Sed non ulla magis vires industria firmat,
 Quam Venerem et cæci stimulos avertere amoris, 210
 Sive boum, sive est cui gratior usus equorum.
 Atque ideo tauros procul atque in sola relegant
 Pascua, post montem oppositum, et trans flumina lata;
 Aut intus clausos satura ad præsepia servant.
 Carpit enim vires paulatim uritque videndo 215
 Fœmina; nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ.
 Dulcibus illa quidem illecebris et sæpe superbos
 Cornibus inter se subigit decernere amantes.
 Pascitur in magna sylva formosa iuventa :

nique permittit, ut magnum corpus eorum, qui jam domiti sunt, pinguescat densa farragine; nam si saginentur antequam domentur, efferent animum ferocem, et comprehensi recusabunt pati flagella flexibilia, et obtemperare duris frænis. Sed nulla cura magis corroborat eorum vires, quam impedire coitum et aculeos insani amoris: sive boum, sive equorum cultus alicui placet. Et propterea remouent tauros longe, et in deserta pascua, post montem interjectum, et trans latos fluuios; vel seruant inclusos interius ad præsepia pabulo abundantia. Nam fœmina, dum videtur, paulatim minuit vires, et exhaurit marem: nec permittit ut meminerit sylvarum, et pabuli: illa quidem facit hoc dulcibus blanditiis: et sæpe cogit superbos amantes certare inter se cornibus. Pulchra iuventa pascitur in magna sylva: tauri vero illi vicissim

fragm. Voss. *heseda* Parrhas.—205. *Tu* Reg. *ferragine* Medic. a m. pr. Sic et alii scribunt, aut *feragine*. *sartagine* Heins. conj. Causam non video.—206. *domiti* tres ap. Burm.—207. *tollunt* duo, et Serv. ad v. 174 in nonnullis Mss. *animos pressique* Zulichem.—208. *Verbera dira* fragm. Moret. *dura* Reg.—209. *nonnulla* fragm. Vatic. a pr. m. *industria seruat* vett. aliquot apud Pierium cum Ed. Ven.; alterum magis poëticum.—288. *quo* fragm. Vatic., ut v. 6.—212. *Atque adeo* Moret. quart., sed v. Heins. *procul atque infusa resurgunt* Ven. *relegat* Franc.—213. *oppositum* Leid., quod Heins. probabat; recte rejecit Burm. cf. Not. *nata* Medic. a m. pr.—214. *Atque* Zulich.—216. *neque herbæ* Pierii Oblongus.—218. *subicit* Mentel. a pr. m.—219. *Sila* olim alijs legisse, Servius memorat quod ut fiat, nullam hic necessitatem cogere, ut in *Æn.* xii, 715 *Ac velut ingenti Sila, summoque Taburno*; itaque vulgo ab Intpp. neglectum. Fateor tamen, mihi versum ante Servium inspectum jamdudum

NOTE

206 *Ante domandum*] Vide infra, v. bus; unde nomen est.

348.

208 *Lupatis*] Lupatum, frænum
 asperrium, unciis armatum ferreis
 lupinorum dentium formam habenti-

215 *Uritque videndo*] Dum videtur.
 Genuidia enim plerumque vim habent
 passivam, Ecl. viii. 71.

Illi alternantes multa vi praelia miscent 220
 Vulneribus crebris; lavit ater corpora sanguis;
 Versaque in obnixos urgentur cornua vasto
 Cum gemitu; reboant sylvaeque et longus Olympus.
 Nec mos bellantes una stabulare: sed alter
 Victus abit, longeque ignotis exulat oris; 225
 Multa gemens ignominiam plagasque superbi
 Victoris, tum, quos amisit inultus, amores
 Et stabula aspectans regnis excessit avitis.

multo ardore miscent pugnam plagis frequentibus: niger sanguis tingit membra, et cornua impinguntur conversa vicissim in adversarium obnitentem, magno cum gemitu: et sylvae et magnum caelum remugiant. Nec solent adversarii manere in eodem stabulo: sed alteruter abit victus, et procul exulat in regione incognita: multum dolens de ignominia, et vulneribus illatis a feroci victore: et de amica quam perdidit sine ultione: et exit e regnis avorum, frequenter retorquens oculos ad stu-

*****

nimis tenuem visum fuisse, etiam sono minus gratum; ita ut expunctum esse mallet; tum post *sylva* redeunt v. 223 *sylvae*. Nunc video in altero *Aen.* xii loco eandem comparisonem institui, et taurorum pugnam narrari. *Sila* autem, mons sylvosus, Apennini huc procurrentis jugi pars extrema, in extremis Bruttiorum oris, unde laudata illa *pix Bruttia*. conf. sup. ad *Ge.* ii, 438. Videndum itaque, annon revocandum hic sit: *Pascitur in magno Sila formosa juventa*. Aut, in *magna Sila* (quod Brunn. admisit), modo constaret, *Silam* etiam feminino genere dictam esse. Ei enim, qui paulo modestioris est ingenii, non satis est, *sylvam Silam* dici apud Plinium et Ciceronem; alioqui et *Sila nemus* efficeret, ut *Sila* neutrius generis sit; et *mons Aetna*, ut *hæc* sit masculini generis; aut, *Styx fluvius* et innumera similia. Quod vero etiamnum *la Sila* dicatur, non debebat memorari; nam innumera sunt vocabula recentioris sermonis genere mutata. De *Sila sylvâ* unicus paulo disertior locus est Strabonis lib. vi, sed is corruptus. vid. Cluver.—220. *Iidem fere versus Aen.* xii, 720—723. *inter se cornua miscent* Zulich. *praelia tollunt* unus Mead. 221. *lavit ater vulnera sanguis* ter apud Nonium occurrit; sed male, cum eodem jam versu *vulneribus crebris* præcesserit. Heins. *lavit* tres Burm. Medic. a m. sec.—222. *urgentur* Franc.—223. Tum Moret. pr. *resonant sylvae* que Medic., sed *reboant* et Nonius et Macrob. Sat. vi, 4 agnoscit, qui et a Lucretio (ii, 28) acceptum affirmat. *que* post *sylvae* abest a Parrhas. *longus Olympus* pro vulgato *magnum Olympus* jam Heinsio probatum recepit Burm. ex uno Mediceo et Macrob. vi, 4 extr., ut sit mons longo jugo excurrens. Verum. h. l. *Olympus* non mons, sed caelum; ut: *it clamor caelo*.—225. *excubat* Ven.—226. *ignominia* Leid. et Menag. sec.—228. *stabuli* in Medic. a m. pr. Fogginius

NOTE

221 *Lavit*] Dicitur *lavare*, et *lavere*: hic *lavit*, non est præteritum a *lavare*, longam enim haberet syllabam primam; sed præsens a *lavere*, atque ita habet brevem.

223 *Olympus*] Cælum translativè,

proprie mons in Thessalia, de quo, Ecl. v. 56.

228 *Regnis avitis*] Agris in quibus natus erat, ac veluti dominabatur: sic Ecl. i. 'Mea regna videns mirabor aristas.'

Ergo omni cura vires exercet, et inter
 Dura jacet pernōx instrato saxa cubili, 230
 Frondibus hirsutis et carice pastus acuta;
 Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
 Arboris obnixus trunco, ventosque lacescit
 Ictibus, et sparsa ad pugnam præludit arena.
 Post, ubi collectum robur viresque reffectæ, 235
 Signa movet, præcepsque oblitum fertur in hostem:

buhum. Exercet igitur suas vires omni cura, et jacet pernōctans in cubili strato sub duris saxis, comedens frondes hispidas, et juncos acutos: et experitur se: et discit furere in sua cornua, oblectans trunco arboris: et impetit aërem ictibus: et præludit ad pugnam arenis sparsis. Deinde postquam robur reparatum est et vires reffectæ, mutat locum, et celeriter incurrit in hostem inmemorem: veluti fluctus, cum caput

tamen non expressit. excedit Zulich.—230. et iatus Ven.—230. pernōx constanter libri et Grammatici, qui a *pernitendo* ductum esse *perseverantem* contendunt. Quod si a Virgilio est, nove dixit. Nondum enim locum vidi, ubi *pernōx* ita dictum esset; sed semper est celer, acer, strenuus, etiam in loco, quem male laudant, Horat. Epod. II, 43 *Pernicis uxor Appuli. Pernōx* jam ab Ald. ed. alt. et tert. editam, male iterum relictum ab aliis, qui primam Aldinam expressere, multis doctis viris, etiam Scaligero, Heinsio, probatam revocavit Burm. Ex glossa Regii et Mentel. pr. Schol. Juvenal. VIII, 10, Philargyr. (in edit. Commelin. e cod. Palat. expressa) suspicio erat, hoc jam olim in libris fuisse; et exhibent sane uterque Mead. Cantabrig. Bodlei. et alter Arundel.—232. Hos versus iterum apposuit poeta Æn. XII, 104—106.—233. *innixus* Schol. Juvenal. XII, sed et ibi Voss. *obnixus. adnixus* Toll. *obnixus* Gud. *truncos* alter Menag.—234. f. *in pugnam*, ut Maronis mos fert. *præludit* Franc. conf. ad Æn. XII, 106. *aut sparsa* Roman.—235. *At ubi Medice. Colot. Postquam c. Goth. sec. robur* scribit Romanus et Gud. *viresque reffectæ* Heins. reposuit e Mediceo, Gud. a m. pr. Rottend. tert. pro var. lect. Ursini. *receptæ* ceteri omnes, quod ægre dimittam. Etiam apud Lucan. I. c. II, 604 *Nec redit in pastus, nisi cum cervice recepta* (ubi nunc Burm. *repleta* reposuit) *Excussi placuere tori. Et Statius II Theb. 326 Cum profugo placuere tori, cervicæ recepto Sanguine magna redit.* Unde Jo. Schrader. et h. l. *tentabat cervicæ receptæ. viresque receptæ* Zulich.—236. *oblitum* (pro obliquum) Medic. Colotianus, Leid. unus. Sed hoc insidiantis potius, quam ferocis et cum

NOTÆ

230 *Jacet pernōx*] Servius tamen; et juxta omnium, ut ait, veterum exemplarium fidem, Pierius; legunt *pernōx*; et explicant, *perseverans*, a *pernitendo*. At *pernōx* nusquam habet hanc significationem, et ubique celeritatem notat: ut supra, v. 93. 'Pernōx Saturnius,' et Æn. IV. 180. 'Pedibus celerem et pernōxibus aliis.' Celeritas autem, huic tauro, morienti

ac fesso, non convenit: legatur itaque *pernōx*, cum utroque Scaligero.

231 *Carice*] Planta ex arundineo genere, Gallice non nominata: de qua Ecl. III. 20.

236 *Signa movet*] Metaphora a bellis hominum, qui, cum castra movent, signa terre defixa avellunt atque transferunt.

Fluctus uti, medio cœpit cum albescere ponto,
 Longius ex altoque sinum trahit; utque, volutus
 Ad terras, immane sonat per saxa, neque ipso
 Monte minor procumbit; at ima exæstuat unda 240
 Verticibus, nigramque alte subjectat arenam.

Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
 Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
 In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.
 Tempore non alio catulorum oblita læna 245
 Sævior erravit campis; nec funera vulgo
 Tam multa informes ursi stragemque dedere
 Per sylvas; tum sævus aper, tum pessima tigris.
 Heu, male tum Libyæ solis erratur in agris.

albescere procul in medio mari, et eminus sinuatur: ac veluti volvens se ad littus, resonat horrende inter rupes, et cadit non minor ipsa rupe: at aqua infima ebullit in verticibus, et superjicit in altum nigram arenam. Certe omne genus in terris, et hominum, et ferarum, et genus piscium, pecudes, et volucres versicolores, rapiuntur in furorem et ignem: omnes habent eundem amorem. Nullo alio tempore læna negligens catulos crudelior errat in campis: neque ursi turpes edunt plures cades passim et strages in sylvis: tunc aper est crudelis, tunc tigris est pessima: heu! tunc pericu-

~~~~~

impetu ruentis. et fertur Mentel. alter pro effertur, ut Heins. putat.—237. uti medio Romanus cum aliis Pierii, decem apud Heins. et Burm. tres Martin. Goth. sec.; et ita scribi debebat: reposnique nunc cum Brunckio pro ut in medio, uti in medio duo Barm. Oblongus Pierii, et Regius Martin. ubi in ed. Ven. in primo—ponto Medic. a m. sec., forte ex Æn. vii, 528 *Fluctus uti primo capit cum albescere vento*, ubi idem Medic. ponto habet. Sed vid. ad eum locum Var. Lect. De interpunctione vid. Not. h. l.—238. sinus Menag. pr. atque volutus Ven. Parrhas. Erf.—239. nec ipso ante Heins., ut alii. neque ipse Goth. sec., felici lapsu.—240. at una tres. et jam Gud. a m. pr.—241. subcecit Medic. Romanus, optimi cum Menag. pr. Moret. quart. fragm. Moret. Ed. Mediol. Goth. sec. Sic et variatur Ge. iv, 385. *Vorticibus* et hic Medic. cum al.; et id constanter sequi debebat Heins.—242. que post ferarum abest a tribus.—243. pecudis Ven. et pecudes Leid. sec.—246. Sævior occurrit campis Moret. sec.; quod non miror arrisisse Heinsio et Burmanno.—247. infames ursi Zulich. tum multa Rottend. alt.r.—248. Per sylvas Heins. e Medic. et aliis compluribus, non restituit, sed revocasse videri debet, nam sic jam Nanger. ediderat; irrepserrat iterum in vulgg. *Per sylvam*, quod alii habent. tunc hic et paulo post Goth. pr., ut forte plures, v. c. Romanus.—249. erratur in agris ex antiquissimo codice laudat Pierius, ex Medic. autem erravit. Porro in arvis major codd. pars, teste Heinsio et Martino; male tamen,

NOTÆ

241 *Subjectat*] *Superjicit*: et notavimus Ecl. i. 46. præpositionem *sub* 249 *Libyæ*] *Africæ* pars est, quam vulgo pro Africa tota sumitur. Ge. i. 241, *super*.

Nonne vides, ut tota tremor pertentat equorum 250
 Corpora, si tantum notas odor attulit auras ?
 Ac neque eos jam fræna virum, neque verbera sæva,
 Non scopuli rupesque cavæ, atque objecta retardant
 Flumina, correptos unda torquentia montes.
 Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus, 255
 Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas
 Atque hinc atque illinc, humerosque ad vulnera durat.
 Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem

lose inceditur per desertos agros Africa. Nonne vides, ut tremor quatiat omnia membra equorum, si duntaxat aër advehit ad nares notum odorem fœminæ. Tunc sane nec fræna aurigarum, nec sæva flagella, nec scopuli et rupes cavæ, neque fluvii interjecti et volentes saxa abrepta vi aquarum, retardant eos. Ipse aper Sabellicus irruii, et acuit dentes, et conculcat terram pedibus, et fricat costas arbore, et ex utraque parte indurat humeros ad plagas. Quid facit juvenis, cujus in ossibus durus amor

cum arva culta sint. Burmannus optabat, ut codex aliquis haberet, *erratur arenis*.—250. *pertentat* Moret. sec. et duo Rottend., quod post *vides* ut ferri potest. v. Burm. cf. Ge. 1, 56.—252. At Franc. Goth. pr. Ed. Norimb.—253. *Nec ac. Reg. retardant* pr. et quart. Moret., quod Heins. ad *vides* ut referebat; malim nullo cum istis nexu, per se, dictum pro *retardare possunt*.—254. Editum erat *correptoque*; quam corruptelam dudum ejecerant Aldd. sec. et tert., cum his Junt. Fabric. et al., iterum intulere Commel. Pulmann. et ceteræ Batavæ. Itaque *que* iterum ejecimus: quod restituit Wakef. et Voss. tam variâ sunt hominum judicia. *subjectosque* Goth. sec., forte quod librarii animo insidebat adhuc *objecta* ex vers. sup. Markland. Ep. crit. ad Franc. Hare pag. 52, emendat *correptos fundo*; nam aliter, inquit, sensum vix efficias. Tu vero junge: *retardant Flumina objecta, torquentia montes, saxa, correptos unda, fluctu et impetu suo*. Jo. Schrader. tentabat *pontes*: quod cupide arreptum reposuit Wakefield, quia similis versus Lucret. 1, 286 *Nec validi possunt pontes venientis aquæ vim subitam tolerare*. 255. *dentemque* Schol. Horat. Cruqn. Od. 1, 1, at idem ad Od. III, 6 *dentes*, ut et Donat. ad Terent. excitat.—256. *pedibus subigit* Zulich., et in ora Edit. Junt. notatum a Pierio, sicque ed. Paris. 1494.—257. *humerosque* multi ap. Heins., Romanus cum aliis Pierii, tres Martini cum vett. edd., quod et Martinus recepit, et hoc recepto recte distinguas post *illinc*, ut jungantur: *fricat arbore costas Atque hinc atque illinc; humerosque ad vulnera durat*. atque hoc nunc recepi. Antea legebatur: *fricat arbore costas, Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat*. non video, cur ita interpnnxerit Heins.—258. *cum versat* Regius Martin. *durum cui* Nonius in *Durus*; sed in *versat* habet *magnum*, ut et Donat. ad Terent. Andr. 1, 5,

NOTE

251 *Odor attulit auras*] Commutatio: id est, aura, sive aër impulsus attulit odorem.

255 *Sabellicus sus*] Vel aper, vel sus domesticus: e Sabinorum, vel Sabeliorum regione, Romæ vicina. Æn. VII. 665.

Delph. et Var. Clas.

258 *Quid juvenis, &c.*] Leander juvenis ex Abydo Asiæ oppido, cum Heronem puellam, Veneris sacerdotem, e Sesto Thraciæ oppido, deperiret: clam noctu trajiciebat natatu fauces Hellesponti, inter utrumque oppidum interjectas; sed aliquando

Virg.

U

Durus amor? Nempe abruptis turbata procellis
 Nocte natat cæca serus freta; quem super ingens 260
 Porta tonat cæli, et scopulis illisa reclamant
 Æquora; nec miseri possunt revocare parentes,
 Nec moritura super crudeli funere virgo.
 Quid lynces Bacchi variæ, et genus acre luporum
 Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi? 265
 Scilicet ante omnes furor est insignis equarum;
 Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
 Potniades malis membra absumsere quadrigæ.
 Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem

*excitat ignem? scilicet vigilans per obscuram noctem trajicit natatu fretum agita-
 tum subita tempestate: super ejus caput magna porta cæli tonat, et mare impactum
 rupibus sonat: nec miseri parentes possunt eum impedire, nec ipsa insuper amica
 peritura crudeli morte. Quid, lynces maculosæ Bacchi, et genus acre luporum et can-
 num: quid, fugaces cervi, quanta gerunt bella? Notabilis est tamen præ ceteris furor
 equarum. Et vero Venus ipsa immisit illis hunc furorem, quo tempore equas Pot-
 niades devoraverunt maxillis membra Glauci. Amor rapit illas trans Gargara, et*

44.—259. *adruptis, obruptis, abruptis, a brutis*, solennes aberrationes hic vide
 ap. Burm. Defendi potest *obruptis*, ante ejus oculos et ora. Defendit quoque
 Wakef. ad Lucret. v, 505. *Nempe obruerit* Rottend. alt.—260. Hoc or-
 dine omnes scripti Burm. et Heins. et vetustissimi Pierii. At ex eo apparet,
 lectum quoque esse: *Cæca nocte natat*; et in Oblongo: *Nocte natat cæca freta
 serus*. Venetus porro: *Nocte natat tota, et Goth. pr. sectus freta*.—261. *et*
 abest tert. Rottend.—263. *funera* Rottend. alt. *culmre* Ven. Sed vid. Æn.
 iv, 308.—264. *pecus acre* Gud. pro div. lect. Eandem diversitatem notat
 Burm. ex Æn. iii, 221.—265. *canes* Erf. *quisque, quidque, quæque, quique*, aber-
 rationes apud Burm. assentiendum tamen Vossio, qui *quique* tanquam mollis
 eligit. in *bellis* Rom.—268. *adsumsere, assumere* ibidem, et in Goth.—269. *Il-*

NOTÆ

viribus destitutus, ac tempestate op-
 pressus interit. Cadaver cum esset
 ad littus Thraciæ delatum, Hero do-
 loris impatientia ex ipsa arce in mare
 se præcipitem abiecit. De *Sesto*,
Abydo, et *Helleponto*, Ge. i. 207.

261 *Porta cæli*] Est, juxta Manu-
 tium, aer nubibus plenus: juxta alios,
 oriens, quia inde Solis incipit motus:
 juxta alios, ipsa nubes, ex qua portæ
 instar biscente, fulmen erumpit.
 Juxta Cerdanum optime, regia, sive
 templum Jovis. Nam Jupiter a poë-
 tis quasi e templo fulminare fingitur.

Lucret. l. i. 1096. 'cæli tonitralia
 templa.' Silius l. i. 136. 'tonat alti
 regia cæli.'

264 *Lynces*] Species luporum cer-
 variorum, de quibus Ecl. viii. 3.
 Has, ut et tigres, curru Bacchus alli-
 gavit.

267 *Glauci Potniades, &c.*] Glaucus,
 Sisyphi filius, e Potnia Bæotiæ vico;
 cum equas suas, quo essent velo-
 ciores, a coitu coliberet; Venus in-
 dignata tantum iis furorem immisit,
 ut dominum lanjarint.

269 *Gargara.... Ascanium*] Gar-

Ascanium; superant montes, et flumina tranant. 270
 Continuoque, avidis ubi subdita flamma medullis,
 Vere magis, quia vere calor redit ossibus, illæ
 Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
 Exceptantque leves auras; et sæpe sine ullis
 Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu) 275
 Saxa per et scopulos et depressas convalles
 Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus;
 In Boream Caurumque, aut unde nigerrimus Auster
 Nascitur, et pluvio contristat frigore cælum

trans rapidum Ascanium: transcendunt montes, et trajiciunt fluvios: statimque, postquam ignis exarsit in medullis avidis, præsertim vere (quia vere calor redit in ossa) illæ omnes stant in altis rupibus obvertentes ora ad Zephyrum, excipiuntque levem aërem: et sæpe sine ullo concubitu, gravidæ vento, quod mirum est dictu, currunt per saxa, et rupest, et valles humiles: non ad ortum tuum, o Eure; neque ad ortum Solis, neque ad Boream et Caurum; neque ad eam partem, unde oritur Auster nigerrimus, et unde contristat aërem pluvia tempestate. Post hunc denique concep-

lam Commentator vetus Horat. Od. 1, 35.—271. ubi erasum in Gud., male.—272. redit omnibus quatuor ap. Colm. vi, 27, 5, ubi excitantur hi verus. redit calor ossibus illis Romanus.—273. Ore—versæ Ven. et fragm. Moret., prosaica forma. Ora Zulich, pro div. lect., exquisitis: sed sine auctoritate idonea; ad Zephyrum Romanus Pierii; et Mediceus ad verticem vocis, item antiquiss. Goes. liber apud Columellam l. l.—274. Expectantque Medic. a m. pr. et Goth. sec.—276. depressas Plotius de uetris p. 2030.—278. In Boream ante Heins. vulg. Caurumque scribit Romanus, Medic. cum plurimis. Caurumque Toll. Chorumque duo cum Longob. Pierii.—279. pluvio c. sidere Romanus Pierii, non improbantibus Heins. et Burm. Ab hoc tamen loco alienum

NOTE

gura, pars Idæ montis, et oppidum in Troade. Ascanius, Bithyniæ fluvius in Asia. Hic pro quolibet monte et fluvio.

273 Ore omnes versæ, &c.] Equas in Lusitania circa Olyssiponem ex vento concipere memorant Solinus, Columella, Varro. Fabulam putat Justinus, remque detorquet ad pernicietatem equorum Galliciæ et Lusitanæ. Virgilius, duce Aristotele, ex illo conceptu non verum fœtum, sed lentum virus stillare ait: idque vocant hippomanes ab equi furore; ferres enim equus, et parva furor. Est etiam hippomanes, caruncula, quæ fronti pulli adnascitur: utrumque venena-

tum creditur.

277 Non Eure tuos, &c. In Boream, &c.] Alii sic interpretantur: Non ad Earum, sed ad Boream, &c. Ego sic: Non ad Eurum, neque ad Boream, &c. Quia scriptorum maxima pars videtur hanc vim uni Zephyro tribuere: ut et ipse Virgilius: 'Ore omnes versæ in Zephyrum.' De Zephyro, vento occidentali, Ecl. v. 5. De Borea, septentrionali, Ecl. vii. 51. De Austro, meridionali, Ecl. ii. 58. De Euro, orientali, Ge. i. 371. Caurus, sive Corus, spirat inter septentrionem et occasum.

279 Pluvio frigore] Auster non est frigidus, sed calidus atque humi-

Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt 280
 Pastores, lentum destillat ab inguine virus;
 Hippomanes, quod sæpe malæ legere novercæ,
 Miscueruntque herbas et non innexia verba.
 Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
 Singula dum capti circumvectamur amore. 285
 Hoc satis armentis. Superat pars altera curæ,
 Lanigeros agitare greges hirtasque capellas.
 Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni.
 Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
 Quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem. 290

tum distillat e partibus genitalibus viscosus liquor, quem pastores apto nomine vocant hippomanes, quod sæpe malæ novercæ collegerunt, addideruntque huic herbas, et verba malefica. Sed fugit interim, fugit tempus irreparabile: dum ferimur circa singula, correpti amore. Hoc sufficit armentis. Superest secunda pars laboris, nempe tractare greges lanigeros, et capellas hirtas: hoc difficile est; hinc sperate gloriam, o rustici laboriosi. Nec dubito animo, quam sit difficile superare sermonis dignitate ista argumenta, et addere hoc ornamentum rebus vilibus. Sed amor sua-

videtur, cum de austri effectu ac vi agatur, is contristat frigore, hyems; pluvia; non vero, sidere. Sed est solennis ea permutatio; conf. ad Ovid. Met. v, 281; et sidus pluvium vulgarius. In frigore consentiunt omnes libri Colmellæ l. l. pluvio—palcere Goth. pr., perperam. constringit Ven.—280. Hic Heins. e melioribus. Antea Hinc.—281. destillat omnes scribunt meliores; et recte ita Heins. distillat alii.—283. que abest a Menag. pr. Miscueruntque duo. Miscuerintque Romanus et Mead. Versus hic bis in hoc carmine occurrit, hic et Ge. II, 129. Vix probabile fit in carmine tam elaborato poetam hoc admisisse. Restat, ut judicandum sit, utro loco insertus esse videri possit ab alia manu. Jam in præsentī loco vix bene eo careas. Altero loco, Ge. II, 129, melius abest, cum ibi de beneficio proprie dicto agatur, cum quo carmina, verba non innexia, non necessario conjuncta sunt: vid. ad e. l. Brunck.—284. irremeabile tempus Zulich., ut et unus Æn. x, 467 exhibet. conf. Burm. ad Anthol. Lat. p. 131.—285. cum Rottend. alt. rapti Ven. rapti circum sectamur Erf.—286. Hic Ven. Superest Medic. a m. sec.—287. Lanigeras alt. Menag.—288. Hinc labor Medic. Pierii cum aliis pluribus; et sic edd. vulg. ante Heinsium, qui bene revocavit Hic, quod jam Nauger. reposuerat. Sic Medic. Rom. et fragm. Vatic. laudes Parrhas. Regius et unus Mead. sperare Ven. Goth. nterque et edd. Ven. 1476, 1476.—289. Non sum Rottend. Leid. alter. verbis evincere Gudianus, ut Lucret. v, 100 pervincere dictis. me cin-

NOTÆ

duſ: unde frigus hic pro pluvia tempeſtate uſurpatur; ut hyems ſæpe, pro æſtiva etiam tempeſtate. Ge. I. 321. ‘Ferret hyems culumque le- vem paleasque volantes.’

280 Hippomanes] Supra v. 273.

286 Hoc ſatis armentis. Superat, &c.]

II. PARS. De cultu ocium et caprarum. Præcepta continet quatuor. I. De hyberna utriusque gregis curatione, v. 295. II. De æſtica utriusque cura, et meridiana ac ſerotina paſtione, v. 322. III. De lanificio, v. 384. IV. De lactis proventus, v. 394.

Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
Raptat amor. Juvat ire jugis, qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.

Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
Incipiens stabulis edico in mollibus herbam 295
Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas;
Et multa duram stipula filicumque manipulis
Sternere subter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, scabiemque ferat turpesque podagras.
Post hinc digressus jubeo frondentia capris 300
Arbuta sufficere, et fluvios præbere recentes;
Et stabula a ventis hyberno opponere Soli
Ad medium conversa diem: cum frigidus olim

ris rapit me per altissimas solitudines Parnassi: placet ire per ea culmina, per quæ nulla orbita veterum deflectit facili inclinatione ad Castaliam undam. Nunc, o veneranda Pales, nunc canendum est magna voce. Principio, jubeo ut oves comedant herbam in mollibus stabulis, donec æstas frondosa paulatim redit: et ut colonus tegat duram terram multa palea, et manipulis filicum, sub ipsis ovibus; ne rigor frigidus terræ lædat pecus tenerum, et importet scabiem ac turpes podagras. Postea discedens ab ovibus, jubeo ut præbeat capris arbutos virides, et det aquam recens hauritam; et ut stabula tuta a ventis, obiciantur Soli hyemali; versa ad meridiem: cum

cere Ven. Lucret. v, 734 Difficile est ratione docere et vincere verbis.—290. hinc addere malebat Burm., ex verbis scilicet honorem addere. Et sic plane Goth. pr. Enimvero hunc honorem, ornatum hunc, cui cum maxime operam impendit.—293. devertitur optimus quisque scribit. divertitur alii. v. Burm. adde Pierium.—294. ore canendum unus Mead.—295. tabulis Gud.—296. educitur Menag. pr. inducit Parrhas. Edico carpere—sternere—sufficere et præbere: hæc ad pastores, primo quod loco ponitur, ad oves spectat; edico oves carpere, et pastores sternere. Sed ferenda hæc in omni oratione.—297. Et multum duram Goth. sec. Et multum dura Ven. dura fragm. Vatic., et a m. sec. in stipula. durum Rom. felicum Mentel. pr.—300. digressus unus Leid. digrediens Serivius ad Æn. viii, 546.—303. At Menag. pr. tum f. o. Jam redit Ven. dum f.

NOTÆ

291 *Me Parnassi*] De eo monte Phocidia, Ecl. vi. 39. Cujus in radicibus *Castalia* est, sive fons Castalius, *Mæsis sacer*. De *Pale*, Dea pabuli, supra v. 1.

297 *Filicumque manipulis*] *Filix*, *fougère*, nota herba.

301 *Arbuta*] Sunt proprie fructus arbuti: hic sumuntur pro ipsa arbuto, *arboisier*: quæ arbor inter caprarum

pabula numeratur a Colum. l. vii. 'Ea sunt arbutus, cythus agrestis,' &c. Vide Ecl. iii. 83.

303 *Olim*] Vulgo tempus significat præteritum, aut futurum; aliquando præsens, aut indefinitum; ut hic, et Æn. v. 125. 'quod tumidis submersum tunditur olim Fluctibus.' Et alibi. Tunc autem significat, *aliquando, sæpe, denique, &c.*

Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.
 Hæ quoque non cura nobis levior tuenda; 306
 Nec minor usus erit: quamvis Milesia magno
 Vellera mutantur Tyrios incocta rubores.
 Densior hinc soboles; hinc largi copia lactis.
 Quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra:
 Læta magis pressis manabunt flumina mammis. 310

frigidus Aquarius jam demum occidit, et aquam emittit sub extremum annum. Hæ quoque capræ non colenda sunt a nobis minore studio, nec minor erit utilitas ex iis: etsi Milesia vellera ovium, imbuta Tyria purpura, magno pretio vendantur. E capris soboles frequentior est, et largior abundantia lactis: quanto magis mulctrale spumaverit, uberibus exhaustis; tanto copiosius lac fluat ex uberibus pressis. Inte-

~~~~~

unus Arundel. quod pedestri verbo propius, usque dum.—304. *extremo audatque Parrhas.*—305. *Hæ quoque—tuenda* Romanus antiquissimus cum fragm. Vaticano; unde apparet, a lapsu librarii primum ortum habere alteram lectionem. Ms. Medic. *Hæ—tuenda.* Et hoc interpretantur Servius, Philargyrus, Grammatici, tanquam exquisitam generis enallagen, et sic plerique libri cum edd. Ven. et Mediol. et Aldd. pr. et sec. At Nanger. in Ald. tert. *Hæ—tuenda*, quod ab iis, qui Aldd. priores exprimebant, neglectum Heins. recte revocavit, Philargyrus habebat, et Gud. cum Moret. et omnes Martini libri. Nec unus Mead. *Hæ—tuendum* Heins. ascripserat in marg., quæ Lucretiana forma foret. Quorsum tamen eam inferas? Calphurn. v, 9 *quos ecce greges a monte remotos Cernis in aprico decerpere gramina campo: Hos tibi do senior juveni pater: ipse tuendos Accipe.* cura brevior Ven. vobis Moret. qu. pro var. lect.—306. Non deterius foret distinguere: *Nec minor usus erit. Quamvis Milesia magno—rubores: Densior hinc (a capris) soboles.*—307. *incocta colores* Goth. sec., ut et Romanus cum aliis Pierii, male. *rubores* etiam fragm. Vatic.—308. *hic largi* fragm. Vatic.—309. *Quam magis* Heins. confirmavit e Mediceo et quos habebat omnibus, excepto tert. Rottend., quod idem ille copiose illustrat, et pluribus e Lucretio illustrare aliquis possit. Vulgarem formam habet alterum, *Quo magis*, in Romano, et aliis Pierii, Ed. Ven. et quod mireris Nanger. Ald. tert. cum seqq. Mox *mulctra* fere scribunt, etiam *mulctra*. vid. ad v. 177. *exhausta* alter Rottend. *ubera* et hic Rom. *ubere exhausto*, est, expresso.—310. *manabunt flumina mammis* ubique editur; sic Mediceus cum bonis aliis; etiam fragm. Vatic. *ubera* Romanus cum aliis Pierii, Parrhas. et pars libr. Heins. Goth. pr., omnes Martini, uno excepto Cantabr., edd. Ven. et Medic. Præferebat hoc Pierius, Gifan., Cerda, Oudendorp. et alii viri docti. *ubera* cum *mammis* juncta non magis offendant ac *memorum sylvæ*,

NOTÆ

304 *Extremoque irrorat Aquarius anno*] Annum exprimit eum, qui a Martio mense numerari incipit; et sic, desinit in Januarium et Februarium: Aquarius autem oritur Januario, cadit Februario mense. *Aquarius* dicitur Ganymedes, Trois filias: quem Jupiter, aquila transvectum in

cælum, suis poculis præfexit: unde urnam habet, aquam fundentis sitis: de eo, *Æn.* v. 252.

306 *Milesia, &c.*] Miletus, urbs in finibus Ionis et Caris: lanarum proventus celebrata. De Tyro et purpura, *Ge.* ii. 506.

Nec minus interea barbas incanaque menta
 Cinyphii tondent hirci, setasque comantes,
 Usus in castrorum, et miseris velamina nautis.
 Pascuntur vero sylvas, et summa Lycaeï,
 Horrentesque rubos, et amantes ardua dumos; 315
 Atque ipsæ memores redeunt in tecta, suosque
 Ducunt, et gravido superant vix ubere limen.
 Ergo omni studio glaciem ventosque nivales,
 Quo minor est illis curæ mortalis egestas,
 Avertes; victumque feres et virgea lætus 320
 Pabula; nec tota claudes fœnilia bruma.

res pastores etiam secant barbas, et pilos canos, et setas longas hircorum Libycorum, ad usus bellorum, et ad vestes pauperum nautarum. Capræ autem comedunt arbores et cacumina Lycaeï, et rubos spinosas, et dumos qui amant loca edita: et ipsæ meminerunt redire in stabula, et eo deducunt suos foetus; et vix transiunt limen, uberibus onustis lacte. Itaque omni cura defendes ipsas a frigore et ventis nivalibus; quo minus ipsæ provident mortali indigentia: portabique libens cibos et pabula e

riorum aquæ et similia. Sed ut pulchrius, ne ubera, ubere, succedant in binis versibus, ita verisimilius flumina. Obversari poterat librario ubere e versus sup. Utramque lectionem Parrhas. memorat.—312. *Ciniphei, Cynipthii, Cinyphci, Cynifei*, male scribunt alii. Est *Κίρυψ*. vid. Herod. iv, 198. *hircis* Romanus, et in aliis *Pierii kirquis*; ex interpolatione interpretis. vid. Not. Reiskius modo tradent pro tondent, ut *hirci* nominativus sit, modo *hircis*, ut *Cinyphii* sint ipsi Afri incolæ, modo *Cinyphii hircis* conjiciebat, ut subaudiatur: pastores tondent.—313. versus ap. Colum. vii, 6, 2.—314. vere Parrhas.—316. *suasque* Ven. *immemores* Medic.—317. *Deducunt* Donat. ad Terent. Hecyr. iv, 4, 27.—318. *ventos glaciemque* Parrhas. et quart. Moret. *ventosque minaces* Vratial. *nivosis* Venetus.—319. *Quo minor* antiquissimus et optimus quisque Rom. Medic. et alii, et sic cum Serv. ac Philarg. major pars librorum Heins. et Martini, etiam Goth. uterque cum Erf.; adde edit. Egnatii et alias nonnullas antiquiores; eodem sensu ac vulgatum *Quo minus*; poetica ratione adverbium in epitheton aut adjectivum mutari quoties jam vidimus! Sed a sensu versus plane aberrabant critici. v. Not.; hinc erat, quod alterum præferebant.—320. *Avertas* Menag. alter. *Acertis* Ven. *largus* malebat Jo. Schrader.—321. *claudis* Me-

NOTE

311, 312 *Incanaque menta Cinyphii*, &c.] *Incana* affirmat, augetque: ut Æn. vi. 809. 'incanaque menta Regis Romani,' Numæ, qui annos 80. natum decessit. *Tondent*] Priscianus sumit passive pro *tondentur*; et *hirci*, accipit in nominativo: commodius tamen active legetur; et *hirci*, in genitivo; suppresso nominativo, *pastores*. [Cinyphii] *Africani*. *Cinyps* est Ptolemæo *Africæ fluvius*, prope Ga-

ramantes; ubi hirci sunt villosissimi. 313 *Unum in castrorum*, &c.] Ex hircorum pilis cilicia texuntur: vel ad nantarum militumque vestes, saccos, funes; vel etiam ad tegenda turrim tabulata, ne his facile ignis, bellicis machinis impactus, adhærescat. Ita Varro, Philo, &c. De Lycæo, monte Arcadiæ, Ecl. x. 15.

321 *Fœnilia*] Loca in quibus fœnum includitur, non sunt claudenda: id

At vero, Zephyris cum læta vocantibus æstas
 In saltus utrumque gregem atque in pascua mittet:
 Luciferi primo cum sidere frigida rura
 Carpamus, dum mane novum, dum gramina canent, 325
 Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
 Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
 Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ
 Ad puteos aut alta greges ad stagna jubeto

virgis, nec claudes ipsis fanile per totam hyemem. At vero cum grata æstas imminet, Zephyro invitante; tum induces utrumque pecus ovium et caprarum in saltus et in pascua: sub primum ortum Luciferi fac ut pascantur campos subfrigidus; dum mane novum est, dum herbæ candidæ sunt, et ros in teneris herbis jucundissimus est pecudibus. Deinde cum quarta diei hora induxerit sitim, et cicadæ querulæ fatigabunt stridore suo arbores; jube ut greges circa puteos, aut circa pro-

dic. claudas Erf. feralia Parrhas. a m. pr.—322. Legebatur: *At vero Zephyris cum læta vocantibus æstas: In saltus utrumque gregem atque in pascua mittet.* Ita vero dura erat verborum junctura, cum supplendum esset: *cum læta æstas*, scil. erit. Obvium tamen est, duo versus 322, 323 esse protasin; et mittet et leniorem et elegantiorē orationem efficere; æstas mittit, qua incipiente mittuntur. Et sic Mediceus a pr. m. et libri apud Ursinum habere memorantur. Ceteri omnes, etiam fragm. Vatic. cum editis, mittes, prono lapsu. mittas Franc. Obtemperavit jam monenti Brunck. in ante pascua abest Rottend. alt.—324. *Lucifero* tres ap. Burm.—325. *Carpamus* omnes libri etiam apud Colum. vii, 3, 33, ubi hi versus exhibentur, nec non fragm. Vatic. Proprie si loquimur, aliter dicimus, *carpere frigida rura*, aliter, *carpere viam, iter*; hoc hominibus, illud pecori herbas depascenti, tribuitur: etsi et hoc, sed alio contextu, vidimus de incessu dictum *carpere campum*, *prata*, ut sup. 142. Proclive est, *carpantur* conjicere. Zulich. a m. sec. *carpentur*. Jo. Schrader. *Quæramus* tentat: ut in Calphurn. v, 51 *tam longius herbas Quære*. Ut tamen nunc legitur, int. cum grege pererremus rura. *Sed ante diem pecus exeat*, ait Calphurn. v, 52. Varro, quem ante oculos habuit noster, R. R. ii, 2, 10 *æstate—cum prima luce exeunt pastum*. Porro in fine versus: *dum flumina crescunt* Donatus laudat, memoriæ vitio, in Terent. Adelph. iii, 2, 52. *dum gramina coment* Goth. pr.—326. *Cum ros* Nonius Marcellus in *tenera*, ubi et *est* in fine versus tollitur, quod sustulit Heins. omnium fere librorum auctoritate.—328. Versum repetit Copa 27. cf. Cul. 151.—329. *At utroque loco Rom. et fragm. Vatic., vetere more. adque alta Rom. Aut puteos fragm. Moret. ad vel et ad alta codd. ap. Columellam l. c. aut læta* Erf. Qui talia captat, potest tentare *jubebo*, ut v. 300 *jubeo*, 295 *edico*, iv,

NOTÆ

est, ex iis semper educendum est fœnum ad alendas capras. De Zephyro, Ecl. v. 5. De Luciferi, stella Veneris, Ecl. vi. 86.

327 *Quarta sitim, &c.*] Horas inæquales intelligit, quæ diem quemlibet in duodecim partes dividunt, ab ortu

Solis ad occasum; et noctem quamlibet duodecim in partes. Quo sensu meridies sexta hora est; quarta nonæ nostræ respondet. De cicadis, cigallæ, Ecl. ii. 13. De arbustis, Ecl. i. 40.

Currentem ilignis potare canalibus undam; 330
 Æstibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
 Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
 Ingentes tendat ramos; aut sicubi nigrum
 Ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra;
 Tum tenues dare rursus aquas, et pascere rursus 335
 Solis ad occasum: cum frigidus aëra Vesper
 Temperat, et saltus reficit jam roscida Luna,
 Littoraque halcyonen resonant, acalanthida dumi.
 Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu

funda stagna, bibant aquam currentem canalibus factis ex ilice. At sub medium diem, jube ut quarant opacam vallem: si alicubi magna quercus Jovis antiqua firmitate porrigit ingentes ramos; aut si alicubi obscura multis ilicibus sylva explicat sacram umbram. Postea jube ut famuli iterum dent illis dulcem potum, et iterum ducant illos pastum, sub occasum Solis: cum Vesper frigidus mitigat calorem aëris, et cum Luna humida reparat arbores, et cum littora perstrepunt voce halcyonis, et apina cantu acanthidis. Cur dicam versus pastores Numidia, cur pascua, et pa-

264 *suadebo.* et recepit *jubebo* Wakef.—330. *ilignis.* Ita fere plurimi et fragm. Vatic. In aliis aberratur: *illigneis, ilignis, iligneis, ilineis, in tignis, lignis*, vid. Pier. Heins. Martin. et Burmannus ad Antholog. Lat. lib. I, epigr. 110, 3. *lignis* Goth. sec.—331. *aut mediis* Parrhas. aut fragm. Vatic. Regius Martin. Longob. et tert. Rottend. ac nonnulli ap. Pier. et edd vett. et unus Mead. ut ed. Ven. 1482. in Nonius Marcell. in *æstus. adquirere* Longob.—333. *tendet* Leid. alt. In *patulos tendat* Moret. sec., per se non male. *nigra* Gud. *nigram* Mentel. pr.—334. *sacrum nemus* pr. Moret. Parrhas. Leid. a m. sec., et sic Gud. Sed in tali positu epithetorum perpetua permutatio. *atra* et *arta* pro *sacra* codd. apud Columell. l. c. *incubet* Rottend. tert. et Erf. *gressus* pfo *crebris* Medic. a m. pr. In vulgata nil mutat Columella.—335. *Tunc* Rom.—336. *aëre* Goth. pr. Ceterum majorem interpunctionem e medio versu sustulimus.—337. *roscida* scribunt nonnulli, ut et apud Columellam l. c. et alias.—338. *alcyonem* Reg. *resonant* alter Rottend. *acalanthida* tuetur librorum apud Pierium, Heins., Martin., constantia, quanquam diversis modis *achaian-tida, athalantida, acalanthida*, tandem *achantida*, sine *et*, scribitur. *acalanthida* fragm. Vatic. et *acanthida* edd. ante Heins., etiam veteres, insederat; pro quo laudari potest Calphurn. vi, 7 ut *vincat acanthida cornix*. Contra Panllinus: *Nec nisi vere novo resonant acalanthida dumi*. Similiter non modo *ἀκάνθιδος*, verum et *ἀκάλανθι*; occurrit. vid. hic Heins.—339. *pastoris* Leid. *versu* Goth.

NOTE

330 [Ilignis] Ex ilice factis. *Ilex* arbor glandifera, *genus*.

332 [Jovis quercus, &c.] Quomodo sacra sit Jovi, Ecl. vii. 13. Monet Servius non esse mentem Virgilii, ut greges in sacros locos deducantur, quod nefas erat; sed hic *quercum Jovis*, et *sacrum umbram*, generalia esse, non specialia epitheta: quia genera-

tim omnis quercus Jovi, et omne nemus Dianæ sacratum est.

336 [Vesper] Stella Veneris, Ecl. vi. 86. De *halcyone*, avi, ejusque fabula, Ge. i. 899. *Acanthis*, vel *carduelis*, avis, *chardonneret*.

339 [Libyæ] Libya generatim Africam significat, Ge. i. 241. Tamen hi pastorum mores præcipue pertinent

Prosequar, et raris habitata mapalia tectis? 340
 Sæpe diem noctemque, et totum ex ordine mensem,
 Pascitur itque pecus longa in deserta sine ullis
 Hospitiis: tantum campi jacet. Omnia secum
 Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
 Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque pharetram.
 Non secus ac patriis acer Romanus in armis 346
 Injusto sub fasce viam cum carpit, et hosti
 Ante exspectatum positus stat in agmine castris.

gros constantes paucis casis? Sæpe grex pascitur noctu dieque, et per totum spatium mensis: increditque per longas solitudines, sine ullis stabulis: tanta est cunctis camporum. Pastor Numida trahit secum omnia, et domum, et larem, et arma, et canem Amyclæum, et pharetram Cretensem. Non aliter ac fortis Romanus in patrio exercitu, cum ingreditur viam sub graviore onere, et obstat hosti, castris ordine dispositis.

pr., quasi subinde mutari solita. Sed verius librarii est ludibrium.—340. *Persequar* Zulich. *mapalia* male alibi scribitur. vid. Burn.—343. *campis* unus Arundel. et unus Mead.—344. *Armentarius* fragm. Vatic. a m. sec. *laborumque* Romanus, librarii stupore.—345. *Cressamque* Menag. alt. *pharetramque* ed. Junt.—346. *Haud secus* Quintil. ix, 3. *Nec secus* Goth. sec.—347. *Inuito sub fasce* fragm. Vatic. *quom* Rom. et fragm. Vatic. dum Nonius Marcellus in *fasces* et Donat. in Terent. Andr. i, 1, 9. Porro et *hostem* Medic. a m. pr. cum aliis nonnullis Heinsii, Regius, Goth. sec. Erf., item cod. Fabricii Chemnic. et Vegetii vett. edd. i, 19, duo vett. libri apud Pierium: sed perperam. In Vegetii codd. porro est *hostis exspectatus*, et *hostes* vid. Misc. Obs. Vol. vii, p. 139. *hosti* etiam Rom. et fragm. Vatic. tuentur.—348. *stat* agmine sine

NOTÆ

ad eam Africæ partem littoralem, quæ Numidia vocata est: cujus incolæ Numidæ vel Numadæ, a *νομή* pascuum; quia pastioni pecorum addicti.

340 *Mapalia*] Sallustius. 'Ædificia Numidarum, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta; quasi navium carinæ sunt.' Ab his non fere differunt *magalia*, de quibus Æn. i. 435. 'Miratur molem Æneas, magalia quondam:' nisi quod hæc vox primam habet longam, illa brevem.

344, 345 *Laremque*. . . . *Amyclæumque canem, &c.*] De *Laribus* et *Penatibus*, Æn. ii. 717. *Amyclæ*, urbs Læconie, celebris canum genere et venato, de qua supra, v. 89. *Cressa*, e

Creta, insula Mediterranei maris, cuius incolæ sagittandi industria memorabiles.

347 *Injusto sub fasce*] Qui plus æquo gravis est. Sexaginta fuisse librarum a Vegetio memoratur. Quarum autem esset rerum, patet ex Cicer. Tuscul. l. ii. 37. 'Qui labor, quantas agminis? ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre si quid ad usum velint, ferre vallum. Nam scutum, gladium, in onere nostri milites non plus numerant; quam humeros, lacertos, manus.'

347 *Hosti Ante exspectatum, &c.*] Vulgo referunt *hosti* ad, *stat*; hoc sensu; *stat* *hosti*, *obstat* *hosti*. Iidemque *ante exspectatum*, vertunt: *antequam exspectetur*; ut supra v. 206. *ante* *domum*.

At non, qua Scythiæ gentes, Mæotique unda,
 Turbidus et torquens flaventes Hister arenas, 350
 Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
 Illic clausa tenent stabulis armenta; neque ullæ
 Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
 Sed jacet aggeribus niveis informis et alto
 Terra gelu late, septemque assurgit in ulnas. 355
 Semper hyems, semper spirantes frigora Cauri.
 Tum Sol pallentes haud unquam discutit umbras:

tis, antequam expectetur. At non sic fit, ubi sunt Scythia gentes, et Mæotica palus, et Danubius turbidus volvens flavas arenas: et ubi Rhodope reflectitur tendens ad medium septentrionem. Illic continent pecora clausa in stabulis: nec ulla apparent, aut herbæ in agris, aut frondes in arboribus: sed terra jacet late deformata cumulis nivium, et alta glacie, et tumescit ad usque septem cubitos. Semper est hyems, semper Cauri proflantes frigus. Præterea nunquam Sol dissipat umbras palli-

*****

in Romanus. stat in ordine recitat Arrianus Messius Grammaticus. Et sic Leid. et margo Periz. 4p. Vegetium, quod placebat Viro docto in Misc. Obs. l. i.—349. *Mæotia* Heins. cum melioribus, quem vide. *Mæotica* vulgo.—350. *fluens* Franc. *Hister* scribunt præcipui codd. hic et alibi; an recte, dubito. Est enim prava sequiorum sæculorum aspiratio.—351. *Quamque* jacet Schol. Horat. Epod. 10, sed aliter idem Od. III, 10. *redit* video a Pierio excitari, male. *Rhodope medium* Franc. *sub axe* Gudian. *gelidum sub axem* scribendum esse contendebat Jo. Schrader. Verum *medium* ornatus causa adjectum, non geographica subtilitate.—352. *nec ulla* Rom.—354. *arboribus* Ven. *aggregibus* Goth. pr.—355. *surgit* Franc.—356. *spirantis* Comm. Cruqu. ad Horat. Od. I, 22, sed ad Od. 25 *spirantes. spirantes* frigore venti

NOTE

dum pro, antequam dometur. Quo exemplo dixit Silius, imitator Virgilli, l. II. v. 31. 'dabitur tibi copia nostri, Ante expectatum.' Habent tamen exemplaria nonnulla *hostem*, non *hosti*: atque ita legit Vegetius l. i. de Re Milit. et interpretatur: *ante hostem expectatum*, id est *operatum, optatum*: ut animosam Romanorum audaciam notet.

349 *Scythia gentes, &c.*] De iis, Ecl. I. 66. *Mæotica unda*] Palus Mæotis, *mar bianco*: ultra pontum Euxinum, a quo per Cimmerium Bosphorum distinguitur; Tanaim fluvium excipiens. Primam habet syllabam brevem apud Ovid. Trist. III. 12. 2. 'Longior antiquis visa Mæotis hyems.' *Ister*]

Danubius, de quo Ge. II. 497.

351 *Redit medium Rhodope, &c.*] Mons ille Thraciæ, in orientem extenditur, ibique conjungitur cum Hæmo; tum inde abscedens, septentrionem versus quasi regreditur. De *axe*, seu polo septentrionali, Ge. I. 240.

355 *Septem . . . in ulnas*] *Ulna*, a Græco ὀλίγη est proprie *cubitus*; nive spatium a flexu cubiti, ad medii digiti partem extremam: atque ita hic sumitur. Latius etiam interdum sumitur, pro spatio brachii utriusque extensi. Notandum autem hunc rigorem hyemis, noctisque perpetuitatem, non convenire proprie Scythiæ et Mæoticæ regioni; sed iis tantum partibus, quæ ad polum accedunt

Nec cum invectus equis altum petit æthera; nec cum
 Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
 Concresecunt subitæ currenti in flumine crustæ, 360
 Undaque jam tergo ferratos sustinet orbes,
 Puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris.
 Æraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
 Indutæ, cæduntque securibus humida vina,
 Et totæ solidam in glaciem vertere lacunæ, 365
 Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
 Interea toto non secius aëre ningit:
 Intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis

das: nec quando conscendens currum ascendit in altum cælum; nec quando lavat rubris aquis Oceani currum cadentem. Crustæ subitæ constringuntur in currenti fluvio: et unda nunc portat dorso ferratas rotas; illa quidem ante excipiens latas nautes, nunc excipiens plaustra. Vasa ærea passim franguntur, et vestes indutæ congelantur; et homines rumpunt securibus vina prius liquida, et totæ lacunæ convertunt se in duram glaciem, et gutta horrida durescit in barbis impexis. Interim non segnius nix cadit per totum aërem: moriuntur pecora: magna bonum corpora

*****

Lutat. ad Stat. Theb. iv, 653. Chauri scribunt fere et hic, ut v. 278.—358. *Nec dum* tres utroque loco et Goth. sec. *Nec cum vectus* Parrhas. et fragm. Moret. *altus* Ed. Ven.—359. *latet æquore* Venetus. *cursum* Goth. sec.—360. in abest Reg. Martini.—362. *Distinctio* hujus versus ambigua, ut semper in tali positu. Posueram antea post *puppibus illa prius patulis*, sane *pendas carinas* dixerat II, 445. *Burm. patulis ad plaustris* referri malit, et hoc recte, ex canone aliquoties memorato, alterum potius ornandum esse epitheto, quam nomen prius; inde enim major orationis vis existit: quamvis Wakef. male id fieri pronuntiet ad Lucret. vi, 550. Vir doctus Jac. Bryant totum versum pro suppositio habet; displicebat scilicet acumen a Maronis more et persona alienum. Si tamen sententiam prioris versus reputes: sustinet unda rotas, adeoque currus, quæ prius navigiis pervia erat: acumen perit; et *hospita* est simpl. quæ admittit, qua incedunt plaustra.—363. *dissolvunt* Ven.—364. *Induti* Gnd. in rāsura, ut Heinsio conjectura sit, fuisse *Indutis*.—365. *Et totæ in solidam* Romanus.—366. Versus abest Romano.—367. *non selius* Rom. et plurimi. *non segnius* Vratisl., ut Serv.; et sic alibi. vid. ad Ge. II, 277. *æquore* unus Arundel.; et sic apud Priscianum lib. x. sed aliter Charisius.

NOTÆ

propius: sub quo probant Geographi annum die unica, unica item nocte constare, utraque semestri. Igitur hyperbolica est hæc descriptio, et *nullæ frondes, nullæ herbæ* sunt, *rare frondes et herbæ*. *Cauri*, venti inter septentrionem et occasum spirantes.

359 *Rubro æquore*] Non mari orientali, quod vulgo Rubrum dicitur, et Erythræum; sed occidentali, quod a

colore decedentis Solis rubescere videtur.

365 *Vertere lacunæ*] Fossæ, in quibus aquæ pluviz, aliæque colliguntur. *Vertere*: versæ sunt, verterunt se: ut alibi passim.

366 *Stiria*] Gutta, diminutivum est *stilla*.

367 *Non secius*] Non segnius, Ge. II, 277.

Corpora magna boum; confertoque agmine cervi
 Torpent mole nova, et summis vix cornibus exstant. 370
 Hos non immissis canibus, non cassibus ullis,
 Puniceæve agitant pavidos formidine pinnae:
 Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
 Cominus obruncant ferro, graviterque rudentes
 Cædunt, et magno læti clamore reportant, 375
 Ipsi in defossis specubus sæcura sub alta
 Otia agunt terra, congestaque robora totasque
 Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
 Hic noctem ludo ducunt, et pocula læti
 Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis. 380

stant circumdata nivibus: et cervi presso agmine torpent sub novo onere, et vix eminent extremis cornibus. Incolæ non persequuntur illos timidos immissis canibus, aut ullis laqueis, aut formidine pennarum rubrarum; sed cominus feriunt ferro eos, dum propellant pectore oppositum cumulum nivis, et occidunt eos alte rudentes, et læti referunt magno clamore. Scythæ ipsi secure et quiete vivunt in excavatis speluncis, sub profunda terra: et inferunt focis, injiciuntque flammis quercus accumulatas et ulmos integras. Illic traducunt noctem ludendo, et imitantur vini potum fermento et baccis acidis. Sic genus hominum indocile, suppositum Boreali septen-

*****

æquore nunguit ex vet. libro Giphæ. Ind. Lucret. in nunguere. mingit Franc. —369. Corpora nigra Toll., forte pigra; sed vid. Burm. conserto Zulich. et Reg. Martini. confecto post Romanum Franc. Ven. et Goth. pr., sed vulgata ap. Lutat. ad Stat. Theb. vi, 601.—370. et deest Mediceo.—371. Quos non Parrhas. immensis Zulich. Eadem varietas Æn. i, 125. nec cassibus fragm. Moret. et unus Arundel.—372. Puniceaque unus Mead. agitant pecudes Regius. pinna e melioribus Heins. penna vulgares.—373. Et frustra Romanus. oppositos Goth. pr. putes fuisse opposito. pectora Gud.—376. defossa Venet. speciebz Rom. specibus Gudian. acrobibus Vratisl.—377. que in fine versus abest a multis; minus bene. totis Leid. a m. sec.—378. ulmosque Ven.—379. Hinc Voss. pr. et Franc. ludo noctem Rottend. alt. spolia Goth. pr.—380. Firmento Medic. fromento que Francianus; notabilis lectio, utpote de cerevisia e frumento cocta. Tacit. Germ. 23. Potui humor ex hordeo aut fru-

NOTÆ

372 *Puniceæ formidine pinnae*] *Formido*, linea, aut funiculus erat, cui plumæ implicabantur variis tinctæ coloribus, ad feras terrendas, ut in retia agerentur. De colore *puniceo*, splendide rubente, Ecl. v. 17.

374 *Rudentes*] Hanc vocem tribuit hic *cervis*. Æn. vii. 16. *Leonibus*. Æn. viii. 248. *Caco semi-fero*. Persius Sat. iii. 9. *Asino*: sed Persius primam producit, quam corripit Virgilius:

‘Findor, ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.’

380 *Fermento atque acidis . . . sorbis*] Designat duplicem speciem liquoris, qui vini defectum supplet in frigidioribus plagis. Primus fit *fermento*, id est fermentatione hordei, tritici, avenæ: cum scilicet certo quodam calore medicata grana turgescant et acescant; qui duo sunt effectus fermenti; quod ideo sic ap-

Talis Hyperboreo septem subjecta trioni
Gens effræna virum Rhipæo tunditur Euro,
Et pecudum fulvis velatur corpora setis.

Si tibi lanitium curæ: primum aspera sylva,
Lappæque tribulique absint; fuge pabula læta;   385
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,

trioni, perflatur Rhipæo vento: et tegitur circa corpora fulvis villis animalium. Si studes lana: primo sint procul sylvæ spinosæ, et lappæ, et tribuli: fuge pabula nimis pingvia: et statim elige greges teneris pilis candidos. Rejice autem illum arietem, etsi ipse sit candidus, cui lingua solum nigra est sub humido palato; ne deni-

*****

mento, in quendam similitudinem vini corruptus. cf. Geopon. vii, 34. fermento que Gnd.—381. Quin et H. Schol. Horat. Od. ii extr., sed vulgata apud Donat. Priscian. Bedam. Hyperboreis Toll.—382. Πραϊα ὄπη scribitur.—383. velatur recte Heins. reposuit, tanquam elegantius per græcismum, e Romano, et alio Pieriano a m. pr., item Gudiano. vellatur Ven. Wakef. ad Lacret. iv, 591. ubi Pineæ semiferi capitis vallamina quassans pro velamina intulerant viri docti, recordatus hujus loci callatur reponendo egregie locum sanasse se pronuntiat. At Naugerius dudum hoc idem expresserat Ald. tert.; redierant tamen editores, ut innumeris aliis in locis, ad vulgarem lectionem relatur, quæ insidit reliquis codd.; etiam Medic. Auriis (a pr. m.) velantur. Versum languere facile sentias, si sententiam excusseris. Tanquam inutilem rescindere quoque volebat Jac. Bryant modo a me laudatus. Pedem fixerat poeta in loco lubrico. Narrationi finiendæ sententiam subjicere volebat hanc: Ita vivant populi septentrionalium terrarum. Hoc, ut poeta, ornare debuit. Pro, ita vivunt, hac vita utuntur, subjecit ornatiora: tunditur Euro gens et velatur setis pecudum: frigoris vim experitur, et adversus illam velleribus ferarum corpus munit.—384. lanicium Parrhas. scribit cum aliis. Aliter meliores. Sit tibi quidam codd. ap. Serv. Æn. ii, 140 et Ed. Norimb.—385. tribulique

NOTE

pellatur, a *ferveo*, quasi *fercimentum*: et sic fere cervisia fit, la bière. Alter liquor exprimitur e baccis fructibusque acidioribus contusis; qualia sunt poma, pyra, corna, sorba: le cidre, &c.

381 *Hyperboreo septem, &c.*] De nomine *Hyperboreo*, supra v. 196. De nomine *septentrionum*, variæ sunt sententiæ: probabilior illa, quæ Varro nis est: ita diei a *bobus*, qui *teriones* olim vocati sunt, quia in aratione terram terunt. Signum enim illud Boreale, quod *troam majorem* appellamus, rusticis antiquitus *plaustrum majus* appellavere: ob septem stellas, in eo maxime conspicuas; et in plaustri,

aut junctorum boum formam dispositas. Vicinunque signum dixerunt *Booten*: quia boves illos, sive plaustrum, præ se agere videtur.

382 *Rhipæo Euro*] De *Rhipæis* montibus Moscoviæ, valde septentrionalibus, Ge. i. 240. *Eurus*, ventus est orientalis, iisque montibus ingruit, qua parte vergunt ad orientem: neque enim tota illa montium compages recto ordine ad polum tendit, sed longe lateque porrigitur.

385 *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa*, *glouteron*; *Tribulus*, herba e carduorum genere, sine Gallico nomine; de iis jam Ge. i. 153.

Fuge pabula læta] Quia succus

Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
 Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
 Nascentum; plenoque alium circumspice campo. 390
 Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est,
 Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
 In nemora alta vocans; nec tu aspernata vocantem.
 At, cui lactis amor, cytisum lotosque frequentes
 Ipse manu salsasque ferat præsepibus herbas. 395
 Hinc et amant fluvios magis, ac magis ubera tendunt,
 Et salis occultum referunt in lacte saporem.
 Multi jam excretos prohibent a matribus hædos,
 Primaque ferratis præfigunt ora capistris.

gret maculis fuscis vellera factum: et elige alium in campo pleno ovium. Sic Pan Deus Arcadia, si fas est credere, decepit te, o Luna, captam dono niveam lanæ: invitans te in altam sylvam: nec tu aspernata es invitantem. At qui studet lacti, ille manu inferat in præsepia cytisum, et copiosos lotos, et salsas herbas: inde magis appetunt potum, et magis implent mammas, et retinquent in lacte secretum saporem salis. Multi hædos jam separatos arcant a matribus, cingendo extremum os loris ferra-

Romanus, Medic. Gud., ut Ge. i, 153. *fuge pabula tetra* em. Schrader. At v. Notam.—388. *cui tantum* Donat. in Phorm. Terentii ii, 56, Moret. quart. Franc. et Erf. *palatu* Mentel. tert.—389. *Reice* scribebat Romanus, sed et v. 422 *Deice*. nam *maculis* Gud. inficiet Menag. a m. sec.—390. *Nascentur* Medic. a m. pr. *Poacentum* Ven.; pro *Pascentum* credebat Hurm. *Nascentis* Mead. pleno Reg. Martini. *plenumque* Rottend. alt. *campum* Reg.—391. Jo. Schrader. malebat *Vellere*. *sic credere* codex Servii ad Ge. i, 16, facili lapsu.—392. *capta* Rottend. alt. In utroque Meadiano vss. 391, 392 inverso ordine erant scripti.—393. *tu abest* Parrhas. *nec es aspernata* pr. Moret. *ne es aspernata* Gud., male.—395. *Ille manu* Romanus et Medic. Pierii, cum pluribus Heinsii, tribus Martini, Goth. pr. Erf. et vett. edd., quod equidem præferrem. *Ipse* Medic. Gud. Moret. pr. cum aliis tumentur; bene utique et ipsum, quis dubitet?—396. *magis et magis* ante Heins., ut in aliis.—397. *occultum* Gud. *referant* Ven. *referent* Rottend. tert.—398. *Multi etiam* Leid. et Moret. quart. cum Goth. sec. et tribus Martini.—399. *Simaque* Heins. conj. præ-

NOTE

omnis ex hoc cibo in adipem abit, non in lanam.

388 *Nigra subest*, &c.] Plinius l. viii. 47. 'Arietem maxime spectantur ora: quia cunjs coloris sub lingua habuere venas, ejus et lanitium est in fœtu; variumque, si plures fuere.'

392 *Pan Deus*, &c.] *De Pane* Ecl. ii. 31. Macrobius fabulam testatur sumtam e Nicandro, qui Georgicorum antiquus scriptor fuit. Ita narrat Probus, ut velit Pana, amore Lanæ

percitum, ei mediam gregis sui partem muneris loco obtulisse: hanc elegisse oves candidissimas: atque ita deceptam fuisse, quod esset pars illa deterior. Aliter alii: nempe Pana se in arietem candidissimum transformasse: Lunamque formæ candore deceptam, ac sequentem, abduxisse in sylvas ac vitiasse.

394 *Cytisum, lotoque*] *De Cytiso*, Ecl. i. 79. *De loto*, Ge. ii. 84.

Quod surgente die mulsero horisque diurnis, 400
 Nocte premunt; quod jam tenebris et Sole cadente,
 Sub lucem exportans calathis adit oppida pastor;
 Aut parco sale contingunt, hyemique reponunt.
 Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed una *—
 Veloces Spartæ catulos acremque Molossum 405
 Pasce sero pingui. Nunquam custodibus illis
 Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
 Aut impacatos a tergo horrebis Iberos.
 Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros,
 Et canibus leporem, canibus venabere damas. 410

tis. Quod expresserunt lactis sub ortum diei, et per horas diei; id coagulant per noctem: quod expresserunt sub noctem, et Sole occidente; id pastor ferens in canistris circa lucem vadit in urbem: aut condiunt moderato sale, et resercent in hyemem. Nec tibi ultima sit cura canum: sed simul ale sero pingui celeres canes Spartæ, et fortes Molossos. Illis custodientibus, nunquam timebis stabulis nocturnum latronem, aut incursiones luporum, aut inquietos Hispanos a tergo ingruentes. Sæpe etiam persequeris cursu pavidos onagros; urgebisque canibus leporem, et canibus damas. Sæpe insequens

finiunt Leid. a m. pr., unde Jo. Schrader. præstringunt.—401. a tenebris cod. Leid. Servii ad Ecl. III, 5. cadenti Rottend. tert. cadentes Rom.—402. Sub luce Rottend. tert. exportant Romanus, Medic. Gud. cum multis scriptis et editis; etiam utroque Goth., item vett. Grammat.; atque ita illa: adit oppida pastor, secernenda sunt ab antecedentibus. Alios video distinguere: quod—cadente, Sub lucem (sc. premunt): exportans calathis adit oppida pastor. Ita totam noctem caseis premendis exigerent.—403. Ut parco Rottend. sec. Ac parce qn. Moret. contingunt ubique legitur, nusquam contingunt. cf. Not.; ut nec inf. 448 Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca.—405. actumque Mol. alter Rottend. Molosum scribunt plurimi.—407. cursusque Leid.—408. indignatos Medic. a m. pr., memoriæ vitio. implacatos Ven. Ed. Ven.—409. onagris Leid., sed v. Burm. tumidos unus Arundel.—410. lepores Toll. et Par-

NOTÆ

402 *Exportans calathis adit, &c.*] Canistris e vimine. Sunt etiam pocula vinaria. De iis Ecl. II. 46. et Ecl. v. 71.

404 *Nec tibi cura canum, &c.*] III. PARS. De cultura canum. Præceptum unicum de ipsorum cibo: quem, serum, sive aquam lactis esse jubet: idque vocat pingue, quia ejus usus inducit pinguedinem.

405 *Veloces Spartæ, &c.*] *Sparta* sive *Lacedæmon*, nobilissima totius Peloponnesi urbs, cuius legislator Lycurgus fuit. *Molossia*, Epiri regio, sic

dicta a Molosso, Pyrrhi Epiri regis, et Andromaches Hectoris viduæ filio. Æn. III. 292. Spartani canes iis respondent, quos dicimus *letriers*. Molossi iis, quos dicimus *dogues*.

408 *Iberos*] Iberi rapinis assueti memorantur a Justino I. XLIV. aliisque scriptoribus: iidem sunt, qui et Hispani; sive id nominis habuerint ab Ibero, *Ebre*, hujus oræ nobili flumine; sive ab Iberis Asiæ populis, inter Colchidem et Albaniam sitis, unde commigrasse dicuntur.

409 *Onagros*] Sylvestres asinos.

Sæpe volutabris pulsos sylvestribus apros
Latratu turbabis agens, montesque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.

Disce et odoratam stabulis accendere cedrum,
Galbanoque agitare graves nidore chelydros. 415
Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit;
Aut tecto assuetus coluber succedere et umbræ,
Pestis acerba boum, pecorique aspergere virus,
Fovit humum. Cape saxa manu, cape robora, pastor, 420

exturbabis latratu apros ejectos e cubilibus sylvestribus, et per montes altos impelles clamoribus magnam cervum in retia. Disce etiam urere in stabulis cedrum odoratam, et fugare galbano odore perniciosos chelydros. Sæpe, vel vipera tactu noxia latuit sub præsepibus male purgatis, et territa fugit lucem; vel coluber, pestis infecta boum, solitus subire tecta atque umbracula, et inflgere venenum pecori, incubuit terræ: cape manu lapides, cape fustes, o pastor: et deturba tollentem

rhas. dammas scribunt alii, hinc damnas Franc.—411. pulsus alter Rottend.—412. turbabis agros montesque per altos Medic., male. vid. Not. conf. Burm. terrebris Romanus.—413. Ingenti clamore Vratial. et Schol. Statii Theb. iv, 323, ut supra v. 43 hoc libro, vocat ingenti clamore Cithæron; et præferebat Burm., sed in utroque modo ornatui tantum inseruit epitheton; neutro vim aliquam suam habet; igitur pareo auctoritati codicum, quibus accedit Nonius Marcellus. Ingentes—cervos Erf.—414. in stabulis alter Menag. incendere Colum. vii, 4, 6. qui recitat vs. 414—418, et 420, 421.—415. græus habebant Servii libri. Sic Regius et Moret. pr. et edd. vett., ut vel ex Pierio patet; quod firmes ex Nicandro, quem h. l. secutum esse nostrum manifestum est, qui v. 51. βαρυσόμος ἐπὶ φλογὶ μοιρηθεῖσα Χαλβόνη. Sed reliqui libri constanter gravis vel graves, et hoc ex propria natura hujus serpentis. v. Not. celidros, colydras, chelindros, cylidros, aberrationes.—416. sub ignotis Romanus, non male. Sic quoque Erf. Sed perpetua hæc variatio. Sic Æn. xi, 327. vid. Burm.—417. delituit Rottend. tert. dilituit Gud.—418. adsueto Gud. et Moret. pr. colubris Rottend. alter.—419. pecorisque Gud. adspargere Mentel. pr.—420. Fodit nonnulli apud Pier., item

NOTE

414 Disce et, &c.] IV. PARS. De rebus pecori infestis: Præcepta continent quatuor. I. Est De fugandis serpentibus, vel odorum suffitu, vel saxis, vel fustibus, v. 414. II. De scabiei causis, nempe imbre, frigore, illoto sudore, spinarum vulneribus: deque ejus remediis, lotione, unctione, et sectione ulceris, v. 44. III. De febris, ejusque remedio, nempe venæ apertione, v. 457. IV. De peste, ejusque effectibus latissima, v. 474.

415 Galbanoque, &c.] Galbanum, succus est, gummi aut thuris modo expressus e ferula, sive narthece: cujus nidore serpentes fugantur, ex Plin. l. xii. 26. Chelydrua, serpentis species, de quo, Ge. ii. 214.

417 Vipera] Serpentis species; sic dicta, quasi vivipara; quia ex Aristotele Hist. Anim. l. i. 6. cum ceteræ serpentes ova parant, una vipera vivum animal parit.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

X

Tollentemque minas et sibila colla tumentem
 Deice; jamque fuga timidum caput abdidit alte,
 Cum medii nexus extremæque agmina caudæ
 Solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbes.
 Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis, 425
 Squamea convolvens sublato pectore terga,
 Atque notis longam maculosus grandibus alvum:
 Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
 Vere madent udo terræ ac pluvialibus Austris,

minas ac tumentem sibilanti collo: jamque fugiens occubuit profunde timidum caput, cum compago media corporis, et motus extremæ caudæ abruptitur, et extrema curvatura trahit lentas spiras. Est etiam malus ille serpens in sylvis Calabria, contorquens dorsum squamosum erecto pectore, et magnis maculis notatus sub longa alba. Qui, quamdiu aliqui fluvii erumpunt e fontibus; et quamdiu terra humida est, propter ver udum, et Austros imbriferos; amat stagna, et degens in

*****

Venetus; sed hoc ad poëticam rationem haud dubie deterius. Eadem diversitas Ge. iv, 43.—421. *timentem* Menag. pr. *tumentem* Goth. pr. cum Ed. Ven. Idem versus Æn. ii, 381.—422. *cumque fuga* Medic. a m. sec. *namque* Zulich. et Goth. pr. *tumidum* idem cum tribus aliis, Bodlei. et vett. edd. Norimb. et Ven. 1475. *abdidit* Rottend. sec. et Goth. pr.—423. *Dum* quart. Moret. *Tum* Goth. sec. *extremæ agmina* et a m. pr. *agmine* Mentel. pr. et Romanus.—424. *trahunt* Medic. a m. pr., quod, Heinsio iudice, non casui debitum videtur, qui ad Æn. vi, 209 plura hujus generis collegit, ubi nomini singulari, cui plurium partium, formarum et individuorum, et cujusvis tandem collectionis notio subest, aut quod poëtico more pro plurali numero positum est, verbum plurale in codd. jungitur, ut sup. Ge. ii, 89 *pendent vindemia*. Æn. iii, 142 Gudlan. *victum seges aggra negabant*. In perpetuis tandem librariorum in hoc genere erroribus nihil temere affirmari, nec parum tutam elegantiam captem. Alioquin malebat Heins. in nostro loco: *tardosque sinus trahit ultimus orbes*; aut etiam *tardosque trahi s.* Scilicet communiore ratione *orbes trahunt sinus*.—425. *Ille malus etiam* C. Parrhas. *Esse jam ille Romanus*.—426. *Lubrica* pro *Squamea* Moret. pr. et Menag. pr. cum uno Arundel., qui et hunc versum exhibebant post v. 437, Regius, in quo iterum margini ascriptus erat post v. 437, item Parrhas. Sed repetitum est illud cum toto versu ex Æn. ii, 473—475. *sublata* Medic. a m. pr.—428. *Et qui dum amnes ullis* Parrhas. *ullis* etiam Menag. pr. Rottend. sec. Moret. fragm. Regius Martin. *amnis* Gud. *ruperunt* ed. Ven.—429. *ac abest* Ed. Junt., etiam Argent. et Rom. *terræ palustribus* Ven. *pluvialis*

NOTÆ

423 *Agmina caudæ*] Agmen de serpente dicitur, quia corporis pars, post partem succedit, atque *agitur*; instar exercitus agminatum procedentis. Sic tribuitur pluvix, Ge. i. 322. 'cælo venit agmen aquarum'; quia gutta post guttam cadit. Sic tribuitur fluvio, Æn. ii. 782. 'leni fluit agmine Tybris': quia fluctus post fluctum volvitur.

425 *Est etiam ille, &c.*] *Chersydrum*, significat, cumque describit e Nicandro: nomen ejus a *χῆρος* terra, et *ὑδωρ* aqua, quia in terra et aquis vivit. Ex Solino c. viii. frequentissima est chersydris Calabria, extrema pars Italia meridie-versus.

429 *Austris*] A meridie flantibus: Ecl. ii. 53.

Stagna colit; ripisque habitans, hic piscibus atram 430
 Improbus ingluviem ranisque loquacibus explet.
 Postquam exusta palus, terræque ardore dehiscunt:
 Exilit in siccum, et flammantia lumina torquens
 Sævit agris, asperque siti atque exterritus æstu.
 Ne mihi tum molles sub divo carpere somnos, 435
 Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:

ripis illic avidus implet fœdam gulam piscibus et ranis clamoris: postquam aquæ exsiccatæ sunt, et terra hiat calore; emergit in siccam terram, et vibrans oculos ignitos, et siti exasperatus, atque impatiens ardoris, furit per agros. Ne mihi tum veniat in mentem indulgere dulci somno sub aère, nec jacere inter herbas in

*****

Goth. pr.—430. Versus abest a Menag. pr. colet Gud. *ripisque*; molestum τὸ *que*, et τὸ *hic*: sive ad *stagna* sive ad *ripis* referas: multo tamen molestius est, si prius adoptes. Vereor ne antiqua lectio, metri metu, mutata sit, cum esset: *stagna colit ripisque habitat*; *hic—hinc p.* Francianus, quod malim. *tum p.* Nonius in *Improbis*.—431. *Improbatus* Ed. Ven. *implet* Gud., uterque Mentel. et multi alii, etiam Pierii.—432. *exusta* repositum ab Heins., ita enim veterrimus quisque, et sic bene dici docebat Burm. h. l. Sed confirmem etiam ex Nicandri loco, unde expressit: ἀλλ' ἔθαν ἔσωρ Ζεῦπος ἀφ' ἡρώων (h. ἔρηπλην). *exhausta* vulgo legebatur, ut et in Mediceo Pierii erat interpolatum, et ut Gud. Ven. Goth. pr. et plures Martini exhibebant. A Mead. altero aberat v. 432.—433. *Extulit* Medic. depravatum ex *exulit*, quod Menag. pr. exhibebat; quanquam Heins. ad Æn. II, 207 illud ex eo usu defendebat, quo se subicitur, h. extulit se. *Exiit* Longob. et Medic. multi Heins. et Burm. Arundel. et Mead. Goth. alt., minus bene. *et aberat* a Regio Martini; in eodem *lumina linqens*.—434. *Serpit* Zulich. *asperque sinus* Medic. a m. pr. *exercitus æstu* in nonnullis legi Cerda notavit. Sic Colotianus habuit, et alius cod. Dorvillio memoratus Obs. Misc. Crit. Vol. I, pag. 3, sicque legebat vir doctus apud Markland. ep. crit. ad Franc. Hare pag. 121, etiam Jo. Schrader. Idem Heins. pro conjectura ascripserat; Marklandus *extorridus*. In eodem Obs. Crit. loco *expergitus* conjectatur. At vide Not.—435. *Nec mihi* Medic. Franc. duo Martini, cum ed. Paris. 1494, Goth. sec.; et sic ap. Quintil. IX, c. 3, ubi in aliis: *Nec noctu molles. sub divo* vulgo editum ante Pulmann., sicque fere codd., etiam Medic. et Rom., idque revocavit Brunck. Pulmann. intulerat *sub divo*; nil refert; sed *divo* est antiquior scriptura, ut etiam ex Lucretio patet. Goth. alter etiam *molli* a m. pr. *clivo* Arundel.—436. *silent jaciisse* Venetus, pro *liceat*, putat Burm., quem vide. *libeat dormire* alter Rottend., ex interpre-

NOTE

431 *Ingluviem*] Sinus est gutturis; sive pellis cava, qua ribus primo ingestus, et adhuc indigestus, continetur.

435 *Sub divo*] 'Sub Jove frigido,' inquit Horat. Od. I. 1. 25. *sub cœlo* et aère: quia Jupiter pro aère su-

mitur: vide Ge. II. 325.

436 *Dorso*] Vel *dorso nemoris*, id est, clivo et colle nemoroso, qui in dorsum assurgit. Vel, ut vult Mancinellus, *dorso jacuisse*, id est, resupinum jacuisse.

Cum positis novus exuviis nitidusque juventa
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens,
Arduus ad Solem et linguis micat ora trisulcis.

Morborum quoque te causas et signa docebo.

440

Turpis oves tentat scabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum persedit, et horrida cano
Bruma gelu; vel cum tonsis illotus adhæsit
Sudor, et hirsuti secuerunt corpora vepres.

clivo nemoris: quando ille renovatus deposita pelle, et juventute resplendens, aut relinquens in laiebris fatus vel ova, repit erectus ad Solem, et vibrat linguam trifidam. Docebo te etiam causas et indicia morborum. Fæda scabies corripit oves, cum frigida pluvia profunde penetravit ad vivum, et hyems horrens alba glacie; vel quando sudor hæsit, nec deterens est ovibus, post tonsuram; et quando spinæ

tatione.—437. *Compositis* Franc. et Parrhas. Idem versus inf. *Æn.* II, 473, ubi similis varietas. Alii post hunc versum repetunt v. 426. vid. sup. ad h. v.—438. *reponit* Serv. ad *Æn.* II, 357. Ceterum, quoties h. l. retracto, otiosi aliquid inesse sentio in his: aut *catulos tectis aut ova relinquens*, et offendunt in tam polito carmine causæ appositæ quasi a scriptore historiæ naturalis qui de incertis pronuntiare non audeat, aut—aut. Satis erat afferre ista: nova peste indutum serpentem cum maxime ira tumentem sævire. Nec plura memorantur in altero loco *Æn.* II, 473—475. *Qualis—nunc positis novus exuviis nitidusque juventa Lubrica convolvit sublato pectore terga Arduus ad Solem, et linguis micat ore trisulcis.* Neque ap. Nicander. 31 sq. quem noster ante oculos habuit, annumerantur hæc, aut *catulos aut ova.* Suspicebar itaque duo a poëta poni tempora, quibus serpens furis maxime exardescit, pelle mutata et e puerperio: ut scriptum esset ab eo: *Cum positis novus exuviis nitidusque juventa Volvitur, aut catulos tectis atque ova relinquens Arduus ad Solem linguis micat ora trisulcis.*—439. et abest a Leid. et Toll. ore Erf. Idem versus *Æn.* II, 475.—440. *causas.* Cum morborum causas poëta non expediat, sed remedia; Jo. Schrader. emendat, *curas.* Nimis severe in poëta.—441. *cum frigidus* Rom.—443. *cum intonsis* Ed. Ven. *inlatus* Medic. et Rom. *adlatus* aliquot ap. Pierium.—444. *hirsutis* Medic., ut modo *tonsis*

NOTE

437 *Cum positis novus exuviis, &c.*] Plinius l. VIII. 27. 'Anguis hyberno situ membrana corpus obducta, fœniculi succo impedimentum illud exuit, rutilusque vernat. Exuit autem a capite primum,' &c.] Juxta alios pellem exuit, per arcta petrarum foramina transeundo.

438 *Catulos aut ova, &c.*] *Catuli*, proprie sunt canum fœtus; translativè, quorumlibet animalium. Videturque dubitare Virgilius, sitne chersydrus, oviparus, an viviparus, quemadmodum

de vipera mox diximus. Probabilius oviparus est: et hic, *catuli*, significant fœtus ex ovis egressos.

439 *Linguis—trisulcis*] Aristoteles de Part. Animal. l. II. 17. serpentum linguam agnoscit longam ac bifidam; poëta trifidam: sive quod in modum cuspidis conformata triplex habeat acumen; sive quod ita vibretur celeriter, ut non tantum trifida, sed triplex etiam appareat: unde Ovid. Met. III. 39. 'Tresque micant lingue.'

Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri 445
 Perfundunt, udisque aries in gurgite villis
 Mersatur, missusque secundo defluit amni;
 Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
 Et spumas miscent argenti, vivaque sulfura,
 Idæasque pices, et pingues unguine ceras, 450
 Scillamque, helleborosque graves, nigrumque bitumen.
 Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
 Quam si quis ferro potuit rescindere summum
 Ulceris os. Alitur vitium, vivitque tegendo:
 Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor 455

aspera læserunt earum corpora. Propterea pastores lavant aquis dulcibus totum gregem, et aries humido vellere demergitur in fluvium, et mersus rapitur aqua profuente: aut unguunt acerba amurca corpus tonsum, et miscent spumam argenti, et sulphur vivum, et picem Idæam, et ceram pinguem unguento, et scillam, et graves helleboros, et nigrum bitumen. Nulla tamen est opportunitas magis comoda in his malis, quam si quis possit secare ferro extremam oram ulceris: nam malum crescit et durat, dum tegitur; quamdiu pastor recusat admoveere vulneribus

~~~~~

ovibus. Sic et Romanus, et hoc præferri debebat. *hirsute* Franc., pro *hirsuta*.—445. Unde in Gotting. Edit. *pluvii* irreperit, nescio. Possit præsidium parari ex Colum. vii, 4, 8 *calentis aqua sub dio solibus in hunc usum durata paulum decoquitur*.—447. *misoque* Gud. *mersuque* Zulich. *anne* Rottend. sec.—448. *amurca* Gud.—449. *vivaque sulfura*, quod vulgo editur, nisi quod in Elsev. *sulfra* scriptum video, quart. Moret. Rottend. tert. et alter Mentel. habebant; et tuentur Servius, Marius Victorinus, multæ edd. vet., et est communis lectio. At Rom. Medic. omnesque alii codd. Pierii (Medic. quidem et Longobard. a m. sec.) cum Erf. et vel ac *sulfura viva*. *sulfura vivaque* duo Voss. Porro *sulpura* Rom. et alii scribunt.—450. *unguine tadas* Papirianus apud Cassiodorum de orthographia, p. 2295. Sed aliter Charisius et Priscianus, hic etiam *pinguis*, ut in scriptis.—452. *est* abest Goth. sec.—453. *potuit*. Jo. Schrader. s. *properat*; sed est aoristus, pro, potest. Ut mox 459 *Profuit*, prodesse solet.—456. *aut* e melioribus omnibus Heins. et

NOTÆ

448, 449, 450, &c. *Amurca*, fax olivarum, vel sedimentum olei. *Spuma argenti*, aliter *lithargyrium*, quas materies in argenti fodinis reperitur: Abramus ex Calphurnii Ecl. v. de vivo argento explicat. *Pix Idæa*, id est optima, qualis est in Ida, sive Cretæ insule, sive Troadis monte, duplex enim est. *Scilla* vel *squilla*, bulbi generis. *Helleborus* vel *helleborum*, sive *ceratrum*, *græve* dicitur, quia olim noxium habitum est ac

terribile. 'Postea tam promiscuum, ut plerique studiorum gratia, ad providenda acrius quæ commentabantur, sæpius sumtitaverint.' Plin. l. xxv. 5. Purgat, juxta eundem, vomitione, et sternutamento. *Bitumen* limus est, cujus natura vicina sulphuri. *Vivaque sulfura*: versus dactylicus, cujus extrema syllaba cum prima versus consequentis eliditur. Sic Ge. ii. 60. 'Inseritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida.'

Abnegat, aut meliora Deos sedet omina poscens.

Quinetiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa

Cum furit, atque artus depascitur arida febris,

Profuit incensos æstus avertere, et inter

Ima ferire pedis salientem sanguine venam:

460

Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,

Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,

Et lac concretum cum sanguine potat equino.

Quam procul aut molli succedere sæpius umbræ

Videris, aut summas carpentem ignavius herbas,

465

Extremamque sequi, aut medio procumbere campo

Pascentem, et seræ solam decedere nocti:

Continuo culpam ferro compesce, priusquam

manum medicam, et otiaur, petens a Diis successum meliorem. Præterea, quando dolor penetrans in ossa intima ovium furit, et febris calida absorbit corpus: prodest expellere calorem inflammatum, et inter extremas ungulas pedis aperire venam ex qua sanguis exilit: quomodo solent aperire Bisaltæ, et sævus Gelonus; cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum, et cum bibit lac coagulatum cum sanguine equorum. Quam ovem procul videris, aut quærere sæpius dulcem umbram, aut mandere negligentius summas herbas, aut ultimam incedere, aut residere in medio campo inter pascendum, et solam abire nocte jam protecta; hujus mor-

vulgo; porro omina, ut castigationes habent. Vulgo omnia, ut et Mediceus ac Romanus.—458. *Cum fuerit, fueritque*, vitiose nonnulli. *aut artus* Menag. alter, ut et Pierius enotarat e cod. *horrida febris* Toll. ex *arrida*, ut Franc. conf. sup. ad v. 197.—459, 460. recitat Colum. vii, 5, 10. *intensos* conj. Heins. quod nolim, et Wakef. ad Lucret. i, 301.—460. *saliente* Regius. *Bisaltæ* priore producta etiam Ovidius, et Clandian xxi, 134. At Gratius 523 corripit *facilis tutela Bisaltæ*.—462. *aut in Medic. deserta ferarum* Franc., repetitum ex Æn. iii, 646, observante Burmanno.—463. *lac conceptum* Helen. Acro ad Horat. Carm. iii, 4. Sed vulgata est in comment. Cruqu. et Porphyrr.—464. ut Reg. Martini. *succumbere* unus Arundel. *mollius umbræ* idem Reg.—465. *et summas Medic. a m. pr. carpentem* idem a m. sec. *segnius herbas* Romanus.—466. *Extremumque* Ven.—467. *et abest ab nno* Mead. *solum* Menag. pr. *sera—nocte* nonnulli apud Pierium. *discedere* fragm. Moret. *recedere* Ven. conf. ad Ecl. viii, 28. *deducere* Erf.—468. *morbum ferro* Zulichem. a m. sec. *ferro culpam* Aldd. et aliæ hinc editæ; etiam edd. vett. et omnes scripti Martini, minus concinne. Meliorem ordinem dedit

NOTÆ

460 *Ima ferire pedis, &c.*] Jubet Columella l. vii. 5. 'De talo, vel inter duas ungulas, sanguinem emitti.'

461 *Bisaltæ quo more, &c.*] Mos ille tribuebatur, non *Bisaltis* duntaxat, Thraciæ, vel Macedoniæ populis, neque duntaxat *Gelonis*, populis Scy-

thiæ, vel Thraciæ; sed generatim Scythiis, Sarmathiis, Getis, et Massagetiis omnibus: ita Plinius, Clandianus, &c. *Lac*] Vel ovium; vel equorum ejus item apud eos usus fuit. *De Rhodope, Getis, et Gelonis, Ge. 12.* 115.

Dira per incautum serpent contagia vulgus.
 Non tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo, 470
 Quam multæ pecudum pestes. Nec singula morbi
 Corpora corripuiunt; sed tota æstiva repente,
 Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.
 Tum sciat, aërias Alpes et Norica si quis
 Castella in tumultis, et Iapydis arva Timavi, 475
 Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
 Pastorum, et longe saltus lateque vacantes.
 Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
 Tempestas, totoque autumnus incanduit æstu,
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum; 480

bum cœrce statim ferro, antequam sæva contagio gliscat in turbam, quæ sibi non caret. Turbo tempestatem ferens non ingruit tam densus, quam frequentes sunt pecudum morbi: neque morbi invadunt singula corpora, sed tota æstiva statim, et fœtus, et gregem, et totam gentem ab ipsa origine. Tum hoc persuasum habebit, quisquis nunc etiam videbit, post tantum tempus, Alpes excelsas, et Norica castella in collibus, et agros Timavi fluvii Iapydiæ, et regna pastorum deserta, et sylvas longe lateque vacuas. Hic olim dira pestilentia orta est corruptione aeris, et inflammata est toto ardore autumnus, et interfecit omne genus pecudum, et omne

Egnat, hinc Commelin.—470. *ruit æquora* Gud., quod confirmat Heins. ad *Æn.* viii, 63 et *Æn.* i, 84 et placet admodum; recepit quoque Wakef. *aër* Vratisl. *rubis* Franc., pro *subit* conj. Burmann.—471. *pecudum* Gud. *pecorum* Ven. *Ac singula* Goth. pr.—473. *totaque ab origine* Zulichem.—474. *Tunc* Medic. *aut Norica* Parrhas. *et congrua* Ven. *Gnorica* Zulich *ac Norica* Goth. sec.—475. *Iapydis* scribendum. vid. Drakenb. ad Liv. xliii, 5. Græcis sunt *Ἰαπυδοί*. Ut apud Strab. et Steph. Byz. *Iapygis* Roman. et Medic. Pierii, Gudianus. Male defendebat Pierius. *arma* vitiose vulgg. nonnullæ.—476. *tantam* Goth. sec.—477. *lateque* Goth. pr. *saltus longe lateque* Erf. *vagantis* Gud. *vagantes* tert. Mentel.—478. *Hinc* Ven. et unus

NOTÆ

472 *Tota æstiva*] *Æstiva* et *hyberna*, loca sunt ubi milites per æstatem et hyemem degunt: idque a militibus transtulit ad greges, quæ æstivis noctibus non continentur in stabulis; sed in pascuis sub dio.

474 *Tum sciat, aërias Alpes, &c.*] v. PARF et ultima, sive Epilogus. *Descriptio sævissimæ pestis*; quæ tractum omnem Alpinum vastaverat; regionem olim pascuis et pecore feracissimam: ac licet multo ante Virgilio

tempora sæviisset, illius adhuc vestigia tum restabant. *Alpes*, montes, qui Italiam a Gallia et Germania disternant, Ecl. x. 47. *Norici*, natio Germanica, in limite Alpium et ultra Alpes; nunc Bavaria, fortasse et Austria. *Timavus*, fluvius Carnorum in ea Venetorum ditione quæ Forojuliensis dicitur, *le Frioul*. Hic olim *Iapydes*, gens Illyrica, Straboni *Iapydes*. Ecl. viii. 6.

Corruitque lacus; infecit pabula tabo.
 Nec via mortis erat simplex; sed ubi ignea venis
 Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus:
 Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
 Ossa minutatim morbo collapsa trahebat. 485
 Sæpe in honore Deum medio stans hostia ad aram,
 Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
 Inter cunctantes cecidit moribunda ministros.
 Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
 Inde neque impositis ardent altaria fibris; 490
 Nec responsa potest consultus reddere vates;

genus ferarum, et vitiauit aquas, et fœdavit pabula veneno. Nec modus mortis erat vulgaris: sed postquam sitis fervida penetrans in omnes venas contraxerat misera membra; tum humor tabidus exudabat, et convertebat in se paulatim medullam omnium ossium putrefactam morbo. Sæpe in medio sacrificio Deorum victima stans ante aram, dum infula lanea alligatur nivcis taniis, cecidit moribunda inter ministros stupefactos. Aut si sacerdos prius occiderat aliquam cultro: ex ea neque viscera imposita aris concipiunt ignem; neque aruspex interrogatus

Arundel. cæli morbo Zulich.—481. Corripuitque quinque ap. Heins. et Burm. duo Martin. Goth. pr. edd. ant. Corripuitque Gudianus, aberrationes solennes. Confirmat alterum Pierius e Rom. et optimus quisque liber. que abest ab nonnullis. pabula morbo Ven.—482. Sic Nec modus inærere atque oculis imponere simplex sup. II, 73 h. modi varii. ventis Medic. a m. pr.—483. acta sitis Parrhas. apta Goth. pr. adduxerat aliquot ap. Burm. cum edd. Aldd. Junt. (sed emendatius dedit Naugerius Aldin. tert.) Goth. sec., etiam Philargyr., qui explicat, contraxerat.—484. abundabant Gud. fluidus Medic. cum tribus Burmanni, Rom. et Goth. pr., Servius. vid. Gifan. Ind. Lucret.—486. media Ven. ad aras ed. Dan. et alim antiquiores: saltem Egnat.—487. Lanea edd. quibus Pierius utebatur. Laureæ alim edd. vett.—488. magistros Romanus. Sed ministri sunt popæ, ut jam alli docuere.—489. At si alter Rottend. Zulich. mactaverit Leld. alt. et Regius Martini.—491. potes

NOTÆ

481 Tabo] Tabum, diminuta vox a tabes: quæ liquefactio est, rei allicujus soliditatem solvens: vulgo sumitur tabum, pro corrupto sanguine, nec multum differt a sanio: hic tamen pro corruptione samitur. Oritur a Dorica voce τῶν pro τῶν ἴσως facio.

482 Simplex] Non factis, ex usu et ordine naturalibus; sed violenta ac difficilis. Citatque Servius illud e Sallustio: 'Ne simplici quidem morte

moriebantur.'

487 Lanea dum, &c.] Infula, ut ex Paschallo, allæque constat, fuit latior stacies, lanea et alba: caput non quidem totum operiens, sed tempora instar diadematis cingens: inde vitta seu tænia pendeat. Hac victimæ, sacerdotes, vates coronabantur. Lanea quidem, quia laneæ magnus in sacris usus fuit: vide Ecl. VIII. 64. Æn. IV. 450.

Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri,
 Summaque jejuna sanie infuscatur arena.
 Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
 Et dulces animas plena ad præsepia reddunt. 495
 Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit ægros
 Tussis anhela sues ac faucibus angit obesis.
 Labitur infelix, studiorum atque immemor herbæ,
 Victor equus, fontesque avertitur, et pede terram
 Crebra ferit; demissæ aures; incertus ibidem 500
 Sudor; et ille quidem moriturus frigidus; aret
 Pellis, et ad tactum tractanti dura resistit.
 Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
 Sin in processu cœpit crudescere morbus:
 Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto 505

potest reddere responsa: et cultri suffixi vix colorantur sanguine, et superficies arena nigrescit exigua sanie. Præterea vituli moriuntur in fertilibus pascuis, et exhalant dulces animas in stabulis plenis: Præterea rabies oritur blandis canibus: et tussis anhela concutit porcos agros, eosque strangulat, tumente gutture. Equus assuetus victoriæ cadit, miser post tot nobilia exercitia, cibique negligens: et abhorret a potu, et crebro percutit terram unguis: aures dejectæ sunt: sudor dubius est ibidem, et ille quidem frigidus in iis qui mox morituri sunt: pellis rigescit, et dura ad tactum resistit tangenti. Primis diebus ante mortem dant hæc indicia. Si vero progressu temporis morbus incipit augeri: tum vero oculi

Goth. pr. *consulto* Gud. a m. pr.—492. *Aut* quinque Burmann. Goth. quatuor Martini et vett. edd. *At alii.*—493. *scabie* Vratisl. *fuscat* Menag. pr. Mentel. tert.—494. *visitis læti* Goth. sec.—496. *blandis canibus* Parrhas.—497. *et faucibus* Goth. pr.—498. *herbis* Zulich. De interpunctione v. Notam. Pernitur tamen in retinenda interpunctione *Labitur infelix studiorum* Wakef.—499 *advertitur* Lutat. ad Stat. Theb. v, 137. *fortisque* Erf. a m. sec.—500. *Crebro* duo Burm. Longob. Goth. sec. *dimissæ* Mentel. pr.—501. *moriturus* Medic. a m. pr. *moriturus* vitiose tres Martini, Goth. pr. *arret* Franc. *arret* Moret. sec. *ares* Rom.—502. *tractandi* Mentel. pr. alt. Rottend. et Medic. a m. pr. *et attractum* Schol. Statii Theb. v. *attractum* Leid. a m. pr., ex *at tractum*, ut in Romano. *ad tractum* Longob. Wakef. ad Lucret. vi, 1193 emend. *attractu*.—503. *Huic* Toll. *dat* unus Armadel., notanda lectio; ita ad morbum oratio refertur. Succedit tamen alius pluralis *tendant*.—504. *Sic* in Erf.—506. *abstractus* Regius Martini.—506. Wakef.

NOTE

497 *Faucibus angit obesis*] Bene *angit*; quia angina morbus est fauces occupans: *syninamies*. *Obesis*: vel natura, vel morbo.

498 *Labitur, &c.*] Alii *infelix studiorum*; et pari forma dixit Virgilius Ge. iv. 491. *Vietus animi*. Æn. v.

73. *Ævi maturus*. Æn. ii. 73. *læta laborum, Dido*. Æn. ii. 416. *Fortunatus laborum, &c.*

500 *Incertus sudor*] Vel cujus causa incerta est, cum nulla præcesserit fatigatio; vel potius varius, instabilis, qui modo oritur, modo desinit.

Spiritus, interdum gemitu gravis; imaque longo
 Ilia singultu tendunt; it naribus ater
 Sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua:
 Profuit inserto latices infundere cornu
 Lenæos; ea visa salus morientibus una. 510
 Mox erat hoc ipsum exitio, furiisque relecti
 Ardebant, ipsique suos, jam morte sub ægra,
 (Di meliora piis, erroremque hostibus illum!)
 Discissos nudis laniabant dentibus artus.
 Ecce autem duro fumans sub vomere taurus 515
 Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem,
 Extremosque ciet gemitus. It tristis arator,
 Mœrentem abjungens fraterna morte juvencum;
 Atque opere in medio defixa reliquit aratra.
 Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt 520

inflammanur; et anhelitus educitur ab intimo pectore, interdum impeditus gemitu: et tendunt ima ilia longo suspirio, sanguis niger fluit e naribus, et lingua sicca hæret gutturi obstructo. Utile fuit primo immittere in os liquorem Bacchicum insinualo cornu: hoc solum vinum remedium morientibus. Deinde hoc ipsum periculosum erat: et vino corroborati inflamabantur furor: et jam, non longe ab ægra morte, lacerabant dentibus carne nudatis sua membra discerpta. Dii reseruate meliora piis, et illam rabiem hastibus! Ecce autem taurus anhelans cadit sub ferreo vomere, et ejicit ex ore sanguinem mistum spuma, trahitque ultimum spiritum. Arator tristis incedit, solrens taurum dolentem fratris morte, et relinquit aratrum fixum in medio labore. Non umbræ profundarum sylvarum, non jucundæ

~~~~~

interpungit spiritus interdum, gemitu gravis. Gravius est, quod idem in parentesi includit vs. 505—508. *gemitus* Leid., ad vulgariorem rationem. *altaque longo* Medic. a m. pr. *unaque* Parrhas. *imaque longi* Ilia singultus tendunt Reiskius conjiciebat.—507. in naribus Reg. superscr. *ater et naribus* Rom. autem pro *ater* unus Mead.—508. *oppressas* apud Macrob. Sat. vi, 2, male. *obesus* Goth. sec. *aspera* vel *arida* quart. Moret.—511. *exitium* Toll., sed vid. Burm. *refecto* Ven. *referti* duo Moret.—512. in morte Roman.—513. *Di meliora prius* Parrhas., *mox que abest* Leid. *ardoremque* hostibus Romanus. Sed vid. h. l. Burm. *horrorem* cod. Fabricii Chemnic. et Goth. sec.—514. *Discisos* Toll. *Diffissos* unus Mead. *udis—dentibus* Medicens a m. pr., ut sup. v. 388 *udum palatum* et alia. vid. Heins., qui et conj. *crudis dentibus* vel *acidis*; præstaret saltem *duris*. At *nudi* sunt, nudati a labiis ore reducto, more ringentium, canum inprimis ac furiosorum. Recte Philargyr. “ut sæditatem exprimeret, adjecit nudis.” Lucret. v, 1063 *Inritata canum—Mollia ricta fremunt duros nudantia dentes*. Porro ossibus artus Parrhas.—516. *spumis mixtum* Mentel. tert.—517. *Et tristis* Ven.—519. *reliquit* Donat. in Andr. Terentii III, 5, 1, Moret. sec. Zullichem.; et Plerius ex codd. ita notarat. Sic et unus Mead. et vett. edd. et exquisitius hoc magisque ex usu

NOTÆ

510 *Lenæos*] Bacchicos. Sic dictus Bacehus a *λνὸς* torcular, Ge. II. A.

Prata movere animum, non, qui per saxa volutus
 Purior electro campum petit amnis : at ima
 Solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes,
 Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
 Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras 525
 Invertisse graves? atqui non Massica Bacchi
 Munera, non illis epulæ nocuere repostæ:
 Frondibus et victu pascuntur simplicis herbæ.
 Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
 Flumina, nec somnos abrumpit cura salubres. 530
 Tempore non alio dicunt regionibus illis

possunt herbæ recreare animos taurorum, non amnis clarior electro, qui fluens inter saxa percurrit campum: at ima latera flaccescunt, et stupor tenet oculos eorum immobiles, et cervix vergit ad terram deprimente pondere. Quid prosunt illis labor, aut opera collata homini? quid prodest arasse vomere terras difficiles? Tamen, non donu Bacchi e Massico monte, non epulæ concervatæ nocuerunt illis. Aluntur frondibus et pabulo herbæ communis: potus sunt rivi puri, et amnes agitati cursu: nec curæ excutiunt somnum salutarem. Aiunt, nullo alio tempore desideratas fuisse

*****

poëtæ quam vulg. relinquit.—520, 521. *Non umbra* ed. Burm. et nostra prior, e vitio. *non gramina possunt Grata movere* edd. nonnullæ ante Pierium. *Parta* Zulichem.—522. et Reg. Martini.—524. *ruit Erf. deflexo* Menag. alt. *vertice* Regius Martini, e glossa.—525. *juvent* Nonius Marcellus in *gravis. quo vomere* Zulichem., non male, ut quo pro ad quid vel quid ponatur, ut millies; sed quia ambiguum facit sensum, retineo *quid*. Burmann. *terras ne sequatur post terram* Wakef. emendat *glebas* ex Lucret. I, 212.—528. et *victum* Longob. Pierii, ut sup. v. 314. IV, 181 et alia loca apud Heins., sed antecessit *Frondibus*.—529. *atque* ubique legitur; nescio unde in Elzev. irrepserat aut: quod iterum expulit Heins. Gudianus etiam, *exercita cursum*, ut sit græciamus. *atque excita cursu* Schol. Horat. Od. II, 2.—530. *abrumpit* tres apud Burm.—

NOTE

522 *Electro*] Electrum purissime fulget: sive pro *succino* sumatur, *ambre*: de quo Ecl. VIII. 54. sive pro metallo, de quo Æn. VIII. 402.

526 *Massica Bacchi*] Vina e Massico, monte Campaniæ. De *Baccho*, Ecl. v. 30. 69.

531 *Tempore non alio, &c.*] Volunt plerique omnes post Servium, allusum hic esse ad historiam, quæ ab Herodoto, Plutarcho, Valerio refertur. Sic autem a Cicerone Tuscul. I. 113. 'Argiæ sacerdotis Cleobis et Briton filii prædicantur. Nota fabula est. Cum enim illam ad solenne et statum

(*Junonis*) sacrificium curru vehi jus esset, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii veste posita ad jugum accesserunt. Ita sacerdos advecta in fanum, cum currus ductus esset a filiis, precata a Dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset a Deo: post, epulatos cum matre adolescentes somno se dedisse; mane inventos esse mortuos.' Sed id quoquo modo Servius detorqueat, extra rem omnino est. Illud unum inde cognoscimus, Junonis sacerdotes, curru invectas, ad templa processisse. Ego suspicor

Quæsitæ ad sacra boves Junonis, et uris
 Imparibus ductos alta ad domaria currus.
 Ergo ægre rastris terram rimantur, et ipsis
 Unguibus infodiunt fruges, montesque per altos 535
 Contenta cervice trahunt stridentia plaustra.
 Non lupo insidias explorat ovilia circum,
 Nec gregibus nocturnus obambulat; acrior illum
 Cura domat. Timidi damæ cervique fugaces
 Nunc interque canes et circum tecta vagantur. 540
 Jam maris immensi prolem, et genus omne natantum,
 Littore in extremo, cœu naufraga corpora, fluctus
 Proluit; insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
 Interit et curvis frustra defensa latebris

boves in illis plagis, ad sacra Junonis: et currus tractos fuisse ad alta templa ab uris inæqualibus. Itaque agricolæ difficile prociidunt terram rastris, et ipsis unguibus defodiunt semina, et obtixo collo trahunt per altos montes plaustra stridentia. Lupo non meditantur insidias circa ovile, nec errat noctu circa greges: asperior cura subigit illum: timidi damæ et fugaces cervi jam vagantur, et inter canes, et circa domos. Jam in ultimo littore fluctus lavat progeniem vasti maris, et omne genus piscium, celuti corpora naufraga: et vituli marini præter solitum fugiunt in

~~~~~

531. *ducunt* alter Rottend.—534. *terram rastris* alt. Moret. *rastris* Jo. Schrader. et h. l. vid. ad II, 94. *rimantur* Ven.—535. *effodiunt* Goth. sec.—536. *Contempta* duo, ut fere semper variatur in h. v. *Extenta* Legnich. ms.—537. *insidians* Romanus et Gudian., per se non male. At vid. Not.—538. *Non* Toll. et Franc. Goth. pr.—539. *Timide* alt. Rottend., at vid. Servium. *damæ* multi. *morbique fugaces* Comment. Cruqu. ad Horat. Ep. II, 1, 136.—543. *ad flumina* Longob. et Regius Martin.—544. *an fureis*, inquit Burm.,

NOTE

adhibitos currus ad ipsa sacra, sive simulacra Junonis, sive alia quælibet sacrificii instrumenta convectanda: quemadmodum Cereris simulacrum planastris quoque volebatur. Juvat conjecturam tarditas boum: at Junonis sacra lente admodum et graviter solita circumferri, notum est ex Horatio Sat. I. 3. 10. 'Persæpe velut qui Junonis sacra ferret.' Ex Athenæo, apud quem adagii loco est, 'Ἡραίων βαβίλει' 'Junonio grossæ incedere.' De Junone, Æn. I. 19.

532 *Uris Imparibus*] Cum boves mansueti decessent, feri jungebantur, ique inæquales, quod in re curuli

deforme est. De uris, sive bobus sylvestribus, Ge. II. 374.

533 *Donaria*] Aliquando *donæ* significant: hic *templa*, sive loca in quibus dona servantur. Apuleius I. IX. 'Ibi donarium Deæ perquam opulentum.'

534 *Rastris*] De illis, Ge. I. 160.

536 *Plaustra*] De iis, Ge. I. 163.

543 *Fugiunt in flumina phocæ*] Marinis pestilentia metu, ad flumina præter consuetudinem fugiant. Plin. I. IX. 7. 'Vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra: item testudines.' Quare vitæ sunt ancipitiæ, et in utroque elemento vivunt.

Vipera, et attoniti squamis astantibus hydri. 545
 Ipsis est aër ayibus non æquus, et illæ
 Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
 Præterea jam nec mutari pabula refert,
 Quæsitaæque nocent artes; cessere magistri,
 Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus. 550
 Sævit, et, in lucem Stygiis emissa tenebris,

fluvis. Moritur quoque vipera, frustra secta ovis latibulis, et hydri conterriti squamis arrectis. Aër est perniciosus ipsis ayibus, et illæ cadentes amittunt vitam inter altas nubes. Præterea nec jam prodest mutare pabula: et medicina adhibita nociva sunt. Recessere medicinarum principes, Chiron filius Phillyra, et Melampus filius Amythaonis. Et pallida Tisiphone furit, emissa in lucem e nocte inferna;

sed est pro cavis. vid. Ge. II, 216 et ibi Notam.—545. *exstantibus* malit Jo. Schrader.—548. *jam nec e libris reposuit* Heins. Ita tamen jam legebatur in Commelin. Pulmann. Elzev.; vulgo alii, *nec jam*, cum Romano, ut, et Beda de metris. At Macrob. Sat. VI, 2 *Præterea nec mutari jam pabula*. 549. *cesare* Medic. a m. pr. *Amythaonius, Amythaoniusque Menalpus, Maloampus, Melampus*, aberrationes. vid. Apollod. I, 9, 11.—551. a *Stygiis* tert. Rottend.

NOTE

545 *Vipera*] Plinius l. x. 62. 'Terrestrium sola, intra se parit ova unius coloris, et mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit, viginti fere numero. Itaque ceteræ, tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente.' Ita fere Aristoteles, Nicander, Plutarchus, &c. proptereaque Romæ parricidæ submergebantur insuti culeo cum vipera, cane, gallo et simia. Ælianus tamen, et alii, superasse partui suo viperam tradunt: idque verius esse nunc fere constat.

Hydri] Plinius l. xxviii. 4. 'In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod in aqua vivit: hydri vocantur, nullis serpentium inferiores veneno.' Ab *ἵδωρ* aqua.

550 *Phillyrides Chiron, &c.*] Id est, præstantissimi medici, quales olim fuisse *Chiron* et *Melampus*. *Chiron* fuit Centaurus, Saturni et Phillyra

filius, ut diximus supra, v. 92. Qui cum crevisset, abiit in sylvas, ibique herbarum viribus cognitis sapientissimus evasit medicus: a Peleo, Nerei genero, et Thetide, Pelei uxore, ad instituendum Achillem electus. Denique cum esset graviter vulneratus fortuito casu Herculeæ sagittæ, Lernæo sanguine infectæ; doloris impatientia oravit Superos, ut sibi, quam immortalis, mori liceret: quo concesso, ab iis in cælum translatus est, et in Zodiaco locatus, ubi nunc *sagittarius* vocatur. *Melampus*, Amythaonis et Dorippes filius: dicitur angurio clariuisse, et animalium omnium atque avium percepisse voces. Filias Præti furiis agitata ad sanam mentem restituit, Ecl. vi. 48. Ob medicinarum scientiam, templo, festis, et sacrificiis honoratus. Pausan. l. i.

551 *Stygiis*] *Styx*, fons Arcadiæ est, fluvius habitus inferoram, et a Superis tanta veneratione cultus, ut

Pallida Tisiphone Morbos agit ante Metumque,
 Inque dies avidum surgens caput altius effert.
 Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes
 Arentesque sonant ripæ collesque supini. 555
 Jamque pateruatim dat stragem, atque aggerat ipsis
 In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo :
 Donec humo tegere, ac foveis abscondere discunt.
 Nam neque erat coriis usus ; nec viscera quisquam
 Aut undis abolere potest, aut vincere flamma ; 560
 Nec tondere quidem morbo illuvicque peresa
 Vellera, nec telas possunt attingere putres.
 Verum etiam, invisos si quis tentarat amictus,
 Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor

præ se ducit Morbos et Metum, et assurgens in dies, extollit altius caput insatiabile. Fluvii, et siccæ ripæ, et colles curri fremunt balatu ovium et frequentibus mugitibus. Jamque Tisiphone edit strages turmatim, et accumulat in ipsis stabulis cadavera diffuentia sæda tabe: donec in mentem tenit populis sepelire ea terra, et occultare in foveis. Nam neque ulla erat utilitas in coriis: nec quisquam potest abluere undis, aut purgare igne viscera: ac ne tondere quidem rillos corrosos lue et sanie: nec possunt tangere telas putridas. Sed etiam si quis attractaretur vestes ejusmodi odiosas, ardentes pustulæ, et sædus sudor adhærebat membris grateolen-

semissa Gud., adharrente s ex antec. voc.—552. agitare Metumque Ed. Ven. agitantque Metumque Erf.—553. Inque diem Ven. affert Rottend. alt.—554. mugitibus ær Chronic. Menconis apud Burmann. auras Vratisl.—555. Horrentesque Romanus, nec minus bene. Nam pestilenti anno omnia apud poetas horrent, squalent, scil. tabe, illuvie. Sed est ea solennis varietas, et arere non minus idoneum, cum æstus morbi causa sit: sup. 478. conf. Æn. III, 142. collesque superni pr. Moret. Eadem varietas Ge. II, 276.—556. stragem dat Goth. pr. aggregat Reg. Martini.—557. delapsa duo Burm. cadavera morbo alter Rottend. Eadem variatio Ge. IV, 252.—558. ac abest Goth. pr. dicunt idem. discant Moret. pr. pars libb. Martini et vulgg. edd. apud Pierium, quod ei majorem dignitatem habere videbatur.—560. flammis Goth. pr.—561. Ne tondere quidem Medic. Gud. Mentel. pr. Leid. ingluvieque Erf.—562. ne Ed. Junt. telas adjungere putres fragm. Moret., non indocte. Ita telæ dictæ sunt proprie: quod etiam video placuisse Vossio; casus tamen an judicium lectionem produxerit, non dixerò; auctoritas utque codd. deest.—563. Quin etiam Romanus, non male. etiam miseros Venet. temptaret Medic. a m. pr.

NOTE

per illum jurarent; et, si juramentum violarent, divinitate usuque nectaris per centum annos privarentur. Hic autem honos ei concessus, quia ejus filix Victoria, Vis, Robur, Zelus,

Diis opem adversus Titanas tulerant, ut est apud Hesiodum in Theog. Nomen a στυγέω odi.

552 Tisiphone] Una e Furiis, de quibus Ge. I. 278.

Membra sequebatur; nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

565

tibus: et sacer ignis absumebat deinde membra attactu fœdata, ejus qui vel brevi temporis spatio tardabat eas dimittere.

—565. *sequebantur* Ven. et Rottend. sec. Similiter Ge. iv, 8 variatur. *longe* Zulich.—566. *contractos* vulgares nonnullæ edd., etiam codd. *contactos sacer artus* Rom. *cum tactos* Goth. pr.

NOTÆ

566 *Sacer ignis*] Male Servius interpretatur de *sacro morbo*, qui *epilepsia* est. Reliqui de eo qui dicitur vulgo, *ignis sancti Antonii*; Græcis ἑρπης; Plinio, *zoster et circinus*; et a

Lucretio ita describitur l. vi. ‘Existit sacer ignis et urit corpore serpens, Quamcumque arripuit partem, repitque per artus.’

G E O R G I C O N

A D

C. CILNIUM MÆCENATEM

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Post brevem de apibus et mellatione propositionem, dedicationemque operis; opus ipsum octo partibus exequitur. I. Est de commoda apum habitatione. II. De earum pabulatione, examinibus, pugnīs. III. De duabus earum speciebus. IV. De earum quasi civili prudentia et republica. V. De mellationis temporibus. VI. De morbis apum, morborumque signis ac remediis. VII. De apum reparatione, cum perierunt. VIII. De reparationis hujus inventione, et auctore, Aristæo, cujus fabulam epilogi loco fuse narrat: eidemque attexit fabulam Eurydices et Orphei.

PROTINUS aërii mellis coelestia dona
Exequar. Hanc etiam, Mæcenas, aspice partem.

Continuo describam coelestia munera aërii mellis. O Mæcenas! fave huic etiam

1. *Protenus* unus Gud. scribebat: ceteri *protinus* e vulgari pronuntiatione.

NOTE

1 *Aërii mellis coelestia dona*] Ex aëre apibus, et mel conficitur. Quare ros defluit, adhæretque floribus et aëris et cœli donum est. De *Mæcenate* in arg. Ge. 1.

Admiranda tibi levium spectacula rerum,
 Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis
 Mores, et studia, et populos, et praelia dicam. 5
 In tenui labor: at tenuis non gloria; si quem
 Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.
 Principio sedes apibus statioque petenda,
 Quo neque sit ventis aditus, (nam pabula venti
 Ferre domum prohibent,) neque oves hædique petulci 10

parti Georgicorum. *Dicam spectacula parvarum rerum admiranda tibi, et reges apum generosos, et mores, atque artes totius generis per ordinem, et species, et pugnas. Labor ille est in parvâ re, sed gloria non est parva; si Dii adversi permittunt aliquem id exequi, et si Apollo invocatus exaudiat. Primo querenda est apibus sedes et habitatio, in loco ad quem venti non possint pervenire; (nam venti impediunt quominus apes ferant pabula in alveare;) et in quo oves, et hædi petu-*

cf. ad Ecl. i, 12. *ærei* tert. Rottend.—2. *Persequar* Vratisl.—3. *miracula rerum* alter Moret., forte ex v. 441.—4. *totiusque ex ordine* plurimi habent, scripti et editi, etiam Medic. Tam parum peritos rei metricæ quis credat grammaticos et librarios? At recte particula metro inimica exulat ex Rom. et aliis melioribus. Mederi voluit vitio quart. Moret. *totasque ex ordine*, Venetus: *totique ex ordine*.—5. *et abest ante studia* in Mentel., at ante *populos* in Rom. fragm. Moret., etiam in edd., ut Cerdæ. vid. Burm. Ad *populos* offendeat Jo. Schrader. in schedis, et conj. *motus*: quod sane locum habere posset; sed *populos* dixit poëta, quia sub diversis regibus habentur apes.—6. *ac Regius Martini* et edit. Paulli Steph.; forte *si qua vel si quem* scil. laborem, Burm. *si quam* ed. vet. ap. Wakef. At vide Notam.—7. *lata Regius Martini. sinant* Serv. ad Æn. II, 693.—8. *sedes statioque petenda* Moret. pr. et Mentel., at extrita litera ultima, e. et receptum hoc erat ab Heinsio. *petenda est* Ven. et Leid. Sed in tali variatione nil facile decernas. vid. Burm. *legenda* conj. Jo. Schrader. At *petere* est parare.—9. *fit* edd. nonnul-

NOTE

7 Numina læva] *Læva*, modo in bonam, modo in malam partem sumuntur; ut diximus Ecl. i. 16. Hic in malam, ita enim explicat hunc versum Gellius l. 5. 12. dicitque 'vim esse quorundam Deorum in lædendo magis, quam in juvando potentem... nam Deos quosdam, ne obsessent, placabant.' In his ponit Deum *Acerrum*, et *Robigum*, et *Vejocem*, cujus esset Romæ templum in eoque simulacrum, sagittas tenens quasi paratas ad nocendum: indeque nomen ejus deducit, quod sicut *Jovem* dixerant, Deam qui juvaret; ita *Vejocem*, qui non juvaret: particula enim *ve*, aliquando augendæ, aliquando minuen-

Delph. et Var. Clas.

dæ rei, valet. *Vejocem* autem, et *Plutonem*, et *Ditem*, unum eundemque esse perhibet Martianus Capella. Et vero Virgilius Æn. iv. 636. *Plutonem* vocat *Jovem Stygium*: at *Plutonem* et *Furias* et cetera Inferorum numina, *læva*, et adversa hominibus fuisse habita, nemo nescit, testaturque Arnobius l. III. De *Apolline* vatum Deo, Ecl. III. 104.

8 Principio, &c.] I. PARS. De apum habitatione: præcepta continet duo. I. De commodo alvearibus loco; deque iis, quæ adesse circum, aut procul abesse debent, v. 8. II. De forma alvearium, v. 33.

Virg.

Y

Floribus insultent, aut errans bucula campo
 Decutiat rorem, et surgentes atterat herbas.
 Absint et picti squalentia terga lacerti
 Pinguibus a stabulis, meropesque, aliæque volucres;
 Et manibus Procne pectus signata cruentis. 15
 Omnia nam late vastant, ipsasque volantes
 Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.
 At liquidi fontes et stagna virentia musco
 Adsint, et tenuis, fugiens per gramina, rivus,
 Palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret: 20

lantes non saltent super floribus, et iuvenca vaga per agros non excutiat rorem ex herbis, nec premat herbas nascentes. Absint quoque a pingui alveari lacerti maculosi splendenti tergo, et meropes, et ceteræ aves, et inprimis Procne, quæ notavit sibi pectus manibus sanguinolentis. Nam circum populantur omnia, et rostro ferunt ipsas aves, ut sint gratum pabulum pullis crudelibus. Sed adsint fontes puri, et stagna cooperta viridi lanugine, parvus rivus currens inter herbas, palmaque, vel magnus oleaster tegat vestibulum. Ut, quando novi reges ducent prima examina

hæ, male.—10. nec Goth. pr.—11. insultant Moret. sec. aut hærens Franc. bucula, bacula al.—13. pallentia terga Parrhas.—14. ab stabulis Medic. quæ post meropes abest a quatuor apud Burm. et ed. Ven. Medic. Pierii et uno Mead. aliæ videri potest nimis tenue esse vocabulum pro reliquorum dignitate. Sensit quoque Jo. Schrader., qui conj. meropesque malæque volucres vel meropes avidæque v. vel blattæque v. vel vespæque v.—15. Progne scribunt deteriores, ut cygnus pro cycnus. Est Ptolem. vid. Heins. ad Ovid. Met. vi, 428. Et maculis Procne Markland. ad Stat. Sylv. v, 3, 84 conj.; eleganter utique, si poetæ ita placuisse constaret. Maculas enim ipse poetâ declarat suis verbis; eas etiam Ovid. vi, Met. 670 appellat notas. Si tamen maculas sibi ipsa manu aspersit, quidni manibus cruentis, h. cruore, pectus signasse bene dicatur? habens pectus signatum manibus suis.—16. ipsasque volucres ap. Nonium in aidos.—18. Et Menag. alter.—19. at tenuis melius repeti bene vidit Meierotto in Dubiis p. 22. rivus Medic. a m. pr.—20. inumbret Heins. reposuit e Mediceo, Romano, aliisque Pierii, Gud. a m. pr. et Rottend. tert. Vulgo omnes, obumbret, quod et Columella agnoscit ix, 5, 4 et ipsum bene se habet. Eadem varietas Æn. xi, 66. adumbret Mentel. pr. et Bodlei.—21.

NOTE

13 *Squalentia terga lacerti*] Lacer-
 tus, *laisard*. *Squalor*, *squalibus*, *squa-*
leo, *squalens*, derivantur a *squamis*:
 significantque, quicquid ita inculca-
 tum obsitumque est, ut squamarum
 in serpentium pisciumque coriis den-
 sitatem et asperitatem referat. Ita
 definit Gellius l. ii. 6. Sic Æn. x.
 314. 'Per tunicam squalentem auro.'
 quia aurum dense intextum erat. Sic

maculæ in lacerto. Sic in corporibus
 congeries sordium.

14 *Meropes*] *merops* avis, quæ et
apiaster dicitur, *guépier*, apibus in-
 festa. *Procne*, hirundo: notas quas-
 dam habet in pectore, quæ sanguinem
 aliquo modo referunt: quas sibi im-
 pressisse fingitur, plangens pectus,
 manibus cæde filii sui cruentatis.
 Fabulam vide Ecl. vi. 78.

Ut, cum prima novi ducent examina reges
 Vere suo, ludetque favis emissa juventus,
 Vicina invitet decedere ripa calori;
 Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
 In medium, seu stabit iners, seu profluet humor, 25
 Transversas salices et grandia conjice saxa:
 Pontibus ut crebris possint consistere, et alas
 Pandere ad æstivum Solem; si forte morantes
 Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Euris.
 Hæc circum casiae virides, et olentia late 30
 Serpylla, et graviter spirantis copia thymbrae
 Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
 Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
 Seu lento fuerint alvearia vimine texta,

vere sibi commodo; et quando juniores apes ludent egressae ex alvearibus: tunc ripa propinqua invitet eas, ut se subtrahant calori; et arbor occurrens excipiat eas hospitio foliorum. In mediam aquam, sive stabit immota, sive fluet, projice salices obliquas, et magnos lapides: ut possint stare in iis quasi in frequentibus pontibus, et explicare alas ad Solem æstivum: si forte Euris vehemens dissipaverit redeuntis, aut disjecerit in aquas. Circa illa omnia, casiae virides, et serpylla longe redolentia, et copia thymbrae graviter halantis floreat; et violae illic irrigentur liquido rivo. Ipsa autem alvearia, sive a te compacta sint ex corticibus cavatis, sive texta vimine

~~~~~

Et cum quart. Moret. ducunt Mentel. Ut cum vere novi (Sangerm. novo) codd. apud Columellam ix, 5, 4, omisso versu sequente, exhibent.—22. Potest quoque distingui: reges; Vere suo ludetque favis. ludetque Ven. Rottend. sec. a m. pr. laudique Menag. alt. laudetque unus Mead. messa Medic. a m. pr. cavis emissa conj. Jo. Schrader., non male, de alveari. Verum et favi bene pro eodem; nam favi non modo de melle, verum et de cellis et loculamentis, poetæ dicuntur. Sic inf. 104, 179, 161.—23. Vicino Ven. vita color; Menag. sec., qua de varietate vid. Heins. ad Ovid. Epist. vi, 54. discedere Rom., male.—25. profluit Gud. a m. pr. duo Moret.—27. Pontibus et Mentel. tert. Reg. Pontibus et crebris possunt Gud. possunt etiam Goth. pr.—28. non forte quart. Moret.—29. immiserit unus Mead. et vett. edd.—30. viridis Mentel. sec.—31. Serpylla nunc ubique fere edi mireris. Serpylla Medic. cum multis. Serpylla Rom. cum aliis. Etiam Serpila, Serpilia. conf. ad Ecl. ii, 11. Est Ἐρπύλλον.—33. jura pro suta Ven.—34. Seu fuerint lento Franc. alvearia Medic. Roman. vid. Burm. et Pierium. alciarea tert. Men-

NOTE

21 *Examina*] Apum coloniae, ad novas sedes quaerendas ex alvearibus egressae, *casae*, De iis Ecl. vii. 13.

29 *Neptuno immerserit Euris*] *Neptunus*, hic pro quibuscumque aquis: Ge. i. 14. *Euris*, pro quolibet vento violentiore, Ge. i. 371.

30, 31, 32 *Casae virides*] *Casia* lavendula est, aut rosmarinus. Ecl. ii. 49. *Serpyllum*, *serpolet*: Ecl. ii. 11. *Thymbra*, quæ satureia, et cunila etiam dicitur, herba condimentaria, *sariette*. *Violaria*, loca violis consita,

Angustos habeant aditus. Nam frigore mella 35
 Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit.
 Utraque vis apibus pariter metuenda; neque illæ
 Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
 Spiramenta linunt, fucoque et floribus oras
 Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten 40
 Et visco et Phrygiæ servant pice lentius Idæ.
 Sæpe etiam effossis, si vera est fama, latebris
 Sub terra fovere larem, penitusque repertæ

flexili habeant introitum arcum. Nam hyems constringit mella frigore, et calor resolvit eadem liquefacta: utriusque violentia pariter formidabilis est apibus: neque frustra illæ diligenter cera oblinunt parvas rimas domorum, et complent margines rimarum fuco, et floribus, et servant ad hos ipsos usus gluten collectum, tenacius visco et pice montis Idæ in Phrygia. Sæpe etiam, si vera est fama, aperuerunt sibi domum sub terra, effossis latibulis, et inventæ sunt profundæ in lapidibus cavæ,

*****

tel. vimene Gud.—35. aditus Medic.—36. ea quippe Barth. Adv. xxxvii, 6 e Mss. laudat. *calorique facta Romanus. calefacta remittit Parrhas. resolvit alter Rottend., ex interpretatione.*—38. in abest Zulich.—39. *succo Ven. fuco linunt et Parrhas., male.*—40. *collectum hæc quart. Moret. ipsa hæc Goth. pr.*—41. *viscosque Goth. sec. Figiæ Gud. e Frigiæ, quod in aliis. servant idem. lentius Mentel.*—42. *e fossis Mentel.*—43. *Sub terram codd. apud Pierium, liber Fabricii Chemnic., Mss. Barthii, Venetus, Regius, Goth.*

NOTÆ

38 *Cera Spiramenta linunt, fucoque et floribus*] Non cera proprie, neque floribus; sed melligine, id est, glutine quodam, et viscosa tenacique materia, unde operis fundamenta conficiunt, ex Plin. l. xi. 6. et 7. aliisque. *Commosis, pissoceros, et propolis.* *Commosis, κόμμοσις*, crusta est prima, atque ima, saporis amari, dicta quasi *gummitio* a *κόμμι gummi*: quia fit e lacrymis arborum, salicis, ulmi, arundinis: e gummi præsertim, et resina, &c. *Pissoceros, πισσόκερος*, secunda est crusta, dilutior, fitque e mitiore gummi, mediæ naturæ inter picem et ceram; unde nomen habet a *πίσσα piz*, et *κερὸς cera*. *Propolis* tertia crusta, et proximum favorum stabilimentum, crassioris materiæ, cui florum succus additur: 'hac omnes frigoris aut injuriæ aditus obstruuntur,' inquit Pli-

nus: hanc significat Virgilius *fucoque et floribus*; crustas alias inferiores, per *gluten*.

39 *Fuco*] Herba est, lactucæ similis, ex algæ genere, *fucus marinus* a Plinio dicta: hujus aliqua species quadamtenus rubet. 'Laudatissima,' inquit, 'quæ in Creta insula juxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elni postea non possit,' l. xxxii. 6. Et l. xxvi. 10. Notat Aldroandus in Musæo Metallico, l. i. 7. mulieres antiquitus hac herba conciliaſſe ruborem genis: indeque factum, ut pigmenta omnia muliebris formæ, imprimisque cerussa ad candorem præparata, dicta sit *fucus, fard*.

41 *Visco et Phrygiæ, &c.*] Hoc *Viscum*, vel hic *viscus, glue*. De *pice Idæ* montis in Phrygia, Ge. iii. 469.

Pumicibusque cavis exesæque arboris antro.

Tu tamen e levi rimosa cubilia limo

45

Unge fovens circum, et raras super injice frondes.

Neu propius tectis taxum sine; neve rubentes

Ure foco canculos; altæ neu crede paludi,

Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu

Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

50

et in alveo arboris cariosæ. Tu tamen, et unge alvearia hiantia, circumlinens molli luto: et superjice luto folia tenuia: neve permitte ut taxus sit vicinior alveari: neve coque in foco canculos rubentes: neve colloca alveare prope paludem profundam; aut ubi odor luti gravis est; aut ubi saxa intus cava resonant pulsu vocis, et soni

*****

pr. et vett. edd., velut Ven. et Paris. 1494, etiam Egnat., at Aldd. et ceteræ vulgg. *Sub terra. Sub terras* Medicæ Pierii, et unus Arundel. conf. Burmann. *fovere* tuetur Medic. Pierii, Gud. cum septem aliis, Regius Martini. *fodere* vulgo ante Heins. *fodiere* Medic. a m. pr. vid. Heins. et Ge. III, 420.—44. *ilicis antro* Ed. Ven. conf. Ge. II, 453. *arboris alveo* codd. nonnulli. apud Pierium, liber Ursini, Menag., pro *alveo*. v. Heins. Sed Macrobius, Sat. VI, 7. *antrum* agnoscit et pro caverna insolenter poni notat.—45. *e* tuetur Heins. e Medic. et aliis compluribus. Vulgo *et*, quod Nauger. intulit, haud deterius; utrumque agnoscit Serv. abest utrumque Toll. *limosa* Zullich. *cubicula* Bodlei. *limo*: In Declamat. XIII, p. 275 ed. Burm. ubi hic locus expressus est: *Jucabat aut lenta cimina vernis fortibus texere, et—hiantes rimas tenaci linere limo*, putes eum legisse h. l. *limo*. Sed *luto et limo* est in Columella.—46. *facens* Toll.—47—50. Possunt hæc videri alieno loco posita, et supra inter ea, quæ cavenda sunt, referenda fuisse. Etiam Jo. Schrader. in schedis locum illis suum circumspiciebat post v. 32. Poteras pari jure post v. 17 annumerare. Scilicet si in philosopho *dogmatico* versabaris, id exigere poterat, ut severo ac subtili ordine ille uteretur. Servavit quoque eum Colum. l. I, IX, 5, 4. 5. 6. Nec tamen turbasse ordinem sententiarum videri debebat poëta. Supra v. 8 sqq. de situ alvearil, tum quæ in eo cavenda sunt, agebat; inde a v. 33 de ipsa fabrica; spectandum in hac, ut angustum sit ostium; ut, exemplo apum, ab apiario rimæ et foramina oblinantur; tandem ut nec odor nec sonus infestus ad apes accedat.—47. *Nec propius* tert. Rottend. *Næ* Arusianus. *taxum sine tectis* alter Moret. *taxum tectis sine* Oblongus Pierii.—49. *odores* tert. Rottend. *olor* Barthii codex, quem v. Adv. XXXVII, 6 et ex eo Keuchen. ad Ser. Samonic. 97. *dolor* pro var. lect. in Gud., forte ex *olor*. *pulsu* idem a m. pr. *grandia pulsu* Vratisl.—50. *coci* Ed. Norimb.—52. *terram* Moret.

NOTÆ

44 *Pumicibusque*] *Pumex, pierre ponce.*

45 *Tu tamen e, &c.*] Et si intus apes alvearia glutine obducant: tu tamen unge exterius limo, ad majorem cautelam, &c.

47 *Taxum*] *Taxus, if*, de qua Ge. II. 29. ab alvearibus amovenda, quia ex ejus succo mel amarissimum confi-

citur, quale est Corsicum, Ecl. IX. 57.

Neve rubentes, &c.] Cancrî, *écrevisses*, rubentes cum cocti sunt; nidore nocent apibus. *Palus* altitudine submergit apes: quia non facile patitur lapides, quibus, quasi pontibus, apes inhærescant. *Cœnum*, nocet odoris gravitate. *Echo*, remisso sono pavidas facit.

Quod superest, ubi pulsam hyemem Sol aureus egit
 Sub terras, cœlumque æstiva luce reclusit :
 Illæ continuo saltus sylvasque peragrant,
 Purpureosque metunt flores, et flumina libant
 Summa leves. Hinc nescio qua dulcedine lætæ 55
 Progeniem nidosque foveant; hinc arte recentes
 Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
 Hinc, ubi jam emissum caveis ad sidera cœli
 Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
 Obscuramque trahi vento mirabere nubem : 60
 Contemplator; aquas dulces, et frondea semper
 Tecta petunt. Huc tu jussos asperge sapes,

species allisa rēsit. Quod spectat ad alia, quando Sol rutilus expulit hyemem sub terras, et aperuit cœlum lumine calido: statim apes volant per saltus et sylvas, et carpunt flores purpureos, et volando degustant superficiem fluviorum. Ex his floribus et aquis recreatæ nescio qua delectatione, nutriunt satius, et conficiunt eorum nidos: ex his elaborant artificiose ceras novas, et fabricant mella glutinosa. Deinde quando videbis examen, emissum ex alvearibus per æstatem serenam, volare in altum ærem, et nigram nubem apum diffundi vento; considera: quærunt semper aquas dulces, et ramos frondentes, ubi considunt: sparge circa hunc locum odores præ-

*****

sec. terra Medic. a m. pr. *refulsit* Parrhas.—53. *sylvas saltusque* Franc. *pererrant* Toll. et Parrhas., item Ed. Paris. 1498.—57. *Excudunt* Rottend. tert. Mentel. pr. Leid. a m. pr. Goth. pr. *Extudunt* Moret. pr. *figunt* Franc. Ven. Goth. pr. unus Mead. Sic Servius et edd. Steph. alique.—58. *Kim ubi* Mentel. pr. a m. pr., pro *Quia*, ut Heins. conj. *Hic* Reg. Martin. quod præferam. *missum* Rottend. tert. Gud. a m. pr. vide v. 22.—59. *per æstatem* Reg. Martin.—60. *mirabile* Goth. pr. Hoc idem conjecerat Reiskius, et *Contemplator* pro nomine accipiebat. Sed vid. Ge. 1, 187.—63. *Huc* Ed. Junt. cum. al. *Hic* fragm. Moret. Vratisl. et Reg. Martini. *Huc tu caveis asperge* *favorum* aut *tunosos asperge sapes* ex v. 267 emendabat Reiskius. Sed

NOTÆ

51 *Quod superest, ubi, &c.*] II. PARS. *De pabulatione apum, examinibus, pugnis.* Præcepta continet duo. I. *Quomodo examina cogenda sint in alvearia;* v. 58. II. *Quomodo pugnae compescendæ sint,* v. 86.

Egit Sub terras] Sub polum Australem, sive antarcticum: quem 'sub pedibus Styx atra videt,' Ge. 1. 243. Pellit autem Sol hyemem ad illas partes, quia ad nostras accedit, ab illis recedit: quo ex recessu sequitur hyems. *Æstiva luce*] Calidior: nec enim proprie æstas hic sig-

nificatur, sed ver.

54 *Libant*] Degustant, radunt, Æn. 1. 740.

57 *Excudunt ceras*] Metaphora a fabris ferrariis ducta, quorum est proprie ferrum *cudere*: ideo comparabit apes cum Cyclopiibus, v. 170.

59 *Nare per æstatem liquidam*] *Nare* sæpe pro *volare*: *volare* sæpe pro *nare*, mutua translatione sumuntur: vide Æn. v. 219. *Liquidam*] Puram, serenam: unde Ecl. vi. 33. *Et liquidi simul ignis.*

Trita melisphylla, et cerinthæ ignobile gramen ;
 Tinnitusque cie, et Matris quate cymbala circum :
 Ipsæ consident medicatis sedibus ; ipsæ
 Intima more suo sese in cumabula condent.

65

Sin autem ad pugnam exierint ; (nam sæpe duobus
 Regibus incessit magno discordia motu,
 Continuoque animos vulgi et trepidantia bello
 Corda licet longe præsciscere : namque morantes
 Martius ille æris rauci canor increpat, et vox

70

scriptos, melisphylla confriata, et vilem herbam cerinthæ : et excita tinnitum, et quate circum cymbala Cybeles, matris Deorum : apes consistent in sedibus sic preparatis, apes sese immittent more suo in intima alcœaria. Si vero exire voluerint ad certamen (nam sæpe discordia magno impetu inflammat utrumque regem) statim licet longe præsentire et iram plebis, et corda belli avida : nam Martius etiam strepitus rauci æris excitat tardas, et auditur bombus referens fractos sonitus bucci-

~~~~~

vid. Not.—63. *melisphylla* Heins. e Medic. et melioribus scripsit ; vulgo *melisphylla*, communi ratione. Aberrationes alias in hac et altera voce *cerinthæ* vid. apud Burm. et in Colum. ix, 8, 12, ubi versus laudatur. Est τὸ κηρυθρον, ignobile carmen Ven., an *germen* ? Burm.—64. et abest Menag. sec.—65. *considunt* Mentel. pr. Moret. sec., et mox *condunt*. *consident* Goth. pr. *meditatis* Franc.—68. *incussit magnos discordia motus* Reiskius conjiciebat. Sed *discordia incussit*, ut *cupido, metus, incessere modo animos*, modo animis, etiam in pedestri oratione sæpe dicitur.—70. *prædicere* Ven. et Vratisl., quod Burmanno in his libris usitatius videbatur.—71. *canor invocat* Sangerm. cod. apud Colum.

NOTE

63 *Melisphylla*] Ita restituit e manuscriptis N. Heinsius, cum ante, non sine Latine quantitatis damno, legere-
 tur secunda brevi, *melisphylla*. Citrigo
 est Latinorum, Gallorum, *melisse* : her-
 ba apibus gratissima, Græco nomine
 dicta a μέλι mel et φύλλον folium.

Cerinthæ] *Cerinthæ*, κηρυθρον, a
 κηρυθρον *favus* : Gallice *pasquette*, juxta
 Ruellium, a pascendis apibus.

64 *Tinnitusque cie, et Matris, &c.*] Certum est apes tinnitu æris colligi-
 num in locum : gaudione, an metu,
 Aristoteles dubitat : Plato et Plinius
 gaudio tribuant ; Varro et Columella
 metui. *Cymbala*] Ærea instrumenta
 concava, quæ bacillis æreis percussa
 tinnitum edebant. *Matris*] *Cybeles*
matris Deorum, quæ et *Rhea* et *Ops*

et *Vesta*, vocata est : ejus in sacris
 quatiebantur cymbala, ex veteri in-
 stituto *Corybantum* sive *Curetum*, de
 quibus infra dicemus, v. 151.

67 *Duobus Regibus*] Colum. l. ix. 9.
 ‘ Inter se, tanquam civilibus bellis, et
 cum alteris, tanquam cum exteris
 gentibus, præliantur.’ Hic bellum
 describitur civile. Nam ex Plin. l.
 xii. 16. ‘ Nascuntur aliquando in ex-
 tremis favis apes grandiores, quæ ce-
 teras fugant.’

69 *Trepidantia*] Non timida ; sed
 cum festinatione tumultuantia : sic
 Æn. ix. 114. ‘ Ne trepide meas,
 Tencri, defendere naves,’ id est, ne
 festinate. Sic infra v. 73. ‘ Tum tre-
 pidæ inter se coeunt.’

Auditur fractos sonitus imitata tubarum ;
 Tum trepidæ inter se cœunt, pennisque coruscant,
 Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos,
 Et circa regem atque ipsa ad prætoria densæ 75
 Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.)
 Ergo, ubi ver nactæ sudum camposque patentes
 Erumpunt portis, concurritur ; æthere in alto
 Fit sonitus, magnum mixtæ glomerantur in orbem,
 Præcipientesque cadunt. Non densior aëre grando, 80
 Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
 Ipsi per medias acies, insignibus alis,
 Ingentes animos angusto in pectore versant,
 Usque adeo obnixa non cedere, dum gravis aut hos,
 Aut hos versa fuga victor dare terga subegit. 85

narum. Tunc festine inter se congregantur, et micant alis, et acunt aculeum rostris, et parant ad pugnam brachia, et stipantur densæ circa regem et ipsius celam, et incitant hostem magno fremitu. Itaque quando incenerunt tempus serenum, et spatia aëris aperta : irruunt e portis : pugna committitur : fit strepitus in alto aëre, confusæ densantur in magnum globum, et cadunt præcipientes : non pluit grando spinor ex aëre, nec tantum glandium ex ilice quassata. Ipsi reges in mediis exercitiis, alii notabiles, agitant magnum animum in parvo corpore obstinati non recedere, eo usque, quo victor terribilis cogat, vel hos, vel illos, dare in fugam terga con-

ix, 9, 4. Ibidem unus mox tonitus.—72. Auditor Gud. a m. pr. *tractos sonitus* tentabat Jo. Schrader. ex v. 260 *tractimque susurrant*.—73. *trepide* uterque Goth. *pinnisque* Gud. et Mentel. pr.—74. *Spicula exacuunt sine que* Mentel. pr. a m. pr. *Spiculaque acuntque* Vratisl.—75. *ad deest* pr. Moret.—77. *ver sudum nactæ* Erf. *nactæ* Gud. *nate* Goth. pr. *campusque potentis* Gud. Interpungebatur :—*patentis : Erumpunt*—Ita erat durior ellipsis roî fuerint, vel sunt. cui occurras, si cum aliis *nactæ erumpunt portis* : junxeris. Inde continuatur oratio : *concurritur* etc. Itaque mutavi.—78. *Irrumpunt* Aldd. Junt., et sic Goth. pr. ; Heins. mallet *se rumpunt*. v. ad Ge. i, 446. *concurrunt* Ven. et Goth. sec. Post *æthere in alto* interpungit Zulich. cum edd. nonnullis, sic quoque Wakef. Porro *æthere alto* quart. Moret. *ab alto* Reg. Martini.—81. *Non de Menag.* pr. et Reg. *pluit* edd. Commelin. et al. *sunt* tert. Rottend. et Gud. pro var. lect.—83. *in corpore alter* Moret. pro var. lect., sed vulgata est apud Schol. Statii Theb. i, 417. Post hunc versum in alt. Rottendorphii erat : *Ipsi inter sese reges fulgentibus alis*.—85. *subegit* reposuit Heins., quem vide, ut omnes Pieriani et excepto fragm. Moret. Heinsi-

NOTE

75 *Prætoria*] Cellas regum : metaphora ducta a castrensibus tabernaculis eorum, qui bella administrabant : quod manus primo prætoribus, deinde consilibus demandatum fuit,

ex Festo. Hinc etiam apud Columellam et Martialem *prætoria* sunt ampla ædificia rustica ; in quibus fortasse jus rusticis, a domino ac patrone dicebatur.

Hi motus animorum atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescunt.

Verum, ubi ductores acie revocaveris ambo,
Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
Dede neci ; melior vacua sine regnet in aula. 90
Alter erit maculis auro squalentibus ardens ;
Nam duo sunt genera ; hic melior, insignis et ore,
Et rutilis clarus squamis : ille horridus alter
Desidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora plebis. 95
Namque aliæ turpes horrent : ceu, pulvere ab alto
Cum venit, et sicco terram spuit ore viator

veras. Hæ commotiones animorum, et hæ tantæ pugna sedabuntur, repressa jactu exigui pulveris. Sed postquam revocaveris a pugna geminos reges : da neci eum, qui visus fuerit peior, ne noceat consumendo cibos ; et permitte ut melior regnet in domo vacua ab hoste. Alter erit lucidus notis auro asperis (sunt enim duo apum genera) hic melior est, forma pulcher, et clarus squamis rutilantibus : alter ille horridus est ignavia, et trahens magnam alvum sine honore. Ut geminæ sunt formæ regum, ita species gentis. Namque aliæ apes horrent fædæ ; quemadmodum viator, qui venit ex loco valde pulcerulento, et sitibundus excreat pulcerem ore sicco : alia

~~~~~

ani, Martiniani, Gothani. Edd. obaidebat coëgit, quod vulgare verbum est. Est tamen Egnat., quæ subegit exhibet. Heins. etiam fugæ victor dare terga malebat. Sed et alterum Æn. XII, 463. v. Burm.—87. quiescunt Medic. et ant. plerique codd. apud Pierium, et unus Arundel. et recepi nunc pro vulg. quiescent. quiescant Bodlei.—88. ambos Philarg. et alii. Sed meliores ambo, ut et Charisius ac Maurus. vid. Pierius.—89. obidet Medic. a m. pr., ἀρχαίς, inquit Heins. ne providus Zullich.—91. Alter enim Sangerm. ap. Colum. IX, 10, 2. maculis albo sec. Rottend., miro lapsu.—92. hinc melior Menag. meliorque Medic. a m. sec. Moret. quart. Zulich. et Reginus, ut versui cave- rent. insignis et auro Ed. Ven. meliori insignis et ore conjiciebat Reiskius.—93. clarus gemmis Burm.—94. lateque quart. Moret. alvum Gudian.—95. corpora plebis Medic. et omnes Heinsii, quod hic recepit (idem jam ediderat Egnatius) ; et est utique exquisitius, adeoque poeta dignius, quam vulgatum gentis, neque exemplorum agmine firmare opus erat. Habebant plebis omnes Martini, uno Bodlei. excepto ; habent uterque Gothanus, et apud Colum. IX, 10, 2 meliores, in quo aliæ diversitates videri possunt.—97. et sicco terram aliquot Pieriani ; porro Medic. Gud. Moret. pr. et Rottend. tert.

NOTÆ

91 *Alter erit, &c.*] III. PARS. De variis apum speciebus. Dux sunt : rufæ, quæ minores ; et nigræ magis- quæ variæ, quæ majores. Prima species melior. Rex magnitudine præstat in sua quisque specie, et in supremis favis habitat. *Squalentibus*] Vide supra, v. 11.

96 *Ceu, pulvere ab alto Cum, &c.*] Comparat horridam secundæ speciei nigritiem : vel cum vultu habitaque viatoris ; qui pulvere ac sudore obitu- tus spuit ; vel cum ipso illius spato, quod in fœdum salivæ ac terræ glo- bulum humi colligitur.

Aridus; elucēt aliæ, et fulgore coruscant
 Ardentes auro et paribus lita corpora guttis. 100
 Hæc potior soboles; hinc coeli tempore certo
 Dulcia mella premes; nec tantum dulcia, quantum
 Et liquida, et durum Bacchi domitura saporem.

At cum incerta volant, coeloque examina ludunt,
 Contemnuntque favos, et frigida tecta relinquunt: 105
 Instabiles animos ludo prohibebis inani.
 Nec magnus prohibere labor. Tu regibus alas
 Eripe. Non illis quisquam cunctantibus altum
 Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
 Invitent croceis halantes floribus horti,

licent et micant splendore, ardentes corporibus, quæ asperas sunt auro et similibus notis. Hoc genus melius est: ex his exprimes stato anni tempore mel dulce: nec tam dulce; quam et purum, et mitigaturum asperam vinum vini. At cum examina volant incerta, et ludunt per ærem, et fastidiunt favos, et deserunt abecaria inania: revocabis animos mobiles ab inutili licentia. Nec magna erit difficultas revocare: tu exelle regibus pennas: nullus audebit illis morantibus vagari per ærem, et erueri signa e castris. Horti spirantes croceis floribus eas alliciant; et tutela Priapi

*****

Et sic apud Colum. l. l. Ante Heins. et terram sicco, ut vulgo omnes. Apud Columellam porro: *quam pulcere ab alto Cum venit.* Burmannus conj. *con pulcere anhelus Cum venit.* At inserviebat Columella sententiæ suæ, ut ex lectione facile appareat.—99. et abest in libris apud Colum. ix, 4, 2. Pro lita erat ita Moret. quart. Antea cum Philargyrio interpunctum erat: *ardentes auro, et p.*—101. *premens* Medic. a m. pr. Reg. et unus Arundel.—102. et ante durum aberat ab Gud. a m. pr. et Zúlich. ac pr. Moret. *edomitura* Gudianus.—103. *Et quom* Franc.—104. *Contemntque favos—relinquam* Mss. Barthii: prius ferri possit; est tamen ex vulgari ratione.—105. *In stibulis* Medic. a m. pr. et duo alii. *prohibetis* Rottend. sec.—106. *Tu rigidus* Reginus Martini.—108. et castris Rufin. de Schemat. lexico p. 32. *tollere signa* uauus Mead., male.—109. *olentes floribus orti* Franc. et unus Arundel. *alantes*

NOTÆ

102 *Liquida*] Pura et sine fæce: quæ enim omnino liquida sunt, mala sunt, ut admonet Servius.

Bacchi domitura saporem] Vel mulsum intelligit, quod fiebat duabus vini mensuris, admixta mellis una; vel quodlibet vinum asperum, quod melle temperabatur. Ita enim Horatius Sat. l. ii. 4. 24. 'Aufidius forti miscebat mella Falerno, Mendose . . . . leni præcordia mulso Prolueris melius:' ergo distinguit Horatius hanc vini temperaturam a mulso. Ita

Cerdannus. Quanquam nihil vetat, in eo damnari Aufidium ab Horatio, quod ille mulsum non e vino levi, sed aspero Falerno condiret. De *Baccho* Ecl. v. 69.

108 *Castris audebit vellere signa*] Metaphora e militia Romanorum; qui cum castra metabantur, signa in terram defigebant ante prætorium; cum castra movebant, evelebant: et si facile quidem, bonum erat omen; contra si difficile.

109 *Croceis*] Versicoloribus: color

Et custos furum atque avium cum falce saligna 110
 Hellespontiaci servet tutela Priapi.
 Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis
 Tecta serat late circum, cui talia curæ ;
 Ipse labore manum duro terat ; ipse feraces
 Figat humo plantas, et amicos irriget imbres. 115
 Atque equidem ; extremo ni jam sub fine laborum
 Vela traham, et terris festinem advertere proram ;
 Forsitan et, pingues hortos quæ cura colendi
 Ornaret, canerem, biferique rosaria Pæsti ;

Hellespontiaci, abactrix latronum et volucrum, cum falce e salice, eas servet. Ille ipse, qui curat talia, transferens ex altis montibus thymum et pinos, plantet eas undique circa aloecaria : ipse atterat manus duro plantationis labore : ipse infodiat terræ plantas fertiles, et invergat plantis aquam opportunam. Ego certe, nisi jam sub ultimum finem laborum colligerem vela, et properarem torquere proram ad terram : fortasse cantarem quoque, quæ ratio culturæ ornaret hortos fertiles, et canta-

~~~~~

Regius.—110. *custos frugum* Medic. a m. pr. *florum* Goth. sec. aut *arum* Rottend. sec. et Menag. pr.—112. *feres* Reg. Etiam *tinus* legi Philargyr. monet. cf. eundem ad v. 141.—113. *ferat* quart. Moret.—114. *ferentes* quart. Moret.—115. *Affigat humo* Goth. sec. ; et sic sæpe alibi, ut v. 169 *Affercet* et 188 *Affit*, pronuntiandi vitio.—117. *et terris properarem* Mentel. pr. pro div. lect. *advertere* sec. Moret. et Vratel. Goth. pr. *proras* Gud. a m. sec.—118. *colenti* Gud. a m. sec., quod ab emendatrice manu profectum, exquisitum est vulgato. forte *colentis*, inquit Burm., quod necesse hand esset.—119. *bifori* Erf., indocte. *Basti* Medic. a m. pr.—120. *intuba, intyba, intiba*,

NOTÆ

certus pro incerto : de eo colore Ecl. iv. 44.

110 *Cum falce saligna Hellespontiaci, &c.*] Solebant in hortis omnibus Priapi statuam collocare, cum falce e quolibet rudi ligno : pro quo genere, salignum posuit, id est e salice. De *Priapo* Ecl. vii. 33. *Hellespontiacus* dicitur, quia colebatur inprimis Lampaci, quæ urbs est in minore Mysia ad fretum Hellespontiacum. De *Hellesponto, détroit de Gallipoli*, Ge. i. 207.

112 *Pinosque*] Victorinus, non *pinum* arborem, sed genus esse putat virgulti semper virentis : Taubmannus etiam florem. Sed quicquid ab iis affertur in rem suam, vanum est. Neque enim, ut voluit, Columella l.

ix. 4. *pinum* inter frutices agnoscit, sed inter arbores apibus gratas ; pinumque conjungit cum ilice, 'semper virens pinus et minor ilex.' Neque Apollodorus eam inter flores admittit, cum admittit inter *coronamenta* : ut enim lauro triumphatores ; sic pinu coronabantur victores ludis Isthmiis ; nec tamen laurus est e florum genere. Neque Virgilius in Calice v. 405. cum dixit 'semper florida pinus,' significavit pinum florem esse perennem ; sed arborem perpetuo florentem metaphorice, id est, semper virentem.

119 *Biferique rosaria Pæsti*] *Pæstum*, oppidum et sinus Lucaniæ, *Pæsto* : cujus solum rosis nobile, quas bis, nempe mense Maio et Septembri, ferebat.

Quoque modo potis gauderent intuba rivis, 120
 Et virides apio ripæ; tortusque per herbam
 Cresceret in ventrem cucumis; nec sera comantem
 Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
 Pallentesque hederas, et amantes littora myrtos.
 Namque sub Œbalia memini me turribus arcis, 125
 Qua niger humectat flaventia culta Galæsus,

rem rosaria Pæsti bis faciendi: et quomodo intyba, et margines virentes apio, lætarentur aquis irrigantibus: et quomodo cucumis curvatus per herbam tumesceret in modum ventris: nec prætermissem narcissum tarde florentem, et caulem acanthi flexilis, et hederas albescentes, et myrtos quæ amant littora. Namque sub altis manibus Tarenti, qua profundus Galæsus irrigat agros flaventes segetibus, memini

~~~~~

scribitur. v. sup. Ge. i. 120. *positis*—*fibris* Longobard. *positis* Ed. Ven., et *fibris* etiam Priscian. lib. ix et xi agnoscit. Sed hoc haud dubie ex Ge. i. 120 repetitur.—121. *viridis* fragm. Vatic. *totusque* Toll. *per herbas* Goth. pr. Regius et ed. Paris. 1494.—122. *sera* Medic. et alii boni, recte; *sero* duo Pierii et multi alii, quod et vulgare est, et metro repugnat.—124. *que abest* ab edd. ant. et fragm. Vatic. *Pallantesque* Rottend. sec. At tert. *Pallantisque*, ut *Palantes hederæ* sint, velut *Errantes*. Sed sunt aberrationes illæ perpetuæ; et hederæ *alba* a *nigra* distinguitur. vid. Heins.—125. *Œbalia memini me turribus altis* vulgo ubique legitur. *Œbalia*—*arcis* apud Arnian. Messium, quod unice verum esse nullus dubito, nuncque cum Brunckio recepi. Quis enim *Œbaliam* dixerit de urbe Tarento, aut Tarentina regione? quis *turres Œbalia*? quis ferat *turres Atticæ* pro Athenis? At *arcem* pro urbe dicere poterat, quanquam et *arx Tarenti* ex Livio satis nota. *turribus autis* Medic. a m. pr. *Œbalio* Goth. pr. Mira ex hoc nomine orta est corruptela apud Corrippum de laud. Justin. iii. 94 *vites*—*Quas manibus propriis Ithacus plantavit Ulysses Arce sub Œbalia Lærtia limina servans, Nondum Trojani vitans discrimina belli*. Nisi *Œbaliam arcem* forte ex Laconica cum Penelope, Icaril filia, in Ithacam transferas, nullus ei locus esse potest. In cod. unico, unde carmen profectum est, erat: *Parces ubi Italia*. Nunc Barthii emendatio recepta: *Pace sub Iliaca*. Interea fatendum est, corruptelam in Marone esse videri valde antiquam, quandoquidem in Claudiano ex imitatione dictum occurrit: *Liris, et Œbalia qui temperat arca Galæsus*: in Prob. 260.—126. *Qua niger omnes libri*, scripti et expressi; nec aliter legerat Sidonius Apollinaris c. 24, 8 *Quales Corycium senem beantes Fuscabat picel lana Galæsi*. At ante Heins. editiones Plantinianas et Elzev. occuparat *piger* ex Jo. Scopæ collec-

NOTÆ

120 *Intuba*] *Chicorée*, Ge. i. 120. *Ripæ*] Margines fontium. *Apium*] *Persil*, Ecl. vi. 68. *Cucumis*] *Concombre*, olus notæ figuræ. *Narcissum*] Ecl. ii. 48. tardius floret: ideo *sera comantem* vocat: et *sera* dicit, pro *sero*; adjectivum plurale neutrum, pro adverbio. *Vimen acanthi*] *Canlem brancæ ursinae*, de qua Ecl. iii. 45. Non vero *spinæ Egyptiæ*, quæ alte-

rum genus acanthi est, de quo Ge. ii. 119. *De myrtis*, Ecl. ii. 54.

125 *Namque sub Œbalia, &c.*] Tarenti: urbis in Italiæ sinu maxime Australi: ejus instaurator fuit Phalantus, ex Œbalia, seu Laconia, profectus.

126 *Qua niger, &c.*] *Galæsus*, *Galasso*, Calabriæ fluvius est, in sinum illum Tarentinum defluens: *niger* dicitur,

Corycium vidisse senem, cui pauca relict
 Jugera rurs erant: nec fertilis illa juvencis,
 Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
 Hic rarum tamen in dumis olus albaque circum 130
 Lilia verbenasque premens vescumque papaver,

me vidisse senem Corycium: qui habebat pauca jugera agri deserti: terra illa, nec apta erat arationi boum, nec opportuna pastioni pecorum, nec commoda citibus. Tamen in illo loco, prius dumoso, plantans rara olera, et in circuitu candida lilia, ac verbenas, ac edule papaver, æquabat animo divitias regum;

taneis. Alterum proprie Galæso tribuitur; ambigitur modo, quo sensu. v. Burm. ad h. l. Sed est hand dubie aqua nigricans, quia pellucida et profunda; ita enim solet fundus nigricare, adeoque et ipsa aqua. *Umbrosum* Galæsum dixit Propert. ii, 25, 67. At enim hoc sensu *niger amnis* absolute dici vix potest: aliter se habet *sylva nigra*. *Galæsus* scribunt Medic. et meliores, Γαλαῖσος. v. Heins. *Galesus* vulgo. Respicit h. l. Propert. ii, 34, 67 ubi Maronem in hæc loca deducit: *Tu canis umbrosi subter pineta Galæsi Thyrsin et attritis Daphnin arundinibus*.—127. *Corytium* Junt. Ed.—129. *Nec Cerei Salmas*. Exerc. Plin. p. 366 laudat; memoriæ sc. vitio. Tum noli cum nonnullis hærare in *illa seges* nec fertilis—nec commoda Baccho. Jungenda sunt: *pauca jugera, illa jugera erant seges* nec fertilis per juvencorum arationem, nec opportuna. Dicta *seges* omnino pro agro, proprie quidem de proximo.—130. *Hic (rarum!)* in *dumis*, interpungendum conjectat Burm., sed vid. Not. *Hinc* liber Bersmanni; ipse conj. *Huic*: quod et Erf. a m. sec. habebat. *Hinc* etiam Longobard., ex paucis illis jugeribus, inquit Pierius.—

NOTE

vel ab umbra circumstantium arborum: unde a Propertio l. ii. 34. 67. vocatur *umbrosus*: ‘*Umbrosi subter spineta Galesi*:’ vel a profunditate aquarum, quæ nigritiem inde contrahunt: unde frequens est illud epithetum Homero, μέλαν ὕδωρ, *nigra aqua*. Erythræus legit *piger*, quia certum est eum lentissime labi.

127 *Corycium senem*] Vel nomen fuit hujus senis proprium; vel appellativum a gente: *Corycus* enim, κόρυκος, mons croci ferax, et oppidum fuit Ciliciæ: quæ regio est Asiæ in littore maris inde dicti Cilicii. Hujus incolæ *Cilices*, eo quod piraticam exercerent, a Pompeio petiti bello; et partim occisi, partim in fidem recepti, agris ab eo donati sunt: præsertimque Cilicum remiges, quorum opera usus erat Pompeius, in Calabria Tarenti-

noque agro collocati sunt. Ex iis hunc unum esse aliquem non immerito suspicantur. *Flaventia culta*] *Lo*ca culta et *flaventia*: duo adjectiva quorum alterum substantivi vim obtinet: ut Ge. i. 393. *Aperta serena*.

130 *Rarum*] *Raris*, non densis ordinibus, consitum; quod in sterili terra fit.

131 *Verbenasque premens*] *De la verveine*. Ecl. viii. 66. *Premens*] *Plantans* Ge. ii. 346. ‘quæcumque premeas virgulta per agros.’

Vescumque papaver] *Edule*, causam vide supra Ge. i. 212. *Vescum* item, minutum ac parvum significat. Ovid. Fast. l. iii. ‘*Vescaque parva vocant*.’ Plin. l. vii. 20. ‘*Corpore vesco fuisse, sed eximiis viribus Tritanum*,’ memorat.

Regum æquabat opes animis ; seraque revertens
 Nocte domum dapibus mensas onerabat inemtis.
 Primus vere rosam atque autumnò carpere poma,
 Et, cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa 135
 Rumperet, et glacie cursus frænaret aquarum,
 Ille comam mollis jam tondebat hyacinthi,
 Æstatem increpitans seram Zephyrosque morantes.
 Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
 Primus abundare, et spumantia cogere pressis 140
 Mella favis ; illi tiliaë, atque uberrima pinus ;
 Quotque in flore novo pomis se fertilis arbor
 Induerat, totidem autumnò matura tenebat.

et nocte jam prosecta rediens domum, onerabat mensam cibus non emtis. Primus colligebat vere rosam, et autumnò poma : et cum tristis hyems frangeret adhuc lapides vi frigoris, et cohiberet glacie fluxum aquarum ; ille jam tum tondebat frondes flexilis acanthi, incusans æstatem pigrum et Zephyros tardos. Itaque primus abundabat apibus fecundis, et multis examinibus ; et colligebat mel spumosum e favis compressis : habebat tiliæ, et pinos copiosas : et quot pomis arbor ferax se vestierat tempore novorum florum ; totidem matura poma retinebat

*****

132. *æquabit* quart. Moret. *animo* quatuor apud Burmannum, et sic Serv. ad Æn. I, 18. vid. ad Phædr. II, 3, Burmann. Versus 130. 131 aberant a Goth. sec.—133. *ineptis* Franc.—134. *atque* omittit pr. Moret., hiatu non inaudito.—135. *etiamnum* Heins. e Medic. et Gud., etiam Pierianis. *etiam nunc* vulgo, et hoc recte ; est enim antiquius ; itaque revocavi. Monitum ad Ecl. II, 41.—136. *firmaret* Moret. sec. Pro *glacie* Wakef. *glacies* reposuit, eleganter quidem.—137. Vulgata erat lectio : *Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi*. Mirationem jam per se facit hoc, quod *acanthus*, seu *branca ursina*, cum inter semper frondentes sit (ut Ge. II, 119 *baccas semper frondentis acanthi*), alienus ab h. l. est, in quo de floribus alieno tempore florentibus agitur. Jam vero *mollis jam* (non, *tum*) *tondebat hyacinthi* scribunt diserte Mediceus, Gud. Rottend. tert. a m. pr., Mentel. duo, Menag. alt. et Moretani tres (quo Regius alludit : *jam tond. iacynthi*). Eandem lectionem in vetust. libris invenerat Achilles Statius ; itaque nondum receptam esse olim mirabar ; et nunc eam recepi, ad stipulante Brunckio. Nam manifestum est, aut importunum metum de metri ratione, aut scripturam sine aspiratione locum dedisse depravationi in *acanthus* ad ductum Ecl. III, 45, ubi *mollis acanthus* occurubat. *jam tunc* Ven. At Martini libri cum Gothanis in vulgatam lectionem conspirabant ; nec Pierius quicquam de suis monuit.—138. *Zephyrosque vacantes* Erf. a pr. m.—139. *multum* Gud. a m. pr.—141. *tilia* Medic., quod merito præfert Heins. Et sic emendarat Reiskius.—142. *Quodque*, *Quoque* al. apud Birm.—143. *fereret* Schol. Cruqu. Horat. III, 1, quod in prosa ferrem. *legebat* Moret. fragm.,

NOTE

138 *Zephyrosque*] De *Zephyris*, Ecl. v. 5.

141 *Tiliae*, atque, &c.] *Tilia*, *tilleul*: arbor nota. *Pinus uberrima*, vel plu-

rima, vel ferax pinearum nucum, vel ferax glutini, quo apes utuntur ad mellis fundamina, vide supra, v. 39.

Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
 Eduramque pirum, et spinos jam pruna ferentes, 145
 Jamque ministrantem platanum potantibus umbras.
 Verum hæc ipse equidem spatiis exclusus iniquis
 Prætereo, atque aliis post me memoranda relinquo.
 Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipse
 Addidit, expediam, pro qua mercede, canoros 150
 Curetum sonitus crepitantiaque æra secutæ,

autumni tempore. Ille etiam digesserat in ordinem ulmos tarde crescentes, et pirus duras, et spinos jam ferentes pruna, et platanum jam præbentem umbracula bibentibus. Sed ego quidem arctatus spatiis angustioribus, ista omitto, et relinquo aliis deinde commemoranda. Nunc age, describam proprietates, quas ipse Jupiter addidit apibus: propter quod donum obtinendum, apes, secutæ canoros sonitus Co-

quod in cultorem, non de arbore, dici posse, bene monuit Burm.—145. *que* abest a duobus Burm. *Iduramque* Leid. pr. a m. pr. *pinum* Medic. a m. pr. *Edurasque* pinus Goth. pr., metro invito. *spinas* Leid. Zolich. Rottend. pr. a m. pr. Moret. sec. *prunos jam spina ferentes* Ven.—146. *umbras* Heins. e Pierianis et suis. Sic Goth. sec. et omnes Martini. *umbram* vulgo. *platanus—umbram* Goth. pr.—147. *hæc ipse quidem* novem apud Burm., uterque Goth. Regius et Ed. Norimb. *hæc ipse eadem* Ven. *ipse* Medic. a m. pr. *exclusus* omnes Pieriani et Heinsiani, Goth. sec. et omnes Anglici; et confirmat Colmellæ imitatio lib. x pr. Vulgg. *disclusus*, male. Altera tamen lectio jam ab Egnatio erat prodita, et e Palat. in ed. Commelin., tum H. Steph. et Pulmann. *seclusus* Menag. pr.—148. *post me memoranda* Nauger. cum Steph., quod deseruere alii: itaque revocavit Heins. e parte librorum; ut Goth. sec. Reg. et Cantabrig. exhibent; et confirmari id potest e Colum. x præf. 3 et x, 5, quo major pars alludit cum Mediceo et uno Arundel. *post memoranda*, ita, ut similis syllaba excluderit; quam supplere alii, ut in Pierianis aliquot et uno Meadiano: *post hæc memoranda*, aut, ut vulgo legebatur, et ut in tribus Martinianis

NOTÆ

144 *In versum, &c.*] De arborum ordinata plantatione, Ge. II, 277. *Eduram pirum*] Duritiem vel ad lignum refert; vel ad fructum, aut nondum maturum, aut etiam in maturitatem intus lapidescentem. De hac voce, *edura*, vide Ge. II, 65. De *Platano, plane*, ibidem Ge. II, 70.

145 *Spinos jam pruna ferentes*] Spinus, vel significat prunum sylvestrem, quod vult Car. Stephanus, vel spinam ipsam, quæ in prunum conversa sit per insitionem, de qua insitione Ge. II, 73.

149 *Nunc age, &c.*] IV. PARS. *De apum republica, et quasi civili prudentia,*

in melle conficiendo, in rege observando, &c.

151 *Curetum sonitus, &c.*] Saturnus cum filios mares devoraret, vel ex pacto cum Titane fratre, vel ex meta suo, cum esset in fati fore ut a filiis regno pelleretur; Rhea sive Ops, aut Cybele, ejus uxor, Jovem, in Cretæ natum, in antro Dictæi montis, qui Idæ monti vicinus est, occuluit: jussitque ut *Curetes*, sive *Corybantes*, sive *Dactyli*, sacrorum suorum administri, cymbalis, æreisque clypeis circa cunas obstreperent, ne vagitus proderet infantem patri. Hujus porro insulæ rex dicitur fuisse *Melisseus*, cujus filij

Dictæo cœli Regem pavere sub antro.
 Solæ communes natos, consortia tecta
 Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum;
 Et patriam solæ et certos novere Penates; 155
 Venturæque hyemes memores æstate laborem
 Experiuntur, et in medium quæsitâ reponunt.
 Namque aliæ victu invigilant, et foedere pacto
 Exercentur agris; pars intra septa domorum
 Narcissi lacrymam, et lentum de cortice gluten, 160
 Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
 Suspendunt ceras; aliæ, spem gentis, adultos
 Educunt foetus; aliæ purissima mella

rybantium et æra crepitantia, nutrice runt regem cœli sub caverna Dictæa. Solæ animalium habent fetus communes, et domos urbis communes, et vitam ducunt sub legibus immobilibus: et solæ cognoscunt patriam, et statas domos: et prævidentes hyemem futuram, exercent se labore per æstatem, et congregant in commune bona parva. Aliæ enim provident cibis, et lege constituta, laborant per campos: pars intra claustra alveariorum, componunt ima fundamenta favorum, ex succo narcissi et viscoso glutine corticis: postea tenaces concamerant ceras: aliæ alunt incubando fetus crescentes, qui sunt spes generis: aliæ addensant mella expurgata, et implent

~~~~~

legitur: post memoranda. aliis primo memoranda Ed. Ven.—154. que abest a quart. Moret. uno Mead. et velt. edd., forte melius. ævom Gudianus.—155. A patriam pro Ah codd. aliquot apud Pierium. et ante certos abest Longobard.—156. labores Arundel. Erf.—157. reportant Voss.—158. rictum quart. Moret. victui sec. Moret. vigilant apud Priscian. vii. fœdere parco Reg. Martin.—159. inter unus Arundel. tecta domorum unus Mead.—160. lente Moret. quart. lectum Longobard. cum aliquot aliis apud Pierium et Reg. Martini, non male; sed recepta lectio est pulchrior.—161. tenacis Priscian. vii. Rottend. tert. Gud. tenaces al.—162. in spem Leid. a m. sec. Goth. sec., male.—163. durissima Medic. a m. pr., male. liquentia et mox dulci distend. nectare Seneca Ep. 84, ex Æn. I, 438, ubi et sequentes versus 167, 168, 169

NOTÆ

dus Jovem aluerunt caprino lacte et melle: unde fabulæ ferunt, capram nomine Amaltheam, et apes Curetum cymbalis excitas, Jovis nutrices fuisse: et ob id quidem beneficium, capram a Jove relata inter sidera, cornu ejus nymphis nutricibus datum, hac adjecta facultate, ut quicquid optassent, id illis ex eo cornu largiter emanaret; apes, cum antea nihilo essent muscis aliis sagaciores, nova sagacitate fuisse præditas: unde facul-

tates illæ additæ dicuntur. Pro qua mercede] Supple, consequenda: quasi hoc sibi officii sui præmium ac finem apes proposuerint.

158 Victu] Pro victui: dativus contractus, de quo, Ecl. v. 29. De Narcisso, Ecl. II. 48. De glutine, quo ceræ et mellis fundamenta conflant, supra, v. 39.

162 Suspendunt ceras, &c.] Plinius I. XI. 10. 'Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis a solo fornicatis,

Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.
 Sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti; 163
 Inque vicem speculantur aquas et nubila coeli;
 Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
 Ignavum, fucos, pecus a præsepibus arcent.
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
 Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina massis 170
 Cum properant, alii taurinis follibus auras
 Accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt
 Æra lacu; gemit impositis incudibus Ætna;
 Illi inter sese magna vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum. 175

favos puro nectare. Sunt aliquæ quibus statio ad portas sorte obtigit: et quæ per vices præcedunt pluviam et nubes aeris; aut accipiunt onera venientium; aut conflato agmine expellunt ex alveari fucos, quod est genus pigrum. Fervet labor, et mella thymum halantia beneolent. Ac veluti quando Cyclopes fabricantur fulmina e massis emolitis: alii accipiunt, et remittunt ærem, follibus e tauri corio factis; alii mergunt in aquas æra stridentia: Ætna plangit sub incudibus sibi impositis. Illi inter se attollunt brachia magno robore, et per ordinem, vertuntque ferrum mordaci

iterum appositi.—164. *nectare telas* Ven.—165. *ad portam tendit* unus Arundel. *sorte* Leid. et Zulich. sec. Goth. sec. et Erf. a m. sec. *sorti* est idem casus sextus, ut vesperi, ruri. vid. Drakenb. ad Sil. vii, 368, quanquam non video, cur non *sorti cadere* res possit, tertio casu, b. in sortem, cum *sort* et ipsa portio ac munus sit. *ad portam* Alcuinus Grammat. vid. ad Liv. iv, 37, 6 Burmann. Sed illud minus poeticum.—166. *quæ nubila* Ven. *accipiunt*: pro vulgari, excipiunt; hoc tamen reposuit Wakef. quia sit proprium.—168. *Ignavum* Gud. *Agnum* duo Barthil. *a præsepibus urgent* unus Arundel.—169. *Fervit conj.* Cunningham. et Jo. Schrader. sicque legerat Philargyr. *flagrantia, flaglantia, fragrantia* et in Franc. *frangentia* legitur. v. Burm.—170. *lenti fragm.* Vatic.—171. *alii t. f. auras* aberat Longob. Idem versus Æn. viii, 449—453, sed ibi *ventosis follibus*; et *antrum* pro Ætna, et *multa vi*, et *tenaci forcipe massam*.—172. *stringentia* Ven.—173. pro Ætna, *antrum* in Longobard. Medic. et Pierianis nonnullis, aliis, Rottend. pr. Menag. pr. alt. Voss. Franc. Goth. sec. (in quo alterum pro glossa uscriptum), et uno Arundel., quibus adde fragm. Vatic., forte ex Æn. viii, 451.—174. *multa vi* Rottend. sec. ex eod. loco; sicque inf. v. 450 et alibi.—175. *massam* in fine versus, Vratisl. et Nonius in *Formus*;

NOTE

ne desit aditus ad sarcinendum.' De Nectare potu Deorum, Ecl. v. 71.

165 *Sorti*] Pro *sorte*: sic igni pro igne Ge. i. 267. *Capiti* pro *capite* Ecl. vi. 16.

168 *Fucos*] *Guæpes*. Ex Plinio l. xi. 11. 'Sunt quasi servitia apum, his

Delph. et Var. Clas.

sunt cellarum minimæ: quamobrem imperant iis, primosque in opera expellunt, tardantes sine clementia puniunt.'

170 *Cyclopes, &c.*] De iis et Ætna monte, Ge. i. 471. et fusius Æn. iii, 560.

175 *In numerum*] Certo quodam

Virg.

Z

Non ~~aliter~~, si parva licet componere magnis,
 Cecropias innatus apes amor urget habendi,
 Munere quamque suo. Grandævis oppida curæ,
 Et munire favos, et dædala fingere tecta:
 At fessæ multa referunt se nocte minores, 180
 Crura thymo plenæ; pascuntur et arbuta passim,
 Et glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
 Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.
 Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
 Mane ruunt portis; nusquam mora: rursus easdem 185
 Vesper ubi e pastu tandem decedere campis
 Admonnit, tum tecta petunt, tum corpora curant;
 Fit sonitus, mussantque oras et limina circum.

forcipe. Non aliter (si licet comparare parva magnis) ingenua cupiditas congruendi mella urget apes Atticas, unamquamque juxta suum officium. Seniores curant alvearia, et tuentur favos, et construunt domos artificiosas. At juniores redeunt laesæ propecta nocte, referta thymo circa crura: et hinc inde carpunt arbuta, et salices virides, et casiam, et crocum rufum, et tiliam viuosam, et hyacinthos nigrescentes. Simul omnes quiescunt a labore, simul omnes laborant. Mane exeunt portis, nullo in loco ignavia est. Postea cum Hesperus eis significavit recedendum esse ex agris, et pastione: tunc adeunt alvearia, tunc reficiunt corpora. Murmur excitatur, et

ex *Æn.* viii, 453.—176. *opponere* Goth. sec.—177. *Cecropeas* multi scribunt ex more.—178. *quæque suo* Franc.—179. *agere* unus Mead., quod hic legendum putabat Burm. Sec. ad Anthol. Lat. pag. 375.—180. *mellæ* Zulichem. Laudat Burm. latpp. ad Suet. Aug. 78, Drakenb. ad Liv. v, 26.—183. *tiliam* Gud. a m. pr.—184. Distinguunt multi post *quies*. vid. Heins. et Burm., quod et ipsam ferri potest. *labor omnibus idem* Rottend. pr. ut Ge. iii, 244 sed et v. 212 *mens omnibus una est*.—187. *dum* Edit. Norimb. pectora Rottend. sec. vid. *Æn.* viii, 607.—188. *mussantque* duo. *mussatque* Leid. *lumina* Ed. No-

NOTÆ

ordine, ac veluti numeroso malleorum concentu.

177 *Cecropias*] Atticas, a primo Atticorum rege Cecrope: mel autem Atticum celebre fuit, præsertim ex *Hymetto* monte.

179 *Dædala*] A Dædalo, ingeniosissimo Atheniensi fabro, qui labyrinthum condidit; artificiosa quælibet opera, *Dædala*, vel *Dædalica* dicta sunt. De eo plura *Æn.* vi. 29.

181 *Crura thymo plena*] Plin. l. xi.

10. 'Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra; priores pedes rostro.'

Arbuta passim, &c.] *Arbuta*, fructus *d'arboisiers*, Ecl. iii. 82. *Casia*, *lavande*, Ecl. ii. 49. *Crocus*, *safran*, Ecl. iv. 44. *Hyacinthus*, *glaiou*, Ecl. iii. 63. *Tilla*, *tillou*. De ferrugineo colore, Ecl. ii, 18.

186 *Vesper*] *Stella Venesia*, Ecl. vi. 86.

Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur
 In noctem, fessosque sopor suus occupat artus. 190
 Nec vero a stabulis pluvia impendente recedunt
 Longius, aut credunt cœlo adventantibus Euris;
 Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
 Excursusque breves tentant, et sæpe lapillos,
 Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram, 195
 Tollunt: his sese per inania nubila librant.
 Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
 Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
 In Venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt:
 Verum ipsæ e foliis natos et suavibus herbis 200

strepunt circu vestibulum et portas. Deinde cum jam consederunt in cellis, silent per noctem, et conveniens sopor tenet membra lassæ. Non autem abeunt longius ab alvearibus, quando imber instat, nec confidunt aëri, quando imminent venti: sed securæ prope parietes alvearis, circum hauriunt aquas, et faciunt breves excursiones; et sæpe, et quemadmodum naves fluitantes habent arenam contra agitationem fluctuum, ita apprehendunt lapillos, et his sistent se per nubes vagas. Miraberis autem hanc consuetudinem placuisse apibus: quod nec vacant coitus, nec inertes enervant corpus libidine, nec emittunt fœtus partu. Sed ipsæ rostro colligunt fœtus e foliis et herbis

rimb.—190. *suus sopor* Mentel. tert. et Reg. Goth. pr. *suos sopor* Ven.—191. *recludunt* Medic. a m. pr.—192. *haud credunt* Leid. Franc. *adocnientibus* Goth. pr.—193. *Sed tutæ circum* Franc. *pro mœnibus* Priscian. viii, sed vulgatum agnoscit Nonius Marcellus, Prisciano antiquior, in *aquari* apud Heins, —195. *cumbæ* Medic. a m. pr. et Gud. *cymbæ* reliqui. *saburram* Medic. a m. pr. et al., aut *saburam*.—196. *hi sese* Leid. *is sæpe* Gud. pro var. lect. *vibrant* Menag. alt.—198. *Quod neque Romanus* (in quo a v. 36 ad 181 lacuna erat) cum aliis. *concubito* Mentel. pr.—199. *nixibus* Gud. a m. sec. *nexibus* Medic. Gud. a m. pr. et duo Leid. cum Rom. Eadem diversitas apud Ovid. Met. ix, 294, notante Burm., sed et alibi sæpe.—200. *ipsæ e foliis* Heins. e Medic. Gud. dian. Moret. quart. Franc. Toll. Sic et Roman. et omnes Martiniani cum edd. nonnullis ant. et Goth. uterque. *et foliis natos et* Rottend. tert. At aliæ cum

NOTE

192 *Euris*] Quibuslibet ventis, proprie tamen orientalibus.

195 *Saburram*] Arenam graviorem qua naves ad certam usque mensuram emerantur, ac *saburrantur*, ut stabiliiores fiant.

198 *Concubitu*] Pro *concubitu*, Ecl. v. 29. Plin. l. xi. 16. 'Fœtus quoniam modo prognerarent, magna inter eruditos et subtilis quæstio fuit: apum enim coitus visus est nunquam.

Plures existimavere oportere confici floribus. Gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum vermiculus videtur candidus... donec ruptis membranis, quæ singulos cingunt, ovorum modo, universum agmen emergat.' Ita fere Aristoteles alique, qui omnes putant reperiri ab iis aliquid in floribus, quod sit seminis loco; idque deinde, formatum in fœtus, ab iis demitti ore.

Ore legunt; ipsæ regem parvosque Quirites
 Sufficiunt, aulasque et cerea regna refingunt.
 Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
 Attrivere, ultroque animam sub fasce dedere:
 Tantus amor florum, et generandi gloria mellis.

205

dulcibus: ipsæ supplent reges et parvos cives, et reparant palatia ac regna cerea. Sæpe quoque vagando confuderunt alas in duris saxis, et sponte amisere vitam sub onere: tantus est ipsis amor florum, tanta gloria faciendi mellis. Itaque licet bre-

~~~~~

vulg. e. omittunt; sunt etiam, qui ordinem mutant, *natos foliis*; ut apud Pierium et in vett. edd. *natas* Catreus edidit. *e suavis herbis* Medicus et Mentel. pr. *sed suavis Romanus*.—201. *pabulumque Quirites* Medic. a m. pr., manifesto socordiae vestigio. Heins. tamen hinc faciebat: *paulosque*.—202. *que* abest a Franc. *alcorum et cerea regna* Longobard., cum in aliis *tecta* sit, si recte capio Pierium. Verum hoc deterius esset: nam in majus auget rem poëta et alveare in aulam ac regnum mutat. Mox *refingunt* vulgo editur inde ab Aldd., quod tuerunt Medic. cum aliis codd. et edd. vett., nec non Serv. et Philargyr. *refingunt*, editum jam a Commelin. et Pulmann., tuerunt Rom. Medic. et quædam alia Pierii exemplaria antiquiora, ex Heinsianis Mentel. pr. Rottend. pr. et Leid., forte et alii Burmanni libri, Ed. Ven., tres Martini, Goth. sec.; et multo magis grammatica ratio, cum de favis agatur; de quorum structura et ratione multa sunt ap. Plin. xi, 10 et al. et *figere* quidem favos, *tecta*, dici possit, non *refigere*, conf. Heins. ad Ovid. i Fast. 158.—203.—206. Primo statim oculorum conjectu, alieno loco hos tres versus positos esse intelligas; quam etiam fuisse opinionem docti alicujus Britanni ex Martino disco; et promptum est locum iis suum post v. 196 assignare, nec eum percommodum fore dubitari potest. Neque aliter Jo. Schraderus censebat. Nec vulgarem ordinem defendas facile, nisi in poëta nos versari dixeris, in quo subtilitatem dialecticam male requiras. Ad hanc itaque legem possunt sententiæ loci sic constitui: apes ex floribus et herbis factus legere dixerat v. 200. Quæ sequuntur: *ipsæ regem parvosque Quirites Sufficiunt, aulasque et cerea regna refingunt*, non diversa, sed eadem sententia, novis imaginibus exornata, est: *ipsæ sufficiunt regem et populum*, scil. ex floribus, sive e *foliis* et *herbis*; nam hæc modo præcesserant; et, ubi illi habitare possint, *aulas et cerea regna refingunt*, h. favos parant, ex florum succo ac polline. Cum itaque ex floribus et fœtum, et fœtus cunabula ac cubicula, et cibum etiam capiant: tanto florum ac mellis ex iis conficiendi studio inflammantur, ut etiam onere, quod ferunt, ita humo affligantur, ut alas atterant acutis lapillis, et viribus exhaustæ deficiant. Nunc a v. 206 nova omnino propositio exordium ducit: itaque majorem interpunctionem apposui.—203. *Ipsæ etiam* Erf. *certando* Ven. et Ed. Ven.—204. *utroque* Reg. cum glossa inepta: aquæ et florum.—205. *gignendi* alter Rottend. *gratia mellis* conj. Jo. Schrader.—206. *angustus*

NOTE

201 *Quirites*] Cives, ducta metaphorâ a Romanis civibus, qui dicti sunt *Quirites*; vel a Romulo rege, qui dictus est *Quirinus*; vel a *Curibus*, oppido Sabinorum, postquam fœdus iustum est inter Tatium eorum regem, et Romulum.

203 *Duris in cotibus*] *Cos*, usurpatur sæpe pro lapide, qui ferro aciendo adhibetur. Hic tamen et alibi pro quolibet lapide aspero, et cante. *Cos*, itaque et *cantes*, idem sunt: quemadmodum et a Græcis usurpatur *ἀκόν*, in utraque significatione.

Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi
 Excipiat: neque enim plus septima ducitur æstas:
 At genus immortale manet, multosque per annos
 Stat Fortuna domus, et avi numerantur avorum.
 Præterea regem non sic Ægyptus et ingens 210
 Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
 Observant. Rege incolumi mens omnibus una est;
 Amissu rupere fidem, constructaque mella

vis vitæ finis eas urgeat (non enim vivunt plus quam septem annos) tamen genus earum manet immortale, et fortuna familiæ substatit per multos annos, et numerantur avi avorum. Præterea Ægyptus, et magna Lydia, et gens Parthorum, et Hydaspes Mediæ, non ita venerantur regem. Rege vivo, unanimes est concordia omnium; rege mortuo, dissolvunt societatem, et ipsæ rapiunt mella accumulata, et

terminus edd. plurimæ cum Aldd. pr. et sec. et Nonius in excipere; minus poetice; et angusti defenditur omnium bonorum codd. auctoritate.—207. Excipiant quart. Moret. Accipiat Ed. Ven. et Erf. ætas Rottend. tert. Leid. quart. Moretiet pr. a m. pr. Goth. sec. vid. ad Ge. III, 190.—208. Et Rom. At est attamen. manent Franc., non ineleganter, iudice Burm.; ipsæ, apes, genus immortale, manent. Nam videtur nimis tenuiter dictum genus manet immortale. Debebas tamen jungere: genus manet, durat, ita ut subjungatur ornaus immortale. Benti. ad Lucan. conj. At genus immortale tamen. recepit Wakef.—210. nec sic Erf. Ægyptos e Medic. Heins., quem vide. Ægyptus vulgo.—211. Lydia Rom. Lydia male duo apud Burm. Lydia Parthorum populū quart. Moreti; forte India legendum, inquit Burmannus, quæ rectius ingens dicitur. At vide Notam. Porro et Medus Medic., sed a m. pr., quod Heins. firmat hic et ad Æn. VI, 327. Medus Hydaspeve alli; sed recte rejicit Burm. et vid. Not.—212. Observant regem Gud. pro var. lect., male. Porro incolomi scribunt quatuor apud Burm. est omittunt quatuor apud Heins. et unus Mead.—213. constrictaque sec. Rottend. Vratisl.—214. Dirupere Ed. Junt. et Zulich.—

NOTE

210 *Regem non sic, &c.*] Comparat obsequia apum erga reges, cum studio populorum; eorum maxime qui deliciis fracti, dominos quasi servili cultu adorabant. Tales Ægyptii, de quibus infra, v. 287. Lydi, quorum regio pars est Asiæ Minoris, Pactolo, aurifero flumine perfusa, Creso olim regi ditissimo subdita. Parthi, de quibus Ecl. I. 62. Medi ad occidentem Parthorum siti: qui hic per Hydaspem fluvium notantur. Hydaspes tamen ab uno Virgilio in Media, ab aliis in India collocatur; ab aliis in

Indum influere dicitur ad urbem Nisam, ab aliis in mare labi. Probus putat Medam dici victoriæ causa; quia Medi et Persæ, duce Alexandro, Indiam domuerunt: quod si admittatur Græcus etiam et Macedo meliori jure potuit vocari; quod quis ferat? Abramus legit, Indus Hydaspes, sed sine fide manuscriptorum. Ego admodum incertam fuisse et esse ejus notitiam puto, nec alia de causa dixit Horatius, Od. I. I. 22. 8. 'quæ loca fabulosus lambit Hydaspes:' adeo varia de illo narrantur.

Diripuerunt ipsæ, et crates solvere favorum.

Ille operum custos; illum admirantur, et omnes 215

Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes;

Et sæpe attollunt humeris, et corpora bello

Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.

His quidam signis, atque hæc exempla secuti,

Esse apibus partem divinæ mentis et haustus 220

Ætherios dixere; Deum namque ire per omnes

Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum;

Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,

Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas;

erectunt compagem favorum. Ille rex præsidet operibus, admirantur illum, et omnes circa illum conglobantur multo cum murmure, et ambiunt illum magno numero, et sæpe efferunt humeris, et in bello obiciunt corpora pro eo, et quærunt per vulnera gloriosam necem. Quidam ob hæc indicia, et considerantes hæc specimina prudentiæ, dixerunt, partem divinæ mentis et celestes spiritus inesse apibus. Quippe dixerunt Deum fuscum esse per omnes, et terras, et tractus maris, et cælum profundum: ex illo pecudes, armenta, homines, omne genus ferarum, denique quem-

*****

215. *Ipsæ* quart. Moret. *ille admiratur* Medic. a. m. pr.—216. *frementes* Mentel. pr. Zürich. et Bodlei.—218. *per funera* Goth. pr.—221. *Æthereos* alii, ut semper.—222. *Terras* et Moret. quart. *Et terras* Zürich. *Terrarum tractusque* Medic. a. m. sec., sed interpolatrice. Versus legebatur jam Ecl. iv, 61.—223. *Hic* Rom.—224. *nascentur* quart. Moret. *nascentum* Erf., quod defendi posset. *arcessere* scribunt

NOTE

214 *Crates favorum*] Quia favi in modum craticularum cancellati sunt.

220 *Esse apibus partem, &c.*] Sequitur hic doctrinam Pythagoræ et Platonis. Pythagoræ opinio sic a Servio explicatur. 'Omnia animalia ex quatuor elementis et divino spiritu constare manifestum est. Trahunt enim a terra carnem, ab aqua humorem, ab aëre anhelitum, ab igne fervorem, a divino spiritu ingenium: quod quia est in apibus, sicut in hominibus, (namque metunt, cupiunt, dolent, gaudent; quæ probantur ex his quæ faciunt: dimicant enim, colligunt flores, prævident pluvias) fateamur necesse est, etiam apes partem habere divinitatis. Platonis autem opi-

nio est in Timæo, Deum, cum mundum condidit, astris parem distribuisse numerum animarum; singulisque astris singulas attribuisse, quasi totidem vehiculis. Pythagoræ autem et Platonis communis sententia est, animam esse interitus expertem; et, cum exit, pervenire in cognitam sibi animam mundi, ut testatur Plutarchus l. iv. de Placit. Philos. Juxta has igitur sententias docet Virgilius, *mortis non esse locum*, id est, exinanitioni; quippe cum anima remaneat: deinde animam reverti *sideris in numerum*, id est, ad ea sidera quibus singulæ adducuntur; atque ita in cælum reverti, quæ præcipua Dei sedes est.

Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri

225

Omnia; nec morti esse locum; sed viva volare

Sideris in numerum, atque alto succedere coelo.

Si quando sedem augustam servataque mella

Thesauris relines: prius haustu sparsus aquarum

Ora fove, fumosque manu prætende sequaces.

230

libet nascendo sibi attrahere animam. Quippe dixerunt omnia post dissolutionem reverti ac referri ad eum: nec esse locum examinationi; sed omnia volare viva, aut quæque sideris in ordinem, atque ire in altum cælum. Si aliquando recludis arctum alveare, et mella servata in favis; prius os tuum imple, imbutus haustu aquarum; et prætende manu fumos qui insequantur apes. Apiarii bis colligunt favos plenos,

*****

alii ex more pravo. accessere unus Mead. vitam Regius Martini.—225. *hac resoluta referri* pr. Voss. Moret. fr. Gud. Rottend. sec. (forte pro *huc*). *ad resoluta* Reg. Martin. *aëre soluta* unus Mead. *referre* Medic.; at vulgatam tuetur Lutat. ad Stat. Theb. vi, 112. Possis et h. l. *scilicet* jungere cum antecedentibus: *accessere vitas Scilicet, huc r.—227. succidere* Leid. solo Toll. *alto se condere* carlo Rom., se recipere in cælum nummis, docte, et ut vulgaris lectio esse possit ejus interpretatio. Ceterum varietatis similis exempla vid. apud Burm. ad Lucan. ii, 609.—228. *angustam* Rom. cum al. Pierii; quinque ap. Burm., sex ap. Martin., uterque Goth., multæ vett. et vulg. edd., etiam Aldd. pr. et tert., nec sane hoc incongruum aut ab apibus alienum. Recte tamen Heins. et Burm., ex Mediceo inprimis ac Servio, tuebantur alterum, *angustam*; cum jam dudum regiam ac palatia atque a regum majestate petita apibus tribui viderimus; statim autem v. 229, 230 alia adjiciantur, quæ ad earum sanctitatem pertineant, ut caste ac pure, ore proluto, adeundas esse dicat. *angustam sedem* Erf.—229, 230. Magna lectionis in his vers. est diversitas: ut plerumque fit in tali nominum et epithetorum positu: *prius haustu sparsus aquarum Ora fove*. Ita post Grimoaldum Heins. emendavit e Gud. a m. pr. Medic. a m. sec. et quatuor aliis; adde Ed. Ven.; et sic Longobard. Pierii a m. pr. et pars Martinianorum legere videtur. Alludunt alii: Rom. Mentel. sec. a m. pr. *haustu*. Medic. a m. pr. *astu*. Moret. sec. *haust*. Tum Ora Moret. pr. a m. sec. et Goth. sec. Ante Heins. lectum erat eodem sensu, sed forma minus exquisita: *prius haustus sparsus aquarum Ore fove*: quod et Servius legerat. Ald. pr. *haustus—Ora fove*. Ald sec. *haustus spars. aquarum, Ore fove* (quod et in Erf., nisi quod Ora scriptum eat): tert. *haustu sp. aq. Ore fove*. Est vir doctus qui in ore latere suspicatur *rore*; ita leg. *haustus sparsus aquarum rore fove*: ut sit sparsus rore aquarum fove haustus vel haustum. Sequentes editores modo hoc modo illud sunt amplexi. *prius haustus parvus aquarum Ore fove* conjiciebat Reiskius, ut *parvus* pro *parce* sit. Ludibria lectionum sunt *auctas* in Reg. *fare* Arundel. At Philargyr. *Ore*

NOTE

229 *Relines, &c.*] Aperies, detracta illa omni materia, qua totum alveare apes linunt. Tum duplici utere industria ad fugandas apes. I. Aquam haustam ore presso sparge super alvearia, pluvix in modum. II. Prætende fumum,

Haustu sparsus aquarum Ora fove] Supple: et deinde projice in pluviam modum. Prius legebatur, *ore fove*: ambigua et difficili sententia. Rescripsit e Manusc. N. Heinsius: *Ora fove*.

Bis gravidos cogunt foetus, duo tempora messis:

Taygete simul os terris ostendit honestum

Plias, et Oceani spretos pede repulit amnes:

Aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi

Tristior hybernas cœlo descendit in undas.

235

duo sunt tempora mellationis. Simul ac Taygete Pleias monstravit terris formosum cultum, et repulit pede aquas Oceani a se contentas; aut cum eadem, fugiendo austrum piscis imbriferi, descendit mœsta e cœlo in aquas hybernas. Illa apes ira-

fave, "cum religione ac silentio accede." Et Servius: alii *Ore fave* legunt, ut sit, tace. Etiam Medic. a m. pr. *Ore fave*, cum Ald. sec. Recepit hoc Brunckius tanquam præcipiti Aproniani iudicio mutatum: esse ex re sacra petitum, ut adeo purus et cum silentio accedat apiarius. Premunt tamen hanc lectionem hæc: quod aliena esse videtur religionis notio ab h. l. Si "ad *sedem augustam* (quam de regia ac palatio accipiendam esse, docent reliqua) tanquam ad aram seu delubrum accedere iubetur agricola;" mira profecto illa esset religio, ut sacrilegium commissurus lingua et ore favere, et tum famum inferre jubeatur. Jo. Schrader. conj. *prius haustu sparsus aquarum Ora, move*, scil. alveum: ingeniose saltem: Colum. ix, 16, 6, ubi hac de re: *Tulis olla*, (per quam possit afflari) *cum est alveari objecta* (h. e. admota) *spiritu admoto fumus ad apes promovetur*. Fuit quoque, qui voces, *Ore fove*, ita acciperet, ut esset, ore fove fumos (spiritu excita) et manu prætende.—231. *factos pr.* Rottend. "*flores emendatum* fuit. Et bene *gravidos flores*, quia ex his omnia generant." Sic Philargyrius. Vides ineptias Grammatici: qui tamen bene sensit difficultatem inesse voci *factus*. Versus 231—235 interpositi cursum orationis impedire videbantur Jo. Schradero; malebatque ille eos post v. 238 collocare. Ita vero alia orationis asperitas suboritur.—233. *Plias* Heins. e Medic. et al., ut dissyllabum sit, ex *Idæis*. Vulgo *Pleias*, quod esset *Idæids*.—234. *Piscis amoris* Mss. Barthii in Adv. xxxvii, 6 cum glossa, quæ fabulam Veneris Typhœi metu in piscem mutatæ respicit; inepti librarii seu grammatici acumen. *aquosus* est, qui aquas, imbres, concitat. conf. Exc. ad h. l.

NOTE

231 *Bis gravidos cogunt, &c.*] v. PARS. *De mellationis temporibus*; verno scilicet, et autumnali. Per *gravidos factus*, haud dubie mella intelligit, quæ sunt fructus et proventus apum: neque enim significat proprie foetus, qui non sunt *gravid*i: neque matres apes, quæ dici non possunt *factus*.

232 *Taygete simul, &c.*] Una e *Pleiadibus*, sub qua sex etiam alias comprehendit: de iis Ge. i. 138. Earum ortu et occasu notat duplex tempus colligendi mellis, quod metaphoricè *messum* vocat. Oriuntur oriente Sole in tauro, circa ultimum Aprilis aut initium Maii: occidunt oriente

Sole, circa finem Octobris, aut initium Novembris: vide Ge. i. 221.

233 *Oceani amnes*] Quia Oceanus terram ambit.

234 *Sidus fugiens Piscis aquosi*] Certe fugimus tantum insequentes: at nullum proprie piscium sidus Pleiades sequitur, sed antecedit. Nodum hunc ut solvat Petitus versum sic interpretungit: 'Aut eadem sidus fugiens, ubi piscis aquosi Tristior hybernas cœlo descendit in undas: hoc sensu: 'Aut eadem fugiens sidus,' id est Solem; 'ubi descendit in undas hybernas piscis aquosi,' id est, in quas jam sidus piscium ante descendit. AM

Illis ira modum supra est, læsæque venenum
Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animasque in vulnere ponunt.
Sin, duram metuens hyemem, parcesque futuro,
Contusosque animos et res miserabere fractas :

240

cunda sunt supra modum, et offensa immittunt venenum punctione, et affixæ venis relinquunt aculeos occultos, et amittunt vitam in vulnere. Si vero timeas hyemem sterilem, et providens in futurum, et miserescas gentis afflicta opumque direptarum :

sub fin.—236. *modum super est* nonnulli Pieriani et Giphanii Mss., unde ille *supera* facit, quod Lucretianum est.—238. *Affixæ venis* vulgatum inde ab Aldd. *Affixæ in venis* sec. Mentel. a m. sec. et pr. Moret. unus Arundel. et alter cum Erf. et cum edd. nonnullis (inter quas Argent. 1602, notante Reiskio, cui valde arridebat ea lectio), *Affixæ in venis*. Videri potest hoc Grammatici, de metro solliciti, opera interpolatum esse ex *Affixæ venis*, scil. spicula, ut erat in Pierii pervetere libro, Mentel. pr. Reg. Moret. sec. Leid., item Goth. sec. et Brunckii libro, *Affixæ venis* Leid. sec. Habet tamen et altera lectio, qua ipsæ apes affigentes se cuti ejus, qui eas infestat, Lucret. v, 1391 *læsæ Deplexæque dabant in terram vulnere victos Morsibus affixæ validis atque unguibus uncis*; *Affixæ venis* dicuntur, cum grammaticam rationem, est enim elegantissima, tum librorum auctoritatem, Romani, Medicei, et ceterorum; eodem referendum *Affixæ* Zulichem. At vero *Adnixæ* Oblongus Pierii, quod si aliorum librorum suffragia haberet, non incommumt esset. Latius processit interpolatio in Ed. Ven. *Affixæ venis animas in*, et in Ed. Mediol. *Affixæ venis animas in*. Porro *animosque* Moret. qu. in *vulnera* Gud., et in *vulnera* Romanus, Mentel. pr. fragm. Moret., uterque Goth. Erf. unus Arundel. et Pierii aliquot; sicque jam Naugerius edidit in Ald. tert., et hinc alii, sed pauci. Atque ita Nonius in *anima*, Schol. Juvenal. iv, 91. Macrobi. Sat. vi, 6. extr. Probat Ondendorp. ad Lucan. ii, 151, sed ita, ut ad eum *rovi* in usum referat, cum finem ac causam denotat. Malim ad exquisitiorem illum usum referre, cum quartus pro sexto casu adjungitur; neque adeo præferre alteri ut magis vulgari dubitem. Neque tamen rejici *in vulnere*, dum vulnus inferunt, potest, quod Medicus et alii tuentur.—239. Editum erat *metues*. Pro hoc *metuens* Gud. a m. pr. Franc. Toll., porro Roman. et codd. aliquot Pierii et Regins Martin. Edit. Junt., nec rejiciendum est, inquit Heins., quin etiam elegantius hoc dictum censeo; itaque nunc recepi, probatum quoque Vossio. *metuis* sec. Moret.—240. *Contusos* Gud. et duo Moret. *Concussosque* Regius Martin.

.NOTÆ

aliter solvunt. Ego, servata vulgari interpunctione, per piscem aquosum, intelligo *Hydrum*, qui serpens est in aquis degens, unde nomen habet ab *Hydr*, *acqua*: hoc enim sidus etai in occasu Pleiadum, gradibus circiter quinquaginta ab eis distet; tamen eas subsequitur, lisque videtur imminere.

236 *Animasque in vulnere ponunt*] Hoc inde fit: quia aculeus cum alvo, sive intestino, concertus est; et, cum infixus fuit, e vulnere retrahi nequit

sine alvi ruptione.

239 *Sin, duram, &c.*] Si providens in futurum nolis mella omnino detrahere, ne per hyemem deficientibus floribus apes fame pereant: relinque partem aliquam mellis ad cibum hybernum; et interim purga alveare a noxiis pestibus; ut sunt stellio, *laisard*, blatta, *cloporte*: fucus, *guêpe*: crabro, *frelon*: tinea, vermiculi genus, corrodens vestes et alia, &c.

At suffire thymo, cerasque recidere inanes,
 Quis dubitet? nam sæpe favos ignotus adedit
 Stellio; et lucifugis congesta cubilia blattis;
 Immunesque sedens aliena ad pabula fucus,
 Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis; 245
 Aut dirum, tineæ, genus; aut invisæ Minervæ
 Laxos in foribus suspendit aranea casses.
 Quo magis exhaustæ fuerint: hoc acrius omnes
 Incumbent generis lapsi sarcire ruinas,

tamen quis omittat fumigare eas thymo, et auferre ceras superfluas? nam sæpe occultus lacertus corrosit favos, cubilia plena sunt blattis fugientibus lucem, et fucus iners atitur prope alienum cibum, aut asper crabro se miscet apibus, armatus majore aculeo, aut importunum genus tinearum, aut aranea odiosa Minervæ suspendis in portis telas tenues. Quo magis fuerint evacuata, eo diligentius omnes contendunt reparare jacturam gentis vexata, et replebunt cellas, et conficiunt favos e floribus.

*****

miserabile idem Regius cum Ed. Ven. mirahere Longobard. a m. sec.—241. At omnes fere codd. Heinsii: Aut vulgo. An Reiskius conjiciebat; an quis dubitet? Aut suffire thymo (thumos apud Foggin.) Medic. necnon Roman. et Ed. Ven. thymum tres apud Barm. At suffire fumo, scil. bubulo, conj. Jo. Schraderus, ex communi præcepto auctorum de R. R. et Plin. XXI, 14, s. 47. Recte. Verum etiam thymo et cneoro suffumigatur: v. c. Geopon. xv, 2. 37. cerasque recidere Zulich. incidere Parrhas. habuisse videbatur.—242. Quis dubites Goth. pr. adhesit Romanus.—243. Stellio et lucifugis omnes Pieriani, omnes fere Heinsii; nec abesse a suis rō et monet Martinus; nec abest a Goth., extrusum tantum est, id quod et ipse malim factum, in edd. vulgg. ante Heins., et quidem inde a Manut. Fabric. Commelin. Heinsius revocavit, ut pes creticus sit; quod mihi merum Grammaticorum commentum esse videtur. Quid enim jejunius et ineptius a poëta fieri possit, quam in heroico versu alienos pedes admiscere! Verum pronuntiandum est binis syllabis Stelljo. Hoc ab aliis Stellio, Stilio, Stillo scribitur. Porro lucifugi c. c. blatti Zulich. exesa cubilia Pierii manus in ora codicis, ex interpolatione non inscita; Jo. Schrader. contexta. Tum blatis, blactis, plattis scribitur ap. Barm. et Colum. ix, 7, 5. Reiskius ita locum refingebat: An suffire thymo cerasque recidere inanes Quis dubitet (nam—Stellio), lucifugis congesta cubilia blattis? ut ceras inanes sint hæc cubilia.—244. fucos Gud. a m. pr. Mentel. pr. ad pocula Medic. a m. pr., libarius scilicet, qui de se forte agi putabat.—245. crabro Medic. a m. sec. duo Moret. Franc. Goth. sec. crebro tres alii. se miscuit Voss. pr. Moret. fr. Franc. Toll. Ed. Mediol., porro Goth. sec. Erf. et unus Mead. imparibusque immiscuit qu. Moret.—246. dirum optimus quisque apud Heins., hoc idem jam ediderat Nauger. et Egnat., neglectum a sequioribus. durum vulgo. tinia scriptura vett. librorum. vid. Ursin. Cerd. Heins.—247. In foribus laxos edd. ante Heins., sed jam Pierius monuerat, codices aliter habere. Laxosque in foribus Zulich. arachnea Toll.—248. fuerunt et mox complerent Medic. fuerit Ven. omnis multi.—249. Incumbunt Zulich. Moret. fragm., idem falcire ruinas.

NOTE

246 *Invisæ Minervæ aranea*] Arachne, Lydia, lanificii arte eusa cum Minerva sibi vitam abstulit; a Minerva in araneam transformata est.

Complebantque foros, et floribus horrea texent.

250

Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros

Vita tulit, tristi languerunt corpora morbo;

Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis:

Continuo est ægris alius color; horrida vultum

Deformat macies; tum corpora luce carentum

255

Exportant tectis, et tristia funera ducunt;

Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,

Aut intus clausis cunctantur in ædibus, omnes

Ignavæque fame et contracto frigore pigræ.

Tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant:

260

Si autem (quoniam vitæ conditio intulit quoque apibus nostros miseras) corpora earum langueant tristi aegritudine, poteris deinceps cognoscere id signis non incertis. Statim ægræ habent alium colorem, horrida macies deturpat speciem: tunc efferunt ex alvearibus cadavera carentium lumine, et ducunt tristia funera: aut eadem dependent ad portam simul implicate pedibus: aut omnes intus clausæ morantur in alvearibus, desides præ fame, et pigræ præ frigore contrahente membra. Tum marmor obscurus auditur, et susurrant longo tractu: quemadmodum Auster frigi-

*****

ruinam Ed. Ven. *operis lapsi* conj. Schrader.—250. *foros* edd. nonnullæ, ut Cerdæ, et Pierius in ora codicis sui. Possit esse vestibulum. *casos* l. *favos* Jo. Schrader. ex Colum. ix, 15, 4 et sup. v. 104. In *horrea* duplicem lectionem agnoscit Julius Sabinus, et *horrea*, et *horrea*: nam *horreum* esse mel æstivum, “et ita legendum esse puto; Plinius sic ait: *Alterum genus est mellis æstivi, quod ideo vocatur horreum a tempestivitate præcipuum*.” Male hoc: mel illud est *ἀπαύριον* ap. Plin. xi, s. 13.—251. *Sin* quatuor apud Burm. Oblongus Pierii, Goth. sec. *nostris* Rom. et aliquot apud Pierium.—252. *tristis* Moret. sec. *languerunt* Moret. pr. *tubo* pro *morbo* Voss. alter. Eadem variatio Ge. iii, 557. vid. Heims. ad Ovid. Met. xv, 627.—254 *color horridus alta* Medic. a m. pr. *horrida multum* Franc. et Zulichem. pro div. lect.—255. *Difformat* unus Arundel. et *corpora* Donat. ad Terent. Hecyr. ii, 4, 27.—257. *an connexæ?* quoniam negant in morbis id solere fieri, ut plures in unæ modum, *Serpubbæ*, conglobatæ aliæ ex aliis pendeant; sed tum singulas passim hærrere. *connexa* edd., male. Porro: *Atque illæ* aliquot apud Pierium.—258. ante omnes distinctionem ponebat Reiskius, nec male, idque ipse nunc sequor cum Wakef.—259. *Ignaræque* Romanus, sed idem *fame*. et abest Goth. pr. *contractæ* Cerdæ editio; sed in illa multa vitiose excusa.—260. *tractuque* Mentel. et

NOTE

250 *Foros*] *Fori* sunt spatia in navibus apertiora, tabulata: in quibus inceditur, unde nomen habent, vel a *forando*, vel quod *foris* emineant. Sunt item in circo ejusmodi spatia, e quibus videntur spectacula. Hinc diminutivum est *foruli*: quæ sunt apud Suet. et Juven. librorum conditoria in bibliothecis. Hic pro cellulis mel-

leis usurpantur.

251 *Si vero, &c.*] VI. PARS. *De morbis apum, eorumque signis et remediis.*

257 *Pedibus connexæ, &c.*] Non potest hic *connexæ* significari, si quidem ut lætitiæ indicium apponitur infra, v. 558. Itaque intellige de singulis aut pauculis apibus, quæ vel mortuæ, vel languidæ pedibus adherent ad limina.

Frigidus ut quondam sylvis immurmurat Auster; ·
 Ut mare sollicitum stridit refluentibus undis;
 Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
 Hic jam galbaneos suadebo incendere odores,
 Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro 265
 Hortantem et fessas ad pabula nota vocantem.
 Proderit et tunsum gallæ admiscere saporem,
 Arentesque rosas, aut igni pinguia multo
 Defruta, vel psithia passos de vite racemos,
 Cecropiumque thymum, et grave olentia centaurea. 270
 Est etiam flos in pratis, cui nomen amello

*duis aliquando sibilat in sylvis; quemadmodum mare turbatum stridet fluctibus reci-
 procanitibus; quemadmodum ignis fervens æstuat in fornacibus clausis. Tunc con-
 sulo, ut Galbanei odores urantur illic, et mella infundantur per cannas arundineas;
 ultro excitando et invitando apes languidas ad cibum familiarem. Jurabit etiam
 addere huic melli succum gallæ contrita, et rosas siccas, vel mustum multo igne
 spissatum, vel passas utras e psythia vite, et thymum Atticum, et centaurea gravia
 odore. Est etiam in pratis flos, cui agricolæ dedere nomen amelli: planta est facilis*

*****

Bodlei. vid. ad Gratii Cyneg. 362, Barm. tractumque Goth. pr. *ausorant*
 Gud. *sumant* Franc.—261. *sybas immurmurat* Longobard., nec male. v.
 Heins.—262. Abest versus a Parrhas. *Auf* Medic. Pierii, Moret. pr. Zulich.
 Reg. apud Martin. *stridit* Heins. e Medic. Gud. Roman. Vulgo *stridet*; quod
 et Romanus tuetur.—263. *Æstuat inclusis* Servius Danielis et aliorum ad Æn.
 v, 505. *ingens* Medic. a m. pr.—264. *Hinc jam* Medic. cum tribus aliis apud
 Heins. et Erf. *infundere* Rottend. tert. pro div. lect. *inferre canalibus ultro*,
 interpungit Wakef.—267. *tunsum, tusum, tuscum, tutum, tonsum*, scriptum vid.
 apud Barm. et iii, 133. *immiscere* Franc. et Reg. Martini.—268. *Arentesque*
 Reg. Martin.—269. *psythiæ* Medic. cum quatuor Heinsii: quem vide. *psit*

NOTÆ

261 *Frigidus Auster*] Quilibet ven-
 tus: Auster enim non frigidus, sed
 humidus est. Macrobius tamen ait
 frigidum esse ab origine; et humidum
 fieri cum per zonæ torridæ plagam
 ad nos commeat. *Quondam*] Aliquan-
 do. Sic Ge. iii. 99. 'Ut quondam in
 stipulis magnus sine viribus ignis In-
 cassum furit.'

264 *Galbaneos, &c.*] Galbanum *gal-
 banon*, gummi e narthece sive ferula,
 in Syria: hujus odor fugat serpentes.
 Galla, *pomme de chène*. Defrutum,
 vinum coctum, *resiné*, de quo Ge. i.
 295. Racemi passi, *séchés au Soleil*:
 quem in usum apta præ ceteris vitis

Psithia, de qua Ge. ii. 93. Centaurea,
 orum; vel centauria, æ; et centau-
 rium, ii; *fel de terre*: herba quæ no-
 men traxisse dicitur a Chirone Cen-
 tauro; quia adhibita vulneri, quod
 ipsi Hercules sagittæ fecerant, eum
 sanavit. *Cecropium thymum*, quia fre-
 quens in Hymetto monte Atticæ re-
 gionis, in qua primus regnavit Ce-
 crops. *Amellus* certissime est *Aster*
Atticus, id est *stella Attica*; ob formam
 et patriam sic dicta: aliter *bubo-
 nium*, id est *inguinalis*; quod ingui-
 num doloribus medeatur: in hortis
 visu notissima, nomine Gallis ignota.

Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba;
 Namque uno ingentem tollit de cespite sylvam,
 Aureus ipse; sed in foliis, quæ plurima circum
 Funduntur, violæ subluceat purpura nigræ; 275
 Sæpe Deum nexis ornatae torquibus aræ;
 Asper in ore sapor; tonsis in vallibus illum
 Pastores et curva legunt prope flumina Mellæ.
 Hujus odorato radices incoque Baccho,
 Pabulaque in foribus plenis appone canistris. 280
 Sed, si quem proles subito defecerit omnis,
 Nec, genus unde novæ stirpis revocetur, habebit;
 Tempus et Arcadii memoranda inventa magistri
 Pandere, quoque modo cæsis jam sæpe juvenicis
 Insincerus apes tulerit cruor. Altius omnem 285
 Expediam prima repetens ab origine famam.

reperit. Quippe uno e cespite erigit magnam copiam caulium: aureus ipse est; sed purpura violæ nigricantis subluceat in foliis, quæ multa in orbem ambiunt flosculum. Sæpe altaria Deorum ornantur torquibus amello implexis. Sapor illius asper est palato: pastores colligunt eum in pratis demensis, et ad flexuosa fluenta Mellæ. Coque radices illius in vino optimo, et plenis calathis offer apibus in cibum ad foramina alvearis. Sed si aliquis amiserit subito totam gentem, nec habeat, unde reparetur genus novæ familie: tunc tempus est aperire inventum memorabile Arcadii apiarii; et quomodo occisis bobus, jam sæpe sanguis putridus produxerit apes. Narrabo famam omnem hujus facti, repetens eam altius a prima origine. Nam,

*****

hæc Romanus. Sithia Reg. vid. ad Ge. II, 93. passus Mentel. pr.—273. Namque imo aliquot Pieriani, Franc. et Ed. P. Dan. Basil. et al., item Goth. pr. Erf. unus Mead. et edd. vett., etiam Egnat.; et probavit Heins. ad Ovid. Ep. XX, 41 et Catroens, notante etiam Burmanno; fluxit ex perpetua varietate. Major librorum auctoritas pro uno, etiam sic inde ab Aldd. editum. de vertice vett. apud Pierium.—275. Funduntur Leid. Eduntur Zulichem., mox subluceant qu. Moret. Goth. pr. succumbit Zulich.—276. Forte hinc nexis Barmann. Est sane subiutelligendum.—278. incurva (Foggia. ex curva) Medic. a m. pr., et probat Heins. per flumina Romanus, quod admodum placebat Burmanno. Amellæ Medic. a m. sec. unus Arundel. et Cantabrig., male.—280. expone Roman., quia in foribus.—281. Sed si quidem Medic. et aliquot alii apud Pierium, Bodlel. unus Arundel. et vett. edd.—282. habentis Rom., ferrem: habebis.—284. cæsis jam forte j. pr. Moret.—286. patria repetens Ven. primum

NOTÆ

278 *Mellæ*] Vel Melæ, fluvii Galliæ Cisalpinæ, prope Brixiam. Unde nomen habet *amellus flos*, juxta Servium.

281 *Sed, si quem, &c.* VII. PARS. De reparatione apum, ejusque reparationis inventore Aristæo. Is Apollinis filius

fuit, ex Cyrene filia Penei fluminis, vel regis: in Arcadia deinde regnasse dicitur; et apum ac mellis usum, lactisque coagulum invenisse, v. Ge. I. 14.

Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura faselis;
Quaque pharetratæ vicinia Persidis urget,

290

qua parte felix natio Pellæi Canopi accolit Nilum incidentem agris inundante flumine, et circumnavigat suos agros in naviculis versicoloribus: et qua parte regiones vicinæ Persis pharetratis attingunt Ægyptum; et qua parte fluvius defluens

~~~~~

Goth. pr.—287. *Nam quam* Medic. *quæ* Gud. *Pellei, Pelei, Palei*, nonnulli. *Penei* Franc. Est Πέλλα, Πελλαῖος.—288. *Attulit* Zulich. *et fuso* Goth. pr.—289. *pactis* Rottend. sec. *phasellus* Cerda secundum lapides.—290. *Persidis* Goth. pr. *vicina* Pathyridos Clerici conjectura, a Burmanno satis acerbe explosa. Possint hujus generis plura conjectari: ut, *vicina* *Papremidis*, vel

NOTÆ

287 *Qua Pellæi, &c.*] Locus perdifficilis. Vult Cerdanus duplicem hic regionem significari, Ægyptum et Indiam: duplicem fluvium: Nilum et Indum: utrobique inventam esse artem reparandarum apum. Sed refutatur: tum quia non est verisimile quod contendit, verum hunc suppositum esse; 'Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena,' qui versus plane de Nilo intelligi debet; et locus ipse totus, de Nilo, non de Indo: tum quia male diceretur Indus devectus ab India, cum Indiæ fines non egrediatur. Abramus hic comminiscitur nescio quid de Gange Indico fluvio, qui per subterraneos meatus erumpat in Ægyptum, ibique Nilum efficiat. Ego omnia de Nilo interpretor: et quæ duo videntur ob stare, sic explico. 1. Dicitur *Devectus ab India*, id est Æthiopicus, qui ab antiquis Indi vocabantur, ut jam notavimus Ge. II. 171. Et vero quicquid olim jactatum sit de ignotis Nili fontibus, nunc compertum est oriri ex duobus fontibus ad radices Lunæ montium, ad meridiem lacus ingentis, quem impermixtis aquis mox deinde præterfluit. Lacus dicitur *Zembre*. II. *Vicinia Persidis urget* reipsa Ægyptum, non inquam, ipsa Persis, sed vicinæ Persidis regiones, nempe Ara-

bia, Syria, &c. quæ omnia Persidis nomine comprehendit, quia subjecta aliquando fuerant Persarum imperio, Cyri nempe et Cambysis ejus filii, qui Ægyptum ipsam ditioni adjecit. Solet autem Virgilius terminos regionibus, quam potest latissimos, assignare: ut vidimus Ecl. I. 63. et Ge. I. 490. Nunc singulæ voces explicandæ.

Canopi, &c.] Urbs est Ægypti, quam poëta innuit vicinam esse Alexandriæ, cum Canopum vocat *Pellæum*, id est *Alexandrinum*. Alexander enim, conditor Alexandriæ, in urbe Macedoniæ Pella natus erat. Per gentem *Canopi* Ægyptios omnes intelligit, quia urbs illa erat antiquissima; sita ad maximum e septem ostiis, quibus Nilus in mare se exonerat. *Gens fortunata*] propter fertilitatem regionis. *Stagnantem flumine Nilum*] Quia Sole in cancrum subeunte, crescere incipit per centum dies ad usque Autumnum: qua exundatione fecundantur agri, per quos itur phaselis et navigiis angustis, ex arundine papyracea. *Pharetratæ Persidis*] Quia Persæ equitatu, venatione, et sagittandi arte insignes fuerunt: siti ad orientem Assyriæ, ad occidentem Ariæ, ad meridiem Parthiæ, ad septentrionem sinus Persici. De *India*, Ge. I. 57.

Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena,

Et diversa ruens septem discurrit in ora

Usque coloratis amnis devexus ab Indis;

Omnis in hac certam regio jacet arte salutem.

Exiguus primum, atque ipsos contractus ad usus, 295

ab usque nigris Æthiopibus fecundat Ægyptum nigro limo, et præcipitans exonerat se in ostia septem distincta; tota regio collocat in hoc invento spem certam. Primum

Prosopidis. Sed vid. Not. Nisi vicinium haberetur, liceret confinia conjectare. Hoc ipsum nunc video Bentleium conjectasse ad Lucan. II, 485. Mira cum subtilitate Persas Herculis comites ap. Sallust. Jugurtha 18 in Africam adductos huc deportat Hasæus in Diss. et Obs. Bremæ 1731. Diss. XI.—391. In Romano versus ita transpositi, ut sint: *Quaque pharetrata—Et diversa—Usque coloratis—Et viridem Ægyptum*. Medic. Gud. duo Rotend. et Leid. duo hos transponunt: *Et diversa ruens—Et viridem*. Præstat haud dubie utraque versuum collocatio ea, quæ vulgata est. Verum vel sic otiosi aliquid manet in versu: *Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena*; etsi in verbis ipsis nihil reprehendendum esse video: nam *arena* pro limo recte, ut poëta, dicere potuit; vid. Notam ad h. v. Mihi valde probabile fit, versum aut fuisse ascriptum in tabulis poëtæ, cum nondum decretum esset, utrum hunc an alterum *Et diversa* anteferreret, aut ex bono poëta in marginem fuisse appietum a Grammatico. Ita scriptum erat: *Quaque pharetrata vicinia Persidis urget Usque coloratis amnis devexus ab Indis*. Versu 291 *Et viridem* utique melius caret totus locus: et jam Cerda, sed alia eaque parum idonea de causa, quia v. 190 ad Persidem revocabat, eo defendit, ut versum 291 damnaret. Acutissimus vir, Jac. Bryant, locum varie tentabat. Primo versus sic collocatos malebat: *Et circum—Et diversa—Usque—Et viridem—Quaque pharetrata—Omnis in hac*. Tum damnat stagnantem Nilum; et lusum in verbis agnoscit *nigra arena* et *viridem Æ*. Tandem eo venit, ut alteram loci partem a Nilo ad Gangem transferat, excluso versu 291, aut retracto post v. 289 et emendato: De Gange adeo dicta essent hæc: *Quaque pharetrata vicinia Persidis urget, Et diversa ruens septem discurrit in ora, Usque coloratis amnis devexus ab Indis*. Sane Gangem per septem ora in mare inferri ipse poëta alio loco memoravit: Æn. IX, 30, 31. Addit vir doctus Melan III, 63—66. Propert. III, 22, 16. Incideram et ipse aliquando in hanc suspensionem, imprimis quia Maro etiam altero loco Gangem et Nilum jungit: *Ceu septem surgens sedatis amnis altus Per tacitum Ganges aut pingui flumine Nilus*. Enimvero revocabant me plura: primo quod apum generationem nemo ad Indos retulit; quid quod nec mellificium inter Indos memoratum ne ex recentibus quidem de India scriptoribus, memini; tum non minus contortum est illud, quod, *qua vicinia Persidis urget*, Ganges narratur decurrere. Omnes has nebulas discussas esse arbitror, si, quod in Nota apposi, animadverteris: Nili ostia duo extrema, ab occidente Canopicum, ab oriente Pelusiacum, imni; hoc alterum ad fines imperii Parthici spectare videri potuit, cum Arabes modo armis domiti modo societate armorum juncti interjecti essent. Tum vero vicinia a vicinium ubi deduxeris, intelliges: *eundem Nilum urgere vicinia Persidis*, propiorem habere cursum versus Parthos ostium Nili Pelusiacum. *fecundat* Gud. quod arripuit Wakef. hunc in modum: *Quaque pharetr. Et diversa ruens. Usque coloratis. Ut viridem Ægyptum nigra fecundet arena.*—293. Ille Rotend. pr. pro var. lect. *voû Usque. devexus* nonnullos legisse, ne dubites; sensu plane eodem; sed minus poëtice; quod declivi via desertor, id est *devexus*. ab undis Franc.—294. in hanc Roman. *regio certam* Franc. certe Medic. a m. pr. *jacet* Roman. Gud. a m. pr. et alii. *petit* Venetus, ex interpretatione. *imbre salubrem* Erf. a m. pr., stupore librarii.—295. *Exiguus*

Eligitur locus: hunc angustique imbrice tecti
 Parietibusque premunt arctis, et quatuor addunt,
 Quatuor a ventis, obliqua luce fenestras.
 Tum vitulus, bima curvans jam cornua fronte,
 Quæritur: huic geminæ nares et spiritus oris 300
 Multa reluctanti obsuitur, plagisque peremto
 Tunsæ per integram solvuntur viscera pellem.
 Sic positum in clauso linquunt, et ramea costis
 Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentes.
 Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undas, 305
 Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante

quæritur locus angustus, et arctatus ad hunc ipsum unum: hunc tegulis parvi tecti et contractis muris coarctant: adjunguntque quatuor fenestras, obliquo lumine, a quatuor ventis. Tum quæritur juvenis jam flectens cornua in fronte bienni: huius multum repugnanti clauduntur ambæ nares, et halitus oris; et huic interfecto verberibus, contusa viscera putrefiunt intra pellem non laceratam. Sic relinquunt depositum in loco clauso, et lateribus substernunt fragmina ramorum, thymum, et casias novas. Hoc fit, cum primum Zephyri agitant aquas, antequam campi pingantur novis coloribus florum, antequam loquax hirundo defigat nidum in tignis domo-

Erf. in usus Medic. a m. pr. et alii, more solito. vid. Burm. ipsos ab Mediceo a pr. m. aberat. Lenius fuisse atque hos.—297. premunt aras Ed. Ven.—298. adversa luce edd. nonnullæ, ut ex Cerda liquet.—299. bina sex ap. Burmann. vima Medic. corvans Gud.—301. Multa resultanti Menag. pr. obsuitur Heins. reposuit ex unico Mediceo, in quo opauit, ut et in Gud. a m. pr., quod jam defenderat ad Ovid. Fast. ii, 578. Laudavit tamen idem ex libro Colot. Ursinus. obruitur Ven. Parrhas. Vulgo legebatur: obstruitur, quod ntique proprium et pedestri sermoni conveniens erat, ἀρωροπύχθαι. idque teneant viri docti Voss. et Wakef. neque intercedam: Æn. iv, 440 Fata obstant placidasque viri Deus obstruit aures. Apud Lucret. vi, 225 est oppilare.—302. Tonsa, Tusa, alii. v. ad v. 267.—303. in deest quart. Moret.—304. recentis Heins. reposuit ex scriptis, etiam Pierianis, seu verius revocavit; nam sic jam Egnat. Commelin., hinc alii ediderant; reliquæ edd. fere, virentes, e glossa. vid. Heins. ad Æn. vi, 674. Ovidii Fast. v, 123.—306. et ante Roman.—

NOTÆ

298 Quatuor a ventis] Qui fiant e quatuor mundi cardinalibus, sive partibus oppositis, unde cardinales vocantur: Eurus ab oriente, Zephyrus ab occidente, Boreas a septentrione, Notus a meridie.

300 Nares et spiritus, &c.] Oculi etiam, et partes omnes ad halitum aut egestionem necessarie, luteo pice obliato obstruebantur.

302 Per integram, &c.] Nec enim laceranda est pellis et cruentanda,

sed paulatim ictibus maceranda; ita ut viscera, carnes, et ossa etiam comminuantur intra pellem. Id cavendum admonet auctor Geoponicarum præceptionum.

304 Casiasque] Rosmarinum, vel lavenderulam. Ecl. ii. 49.

306 Hoc geritur, Zephyris, &c.] Id est circa initium veris: monetque auctor Geoponic. per tres hebdomadas includendum esse, donec putrefiat.

Garrula quam signis nidum suspendat hirundo.
 Interea teneris tepefactus in ossibus humor
 Æstuat; et visenda modis animalia miris,
 Trunca pedum primo, mox et stridentia pennis 310
 Miscentur, tenuemque magis magis aëra carpunt;
 Donec, ut æstivis effusus nubibus imber,
 Erupere; aut ut, nervo pulsante sagittæ,
 Prima leves ineunt si quando prælia Parthi.
 Quis Deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem? 315
 Unde nova ingressus hominum experientia cepit?
 Pastor Aristæus fugiens Peneia Tempe,

rum. Interea humor calefactus in ossibus teneris effervescit: et congregantur mirabili modo animalia digna visu, primo carentia pedibus, deinde aliis etiam strepentina, et magis, magisque tentant auras tennes: donec evolent, tam dense, quam imber cadens per castatem e nubibus; aut quam sagittæ ex arcu emittente, si quando fugaces Parthi faciunt prælia pugnandi. O Musæ! quis Deus invenit hanc artem in nostra commoda? Unde nova hæc hominum experientia cepit exordium? Pastor Aristæus relinquens Tempe, quæ Peneo alluuntur, apibus amissis per morbum et

307. Sarcula quam Zulich. signis Voss. suspendit Mentel. pr. a m. pr. pr. Moret., et Nonius in *Garrula*.—310. pinnis video Heinsium emendare, ut fere alias. Et sic in Pierii libris et Romano. Interpungere licet l. post primo, ut ad visenda retrahas; l. post miris, ut jungas: *Trunca pedum primo, mox et str. p. Miscentur*.—311. *tenuemque magis ac magis* Romanus, et alii Pierii, unus Mead. Goth. pr. Erf. Sic etiam Medic. a m. pr., deleta postea *et ac*, et in Menteliano, sed eraso que a m. sec., ut sit *tenuem magis ac magis*: quomodo pr. Mentel. et pr. Voss. et alii quinque Heinsii; quatuor Burmanni, tres Martini, Goth. rec. Et sic Ge. III, 185.—396. *magis atque magis*. Probat itaque Heinsius; et est lenius quam: *magis magis*; quod uno Catulli exemplo, quanquam et illo ambiguum juncturæ, defendi poterat LXIII, 274 *Post vento crescente magis magis increbrescent*. Porro aëra captant Rom., male; hoc facerent spirantes.—312. et a. *effusus* quart. Moret. et unus Mead.—313. *Eripere* aliquot Pieriani; in aliquot aliis *velut*; quod et in quinque apud Burm. in uno Arundel. Goth. sec. a m. sec. *vel ut* Franc. et unus Mead.—315. *aut Musæ* Moret. quart. *extulit* permulti; sed *extudit*, quod inde ab Aldd. editur, et meliorem consensus, et grammatica ratio defendit, quod est exquisitius; habet etiam adjunctam aliquam notionem assiduitatis. Dicat aliquis, hanc in Deum non cadere; verum non ita arguantur poëtæ. *excudit* vitiose nostri, duo Burm. et plures Martini. vid. ad Ge. I, 133. *qui nobis codd.* apud Pierium. *cobis* Erf. a m. pr.—316. *ingressum* Mentel. sec. *ingressum hominem* Ed. Ven. *capit* edd. multæ apud Burm.—317. *Aristheus* semper Goth. sec.—

NOTE

310 *Trunca pedum*, &c.] Hinc aliqui dictas volunt *apes*, quasi *ἀποδες*, sine pedibus: sed verum etymon retuli. Ecl. vii. 13.

311 *Magis magis aëra carpunt*] Exprimit primos conatus ad volandum, cum alas ventilant.

Delph. et Var. Clus.

314 *Leces . . . Parthi*] De iis Ecl. I. 62. *Levitatem* refero, vel ad fugæ delos, vel ad equitandi peritiam.

317 *Pastor*, &c.] VIII. PAR. *Fabula Aristæi et Orphei*; Epilogi loco. *Temp*] Thessaliæ vallis est, quam Peneus fluvius præterfluit. Ge. II. 469. *Fu-*

Virg.

2 A

Amissis, ut fama, apibus morboque fameque,
 Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis,
 Multa querens, atque hac affatus voce parentem : 320
 Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
 Ima tenes, quid me præclara stirpe Deorum,
 Si modo, quem perhibes, pater est Thymbræus Apollo,
 Invisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
 Pulsus amor? quid me cœlum sperare jubebas? 325
 En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
 Quem mihi vix frugum et pecudum custodia solers
 Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
 Quin age, et ipsa manu felices erue sylvas;
 Fer stabulis inimicum ignem, atque interface messes; 330
 Ure sata, et validam in vites molire bipennem :

famem, ut narratur; astitit mœstus ad sacrum fontem summi fluvii, multum querendo; et allocutus est matrem his verbis. Mater Cyrene, mater, quæ habitas in fundo hujus fontis: cur me produxisti odiosum fatis ex illustri Deorum genere, si modo Thymbræus Apollo pater meus est, ut memoras? aut quoniam depulsus est a te amor tuus erga me? Cur jubebas me sperare honores immortalium? Ecce amitto, cum sis mea mater, hunc ipsum honorem vitæ mortalis, quem diligens cura frugum et pecorum vix pepererat mihi exploranti omnia. Age ergo, ipsa etiam eccele manu secundas arbores, inmitte infestum ardorem in pecora, et eneca segites, incende agros et

~~~~~

319. *extremum libri aliquot apud Pierinm. extremum sacri fragm. Moret. placidum caput Medic.*—320. *affatur Mentel. pr. effutus Goth. pr. parentem est tres ap. Burm. Goth. pr.*—321. *Distingui potest mater! Cyrene mater! Cyrine Gud. semper, et alter Mentel., forte ex pronuntiatione τοῦ η in Κυρηνη. Vox hæc priorem productam habet h. l. et ap. Apollonium; at correptam apud Pindarum et Callimachum. Observavit quoque Spanhem. ad Callimach. in Apoll. 73.*—322. *tenens Mentel. pr. de clara Erf. a stirpe Rom. cum uno Pieriano, Gud. et sec. Moret. vid. ad Æn. 1, 19.*—324. *an quo Menag. noster Medic. a m. pr.*—325. *quis me quart. Moret. videbas Goth. sec., perpetuo lapsu.*—327. *pecorum tres apud Burm. et aliquot apud Pier.*—328. *extulerat quinque Burm. excuderat Ven. et duo Martin. cum vett. edd. excuterat unus Mead. Hoc extundere, invenire, parare, vidimus jam v. 316 et 1, 133. temptanti. extuderat Rom.*—331. *duram in vitis Medic. a m. pr. in vitis*

NOTE

giebat ille Tempe, ubi degebat; ut ad caput, sive fontem Penei fluvii, qui matris suæ Cyrenes pater erat, excurreret, quasi ad maternam domum. De *Aristæo* supra, v. 283. et Ge. 1. 14.

323 *Thymbræus*] Apollinis cognomen, a Thymbra Troadis oppido, ubi templum ejus celebre, in quo ferunt

Achillem a Paride fuisse occisum.

330 *Stabulis inimicum ignem*] Vel incendium, vel potius sacrum illum ac pestiferum ignem, de quo Ge. 111. 566.

331 *Bipennem*] Securim utrimque acutam, a bina pinna: nam pinne sunt quedam fastigia; ut summitates in templis, quæ vocantur *pinnae*.

Tanta meae si te ceperunt tædia laudis.

At mater sonitum thalamo sub fluminis alti

Sensit: eam circum Milesia vellera Nymphæ

Carpebant, hyali saturo fucata colore;

335

Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,

Cæsariem effusæ nitidam per candida colla;

* Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,*

Cydippeque, et flava Lycorias; altera virgo,

impelle validam securim in vites: si tanta negligentia meæ gloriæ cepit te. At mater percepit sonum vocis e cubili profundi fluvii: circa eam Nymphæ nebant Milesiam lanam, tinctam multo colore vitri: et Drymo, et Xantho, et Ligea, et Phyllodoce, quarum coma sublucescens diffusa erat per colla candida; Nesæe, et Thalia, et Spio, et Cymodoce, et Cydippe, et flava Lycorias; altera adhuc virgo, altera

Gud. in vitem Zulich. in vires Goth. pr. *bipinnem* Rom.—333. *thalamos* alter Menag. *thalamo sonitum* Franc.—334. *Sentit* vett. aliquot apud Pierium. *Melesia* Gudian. *verbera* Medic. a m. pr.—335. *satyro* Rom. et tres apud Burm., et sic Serv. ac Philargyr. vid. ad Ge. II, 197. *vitreo, viridi, hilari*, a nonnullis lectum fuisse e Cerda colligitur. *phæcata* Goth. pr.—336. E Græco: *Δρυμό τε, Ξανθό τε, Λιγυῖά τε, Φυλλοδόκη τε. Drimo, Dramo, Dremo* vid. apud Burm. *Xanto* alii, et *Legæa*. *Phyllidoceque* Heins. reposuit e pr. Mentel. et novem aliis; vulgo *Phyllodoceque*, quod tnetur Rom. Medic. alii, item Macrob. Sat. v, 17, nec, cur mutandum fuerit, video: nam *φυλλοδόκη* rationem habet grammaticam; *φυλλοδόκη* ei adversatur. Scribitur etiam *Philledoce, Philidice, Phillidoce, Phylodoce*.—337. Ante hunc sequens versus ponebatur in Goth.—338. *Νησαῖα, Ξυνεία τε, Θάλειά τε, Κυμοδόκη τε*: fere ut in Iliad. 2. 39. *Niseque* apud Macrob. Sat. v, 17. Alii: *Neseque, Nisæe, Nisæi, Nesea, Nisæa, Nisæque, Nisea* Æpioque. Porro *Theleiaque, Talique, et Chimodoceque, Cymidoceque, Cynodoceque*. Totus versus abest ex optimis Rom. Medic., aliisque plurimis, etiam Mead., et potest ex Æn. v, 826 huc tractus esse videri, ejectus quoque a Brunck. et in ed. Parmensi Bodon.—339. *que* post *Cydippe* a Medic. et plurimis abest. *Lycoris alternaque* Rom. *Lyceria*

NOTÆ

334 *Milesia vellera*] Pretiosa, ex urbe Mileto, in finibus Ionie et Carie. Species est pro genere.

335 *Hyali colore*] Vitreo, inter cæruleum et viridem medio: ab *θαλός* vitrum.

336 *Drymoque, &c.*] Nympharum nomina partim ex Homero l. XVIII. 39. partim ex Hesiodo in Theogon. 245. *Drymo*, a *δρυμός* sylvæ *querceæ*. *Xantho*, a *ξανθὴ* flava. *Ligea*, a *λιγυῖα* canora. *Phyllodoce*, a *φύλλον* folium, et *δέχομαι* capio. *Nesæe, Νησαῖα*, a *νήσος* insula. *Spio*, a *σπείων*

σπείων. *Thalia*, a *θάλλω* floreō. *Cymodoce*, a *κύμα* unda, et *δέχομαι* capio. *Cydippe*, a *κύδος* gloria, et *ἵππος* equus. *Lycorias*, a *λύκος* lupus. *Clio* a *κλέω* laudo. *Ephyre*, a *ἐφύω* rigo. *Opis*, ab *ὄψ*, *ὄνδρ*, cultus. *Deiopeia*, a *δῆλος*, ardens, et *δῆ*, *δῆρ*, vox. *Asia* eadem appellatur, adjectivo nomine, quia ex Asia palude, de qua Ge. I. 388. *Clymene*, a *κλέω*, audio. *Arethusa*, primo venatrix et Dianæ comes, tum sagittis et venatione dimissa, ab eadem mutata in fontem. Ecl. x. 1.

Altera tum primos Lucinae experta labores; 340
 Clioque et Beroë soror, Oceanitides ambæ,
 Ambæ auro, pictis inæinctæ pellibus ambæ;
 Atque Ephyre, atque Opis, et Asia Deiopea;
 Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
 Inter quas curam Clymene narrabat inanem 345
 Vulcani, Martisque dolos et dulcia furta;
 Aque Chao densos Divum numerabat amores.
 Carmine quo captæ dum fuis mollia pensa
 Devolvunt, iterum maternas impulit aures

jam passa primam difficultatem partus; et Clio, et soror ejus Beroë, ambæ Oceani filia, ambæ vestita auro, et versicoloribus pellibus, et Ephyre, et Opis, et Asia Deiopeia, et velox Arethusa, sagittis denique depositis. Inter quas Clymene narrabat vanam solitudinem Vulcani, de custodienda Venere, et fraudes, jucundaque furta Martis; et numerabat frequentes amores Deorum ab usque Chao. Quibus cantilenis intentæ, dum versant fuis molles lanas, rursus querela Aristæi perculit aures

*****

Goth. pr. et al.—340. *primum* alter Menag. Zulich.—342. *ininctæ* Erf. *ininctæ vestibus* alter Rottend.—343. *Ephyra* Medic. *Epyre* Goth. pr. et *Asia* Heins. post Pierium e Medic. et pluribus. *atque* vulgo. Post *Asia* inserunt et Aldd. Junt. et alia. *Deiopeia, Diopea, Diopeia* alii. Est *Ambracia*. Hiatus est post *Ephyre*. 58' Εφύρη, 58' Ωρις.—344. *At tandem* Medic. *velox positis* Schol. Statii Theb. i, 271.—345. *Clymene curam* Erf. *curas inanis* Gud. et unus Pierii. refinxit Wakef.: *Inter quas Clymene curas narrabat inanes*: ad Lucret. v, 1430. coll. iii, 117. *narravit* Goth. pr. *mandabat* Erf.—347. *Atque vitium* edd. Elzev. ante Heins., quem videt et Pierium. conf. ad Ecl. vi, 63. vii, 13, ubi Serv. *Eque Chao* laudat; et *enumerabat*. *Atque chadens* os Roman. *Divum densos* Erf. *narrabat* unus Mead. cum edd. Ven. 1476. 1482 et Erf.—348. *fuis dum* Gud. tert. Rottend.—350. *vitreisque in sedibus* alter

NOTÆ

340 *Lucinae*] De hac partuum præsidæ Dea, Ecl. iv. 10.

345 *Curam inanem Vulcani, &c.*] Venus Vulcani conjux Martem amavit; in adulterio deprehensa est a marito; et subtilissimis vinculis cum adultero irretita, Deorum ludibrio exposita est. *Curam inanem Vulcani* appellat, sive in custodienda uxore, sive in eadem irretienda: neque enim illa vincula opprobrium Vulcani sustulere, sed evulgare. De Vulcano, Ge. i. 296. De Marte, Ecl. ix. 12.

347 *Aque Chao*] Ita restituit Heinsius ex antiquis MSS. cum antea legeretur: *Atque Chao, Eque Chao*.

Chaos, indigesta moles, ex qua omnia eruperunt: vulgo numeratur inter ea nomina, quæ per casus non declinantur; tamen hic ablativus est *Chao*. Sensus est: Narrabat Clymene amores Deorum, incipiens, vel a prima mundi formatione, vel ab ipso Chao, qui primus Deorum fuit, juxta Hesiodum in Theogon. v. 116. ubi Deorum progenitores constituit, Chaos, Tellurem, et Amorem.

348 *Mollia pensa*] Manipulos lanæ. *Pensum*, vel a *pendeo*, quia pendet ex colo: vel potius a *pendo*, quia appenditur, et cuique assignatur cum mensura et pondere.

Luctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes 350
 Obstupuere; sed ante alias Arethusa sorores
 Prospiciens, summa flavum caput extulit unda.
 Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
 Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura,
 Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam 355
 Stat lacrymans, et te crudelem nomine dicit.
 Huic percussa nova mentem formidine mater,
 Duc, age, duc ad nos; fas illi limina Divum
 Tangere, ait; simul alta jubet discedere late

matris, et omnes e vitreis sedibus obstupuerunt: sed ante alias sorores Arethusa prospectans, extulit flavum caput e superficie aquæ. Et procul dixit: O Cyrene soror non frustra obstupescita tanto luctu; ipse mæstus Aristæus, tua maxima cura, astat tibi lacrymans ad fontem Penei patris sui: et te appellat nomine crudelem. Huic respondit mater, percussa mentem novo timore: Age, duc illum ad nos; licet illi ingredi in domum Deorum. Statimque jussit ut aquæ late dividerentur,

*****

Rottend. vitreis quoque s. Reg. Martin. vitreis binis syllabis. amnes Medic. —351. *Obstupuere* Rom. Medic. cum allis melioribus, ut toties quoties vidimus.—352. *flavum* dadum editum a Nangerio et ab Egnatio et hinc in vulgg. firmavit Heins. e scriptorum omnium cum Roman. et Medic. consensu. Aldd. pr. et sec. et hinc aliæ nonnullæ placidum, repetitum ex Æn. i, 127. conf. sup. v. 319. *summaque* suum caput Leid.—353. *Et procul, at gemitu* Leid. *Atque procul gemitu* Zulichem.—355. *Penei genitoris*. Vitiosam lectiōnem metrum prodit, quod sagacissimus metri exactor, Jo. Schrader, monuit Emendatt. præf. p. xxi. Est enim Πηνειοῦ ex quo poetarum usu trisyllabum Latine fit, ut ex *Albelou Eneæ*. Nec nisi seriores poetæ in his licentius versantur; vide v. c. Sammon. et ibi nuperum doct. editorem Ackermann. pag. 23. Multa quidem ad diluendam causam poetæ attulit Ouwers Noct. Hag. p. 607 sq. conf. p. 285. (Si defendere vellem, equidem laudarem Horatianum *Pompei, meorum prime sodalium* Carm. ii, 7, 5.) Alia petita sunt ex observatione aliorum in re metrica, quæ et ipsa a regulis recedunt; hoc est culpam culpa dissolvere; alia sunt diversa. Si v. c. ut ap. Nemesian Cynege. 272 *Nerei* occurrit dissyllabum; est hoc a Νηρεῖς, Νηρεῖος, unde Νηρηΐες, Νηρηΐδες. De *Belides* conf. ad Æn. ii, 82. Unus esset modus *Penei* dissyllabum defendendi, si dixeris, pro Πηνειός dictum quoque esse Πηνεός, ut tot alia in *euor* v. c. ταῦρεος, Hesiod. Sc. Herc. 104, et communi usu alia, ut οἰδῆρεος, οἰδῆρεος. *Abryelas* et *Albyelas*. *Albelas* et *Alblas*, unde *Æneada*: Æn. i, 157. Ita saltem legerem in Theocr. xxv, 15 Πηνειὸν ἀμύετα τῆπος. In poetâ nostro proclive est suspicari, *Penei* ex glossemate profectum esse in locum epitheti, quo voc. *genitoris* ornatum erat. Quale tamen illud fuerit, nemo facile assequetur. Bentlei. ad Lucan. iii, 191 *magni* g. emendabat; Wakef. *Penei patris* ad v. vox tamen tam plana haud facile excidisset, et pari jure vicena alia substitui posset.—357. *Hic* pr. Rottend. Goth. sec. *Hinc* Ven. unus Arundel. unus Mead. Erf. vett. edd. *perculos* vulg. ante Heins. Monuerat jam Pierius.—358. *Duc age duc*. Secundum Rhemmium Palæmonem scripserat Virgilius *Duce* v. Wakef. ad Lucret. ii, 484.—359. *discernere* alter Menag. *descendere*

NOTE

358 *Fas illi, &c.*] Quia Deo patre, matre Nympha genitus est.

Flumina, qua juvenis gressus inferret. At illum 360
 Curvata in montis faciem circumstetit unda,
 Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
 Jamque domum mirans genetricis, et humida regna,
 Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes,
 Ibat, et, ingenti motu stupefactus aquarum, 365
 Omnia sub magna labentia flumina terra
 Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycumque,
 Et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus,
 Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta,

qua juvenis dirigeret passus: at aqua accumulata in speciem montis cinxit ipsum, et exceptit magno gremio, et admisit intra fluvium. Jamque ibat admirans domum matris, et regna liquida, et aquas clausas in receptaculis, et sylvas resonantes: et stupefactus magno motu aquarum, considerabat omnes fluvios labentes sub magna terra, distinctos locis, et Phasim, et Lycum, et fontem, ex quo Enipeus emittit se primo, et ex quo pater Tibris, et ex quo fluvius Anio, et Hypanis strepens

*****

unus Mead.—360. *qua juvenis* Gud. a m. pr. *qua juveni* Heins. conj. *ad illum* Gud.—361. *in montis speciem* Medic., solenni permutatione. *in faciem montis* fragm. Moret. Parrhas. *in motis speciem* Codex Macrob. Sat. v, 3. *facie* Erf.—363. *genetrix* Rom.—367. *Spectabant* Menag. pr. *Phasin* Goth. pr. cum al.—368. *primum se erumpit* Medic. *primum erupit* Regius Martini. *primum erumpit* pr. Rottend. duo Moret. pr. Voss. Ita Pierii Medic. a m. pr. et Oblongus, item Goth. sec. *primum erupit* pr. Voss. et unus Mead. At vulgatam lectionem, *primum se erumpit*, confirmat Medic. cum aliis. v. Ge. I, 446. III, 428. Laudat Burm. Brouckh. ad Tibull. IV, 1, 86 et se ad Grat. Cyneg. 432. Eodem alludunt alii libri: *se primum erumpit* Zulich. *primum se erumpit* Romanus, Gud. Franc. et Toll. *primum se erupit* Arusian. Messius recitat, et sic pr. Mentel. a m. pr. Cantabrig. et Ed. Ven. 1475. *primum se erupit* tert. Rottend. *Enipeus* plurimi. v. ad Ovid. Met. I, 579. VI, 116, Burm. *Enipeus* unus Mead. At est *Enipeus*.—369. *Unde caput* unus Mead.

NOTÆ

364 *Speluncisque lacus clausos, &c.*
 De fluviorum origine dñæ sunt opinioniones præcipuæ; altera Platonis, altera Aristotelis. Plato eorum commune receptaculum intra terræ viscera conditum putat; quem hic sequitur Virgilius: Aristoteles e mari profluere existimat, quem sequitur Homerus l. XXI. 196. Adit igitur Aristæus matris domum in illo communi receptaculo. *Lucus sonantes* appellat poëta herbas in fluvii et lacubus magna copia enascentes, quæ aquarum interstrepentium motu agitantur.

367 *Phasimque, Lycumque, &c.*
Phasis, fluvius nobilis in Colchide, oriens in Armeniæ montibus, in pontum Euxinum labens: circa quem frequentes aves, inde dicti Phasiani, *faisans*. *Lycus*, multiplex: præcipuus in eadem Colchide. *Enipeus* in Thessalia, Pharsalicis campos irrigans. *Tiberinus* et *Anio* in Italia. *Hypanis* in Scythia. *Caicus* in Mysia. *Eridanus* in Italia: de eo Ge. I. 482.

368 *Se erumpit* Sic Lucretius l. IV. 1108. 'se erupit venis collecta cupido.'

Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caicus, 370
 Et gemina auratus taurino cornua vultu
 Eridanus: quo non alius per pingua culta
 In mare purpureum violentior effluit amnis.
 Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
 Perventum, et nati fletus cognovit inanes 375
 Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
 Germanæ, tonsisque ferunt mantelia villis.
 Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt

inter saxa, et Caicus Mysia, et Eridanus deauratus circa duo cornua taurini vultus, quo nullus alius amnis rapidior currit per agros fertiles in mare splendidum. Postquam pervenit in tecta cubiculi structa e pumice impendente, et Cyrene cognovit immoderata lamenta filii: sorores per ordinem incurrunt aquas manibus, et offerunt mappas corrasis pilis: pars onerat mensas cibis, et ponit pocula plena vino; altaria

*****

Armena Franc. Versum 370 præmittere volebat priori Jo. Schrader., ut juncta essent Italiæ flumina: *Unde pater Tiberinus—Et gemina—Eridanus*: nec male. Idem vir doctus hærebat in iterato voc. *unde—unde—unde*. Exemplum simile Valer. Flacc. iv, 570. 571. i, 219. 220.—370. *Saxosumque, sonans* Rom. Oblong. et Medic. Pierii, inter Heinsianos Medic. Gud. et alii non pauci; sed perperam. vid. Heins. ad Æn. iii, 70. conf. Serv. et Philarg. Vulgatum haud dubie doctius et exquisitius est. *Hypanus* duo Burm. *Mesos, Misus* duo Pierii, Goth. sec.—371. *taurino corpore* Medic. a m. pr. colto Gud.—373. *effluit* secundum Romanum et aliquot Pierii libros, item Medic. Gud., reposuit Heins. *influit* vulgo. *influat* Leid. a m. pr. *violentius* Toll.—374. *inter thalami* Zulich. *splendentia* legit Valesius, sed refutatus a Brouckh. ad Propert. iii, 2, 28, notante Burm. *pumice, pumice* scribitur.—375. *et aberat* Medic. a m. pr. et Regio Martin.; idem *flentes. flexus* Goth. sec. *inanes* Burmannus reposnit, pro *inanis*, ne ambigua esset lectio; præferrem sic *inancis*, si semel prisca sequenda sunt. Codices utrumque exhibent.—377. *mantelia* Heins., ut omnes vetustiores. *mantilia* vulgo. vid. ad Æn. i, 702. Salmas. ad Scriptores Hist. Aug. sæpius.—378. *Parce* quart. Moret. *Pars onerat epu-*

NOTE

371 *Et gemina, &c.*] Tauri forma a poëtis vulgo fluviis omnibus attribuitur; unde Horatius Od. iv. 14. 'Sic tauriformis volvitur Aufidus.' Id autem fit, vel quia fluvii aquarum pleni mugitum taurorum imitantur; vel quia terram sulcant instar boum; vel quia flexuosos dividuntur in alveos, qui vocantur *cornua*. *Auratus* dicitur Eridanus, maxime propter stellas, quibus in cælo insignis est; est enim astrum hujus etiam nominis. *Gemina cornua*] Quia etsi in plura, tamen in

duo præcipua dividitur.

372 *Pingua culta*] Vide supra v. 126. *Flacientia culta*.

373 *In mare purpureum*] Poëtæ *purpureum* dixerunt, quicquid nitet ac splendidum est: quale est *mare*, Sole præsertim afulgente. Catullus *quercus ramos purpureos* appellavit: Albionanus ad Leviam, *purpuream nitentem*: Horatius, *purpureos olores*.

374 *Pendentia pumice tecta*] *Pumex*, lapis ob foraminum multitudinem levissimus, *pierre-ponce*.

Pocula; Panchæis adulescent ignibus aræ;
 Et mater, Cape Mæonii carchesia Bacchi; 380
 Oceano libemus, ait. Simul ipsa precatur
 Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
 Centum quæ sylvas, centum quæ flumina servant;
 Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:
 Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit. 385
 Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa:
 Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
 Cœruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor

incenduntur ignibus thureis. Et mater ait: Accipe duo pocula vini Lydii, hoc effundamus, in honorem Oceani. Simul ipsa orat, et Oceanum parentem rerum, et Nymphas sorores suas, quæ tuentur innumeras sylvas, et innumeros fluvios. Ter respersit ardentem flammam puro vino; ter flamma supposita emicuit ad usque summum tecti. Quo omine corroborans animum illius, sic ipsa incipit: In Carpathio sinu maris vates est, Proteus cœruleus, qui perambulat magnum

*****

lis mensas Parrhas.—379. Panchæis adulescent pinguibus Medic. a m. sec., quasi pinguis sint ungaenta, fere ut densum pingue Ge. III, 124. vid. Heins. adulescent Serv. ad Ge. II, 139. Sabæis Leid. ala Menag. Tentat versum Wakef. ad Lucret. II, 416.—383. et post sylvas Rom.—384. perfundit Medic. Menag. pr. Moret. alt. unus Mead.—385. sublata Medic. a m. pr. et Gud. subiecta Moret. quart. cum fragm. Moret. Zulich. conf. ad Ge. III, 241.—386. firma Medic.; f. pro firmata, conj. Heins. formans Gud. a m. pr. ipse ed., quam Heins. tractabat, vitium.—388. qui passibus Zulich. piscibus nimis tenue et exile esse videtur. Miror, Heinsium, qui toties pistras vel pistrices induxit, h. l. non

NOTE

379 *Panchæis adulescent, &c.*] Nul-
 lum fere convivium apud antiquos
 absque re sacra et libatione: vide
Æn. I. 727. De thure Panchææ re-
 gionis in Arabia *Ge.* III. 139. De li-
 batione, *Ecl.* VII. 33.

380 *Mæonii carchesia Bacchi*] *Carchesium* ex Athenæo, est poculum ob-
 longum, circa mediam partem medio-
 criter compressum, ansis a summo ad
 infimum pertinentibus. *Maronium* vi-
 num, id est Lydium; Lydia enim,
 Asiæ Minoris regio, prius Mæonia
 dicta est, arboribus fere carens, et
 vite comita, ex Strabone I. XIII.

382 *Oceanumque patrem rerum*] Ex
 Orpheo et Homero, multis locis; eo-
 rumque philosophorum sententia, qui,

Thalete Milesio duce, ex aqua puta-
 bant constare omnia: Cicero memi-
 nit *Academ.* II.

384 *Ter.....nectare Vestam*] De
 mysteriis numeri ternarii, *Ecl.* VIII.
 76. De nectare, quod hic pro vino
 sumitur, *Ecl.* V. 71. De *Vesta* Dea,
 quæ hic pro igne usurpatur, *Ge.* I. 498.

387 *Carpathio*] Pars Mediterranei
 Maris, *Carpatho* circumjecta: quæ
 insula est, obversa Ægypto, inter
 Cretam et Rhodum media; hodie
Scarpanto. De *Neptuno*, *Ge.* I. 14.

388 *Proteus*] Neptuni et Phœnicæ,
 vel Oceani et Thetys filius: Ægyp-
 tius genere, juxta Homerum; sed
 juxta Virgilium ex peninsula *Pallene*,
 quæ est in Macedonia, inter sinum

Et juncto bipedum curru metitur equorum.
 Hic nunc Emathiæ portus patriamque revisit 390
 Pallenem; hunc et Nymphæ veneramur, et ipse
 Grandævus Nereus; novit namque omnia vates,
 Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
 Quippe ita Neptuno visum est: immania cujus
 Armenta et turpes pascit sub gurgite phocas. 395
 Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
 Expediat morbi causam, eventusque secundet.
 Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
 Orando flectes; vim duram et vincula capto

mare invectus piscibus, et curru equorum habentium duos pedes. Hic nunc revisit portus Emathia, Pallenemque patriam: hunc nos Nymphæ veneramur, hunc et ipse Nereus senior colit: cum enim sit vates, cognoscit omnia, et quæ sunt præsentia, et quæ præterita, et quæ post immineant futura. Nam sic placuit Neptuno: cujus ducit sub mari magnos greges et phocas infames. O nate, ille primo tibi stringendus est catenis, ut explicet tibi omnem originem morbi, et det bonos successus. Quippe nulla dabit tibi consilia, nisi coactus, neque vinces illum precando. Quando

idem tentasse. Saltem præstat piatribus vel pristibus.—389. Ejuncto Zulichem. Evincto Parrhas. unus Mead. cursu Goth. sec.—390. Hinc alter Mentel. remisit Menag. pr.—391. Pallenem Zulich. Pallentem Goth. pr. Pellenes Medic. a m. pr., solita permutatione urbis Achaisæ cum altera terræ Macedoniæ, olim Thraciæ. cf. Valk. ad Theocr. p. 352. et abest a Rom. venerantur Reg. et unus Arundel. cum Ed. Paris. 1494. ipsi Medic.—393. sunt Zulich. et unus Mead. quæ fuerant Leid. pr. Moret. unus Arundel. trahentur Medic. a m. pr. trahuntur Gud. a m. pr. Franc. Reg. Martini. sunt et trahuntur etiam edd., inter has Argent. sequantur Gud. pro div. lect., et sequentur Macrob. Sat. 1, 20.—396. gnate alii, et sic aliquæ ante Heins. capiendus itidem ante Heins., ut Medic. et alii. capiendis vinclis Rom. undis capiendus Leid. carpendus Toll. captandus Erf. et omnem Gud. a m. sec. Mentel. tert. Goth. pr.—397. Expediant Rom. secundet Zulich.—398. Non sine vi non nulla Zulich. Non sine etiam alter Rottend. dabit responsa Probus Arte Grammat. lib. 1, ex interpretatione. neque ipsum pro div. lect. Gud.—399. flectes, quod ubique editur, Rom. cum aliis Pierii, Mediceus Foggini, Gud. duo Rottend. vinces reliqui Heinsiani, duo Burm. cum Ed. Ven. Medic. Pierii et Erf., quinque apud

NOTE

Thermaicum et Toronaicum. Regnavit in Ægypto, ex communi opinione; ex Platone, ibidem sophista fuit; ex Luciano, histrio: unde enim, quas vellet, induisse formas et mutasse memorant. Alunt et hunc fuisse pastorem Neptunii pecoris, nempe phocarum; et Neptunum, ejus in gratiam, e quodam Pallenes hiatu speluncam sub mari fecisse, qua illum in

Ægyptum usque secum perduxit.

389 Et juncto bipedum, &c.] Eosdem et pisces et equos appellat, sed bipedes; equos videlicet marinos, qui pedes duos partemque corporis anteriorem habent equorum, posteriore desinunt in pisces. Emathia, Macedonia est, Ge. 1. 490. De Pallenem mox diximus. De Nereo, Ecl. vi. 35.

Tende; doli circum hæc demum frangentur inanes. 400
 Ipsa ego te, medios cum Sol accenderit æstus,
 Cum sitiunt herbæ, et pecori jam gravior umbra est,
 In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
 Se recipit; facile ut somno aggrediare jacentem.
 Verum, ubi correptum manibus vinculisque tenebis, 405
 Tum variæ eludent species atque ora ferarum.
 Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
 Squamosusque draco, et fulva cervice læna;
 Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinculis
 Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit. 410
 Sed, quanto ille magis formas se vertet in omnes,
 Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:

ceperis illum, injice illi rim durorum vinculorum: contra hæc vincula fraudes ejus inutiles cadent. Ego ipse, cum Sol calefecerit medium diem, cum herbæ siccae sunt, et umbra jam jucundior est gregibus, ducam te in latebras senis, in quas se recipit e mari fatigatus; ut facile invadas eum atratum somno. Sed cum tenebis illum comprehensum manibus et vinculis; tunc variæ figuræ et cultus belluarum te decipient. Nam repente apparebit sus horribilis, et sæva tigris, et serpens squameus, et læna raso capite; aut emittet stridorem acutum flammæ, et sic expodiet se e vinculis, aut effugiet solutus in aquas tenues. Sed quo magis ille mutabit se in omnes figuras; eo magis, o nate, constringe vincula retinentia; usque dum evadat talis transformato

~~~~~

Martin. Goth. sec., quod Burmannus pro vero habebat, alterum pro interpretamento.—400. *doli demum circum hæc fuisse* in edd. ex Pierio apparet. *dolis circum hæc demum franguntur* Roman.—401. *accederit unus* Mead.—402. *est* abest a Gudian. a m. pr. Moret. quart. vid. ad Ecl. viii, 15. *unda* Gud., quod Burmannus defendi posse putabat; at fluxit illa ex *undis* vers. sequ.—403. *in undis* Ven.—404. *aggrediare* Mentel. pr. *summo aggrediare* Goth. pr.—405. *manicis* Moret. pr., et sic conjecerat Vir doctus. At *corrupti manibus*, non *manicis*, dici contendit Burm. h. l. et Vir doctus Obs. Miscell. Vol. I, p. 3; quidni tamen et hoc recte dicatur! ut inf. 439 *manicisque jacentem Occupat*. Tum vero quid viros doctos adegit, ut jungerent *correptum manicis*? Jungenda erant *manicis vinculisque tenebis*: atqui hæc duo jungi solent: ut Æn. ii, 146, 147. Sil. Ital. xv, 141. Verum h. l. unius codicis lectio auctoritatem non habet satis gravem, nec quicquam impedit *manus* proprie h. l. dictas.—406. *eludent* Heins. secundum meliores, Medic. et al., etiam apud Pierium et Martinum cum Goth. sec. ex edd. Brix. Quorsum item referas *eludent* in Oblongo, et tribus Heinsii, et *ludent* Roman. At vulgo editum *illudent*, aut *illudent*; quod est ad vulgarem rationem, idoneum tamen et ipsum.—407. *atra tigris*: mirum epitheton. Sunt tigres variæ, maculosæ. Serv. interpretatur “sæva.” Jul. Sab. “venenosa tigris et sæva.” Saltem dicendum: serpentes dici atros Ge. i, 129 v. Bendl. ad Horat. ii Serm. 8, 95 ab atro veneno; hinc atrum omnino esse pro sævo. Sed atrum omnino quod terrorem facit: *atra venenosa tela* ap. Ovidium. *atra Erianyes*. Valer. Fl. ii, 205 *atraque genis pallentibus Ira*. Jo. Schrader. conj. *hirta*, quod non minus insolens.—410. *tennis* multi. *in aqua tennis* Leid. *habebit* Medic., subnotato A. ex *habuit*, ut in Romano.—411. *versit* novem apud Burm. duo apud Martin. Goth. pr. *versat* Erf.—412. *Sed quo nate magis* fragm. Moret. Laudat Burm. Donat. ad Te-

Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina somno.

Hæc ait, et liquidum ambrosiæ diffundit odorem: 415
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
Exesi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur inque sinus scindit sese unda reductos; 420
Deprensus olim statio tutissima nautis;
Intus se vasti Proteus tegit objice saxi.

corpore, qualem aspereris, cum somnus inceptus clauderet oculos. Hæc dixit, et sparsit liquidum odorem ambrosiæ, quo perduxit totum filii corpus; at illi suavis odor exiit e capillis unctis, et conveniens robur inditum est membris. Est ingens antrum in latere montis excavati; quo plurimi fluctus pelantur vi ventorum, et finduntur in sinus replicatos; quod est aliquando receptaculum tutissimum nautis periclitantibus. Proteus occultat se intus objectu ingentis saxi. Hic Nympha con-

rent. Heeyr. III, 4, 3. *Tantum nate magis legi*, notatur in Servianis. *gnate* fluxit e recentt. edd.—414. *incepto—somno* videri potest paulo jejuniis dictum; quod observatum quoque Reiskio erat. Proclive est, reponere *incerto*, qualis primus somnus est. At male hoc fieret. Habemus enim *Æn.* XII, 833 *inceptum furorem*. IV, 316 *inceptos hymenæos*. VI, 493 *inceptus clamor*; et sic alia aliis locis.—416. *Hoc* Moret. sec., *Hic* qu. Mox *diffundit* Heinsio debetur, qui Medic. Gud. et Menag. utrumque pro se laudat. Addi possunt alii, ut Goth. sec. *diffudit* Reg., uterque Mead. Erf. et edd. inde ab Aldd. *defundit* Heins. ex edit. laudat nescio qua; sicque multi codd. præfertque id Wakef. ad Lucret. IV, 88. *defendit* Mentel. et Rottend. *defudit* Leid. et Goth. pr. At Rom. *depromit* et mox *corpus perfudit* e glossa, ut Burm. docuit. *ambrosia* vel *ambrosia* Rom. et al.—416. *Quo tactum fragm.* Moret., concinne omnino, inquit Heins. *Quod totum* alter Menag., male. *permisit* Ed. Ven. *perfudit* Rom. et Vratisl. *producit* Franc. *perduxit* Erf. et Jul. Sab. *perducere*, voc. mox a medicis adoptatum: quo aliquoties Serenus Sammonicus utitur. Auson. Mosella 112 *Lubrica curuleus perducit tergora fucus de mustella*.—417. *naribus* tert. Rottend. pro var. lect., male, Burmann. *auris* Rom.—418. *Et specus* Franc. Rom.—419. *lateri* Rottend. in abest a Medic. a m. pr. et Toll.—420. Versus idem, sed variati, *Æn.* I, 160, 161 *quibus omnis ab alto Frangitur, inque sinus acindit sese unda reductos*.—421. *Deprensus* Ven. et Cantabrig. *gratissima* Toll. ut *Æn.* V, 128 *apricis statio gratissima mergis*. *statio fidissima* Goth. pr., non male; ut contra *statio male fida carinis* *Æn.* II, 23.—422. *Inter* aliquot, notante Martino. *casti* Ed. Norimb. *obice* in Rom. et

NOTE

415 *Ambrosiæ*] Cibus est Deorum, Nectar potius: confunduntur tamen sæpe, ut hic, ubi *liquidus odor* dicitur ambrosiæ. Ecl. v. 71.

418 *Habilis venit vigor*] Ut luctari facile posset cum Proteo, contra vincula oblectaturo.

421 *Statio tutissima*] Vel in ipso specu, vel in cacumine rupis, vel inter rupem ipsam, et continentem: videtur enim rupes non in littore, sed in ipso mari fuisse, non longe a littore; ideoque spatii satis rupem inter et littus fuisse interjectum, ut possent

Hic juvenem in latebris aversum a lumine Nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscura resistit.

Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos 425

Ardebat; cœlo et medium Sol igneus orbem
Hauserat; arebant herbæ, et cava flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:

Cum Proteus consæta petens e fluctibus antra
Ibat; cum vasti circum gens humida ponti 430

Exultans rorem late dispersit amarum.
Sternunt se somno diversæ in littore phocæ.
Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,

stituit juvenem in insidiis remotum a luce, ipsa remanet procul latens in nube. Jam rapidus Sirius, comburens sitientes Indos, ardebat in cœlo, et Sol flammeus siccaverat medium orbem; herbæ arecebant, et radii urebant usque ad limum profunda flumina calefacta siccatis alveis: cum Proteus exibat e mari petens solitam speluncam: circa eum genus humidum magni maris exiliens spargit late aquam saloam. Vituli marini obijciunt se præ somno separati in littore. Ipse Proteus (quemadmodum aliquando custos armenti in montibus, cum Hesperus revocat vitulos e pastione

al.—423. *Hinc* Gud. a m. pr. *aversum* Toll. *adversus* Vratial. *a limine* Gud. pro div. script. *a flumine* Erf. a omittunt tres apud Burm. Romanus et plerique apud Pierium, unus Mead. Goth. pr. *Nympha* Moret. sec. *Nympha* edd. nonnullæ.—424. *resistit* omnes vett. apud Pierium et Heins. et Martin. Fuit tamen in plerisque edd. *recessit*, ut est in Goth. pr. ex glossemate, quod jam expulerat Nauger. Ald. tert. conf. *Æn.* iv, 76. ix, 710 et inf. v. 490.—425. *rabidus*—*Sirius* scripsit Wakef. *rapido*—*cœlo* malit Heins., idem *sitientis* scripsit e libris et Prisciano pro *sitientes*. *Sirius* Rom. et alii scribunt. *Indos*. Recte Jo. Schrader. querit: cur Indos nunc? agitur de Thessalia; et cur eos solos? Itaque conj. *agros*. *herbas* ex 402. Sane ornatu poetico *Indos* dixit, cum omnino homines vel terras memorare vellet poeta.—426. *Ardebat cœlo*, et distinguebatur ante Heins. sed, ut sæpe dictum, alteri membro est vindicandum, id, quod pleniorum facit orationem; contra si plenus est prius membrum, alterum debilitatur et torpet. *medius Sol* Zulich.—427. *Auserat* fragm. Moret. *ardebant* sec. Rottend.—428. *Fontibus* Zulich. pro div. lect., quod et Jo. Schrader. conj. Verum alterum doctius.—429. *patens* Goth. sec.—430. *circa* alter Moret.—431. *dispersit* Heins. e librorum consensu. Sic et Pier. et Martin. libri. *despersit* pr. Rottend. *dispergit* vulgg. edd. et tres codd. apud Heins. Tuetur tamen hoc Medic. et Romanus.—432. *diversæ* Heins. plurium et meliorum auctoritate, quod dudum Nauger. in Ald. tert. intulerat. Adde Pierii et Martini libros. *diverso* alii cum vulgg. edd. in abest ab Edit. Venet. Burmannus laudat ad Ovid. Ep. xii, 145.—433. in mon-

NOTÆ

illic stare naves, adversus vim ventorum, rupis objectu defensæ. *Olim*, aliquando, Ge. iii. 303.

425 *Sirius Indos*, &c.] Significat calorem tunc fuisse vehementissimum, qualis est tempore meridiano, per dies

caniculares. Meridiem ista expriment, 'medium Sol igneus orbem,' &c. *Caniculares* dies efficit *Sirius*, stella in ore majoris canis; de qua, Ge. ii. 353. *Indos*] Pro quibuscumque calentibus plagis: de iis, Ge. i. 57.

Vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,
 Auditisque lupos acuunt balatibus agni, 435
 Considit scopulo medius, numerumque recenset.
 Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas:
 Vix defessa senem passus componere membra,
 Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
 Occupat. Ille suæ contra non immemor artis, 440
 Omnia transformat sese in miracula rerum,
 Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
 Verum, ubi nulla fugam reperit pellacia, victus
 In sese redit, atque hominis tandem ore locutus:
 Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras 445
 Jussit adire domus? quidve hinc petis? inquit. At ille:
 Scis, Proteu, scis ipse; neque est te fallere quicquam;

ad stabulum, et cum agni auditi a lupo excitant eos balatibus) sedet in rupe in medio armentorum, et recognoscit eorum numerum. Siquidem offertur Aristæo copia hujus capiendi; vix passus senem disponere ad somnum corpus fatigatum, irrumpit in eum magno clamore, et incidit vinculis dormientem. Contra Proteus, non oblitus suæ industriae, vertit se in omnia prodigia rerum, et in ignem, et in bellam horribilem, et in amnem fluentem. Sed postquam nulla frans invenit modum fugiendi, rictus recertitur ad propriam formam, ac demum locutus est ore humano: At quis tibi, audacissime juvenum, imperavit ut venires in meam domum? aut quid a me postulas? ait. Ille autem respondit: Scis; o Proteu, scis ipse; neque ullus

tibus altis Vratial.—434. vitulos fragm. Moret. in tecta Ven. Parrhas. reduxit unus Arandel.—435. Auditique e Romano aliisque probat Pierius; addicentibus Medic. et fragm. Moret., quibus adde Cantabrig.; recepit Heins. Auditique vulgo, verum et pro hoc Nauger. jam meliora dederat Ald. tert.—436. Considit Heins. post Rom. et Medic. a m. sec., quod Fogginius tamen non notavit; item Bodlei. et Cantab.; at Reg. Consendit. Vulgo omnes Consedit. vid. Heins. h. l. Ecl. v, 3. vii, 1. Æn. i, 719. Ovid. Met. xiii, 780. recensit Gud. a m. pr. et Longob. recensit Giphphan. e vet. cod. Ind. Lucret. p. 458.—438. senem est Ven.—439. manicisque j. Franc. vid. v. 405. vincisque Gud. a m. pr. cum quatuor, et Reg. Martini.—441. Omnia commutat apud Nonium in mira. spectacula Ven. vid. sup. v. 3.—442. fluviumque liquantem pr. Rottend. loquentem quart. Moret.—443. pellacia revocavit Heinsius; ut et multis aliis in locis. Ita uterque Mentel. fragm. Moret. tert. Rottend. v. Heins., item Pieriani nonnulli, inter quos Romanus esse videtur. Adde Philargyr., Goth. sec. a m. pr. phallacia Medic., et a m. sec. fallacia, ut vulgo omnes vulgari vocabulo. tenuit fallacia quart. Moret.—444. redit Parrhas. Laudat varie Donat. ad Terent. Andr. iii, 5, 15. Adelp. v, 3, 18. tandem est Rom., male.—446. Jussus alter Rottend. domus Heins. e Medic. et aliis, vulgo domos. hic petis Menag. pr.—447. Proteus, noto atticismo, MSS. Pierii et Rufinian.

NOTÆ

434 Vesper] Hesperus, stella Veneris; de qua, Ecl. vi. 86.

447 Neque est te fallere quicquam] Vulgo, cuiquam, pro nec licet cuiquam;

Sed tu desine velle. Deum præcepta secuti
 Venimus, hinc lapsis quæsitum oracula rebus.
 Tantum effatus. Ad hæc vates vi denique multa 450
 Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
 Et graviter frendens, sic fatis ora resolvit:
 Non te nullius exercent numinis iræ.
 Magna luis commissæ: tibi has miserabilis Orpheus
 Haudquaquam ob meritum pœnas, ni Fata resistant, 455
 Suscitât; et rapta graviter pro conjuge sævit.
 Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,

potest te decipere. Tu vero cessa velle fallere me: obsecuti jussis Deorum venimus huc, ad petendum oraculum, quod medeatur damnis rerum nostrarum. Hæc solum locutus est. Postea vates magno denique impetu defecit oculos cærulea luce coruscantes; et minaciter collidens dentes, sic aperuit os ad fata evulganda. Alicujus Dei ultio te persequitur: solvis pœnam magni sceleris: Orpheus, nequaquam propter meritum miser, imprecatur tibi has pœnas (nisi fata obstant) et atrociter furit ob conjugem sibi ereptam. Illa quidem virgo moritura, dum te fugeret currens

de Schemat. Lex. p. 31. *quicquam* Medic. et alii apud Heins., quem vide. Etiam sic "alii" apud Servium, liber Romanus et Colot. Alias auctoritates addit Burm. ad Antholog. pag. 155. prætulit quoque Brunckius; et sic dudum ediderat Nangerius. *quenquam* Moret. fragm. et ms. Brunck., ut sit, *quenquam fallere te*. Legebatur vulgo: *cuiquam*, quæ lectio haud dubie est magis perspicua; altera tamen habet auctoritatem criticam.—449. *hinc* e Roman., et aliis jam probarat Pierius. Firmabant meliores Heinsiani et tres Martiniani. *Venimus huc* vulgo. *huic* Toll. *lassis* Medic. et ceteri Heinsiani plerique. Sic et Oblongus Pierii et Goth. sec. *hinc fessis* Gud. pro var. lect. Sed recte *lapis* retinetur.—450. *Tandem* Ven. *Tantus ad hoc fatus* Longobard.: *At hæc* alter Rottend. *At fatus et hæc* Medic. *affatus* Goth. pr. *effatus* edd. nonnullæ. *vi denique magna* Erf.—452. *sic vates* Erf.—453. *Multa nullius* tert. Mentel. a m. pr., et correctus in *Mute*; item in Regio, erasa litera l.—454. *lucæ* ante Heins., ut pars librorum habet, et inter hos Romanus. *commissa tibi* alios jungere, Servius notat.—455. *quamquam* Franc. et Gudian. a m. pr. cum Erf. *quodque* Zulich. *ad meritum*, satis pro merito, conjectabam aliquando, cum Reiskio; dum male jungebam: *pœnas suscitât haud quaquam ob meritum*, duce Servio. Sed jung. *miserabilis haud quaquam ob meritum*; itaque Manes Orphei placandi sunt: v. 545; et est *tyros* commissum, cujus pœnas Furis expetunt, nec nisi expiatione facta recedunt. nisi alt. Rottend. *resistant* quidam. *resultant* quart. Moret.—457. *per funera* tert. Rottend., sed vid. Burm.—

NOTE

Græca locutio: vide Ecl. x, 46.
 'Nec sit mihi credere.'

454 *Orpheus*] Thrax: Calliope matre; patre, vel Apolline, vel Cægrio Thraciæ fluvio. Ecl. III. 46. De *Eurydice* Nympha, nihil admodum narratur præter ea, quæ habet hic locus.

455 *Haudquaquam ob meritum pœnas*, &c.] Triplex interpretatio. I. Abra-

hami: omnino præter meritum, id est, majores quam tu meruisti. Non placet, quia antea Proteus magna vocavit ipsius commissæ. II. Servii et aliorum: non adhuc juxta meritum: id est, minores quam tu mereris. Sed sane videntur verba aliud sonare. III. Quam suggerit Taubmannus, refert hæc verba ad Orpheum: mi-

Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.

At chorus æqualis Dryadum clamore supremos 460

Implerunt montes: flerunt Rhodopeiæ arces,
Altaque Pangæa, et Rhesi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, et Actias Orithyia.
Ipse, cava solans ægrum testudine amorem,

juxta furios, non animadvertit ante pedes alta in herba magnum serpentem degentem in ripa. At turba Dryadum ejusdem ætatis impleverunt clamoribus summos montes: ploraverunt rupes Rhodopeiæ, et Pangæus altus, et Martia terra Rhesi, et Getæ, et Hebrus, et Attica Orithyia. Orpheus leniens cava cithara dolorem

458. *hydrum* sec. et quart. Moret. a m. pr.—459. in *umbra* Zulichem. a m. pr.—460. *æquali* Roman. *clamore supremo* Romanus et alii Pierii: ut sit clamor ille in funere edi solitus; sed hæc Statii alicujus elegantia esset, non Virgilii; nam hic de discurrentium Nympharum ejulatibus agitur. Recte vulgatam confirmat Nonius in *supremus*.—461. *I. colles* Ven. Parrhas. *Rhodopæa* pr. Rottend., male. Est *Ῥοδοῦπιος*.—462. *Antraque Pangæa* Zulich. Goth. sec. *Pangæa* Mentel. pr. *Panchæa* Medic. *Panchæia* Franc. *Panthæia* Goth. sec. *Panchai* Rom., at sunt τὰ Πανγαῖα ὄρη.—463. et *Actias* Heinsius post Pierium omnium codd. consensu, paucis exceptis, qui vulgarem interpolationem sequuntur: atque *Actias*. Ratio eadem ac v. 343. et *Ethias Orithia* Franc. Toll. *Orinthia* Goth. sec. *Hebrus* et *Orthyia* Rom. At Græcum foret: Ἡδὲ Γέται ἦδ’

NOTE

serabilem nullo suo merito, et in hac hæreo.

458 *Hydrum*] Serpentem in aquis, humidisque locis degentem, ab ὕδωρ aqua.

460 *Dryadum*] Nympharum sylvestrium, a δρῦς quercus. Ecl. ii. 46.

461 *Flerunt Rhodopeiæ arces, &c.*] Enumerat varia Thraciæ loca, quæ Orphei dolore commota sunt. *Rhodope*] mons est, de quo, Ecl. vi. 30. *Arces*] Montes, rupes, ab ὄρεων summum: sic Ge. i. 240. ‘Rhipeasque arduus arces.’ *Rhodopeiæ arces*] Hiatus et contractio diphthongi longæ, ante vocalem, Græco more. *Pangæa*] Neutrum plurale, singulare masculinum est *Pangæus*, Thraciæ mons, in Macedoniæ confinio, Philippis urbi imminens.

463 *Rhesi Mavortia tellus*] Prolepsis est, sive anticipatio temporis:

Rhesus enim Trojani excidii tempore vixit; Orpheo igitur posterior. De *Rheso*, Thraciæ rege, Martis filio, Æn. i. 473. *Mavortia tellus*] Thracia, quia Mars in Thracia natus, in Rhodope monte, ex Jove et Junone. De *Getis*, populis Scythiæ ac Thraciæ conterminis, Ge. ii. 115. De *Hebro*, Thraciæ fluviio, Ecl. x. 65.

463 *Actias Orithyia*] Erechthei Athenarum regis filia; rapta a Borea in Thraciam; ex eo peperit Calain et Zethen, quibus alæ deinde succreverunt. *Actias* dicitur, ab Attica regione. *Attica* enim ex Strabone l. ix. sic appellata est deformato nomine ab *Actica*; cum a veteribus *Acte* vocata esset, quia tota littoralis; ἀκτὴν autem est *littus*. *Orithyia*, vox quatuor syllabarum, quarum mediæ duæ diphthongi sunt; Ὀρίθηια, unde versus spondiacus est.

Te, dulcis conjux, te solo in littore secum, 465
 Te veniente die, te decedente canebat.
 Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
 Et caligantem nigra formidine lucum
 Ingressus, Manesque adiit, Regemque tremendum,
 Nesciaque humanis precibus mansuescere corda. 470
 At cantu commotæ Erebi de sedibus imis

amoris, solus canebat te, o dulcis uxor, te deserta in ripa, te die oriente, te die occidente, solus canebat. Ingressus etiam Tænarias cavernas, quæ sunt portas profundæ inferorum, et sylvam obscuram tenebroso metu, adiit Manes, et Plutonem timendum, et animos insuetos leniri precibus hominum. At umbræ tenues, cantu

"Εἶσπος δὲ 'Ακρίας 'Οπελθυνα.—465. Et dulcis Rom.—466. discedente editio vulgaris nescio quæ. Sicque Medic. Pierii; at meliores et libri et vett. edd. decedente. conf. Ecl. II, 67.—467. Trinacrias Vratisl. fulces et ralles Pierius in libris vidit. avia ostia Medic. a m. pr., male. Vulgata est etiam ap. Schol. Statii et Horatii. v. Burm.—468. nigra testudine Vratisl., ex v. 464. Jo. Schrader. conj. ferrugine, ut sæpe de locis inferis, v. c. Culex 272. Nec minus tamen metus et formido.—469. quæ post manes abest a tribus Burm. manesque adiit Rom.—471. Et Medic. Pierii a m. pr. cantum Rom. et al. apud Pierium, ut acciperetur Ad cantum, quod etiam Erf. habebat.—472. Umbra

NOTÆ

467 Tænarias fauces] Tænarus, plur. Tænara: promontorium Peloponnesi, dividens sinum Messeniæ a Laconico: quod Græci fabulabantur aditum esse inferorum. Æn. VI. 237.

Ditis] Plutonis, qui Jovis et Neptuni frater, inferorum imperium sorte obtinuit: Proserpinam, Cereris filiam, rapuit, &c. Utrumque nomen a divitiis habet, quæ e terræ visceribus effodiuntur: Dis quidem Latine dictus a divitiis; Pluto Græce a πλοῦτος, quæ vox idem significat.

468 Nigra formidine lucum] Sylvas in inferis etiam myrteas, aliasque constituit. Æn. VI. 444. ac deinceps. Et hic est enallage sive immutatio: caligantem nigra formidine, pro caligantem nigredine formidabili.

469 Manes] Sumuntur et pro mortuorum animis, et pro loco ipso inferorum, ubi animi degunt, et pro Diis ipsis inferorum. De iis ita philosophatur Apuleius lib. de Deo Socratis,

omnium, opinor, optime. Statuit, I. Animos illos generatim dici lemures. II. Ex his lemuribus, qui posterorum curam sortitus, pacato et quieto numine domum possidebat, laræ dici familiarem. III. Qui propter adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, in terra quodam exilio puniebatur, inane terriculamentum bonis, noxium malis, larvæ dici. IV. Cum incertum erat, quæ cuique sortitio evenisset, utrum lar esset, an larva; Manem Deum nuncupari, et honoris causa vocabulum esse additum. Manes porro dictos putant, vel a manando, quia manant et discurrent per auras; vel ab antiqua voce manus, hoc est bonus: unde et mane derivatum volunt. Reliqua vide Æn. VI. 743.

471 Erebi] Juxta Hyginum, Dens est inferorum, ex Chao et Caligine progenitus, pater noctis: juxta alios, ipsa est inferorum profundissima sedes, ab ἐρεβος tego.

Umbrae ibant tenues simulacraque luce carentum :
 Quam multa in foliis avium se millia condunt,
 Vesper ubi aut hybernus agit de montibus imber :
 Matres, atque viri, defunctaque corpora vita 475
 Magnanimum heroum, pueri, innuptaeque puellae,
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum ;
 Quos circum limus niger et deformis arundo
 Cocyti tardaue palus inamabilis unda
 Alligat, et novies Styx interfusa coercet. 480
 Quin ipsae stupuere domus atque intima Leti
 Tartara, caeruleosque implexae crinibus angues
 Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,

Orphel excitæ ex infimis locis inferorum, et figuræ carentium lumine, incedebant : quam multa millia volucrum occultant se in sylvis, quanto Hesperus, aut frigida pluvia pellit eas e montibus : uxores, et mariti, et corpora fortium heroum spoliata vita, pueri, et puella innuptæ, et juvenes elati in busta ante oculos parentum. Quos limus niger, et fœdæ arundines Cocyti, et palus odiosa pigris aquis circumcludit, et Styx novies circumvolutu compeccit. Obstupuerunt etiam ipsæ domus, et profundissima Tartara mortis, et Furia implicata caeruleis serpentibus crinium loco ; et Cerberus hians continuit tria guttura ; et orbis rotæ Ixionia quievit, flante vento

~~~~~

stant Regius.—473. in foliis omnes Pieriani et major pars Heinsii habebat ; itaque hic recepti. Agnoscit item Arusianus Messius, unus Arundel. unus Mead. Goth. pr., edd. nonnullæ, ut Argent., et defendit satis ratio critica. in sylvis Medic. Mentel. pr. Moret. pr. cum aliis vulg. tumentur.—474. ubi jam hyb. quart. Moret. a m. pr. Rottend. pr. ubi jam—imbres Goth. sec., ab interpolatore non inducto.—476. nuptaeque Vratil.—478. limum Rom.—479. inamabilis unda nonnulli codd. ap. Pierium, item Ven. et Parrhas. Mead. et Reg. et vett. edd., sicque Nanger. in Ald. tert. At vulgatum post antiquiss. libros, et inter hos fragm. Vatic. (quod et undæ habet), defendit etiam Macrob. vi, 7. Gell. ii, 6, imitatio Ovidii, inamena regna, et Æn. vi, 438, ubi vss. 479, 480 iterum leguntur.—480. in noriens Rom.—481. Atqui ipsæ Schol. Horat. Cruqu. Od. ii, 13. stipuere Mentel. pr., ut alii alias. obstupuere unus Mead. domos Rottend. pr. a m. pr. Jo. Schrader. conj. intima Leti Limina, pereleganter.—482. caeruleisque Medic. a m. pr. que abest a Franc. et fragm. Moret. implexæ Medic. a m. sec. Gud. a m. pr. Voss. cum tribus aliis Heinsii, Parrhas. Possit aliquis Tibullum laudare i, 3, 69, sed ibi diversa ratio est. vid. ad e. l. implexæ, quod Nanger. primus expressit, verum est, et firmat pars codd. melior, etiam Arusian. Messius. Eodem alludit amplexæ in nonnullis Pierianis, quatuor Heins. Reg. Martin. Erf. et Edd. Norimb. Argent. Aldd. pr. sec. et Goth. pr. implexæ, quod Romanus habet, et fragm. Vatic., est interpretamentum. Erat sic Æn. vi, 281 Discordia Vipereum crinem vittis innexa cruentis.—483. que post tenuit abest a

NOTE

- 479 Cocyti....480 Styx] Inferorum flumina sunt. Æn. vi. 323. *pærræ conturbo*, quod illic plena sint omnia perturbationis ; vel a *rapraptis* tremore obrigesco.
 482 Tartara] Tartarus, plur. Tartara, infimus inferorum locus ; a *τα- 483 Eumenides] Furia* : Ge. i. 278.
Delph. et Var. Claa. Virg. 2 B

Atque Ixionii vento rota constitit orbis.
 Jamque pedem referens casus evaserat omnes, 486
 Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
 Pone sequens; namque hanc dederat Proserpina legem:
 Cum subita incantum dementia cepit amantem,
 Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes;
 Restitit, Eurydicenque suam jam luce sub ipsa 490
 Immemor, heu! victusque animi respexit. Ibi omnis
 Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
 Foedera, terque fragor stagnis auditus Avernis.
 Illa, Quis et me, inquit, miseram, et te perdidit, Orpheu,
 Quis tantus furor? En iterum crudelia retro 495
 Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.

contrario. *Jamque regrediens vitaverat omnia pericula; et Eurydice ipsa restituta redibat in altam lucem, propius sequens; nam Proserpina posuerat hanc conditionem: cum repentina insaniam occupavit improvidum amantem, condonanda illa quidem, si Dii inferi scirent condonare quicquam. Stetit, et jam in ipso aditu lucis, immemor et impatiens animo, respexit Eurydicen suam: illic omnis opera perditur est, et pactum crudelis regis rescissum, et fragor ter auditus per stagna Averna. Illa sic locuta est: Quis et me miseram, et te perdidit, o Orpheu? Quis tantus furor? Ecce rursus dura fata retro appellant me, et somnus claudit oculos fluitantes.*

~~~~~

nonnullis. v. Burm., etiam apud Pierium, et recte puto.—484. *Pro vento Faber velax*, Burmannus *cantu, lente, vel campo* conjiciebat. *flendo* reposuit Wakef. Saltem in nota apponi satius erat! *Cantu* firmant utique codd. aliquot apud Pierium; et recepta est ea lectio a Martino, nec aliis doctis viris eam improbari vidi. Docet tamen sensus criticus ex interpolatione eam esse profectam, f. ex v. 471 *At cantu*. *Ixionei* scribunt multi codd. et edd.—486. *ad aras* Vratil. vid. ad II, 47.—488. *subito* Mentel. Gud. a m. pr. Regius a m. sec., item Rom. alique Pierii. *cepit amorem* Moret. quart.—489. *Ignoscere*. tamen Zulich., sed vid. Burm.—490. *Euridicenque* Franc. scribit, hic et alibi.—491. *victusque animo* non nisi vulgares quædam edd. *Ubi omnis* Goth. sec. *ubique omnis* Moret. sec.—492. *rupta t. Fœdere* sc. Eurydice conj. Jo. Schrader., ludente ingenio. Cul. 293 *Orpheu, Oscula cara petens rupisti jussu Deorum*.—493. *stagnis—Averni* multi codd. et edd. Commelin. Pulm., etiam *fragm*. Vatic. At Romanus: *stagni est auditus Averni*: ut et unus Mead. habebat, quod recepit Wakef. *Avernis* ratio critica tuetur; et præter edd., ut Nærimberg. Brix. Aldd. et hinc profectas, e codd. Medicens. Ven. Rottend. et Pierii Medic. a m. pr. Sic *Æn.* vi, 118 *lucis Avernis* et sæpe. *auditur alter*

NOTE

Cerberus] Canis triceps, custos inferorum, *Æn.* vi. 417. *Ixion*] *Ge.* iii. 38.

487 *Proserpina*] *Ge.* i. 39. 493. *Stagnis Avernis*] *Avernus*, lacus in Campania: Latinis habitus ostium inferorum, ut *Tanarus* Græcis: *Æn.* vi. 237.

496 *Natantia lumina*] *Invalida*, juxta Servium: *humida*, quod, juxta doctrinam Hippocratis, in ægrotante mortis indicium est: *fluitantia et errantia*, juxta Scaligerum; dum, modo clauduntur, modo aperiuntur; ut fit quando somnus invitis obrepat.

Jamque vale. Feror ingenti circumdata nocte,
 Invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas!
 Dixit, et ex oculis subito, ceu fumus in auras
 Commixtus tenues, fugit diversa; neque illum, 500
 Prensantem nequicquam umbras, et multa volentem
 Dicere, præterea vidit; nec portitor Orci
 Amplius objectam passus transire paludem.
 Quid faceret? quo se rapta bis conjuge ferret?
 Quo fletu Manes, qua Numina voce moveret? 505
 Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
 Septem illum totos perhibent ex ordine menses
 Rupe sub aëria deserti ad Strymonis undam
 Flevisse, et gelidis hæc evolvisse sub antris,

Jam ergo vale: trahor circumfusa magnis tenebris, et porrigens tibi manus imbecilles, heu! non amplius tua. Sic locuta est, et ex oculis statim evanuit in aliam partem, oculi fumus commixtus in aërem tenuem: neque postea vidit Orpheum, frustra captantem umbras, et conantem multa loqui; neque portitor inferorum passus est deinde eum trajicere fluvium interjectum. Quid faceret? quo se conferret, conjuge bis erepta? quibus lacrymis Manes, quibus verbis Deos flecteret? Eurydice quidem jam frigida vehebatur navicula Stygia. Atunt illum septem integros menses continuo ploravisse, sub rupe alta, juxta aquas deserti Strymonis, et revolvisse frigidis in cavernis

Mead. alter Arundel. et Edit. Norimberg. et Argent.—500. *fugit in diversa* Medic. a m. sec. Alterum cum poetico usu convenit.—501. *Pressantem* Leid., solito more.—504. *quo se erepta* Medic. a m. sec. *bis rapta* nonnulli apud Pierium.—505. *quæ Numina* Medic. et Rottend. pr. a m. pr., ut et Romani, in quo porro: *Quos fletu Manes*. Gadianus a m. pr. *Quod fletu—quæ nomina. qua flumina* Vratios. Liceret saltem scribere: *Quos fletu Manes, quæ Numina voce moveret. moneret* Medic. a m. pr. *maneret* Franc.—506. *Illæ quidem*. Hunc versum tanquam otiosum, et inter graviora, quæ antecedunt et sequuntur, interpositum, abesse me malle, olim significaveram. Brunnus non satis firmam causam reperiebat, cur eum poetæ abjudicaret. At Meierotto in Dubiis p. 29. et ipse in id inciderat, ut versum aut alienum aut alieno loco insertum putaret, saltem retraheret post *paludem* v. 503. Res sane, ut in plerisque hujusmodi causis criticis, est ex sensu dijudicanda.—507. *perhibent totos* unus apud Heins.—509. *Flesse sibi et Rom.* cum Ed. Ven. *sub astris* idem Rom. et aliquot alii Pierii cum alt. Menag. et alt. Voss. Goth. sec., ut et in vulgariis nonnullis edd., satis docte, cum *gelidis sub astris* de sideribus septentrionalibus accipi posset, sed meo quidem judicio, Statio aliquo aut Claudiano dignius. At tætur *gelida astra* Wakef. et recepit. Ex laudatis saltem facit ad rem Ovid. Epist. ii, 123 seu *frigida lævent sidera*, et multo magis Lucret. vi, 720 *flabra—quæ gelidis ab æstibus axis aguntur*.

NOTE

503 *Portitor Orci*] Charon, qui animas cymba transportat, Æn. i. 200. in confinio Thraciæ.
Orcus] inferi. Ge. i. 277.

Mulcentem tiges, et agentem carmine quercus. 510
 Qualis populea mœrens Philomela sub umbra
 Amissos queritur fœtus; quos durus arator
 Observans nido implumes detraxit: at illa
 Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
 Integrat, et mœstis late loca questibus implet. 515
 Nulla Venus, non ulli animum flexere Hymenæi.
 Solus Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem
 Arvaque Rhipæis nunquam viduata pruinis
 Lustrabat, raptam Eurydicen atque irrita Ditis
 Dona querens. Spretæ Ciconum quo munere matres, 520

hos casus suos, movendo tiges, et trahendo cantu quercus. Qualis lusciniâ tristis sub umbra populi lamentatur pullos amissos, quos crudelis agricola deprehendens in nido abstulit adhuc implumes; illa vero plorat per noctem, et stans in ramo renovat lugubrem cantum, et implet loca omnia tristibus querelis. Nullus amor, nulla conjugia lenierunt animum. Solus percurrere glacies Boreales, et Tanaim niveos, et agros nunquam carentes Rhipæo gelu, lugens Eurydicen ereptam, et vana dona Plutonis: quo nuptiali munere contento mulieres Ciconum, inter ceremonias Deo-

—————

Hactenus præstat hæc lectio.—511. *pampinea* ms. Brunck.—512. *dirus* Franc.—514. *ramoque canens* unus Mead. *lacrimabile* Ven.—515. *et mœstis loca præstima quest.* fragm. Moret. *loca late* Parrhas. et Goth. pr. *loca tunc cum* Zulich. Vulgata in his versibus confirmatur lectio ex imitatione Grammatici alicujus in Anthol. Lat. Epigr. lib. II, 368, 3. 4, ubi conf. Burmann.—516. *non ulli* Romanum cum optimis Pierianis, Mediceum cum melioribus Heinsianis fidejussores habet, itaque reposuit Heinsius. Vulgo ubique editum: *nulique animum*. Sine copula *nulli animum*, Fabric. e suo cod. probabat; editum nusquam reperio; sed exhibent illud codd. Ven. Voss. sec. Parrhas. Leid. Goth. sec., hiatu non ingrato. Emendationes in Obs. Misc. Vol. I, pag. 5 et 81 referre non vacat.—517. *Tanaimque* alii, et edd. ante Heins. *cana jamque* Roman.—518. *Riphæis*, *Ryphæis*, multi et hic scribunt. vid. ad I, 240.—520. *Spretæ Ciconum quo munere matres*. Locum hunc variis modis et iterata vice tentatum, et, ut interdum putabam, feliciter expeditum, quoties iterum accessi, toties sensi commodè enucleari non posse. Si verba pro sanis habeantur, quæ inter multas alias mihi visa est maxime tolerabilis interpretatio, eam in Notis subjeci. At bene sentio quam durum hoc sit: *sporni officio*, *pietate* alterius, pro offendi; ut sit: putare, ad sui contentum hoc pertinere, quod alter in officio suo manet, neque se ab eo abduci patitur mei causa et voluntate. A poëta tamen versum tam scabrum et sententiam tam

NOTE

511 *Philomela*] Quæ in lusciniam conversa est, Ecl. VI. 78.

516 *Hymenæi*] De *Hymenæo*, conjugii Deo, Ge. III. 60. De *Hyperboreis* regionibus, Ge. III. 196. De *Rhipæis* montibus, Ge. I. 240. De *Dite*, supra v. 467.

517 *Tanaim*] *Tanais*, fluvius in Moscorum finibus oriens, in Mæoticam paludem influens, Europam ab Asia determinans.

520 *Spretæ Ciconum quo munere matres*] Vel lege ex antiquis aliquot codic. *spreto*: quia sic constat sibi

Inter sacra Deum, nocturnique orgia Bacchi,
 Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
 Tum quoque, marmorea caput a cervice revulsum
 Gurgite cum medio portans Cægrius Hebrus

rum, et nocturna orgia Bacchi, dijecerunt per vastos campos membra laniati juvenis. Tunc etiam, cum Hebrus Cægrius ferens medio in fluvento colere caput

parum commodam proficisci potuisse haud credo. Interea non minus lubrica est omnis conjectura, quandoquidem nullus satis idoneus est fundus, cui eam superstruas; nullum autem pondus habere potest emendatio, de qua pronuntias: potuisse forte ita scribi; posse tamen et alio modo scriptum esse. Videndi tamen vel sic sunt potiores virorum doctorum conatus seu interpretandi seu emendandi. Verum audiendi prius codd. et edd. Vulgata est in plerisque libris et in omnibus editis. *Spreto* aliquot antiqui apud Pier. cum Bodlei. Burmannus ait, et editos nonnullos legere; quos tamen non vidi. Tum, *quo numine* sec. Moret. sec. et tert. Rottend. Ven. Parrhas. Jam ut de Interpretum studiis agamus, primo loco Servius ascripsit: "*quo munere*; nuptiali scilicet;" addit Jul. Sab.: quasi non essent dignæ illæ, nubere Orpheo. Ita putes saltem *Spreto quo munere* esse legendum; sprete ejus fide et pietate in conjugem: dura tamen vel sic exposita Servii ratio, nam sic *offensæ* illæ essent, non *spreviscent*. Markland. ad Stat. Sylv. III, 3, 87 legebat: *quo nomine*, h. quapropter, quamobrem; quod factum nollem; est enim vel plebeo poeta indigna oratio. Asper Grammaticus, quod Philargyrius servavit, *quo munere* eodem modo explicabat, *quamobrem*; et b. Gesnerus hoc idem probabat; esse enim *ὁ ἄδικον*, *qua causa*, et laudabat sup. v. 150 *pro qua mercede*; ferrem, si tam jejunam sententiam a poeta proficisci potuisset credere fas esset. Burmannus locum vitiosum et vix sanabilem sine codice meliore judicabat: idem tamen, Servii vestigia legens, conjectabat: *Spreto Ciconum quem federe matres*, ut nuptiale seu conjugale fœdus intelligatur. Variâ monebat Jo. Schrader., qui et *Cicones matres* malebat, ut Ansoniæ, Latini, Æn. VII, 400. Possunt hujusmodi variationes potius sententiæ, quam restitutiones ejus, quæ a poeta profecta esse videri possit, plures afferri: v. c. *Spreto quo carmine*; *Sprete Ciconum quando agmine*; *Sprete Ciconum, pro numina! matres*; potest *Sprete* ex glossa natum esse, cum esset: *Acta cum numine matres*; quibus tamen nihil plane ad certum rerum momentum proficias. Quod proximo loco verba suppeditare possunt, est: *Sprete Ciconum cum numine matres*, vi, instinctu numinis, furore ab eo injecto, *Discerptum sparsere*; ita vero *numine* interpositum est alieno loco; aut, idque omnium lenissimum foret: *Sprete Ciconum cum munera matres Inter sacra Deum*; ut sit *inter munera sacra Deum*, quod solenne est apud poetas, ut dona, de sacris. —521. *nocturnique* omnes fere scripti, inquit Burm.; ita utique optimi Medic. et Rom. et Medic. Pierii. *nocturnaque* pauci cum edd. Aldd. pr. et sec. et hinc profectis, sed emendatius tert. et Egnat. cf. Bentlei. ad Horat. III, 2, 26. *orgena* Zulichem.—522. *juvenem latos* Parrhas.—523. *Tunc Roman. repulsum* Menag. pr. *recisum* Vratial.—524. *medius* fragm. Vatic.—526. *Ha*

NOTÆ

sententia: Thraciæ enim mulieres Orpheum de nuptiis sollicitaverant: *quo nuptiali munere spreto*, ipsum laniare. *Cicones*, gens fuit Thraciæ, circa ostia Hebrî, et montem Ismarum, de quibus Ge. II. 37.

521 *Nocturnique orgia Bacchi*] *Orgia*, sacra Bacchi, ab ὄργη furore, quod cum furore peragerentur. De *Bacchis* et *Baccho*, Ecl. v. 29. 69.

524 *Cægrius Hebrus*] Orphei truncum caput in Hebrum cum lyra pro-

Volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua, 525
 Ah miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat;
 Eurydicen toto referebant flumine ripæ.

Hæc Proteus: et se jactu dedit æquor in altum;
 Quaque dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
 At non Cyrene: namque ultro affata timentem: 530

Nate, licet tristes animo deponere curas.
 Hæc omnis morbi causa; hinc miserabile Nymphæ,
 Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
 Exitium misere apibus. Tu munera supplex
 Tende petens pacem, et faciles venerare Napæas. 535
 Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
 Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros,

ejus resectum a candido collo, ipsa vox et lingua frigida Eurydicen, ah infelicem Eurydicen, appellabat, anima erumpente; ripæ totius fluminis repetebant Eurydicen. Hæc dixit Proteus, et se saltu immisit in profundum mare; et qua se immisit, supra caput suum concoleit aquam spumantem: at Cyrene non se immisit; nam prior allocuta est trepidantem: Fili, potes abicere ex animo mæstam solitudinem. Hæc est tota origo morbi: ideo Nymphæ, cum quibus Eurydice miscabat choreas in profundis sylvis, intulerunt funestam perniciem apibus. Tu supplex offer dona, obsecrans veniam, et cole Napæas placabiles: nam concedent veniam precibus, et deponent furorem. Sed antea docebo per ordinem, quæ sit ratio precandi. Elige quatuor tauros insignes robusto corpore, qui nunc ludent tibi cacu-

~~~~~

multi. *Amissam* sec. Menag. *A misera* Roman. a m. pr. 528. jacto Gud. a m. pr.—529. vortice edd. nonnullæ.—530. *est* post *ultro* fragm. Vatic. et Parrhas. ab alia manu.—531. *componere curas* Medic. a m. pr., ut *Æn.* iv, 340, 341, frequenti variatione. vid. Burmann. *depellere curas* unus Mead.—533. *sylvis* pro *lucis* fragm. Moret. *discebat in altis* Voss. pro *ducebat*; aut, ut Jo. Schrader., pro, *miscabat*.—534. *Tum* Medic. a m. sec.—535. *Ponde* Rottend. pr. Burmanno *tendere munera* insolitum videbatur; itaque cogitabat: *munere supplex* Tende, abi. *Nate petens* Zulich., unde Burm. legendam putabat: *tu munere supplex, Nate, petens pacem, faciles venerare Napæas.* Redde Withof. emend. v. Not.—536. *irasque* Franc. Goth. pr. Forte præstat interpungere: *Namque dabunt veniam, votis irasque remittent*.—537. *quæ sit* ut vulgo loqui solemus, quart. Moret. fragm. Moret., uterque Goth., unus Mead. et edd. vett. vid. ad *Æn.* iv, 294.—538. *eximio præstantis* Rom.

NOTÆ

jectum, dicitur in insulam Lesbium appulisse, atque ibi esse sepultum; lyra relata inter sidera, et a singulis Musis, quarum cecinerat laudes, stellis novem insignita. Hebrus (Æagrius dicitur ab Æagro) sive Æagrus rex

fuerit Thraciæ, qui nomen suum fluvio reliquerit, ut vult Diodorus Siculus; sive fluvius fuerit, ex quo Hebrus nascitur, ut vult Servius.

535 *Napæas*] Nymphas lacorum sunt, a νάπη salus, circum.

Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
 Delige, et intacta totidem cervice juvencas. 540
 Quatuor his aras alta ad delubra Dearum
 Constitue, et sacrum jugulis demitte cruorem;
 Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
 Post, ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
 Inferias Orphei Lethæa papavera mittes, 545
 Placatam Eurydicen vitula venerabere cæsa,
 Et nigram mactabis ovem, lucumque revises.

mina viridis Lycæi, et totidem juvencas, collo nondum subacto. Erige his victimis quatuor altaria in altis templis Nympharum, et effunde e gutturibus sacrum sanguinem, et relinque ipsa corpora victimarum in frondente luco. Deinde, quando nona Aurora patefecerit ortum suum, dabis inferias Orphei e papaveribus Lethæis, et coles mitigatam Eurydicen occisu vitula, et immolabis ovem nigram,

—540. Dilige Longobard. Ed. Mediol. *intactas* Rom. Ed. Ven. Gudianus a m. pr., sed vid. Barm.—542. *dimitte* Medic. cum ceteris Heins., excepto altero Menag. et Moret. fragm., item tres Barm., uterque Goth. *emitte* sec. Moret. *jugulis sacrum* Goth. sec.—543. *Corpora quæque* Regius Martin.—544. *nona dies* alter Menag. *ostenderit* fragm. Moret. *reduzerit ortus* Parhas. ex v. 552. *induxerit* unus Arundel.—545. *Orphei* Roman., ut et v. 553, 'Oppeî. *Lethæa* al., immo *Ληθαία* ex *Ληθή*. *mittis* Mentel. pr., ut et v. 553.—546. *Placatam Eurydicen*. Hunc versum post sequentem: *Et nigram*, exhibent omnia Heinsii exemplaria vetusta, uno excepto, item Burmanni Regius, Edd. Junt. et R. Steph., uterque Goth., nterque Arundel. et Mead. Brünck. Erf. Ed. Norimberg. et aliæ; tandem fragm. Vatic., minus tamen recte; nam post illa: *Orphei inferiis factis lucum revises*, ubi victimarum corpora jacent, quomodo subjungi posset: *Placatam Eurydicen vitula venerabere cæsa*? At vulgatum ordinem habent Mediceus, qui plerumque diversam a Romano familiam ducere solet, Longobard. Pierii cum al. scriptis et edd. Habet tamen et hic versuum ordo aliquid parum congrui: Orphei papavere inferias ferēs, Eurydicen placabis vitula cæsa et nigra ove. Quæ tandem illæ inferiæ solo papavere? *Nigra ovis* haud dæbe ad Orpheum spectat. Adeoque aut delendus est versus: *Placatam Eurydicen*, quod equidem verum esse arbitror, de Eurydice nec nunc nec 454, 553 agitur, aut ille ante alterum collocandus est hoc modo: *Post, ubi—Placatam Eurydicen—Inferias Orphei Lethæa papavera mittes Et nigram mactabis ovem, lucumque revises*. Ita demum narratio sibi constat. Nam ex seqq. apparet, inferias faciendas fuisse *alio loco*; tum vero, inferiis factis ille 553 *lucum revisit*, in quo sanum Nympharum erat, ad quod victimæ cæsæ fuerant relictæ.—547. *locumque* Gnd., ut Goth. sup. v. 468. *revisens* Zulich. quod expedit locum, si mutato ordine legeris: *Inferias Orphei. Et nigram m. Placatam*. Et video hoc sequi

NOTÆ

539 *Lycæi*] Montis Arcadiæ, qua in regione Aristæus aliquando regnavit. De *Aurora*, Ge. i. 249.

545 *Inferias Orphei Lethæa, &c.*] *Inferiæ*, sacrificia, quæ Diis Manibus

offerebantur. *Orphei*, dativus Græcûs 'Oppeî. Ecl. 4. 57. *Papavera Lethæa*, id est, oblivionem et somnum inducentia; a *Ληθή* obli-vio. Ge. i. 78. *Æn.* vi. 323.

Haud mora : continuo matris praecepta facessit.
 Ad delubra venit : monstratas excitat aras ;
 Quatuor eximios praestanti corpore tauros 550
 Ducit, et intacta totidem cervice juvencas.
 Post, ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
 Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
 Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum
 Aspiciunt, liquefacta boum per viscera toto 555
 Stridere apes utero, et ruptis effervere costis ;
 Immensasque trahi nubes ; jamque arbore summa
 Confluere, et lentis uvam demittere ramis.

Haec super arborum cultu pecorumque canebam,

et repetes lucum. Sine mora, statim exequitur mandata matris ; venit ad templa, erigit altaria praescripta, ducit quatuor tauros insignes robusto corpore, et totidem juvencas, collo nondum subacto : deinde, postquam nona Aurora patefecerat summum ortum, dat inferias Orpheo, et repetis lucum. Illic vero vident prodigium imprecium et mirabile dictu ; apes stridere toto utero inter putrefacta viscera boum, et erumpere fractis costis, et diffundi magnas earum nubes ; et jam eas congregari in cacumine arboris, et e ramis flexibilibus dependere in modum uvae. Haec cantabam de cultura agrorum et pecorum, et de arboribus : dum magnus

virum doctissimum, Vossium.—548. capessit Medic. et Gud. a m. pr., ut Aen. i, 77. faciasit Vratisl. Eadem varietas Aen. iv, 293.—549. At delubri petit unus Arundel. monstratasque Ven. Parrhas.—550. eximio praestanti Gud. praestantis Rom. a sec. m. et 551 intactas, ut sup. 549 ; quod etiam in Edit. Ven. 1482.—552. induxerit Moret. sec. et quart. Franc. unus Arundel. unus Mead. induceret Leid. intexerat Rottend. pr. adduxerat Ven. reduxerat Parrhas. Edit. Ven. reduxerit Vratisl.—553. misit Franc.—554. Hinc Erf. auditu pro ac dictu Moret. fragm. Menag. alter. ac visum Zulich. Wakef. distinxit : Hic vero (subitum ac dictu mirabile monstrum !) Aspiciunt liquefacta.—556. eruptis Reg. et Cantabrig.—557. Immen- samque trahi nubem tert. Mentel. Immissasque Zulichem. que post jam abest Moret. quart. trahens Roman.—558. visam demittere Ven. demittere Medic. cum quatuor aliis. vide v. 542.—559 sqq. Suspectum jam olim hunc, etsi ab homine satis ingenioso profectum, Epilogum habui, quia a poetarum more alienum est, talia adjungere suis carminibus ; contra Grammaticos tali lusu delectatos esse ex pluribus exemplis patet, qui in Anthologia poetarum lat. prostant. Nec aliter de Metamorphoseon clausula statuebam. Vidi mox alios viros doctos non aliter statuere, etsi aliis de causis. Brunckius, tanquam insulsum, et poematis ipsiusque Virgilii gravitate indignum rejecit. Etiam Jo. Schrader. offensus erat inprimis libro : haec ego canebam—dum fulminat. Addi possunt alia : canere super aliqua re. Alia praecleara sunt.—559. culto Gud. a m. pr. cultum sec. Moret. pecorisque apud Diomedem

NOTE

556 *Stridere, effervere*] Penultima titiae signum est illa apum glomeratio brevi, Ge. i. 456.
 558 *Uvam demittere*] Certe hic la-

Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum 560
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis otii:

Cæsar tonat circa profundum Euphratem, et victor distribuit leges populis non invitis, et præparat sibi viam ad cælum. Illa tempestate Neapolis amana me Virgilium nutriebat, vacantem studiis otii privati: qui lusi versibus pastoralibus; et

lib. i.—561. *Euphratem* Heins. ex optimis. *Euphratem* vulgo. *volantes* Leid. Zulich.—562. *dat jura* Zulich.—563. *Virgilium* Medic. Rom. et al. vid. Pierium, Cerdam, Burmann. *agebat* Rottend. tert. *habebat* Regius Martin.—564. Expectares Neapoli hoc tribui: *Parthenope studiis florens ignobilis otii*. cœi Roman. cœii et otii alii apud Burm. *horti* Moret. sec. cui Erf. a m. pr.

NOTE

561 *Fulminat Euphratem bello, &c.*] Certum est hoc loco, ultimam huic operi manum admotam esse post bellum Alexandrinum, occisis Cleopatra et Antonio: cum Octavianus per Syriam in Asiam hyematurus abisset. Tunc enim non longe aberat ab Euphrate. Tunc Teridatem Phraatemque, de regno Parthiæ contententes, victoriæ suæ terrore aliquomodo composuerat; Teridatemque victum in Syria permiserat versari, Phraatis filium obsidem secum abducebat Romam. Tunc divinos maxime honores affectabat; et templa sinebat sibi fieri Nicomediæ, Pergami, et sibi passim. Quæ omnia, ut constat ex Dione l. v. contingere per hyemem anni u. c. 724. exentis, cum natus esset Octavianus, annis expletis 33. Virgilius item 40. Neque enim aliud est in historia tempus, cui melius assignari hæc possint. Tumque videtur poëta addidisse operi jam perfecto, quicquid in eo passim legimus de Octaviani victoriis. Ge. ii. 171. 'Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris,' &c. Ge. ii. 28. 'Atque hic undantem bello, magnamque fluentem Nilum,' &c. Quod autem dicunt ejus vitæ scriptores, eum Octaviano,

ex Actiaco bello reduci, et Attellæ commoranti, legisse Georgica, Mæcenate suscipiente legendi vices; id aut omnino falsum est, aut certe non nisi post bellum Alexandrinum contigit. Constat enim ex Dione, Plutarcho, et aliis; Octavianum, confecto bello Actiaco, non stetiisse in Italia, nisi paucissimos dies Brundusii; indeque statim in Græciam, Asiamque abiisse, ibidemque hyemasse, ad instruendos Alexandrini belli apparatus: tantum abest ut Attellam, quæ urbs est Campaniæ, venerit.

564 *Parthenope*] Neapolis, urbs Italiæ Campaniæ maritima, nunc regni caput; a Chalcidensibus, qui Cumas Italicas condiderunt, etiam condita. Ii primo illam *Parthenopen* vocaverunt, invento ibidem tumulo unius e Sirenibus hujus nominis, quæ dolens Ulyssem cantu suo non fuisse allectum, mortem sibi consciverat. At cum loci hujus ubertas et frequentia Cumis noceret, hanc postea diruerunt: deinde grassante late pestilentia admoniti divinitus, instaurarunt, vocaveruntque *Neapolim*, id est urbem novam. De Virgilio in ea commemoratione ac morte, vitam consule.

Studiis ignobilis otii] *Studia in-*

Carmina qui lusi pastorum, audaxque juvena, 565
Tityre, te patula cecini sub tegmine fagi.

confidens juventuti, te cecini, o Tityre, sub umbraculo opacæ fagi.

—565. quo Ven. Parrhas. quæ Comm. Cruqu. Horat. Carm. I, 32, sed ad IV, 8 qui habet.—566. in Franc. Menag. cecinit Medic. et alii apud Pierium. cecini patula sub Parrhas. et Ven., item Romanus et alii Pieriani. Ceterum de quatuor postremorum versuum, quanquam illi non inelegantes sunt, veritate multo magis me dubitare non diffiteor; solenne enim aliquando fuit, lacinias huiusmodi poetis attexere; et in Virgilium huiusmodi disticha et tetrasticha in Catalectis invenias. Sed huic forte suspicioni vel propterea adversabuntur viri docti, quod Harduinus eodem versus, quanquam non iisdem de causis, rejecit. Nunc Jacobum Bryant video et ipsum hos versus Maroni adjudicare. Verum licet cuilibet iudicium suum sequi; neque irascar equidem aliter statuenti, qui causas irascendi habuisssem sexcenties, cum, ut officio interpretis, suas operas retractantis, satisfacerem, Vossii, viri doctissimi, notas evolverem. Eum quidem censuram in meas notationes agere acerbissime, non erat quod graviter ferrem; condonandum enim hoc ingenio viri tot aliis laudibus inter populares nostros merito suo, etiam ex ipsis Georgicis præclare in patrium sermonem versis conspici; dolui tamen vicem viri usquequaque et in rebus tenuissimis excandescentis et bile mota effervescentis: Hem, apud me cogitabam cum Chremete Terentiano, *an cuiquam est usus homini, se ut cruciet? quæso tandem aliquantulum tibi parce!* Equidem, cum innumera ille cavillando, subsannando aut conviciando reprehendat, quæ nemo facile paulo intelligentior improbet, alia mihi imputet a sensu meo aliena, mihi, cum nihil admittam nisi quod grammaticæ aut criticæ constitutum sit, obtrudat alia, quæ ipse opinatur, non probat: nihil horum attigi, nisi ut mea firmarem aut illustrarem. Et in hoc magnam viro docto habeo gratiam, quod ita animadverti plura, quæ non satis diserte, minus circumscripte ac circumspecte a me essent enuntiata, eaque correxi, nonnulla recte ab eo animadversa cum bona ejus venia adoptavi. Verum debeo ipsi etiam majora in hoc, quod hæc perpetua mei insectatio animum meum firmavit in ferendis aliorum injuriis et contumeliis; hæc ipsi me debere, ingenue fateor; quæ ille mihi debeat, ipse viderit!

NOTÆ

telligit privata literarum ac bonarum artium, quæ a poeta modestissimo dicuntur <i>ignobilia</i> , præ administra-	tione reipublicæ et magistratuum, ad quos nunquam Virgilius accessit.

ARGUMENTUM

IN

ÆNEIDA.

ÆNEIS poëma heroicum, sive epicum; ab Ænea Trojano, Veneris et Anchisæ filio, Priami genero, nomen habet: non quod actiones illius omnes comprehendat; sed unam inter omnes præcipuam, scilicet regnum in Italia fundatum. Scripta est a Virgilio in gratiam, tum Romanæ totius gentis, tum familiæ inprimis Juliæ, quæ originem referebat suam ad Iulum sive Ascanium, Æneæ filium ex Creusa Priami filia. In hanc porro familiam ascitus a Julio Cæsare avunculo fuerat Octavianus, tunc rerum potens, atque Ægypto subacta, M. Antonio et Cleopatra interfectis, unus orbis Romani dominus. Scribi cœpta est, anno U. C. 724 exeunte: Virgilii 40. Octaviani 33. cum Octavianus in Asia non longe ab Euphrate hyemaret: atque ita Virgilius post adhibitam Georgicis extremam manum, continuo animum Æneidi videtur applicuisse; in eaque annos, ut habet Servius, undecim collocasse, quot ab eo tempore ad mortem Virgilii omnino numerantur. Secutus est Virgilius, ut in Bucolicis Theocritum, in Georgicis Hesiodum; ita in Æneide Homerum: cujus Odysseam sex prioribus libris, Iliadem sex posterioribus expressit, an etiam superavit? id vero ambigitur inter doctos.

DE NATURA POEMATIS EPICI.

POE^{MA} *epicum*, sive *epopæia*, sic dictum est ab ἔπος *verbum*, quia totum poëtæ dictione seu narratione continetur. Definitur ex doctrina Aristotelis: *Imitatio actionis unius illustris, completæ, certæ magnitudinis, quæ narratione et versu hexametro viros principes cum admiratione et delectatione ad primarias virtutes excitat.*

Quinque complectitur, *actionem, fabulam, mores, sententiam, dictionem*. Actio, est poëmatis materia: fabula, est actionis forma et tractatio: mores, sententia, dictio, sunt necessaria fabulæ ornamenta. Poëta sumit actionem ab heroë, fabulam ab arte sua, mores a philosophia, sententiam a rhetorica, dictionem a grammatica.

ACTIO debet esse *una, illustris, completa, certæ magnitudinis*.

Una, id est ab uno heroë præcipuo, uno et continuo spatio temporis absque intermissione perfecta; talisque præterea, ut alias in actiones integras item completasque dividi non possit.

Illustris, ergo et virorum principum, et in gravi splendidaque materia.

Completa, cui nihil desit eorum omnium, quæ adesse debent, ut absoluta et ad finem perducta dici queat.

Certæ magnitudinis sive *durationis*, quæ vulgo anni unius spatio, interdum etiam minore definitur: ab ea nimirum actionis parte, unde poëta sumit poëmatis exordium; ad usque poëmatis finem. Sic *Odyssea* dies quinque omnino et quinquaginta: *Ilias* annum integrum capit.

FABULA constat partibus, sive plane necessariis, quæ sunt *exordium, nexus, et solutio*: sive non plane necessariis, quæ sunt *episodia*.

Exordium, habet propositionem actionis, invocationem numinis, etiam aliquando dedicationem operis principi aut amico viro.

Nexus, est variorum casuum series, ad eam usque perducta partem operis, in qua fit actionis flexus in felicitatem aut infelicitatem.

Solutio, est quicquid ab eo flexu ad finem usque actionis peragitur.

Episodia, sunt actiones quædam adscititiæ, quæ cum actione præcipua veluti necessariam, certe verisimilem conjunctionem habent. Ea vulgo in nexum, raro in solutionem; nunquam in exordium inseruntur. Ἐπισόδια dicta ab ἐπὶ *super*, πρᾶτερ, εἰς *in*, et ὁδὸς *viam*; quasi *supervenientia in viam et seriem* actionis.

MORES denique manifestant animi affectus. SENTENTIA mentis cogitationes exprimit. DICTIO mores et sententiam representat.

DE NATURA ÆNEIDOS.

ACTIO Æneidos, ut nuda est operis materia, sic se habet. Æneas, incensa a Græcis Troja, cum suorum reliquiis mari se committit, Italiam petiturus, unde majores ejus orti esse ferebantur: illuc, post casus terra marique varios, appellit: excipitur humaniter a Latino, tunc ibidem regnante; et Laviniae nuptiis in generum adoptaretur, nisi obstaret Turnus, Dauni Rutulorum regis filius. Is Laviniae nuptias jampridem ambiens, Æneam gravi bello vexat: sed ab eo victus et occisus, sponsam ei regnumque habendum denique permittit.

Unam esse, atque illustrem, eam actionem liquet.

Completam negavit Maphæus Vegius, ideoque sibi posse visus est decimum-tertium librum Æneidi assuere, quo dolorem Rutulorum, Turni funus, Æneæ nuptias et apotheosin complexus est: temere omnino. Nam apotheosis a Jove promissa est lib. 1. 263. ‘Feres ad sidera cœli Magnani-

mon Aeneam. Tum confirmata l. xii. 794. '*Indigetem Aeneam scis ipsa, et scire fateris, Deberi coelo.*' Jam Lavinia regnumque Latii a Turno moriente Aeneæ permittitur l. xii. 987. '*Tua est Lavinia conjux.*' Cetera, quæ ad pompam luctumque pertinent, frigida ac puerilia, certe minime necessaria.

Magnitudinem habet certam ac justam : licet enim octo circiter annis durasse actio tota dicatur ; unum tamen ex iis, eumque ultimum, poëta complectitur : superioribus reliquis in episodicam Aeneæ coram Didone narrationem redactis. Mambrunus quidem sexdecim menses Aeneid attribuit, eo adductus, quod Anchises, ut ex l. v. liquidum est, obierit in Sicilia verno tempore. Unde sic colligit : Aeneam non multo post, verno item tempore, inde solvisse, cum in Africam tempestate ejectus est ; quid enim cum, mortuo patre, fatis in Italiam vocantibus, diutius in Sicilia tenuisset ? Tum addit eundem in Africa totam hyemem, atque adeo annum fere traduxisse ; siquidem inde iterum in Siciliam ineunte vere trajiciens, anniversarios patri ludos celebravit : reliquis autem in Italia præclare gestis menses minimum quatuor esse tribuendos. Pugnat contra Segresius, in egregia Præfatione ad Gallicam Aeneidos interpretationem : ostenditque Aeneam e Sicilia nonnisi Julio mense, quarto nempe post obitum patris, in Africam appulisse : toto illo intervallo temporis, vel reficiendæ classi, vel expectandæ commodæ tempestati, curisque aliis impenso. Atque ita legitimo unius anni spatio Aeneis tota continebitur : quod suis locis probabimus, præsertim l. i. v. 589. et 760.

FABULA, sive actio suis episodiis ornata, repeti potest ex argumentis cuique libro præfixis : ea tamen cautione, ut, si quaeritur ordo temporis, secundus liber primum legendus sit, tum tertius, deinde primus, quartus deinceps et ceteri : artis enim, sive poëmatis, alium ordinem poëta instituit ; seriemque consulto perturbavit earum rerum, quas historicus singulas, prout evenerunt, recto ac naturali ordine describeret.

Exordium brevissimum, versus vix quindecim capit. Unde autem sumendum sit, dubitatur: utrum ab illis versibus: 'Ille ego;' an ab his, 'Arma virumque cano.' Ego ab his puto sumendum, veteres secutus, Virgilii præsertim æquales: qui quoties *Æneidos* meminere, toties eam his ipsis vocibus designarunt. Ovid. *Amor.* l. i. 15. 25. 'Tityrus, et segetes, *Æneiaque* arma legentur.' Idem *Trist.* l. ii. 533. 'felix *Æneidos* auctor Contulit in Tyrios arma virumque toros.' Propert. l. ii. 34. 63. 'Qui nunc *Æneæ* Trojani suscitât arma.' Martialis l. viii. 56. 19. 'Protinus Italiam concepit et arma virumque, Qui modo vix culicem flevrat ore rudi.' Ausonius *Epig.* 129. 'Arma virumque docens, atque arma virumque peritus,' &c. Et vero abesse prævios quatuor versus a MSS. antiquissimis testatur Pierius: adeo ut N. Heinsius nec editioni suæ dignatus sit ascribere. Vulgo tamen ascribuntur, sed seorsim ab aliis consequentibus: unde conjiciunt plerique a Tucca et Vario, quasi parum aptos tanti operis exordio, fuisse sublatis; factos tamen a Virgilio: non quidem ut exordium, sed ut auctoris signaculum notamque, operis editioni præfigendam, et inter recitandum ab eo supprimi solitam: unde cum statim ordiretur ab 'Arma virumque,' &c. poema sub his versibus, non sub aliis, innotuisse probabile est.

Nexus totis duodecim libris, ad usque duellum *Æneæ* cum Turno pertinet. *Solutio* incipit a duello.

Episodia sunt, Junonis consilium de subvertenda Trojana classe, *Æneæ* apud Didonem diversio, amores, narratio Trojani incendii, ceteraque ejusmodi, quæ partes quidem sunt fabulæ, non autem actionis: possunt enim ab actione, qualis antea nude descripta est, omnino separari; a fabula, sine gravi ejus immutatione, non possunt.

MORES ubique æquabiles, et ad imitationem ac delectationem aptissimi. *SENTENTIA* autem et *DICTIO* sic absoluta ac perfecta est, ut vel hoc utroque nomine princeps poetarum Virgilius habendus sit.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS**LIBER I.****ARGUMENTUM.**

PROPOSITIONE et invocatione præmissis, narratio incipit a septimo *Æneæ* expeditionis anno: quo tempore, Trojanis e Sicilia in Italiam solventibus, Juno tempestatem excitat, conciliato sibi *Æolo*. Sedat tempestatem Neptunus. Naves *Æneæ* septem in portum *Africæ* se recipiunt, reliquis alio disjectis. Venus apud Jovem de filii calamitate queritur. Solatur eam Jupiter, exposita *Æneæ* ejusque posteritatis futura felicitate. Mittitur Mercurius, qui *Carthaginiensium* animos Trojanis placabiles reddat. Venus habitu venatricis occurrit *Æneæ*, regionem cum *Achate* exploranti: indicataque *Didonis* ac regionis conditione, utrumque nebula septum *Carthaginem* dimittit. Illic *Æneas*, templum ingressus, primum in belli Trojani picturas incidit: deinde in *Didonem*, et in socios, quos fluctibus oppressos putaverat, *Didoni* supplicantes. Dat se in conspectum *Æneas*: a Regina benigne excipitur: accersitur per *Achatem* *Ascanius*: cujus in locum dolo *Veneris* Cupido substituitur, ut *Æneæ* amorem *Didoni* inspiret. Abeunt omnes in aulam ad convivium.

*Ille ego, qui quondam, gracili modulatus avena
Carmen, et, egressus sylvis, vicina cœgi,
Ut quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis*

ARMA, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinia venit

5

Ego ille sum, qui olim cecini cantilenas tenui calamo: et egressus e sylvis cœgi propinquos agros, ut obedirent agricola quantumlibet cupid; quod opus jucundum fuit rusticis. Sed jam horrida Martis Cano bella et hominem, qui pulvis fatis, primus venit e regione Trojana in Italiam, et ad litus Lavinium. Ille multum agitatus

~~~~~

Ille ego. Vulgaris sententia est, quatuor hos versus auctorem habuisse Virgilium, sed a Vario esse sublato. Quod si ita res se habuit, acutior sane Varius Virgilio fuit. Sed totum illud commentum Pseudodinati fide nititur, v. T. I. Vita Virg. §. 60, et nobis quidem verisimilius est, a Grammatico aliquo versus hos esse assutos; factum enim est hoc idem in aliis poetis; etiam olim in Hesiodi opere rustico hoc sibi permiserunt Rhapsodi. Ceterum rejecti ii versus sunt doctissimorum virorum suffragiis, v. Burm. ad h. l. Burm. Sec. in Misc. Obs. vol. vi, tom. III, p. 523 et in præf. Virgil, partim quod ab optimis codd. inprimis Medic. et, quantum æstimare licet, a Romano absunt (cf. Heins. it. Miscell. Obs. vol. vi, p. 523. e nostris non habet Goth. tert.); partim quod ab Ovidio et aliis Æneis a verbis: *Arma virumque*, tanquam principio carminis designatur; quod tamen argumentum paulo levius est; poterant enim verba laudari, quæ commodissime in eam, quam volebant, sententiam transferri possent, ut in illo: *Transdidit in Tyrios arma virumque toros*: cum *Ille ego* incommodum esset. Poterat etiam omissa præfatione ipsius tractationis initium laudari. Sunt, quibus versus Virgilii ingenio indigni esse videntur. Omnibus tamen argumentis gravius est hoc, quod *rationi epici carminis adversantur*, cujus majestas non modo, sed et ingenii, quod poeta rerum narrandarum magnitudine occupatum, earumque mole laborans, habere debet, impetus, atque etiam lectoris stadium, avvocato ad poetæ lusus animo, infringitur: multo autem pejus id fieret in ipso carminis exordio. Quod quidem tanto poetæ observatum non fuisse, credere vix licet. Nam Orphicorum auctoritates ad carmen cultissimum nullam vim habere possunt; si forte in ejus exordio poetam de se mentionem facere memineris, idque exemplum ad Virgilium trahere volueris.—*6. Lavinia* Medic. a m. pr. aliique codd. sed pauciores. Commendabat illud Heins. recepit Burm. Sic tamen

NOTE

5 *Trojæ*] Troja, regio Phrygiæ Minoris, in Asia Minore; cujus urbs præcipua *Ilion*, ab Illo rege dicta: non procul ab Ida monte. Hæc et *Troja*, a Troë rege; et *Dardania*, a Dardano Trois avo; et *Teucris*, a Teucro Dardani socero, vocata est. Ejus

Delph. et Var. Clas.

arx Pergamus, plur. *Pergamæ*.

Primus] Antenor tamen prius in Italiam venit, Pataviumque condidit: sed non prius Troja profectus est, neque ad Lavinium litus venit, sed in Venetiam, ut legitur infra. v. 246.

6 *Italiam*] Regio est Europæ no-

Virg.

2 C

Littora; multum ille et terris jactatus et alto,
 Vi Superum, sævæ memorem Junonis ob iram;
 Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,

fuit terra et mari, per potentiam Deorum, et propter iram memorem crudelis Junonis. Multa quoque toleravit præterea in bello, donec fundaret urbem, et induceret

jam editum ed. Junt. 1520 per Nic. Angelium, unde in alias edd. venit. aliæ retinere *Lavinæque*. Eadem varietas apud Gell. x, 16, et al. Enimvero *Lavinia arva* inf. iv, 236, et sic alii poetæ. Etiam Græcis *Λαοβιον* et *Λαοβία*. Nihil autem nisi forte *Λαῖνα* ap. Dionys. Halic. i, 59 (ubi tamen Vat. *Λαοβία* habet) occurrit, quod *Lavinum* scribatur. Apud Propert. ii, 25, 64 igitur *Lavinis littoribus* erit pro *Lavinis*. Est tamen Juvenalis versus Sat. xii, 71 *novercali sedes prælata Lavino*: ubi nulla contractio locum habet; quod jam monui ad Tibull. Obs. ii, 5, 49.—7. *et ante terris* abest in nonnullis ap. Burm. Ceterum non bene major interpunctio poni videtur ante *multum*, ut nova sententia exsurgat. Sed jungendum: *virum, qui venit—Italiam, Lavinia littora; multum ille jactatus et t. et a.* Neque video, cur infra v. 10 ante *genus* major sit distinctio illata.—8. *et ante sævæ* auctoribus libris et edd. ant. ab-

NOTÆ

tissima, in formam ocreæ extensa; inter Adriaticum Sinum, a septentrione et oriente; ac Mare Tyrrhenum, a meridie: ad septentrionem et occidentem Alpibus separatur a Germania et Gallia.

6 *Lavinia*] Id est, quæ deinde *Lavinia* dicta sunt, e *Lavinia* nomine, quæ, Latini filia, *Æneæ* nupsit. Unde hic *prolepsis* agnoscitur, sive anticipatio temporis. Servius tamen affirmat eandem urbem dictam esse primo *Lavinum* a Lavino Latini fratre; deinde *Laurentum*, ob inventam ibidem laurum a Latino, cum regnum fratre mortuo suscepisset; et hoc utroque nomine fuisse insignitam, priusquam *Æneas* in Italiam veniret: tertio denique ab *Ænea* vocatam esse *Lavinium*, a *Lavinia* uxore. Sed unde *Lavinum* hunc Latini fratrem fuisse acceperit, non liquet. *Laurentum* item ac *Lavinium* unam urbem fuisse negat Strabo; quare primæ opinioni adhæreo.

7 *Littora*] Quamvis *Lavinium* di-

staret a littore, juxta Servium, octo milliaribus; juxta alios, minimum tribus: littus tamen, quod huic urbi respondebat, eodem nomine insigniri potuit.

Terris jactatus et alto, &c.] Propositio est sex priorum librorum, qui continent maritima pericula: *Multa quoque et bello, &c.* Propositio est sex posteriorum, qui terrestria continent.

8 *Memorem Junonis ob iram*] Id est, iram Junonis memoris: quarum autem rerum memoris, habes infra v. 30.

9 *Dum conderet urbem*] *Lavinium*. In quam primum Deos et sacra intulit: quæ *Albæ* parens fuit, ac deinde *Romæ*. Male enim ait Servius posse explicari de *Troja*, quam condidit *Æneas* lib. vii. 159. statim post adventum in Italiam, castrorum potius quam urbis in speciem; si quidem hujus deinde mentio nulla. Male item de *Romæ*: si quidem urbs hic significatur, unde *Albani patres atque altæ mania Romæ* orta sint.

Inferretque Deos Latio: genus unde Latinum, 10
Albanique patres, atque altæ moenia Romæ.

Musa, mihi causas memora, quo numine læso,
Quidve dolens, regina Deum tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit; tantæne animis cœlestibus iræ! 15
Urbs antiqua fuit; Tyrii tenuere coloni;

Deos in Latium; ex quo facto populus Latinus, et cives Albani, et muri altæ Romæ orti sunt. O Musa, suggere mihi causas earum rerum: quo Deorum violato, vel quo scelere offensa regina Deorum coëgit hominem pietate illustrem agitari tot calamitatibus, et suscipere tot labores. Tantus furor inest mentibus diuinis? Fuit urbs vetus, quam colonia Tyriorum incoluit, Carthage nomine, præcl ex ad-

~~~~~

jeckt Heins. post Pierinm.—10. inde Zulich. a m. pr.—12. v. Excurs. 1 † ad h. v.—13. *Quidve Deum R. dolens.* Hamb. pr.—15. *Impulerat* Rom. cum aliis ap. Heins. ad v. 4.—16. Cur Tyrii t. coloni parenthesi includantur, non video. Est enim ea poetica forma, ut absoluta enuntiatione dicatur, quod in prosa

NOTÆ

10 *Deos Latio*] Penates, de quibus Æn. II. 717. *Latio, pro, in Latium:* ut, *It clamor celo.* Æn. v. 451. *Latium* Italix regio: de qua Æn. VII. 54.

Genus unde Latinum] Quomodo ex Ænea genus Latinum? si quidem Latini ante adventum Æneæ in Italia noti erant, quare Juno ad Jovem, Æn. XII. 820. 'Pro Latio obtestor;.... Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, Neu Troës fieri jubeas.' Facile solvunt, qui vocem *unde* ad Latium referunt: patet enimvero, ex Latio ortos esse Latinos, Albanos item, et Romanos; cum si omnes populi Latium incoluerint. Quia tamen melius vox *unde* refertur ad factum Æneæ, idcirco quæritur quomodo Latinum inde ortum dicatur. Hunc autem modum suggerit Servius: quia victor Æneas, cum Trojanum nomen Latinis imponere jure potuisset, ipse Latinum nomen Trojanis imposuit suis, et ex utroque genere unum fecit; quo ex genere mixto; *Albani* deinde *patres*, sive reges; et *moenia*

Romæ propagata sunt: uti infra fusiùs dicitur, v. 265.

12 *Musa*] Musam invocat nullo certo nomine: Homeri exemplo, qui in Iliade, *Μῆνιν ἄειδε θεά, Ἰρην καὶ ἑὐφροσύνην, Ἴν τε Κλυμένην, Ἴν τε Λητοῖαν, Ἴν τε Διώνυσον, Ἴν τε Περσηϊίδα, Ἴν τε Πηνελόπειαν, Ἴν τε Κλυμένην, Ἴν τε Λητοῖαν, Ἴν τε Διώνυσον, Ἴν τε Περσηϊίδα, Ἴν τε Πηνελόπειαν.* Alibi Calliopen, heroici carminis præsidem, distincte invocatur; hic tum obscure.

Quo numine læso] Quibus læsis numinibus. Quippe, præter Junonem, Deos alios Æneas infestos habuit: ut patet ex illo versu, qui huic respondet, 'Vi Superum, sævæ memorem Junonis ob iram.'

13 *Tot volvere casus*] Pro *tot volci casibus*: quod quanquam durum est, tamen firmatur hoc Statii non absimili exemplo, ex Theb. I. II. 402. 'Ex quo frater inops ignota per oppida tristes Exul agit casus:' pro, *agitur casibus.*

16 *Tyrii*] *Tyrus*, urbs Syriæ in Phœnicia, inter Sidonem ad septentrionem, et Ptolemaidem ad meridiem in ora Maris Mediterranei. Nunc *Syr* dicta, olim *Sarra*: unde

Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
 Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli:
 Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
 Posthabita coluisse Samo; hic illius arma,
 Hic currus fuit; hoc regnum Dea gentibus esse,

20

verso Italica et ostiorum Tiberis: abundans opibus, et acerrima belli artibus. Juno dicitur hanc unam habitasse præ ceteris regionibus, etiam Samo postposita. Illic Junonis arma, illic currus fuit: jam tunc Dea contendit ut illa imperet populis, pro-

*****

esset, urbs fuit, quam T. c. temere, habitarunt.—17. *Karthago* Medic. cum multis aliis: item Goth. sec. Alii *Cartago*, ut et apud alios. *Tiberina* omnes h. l., cum alias tantopere variant libri in scriptura. *Hostia* Medicens. it. Goth. pr. et tert. pro corrupta sequiorum sæculorum scriptura.—19. *Hanc* Bigot. *fertur terram* Sprotianus pro var. lect. *una* Parrhas.—20. Ad hiatum in hoc versu impugnandum neminem video quicquam attulisse, ut mirum sit, cur ad alios offenderint.—21. *regni* Goth. pr.—22. *Simul* Medic. a m. pr. et

NOTÆ

Sarranum ostrum, pro *Tyrio* celebratum est. Tyrii, cum Africam venerunt, dicti sunt *Penti*, quasi *Phæni*: quia ex *Phœnicia* profecti.

16 *Coloni*] Proprie sunt ii, qui terram colunt, agricolæ: ut supra, v. 3. 'Ut quamvis avido parerent arva colono,' &c. Aliquando sumuntur pro parte civitatis, qui ex consensu civitatis ad sedes alias incolendas deducuntur, diciturque *colonia*: quales sexaginta supra centum deductæ a Romanis varia in loca numerantur. Tyrii autem, Carthagini conditores, non proprie *coloni* fuere, sed profugi; si quidem non ex consensu suæ civitatis, sed fuga et secessione, Tyro profecti sunt.

17 *Carthago*] Urbs, caput Africæ, Græcis *Καρθηδών* dicta. *Æmula* Romæ diu fuit, cum eaque gessit bella tria gravissima: a Scipione victa primum et vectigalis facta: postmodum a Scipione Æmiliano deleta. De illa, deque illius initiis, dicemus in argumento libri iv.

Tiberina ostia] *Tiberis*, fluvius Italie, de quo Æn. viii. 330. Ostia ejus duo, quibus in Mare Tyrrhenum

evolvitur: ubi urbes duæ, *Ostia* ad orientem, *Portus* ad occidentem.

19 *Magis omnibus unam*, &c.] Multas habuit urbes sibi addictas Juno, Argos, Spartam, Mycenæ. Inprimis Samon.

20 *Samo*] *Samos*, sive *Samus*, insula est Icarii Maris, Ionie adjacens, contra Ephesum. In ea Juno adolevit, nupsitque Jovi: ideoque templum ejus erat Sami nobilissimum, et simulacrum habitu nubentis, et sacra ritu nuptiarum.

21 *Arma, Hic currus fuit*] Currum Junonis describit Homerus Il. v. 720. cujus ministra est Hebe: hunc aut similem intellige, aut potius *thensam*, vehiculum, quo Deorum simulacra in sacris circumferebantur. *Illius arma*] Vel hasta fuit; agnoscit enim Plutarchus Junonem *Curitim*; et curis lingua Sabinorum hasta est. Vel sceptrum et fulmen; his enim insignibus ornatum fuit Carthagini simulacrum Junonis. Vel clypeus; refert enim Servius hanc solennem e sacris Tiburtibus formulam: 'Juno curilis, tuo curru clypeoque tuere meos curiæ vernulas sane.'

Si qua fata sinant, jam tum tenditque sovetque.

Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci

Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces;

Hinc populum, late regem, belloque superbum,

25

Venturum excidio Libyæ; sic volvere Parcas.

Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,

Prima quod ad Trojam pro caris gesserat Argis :

tegitque eam in hanc spem, si fatum id quoquomodo permittat. Enimvero audierat prolem deduci e stirpe Trojanorum, quæ aliquando dirueret mœnia Tyriorum. Inde per cladem Africa, gentem illam futuram ubique dominam, et bello gloriosam: ita statuisse Parcas. Audierat hoc Juno, hoc ipsum timens, et reminiscens præteriti belli quod prima suscitaverat contra Trojanos pro Argis sibi dilectis. Præterea

pr. Moret. *sinent* editi quidam et Goth. tert. *si quæ* Zulich. *intendit* Puget. et Parrh. a pr. m. quæ varietas et alibi occurrit. cf. Burm. *saevetque* tres ap. Burm. *voet* conj. Henmanni. v. Not.—23. *Trojano sanguine*, sine a Moret. pr. et Leid. sed. v. Heins. Judicium de hoc versu obscurum Quiniliani Inst. ix, 3, 14. ubi v. Interpp.—24. *quæ coeueret* duo ap. Burm. alii ap. Pier. ut et alibi variatur. *averterat* tert. Rottend. *quum verteret* Puget.—25. *Hic Schol. Cruqu. ad Horatium Epod. v. Si hunc populum legere liceret, reprehensioni inanis repetitionis nullus locus foret.*—26. *Libyes* ed. Ven.—28. *Agris Medic. gesserit* Moret. qu. *prima*. Jortin (*Tracts* T. ii, p. 177.) red-

NOTÆ

22 *Si qua fata sinant*] Juno enim, et ipse Jupiter, Dique ceteri subditi erant fato, quod esse dicebatur causa rerum immutabilis et æterna.

26 *Venturum excidio, &c.*] Modicius hic agnoscit ablativum casum: *excidio*, pro *per excidium*; hoc sensu: *Hinc populum Romanum futurum late regem per excidium Africa*. Vulgo tamen agnoscitur dativus: *venturum excidio*, pro *ad excidium*; ut, *It clamor celo*, pro *ad celum*; hoc sensu: *Populum Romanum hinc*, id est, *post Carthaginis expugnationem, late ac sine emulo regnantem, venturum ac progressurum ad excidium totius Africa*. Placet utraque interpretatio: secunda communior: prima subtilior. *Libya*, pars Africa, pro tota Ge. i. 241.

26 *Sic volvere Parcas*] Parcae tres, quæ fatorum humanorum fila volvunt: de iis, Ecl. iv. 47.

27 *Saturnia*] Juno Saturni et Opis

filia: atque ita Jovis soror, itemque conjux.

Id metuens] Difficile est intelligere, quo nominativus iste referatur. Alii referunt ad verbum superius, *audierat*; hoc sensu: *Audierat Carthaginem a Romanis delendam esse, id metuens*; id est, cum metu audierat. Alii ad posterius verbum, *arcebat longe Latio*; hoc sensu: *Id metuens; præterea his aliis tribus causis, quæ per parenthesis enumerantur, accensa; arcebat Trojanos Latio*. Sed longior sane mihi videtur ille trajectory: potest tamen admitti, si *Needum etiam*, cum quatuor sequentibus versibus, parenthesis includatur.

28 *Prima*] Quia origo belli Trojani fuit judicium Paridis: a quo postpositæ Veneri fuerunt Juno et Pallas: Juno igitur prima et dignitate et tempore, Græcis idcirco adversus Trojanos favit. *Argis*] Urbis

Necdum etiam causæ irarum sævique dolores
 Exciderant animo; manet alta mente repostum
 Judicium Paridis, spretæque injuria formæ,
 Et genus invisum, et rapti Ganymedis honores:
 His accensa super, jactatos æquore toto

30

causæ iracundiæ et sæva indignatio non abierant adhuc ex animo: residet infirmum profunda in mente judicium Paridis, et contumelia contentæ pulchritudinis suæ, et familia sibi odiosa, et munus Ganymedis a Jove rapti. His insuper irritata

dit: princeps, dux.—29. *necdum jam* fragm. Moret. *sævique labores* Pierii Longob. cum aliquot aliis ex vulgari permutatione. sed *dolores* proprie irarum inprimis muliebriam. cf. Burm.—30. *Exciderant* unus Leid. in *inter alta et mente jam* Pierius sustulerat.—32. *raptis* Rom. *genus invisum* ad solam

NOTE

nomen est in Peloponneso; *Argi* masculinum plurale, vel *Argos* neutrum singulare: cives hujus, et Græci deinde omnes *Argici* communiter dicti.

30 *Repostum*] *Repositum*; syncope frequens apud poetas. Lucret. l. 1. 35. 'tereti cervice reposta.' Horat. Epod. ix. 1. 'Quando repostum Cæcubum ad festas dapes.'

31 *Judicium Paridis*] Paris sive Alexander, Priami et Hecubæ filius: a patre primum expositus in sylvis, quia, cum Hecuba facem ardentem parere se somniasset, conjectores responderant, infantem, quem in utero gestabat, Trojani excidii causam futurum: a matre tamen clam educatus in Ida monte, propter æquitatis famam a Diis electus est iudex pulchritudinis, inter Junonem, Palladem, ac Venerem: orto nempe inter eas dissidio, propter malum aureum ad Peliei nuptias a Discordia illatum, atque inscriptum his verbis: *Detur pulcherrimæ*. Paris Veneri malum addixit: postmodum agnitus ab Hectore fratre et parentibus, ac deinde missus in Græciam, et Menelai Spartani regis hospitio usus, Helenam ejus uxorem Veneris favore secum abduxit: ad quam repetendam, bellum a Græ-

cis conflatum est. Occidit deinde Achillem in templo Thymbræi Apollinis, et paulo post a Philoctete occisus est.

32 *Et genus invisum*] Quia Trojanorum genus a Dardano fluxerat, Jovis filio ex Electra pellice, Atlantis filia. Infra v. 239.

Rapti Ganymedis honores] Munus ministrandi pocula in Deorum conviviis, translatum est ab Hebe, Dea juventutis; ad Ganymedem, formosum puerum, Trois filium, a Jove sub aquilæ formam latente sublatum inter sidera, cum in Ida monte veneretur. *Rapti*] Vel genitivus est casus, et refertur ad *Ganymedis*; vel nominativus pluralis, et *honores* respicit, qui rapti, seu erepti sunt Hebe, Junonis et Jovis, vel juxta alios, unius Junonis filiæ. -

33 *His accensa super*] *Accensa super his*, id est, de his causis tribus, nempe judicio Paridis, Electræ amoribus, et Ganymedis honore. Donatus ac Servius melius, *super* explicant, quasi *prætores*: nempe *accensa* his tribus; *super*, sive *prætor* metum de Carthaginis excidio conceptum: quæ quarta erat odii ejus in Æneam causa.

Troas, reliquias Danaum atque inamitis Achilli,
 Arcebat longe Latio; multosque per annos 85
 Errabant acti fati maria omnia circum.
 Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
 Vix e conspectu Siculæ telluris in altum
 Vela dabant, læti et spumas salis ære ruebant;
 Cum Juno, æternum servans sub pectore vulnus, 40
 Hæc secum: Mene incepto desistere victam,
 Nec posse Italia Teucrorum avertere regem?

repellebat procul a Latio Trojanos, reliquias Græcorum et crudelis Achillis, agitato per totum mare; et illi a multis annis vagabantur impulsivi fati circa maria omnia. Tanti erat momenti fundare Romanum populum. Vix vela faciebant læti e conspectu Siculæ terræ in altum mare, et rostris æratis secabant spumas maris: cum Juno servans sub pectore plagam immortalem, hæc menteolvebat: Egone ut victa cessem a cepto, nec possim arcere ab Italia regem Trojanorum? scilicet impediore fati? An

*****

Priami progeniem referre malebat aliquis: nescio quo cum fructu.—34. *atque aliquot in codd. abest. v. Pierium. Achilli Medic. aliique ap. Pier. et Heins., quem vide hio et ad 120 et ad Ecl. viii, 70. sive quod veteres, grammatica nondum satis constituta, ita flexerunt, sive ex Achilleus, pro Achillei, quod verisimilius; nisi sic scribendum erat. Mox v. 45 Oilei in Med. est Oiti. Inf. 224 est Oronti. nam ab Achilles frustra ducere id Grammaticos puto. Vulgo h. l. Achillis.—39. salis in Medic. supra ascriptum, aberat, ut esset hiatus. Sed et x, 214 campos salis ære secabant. Minus bene interpungebatur: Vela dabant læti, ita alterum membrum jejunum erat.—40. in pectore Zulich. ex glossa. aut in ex alio ordine, qualis in Dorvill. servans æternum.—42. Nec possum Rottend. sec. non posse Puget. et sic Donatus legit. evertere Goth. pr. avertere gentem tres ap. Burm. et Goth. tert. classem Zulich. pro var. lect. ex*

NOTÆ

34 Danaum, &c.] Græcorum, a Danao Ægypti fratre, qui in Græciam navigavit, indeque expulso rege Sthenelo, Argos tenuit, ac novæ gentis parens fuit.

Achilli] Genitivus est pro Achilles: causam vide infra v. 224. Achilles Palei et Thetidis filius, regnavit in Australi Thessaliam parte, quæ Phthiotis dicta est. Statim ab ortu Stygiis aquis immersus, atque inde vulnere non violabilis, præterquam ea pedis parte, quæ, dum lavaretur, a matre comprehensus est. Occultatus a Thetide inter Lycomedis, Scyri regis, filias habitu muliebri, ne ad Trojam

iret, unam earum vitiauit Deidamiam, ex eaque Pyrrhum suscepit. Agnitus tamen Ulyssis dolo, et ad illam expeditionem profectus, Hectorem occidit, et vicissim a Paride occisus est, sagitta in talum impacta. Pelides a patre Peleo dictus: Æscides ab avo Æaco, Jovis filio, Æginæ inulæ rege, de quo Æn. ii. 7.

38 Siculæ telluris] Sicilia, insula Mediterranei Maris, de qua fuit Æn. iii. 687. Hinc solvit Æneas mense Julio exeunte: ut diximus in argumento generali.

42 Teucrorum] Trojanorum, a Teucro rege: de quo infra v. 232.

Quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem
 Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto,
 Unius ob noxam et furias Ajacis Oilei?
 Ipsa, Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
 Disjecitque rates, evertitque æquora ventis;
 Illum, exspirantem transfixo pectore flammæ,
 Turbine corripuit, scopuloque infixit acuto.

45

Pallas potuit incendere naves Græcorum, et ipsos submergere mari, propter culpam et furorē solius Ajacis Oilei? Ipsa vibrans e nubibus rapidum fulmen Jovis, et dissipavit naves, et turbavit mare ventis, ipsumque Ajacem excurrentem flammæ et transfixo pectore, involvit turbine, et iniegit rupi acutæ. Ego vero quæ gradior regina Deorum,

*****

versu sequ.—44. ipso Græv. male. potuit atque ipsos tert. Moret. submergere unus Leid. sed superscripto altero.—45. furis Pierii obl. quod defendi posset. cf. Burm. Oili Medic. v. ad v. 34.—46. e navibus tert. Rottend. et Menag. a m. pr. unum pro ignem Goth. tert.—47. Dejecitque tres ap. Burm. quem vide. evertit Giphani. Ind. Lucr. et van Hoven Campens. Fasc. III, p. 232. inverteit Hamb. sec. ap. Cort.; sed evertere pro subvertere efficax verbum. Cur tamen hic non ratius scriptum occurrit?—48. spirantem Mentel. pr. transfixo corpore Sprot. et Menag. sec. tempore Probus legit in Servianis, et memoratur pictura Ardæ in templo Castoris et Pollucis, Capaneus fulmen (fulmine) per utraque tempora trajectus. Sed qui legunt pectore, de Accio translatum affirmant, qui ait in Clytæmnestra de Ajace: In pectore fulmen inchoatum (f. indo actum) flammam ostendebat Jovis.—49. Infixit legerunt nonnulli ap. Pierium. et sic Junt. et jam olim Cornutus

NOTE

43 *Quippe vetor fatis*] Occurrit objectioni, quæ peti posset e summa vi factorum in ipsos Dæos: et est indignatio cum amaro quodam joco: Quasi vero fata debuerint ultionem injuriæ permittere Palladi, mihi negare. De *Pallade*, Ecl. II. 61.

44 *Argivum*] Non proprie Argivorum, sive Græcorum omnium; sed Locrensiū: qui cum rege suo Ajace, Oilei filio, post Trojanum excidium patriam repetentes, tempestate oppressi sunt: Ajax ipse fulmine afflictus a Pallade; eo quod is, capta Troja, Cassandram Priami filiam virginem, et vaticinandi munere insignem, in ipso Palladis templo vitiasset. Juxta Homerum tamen submersus est a Neptuno, eo quod invitis Diis evasurum se e fluctibus impudenter

jactasset. Od. I. IV. 505.

45 *Ajacis Oilei*] Duo enim Ajaces fuerant. Hic Oilei, Locrensiū regis; alter Telamonis, Salaminis regis filius, qui propter amissa in judicio Achillis arma, in gladium incubuit. *Oilei*] Substantivum est, et est *Ajax Oilei*, nempe filius; ut alibi *Deiphobe Glauci*, nempe filia.

46 *Jovis*] A quo fulmen matnata fuerat, ut graviolem infligeret plagam. Juno enim, et Pallas, et Vulcanus, fulmina mittere dicebantur; sed non tam valida, quam Jupiter.

49 *Scopuloque*] Ant Caphareo, Eubœæ monti: aut juxta Homerum Od. IV. 507. Gyrææ petræ; quam Didymus esse putat Gyarum, Ægæi insulam, non longe a Delo, sterillissimam, et exilii loco habitam a Romanis.

Ast ego, quæ Divûm incedo regina, Jovisque 50
 Et soror et conjux, una cum gente tot annos
 Bella gero. Et quisquam numen Junonis adoret
 Præterea, aut supplex aris imponat honorem ?

Talia flammato secum Dea corde volutans,
 Nimborum in patriam, loca foeta furentibus Austris, 55
 Æoliam venit. Hic vasto rex Æolus antro

Jovisque et soror et uxor, bellum facio a tot annis adversus unicum populum: et aliquis postea colet divinitatem Junonis, aut supplex imponet victimam altaribus? Talia volvens Dea privatum animo ardente, venit in Æoliam, regionem tempestatum, et loca plena furiosis ventis. Illic rex Æolus spatiosam in caverna continet

ap. Serv. Sed acute scopulo insigi melius.—50. Dicom Burn. ex Gad.—51. annis Hamb. pr. et Zulich. perpetua variatione.—52. aut quisquam Pierii Longob. cum aliquot aliis; item quinque ap. Heins. Voas. *hanc qu. ap. Pierium alii: aut quis jam, vel equisquam Goth. sec. et quis jam edit. Mediol. et Goth. pr. en quisquam.* Sed præstat et. Porro nomen nonnulli, ut solent. *adorat et imponet Rom. et alii ap. Pier. Medic. et multi alii ap. Heins. et Burn. it. Goth. tert. inter quos nonnulli imponit.* Vulgatam defendit Burn. Heinsius vero alteram, et meo quidem judicio rectius. Major enim vis absolute orationi inest. *imponit Moret. sec. imponit odorem Mentel. alt. a m. sec. honores Goth. tert. Hamb. sec. in Exc. Cort. ed. Ven. 1472.* —55. loca plena Leld. unus ex interpr. Locum ante oculos habet et versus

NOTÆ

50 *Incedo regina, &c.*] De gravitate Junonii incessus, Ge. III. 532. Solennia Deorum cum sororibus connubia sunt. Ovid. Met. IX. 498. 'Dii nempe suos habuere sorores. Sic Saturnus Opim junctam sibi sanguine duxit, Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi.' Per Jovem autem, fabulæ ætherem cælumque ignem significarunt; per Junonem, ærem: unde Juno Jovis soror dicitur, quia ær ætheri subtilitate persimilis; conjux vero, quia ær ætheri subjectus. Ex Cicero et Macrobo. Tamen Virgilius ærem ipsum et ætherem videtur in uno Jove adumbrasse, eique terram conjugem attribuisse, Ge. II. 325.

55 *Austris*] Proprie ventis a meridie flantibus, de quibus Ecl. II. 58. Hic promissæ pro omnibus.

56 *Æoliam*] Non hic Asia Minoris

regio significatur, inter Troadem et Ioniam sita, *Æolia*, sive *Æolis* dicta; sed *Æolia insula* inter Italiam et Siciliam sita, numero septem; aliter *Vulcania* et *Hephestiades* appellatur: quarum principes sunt Lipara, Hiera, Strongyle. *Vulcania* et *Hephestiades* dictæ, quia propter frequentem ignium eruptionem Vulcanus, qui Græcis *Ἡφαίστος*, ibidem habere officinam existimatus est; præsertim in Hiera, de qua Æn. VIII. 416. *Æolia* vero, quia Æolus, Hippotæ filius, ibidem regnavit, maxime in Strongyle: rex ventorum habitus ideo, quia juxta Plinium, Diodorum, ac Solinum, ex insularum fumo ventos in triduum prædicere nautis solitus erat: unde hæc insulæ dicuntur hic *ventorum patria*. Nomen Æoli ab *æolos* variis, ob naturam ventorum mutabilem.

Luctantes ventos tempestatesque senoras
 Imperio premit, ac vinclis et carcere frænât.
 Illi indignantes magno cum murmure montis
 Circum claustra fremunt. Celsa sedet Æolus arce 60
 Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras.
 Ni faciat, maria ac terras cœlumque profundum
 Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
 Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
 Hoc metuens; molemque et montes insuper altos 65
 Imposuit; regemque dedit, qui fœdere certo
 Et premere, et laxas sciret dare iussus habenas.
 Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
 Æole, namque tibi Divum pater atque hominum rex
 Et mulcere dedit fluctus et tollere vento, 70

auctoritate sua ventos pugnantes, et tempestates sonantes, eosque coercet ostensis et carcere. Illi impatientes tumultuantur circa obices, magno cum fragore montis: Æolus sedet in summo monte, tenens sceptrum, et mitigat animos, et moderatur furorē. Nisi id faceret, scilicet venti rapidi secum raperent maria ac terras et cœlum intimum, easque per aërem traherent. Sed Deus omnipotens id timens clausit eos in atris obacuris, et superimposuit moles altarum rupium, præfecitque regem, qui constanti lege sciret et eos coercere, et iis permittere laxiora fræna, quoties juberetur. Apud quem Juno tunc supplicans usa est his verbis: Æole, (nam parens Deorum et rex mortalium tibi dedit, et mitigare, et concitare vento

*****

ex eo repetit Seneca Qu. Nat. vi, 18.—57. luctatos Gud.—58. et c. Nonius et duo Burm.—59. vasto cum m. Oudart. et Leid. solenni variat.—60. circum Heins. ex scriptis omnibus. vulgo: circa. circum castra Hamb. sec. ferunt Menag. pr.—61. tenet Dorvill. mollisque unus Heins.—62. Ni faciant Priacian. et Medic. Etiam Pomponius Sabinus.—63. rabidi Moret. sec. certantque Menag. pr. et ed. Ven. 1472. versantque Vratissl. traherentque Oudart. traherentque Leid. unus. ruarentque Hugon. sed verrant egregie pro diriplant, spargant; et est omnino voc. ventorum. per aures Junt. ed.—64. addidit tres Burm. inter quos Hamburg. pr. addidit imis pro var. lect.—65. Id metuens tres ap. Burm. ex v. 27.—67. lapsas et iussus dare sciret lidem.—70. emulcere Mead. ventos Donat. Acro et edd. nonnullæ; etiam Hamburg.

NOTÆ

60 Arce] Vel proprie in arce, quæ ipsi palatii loco sit; vel in summa montis rupe: rupes enim arces aliquando appellantur: Ge. iv. 461. *Flerunt Rhodopeis arces.*

63 Verrantque] Vox Læretiana. l. v.

267. validi cœrentes aquora venti.

66 Fœdere] Est enim quoddam veluti fœdus, imperium principum in subditos: quo subditi obsequium principibus, principes subditis tutelam promittunt.

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
 Ilium in Italiam portans victosque Penates:
 Incute vim ventis, submersasque obrue puppes;
 Aut age diversos; et disjice corpora ponte.
 Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ, 75
 Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopeam
 Connubio jungam stabili propriamque dicabo:
 Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
 Exigat, et pulchra faciat te prole parentem.

factus:) natio mihi infensa currit per mare Tyrrhenum, in Italiam ferens Trojan et Penates domitos. Adde impetum ventis, et obrue naves submersas, aut impelle in diversas partes, et disperge corpora mari. Ego habeo quatuordecim Nymphas formoso corpore: e quibus Deiopeiam, quæ specie elegantissima est, sociabo tibi firmo conjugio, et propriam addicam: ut pro tali officio transigat tecum omnes

sec. minus docte. cf. Burm.—72. *Ilium Italiam* sex ap. Burm. cum ed. Ven. 1472. ita omittit etiam Goth. pr. in *Italia* Leid. at Ovid. Ep. vii, 51. *Ilium* in *Tyrios transfer felicius urbem*. cf. Burm.—73. *que abest a Ven.* *summer-
 asque Rom.* et alii. *submersas* conj. nonnulli ap. Pierium, quia *obru* prius
 quam *submergi*; male in poeta.—74. *diversas* Heins. restituit e Codd. con-
 sensu etiam ap. Pierium. vulgo *diversas*, quæ vulgaris ratio foret. Habent
 hoc pauci codd. (ut Gbth. tert. a m. pr.) sed legitur ap. Diomedem in
 Arte Grammat. et Donatum in Andr. Terent. et Schol. Lucani iv, 457,
discice scribunt fere post Medic. et Rom. libri; solent enim veteres et librarii
 et marmorarii e duabus literis i alteram tantum exhibere. v. Heins. *corpora*
discice Oudart. *divide* Reg. pro glossa. *discute* alter Hamb. *vento* pro *ponte*
 Moret. pr. et Leid. a m. pr. eadem diversitas vii Æn. 528, Lucas. v, 570.
 Burm.—76. *Quæ formam pulcherrima* Medic. Heinsio notante, cui græca
 ratio impense placet; non tamen ita expressum a Foggino, sed *forma*.
quæ est forma Hamburg. pr. *quæ forma est* Bigot. *Deiopea* non modo Medic.
 sed et Rom. cum aliis Pierianis, Heinsianis tribus exceptis, Zulich. tres Goth.
 Librorum itaque auctoritate erat recipiendum, nisi lubrica in fine *reū* m. sedes
 esset. Porro alii *Diopon*, *Diopoon*. Gr. est *Διόπων* et *Διόπρων*. cf. ad Ge. iv,
 343.—77. In *connubio* noli cum Grammaticis putare mediam corripi, aut
 systole aliqua id fieri posse; sed pronuntiandum *connubio*, ut sint tres syllabæ.

NOTE

71 *Tyrrhenum æquor*] Mediterranei
 Maris ea pars est, quæ Italiam ad
 meridiem alluit; unde *Mare Inferum*
 etiam vocatur, et *Mare Tuscum*: a
 Tuscia sive Etruria, ad fretum Sicu-
 lum extenditur: *Mer de Tuscan*.

72 *Ilium in Italiam, &c.*] De *Ilio*,
 Troja, supra, v. 5. De *Italia*, v. 6.
 de *Penatibus*, Diis domesticis, l. ii.
 717.

75 *Nymphæ*] Proprie minora aqua-
 rum numina sunt, ut diximus Ecl. ii.

46. Addicuntur tamen et aliis numi-
 nibus quasi famulæ.

76 *Deiopeiam*] Nomen a *δῖος* ar-
 dens, et *δῖ* ordo, vox.

77 *Connubio*] Vulgo secundam syl-
 labam habet longam, quia est a *nubo*,
 cujus prima longa: ita Æn. iii. 319.
 ‘Hectoris Andromache Pyrrhin’ con-
 nubia servas.’ Æn. iv. 316. ‘Per
 connubia nostra,’ &c.

79 *Pulchra prole*] Innuit hic Æolum
 Iiberis fuisse hactenus infelicem; Si-

Æolus hæc contra: Tuus, o regina, quid optes 80
Explorare labor; mihi jussa capessere fas est.
Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu sceptrâ Jovemque
Conciliâs; tu das epulis accumbere Divum,
Nimborumque facis tempestatumque potentem.

Hæc ubi dicta, cavum conversa cuspide montem 85
Impulit in latus; ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, et terras turbine perfiant.
Incubuerunt mari, totumque a sedibus imis
Una Euruseque Notusque ruunt creberque procellis

annos, et efficiat te patrem formosa sobole. Æolus hæc vicissim respondit: Tua cura est, o regina, considerare quid velis; æquum est me exequi tua mandata. Tu mihi demereris Jovem, et imperium, et eam qualemcumque auctoritatem: tu facis ut accumbam mensis Deorum, et reddis me dominum nubium ac tempestatum. Postquam hæc dicta sunt, concussit cavernosum montem ad latus intorta cuspide: ac venti quasi turmatim erumpunt, qua via aperta est, et agitant flatu terras. Insuperant mari, ac simul Euruseque, Notusque, et frequens tempestatibus Africanus,

—79. *faciat te prole beatum* Bigot.—80. *Æolus e contra sex ap.* Burm. a librario barbaro, ut fere semper. *quod nonnulli ex Heinsianis; item ex Pierianis. quod optas* duo Hamb. et ed. Ven. 1472. ut et alibi.—81. *labos* Zulich.—82. *quodcumque hic r.* Goth. pr.—83. *Concilia* Rom.—84. *parentem* Hamb. sec.—86. *at v. tres* Burm. non male.—88. *tortumque* legebat et hic Marklandus Epist. crit. p. 52. ubi illud *tortum* in plura poetarum loca reducere allaborat.—89. *crebrisque* Mead. Goth. tert. a m. pr. Ceterum nullas habet: *Una Euruse Boreasque ruunt*, vel *Una Euruse Aquilone r.* hunc tamen in hac tempestate inprimis expectes, qua ad Libyam deferretur classis.

NOTE

sypho nempe, latrociniiis infami; Macareo sororis suæ Chæcres incesto amatore: hos enim duos hujus etiam Æoli ventorum regis liberos facit Ovidius Ep. Heroid. II. 9. Et propterea Juno novam ei conjugem proponit, ex qua digniores suscipiat liberos. Adde quod Dea nuptiarum et partuum est; unde non indecora est hæc ejus promissio.

81 *Fas est*] Licebit mihi facere, etiamsi illicite jusseris: tibi enim tam multa debeo, sceptrâ, gratiam Jovis; ut nemini reus possim videri, si jussa tua, quæcumque fuerint, impleverim. Atque id ad mentem Donati. Servius vero ait esse commutationem negativi sensus in affirma-

tivum; *fas est capessere*, pro, *nefas est non capessere*: ut alibi affirmativus in negativum commutatur; *munera nec sperno*, pro, *libenter accipio*, Æn. VII. 261.

83 *Epulis accumbere*] Divinitatis hæc nota est: sic notat Horatius divinitatem Herculis, Od. I. IV. 8. 29. 'Sic Jovis interest Optatis epulis impiger Hercules.'

84 *Tempestatum potentem*] Dominum. Sic Horat. Od. I. I. 3. 'Sic te Diva potens Cypri.'

89 *Euruseque, &c.*] Euruse, ventus ab oriente. Notus, a meridie, qui et Auster dicitur. Africanus, ab Africa spirans, inter occidentem ac meridiem.

Africus, et vastos volvunt ad littora fluctus. 90
 Insequitur clamorque virum stridorque rudentum.
 Eripiunt subito nubes cœlumque diemque
 Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
 Intonuere poli, et crebris micat ignibus æther;
 Præsentemque viris intentant omnia mortem. 95
 Extemplo Æneæ solvuntur frigore membra.
 Ingemit, et, duplices tendens ad sidera palmas,
 Talia voce refert: O terque quaterque beati!
 Quis ante ora patrum Trojæ sub mœnibus altis
 Contigit oppetere! o Danaum fortissime gentis 100

evertunt totum mare ab ipso fundo: et propellunt ad littora magnos fluctus. Sequitur et clamor hominum, et stridor funium. Statim nubes auferunt cœlum et lucem ex oculis Trojanorum: nox obscura insidet mari: poli tonuere, et aër splendet frequentibus fulguribus: et omnia ingerunt hominibus præsentem necem. Continuo membra Æneæ frigore dissolvuntur. Ingemit, et attollens ad astra ambas manus, talia ore pronuntiat: O ter et quater felices, quibus accidit mori in oculis parentum, ad muros excelsos Trojæ: o generosissime nationis Danaorum, fili Tydet,

—90. *Affricus* multi scribant. *Affricos* Rottend. et Goth. pr. *ad sidera* Bigot. et idem Goth. pr. *tollunt ad sidera* Hugon. pro div. lect. scilicet ex v. 107. —91. *It cœlo clamorque* v. ap. Priscian. libro VII, sed aliter scripti et Entyches Grammaticus ap. Heins.—92. *Arripiunt* Hamb. pr. fors. *Abripiunt* Burm.—94. *et abest* a Sprot. Hamb. pr. et ed. Ven. et malim deesse; habet Schol. Horat. 1 od. 34 c. cett. Sed infinita loca in poëta sunt, ubi aurium iudicium ant sententiæ vis postulant, ut ejiciatur copula, quæ tamen tuta latet sub codicum præsidio ac tutela. Nihil adeo novare licet. *aër* Mss. Græv.—95. *montem* Medic. a m. pr.—96. *Extemplo* scribitur in nonnullis.—97. *tendens geminas* Bigot.—99. *ora Deum* pr. Hamb. Super quibus Servius ita est intelligendus: Duplex fuit forma: qui, quorum, quis, (non autem quibus) et ques, quium, quibus, sive ab initio, quibus, quibus.—100. o deest ed.

NOTE

91 *Stridorque rudentum*] Nauticorum funium, qui propter gravem in motu stridorem, *rudere* quodammodo videntur.

93 *Teucrorum*] Trojanorum; supra, v. 42.

96 *Extemplo*] Continuo: et verbum est sacrorum, ut *ilicet* iudiciorum: quemadmodum enim *ilicet*, dimisso senatu, id est *ire licet*; ita *extemplo*, sacrificio peracto, pronuntiabatur a præcone: quo significaretur, ut exirent *e templo*. Quod quia cito fiebat, ideo pro cito et continuo sumi utrum-

que ceptum est.

97 *Ingemit*] Accusatur hic a quibusdam Æneas pusilli animi, sed temere: non enim hic mortem deprecatur, sed mortem ingloriam atque inutilem.

100 *Danaum, &c. Tydide, &c.*] *Danaum*. Græcorum a Danao, supra, v. 34. *Tydide*] Vocativus Græcus. Diomedem intelligit, Tydei filium, Argivorum ducem Trojano bello: de quo Æn. II. 243. Ab eo vulneratus Æneas in coxa, et tantum non occisus est, Iliad. v.

Tydide, mene Iliacis occumbere campis
 Non potuisse, tuaque animam hanc effundere dextra !
 Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
 Sarpedon; ubi tot Simois correpta sub undis
 Scuta virum galeasque et fortia corpora volvit. 105
 Talia jactanti stridens Aquilone procella
 Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
 Franguntur remi; tum prora avertit, et undis

egone non potui mori in campis Trojæ, et amittere hanc vitam tua manu? Ubi durus Hector perit armis Achillis, et magnus Sarpedon: ubi Simois volvit inter aquas tot correptos clypeos hominum, et galeas, et generosa corpora. Talia dicenti, tempestas stridens ab Aquilone percussit ex opposita parte velum, et propellit fluctus ad astra. Rumpuntur remi, deinde prora detorquetur, et objicit latus undis: suc-

Ven. 1472.—101. Tytide multi male scribunt. Est Tydelßns. mox: decumbere flammis Hamb. pr. sed cum Diomede in campo ante Trojam congressus est. v. Not.—102. hanc animam Parrh. tua hanc animam Bigot. animamque tua hac (saltem deb. hanc) Moret. pr.—103. et ingens unus Pierii, unde Gifan. facit ut.—104. Sarpedo Medic. a pr. m. sub undas alii ap. Serv. Versum hunc repetit inf. viii, 539.—105. pectora Oudart. Hamb. sec. et Leid. necnon Goth. tert.—107. aversa una Juntina ed. fluctumque Medic. a m. pr. cum aliis v. Burm.—108. proram avertit (s. procella s. navis) Medic. et Gud. item Rom. cum nonnullis aliis. proram vertit Sprot. sed cedit codd. auctoritas poetica rationi, qua avertere, pro se a., absolute dici solet. cf. Heins. et Burm. proram advertit quatuor ap. Burm. prora advertit Leid. a m. pr.—

NOTE

103 Sævus] Hic pro forti, bonam in partem sumitur.

Æacidæ] Achillis, qui nepos fuit Æaci, supra v. 34.

Hector] Priami et Hecubæ filius, Trojæ propugnator, qui decimo obsidionis anno ab Achille occisus est, et bigis alligatus, ac circa Patrocli sepulcrum et Trojæ muros tractus: cadaver a Priamo redemptum auro, postquam dies duodecim insepultum fuisset.

104 Sarpedon] Jovis ex Laodamia filius, Lyciæ rex, Priamo contra Græcos in auxilium venit, et a Patroclo occisus est.

Simois] Fluvius Troadis, ex Ida monte, per agrum Trojanum in Scamandrum profuens, et cum eo in Hellespontum, non longe a Sigeo promontorio: nunc dicitur Simoers.

106 Aquilone] Qui et Boreas appellatur, ventus septentrionalis. Ecl. vii. 51.

107 Aversa] Quia Aquilo, flans a septentrione, adversus est illac navigantibus e Sicilia in Italiam. Atque hujus quidem venti flatu Æneas, qui solverat e Drepani portu, et Siciliæ parte maxime occidentali; jamque aliquantum in Mare Tyrrhenum ad septentrionem processerat; retro ad meridiem actus est, Africam versus. Ubi cum inter Siciliam atque Africam, quasi medium teneret: tum Notus a meridie, tres naves ad septentrionem et Aras repulit, v. 112. Eurus ab oriente, tres alias in occidentem impexit, ad latera Africæ, et Syrtim minorem, v. 115.

108 Prora avertit] In quibusdam cod. proram avertit, et refertur ad

Dat latus; insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
 Hi summe in fluctu pendent; his unda dehiscens 110
 Terram inter fluctus aperit; furit æstus arenis.
 Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet:
 * Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, Aras: *

cedit mons aquæ altitudine præruptus. Alii pendent e summo fluctu; mare hians pandit aliis terram inter fluctus: mare ebulliens turbatur arenis. Notus affligit tres naves abreptas ad scopulos occultos; scopulos inquam illos, quos Itali in medio

109. *præruptus* alter Hamb. cf. inf. 251.—112. *adrepas* sex Burm. *arrepas* Goth. tert. *ad s. Sprot. ducit* Hamb. pr.—113. *mediisque* in *fl.* Medic. et

NOTÆ

procella: in ceteris melius *prora avertit*, id est *avertit se. Prora*] Pars navis anterior.

109 *Insequitur cumulo, &c.*] Dabit lucem hæc imitatio Ovidiana Met. xv. 508. 'Cum mare surrexit, cumalusque immanis aquarum In montis speciem curvari et crescere visus.'

112 *In saxa latentia*] Non in quælibet saxa latentia; sed in ea, quæ ab Italiis *Aræ* vocantur; quænam autem illa sint, mox inquiremus.

113 *Aras*] I. Explicant aliqui apud Pomponium Sabinum, de Aris Philænorum, loco in Africa celebri, propter mortem duorum ejus nominis fratrum, qui, pro disteminandis Carthaginiensium suorum a Cyrenaica ditione limitibus, ibi se vivos defodi passi sunt: ut est apud Sallust. in Jugurtha. At locus ille circa Syrtim majorem, in Continenti Africæ fuit: igitur Notus, meridionalis ventus, non potuit illuc naves pellere; adde quod sunt Aræ istæ *mediis in fluctibus*. II. Scaliger in Comment. ad Epistolam 9. Ausonii, *aras* ait esse moles et crepidines, quibus flumina aut maria coërcentur, Gallice *quays*: citatque hos Virgillii versus, sed male; nam crepidines illæ littora muniant, *Aræ* istæ sunt *mediis in fluctibus*. Firmat

sententiam hoc ejusdem epistolæ versu: 'Desertus vacuis solisque exerceor aris:' sed libenter, nec temere rescriberem, vel *agris*, vel *oris*; cui lectioni favet impense subsequendum versuum sententia. Addit locum e Tertulliani Pallio, cap. 5. 'Soleo de qualibet margine, vel ara medicinam moribus dicere:' putatque *marginem* et *ara* hic esse synonyma: sed præterquam quod in quibusdam cod. legitur *area*, non *ara*; manifestum est nihil hic esse, quod ad mare flaviosque pertineat: et hæc esse Cynici cujusdam philosophi verba, qui proficitur se ad dicendum, non suggestu, non pulpito indigere; sed ex quolibet loco paulo editiore, quales sunt in viis margines, quales in aris gradus, conclamationem habere. III. Ex Servio et Pomponio Sabino colligitur *Aras* insulas esse, Africam inter, et Siciliam positas, non longe a Lilybæo Siciliæ promontorio, communi nomine *Ægætes* appellatas; tres numero, Phorbantiam, nunc *Laenza*; *Egusam*, nunc *Favignana*; Hieram, nunc *Marettimo*: easque admodum scopulosas, et saxis *latentibus* vallatas. Ad has constat victos esse navali prælio Pænos a Q. Lutatius Catulo consule anno u. c. 512. et pace ibidem constituta terminatum ab eo feliciter

Dorsum immane mari summo. Tres Eurus ab alto

In brevia et syrtes urget, miserabile visu,

115

Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.

mari appellant Aras, quæ sunt quasi grande dorsum in superficie maris. Eurus tres naves impellit a pleno mari in brevia et syrtes, res visu miserabilis; easque impingit in vada et circumdat vallo arenæ. Ingens fluctus ante oculos ipsius

*****

duo alii etiam pr. et sec. Goth. et quinque Heins. *mediis quæ fluctibus*, quo ducit Mentel. tert. *mediisque fl.* Hoc placet, et, nisi aliam normam semel præscriptam sequendam mihi esse putarem, cum Brunckio *mediis quæ fluctibus*, reponerem. Montalb. cum ms. Helmstad. *mediis in fl.* etiam hoc rotundius. Sed totum versum ab impura Grammatici manu accessisse censo. Saltem valde alienum est a poetæ judicio in medio tempestatis æstu interponere observationem grammaticam. Suppetit forte ratio aliqua, qua labes poetæ, si non elui, at dilui saltem potest, si *Aras*, ut fecimus, scribas. non *aras*: ita ut sit certus in mari locus; tum si interpungas: *Tres Notus a. in saxa latentia torquet, Saxa*, (inquam), *vocant Itali mediis quæ fluctibus Aras, Dorsum immane m. s. h. e. in scopulos Aras dictos*. Dicendus ita poeta expressisse, intempestiva quidem, docta tamen æmulatione, Homeri aut Pindari etymologias nominum priorum ut hujus in Iamo, illius in Batia ac similibus. Jejuna tamen vel sic exit oratio, et indignus tanto poeta versus: quem delendum esse etiam Bryant v. c. statuebat.—115. *Syrtes* v. Pier. *mirabile* sex Burm.—116. *Impellitque* Hamb. *illiditque* Coram. Cruqu.

NOTÆ

fuisse bellum Punicum primum; iis conditionibus, ut quicquid insularum est Africam inter et Italiam, Romani juris deinceps foret. Id habetur ex Floro, Cornelio Nepote, Polybio. Testatur Servius ex illo fœdere saxa illa dicta Italici fuisse *Aras Propitias*, et eo nomine appellari apud Sisennam historicum veterem, cujus opera perierunt. Atque ille insularum situs plane cum Virgiliana tempestatis descriptione convenit, saxalem explicuimus ad v. 107. Non possum tamen, quin hic Turnebum, et Pomponium Melam, obiter perstringam. Turnebus quidem l. xxvi. c. 23. saxa illa magno in honore apud Romanos habita confirmat ex hoc Lucani l. viii. 892. 'Augustius aris Victoris Libyco pulsatur ab æquore saxum Tarpeiis.' Ubi sane dormitavit vir sagax: patet enimvero legentibus, saxum hoc Lucani, tumulum illum esse subitarium, quo Pompeii cadaver in Ægyptio lit-

tore conditum est; et hanc esse verum sententiam: 'saxeum Pompeii tumulum, quem fluctus alluit in littore, angustiorum esse aris illis, quas adlatrix Roma victori Cæsari deinde erexit:' vox autem *Tarpeiis* plane sequenti versui adjungenda est. Pomponius Mela, cum l. ii. c. 7. vocavit *Ægates Romana clade memorabiles*, aut erravit, aut cladem intellexit, non quam Romani passi sint, sed quam Pœnis intulerint.

114 *Dorsum immane, &c.*] Quomodo igitur *latentia*; siquidem dorsum in mari faciebant? Scilicet *dorsum* faciebant insulæ: circumjecta insulis saxa *latebant*. Polybius l. iv. de Istri ostiis loquens, ait, in iis aggestiones quoque arenarum esse, quas nautæ vocant *pectora*: καλοῦσι δ' αὐτοὺς οἱ ναυτικοὶ στήθη.

115 *In brevia et syrtes*] Non de Syrtibus proprie ita dictis loquitur. *Brevia*, *vada*, *syrtes*, significant partes

Unam, quæ Lycios fidumque vehebat Orontem,
 Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 In puppim ferit: excutitur, pronusque magister
 Volvitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem 120
 Torquet agens circum, et rapidus vorat æquore vortex.

Æneæ percutit a prora in puppim, unam navim, quæ ferebat Lycios et fidelem Orontem: concidit gubernator, et pronus subcertitur in caput: navim vero fluctus ter eodem in loco circum involvens torquet, et præceps vortex absorbet mari. Vi-

ad Horat. 1, Od. 3.—117. ipsumque vehebat Puget. v. Birm. Orontem ut *Ænean*, *Achaten*, *Acasten*, firmat Heins. alii *Orontem*, *Orontem*.—118. ingenti vertice h. e. procella conj. Lennep. Animadv. ad Coluth. p. 97. sed v. Not.—120. istam Hugen.—121. et deest in binis. Vertex scribit Medic. semper.

NOTÆ

illas maris, nbi frequentes et vento mutabiles fiunt arenarum aggestiones: breviter quidem dicta *σπαρτα*, quia *breviter* et parum alta ibidem aqua est: *vada*, quia pedibus illac facile est *vadere*, difficile navibus: *syrtis* a *tractu*, inquit Sallustius, id est, quasi *abpreis*, a *crōpis tractu*, quia eo 'limum, arenamque et saxa ingentia fluctus trahunt,' ait idem. Syrtis notissimæ duæ sunt in Africano littore, vastos in sinus porrectæ, quæ Tripolitanam regionem utrumque vallant: major ad orientem est, *les sèches de Barbarie*; minor ad occidentem, *le golfe de Capes*: major a minore disjungitur ducentis et quinquaginta passuum millibus. *Notus* et *Eurus* quoque hic non proprie dicti sunt.

117 *Lycios*] Asiæ Minoris populos, inter Pamphyliam et Cariam, qui Trojanis in auxilium venerant: et mortuo rege suo Sarpedone, *Æneæ* adhæserant. *Orontes*, eorum dux, magister navis, *Leucæpis* videtur fuisse, de quo *Æn.* vi. 334.

118 *A vertice*, &c.] Explicat Servius, a *puppi*, quam ait esse verticem navis; male, non enim a *puppi* in *puppim* pontus ferire potest. Idem Servius, ab *Aquilone*, seu *Boreali polo*,

Delph. et Var. Clar.

qui *cortex* appellatur; durius. Modicius, a *puncto verticali*, quod Arabes *Zenith* vocant; curiosius. Tanbmanus, a *vertice*, sive quod idem est, *cortice*, *aquarum aut ventorum*; Lucretius enim l. i. 293. de ventis, *interdum vertice torto Corripiunt*: sed ab eo sensu videtur abhorreere præpositio *a*. Ego interpretor a *prora*: quæ pars est navis, si non mole altior, saltem acutior et in rostrum desinens: unde *vertex* dici potest. Adde quod levior cum sit, facilius potuit fluctuum impetu attolli, et in puppim subverti: unde *pronus magister in caput* revolutus fuerit.

121 *Vortex*] Charisius distinguit *verticem* a *cortice*; et hunc derivat a *corando*, illum a *vertendo*. Alii tamen melius utrumque a *certendo* deducunt, et utriusque vim confundunt; ut significant quicquid *certitur* ac torqueatur, ut in aquis, ventis, extrema parte axis, capillis: a capillis autem, ad summam capitis partem exprimentam transfertur *cortex*; a capite, ad cacumina montium atque arborum. Patet utriusque vocis affinitas ex Quintiliano, qui ait Scipionem Africanum primum in *cortices* et *corvus* litteram o mutasse in e.

Virg.

2 D

Apparent rari nantes in gurgite vasto ;
 Arma virum, tabulæque, et Troia gaza per undas.
 Jam validam Ilionci navem, jam fortis Achatæ,
 Et qua vectus Abas, et qua grandævus Aletes, 125
 Vicit hyems ; laxis laterum compagibus omnes
 Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

dentur pauci enatantes in immenso mari: et arma hominum, et tabula, et Trojanæ opes per aquas. Jam tempestas superavit firmam navem Ilionci, jam navem generosi Achatæ, et eam qua portabatur Abas, et qua senior Aletes: et omnes solutis juncturis laterum admittunt perniciosam aquam, et rimis dehiscunt. Interea Neptu-

*****

v. Heins. et Pier.—122. *gurgite summo* Hugen. pro var. lect.—123. *Troia* slii. Sed græca ratio poëtis frequentata.—124. *Jam invalidam* Sprot. *navim* Moret. pr. et qu. v. Heins. *qua* f. Hamb. pr. et Sprot. *Achati* agnoscit Charis. Inst. Grammat. lib. i, quod illustrat Heins. cf. sup. ad v. 30.—125. *Aletes* cum melioribus Heins. ex 'Αλκίης. male vulgo *Alethes*, *Alates*.—126. *Vincit* unus Heins. cum Cod. Argent. Bœcleri ap. Cuningham. *laterum* *hæris* Hamb. pr.—127. *remis* Goth. tert.—128. Heins. malebat *pontus*, ut

NOTÆ

122 *Apparent rari*] Hoc de navi Orontis intelligendum: ex qua pauci enatare conabantur, ceteris mari demersis.

Gurgite vasto] *Gurges* est pars maris aut fluvii profundi, aquas ingenti sono quasi sorbens; unde a soni similitudine nomen habet: sumitur hic, ut vulgo apud ceteros poëtas, pro toto mari: et est tapinosis, sive rei magnæ expositio humillior; unde additur, *vasto*. Sic Æn. iii. 197. 'dispersi jactamur gurgite vasto.'

123 *Troia gaza*] Persica vox, ærarium significat, ex Pom. Mela, l. i. 11. Neque tantum pro auro sumitur, quod natare non potuisset; sed pro qualibet pretiosa suppellectile. Addit Mela, *Gasam*, Palæstinæ urbem inde nomen accepisse; quod Cambyzes Persarum rex, cum Ægyptum armis peteret, huc belli opes et pecuniam intulisset. *Troia* adjective, *Troius*, *Troia*, trium syllabarum.

124 *Ilionci*. *Achatæ*] *Ilionci* vult esse dativum Servius, et casum pro

casu positum: at dativus quidem est Græcus, sed genitivus Latinus, *Ilioneus*, *Ilionci*. *Achatæ* quoque genitivus est Latinus primæ declinationis, ut Æn. iv. 351. 'Me patris Anchisæ.' Et *Achates* quidem fidus erat Æneæ amicus, de quo passim ubique sermo est. *Ilioneus* mox apud Didonem naufragorum orator erit, v. 525.

125 *Abas* . . . *Aletes*] *Abas*, is forte, qui a Lauso Mezentii filio occiditur Æn. x. 427. *Aletes*, ut præcipui vir consilli atque auctoritatis inducitur Æn. ix. 246. 'Hic annis gravis atque animi maturus Aletes.'

126 *Hyems*] Vis tempestatis: æstas enim tunc erat, ut videbimus, v. 539. Sic de æstiva tempestate, Ge. i. 321. 'ita turbine nigro Ferret hyems culmumque levem stipulasque volantes.'

127 *Imbrem*] Vel proprie pluviam, vel ipsam maris aquam: aqua enim generatim imber a Lucretio dicitur, l. i. 715. 'Ex igni, terra, atque anima procreescere, et imbri.'

Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hyemem sensit Neptunus, et imis
Stagna refusa vadis, graviter commotus; et alto 130
Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.
Disjectam Æneæ toto videt æquore classem;
Fluctibus oppressos Troas coelique ruina.
Nec latuere doli fratrem Junonis et iræ.
Eurum ad se Zephyrumque vocat; dehinc talia fatur: 135
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?

nus animadvertit mare magno tumultu agitari, et immissam tempestatem, et profunda maris ab imis vadis revoluta; graviter iratus, et mari providens, sustulit caput tranquillum e superficie aquæ. Cernit naves Æneæ dispersas toto mari, Trojanos obrutos fluctibus et æris fulminibus. Nec fraudes et iræ Junonis ignotas fuerunt fratri Junonis: appellat ad se Eurum ac Zephyrum, deinde hæc ait: Tantane vos cepit confidentia ex vestra origine? Jam audetis, o venti, absque mea

*****

misceri esset infinitivus historicus, quod sane non insuave esset.—129. Immissamque Bigot. et Reg. male. emissa erat ab Æolo. immensamque Zulich. et unus Leid. superscripto i. vulgari variatione. sentit duo alii ap. Burm. hyemem ut sensit emendat Markland. ad Stat. v, Sylv. 2, 113. Sed et alterum poetæ usitatum est: quorsum igitur conjicimus alterum!—130. Interpungebatur vulgo: Interea—sensit Neptunus, et imis Stagna refusa vadis; graviter commotus, et alto Prospiciens, summa placidum caput extulit unda. Ita gravis et difficilis crisis exorta, quomodo idem Deus graviter commotus, iratus, placidum tamen caput extollere possit. Commenta virorum doctorum v. in Excursu ad h. v. Dispulsam nubeculam vides virgula sublata et alio traducta: nunc pontum misceri sentit graviter commotus; et alto Prospiciens. vide Not. ab alto Leid.—132. dejectam Bigot. cf. v. 43. disiectum Græv. disjectamque Leid. toto Æneæ Bigot. vidit Mentel. tert. navem Zulich. a m. pr.—133. ruinam Rom. et ed. Junt. nec male hoc: præstat tamen alterum, quod propius ad consilium poetæ spectat.—136. nostri Sprot. et Hamb. pro var. lect. et Lutat,

NOTÆ

129 *Neptunus*] Jovis et Plutonis frater; maris præses. Uxorem habuit Amphitriten; ex qua Nymphas complures suscepit. Muros Trojanos condidit cum Apolline: equum e terra suscitavit, cum Pallade contendens de nomine Athenis imponendo, ut habetur Ge. i. 14. Nom-n ejus, juxta Ciceronem, a *nando*; juxta Varronem, a *nubendo*, quia terras aquis obnubit et cooperit.

130 *Stagna vadis*] Tapinosis, humilis expressio majoris rei: *stagnum* enim est *aqua stans*; *radum*, locus in mari aut fluvio, ubi parum aquæ, mul-

tum arenæ est: hic utrumque pro mari.

133 *Cœlique ruina*] Imbre, fulgaribus, fulminibus, quæ e cœlo ruant.

134 *Fratrem Junonis*] Neptunum: ambo enim Saturnum patrem, Opim matrem habuerunt. Neptunus autem dicitur Junonis frater: quia ær, quæ Juno est, confinis est aquæ, qui Neptunus.

135 *Eurum . . . Zephyrumque*] Ventos oppositos; hunc ab occidente, illum ab oriente.

136 *Generis fiducia*] Venti enim principes feruntur Auroræ et Astræi

Jam cœlum terramque meo sine numine, Venti,
 Miscere, et tantas audetis tollere moles?
 Quos ego—Sed motos præstat componere fluctus.
 Post mihi non simili pœna commissa luetis. 140
 Maturate fugam, regique hæc dicite vestro:
 Non illi imperium pelagi sævumque tridentem,
 Sed mihi sorte datum. Tenet ille immania saxa,

auctoritate, confundere cœlum et terram, et attollere tantos cumulos fluctuum? Vos ego puniam. Sed melius est sedare turbatas aquas. Deinceps non luetis crimina tali pœna. Celerate fugam, et dicite ista vestro regi: Non illi concessam esse dominationem maris, et potentem tridentem; sed mihi per sortem. Habet ille rupes

*****

ad Stat. II, Theb. 4.—137. *terram cœlumque Parthas*.—138. *audetis et tantas* Menag. pr.—139. *Quis Bigot. a m. pr.* Vir doctus conj. *Vos ego*, quod vel in pedestri oratione deterius esset; ut præclare jam monuit elegantiss. Ruhnkenius in docto Comment. ad Aquil. Rom. p. 147. Jo. Schraderus, qui istam emendationem proposuerat in Obs. I, 5. eandem defendit in præf. Emendatt. p. LII. argumentum, quo emendationem firmabat vir poetices callentissimus, petium erat ex imitatione Statii IV, 514, ubi Tiresias evocatis Umbris venire cessantibus: Ne spernite senectam, inquit, nam graviora quoque carmina novi: *Jamque ego ros*. Quæ quam diversa sint, ex ordine hoc rerum manifestum fieri arbitror. Alia præterea adversus Schraderum monet Ouwens in Noctib. Hagan. p. 613 sqq.—142. *pelagi imperium Parthas*.

NOTÆ

Titanis filii esse. Admonet ergo Neptunus objurgando, ut, si Gigantum majorum suorum imitari pervicaciam velint, pœnas eorundem timeant.

137 *Cœlum terramque*] Puto hic Neptuno communem elementorum omnium perturbationem ventis exprobrari: et per *cœlum* quidem, ærem et ætherem; per *terram*, aquam etiam significari, quæ cum terra conglobata est.

Numine] *Numen*, proprie *nutus* est; sive motus quidam oculorum et capitis, quo petenti significamus nos postulata concedere. Hinc ad significandam voluntatem Deorum traducitur, ut hic, et Æn. II. 777. 'non hæc sine numine Divum Eveniunt.' Tum ad potentiam eorundem et auctoritatem, ut supra, v. 52. 'et quisquam numen Junonis adoret?' et in-

fra, v. 670. 'et supplex tua numina posco.' Denique ad ipsum Deum, ut Ge. IV. 453. 'Non te nullius exercent numinis iræ;' et Æn. IV. 382. 'si quid pia numina possunt.'

139 *Quos ego*] Reticentia, ad terrorem incutiendum. Supple: *Quos ego si corripuero, probe ulciscar*. De hac figura Ecl. III. 25.

141 *Maturate fugam*] Celerate. De hac voce Ge. I. 261.

142 *Tridentem*] Sceptrum Neptuni, quod ipsi tribuitur: vel quia tria sunt aquarum genera, maria, flumina, paludes: vel potius, ut innuit Cornutus, quia piscatores telo ejusmodi ad venationem piscium utebantur, vocabantque *fuscinam*.

143 *Saxa*] Æoliarum insularum, de quibus v. 55.

Vestras, Eure, domos : illa se jactet in aula
 Æolus, et clauso ventorum carcere regnet. 145
 Sic ait, et dicto citius tumida æquora placat ;
 Collectasque fugat nubes, Solemque reducit.
 Cymothoë, simul et Triton adnixus, acuto
 Detrudunt naves scopulo ; levat ipse tridenti ;
 Et vastas aperit syrtes, et temperat æquor ; 150
 Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
 Ac, veluti magno in populo cum sæpe coorta est
 Seditio, sævitque animis ignobile vulgus ;
 Jamque faces et saxa volant ; furor arma ministrat :

ingentes, quæ sunt vestrae domus, o Eure : Æolus gloriatur in illa aula, et clauso carcere ventorum exerceat imperium. Sic dixit, et celerius quam dixerat sedat inflatum mare, et pellit nimbos congregatos, et rursus inducit Solem. Simul cum eo Cymothoë, et Triton connitens, depellunt naves ab acuto scopulo : ipse Neptunus sublevat eas tridente, et recludit immensas syrtes, et sedat mare, et perstringit superficiem aquarum levibus rotis. Et quemadmodum sæpe, cum in populo numeroso commota est seditio, et plebs vilis furit animis ; et jam tædæ ac lapides volant,

*****

magnumque tridentem Leidens. pro var. lect. ex glossa.—144. *domus* Mentel. pr. Rottend. tert. et Goth. pr. *jactat* Hamb. alter. Oudart. Goth. tert. *regnat* alter Menag. et Hugen.—146. *citius dicto* Hamb. pr. *timida* alter Menag.—148. *Cymothoe*, *Cymothæe*, male scribitur : est *Κυμοθόη*.—149. *Detendunt* Goth. pr. *levat atque* Hamb. pr. *ille* Dorvill. *tridentem* Goth. tert. non male ; nisi alterum doctius esset.—150. *Et magnas* Græv. v. ad 55 et 138.—151. *pellabitur* al. v. Pierium.—152. *Et veluti* quatuor ap. Burm. *in magno populo. in populo magno. magno populo. varietates* v. ap. eund. *magna* Moreti sec. et Montalb. et sic Ge. Fabricius legi viderat, ut esset, *magna seditio*. temere. cf. Burm. *cum forte* Hamb. pr. in excerpt. Cort. Interpretamentum hoc esse *τοῦ sæpe*, atque hoc eo sensu esse accipiendum, ut sit *τοῦς, τὰς*, existimabat Abresch. Diluc. Thucyd. P. 1, p. 174. Opinionis auctoritatem aliam desidero ; tum h. l. langueret oratio, sequitur enim statim 155 *si forte*. Enimvero poetis *sæpe* est in comparatione solenne ; ut sit idem, quod *interdum, nonnunquam*, sine definita aliqua notione numeri ; ut in Gr. *οὐδὲν πολλά*. Sic v. c. Æn. x, 723 *Impastus stabula alta leo cœu sæpe peragrans* etc. v. 273 *Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens* etc. Retrahenda autem est dictio *sæpe* ad majus membrum : ac *veluti sæpe, cum coorta est s. cohorta* scribunt tres Burm. Goth. tert. *coacta* Oudart.—153. *ferretque* Schol. Horatii Cruqu. lib. 1, Od. 1.—154. *jam saxa* ed. Cuning. ex Ms. Bersman. volunt jam Servii ætate legebatur, quem vide. *Jam fasces* Bigot. a in. pr. et *tecta* Hamb. sec. et *tela* Zulich. a m. pr. *sudes et saxa* Frein-

NOTÆ

148 *Cymothoë . . . Triton*] Dii marini. *Cymothoë* Nympha, Nerei et Doridis filia : a *κύμα ὕδα*, et *θεῶς* curro. *Triton*, Neptuni et Amphitrites, aut Salaciæ Nymphæ filius : superi-

ore parte hominem, inferiore piscem referens : Neptuni buccinator, concha utens pro tuba. 150 *Syrtes*] De syrtibus supra, v. 115.

Tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem 155
 Conspexere, silent, arrectisque auribus astant;
 Iste regit dictis animos, et pectora mulcet:
 Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
 Prospiciens genitor, cœloque invecus aperto,
 Flectit equos, curruque volans dat lora secundo. 160
 Defessi Æneadæ, quæ proxima, littora cursu

ira suppeditat tela: tunc si fortuito viderint virum aliquem insignem virtute ac meritis, tacent, et stant attentis auribus: ille temperat animos et placat corda sermone: ita omnis tumultus maris cessavit, statim atque pater videns mare, et vectus per ærem serenum, impulit equos, et currens immisit habenas currui facili. Trojani

shem. ad Flor. III, 21 emendarat; Heins., ut refellat, docet quidem, *faces* et *saxa* etiam alibi jungi: sed de hoc nemo dubitet; docendum erat, unde in seditione, quæ interdiu fit, *faces* ad manum sint. Scilicet cogitandum est de domo ejus, in quem populus exarsit, diruenda et incendenda.—155 *gravem populi* Hamb. alter.—156. *arrectisque* quatuor Burm. *erectis* Zulich. et Leid. pro var. lect. *abstant* Montalb. v. Heins. *astant* al.—158. *Sic omnis* Moret. sec. *pelagi cunctus* Bigot. *cecidit furor* Puget. *æquore* conj. Heumannus. sed v. Burm.—159. *Aspiciens* Sprot. *que* abest a pr. Moret. Miror neminem maluisse: *pontoque invecus aperto*.—160. *flectat* Leid. a pr. m. *fleat* tert. Mentel. a m. sec. *fluctuque volans* Romanus et alii aliquot ap. Pier. minus poetice.—161. *Æneida* Leid. unus. *Æneida* Goth. alt. Sed Æneas jam ex Lucretio novimus: *Æneadum genitrix, hominum Dirumque voluptas, Alma Venus*; præter nostrum, apud Ovidium et alios; etiam in senioribus: v. disputata ad Avien. descr. orb. 117. Nam cum proprie sit *Æneæ progenies*, inde Trojani omnino, tandem *Romani* sunt *Æneadæ*. Itaque Regilla in Marcelli carmine (v. c. Brunck. Anal. T. II. p. 302) fuisse dicitur *ἔξ Αἰνεάδων*, Ἀρχιτέου Ἀθηναίου καὶ Ἰδαίου Ἀποδότῃς, l. e. simpliciter, matrona Romana, Herodi Atheniensi nupta; Ἰγματο δ' εἰς Μακάδωνα. Pronuntiatum autem *Alveidæ* et *Alvedæ*. Ut in Pindaro Olymp. VI, 149 Ὀρτυρον γυνὴ ἑταίρῳ, *Alvéa*. Et de nostro Ænea in Rhæso *Alvéa* et *Alvéar* duabus syllabis 90 et 585. Est quoque in Argonaut.

NOTÆ

159 *Cæloque aperto*] Non per cælum vectus, inquit Servius; sed vectus per maria, cælo jam sereno. Tamen sic aer mari jungitur, inquit Corradus; ut vectus per mare Neptunus, moveri tamen in aëre dici possit.

160 *Flectit equos*] Geminos, marinos, qui ipsius currui a poetis alligantur: pedibus anterioribus instructos, posterioribus carentes. Unde sic a Statio describuntur. Achil. I. I. 390. 'Illi spumiferos glomerant a pectore fluctus, Pone natant, delentque pedum vestigia cauda.' Et a Virgilio

Ge. IV. 389. 'Proteus magnum qui piscibus æquor, Et juncto bipedum curru metitur equorum.' Equos hujusmodi bipedes, quos a candæ flexu *hippocampus* appellant, inter poetarum signenta refert Aldroandus: nullosque agnoscit nisi quadrupedes, quorum effigiem refert, magis bubulæ aut suillæ, quam equinæ, affinem: vocatque *hippopotamus*, a fluvii, præcipue Ægypti, ubi frequentes dicuntur inveniri, maxime in Nigro et Nilo.

Curru] Dativus antiquus, pro currui: de quo Ecl. v. 29.

Contendunt petere, et Libyæ vertuntur ad oras.
 Est in recessu longo locus : insula portum
 Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
 Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos. 165
 Hinc atque hinc vastæ rupes geminique minantur
 In cœlum scopuli, quorum sub vertice late

fatigati conantur assequi cursu littora quæ vicina sunt, et deflectunt ad plagas Africae. Est locus in longo recessu, ubi insula format portum oppositu laterum, quibus omnis e mari veniens fluctus frangitur, et scinditur in sinus replicatos. Hinc et inde rupes immanes et duo scopuli eminent ad cœlum: quorum sub cacumine

*****

Orphic. 138. *Βολβῆς Αἰνεῖδης*, quod corruptum esse patet. Fuit ille Atheniensis et potuit dici a tribu *Αἰνεῖδης*. *quæ littora proxima* alter Hamburg.—164. *objectum* Menag. alter. *amnis* Hamb. pr. a m. sec.—165. *scinditur, inque* s. Hamb. sec. *sese scidit unda* Sprot. cf. Ge. iv, 420 ubi idem versus.—166. *rupes vastæ* Puget. Male post *rupes* interpungebatur, ut suppleretur *una*. Immo vero minantur rupes et scopuli.—167. *late* Rottend. alt.—

NOTE

162 *Libyæ*] Pars est Africae ad oram Mediterranei Maris, ad occidentem Ægypti: varie a variis scriptoribus definita: vulgo pro tota Africa sumitur.

163 *Est in recessu, &c.*] Portum, a natura, non ab arte factum describit. Et hunc aliqui volunt esse portum Africanæ Carthaginis, sed falso; statim enim vidisset Æneas fundamenta urbis, quæ non vidit nisi postera die. Alii dicunt eam descriptionem plane convenire portui Carthaginis Hispanicæ, sive novæ; at ea similitudo casu occurrit; neque enim ad Hispanicas, sed ad *Libycas oras* Æneas vertitur. Turnebus melius putat portum illum fictum a poëta, circa littus Carthaginiense, et omnino expressum ad formam Ithacensis portus, apud Homer. Od. xiii. 95.

Insula portum, &c.] Suppressa est vox relativa *quem*, aut adverbium *ubi*: sic supra: *Urbs antiqua fuit: Tyrii, &c.* pro *quam Tyrii, &c.* Hæc autem est loci descriptio. 1. Sinus est longus ac profundus, non latus, in ora Libyæ. 2. Sinus illius fauces, ne laxiores sint, clauduntur objectu in-

sulæ; quæ in longum porrecta, latus unum opponit sinni, alterum pleno mari. 3. Insula sinum ita claudit, ut aditum tamen in sinum utrumque liberum relinquat. 4. Sic insula mari latus opponit; ut fluctus eo allapsi frangantur, et in se sinuatim revolvi, non recto impetu, sed magno flexu, per extrema insulæ aditum utrumque in portum quærant. 5. Sinus ipse, non insula, scopulis fere circumcingitur: quorum altissimi duo procurunt ad extrema terræ continentis cornua, et utrumque aditum defendunt, sylvis in vertice inumbrati. 6. In intimo sinus recessu, quæ frons est adversa portum subeuntibus, scopuli antrum exhibent vivis aquis irriguum, &c.

165 *Sinus reductos*] Vel sinus in se revolutos ac replicatos, quos unda cum impetu sic allisa semper facit; ut explicamus Ge. iv. 420. Vel sinus a se invicem recedentes, ut explicat Turnebus; qui sic exponit quoque illud Horatii, Epod. ii. 13. 'Aut in reducta valle,' id est, *recedente ac remota*.

167 *Sub vertice tuta*] Quia scopuli

Æquora tuta silent; tum sylvis scena coruscis
 Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
 Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum; 170
 Intus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo;
 Nympharum domus. Hic fessas non vincula naves
 Ulla tenent; unco non alligat anchora morsu.
 Huc septem Æneas collectis navibus omni
 Ex numero subit; ac, magno telluris amore 175
 Egressi, optata potiuntur Troës arena,
 Et sale tabentes artus in littore ponunt.
 Ac primum silici scintillam excudit Achates,

undique mare placidum quiescit: præterea umbraculum arborum micantium, et nemus obacurum horrentibus tenebris desuper impendit. Ex opposita parte, caverna est in scopulis suspensa: in caverna sunt aquæ dulces, et sedilia e vivo lapide; domus videtur Nympharum. Illic nulla retinacula continent naves lassatas, anchora non affigit eas unco dente. Illuc intrat Æneas congregatis navibus septem ex tota multitudine: et Trojani ex iis egressi cum magno terræ desiderio, obtinent arenam desideratam, et sternunt in littore corpora saevis undis fluentia. Et primo Achates

*****

168. *scena* Medic. aliique præstantiores. vel sic tamen male. *stat sylvis umbra* c. Hamb. pr. non male; nisi sequeretur *umbra*.—169. *eminet* Puget. minus bene.—170. *Fronte* Græv. *aversa* Goth. pr.—172. *Hinc* f. Menag. pr. *naris* Heins. e Prisciano et scriptis.—173. *æquora* alter Rottend. *ullo* non emendabat Scaliger.—175. *subiit* Parrh. et m. at m. nonnulli.—176. *Troës potiuntur* tres ap. Burm. cum uno Goth. at tert. *spaciantur* T.—178. *At primum* aliquot Burm. et ed. Junt. *Hinc* unus Heins. *silici* præclare Heins. e melioribus libris et e Grammaticis. *vulgares libri silicis*. Etiam in codd.

NOTÆ

imminent mari, atque insulæ: ideoque locum a ventis ac tempestate tutum præstant.

168 *Scena*] *Scena*, σκηνή est umbraculum, a σκιά umbra: unde hic proprie dicitur: transfertur ad theatrum, Ge. II. 481. et III. 24.

Coruscis Desuper, horrentique, &c.] Vel, sylvis *desuper* Sole illustratis; *subter*, ramorum opacitate horrentibus. Vel, sylvis crispantibus et ventorum impulsu agitatibus, et ingenti umbra nigrantibus, scena et nemus *desuper* imminet. Nam *desuper*, et ad *coruscis*, et ad *imminet* referri potest. *Coruscis*] Notat interdum splendorem, ut Ge. I. 233. *corusco* Semper sole rubens. Interdum *motum*,

ut Æn. XII. 919. 'telum Æneas fatale coruscat;' id est, *movet, vibrat*. Sic *micare* ambiguum est. Æn. X. 396. 'Semianimesque micant digiti,' id est, *moventur*.

172 *Hic fessas non, &c.*] Vel significat adeo tutum a procellis portum esse, ut naves vinculis et anchoris in eo non egeant. Vel dicit Nymphis unis familiarem esse locum, ignotum adhuc mortalibus, necdum ulla eo naves appulisse.

174 *Septem*] Nempe viginti navibus Troja solverat, infra, v. 385. Una Lyciorum mox naufragio periit, v. 117. Duodecim mari dissipatæ, deinde incolumes redibunt, v. 397.

Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
 Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam. 180
 Tum Cererem corruptam undis Cerealiaque arma
 Expediunt fessi rerum; frugesque receptas
 Et torrere parant flammis et frangere saxo.
 Æneas scopulum interea conscendit, et omnem
 Prospectum late pelago petit; Anthea si quem 185

excussit scintillam e lapide, et recepit ignem in frondibus, et circumjecit sicca alimenta, et suscitavit flammam in foco. Tum fatigati casibus educunt frumenta infecta undis, et instrumenta pistoria: incipiuntque et coquere igne, et comminere lapide, frumenta erepta e naufragio. Interim Æneas conscendit rupem, et petit omnem undique prospectum in mare: si alicubi Anthem cernal agitatam vento,

*****

parte et ed. Ven. male *excussit*.—179. *suscepit* olim Servius in libris habebat, quem v. 144 et sic alter Mentel. it. Goth. pr. et ed. Mediol. cf. Scalig. iv poët. 16.—180. *ex fomite* Ondart. Leid. et Hamb. pr. pro var. lect. nec hoc male; sed in f. doctius. a *fomite* pr. Moret. *flammas* aliquot Burm. et Goth. tert.—181. *corruptam* Exc. Burm.—183. *Extorrere* Zulich. et Hamb. pr.—185. *pelago* late tres Burm. *Anthea* libri potiores; 'Avθebs ex Avθos. Ductum inde nomen femininum 'Avθela, quod, uti ex Xenoph. Ephes. novimus, etiam 'Avθla fuit f. ex 'Avθios. alii *Antea*. si qua a multis olim lectum fuit, quod et Carisius testatur. cf. Pier. et Fabric. retinuit Cuning. in sua edit. Sed voc. *aliquis* cum nomine proprio eleganter jungi satis docuere viri

NOTE

180 *Rapuitque in fomite flammam*] Servius et Diomedes hic agnoscunt speciem solœcismi: in *fomite*, pro in *fomitem*; idque factum a poëta ex veteri licentia circa communes præpositiones, in, sub, super, &c. *Fomes*, inquit Servius, sunt assulæ, quæ ab arboribus cadunt cum inciduntur, et igni concipiendo commodæ sunt. Mihi tamen hic videtur aliquid præterea significari; et *fomitem* sumi pro *foco*, ubi sit congeries grandiorum lignorum: *focus* enim et *fomes* sunt pariter a *foreo*. Sensus igitur erit. I. Excudit scintillam. II. Suscepit eam in foliis. III. Foliis arida alia nutrimenta adjecit, puta assulas. IV. Ex iis foliis ac nutrimentis jam flagrantibus rapuit in fomite flammam: id est, celeriter et raptim excitavit flammam in foco et strue lignorum.

181 *Cererem*] *Ceres*, Saturni et Opis

filia fuit: frugum repertrix, ideoque hic pro *pâne* sumitur; ut *Bacchus* pro *vino*.

Cerealiaque arma] Arma sunt cujusque artis instrumenta. Sic Ge. I. 160. 'Dicendum et quæ sint duris agrestibus arma.' Hic igitur artis pistoriæ significantur instrumenta.

182 *Fessi rerum*] Earum nempe quæ ipsis acciderant, ut Æn. XII. 589. 'trepidæ rerum.' Vel fessi miserrum, ut infra v. 466. 'Sunt lacrymæ rerum.'

183 *Et torrere, &c.*] Transpositio: prius enim fuit tundere saxo fruges, quam *panem* coquere.

185 *Anthea, &c.*] *Antheus*, accusat. Græco *Anthea*; de quo mentio est I. XII. 443. 'Capys, qui Capuæ deinde conditor fuit: de quo Æn. X. 145. *Caicus*, de quo Æn. X. 35.

Jactatum vento videat, Phrygiasque biremes,
 Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.
 Navem in conspectu nullam; tres littore cervos
 Prospicit errantes; hos tota armenta sequuntur
 A tergo, et longum per valles pascitur agmen. 190
 Constitit hic, arcumque manu celeresque sagittas
 Corripuit; fidus quæ tela gerebat Achates;
 Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentes
 Cornibus arboreis, sternit; tum vulgus; et omnem
 Miscet agens telis nemora inter frondea turbam. 195
 Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
 Corpora fundat humi, et numerum cum navibus æquet.
 Hinc portum petit, et socios partitur in omnes.
 Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes

et Phrygias naves, vel Capyn, vel arma Caici in altis puppibus. Nullam videt navem ante oculos, sed tres cervos vagantes in littore, hos toti greges sequuntur a tergo, et turba pascitur per valles. Illic stetit, et cepit manu arcum et sagittas veloces, quæ arma fidelis Achates ferebat. Ac primo interficit ipsos duces, tollentes capita sublimia cornibus ramosis: deinde persequens tela per frondosam sylvam turbat vulgus et reliquam multitudinem. Nec cessat ante, quam victor affligat ad terram septem magna corpora, et eorum numerum æqualem faciat numero navium. Postea redit in portum, et distribuit inter omnes socios. Deinde dividit vina, quæ

docti.—187. *Capin*, et *Capim* alii, ut Goth. *Caici*, a nomine fluvii Mysiæ. al. *Cayci*.—188. *Navim* aliquot ap. Heins. et Goth. sec. cf. ad. v. 124.—189. *Aspicit* Puget. Hemistichium idem *Æn.* xii, 719. *quos tota et tot armenta vett.* nonnulli ap. Pierium.—190. *et abest* Bigot. *et valles, per longum* Menag. pr.—192. *quæ et tela* Menag. pr.—197. *fundit et æquat* Hamb. pr. cum Goth. tert. quod tueri licet usu poetarum, substituendi modum indicativum, quoties vulgaris usus subjunctivum amat. alii *fundit* et *æquet*, aut *fundat* et *æquat*. Hec placet Burmanno. Sic jungenda *absistit* et *æquat*. *Fundet* Goth. alt. *humo* Medic. cum aliis præstantioribus it. Goth. tert. at Romanus *humi*. pro *numero* Moret. pr. *meritum*.—199. *deinde bonus quæ vina* Hugen. et sic jam codd.

NOTE

186 *Phrygiasque biremes*] Naves, quæ duplici remorum ordine instructæ crant: *Æn.* v. 119.

187 *Arma Caici*] Explicant multi de insignibus, figuris belluarum, avium, monstrorum, quæ in puppi exsculptæ navi nomen dabant: unde altera *Centaurus*, *Æn.* v. 121. altera *Chimæra*, Ibid. 118. &c. Ego cum Corrado existimo, *arma* esse ipsa, quæ a navigantibus in puppi ordine disponebantur, præsertim clypeos, ut in

veteribus numis et monumentis videre est: sic *Æn.* x. 80. 'præfigeré puppibus arma,' pro *armare naves*. Et fortasse navis Caici clypeos atque arma certæ cuiusdam habebat formæ, quæ facile dignosci posset.

188 *Cervos*] Aristoteles et Plinius negant in Africa cervos esse. Affirmat tamen Dalecampius in Plin. l. viii. 33. additque id jam omnibus notum esse.

199 *Vina bonus, &c.*] Parum com-

Littore Trinacrio dederatque abeuntibus heros, 200
Dividit, et dictis mœrentia pectora mulcet :

O socii, (neque enim ignari sumus ante malorum)

O passi graviora ; dabit Deus his quoque finem.

Vos et Scyllæam rabiem penitusque sonantes

Accestis scopulos ; vos et Cyclopia saxa 205

Experti. Revocate animos, mœstumque timorem

Mittite. Forsan et hæc olim meminisse juvabit.

Per varios casus, per tot discrimina rerum,

Tendimus in Latium : sedes ubi fata quietas

largus Acestes imposuerat cadis in littore Siculo, dederatque heros discedentibus : et solatur verbis mœsta corda : O socii (nam non obliti sumus malorum præteritorum) o qui tolerastis acerbiora ! Deus ponet his quoque terminum. Vos accessistis ad rabiem Scyllæ, et ad rupes intus latrantes : vos experti estis quoque rupes Cyclopium : resumite animos, et pellite tristem metum : fortasse gratum erit aliquando recordari harum etiam rerum. Per casus diversos, per tam multa pericula rerum, tendimus in Latium ; ubi fata monstrant sedes tranquillas : in illo loco licebit regnum Trojanum

~~~~~

ap. Pierium.—200. *Tenario* Zulich. sed c superscr. *abeuntibus illis*. Bigot. *abeuntibus hospes* Medic. Pierii. non malo lapsu.—202. *enim* abest a Moret. sec. *sumus ignari* Voss. *neque enim immemores sumus* Medic. Pierii.—203. *Et passi* Rottend. pr.—204. *vos ad S.* Rottend. pr. *Scyllæus* recte : est *Σκυλλαιός*. uti ap. Athenæum vii, p. 311 F. *Σκυλλαιός πορθυός*.—205. *scopulis* Moret. pr. *adcestis* Heins. pnto rescripsit, ut sibi constaret. *accestis* ipse Medic. et Rom. *Cyclopea multi* ; sed in hoc et similibus penultimam produci docuit Heinsius. Est enim ex *εὶ. Κυκλώπειος*. at *Cyclopius*, ex *Κυκλώπιος*. cf. inf. ad 665. nonnulli etiam *Cyclopeia* male. 206. *animum* sec. Moret.—209. *sedes ibi* codd. ap.

NOTE

moda vocum perturbatio, quæ vocis unius immutatione facile tolli potuisset : 'Deinde bonus quæ vina cadis onerarat Acestes, Dividit.' *De Aceste Siciliæ rege*, Æn. v. 36.

Cadis onerarat] *Cadus*, vas vinarium, aliter *Amphora Attica*, capiens urnas duas. *Onerarat cadis vina*, pro, *onerarat cados vino*.

200 *Trinacrio*] Siculo. *Sicilia* dicta est *Trinacria* a tribus promontoriis, de quibus Æn. iii. 687.

202 *Ante malorum*] Agnoscit hic I. C. Scaliger *synthesin*, sive *conjunctionem* : ita ut *antemalorum* sit una vox e duabus composita : opponitque hanc figuram *sejunctioni*, qua vox una in duas dissolvitur, ut infra, v. 614.

'Quæ me cumque vocant terræ.' Turnebus mavult suppressum esse articulum et verbum, fere Græco more ; et sensum esse : *malorum quæ fuerunt ante* : quemadmodum apud Ovid. Met. i. 20. 'Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus,' id est, *quæ sunt sine pondere*.

205 *Accestis scopulos*] Pro *accessistis ad scopulos*. Sic *extinxem*, pro *extinxissem*. Æn. vi. 57. De *Scylla* olim virgine, nunc scopulo ad fretum Siculum, Æn. iii. 420. De *Cyclopius* ejusdem Siciliæ ad montem Ætnam incolis, Æn. iii. 569.

209 *Latium*] De ea Italiæ regione, Æn. vii. 54.

Ostendunt. Illic fas regna resurgere Trojæ. 210

Durate, et vosmet rebus servate secundis.

Talia voce refert; curisque ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Illic se prædæ accingunt dapibusque futuris:

Tergora deripiunt costis, et viscera nudant; 215

Pars in frusta secant, veribusque trementia figunt;

Littore æna locant alii, flammasque ministrant;

Tum victu revocant vires; fusique per herbam

Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinæ.

excitari. Perseverate, et reserveate vos ipsos ad res prosperas. Hæc dicit ore quidem tenuis, et anxius gravi solitudine spem fronte fingit; sed comprimit corde profundum dolorem. Trojani parant se ad prædæ et ad futuras epulas, detrahunt pelles e costis, et detegunt carnes: alii scindunt in partes, et trahunt verubus eas adhuc palpitantes: alii disponunt ænea vasa in littore, et subjiciunt ignem. Tum reficiunt vires cibo: et discumbentes in gramine satiantur vino veteri et pingui

Pier. *quietis* sc. nobis, vetus ms. ap. eundem.—211. *durare* et *servare* unus Heins.—213. *alto corde* Rottend. pr. alter Hamb. Puget. Leid. un. etiam aliquot codd. Pierii, nec hoc indocte. Exulat h. l. et ante *premit*; quod sæpe fit.—Similem versum videbimus iv, 477. *Consilium vultu tegit ac spem fronte serenat*.—214. *Illic* Goth. sec. *Accingunt sese prædæ* Puget. Distinctionem ita institui vult Burmannus: *prædæ accingunt, dapibusque futuris Tergora deripiunt* c.—215. *Deripiunt* Heins. ex ratione grammatica, quam tamen unus Rottend. tuetur. Sic jam emendarant Turnebus et Gifan. v. Cerd.—216. *verubus* al. v. Pier. et inf. ad v, 103.—217. *Littoreque æna* Montalb. *flammaque* Hugen. quod dictum esset, ut *velis ministrare* Æn. vi, 302 et alia. Burm.—218. *renovant* Voss. r. *animos* Sprot. ex 206 repetitum. *per herbas* unus Heins.—219. in sec. Moret. *q̄ ferinæ* subiungitur *munere* cum glossa: *hemistichium*; ut sit unus ex versibus, quos imperfectos Maro reliquit. Sed amat casus secundos Maro. Et laudatur hic ipse versus a Grammaticis eam in rem. v.

NOTÆ

211 *Durate*] Perseverate, sustinete: quo sensu active etiam dicitur Æn. viii. 577. 'quemvis durare laborem.' Et apud Horat. Od. i. i. 14. 7. 'Vix durare carinæ Possint imperiosius æquor.'

214 *Prædæ accingunt*] Cervis, quæ venatorum præda erat, ad cibum curandis accingunt se, id est, parant: solent enim ministri, ad præstandam commodius operam, defluentem vestem altius cingere.

215 *Tergora, &c.*] Per *tergora*, pelles intellige; per *viscera*, vel interiora quæ educuntur; vel juxta alios, car-

nes ipsas quæ pelli proxime subjectæ sunt. Per *æna*, vasa ærea; vel ad elixandas carnes; vel, ut mavult Servius, ad lavanda ante epulas hominum corpora. Errat tamen Servius, cum ait heroicis temporibus elixæ carnis usum non fuisse. Nam Ovid. Met. i. 228. de Lycaone loquitur, qui, ante ipsa diluvii tempora, hospitum suorum 'semineces partim ferventibus artus Mollit aquis, partim subjecto torruit igni.'

219 *Implentur veteris Bacchi, &c.*] Græcorum more, apud quos verba implendi regunt genitivum, Sic Plant.

Postquam exemta famēs epulis, mensæque remotæ : 220
 Amissos longo socios sermone requirunt ;
 Spemque metumque inter dubii, seu vivere credant,
 Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
 Præcipue pius Æneas, nunc acris Oronti,
 Nunc Amyci casum gemit, et crudelia secum 225
 Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.

carne ferarum. Postquam fames pulsa est cibo, et mensæ sublata fuerunt : inquirunt longo colloquio de sociis amissis, inter spem ac timorem incerti, utrum pulare debeant eos vivere, an in extremis versari, nec jam audire quamvis inclamentur. Inprimis pius Æneas, nunc dolet privatim fortunam generosi Orontis, nunc fortunam Amyci, nunc duram sortem Lyci, et fortem Gyan, et fortem Cloan-

Heins. *farina* Rottend. pr. et duo in Exc. Cort.—220. *excepta f.* Zulich. a m. pr. *extincta* Hamb. pr. *epulis exemta f.* Oudarti.—222. *credunt* Mentel. Post inter distinguunt nonnulli Codd. et edd. ut sit: *dubii seu v. credant.* Burm.—223. *seu extrema* duo ap. Burm. *seu jam e.* Puget.—224. *Orontis* plures Codd. et edd. etiam ap. Pier. Scilicet est Orontes, 'Ορόντης, Oronteus, Orontei et Oronti. v. sup. ad v. 34. *Oronti* etiam fragm. Vatic.—225. *Amici* aliū. Tunc *Anthei* Hamb. pr. *casus* Leid. et Sprot. Illud *secum* non debet offendere. nam *gemit secum* A. c.—226. *Lycus.* idem memorantur lib. ix,

NOTE

in Amphit. A. i. S. 2. v. 8. 'Erroris ambo ego illos et dementiæ Complebo.' *Bacchi*, id est, vini, cujus inventor fuisse dicitur a poetis : Jovis et Semeles filius fuit. Ecl. v. 69.

223 *Vocatos*] Significat eos esse mortuos : et alludit ad morem veterum ; qui et morientium manes, et eos, quos per errorem amiserant, ter vocabant. Sic Æn. vi. 505. 'Tunc egomet tumulum Rhæteo in littore inanem Constitui, et magna manes ter voce vocavi.' Et Æn. ii. 769. 'mæstusque Crensam Nequicquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.' Huc etiam valet *Hylæ* inelamatio. Ecl. vi. 43.

224 *Oronti*] In genitivo casu, pro *Orontis*. Sic apud Ciceronem *Ariobarzani*, *Verri*, &c. pariter in genitivo. Ratio e Græcis repetenda est, apud quos frequens erat declinationum commutatio. Sic nomina in *eus*, ut, 'Αχιλλεύς, efferebant *Dores* per *ης*

'Αχιλλῆος : poetæ vicissim nomina in *ης*, ut 'Αντιφάνης efferebant, per *eus*, 'Αντιφάνεός. Hinc nomina Latina ex iis deducta ad duplicem quoque declinationem pertinent ; et dicitur : *Achillei*, *Ulyssæi*, *Orontei* ; ab *Achilleus*, *Ulyssæus*, *Oronteus*, 'Αχιλλεύς, &c. Vicissimque *Orphei* Dativo casu, Ecl. iv. 57. *Oronten* accusativo, *Achillen*, *Ulyssæen* : ab *Orphes*, *Orontes*, *Achilles*, *Ulyssæes*, 'Ορφης, &c. An vero *Orontei* an *Oronti* ; *Achillei*, an *Achilli* scribendum sit, inanis est controversia.

225 *Amyci*, &c.] Duo hujus nominis a Turno deinceps occiduntur : alter Æn. ix. 771. alter Æn. xii. 509. Uter hic fuerit, non liquet, qui naufragio periisse nunc putatur, unde tamen emersit cum aliis compluribus, de quibus v. 513. *Lyci* pugna cum Turno describitur Æn. ix. 545. De *Gya* et *Cloantho*, frequens sermo est nauticis in ludis, Æn. v.

Et jam finis erat: cum Jupiter æthere summo
 Despiciens mare velivolum, terrasque jacentes,
 Littoraque, et latos populos, sic vertice cœli
 Constitit, et Libyæ defixit lumina regnis, 230
 Atque illum tales jactantem pectore curas
 Tristior, et lacrymis oculos suffusa nitentes,
 Alloquitur Venus: O qui res hominumque Deumque
 Æternis regis imperiis, et fulmine terres,
 Quid meus Æneas in te committere tantum, 235
 Quid Troës potuere? quibus, tot funera passis,
 Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?

thum. Et jam erat finis, cum Jupiter ex alto cælo despectans mare navigabile, et terras humiles, et littora, et diffusas gentes, tali situ stetit in suprema parte cœli, et fixit oculos in regnis Africa. Venus autem tristior, et habens pulchros oculos lacrymis perfusus, illum alloquitur volentem animo tales curas: O tu, qui sempiterna potentia moderaris res hominum ac Deorum, et fulmine terribilis es; quid meus Æneas tam græve peccare contra te potuit, quid Trojani potuere? quibus, jam oppressis tam multiplici clade, totus orbis terrarum clauditur propter Italiam?

556. *Giam* multi, etiam nostri, vel *Giam*. *Cloantum* castigatiores, notante Heinsio, ut Goth. pr. *Choantum* Leid. Nomina promiscue posuit, ut poeta. Amycus, Ἀμυκος, ad exemplum regis Bebrycum, de quo Apollon. ii. pr. et inf. v, 373. diversus est ab illis qui inf. x, 704, ix, 772. xii, 509. eodem nomine occurrunt. *Lycus* inter Trojanos iterum ix, 545 s. *Gyas* et *Cloanthus* in ludis in Sicilia editis lib. v, 118 sqq. Diversi sunt *Gyas* inter Etruscos x, 318, et forte alius xii, 460.—227. Noli in vulgariis incidere, ut emendes: *Et jam finierat*.—Sequitur *Juppiter*: in his ac similibus novare aliquid nolui. Si mei arbitrii res esset, scriberem *Jupiter*, ex antiquiore ac veriore ratione, quam in Virgilio redhibitam esse volumus: ut statim 229 *litora*. Scilicet antiqui literas in his geminabant pronuntiatione, non scriptura; recentiores etiam scriptura: recte et hoc: sed tum tenendum est alterutrum constanter et in omnibus, quibus eadem ratio subest.—228. *Respiciens* Bigot. *dispiciens* duo, et *prospiciens* duo alii ap. Burm. sed *despiciens* etiam Macrobian. vi Sat. 4. *terrasque latentes* Hamb.—230. *terris* Puget.—231. Miror neminem in *tale* hæsisse, et *tacitas curas* conjectasse. Sed cf. Not.—232. *atque oculos lacrymis* s. Priscianus et Alcuinus ap. Heins. *offusa* Servius citat inf. ad 486.—233. *Adloquitur* scripsit Heins. cum Medic. aliis et numismatis antiquis, in quibus *Adlocutio*. *Deorumque* malint Heins. et Bentl. ad Horat. i Od. 12, 14.—235. *Quod* Diomedes.—237. *Cluditur* post alios Gudianus.—238. *hinc* abest a sec.

NOTÆ

227 *Finis erat*] Cænæ, colloqui, diei.

228 *Velivolum*] Ubi naves velis, quasi alis, volant: Æn. iii. 520. *celorum pandimus alas*. Et contra, volucres nare per ærem dicuntur; de Dædalo Æn. vi. 16. 'Gelidas enavit ad Arctos:' ibidemque, v. 19. 'Re-

migium alarum.' De *Libya*, pro *Africa*, supra v. 162.

237 *Cunctus ob Italiam*] Ob, non est hoc loco circa, ut somniat Servius; sed propter: quod enim Italiam petunt, ideo tantus in eos exarsit Deorum et hominum furor, ut toto orbe arceantur.

Certe hinc Romanos olim, volentibus annis,
 Hinc fore ductores, revocato a sanguine Teucri,
 Qui mare, qui terras omni ditione tenerent, 240
 Pollicitus. Quæ te, Genitor, sententia vertit?
 Hoc equidem occasum Trojæ tristesque ruinas
 Solabar, fatis contraria fata rependens.

Sane promiseras hinc aliquando, annis labentibus, Romanos; hinc duces orituros esse e stirpe Teucri instaurata, qui mare et terras regerent omni auctoritate: quodnam consilium mutavit te, o pater? Hac spe leniebam dolorem de interitu Trojæ et tristi excidio, compensans his fatis fata adversa. Nunc tamen idem infortunium perse-

Moret. *Certe hic Ven. Certe in Romanis* Zulichem. a. m. pr.—239. a omis-
 sum in Gud. Moret. pr. et multis aliis, etiam ap. Pierinm; et in fragm. Vatic.
 a. pr. m. ut fere et alibi cf. Burm. Equidem abesse malim.—240. *ditione* om-
 nes vetustiores Heins. *terras omnis* fragm. Vatic. a Campiglia expressum,
 cujus lectionis etiam Servius meminit. Nec diffiteor hanc lectionem multo
 magis epicæ dignitati convenire videri, quam subtilem omnium generum
 potestatis comprehensionem.—241. vide an lenior fluat oratio, si distinxeris:
Certe hinc—pollicitus, quæ te, Genitor, sententia vertit? h. cum sis pollicitus. Du-
 rum enim illud *pollicitus* sine *es* vel *eras*, in fine sententiæ absolutæ.—242. *casum*

NOTÆ

238 *Volentibus annis*] Usuenit in illa voce, quod vix usquam in alia. Nempe ut activa vox passivam habeat vim, et hic, et G. I. 163. 'volventia plaustra,' id est, *volubilia, quæ voluntur*. Tum ut, vox futuri temporis, præteritum significet, ut Æn. ix. 7. 'volvenda dies en attulit ultro:' et apud Lucret. I. vi. 'Glans etiam longo cursu volvenda liquescit;' id est, *voluta*.

239 *Revocato a sanguine Teucri*] *Dardanus* Jovis dicitur filius, ex Electra Atlantide, Coriti Tusciæ regis uxore. Hic cum venisset in Phrygiam, Teucri, regis in Phrygiæ parte, gener factus, ei successit in regnum, et urbem *Dardaniam* condidit, quæ deinde dicta est *Troja*. Itaque Trojani modo *e sanguine Teucri*, modo *Dardanidæ* appellantur. Hinc statuit Servius, hoc loco *Teucri* nomen a poëta substitutum esse pro nomine *Dardani*: siquidem Dardanus ex Italia, non Teucer, ortus erat: at hoc durum videtur. Corradus *sanguinem Teucri*, Trojanos explicat; sed negat

Dardanum Italum fuisse; atque adeo *revocato* interpretatur, non ut ceteri, *revocato in Italiam*; sed *restituto et revocato in pristinum splendorem, unde per incendium urbis exciderat*. Tamen quia Virgilius affirmat Dardanum ex Italia oriundum esse Æn. III. 167. ideo e Servio et Corrado tertiam explicandi rationem compono: et per *sanguinem Teucri*, Trojanos; per *revocationem*, reditum in Italiam intelligo; hoc sensu: Sanguis Teucri et sanguis, Dardani, jam unus idemque est: is revocabitur in Italiam; unde profluxit, non per Teucrum quidem, sed per Dardanum.

243 *Fatis contraria fata rependens*] Compensans Trojani fati acerbiter, jucunda spe Romani fati. Sed cur Venus timeat mobilem erga Trojanos Jovis animum; cum immobile esse fati vim sciat? Puto ego *Fatum* nihil aliud fuisse, quam immutabilem rerum et eventuum seriem, in Jovis mente, sive decretis existentem; quam proinde solus ipse cognosceret;

Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
 Insequitur. Quem das finem, Rex magne, laborum? 245
 Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
 Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
 Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi;
 Unde per ora novem vasto cum murmure montis

quitur homines agitados tot casibus: quem ponis terminum laborum, o magne Rex? Antenor, cum effugisset e medio Græcorum, potuit securus intrare in sinum Illyricum, et intima regna Liburniæ, et transgredi fontem Timavi; unde per novem

quatuor Burmanni. casus Bigot.—245. *Rex summe* Hamb. sec. in Exc. Cortii. —246. *delapsus* alter Hamb. et Franc. Versus 246—51. recitat Auctor de progenie Aug. c. 10.—249. *magno* Parrhas. ex v. 59. *cum vasto* alter. Hamb.

NOTÆ

solus Diis per se, hominibus per oracula declararet: unde ait Harpyia fatidica, *Æn.* iii. 251. 'Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo Prædixit.' Ad do fatum veteres immobile quidem credidisse: sic tamen, ut crederent: i. Ejus eventum, etsi omnino impediri non posset, posse tamen aliquantum retardari. Ita Juno *Æn.* vii. 313. 'Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis; At trahere, atque moras tantis licet addere rebus.' ii. Eventum pendere sæpe a certis conditionibus, quibus elusis fatum elusum esset. iii. Fati cujuslibet declarationem, sive per Jovem, sive per oracula, posse esse ambiguum. Unde sæpe tam Dii, quam homines, contra fata sibi adversa nitebantur. Hic igitur Venns timet, ne Jupiter parum sincere de futura *Æneæ* felicitate sit locutus.

246 *Antenor*] Hunc aliqui testantur ex sorore Priami natum esse, de quo sic Livius initio historiæ. 'Constat Troja capta, in ceteros sævitum esse Trojanos; duobus, *Æneæ* Antenoreque, et vetusti jure hospitii,' (quia *Ulysses* sub habitu mendici latentem, et a se agnitum, Priamo non prodiderant) 'et quia pacis reddendæque *Helenæ* semper auctores fuerant,

omne jus belli Achivos abstinuisse. Casibus deinde variis Antenorem, cum multitudine Henetum, qui seditione ex *Papulagonia* pulsus, et sedes et ducem, rege *Pylæmene* ad Trojam amisso quærebant; venisse in intimum Maris Adriatici sinum: *Enganeis*que, qui inter mare et Alpes incollebant, pulsus; *Henetos* Trojanosque eas tenuisse terras. Et in quem primum ingressi sunt locum, Troja vocatur, pagoque inde Troja nomen est: gens universa *Veneti* appellati.' Addunt *Putarium* urbem ab ipso conditam in illo tractu; nunc *Padoue*. De *Achiris*, Græcis, v. 492.

247 *Illyricos penetrare sinus, &c.*] Iter Antenoris describit per Mare Adriaticum, qui sinus est ingens, cui ad meridiem adjacet Italia; ad septentrionem *Illyricum*, *l'Esclavonie*: cujus *Illyrici* pars orientalis est *Dalmatia*; occidentalis *Liburnia*, nunc maritima pars Croatiae. Ulterius in intimo sinu sunt *Carni*, nunc pars Fori Julii, *Frioul*: ubi fluvius est *Timavus*. In meridiem deinde, Italiam versus reflexo cursu, occurrit Venetia regio, ubi *Patavium*, et *Venetia*, urbes celeberrimæ.

249 *Per ora novem, &c.*] De ostiis *Timavi* explicantur: quæ varias inter

It mare proraptum, et pelago premit arva sonanti; 250
 Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
 Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
 Troia; nunc placida compostus pace quiescit.
 Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
 Navibus (infandum) amissis, unius ob iram 255
 Prodimur, atque Italiam longe disjungimur oris.
 Hic pietatis honos? sic nos in sceptrum reponis?
 Olli subridens hominum sator atque Deorum
 Vultu, quo cœlum tempestatesque serenat,
 Oscula libavit natæ; dehinc talia fatur: 260

*scaturigines, magno cum sonitu montis exit quasi profusum mare, et aquis strep-
 tibus operit agros. Nihilominus ille fundavit illic urbem Patavium, et sedes Troja-
 norum, et imposuit populo nomen, et suspendit arma Trojana, jamque quiescit fruens
 dulci pace. Nos, qui sumus tua soboles, quibus promittis regiam cœli, amissis na-
 vibus, (horrenda res) prodimur propter furorem solius Junonis, et procul ejicimur
 ab Italia littoribus. Hoc premium est virtutis? Sic reatitua nos in regna? Pater
 hominum ac Deorum illi subridens, ea facie qua serenat aërem et tempestates, teti-*

—250. *proraptum* defendit Heinsius hic et alibi. cf. inprimis ad Silium III, 57. Est sane exquisita vox hoc sensu, pro *prorumpens*. multi *præruptum*, cf. Cerda. etiam Fragn. Vatic. a pr. m. et ap. Senec. Qu. nat. III, c. I. quod sane de-
 fendi posset. cf. sup. 109. *præruptum* Ed. Ven. in *mare proraptum* Moret. pr.
 et Franc.—251. *urbes* Zulich. *sedesque* Exc. Barm.—252. *Troica* tres ap.
 Barm. *cum placida c. p. quiescit* Menag. alter.—255. *Infande* duo Barm. (et sic
 apud Servium legendum: *infandum* pro *infende* posuit.) *amissis infandum* Dor-
 vill.—256. Dubitat Burmannus, an *aque* sit scribendum. Verum etsi non
 scribitur, subintelligendum tamen: *atque ab Italia oris disjungimur*, interja-
 cente mari et aliis terris. *arvis* Leid. unus et Hamb. pr. pro var. lect.—
 257. in *regna* pro var. lect. Hamb. sec. et Ondart.—259. *tempestatemque* Bt-
 got.—260. *dein* tert. Goth.—261. *Cytherea*. Mirum ex rà Κίθηρα, Κυθήρα,

NOTÆ

insulas divisa, septem ab aliis, ab aliis
 octo, novemque numerantur. Quidni
 ad fontem Timæi referam? qui dicitur
 e monte erumpere per novem scaturi-
 gines, quæ deinde in unum confluant
 fluvium, brevissimum quidem, sed la-
 tissimum; unde *maris* nomen ipsi
 attributum ab iacolla, testatur Servius
 ex Varrone. Hunc tamen fluvium
 hodie obscurum esse rivulum perhi-
 bent. De illo jam diximus, Ecl. VIII, 6.

252 *Teucrorum, et genti, &c.*] Troja-
 norum, a Teucro, supra, v. 239. *Genti*
 nomen dedit, cum Venetos appellavit
 Delph. et Var. Clas.

ab Henetis sociis. *Arma fixit Troia*,
 dum pagum Trojam ibi condidit,
 supra, v. 246.

254 *Cæli quibus annuis arcem*] Quia
 inter indigetes Æneam aliquando vo-
 candum esse, fatum ferebat. Æn. XII.
 704. De *Indigetibus*, Ge. I. 408.

256 *Prodimur*] Tradimur a te in
 potestatem hostium.

260 *Oscula libavit natæ*] *Natæ*, non
 dativo casu; sed genitivo. *Libavit*,
 non *dedit*; sed *leviter tetigit*. *Oscula*,
 non *bacia*; sed *summum os, parvum os*.
 Id est, os suum summo natæ ori leviter

Virg.

2 E

Parce metu, Cytherea; manent immota tuorum
 Fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini
 Moenia, sublimemque feres ad sidera coeli
 Magnanimum Æneam; neque me sententia vertit.
 Hic (tibi fabor enim, quando hæc te cura remordet, 265
 Longius et volvens fatorum arcana movebo)
 Bellum ingens geret Italia, populosque feroces
 Contundet; moresque viris et moenia ponet:
 Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,

git labra filia: deinde hæc dicit: Abstine metu; Cytherea: fata tuorum stant tibi immota: videris urbem et muros promissos Lavini, et sublimem extolles ad astra cæli generosum Æneam, neque aliud consilium mutavit me. Ille (dicam enim tibi, siquidem ea cura te sollicitat; et explicabo secreta fatorum ea longe revolvens) faciet grave bellum in Italia, et domabit gentes asperas, et dabit viris leges et urbes: donec tertia æstas cum viderit dominantem, et tres hyemes fluxerint post Rutulos

factum esse *Κυθήρεια*, etiam *Κυθήρεια*. Itaque aliam originem vocis petunt grammatici ἀπὸ τοῦ κέθω *τὸν ἔπος* s. *ἔπος* apud Hesych. et Etymolog. In utroque Hesiodi versus est, qui laudatur Theog. 198., non Homeri.—262. et in al. deest, monente G. Fabricio, contrerraneo nostro, quem secutus est Cunninghamus. *Lavini* scripsi v. ad vs. 2.—264. *vertet* Rottend. sec. Moret. sec.—265. Antiquæ edd. jungunt fere: *Hic tibi*. Ex Græv. notat Burm. *Hinc* (Tibi f. enim) q. Duo *hinc*. *quando te hæc* Menag. alt.—266. *evolvens* Hamb. pr. Paris. a pr. m. Dorvill. Ed. Ven. uti Waddel. Animadv. Crit. p. 10. emendat; et sane de temporum historiis commode *τὸ ἐκείνῳ*. Sed non bene copula desideretur; et epicæ orationi accommodatissimum: *movebo volvens longius*, pro petam, repetam. Hoc fere Ge. II, 295 *Æsculus—immota manet multoque nepotes*, *Multa virum volvens durando sæcula vincit*, et sic alibi *volvens* simili sensu: *Tum genitor veterum volvens monumenta virorum—ait* Æn. IV, 102. *ac volvens* Parrh. Sed et v. etiam fragm. Vatic. *movebo* ed. Dan. et quæ eam sequuntur. *docebo* Puget. et un. Guelf. in Exc. Cort.—268. *mortesque* Zulich. *mania condet* Oudart. et Hamb. pr. pro var. lect. a glossatoris

NOTE

admoit. Sic Ovidius *ocula* dixit diminutive, pro *perva ora*: Met. I. 499. 'videt igne micantes Sideribus similes oculos, videt ocula.' Et Martialis, Ep. lib. II. 92. 4. 'Ipsaque crudeles ederunt oscula morbi.' Et Horat. Od. I. I. 13. 14. 'Dulcia barbæ Lædentem oscula.'

260 *Nata*] Quadruplex fuit Venus, ex Cicer. I. III. de Nat. Deorum. Præcipuæ sunt; ea quæ nata est e spuma maris; et ea quæ Jovis et Dionis filia fuit, de qua hic sermo est. Utraque vulgo confunditur, et re, et

nomine: utraque enim Græcis dicitur Aphrodite, ab ἀφρὸς *spuma*: Latinis autem *Venus*; quod, inquit Cicero, ad omnes veniat, est enim voluptatis Dea, at 'trahit sua quemque voluptas.'

261 *Parce metu, Cytherea*] *Metu*, pro metu, dativus antiquus, de quo Ecl. v. 39. *Cytherea, orum*, insula Mediterranei Maris, contra Cretam, non longe a Malea Peloponnesi promontorio, dicata Veneri; τὰ κέθωρα, secunda syllaba longa, quanquam in *Cytherea* brevis est.

262 *Lavini*] Pro *Lavinii*. Et prima

Ternaque transierint Rutulis hyberna subactis. 270
 At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 * Additur, (Ilius erat, dum res stetit Iliæ regno)*
 Triginta magnos volvendis mensibus orbes
 Imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
 Transferet, et longam multa vi muniet Albam. 275
 Hic jam ter centum totos regnabitur annos

domitos. At puer Ascanius, cui modo adjicitur agnomen Iuli, qui dicebatur Ilius, dum res Iliacæ vigeant regno; traducet imperando triginta magnos annos, mensibus labentibus; et transportabit regnum ab urbe Lavinio, et multo labore adificabit Albam longam. Illic deinde regnum erit per annos trecentos integros sub stirpe Trojana:

manu.—270. *transierant* qn. Moret. cum alter Hamb.—271. *Iulus* Exc. Burm. sed *Iulo* defendit etiam Rufin. de Schem. Lex. p. 33. ap. Burm. *quasi* fragm. Vatic.—272. Versus suspectus. aut totus insertus, aut suppletus post *additur*. v. Excurs. ad h. v. Erat tamen versus in codd. jam tempore Auctoris de progenie Augusti, qui vs. 271, 272 recitat.—273. *annos* Longob. Pierii, solenni lapsu.—274. *a s.* Heins. e Medic. et al. adde Rom. antea: *a s.* Sprot. et Parrhas. *a sede Latini*. Ceterum si *Lavinium* unice verum est, cf. sup. ad v. 6, scribendum hic et v. 262 *Lavini*.—275. *magna* ei Zulich. ut et alibi. v. Burm. *et multa* Ondart. et sic alii ap. Pier. *muniet urbem* sec. Hamb.—276. *tercentos* Montalb. et Ven. *trecentum* fragm. Moret. *Hinc* Serv. et MS. Bersmanni, quos sequitur Cuninghamus; et sic aliquot Heinsiani; *hoc* duo. Cum *regnabitur* absolute dictum sit, tum autem ex more dicendum esset, *genti Hectoræ* h. e. ab g. H. Burmannus, Vir latinissime doctus, emendat: *Hæc* sc. Alba regnabitur. Nescio tamen, annon vulgata ad eundem loquendi modum accedat: *regnatur* est regnum tenetur, habetur, *sub gente H.* ut Homeri *ὄρε*,

NOTE

in hoc nomine communis est; hic brevis, ut et versu 274. alibi longa, ut v. 6. 'Italiam fato profugus Lavinia venit Littora.' Sic quoque prima, in Italia; 'Italiam fato,' &c. et v. 256. 'Prodimur atque Italis,' &c.

270 *Ternaque transierint, &c.*] Per tres ætates tresque hyemes, tres annos describit, quibus Æneas regnavit Lavinii, post Turnum, Rutulorum regem, a se devictum. Tacet autem de Æneæ morte, quæ varie a variis describitur. Aliqui occlusum volunt in prælio adversus Mezentium: aut certe post victoriam nusquam comparuisse: inde habitum inter Deos. De *Latio* Æn. vii. 54. De *Italia* et *Lavinio*, supra, v. 6. De *Rutulis* Latii populi, Turno subditis, Æn. vii. 794.

271 *At puer Ascanius*] *Ascanius* siq. dictus est, ab Ascanio Phrygiæ fluvio, ut putat Servius; *Ilius*, ab ipso Illo, sive Troja, ut innuit hic Virgilius. Hoc porro nomen deformatum deinde est in *Iulus*, ab *ἰουλος* inquirunt, quæ est *prima lanugo*; quia videlicet Mezentium singulari certamine occiderat, cum prima lanugine vestiretur, ut refert ex Catone Servius. At hæc minime cum Virgilio conveniunt, qui cædem Mezentii tribuit Æneæ, Æn. x. 874. Neque cum iis, quæ de morte Æneæ retulimus. Et certe sic obscura sunt heroica illa, aut potius fabulosa tempora; ut dubitet Livius, utrum Creusæ, an Lavinia filius sit, is, qui Albam condidit, Ascanius.

273 *Triginta, &c.*] Regnasse ait Æneæ annos triginta; alii dicunt

Gente sub Hectorea ; donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Iliā prolem.
 Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
 Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet 280
 Moenia, Romanosque suo de nomine dicet.
 His ego nec metas rerum nec tempora pono ;
 Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,
 Quæ mare nunc terrasque metu cœlumque fatigat,
 Consilia in melius referet, mecumque fovebit 285
 Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.

donec Iliā, regii sanguinis sacerdos, Marte gravida edet partu binam sobolem. Postea Romulus, gaudens rufo tegmine lupæ altricis suæ, succedet in curam gentis, statuet urbem Martiam, et appellabit Romanos de suo nomine. Ego illis nec definitiō limites ditionis, nec durationem: concessi imperium absque termino. Immo acerba Juno, quæ nunc timore commovet mare et terras et cœlum, mutabit sententiam in melius, et mecum promovebit Romanos dominos rerum, et populum togatum. Ita

~~~~~

cum notatione obsequii aut imperii, quod patitur quis. Il. Z. 159. Ζεὺς γὰρ οὖν τοῖς ἀνθρώποις ἔδωκεν ἄρματα. Argivos. Hæc tamen expeditio est lectio.—278. *Partu geminam* sec. Hamb.—279. *tectus* Vratial.—280. *accipiet* Hamb. pr. cum uno Guelpherb. in Exc. Cort. nec hoc male.—281. *ducit* alter Hamb.—282. *metam* Bigot. minus poetice.—284. *quæ terrasque* quidam codd. ap. Burm. et Pier. sed sic melius sic abesset.—285. *mecumque jurebit* sec. Moret. solennis varietas. cf. Burin.—286. *Progeniem rerum dominos* Bigot. Sed *Romanos*

NOTÆ

octo et triginta : forte triginta Lavinii, octo Albæ. *Volcendis*] *Revolutis*, supra, v. 238. *Orbes*] *Annos*, quia 'in se sua per vestigia volvitur annus.' Ge. II. 402. *Magnos orbis*] Si comparentur cum Lunaribus, qui breviores ac menstrui sunt.

277 *Hectorea*] Trojana, ab Hectore Priami filio, supra, v. 103.

Regina sacerdos Marte gravis, &c.] Iliā, sive Rhea Sylvia, Numitoris Albani regis filia, atque hinc dicta *regina*; ab Amulio, patris fratre et expulsore, sacerdotio Vestæ addicta, ut virgo permaneret; a Marte compressa, Remum ac Romulum peperit. Hi jubente Amulio per Faustulum pastorem feris expositi, a lupa nutriti dicuntur; juxta alios ab Acca Lau-

rentia Faustuli uxore, quæ meretricio cognomine *lupa* appellabatur. Hinc ultī avum suum, et occiso Amulio, Romam condidere. Romulus urbi nomen dedit; fratrem, saltu parvitati mœnium illudentem, interfecit: post bella deinde plurima fulmine ictus, in cœlum raptus esse creditus est.

280 *Mavortia*] Marti dicata, quia Mars Remi et Romuli pater.

281 *Suo de nomine*] *Romulus* diminutivum est nominis, ad blanditias; nomen ipsum *Romus*, unde *Roma*; citatque Servius in eam rem hæc Sibyllæ verba, 'Ρωμαίων Ρώμους παῖδες.'

286 *Togatam*] *Per togam*, exteriorē rem vestem, vulgo albam, distinguit Romanam gentem a ceteris: *Roma-*

Sic placitum. Veniet lustris labentibus ætas,
Cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenæ
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulchra Trojanus origine Cæsar, 290
Imperium Oceano, famam qui terminet astris;
Julius, a magno demissum nomen Iulo:
Hunc tu olim cœlo, spoliis Orientis onustum,

placuit. Veniet fluentibus temporibus ætas, quando familia Assaraci subiciet servituti Phthiam, nobilesque Mycenæ, et imperabit Argis superatis. Orietur Cæsar, Trojanus illustri origine, qui definiet ditionem suam Oceano, famam sideribus, isque erit Julius, quod nomen deductum est a magno Iulo. Tu olim secuta illum excipies in cœlo, oneratum spoliis Orientis: ille etiam invocabitur per vota. Tunc

firmat Sueton. Aug. 40 et, qui et ipse versum repetit et ad Domitiani laudes transfert, lib. xiv, 124, Martialis.—287. *placitum est* Leidens. male cum aliis ap. Pier. v. Burm. ad Lucan. ii, 5, et inf. ad Æn. ii, 428.—288. *Pythiam, Phythiam* male scribitur.—289. *Imperio Parrhas*, ex interpretatione. et v. duo. *cunctis* Hamb. pr. cum nonnullis Pierianis.—291. *Et famam sec.* Hamb. *fama* deleta lit. m Regins. *terminat* Oudart. et duo Leid. a m. pr.—292. *dimissus* plerique vitiose.—293. alii olim *honestum*, sec. Serv. natum scilicet ex

NOTE

norum enim tam erat propria *tega*, quam *pallium* Græcorum, *bracæa* Galorum.

287 *Lustris*] Varro l. v, de L. L. 'Lustrum nominatum tempus quinquennale a luendo, hoc est, solvendo: quod quinto quoque anno vectigalia et tributa per censores persolvebantur.' Complectitur autem perfectum quinquennium: unde differt ab *Olympiade*, quæ quadriennium duntaxat capit.

288 *Domus Assaraci*] Bene Romanos vocat domum Assaraci. Nam in duobus Troia filiis, Ilo et Assaraco, familia regia divisa est; et ex Ilo reges Trojani propagati sunt; ex *Assaraco* Capys, e Capy Anchises, ex Anchisa Æneas ortus est, ex quo Romani.

Phthiam, &c.] Urbs est et regio Thessaliæ, Achillis patria et ditio. *Mycenæ*, urbs Peloponnesi, in qua regnavit Agamemnon. *Argi*, urbs item Peloponnesi, in qua idem regnasse

quoque dicitur ab Euripide passim in Oreste: patetque ex ejus tragiæ v. 98. et 101. duarum illarum urbium populos, quod inter se vicini essent, eidemque regi parerent; ideo communia habuisse nomen; et promiscue utrosque, modo Argivos, modo Mycenæos esse appellatos; id quod Strabo ipse annotavit l. 8. Argivos tamen illos ad bellum Trojanum duxisse dicitur Diomedes ab Homero Iliad. ii. 563. Quod autem hic disputant interpretes, a quo Romanorum dæcun urbes illæ captæ sint, discutimus Æn. vi. 838.

292 *Julius*] De hoc Julio Cæsare, diximus tota passim Ecl. v.

293 *Orientis*] Ex quatuor enim triumphis, quibus victor Cæsar per urbem invectus est, diebus quatuor continuis; secundus de Ægypto fuit, Ægyptique rege Ptolomæo; tertius de Pharnace Ponti rege; de Gallia primus; de Africa et Hispania ultimus.

Accipies securā; vocabitur hic quoque votis.

Aspera tum positīs mitescent sēcula bellis.

295

Canā Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus,

Jura dabunt; diræ ferro et compagibus arctis

dura tempora mansuescent compositis bellis. Cana Fides, et Vesta, Romulus cum fratre Remo jus distribuent: odiosæ portæ belli clauduntur ferro et strictis compa-

*****

honatum, ut scribebatur.—294. Adspicies Fabricii MS. cum Goth. tert. et quatuor ap. Burm. qui accipies Schol. Cruqu. Horat. auctoritate et Ge. 1, 28. et te maximus orbis—Accipiat. Sed est omnino gravior, et habet plus ætymologice respectu Veneris. Sic v. 263 sublimemque feres.—295. mitescent Hamb. alt. Ceterum Burm. conj. Aspera cum p.—Canā Fides—jura dabunt. Sed hoc est, vaticinationis impetum et vim infringere. Sunt scilicet talia abruptis sententiis efferenda.—297. Et deest Bigot. arctis al. ut male scribi solet.—

NOTE

295 *Aspera tum positīs, &c.*] Ex his et sequentibus confirmatur id quod in argumento diximus de tempore inchoatæ Æneidos. Incepta enim est, exeunte anno u. c. 724. Deducta ad hunc, quem explicamus, locum, inennte anno sequenti 725. Quo anno, Kal. Januariis, renuntiatus est Octavianus quintum consul; et portæ Jani, pacatæ jam orbe bellisque civilibus extinctis, clausæ. Tum eodem anno triplicem triumphum celebravit, Sextili mense (qui post annos duos Augustus appellatus est). Nempe unum de Pannoniis et Dalmatis, alterum de Actio et Macedonia, tertium de Ægypto et Cleopatra. Quod autem hujus libri scriptio ad sequentes annos non pertineat, patet ex eo, quod vaticinium Jovis desinit in clausis Jani portis, quæ anno proxime sequente rursus apertæ sunt, ob bellum Cantabricum.

296 *Canā Fides, et Vesta, Remo, &c.*] Perfectam reipublicæ felicitatem describit; quæ his quatuor continetur, religione, *Ade*, legitima auctoritate, pace. Religio conjungit principem et populos cum Deo; *Ades* populos, et inter se, et cum principe sociat; *auctoritas* principem populo commendat; *pax* rempublicam cum

reliquis terrarum populis conciliat. Religio per *Vestam* adumbratur, quæ ignem significat, inquit Servius; et proinde sacrificia, quæ sine igne esse non possunt: de hac Ge. 1. 498. *Fides*, eaque antiqua, per *canitiem* insignitur. *Auctoritas* principum per Remum ac Romulum, primarum legum auctores. *Pax* per clausas belli portas.

Remo cum fratre Quirinus] Vel alludit ad discordiam utriusque fratris, quam comparat cum bellis civilibus; hoc sensu: frater a fratre non dissidebit amplius, non insidiabitur fratri, non occidet fratrem; ut in civilibus bellis usuvenit: sed res, mores, auctoritas, communis inter eos; idem sensus futurus est: Romulus ipse cum Remo, si nunc vivat, de imponendo urbi nomine, legibusque conveniret. Vel Octavianum et Agrippam intelligit: nam Octavianus eodem anno censor factus, collegam assumpsit sibi Agrippam, victoriarum omnium suarum administrum, etiam deinde generum: quo in munere senatum expurgasse, Patriciorum familias supplevisse ambobus dicuntur. Et vero jam Octavianum *Quirini* nomine insigniverat Virgilius, Ge. III. 27. ubi de *Quirino*,

Claudentur Belli portæ; Furor impius intus,
 Sæva sedens super arma, et centum vinctus ænīs
 Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

300

Hæc ait: et Maia genitum demittit ab alto;
 Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
 Hospitio Teucris: ne fati nescia Dido
 Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum

gibus: infus acceleratus Furor sedens supra arma crudelis, et ligatus post terga centum arcis catenis, frendebit horrens ore sanguinolento. Hæc dicit, et mittit e caelo filium Maia: ut regio, et ut mania novæ Carthaginis aperiantur ad hospitium Trojanorum: ne Dido, ignara voluntatis divinæ, prohiberet eos a sua regione. Ille co-

300. *Sæva* Franc. et Parrh.—301. *Maia* sec. Moret. et sic Rom. a. m. pr. *demittit* ex melioribus reposuit Heins. Vulgo *dimittit*. *demisit* Ald. et Junt. et sequitur *arceret*. Verum in poëta epico non locum habet ea observatio e Cicerone petita. *dimisit* pr. Goth. *demittit Olympo* Goth. sec.—302. *atque* al. et sic vulgo ante Heins.—304. *athersa* Leid. et al. *aëra multum* ed. Ven.—305. *at*

NOTE

Romuli nomine, diximus.

298 *Claudentur Belli portæ*] Templum Jani a Romulo conditum quidam volunt, post initum fœdus Romanos inter et Sabinos, ideoque pingi Janum fronte gemina, ad significandam cōtitionem geminæ gentis. Macrobius tamen ante bellum Sabinum inmisit conditum fuisse, siquidem ait in ipsa pugna, templo statim patente, calidæ aquæ torrentes erupisse, qui Sabinorum exercitum jam victorem fugarint. Unde ortus mos ejus apeniendi, cum ingrueret bellum, ad memoriam et spem auxilii. Quicquid ait de fundatore, Numa certe instituit, ut aperiretur bello, pace clauderetur. Raro autem contigit claudi: primo sub Numa: secundo post primum bellum Punicum, T. Manlio Consule: deinde ter sub Octaviano, ut evincit Lipsius Elect. l. i. c. 20. nempe, primo post Alexandrinam victoriam, ejusdem consulatu quinto; iterum post bellum Cantabricum, consulatu decimo; denique orbe terrarum terra marique pacato, consulatu undecimo. Deinceps a Nerone

per ludum: denique a Domitiano.

299 *Ænīs Post tergum nodis*] Nodis vinculorum æreorum. Alludit, juxta Turnebum, ad imaginem belli, hoc habitu pictam ab Apelle, et ab Augusto dedicatam in foro suo; ut est apud Plin. l. xxxv. 10. Sed nondum hoc tempore forum dedicatum erat. Juxta Germanum, ad simulacrum Martis, a Spartanis in urbe sua sic constricti.

301 *Maia genitum*] Mercurium, Jove genitum, et Maia Atlantis filia, quæ inter Pleiades stellas numeratur: editum in *Cyllene*, Arcadiæ monte, unde dicitur *Cyllenius*: nuntium Deorum, unde habet 'gemini commercia mundi,' superi scilicet atque inferi, et capite ac pedibus alatus pingitur: Deum eloquentiæ, palæstræ, mercatorum, ac furum: inventorem lyre, quam Apollini dono dedit.

302 *Carthaginis . . . Teucris*] De illa, v. 17. De his, v. 42.

303 *Ne fati nescia Dido*] Voluntatis divinæ, quæ Trojanos benigne excipi jubebat. Sic Æn. viii. 292. 'fatīs Junonis iniquæ.'

Remigio alarum; ac Libyæ citus astitit oris. 305
 Et jam jussa facit; ponuntque ferocia Pœni
 Corda, volente Deo. Inprimis regina quietam
 Accipit in Teucros animum mentemque benignam.
 At pius Æneas, per noctem plurima volvens,
 Ut primum lux alma data est, exire, locosque 310
 Explorare novos; quas vento accesserit oras,
 Qui teneant, nam inculta videt, hominesne feræne,
 Quærere constituit, sociisque exacta referre.
 Classem in convexo nemorum, sub rupe cavata,
 Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris 315
 Occulit; ipse uno graditur comitatus Achate;
 Bina manu lato crispans hastilia ferro.
 Cui mater media sese tulit obvia sylva,

lat per latum aërem, utens alia quasi remis, et statim constitit in littore Africæ. Et jam exequitur mandata; et Carthaginienses deponunt asperum animum, Deo jubente: præcipue regina sumit animum lenem et mentem placidam erga Trejanos. Sed pius Æneas multa cogitans per noctem, statim atque lux alma orta est, statuit egredi, et considerare nova loca, et inquirere quasnam in regiones vi ventorum venerit, quasnam eas habitent, an homines, an feræ (nam cernit loca inculta) et statuit renarrare ista sociis postquam inquisierit. Abscondit in curvo sylvarum, sub spelunca cava, naves undique cinctas arboribus et umbra nigrante: ipse incedit comitatus solo Achate, quassans manu duo jacula latius cuspidibus armata. Huic Venns genitrix

*****

deest pr. Moret.—306. Omnia jussa Oudart. At jam j. gerit Hamb. pr.—310. alta sec. Moret. locosque Quærere constituit, quas vento a.—Explorare Menag. pr. Ex quibus illa possis tenere: locosque Explorare novos, quas vento accesserit; oras Qui teneant,—hominesne feræne. Apud Rufin. de Schem. Lex. p. 253 corrupte: Expl. locos, q.—311. accesserat Leid.—312. vident Medic. a m. pr. feræne male multi.—313. abest que a Longob. et al. Pierio non probante.—314. convexu Zulich. Oudart. Leid. a m. sec. et ex Exc. Burm.—315. iidem fere versus inf. iii, 220, 230.—316. Achate Medic. sed Achate firmat Heins. Prisciani auctoritate. atque uno Hamb. pr. et Puget.—317. lati ferri Hamb. pr. pro var. lect. quod ex Servio esse derivatum Burm. vidit. cf. iv, 131.—318. sese obtulit novem ap. Burm. quod recte rejicit. Sed ratio est, quod sese tulit exquisitius est; ut et illud: obvia se tulit, quam tulit se obriam. Sic inf. 443. Inferi se septus nebula. iii, 598. mox sese ad littora præcepit—tulit. Nec tamen semper hoc sequitur poëta. Nam inf. 507. talem se latus ferebat.

NOTÆ

305 Remigio alarum, &c.] De hac translatione, v. 228. De Libyæ, Africæ parte, v. 162. Pœni, quasi Phœni, Carthaginienses e Phœnicia oriendi.

314 Concauo.] Concauo: est enim concavum exterior rei sætundæ super-

ficies; concavum interior: et promissus est poëtis utriusque vocis usus. Virg. Æn. iv. 451. 'tædet cœli convexa tueri,' id est, concauo. Et Ovid. Triest. i. 11. 20. 'Inque modum tumuli concava surgit aqua,' id est, concauo.

Virginis os habitumque gerens, et virginis arma
Spartanæ; vel qualis equos Threissa fatigat 320
Harpalyce, volucremque fuga prævertitur Eurum.

occurrit obviam in medio sylvæ, præ se ferens vultum et amictum virginis, et arma virginis Lacanæ: aut talis, qualis Harpalyce Thracia impellit equos, et præcurrit

*****

non, talis.—319. *ferens* Sprot. et Hamb. pr. *Virginis—et virginis Spartanæ* miror nemini displicuisse sic juncta, quippe parum snaviter. Assimulaverat se facie ac vestitu *puella*, et erat armata *puella Spartanæ* more. Nec importunitatem mutata interpunctione sustuleris. Expectabas Nympham vel Dianam: *Naidos os habitumque gerens*, aut simile quid; ut Ovid. Met. 1, 691. *5 Naias una fuit—ritu quoque cincta Diana Falleret, et credi posset Latonia.*—320. *Virginis arma Sarrana* h. e. Tyriæ (cf. Ge. II, 506) ingeniosa est emendatio Marklandi ad Statii Sylv. v, 2, 118. Burmannus eam h. l. exagitat, quod de Tyrii colonis Æneas nondum aliquid cogitare poterat; Spartanæ autem vel Threissæ virginis species occurrere jam ante Æneæ debuerat. De Spartanæ tamen non minus dubitare licet, an uspiam Æneæ visa fuerit. Enimvero poëta non declarat, qualem sibi Æneas Deæ speciem animo nunc finxerit; sed lectori delineat formam et habitum Veneris, qualem lector suo animo eam repræsentare sibi debeat. Marklandi autem emendatio locum habet nullum propterea, quod ipsam comparisonem jugulat. *Spartanarum* virginum vel Thraciarum formæ habitusque notissimi sunt; his igitur uti debuit poëta ad declarandum id, quod per se sensibus legentis subjici satis clare non poterat. Infra autem Venus, ne Dea crederetur, recte se Tyriam aliquam puellam simulare poterat, cum jam expositura esset, qui essent, qui hæc loca incolerent. *Threissa, Θρηῖσσα, Θρήσσα, Θρήσσα*, ut Θράξ, Θρήξ.—321. al. *Arpalyce. Harpalice.* Sed est *Ἀρπάλωκη*. Mox vulgo legebatur *Hebrum*; at *Eurum* Rutgersii, Huetii aliorumque (v. Cunningham. ad h. l.) emendatio est, obvia sane et in quam quilibet facile incidat. Docte de ea egit Burm. ad h. l. cf. Benti. ad Horat. I Carm. 25, 20, ubi recte Euro Hebrus cessit; etiam nuper in Epit. Iliad. 737 ap. Wernsdorf. In nostro loco *Hebrus* defendi potest usu poëtarum comparandi motus cursusque celeritatem cum fluviorum impetu. Neque obstat, quod Hebrum nonnulli leni et placido flumine procedere tradunt; poëtarum enim non semper est in his summa subtilitas. v. Burm. ad Valer. Fl. v, 180. Assumi quoque in indicium animi potest: venari Harpalycen ad ripas Hebri; Itaque eam secundum amnem decurrere velociorem ipso amne. *Eurum* tamen toti comparationis consilio accommodatiorem esse, negari nequit; nec satis in fluvium, etiam rapidissimum, cadit *fuga, volucer, præverti*; at de ventis hæc verba sunt solennia. Itaque, Brunckii quoque v. c. exemplo, *Eurum* reduxi. Inf. VIII, 223 *fugit*

NOTE

320 *Spartanæ*] Virgines enim Spartanæ, secundum Lycurgi instituta, virilibus etiam studiis exercebantur, imprimisque venatu.

320 *Equos Threissa fatigat*] Comparatio quidem non in equitatione est, aut præcipiti cursum; neque enim equitabat aut præceps currebat Venas: sed in ipsa habitu, quo Venus Amazoni similis est. *Threissa*] E

Thracia, non Europæa, sed Asiatica; ut ostendimus Æn. XI. 659. ubi fæse de Amazonibus.

321 *Harpalyce*] Celebris Amazon, quæ patrem suum a Getis bello captum dicitur fortiter et celeriter ex eorum manibus recepiisse.

Eurum] Alii *Hebrum*: sed quid mirum, si fluvii impetum eques præcurrat? tum, quam insolens fluvio epi-

Namque humeris de moreabilem suspenderat arcum
 Venatrix, dederatque comam diffundere ventis;
 Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes.
 Ac prior, Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum 825
 Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
 Succinctam pharetra et maculosæ tegmine lyncis,
 Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
 Sic Venus; et Veneris contra sic filius orsus:
 Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum, 830
 O, quam te memorem? virgo; namque haud tibi vultus
 Mortalis, nec vox hominem sonat; o, Dea certe;
 An Phœbi soror? an Nympharum sanguinis una?

cursum celerem Hebrum. Quippe, juxta consuetudinem venatorum, suspenderat humeris commodum arcum, quasi venatrix, et permiserat ventis diffilare capillos: habens nuda genua, et vagos plexus vestium diffuentes, coercitos nodo. Et prior ait: Heus juvenes? docete num fortasse videritis hic vagantem aliquam mearum sororum, instructam pharetra et pelle versicoloris lyncis, aut urgentem clamore cursum spumantis apri. Sic locuta est Venus: at natus Veneris ita cepit loqui vicissim. Nec ulla tuarum sororum audita est, nec visa a me. O virgo! quam te dicam esse? non enim habes speciem mortalem, nec vox tua refert hominem. O Dea, certe: an vero soror Phœbi, an una e genere Nympharum. Esto propitia, et

illicet ocyor Euro.—323. comam Heins. ex scriptis, ut magis poeticum; et sic omnes meliores, etiam Pieriani. Al. comas. defundere Sprot. et Rottend. pr. dispergere Leid. un. ex gloss.—325. Et prior. At prior. Ac prius in al. inquit, nobis m. Goth. sec.—326. Si quam hortantem Züllch.—327. pharetram habebant codd. Prisciani tempore et sic Hamb. sec. et aliquot Pieriani. Ita scribendum etiam esset tegmina, ut Gudian. a m. pr. maculosos Mentel. pr. aut m. Menag. pr.—329. at Serv. et edd. Ald. Junt. Scilicet erat ea vulgaris lectio, quam Pierius e codd. consensu emendavit. sic f. inquit sec. Hamb. quod meliorem sonum facit, addit Burm. nisi forte inquit præstat.—330. mihi est Franc. nec Goth. pr.—331. O quid te ed. Ven. vultus e Gudiano. cultus Hamb. sec. Interpunctionem horum versuum mutavi.—332. vox hominum Gud. a m. pr. cum al. neque vox m. Moret.—333. Aut—aut vet. exempla ap. Pier. it. Oudart. et Bigot. præstat an-an. Sed, si accuratius interpungas: An P. soror? an N. s. una? non vero: an P. soror, an. Non enim est pro

NOTE

thetum, volucrem? Quare locum solterter emendavit v. c. Daniel Huetius; legitque non *Hebrum*, sed *Eurum*, in quem ista perquam conveniunt. Juvat conjecturam, quod facilis fuit literarum in iis vocibus commutatio: tum quod *Hebrus* flavius est Thraciæ Europæ, ut dictum est Ecl. x. 65. Amazones autem Thraciam Asiaticam incoluerunt, *Æs.* xi. 649.

321 Fuga] Cursu. Sic Ge. iii. 142. de equo: 'acri Carpere prata fuga.'

327 Lyncis] Lynx, animal est acutissimi visus, e luporum cervariorum genere.

333 Phœbi soror] Diana: utriusque pater Jupiter, mater Latona. De utroque, Ecl. iii. 67. De Phœbi nomine, ibid. 62.

Sis felix, nostrumque leves, quæcumque, laborem :
 Et, quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris 335
 Jactemur, doceas. Ignari hominumque locorumque
 Erramus, vento huc et vastis fluctibus acti.
 Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
 Tum Venus : Hand equidem tali me dignor honore ;
 Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram, 340
 Purpureoque alte suras vincire cothurno.
 Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris urbem :
 Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
 Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
 Germanum fugiens. Longa est injuria, longæ 345
 Ambages ; sed summa sequar fastigia rerum.

quæcumque es, minue nostram sollicitudinem : et doce, quo demum sub cœlo, qua in regione terrarum versemur : vagamur nescii hominum et locorum istorum : huc impulsus ventis et magnis tempestatibus. Multa hostia occidetur manu mea, in honorem tuum, ante altaria. Tunc Venus ait : Non equidem me judico dignam tali cultu. Consuetudo est puellarum Tyriarum, ferre pharetram, et cingere alte tibias purpureis œreis. Cernis regna Punica, Tyrios, et urbem Agenoridum ; sed regio Libya est, gens bello ferox. Dido tenet hoc regnum, quæ exiit ex urbe Tyro, fugiens fratrem : longa est ea injuria, longi circuitus : sed perstringam summa

strum an ; sed sunt duæ diversæ interrogationes.—334. quemcumque Hamb. sec. et Parrhas.—335. et quo sub tandem cœlo Parrhas.—336. jactamur Leid. locorum et locumque nonnulli.—337. et vastis Heins. e libris, suadente jam Pierio. antea vastis et, ut multi boni codd. cum Romano, quos v. ap. Cunningham. item omnes Gothani.—339. tum Heins. e scriptis. v. tunc.—340. pharetras Bigot. et Exc. Burm.—341. que abest a Reg. altæ Gudien. aptare Servius citat ad Ecl. vii, 32.—342. urbes Medic. a m. pr.—343. sunt fines L. Bigot. Libyci fines Dorvill. fines Libye Goth. tert. et Guelpherb. unus a Cortio collatus. genus insuperabile Pieriani aliquot, Moret. quart. et Goth. sec. Leid. et Reg. pro gloss. forte ex iv, 40. intractabile ferro Oudart.—346. Vestigia Parrhas. Menag. pr. Hamb. pr. et Rottend. pro var. lect. Nec hoc male. sed fastigia

NOTÆ

334 *Sis felix*] Dicitur felix, et qui habet felicitatem, et qui facit esse felicem, inquit Servius. Sic Æn. v. 66. ‘Sis bonus o, felixque tuis.’

341 *Suras, &c.*] Sura, pars est tibie maxime carnosa et mollis. *Cothurnus*, est calceamenti genus, Ecl. vii. 32.

342 *Punica, &c.*] Quasi *Phœnicia*,

sen *Phœnicia*, unde Dido et Carthaginenses profecti. *Tyrios*] Non cives, sed colonos, Carthaginis conditores. *Agenoris*] Id est, *Agenoridum* : ab Agenore, qui in ea regnavit regione, quæ Phœnicia deinde appellata est, fuitque inter Didonæ avos, ut videbimus in argumento lib. iv. De *Libycis finibus*, v. 162.

Huic conjux Sychæus erat, ditissimus agri
 Phœnicum, et magno miseræ dilectus amore :
 Cui pater intactam dederat, primisque jugarat
 Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat 350
 Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
 Quos inter medius venit Furor. Ille Sychæum

rerum capita. Huic maritus erat Sychæus, inter Phœnices agris ditissimus, et magno amore dilectus ab infelici Didone : huic Sychæo pater eam dederat adhuc virginem, et primis auspiciis conjunxerat : sed frater Didonis Pygmalion tenebat regnum Tyri, crimine crudelior præ ceteris omnibus. Hos inter medios odium

sunt capita narrationis.—347. Mirum, in *Sychæus* priorem syllabam produci, mox autem v. 352 (ubi scribi poterat *Is Sychæum*) post tam paucos versus corripit; ut semper aliis in locis corripitur. *Sychæus* ad scripturam Medice Cod. aliorumque vetustiorum scripsit Heinsius; cum antea esset *Sichæus*: quam scripturam retinuerat lib. iv, 502, 552. In Pier. nonnullis *Suchæus* erat. Heinsius tamen *Synchæum* a poeta exaratum fuisse autumabat. nam sic scribi ap. Græcos (apud Eustath. tantum, si recte memini, ad Perieget. v. 196). Brunkius v. c. *Sychæus* edidit, Συχαῖος, præclare. Verum sic alia, eaque multo magis ingrata, varietas ejusdem vocis intra decem versus diversimode scriptæ infertur. Alioqui simile exemplum varietatē pronuntiationis est in *Sicania*, i, 557, et *Sicani* v, 293, et al. Collegit plura Drakenb. ad Silium iv, 778. Ex *Sicharba* nomen *Sichæi* fecisse poetam Servius ait. *Acerbas* aut forte verius *Adherbas* Justino dictus. *Huic Sichæus erat conjux* Goth. tert. *ditissimus auri* jam Huetiana emendatione tritum est. Me non tam v. 353, 362, 3 et 367 moveret, quam hoc, quod in tali gente, qualis Phœnicum, mercatu et navigatione inclyta, ex *auri* potius copia quam ex latifundiis declarari debuisset videntur divitiæ. Et Justinus xviii, 4, 6 *Huic* (Elliseæ marito) *magnæ sed dissimulatæ opes erant*, aurumque metu regis non tectis sed terris crediderat. Enimvero potuit et inter illos esse, qui multas terras in ditione haberet adeoque servorum et clientum opibus valeret; et habuit forte poeta historicos, quos sequeretur, ut ex scriptoribus apparet, sequioribus quidem, sed qui vetustiores exscribere, ut Jo. Malala p. 206 ed. Oxon., qui Servium compilavit, sed alium, quam qualem nunc habemus, et Cedren. Hist. Comp. p. 140 B. διαφθορόμενος ἀπὸ τῆς πολυπλοκῆς καὶ διουδίας. Verbo: speciosa est emendatio *auri*, quam et ipse amplectar; nec tamen talis, ut alteri renuenti hoc idem persuadere possim, aut ut altera lectio pro inepta et absurda haberi queat. Etiam inf. x, 563 *ditissimus agri* Qui fuit *Ausonidum* et *tacitis* regnavit *Amyclis*, et Silius v, 260—266.—348. *miseræ Zulich*. sed hoc jam in *magno amore* latet.—349. *jugavit* Menag. pr.—350. Pro *Ominibus*, *Connubis* Hamb. alter, Menag. sec. *annis* Bigot. utrumque ex interpretatione.—352. *quos inter medios* Medic. et Moret. pr. Leid. unus a. m. pr. etiam nonnulli in Servianis, duoque Gothani. Utrumque dicitur; sed *medius*, puto, exquisi-

NOTE

347 *Conjux Sychæus*] Idem, et avunculus Didonis fuit, et Herculis sacerdos, et nomine Acerbas: ex Justino. *Sychæus*, hic primam producit; alibi corripit, v. 724. *Abolere Sychæum*.

349 *Pater*] Belus rex Tyri, v. 733.

Primis Ominibus] Primis nup-

tiis. Cicero de Divin. l. i. 104.

‘L. Flaccum ego audiui cum diceret, cum vellet sororis suæ filiam in matrimonium collocare, exisse in quodam sacellum ominis capiendi causæ: quod fieri more veterum solebat.’

352 *Quos inter*, &c.] Adjungit hæc

Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
 Clam ferro incautum superat, securus amorum
 Germanæ; factumque diu celavit, et ægram, 355
 Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.
 Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 Conjugis; ora modis attollens pallida miris,
 Crudeles aras trajectoryque pectora ferro
 Nudavit; cæcumque domus scelus omne retextit. 360
 Tum celerare fugam patriaque excedere suadet,
 Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
 Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.

ortum est. Ille sacrilegus, et obcæcatus cupidine divitiarum, clam occidit ipsum gladio ante altaria improvidum, non curans amores sororis: et diu abscondit scelus, et plurima malitiose simulans, inutili spe sefellit mæstam conjugem. At umbra ipsa mariti insepulti apparuit ei in somno, mirum in modum erigens caput pallidum: revelavit fatalia altaria, et pectus gladio confossum, et declaravit omne crimen ignotum familiae. Deinde suadet, ut celeret fugam, et exeat e patria: et ad subsidium itineris, aperit antiquos thesauros in terra, incognitum pondus auri et

~~~~~

tius.—353. *aram* sec. Moret. *incautum ante aras*—*Clam ferro immitis superat* Bigot.—354. *amorem* Medic. *amore* videtur Rufinianus legisse, ut Rottend. sec. habet.—356. *vana spe* Pierius ex uno ant. et sic Goth. pr. *spe vana* Bigot. *clausit* Zulich. *Multa malus, simulans*, male in Burm. edit. interpungitur.—357. *in somno* Voss. sec.—358. *tollens pallentia* ed. Ven. *Distinctio post conjugis* est a Burmanno; antea non nisi post *miris*.—359. *Transjecta* Menag. alt. Goth. pr.—360. *domus et scelus* Medic. *cæcumque dolis* Dorvill. non male. *scelus esse* un. Heins. *scelus ore retextit* Goth. pr.—361. *patriaque* Medic. quod illustrat Heins. *patriamque antiquissima* aliquot exemplaria Pierii, alter Hamb. Franc. et Witt. quod hand dubie doctius. Sed *fugam præcesserat*; unde error illud debere potest; tum minus ingratus est auribus *patria*, quod præfert post Henr. Steph. Burmannus.—362. *auxilioque viæ* Mediceus Pierii. *ceteris nonnulli*, sed ambigua fieret oratio. Burm.—363. *thesauros* veteres scribunt. v. Pier. ad h. l. *ingens* Zulich. sed altera lectione superscripta.

NOTÆ

Servius verbis proxime præcedentibus: 'Immanior ante omnes eos, inter quos furor medius venit,' id est, 'inter omnes qui unquam odio et furore incensi sunt.' Alii distinguunt melius, et ad Pygmalionem ac Sychæum referunt, *quos inter ortum est odium*; si non mutuum, saltem Pygmalionis in Sychæum; quod sufficit ut medium dici possit. De *Pygmalione* in argumento libri iv.

353 *Ante aras*] Herculis, cuius erat sacerdos Sychæus, et hæc erat prima

post regem dignitas, ex Justino l. xviii.

354 *Securus amorum*] Negligens, contemnens, nihil sibi ab iis timens. Sic loquitur Juno de Trojanis, *Æn.* vii. 304. 'Securi pelagi atque mei.'

357 *Inhumati*] Centum annos errabant inhumatorum umbræ: ut est *Æn.* vi. 329. Crudelitati igitur addiderat impietatem Pygmalion, qui cæsum Sychæum insepultum abjecerat.

363 *Ignotum argenti*] Justinus l. xviii. 4. 'Sychæus aurum metu regis,

His commota fugam Dido sociosque parabat.
 Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni, 365
 Aut metus acer erat; naves, quæ forte paratæ,
 Corripiunt, onerantque auro. Portantur avari
 Pygmalionis opes pelago; dæx femina facti.
 Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
 Moenia, surgentemque novæ Carthaginis arcem; 370
 Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
 Taurino quantum possent circumdare tergo.
 Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris,

argenti. His rebus concitata Dido instruit fugam et socios. Concurrent, quibus erat aut odium crudelis tyranni, aut gravis metus: invadunt naves, quæ casu instructæ erant, easque onerant auro: vehuntur mari ditellæ avari Pygmalionis: mulier auctor est facti. Percenerunt ad ea loca, ubi mox videbis magnos muros, et arcem novæ Carthaginis se attollentem: et emerunt agrum: dictum Byrsam, nomine ab ipsa fraude deducto; tanti spatii, quantum possent includere pelle tauri. Vos vero, quinam estis denique, aut quamnam e regione profecti estis? aut quem in

—366. *metus acer* Goth. sec. non male, sed acer fortius spirat. *naves sunt forte p.* Zulich. an: *naves tunc f. paratas Corripiunt.* Burm.—367. *arripiunt* Græv. *ornant auro qu.* Moret. idem *portantur.*—368. *facta est* Puget. *factu* Goth. tert.—369. *cernes* recte defendit Burm. superato demum colle inf. 428. Medicus tamen cum multis *cernis.*—370. *surgentemque arcem* Oudart.—371. *Byrsam* Zulich. Leid. Goth. sec. *mercatique* sc. sunt *solum*, etiam durius, maluit poëta, quam *mercaturumque solum*, emtione paratum, sc. cernes, ut orationem variaret nova junctura. Solicitat versus 371 Beck v. c. *de sensu erit.* ii. p. 63. quippe similem ei, qui supra erat 113. *Saxa vocant.* Potest tamen h. l. ferri ex historiis petitum, et iis declarandis inserviens.—372. *Taurinum* Goth. pr. *quantum taurino* Sprot. *possint* Medic. *possunt* pr. Voss.—373. *quibus aut venistis* Heins. e Medic. aliisque revocavit; et confirmat id Nonius Marcellus et Priscianus. Romanus tamen cum Oblongo et Mediceo Pierii aliam

NOTE

non tectis, sed terræ crediderat; opes quoque Pygmalionis rapuit Dido.
 370 *Arcem; Mercatique, &c.*] Dido in Labyam appulsa cum ab Iarba Gellulorum rege pelleretur, emit ab eo tantum terræ, quantum amplecti bovis corinm posset. Quod ubi obtinuit, corio tenuissimas in partes conciso, stadia occupavit duo ac viginti. Explicat Donatus de pecunia e bubulo corio, quæ primis temporibus in usu fuit, quæ Dido mercata sit urbis solum. Ita fabulæ. Quid verum sit, vide in argumento lib. iv.

366 *Paratæ*] Vel ad frumenta aliunde convehenda, ut ait Servius. Vel ut ipsam Didonem ad Pygmalionem transportarent: 'Finit enim se,' inquit Justinus, 'ad regem migrare velle; sed ministros migrationis a rege missos navibus imposuit,' &c.

368 *Pygmalionis opes*] Vel quas jam ut suas Pygmalion animo conceperat. Vel quia reipsa, cum opibus conjugis

Quove tenetis iter? Quærenti talibus illè
 Sûspirans, imoque trahens a pectore vocem: 375
 O Dea, si prima repetens ab origine pergam,
 Et vacet annales nostrorum audire laborum:
 Ante diem clauso componet vesper Olympo.
 Nos Troja antiqua, si vestras forte per aures
 Trojæ nomen iit, diversa per æquora vectos 380
 Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
 Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates
 Classe veho mecum, fama super æthera notus.

lacum habetis iter? Æneas huic talibus verbis interroganti respondit suspirans, et educens vocem ex intimo pectore: O Dea, si revolvens a prima causa progrediar; et si tibi otium sit audire historiam nostrarum calamitatum: prius Hesperus clauso celo sepeliet diem. Tempestas, casu solito, projecit ad littus Africa nos, pulsos per varia maria e Troja vextere (si fortasse nomen Troja venit ad aures vestras.) Sum pius Æneas, fama super cælum cognitus, qui fero mecum navibus Penates creptos e

codicum sectam facit, quibus advenistis; hanc sequitur Cuning. scriptura per t causam varietati dedit.—374. quove Mentel. pr. quodve Menag. pr. imoque Hamb. pr.—375. ab p. fragm. Moret. de p. Franc. et Menag. pr.—376. primum Hamburg. alt.—377. et placet Franc. a m. pr. tantorum a. l. Macrob. iii Sat. 2, sed alio loco vulgata exhibetur. nostrorum a. parentum velas codex Pierii, quod frustra ille firmat.—378. vesper componet Hamb. pr. componat Corradus ait alios legere. v. Burm. Sunt scil. codd. ap. Pierium. Post v. 378 in Græv. cod. spurius versus subjectus erat: Quam tibi nostrorum statuatur summa laborum.—379. Vestras si forte Heins. unus.—380. iuit Zullich. jactus unus ap. Pierium.—381. forte Bigot. a m. pr. et al. forte mala Zullich. pro var. lect. applicat Sprot. quod Burm. præferre malit. Equidem vim ac virtutem lectionis non capio.—382. qui non agnoscit Moret. pr. et sane concinnius subintelligitur. v. Heins.—383. æquora Menag. pr. et sec. Rottend.—

NOTÆ

377 *Annales*] Bene; quia totis decem annis Trojæ obsidio, septem annis Æneæ navigatio duraverat.

378 *Diem clauso, &c.*] Duplex hic metaphora. I. est, a morte ac tumulo: componere enim, est sepelire; et diem clauso Olympo componere, est, diem in celo quasi in tumulo sepelire ac condere. Dies enim ut nasci dicitur, sic mori: Statius, Sylv. l. iv. 6. 2. 'Jam moriente die.' Horatius Sat. l. i. 9. 28. 'Omnes composui, felices; nunc ego resto.' Virgil. Ecl. ix. 52. 'longos Cantando puerum memini

me condere Soles.' II. est, quod cælum claudi nocte, et aperiri die dicatur: unde Ge. iii. 261. 'Porta tonat cæli.' *Vesper*] Stella Veneris, Ecl. vi. 86. *Olympus*] Mons Thessaliæ, qui pro cælo sumitur. Ecl. v. 56.

381 *Forte sua*] Casu suo, quo solet: et nomen est a nominativo *fors*. De Troja, v. 5. De Libya, v. 162. De Penatibus, Æn. ii. 717. De Italia, v. 6.

383 *Fama super æthera notus*] Secutus est Virgilius Homerum Odys. ix. 20. ubi ait Ulysses ad Alcinoûm: Kal

Italiam quæro patriam, genus ab Jove summo.
 Bis denis Phrygium conscendi nāvibus æquor, 385
 Matre Dea monstrante viam, data fata secutus.
 Vix septem convulsæ undis Euroque supersunt.
 Ipse ignotus, egeus, Libyæ deserta peragro,
 Europa atque Asia pulsus. Nec plura querentem
 Passa Venus medio sic interfata dolore est : 390
 Quisquis es, haud, credo, invisus cœlestibus auras
 Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
 Perge modo, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
 Namque tibi reduces socios classemque relatum

potestate hostium. *Quæro Italiam patriam, et originem familiæ meæ, quæ est a supremo Jove. Conscendi mare Phrygium viginti navibus, genitrice Dea iter ostendente, obsecutus satis mihi positus. Vix septem naves supersunt concussæ fluctibus et Euro. Ego ipse incognitus, egeus, erro per solitudines Africæ, ejectus ex Asia et Europa. Nec Venus sustinuit eum longius queri : medio in dolore sic interlocuta est : Quicumque es, non odiosus superis ducis spiritum vitalem, opinor, si quidem appulisti urbi Tyriæ. Perge tantummodo, et hinc confer te ad palatium reginæ. Tibi enim annuntio socios rediisse, et naves reductas esse, et propectas in*

384. et ante genus sustulit Burm. auctoribus libris Montalb. Hamb. alt. Bigot. cf. Not. ab I. magno Romanus.—385. Inepte Grammatici super *Bis denis* commentantur : viginti fuisset pedestris orationis forma.—386. *ata fata* Græv. erasa prima litera, quasi voluerit *rata*. Sed vulgatam firmat Burm. *data f. sequuntur* Goth. pr.—387. *convulsæ* Romani et Medic. adeoque optimorum scriptura.—388. *pererro* Hamb. pr. eadem diversitas iv, 72. Burm.—390. *est* abest a nonnullis. v. Burm.—392. *carpis vitalis* Montalb.—393. *ad r. l.* Exc. Burm. *ad* omittit Rottend. sec. quod forte doctius. *teque hinc r.* Parthas. et Venet. quod est lenius. *ad limina* fragm. Moret. et edit. Genev. *profer* Leid. sed v. Burm.—394. *socios reduces* Dorvill. *classemque receptam* Sprot. Hamburg. pr. Leid. un. et Zulich. sed *relatum* recte defendit Burm. Ego addam : hoc exquisitius esse altero ; et, ut ferri in portum proprium in re nautica est, sic poetica oratione *referri* ex alto vel tempestate jactatum in

NOTE

μὲν κλῆος οὐρανὸν ἔκει, et mea gloria
 cœlum attigit.

384 *Patriam, genus*] Dardanus enim,
 Jovis filius, auctor alter Trojanæ gen-
 tis, Italus fuit : v. 239.

385 *Phrygium*] Alluens Phrygiam
 Minorem. Duplex enim est ejus no-
 minis in Asia Minore regio : altera
 Major, quæ tota mediterranea est ;
 altera Minor, quæ maritima est, ad
 Propontidem, Hellespontum et Æ-

geum mare, contra insulam Lesbos.
 Hæc minor etiam Troas dicta est,
 quæ pars ejus fuit præcipua.

387 *Euroque*] Vento orientali.

388 *Ignotus*] Licet enim Æneæ no-
 men fama super æthera notum sit ; ipse
 tamen Afris nondum sub eo nomine
 innotuit.

380 *Europa atque Asia*] Troja enim
 est in Asia, unde profectus est ; Italia
 in Europa, unde rejectus in Africam.

Nuntio, et in tutum versis Aquilonibus actam ; 395
 Ni frustra augurium vani docuere parentes.
 Aspice bis senos lætantes agmine cycnos,
 Ætheria quos lapsa plaga Jovis ales aperto
 Turbabat coelo ; nunc terras ordine longo
 Aut capere, aut captas jam despectare videntur. 400
 Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
 Et coetu cinxere polum, cantusque dedere :
 Haud aliter puppesque tuæ pubesque tuorum
 Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
 Perge modo, et, qua te ducit via, dirige gressum. 405
 Dixit, et avertens rosea cervice refulsit,

securum locum Aquilonibus mutatis: nisi mendaces parentes mei frustra me docuerunt artem auspiorum. Aspice duodecim cycnos turmatim exultantes, quos avis Jovis labens e cæli partibus agitabat vacuo in aëre: jam videntur longa ærie, vel eligere sedes in terra, vel jam electas considerare propius. Quemadmodum illi redcuntes ludunt alis strepitantibus, et turmatim circumiere ærem, et emicere cantus: non alio modo, et naves tuæ, et flos tuorum, vel portum occupat, vel inflatis velis intrat ostia portus. Perge tantummodo, et dirige passus qua via te ducit. Sic locuta est, et recedens respexit pulchra cer-

portum bene dictum. *relictam* Goth. tert.—397. Heinsius varie tentat, ægre scilicet ferens procedentes eodem tenore casus *bis senos lætantes*. Malit *lætanti bis senos*, vel *bis seno lætantis a*. vel *bis senos lætanti examine*. Sed vulgatam et codd. et Priscianus defendunt ; unus Sprot. pro var. lect. *luctantes*. Tu vitio sic occurre, ut accuratius interpungas et legendo moram facias : *Aspice bis senos, lætantes agmine, cycnos*.—398. *Ætheria quos forte plaga j. ales ab alto* un. Heins. et Parrhas.—399. *turbavit* Dorvill. *turbarat* ed. Ven. cum aliquot codd. Pierianis. *turbabit* Romanus.—400. *captis* Mentel. tert. pro var. lect. Reg. a m. pr. sed adversatur sententiæ. *respectare* Gudian. a m. pr. *jam nunc spectare* Dorvill. *jam abest* Franc. *desperare* est vitium operam edit. Heins.—402. *ut cæta* Moret. pr. a m. pr. v. inf. 490. *cætum* Medic. sed m notatum. *cinxere solum* conj. Burman. sed v. Not.—403. *pubesque tuæ puppesque* Bigot. v. Burm.—404. *portus* Hamb. pr.—405. *quo te* Pierii Longob. et multi ap. Burm. quod equidem dicerem vulgarius esse. *ducat* ed. Ven. *dixit* Zulich. *via ducit* Bigot. *derige* Gud. et Rom.—406. *advertens* Hamb.

NOTÆ

395 *Versis Aquilonibus*] Ut enim Aquilo a septentrione ad meridiem Æneæ naves pepulerat in Africam, v. 106. ita ut illæ e syrtibus et vadis ad littus Carthagini vicinum emergerent, opus fuit ut Aquilo in fugam *versus* retro cederet, prævaleretque Notus a meridie.

396 *Ni frustra, &c.*] Ne divinitas Delph. et Var. Clas.

futuri prædictione palam fiat, fingit se a parentibus imbutam augurandi arte.

398 *Jovis ales*] Aquila, quæ ministra fulminis dicitur, quia tempestatibus tempore super altissimas nubes sese volatu erigit.

406 *Avertens*] Supple, *se*: ut supra, v. 108. 'Tum prora avertit.'

Virg.

2 F

Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem
 Spiravere; pedes vestis defluxit ad imos;
 Et vera incessu patuit Dea. Ille, ubi matrem
 Agnovit, tali fugientem est voce secutus: 410
 Quid natum toties, crudelis tu quoque, falsis
 Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
 Non datur, ac veras audire et reddere voces?

rice, et capilli ambrosia delibati exhalaverunt e capite divinum odorem: vestis decidit ad pedes infimos, et gressu appuruit vera Dea. Eneas, statim atque agnovit genitricem suam, prosecutus est abentem talibus verbis: Cur tu etiam, o dura, decipis tam sæpe filium tuum vanis figuris? quare non permittitur applicare dexteram meam dextræ tuæ, atque audire et reddere verba non

sec. male.—407. *A vertice octo ap. Burm. quod probat vir doctissimus propter rō acertens. Sed semper lubricum in talibus iudicium; poetica enim eaque exquisitior ratio præpositionem respuit; et tamen plurimis locis poetæ vulgari ratione utuntur; ut, ubi ea a librario potius quam a poetâ profecta sit, dictu sit difficile.*—410. *est abest Menag. pr et Hamb. sec. male. fugientem tali est v. s. Longobard. Pierii.*—412. *dextras Rottend. pr. dextram j. dextræ Hamb. pr.*—413. *aut veras alter Rottend. et r. tert. Goth. ac reddere sec. Hamb. et notas audire ac r. Parrhas.*

NOTE

406 *Rosea cervicē*] Vel ad colli colorem refero, unde Venus dicitur ab Anacreonte, LIII. 22. *ροδόχρως rosicolor*: vel roseam interpretor, *pulchram*, qua de re dicemus infra, v. 596. Et hoc primum affert divinitatis indicium, *fulgorem roseæ cervicis*.

407 *Ambrosiæque comæ*] Secundum divinitatis indicium, *suavitas odoris*. Sic Ovid. Fast. v. 375. 'Omnia finierat, tennes secessit in anras. Mansit odor, posses scire fuisse Deam.' More autem Homericō *ambrosia comæ*, vel sunt *immortales*; vel potius, *resperæ succo ambrosiæ*. De ambrosia et nectare, Ecl. v. 71.

408 *Pedes vestis, &c.*] Tertia divinitatis nota, *promissa vestis ad pedes*. Idque Dearum omnium proprium fuisse, præterquam Virtutis, docet Lactantius in Statium l. x. v. 639. Proprium item Baccho attribuit Propertius, l. III. 15. 32. Tibullus quoque ac Statius.

409 *Incessu patuit Dea*] Quantum et maximum divinitatis argumentum, *incedendi modus*. Quem sic ab humano distinguit Heliodorus Æthiop. l. III. ut divinus, non dimotione pedum et transpositione, sed continuo impetu et quasi lapsu quodam fiat: unde perhibet statuas Deorum apud Ægyptios, conjunctis et quasi unitis pedibus insistere: citatque testem Homerum. Et vero apud Theocritum, Idyl. XVII. 25. Dii vocantur *vérodes*, usu *pedum carentes*: et apud Callimachum, Hymno v. 3. Pallas *θεὸς εὐρυκὸς ἄπαις*, *Dea parata script.* Addit et aliud indicium divinitatis Heliodorus, quod Dii recto obtutu, neque clausis unquam palpebris intueantur. Statius tamen gressum Diis non fluentem, sed humano majorem et nimium tribuit l. x. 347. 'tamen aspera produnt Ora Deam, nimique gradus.'

Talibus incusat, gressumque ad moenia tendit.
 At Venus obscuro gradientes aëre sepsit, 415
 Et multo nebulae circum Dea fudit amictu :
 Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
 Molirive moram, aut veniendi poscere causas.
 Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
 Laeta suas : ubi templum illi, centumque Sabæo 420
 Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.
 Corripuere viam interea, qua semita monstrat ;
 Jamque ascendebant collem, qui plurimus urbi
 Imminet, adversasque aspectat desuper arces,
 Miratur molem Æneas, magalia quondam ; 425

simulata? Sic queritur de ea, et dirigit passus ad urbem. Sed Venus cinxit cuntes tenebroso aëre, et circumdedit multo tegmine nubes, utpote Dea: ne quis posset eos videre, neve quis tangere, aut facere moram, aut petere rationem cur venissent. Ipsa se attollens abit Paphum, et redit gaudens in regionem suam: ubi templum et centum altaria ferunt in ejus honorem thure Arabico, et redolent flores novos. Int'rim ingressi sunt viam, qua callis ostendit. Et jam conscendebant collem, qui valde impendit urbi, et desuper aspiciit turres oppositas. Æneas admi-

ex vi, 689.—414. vertit Bigot. ducit Puget.—415. gradientem Hamb. sec. sepsit scriptura est Medicei et Romani.—416. fundit Bigot. fulsit Wallian.—417. aberrant codd. in ne quis et neu quis. v. Burm. possit plurimi, male. neu qui cognoscere possint Voss. unus.—418. Molirive viam Hamb. pr. que Bigot. moram veniendi ac p. ed. Ven. diacere causas post Longobard. et alios, Pierio inspectos, Rottend. uterque et Hamb. un. pr. var. lect. forte ex Æn. vi, 488 in edd. nonnullis esse videtur exposcere. aliquot codd. ap. Pier. exquirere.—419. Paphon Hamb. pr. cum al. ant. adit aliquot ap. Burm. et Pier.—424. aspectant, ut ad Æneam cum comite referatur, Gudianus a m. sec. cum Rottend. pr. Hamb. pr. et aliis ap. Burm. quem vide; item fragm. Vatic. Bottar. p. 170. Sed collis aspectat haud dubie melius; nec temporum consequentia aliter permittit. expectant Leid. un. expectat Puget.—425. Unus Leid. aberrat in mapalia. Hæc sup. Ge. III, 840 vidimus esse edificia culamis canisique plecta, (v. Silius. xvii, 89, 90) oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinae sunt ex Sallust. Jug. 211, qualia adhuc sunt tuguria

NOTE

417 *Cernere ne quis, &c.*] Dubitabat enim Venus, quo in eos animo Dido futura esset, Junonis cultui adiecta.

419 *Paphum*] Urbem in Cypro, notissima Mediterranei Maris insula, Veneri dicatam.

420 *Centumque Sabæo, &c.*] Tacitus l. II. de Sacris Paphiæ Veneris. 'Hostiæ, ut quisque vovisset, mares deli-

guntur. Certissima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus et igne pro altaribus adolentur.' Unde hic cum de aris fiat mentio, nulla fit de victimis. *Sabæum* thus, petiitum e *Sabæis*, Arabiæ Felicis populis: de quibus Ge. I. 57.

425 *Magalia*] Seu *mapalia*, rusticorum Afrorum casæ sunt, de quibus Ge. III. 340.

Miratur portas, strepitumque, et strata viarum.

Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,

Molirique arcem, et manibus subvolvere saxa;

Pars optare locum tecto, et concludere sulco.

* Jura magistratusque legunt, sanctumque senatum.* 430

Hic portus alii effodiunt; hic alta theatris

Fundamenta locant alii, immanesque columnas

Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.

Qualis apes æstate nova per florea rura

Exercet sub Sole labor; cum gentis adultos 435

Educunt foetus, aut cum liquentia mella

ratur magnitudinem urbis, ubi erant olim casæ: admiratur portas, et tumultum, et pavimenta viarum. Festinant ardentes Tyrii: pars extendit muros, et erigit arcem, et manibus rotat lapides: pars eligit locum ad tectum, et cingit fossa: eligunt jura, et magistratus, et sacrum concilium. Illic alii excoquant portus, illic alii ponunt profunda fundamenta theatri, et secant e rupibus ingentes columnas, quæ sint alta ornamenta futurarum scenarum. Talia est eorum labor, qualis labor occupat apes ad Solem, æstate incipiente, per agros floridos: quando emittunt grandiorẽ sobolem generis, aut cum densant mella liquidiora, et implent alvearia

in conum exeuntia plurimorum populorum, et ea quidem *plaustris vecta*, adeoque *mobilia*. At *magalia*, priore etiam syllaba producta, sunt agrestia ædificia stativa, eoque nomine inprimis veniebant suburbia Carthaginis. v. Bochart. Chan. 1, 24 et 11, 9: Wasse ad Sallust. l. l. et Gesner. in Thea. h. v. Omnium fundus Servius ad h. l.—426. *astra* v. fragm. Vatic. sed *strata* in marg. virorum Hugen.—427. *ardentes instant* Moret. sec.—428. *molirive* a. ac m. Parrhas. *subducere* Rottend. alter. Vulgata est ap. Schol. Craqu. Horat. III, Carm. 1.—429. *optare* plurimi Heinsio et Burm. inspecti. etiam Rom. a pr. m. perpetua varietate. cf. inf. 556. *conducere* tert. Moret. cum glossa, id est, *deducere*. perperam. *tecta* et c. s. tert. Goth. a m. pr. *tecto* singulari numero magis poeticum h. l.—430. Versus a loco alienus: de quo secundis curis statuendum fuisset a Marone. v. Not. Nisi confictus ille fuit alia manu ex 511 ubi Dido *Jura dabat legesque viris*.—431. *Hinc* sec. Hamb. *portas* Montalb. et Leid. cum al. etiam ap. Pier. Sed de his jam v. 426. *effodiunt* qu. Moret. *lata* fragm. Vatic. Desidero utique aliud epitheton pro *alta*, quod tertio versu iterum legitur: in quo offendeatur quoque b. Schraderus; etiam Jortin. (Tracts Vol. II, p. 463.) *theatris* lectio est fragmenti Vatican; porro codicis Romani cum tota familia, quæ eum sequitur; et hoc Heins. prætulit. Alteram ducit Medicens, *theatri*, quod Burm. revocavit, quia non verisimile sit, ut in nova urbe theatra existant. Si tamen ad hanc subtilitatem descendere velimus, theatri mentio hic omnino nulla fieri debebat. v. Not. Sed alterum est magis epicum.—432. *Fundamenta petunt* alii ap. Pier. etiam fragm. Vatic., quæ alterum in marg. habet.—433. *excidunt* Zulich.—434. *florida* pr. Moret.—435. *gentis adultæ* Hamb. sec. Traducta nonnulla e Ge. IV, 163 sqq.—436. *excidunt* Græv. a m. pr. *perducunt* Gudart.

NOTE

430 *Jura*] Alii pro *legibus*; alii pro *juridicis*; alii melius pro *locis ipsis* accipiunt, ubi jus dicendum erat. Sic

enim accipimus, quoties dicimus *in jus rapere, in jus ambulare*. De *Scenis* theatralibus Ge. II, 381. et ep. 24,

Stipant, et dulci distendant nectare cellas;
 Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
 Ignavum fucos pecus a præsepibus arcēt;
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella. 440
 O fortunati, quorum jam mœnia surgunt!
 Æneas ait, et fastigia suspicit urbis.
 Infert se septus nebula (mirabile dicta)
 Per medios, miscetque viris; neque cernitur ulli.
 Lucus in urbe fuit media, lætissimus umbræ, 445
 Quo primum, jactati undis et turbine, Pœnī
 Effodere loco signum, quod regia Juno
 Monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello

suavi nectare, aut excipiunt onera venientum e pastu, aut collecta turmas expellunt a stabulis suis fucos, pigrum gregem. Fervent omnes in opere, et mella odorata olent thymum. O felices, quorum muri jam eriguntur! inquit Æneas, et spectat altitudinem urbis. Immittit se in medios cives clausus nube, quod admirabile est dictu: et miscet se viris, nec videtur a quoquam. Erat in media urbe sylva sacra, gratissima propter umbram: quo loco Pœnī, agitati fluctibus et ventis, primum fodiendo repererant signum, quod regina Juno eis ostenderat; nempe caput belli-

an producant? addit Burmannus. Sed educunt ex alvearils; et Macrobi. v Sat. 2 defendit. et conluentia Goth. tert. stillantia mella Hamb. pr. cf. Ge. iv, 164.—437. distendant malit Cunig. sed v. ad Ecl. ix, 31. adde Ge. iv, 164. aut d. Zulich.—438. excipiunt Bigot.—440. Fragrantia tecta malit vir doctus in Obas. misc. crit. T. ii, p. 29, quia mella jam v. 432: ratione partim idonea. cf. Burm. flagrantia etiam hic codd. ut alibi; sic Goth. tert.—442. suscipit tres ap. Burm. c. Goth. pr. conspiciit Hamb. pr. prospicit Vrat. tal. meræ utique aberrationes. Edificia alta et excelsa suspicimus proprie. Commode itaque poëta hac voce usus est, ut altitudinem edificiorum eo ipso subijceret animis. Hinc etiam fastigia urbis dixit pro tectis.—443. se septum aliter Menag. at vide ad 818.—444. viros Bigot. et unus Heins. Et sic jam Pierius fuisse memorat, qui legerent: Per medios miscetque viros sc. se.—445. umbræ tanquam exquisitius recepit et docte illustravit Heins. Adde Markland. Ep. crit. p. 121. Vel Probi auctoritas in Servianis, et latius in Pomponio Sabino, satis erat gravis; accedebat Codex Montalb. et inter Burman. codd. Bigot. et tert. Mentel. à m. sec. Vulgo umbra.—447. effudere vitiose Exc. Burm. locum signo ed. Ven. ap. Maittair. quo r. J. Leid. et Voss.—448. Monstrabat Gnd. Zulich. Græv. monstravit Montalb. et Hamb. alter. monstraret fragm. Moret. signam (ex sic nam) et ab alt. manu signum

NOTÆ

437 Nectare] Potu Deorum, de quo Ecl. v. 71. Hic pro melle sumitur.

439 Fucos] Guepes, apum quasi servitia sunt. Ge. iv. 168.

448 Caput acris equi] Justinus l. xviii. 5. 'In primis fundamentis caput bubulum inventum est: quod

auspiciam quidem fructuosæ terre; sed laboriosæ, perpetuoque servæ urbis fait: propter quod in alium locum urbs translata. Ubi quoque equi caput repertum; bellicosum potentemque populum futurum significans, urbi auspiciatam sedem dedit.'

Egregiam, et facilem victu per sæcula gentem.
 Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
 Condebat, donis opulentum et numine Divæ:
 Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque

450

cosi equi: ita quippe ostenderat, populum illum futurum esse nobilem bello, et aptum vivere æterna fama. Hoc loco Tyria Dido edificabat Junoni magnum templum, splendidum muneribus, et præsentia Deæ: cui limen æreum impositum

Gudian. *signum tres al. ap. Burm. et jam ap. Pierium.*—449. *facilem victus* conj. olim Burm. ad Val. Fl. vi, 323, sed *victu* eodem sensu accipi posse ad h. l. fatetur. Esset tamen alterum elegantius. Turbas, de quibus in Exc. ad h. v. egi, fecit in hac forma, quod permutata fuit cum altera illa, quasi *facilis victu* esset dictum ac *facilis visu, auditu, cognitu*. ductum quoque illud modo a *vivere*, modo a *vincere*: unde fuit vir doctus, qui *haud facilem victu* corrigeret. Sed *victu facilis* ducendum erat ex *victus facilis*. Qui victum habet facilem, is *victu facili esse*, et exquisitius *facilis victu vel victus* dicitur. Gens *victui facilis* iterum diversum quid designaret, ut vel exemplo intelligas: *ager pecori facilis*, qui præclaris snis pascuis pecus facile alit.—452. *nixæ* multos legere jam Servius notavit. Eandem lectionem codices a Burmanno enumerati habere videntur, non, *nexæ*. *Trabes ære nixæ* Catræo arriserunt, ut sint columnæ æneæ epistylis subjectæ, quod adeo columnæ ex ære innitur: uti constat *capitulis æreis columnas* usitatas aliquando fuisse. cf. Plin. xxxiv, 7. Enimvero de portarum postibus agi ea, quæ utrimque adiunguntur: *surgebant limina—foribus cardo et. a.* satis declarant. Possent et ipsi postes æneis basibus innixi dici: verum sic de limine bis poëta memo-

NOTE

449 *Facilem victu*] Explicat Pierius, *quæ facile vinci posset*; ita ut *victu*, supinum a *vinco*, passive significet: sed malum hoc omen, bonum autem hic quaeritur. Explicat Germanus Valens, *quæ facile vincere posset*; ita ut *victu*, supinum a *vinco*, active significet. Explicant alii communiter, *quæ sit fertilis frugibus, et commoda ad victum*; ita ut *victu* sit supinum a *vivo*. Ego eodem supino usus, *victu a vivo*, interpretor de fama et gloria gentis, quæ florere æternum debeat: hoc enim est proprie: *vivere per sæcula*.

450 *Sidonia*] *Tyria*: nam *Sidon*, urbs Phœniciz, in Syria, portus in ora Mediterranei Maris, nunc *Seyde*: hic pro Tyro sumitur; quia utraque vicinia, et a Phœnicibus condita, et eadem regi subdita.

452 *Limina*] *Portæ ac januæ partes*

omnes hic distinguemus. *Porta* proprie de urbibus dicitur: quia cum circuitus urbis aratro primum designabantur, qua parte relinquendus erat in urbem aditus, attollebatur aratrum ac *portabatur*, ne sulcum imprimeret. At privatarum domorum ingressus; cum apertus est, dicitur *Janua*, vel ab *eundo*, vel a *Jano*; cum clausus est, dicitur *Ostium*, ab *obstando*. Jam ea per quæ prohibetur ingressus, si *foras* aperiuntur, dicuntur *Fores*: si duas in partes ab utroque latere panduntur, *Bifores*: si ab uno tantum latere, sed in se volvantur ac repli- cantur, vocantur *Valvæ*, quasi *colvæ*. Id autem, quo vertuntur fores, est *Cardo*: quia est earum, vel quasi *cor*, ut volunt Servius et Isidorus; vel quasi hamus ex quo suspenduntur, est autem *hamus* Græcis *κρῆδη*. Tum *Limén* est transversum in janua lig-

Ære trabes; foribus cardo stridebat ænīs.
 Hoc primum in luco nova res oblata timorem
 Leniit; hic primum Æneas sperare salutem 455
 Ausus, et afflictis melius confidere rebus.
 Namque, sub ingenti lustrat dum singula templo,
 Reginam operiens, dum, quæ fortuna sit urbi,
 Artificumque manus inter se, operumque laborem,
 Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas, 460
 Bellaque jam fama totum vulgata per orbem,
 Atridas, Priamumque, et sævum ambobus Achillem.

erat gradibus, et trabes compactæ auro, et cardo stridebat in portis æreis. In hac sacra sylva nova res occurrens primo minuit metum: hic Æneas primo ausus est sibi promittere salutem, et melius sperare de rebus male affectis. Nam, dum circumpicit singula magno in templo, expectans Reginam: dum admiratur quæ sit felicitas illius urbis, et manus opificum invicem concordēs, et difficultatem operum: cernit prælia Trojana per ordinem, et bellum jam fama cognitum per omnes terras, et Atræi filios, et Priamum, et crudelem utrique Achillem. Substitit, et flens:

raret.—453. *cardo str. æneus* vir doctus legit Miscell. Obs. Vol. II, T. I, p. 85, inutili plane emendatione.—454. *Hic tres ap. Bnrm. in templo Puget. res oblata Hamb. pr.—455. Hoc primum (sc. in luco) Longob. Pierii. spectare* Züllch. Goth. tert.—459. *labores*, quod in vulgaribus nonnullis edd. visitur, duo Goth. Menag. pr. et sic alibi variatur. v. Bnrm. Vide porro annon accuratius distinguatur: *dum, quæ f. sit urbi, artificumque manus inter se*, (sc. quæ sint) *et (dum) o. l. miratur*. Sed miratur manus inter se est exquisitè, sc. dum inter se comparat.—461. *Volgante Sprot.—462. Atridem* Seneca Ep. civ, forte ille causæ, inquis, quam ibi agit, serviens. *Atridem* Bigot et *Atridem* ex Seneca Cerda recepit. *Atriden* etiam Cuningham. Jam si rationes criticas audias, levior ista est auctoritas, quam ut ei aliquid tribui possit. Possunt tamen altera ex parte librarii videri reposuisse pluralem *Atridas* tanquam sibi notiores; cum non viderent, durum esse et insolens, ut *ambobus* ad tria capita referatur; tum uni tantum Atridæ, Agamemnoni, sævum fuisse Achillem, non utrique. Studiosè tamen poëta *ambobus* posuisse videtur, cum *sævum cuspide Achillem*, vel alio modo dicere potuisset (locum Homer. Odyss. A. 335—339, possit aliquis pro exemplo laudare, nam et ibi *vespol* cum matre cerva in *δυσπτόποις* spectati videri possunt; sed hinnulos ibi poëta binos a matre relictos ponit). *sævum* Moret. qu. *Priamum sævumque* Voss. *ferumque* Goth. alt. *Achillen* Probus et Cledonius Gramma-

NOTE

num, inferius vel superius; vel a *limēs*, quia illic terminatur domus; vel a *limus*, id est, obliquus et transversus. Denique *Postes*, sunt arretaria portarum, quasi *post ostium*: saxa vel ligna ab utroque portæ latere, quibus cardines, sera et repagula immittuntur. Hæc tamen omnia promiscuè vulgo usurpantur pro janua.

462 *Sævum ambobus Achillem*] Tres tamen sunt; *Atridas* duo, Menelaus et Agamemnon, Atræi regis Mycenarum filii, et *Priamus*, Trojæ rex. Tum *Achilles* Menelao sævus non fuit: sed Agamemnoni tantum, cum recessit

Constitit; et lacrymans, Quis jam locus, inquit, Achate,
 Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
 En Priamus. Sunt hic etiam sua præmia laudi; 465
 Sunt lacrymæ rerum; et mentem mortalia tangunt.
 Solve metus; feret hæc aliquam tibi fama salutem.
 Sic ait, atque animum pictura pascit inani,

Quis jam locus est, ait, o Achate! quæ plaga in terris non plena nostrorum canum? Ecce Priamus: hic quoque datur virtuti sua merces, est commiseratio calamitatum, et cæsus hominum movent corda. Depone timorem, hæc fama afferet tibi aliquam salutem. Sic locutus est, et oblectat mentem variis picturis, multum genens, et

ticus, ut Dorvill. et al.—468. Quis non Bigot. quis nam Leid. unns. qui Cuning. edidit e cod. Mark.—464. in omittunt tert. Mentel. et Regins, hic cum glossa: scilicet in. nostris ed. Junt.—in nostris terris alter Menag.—465. sunt hic et Franc. hæc Parrhas.—466. En lacrymæ Parrhas. Heins. in ora cod. sui mutaverat distinctionem: sunt lacrymæ: rerum et m. m. t. Arridebat hoc Burmanno, ut mortalia rerum sint, res mortales: quod illustrat. Et hoc quidem ita dici posse, nemo dubitet. Sed primum illud durum, quod intersertum ita datur: rerum et mentem mortalia. Sensisse hoc videtur ipse Burmannus; itaque apponit alterum: sunt lacrymæ, et rerum m. m. t. Tamen vel sic manet alterum, quod monere volebamus, ut illud nude positum: Sunt lacrymæ, sibi quid velit, non videas. Tentabat idem vir sagacissimus: et gentem mortalia tangunt; ita vero poetica vis plane jugulatur. Scilicet accidere hoc nostrum cuique solet, ut semel offensa menti nube in sudum emergere nequeamus. Burmanno sensu carere videbatur illud: lacrymæ rerum. Sed res simpliciter pro rebus humanis, casibus mortalium, atque etiam de rebus adversis passim dici, virum doctissimum non latebat; ut in illo quantum spes ultima rerum Libertatis habes? Lucan. viii, 454. tanta homines rerum inconstantia versat Ovid. Met. xiii, 646. Rebus humanis si illacrymamur, ferunt illæ et accipiunt lacrymas, quæ ipsis debentur; sunt illis lacrymæ; et doctius: sunt lacrymæ rerum. Imitatus hæc Valer. Fl. i, 723, 4. sed alium in sensum. Pelias vindictam de Jasone sumpturus: Sunt hic etiam tua vulnera, prædo; Sunt lacrymæ carusque parens. h. est hic, quo lacrymæ tibi exprimi possint, parente necato.—467. metum multi scripti et editi. scilicet hoc vulgare et pedestri orationi magis consentaneum. Ita etiam doctius dixit: solvere metum quam solvere metu sc. animum. fert hæc Franc. v. Burm.—468. Hic ait Franc.—471. Grai Mentel.—472. Ac nonnulli

NOTÆ

ab ejus exercitu propter ereptam sibi Briseida; et Priamo, cujus filium Hectorem occidit, et indigne habuit. Quomodo igitur ambobus? An geminos Atridas pro uno posuit, quia unus patris erant filii? An ambobus posuit, pro utrisque? An geminos exercitus significavit, Atridarum et Priami? An potius legemus cum Seneca Eplst. 104. Atriden, non Atridas, ut ad unum Agamemnonem refe-

ratur? Hunc sane malim audire quam Donatum, qui sævum interpretatur, acviorum, Agamemnone scilicet ac Menelao.

466 Lacrymæ rerum] Propter res adversas, calamitates: Sic Æn. ii. 784. 'lacrymas dilectæ pelle Creusæ:' id est, Lacrymas propter dilectam Creusam, et dolorem de ea conceptum mitiga.

Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.

Namque videbat, uti bellantes Pergama circum 470

Hac fugerent Graii, premeret Trojana juvenas;

Hac Phryges; instaret curru cristatus Achilles.

Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis

Agnoscit lacrymans; primo quæ prodita somno

Tyrides multa vastabat caede cruentus; 475

Ardentesque avertit equos in castra, prius quam

irrigat faciem copioso fletu. Nam cernebat, quemadmodum pugnantem circa Trojam Graeci hac fugerent, et Trojana juvenus persequeretur eos; hac Trojani fugerent, et Achilles crista insignis immineret e curru. Non longe hinc agnoscit plorante tabernacula Rhesi e candidis velis prodita: quæ in prima nocte filius Tydei populabatur multa strage sanguinolentus, et abducit acres equos in castra Græcorum,

ap. Burm.—473. *haud* vel *non* p. Gud. *haud* etiam Montalb. et tert. Rot- tend. pro *niveis* Græv. *juvenis*; librarii errore.—474. *agnoscit* scriptum cum Medic. et Gud. hic et al. ut inf. 442, consentiente adeo Vaticano fragm. *agnoscit* Zúlich. *dedita* somno Zúlich. frustra. nam proprie poëtis: *prodita* somno, et cf. Heins.—475. *Vastavit* alter Hamb. *cruentus* alter Gud.—476. *albentes*—*equos* sec. Moret. habet; quem sane colorem constanter Rhesi equis tribuunt: Homer. K. 437 τῶ δὲ καλλίστους ἵππους ἰδὼν, ἧδὲ μεγίστους Λευκότεροι χιόνος, θέλει δ' ἀνέμοισιν δυοῖσι· et sic Rhesi drama v. 304 Πάλλαν· χιόνος ἐταρσεύσσαν. cf. 616—619. Sed sic *candentes* equi erant dicendi ut XII, 84. Homericum transtulit, qui *candore nives anteirent, cursibus auras*. et Epit. Iliad. 735 de Rhesi equis: *multo candore nitentes*. Nam *albus* color mitius gratus Ge. III, 83 *color deterrimus albis*. An poëta evitare voluit concursum τῶν: *niveis velis et candentes equos*? Itaque *ardentes* dixit, forte illa Homeri sectatus v. 547, ubi equi hi Αἰνῶς ἀκτινεσσὺν τοσόντες ἡελίου? Quamquam et hoc ipsum *candore* potius fuisset exprimendum. Verum probabile sit, insedis poëtæ animo ἵππους αἰθρίας Homero dictos B. 839 et M. 97. incerto tamen et ibi sensu: referunt enim illud et potest referri ad splendorem, ad colorem, ad ardorem animorum. Aut itaque manendum est in hoc, ut *ardentes*, acres, alacres, impetuosos accipiamus; ut *calentes*, igneos, aut, quod mihi plus quam probabile videtur, scribendum *candentes*: priore littera extrita restabat *ardentes*, unde factum *ardentes*. Porro *arbetes* a m. sec. Hamb. prior habere dicitur. Videtur et is *albentes* a prima manu agnovisse. Idem *ecertit* habet, et affi ap. Burm. *advertit*. male. *Avertit* de præda abigenda satis frequens, ut h. l. Burm. Drakenb. ad Sil. III, 311, et

NOTE

470 *Pergama*] *Pergamus*, vox fuit Trojana, in editissimo urbis loco sita: unde alta omnia ædificia deinde *Pergama* appellata sunt. Cave, ne arcem illam confundes cum urbe *Pergamo*, quæ in eadem Phrygia Minore postea condita est ad Cæcum fluvium, fuitque Attaliorum regum sedes, et Galæi patria, et celebris usu chartæ *Pergamenæ*, de *perthémén*.

473 *Hac Phryges, instaret, &c.*] *Phryges*, Trojani, qui Phrygiæ Minoris partem incolebant: supra, v. 385. *E curru* pugnant sæpe veteres, quo milites et auriga ferebantur. De *cristis* Æn. III. 468.

475 *Rhesi*] Rhesus Thraciæ rex, Martis, vel Strymonis filius; cum Trojanis veniret in auxilium; adduce- retque secum equos, quorum erat

Pabula gustassent Trojæ Xanthumque bibissent.
 Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
 Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
 Fertur equis, curruque hæret resupinus inani, 480
 Lora tenens tamen : huic cervixque comæque trahuntur
 Per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
 Interea ad templum non æquæ Palladis ibant

antequam carpsissent pabula Trojæ, et potassent aquam Xanthi. Parte alia Troilus, miser adolescens, et quanquam inæqualis ausus pugnare in Achillem, trahitur ab equis, et pendet resupinus e curru vacuo, retinens tamen habenas: huic et cervix et capilli raptantur per humum, et pulvis sulcatur hasta inversa. Interea Trojanæ sparsis capillis ibant ad templum Palladis non ipsis amicæ, et portabant ei pallam,

al. v. inf. x, 48.—479. potest per parenthesin interpositus accipi. Olim ap. Servium interpungere quoque *Infelix! puer atque impar congressus Achilli.*—481. *tenens tantum* Montalb. Quintilianum VII, 9, 7 mireris dubium facere, sitne tamen ad tenens an ad seqq. trahendum. tenet aliquot ap. Pier. male. Hinc duo Burm.—482. *versa* est κεκλιμένον ὄβρις a verrendo duci nequit. Sic

NOTÆ

fatum, ut, si semel Xanthi aquam bibissent, Troja foret invicta: clausis jam portis, coactus est in littore tentoria ponere. Sed proditus a Dolone Trojano speculatore, qui in Græcorum speculatores Diomedem et Ulysem inciderat: a Diomede interfectus est, et equi fatales abducti. Iliad. x. 453. Equi porro illi ferocitate præcellebant, ab equis Diomedis Thraciæ regis oriundi, humana carne vesci solitis; quibus ideo dominum ipsum devorandum Hercules tradidit. *Primo somno*] *Somnus* pro nocte, ut Ge. i. 208. 'Libra die somnique pares ubi fecerit horas.' *Tydidēs*] Diomedes, Tydei filius, Æn. ii. 243.

477 *Xanthum*] Diis ita dictum, hominibus vero *Scamandrum*, inquit Homerus; quia nomen illud isto antiquius: fluvium Troadis, ex Ida monte fluentem, unde se in Hellespontum exonerat.

478 *Troilus*] De ejus ætate variæ sunt sententiæ. Virgilius hunc *puerum*, Horatius *impubem* facit: alii, ut Hyginus et Tzetzes, jam gran-

diozem, et unum e maximis Priami natis. Variæ quoque de ejus morte opiniones: Theocritus et Lycophron eum volunt, ob spretum Achillis amorem, in templo Apollinis ab Achille fuisse occisum: alii, in ipso certamine: alii per vim; alii ex insidiis.

479 *Impar congressus Achilli*] Vel *impar Achilli*; vel ut mavult Servius, *congressus Achilli*, id est, cum Achille: ut Catullus dixit in Carmine Nupt. v. 64. *Noli pugnare duobus.*

482 *Versa pulvis inscribitur hasta*] Non hasta Troili, quam adhuc manu retineret; nam *amissis armis*, id est, *dilapsis*, ferebatur; et sola lora manu implicata retinebat. Igitur hasta Achillis, quæ per Troili pectus adacta, et cum eo resupino *inversa*, ferro pulverem sulcabat.

483 *Non æquæ Palladis*] Infestæ, propter judicium Paridis, de quo, v. 81. De *Pallade* v. 43. Ibant autem ad templum Trojanæ mulieres, duce Hecuba, Heleni et Hectoris admoniti, cum gravem a Diomede accepissent cladem; ut Deam Diomedis

Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant
 Suppliciter tristes, et tonsæ pectora palmis; 485
 Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
 Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
 Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
 Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo :
 Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici, 490
 Tendentemque manus Priamum conspexit inermes.
 Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,

mœsta more supplicantium, et percutientes pectus palmis; Dea infensa tenebat oculos defixos in terram. Achilles traxerat Hectorem ter circa muros Trojanos, et vendebat auro cadaver exanimum. Tunc autem Æneas emittit ex intimo pectore magnum gemitum, ut vidit spolia, et currum, et ipsum cadaver amici, et Priamum tendentem manus exermatas. Animadvertit etiam se mixtum principibus Græcis, et

~~~~~

enim pulvis verritur, non hasta.—484. *Sparsis* multi a Pierio et ab Heins. inspecti, et ed. Ven. Sed, *sparsos* crines furentibus, supplicibus passos convenire arbitratur Burm.—485. nescio an melius *suppliciter* ferebant jungas. *tonsæ* al. *tonsis* Parrhas.—486. *aversa* multi.—487. *tractaverat* alii ap. Corrad.—490. *Currum* fragm. Moret. et Hamburg. pr. sed magis poetice: *currus*, ut ap. Homer. *ἀγυρα*. *currus* Hamb. alter. *atque* alii. male.—491. *conspexit* Voss. Non bene cum Burmanno tollas distinctionem post *inermes*, ut continues prosaica aliqua forma: ut *conspexit* et *se quoque agnovit*. Porro *inermes* Goth. alter.—492. *agnoscit* præsens tempus picture convenientius arbitrabatur Ge. Fabric. idque jam. v. 474 vidimus. Et hoc habet Romanus, cum fragm. Vatic. teste Bottario p. 170, ut adeo, si auctoritatem sequaris, quod etiam Cuning. fecisse videmus, recipiendum sit, cum totus

NOTE

faventem, et pepi dono, et sacrificiis placarent. Iliad. vi. 302.

484 *Crinibus Iliades, &c.*] Alludit ad morem Romanarum mulierum, quæ in luctu, aperto capite, et solutis passisque crinibus incedebant, fortasse etiam Trojanæ ac barbaræ; cum contra Græcæ tonderent comas: quod docet Plutarchus in Romanis Quæst. *Peplum*] Offerebatur Deabus, non in luctu tantum; sed etiam solennibus quibusdam diebus, muneris loco: *Palladi* præsertim; *Junoni*, ex Pausania l. ii. et Statio Theb. x. 56. Imo et *Veneri*, ex Claudiano de Nuptiis Honor. v. 123. Eo induebantur simulacra; sic enim Stat. Theb. x. 65. 'Hoc tunc Argolicæ sanctum

velamine matres Induerant ebur.' *Peplum* autem fuit palla, sive pallium muliebre, subtili arte contextum, ad pedes effusum, sine manicis; coloris, aliquando purpurei, aliquando candidi; aurea fimbria clavisque aureis, et variis Deorum heroumque figuris ornatum.

487 *Ter circum, &c.*] De *Achille* v. 34. De *Hectore* v. 103.

492 *Achivis*] Græcis. *Græcia* enim proprie dicta, sive *Hellas*, *Achaia* quoque appellata est, ab *Achæo* quodam, vel Jovis filio, vel *Zuthi*, quia in ea regione regnavit: cujus populi *Achæi* et *Achiæi* sunt dicti. Est et alia minor *Achaia*, Peloponnesi pars.

Eoasque acies, et nigri Memnonis arma.

Ducit Amazonidum Innatis agmina peltis

Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet

495

Aurea subnectens exertæ cingula mammae

Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,

Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno:

Regina ad templum, forma pulcherrima, Dido

500

Incessit, magna juvenum stipante caterva.

Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi,

exercitus orientales, et arma nigri Memnonis. Penthesilea furens ducit turnas Amazonum instructas scutis lunatis, et ardet inter mediis millia, nectens cingulum aureum sub nudato ubere, utpote bellatrix, et audet puella certare cum viris. Dum ista mirabilia conspiciuntur ab Ænea Trojano, dum stupet, et stat defixus in hoc solo aspectu; Regina Dido specie clarissima venit in templum, magna juvenum turba ambiente. Talis Diana in ripis Eurotæ, vel per culmina Cynthi, miscet choreas; quam secutus

orationis tenor id flagitet. Nec minus tamen ferri quoque potest alterum, agnovit, et variasse videri potest poeta. Sic et censebat Brannck.—494. duxit Menag. pr. et Zallch. ducit etiam Schol. Stat. et Nonius habet. v. Burm. In v. 495, 496 distinctionem in fine versuum sustuli.—496. Exsertæ codd. ap. Pier. male. cf. Æn. xi, 649 et 803.—498. hæc cum Dorvill. et ita Ruffin. ap. Burm. Idem Æneæ pro ab Æneæ positum esse docet. Recte, si quid video. Nam, si exponas: *ei videntur esse miranda*, pedestrem habens orationem, non poeticam.—499. obtutuque duo. diffusus pr. Rottend. in imo duo Goth. frequente lapsu.—501. juvenum magna Sprot. comitante post Romanum Menag. pr. Hamburg. pr. Juvenes Tyrios principes esse, nil dubites cum Burmanno.

NOTE

498 *Eoasque acies, &c. &c.*] *Memnon* Auroram matrem, Tithonum patrem habuit, Laomedontis Trojani regis filium. Quare Trojanorum in auxilium venisse dicitur, cum ingentibus Indorum et Æthiopum copiis; et ab Achille occisus, e rogo suo aves produxisse; quæ duas in partes divisæ, rostris atque unguibus, ad parentandum auctori suo, decertaverint. Ejus statua, in Ægypto, Solis orientis icta radiis, emisisse sonum memoratur. *Eoas*] Orientales, ab *hæc*, *Aurora*.

494 *Amazonidum*] Id est, *Amazonum*: quæ sibi mammam alteram inurebant, ne jaciendis sagittis esset impedimento: alteram balteo substringebant. Nomen inde ab a pri-

vativo, et *μαῖς* mamma. De his fuit Æn. ii. 659. &c. Harum regina *Penthesilea*, Trojanis post mortem Hectoris opem tulit: et juxta aliquos, ab Achille; juxta alios, a Neoptolemo Achilles filio interfecta est. *Peltis*] Scutis brevissimis, in formam mediæ Lunæ.

502 *Qualis in Eurotæ, &c.*] Explo-dit hanc Didonis cum Diana comparationem Valerius Probus apud Gellium l. ix. c. 9. aitque nihil tam improspere a Virgilio conversam esse ex Homero, apud quem illa reperitur, Odyss. vi. 102. Defendit eam Scaliger Poetic. l. v. c. 8. aitque Virgilianam esse a magistro, Homericam a discipulo. Ego in Valerii sententiam

Exercet Diana choros; quam mille secutæ
 Hinc atque hinc glomerantur Oreades; illa pharetram
 Fert humero, gradiensque Deas supereminet omnes; 505
 Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus:
 Talis erat Dido, talem se læta ferebat
 Per medios, instans operi regnisque futuris.
 Tum foribus Divæ, media testudine templi,
 Septa armis, solioque alte subnixâ, resedit. 510
 Jura dabat legesque viris; operumque laborem.

mille Oreades hinc atque inde congregantur: Diana gestat humero pharetram, et incedens extat supra ceteras Nymphas: latitiae tacite mulcet animum Latonæ, Talis erat Dido, talem se attollebat læta inter medios, urgens opus, et regna futura. Deinde sedit ad fores Junonis, sub medio forigice templi, cincta militibus, et alte suffusa solio. Distribuebat jus et leges civibus, et dividebat in æquas partes labo-

—503. *secuntur Parrhas.*—505. *ingrediensque ap. Macrob. scripta nonnulla; sed v. Heins. gradiensque Dea ex scriptis Giphian. Ind. Lucret. et Rom. cum al. ap. Pierium, it. Goth. alt. Sed major vis in Deus, et absorptus sibilus sequente litera.*—506. *Latonæ et un. Heins. et Parrhas. male. prætentant pr. Hamb. pertentat duo Heins.*—508. *opere Rom. a pr. m.*—509. *male jungunt alii post Servium: instans o. r. futuris, Tum foribus Divæ. in foribus Nonius in testudines. in media Parrhas. media in t. Goth. sec. Offendebat aures b. Schraderi, medios et media in binis versibus. Medelam tamen nullam video.*—510. *Septam fragm. Vatic. alto Mentel. pr. et Moret, sec. ut veteres nonnulli ap. Pierium. Sed alte subnixâ exquisitius, ad ornandum rō resedit. Cogita sedes Dearum et heroinarum. Sic Helena Odys. Δ. 136 ἔπειθ' ἐν κλισίῃ,*

NOTÆ

paulo sum propensior; vel ideo, quod ex iis circumstantiis, quas sane multas congerit, nulla est ad rem, nisi multitudo Oreadum, quæ Dianam comitantur; ceteræ omnino a Didone diversæ sunt. *Eurota*] Fluvii in Laconia, Spartam alluentis: quæ regio venatu celebris est. *Cynthi*] Montis in insula Dele, ubi Diana et Apollo nati sunt.

503 *Choros*] Multitudo saltantium et canentium, est proprie chorus.

504 *Oreades*] Nymphæ montium, ab ὄρος mons. Ecl. II. 46.

506 *Latonæ*] Filie Cœl Titanis, quæ Dianam et Apollinem ex Jove peperit in insula Dele. Ecl. III. 67.

509 *Tum foribus Divæ, &c.*] Adjungit Servius hæc verba proximo præcedentibus, hoc sensu: *Instat Regina*

operi, tum præsertim ædificandis Junonii templi foribus. Affert et aliam interpretationem, quam etsi priori postponat; ego tamen præpono: nempe medio in templo locum fuisse separatum, ubi servabatur simulacrum Numinis, et religio administrabatur; isque appellatur a Polluce *sacellum, delubrum*, a Vitruvio *cella*, a ceteris *adytum, penetrabile*: atque id, vel velo, vel muro septus erat, et pervius *foribus*; quemadmodum nostris in templis usuvenit. Iis porro in *foribus* Dido jus dicebat: et mos ille Romanorum deinceps fuit, in templis jus dicere; ac senatum habere. *Media testudine*] Medio in templo, cujus tectum concavum et fornicatum erat, iu morem testudinis, *tortus*.

Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat :
 Cum subito Æneas concursu accedere magno
 Anthea Sergestumque videt fortemque Cloanthum,
 Teucrorumque alios : ater quos æquore turbo 515
 Dispulerat, penitusque alias avexerat oras.
 Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates
 Lætitiæque metuque; avidi conjungere dextas
 Ardebant : sed res animos incognita turbat.
 Dissimulant; et nube cava speculantur amicti, 520
 Quæ fortuna viris; classem quo littore linquant;
 Quid veniant : cunctis nam lecti navibus ibant,

*rem operum, aut ducebat sorte. Cum repente Æneas videt accedere cum ingenti
 multitudine Anthæum, et Sergestum, et generosum Cloanthum, et alios Trojanorum,
 quos nigra tempestas mari disjecerat, et abstulerat ad littora omnino diversa. Obstu-
 puit continuo ipse, et continuo Achates quoque commotus est gaudio et timore; cupie-
 bant avidè sociare dextas cum iis, sed successus incertus turbat mentes. Dissimu-
 lant adhuc, et oblecti cava nebula considerant, quæ sociorum sors, quo in littore reli-
 querint naves, cur veniant: veniebant autem electi singulis e navibus, poscentes.*

~~~~~

*ὁὐδὲ δὲ ὁπῆρς νοοῖν ἦεν. residit al. male.—512. ac s. Hamb. alter. haut s. fragm.
 Vatic. sorte ferebat Goth. tert.—513. tum s. Leid. jam cursu alter Moret. cum
 cursu Zulich. Voss. ascendere Victorin. ap. Heins.—514. Sergestum Montalb.
 vitiose.—516. avexerat, non, advexerat, meliores ap. Pier. et Heins. cum binis
 Goth. In Medic. d. apicium ab alia manu. averterat Gud. et duo Rottend.
 cum fragm. Vatic. adverterat Sprot. et Montalb. aduxerat Dorvill. et addux-
 erat unus Pier. altas alter Goth.—517. Obstupuit veterimos ad unum omnes
 hic ut et in aliis poetarum exemplaribus (et inf. 617) scribere, monet Heins.
 cf. Pier. Etiam ita Romanus; et obstituit vetustiss. fragment. Vatican. a
 Bottario editum; idem cum Romano aliisque Pierianis (item binis Goth.) per-
 cussus habet, cum in Mediceo aliisque optimis Heinsianis miro consensu lega-
 tur percussus, quod bene rejectum ab Heinsio, cum percussus lætitiæque metuque,
 conjungendum sit. Malim adeo majorem distinctionem post metuque ponere.
 —518. Lætitiæque metuque alter Hamb. lætitiæque acridique metu Montalb.
 contingere alter Hamb. et Zulich. ac Gud. a m. pr.—519. animos sed res quar-
 tus Moret.—520. quia nube Menag. sec.—521. classes Hamb. pr. classim Sprot.
 quo in littore unus Heins. linquent alter Goth. In linquant sentis continuatam
 actionem, adeoque pro, liquerint, poni potuit. Sic v. 550, 551 quid est ex τῆς
 pro διὰ τῆς.—522. cuncti, quod mireris, lectio antiquissimorum fere et optimo-
 rum est codd. interque eos Romani, Vatic. fragm. a m. pr. Medicei, qui alias
 non facile in dubia lectione in idem consentiunt, necnon Servii et Donati.
 cunctis, quod haud dubie verius, in paucissimis occurrere videtur; ut in duo-
 bus Heins. et binis Gothanis; fuit tamen lectio vulgata jam ante Pieriam.
 cunctis nam lectis Gud. a m. pr. lectis et læti aberratur etiam in aliis. læti in*

NOTE

514 *Anthea, Sergestumque, &c.*] De gesto, passim lib. 5. nauticis in ludis.
Antheo, v. 185. De *Cloantho*, et *Ser-* De *Teucris*, Trojanis, supra, v. 42.

Orantes veniam, et templum clamore petebant.

Postquam introgressi, et coram data copia fandi;

Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit: 523

O Regina, novam cui condere Jupiter urbem,

Justitiaque dedit gentes frænare superbas,

Troës te miseri, ventis maria omnia vecti,

Oramus: prohibe infandos a navibus ignes;

Parce pio generi, et propius res aspice nostras. 530

Non nos aut ferro Libycos populare Penates

Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas:

Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.

Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,

veniam, et lamentando accedebant ad templum. Postquam ingressi sunt, et data est facultas loquendi coram Regina: spectatissimus intra socios Ilioneus sic incipit sedata mente: O Regina, cui Jupiter permisit extruere urbem novam, et coercere æquitate populos feroces: nos miseri Troiani, acti ventis per omnia maria, precamur te: propelle dira incendia a navibus, ignosce religiosæ genti, et benignius aspice miseras nostras. Nos non venimus, aut vastare gladio domos Africanas, aut abducere ad littora prædas raptas: non inest menti ea violentia, nec tanta ferocitas victis. Est regio, quam Græci vocant nomine Hesperiam: regio antiqua, potens bello et fertili-

Rom. a m. pr.—523. et ab Hamb. pr. abest.—525. placito duo. nunc pro sic Hamb. pr.—527. Servare alter Hamb.—528. circum m. Hamb. pr. ex v. 36, et Cunningham. conjiciebat: circum vel huc per, ad ductum Æn. vii, 228, frustra. Nam præpositiva docte a poëta ad Græcorum ductum omittitur.—529. infandis Zulich. a m. pr.—530. parce, precor alter Hamb. et deest Montalb. res accipe pr. Hamburg. sed vid. Not.—531. Tyrios Bigot. Iliacos Sprotianus; neutrum male: sed in Libycos consentiunt libri.—532. advertere littora prædas Venetus Heinsii. ad littora tollere Sprot. a littore vertere Leid. cum aliquot codd. Pierii.—533. animo est Sprot. animis non tanta ed. Venet.—534—537. repe-

NOTE

523 *Orantes veniam*] Orantes ut mitius haberentur: nam *venia* non semper *culpam* supponit; sed sæpe *pacem* et favorem significat: Cicero, pro Rabir. v. 'Ab Jove pacem et veniam peto.' Pro Fonteio, xx. 'In bellis gerendis, a Diis immortalibus pacem et veniam petunt.' De *Ilioneo*, v. 124.

534 *Est locus, Hesperiam, &c.*] Supple, *quem*: ut supra, v. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii*, supple, *quam Tyrii*, Italia multis nominibus dicta fuit, pro varia temporum ratione. *Hesperia*, quod nomen ipsi cum Hispania com-

mune fuit; vel ab *Hespero*, Atlantis Mauritanie regis fratre, qui primo obtinuit Hispaniam, indeque a fratre pulsus in Italiam venit; vel ab *Hespero*, Veneris stella; quæ mane sub Luciferi nomine apparet, sero sub nomine *Hesperis*, atque ita occasum significat; quo factum est, ut Græci ex iis regionibus, quas habent ad occasum, Italiam appellaverint *Hesperiam magnam*; Hispaniam vero, *minorem Hesperiam*. Alterum Italie nomen fuit *Ænotria*; vel ab *Ænotro*, rege Sabinorum; vel ab *Ænotro*, Ly-

Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebas: 535
 Œnotri coluere viri; nunc fama, minores
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
 Huc cursus fuit:
 Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion
 In vada cæca tulit, penitusque procacibus Austris 540
 Perque undas, superante salo, perque invia saxa
 Dispulit; huc pauci vestris adnavimus oris.

tate terræ. Œnotrii populi ipsam incoluerunt: nunc rumor est, posteros eam regionem appellavisse Italiam, de nomine ducis. Illuc direximus cursum: cum repente oriens e mari procellosus Orion impulit nos in vada latentia, et petulantibus ventis, ac mari superante, funditus disiecit, perque aquas, perque rupes inaccessas: pauci enatavimus huc ad vestra littora. Quodnam est hoc genus hominum? aut quæ regio

tuntur III, 163 sqq.—535. *Patens* Goth. pr. *arvis* atque v. g. mera aberratio.—536. male al. *Œnotriis*. Græcum est *Ὠνῶτροι*, cf. l. l. a Burm.—538. Medic. eam multis bonis: *Hic cursus fuit*; quod accipiendum est: is fuit c.—*huc cunctis* (fuit) *ire voluntas*, expletur versus in Dervill. inepte.—542. *Perpulit* Dervill. a pr. m. *vestris* Arusian. Mess. laudat. *advenimus* aliquot. ap. Pier.

NOTE

caonis Arcadiæ regis filio; vel potius ab *obos* vinum et *ὄρβειν* incitare, quod vini ferax regio sit. Aliud ejusdem regionis nomen est *Italia*; vel ab Italo rege Siculorum; vel a bobus, qui veteri lingua Græca dicebantur *ἰταῖοι*, et illic fuere magna copia. Alia item nomina tulit, de quibus fuse Kircherus in Latio l. i. c. 1. 2. 3. Quodnam autem sit omnium antiquissimum, difficile est conjicere: Virgilius *Italiam* novissimum putat, cum ait, minores *Italiam* dixisse.

535 *Ubere gleba*.] De forma illa loquendi G. II. 185.

539 *Orion*] De hujus signi cælestis fabula dicemus Æn. III. 517. Ex hoc autem versu probat Segresius, Virgilium non nisi Julio mense in Africam esse appulsum. Nam de triplici tantum Orionis ortu hic agi potest, de *quotidiano*, de *heliaco*, de *acronico*: quas voces explicuimus G. I. 217. et 221. et 229. Constat autem de *quotidiano* non posse explicari; sic enim Orion

quotidie tempestates excitaret: non de *acronico*, qui hyeme contingit; ergo de ortu *heliaco*, qui nunc in Julii initia cadit, olim tamen in medium Janium: at vis hujus sideris, non ad unum ortus diem, sed ad consequentes etiam dies pertinere putanda est. Firmat opinionem hoc etiam versu libri IV. 52. ubi Anna Didoni suadet, ut *Æneam* per hyemem detineat: 'Dum pelago desævit hyems, et aquosus Orion:' quod omnino tunc intelligendum de ortu ejus *acronico*, qui mensibus post heliacum circiter quinque contingit.

540 *Procacibus Austris*, &c.] Obstinatè importunis. Horat. Od. l. i. 26. 2. 'Tradam protervis in mare Creticum Portare ventis.' Lucret. l. vi. 110. 'furit petulantibus Equis.' De *Austris* ventis meridionalibus, Ecl. II. 58.

541 *Sal*] *Sal* et *salum* usurpat Virgilius, pro mari, quod Græcis dicitur, ἅλς. Æn. v. 866. 'sale saxa sonabant.'

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
 Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ!
 Bella cient, primaque vetant consistere terra. 545
 Si genus humanum et mortalia temnitis arma:
 At sperate Deos memores fandi atque nefandi.
 Rex erat Æneas nobis, quo justior alter,
 Nec pietate fuit nec bello major et armis.
 Quem si fata virum servant, si vescitur aura 550
 Ætheria, neque adhuc crudelibus occubat umbris:
 Non metus, officio ne te certasse priorem
 Pœniteat. Sunt et Siculis regionibus urbes,

tam crudelis tolerat hanc consuetudinem? negatur nobis arena pro hospitio: bella movent, et impediunt quominus maneamus in primo littore. Si despicitis genus humanum, et vindictam hominum: at expectate Deos memores æqui et iniqui. Regem habebamus Æneam, quo non fuit ullus justior, nec pietate, nec bello et armis insignior. Si fata virum hunc servant, si spirat ærem cœlestem, nec adhuc cecidit sub ævæ umbras; nullus est timor nobis, neque pœnitebit te provocasse prius eum beneficiis. Sunt etiam nobis urbes in terra Sicula, et arma, et Acestes illustris e

ex interpretatione.—543. *Nam g. Goth. sec. Quæ genus hæc h. fragm. Moret. Quod g. est h. Menag. pr. quæ hunc tres ap. Heins. quæve tam Leid. Potest interpungi: Quod genus hoc hominum? sc. est. Sed non hoc quæri poterat; verum: qui homines, quæ patria, quæ tam barbara, est hæc terra vestra, ut permittat hunc morem?*—544. *patriam pr. Moret. a m. sec. hoc spatio Menag. pr. miro casu.—545. considerare Oudart. solemnī varietate.—546. et deest in nonnullis, etiam Pierianis.—547. Deas Voss. fandique nefandi quinque ap. Heins.—549. Non pietate Dorvill. bello nec sec. Moret. Argutatur h. l. Burm. qui cum Servio discrimen facit inter bellum et arma; sane eandem rem declarant sed tropis diversis.—550. et vescitur pr. Hamb.—551. neque adhuc constanter codd. Heins. et multi Pier. alii nec. occupat tres Burm.—552. Vulgata erat lectio: officio nec te: in quam mirum est optimum quemque codicem, atque etiam Grammaticos, (v. Heins.) conspirare; est enim manifesto falsa: nec te c. vel neque te. Sensus quidem qualiacunque extorqueri inde potest; sed occurrit unicuique in oculos, legendum esse: Non metus, officio ne te c. p. P. ob phōbos, μῆ. Non metuendum est, ne te pœniteat aliquando beneficiis nos priorem demeruisse. Et extat hæc lectio in Hamb. a m. sec. Habent edd. ut, Cerdæ. Cuning. In fragm. Vatic. totus locus desideratur. Nec metus*

NOTE

547 *Sperate Deos, &c.*] Expectate. Æ. iv. 419. 'Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, Et perferre, soror, potero.' *Fandi atque nefandi.*] Illius, quod fas, et nefas est: utrumque enim a *fando* dicitur: quia quod æquum est, digne *fari* possumus; quod

iniquum, *fari* non possumus.

550 *Si vescitur aura*] Si spirat, si halitum ducit ex ære. Et vero apud Lucret. l. v. 72. *Vesci*, est uti: 'Quove modo genus humanum variante loquela Cæperit inter se vesci.'

Delph. et Var. Clas.

Virg.

2 G

Arvaque, Trojanoque a sanguine clarus Acastes.
 Quassatam ventis liceat subducere classem, 555
 Et sylvis aptare trabes, et stringere remos.
 Si datur Italiam, sociis et rege recepto,
 Tendere, ut Italiam læti Latiumque petamus.
 Sin absumta salus, et te, pater optime Teucrum,
 Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Iuli : 560
 At freta Sicania saltem, sedesque paratas,
 Unde huc advecti, regemque petamus Acasten.
 Talibus Ilioneus. Cuncti simul ore fremebant
 Dardanidæ.

Trojana origine. Permittatur nobis detrudere ad terram naves ventis fractas, et accommodare trabes e sylvis, et abscindere remos; ut læti eamus in Italiam et Latium: si conceditur ire in Italiam, sociis et rege recepto; si vero salus extincta est, teque mare Africa tenet, o pater optime Trojanorum, nec jam superest spes Ascanii; at saltem ut eamus ad mare Sicilia, et ad paratas urbes, ex quibus huc pulsi sumus, et ad regem Acasten. His verbis Ilioneus orabat: interea Trojani omnes marmure

Medic. Pierii cum aliquot aliis.—554. *Arvaque*. Vulgo legebatur *Armaque*. Etiam hanc lectionem pravam esse arbitrati mutavimus, etsi a Servio, Cod. Romano aliisque præstantioribus libris agnoscatur. *Arma* quidem aiunt memorari ad timorem Pœnis incutiendum. At alienum hoc a toto orationis consilio rerumque facie, potiusque ad animos exasperandos idoneum. Medic. cum Colot. Ursini legit *arva*; et hoc verum. Nam eo spectat oratio, ut metum intercipiat, ne in his terris considerare velle videantur. Sunt in Sicilia urbes, et agri, et popularis noster Acastes. Et explicatur hoc idem v. 561 *At freta Sicania saltem sedesque paratas—regemque petamus Acasten*. adde responsionem Didus v. 576 et inf. iv, 311. Porro Trojano a. s. Moret. qu.—555. *vento* Hamb. pr.—556. *optare* Montalb. quod ornat Heins. *tangere* Hamb. sec.—557. *Ausoniam* sec. Moret.—558. *at I.* Heins. conj. at sequitur hoc v. 561 et vide Not.—559. *abrupta* solus Hugen. *nec jam spes* tres Burm.—560. *Libyes* Oudart.—561. *Ad quatuor* ap. Burm. *Sicania*, priore longa, altera brevi, ut III, 602. VIII, 416. at aliis locis prima brevis et altera producta: *portus venere Sicanos* VIII, 328. v, 24. 393. VII, 796. XI, 317. Ecl. I, 4. Occurrit similis varietas in græcis: Callim. DI. 57. *Ἀπὸ δὲ Τρωακτῆς, Σικάνῳ δὲ*—at Lycophr. 1020. *ἐμπλῆν Παχίνου Σικάνος προσμυδοσσεύει*.—562. *hunc* Rom. *petemus* sec. Hamb. *Acastem* multi.—563. *cunctis* Medic. a pr. m. e

NOTE

- 554 *Acastes*] Rex Siciliæ, de quo 558 *Ut Italiam, &c.*] De ea, v. 6. *Æn.* v. 36. De *Sicilia* insula *Æn.* III. De *Latia*, *Æn.* VII. 54. De *Teucris*, 687. Trojanis supra v. 239. De *Libya*, Africa, v. 162. De *Iulo*, Ascanio, v. 271. De *Sicanis*, Siculis *Æn.* III. 687. De *Dardanidis*, Trojanis supra v. 239.
- 556 *Stringere remos*] Ecl. IX. 61. 'Agricolæ stringunt frondes:' id est, *amputant*.

Tum breviter Dido, vultum demissa, profatur : 565
 Solvite corde metum, Teucri; secludite curas.
 Res dura, et regni novitas me talia cogant
 Moliri, et late fines custode tueri.
 Quis genus Æneadum, quis Trojæ nesciat urbem,
 Virtutesque virosque, aut tanti incendia belli? 570
 Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni;
 Nec tam aversus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
 Seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva,

approbabant. Tum Dido, vultu demisso, breviter loquitur: Ejicite metum ex animo, o Trojani: expellite sollicitudinem. Difficilis status rerum mearum, et novitas dominationis, cogunt me facere talia, et circum munire terminos custodibus. Quis ignoret familiam Æneæ, et Trojam urbem, et virtutes, et populos, et incendia tanti belli? Nos Pœni non habemus adeo crassa ingenia, nec Sol alligat equos curruj tam remotus ab urbe Carthagine. Seu vos appetitis magnam Italianam, et agros Saturni;

sequente litera.—565. vultu alter Mental. dimissa tres Burm.—566. Solcite corda metu Parrhas. forte cum aliis. v. Burm. quod vulgarius esset. corde metu un. Moret. pellite corde metum Bigot. Sed solvere metum exquisita; ut sup. 467 s. c. metus plurali numero, antiqui plerique codd. teste Pierio; et hoc doctius. seducite curas Bigot.—567. Malit Barmannus cum edd. quibusdam antiquis distinguere et legere: *Res dura: at regni*, h. e. durum quidem est, fateor; sed—Enimvero, ferri quidem potest, fateor; sed doctior est vulgata lectio. v. Not. *res dura* Goth. sec.—568. *finis* ex Medic. *lato* ed. Ven. *forti* c. Bigot. *teneri* sec. Hamb. et a pr. m. alter Rottend.—569. *Trojæ* Græv. *nescit et urbem* ed. Venet.—570. *tanti* in vulgg. edd. ante Heins. *ac tanti* duo Burm. et t. ed. Dan. et aliæ jam ante Pierium.—571. *obtusa* scribit Rom. Medic. cum aliis Heins. *obscura* Zulich.—572. *adversus* multi, ut semper. Bene Burm. Gronov. laudat ad Senecæ Medeam 10. *subjungit* ab u. sec. Hamburg. *sol mergit* Menag. pr. *vergit* Ven. Heinsii sed v. Burm.—

NOTE

565 *Vultum demissa*] Pnduit enim reginam minime barbaram, naufragos, et exteros a suis tam dure habitos fuisse.

569 *Genus Æneadum*] Non nepotes Æneæ, qui nulli tum erant; sed majores, a quibus ille genus ducebat.

571 *Pœni*] Dicti quasi *Phœni*, v. 342.

572 *Nec tam aversus, &c.*] Sensus est: *Tyriam urbem non esse tam remotam a Solis ortu et calore; atque adeo cives suos ingenio non esse tam obtuso. Non obtusa, &c.* Atque enim

philosophi, populos qui frigidioribus in plagis nascuntur, vulgo tardiori esse indole.

573 *Hesperiam magnam, &c.*] Italianam, v. 534. *Saturnia arva*] Eam Italiæ partem, quæ *Latium* dicta est, quod in ea Saturnus latuerit, Æn. viii. 319. *Erycis finis*] Siciliæ montem in parte occidentali, nunc *monte S. Julien*, non longe a Drepano: cui nomen imposuit *Eryx*, ibidem sepultus. De eo, Æn. v. 24. *Acstes*] Ejusdem Siciliæ rex, Æn. v. 36.

Sive Erycis fines regemque optatis Acesten :
 Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo. 575
 Vultis et his mecum pariter considerare regnis ?
 Urbem quam statuo, vestra est ; subducite naves ;
 Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
 Atque utinam rex ipse, Noto compulsus eodem,
 Afforet Æneas ! equidem per littora certos 580
 Dimittam, et Libyæ lustrare extrema jubebo ;
 Si quibus ejectus sylvis aut urbibus errat.
 His animum arrecti dictis, et fortis Achates

sive regionem Erycis, et regem Acesten: dimittam vos securos præsidio, et reficiam opibus. Vultisne etiam manere mecum pariter in hoc regno; urbs quam condo, vestra est: trahite in terram naves: Trojanus et Tyrius a me tractabitur sine ulla diversitate. Atque utinam ipse rex Æneas adesset, pulsus eodem vento! Sane mit- tam fidos homines circa littora, et mandabo ut illi percontigent extremam Africam: si forte naufragus vagetur aliquibus in sylvis, aut urbibus. His sermonibus excitati, et generosus Achates, et pater Æneas, jamdiu optabant exire e nube. Prior Achates

574. Finem ed. Ven. regnumque petatis Menag. et Hamb. pr. et quart. Moret. Porro v. 575 et 577 a Goth. tert. aberant.—576. et hic Sprot. et Bigot. pari- ter mecum Ven. sin vultis mecum Wall. quod prosaico esset propius. consistere aliquot Pierii et Burmanni tres cum Parrhas. cf. inf. 688. Burmannus conj. considerare, parum feliciter, et quid tum pariter mecum? c. terris Romanus; quod poeticam dignitatem minus aspirat.—577. Piget ineptiarum super hoc versu. Quam urbem statuo, ea vestra est; Græcorum loquendi more. subd. remos Puget. —578. Tyriusque Medic. a m. pr. agatur Sprot. habetur apud Nonidm Mar- cellum, ex interpretatione. Guyetus legebat: habetur. Sed agatur est erudi- tius; in pedestri oratione: nullo discrimine habebitur, vel nullam eorum discrimen habebitur.—579. c. ibidem Puget.—581. Emittam Sprot. videbo Ven.—582. aut montibus Montalb., qu. Moret. et Zolich. et probat Burmannus: cum raræ admodum in Africa essent urbes, certe sub ditione Didonis hoc tempore, neque proprie in illis errare dici quis posset, sed per urbes oberrare; in montibus vero passim greges errare etiam dicantur, ego montibus præferrem. Enimvero nec de Di- donis ditione hic agitur; nec urbes magnas civitates necessario designant; urbes sunt omnino habitationes, vici; et urbibus errare docte dictum, pro, per urbes; et si greges errant in montibus, an et propterea naufragi? Immo vero montibus damnandum propter hoc ipsum, quod sylvæ et montes fere jungi solent adeoque librariorum lapsus facile prædunt. Heins. conj. rupibus; littorum scil. respectu. Sed quidni tempestatibus in ignotas terras delati vicinos vicos petant? et Gætula urbs iv, 40. errat Exc. Burm.—586. animi Parrhas. Ven.

NOTÆ

577 Urbem quam statuo, vestra est, &c.] Servius refert accusativum ur- bem, ad præcedens verbum vultis; hoc sensu: Vultis his considerare regnis? vultis urbem quam statuo? vestra est. Vulgo tamen agnoscunt Grammatici

mutationem casus, Urbem quam statuo, pro, urbs quam statuo. Aliqui, quibus accedo, solam ordinis mutationem pa- tant, pro, quam urbem statuo. De Note, sive Austro, vento meridionali, Eol. ii. 58.

Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
 Ardebant. Prior Æneam compellat Achates: 585
 Nate Dea, quæ nunc animo sententia surgit?
 Omnia tuta vides; classem, sociosque receptos.
 Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
 Submersum; dictis respondent cetera matris.
 Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente 590
 Scindit se nubes, et in æthera purgat apertum.
 Restitit Æneas, claraque in luce refulsit,
 Os humerosque Deo similis: namque ipsa decoram
 Cæsariem nato genetrix, lumenque juventæ
 Purpureum, et lætos oculis afflarat honores: 595

alloquitur Æneam: Fili Veneris, quod consilium jam venit in mentem? cernis omnia tuta, et naves et socios recuperatos: unus tantum deest, quem ipsi conspeximus mediis in undis submersum: reliqua conveniunt cum sermone matris tuæ. Vix ea locutus erat, cum subito nebula circumjecta rumpit se, et solvitur in vacuum aërem. Visus est stans Æneas et emicuit claro splendore, similis Deo secundum cultum et humeros. Ipsa enim mater aspiraverat filio decorem in coma, et egregiam lucem juventutis, et

a m. pr. minus docte. *animum erecti* Zulich. et ed. Ven., quæ est interpretatio exquisitioris voc. *arrecti*. dictis *arrecti* qu. Moret. *animum* pro *animos* dixit. v. Burm.—584. *erumpere nube* pr. Moret. et duo Rottend. a m. sec., quod scilicet vulgare est. *nubem* doctius. cf. Burm. *abrumpere* codd. Pieriani aliquot, Rom. a m. sec. Montalb. et al. inscite.—586. *animum s. vertit* Bigot. *animos s. vertit* ed. Ven.—587. *reductos* Menag. pr. Ven. et Parrhas. cf. v. 394.—588. *medio fluctu* Puget. *medio quem fluctu* Montalb. sine *in*, ut toties alibi.—590. *ita f.* alter Rottend. *circum cum fusa* emendabat Cuning. *quæ circumfusa; r.* notabilis lectio fragm. Vatic. a Bottario editi.—591. *in aëra* Montalb. et Dorvill. sed pro vulgata Nonius Marcellus.—592. *adstitit* Vratial. *constitit* Parrhas. utrumque vulgare, etsi eodem sensu.—593. *similes* Sprot. *os humeros* *similique Deo* Franc.—594. *genetrix nato* pr. Rottend.—595. *lætoque* Mont-

NOTE

588 *Unus abest*] *Orontes*, de quo, v. 117.

595 *Purpureum*] Ad colorem potest. referri, qui rubicundus ac roseus juvenibus fere est. Sic supra, v. 406. tribuitur Veneri *rosea cervix*. Sic Æn. x. 16. 'Venus aurea' dicitur, forte ex aureo colore capillorum. Quanquam his nominibus existimo non tam certum colorem significari, quam generationis pulchritudinem: ut cum dixit Horat. Od. l. iv. l. 10. 'purpureis ales oloribus.' Piso Albinov. 'Bra-

chia purpurea candidiora nive.' Homerus Odys. vi. 231. *Κόμης δακρυόλης ἔχον ὑπόλας, κόμης ἡγιακίνθου* *flori similes*. Cum enim inter colores pulcherrima sit purpura; inter metalla aurum; inter flores rosa, et veterum æstimatione, hyacinthus; ideo hæc nomina, ad exprimendam quamlibet pulchritudinem transtulerunt. Expressus est hic locus, cum sequenti comparatione, ex Homeri Odys. l. vi. 269. ubi Minerva formam addit Ulyssi, ut Nansiæm placeat.

Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
 Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.
 Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente
 Improvisus ait: Coram, quem quæritis, adsum
 Troius Æneas, Libycis ereptus ab undis. 600
 O sola infandos Trojæ miserata labores,
 Quæ nos, reliquias Danaum, terræque marisque
 Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
 Urbe, domo, socias! grates persolvere dignas
 Non opis est nostræ, Dido, nec quicquid ubique est 605
 Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
 Di tibi, si qua pios respectant numina, si quid
 Usquam justitia est et mens sibi conscia recti,

hilarem pulchritudinem oculis: qualem pulchritudinem ars adjicit ebori, aut quando argentum, vel marmor Parium cingitur rutilo auro. Tunc sic alloquitur reginam, et statim omnibus inexpectatus inquit: Adsum præsens, ego quem quæritis, Trojanus Æneas. creatus a fluctibus Africa. O quæ sola miserta es infandorum calamitatum Troja! quæ nos excipis urbe et domo, nos qui sumus reliquias Græcorum, fracti jam omnibus infortuniis terræ et maris, indigentes omnium rerum. Non est nostræ facultatis tibi referre gratias debitas, o Dido: nec quodcumque usquam est nationis Trojanæ, quæ dissipata est toto mundo, tibi reddere possit præmia merita; sed soli Dii, si aliqui Dii respiciunt pios, si est ullo in loco aliquid justitiæ; sed et tua

alb. *latos* dno Burm. *latis* Goth. tert. Sed tuentur vulgatam grammatici. v. Burm.—597. *Argento* pr. Moret. *Pariusque* Wall. *circumdatus* codd. ap. Servium ad Æn. III, 126.—598. Tunc Goth. pr. cum aliis.—599. *I. ades* pr. Hamb.—600. *abreptus* sec. Hamb.—602. Idem fere versus sup. 34.—603. *exactus* Zulich. a m. pr. *jam coptis omniumque* Parrhas. sed in marg. *exhaustis jam casibus*: quod deterius foret.—605. *Nil opis* Zulich. nostri Menag. pr. *est* omittunt tres Heins. o *Dido* Goth. sec.—606. *Dardanidæ* tres ap. Burm. *quæ magnum* pr. Moret. et Bigot. *aspera* sec. Rottend. Sed hemistichium hoc abesse forte malia. Augēt tamen sententiæ vim. Consecderant autem Trojani exiles partim in vicinis Troadis oris, partim in Thracia, Creta, Epiro, Sicilia, Venetorum oris.—607. *respectent* ed. Junt.—608. *si quid Usquam justitia est*. Ita rescripi, etiam Brunckio v. c. astipulante. Ut vulgo legitur, etiam in fragm. Vatic., *si quid*

NOTE

596 *Manus addunt, &c.*] *Manus*, pro arte et labore hic sumuntur; ut supra, v. 459. 'Artificumque manus inter se.'

597 *Parius lapis.*] Marmor candidum e Paro insula, in mari Egæo.

603 *Reliquias Danaum*] Supra, v. 34.

607 *Si qua pios, &c.*] Medicus ait tria hic promitti virtutis præmia:

primum a Diis, 'si qua pios respectant numina;' secundum ab hominibus, 'si quid Usquam justitiæ est;' tertium ab ipsa Didonis conscientia, 'et mens sibi conscia recti:' quasi dicat Æneas: *Non meum est, nec Trojanorum, tantum virtutem remunerari; sed Deorum, sed omnium hominum, sed tui ipsius: nam virtus sibi est ipsa præmium.*

Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
 Sæcula? qui tanti talem genuere parentes? 610
 In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
 Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet:
 Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt;
 Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum

mens conscia sibi æquitatis. Quæ tam fortunata tempora te protulerunt? qui tanti parentes talem produxere? Quamdiu amnes current in mare, quamdiu umbræ arborum circumdant cacumina in montibus, quamdiu cælum alit astra: semper gloria, et nomen tuum, et laudes durabunt: quæcumque regio trahat me ad se. Sic locutus

~~~~~  
*Uoquam iustitia est, impedita fit ratio ejus, quod sequitur: et mens sibi conscia recti; quod adeo jungendum cum sup. Dii et mens s. c. r. Præmia digna ferant. Et hactenus secundum Stoicos poetam locutum dicere potuit Servius. Legenti tamen facile occurrere potest: si quid usquam Iustitia est et mens sibi conscia recti, h. e. in ullo pretio est. Quo altera interpretatio Serviana spectat: si valet apud homines iustitia. Et lectionem hanc præferunt Gudianus, qui inter præstantissimos est, cum ed. Dan. Heins.; sicque conj. H. Stephanus, qui tamen rationem emendationis non perspexit. Habet scilicet majorem Æuëvëra oratio, si sic procedat: si pietatis, h. e. recti iustique ex metu Deorum, respectus est apud Deos; si iustitia rectique conscientia non inane nomen sunt habenda; Dii tuam humanitatem remunerabuntur. recti est Puget.—609. ferent vir doctus (Jo. Jortin) in Obs. Misc. I, p. 7, ut IX, 254 Dii moresque dabunt vestri. Stat. Theb. VII, 879 Nec laudare satis dignasque rependere grates Sufficiam; referent Superi etc. Sed nec ferant damnandum, quod omnes libri habent, etiam Vatic. fragm. quæ te jam Goth. pr. tulere dno Burm. ut emendabat Cuninghamus.—610. talem tanti Parrhas.—612. Convexa veteres librarii (præter fragm. Vatic. Pleurique Oblongum, in quibus recte post convexa interpunctio posita) et scholiastæ fere cum sidera conjungunt; male utique. nam cælum est convexum, non astra. Hoc tamen posito Heins. conjiciebat: dum montibus umbræ Lustra dabunt. Ingeniose; nisi convexa obesset, et Lustrabunt multo etiam magis esset ingeniosum. Pro lustrabunt, instabant Bigot. et pr. Hamburg. pro var. lect.: unde Burm. conj. constabant, parum feliciter. Etiam Marklando ad Stat. Sylv. p. 102 locus visus est corruptus; nam interpungebat et ipse post lustrabunt. at v. infra Notam. polis dum s. nonnullæ edd., male. potum dum s. pascent Hamb. alter. palus misere emend. Brodæus II Misc. 17. pascit Medic. c. al. ap. Heins. quod mire-*

NOTÆ

612 *Lustrabunt convexa, &c.*] Convexæ montium accipio, pro cacuminibus, quæ rotunda et convexa sunt: lustrabunt pro circumdant; quemadmodum Hercules Æn. VIII. 231. 'ter totam fervidus ira Lustrat Aventini montem,' id est, circum. Lustrare autem proprie significat expiare, a his; per translationem, circumire, quia expiationes agrorum et urbium per

circumfessiones fiebant, unde de sacrificio ambarvali ait Virgil. Ecl. v. 75. 'et cum lustrabimus agros.' Umbræ porro ad motum Solis moventur, et in orbem circumflectuntur.

*Polus dum sidera pascet*] E veterum opinione, qui Solem et sidera, quia igneæ atque adeo voracis naturæ, pasci crediderunt aquarum humore in cælum educto: sed frustra



Ilionea petit dextra, lævaque Serestum ; 616  
Post alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.

Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido ;  
Casu deinde viri tanto ; et sic ore locuta est :  
Quis te, nate Dea, per tanta pericula casus  
Insequitur ? quæ vis immanibus applicat oris ? 620  
Tunc ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ  
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam ?  
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,

*apprehendit manu dextra carum Ilionem, et sinistra Serestum, postea alios, et generosum Gyan, et generosum Cloanthum. Obstupuit primo Tyria Dido ob aspectum, deinde ob tantam calamitatem Ænea; et sic ore dixit: Quæ te fortuna, o fili Deæ, persequitur per tot discrimina? quæ potentia te projecit ad crudelia littora? Tunc es ille Æneas, quem alma Venus peperit Anchisæ Trojano prope aquas Phrygii Simoëntis? Ego quidem recorder Teucrum venisse Sidona, cæctum e terminis*

\*\*\*\*\*

ris. poscet fragm. Vatic.—614. quo sec. Hamburg. et Parrhas. vocent alter Rottend. a m. sec. et Goth. sec.—616. *Sergestum, Serestum, Segestum* al. hic et alibi. v. Burm. et Pier. *Sergestum* et *Serestum* unum eundemque esse, statuerem video v. c. Brunck. 1, 343, quod vix feram ne in malo quidem poëta; et quid faciemus versui xii, 561 *Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum?* Etiam mox *Gigam, Giam*.—617. primum malebat Heins., sed primo eodem sensu capi par est.—618. *Canum deinde viro* Hamb. sec.—620. *quæ vis immanibus applicat ausis* emendat Marklandus ad Stat. Sylv. iii, 3, 17. hoc sensus: *quæ vis major admoret te tam immanibus ausis, tam ingentibus captis?* ingeniosæ quidem Markl. ut semper. Enimvero quod ad littus Libycum tempestate erat delatus, casui debebatur; nihil magni conatus et vocis in hoc. Frigide et contra decorum Didonem sua regna immanes oras vocare ait. At Libyæ vicinas gentes intelligit. cf. 343. iv, 40 sq., ut bene Burm. ad h. l. monuit. *implicat* Bigot.—621. *An tu ille Ven. Anchisæ* nonnullos legere Pierius monet. *Dardanio A.* ad græca *Δαρδανίῳ Ἀγχισίῳ*. 622. *genuit Phrygii Ven. Simountis* Leid. un. in unda Menag. pr. *ad undas* Schol. Statil. duo Heins., sed recentes, cum Dorvill. tuerent vulgatam Donat. et Priscian.—623. *memini Teucrum* tres ap. Burm. et sic Rom. Hunc vs. et 624 recitat Auctor de progenie

#### NOTE

quidam legunt *pahs*; nam Lucretius in multis Virgillii magister, dixit l. i. 231. 'unde æther sidera pascit.'

616. *Ilionea, &c.*] Penultimam, natura brevem, metri causa produxit, Ionum more, qui *Ἰωνοίης* dicunt, pro *Ἰωνία*. *Serestum*] Testatur Pierius in Longobardico cod. *Sergestum* legi, et, v. 614. dixit: 'Anthea Sergestumque videt,' nulla de *Seresto* mentio. Tamen l. xii. 561. distinguuntur hæc duo nomina: 'Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Serestum.'

621. *Dardanio Anchisæ*] Notanda gravitas versus, quæ oritur ex hiatu vocalium, et spondeo quinti pedis. *Dardanio, Trojano, v. 239. Anchisæ, Cappyos filio, Assaraci nepoti, e stirpe Trojanorum regum.* Hic a Venere adamatus; oculis deinde privatus fæmæ dicitur, quod amores jactasset suos. De *Venere*, v. 260. De *Simoënte*, fluvio, v. 164. De *Phrygiæ*, v. 385.

623. *Teucrum memini Sidona*] Teucer, Telamonis Salaminis insule regis filius, cum e bello Trojano rediit-

Finibus expulsum patriis, nova regna petentem  
 Auxilio Beli: genitor tam Belus opimam 625  
 Vastabat Cyprum, et victor ditione tenebat:  
 Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis  
 Trojanæ, nomenque tuum, regesque Pelasgi.  
 Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,  
 Seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat. 630  
 Quare agite, o tectis, juvenes, succedite nostris.  
 Me quoque per multos similis fortuna labores  
 Jactatam hac demum voluit consistere terra.  
 Non ignara mali miseris succurrere disco.  
 Sic memorat: simul Ænean in regia ducit 635

*patriæ, et quarentem nova regna ope Beli. Tunc meus pater Belus populabatur pinguem Cyprum, et victor cum imperio possidebat. Jam inde ab illo tempore nota est mihi ruina urbis Trojanæ, et nomen tuum, et reges Græci. Ipse Teucer hostis, extollebat magnis laudibus Teucros, Trojanos, et aiebat se ortundum e veteri Teucrorum illorum familia. Agite ergo, o juvenes, intrate in nostras domos. Similis fortuna voluit, ut ego quoque agitata per multos casus, denique manerem hac in regione. Non inacta miseriarum didici auxiliari miseria. Sic loquitur:*

Augusti c. vi.—625. cum B. Menag. pr. et Leid.—626. ditione premebat Menag. pr. male, inquit Burm.: an quia hoc de aspero tantum imperio putabat dici? Sane ditione tenere et alibi, sup. 340, vii, 737 variatur, at x, 53 premere constanter; exquisitius scil. quam tenere.—630. ab Heins. e Medic. et aliis. Olim a. cf. ad Ge. i, 171. Æn. viii, 130. ab vel a deest plane in fragm. Moret. et Sprot. a stirpe videbat sec. Moret.—631. o juvenes, nostris s. tectis Zulich. o juvenes, tectis quatuor alii: o nostris, j. s. f. Parrhas.—632. post multos Dorvill. ed. Junt.—633. hac deest Medic. considerare Gnd. tertius Moret. pro div. lect. Hamburg. pr. et Bigot. cf. v. 575. Sed post jactatam melius consistere.—635. sub regia quart. Moret.—636. Divom Heins. secundum Gu-

NOTÆ

set in patriam, inulta fratris Ajacis morte, qui dolis Ulyssæ circumventus, ob dolorem de amissis judicio armis Achillis, mortem sibi intulerat; a patre actus in exilium, et Cyprum appellus, urbem illic, de patriæ suæ nomine, Salamina constituit. Addit Virgilus Cyprum tunc temporis a Belo, Tyri rege, Didonis patre, fuisse expugnatam; atque adeo Teucrum venisse ad Belum, ut ejus ope sedem in illa insula obtineret. Sidona] De qua urbe, v. 450. De Belo in argumento lib. iv.

626 Cyprum] Ingentem insulam Mediterranei Maris, in sina Issico, inter Ciliciam et Syriam, Veneris olim cultu celebrem.

628 Pelasgi] Proprie Thessali; qui sic dicti sunt, vel a Pelago, Lycaonis Arcadiæ regis filio, a quo ducebant originem; vel quasi Pelargi, a πελαργός, ciconia, quia ciconiarum more per multas regiones erraverunt. Pro Græcis omnibus, et hic, et passim sumuntur.

630 Teucrorum ab stirpe] Trojanorum, qui ab antiquo Teucro, Dardanij

Tecta; simul Divum templis indicit honorem.  
 Nec minus interea sociis ad littora mittit  
 Viginti tauros, magnorum horrentia centum  
 Terga suum, pingues centum cum matribus agnos,  
 Munera lætitiæque dii.

640

*statimque ducit Æneam in regiam domum, et eodem tempore mandat sacra fieri in templis Deorum. Interim nec minore cura mittit ad littora sociis Æneæ, viginti tauros, centum corpora hirsuta porcorum, centum agnos pingues, cum centum ovis:*

~~~~~

dianum. *Divis Sprot. honores Montalb. et pr. Hamb.—638. Triginta alter Hamburg. in Sax. Exc.—639. centum pingues Montalb. cum m. hædos Menag. ex Ecl. i, 23.—640. Gell. ix, 14 in illo verum nihil dubium est, quin dii scripserit pro diei: Munera lætitiæque dii. Quod imperitiores, Dei, legunt ab insolentia scilicet vocis istius abhorrentes. Sic autem dies dii a veteribus declinatum est, ut famas fami (igitur veteres famas, famci?), perniciēs pernicii, progenies progenii, luxurles luxurii. Ita et legebat, monente Heinsio, Julius Romanus in libello de Analogia, teste Sospitro. Occurrit eadem lectio in Servianis simul cum altera, die, id est, diei. Commemoratur etiam Pompon. Sab. cum Gelliano loco (qui conferendus cum editis; habet v. c. extra dabantur, ubi nunc extrudebantur). N. Heins., ut hanc lectionem probaret, a se impetrare non poterat. Mihi tamen unice vera videtur; primum quidem, quod exquisitor illa lectio et eadem antiquissimæ auctoritatis, tum autem, quod lenius decurrit: mittit tauros, ahen, pecudes, munera lætitiæque dii; quibus diem tam faustum ac festum exhilararent, ut hospitalibus donis fieri mos erat, quam altera: munera lætitiæque Dei: quocumque tandem modo illam exponas. Munera lætitiæque Dei alii jungunt, ut vinum munus et γένος Διωρίσου, χάσμα Βάκχου dictum sit; atque hoc puto leniorem orationem efficere. At alii cum Heinsio munera cum superioribus jungunt: mittit—munera, simul cum his, lætitiæ Dei, h. e. vinum lætificum. Nolim quidem sensu abundare; dure tamen et lyrica potius audacia mihi ita dictum videtur lætitiæ Dei; ferrem lætitiæ Bacchi. Aliter quoque γένος Βοτρίων, ἀμύγδαλιν. Aliter etiam infra: Adsit lætitiæ Bacchus dator, v. 788. Ex quo Silius Bacchi dona duxisse videtur. Sane in codd. fere Dei; sic ipse Romanus; occurrit et in Servianis, et in Donati interpretatione. Et sic jam Rufius Apronianus, monente Pomponio Sabino (male in ed. Lucii die excusum est) legerat; quod sine dubio ad eam recensionem pertinet, e qua Medicens codex prodiiit: nam, cum in eo ab initio de esset, i rubro ascriptum est, ut Dei sit. Sunt tamen et codd., in quibus alterum occurrit; nam Pierius tres illas lectiones sigillatim e codd. laudat; et, die Dorv. Dia Parrhas. recepit quoque dii Brunck.*

NOTE

socero, sic dicti fuerant, v. 239. Ab ea Teucris stirpe oriebatur Teucer, per Hesioneē matrem suam, quæ Laomedontis Troiani regis filia fuit: Laomedon Ili filius, Ilius Trois, Tros Erichthonii, Erichthonius Dardani, Dardanus Teucris gener.

640 *Lætitiæque dii* Plura tamen et vetustiora exemplaria habent l. Dei,

i. e. vinum, lætitiæ Bacchi, de quo infra v. 788. 'Adsit lætitiæ Bacchus dator.' Gellius alique legunt non Dei; sed, vel dii, vel diæ; qui sunt antiqui genitivi, a nomine diæ: ut Ge. i. 208. 'Libra diæ somnique pares ubi fecerit horas.' Et sensus erit; missa esse a Dido hæc omnia, ut diem illum hilariter Trojani ducerent.

At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant convivium tectis.

Arte laboratæ vestes, ostroque superbo;
Ingens argentum mensis, cælatæque in auro
Fertia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiqua ab origine gentis.

645

Aeneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achaten,
Ascanio ferat hæc; ipsumque ad mœnia ducat.
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis crepta ruinis,
Ferre jubet; pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,

650

præterea dona et gaudia Bacchi. At domus interior, licet splendida, ornatur regali pompa, et sub medio tecto parentur opula. Adsunt vestimenta perfecta magno artifice, et purpura illustri tincta: magna vasa argentea in mensis, et egrægiæ facinoræ marjarum sculpta in aere, ordo rerum longissimus deductus per tot viros, ab ipso ortu veteris familie. Aeneas (nam affectus paternus non sustinuit ejus animum tardare diutius) mittit celerem Achaten ad naves, ut referat ista Ascanio, et adducat eum in urbem. Totâ sollicitudo cari patris posita est in Ascanio. Insuper imperat, ut afferat munera servata ex Trojana excidio, pallam figuris aureis, et velamen cui croceus acan-

v. c.—645. *superbe* Hagen. a m. sec. interpolatrice.—646. Vulgatum ante erat *antiquæ ab origine gentis*. At, quod nunc cum Bruncio v. c. dedit, *antiqua ab origine gentis*, obtulerant Gudianus, duo vetustiores Rottend., tres alii c. fragm. Moret. et quatuor Burman. cum Goth. pr. Et sic Medic. Pierii et Longob. cum aliis aliquot ap. eum: quod equidem præfero tanquam doctius et melius; et sic jam editi nonnulli habere videntur. *primæque ab e.* pro *diversa scriptura* in alt. Hamb. *ducta sua antiqua* ed. Ven.—647. *mensis* apud Germanum fuere, qui legerent. male. *mentem* omnes libri teneantur. *Mens non consistere*, sed fluctuare, dicitur, quando curis et sollicitudinibus agitur; uti et animus vel mens quassa, concussa, conquassata.—648. ad *navem* Oudart. *transmittit* Menag. pr. *permittit* Moret. sec. et Græv. Barm. conj. *remittit*; quod tamen metrum ferre negabat Schrader. Emendat. præf. p. XLIII. IV. At tenendum, *præmittere* potius dici ut *spewdurus*. *spoliorum*. pro simpl. *spoliorum*. Achaten e Grammaticis firmavit Heins. vulgo Achatem.—649. *Ascanio ut ferat* Venet. *ipseque* pr. Moret. a m. pr. *secumque* ad m. d. Parrhas. ad *limbus* Menag. pr.—650. *stat cari* Montalb.—651. *circum-*

NOTE

643 *Pallam*] Pallum muliebre; utraque vox, vel a *pallus*, quia vestis est exterior; vel a *πάλλω* *vibrare*, quod frequenti motu vibretur.

648 *Croceo velamen acanthi*] Ornatum variis floribus acanthi herbas, croceo colore, vel auro expressum.

Velamen aliqui *cyrtodum* esse volunt; genus fœminæ vestis tenuissimum, rotundum, ac simbriatum; alii, quia croci sit mentio, putant esse *epicrocum*, amiculum tenuæ ac periclidum: lique melius, quia *epicrocum* velandis instar fuit, *cyrtos* talaris vestis. Prop:

Ornatus Argivæ Helenæ : quos illa Mycenis,
 Pergama cum peteret inconcessosque hymenæos, 655
 Extulerat, matris Lædæ mirabile donum.
 Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
 Maxima natarum Priami, colloque monile
 Baccatum, et duplicem gemmis auroque coronam.
 Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates. 660
 At Cytherea novas artes, nova pectore versat

thus intextus erat: ornamenta Argivæ Helenæ, quæ ipsa Mycenis exportaverat, cum iret Trojam ad vetitum conjugium, dona miranda Lædæ matris ejus. Præterea sceptrum, quod Ilione primogenita filiarum Priami tulerat quondam, et monile ex unionibus ad ornatum colli, et coronam duplici textu auri et gemmarum. Properans ista afferre Achates dirigebat iter ad naves. At Venus voluit animo

texto sec. Moret. achates scribunt nonnulli hic ut alibi.—654. Ornata Leid. f. ex ornamenta.—655. Dum p. Menag. pr. peteres Fabric. laudat.—656. Abstulerat alii, male. Commode laudat Burm. ad Sueton. Neron. 49, ubi adde not. Ernesti et Oudendorp. Sic Gr. ἐκπέπει. ἱταλπευ. Odys. N. 137 πᾶλλ' ἑσ' ἐν οὐδένῳ Τροίης ἱστῆσαν' Ὀδυσσεὺς etc. cf. Guell.—657. Ilionæ, ut sit sceptrum Ilionæ, habent Mentel. pr. duo Rottend. et Leid., nec ab eo refugit Heins. Enimvero nimis nude ponerentur tum illa: quod gesserat olim.—660. Nec c. Goth. pr. Hac celerans alter Mentel. a m. sec.: unde Accelerans pr. Rottend. Montalb. Vratisl. Has celerans Ondart.

NOTÆ

l. iv. 7. 40. 'aurata Cyclade signat humum.' *Acanthus*, *branche ursine*, herba coronaria, Ecl. iii. 45. *Crocus* flos, *saffran*.

654 *Argivæ Helenæ*] Patrem habuit Jovem, sub cymni specie; matrem Leda, Tyndarei Laconiae regis uxorem. Leda ova duo peperit: ex altero Pollux et Helena divino semine: ex altero Castor et Clytemnestra mortali semine exclusi sunt. Dixit tamen Horatius, sed contra communem opinionem, Pollucem et Castorem ex eodem ovo prodiisse, Sat. i. ii. 1. 26. 'Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem, Pugnais.' Nupsit Helena Menelao, cui erepta est a Paride; et Trojam deducta, ortum dedit bello Trojano: supra, v. 31. Cetera de eadem, Æn. ii. 567. Æn. vi. 511. *Argivæ*] Græcæ; non enim *Argis* nata fuit. Nec *Mycenis* regnavit, sed

vir ejus Menelaus frater fuit Agamemnonis, qui in hac utraque regnavit urbe, supra v. 288. Menelaus autem adscitus in generum a Tyndareo, Spartæ sive Lacedæmonis rege, mortuis Castore ac Polluce, Spartæ regnavit. Promiscue tamen sumuntur harum urbium nomina, propter vicinitatem, omnes enim sunt in Peloponneso.

655 *Pergama....hymenæos*] Illa, pro Troja sumuntur, v. 470. Hi, pro nuptiis, Ge. iii. 60.

657 *Ilione*] Polymnestoris Thracie regis uxor.

659 *Duplicem*] Quia duplex erat in ea ordo, sive fascia; altera aurea, altera gemmea.

661 *Cytherea*] Venus, v. 360. *Capido*, Amoris Deus, duplex a quibusdam fingitur; honestus, Jove ac Venere prognatus; turpis, Nocte atque

Consilia : ut faciem mutatus et ora Cupido
 Pro dulci Ascanio veniat, donisque furem
 Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem.
 Quippe domum timet ambiguam Tyriosque bilingues ; 665
 Urit atrox Juno, et sub noctem cura recursat.
 Ergo his aligerum dictis affiatur Amorem :
 Nate, meæ vires, mea magna potentia, solus,
 Nate, patris summi qui tela Typhoia temnis ;
 Ad te confugio, et supplex tua numina posco. 670
 Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
 Littora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
 Nota tibi ; et nostro doluisti sæpe dolore.

*novos dolos, nova consilia: nempe ut Cupido, mutata forma et vultu, veniat pro
 dulci Ascanio, et inflammet muneribus amantem reginam, ac immisceat ignem
 ossibus ejus. Nam metuit domum dubiam, et Tyrios fallaces; angit eam aspera
 Juno, et hæc sollicitudines per noctem redeunt. Igitur alloquitur alatum Amorem
 his verbis: Fili, qui es meum robur, et magna mea vis: Fili, qui solus despicias
 fulmina supremi Jovis, quibus vicit Typhœum: confugio ad te; et supplex im-
 plo ro tuam potestatem. Notum tibi est, quomodo frater tuus Æneas agitur mari
 circa omnia littora, odio Junonis nobis infensæ; et sæpe condoluisti mihi dolenti.*

*Accelerans tert. Moret. Vides, quam parum talibus variationibus sit tribuen-
 dum.—662. mutatuque Franc.—664. atque tenuit Heins. propter consensum
 librorum edd. que vett. ac pr. Moret. atque nonnullæ edd. vide ad v. 302
 et 490.—666. reversat Franc. v. iv, 3.—667. Ergo quis Goth. pr. dictis com-
 pellat un. Guelpherb. in Sax. coll.—668. mea regna sec. Rottend.—669. Typhœa
 omnes, ipse Medic. o. fragm. Vatic. Τυφῶεις, Τυφῶιος, ut Ἀχίλλεις, Ἀχιλ-
 λειος, Ὀρρεῖς, Ὀρρεῖος. Dubito equidem, an hoc e ex α natum a poetâ cor-
 ripiatur. cf. sup. ad v. 205. Apud Serv. multi, Typhoia; hoc est verius: ut
 ductum sit a Typhos, Τυφῶς, unde Τυφῶιος, itaque cum Bruncio recepi. In
 Franciano erat Typhes et superscr. on, Typhonea; debebat saltem Typhonia,
 ut est in Goth. sec. Apud Claudian. de R. Pros. iii, 187 Typhoia recte ex-
 pressum in Heins., male Typhocia in aliis, adversus metrum: Τυφῶνιος.—
 670. et deest in binis. tua munera duo alii ap. Burm. lumina Goth. tert.
 omnia solito errore.—671. jacteturque, maxima codd. pars apud Pierium,
 Heins. et Burm., atque adeo ipsi Medic. Rom. et fragm. Vatic., in quo tamen
 forte a m. sec. Etiam sic Servii Codices exhibebant. jacteturque dolis Voss.
 pr. jactatuque Goth. sec. omnia a prava manu, quæ cavendum esse putabat,
 ne ultima in jactetur laboraret. Junonis acerbæ Longob. Pierii et fragm.*

NOTE

Erebo. Alii non Jovem, sed Mercu-
 rium honesto patrem assignant.

665 Bilingues] Vel aliud ad du-
 plicem linguam, qua utebantur, Phœ-
 niciam et Libycam; vel perfidiam
 notat genti familiarem, proverbio
 enim fuit, *Punica fides*.

669 Typhoia] Fulmina, quibus Gi-
 gantes vicit; inprimisque Typhœum,
 de quo Ge. i. 279. Sunt qui scribant
 Typhœa: nec admodum refert:
 sed debuit dici Typhoia, a Græco
 Τυφῶεια: perinde autem potuit ex
 diphthongo α, vel abjici ι, ut fieret

Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisque moratur
 Vocibus; et vereor, quo se Junonia vertant 675
 Hospitia: haud tanto cessabit cardine rerum.
 Quocirca capere ante dolis et cingere flamma
 Reginam meditor; ne quo se numine mutet:
 Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
 Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem: 680
 Regius accitu cari genitoris ad urbem
 Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
 Dona ferens, pelago et flammis restantia Trojæ:
 Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,
 Aut super Idalium, sacrata sede recondam; 685
 Ne qua scire dolos, mediusve occurrere possit;

Hunc Tyria Dido detinet, et retardat dulcibus sermonibus: et dubito quem habitura sint exitum hæc hospitia, quibus præest Juno: non quiescet in hoc flexu tam commodo rerum. Quapropter meditor prius occupare reginam fraude, et ambire igne: ne mutet se ad ullius Dei nutum; sed ut mecum prosequatur Æneam magno amore. Quomodo possis id exequi, audi jam consilium meum. Regius juvenis, quem maxime curo, parat se vocatu dilecti patris, ad eundem in urbem Carthaginem, portans munera quæ supersunt e naufragio, et incendio Trojæ. Ego occultabo illum sopitum somno, sacro in loco, super alta Cythera, vel super Idalium nemus: ne possit aliquo modo cognoscere fraudes meas, et medius intervenire. Tu stimula

Vatic. a. m. pr. Similis commutatio a Burm. notata lib. xi, 587.—674. *Nunc* alii scripti et editi apud Pier. Heins. et Burm. et sic fragm. Vatic. a. m. pr. et habet, quo placeat.—675. Heins. conj. ut *vereor*. Henmannus olim: *At v.*—677. *quocirca* Bigot. arte Ondart. et Leid. un. *flammis* sec. Moret.—679. *Æneam* Medic. a. m. pr. *mecum Æneæ* Sprot. *mecum magno Æneæ* Moret. sec.—680. Quo aliquot ap. Pierium et Heins., qui conj. *qui*. Quo facile Zulich. a. m. pr. *quam* Gudian. a. m. sec. addita intp. *prout* vel *quomodo*. v. Ge. III, 309. *quid* Leid.; sed recte *qua*, qua via et ratione, tumentur Heins. et Burm. *posses* Romanus.—681. *accitus* fragm. Vatic.—682. *puer ille* pr. Hamburg.—683. et abest a Dorvill.—684. *Nunc ego* fragm. Moret. ut sup. 674. *Citheron* Parrhas.—686. *Idalium* Bigot. sec. et Rottend. tert., scilicet ut conveniret cum v. 697 *Idaliæ* *lucos*; sed v. Not. *Idalia* Goth. alter. *secreta* Leid. et pr. Hamburg. *reponam* Sprot. a. m. pr.—686. *ne quis*

NOTE

Typhœa; vel abjici e, ut fieret *Typhœa*.

674 *Phænissa*] E Phœnicia oriunda, et Junonis cultui addicta, supra v. 450. De *cardine*, qui hic pro flexu rerum sumitur; ex eo quod janua flectitur et vertitur in cardine, v. 453.

682 *Sidoniam*] Carthaginem, colo-

nam Sidoniorum ac Tyrriorum, v. 16.

684 *Super alta Cythera, &c.*] Ut Æn. vi. 794. 'super et Garamantas et Indos Proferet imperium!' vel est *ultra*, vel in. *Cythera, orum*] Insula Mediterranei Maris contra Cretam, v. 261. *Idalium*] Vel *Idalia*, oppidum et nempis est insulae Cypri.

Tu faciem illius noctem non amplius unam
 Falle dolo, et notos pueri puer indue vultus :
 Ut, cum te gremio accipiet lætissima Dido,
 Regales inter mensas laticemque Lyæum, 690
 Cum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
 Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
 Paret Amor dictis caræ genetricis, et alas
 Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli.
 At Venus Ascanio placidam per membra quietem 695
 Irrigat, et fotum gremio Dea tollit in altos
 Idaliæ lucos : ubi mollis amaracus illum
 Floribus et dulci aspirans complectitur umbra.
 Jamque ibat, dicto parens, et dona Cupido
 Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate. 700
 Cum venit, aulæis jam se regina superbis
 Aurea composuit sponda mediamque locavit.

per fraudem formam illius, et puer assume notam faciem pueri, non plus quam una nocte: ut cum Dido læta excipiet te sinu, inter epulas regias et liquorem Bacchicum; cum amplectetur te, et præbebit tibi suavia oscula; insinans ei secretum flammam, et decipias eam veneno amoris. Amor obtemperat mandatis dilectæ matris, et deponit alas, et cundo imitatur incessum Ascanii. Venus autem infundit Ascanio dulcem somnum in membra: et Dea aufert eum, compositum in suo sinu, in altis sylvas Idaliæ: ubi amaracus suaviter halans cingit illum floribus et grata umbra. Et jam ibat Cupido, obediens jussis Æneæ, et portabat Carthaginiensibus regalia munera, gaudens duce Achate. Quando venit, tum regina discumbit in aurea sponda et magnificis tapetibus, et media sedet. Tum pater

multi ap. Burm. mediusque Hamb. alter.—697. ipsius pr. Moret.—699. Et Goth. tert. ut te cum unus Guelpherb. in Sax. collect. accipiat sec. Moret. male.—690. Regales epulas inter Montalb.—692. obscurum alter Hamburg. fallasque venenum ed. Venet.; non infelici errore.—694. et cultu Schol. Stat. II Theb. 96. gressu gradiens Sprot. a m. pr. incessit Dorvill.—696. placitam solenni vitio aliquot ap. Pier.—698. floribus et amplectitur Zulich. cum Parrhas.—701. convenit Goth. tert., sed in eo fere semper

NOTE

690 *Lyæum*] Bacchicum: Bacchus enim *Lyæus* dictus est, a λύω solvo, quod curis animum solvat ac liberet. De Iulo, sive Ascanio, v. 271. De Venere, v. 260.

697 *Amaracus*] Herba coronaria, suavissimi odoris, flosculos emittens perpusillos, candidos; *marjolaine*.

701 *Aulæis*] Velis, pretiosisque ta-

petibus; vel suspensis super lectum; vel in lecto substructis.

702 *Aurea sponda, &c.*] *Sponda* pars lecti exterior est; sæpe pro toto lecto sumitur, a σπονδή *fadus*; unde et sponsus nomen est. *Aurea*] Dissyllaba voce; quomodo Æn. VII. 190. 'Aurea percussus virga.'

Mediamque locavit] Usus ad men-

Jam pater Æneas, et jam Trojana juvenus
 Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.
 Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris 705
 Expediunt, tonsisque ferunt mantelia villis.
 Quinquaginta intus famulæ: quibus ordine longo

Æneas, et tum juvenes Trojani simul accedunt, et discumbunt in lectis purpureis. Ministri infundunt aquam manibus, et proferunt panem e canistris, et gestant mantilia e rasis velleribus. Intus sunt quinquaginta ministræ, quibus cura est compo-

con pro cum.—703. Malim cum superioribus jungere: Cum venit, a. jam se regina s. composuit—Jam pater Æ. conveniunt, h. e. jam etiam p.—704. conveniunt Rom. a m. pr. decumbitur Commelin. stratoque ed. pr. Burmanni. adde Pierium, unde male ascriptum Pomponio in edit. Basil. Lucii.—705. Dant manibus famuli Medic. (hic utique: Dant m. famulæ) Gudianus cum al. optimis; item Romanus, Longob. alique Pieriani; adde quos Cuninghamus laudat. Vulgatum ordinem retinuisse Heins. videtur Prisciani auctoritate motus. Dant f. lymphas manibus Hamb. pr. lympham Hamb. sec.—706. tonsis Medic. mantelia Heins. post Pierium cum vetustiss. Rom. Medic. aliisque. Vulgo mantilia. v. Georg. iv, 377.—707. longam penum a Virgilio dictam, Carisius lib. i Instit. auctor est. Duplex scriptura jam Gellii ætate

NOTÆ

sam duplex fuit, vel sedendi in sella, vel in lecto discumbendi. Sedendi usus antiquior et severior: Barbari et orientales populi molliores, discumbendi morem invexere. Unde Romani primis temporibus sedere: post Asiam debellatam, auctis opibus ac deliciis, discubnere: mulieres tamen adhuc sedendi morem præ modestia retinebant. Augusti temporibus obsolescebat in domibus, et in sacris tantum Capitolii epulis servabatur; ut est apud Valerium Max. l. ii. 3. Patet autem ex Livio l. xxviii. 18. Afros discumbere solitos, jam inde a Scipionis et Syphacis temporibus. Unde Virgilius hic ad barbarum alludit morem. *Mediam*] Vel in lecto qui erat medius, ut vult Corradus, nec enim decebat in eodem lecto gravem fœminam discumbere cum Ænea: et vero circa mensam tres vulgo lecti sternerantur; unde conclave dicebatur *triclinium*, a τρεῖς tres et κλῖν lectus. Vel etiam in eodem lecto, quod dici potest apud

Barbaros gravitati non obfuisse. Et vero videtur Ascanius, sive Capido, inferiorem seu sinistram in eodem lecto locum occupasse, unde facile Didonis gremio incumberet, v. 722. eo quippe amici et amicæ discumbabant loco: ut commodè jacerent illius in sinu, qui medium locum obtinebat; et dextra manus ejus ad cibos carpandos libera esset. Æneas autem certe dextrum sive superiorem obtinuit locum, nam l. ii. 2. 'toto sic orsus ab alto.' Quis autem locus dignior haberetur, an *dexter* et superior, an *medius*, dubia est sententia, suis utraque rationibus ac testimoniis nixa. De *ostro*, conchylio unde exprimitur purpura, Ge. ii. 506. De *Cerere*, pro pane, Ecl. v. 79.

706 *Mantelia*] Villosa lintea, tergendis manibus comparata, unde habent nomen; differunt a *mappis*, juxta Vossium in Etym. quod mantelibus etiam sternerentur mensæ, afferreturque mappæ aliquando eum in usum a singulis convivis: unde Mart. Epig.

Cura penum struere, et flammis adolere Penates.
 Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri,
 Qui dapibus mensas onerant, et pocula ponunt. 710
 Necnon et Tyrii per limina læta frequentes
 Convenere, toris jussi discumbere pictis.
 Mirantur dona Æneæ; mirantur Iulum,
 Flagrantesque Dei vultus, simulatæque verba,
 Pallamque, et pictum croceo velamen acantho. 715
 Præcipue infelix, pesti devota futuræ,

nere longa serie penum, et suffire igne domesticos Deos. Sunt alia centum, et totidem famuli æqualis ætatis, qui imponant mensis cibos, et præferant pocula. Patrier etiam Peni magno numero congregantur per lætam domum, jussi recubare in lectis pictis. Mirantur munera Æneæ, mirantur Ascanium, et vultum ardentem Cupidinis, et facta ejus verba, et pallam, et velamen intextum croceo acantho. Præsertim misera Dido, destinata amori futuro, non potest satiare animum, et inflam-

circumlatæ est. v. iv N. A. c. i. *longam penum* expressit etiam Ausonius. Donatum et Servium frustra laudat Ge. Fabric. Retinuit tamen Heins. *ordine longo* præclare, propter codd. consensum, et Nonii Marcelli Eugraphique auctoritatem. Adde etiam poeticam rationem, quod *ordine longo* gravius ac dignius dictum. *instruere* porro legitur ap. Gell. l. c.—710. Antea *onerant. ponant.* Sed *onerant. ponant.* Rom. cum plerisque aliis pervetustis Pierii, quod recte illi probatur, tamquam quod nescio quid picturatus habeat, cum res ipsa ita geri videatur. Scilicet omnino hoc in Marone observare licet (vide v. c. iv, 27); recedit ille ab hac consequentia temporum, cui tantopere studebat Cicero, et ex qua dicendum esset, quod antea hic editum erat: *Centum ministri sunt, qui—onerant et ponant. dapibus onerant* iidem; et Giphani. Indic. Læcret. p. 463 et scriptis vindicat. *onerant et ponant* etiam Ald. pr. Parr. c. Goth. pr. et tertio. *onerant et ponant* ed. Ven. Junt. Aldd.—711. *limina nota* Dorvill.—712. *visi d.* Menag. pr. ut sæpe. *discrimine* Goth. pr.—714. *flagrantis* Medic. c. Mentel. pr. Parrhas. et al. Etiam sic Rom. qui alias quartus casus per *et* effert. sed *flagrantem Deum* vix feras; et epitheton h. l. requiritur in *vultus. flagrantis* multi alii. *fulgentisque* Sprot. e glossa, quæ in Leid. un. *vultum* Menag. pr.—715. *Pallamque*—Versum hunc post superiorem abesse æquo animo ferrem.

NOTÆ

l. xii. 29. 11. 'Attulerat mappam nemo, dum furta timentur: Mantele e mema surripit Hermogenea.'

706 *Penum, &c.* *Penus, hujus peni,* vel *hujus penus* masculini vel feminini generis: vel *penus penoris* neutrius: sunt res ad victum necessariae, quæ in intima domus parte servantur. Hinc est *penitus*, et *penetro*, et *Penetæ*, Dii, qui in intima domus parte colebantur. Cum autem ait Nasimbæus, 'flammis adolere Penates,'

esse *coquinam facere*, plane errat: patet enim ex Athenæi compluribus locis, convivia rem sacram apud veteres fuisse; nihilque in iis adhiberi frequentius, quam thura, flores, Deorum simulacra, libationes. Igitur 'flammis adolere Penates,' est suffitu Penates colere, ut in convivio Nympharum Ge. iv. 379. 'Panchæis adolebant ignibus aræ.' De *Penatibus*, Æn. ii. 717.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

3 H

Expleri mentem nequit, ardescitque tñendo
 Phoenissa, et pariter puero donisque movetur.
 Ille, ubi complexu Æneæ colloque pependit,
 Et magnum falsi implevit genitoris amorem; 720
 Reginam petit. Hæc oculis, hæc pectore toto
 Hæret; et interdum gremio fovet; inscia Dido,
 Insidat quantus miseræ Deus! At memor ille
 Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sychæum
 Incipit, et vivo tentat prævertere amore 725
 Jam pridem resides animos desuetaque corda.
 Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ:

matur spectando, et æqualiter capitur pulchritudine munerum et pueri. Ille postquam hæsit collo et in complexu Æneæ, et satiavit magnum amorem ficti patris; it ad reginam. Hæc oculis, hæc totum animum defligit in puerum, et aliquando premit eum in sinu: ignorans Dido, quantus Deus sibi miseræ insideat. Sed ille recordatus mandatorum matris suæ Veneris, incipit delere paulatim memoriam Sychari, et conatur præoccupare vehementi amore mentem iamdudum otiosam, et corda desueta amandi. Postquam cessatum est a primis epulis, et sublatis sunt

~~~~~

—717. *videndo* Hamb. pr. ex interpr.—718. *Vulgata erat: puero pariter donisque. pariter puero omnium librorum Pierii, Heins. et Burm. lectio est, quam etiam Carisius agnoscit, ut mireris eam non esse receptam: id quod cum Brunckio v. c. nunc fecimus: inprimis cum observatum nobis sit, illam inter duas voces copulatas aut inter nomen et epitheton interponendæ vocis rationem esse exquisitioris utique elegantie, naturalem autem hunc positum prisce simplicitatis et maiestatis. Vulgatam Hamb. pr. et Goth. pr. tñentur, et Ven. cum pr. Moret. pariter donis pueroque.—720. Huc oculis Goth. tert. et pectore pr. Hamb. ed. Junt.—722. inscia, quantus malebat Jortin (Tracta II, p. 465).—723. insidat Medicei et optimorum codd. ap. Heins. est lectio, quam et Serv. ac Donatus agnoscunt, cum Nonio, tanquam archaismum, adeoque doctiorem. Vulgo insideat; quam codd. et edd. familiam dedit, ut alias, Romanus. De voc. vi v. German. Val. quantum m. d. ac memor Franc.—724. obolere alter Menag.—725. prævertere Montalb. Leid. pervertere amorem ed. Ven. et sic Romanus antiquiss. prævertere tentat amore Puget. vino t. p. amorem Goth. tert.—726. dissueta qu. Moret. et Wall.—727. Idem fere versus sup.*

NOTE

724 *Acidaliæ*] *Veneris*, quæ sic dicitur ab *Acidalia* fonte, in Orchomeno Bæotiæ civitate, qui Gratiis dicatus est: Gratiis autem *Veneris* et *Liberi* filix a quibusdam dicuntur. De *Sychæo*, v. 347.

726 *Prævertere*] *Præoccupare*, ne Juno Didoni odium inspiraret in Trojanos.

727 *Mensæque remotæ*] *Mensæ*, non tantum sunt τράπεζαι, seu mensæ ip-

sæ quæ ferculis onerantur; sed etiam orra, seu cibi et fercula, quæ imponuntur mensis: quod diserte scribit Pollux, et innuunt auctores Latini, apud quos frequens est divisio convivii in *primas ac secundas mensas*: at mensæ non mutabantur: itaque prima et secunda fercula intellige, quorum prima graviorum erant ciborum; secunda pomorum, computationum, libationum: utraque distinguebantur

Crateras magnos statuunt, et vina coronant.
 Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
 Atria; dependent lychni laquearibus aureis 780
 Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.
 Hic regina gravem gemmis auroque poposcit
 Implevitque mero pateram: quam Belus, et omnes
 A Belo soliti. Tum facta silentia tectis:
 Jupiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur, 785

cibi, ponunt magna pocula, et coronant vinum. Fit sonus per domum, et vox volvitur per spatiosa atria: lucernæ accensæ pendent e laquearibus auratis, et faces luce pellunt tenebras. Tunc regina petiit pateram auro et gemmis gravem, et replevit eam vino; quam Belus, et omnes Beli posteri solebant replere. Tunc silentium factum est tota domo: Jupiter, inquit Dido (nam aiunt te auctorem esse legum

220.—728. *crateres* aliquot ap. Burm. *magnas* tert. Rottend. et Leid. quasi a *cratera* ductum sit. *Crateras latti* s. Nonius et *Crateras longe* st. Lutatius, ap. Burm., forte ex Æn. vii, 147.—729. *It strepitus tectis* Gud. a m. pr. pr. Menag. Rottend. tert. Leid. a m. sec., quod et in Servii Codice fuit, nec Burmanno displicet. Mihi quidem nimis in majus rem ferre videtur, cum de strepitu, sermonibus, et clamoribus inter vina agatur. Scythicum foret, si *strepitus ad tecta* it, ut, *clamor celo* it. Aliter infra iv, 666. Didonis morte cognita: *it clamor ad alta Atria. vocesque* Bigot. alter Rottend. cum Schol. Cruqu. ad Horat. iii, od. 19. *per ampla* una voce nonnulli Pieriani cum pr. Moret. id. que probabat Jortin l. l. *per alta* Longob. cum aliis Pierianis, item Zulich. ex lib. iv, 668, observante Burmanno.—730. *lychni*, *lichini*, aberrationes ap. Burm. Præclare Serviana: Græco sermone usus est, ne vile aliquid introferret; nam offendisset *lucerna. lacuaribus* ab aliis scriptum fuisse, ibidem monitum videas. *laquearibus altis* unus Guelpherb. in Collat. Cort.—733. *qua magna* pars codd. ap. Heins. item ed. Ven. et pr. Goth. sed recte rejectum; est enim minus doctum. a *dello* Zultchem. addita glossa: festiviis diebus.—734. *dum f.* Longob.—737. *que* abest Menag. alteri.—738. Ante Pierium vulgo.

NOTÆ

saltationibus, cantu, ludis, dum convivæ ab edendo quiescerent: et hæc est *prima quies*, cui respondet, *secundæ quietis* loco, finis epularum post secundas mensas. De *crateribus*, poculis vinariis, Ecl. v. 68. De *coronatione* vini, G. ii, 528.

730 *Lychni laquearibus*] *λῡχνοϛ, lucerna*: Græcam vocem Latine præposuit, quia minus humilem. *Laquear*] Sive *lacunar*, est interstitium trabium ac tignorum, in conclavium tectis: diciturque a *lacu*, quia cavum est, *lacus* autem significat proprie cavum quodlibet aquarum receptaculum, sed

transfertur ad alia multa ob figuræ similitudinem. *Funalia*] Funes cera obliiti.

733 *Belus, et omnes A Belo, &c.*] *Belus* iste, non Didonis pater est, de quo prius, v. 625. de hoc enim dici non posset, *omnes a Belo*, id est, *omnes Beli posteri*; siquidem inter hunc et Didonem nullus occurrit medius. Igitur de *Belo* antiquiore intellige, qui numeratur inter Didonis majores; vide argumentum lib. iv.

735 *Jupiter, hospitibus*] *Magna* fuit in veneratione *Jupiter hospitalis*, Græcis *ξένος*.

Hunc lætum Tyriisque diem Trojaque profectis
 Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.
 Adsit lætitiæ Bacchus dator, et bona Juno.
 Et vos, o, cœtum, Tyrii, celebrate faventes.
 Dixit, et in mensam laticum libavit honorem,
 Primaque, libato, summo tenuis attigit ore.
 Tum Bitiæ dedit increpitans; ille impiger hausit
 Spumantem pateram, et pleno se proluit auro.
 Post alii proceres. Cithara crinitus Iopas
 Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.

740

745

hospitalium) fac ut hic dies sit felix Carthaginiensibus, et advenis Trojanis: et ut posteri nostri hujus recorderentur. Adsit Bacchus auctor lætitiæ, et propitia Juno. Et vos, o Carthaginienses, adeste faventes huic convivio. Sic ait, et stillavit in mensam vinum, honorem liquorum: et eo stillato, prima degustavit reliquum summis tantummodo labris: deinde dedit Bitiæ hortans eum: ille alacer ebibit pateram spumantem, et conspersit se vino aureæ pateræ plenæ: postea alii proceres. Iopas comatus ludit cithara, ea quæ maximus Atlas docuit. Canit ille errores Lunæ, et

lectam, *adsis*. Sed omnes ejus libri habebant *adsit* vel *assit*: neque aliter Heinsiani cum Macrobo. III Sat. 4. Comment. Craqu. ad Horat. I od. 18; utramque lectionem agnoscit Servius. *At sit Medic.*—739. *O Tyrii cœtum* quatuor ap. Burm.—740. *in mensa* vulgg. sed *in mensam* Macrobi, optimorumque librorum et exemplorum copia firmavit post Pierium Heins. Redit res eo, quod doctus dicitur hoc, quam illud. nonnulli etiam apud Pierium, et nostri tres Gothani, *immensum*, quod eodem allndit. adde lib. VIII, 279.—741. *libatos* n. latices conj. Heins. et alii viri docti. Nec inficiandum, versum concinniores et suaviorem inde exire. *libatos latices attigit* h. e. poculum, unde pars vini in mensam jam erat effusa. *libatum* alter cod. Hamburg. videlicet honorem. *sacro tenuis* Sprot. cum *Bitiæ* Hamb. pr. *Bicia, Byciæ* al.—743. *summo* s. p. Menag. pr. *prostitit* Oudart. s. s. p. ore nonnullos libros legere Pierius docet.—745. *docuit quem* Medic. cum parte codd. Heins. necnon Romanus cum aliis Pierianis. Etiam Servius: *quæ* legendum, non

NOTE

740 *Libavit*] Stillavit: a *λεῖβω* stillo. Ritus hic fuit sacrificiorum: sacerdos vinum e vasculo degustabat, dabatque deinde degustandum ceteris; tum illud, vel in victimæ coruæ; vel, si sacra solo thure absque victima fierent, in ignem aræ impositum; vel, si absque igne, ut in convivis, in mensam invertebat. Unde *libo* primo significat *stillo*; deinde quia in libatione vinum degustabatur, significat etiam *degusto* ac *leviter tango*, ut supra v. 260. ‘Oscula libavit natæ:’ I.

Ge. IV. 54. ‘flumina libant Summa leves.’ Denique generatim sumitur pro *sacrifico*, quia nullum sacrificium erat sine libatione.

745 *Atlas*] Bene Pœnus ea narrat, quæ docuit Atlas Afer; rex Mauritanæ; qui cum esset astrologiæ peritissimus, cœlum humeris sustinuisse dicitur; et in montem cognominem mutatus, objectu Gorgonei capitis, a Perseo Jovis filio, quem excipere hospitio noluerat.

Hic canit errantem Lunam, Solisque labores;
 Unde hominum genus, et pecudes; unde imber, et ignes;
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones;
 Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
 Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet. 750
 Ingeminant plausu Tyrii, Troësque sequuntur.

defectus Solis: unde oriatur genus hominum, et pecudes; unde pluvia et fulmina: canit Arcturum, et Hyadas imbriferas, et duos Triones: cur Sol hyemalis ita properet se lavare aquis Oceani, vel quæ mora retardet lentas noctes ætatis. Carthaginienses dant plausum, et Trojani eos imitantur. Misera etiam Dido traducebat

quem. docuit quam Græv. *Atlans Romanus*, et sic *Mentel.*—746. scripsisse nonnullos is, Pierius monet. Scilicet hic ejus loco positum. Atque is quidem (Iopas) canit etc.—747. unde *genus hominum et pecudum*—Hamb. pr. *pecudes, aqua, imber et i.* ed. Ven. scil. *aqua ex glossa. et ignis* Sprot. et Rottend. tert. et *pecudes, genus unde ferarum* Medic. Pieril.—748. *Pliadasque Hyadas* plures ap. Heins., et duo Goth. *Plyadasque hyades* ed. Ven. *Pleiadasque Parrhas.*, scilicet quoniam alias *Pleiadasque Hyadesque* jungi norant (sup. Ge. I, 188. *Iliad.* X. 486. Ovid. Met. XIII, 298): invito metro, plane ut *Æn.* III, 516, ubi idem versus recurrit, factum videmus; v. Heins. ad e. l. *septemque triones* Hamb. alter.—749. Qui Goth. sec. *properant* tres Burmanni. *se tingere* pr. Moret., qui et mox, *obstat.*—750. *tam quæ* Goth. sec. non male. Idem hi duo versus 749, 50 supra Ge. II, 481, 2 occurrebant.—751. *plausum* vulgares libri habent. Sic etiam in *Servianis*. Sed *plausu* Romanus c. aliis vetustiss. Pierii, item Medic. cum ceteris Heins. præter Sprot. et Ven. adde *Wass.* ad *Sallust.* b. I, 5. *plausu* etiam duo ex Goth. In tert. Moret. *plausus*. Sed præclare *plausus* revocat Heinsius, qui et exemplis illustrat promiscue positis, quibus tamen apparet tantum hoc, *ingeminare*, absolute dici: *ingeminat clamor, ingeminat plausus* (sc. se) et sic alia. Scilicet dicendum: *plausu ingeminare* esse doctius et exquisitius dictum, quam *plausum*, uti multa alia similiter immutari solent, ut poetica dictio a vulgari recedat. cf. Heins. ad *Æn.* II, 207. Sic illud Ovid. Fast. VI, v. extr. *inrepsitque lyra pro, inrepsit ly-*

NOTE

748 *Arcturum, &c.*] Stellam procellosam, in signo Bootæ, prope caudam ursæ majoris, unde nomen habet ab *ἀρκος* ursæ, et *ὀψά* cauda, Ge. I. 68. *Hyadas*, stellas septem in fronte tauri, quibus nomen est ab *ὕς* pluv., Ge. I. 138. *Geminos Triones*] Ursas duas, signa Borealia, quæ a rusticis *plaustrum majus*, ac *plaustrum minus*, olim dicta sunt: quia in majore septem stellæ ita dispositæ sunt, ut boves aratro subligatos referant: boves autem *triones* antiquis dicti sunt: quod arando, vel terram terant, juxta Varronem, quasi *teriones*; vel

strias in terra excavent, juxta Scalligerum, quasi *triones*. In minore vero, stellæ item aliquot, licet multo minores, eundem fere situm imitantur.

749 *Se tingere Soles*] Ex vulgi mente, cui sidera in Oceanum decumbere et lavari dicebantur. Sensus est: cur dies hyberni tam sint breves; et quæ mora sic obstet noctibus æstivis, ut sero ac lente veniant: versus ii hac translatis sunt e Ge. II. 481. 482. *Soles*, dies, vel Sol ipse.

Necnon et vario noctem sermone trahebat
 Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
 Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:
 Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis; 755
 Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.
 Immo age, et a prima, dic, hospes, origine nobis
 Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,
 Erroresque tuos: nam te jam septima portat
 Omnibus errantem terris et fluctibus æstas. 760

noctem variis cum Ænea colloquiis, et sensim hauriebat amorem: quærens multa de Priamo, multa de Hectore: modo, quibus armis instructus filius Auroræ venisset Trojam: modo quales essent equi Diomedis: modo, quantus esset Achilles. Age potius, o hospes, inquit: et narra nobis dolos Græcorum a prima origine, ruinamque civium tuorum, et tuos errores: nam æstas jam septima te circumfert errantem omnibus terris et maribus.

ram apud Horatium.—752. trahebant ed. Ven.—754. super Hectora Gudianus.—755. miror neminem conjecisse: quibus A. venisset filius oris.—757. Nunc age Hugon.—760. Fluctibus—omnibus æstas alii. ac fluctibus Menag. et terris et fluctibus aliquot libri ap. Pierium, quod, inquit, sententiam reddit uberio- rem. Et sic quoque MS. Bersman. et ed. Cuning. In Goth. pr. subjicitur: Funera Dardaniæ narrat fletusque secundo.

NOTE

754 Priamo, &c.] Trojano rege, de quo passim lib. II. De Hectore ejus filio, et Achille, supra v. 103. De Auroræ filio Memnone, v. 493. De Diomede, Tydei filio, v. 101. De equis quos Rhæso Diomedes abduxit, v. 476.

759 Septima æstas] Hinc probat Segresius, ætate Æneam ad Africæ

littus appulsum esse. Nec refert quod lib. v. v. 636. sub ipsum sequentis veris initium, dicat etiam Beroë: 'Septima post Trojæ excidii jam vertitur æstas.' Illic enim addit *vertitur*, id est, transacta est, et in aliam ætatem vertitur ac deflectit, nempe in octavam.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER II.

ARGUMENTUM.

NARRAT Didoni Æneas Trojani excidii seriem. Ea est ejusmodi: Græci decennali bello pene fracti, dolo capere urbem constituunt: fugam simulant; circa Tenedum insulam latent; equum relinquunt in castris, foetum intus militibus. Quo per fraudem Sinonis, cui fidem mors Laocoontis faciebat, in urbem inducto; noctu reserato ejus utero, Græci erumpunt; admissoque exercitu, Trojam ferro et igne populantur. Admonetur in somnis Æneas ab Hectore, ut fuga sibi consulat: Æneas mortem fugæ præferens, coacta manu, Græcos aliquot cædit; sumtisque eorum armis, suorum telis fere obruitur. At vastata regia, Priami Pyrrhi manu interfecto; Æneas domum revertitur, Anchisæ patri sacra Penatesque committit, suis eum imponit humeris, et cum Ascanio filio, Creusaque uxore, fugam arripit. Mox amissa inter eundem Creusa, iter ad eam quærendam relegit: occurrit mortuæ uxoris umbra, monetque se a Cybele in Phrygia detineri. Redit ille in montem Idam, et cum sociis mari fugam parat.

CONTICUERE omnes, intentique ora tenebant;
Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto:

Infandum, regina, jubes renovare dolorem;
Trojanas ut opes et lamentabile regnum
Ernerint Danaï; quæque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulixi,

5

Omnes siluerunt, et attenti comprimebant vocem. Tum pater Æneas sic incipit e superiori parte lecti: Jubes me, o regina, renovare dolorem infandum, narrando, quomodo Græci evertent potentiam Trojanam, et regnum deplorandum: et quæcunque vidi ipse digna miseratione, et quibus magna ex parte interfui. Quis Myrmidonum, aut Dolopum, aut quis miles duri Ulyssis hæc commemorando abstinere a

~~~~~

2. *Ab alto* est Medic. Pieri.—3. *renovare jubes regina* Hamb. pr.—4. *opis* Hugen.—5. *ipse* Franc.—7. *diri* Goth. tert. *Ulixi*. vulgo *Ulyssæi*. Franc. *Ulixis*. Goth. pr. et tert. et edd. nonnullæ *Ulyxæi*. At *Ulixi* scriptura est Medic. Romani aliorumque codd. etiam Prisciani ap. Heins. scilicet pro *Ulyssæi*; Sic *Oronti* 1, 220. inf. 30 *Achilli*. cf. ad Ecl. viii, 70. Habet scriptura *Ulixes* vel *Ulixens* auctoritatem codd. (v. ad Ovid. Epp. 1, 1) non rationem:

NOTE

2 *Ab alto*] Quia Æneas sedebat in altiore, id est, dextera parte lecti; Ascanius in inferiore, seu sinistra; Dido in mediâ. Æn. 1. 702. *Danaï*] Græci, Æn. 1. 34.

7 *Myrmidonum, &c.*] Milites Achillis fuerunt, ex Ægina insula sinus Saronici, inter Peloponnesum et Atticam: sic dicti a *μύρμηξ formica*: quod, ut ait Strabo, propter soli sterilitatem, formicarum in morem terram fodientes, semen in saxa conjicerent; itemque laterum coctorum penuria in fossis habitarent. Fabulæ tamen ex eo derivant nomen, quod Æacus, Achillis avus, Æginæ rex, cum regnum videret peste vastatum, precibus a Jove impetravit, ut formicæ, quas ingenti numero reptantes videbat, novos in incolas mutarentur. Aliqui sic fabulam explicant, ut putent Æginam insulam frequentiore ab ipso redditam, deductis ex Thessalia colo-

niis; testatur enim Velleius initio historię, *Thessaliam* prius vocatam esse *Myrmidonum civitatem*, ac non nisi post Trojana tempora *Thessaliam*. Igitur Achillis *Myrmidones*, vel erunt *Æginetæ*, vel potius *Thessali*.

Dolopum] Eos quidam Thessaliæ, Plinius Ætolie, Ptolomæus Epiro annumerat. Addit Strabo, præpositum his fuisse a Peleo Achillis patre, Phœnicem; qui cum Chirone centauro Achillis educationi præfuerat, eumque ad Trojam secutus est. Igitur Dolopes, vel Phœnicis milites erant, vel Achillis, vel, ut alii volunt, Pyrrhi Achillis filii.

Ulixi] Ithacæ et Cephalenie, insularum in Ionio mari, regis; cujus dolis Trojana expeditio præcipue promota est: de illo passim, hoc et aliis libris. *Ulixi*, pro *Ulixis*, Genitivus, de quo Æn. 1. 224.

Temperet a lacrymis! et jam nox humida cœlo
 Præcipitat, suadentque cadentia sidera somnos.
 Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros, 10
 Et breviter Trojæ supremum audire laborem;
 Quanquam animus meminisse horret, luctuque refugit;
 Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi,
 Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
 Instar montis equum divina Palladis arte 15
 Ædificant, sectaque intexunt abiete costas;
 Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
 Huc delecta virum sortiti corpora furtim

fletu? Et jam nox humida præceps abijt e cælo, et astra decedentia invitant ad somnum. Sed si tanta tibi est cupiditas cognoscendi casus nostros, et breviter audiendi ultimam Trojæ ruinam, quamvis mea mens abhorreat, et præ dolore recuset recordari: tamen incipiam. Duces Græcorum, afflicti bello, et fatis repulsi ab expugnatione urbis, tot annis jam elapsis; faciunt equum, in modum montis, divinis consilio Minervæ, et strunt costas ex abiete scissas. Fingunt esse votum pro reditu: spargitur is rumor. Ad eam rem sortiti electa corpora militum, ea clam

nam ex Ὀδυσσεὺς saltem fieri debuit *Ulysses*.—8. *Temperat* Gud. et Goth. sec.—10. *Sed cum* Hamb. pr. *Et si* Franc. *agnoscere* Gud. cum aliis vett. ap. Pierium. *cognoscere tantos* Græv. in marg. vel c. *tantos*.—12. *luctumque* sec. Moret. Parrhas. et ed. Ven. præter aliquot codd. Pier. et Donatum, quod mireris Burmannum probasse, imprimis post Catrœum; nam est vulgare et tenue præ altero, ubi de horrore (h. l. ex recordatione rerum tristem; itaque *luctus*) et aversione rei ingrætæ et molestæ agitur. Quod proprie de membris vel de sanguine dicitur, ad animum transfertur. *luctus* Carisius habet, notante Pierio.—15. *divinæ* Menag. pr.—16. *factaque* Ven.—18. *delecta* Gud. a m. pr.—20. *ingentis* Heins. scripsit cum veteribus et

NOTÆ

8 *Cælo Præcipitat*] Nox abijt, fugit e cælo.

9 *Suadentque cadentia sidera somnos*] Decedentia, die proxime imminente: quam interpretationem probabimus. Æn. iv. 81.

15 *Instar montis equum, &c.*] De voce *instar* Æn. vi. 865. Equi fabricator fuit *Æpeus*; materiam advexit *Ajax Oilei*. Equus autem ille, non reipæ equus fuit: sed, vel machina, ejusmodi est aries, qua muri subruti sunt; vel pictura in ea urbis porta, quam Græcis prodidisse Antenor dicitur, vel signum Græcis datum, ut

in pugna suos ab hostibus dignoscerent; vel equestrem notat pugnam, qua Græci Trojanos vicerint; vel montem *Hippium*, post quem latentes Græci urbem oppresserint: *Æpeus* enim est *equus*, et ideo quibusdam videtur dixisse Virgilius: 'Instar montis equum.'

16 *Abiete, &c.*] *Sapin*: pro quovis ligno.

17 *Votum pro reditu*] Ad obtinendum felicem reditum: et Accius in Deiphobo sic inscriptum ait equum fuisse. 'Minervæ donum armipotentis Danaï abeantes dicant.'

Includunt cæco lateri, penitusque cavernas
 Ingentes uterumque armato milite complent. 20
 Est in conspectu Tenedos, notissima fama
 Insula, dives opum, Priami dum regna manebant;
 Nunc tantum sinus, et statio male fida carinis.
 Huc se propecti deserto in littore condunt.
 Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenæ. 25
 Ergo omnis longo solvit se Teucra luctu.
 Panduntur portæ; juvat ire, et Dorica castra
 Desertosque videre locos litusque relictum.
 Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles;
 Classibus hic locus; hic acie certare solebant. 30
 Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ,

occultant in obcuris lateribus equi, et magnas cavernas atque uterum profunde implent armatis militibus. Est in propinquo Tenedos insula, fama notissima, abundans epibus, dum regnum Priami stabat: nunc solum est sinus et statio parum tuta navibus. Illuc elapsi occultant se deserto in littore: nos putavimus eos discessisse, et ventis propitiis repetiisse Mycenæ. Itaque Troja omnis liberat se diuturno angore: portæ aperiuntur, dulce est exire, et aspicere castra Græcæ, et vacua spatia, et litus derelictum. Hic turmæ Dolopum, hic crudelis Achilles habebat tentoria: hæc erat statio navium: hic exercitus solebant pugnare. Pars stupet munus per-

Prisciano.—21. *Tenedos* Rom. cum al. antiquis ap. Pier.—22. *manerent* Bigot.—24. *propecti* Longob. sed est: *huc propecti condunt se*. In Goth. tert. *condunt* in marg. vel *ponunt*.—25. *Vos et abiisse* ed. Ven. *ventosque petiisse* Menag. pr. et Leid. *abiisse* et *petiisse* etiam in Romano.—26. *solvit longo se* Montalb. *se deest* Moret. sec. *posuit se* Schol. Horat. iv Od. 6, scilicet explicnerat per *posuit* *luctus*.—27. *ad Dorica c. Desertosque locos, litusque videre relictum* Wittian.—29. *sævus* Franc. ut al. *Ulixes* pr. Hamburg.—30. *acie* Heins. e melioribus, inprimis Rom. Medic. Gud. vulgo *acies*, quod præter codd., inter quos omnes Gothani, Rufinianus de Schem. Lex. p. 33, necnon Pomponius Sabinus agnoscunt. Barmannus utrumque illustrat. Sed dicendum: *hic acie certare solebant*

NOTE

21 *Tenedos*] Insula Hellesponti, contra Sigeum Troadis promontorium.

25 *Mycenæ*] Urbem regiam Agamemnonis, in Peloponneso, de qua Æn. i. 288.

26 *Teucra*] Troja, a *Teucro* rege, Dardani socero. Æn. i. 239.

27 *Dorica*] *Doris*, Græciæ regio, inter Thessaliam, Ætoliam, et Phocidem; ad Parassum et Cētam montes. Pro tota Græcia hic sumitur.

29 *Tendebat*] Tendebat tentoria:

vox Tacito et Suetonio familiaris. Suet. in Galba, 12, 'Germanorum cohortem remisit in patriam, quasi Cn. Dolabellæ, cujus juxta hortos tendebat, proniorem.' De *Achille*, Æn. i. 103.

31 *Innuptæ Minervæ*] *Pallas* item dicta est. Vulcani nuptias respuit, et virginitatem servavit. Nomen: vel a *minari*, quod armata pingatur; vel a *memini*, quod memoriæ Dea dicatur; vel potius ab antiquo me-

Et molem mirantur equi; primusque Thymætes
 Duci intra muros hortatar, et arce locari;
 Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.
 At Capys, et quorum melior sententia menti, 35
 Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
 Præcipitare jubent, subjectisve urere flammis:
 Aut terebrare cavae uteri et tentare latebras.
 Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
 Primus ibi ante omnes, magna comitante caterva, 40
 Laocoon ardens ~~summa~~ decurrit ab arce;
 Et procul, *Ō* miseri, quæ tanta insania, cives?

nicioſum oblatum inſumptæ Palladi, et admiratur magnitudinem equi; et primus Thymætes ſuadet ut admittatur intra muros: et ſtatuetur in arce; ſeu per fraudem, ſeu jam fata Trojæ ita volebant. At Capys, et quorum animo prudentior inerat ſenſus, aut ſuadent ut abſciant dolos Græcorum et munera ſuſpecta, comburantque ſuppoſitis ignibus; aut ut ſodiant et explorent cavae latebras alvi. Plebs ambigua diſtrahitur in oppoſita conſilia. Tunc prior coram omnibus Laocoon, magna turba ſequentē, decurrit celer a ſumma arce: et procul clamat: O miſeri cives! quæ tanta

esse exquisitius adeoque poëta dignius; alterum prosaicum.—32. *Thymætes* varie corrupta vox in libris. v. ap. Heins. et Burm. Sed est *Θυμολης*.—33. *inter Ven.* infra sec. Moret. in arce qu. Moret.—34. *manebant* pr. Hamb. *parabant* alter. *volebant* Montalb. sed vide Burm. Trappius, non adeo inelegantis vir iudicii, versus malebat sic disponi: *Et molem—Sive dolo—Duci intra*, quod mollius quid habere ipsi videbatur. Recte quidem. Sed, ut nunc est, gravior est oratio.—35. *m. s. surgit* sec. Hamb. ex i, 562. pro *menti, cordi* Goth. tert.—37. *jubent* habet codd. et grammaticorum auctoritatem; non minus tamen gravis est fides *et jubet*. v. Heins. Mox legebatur: *subjectisque u. f.* Recte inter Serviana:—*disjunctiva, quæ hic esse debuit*, mox tamen:—*Antiqua tamen exemplaria ve habere inveniuntur*. Nec dubito, *ve* esse scribendum: etsi passim viri docti repugnant et *que* disjunctive poni aiunt. Nam diversa hand dubie inter se apponuntur. Ita et *et*—*et* Odyss. 6. 507.—40. *ante alios* aliquot Pieriani. At Goth. alter: *primus ibi juvenum*, notabilis lectio. Sic enim durum illud, quod *et ante omnes* inherere videbatur, sublatus esset; et possit hoc ex glossa irrepsisse videri; jungendum adeo: *juvenum magna c. caterva*.—41. *Lauchoon, Laochon, Lachoon, Laucon*, hic et infra, aberrationes codd. *Laocoon* Medic. semper. Et v. 230 *Laocoon* Dorvill.—42. *infamia*

NOTE

nerve, id est, *mones*, quod homines bene moneat, utpote Dea sapientiæ atque artium.

34 [*Sive dolo*] Habuit enim Thymætes aliquam prodendi Priami quasi justam causam. Narrat enim scholiastes Lycophronis, *Cillam*, Hecubæ sororem, Thymætes uxorem, amatam a Priamo; ac deinde cum filio Mu-

nippo, quem furtim ex eo susceperat, ab eo fuisse occisam. De *Danais*, Græcis, Æn. i. 34.

41 *Laocoon*] Juxta aliquos, Anchisæ frater fuit: juxta alios, Priami filius, sacerdos Apollinis: cetera infra, v. 201, 229. De *Achivis*, Græcis Æn. i. 192.

Creditis auctores hostes? aut ulla putatis
 Dona carere dolis Danaum? sic notus Ulixes?
 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi, 45
 Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
 Inspectura domos, venturaque desuper urbi;
 Aut aliquis latet error; equo ne credite, Teucrici.
 Quicquid id est, timeo Danaos et dona ferentes.
 Sic fatus, validis ingentem viribus hastam 50
 In latus inque feri curvam compagibus alvum
 Contorsit. Stetit illa tremens, utroque recusso
 Insonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ.
 Et, si fata Deum, si mens non læva fuisset,

est stultitia? An putatis hostes esse profectos? aut existimatis ulla Græcorum munera carere fraudibus? sic Ulysses cognitus est vobis? Aut Græci clausi hoc ligno latent; aut hæc machina structa est contra nostra munera ad explorandum domos, et ex alto ingruendum urbi; aut alius aliquis dolus latet: Trojani, ne fide hæc equo: quodcumque istud est, metuo Græcos, etiam dum munera dant. Cum hæc dixisset, immisit totis viribus magnam hastam in latus, et in uterum equi curvatum juncturis: hæsit illa tremens, et represso utero cava spatia sonuerunt et emisserunt gemitum. Et, si fata Deorum, si mens non fuisset sinistra; Laocoon

alter Menag. solenni varietate. Burmannus.—43. aut illa Goth. alter et tert. —44. et sic Menag. pr.—45. hic sec. Moret. incluso Wallian.—46. Aut hæc. Vide an accommodatus sit: atque hæc. Nam pro diversis haberi nequeunt.—47. domus Leid.—48. nec c. aliquot. Donati auctoritate a nonnullis male distinguitur: latet error equo; Ne. v. Heins. et Pier.—49. hæc dona Parrhas. —50. validis contorquet viribus sec. Moret.—51. Quantopere veteres Grammatici in feri trepidarint, ex lacinia intelligitur, quam Pomponius h. l. ex vet. Schollis servavit: FERI, id est, equi, nam lib. vii, 489 ferum appellat certum. Apronianus legit Ferit, pro percussit curvam alvum in compagibus (hoc in Cod. Mediceo habetur, quanquam a nemine adhuc notatum). Alii legunt Feri, ut sit ferus, feri, pro equo, ut fera, feræ, pro quadrupede. Alii legunt Feri, ut sic sit, id est feram, propter verba similiter cadentia (ut sit pro feram curvam alvum). Porro feri c. compaginis a. MS. Prisciani p. 134 notatum in Collect. Sax. alcom Gud.—52. Intorsit sec. Rottend. quod defendi possit. recuso Reg. a m. pr. et tert. Mentel. cum binis Goth. recluso pr. Hamb. et sec. Moret. perperam. —53. sonitumque Bigot. ex interpret. cateros Sprot. pro var. lect. quod prima fronte arridere potest, si v. 243 meminere: utero sonitum quater arma dedere. Sed nec gemitus nec cava respondent.—54. non cava duo Guelpherb. in Col-

NOTE

47 Inspectura domos, venturaque, &c.] Cum enim altior esset muris et domibus, suspicabatur Laocoon esse aut speculam, aut machinam factam ignibus, qui deinde in subjectam urbem ingruerent.

51 Feri] Equi: sic Æn. vii. 409. de cervo: Pectebatque ferum.

54 Læva] Fata significat contrarias; ut Ge. iv. 7. Numina læva: mentem vero imprudentem; ut Ecl. i. 16. 'si mens non læva fuisset.' Ubi de ambig.

Impulerat, ferro Argolicas fœdare latebras ; 55

Trojaque nunc stares, Priamique arx alta maneres.

Ecce, manus juvenem interea post terga revinctum

Pastores magno ad regem clamore trahebant

Dardanidæ: qui se ignotum venientibus ultro,

Hoc ipsum ut strueret, Trojamque aperiret Achivis, 60

Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,

Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti.

Undique visendi studio Trojana juvenus

Circumfusa ruit, certantque illudere capto.

Accipe nunc Danaum insidias, et crimine ab uno 65

persuaderet, ut violassemus armis Græcas latebras: et nunc stares, o Troja; et maneres, o arx alta Priami. Ecce interim pastores Trojani magno clamore ad regem trahebant juvenem ligatum manibus post terga: qui sponte se ignotum tradiderat venientibus, ut illud ipsum firmaret, ac deinde panderet Trojam Græcis, confidens animo, et paratus ad utrumque; seu ad faciendam fraudem, seu ad mortem certo subeundam. Undique Trojana juvenus cupiditate videndi circumfusa accurrit, et insultat certatim captivo. Audi jam dolos Græcorum, et ab una eorum fraude cog-

lect. Sax.—55. *Impulerant* Hugen. male. *tentare latebras* Hamb. pr. pro var. lect. repetitum, ut Burm. monet, ex v. 38. *aperire* Hamb. sec. *fodere* Goth. tert. ex interpretatione. v. Not.—56. *staret et maneres*, hoc a m. pr. Medic. ad Servianam normam: "Si *staret* legeris, *maneres* sequitur, propter *ὁμοιότη- λαντον*." Etiam alii codd. variant. v. Heins. Sed *stares*—*maneres* Romanus, omnes Pier. alique probi codd. Pomponius Sabinus hæc habet: *staret et maneret* legit Apronianus. Esset tamen hoc altero vulgaris.—57. *manus* Montalb. *juvenum* duo ap. Burman. cum Rufiniano edit. Steph. male.—59. *Dardanidem* sc. regem, ap. Barth. Advers. XII, 2, e quatuor libris. *quis se* Servius, cum septem ap. Heins. et Leid. pro var. lect. Goth. tert. a m. pr. pro quibus; quod placebat Tollio ad Anson. p. 566, sed vulgata lenius decurrit.—60. ut deest Moret. pr. *instrueret* Goth. tert.—61. *fidensque* pr. Moret. *fidens animo* Romanus. *ad utrumque* Oudart. v. Burm. quod vulgare foret.—62. *versare dolo* Longob. Rottend. a m. pr. Sprot. pro div. scriptura. Leid. a m. sec., quibus adde Servium. Hoc ita dici posse docet Burm., nec de eo dubitatur: quid? quod etiam doctius ita dicitur: *versare dolis Trojanos*, uti, *versare animum consiliis*, curis pro, curas animo; ut et Græci, v. c. quod modo in manu habemus, Tryphiod. 112 *Ἀντὰρ οὐ δαίμονισσι νόον βουλῆσιν ἔλυσαν*. At h. l. ultima litera a sequentis voc. initio intercepta esse videtur. *certæ* morti, quod ipsa ratio monstrabat, Heins. recepit ex Nomio Marcello, Longob. Pierii, Moret. sec. et Rottend. tert. Vulgo *certe*. Notabilis Pomponii Sabini nota: *certe* adverbium est: sic legit Apronianus.—64. *certatque* Romanus, Witt. et Parhas., sed alterum doctius.—65. *Aspice* Dorvill., male. *Accipe* est audi, ut

NOTÆ

qua vocis hujus potestate fuse agitur.

55 *Argolicas fœdare*] *Argolicas*, Græcas, ab *Argis*, urbe Peloponnesi, de qua Æn. i. 289. *†Fœdare*] *Lacere*, vulnerare: "ut Æn. iii. 241.

'obscenas ferro fœdare volucres.'

59 *Dardanidæ*] Trojani, a rege Dardano, Teucris genero. Æn. i. 239. De *Achicis*, Græcis, Æn. i. 492.

Disce omnes.

Namque, ut conspectu in medio turbatus, inermis,
Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit:
Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat? 70
Cui neque apud Danaos usquam locus; et super ipsi
Dardanidæ infensi poenas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conversi animi, compressus et omnis
Impetus. Hortamur fari, quo sanguine cretus,
Quidve ferat; memoret, quæ sit fiducia capto. 75
(Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur.)

nosce omnes Græcos. Scilicet ut stetit in medio conspectu, stupefactus, sine armis; et circumspexit oculis Trojanas turmas: Heu, inquit, quæ jam terra, quæ maria possunt me excipere? aut quid misero mihi demum superest? Cui neque locus usquam est apud Græcos: præterea ipsi Trojani inimici poenas cum sanguine repetunt. Quo gemitu mutati sunt animi, et vis omnis cohibita est: hortamur ut loquatur, et narret, quæ stirpe natus sit; quid nuntiæ, quæ fides adhibenda sit ipsi captivo. Ille compresso denique metu sic loquitur: Ego quidem, o rex, vera, inquit, tibi

sæpe. crimen ab u. ed. Junt. Habuit idem in sno codice Donatus: legitur et in Servianis. sed ab interpolatore est: A. n. D. insidias et crimen; ab uno Disce omnes.—67. in abest a multis codd., etiam Gud.—68. Phrygia circum agmina spexit Moret. pr., quod non de nihilo est, iudice Heinsio; eodemque Venetus alludit: Phrygia circum agmina vidit. utrumque tamen interpolatoris esse videtur, qui metro consultum esse volebat. Hamb. un. Ph. a. circum vidit ex glossa. spexit Ph. a. circum alter Goth.—69. quæ me tellus Cuning. ex citat. ap. Quintil. ix, 2. quænam nunc tellus Moret. pr. possent alter Hamb.—71. unquam edd. Junt. perpetuo lapsu. et super, h. e. præterea, bene Pier. et Heins. ex librorum opt. consensu defendunt. Vulgares, insuper. duo Moret. et insuper.—73. compressi unus Guelpherb. in Collect. Sax. comprehensus Dorvill.—75. Interpunctione locus adjuvandus. Male distinguitur: Quidve ferat memoret, qua oratione nihil jejuniis post hortamur fari. memorem alii legunt in Servianis. cepto Zulich. a m. pr., cui Burm. favere ait viii, 15 Quid struat his captis.—76. Versus hic abest a Medic. et Mentel. pr. item a Witt. In Mentel. sec. Gudiano, Rottend. pr. Græv. et Regio ab alia manu est scriptus. Etiam rationibus eum deturbat sed Heins., quod lib. iii, 612 iterum legitur, et quod Sinoni, homini audaci, non conveniat, deposita formidine, et quod v. 107 Prosequitur pavitans. Ei accedit Brunck. adde similia apud Cerdam. Enimvero, ut hæc satis gravia sunt, ita non minus altera parte sunt quæ moram faciunt: fingit Sinon et hoc, quasi deposuerit formidinem; ut v. 67 turbatus constitit, h. e. qui vellet videri turbatus (timentem turbatumque oculis Æn. viii, 222). Nec h. l. bene abesset versus: nec ita abrupte verba ordiri solent loquentes apud nostrum. Etiam Quintus xii, 365 δ δ' ἐνθήμερος φρεσὶ κέρτος, Τοῖδ' ἔρ' ἐν μέσσοισι δολοφρονέων ἀγρόενος. Et potest casu versus in uno apographo omissus esse. Nam Medicus, Gudianus, Rottendorphius primus, necnon Menteliani, unam faciunt familiam,

NOTE

68 Phrygia] Trojana, quia Troas in Phrygia Minore fuit. Æn. i. 385.

Cuncta equidem tibi, rex, fuerit quodcumque, fatebor
 Vera, inquit; neque me Argolica de gente negabo:
 Hoc primum; nec, si miserum Fortuna Sinonem
 Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget. 80
 Fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures
 Belidæ nomen Palamedis, et inclyta fama

aperiam omnia, quæcumque fuerint; neque negabo me esse e genere Græco; hoc primum: nec adversa fortuna, etsi miserum fecerit Sinonem, faciet etiam fallacem et mendacem. Si forte inter loquendum de aliqua re, venit ad aures tuas nomen Palamedis Belidæ, et gloria nobilis per famam: quem Græci sub falso prætextu pro-

ut multis locis cognovimus. Enimvero ex Pomponii scholio, ad h. l. referendo, didici, Apronianum, e cuius recensione Mediceus Codex est, verum sustulisse, quod Virgillii esse non putabat: quod ita accipiendum: Mediceum hoc versu carere, quem ille pro Aproniana lectione habebat. Itaque iudicium grammatici habemus, non auctoritatem criticam.—77. *quidam* Medic. Pierii. v. h. l. Burm. *fuerit quodcumque* Pierius et Heinsius, optimorum codd. et Phædri, Servii, Donatique auctoritate defendunt. Vulgo, *fuerint quæcumque*.—78. *Vera, nec Argolica me jam de ed. Ven.* ab interpolatore, qui inquit non ferebat post *fatur*.—79. *ne si Ven.* et ed. Ven.—80. *fingit* Gud. e tribus aliis. *fingat* ed. Ven. *fauit* Goth. tert. *jam vanum et mendacem* Dorvill.—81. *aliquod* præclare Heins., sc. *nomen*, ex optimis codd. Vulgo etiam apud Grammaticos *aliquid*. v. Heins. et Burm.—82. Carisius notat, veteres legisse *Belida*, quomodo *Συνίδα* et *Λευίδα* pro *Λευίδου* et *Συνυίδου* dicebant, notante Heinsio. In Zulich. pro div. lect. *Nauplide*. In *Belidæ* pro *Naupliadæ* prosodia hæreo ambiguus inter rationem grammaticam et usum. Si a *Belus* est, esse debet Belam brevi *Belides*: nt Æolides, Phylacides. Nec producta illa esse potest, nisi, ubi orta vox fuerit ex *eus* vel *us*. v. Etymol. M. in '*Arpelidæ*'. Aut itaque dicendum, patronymicum h. l. ductum esse a *Βηλεδς*, quod non occurrit; aut formandum *Beliades*: quod non magis occurrit; etsi sic etiam Danaïdes a Belo dictæ *Belides*, non *Beliades*. Cum igitur et hoc exemplo careat; omnino autem permutationem duorum Naupliorum epitheton illud arguat (v. Exc. iv ad h. l.): statuere malebam, vitium lectioni insidere, et amissa priore syllaba *Belidæ* superesse ex vetere lectione *Naupliadæ*; hoc etiam Brunck. reposuit. Inter hæc tamen non ausim quicquam movere: nam etiam Statius vi, 291 *Belidæ fratres*, et Ovid. Ep. xiv, 73 *surge age, Belide*. Nolo commemorare *Tyrrhidæ* inf. vii, 484 a *Tyrrhus*, nam hoc verius *Tyrrhæus* legi arbi-

NOTÆ

78 *Argolica*] De *Argis*, urbe Peleponnesi, Æn. i. 289.

81 *Fando aliquod*] Gerundia modo passive significant; ut hic, *fando*, id est, *dum aliquod dicitur*: modo active, ut supra v. 6. 'quis talia fando,' id est, *dum dicit talia*. Ita Servius.

82 *Belidæ Palamedis*] Fuit Palamedes Nauplii filius, regis Euboræ insular, in Ægæo mari: per Amymonem, Danaï filiam, ortum duxit a Belo

Prisco; rege illius Africæ partis, qua deinde *Ægyptus* vocata est. Is Palamedes infestum habuit Ulyssem duabus maxime de causis. 1. Nolebat Ulysses ad bellum Trojanum proficisci cum ceteris Græcis; ideoque insaniam simulans, junctis ad aratrum animalibus diversæ naturæ, serebat salem. Filium ejus Telemachum aratro Palamedes supposuit; quo viso Ulysses aratrum suspendit; atque

Gloria: quem falsa sub proditione Pelasgi
 Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
 Demisere neci; nunc cassum lumine lugent;
 Ibi me comitem, et consanguinitate propinquum,
 Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
 Dum stabat regno incolumis, regumque vige-
 bat
 Conciliis: et nos aliquod nomenque decusque

85

ditionis innocentem morti addixerunt per crudelem calumniam, quia dissuadebat bellum; nunc deflent privatum luce. Pater meus pauper misit me, illi Palamede comitem et sanguine cognatum, huc ad bellum, a prima adolescentia. Dum salus stetit in regno, et regnum floruit ejus consiliis; ego quoque aliquid famæ et honoris

tror. At Ovid. in Ibi v. 503 *Quique Lycurgiden letavit*; huic quid faciemus? Et sunt alia, quæ in his variant: ut docte nuper pluribus declaravit Ouwens, eruditus vir, in Noctib. Hagan. III, 23, ut in multis duplex forma admissa esse videatur. Hæc igitur et similia dicendum est observanda esse, non mutanda. Ita et illud, quod male me habuit, *Mars Gradivus* prima longa a *graduendo*: Æn. v, 208 *trudes a trudendo, disertus a disserendo*. cf. ad Ge. iv, 355.—84. *qui vitium est edit*. Gotting. *quos* pr. Hamburg. f. *quod*, ut est in Goth. tert., qui porro: *bella vocabat*.—85. *Dimisere* multi h. l. ut alibi, male. v. Heins. et Bnm. nec c. Goth. tert.—86. *et deest* sec. Hamb.; id quod ipse malim. *et sanguinitate* Parrh. et Ven. Pro declarativa particula et h. l. est habenda, ut conjicere necesse non sit: ut c. pr.—87. *in annis* Witt. *ab armis* Bigot. Idem fere versus inf. III, 595.—88. *regio incolumis* Goth. tert. a pr. m. *regumque* Heins., secundum optimos codd. Vulgo *regnumque*. Obscurior versus, in quo hæsisse quoque acutum judicem Jo. Schraderum e schedis intelligo.—89. *Conciliis* Medic. cum melioribus. Alii *Consiliis*, ut omnes Pieriani, duo ex Goth. Gudian. Mentel. Moret. pr. Sane Regum sen Principum de regno deliberantium fuere *consilia*, et ita proprie deberent dici.

NOTÆ

ita minime stultus esse judicatus est. II. Ulysses ad bellum profectus, et in Thraciam deinde missus ad frumenta convehenda, cum nihil retulisset; increpitus est a Palamede, qui illuc ipse missus magnam frumenti vim advexit. Subtilissimo ingenio fuit Palamedes, et in otio castrorum reperit multa, literas quatuor, θ, φ, ξ, χ, ludos complures, multa de ponderibus.

83 *Falsa sub proditione Pelasgi, &c.*] Sub specie proditionis. Ulysses enim aurum in Palamedis tentorio clam defodit: tum epistolam fingit Priami ad Palamedem, qua gratiæ ei agebantur pro proditione, et aurum

muneris loco fuisse datum indicabatur: quod cum Græci in ejus tentorio reperissent, insontem lapidibus obruerant. Rem Dictys aliter narrat. *Pelasgi*] Græci, proprie Thessali. Æn. I. 628. *Indicio*] Relatione Ulyssis, et auri indicatione. *Quia bella vetabat*] Hoc mentitur Sinon, in gratiam Trojanorum, ut fidem sibi apud eos faciat.

86 *Consanguinitate propinquum*] Et hoc mentitur Sinon: non enim Palamedis sanguine junctus fuit, sed Ulyssi; ex eadem *Atolici* et *Sisyphi* stirpe.

88 *Regno incolumis, &c.*] Vel intelligit regnum Eubœæ, quod obtinebat Nauplius Palamedis pater; vel potius

Gessimus. Invidia postquam pellacis Ulixi 90
 (Haud ignota loquor) superis concessit ab oris:
 Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
 Et casum insontis mecum indignabar amici.
 Nec tacui demens; et me, fors si qua tulisset,
 Si patrios unquam remeassem victor ad Argos, 95
 Promisi ultorem; et verbis odia aspera movi.
 Hinc mihi prima mali labes; hinc semper Ulixes
 Criminibus terrere novis; hinc spargere voces
 In vulgum ambiguas, et quærere conscius arma.
 Nec requievit enim, donec Calchante ministro— 100
 Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolve?

obtinui: postquam invidia fallacis Ulyssæi (non ignota dico) abiit ex hoc mundo superiore; tristis ducebam vitam in dolore ac tenebris, et clam indignabar ob mortem innocentis amici. Nec sibi insanus: et si me fortuna aliqua redurisset, si aliquando rediissem victor ad patriam meam Argos, promisi me fore ultorem, et querelis concitavi acerbum odium Ulyssæi in me. Hæc mihi fuit prima origo calamitatis: inde semper Ulyssæus cepit me terrere novis criminationibus: inde emittere in plebem sermones dubios de me, et apud se reus quærere ea unde mihi noceret. Neque vero cessavit, donec Calchante ministro.... At vero cur ego hæc frustra

Sed poëtæ videntur id sequi, quod a vulgari usu recedit, et ponunt concilia.—90. *fallacis* multi codd. ap. Heins. et Pierium, quem v., quod est vulgare. cf. Bentl. ad Horat. III. Carm. 7, 20. *Ulyxi* Heins. h. l. ut sup. v. 7, ubi vide. alii *Ulyxei* vel *Ulyxis*. *infelicitis Ulyxis* Zulich. ex VII, 613.—91. *loquar* unus Leid. a. m. pr. *excessit* Longob. *decessit* Pngt. *discessit* Zulich. quæ omnia vulgaria sunt. vulgatam lectionem etiam Donatus agnoscit. *ab auris* Exc. Burman., soliti lapsus.—92. *afflictans* alii monente Taubmanno. *rita*, erasa litera m, Regius Cod. *luctumque* Franc. a. m. pr.—93. *casu* Venetus.—94. *Nec t. infelix* pr. Moret. *et sors me si qua* ed. Ven. *sors* multi, vitio solenni.—95. *usquam* duo. *remearem* Sprot. *ad agros* idem, sec. Hamb. et Ven. *in agros* Leid. et duo pro div. lect. Malim equidem ita scripsisse, cum de homine privato agatur, non de Diomede, cui tale quid convenientius esset: *si remeassem victor ad Argos*.—96. Lectio, quam Faber ex Servio ad h. l. exsculpit et Cuning. recepit, *hinc ascita mihi labes*, nihili est et plane nulla. Nam recentior Grammaticus explicuerat vocabulum *adscita* rarius, quod in Servii explanatione occurrit, per vulgare *adsumta*. nullo ad ipsum poëtam respectu.—99. *In vulgum ambiguam* Sergius in Artem Donati; sed v. Heins. In altero hemistichio etiam Jo. Schraderum hæsisse, lubens cognovi.—100. *magistro* Goth. alter. Quia in media sententia interpellat se, inepti quidam in Mss. supplerunt: *Hostia tum (sum) miser ac sacras reputatus ad aras*.—101. *autem*

NOTÆ

commune imperium et concilium	<i>unum peti.</i>
Græciæ totius, ad bellum Trojanum	rei faciendæ instrumenta et auxilia,
consociatæ.	hic, <i>insidias, fraudes, nocendi occasio.</i>
99 <i>Quærere conscius arma</i>] <i>Consci</i> us:	100 <i>Calchante</i>] Calchas, Græcorum
id est; <i>sciens se rerum occipi Palamedia,</i>	augur: cuius absque consilio et divi-
<i>atque adeo se verbis et querelis meis</i>	natione nihil Trojano bello gestum
<i>Delph. et Var. Clas.</i>	<i>Virg.</i>

Quidve moror? si omnes uno ordine habetis Achivos,
Idque audire sat est; jamdudum sumite pœnas.
Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridæ.

Tum vero ardemus scitari et quærere causas, 105

Ignari scelerum tantorum artisque Pelasgæ.

Prosequitur pavitans, et ficto pectore satur:

Sæpe fugam Danai Troja cupiere relicta

Moliri, et longo fessi discedere bello.

Fecissentque utinam! Sæpe illos aspera ponti 110

Interclusit hyems, et terruit Auster euntes.

Præcipue, cum jam hic trabibus contextus acernis

Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.

Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi

renarro vobis ingrata? aut cur moror? si eodem modo tractatis omnes Græcos, et si jamdudum satis est hoc audire; sumite supplicium de me: hoc optaverit Ulysses, et Atridæ magno pretio emerint. Tunc autem cupimus interrogare, et petere causas, inscii tantorum criminum et fraudis Græcæ. Pergit timens, et mendaci animo ait: Sæpe Græci optaverunt fugam petere Troja relicta, et abire, fatigati diuturno bello. Et utinam id fecissent! Sæpe adversa tempestus maris eos detinuit, et Auster terruit abeuntes. Præsertim cum jam staret hoc loco equus extructus e lignis acernis, nubes tonuerunt toto aëre. Incerti mittimus Eurypylum ad

deest fragm. Moret. et ed. pr. Burm. sed autem, ut ap. Plant. Rud. II, 5, 11. nequiquam ap. Macrobi., ut passim in Mss. v. Pierium h. l. ignota revolve ed. Venet.—102. in ordine Exc. Burm.—104. Hæc I. Marius Victorinus in Arte Grammat. v. Heins. inf. ad 664. hoc magno tres Moret. Menag. pr. Leid. et Schol. Horat., nec displicet; scil. ut copula absit. Ithacus, Ithacos cum Euripide, v. c. Cyclops v. 103 et aliis. Apud Hom. Ithacæos.—105. Dum vero Leid. scitare Exc. Burm. scrutari Goth. sec., quod vulgare esset.—106. Pelasgi Excerpta eadem.—108. voluere Carisius p. 193, ubi sæpe pro aliquoties explicat Burm.—109. et abest Parrhas. decedere nonnulli, ut editum a Germano et Cerda. Enimvero aut decedere absolute vix bene diceretur, aut decedere bello, ut, nocti III Ge. 467, calor I v Ge. 23, alium sensum daret. Contra discedere est proprium de exercitu dimisso. v. Burm.—110. et sæpe sec. Rotend. portum Montalb. a m. sec., scilicet ut esset: illis a. portum I. hyems.—112. jam cum Medic. cum hic Dorvill. confectus pr. Hamb. contextus Menag. alter. concestus Franc.—114. Eurypylum, Euripylum, Euripylum librariorum

NOTÆ

est. De Achivis, Græcis, Æn. I. 492.

104 Ithacus velit, &c.] Rem facietis optatissimam Ulyssæi Ithacæ regi, et Agamemnoni et Menelao Atrei filijs.

106 Pelasgæ] Græcæ, nam suspecta olim fuit Græcorum fides. De Pelasgis, Æn. I. 628. De Danais, Æn. I. 34.

111 Auster] Ventus meridionalis, adversus redeuntibus e Troade in Græciam. De Austro, Ecl. II. 58. Acernis] Ex acere arbore, erable.

114 Eurypylum] Augurem nobilem, quem quadraginta navibus ad bellum Trojanum venisse ait Homerus II. II. 736.

Mittimus, isque adytis hæc tristia dicta reportat : 115
 Sanguine placastis ventos et virgine cæsa,
 Cum primum Iliacas Danai venistis ad oras :
 Sanguine *querendi* reditus, animaque litandum
 Argolica. Vulgi quæ vox ut venit ad aures :
 Obstupuere animis, gelidusque per *ima* cucurrit 120
 Ossa tremor ; cui fata parent, quem poscat Apollo.
 Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu

consulendum oraculum Apollinis : et ille refert ex ejus penetralibus hæc tristia verba : O Græci, cum primo venistis ad litus Trojæ, propitiastis ventos sanguine, et immolata virgine : reditus impetrandus est sanguine, et sacrificandum est anima Græca. Quæ vox postquam venit ad aures plebis, obstupuerunt animi : et frigidus timor penetravit in ossa intima ; cui mortem destinant, quem petat Apollo. Tum Ulysses magno tumultu educit in medios vatem Calchanta : quærit quæ-

lapsu. Est Εὐρύπυλος. *scitatum* defenditur ab Heins. et Burm. Plerique codd. *scitantem*, etiam Gud. a m. pr. at Medic., inquit Heinsius, probe *scitatum*. Sed ne mireris, Gudianum a Mediceo hic dissidere, tenendum, in Mediceo a prima manu *scitatum* esse scriptum, quod erratum esse potest ex *scitantem*, veriorque adeo hæc et eadem doctior lectio, quam et ex Longob. Pierius affert et Servius exponit. Pomponii memorabilis est nota : *scitatum*, non *si tantum*. Igitur Apronianæ, quam ille fere sequitur, lectio, ac potius correctio, est *scitatum* ; eam exhibent tres Goth. post Regium ; etiam Carisius memorat. v. Pierius, et in Servianis aliquis. Porro *scitari* Puget. cum Bigot. et binis Hamburg. pro var. lect., quod græcum caset. sed recte Burmannus monet, græcismum non ubique contra codd. esse intrudendum. *scitatem* ed. Mediol. *citatum* Zulich. vitiose.—115. *que* abest ab Parrhas. *in que* alter Hamb. *susque* Montalb. *tristia dona* pr. Hamb.—116. *placasti* alter Hamb.—118. *animamque Argolicam* alter Hamb. cum Longob. *litandum est* Medic. Pierii.—120. *animi* Servius. Sic et Dorvill. cum Gothanis et aliis sine dubio codd. et edd. nonnullis, quod esset vulgare : hoc tamen maluit Heins. inf. ix, 123 *Obstupere animis Rutuli*. *Obstupere* scribitur et hic in codd.—121. *parant* Hamb. sec. *petant* alter Goth. *paret* conj. Viri docti misc. Obs. crit. T. II, p. 86, ut *Apollo* intelligatur ; quod haud dubie leniorem juncturam facit. Receptam tuetur Burm.—122. *Hinc* Sprot. *magno vatem* tres ap. Burm. et tert. Goth. *Calchanta* male scribunt librarii. *Calchante* Mont-

NOTÆ

116 *Virgine cæsa*] Iphigenia, Agamemnonis filia. Nam Græci Trojam profecti, cum ad Aulidem Bæotiæ portum venissent, suspensis ventis et pestilentia grassante, consuluerunt oraculum ; a quo responsam est, Agamemnonis filiam Dianæ esse immolandam : sed hæc in ipso sacrificio a Diana subducta est, et cerva ejus in locum supposita ; ipsa virgo in Tauricam regionem translata, ubi

Dianæ sacerdotio functa est. Videtur tamen Virgilius cæsam affirmare, ut et Ovidius.

118 *Litandum*] Et *sacrificandum*, differunt ; nam *litare* dicuntur ii, quorum sacrificium Diis gratum et acceptum est : vel a *lao*, id est, *sacro* ; vel a *λατῇ* *precatio supplex*, unde et *litaniæ* nostræ derivantur. De *Apolline*, vaticiniorum Deo, Ecl. III. 104.

Protrahit in medios; quæ sint ea numina Divum,
 Flagitat. Et mihi jam multi crudele caneant
 Artificis scelus, et taciti ventura videbant. 125
 Bis quinos silet ille dies, tectusque recusat
 Prodere voce sua quenquam, aut opponere morti.
 Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
 Composito rumpit vocem, et me destinat aræ.
 Assensere omnes; et, quæ sibi quisque timebat, 130
 Unius in miseri exitium conversa tulere.
 Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
 Et salsæ fruges, et circum tempora vittæ.
 Eripui, fateor, leto me, et vincula rupi;
 Limosoque lacu per noctem obscurus in ulva 135

nam sit illa voluntas Deorum: et multi mihi jam prædicebant crudele crimen artificiosi Ulyssis, et clam prævidebant futura. Ille Calchas tacet per decem dies: et occultus abnuat declarare ultum voce sua, aut obijcere morti. Denique ægre coactus magnis clamoribus Ulyssis, ex compacto emittit vocem et me deoet altariibus. Applauserunt omnes: et passi sunt certi in perniciem unius miseri ea, quæ unusquisque metuebat sibi. Jamque dies funesta adveniat: mihi incipiebant parari sacrificia, et mola salsa, et tæniæ circa caput pendulæ. Subdixi me morti, fateor, et abrupti catenas, et latui per noctem obscuram in herbis

alb.—123. *ea munera* pr. Hamb. perpetuo lapsu.—125. *ventura timebant* Hamburg. pr. pro div. lect., sed v. Burm. *taciti* erasum erat in Gudiano v. eund. *paridi* conj. Jo. Schrader.—126. *bis senos* Bigot.—127. pro aut neminem video legere atque.—128. *magni* editio Dan. Heins., vitiose, *clamoribus actus* Zulich.—129. *Compositam* Longob. et Goth. pr. *rupit* Medic. cum majore librorum parte, etiam ap. Pier. *compositor rupit* Vratislav. ut me Goth. tert.—130. *timebant* Gud. a. m. pr., non male, ut etiam in Servianis monitum. *sibi q. parabat* Goth. tert. a. m. pr.—132. *Ergo dies* ap. Nonium in *dies*, sed v. Heins. ad Ovid. III Met. 519. *dies infesta* Goth. tert. *parantur* Goth. pr.—134. *leto fateor* tres ap. Burm. *fateor me leto* duo ibid.—135. *lacus* Goth. pr. Sic deb. Limosoque lacus—ulva, quod imitatione expressum putare possis a Lucano in noto illo:

NOTE

123 *Numina*] Hic sumi pro voluntate Deorum, haud dubium est: vide *Æn.* I. 137. *Ithacus*] Ulysses, Ithacæ insulæ rex.

133 *Salsæ fruges*] *Mola*, placentæ species, ex farre sive frumento, salso, tosto, ac molito: unde *mola* appellabatur; et victimæ, quarum fronti ante sacrificium imponebatur, dicebantur immolari. *Ecl.* VIII. 82.

Vittæ] *Infula*, fascia latior, vulgo lanca et nivea, ex qua minores

aliæ dependebant: unde Lucretius I. 1. 87. de Iphigenia immolanda: 'Cui simul infula virgineos circumdata comptus, Ex utraque pari malarum parte profusa est.' Hac infula non tantum victimæ, sed sacerdotes, et ipsa etiam Deorum simulacra coronabantur: unde, infra v. 168. 'Virgineas ausi Divæ contingere vittas.'

135 *Ulvæ*] Herba quælibet palustris, sine certo nomine.

Delitui, dum vela, darent si forte, dedissent.
 Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
 Nec dulces natos exoptatumque parentem :
 Quos illi fors ad poenas ob nostra reposcent
 Effugia, et culpam hanc miserorum morte piabunt. 140
 Quod te, per Superos, et conscia numina veri,
 Per, si qua est, quæ restet adhuc mortalibus usquam
 Intemerata fides, oro, miserere laborum
 Tantorum ; miserere animi non digna ferentis.
 His lacrymis vitam damus, et miscrescimus ultro. 145

limosi lacus, donec præberent vela ventis, si fortasse præbituri essent. Neque mihi nunc spes ulla est videndi veterem patriam, et jucundos liberos, et patrem desideratum : quos illi fortasse ad sacrificium repetent ob meam fugam, et expiabunt hoc delictum necesse miserorum. Hoc ergo precor te, per Superos et Deos qui veritatem sciunt ; per, si qua est inviolata fides, quæ supersit uspiam hominibus : miserere tot calamitatum, miserere animi indigna passi. His lacrymis concedimus vitam, et

Exul limosa Marius caput abdidit ultra, II, 70.—136. dilicui Menag. alt. daret fragm. Moret. si forte tulisset alter Hamb., solita variatione in hoc verbo ; nisi putes : si fata tulissent. Sensus commodum versus subjecti interpunctione mutata : ut sit, dum vela dedissent, si forte darent. Vulgo legebatur jejune et incommode ; dum vela darent, si forte dedissent. Multa arguantur Servins et Donatus ; nihil, quod ad rem faciat. Itaque malebam suspicari, versum imperfectum : Delitui, dum vela darent, ab aliena manu male esse suppletum.—138. Ex Serviniis apparet, fuisse olim, qui duplices legerent, quia dulces leve esset et commune epitheton liberorum. Inepte.—139. fors et p. Medic. Gud. et Rottend. tert., quibus adde Servium. ut sit : quos forsam etiam illi poenas reposcent. poscere cum duobus accusativis illustrat Heins., sed recte monet Burmannus, iis locum esse, ubi aliquid poscimus, quod ille ipse, a quo poscitur, dare vel facere possit ; at filii ipsi Sinonis vice puniendi poscebantur. fors et ortum ex scriptura antiqua at pro ad. Junxere apud Servium alii forsset pro forsit, fors sit, fortasse. Vulgatam habet Pomponius. Quos illi ad p. forsam ed. Ven.—140. refugia Bigot.—142. restet ab Heins. receptum, quippe elegantius post si qua est, ex Medic. a m. sec. Gudiano sec. et tert. Rottend. et Menag., adde Goth. tert. Vulgo restat. unquam Medic. a m. pr. et alii, vitiose.—143. horum m. laborum Bigot. malorum Ven.—144. miserere viri Bigot.—145. veniam Ms. Petav. solenni varietate, sed bene Burmannus monet, h. l. veniam per vitam potuisse explicari, non facile vitam per veniam. ultra pr. Hamb. pro var. lect. Ceterum possit distingui ante ultro ; nec

NOTE

141 Quod] Vel est *quocirca* ; vel redundat, ut sæpe apud Græcos *ὅτι* ; vel, ut mihi videtur, pronomen est, *quod te oro* ; id est, *hoc te oro, hoc unum te oro, miserere, &c.* Sic Æn. vi. 363. 'Quod te per cæli jucundum lumen et auras, Per genitorem oro,' &c.

142 Per, si qua est, &c.] Locutio poetis familiaris ; et sensus est : *Per intemeratam fidem, si qua est intemerata fides hominibus.* Sic Æn. xii. 86. 'per si quis Amatæ Tangit honos animum.'

Ipse viro primus manicas atque arcta levavi
 Vincla jubet Priamus; dictisque ita fatur amicis:
 Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios;
 Noster eris; mihiq̃ hæc edissere vera roganti.
 Quo molem hanc immanis equi statuere? quis auctor? 150
 Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
 Dixerat. Ille dolis instructus et arte Pelasga,
 Sustulit exutas vinculis ad sidera palmas:
 Vos, æterni ignes, et non violabile vestrum
 Testor numen, ait; vos aræ, ensesque nefandi, 155
 Quos fugi, vittæque Deum, quas hostia gessi:

lubenter miseremur ejus. Ipse Priamus imperat solci manicas et catenas strictas; et amicis verbis sic loquitur: Quicumque sis, jam inde obliviscere Græcos relictos, noster eris: sed hæc mihi petenti vere declara. Cur posuerunt hanc ingentem molem equi? quis hujus auctor est? aut quid petunt? quæ est in eo religio? aut quæ est hæc machina belli? Dixerat. Ille, imbutus fraudibus et calliditate Græca, extulit ad astra manus solutas vinculis: Vos attestor, inquit, ignes sempiterni, et inviolabilem vestram divinitatem: vos aræ et enses funesti, quos evitavi; et tania Deorum, quas victima gestavi; liceat mihi violare arcana sacramenta

tamen satis bene.—146. *Ipse ultro primus* Sprot. *manicas primus* alter Hamb. *alta* Hugen. *arta atque* Græv. *levavit* Goth. tert., deberet sequi: *Vincla senex* vel *bonus Priamus*. Pro ita fatur Goth. tert. *adstat*, forte ex *adstat*.—148. *hic* Leid. et alt. Rottend. *hinc nam* pr. Moret. *hinc obliviscere* Bigot.—149. *mihi hæc* hiatu relicto Leid. Montalb. alt. Hamb. *mihiq̃ hoc* Sprot. *mihiq̃ue edissere* duo aut tres Heins. Sed *mihiq̃ue hæc* agnoscit etiam Donat. ap. Burm.—150. *quid molem* Hugen. *qui* pr. Moret. a m. pr. *hanc* abest sec. Hamb. *stravere* Ald. *quis actor* Hamb. pr.—151. *petant* tres Burm. *petit* Sprot. a m. pr.—153. *exhaustas* Leid. unus. *exustus* Goth. alter.—154. *vestrum* N. Speciosissima est Marklandi emendatio ad Stat. p. 7 *Vestæ* N., qui etiam præclare advocat versus inf. 296. 297. cf. Jortin (*Tracts* Tom. II. p. 465). Firmat eam codex Ge. Fabricii, forte et hoc, quod Sinon, qui jam Trojannus civis videri volebat, numen Trojæ tutelare invocat. Obstat tamen, quod jam a viris doctis monitum, non *ad urbem et arcem*, in qua servabatur sacer ignis, *conversum*, sed *manibus ad sidera sublati* hæc dicere Sinonem. cf. Burm.—156. *vittæque, Deum* q. ita distinguitur in Mentel. et in Pierii codd., et sic jam olim distinctum Servii tempore. Placebatque Cerdæ ea ratio. Sed

NOTE

146 *Manicas*] Vox a *manu* deducta: significatque aliquando vestium partem, quæ manus et brachia protegit: aliquando vincula manuum; ut *compedes*, pedum.

153 *Arte Pelasga*] Græci *vafritie* et mala fide infames fuerunt. De *Pelagis*, proprie Thessalis, Æn. I. 628.

154 *Vos, æterni ignes*] Aliqui expli-

cant de ignibus aræ, quos effugerat; alii melius cum Servio, de Sole, Luna, sideribus aliis. Nam hæc putabant veteres, et ignem esse naturæ, et in æternum lucere, et habere divinitatem: et frequenter jurabant per sidera, Æn. VIII. 429. 'cælum hoc et conscia sidera testor.'

Fas mihi Graiorum sacrata resolvere jura,
 Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
 Si qua tegunt; teneor patriæ nec legibus ullis.
 Tu modo promissis maneat, servataque serves 160
 Troja fidem; si vera feram, si magna rependam.

Omnis spes Danaum, et cœpti fiducia belli
 Palladis auxiliis semper stetit. Impius ex quo
 Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulixes,
 Fatale aggressi sacrato avellere templo 165
 Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
 Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis

Græcorum: liceat odisse illos, et exponere cuncta in lucem, si occultant aliqua: neque vero jam obstrictus sum ullis legibus patriæ. Tu tantum, o Troja, sta promissis; et per me servata, serva mihi fidem: si vera profero, si magna præsto. Tota spes Græcorum et confidentia incepti belli posita fuit in ope Palladis. At vero a quo tempore impius Diomedes et Ulysses repertor criminum, aggressi auferre a sancto templo Trojæ, fatale Palladium, occisis custodibus summæ arcis, rapuerunt

cittæ Deum sunt divinis rebns adhibitæ. et rittaque Witt.—157. secreta Leid. Hamb. sec. et pro var. lect. alter Leid., quod a Couterio male defensum recte rejecit Burmannus. revolvete Hamb. pr. et Menag. alter.—158. ac o. Oudart. et cuncta qu. Moret. et cunctas Menag. pr., omnes vitiose.—159. patriæ teneor Leid., meo sensu mollius. teneor Heuman. conj., non male; vide tamen Burm.—160. Dum modo Wall. jurataque tert. Moret. promissaque Goth. tert.—161. si vera rependam Menag. alter, ex prior loco. rependam nonnulli apud Pierium. Sed magnam mercedem pro salute sua persolvit, arcana Græcorum retegendo.—162. capti Vratisl. capti et Ven. cf. v. 75.—163. auxilio tres Burm., quod vulgare esset. semper fuit Bigot.—164. Titides libri, vitiose. scelerumque repertor Græv. ex glossa. vid. Burmann.—165.

NOTÆ

159 *Si qua tegunt*] *Si, pro siquidem, non dubitantis, sed affirmantis est.*

162 *Danaum*] Græcorum. Æn. i. 34. De *Pallade*, Ibid. 43. et supra, 31. De *Tydidæ*, Diomede Tydei filio, Æn. i. 101. De *Ulyssæ*, supra, v. 7.

166 *Palladium*] Statua fuit Palladis, armata parma, id est, acuto brevior, et hasta; eo ritu consecrata, ut crederent, urbem, in qua esset, inexpugnabilem fore. Aliqui dicunt e cælo esse delapsam; alii factam ex ossibus Pelopis. Hanc Ulysses et Diomedes, sublapsi per cuniculos aut cloacas in urbem Trojam, ex arce subripuerunt: Diomedes deinde post

excidium Trojæ tempestate actus in Italiam, Deorum responsis monitus ut Palladium Trojanis restitueret, dicitur illud Æneæ per Calabriam transeunti restituisse, vel cuidam ex Æneæ amicis, cui nomen *Nautæ*. Ab hoc illatum in Italiam, et Lavinii primum, deinde Albæ, tum Romæ servatum in templo Vestæ, sub Vestalium et Nautiæ familiæ custodia; tam secreto, ut Herodianus testetur, sub Commodi Imperatore cum templum Vestæ conflagrasset, Palladium Romæ tunc primo visum esse. De *cittis*, supra v. 183. *Virginæ* dicuntur, quia *Pallas inauspta*.

Virgineas ausi Divæ contingere vittas :
 Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
 Spes Danaum, fractæ vires, aversa Deæ mens. 170
 Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstribus.
 Vix positum castris simulacrum : arsere coruscæ
 Luminibus flammæ arrectis, salsusque per artus
 Sudor iit ; terque ipsa solo (mirabile dictu)
 Emicuit, parmamque ferens hastamque trementem. 175
 Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas ;
 Nec posse Argolicis excindi Pergama telis ;

sacram statuum ; et ausi sunt tangere sanguinolentis manibus virgineam infulam Deæ : ab illo tempore spes Græcorum caput evanescere, et retro acta abire : vires infirmatæ sunt, animus Deæ alienatus est ab iis. Nec incertis portentis id significavit Pallas. Vix statua deposita est in castris Græcorum ; cum rutilæ flammæ eruperunt ex ejus oculis subrectis, et salsus sudor fluxit per ejus membra, et ipsa ter exiliit e terra, quassans clypeum et hastam trementem ; quæ res est miranda dictu. Statim Calchas declarat tentandam esse fugam mari : nec posse Trojam

egressi Græv. advellere Menag. alter pro abrellere.—168. virgineasque ed. Dan. Heins. Divas Menag. alt. sunt Divæ ausi Ven. et Parrhas.—169. retro ac s. Menag. et retro duo Burm. sublata Hamb. pr. et pro div. lect. Znlích., sed vindicat vulgatam Nonius in fluere, et repetitus idem versus Ge. 1, 200, ubi pro fluere, ruer. Sane, quæ retro labuntur, ruunt proprio voc., sed fluere exquisitis pro hoc ipso ruer. Et h. l. poëta non de monte sed de flumine petiisse notionem videri potest.—170. adversa Gnd. cum quinque aliis, solenni varietate.—173. arrectis Zulích., vitiose ; idem frementem. Porro expectabat forte aliquis parmam vibrans hastamque tr. aut simile quid paulo fortius. Sed sobrie ac pudenter poëta in tali reparela ; maluit is Deæ formam declarare et satis habuit trementem addere, Deæ signo à terra subsiliente, tanquam præ ira. (Quod in Servio ad 173 est, sudor salsus : “ Hoc autem Ennius de Lamis dixit ;” leg. de lacrymis. Locus esse debuit, qualis Accii in Phœnissis : Salsæ cruorem guttis lacrymarum lavi. Ex Ennio laudatur apud Macrob. vi, 2 Neque miseræ lavere lacrymæ salsum sanguinem).—177. Non Goth. tert. excindi

NOTE

171 Tritonia] Pomponius Mela l. i. c. 7. paludem et annem Africæ Tritonia memorat, non longe a Syrti minore : ‘ unde,’ inquit, ‘ et Minervæ cognomen inditum est, nt incolæ arbitrantur, ibi genitæ : faciuntque ei fabulæ aliquam fidem ; quod quem natalem ejus putant, ludicris virginum inter se decertantium celebrant.’ Sic et Lucanus l. ix. 347. ‘ Torpentem Tritonos adit illæsa paludem. Hanc et Pallas amat : patrio quæ vertice nata Terrarum primam Læbyen (nam

proxima cælo est, Ut probat ipse calor) tetigit : stagnique quæta Vultus vidit aqua, posuitque in margine plantas ; Et se dilecta Tritonida dixit ab unda.’ Vel forte allusum est a Latinis auctoribus ad Græcam Palladis epithetum, quo dicitur, Iliad. ii. 157. et alibi, ἀρτυράν indefessa, *expers timoris* ; α τειν timere, et a privativo.

176 Calchas] Græcorum vates.

177 Pergama] Arx Trojæ, Æn. i. 470. Argi, et Mycenæ, urbes Peloponnesi, regiæ Agamemnonis, Æn. i. 288.

Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
 Quod pelago et curvis secum avexere carinis.
 Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas, 180
 Arma Deosque parant comites, pelagoque remenso
 Improvisi aderunt. Ita digerit omina Calchas.
 Hanc pro Palladio, moniti, pro numine læso
 Effigiem statuere; nefas quæ triste piaret.
 Hanc tamen immensam Calchas attollere molem 185
 Roboribus textis, cœloque educere, jussit:
 Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit;
 Neu populum antiqua sub religione tueri.

everti Græcis armis, nisi requirant ex urbe Argis alia auspicia; et reducant Palladem faventem, qualem prius mari et curvis navibus secum adduxerant. Et nunc si vento redeunt Mycenæ, in urbem patriam; parant nova bella et Deos socios, et mari iterum trajecio aderunt inexpectati: sic Calchas disponit omnia. Pro Palladio rapto, et Dea offensa, admoniti extruerunt hoc simulacrum, quod expiaret funestum crimen. Tamen Calchas præcepit eos extruere lignis compactis hanc molem altissimam, et eam ad cælum erigere: ne possit capi portis, et induci in muros; neve servare populum, secundum antiquam religionem. Nam, dicebat, si vestrae

multi scribunt etiam ap. Burm.; adde fragm. Vatic. *excidit* Zulich.—178. *Omnia* vulgg. *Numina* ni r. Zulich., ab interpolatione, ex iis, quæ sequuntur.—179. *pelago et curvis carinis*, ornatè satis, sed forte secundis curis a Virgilio delendum. et nusquam deletum video. *avexere* post Pierium debetur Heins. e melioribus codd. petitum. vulgo, *advexere* (quod tamen et ipsum fragm. Vatic. exhibet), et Voss. un. cum Goth. tert. *adduxere*, male.—180. *Et nunc quæ* Menag. pr. Vide an poëta dignior sit oratio ex mutata interpunctione: *Et nunc, quod—Calchas, Hanc pro Palladio—effigiem statuere.* In medio posita reliqua, tanquam in parenthesi.—181. *parent Parrhas. parant socios* Goth. tert., non malo lapsu.—182. *aderant Medic. a pr. m. omina* bene Heins., librorum meliorum consensu. vulgo, *omnia*, quod sane ad intelligendum facilius. Sed v. Not.—183. *Et pro n. Rottend. tert. numine rapto* Oudart., sed læso doctius; nam læsa Dea, quod fuerat rapta.—185. *Hanc adeo* Ms. Fabric. cum Mediceo Pierii; nisi hunc eundem Fabricius respexit. *tamen recte*, quod vim propriam hic habere, intelliges ex nostra interpretatione. *immensum* Goth. tert., ex interpretatione, ut sit pro immense.—187. *Neu recipi* Priscianus lib. xvii cum codd. aliquot. *in portis* sec. Moret. *nec duci* primus Moret. *posset* Priscian. ibid. c. Gudiano et al.—188. *Nec alii.* Sed in his

NOTE

178 *Omina ni repetant, &c.*] Respexit morem Romanorum, inquit Servius: nam si egressi male pugnassent, revertebantur ad captanda rursus auxilia: aut si longius abessent Roma; locus aliquis ex agro captivo Romanus fiebat, in illa provincia in qua bellabatur, ad quem, si renovanda essent auspicia, dux rediret.

182 *Omina Calchas*] Legant multi *omnia*.

186 *Roboribus*] Vel species est quercus robur; vel lignum quodvis durissimum, Ge. i. 162.

188 *Antiqua sub religione tueri*] Id est, in locum Palladii succedere, quod antiquo cultu et populi credulitate urbem servatarum erat.

Nam, si vestra manus violasset dona Minervæ,
 Tum magnum exitium (quod Di prius omen in ipsum 190
 Convertant!) Priami imperio Phrygibusque futurum.
 Sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem :
 Ultro Asiam magno Pelopea ad moenia bello
 Venturam, et nostros ea fata manere nepotes.
 Talibus insidiis perjuriq[ue] arte Sinonis 195
 Credita res, captique dolis lacrymisque coactis,

manus læssissent hoc oblatum Palladi munus; tunc magnam ruinam imminere regno Priami et Phrygibus, quod vaticinium Dii prius convertant in ipsum Calchanta: si vero manibus vestris inductum fuisset in urbem vestram; sponte Asiam magnis copiis venturam esse ad urbes Peloponnesi, et ea fata spectare nostros posteros. Talibus dolis, et castris perjuri Sinonis, res credita est; et decepti fraudibus,

~~~~~

varietas Mss. ad fastidium. teneri Priscian. l. c., vitiose.—190. excidium Priscian. ibid. alter Hamb. et Voss.—191. convertent Puget. Phrygiis Hamb. pr. cum aliquot codd. Pierii et fragm. Vatic. antiquissimo. Burmannus laudat Drakenb. ad Sil. viii, 243. *Frigibus, Frugibus* male scribitur.—192. *vestris manibus* Parrhas. et Ven. cum Goth. tert.—193. *magnam* Hamb. pr. *Pelopea* Heins., recte, cum Mediceo et Schol. Statii. adde Goth. sec. *Vulgo Pelopeia*, quod et ipsum bene scribitur, sed non h. l. *ad Pelopeia* sec. Hamb., interpolate.—194. in *nostros* Witt. et *vestros* Bigot.—196. *coactis* Heinsio acceptum ferendum, qui Medicei optimorumque codd. et Grammaticorum, Servii inprimis, forte et Donati auctoritatem recte secutus est. Probat

NOTE

191 *Phrygibus*] Trojanis, in Minore Phrygia sitis. *Æn.* i. 385.

193 *Asiam*] Duplex est: Major et Minor. *Major*, e tribus mundi partibus, quas veteres agnoverunt, longe maxima est: quam ab Europa Tanais fluvius, Pontus Euxinus, et *Ægæum Mare* determinant; ab Africa Sinus Arabicus: nunc in partes distincta præcipue sex, imperium Moscoviticum, Tartaricum, Turcicum, Persicum, Indicum, et Sinense. *Minor*, peninsula est Majoris Asiæ, maxime occidentalis: inter pontum Euxinum; et eam Mediterranei Maris partem, quæ Iessico Sinu terminatur: nunc *Natolie*: de hac sermo hic est, quia in ea erat *Troas*.

Pelopea ad mania] Vel *Argos*, ubi præcipue regnavit Pelops: vel totam peninsulam isthmo Corinthiaco Græciæ annexam; quæ cum *Apie* di-

ceretur, *Peloponnesus* deinde, id est, *insula Pelopis*, vocata est a *Pelope*: qui e Phrygia, ubi Tantalus ejus pater regnaverat, coloniam eo deduxit. *Pelops* a Tantalo patre dicitur appositus fuisse Diis ad epulas, cumque humerum avidior Ceres comedisset, eburneo humero donatus a Jove. *Ænomaum* deinde regem Elidis curiali certamine vicit, fraude aurigæ Myrtili, qui vectem axi subdlexerat: atque ita Hippodamiam *Ænomai* filiam solus e procis obtinuit, aliis tredecim ab *Ænomao* jam ante victis et occisis: eam enim is posuerat legem, ut victus moreretur, victori filia naberet, monitus oraculis a genere sibi mortem imminere. Pelops ex Hippodamia *Atræum* ac *Thyestem* suscepit: Atræus *Menelaum* et *Agamemnonem*.

Quos neque Tydides, nec Lariissæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Hic aliud majus miseris multoque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat. 200
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
Solennes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt: 205

ejusque fletu subacti sunt ii, quos neque Diomedes, nec Achilles Larissæus, nec decem anni, nec mille naves subegerant. Tunc aliud majus et longe magis terribile portentum objicitur miseris Trojanis, et turbat incautas mentes. Laocoon sorte electus sacerdos Neptuno, sacrificabat magnum taurum ad solennia altaria. Ecce autem (horresco narrans) duo serpentes immensis spiris a Tenedo emissi per mare sedatum, innatant undis, et simul accedunt ad littus: quorum pars anterior sublata e

quoque Tyrwhitt, apud Dawes. Misc. crit. cum Burgess. v. c. p. 386. Sic et a Pomponio lectum et in fragm. Vatic. Illustrat lacrymas coactas Heins. et h. l. eas defendit ipsa rerum ratio ac veritas. Vulgo coacti, sicque omnes Pierii.—199. *Huc aliud* Donat. *miseris majus* pr. Hamb. *timendum* idem. vulgata est apud Nonium in *tremere*.—200. *Objicitur monstrum* Bigot. Sed id jam peti poterat ex 171. *Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstria.* Sed aliud est alia res. ac *impr.* Leid. un.—201. *Laocoon, Lachoon* in Gothanis; et sic sine dubio etiam in aliorum libris fuit. Ita enim fere librarii. v. sup. 41. cf. ad Petron. 89, v. 19 et 43. Burm. Anthol. lat. lib. 1, ep. 110. *Neptuni* Bigot. et a m. pr. Hugon. a sec. Hamb. pr. Sed alterum doctius.—202. *taurum immensum* sec. Hamb. *ingentes m. ad aras* Goth. pr. Porro *solennis sacerdos* olim junxerunt viri docti. v. Pompon. Sabin.; at cf. Not.—203. *a Tenedo gemini* Hamb. pr., quod mollius. *geminae—angues* pr. Moret., ut solet nonnunquam. Sed uni libro tali in re non parendum.—206. *incumbent* Mentel.—

NOTE

197 *Tydides, &c.*] Diomedes Tydei filius, Æn. i. 101. *Larissæus Achilles*] Phthius potius, quia Phthiæ natus est; cum ejus pater Peleus, ex Ægina insula propter fratris sui Phoci eadem profugus, ab Eurytione Phthiæ rege in tertiam regni partem adscitus esset. Sed *Phthia* et *Larissa* vicinæ sunt Thessaliæ urbes.

199 *Mille carinae*] Homerus in catalogo numerat mille centum et octoginta sex. *Carina* proprie est trahima, quæ fundamentum est totius navis: vulgo pro tota navi usurpatur.

201 *Neptuno sorte, &c.*] De *Laocoon*

coonte supra, v. 41. De *Neptuno*, Æn. i. 129. Sorte ductus est sacerdos Laocoon, quia ubi non erant certi Deo sacerdotes, sorte duci mos erat: non erant autem apud Trojanos Neptuno, vel ex quo Laomedon Neptunum contemserat; vel ex quo Trojani ejus sacerdotem interfecerant, quia sacrificiis adventum Græcorum non vetuerat. Nunc itaque rati Græcus abiisse, sacra Neptuno facienda putaverunt ipso in littore; et sors in Laocoonta cecidit, jam antea sacerdotem Apollinis. De *Tenedo*, insula Helleas Ponti, supra, v. 21.

Pectora quorum inter fluctus arrecta jubæque
 Sanguineæ exsuperant undas; pars cetera pontum
 Pone legit, sinuantque immensa volumine terga.
 Fit sonitus, spumante salo: jamque arva tenebant,
 Ardentesque oculos suffecti sanguine et igni, 210
 Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
 Diffugimus visu exsanguis. Illi agmine certo
 Laocoonta petunt. Et primum parva duorum
 Corpora natorum serpens amplexus uterque
 Implicat, et miseros morsu depascitur artus; 215
 Post ipsum, auxilio subeuntem ac tela ferentem,
 Corripiunt, spirisque ligant ingentibus; et jam

fluctibus, et cristæ sanguinolentæ excedunt undas; pars reliqua propius radii mare, et curvat volvendo immanes caudas. Fit strepitus, mari spumante: et jam attigerant litus, et suffusi sanguine et igne circa coruscantes oculos, lambebant linguis mobilibus ora sibilantia. Fugimus exanimati aspectu: illi certo impetu currunt ad Laocoonta: et primo serpens uterque amplectendo constringit parva corpora duorum filiorum Laocoontis, et morsu devorat misera membra: deinde invadunt patrem ipsum tenentem in auxilium et arma attollentem, spirisque grandibus involtrant: et

206. *erecta* pr. Hamb. et Bigot., quod vulgare. cf. Not. ad 173. *arrecta* Goth. tert., ut ibidem codd.—207. *superant* omnium librorum lectionem esse apparet, præter recentem Venetum Heinsii. Nam Pierius nec ipse in suis codd. aliud invenisse videtur, et *superant* etiam in priscis edd., quas evolvi, extare vidi, præterquam in Juntinis et Stephan., in quibus vulgaris lectio *exsuperant* comparet, ut ex Aldina adeo primum profecta esse videatur. Miseris itaque, cur eam Heinsius retinuerit. Sed varianda forte visa oratio propter v. 219 *superant capite et cervicibus altis. superant undis* nonnulli Pieriani; alterum tamen, *superant undas*, doctius arbitror dictum.—208. *Pone secat* Zulich. a m. sec. *sinuantque* ab Heinsio revocatum ex Mentel. pr. et aliis pluribus; etiam Pierianis, adde Goth. sec., ut *terga sinuant* absolute dictum sit, pro *sinuant se*; cujus formæ multa exempla ad h. l. conguessit. Sic modo *superant*, inf. 229 *insinuat*, 235 *accingunt*, et infinita apud ipsum Virgilium. Vulgo *sinuatque*, etiam in Serv., ut Ge. III, 192 *sinuatque alterna volamina crurum*.—209. *solo* alter Menag.—210. *suffecti* vel *infecti* Zulich., male. *igne* alii multi. v. ad Valer. Fl. I, 821. Burm.—212. *exanimis* Oudart. *ex agmine* Sprot. *agmine cepto* pr. Moret. a m. pr. *agmine facto* tres ap. Burm., quod scilicet et alibi occurrit.—214. *jam amplexus* Rottend. pr. *complexus* Moret. fragm. *complexus* Hamb. pr. perpetua variatione.—215. *teneros m. d. artus* Vir doctus (J. Jortinus) conj. in Obs. Misc. Crit. T. I, p. 29. IV, p. 29, quia puerorum corpora. Et ferri sane id possit. Sed poeta aliter placuit. *miseros artus* exquisite pro artus miserorum puerorum.—210. *auxilium* Moret. sec. et Hugen. *et tela* Bigot. et Hugcu, *tela parantem* fragm. Moret. et

NOTE

209 *Sub*] Mari, Æn. I. 541.

212 *Agmine certo*] Certo et ordi-

nato motu: sic Ge. III. 423. 'extremæque agmina caudæ': locum vide.

Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
 Terga dati, superant capite et cervicibus altis.
 Ille simul manibus tendit divellere nodos, 220
 Perfusus sanie vittas atroque veneno;
 Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
 Quales mugitus, fugit cum saucius aram
 Taurus, et incertam excussit cervice securim.
 At gemini lapsu delubra ad summa dracones 225
 Effugiunt, sævæque petunt Tritonidis arcem;
 Sub pedibusque Deæ clypeique sub orbe teguntur.
 Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

jam bis complexi medium, bis circumdantes ejus collo dorsa squamosa, excedunt capite et collis altis. Ille simul conatur manibus dirumpere nexum, infectus circa tēnias tabo et nigro veneno; simul emittit ad astra clamores horrendos: tales, quales mugitus emittit taurus, cum vulneratus fugit altaria, et excussit e collo securim dubio ictu impactam. At gemini angues serpendo fugiunt ad summa templa, et abeunt in ædem sævæ Minervæ: et occultantur sub pedibus simulacri, et sub orbe clypei. Tunc vero novus timor omnibus illabitur in corda attonita: aiuntque Laocoonta dig-

Sprot.—218. *collo bis* alter Menag.—219. *collo unus* Guelpherb. in Collect. Sax. et *crinibus* Voss. *alte* Goth. sec. *capite et cervicibus altis*. quod debebat esse *capitibus et cervicibus* snis.—220. *divellere* Mentel. pr. et Moret. pr. cum aliis vett. ap. Pierium.—221. *perfusus* aliquot ap. Burm. *sanie* Gud. et Voss.—223. *Qualis* Grammaticorum et Codicum auctoritate recepit Heins. Vulgo *quales*. Est tamen et *qualis* de plurali accipiendum. *mugitus veluti* ap. Macrob. 1r Sat. 5, at idem lib. vi, 13 *Qualis m.* Apud Lactant. de M. Perfec. 33 vitiose landatur: *quales mugitus fingit saucius taurus. aram* Heins. ex libris, post Pierium, probavit. Vulgo *aras*.—224. *securim* per i Virgilium scripsisse, Probi Valerii testimonio constat apud Gell. xiii, 20.—225. *lapsi* alter Hamb., sed vid. Not.—226. *Diffugiunt* alter Hamib. in Collect. Sax. *Tritonidos* ap. Macrob. iv Sat. 4, et edd. Fabric. et Cuning.—227. *clypei sub* Franc.—228. *trema facta* Reg.—229. *expandisse* Menag. pr. v. Burm. *insinuat* v. ad

NOTÆ

221 *Sanie vittas*] Sanies est sanguis mutatus ac fere corruptus, atro colore permixtus. De *vittis*, supra, v. 133.

225 *Delubra*] Templa sic dicta, a *deluo*: quia plerumque ante templa fontes erant, aut lacus; ubi templa ingressuri deluebantur.

226 *Tritonidis arcem*] Minervæ Tritoniæ, de qua supra, v. 171. *Arcem*] Vel Trojane urbis, in qua templum illud erat, et v. 41. 'Laocoon ardens summa decurrit ab arce.' Vel arcem

dixit, pro templo et æde Minervæ, quocumque loco sita fuerit.

227 *Clypeique sub orbe*] Serpentes a Pallade excitatos in hujus perniciem non mirabitur, qui sciet ex Plutarchi libro de Iside, draconem sacrum fuisse Minervæ, et a Phidia Minervæ simulacro esse appositum: qui Politianum legerit, scribentem, se vidisse Romæ Palladis clypeum, squamoso draconis corio contextum, et dracunculis fimbriatum.

Insinuat pavor; et scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspage robur 230
 Læserit, et tergo sceleratam intorserit hastam.
 Ducendum ad sedes simulacrum, orandaque Divæ
 Numina conclamant.
 Dividimus muros, et moenia pandimus urbis.
 Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum 235
 Subjiciunt lapsus, et stuppea vincula collo
 Intendunt. Scandit fatalis machina muros;
 Foeta armis. Pueri circum innuptæque puellæ
 Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
 Illa subit, mediæque minans illabitur urbi. 240
 O patria, o Divum domus Ilium, et inclyta bello

num fuisse poenâ quam persolvit; qui vulnecrarit telo sacrum lignum, et immiserit tergo hastam impiam. Clamant invehendum esse in urbem equum, et orandam Deâ divinitatem. Evertimus muros, et aperimus munimenta urbis. Omnes præparant se ad opus: et pedibus equi, rotarum supponunt orbes, et injiciunt collo funes e stuppa: fatalis machina intrat muros, plena armatis: circum pueri et virgines puellæ canunt sacra carmina, et gaudent tangere manu funes. Machina progreditur, et minans inducitur in mediam urbem. O patria, o Troja sedes Deorum, et muri Trojanorum nobiles bello! restitit quater in ipso aditu portæ, et quater arma in ejum

208.—230. *sacrum quia* pr. Moret. *qui sacrum* Puget.—231. *torserit* Zulich.—232. *sedem* Zulich. a m. pr. *sedis* pr. Moret. *horrendaque* Franc. a m. pr.—233. *conclamat* tert. Mentel. a m. pr.—234. *diffidimus* Schol. Cruqu. Horat. III Od. 16 ad v. 13 *diffidit urbium Portas vir Maccædo*. At vulgata retinenda non modo propter librorum consensum, sed et quod doctior et exquisitior est. cf. Markland. ad Stat. I Sylv. 1, 10 *Hunc neque discissis cepissent Pergama muris*, quo in loco, ex Virgilio expresso, Marklandi emendationem *discissis* non bene spernit Burm. ad h. l.—235. *operi omnes* alter Hamb. cum Goth. tert. *stuppea* scribunt optimi.—236. *subjiciunt* multi, veteri ac solenni more in talibus, ut *obicit, obicitur*.—238. *pueri circum* Heins. ex optimis codd. Vulgo *circum pueri*.—241. *Ilium inclyta* nonnulli libri et Præseian. ap. Heins. *Ilium* et duo Burm.

NOTE

229 *Insinuat*] *Supple se: ut* Æn. 1. 108. 'Tum prora avertit.'

Scelus expendisse merentem] Quidam dicunt supplicium luisse tum quidem Laocoonta, non ob læsum equum, iramque Palladis; sed ob violatam alio scelere sanctitatem Apollinei templi, cujus erat sacerdos: et serpentes aufugisse in idem illud templum, quod erat in urbis arce.

230 *Robur*] *Lignum quodvis* durius, G. I. 162.

231 *Tergo*] *Dixit* v. 51. 'In latna, inque alvum.' Ergo a *tergo* equum aggressus, ictum in eam impexit lateris partem, quæ ab eo contermina est.

234 *Muros, &c. mania, &c.*] Ita distinguit Germanus, ut muros velit esse, lapideum ambitum, quo urbs cingitur; mania, munitiones, turres et id genus cetera, quibus mari defenduntur.

235 *Accingunt*] *Supple se, ut* v. 239. 'Insinuat pavor.'

241 *Divum domus Ilium*] *Quia mu-*

Mœnia Dardanidum ! quater ipso in limine portæ
Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere.

Instamus tamen immemores cæcique furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.

245

Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora, Dei jussu non unquam credita Teucris.
Nos delubra Deum miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per urbem.

Vertitur interea cœlum, et ruit oceano Nox,
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos : fusi per mœnia Teucri
Conticuisse ; sopor fessos complectitur artus.

250

Et jam Argiva phalanx instructis navibus ibat

alvo ediderunt strepitum. Urgemus tamen improvidi et occæcati insaniâ, et locamus funestum portentum in sacra arce. Tunc etiam Cassandra solvit in vaticinia futuræ ruinæ vocem, Phæbi voluntate nunquam creditam a Trojanis. Nos miseri per urbem tegimus festivis ramis templa Deorum, quibus dies ille futurus erat extremus. Interim cœlum mutatur, et nox cadit in Oceanum, tegens magnis umbris et terram et cœlum, et fraudes Græcorum : Trojanis sparsi per urbem, siluerunt : somnus tenet lassa membra. Et jam exercitus Græcus armatis navibus proficiscebatur e Tenedo,

*****

cum Goth. sec.—242. ipse Ven. v. Burm. *limine poste* Exc. Burm.—247. Male ab aliis ad antec. referri *Dei jussu*, monet Burm. *jusso* Oblongus Pierianus.—249. *per urbes* alter Hamb.—253. *amplectitur* tres ap. Burm.—254. *At jam*

NOTE

rorum structores habuit Neptunum et Apollinem : quia Ganymedem Jovis, Tithonum Auroræ delicias, e stirpe regia protulit. De *Ilio*, Troja, Æn. i. 5. De *Dardanidis*, Trojanis, Ibid. 239.

246 *Cassandra*] Priami et Hecubæ filia, quæ cum ab amatore Apolline artem accepisset vaticinandi, nec ei tamen gratiam amoris mutui retulisset : indignatus Deus effecit, ut a Trojanis fides ipsius vaticiniis non haberetur. Nupit sub extremis illius belli temporibus Choroëbo : captâ urbe, vitiata est ab Ajace Oilei, in ipso Minervæ templo, et in prædam Agamemnoni cessit ; quem cum admoneret sæpe de cavendis Clytemnestræ insidiis, nec dicto haberet audientem ; cum ipso deinde, Ægisthi et Clytemnestræ scelere, in convivio

obtruncata est. De *delubris*, supra, v. 225. De *Myrmidonibus*, Achilli subtilis, v. 7.

250 *Ruit oceano Nox*] Sole nimirum in oceanum, ut fingitur, cadente ; consequitur statim Nox et post eum præcipitat *Oceano*, id est, in *Oceanum*. Sicut 'It clamor cœlo,' id est, ad *cælum*.

254 *Argiva phalanx*] *Phalanx* proprie, Macedonum est agmen pedestre, perpetuo umbonum textu consertum, atque ita juncto impetu in hostes incurrens ; unde nomen habet juxta Suidam, a *πλάξιν ἄρχι* *accedere prope*. Ex Vegetio habebat hominum octo millia. *Argiva*] Græca ab *Argis* urbe Peloponnesi, de qua Æn. i. 289. De *Tenedo*, Hellesponti insula, supra, v. 21.

A Tenedo; tacitæ per amica silentia Lunæ, 255
 Littora nota petens: flammæ cum regia puppis
 Extulerat; fatisque Deum defensus iniquis,
 Inclusos utero Danaos et pinea furtim
 Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras
 Reddit equus; lætique cavo se robore promunt 260
 Thessandrus Sthenelusque duces, et dirus Ulixes,
 Demissum lapsi per funem, Acamasque, Thoasque,
 Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,

per opportuna silentia Lunæ tacitæ, accedens ad littora cognita: cum navis regia sustulisset facem; Sinon quoque, protectus voluntate Deorum nobis infesta, aperuit clam lignea claustra, et Græcos in alvo clausos: equus apertus effundit eos in ætrem: et hilares emittunt se e cavo ligno duces Tisandrus et Sthenelus, et improbus Ulysses, descendentes per funem dejectum; et Athamas, et Thoas, et Neoptolemus Pelæi nepos, et primus Machaon, et Menelaus, et ipse Epeus architectus

*****

sec. Moret. *salanx, phalanx*, male in libris. *ibant* aliquot ap. Pierium cum Donato, et probat Heinsius.—255. *tacite* duo Goth.—256. *flammæ tum* pr. Moret.—257. *fatis* *Dirum* Zulich. quod malim; nam copula parum commode interposita est. *fatisque Dei* Gud. pro div. lect. v. Burm.—258. *Danaos utero* Puget.—259. Post *Sinon* finita priorē sententia novam ordiendam puto. *Laxat claustra Sinon*. *Illos p.* — *Epeos*. *Invadunt urbem* etc. Vulgata distinctio parum commoda. Mox post *promunt* interpunct. mutavi. Porro *Laxat castra* e nonnullis Heins. laudat Burm. ad Petron. 89, v. 7.—260. *cavo se r. promunt* major librorum pars; et sic proprie hac in re dicitur. Enimvero Longob. Pierii, quem etiam Ge. Fabricius respicere videtur, *produnt* habet; quod sane exquisitius, *se prodere*. Itaque Heinsio illud probatum ad Claudian. iv Cons. Honor. 643, et Ovid. v Fast. 508. *promit* fragm. Moret. *cavo de r. promunt* Leid. cum Goth. tert. a m. sec.—261. *Tisandrus, Thessandrus*, *Thersandrus* in libris scribitur et in edd. hic et alibi. In Græcis est Θέσσανδρος, ut ap. Pind. Ol. ii, 76. Apollod. iii, 7, 2. Paus. ix, 6 et al. Ita et pro *Sthenelus* aberratum *Stenelus, Soelenus, Schelemus, Schaneus*. Porro *durus* Ven. et Franc. post Longob. Vide Pierium, qui et *Dirus* e codd. et grammaticis memorat. *Dirus* etiam a m. pr. fragm. Vatic. 262 *dimissum* alii, ex more.

NOTÆ

255 *Silentia Lunæ*] Ne explices de Luna cum Sole conjuncta, quæ tum dicitur *silens*, quia minime lucet; sed intellige de media et silente nocte, ut explicabimus, v. 340.

261 *Thessandrus*] Servius ait eum fuisse filium Polynicis illius, qui de regno Thebano cum fratre Eteocle confligens occidit: sed hunc Polynicis filium vulgo *Thersandrum*, non *Tisandrum* vocant. At Servius, *Tisandrus* hic legit; Pomponius, *Thessandrus*.

Sthenelus] Filius illius Capanei Argivi, qui eodem Thebano bello Polynicem secutus occiderat, vel Jovis fulmine, vel Thebanorum lapidatione obrutus.

Duces] Non ad Thessandrum, et Sthenelum duntaxat, vox illa pertinet; sed ad Ulysem etiam, et Neoptolemum, et alios quos hic appellat.

263 *Pelidesque Neoptolemus*] *Pyrhus*, Achillis et Deidamiae filius; *Pyrrius* dictus à colore capillorum,

Et Menelaus, et ipse doli fabricator Epeus.

Invadunt urbem somno vinoque sepultam ; 265

Cæduntur vigiles, portisque patentibus omnes

Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris

Incipit, et dono Divum gratissima serpit.

In somnis, ecce, ante oculos mœstissimus Hector 270

Visus adesse mihi, largosque effundere fletus,

Raptatus bigis ut quondam, aterque cruento

dolosi equi. Aggrediuntur urbem impeditam vino ac somno: occiduntur excubitores: et apertis portis admittunt omnes socios, et conjungunt turmas ejusdem consilii participes. Tempus erat, quo primus somnus sessis hominibus subit, et Deorum munere gratissimus illabitur. Ecce per somnum Hector tristissimus visus est mihi astare præ oculis, et emittere copiosas lacrymas: tractus equis, ut olim, et niger

demissam Rottend. alter. *Acamas* bene post Pierium ab Heinsio restitutus e libris. Vulgo *Athamas*, perpetua varietate.—264. *Epeos* Heins. e libris, vulgo *Epeus*. *Ereids*. Medic. *Epeos*. (Ind. a m. pr. cum aliis *Epios*. tres *Epius*. Alii vitiose: *Epyus*, *Opus*, *Ipeus*, *Ypheus*, *Epheus*, *Eseus*, *Ephius*, *Epheos*.—265. *somnoque meroque* Hamb. sec. *vino somnoque* Goth. tert. et *sopitam* alter. 268. *erat*, cum fuere qui legerent teste Guellio; sed utrumque dici mos est.—270. *Insomnis* una voce, multi ap. Heins. *insomnes* Montalb. *insompnis* Leid. un.; sed non insomnem fuisse Æneam patet ex v. 302, ubi *excutitur somno*; quod jam Burn. monuit. in *somnis* divisim etiam fragm. Vatic. 271. *refsuadere* Medic. Pierii. *fluctus* aliquot Pier. *fletus* Hamburg. alter, v. inf. 296.—272.

NOTÆ

nam *ρῆππος* rufus est: *Neoptolemus*, a νεός novus, et πτόλεμος bellum; quia admodum adolescens, ad belli Trojani reliquias perductus est: erat enim in fati absque aliquo Æacidarum capi Trojam non posse. Troja capta Priamum interfecit, Polyxenam Priami filiam sub Achillis tumultu immolavit, Andromachen Hectoris uxorem ex præda captivam habuit, Molossum ex ea suscepit; et cum eam deinde matrimonio junxisset Heleno Priami filio, ducturus Hermionem Menelai et Helenæ filiam; ab Oreste Agamemnonis filio, cui Hermione desponsata fuerat, in Delphico Apollinis templo interfectus est. *Pelides* vocatur, quia *Pekei* nepos, qui Æaci fuit filius, regis in Ægina insula, et Thetidis maritus.

263 *Primusque Machaon*] Æsculapii filius, Podalirii frater; uterque medi-

Delph. et Var. Clas.

Virg.

cus insignis fuit, præcipue sanandis vulneribus. *Primus*: id est, primo loco delapsus per funem: nec obstat quod Thessandrus et reliqui supra vocati sint *duces*: erant enim *duces* dignitate ac munere, non descendendi ordine.

264 *Menelaus*] Atrei filius, Agamemnonis frater, Tyndarei Spartani regis gener, ac deinde successor; maritus Helenæ, quam cum raptam a Paride frustra legationibus a Priamo repetiisset, sociali totius Græciæ bello repetiit, recepitque tandem everso Trojano regno: et consensa navi, post octavum erroris annum domum rediit.

Epeus] Ideo equi lignei fabricator dicitur, quia muralem reperit machinam quæ vocatur etiam *aries*, ex Plin. lib. vii. 56.

272 *Raptatus bigis*] De *Hectore* bigis raptato, Æn. i. 487. De *bigis*, et

2 K

Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
 Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli, 275
 Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes!
 Squalentem barbam, et concretos sanguine crines,
 Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima fluos
 Accepit patrios. Ultro flens ipse videbar
 Compellare virum, et mœstas expromere voces : 280
 O lux Dardaniæ, spes o fidissima Teucrum,
 Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
 Expectate venis? ut te post multa tuorum

in sanguineo pulvere, et transfossus loris per pedes tumidos. Hei mihi, qualis erat! quam diversus ab illo Hectore, qui rediit ornatus spoliis Achillis, vel cum injectis ignes Trojanos in naves Græcorum! habens barbam sordidam, et capillos coherentes sanguine, et plagas illas, quas multas accepit circa muros patriæ. Ego plorans videbar primus alloqui virum, et emittere hæc tristia verba: O lumen Trojæ! o spes firmissima Trojanorum! quæ tam longa mora te detinuit? o Hector optate, quibus e regionibus venis? quomodo te videmus lassi, post multas neces tuorum, post

bigugis Rottend. tert., quod Heins. præferebat. Sustulit importunam interpolationem post *bigis*.—274. *Ei Medic. fragm. Vatic. Rottend. pr. heu alii.* Ceterum Gronov. Diatribe Stat. c. 22, p. 124, ordinem verborum ita instituendum edicit: ut quondam erat raptatus.—*heu mihi! qualis? q. Durissime.*—275. *exuviis* aliquot ap. Pier. et Burm. *inductus* aliquot apud utrumque. *Achilli* Heins. cum melioribus etiam h. l. Vulgo *Achillis* et *Achillei*. cf. sup. i, 34. 276. *jaculatum* Goth. pr.—277. et abest Franc. *concretoque* qu. Moret. et *concreto s. Menag. pr. a m. sec.*, quod vulgaris esset. conf. Burm.—278. *Vulnera illa* Leid. *vulnera et illa* Bigot. *vulneraque ipsa* Franc. et Witt. Stat. III Theb. 364. *Vulneraque ista ferens putri insiccata cruore.*—280. *Incertas exp. fragm. Moret. mœstas promere* Exc. Burm. et Menag. alter a m. sec. *has promere* Bigot. *effundere* Menag. pr. Moret. qu. Vulgata est apud Nonium in *mœstas*.—281. *Dardanide* alter Hamb. et Franc. cum Goth. sec. et tert. *Dardanidum* aliquot Pierii. *spes o sanctissima* Schol. Cruqn. Horatii i Sat. 7 et iv Od. 5. Sed vulgatam etiam Macrobi. iv Sat. 2 habet. *fidissima* scribunt codd. antiquiores ap. Pierium, et in uno *firmissima* vel *fortissima*.—283,

NOTÆ

quadrigis, duobus et quatuor equis, sub eodem iugo conjunctis, G. i. 512.
 275 *Exuvias Achilli, &c.* Cum nempe Achilles e Græcorum castris recessisset, offensus Agamemnoni ob ereptam sibi Briseida: terribi navium incendio Græci, frustra precibus Achillem tentaverunt, Patroclus inprimis, ipsi carissimus; qui cum ad redditum impellere eum non posset,

rogavit, sua sibi saltem arma militæque suos concederet, quibus, Trojanis metum incuteret. Concessit Achilles: at Patroclus, Achillis armis indutus, ab Hectore occisus est. Igitur per *Achilli exuvias*, Achillis arma intellige; non Achilli quidem, sed Patroclo direpta. Ita Homerus Iliad. xv. sub finem, et xvi.

Funera, post varios hominumque urbisque labores
 Defessi aspicimus! quæ causa indigna serenos 285
 Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
 Ille nihil; nec me quærentem vana moratur:
 Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
 Heu fuge, nate Dea, teque his, ait, eripe flammis.
 Hostis habet muros; ruit alto a culmine Troja. 290
 Sat patriæ Priamoque datum, Si Pergama dextra
 Defendi possent: etiam hac defensa fuissent.
 Sacra suosque tibi commendat Troja Penates:
 Hos cape fatorum comites; his mœnia quære,

diversos et urbis et civium labores? quæ causâ indigna maculavit pulchram faciem? aut quare video has plagas? Ille nihil ad hæc dixit, nec responsis detinet me potentem inutilia: sed ægre trahens gemitus ex intimo pectore: Heu! fuge, fili Veneris, et te, inquit, subtrahere huic incendio. Hostis tenet urbem, cadit ab alto vertice Troja: satisfecimus patriæ et Priamo: si Troja manu aliqua servari posset, hæc mea etiam fuisset servata. Troja committit tibi sua sacra, et suos Deos: accipe hos casuum tuorum socios; quare illis urbem, quam tandem magnam condere perer-

quem te post Zulich. multa dierum Gud. a m. pr. post tanta unus Guelph.—284. per varios Oudart., ut lib. i, 632. post hominum varios u. Bigot.—285. accipimus Hamb. pr. et Goth. tert. a m. sec. Et potest exquisitius videri. severos Hugén. a m. sec.—286. et cur Leid.—287. Ipse Montalb. nec quærentem me sec. Hamb. nec me remoratur vana quærentem Menag. pr. fata moratus ed. Ven.—288. de p. fundens Parrhas.—289. Heus f. Leid. un. te corr. Cuning. eripe telis Dorvill.—290. a deest Dorvill. Menag. pr. et Mediceo Pieriano. Adde Goth. tert. In secundo Alte a c. alto culmine superscripto a fragm. Vatic. ab c. Leid. unus. Dorvillius bene conj.: ruit alta a culmine Troja, quod significantius est, et sic Acronem legisse, Jani vidit ad Horat. iv Carm. 6, 3. et Homer. Iliad. N. 772, ἔλατο πάντα κατ' ἄκρης Ἴλιος αἰπυρῆ. adde Iliad. O. 557. 558.—291. Priamo patriæque sec. Hamb. datum est Witt.—292. possint alter Rottend. Olima distinxere nonnulli—defendi possent etiam, hæc d. pro adhuc v. Serv.—294. Heins. distinguere volebat: his mania quære Magna, p. et ita in Witt. erat. Contra Burm. disputat magis subtiliter quam vere. Declaranda res ex eo, quod elegantior loquendi modus, si epitheton vel ad-

NOTE

291 Pergamæ] Arx Trojæ, Æn. i. 470.

293 Sacra suosque, &c.] Per sacra, res eas intelligit, quæ ad ceremonias Deorum pertinebant; ut vittæ, infusæ, de quibus supra, v. 133. Pepla, de quibus Æn. i. 484. Per Penates, Deorum domesticorum simulacra, de quibus infra, v. 717. Per Vestam, vel unum ex illis Penatium simulacris,

vel ignem ipsum æternum: ait enim Ovid. Fast. vi. 291. 'Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam.' Per ignem perpetuum, ignem inextinctum: qui, si aliquando extingueretur; non alio igne, sed admotis Soli fomitibus ipso Solis calore excitandus erat. De hoc, deque Vesta, Ge. i. 498.

Magna pererrato statues quæ denique ponto. 295
 Sic ait; et manibus vittas Vestamque potentem
 Æternumque adytis effert penetralibus ignem.

Diverso interea miscentur mœnia luctu;
 Et magis atque magis, quanquam secreta parentis
 Anchisæ domus arboribusque oblecta recessit, 300
 Claescent sonitus: armorumque ingruit horror.
 Excitior somno, et summi fastigia tecti
 Ascensu supero, atque arrectis auribus asto:
 In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
 Incidit, aut rapidus montano flumine torrens 305
 Sternit agros, sternit sata læta, boumque labores,
 Præcipientesque trahit sylvas; stupet inscius alto
 Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

rato mari. Sic locutus est; et manibus exportat ex adytis intimis infulas, et potentem Vestam, et ignem inextinctum. Interim urbs turbatur variis miseriis: et quamvis domus patris Anchisæ separata, et cincta arboribus submoveatur; magis et magis auditur sonus, et horror armorum imminet. Excitor e somno, et ascendens ingredior summum culmen tecti, et sto attentis auribus. Sicut quando ignis ventis scruentibus cecidit in segetem; aut quando præceps torrens montanis undis vastat agros, vastat segetes fertiles et labores boum, et rapit arbores in præceps: tunc pastor ignarus obstupescit audiens sonum ex alto cacumine rupis. Tunc vero clara

*****

jectivum post relativum ponitur: *mania, quæ magna*, pro vulgari, *mania magna, quæ*.—295. *qui Longob. et alii ap. Pier.*—297. *effert* duo ap. *Burm.* v. ad *Ge.* iv, 311 et ad *Ecl.* viii, 64.—298. *m. fletu Leid.* unus. v. sup. 271.—299. *at magis Medic.* a m. pr.—300. *oblecta Guelpherb. nn.* in *Collect. Sax.*, non male.—301. *concrepescunt cod. antiquissimus Pierii.* Videtur Heins. etiam *crebrescunt* invenisse. cf. *Burm.* *quæ abest Franc.* *irruit Goth. tert., male.* *ingruunt* bene de iis quæ accedunt, propiora fiunt. *error* pro *horror* pr. *Moret.*, perpetua aberratione.—305. *saxi de vertice torrens Schol. Horat.* iv *Od.* 14 ex v. 308. *saxi de vertice pastor. montano a vertice Bigot.* ex vii, 567 et *torto vertice torrens. rapidos* pr. *Moret.* et *Franc.*—*a flumine Moret.* tert.—306. *hominumque labores* pr. *Hamb.* pro div. lect. ex *Ge.* i, 118 *hæc cum nint hominumque boumque labores Versando terram experti—laborem.* *Voss.* et *fragm. Moret.* *boumque labores fragm. Vatic.*—307. *sedet* pro *stupet* *Quintil.* viii *Inst.* 6, memoriarum vitio.—308. *aspiciens Sprot.* pro var. lect.—310. *alta Hamb. sec., ut sæpe*

NOTÆ

297 *Adytis effert*] Vel reipsa effert; vel in somnis videtur efferre. Effert autem in Ænæ domum, e templo quod erat in arce; et cum iis imperium a Priamo in Æneam transfert. Cultum porro ignis acceperant Phryges et Græci ab orientalibus populis, præcipue Persis; quibus ob usus maxi-

mos dignus divinitate visus est, et perpetua custodia. *Adyta*] Sunt intimæ partes domorum templorumque, in quas intrare nefas est, ab a privato, et δῶν ingredior. De *penetralibus*, in voce *penus*, Æn. i. 708. De *Austris*, ventis meridionalibus. *Ecl.* ii. 58.

Tum vero manifesta fides, Danaumque patescunt
Insidiæ. Jam Deiphobi dedit ampla ruinam, 310
Vulcano superante, domus; jam proximus ardet
Ucalegon; Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virum clangorque tubarum.
Arma amens capio; nec sat rationis in armis.
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem 315
Cum sociis ardent animi. Furor iraque mentem
Præcipitant; pulchrumque mori succurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapsus Achivum,
Panthus Othryades, arcis Phœbique sacerdos,
Sacra manu, victosque Deos, parvumque nepotem 320
Ipse trahit, cursuque amens ad limina tendit.

fuit veritas verborum Hectoris, et apparent fraudes Græcorum. Jam domus magna Deiphobi fecit ruinam, igne vincente: jam domus vicina Ucalegentis ardet: promontorium Sigeum late relucet flammis. Attollitur clamor virorum, et fremitus tubarum. Attonitus arma sumo, nec satis erat rationis cur sumerem arma: sed cupit animus colligere turbam ad pugnandum, et concolare in arcem cum sociis: furor et ira impellunt animum, et venit in mentem gloriosum esse mori sub armis. Ecce autem Pantheus elapsus ex armis Græcorum, Pantheus Otrei filius, sacerdos Phœbi et arcis, rapit ipse manu res sacras, et Deum superatos, et parvum nepotem;

alias.—312. *Ucaligon* Rottend. sec. In aliis codd. alio modo vitiose. *Sigeo* que igni Parrhas.—315. et *currere* Sprot. ad arcem Moret. pr.—317. *Præcipitat* Gud. *præcipitent* sec. Hamb.—318. *Achivum* Heins. e Medic. et Gud. Vulgo *Achivum*. *Achivis* pr. Menag. Sprot. et alter Hamburg.—319. *Pantos*, *Panteus*, *Pantheus*, *Phantheus*, hic et mox vitiose in Mss. Est *Πάνθος* et *Πάνθους*. In Sprot. *Panthoys* et mox *Panthoy*, expressa enuntiatione græca. v. Heins. *Otriades*, *Otyriades*, *Ætriades* male vulgo hic et infra. *Ὀδρῶδης*.—320. *jactus* tert. Rottend. *victus* Gud., sed v. Burm.—321. *cursumque* Moret.

NOTÆ

310 *Deiphobi*] Priami filius fuit, qui postquam Paris a Pyrrho occisus est, Helenam duxit uxorem, cujus dolo inter primos interfectus est, ut fuse describitur Æn. vi. 490. De *Vulcano*, qui pro igne hic sumitur, Ge. i. 295.

312 *Ucalegon*; *Sigea igni freta*, &c.] *Ucalegon*, senex, unus e consiliariis Priami; *Ucalegon* ponitur pro *domo Ucalegentis*. *Sigea*] *Sigeum*, et *Rhæteum*: promontoria duo Troadis, non longe ab urbe Troja. *Freta* dixit, pro mari Hellespontiaco, quod regionem illam alluit, et proprie fretum est.

319 *Panthus Othryades*, &c.] *Othrei* filius, sacerdos Apollinis qui in arce colebatur: licet enim arx Trojana præcipue sacra esset Palladi, ut deinde Romanum Capitolium Jovi; utraque tamen sedes Diis aliis compluribus dicata erat. De *Phæbo*, Ecl. iii. 62. 104. De *Achivis*, Græcis, Æn. i. 492.

321 *Limina*] Legunt alii *littora*, nec male. Servius et Donatus retinent *limina*: et hinc Æneæ virtutem exaggerant, cujus in domum, et Hector, et Panthus sacra deferebant.

Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?
 Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
 Venit summa dies et ineluctabile tempus
 Dardaniæ. Fuimus Troës; fuit Ilium, et ingens   325
 Gloria Teucrorum. Ferus omnia Jupiter Argos
 Transtulit. Incensa Danaï dominantur in urbe.

et exanimatus currendo tendit ad januam meam. O Pantheu, dixi, quo in statu
 suprema res est? quam in arcem currimus? Vix ea locutus eram, cum talia respondet
 gemens: Venit suprema dies et tempus inevitabile Trojanis: peritimus Trojanis, perit
 Troja, et magna gloria Trojanorum: crudelis Jupiter omnia transmisit ad Argivos:
 Græci regnant in urbe inflammata. Equus alius stans in medio murorum emittit

qu. et sic legebatur Servii ætate. *cursumque* Menag. pr. et Witt. Eadem
 varietas et alibi. y. Burm. Utrumque autem recte etiam in poëta dicitur,
 videtur tamen *cursum* remotius a vulgari esse—*ad littora* paucissimorum libro-
 rum videtur esse lectio; unum Hamburg. pr. laudat Heins. Ceteri, quotquot
 inspecti sunt, etiam e nostris unus (in duobus *lumina*) et vett. edd.; porro
 Servius, Donatus, Pomponius, *ad limina* præ se ferunt: quod astipulante
 Brunckio recepi. Alterum illud ex solenni lapsu in h. v. ortum videri potest,
 et sibiisse primum Aldinam; unde in Juntina, quam ex illa expressam con-
 jicio, et in al. excusum video. At eam deseruit Rob. Stephan. Consensum
 librorum firmat ipsa rerum ratio et ordo. Nondum consilia exequi coperat
 Æneas: vide v. 314—317, antequam domo exeat, ecce tibi offert se ei Pan-
 thus, qui ad ejus domum, quippe in remota urbis parte sitam (vide v. 299.
 300), confugiebat. Forte et hoc ipsum poëta ad Æneæ pietatem retalit, ut
 reliq̃uorum minister ad eum confugiat. Pomponius hæc habet: *limina domus*
meæ: in hoc euctoritas et dignitas Æneæ videtur. Servius autem: *Æneæ et reli-*
gio laudatur et virtus. limina igitur ipsa re satis definita, quod sint Æneæ.
 Sic xi, 267. Quæ pro altera lectione dici possint, v. ap. Burm.—322. *Quo*
res i. loci? pr. Rottend.; sed v. Burm. Idem vir doctissimus conj.: *qua*
prendimus arcem? qua via, ratione, ad arcem pervenire possumus? Mihi qui-
 dem hoc tenuiter dictum videtur; et adi. Notas. *qua tendimus arcem* conj. Jo.
 Schrader. *Panthu:* ex Πάνθος. *oe. ov.*—323. *erum gemitu,* cum distinguit Lei-
 dens.—324. *ineluctabile fatum* Macrobr. v, 1 recitat; ex lib. viii, 334 *inevita-*
bile tempus ed. Ven., quod et in Witt. Cod. superscriptum.—325. *Dardaniæ*
 Moret. tert. *Iliæ* nonnulli, ut sup. 241.—326. *omina* Bigot. pro var. lect.
 Et sunt, quæ pro hac lectione dici possint. cf. sup. ad 178. Transferuntur

NOTE

322 *Quam prendimus arcem?* Sensus
 est: *Quam occupabimus arcem? in quam*
arcem concurremus? Maxime enim de
 arce videtur Æneas fuisse sollicitus,
 dixit enim v. 315. 'et concurrere in
 arcem Cum sociis ardent animi.' Sed
 arx illa primo a Græcis capta fuerat,
 et equus in eam inductus, v. 245. 'Et
 monstrum infelix sacrata sistimus
 arce.' Tamen aliæ fuere arces et
 munita loca, inprimis Priami regia,

in quam ultimus Græcorum impetus
 fuit, infra, v. 437. Dubitat igitur Æ-
 neas, quænam arx adhuc propugnari
 possit.

325 *Dardaniæ. Ilium*] Trojæ nomi-
 na, Æn. i. 5. *Troës, Teucrorum:* Tro-
 janorum nomina, Æn. i. 34, 239. *Argos.*
Mycenæ: urbes sunt Pelopon-
 nes, regnum Agamemnonis, Æn. i.
 288. *Danaï:* Græci, Æn. i. 34. *Sinon,*
 supra, 86.

Arduus armatos mediis in mœnibus astans
 Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet,
 Insultans. Portis alii bipatentibus adsunt, 330
 Millia quot magnis unquam venere Mycenis.
 Obsedere alii telis angusta viarum
 Oppositi; stat ferri acies mucrone corusco
 Stricta, parata neci; vix primi prœlia tentant
 Portarum vigiles, et cæco Marte resistunt. 335
 Talibus Othryadæ dictis et numine Divum
 In flammæ et in arma feror, quo tristis Erinnyis,

milites, et victor Sinon spargit incendia illudens: totque alii intrant portis utrimque apertis, quot millia nunquam venere e magna urbe Mycenis: alii obstantes occupaverunt armis angustas vias: obstat gladiatorum acies micanti mucrone, nulla, parata ad eandem: vix primi excubitores portarum sustinent pugnam, et resistunt insano certamine. Talibus verbis Panthei, et voluntate Deorum, rapior in arma et in incen-

~~~~~

enim aspiciat, et anspiciorum habendorum jus, cum imperio; sed argute magis, quam vere.—338. *mediisque* aliquot ap. Burm.—339. *fudit* nonnulli codd. Heins. et Burm., nec male hoc. Servius vulgatam lect. interpretatur; et habet *fundit* grandius quid, quam *fudit*. Nimis argute *ad fundere* h. l. a partu repetunt, quia v. 238 *fata armis*. Est simpl. emitit. Odys. 8. 515 *ἔρριπεν ἄρματα*. que abest Regio. *Victorque Sinon* conj. Waddellius; sed v. Burm. *victor*, propositi effector, recte interpretatur Servius.—340. *Exultans* Menag. pr., quod minus esset. *alii portis* sec. Moret. et Leid. unus. *portisque alii* Menag. et Sprot. *alibi patentibus* Gud. *alii patentibus* Rottend. a m. pr. *alii in bipatentibus* Leid. et Moret. tert. *aliisque patentibus* ed. Venet.—341. *unquam* Heins. cum libris potioribus; alii, ut vulgo, *nunquam*, quod et Priscianus lib. xvii habet. Sed totum versum abesse malim: quot enim ex illis millibus per decem annos cascos esse putare licet! Etiam Jac. Bryant v. c. suspectum habebat versum. Ut defendas, dicendum: alii ad portas ruunt, tanto numero, ut vix plures prima statim profectione e Græcia exiisse putares.—342. *Obsidere* sec. Moret. et Goth. tert. a m. pr. inf. v. 450.—343. *oppositis* Gud. cum magna parte codd. Heins. et Pierian., quod Heinsio non displicebat. Etiam Pomponius *telis oppositis* exponit. Videtur tamen alterum, quod etiam Goth. pr. et sec. habent, exquisitius, poeticaque adeo dictione dignius esse. Adhæserat s ex sequenti voc., v. Burm. *ferrea acies* Hamb. pr., v. Heins. *stat perniciēs* nonnulli codd. ap. Pierium cum Donato. *stant* Goth. sec. *umbens* corusco ed. Ven.—345. *resistent* sec. Rottend.—349. *quod fr.* Gud. *quo gemitus* Dor-

NOTÆ

332 *Angusta ciarum*] Angustas vias: familiaris poetis et historicis locutio: infra, v. 725, 'opaca locorum' Æn. i. 426. 'strata viarum.'

335 *Cæco Marte*] Certamine vel obscuro, quia per noctem committebatur, vel insano, quia a paucis et improvidis contra multos et paratos. De

Marte, belli Deo, Ecl. ix. 12. *Othryadæ*] Panthei, qui filius Othrei. *Namine*] Æn. i. 187.

337 *Erinnyes*] Nomen commune tribus Furis: quæ, ut *Esmerides*, sic *Erinnyes* vocantur. Propert. lib. ii. 20. 29. 'Tunc me vel tragicæ vexetis Erinnyes.' Privata singularum nomina

Quo fremitus vocat, et sublatus ad æthera clamor.
 Addunt se socios Rhipheus, et maximus armis
 Epytus; oblatis per Lunam Hypanisque Dymasque; 340
 Et lateri agglomerant nostro; juvenisque Corœbus
 Mygdonides. Illis ad Trojam forte diebus
 Venerat, insano Cassandræ incensus amore;
 Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.
 Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis 345

dia: quo crudelis Erinny, quo tumultus, et clamor elatus in cælum me vocat. Adjungunt se socios Rhipheus, et grandis ætate Iphitus, occurrentes mihi ad lucem Luna, et Hypanis, et Dymas; et densantur ad latus nostrum: et Choræbus juvenis Mygdonii filius: forte per illos dies venerat Trojam, ardens magno amore Cassandræ; et gener ferebat auxilium Priamo et Trojanis: miser, qui non crediderat moni-

vill. et Witt. in æthere sec. Hamb. ab æthere pr. Moret.—339. sociis Menag. pr., sed Ecl. vi, 20 addit se sociam. Mox Rhipheus, Repheus, Rypheus, scribitur. Præter est. Quæ sequuntur, obscura nomina sunt, nec in iis morandum. maximus annis, quod a nonnullis legi Pierius et Ge. Fabricius testantur, interpolatum per eos, qui v. 435 Iphitus ævo Jam gravior meminerant, quasi idem cum Epyto esset.—340. Epytus (Ἐπυτος) ex libris Heins. restituit. Medic. Epitus (Æpytus, Ἄπυτος non minus recte diceretur), in aliis vitiose: Epitus, Epithus, Ephitus, Æphitus, Iphytus. Et Pythus; et mox Hyphanis, Hipanis et Dimas, Dumas. cf. inf. 394 Traxis. Δύας. oblecti Wall. a m. pr. per lucem conj. Waddelinus; at v. Burm. Forte autem suavior junctura erit, si interpungas: addunt se socios Rhipheus et—Epytus, oblatis per Lunam, Hypanisque Dymasque, Et lateri agglomerant nostro.—341. glomerant Reg. Coræbus unice vere; ab Heinsio restitutum ex Κοροῖβος. Vulgo fere Choræbus, Chorebus, Corebus. Puget. Thorebus.—342. Mirdoneis Goth. tert. in litura. Est Μυρδοῦνς. illis qui ante Heins., qui Medicei et vetust. libb. (adde Servii) auctoritate qui sustulit; ut jam Pierius e suis libris auctor fuerat. Suadet idem poetici sermonis genius. cf. sup. ad 1, 382. illis qui Trojam Parrhas.—343. Cassandræ in multis scribitur; et sic fere in geminanda litera semper variant veteres. cf. Heins. neque adeo in eo hærendum, modo teneas, antiquiores unam litteram pinxisse, sequiores adjecisse alteram. accensus quatuor ap. Burm.

NOTE

sunt, Alecto, Tisiphone, Megara: de quibus Ge. i. 278.

340 Oblatis per Lunam] Probat enim Scaliger, de Emendatione Temp. lib. v. captam esse Trojam circa plenilunium et finem veris: idque etiam patet ex Petronii fragmento de expugnatione Trojæ: 'Jam plena Phœbe candidum extulerat jubar:' at tum Luna maxime lucida est. Igitur silentia Lunæ, ut antea dixit Virgilius, v. 255. de mediâ nocte explicanda sunt, quod

tempus vocatur conticinium, quia tunc tacent omnia: Luna autem nocturni silentii præses dicitur: unde Horat. Epod. v. 51. 'Nox, et Diana, quæ silentium regis.'

342 Mygdonides] Nomen a Mygdone patre, fratre Hecubæ Priami uxoris: non a Mygdonia regione; monet enim Servius gentilia nomina non desinere in des, sed patronymica. De Cassandra supra, v. 246. De Phrygiis, En. i. 385.

Audierit.

Quos ubi confertos audere in prælia vidi :

Incipio super his : Juvenes, fortissima frustra

Pectora, si vobis audentem extrema cupido

Certa sequi (quæ sit rebus fortuna videtis :

350

Excessere omnes adytis arisque relictis

Di, quibus imperium hoc steterat ; succurritis urbi

Incensæ) : moriamur, et in media arma ruamus.

*tis sponse vaticinantis. Postquam vidi illos collectos promptos esse ad pugnam, de
tis rebus sic capi loqui : O juvenes, corda frustra generosa : si firmum est vobis desi-
derium sequendi me tentantem extrema ; cernitis quis sit status rerum. Omnes
Dii, per quos hoc regnum steterat, abierunt desertis altariibus et penetralibus : vos
vero vultis subvenire urbi jam combustæ : moriamur potius, et ruamus in medium*

~~~~~

*captus amore quinque ibid.—346. audierit concinnius Heins. e Medic. et melio-
ribus ; adde Colot. Ursini. Vulgo audierat. Etsi aliis in locis contrarium
sequuntur critici, et indicativum vindicant poetæ, ubi exquisitior Ciceronis
oratio subjunctivum ponere solet. Tam incerta sunt plurima in verborum
critica.—347. concretos Goth. tert. a m. pr. confectos Franc. consertos Wall.
et Witt. cum aliis ap. Pierium, qui e melioribus libris confertos tuetur. v.
Burm., qui et conj. ardentem in p., quia audentem v. 349 statim redit.—
348. Quæ sequuntur, meo judicio aut sic, ut feci, sunt interpungenda, ut
parenthesis intra (quæ sit—succurritis urbi Incensæ) contineatur ; ut sit : si
vobis cupido est audentem extrema sequi, moriamur ; causis a principio statim, ut
plerumque fit, commemoratis ; aut sic sunt constituenda sine parenthesi : Ju-
venes, fortissima frustra Pectora, si vobis audentem extrema cupido Certa sequi
(agite, sequimini me ; quod membrum orationis ita omitti sæpe videas), quæ
sit rebus fortuna, videtis ; Excessere—Di, quibus imperium hoc steterat ; Succurri-
tis urbi Incensæ. Moriamur et in media arma ruamus. Explicationem v. in
Notis. In vulgari ratione et interpunctione, quæ hæc erat : (quæ sit rebus f.
v.—Di quibus imperium hoc steterat) in hac, inquam, succurritis nihil habet,
quicquid commode copuletur. Servius quidem frustra succurritis jungit paren-
thesi incipienda a si vobis. Sed intricate et contorte omnia. fortissima
frustra separanda non sunt.—349. nobis Goth. tert. audendi duo Goth., aliquot
ap. Heins. et apud Servium nonnulli audendi vel audenti ; etiam Donatus
audendi interpretatur. in extrema Franc. ut 347. cupido est etiam tres.—
351. adytis omnes Zulich.—352. hoc aberat sec. Rottend. et Leid. a m. pr.*

NOTE

348 *Fortissima frustra*] Hic agnos-
cunt vulgo interpretes plane pro-
lixam et incommodam verborum tra-
jectionem, et verba digerunt hoc mo-
do : *Juvenes, fortissima pectora : videtis
quæ sit fortuna rebus : omnes Dii, qui-
bus hoc imperium steterat, abierunt ady-
tis arisque relictis : frustra succurritis
urbi incensæ. Si vobis cupido certa est*

*sequi audentem extrema, ruamus in me-
dia arma, et moriamur. Ego rectum,
absque traiectione, sensum verborum
videre mihi videor, ut patet in inter-
pretatione : ubi vocat Æneas juve-
num pectora frustra fortissima, quia
eorum fortitudo ad patriæ salutem
deinceps inutilis erat.*

Una salus victis, nullam sperare salutem.
 Sic animis juvenum furor additus. Inde, lupi ceu 355
 Raptores atra in nebula, quos improba ventris
 Exegit cæcos rabies, catulique relict
 Faucibus expectant siccis; per tela, per hostes
 Vadimus haud dubiam in mortem; mediæque tenemus
 Urbis iter. Nox atra cava circumvolat umbra. 360
 Quis cladem illius noctis, quis funera fando
 Explicet, aut possit lacrymis æquare labores?
 Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos;
 Plurima perque vias sternuntur inertia passim
 Corpora, perque domos, et religiosa Deorum 365
 Limina. Nec soli poenas dant sanguine Teucri:
 Quondam etiam victis redit in præcordia virtus;
 Victoresque cadunt Danai. Crudelis ubique
 Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.

armorum. Sola salutis via quæ restat victis, est nullam sperare salutem. Sic furor additus est virtuti juvenum. Deinde veluti lupi rapaces, per nebulosum tempus, quos rabida ventris aviditas expulit furiosos ex antris, et quos proles relicta expectat siccis gutturibus: ita nos per arma, per hostes, inus ad mortem certissimam, et insistimus mediam viam urbis: nigra nox errat circa nos cæcis tenebris. Quis explicet sermone stragem et mortes illius noctis? aut possit lugendo æquare illos labores? Perit urbs vetus, quæ regnaverat per multos annos: multa inutilia corpora passim funduntur, et per vias, et per domos, et per sacra vestibula Deorum. Nec soli Trojani luctus pœnas sanguine: aliquando etiam virtus redit victis in corda, et Græci victores occiduntur: ubique crudelis est luctus, ubique timor, et multa species mortis.

*****

succurrimus Parrh.—354. superare Goth. tert.—356. in deest fragm. Moret. et uni Leidensi.—359. in mortem haud dubiam Ondart. et Leid. un.—360. Nox a.—umbra. Hæc assuta esse et versum imperfectum reliquisse Virgilium, credebatur Ortuinus ap. Burm. At optimo poëta hoc hemistichium admodum dignum videtur. Nisi quod atra redit post 356.—361. fœnera alter Mentel. vulnera Sprot., perpetua variatione. talia Dorvill. ex hujus libri initio.—362. lacrimis possit Ven. per lacrimas Dorvill. e glossa. possit animis æquare ed. Ven. lacrimis explere Sprot. pro var. lect. Porro æquare dolores pr. Hamb., perpetua aberratione. dolorem nonnulli codd. apud Macrobr. v. l. Tandem lacrimas æquare dolori Vratisl., quod sane et ipsum dicitur, sed vulgaris; et forte natum e glossa; nam etiam Pompon. interpretatur: laboribus æquare lacrymas.—363. fuit Hugen. durata Goth. alter, ex compendio scripturæ orto vitio.—365. domus duo Heins. perque vias et religiosa d. omnia mediis Voss. unus.—366. dant pœnas qu. Moret.—367. Legitur et quondam teste Ge. Fabricio. Sed vulgatam etiam grammatici firman. —369. noctis

NOTE

367 Quondam] Aliquando. Sic Ge. De Teucri, Trojanis, Æn. i. 239. De
 111. 99. 'Ut quondam in stipulis mag- Danais, Græcis, Æn. i. 34.
 nus sine viribus ignis Incassum furit.

Primus se, Danaum magna comitante caterva,
 Androgeus offert nobis, socia agmina credens
 Inscius; atque ultro verbis compellat amicis:
 Festinate, viri, nam quæ tam sera moratur
 Segnities? alii rapiunt incensa feruntque
 Pergama: vos celsis nunc primum a navibus itis? 375
 Dixit; et extemplo (neque enim responsa dabantur
 Fida satis) sensit, medios delapsus in hostes.
 Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
 Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
 Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit, 380
 Attollentem iras, et coerula colla tumentem:
 Haud secus Androgeus visu tremefactus abibat.
 Irruimus, densis et circumfundimur armis;

Androgeus primus e Græcis occurrit nobis, magna turba cingente, putans nos esse agmen sociorum, inconsultus: et prior nos alloquitur sermone amico: Properate, o viri, quæ enim tam tarda desidia vos detinet? alii vastant et ererunt Trojam combustam: vos nunc primo venitis ab altis navibus? Sic locutus est: et statim agnovit se devenisse in medium hostium, nam non reddebantur ipsi responsa satis tuta. Obstupuit, et retro continuit pedem cum voce. Sicut qui in vepribus rigidis innitens terra calcavit anguem ex improvisio: et subito tremens fugit eum assurgentem in iras, et inslantem collum coeruleum: non aliter Androgeus recedebat territus aspectu. Irruimus, et circum micemur confertis armis: et passim deficiimus Græcos, in-

*****

imago aliquot ap. Pier.—370. Primus sed Rottend. magna Danaum Dorvill.—371. Androgeus rescripsit Heins. post Pierium cum libris potioribus. Vulgo Androgeos. v. Heins. se offert alii ap. Pier. effert Hugon.—372. affatur Bigot.—373. tum lenta Witt., sed in marg. sera.—375 nunc deest Menag. a deest Parrhas. et Goth. tert. nunc primum celsis a navibus Exc. Burm. vos nunc a navibus Lutat. ad Stat. vii Theb. 229. a puppibus Hamb. sec. In fine versus interrogationem addunt duo Heinsiani.—376. neque jam Bigot.—377. delapsus meliores, ut Medic. Gnd. a m. pr. Moret. pr., item alii ap. Pier., vulgares dilapsus. Apud Priscian. xviii illapsus, qui interpretatur, se illapsum esse. Sed hoc prosaico propius. ad hostes etiam nonnulli apud Pierium.—378. retrorsit pr. Hamb. pro var. lect.—379. improvisam Hugon. v. sup. v. 203, qui in fontibus Menag. pr. anguem alter Rottend.—380. gradicus trep. Parrhas. ex interpr. nitens pedibus trep. Wittian.—381. colla moventem Oudart.—382. Post versum 378 abesse poterat alter hic. Eum otiosum esse, sensit quoque Jo. Schrader: sed idem bene observavit similitudinem Homerici loci, ex quo hæc expressa diximus: Iliad. Γ. 81 κατανέλην etc. et 86 ὁρ' ἀδὸς etc.—383. circumfundimus multi ap. Pier. et Heins., quem v.; Gud. a m. pr.

NOTE

377 Sensit, delapsus in hostes] Id est, se delapsum esse: Græcismus, Latinis veteribus familiaris. Sic Catul. in Phælo. v. 2. 'Ait fuisse navium celerri-

mus,' &c.

379 Aspris] Pro asperis: ut Æn. I. 205. Accensis, pro accessistis.

Ignarosque loci passim et formidine captos
 Sternimus. Aspirat primo fortuna labori. 385
 Atque hic successu exultans animisque Corœbus,
 O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis
 Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur.
 Mutemus clypeos, Danaumque insignia nobis
 Aptemus: dolus, an virtus, quis in hoste requirat? 390
 Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
 Androgei galeam clypeiue insigne decorum
 Induitur, laterique Argivum accommodat ensem.
 Hoc Rhipeus, hoc ipse Dymas, omnisque juvenus
 Læta facit; spoliis se quisque recentibus armat. 395
 Vadimus immixti Danaïs haud numine nostro,
 Multaque per cæcam congressi prælia noctem

scios locorum, et metu percitos: fortuna favet primis conatibus. Et tunc Chœreus lætus successu et animosior ait: O socii, eamus, qua fortuna ostendit viam salutis, et qua se præbet propitiam. Mutemus clypeos, et accommodemus nobis arma Græcorum. Quis exigit in hoste, utrum virtus, an dolus sit? Ipsi Græci occisi suppeditebunt nobis arma. Sic locutus postea induit cassidem cristatam Androgei, et pulchrum ornamentum clypei, et alligat lateri gladium Græcum. Hoc facit Rhipeus, hoc ipse Dymas, et omnis juvenus læta: unusquisque armat se spoliis novis. Imus permixti Græcis, Diis non propitiis: et congressi per obcuram noctem committimus multas

*****

circumfudimus.—384. *et passim* Ven. et Goth. sec.—386. *successu exultans* Heins. e libris post Pierium. Vulgo *exultans successu.*—387. *qua prima* aliquot. *quam* Rottend. sec. et Gud. a m. pr., addita intp. *in quam partem.* Rottend. tert. *qua primum*, non male. *quod prima* Leid. a m. pr. At qua recte. Inf. vi, 95. 96. *in contra audentior ito, Qua tua te fortuna sinet.*—388. *qua se ostendit* sec. Hamb. *se abest* a Zulich. et Goth. tert. *sed alter. extendit se dextra* fragm. Moret. et ejusdem codex quartus.—389. *mutamus* Gud. a pr. m. *mutemus* Deg. *ciclopes* Goth. pr.—390. *quis ab hoste* aliquot Pier. *requirit* nonnulli apud eund. *requirit* Hugen. et Goth. alt. et apud Macrob. v, 16. *reviset* alter Hamb.—391. *Arma? dabunt ipsi.* Ita Servius distinguit; minus bene. *dabunt hostes* Bigot. *dabunt* int. dictum pro *dent*, ministrent. *clade* pro *deinde* Goth. sec.—392. *Androgeo* nonnulli ap. Pierium et Dorvill., ex interpolatione, ut inf. 425. *Peneleo.* cf. vi, 20. *clypeiue i. decori* sunt qui legant ap. Pierium, et sic Goth. tert.—395. *armant* Gud.—396. *non n. n. Witt.* nomine nostro Gud. a m. pr. vel *omine bono* Zulich., ex interpr.—397. *per totaque* ed. Ven.

NOTÆ

391 *Comantem galeam*] Cristatam, caudis animalium ornatam, Æn. iii. 468. *Argivum*, Græcum, ab Argis urbe Peloponnesi. Æn. i. 288.

396 *Haud numine nostro*] Non pro-

pitiis Diis. Sic Æn. xii. v. 539. 'nec Di texere Cupentam, Ænea veniente, sul.' De Orco, qui pro inferis sumitur, Ge. i. 277.

Conserimus; multos Danaum demittimus Orco.
 Diffugiunt alii ad naves, et littora cursu
 Fida petunt: pars ingentem formidine turpi 400
 Scandunt rursus equum, et nota conduntur in alvo.
 Heu nihil invitis fas quenquam fidere Divis!
 Ecce trahebatur passis Priameia virgo
 Crinibus a templo Cassandra adytisque Minervæ,
 Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra: 405
 Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.
 Non tulit hanc speciem furiata mente Corcebus,
 Et sese medium iniecit periturus in agmen.
 Consequimur cuncti, et densis incurrimus armis.
 Hic primum ex alto delubri culmine telis 410
 Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes,
 Armorum facie et Graiarum errore jubarum.

pugnas, mittimus plurimos Græcorum ad inferos. Alii fugiunt ad naves et quarunt currendo tutum litus: aliqui fado metu iterum conscendunt magnum equum, et occiduntur in ulero ejus sibi cognito. Heu, nihil oportet quenquam sperare invitis Diis! Ecce filia Priami Cassandra, capillis expansis, rapiebatur a templo et penetrabilibus Palladis, frustra tollens ad cœlum ardentem oculos, oculos inquam, nam catenæ ligabant teneras manus. Choroebus irato animo non passus est hoc spectaculum, et moriturus immisit se mediam in turbam. Omnes sequimur, et ingruimus spissis telis. Tum statim e summo fastigio templi obruimur jaculis nostrorum Trojanorum, et fit strages deploranda.

~~~~~

lumina pro prælia Menag. pr.—398. Dimittimus Medic. c. ceteris fere omnibus. cf. Heins. etiam Goth. duo, at tertius committimus. demisimus Leid.—399. defugiunt Sprot. et Menag.—401. Scandere Moret., bene, nisi conduntur sequeretur. v. Burm.—402. quicquam Wall. quamquam Bigot. quenquam confidere ed. Ven.—408. sparsis tres cum ed. Ven. parvis et a m. sec. sparsis Goth. tert. virgo P. sparsis Wall. a m. sec.—405. 406 li- dem versus in Ciri 402. 403 occurrunt. Versus 406 Lumina nam t. pro Virgilii epica gravitate paulo levior nimisque ingeniosus videri potest. Jac. Bryant v. c. cum sublatum esse volebat; revocatus tamen mox ea ratione, quod auctor Ciris eum versus jam legere debuit, quia illum ex Virgilio transtulit. jam t. Bigot. geminas Moret. sec.—408. jecit Ven. et Parrhas. cum Goth. tert. v. Burm. medium mittit Witt. periturus Heins. post Pierlum e melioribus. Vulgo moriturus, solenni permutatione. v. Burm.—409. concurrimus alter Hamb.—411. Obruimur nostrorum idem.—412. horrore Witt., ut sup. 301; idem tubarum a m. pr., ut et alibi.—

NOTÆ

404 *Cassandra, &c.*] Supra 246. In De Atridis, Atræi filii, Agamemnone, templo Minervæ vitata ab Ajace Æn. III. 54. et Menelao, supra 264. Oilei- filio, Æn. I. 44. De Ajace De Dolopibus, supra 7. Oilei, de quo hic mentio, Æn. I. 45.

Tum Danai, gemitu atque ereptæ virginis ira,
 Undique collecti invadant; acerrimus Ajax,
 Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis, 415
 Adversis rupto ceu quondam turbine venti
 Configunt, Zephyrusque, Notusque, et lætus Eois
 Eurus equis: stridunt sylvæ, sævitque tridenti
 Spumeus atque imo Nereus ciet æquora fundo.
 Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram 420
 Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
 Apparent; primi clypeos mentitaque tela
 Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
 Illicet obruimur numero. Primusque Corœbus

da, ob armorum formam, et errorem cristarum Græcarum. Tunc Græci commoti dolore et ira ob ereptam sibi Cassandram, undique congregati nos oppugnant: ardentissimus erat Ajax, et gemini filii Atræi, et omnis exercitus Dolopum. Quemadmodum venti oppositi scisso turbine aliquando certant, et Zephyrus, et Notus, et Eurus exultans equis orientalibus: sibilant sylvæ, ac Nereus spumosis tridente furit, et commovet mare ab imo fundo. Si aliquos per tenebras obscuræ noctis fugavimus dolis, et dispersimus tota urbe; illi etiam occurrunt, primique agnoscunt scuta et arma simulata, et notant voces sono discrepantes a suis. Statim opprimimur numero, et primus Chœreus occiditur manu Penelei ad aram Dea Palladis,

414. *vadunt* ed. Ven., vide sup. 359.—415. *Dolopumque* scripti et edd. multi.—416. *dicens* magno Macrob. vi, 2, sed vulgatam idem alibi et Latat. ad Statium agnoscunt. v. Burm. *adverso rupti* Witt. *quondam rupte ceu* alter Hamburg.—417. *confugiant* Goth. tert. a m. sec.: forte cum fuisset *confugiant*. *Zephyrique* Rottend. sec. *notus Eois* pr. Hamb.—418. *aquis* Ge. Fabric. emendare volebat; et sic in uno Leid. superscriptum. Male. v. Not. *strident* aliquot; sed *stridunt* etiam Probus agnoscit ap. Heins.—419. *ponto* Menag. sec.—420. *obscuram* Menag. sec. *per umbras* pr. Hamb. *sub umbram* aliquot Pieriani, et Leid.—421. *Fundimus* Gud. a m. pr. et quinque Heins. cum binis Burm.; quibus adde duo Goth. *totamque a. urbem* Longob. Pierii. *agitamus in urbe* sec. Hamb.—422. *apparent primi*: alii distinguunt apud Pier. et *apparent primo* aliquot codd. ap. Heins. *clipei primos* Goth. pr.—424. *Illic* ed. Ven. *illicet* fere in libris scriptum; sed v. Pier. *illico* Goth. alt. *irru.*

NOTE

417 *Zephyrus, &c.*] Ventus occidentalis, Ecl. v. 5. *Notus*] Qui et *Auster*, meridionalis: a *vortas humidus*: Ecl. ii. 58. *Eurus*] Orientalis, unde equis invectus dicitur *Eois*, ab *ἠώς Aurora*. Et vero Horatius equos etiam Euro tribuit, Od. iv. 4. 44. 'Per Siculas equitavit undas,' *Quondam*] Aliquando, supra 367.

419 *Nereus*] Juxta aliquos pro *Nep-*

tuno sumitur, ob tridentem: juxta Orpheum, pro Deorum antiquissimo: juxta Hesiodum, pro Ponti filio: juxta omnes, pro Nereidum Nympharum patre, et uno e maris præsidibus.

423 *Ora sono discordia*] Alii enim Phrygia, alii Græca lingua utebantur: quidam explicant de vario militum symbolo, *mot du guct*.

Penelei dextra, Divæ armipotentis ad aram,
 Procumbit; cadit et Rhipeus, justissimus unus
 Qui fuit in Teucris et servantissimus æqui:
 Dis aliter visum: pereunt Hypanisque Dymasque
 Confixi a sociis; nec te tua plurima, Panthu,
 Labentem pietas nec Apollinis infula textit. 430
 Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,
 Testor, in casu vestro nec tela nec ulla
 Vitavisse vices Danaum; et, si fata fuissent,
 Ut caderem, meruisse manu. Divellimur inde:
 Iphitus et Pelias mecum: quorum Iphitus ævo 435
 Jam gravior, Pelias et vulnere tardus Ulixi:

Occiditur etiam Rhipheus, qui inter Troianos unus omnium justissimus fuit; et observantissimus æquitatis. Aliter visum est Diis. Moriantur Hypanis et Dymas, confossi a civibus; nec multa religio tua, nec vitta Phæbi protexerunt te morientem, o Pantheu. Trojani cineres, et supreme ignis meorum; testor vos, me in exitio vestro nec effugisse arma, nec ulla pericula illata a Græcis: et, si fatum voluisset ut morerer, me dignum fuisse propter facta. Abstrahimur inde Iphitus et Pelias mecum: e quibus Iphitus jam erat annis tardior, Pelias etiam tardatus ob plagam

imur Parrhas.—425. *Peneleo* Dorvill. a m. sec. Vide sup. 392. In Homero est Πηνέλεος, sed et Πηνέλεος occurrit. *Rhipheus*, Περὸς, vidimus 394. 339. *Pelenei* Sprot.—426. *procubuit* Caris. lib. 1 Inst. Grammat. et Macrob. iv Sat. 3, cum Dorvill. a m. sec.—428. *visum est* aliquot Burm., quem v. ad Lucan. ii, 5.—429. *Confossi* Vratisl. a deest Montalb., qui et a m. sec. *confisi*. ab sociis Exc. Burm. *Pantheu* Wall. *Phanthu* Goth. alt. v. sup. 319.—430. *neque* A. Gud. c. binis aliis.—432. *nostro* Vratisl. in hoc casu nostro Goth., non infelici lapsu.—433. *manus* pro vices pr. Hamb. *si fata dedissent* Leid. tert. *fulissent* Bigot. et Zulich. pro var. lect., quod verum putat Burm., quoniam proprie ita dici solet. Ita vero quid facias sup. v. 54. *si fata Deum, si mens non læva fuisset*.—434. *mea* pro *manu* Sprot.—435. *Yphitus, Iphytus, Ephitus, Hyphitus, Iphicus*, in libb.—436. *Pelia* et v. Barth. codex ad Stat. xi Theb. 310. *et abest etiam a Parrhas.*; Burm. conj. *Pelias ex vulnere t. U. Ulixi* Heins. e libris potioribus, ut et expressum ap. Gell. ix, 12. vulgo *Ulyssi*. alii *Ulixis, Ulixei*. v. Heins. Versus 435 et 436 Quintil.

NOTÆ

425 *Penelei*] Unus e quinque Bæotum ducibus, qui ad expeditionem Trojanam venerant. Iliad. ii. 494. *Armipotentis*] Palladis, quæ quassans arma e cerebro Jovis nata est, unde nomen αἰδώς quassō.

428 *Dis aliter visum*] Licet justissimus esset, visus est tamen Diis reus

ac morte dignus esse. De infula, seq. vittis Apollinis, 133. De Apolline, Ecl. iii. 104.

434 *Meruisse manu*] Me dignum fuisse morte, propter ea quæ manu feceram: nempe ob cædes Græcorum plurimas.

Protinus ad sedes Priami clamore vocati.

Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
 Bella forent, nulli tota morerentur in urbe,
 Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentes 440
 Cernimus, obsessumque acta testudine limen.
 Hærent parietibus scalæ, postesque sub ipsos
 Nituntur gradibus, clypeosque ad tela sinistris
 Protecti obijciunt; prensant fastigia dextris.
 Dardanidæ contra turres ac tecta domorum 445

ab Ulyssæ acceptam. Statim vocatur clamoribus ad regiam Priami. Illic autem videmus magnum certamen; quasi nulla essent alibi prælia, et nulli morerentur reliqua in urbe: sic videmus Martem effrahem, et Græcos ad fastigia ascendentes, et portas obsessas adnota testudine. Scalæ affiguntur muris, et innituntur gradibus ad ipsas portas: et Græci tecti opponunt sinistris manibus clypeos ad jacula, dextris apprehendunt tecta. Contra Trojani dirunt turres et culmina tegentia

Inst. ix, 3, 35 laudat, ut exemplum regressionis.—437. vocari Heins. conjiciebat, ut sit pro vocamur. Interpungebat adeo plene post *Ulîri*. Heumanus, probante Burmanno, distinguebat: *Divellimur inde, I. et P. mecum (quorum—Ulyssi) Protinus ad sedes P. c. vocati*. Possit sententia usque ad *Cernimus* continuari, ut sit: *Ulîri, Protinus—vocati, Hic vero—Cernimus*. Sed neutro opus. Jungenda sunt: *divellimur inde; Iphitus et Pelias mecum* (sc. divelluntur a ceteris), *clamore vocati ad sedes Priami*. Dum alii discurrunt, hi tres ad arcem pergunt.—440. *Hic M. tres* Heins. cum *Zulich. a m. sec.* Male puto. *ad bella* Exc. Cortiana Saxii. *que non male abest a Goth. tert.*—441. *alta* Hamb. pr. *Bigot. et Zulich.* Parrhasius in marg scripserat *atra* (f. pro *arta*, ut in Silio mox laudando nonnulli legunt), *perperam*; sed et, *atra* superscripto, *acta* fragm. Vatic. *Testudo* proprie *agi* dicitur, etiam cum scutorum est. Eadem varietas ap. Silium i, 365 *condensis actæ testudinis armis*.—443. *ac tela* Med. Gud. cum aliis apud Heins. et Pier.; it. Goth. pr., quod pravum est. Etiam in Servianis occurrit cum altera lectione. *ad tecta* nonnulli Pieriani, cum fragm. Vatic. superscripto *tecta. que abest post clypeos* in tert. Moret. *clipeisque* Hugen.; unde Heins. conj. *clipeisque ad tela sinistras P. o.*—444. *prensant* duo, et *pensant* alter Menag., solita aberratione. *dextris f. prensant* tres ap. Burm.—445. *e contra* pr. Moret., male. v. Burm. *turres et aliquot Pier. tota domorum* post Medic. Pierii, Moret. tert. et Hamb. sec. pro var. lect. et idem cum altera lectione in Servianis laudatur. *tuta d.* Moret. qu. Sunt et viri docti, qui *Culmine*

NOTÆ

440 *Martem*] Pro bello, cujus Deus est, Ecl. ix. 12.

441 *Testudine*] *Machina*, quæ inventa dicitur bello Trojano. Sic describitur a Livio l. xlv. 9. 'Scutis super capita densatis, stantibus primis, secundis submissioribus, tertiis magis et quartis, postremis etiam genu nixis; fastigiata, sicut tecta

ædificiorum sunt, testudinem faciebant.' Ait Xiphilinus in Augusto, tam firmam fuisse, ut homines supra illam ire possent; sed et equi agi et vehicula. Nomen a corio *testudinis, tortue*: Græcis *συνασπισμός*, a clypeis simul nexis. De *postibus*, Æn. i. 452.

Culmina convellunt : his se, quando ultima cernunt,
 Extrema jam in morte parant defendere telis ;
 Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
 Devolvunt ; alii strictis mucronibus imas
 Obsedere fores : has servant agmine denso. 450
 Instaurati animi, regis succurrere tectis,
 Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
 Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus
 Tectorum inter se Priami, postesque relictī
 A tergo : infelix qua se, dum regna manebant, 455
 Sæpius Andromache ferre incommitata solebat

domos: siquidem vident extremas res, conantur defendere se his armis in ruina jam suprema: et deficiunt auratas trabes, magna ornamenta antiquorum patrum: alii strictis gladiis occupaverunt portas, et has defendunt spissa multitudine. Renovatus est mihi ardor succurrendi domui regis, et adjuvandi viros auxilio, et addendi vires victis. Erat limen, et janua occulta, et pervia conjunctio domorum Priami inter se, et porta relicta a tergo: qua misera Andromache, dum stabant regna,

legunt, h. e. a culmine, ut v. 603, sed v. Not.—446. *hi Sprot. et ed. Ven. hiæ et q. Parrhas. et Goth. tert. a m. pr. Ceterum quorsum parenthesis hoc et sequ. versu faceret, non videbam: itaque eam sustuli.*—447. *in abest a magna librorum parte, ut fere alibi; sed est in fragm. Vatic. et al. perant Parrhas.*—448. *Æratasque trabes antiqui codd. apud Pierium, quod recte h. l. rejicit. æriasque Hamburg. pr. pro var. lect., sed v. Burm. alta in duobus aut tribus antiquis omissum viderat Heins. et in Gudiano erasum; Pierius autem in nonnullis: decora illa; hoc et fragm. Vatic. habet, superscripto alta; quod defendi possit, et decora ampla ed. Ven. sed decora alta verum esse, vel ex Statii imitatione apparet v Theb. 422. 423. Adde sup. lib. 1, 422 columnas—scenis decora alta futuris.*—449. *fractis Hamb. pr. unus duo ap. Burm. cum aliquot Pierianis, perpetuo vitio.*—450. *Obsidere pr. Moret. cum fragm. Vatic. Vide ad iv Ge. 436: sup. 332, et al. quas servant Menag. pr. asservant Leid. unus a m. pr. adservant in Servianis. ordines longe Bigot., memorie lapsu, ex aliis locis.*—451. *animis pr. Moret. Montalb. sec. Rottend. et Witt. Nec displicet, ut succurrere infinitivus historicus sit. Vulgatam etiam fragm. Vatic. habet et Pompon. Sab. interpretatur.*—452. *viros levare Wall., male. et rim Menag. pr. cinque addere victi conj. Heins. (scilicet, si addere pro finito modo positum est). a. tectis Bigot. et Wall. a m. sec.*—453. *derius Goth. tert. a m. sec.*—455. *quo duo Burm. cum Goth. pr. qua se infelix Menag. pr. tum r. aliqui in Serv.*—456. *Andromache*

NOTE

454 *Tectorum inter se, &c.]* Videntur continua duo fuisse palatia Priami, et Hectoris, cujus Andromache uxor fuit. *Relicti]* Ab hostibus, qui posticam illam jannam non animadverterant.

456 *Andromache]* Filia Eetionis
Delph. et Var. Clæ.

regis Thebes, in Cilicia, minoris Asiae provincia. Occiso marito Hectore, Priami et Hecubæ filio, captæque Troja, Pyrrho cessit in prædam: a quo ducta in Epirum, ex eo Molossus suscepit; ac deinde Heleno, Priami item filio, cum regi Epirotici

Virg.

3 L

Ad soceros, et avo puerum Astyanacta trahebat.

Evado ad summi fastigia culminis: unde

Tela manu miseri jactabant irrita Teucri.

Turrim, in præcipiti stantem, summisque sub astra 400

Eductam tectis, unde omnis Troja videri,

Et Danaum solitæ naves, et Achaia castra,

Aggressi ferro circum, qua summa labantes

Juncturas tabulata dabant, convellimus altis

Sedibus, impulimusque; ea lapsa, repente ruinam 465

Cum sonitu trahit, et Danaum super agmina late

Incidit. Ast alii subeunt: nec saxa, nec ullum

hæpe solebat abæque comitatu se conferre ad soceros, et ducere avo patrui Astyanacta. Hac ascendo ad fastigia summi tecti, unde miseri Trojani vibrabant manibus spicula inania. Evertimus ab altissima parte, et disjecimus turrim sitam in loco declivi, et summis tectis elatam ad sidera, unde solebat tota Troja spectari, et naves Græcorum, et Achaia castra: postquam eam circum accidimus ferro, qua parte supremum tabulatum reddebat juncturas parietis inferiores. Illa turris extemplo concidens ruinam fecit cum tumultu, et late incubuit super turmas Græcorum: sed alii succedunt: nec lapides, nec ullum genus armorum into-

alter Menag.—457. *Astyanacta* Wall. *Astianacta* alli. Totus versus deërat Goth. pr.—458. *ad* omittit Euphras. in Eanuch. Terent., sane elegantius; sed scriptis contra dicentibus; præter Goth. pr.: Guiet. conj. *Evado* *Nuc* *h. f.*, quod et Servius supplet. *inde* Sprot.—459. *jactabant undique* Excerpta Burm. *inertia* a m. pr. fragm. Vatic.—460. *turrem* Carisins lib. 1 Inst. Gramm. agnoscit. At Gellius XIII, 19 Valerium Probum *turrem* legisse testis est; nec aliter scripti. v. Pierium, Heins. et Erythr. Ind. h. v.—461. *inde* Sprot.—462. *Achaia*, forma poetæ solenniore, Heins. tantum in recentioribus repererat; at accedentibus Franc. Witt. Parrhas. ed. Ven. et Dorvill., quibus addendi nonnulli codd. Pierii, et primo omnium loco fragm. Vatic. p. 171, reponit Burmannus. Vulgo *Achaica*. Totus versus deërat Goth. tert.—463. *circum ferro* Parrhas. *que* Gud. a m. pr. *labentes* duo Burm. cum binis Goth.—464. *in*is Hugen. pro var. lect., ex interpretatione. In hoc et sequ. versu distinctionem mutavi. Nam sententia non absolvitur nisi post *impulimusque*.—465. *que* abest Franc. et cu Dorvill. *Elaesa* pro *ea lapsa* Gudianus cum nonnullis aliis ap. Heins. et Burm., necnon cum Pierianis plerisque et duobus Gothanis; vitio tamen. *ruinas* Vratil.—466. *agmine*

NOTE

parte in uxorem concessa est. *Soceri* igitur Andromaches fuere Priamus et Hecuba.

457 *Astyanacta*] Filium unicum Andromaches ex Hectore: hic post Trojam captam cum quæreretur a Græcis ad mortem, occultatus a matre in ipso Hectoris tunulo, indeque dolo Ulyssis erutus, e turri præceps

actus est.

462 *Achaia castra*] De Achaia, Græciæ regione, Æn. i. 492. De *Danais*, ib. 84.

463 *Qua summa, &c.*] Qua trahitur, quæ summum tabulatum sustinebant, capita, parieti immessa, infirmiores illum reddebant, et excindi facilius. De *Pyrrho*, supra 363.

Telorum interea cessat genus.

Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrhus

Exultat, telis et luce coruscus aëna.

470

Qualis, ubi in lucem coluber mala gramina pastus,

Frigida sub terra tumidam quem bruma tegebat;

Nunc positis novus exuviis nitidusque juvena,

Lubrica convolvit sublato pectore terga

Arduus ad Solem, et linguis micat ore trisulcis.

475

Una ingens Periphas, et equorum agitator Achilles

rim cessat. Ante ipsum introitum et ad primam portam, Pyrrhus gaudet fulgens armis et luce armorum areorum. Qualis est coluber, quem hyems frigida occultabat effatum sub terra; quando refectus venenatis herbis, et jam reparatus deposita pelle, ac juventute conspicuus, elato pectore protrahit in lucem lubricum dorsum, erectus ad Solem, et tibrat linguam trisulcidem. Simul magnus Periphas, et armiger Automedon ductor equorum Achilles: simul tota juvenus Scyri insula,

ed. Dan. Heins.—470. Vulgo interpungitur *Exultat telis*, quod mutavi. *coruscat* Montalb. Wall. et ed. Ven. *ahena* scriptum a sec. manu in perverti exemplari Gell. II, 3 testatur.—471. Præstat interpungere post *tegebat*, ut sit: *Qualis sc. exultat coluber, quem tegebat. in lucem* offendit post *et luce* versu sup. et quod otiosum est: etsi aut *exultat* repetas, aut ad *convolvit* trahas. Burmannus Homericum ἐν χερσὶ comparans conj. *e lustris*, ut referatur ad: *micat arduus*, dubitat tamen an *lustrum* de serpentis cubili et latebra dicatur. Mihi videbatur *ingluvies* latere in corrupta lectione, quo ducere possunt *mala gramina pastus* et *tumidum. pastus ingluviem mala gramina*, paulo exquisitius, sed propter hoc ipsum forte a librariis corruptum. Ge. III, 431 de serpente chersydra: *hic piscibus atram Improbis ingluviem raniaque loquacibus explet*: ex quo loco etiam alia in hanc comparisonem traducta mox videbis. Ut igitur ibi *explere ingluviem*, sic h. l. dictum est *pascere ingluviem*, fere ut alibi *pascere ventrem*. Silius autem *satiare ingluviem* dixit imitatione Virgilii lib. VI, 155 *Ingluviem immensi ventris gravidamque venenis Alcum deprensus satiabant fonte leones*. Malebat Valk. ad Theocr. p. 252 inter loca habere, quæ Virgilius retracturus fuisset. Schrader. varie tentabat locum: *in lucis. in sylvis*. ut apud Silium XVII, 449, loco ex nostro expresso, est *in campis*. Poterat et scriptum esse: *Qualis ubi exiluit vel exultat coluber*. —472. *sub terram* Parrhas. v. Ge. IV, 43 et Sil. VI, 150, et sæpe. *gelidum*, sed correctum, *tumidum* Dorvill.—473. Tum pr. Hamb. cum aliquot apud Burm. *compositis* alter Rottend. et Leid. a m. pr. *compositis* sec. Hamb., quod non displicebat Heinsio. Similis varietas Ge. III, 437, ubi hic idem versus repetitur.—474. *corpore* Cod. Thuan. Macrobii v Sat. 5, perpetua variatione. *sublato pectora tergo* MS. apud Pierium; male. Ge. III, 426 *anguis Squamea convolvens sublato pectore terga*; hinc *q̄p convolvit terga*, quia fit *sublato pectore*, addi poterat ornatè: *Arduus ad Solem*.—475. idem versus Ge. III, 439. cf. Silius VI, 222. 223.—476. *Peryphas, Peryfas, Perifas*, male in

NOTE

471 *Qualis, ubi, &c.*] De illa serpente trisulcidem, jam diximus Ge. III. sua renovatione, herbarum pasta, lin-

427.

Armiger Automedon, una omnis Scyria pubes
Succedunt tectò, et flammæ ad culmina jactant.

Ipse inter primos correpta dura bipenni

Limina perrumpit, postesque a cardine vellit 480

Æratos; jamque excisa trabe firma cavavit

Robora, et ingentem lato dedit ore fenestram.

Apparet domus intus, et atria longa pateſcunt:

Apparent Priami et veterum penetralia regum:

Armatosque vident stantes in limine primo. 485

At domus interior gemitu miseroque tumultu

Miscetur; penitusque cavæ plangoribus ædes

Fœmineis ululant; ferit aurea sidera clamor.

Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,

Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt. 490

Instat vi patria Pyrrhus; nec claustra, neque ipsi

Custodes sufferre valent. Labat ariete crebro

ascendunt ad tectum, et conjiciunt ignes ad fastigia. Pyrrhus ipse inter primos correpta securi durum limen perfringit, et e cardinibus eruit portas æreas: et jam abscissa trabe perforat durissima ligna, fecitque magnum hiatum lato spatio. Apparet interior domus, et longa atria patent, apparent recessus Priami et antiquorum regum: et cernunt milites resistentes in ipso aditu. At domus interior turbatur lactu et misero tumultu: cavæ ædes intus resonant planctibus faminarum: clamor ferit astra lucida. Tunc timidæ matres vagantur tota domo, et hærent amplexæ portas, illisque dant oscula. Urget Pyrrhus paterno impetu; nec obices, nec ipsi custodes possunt eum sustinere: janua quatitur multo ariete, et

libris scriptum.—477. *Automedon* et *Syria*, *Schiria*, *Seria* vitiose in libris. *Automedon* Pompon. Sab. omnes Medic.—478. *succedunt muro* Servius inf. ad v. 723, ubi et in Mss. *et flammam ad fastigia jactant*.—479. *correcta* unus Leid.—480. *prorumpit* Menag. pr. *prærumpit* Venetus. a c. *rumpit* Wall. a m. pr.—481. *auratos* pr. Hamb. *ferratos* Voss. et jam Menag. pr. *excissa* Oudart. *carabat* Longob.—487. *clangoribus* quatuor ap. Burm., solenni varietate.—490. *postes* ex Probi sententia. *postis* alii. v. Pier. *postesque* et Witt. *figunt* Ven. et Leid. unus a m. pr., ut sæpe alibi.—491. *neque ipsi* Heins. e Medic. et aliis. Vulgo *nec*.—492. *sufferre* aliquot. *profferre* sec.

NOTE

477 *Scyria pubes*] E Scyro insula, una e Cycladibus, in qua regnavit Lycomedes: apud quem depositus a Thetide Achilles puellari habitu ne ad bellum raperetur, interim ex Deidamia Lycomedis filia Pyrrhum suscepit. De *bipenni*, securi utrinque

acuta, Ge. iv. 331. De *limine*, *postibus*, *cardine*, Æn. i. 452.

491 *Vi patria*] Hausta e patris Achillis exemplo, qui ex *Horat.* A. P. 121. *Iracundus, inexorabilis, acer.*

492 *Ariete*] Machina fuit longior,

Janua, et emoti procumbunt cardine postes.
 Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant
 Immissi Danai, et late loca milite complent. 495
 Non sic, aggeribus ruptis cum spumeus amnis
 Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,
 Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
 Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furem
 Cæde Neoptolemum, geminosque in limine Atridas. 500
 Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
 Sanguine foedantem, quos ipse sacraverat, ignes.
 Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,

portæ concidunt ejectæ e cardinibus. Fit via per vim, et Græci immissi pendunt sibi aditum, et occidunt primos, et undique replent spatia militibus. Non sic spumans fluvius volvitur in agros furens auctu aquarum, et per omnes campos evertit armenta cum stabulis; quando fractis oleibus exundavit, et superavit aquarum copia moles oppositas. Ipse vidi furiosum cadibus Pyrrhum, et duos Atræi filios in limine. Vidi Hecubam, et centum feminas, et Priamum inter aras inficientem sanguine ignes, quos dicaverat Diis. Quinquaginta cubicula, in quibus

Moret.—496. *emoto cardine* Nonius ap. Pierium, Hamburg. et ed. Ven. Sane utrumque recte dicitur, etiam a poeta. v. exempla ap. Heins. et inf. v. 610. vi, 382; vulgatam tamen suaviorem esse puto. *remoto* c. Franc. ordine p. Bigot.—494. *irrupunt* Hamburg., minus bene. *rapiant* Ms. Fabricii, bene, sed non h. l.—496. 497. *cum spumeus exit Amnis et oppositas evincit* Hamb. pr., a manu interpolatrice.—497. *ejecit* Ven. *erupit* Macrob. v, 5. *trahit de g.* Scheffer. ex v. 499. *oppositas evincit* Goth. tert.—498. *arma duo* ap. Burm. *tumulo* ed. Ven.—499. *rapit* Menag. pr., ut et alibi permittatur cum *trahit*. *parat* Hamb. sec. *frementem* Parrhas., quod præferas post *furens* 498.—500. *que abest* Bigot. *Atrides* pr. Hamb.—503. Q. *intus th.* Goth. pr., non male. *spes illa* legunt nonnulli apud Pierium, et sic edit. Junt. *spes quanta* unus Pierii, ab interpolatore. *ampla* Medic. Pierii, Gud.

NOTÆ

cujus caput in arietis caput ex ære conformatum, in urbium portas magna vi libratur. De *Pyrrho Neoptolemo*: supra 263.

501 *Hecubam*] Uxorem Priami, filiam Cissel Thraciæ regis: quæ in servitutem a Græcis abducta, fingitur mutata in canem, quia Græcos inani-bus convitiis lacessabat. *Centumque nurus*] *Nurus*, proprie uxor filii est, *bru.* Cum tamen constet Priamum filios centum, atque adeo centum nurus, non habuisse; constat hic juveniores intelligi feminas, quæ in co-

mitata Hecubæ erant, aut ad eam confugerant: ut apud Ovid. *Met.* ii. 364. de populis arboribus loquentem: 'Inde fluunt lacrymæ, stillataque Sole rigescunt De ramis electra novis, quæ lucidus amnis Excipit, et nribus mittit gestanda Latinis.' De *avis* Priami, infra 513.

503 *Quinquaginta illi thalami*] Separata cubicula. Priamus enim ex Homero, *Iliad.* vi. 244. totidem habuit thalamos, ubi filii totidem apud uxores habitabant: et e regione thalamos præterea duodecim, ubi totidem

Barbarico postes auro spoliisque superbi,
 Procubuere. - Tenent Danaï, qua deficit ignis. 503
 Forsitan et, Priami fuerint quæ fata, requiras.
 Urbis uti captæ casum, convulsaque vidit
 Limina tectorum, et medium in penetralibus hostem :
 Arma diu senior desueta trementibus sævo
 Circumdat nequicquam humeris, et inutile ferrum 510
 Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
 Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe,
 Ingens ara fuit ; juxtaque veterrima laurus

erat ei magna spes posteritatis : portæ ornata auro peregrino et spoliis, ceciderunt : ubi deest ignis, occupant locum Græci. Forte etiam petes, quæ fuerit sors Priami. Postquam vidit ruinam captæ urbis, et perruptas portas domus, et hostem in medio ejus recessu : senex frustra induit humeris senio trementibus arma diu desueta, et accingitur gladio inutili, et ruit moriturus in confertos hostes. In media domo et sub apertis auribus cæli fuit ara magna, et prope laurus antiquissima,

ed. Ven. cum Goth. sec. *alia* Scheffer. — 503. fuerint Priami Oudart. fuerunt Franc. a m. pr. requiris tres Burm. requires Witt. Voas. et Carisius Grammat. — 507. uti Heins. reposuit e Mediceo aliisque melioribus. Vulgo ubi, quod interpretamenti loco esse potest : ubi hic Ven. et Parrhas. casus Hamb. pr. *collapsaque vidit* Schol. Juven. ad Sat. x, 268. — 509. mediis penetralibus et mediis in p. passim codd. sp. Pierium, Heins. et Burm., manifesta corruptela exspositoris formæ : medium in p. hostem. vide sup. i, 348, et *supra* alibi. cf. Burm. in omisum in nonnullis. — 509. senio Goth. pr. *distinctus* Wall. *timentibus* Rottend. sec. — 510. nec quicquam Franc. cum al. — 511. ara densos tres Burm. moriturus fertur Oudart. ad hostes aliquot Pierii codd. —

NOTE

habitant filii apud generos : ergo liberos habuit ex utroque sexu duos ac sexaginta, e variis uxoribus, præsertimque ex Hecuba novemdecim, ut ait ipse Priamus, Iliad. ultimo, 496.

504 *Barbarico*] Cerdanus probat exemplis compluribus, *Barbaricum* et *Phrygium* idem esse, et Phryges divitiis fuisse insignes : et certum quidem est barbaros a Græcis vocatos esse Asiaticos omnes, quales erant Trojani Phryges, et Persæ. Nec tamen puto patriam Æneæ barbaram ab Æneæ ipso hic appellari : igitur melius explicata de auro Asiaticis aliis gentibus per bellum direpto, præcipue quia cum *spoliis* hic jungitur.

512 *Sub ætheris axe*] *Sub Dio*, vel *sub Jove* ; id est, sub ipso aëre et aperto cælo, quem locum in mediis domibus *impluvium* vocant. *Axe*] Cælo. Vel quia pars cæli nobis imminens signum habet maxime conspicuum, *ursum*, sive *septentriones* ; quod et *plaustrum* dicitur, et *axis* ideo dici potest, juxta Servium. Vel quia, sicut *poli*, ita et *axis*, pro toto cælo sumitur : sunt enim *poli*, puncta duo axem terminantia ; *axis* autem, linea ipsa sive obelus, circa quem cælum volvi concipitur.

513 *Ingens ara fuit*] Ara illa, in loco subdiali et aperto, mediis in mediis posita fuit, et *Jovi Hercæ* dicata, ex Athenæo l. v. Ad hanc occipies

Incumbens aræ, atque umbra complexa Penates.
 Hic Hecuba et natæ nequicquam altaria circum, 515
 Præcipientes atra ceu tempestate columbæ,
 Condensæ, et Divum amplexæ simulacra sedebant.
 Ipsum autem sumtis Priamum juvenalibus armis
 Ut vidit: Quæ mens tam dira, miserrime conjux,
 Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit. 520
 Non tali auxilio, nec defensoribus istis
 Tempus eget; non, si ipse meus nunc afforet Hector.
 Huc tandem concede; hæc ara tuebitur omnes:
 Aut moriere simul, Sic ore effata, recepit
 Ad sese, et sacra longævum in sede locavit. 525
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
 Unus natorum Priami, per tela, per hostes

imminens ara, et tegens umbra Deos domesticos. Hic Hecuba, et ejus filia, frustra circa aras confertæ, sicut fugientes columbæ per nigram tempestatem, et amplectentes Deorum statuas, eis adharebant. Cum vero vidit Priamum ipsum sumtis armis juvenalibus: Quæ tam funesta mens, ait, o miser marite, impulit te ad induenda hæc arma? aut qua curris? Tempus præsens non indiget tali subsidio, nec talibus propugnatoribus; ne si meus quidem Hector nunc ipse advenit. Huc denique te rapto: hæc ara proteget cunctos, aut morieris nobiscum. Sic ore loquens, accepit senem juxta se, et posuit eum in sacro sedili. Ecce autem Polites, unus filiorum Priami, evitata morte illata a Pyrrho, inter arma, inter hostes,

515. *altaria cingunt* Goth. *tert.*—517. *sedebant* Heins. iterum reduxit vestustiorum codd. etiam Pierianorum auctoritate; et recte idem Burmannus monet convenire *q̃ altaria circum et condensæ*. Vulgo *tenebant*, quod cum multis aliis Medic. a m. pr. habet et Ge. Fabricius ex Ovid. XIII Met. 413 defendere volebat. *ferebant* alter Moret.—518. *juvenalibus* Heins. cum Medic. et aliis melioribus, etiam Pierii. Vulgo *juvenilibus*, at poëta rarius sequi debet.—521. *non def.* Montalb. *def. astis* Menag. pr.—522. *meis* Montalb., male v. 1, 322, III, 469 Burm.—524. *Vel m. Parrhas. affata* plures Burm.—525. *longævum* Gud. in abest Excerptis Burm. et Goth. *tert. a sede* Bigot.

NOTE

fuit Priamus; ex Euripide, Pausania, Ovidio, Seneca. Dicebatur Herceus *Ipæus*, ab *Ipæos* septum, quia intra domorum septa statuebatur ejus ara. Præter oculos naturales duos, tertium habebat in fronte, ex Pausania in Corinth. Non assentior Turnebo l. XIV. 15. in hac ara sacratum fuisse ignem perpetuum; sed ignem recens a Priamo excitatum ad placandos Deos, de quo 502.

518 *Laurus*] Hanc aliqui dicunt arte factam fuisse: cujus truncus cubitorum duodecim ex auro purissimo; rami et folia ex auro et argento; flores et fructus e gemmis. Sed sativam et naturalem puto.

514 *Penates*] Vel domum intelligit, vel statuas domesticorum Deorum cum Herceo Jove in eadem ara positas. De *Penatibus*, infra 717.

Porticibus longis fugit, et vacua atria lustrat
 Saucius. Illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
 Insequitur, jam jamque manu tenet, et premit hasta. 530
 Ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
 Hic Priamus, quanquam in media jam morte tenetur,
 Non tamen abstinuit, nec voci iræque pepercit.
 At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis, 535
 Di, si qua est cœlo pietas, quæ talia curet,
 Persolvant grates dignas, et præmia reddant
 Debita: qui nati coram me cernere letum
 Fecisti, et patrios foedasti funere vultus.
 At non ille, satum quo te mentiris, Achilles 540
 Talis in hoste fuit Priamo; sed jura fidemque
 Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro

fugit per longas porticus, et pererrat ampla atria, vulneratus: Pyrrhus furens persequitur illum inimico telo, et prope manu attingit, urgetque hasta. Postquam autem Polites pervenit ante oculos et ora parentum, cecidit, et amisit animum cum multo sanguine. Tum Priamus etsi jam in media morte positus, tamen non sibi temperavit, nec iram et vocem continuit: Tibi vero, exclamat, Dii referant meritam gratiam, et reddant debitam mercedem pro hoc crimine, et talibus factis; si est in cœlo aliqua pietas, quæ providet talia: tibi, inquam, qui sociati me coram videre mortem filii, et funestasti faciem patris hac cæde. At ille Achilles, ex quo fingis te procreatum esse, talis non fuit erga hostem Priamum: sed rationem habuit juris gentium et fidei debitum supplicanti; et restituit tumulto exanimæ

528. fuit duo Barm., ut forte alibi. *fugiens vacua* Bigot.—529. *infesta sec.* Moret. et ed. Dan. Heins. *infausto* Menag. pr. *infesto in vulnere* Oblongus Pierii, saucius enim erat Polites; quod ferri posset.—531. *evasit et ante p.* quidam Pieriani, e glossa.—532. *et vitam multo* Wall. *fundit* plerique Pieriani.—533. *in deest* sec. Menag. Hamb. sec. et Parrhas., quod et ipse abesse malim. *media jam in* pr. Moret., vide sup. 508.—535. *Ac tibi* ed. Ven. *Et t.* Voss. *pro scelere tanto* pr. Hamb.—536. *si qua cœlo* Bigot. *si qua cœlo est* Dorvill. *in cœlo* Leid. *est pietas cœlo q. t. curat* Menag. pr. *curent* Medic. et Parrhas.—539. *f. vulnere v.* Ven. Parrhas. sec. Hamb. et Goth. pr. *sanguis* Bigot. a m. pr. Dorvill. et Wall., quæ solennes sunt aut aberrationes aut interpolationes. Posterius quidem non displicere video Burmanno ad Antholog. Vet. Lat. p. 338, nec, quod ad sensum attinet, dissensitas; sed *funus* haud dubie exquisitius poetæque dignius. *Fecisti, patrios f. et v.* sec. Moret. *vultus* Medic. pro *vultus* v. Heins.—540. *a quo te* Reg.—542. *exhibuit* Bigot.

NOTE

529 *Vulnere*] Telo, vel telo, quo vul- supplicatione apud Achillem, pro
 nus infligitur. repetendo Hectoris cadavere, Æn.
 542 *Supplicis, &c.*] De hac Priami 1. 103.

Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
 Sic fatus senior, telumque imbelles sine ictu
 Conjecit: rauco quod protinus ære repulsum, 545
 Et summo clypei nequicquam umbone pendit.
 Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, et nuntius ibis
 Pelidæ genitori. Illi mea tristia facta,
 Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
 Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipsa trementem 550
 Traxit et in multo lapsantem sanguine nati,
 Implicuitque comam læva; dextraque coruscum
 Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit, ense.
 Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
 Sorte tulit, Trojam incensam, et prolapsa videntem 555
 Pergama; tot quondam populis terrisque superbum

corpus Hectoris, et me remisit in urbem meam. Sic dixit senex, et projecit telum debile abaque impetu: quod statim resiliit ex ære rauco, et frustra pendit e summo umbone clypei. Cui Pyrrhus respondit: Feres ergo ista, et ibis nuntius ad Achillem patrem meum: memento narrare illi mea indigna facta, et Pyrrhum degenerem. Nunc morere. Hæc dicens, trahit eum ad ipsas aras trepidum, et vacillantem in medio sanguine filii, et involvit sinistra capillos, ac dextera sustulit caucem micantem, condiditque in ejus latus usque ad manubrium. Hic fuit terminus casuum Priami: hic exitus necessitate abtulit eum, videntem Pergama cœrsa et Trojam combustam: eum inquam regem Asiæ, clarum propter tot gentes, et tot regi-

que abest a nonnullis Pierii, Heins. et Burm.—543. recessit Parrhas.—544. fatur Bigot. et Leid. un.—545. Projecit Parrhas., quod admodum se commendat, ut hoc verbo irritum ictum notet, vel Burmanno iudice. repulsum est Puget. Parrhas. et ed. Ven. cum Goth. tert. sepultum et sepultum est e suis codd. laudat Pierius, unde Gifanius faciebat repulsum, antiquo pro repulsum; male. v. Burm.—546. E summo Vratish., ut dudum ipse malueram. et non citat Lutat. ad Stat. i Theb. 377. repellit alter Hamb.—547. Cum P. tertius Moret. tum sec. Moret. 548. illic Zulich., et mirum veteres illi pro adverbio h. l. accepisse. Sic Donatus et Servius. fatus sec. Moret. Sprot. et Donat. ad Terent. ap. Heins. dicta: Nonius in triste. Sed v. Not.—550. Hoc Heins. consensu codicum, etiam Pierianorum; vulgo hæc.—551. laxantem Ven. pr. Hamb. et Goth. pr.—552. implevitque sec. Hamb. coma Gud. a m. pr., non male, si lævam legas cum Burm.—553. acapulo Sprot. a m. sec. et Witt. addidit idem cum Goth. sec.—554. Hæc finis v. Gell. XIII, 20, et Heins. ad Æn. III, 145. Hic f. duo Goth. Hic f. Priami, hic fatorum exitus Francian. hæc exitus illum Sorte tulit conj. Heins.—555. et lapsa aliquot ap. Burm.—556. populis quondam Parrhas. et Wall.—557. ænore pro littore

NOTÆ

546 Umbone] Umbo, *ἀμβων* est quicquid in plano eminent, rotunda figura: talis erat media pars clypei. *Πειδης* Achilles, filius Pelei, de quo, Æn. I. 34,

554 Hæc finis] Vulgo masculini generis est: hic etiam feminini, ut et Æn. v. 384. 'Quæ finis standi?'

Regnatorem Asiae. Jacet ingens littore truncus,
Avulsumque humeris caput, et sine nomine corpus.

At me tum primum saevus circumtetit horror.

Obstupui; subiit cari gentoris imago,

560

Ut regem aequævum crudeli vulnere vidi

Vitam exhalantem; subiit deserta Creusa,

Et direpta domus, et parvi casus Iuli.

Respicio, et quæ sit me circum copia lustro.

Deseruere omnes defessi, et corpora saltu

565

Ad terram misere aut ignibus ægra dedere.

[Jamque adeo super unus eram: cum limina Vestæ

ones: jacet in littore magnus truncus, et caput abscissum ex humeris, et cadaver sine nomine. Tunc vero primum dirus horror invasit me. Attonitus fui: venit in mentem imago dilecti patris mei, quando vidi regem ipsi coævum afflantem crudeli plaga animam: venit in mentem Creusa derelicta, et spoliata domus, et periculum parvi Ascæni. Circumspicio, et quæro quamnam esset circa me multitudo. Omnes me reliquerant fatigati, et corpora saliendo præcipitaverant in terram, aut afflicta conjecerant in flammam. Et jam fere restabam solus, cum videro filiam Tyndarei occupantem tem-

Dorvill., Barmannus conj. *limine* sc. regim. Non est solicitanda bona lectio, quam confirmant Manilius et Seneca. v. Not.—558. *avulsumque* Gud. cum Medic. *abscissumque* Oudart. et Leid. unus; sed atrocias *avulsum* v. Barm.—559. *Ut me* Menag. sec. cum *primum* quatuor Burm. et macum p. Witt. *error* Hugén.—561. *funere* Oudart. et Parrhas. a m. pr. v. sup. 530.—562. *subit* et multi Pierii, Heinsii et Burm. Car vero ante *Subiit* majore distinctione sententiam jugulent vulgo editiones, non video; itaque eam mutavi.—563. ut d. codices ap. Pier. et *deserta* alii ap. eand.—564. *Despicio* Oudart. *me circum* Heins. e. codd. ut *mollis*; vulgo *circum me*. In Wall. a m. pr. *quæ sit rerum mihi copia*.—566. *dederunt* Bigot.—567. Versus hi xxxi usque ad v. 588 ab omnibus Pierii, Heinsii, et Burmanni codd. aberant, excepto Menag. alt., in quo recentiore manu erant acripti, addita subscriptione: *Ista metra non sunt de textu*. In nonnullis ap. Burmannum (non in omnibus libris, ut Catroëus jactat) non hic sed initio *Æneidos* exarati reperiuntur. Neque hos versus Servius, Donatus, et Pomponius interpretantur. Desunt etiam in edd. nonnullis antiquis, sed paucis. E Codicibus unum Dorvillianum, nullius auctoritatis codicem, Barmannus memorat, in quo illi legebantur. At e nostris Gothanis primus et secundus eos exhibent, ut et Bongars. alter in Excerptis Cortii et Vaticani nonnulli, sed omnes recentio-

NOTE

557 *Regnatorem Asiae*] Priamus enim imperasse dicitur Phrygiæ Minori ac Majori, quæ maximam Asiæ Minoris partem complectantur.

Littore truncus] Dicitur enim a quibusdam Priamus a Pyrrho tractus ab ara domestica ad Achillis tumulum, qui erat in littore Sigei promontorii;

ibique occisus: Virgilium occisum quidem vult ad aram, sed cadaver deinde protractum fuisse ad litus innuit.

562 *Creusa*] De ea infra 772.

567 *Jamque adeo, &c.*] Versus duos et viginti sequentes sustulisse dicuntur Varius et Tucca; eo quod ea,

Servantem et tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida aspicio; dant clara incendia lucem

phum Vesta, et clam occultum in arcano loco: clara flamma præbent lucem vagantē

rom. v. præf. Bottarii ad Fragm. Vatic. p. viii. Jam hos versus Virgiliānos esse, non est, quod dubites, si eorum indolem et numerosam venustatem exquiras. At relictos mox ab ipso vel ab aliis resectos esse necesse est. In Dorvilliano ascriptum erat: *Tucca et Varus* (i. Varius) *detraherunt hæc Virgilio carmina, cum emendarent hunc librum jussu Octaviani* (cf. Vitam Virgilii c. 14. 15). Similis nota in aliis quoque occurrit, ut in Bruncianis. Etiam in Hamb. sec. et in Gualpherb. uno, quod in Excerptis Cortii notatum video, similis nota occurrebat; addita ratione: *Sed Tucca et Varus hoc* (quod Æneas Helenæ manum inferre volebat) *non competere stylo heroleo, quia turpe esset viro forti in mulierem manus injicere, illos subtraxerunt*. Hausta videntur hæc ex Servio, quem v. ad v. 592, ubi additur alia causa, cur sublatis fuerint, quod contraria his (et sup. versibus 510 sq. jam D.) dicantur Æn. vi, 510 sqq. Quod quidem paulo gravius, alterum vero levissimum est argumentum; non enim indecorum videri Æneæ, quod Helenæ, omnium malorum causæ, conspectu, paulo gravius exarsit, si penitus rem inspicias, facile intelligas. Neque sine illis versuum 589. 592. 594. 595 sententia constat. Si tamen sublatis fuere ille versus, Tuccæ et Varii judicio, aut forte ipsius Virgilii, cum in ejus autographo essent expuncti, melioribus nondum substitutis, mirandum hoc non est, quod sententia sine illis versibus constare nequit, cum sublatis quidem illi, non autem totus locus inmutatus, nec in expunctorum locum alii repositi sint, nec reponi potuerint. In Servio P. Danielis leguntur hæc ad v. 586. *Post hunc versum versus fuerunt, quos Tucca et Varus obliiti sunt, ut in poematis recensu sive causa, sive alia de causa, forte, quia in poemæ autographo erant in margine scripti, omisi fuerint*. Enimvero panno lili assato parum fidei haberi potest; et videtur obliiti sunt prave pro omiserunt dictum esse. Defenderunt hos versus multi ap. Burmann. suo quisque more, quos vide; imprimis Campani Questionem Virgilianam super h. l. et cum his Trappium ad h. l. *Amma* ed. Junt. *vasto* Rottend. sec. a. sec. *vaste* et *vaste* aliquot ap. Burm.—586. *tacite* Voss.—589. *Tyndaridem* ed. Ven.—

NOTÆ

quam continent, Helenæ fuga, contraria videatur illa, quæ leguntur Æn. vi. 511. ubi dicitur Helena, non apud Priamum, sed apud filium Priami Deiphobum, suum post necem Paridis maritum, habitasse; et in ejus domum Græcos ad ipsum jugulandam induxisse: 'Intra tecta vocat Menelaum et monia pandit; Scilicet id magnam sperans fore manus amanti, Et famam extinguī veterum sic posse malorum.' At respondeo cum Nascimbreno dici posse, spem Helenæ de placando Menelao vanam fuisse, quod innuit vox illa *scilicet*; prodi-
toque Deiphobo, Helenam, cum se

nihilominus velut hostem peti animadvertisset, evasisse fuga in Vestræ templum, sacrarium domus regiæ, per illud ipsum posticum ostium, quo Æneas eundem in locum penetraverat. Et vero Euripides in Troad. v. 35. 876. 1056. docet Helenam cum Trojanis mulieribus captivam a Menelao abductam esse, eo consilio, ut Græcis, quorum liberi Trojano bello perierant, occidenda traderetur. Tyndaris vocatur; ob Tyndareum patrem, Spartæ regem, Æn. i. 654. *Erinnye* Furiis commune nomen, supra 337. De Vesta 296.

Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti. 570
 Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
 Et poenas Danaum, et deserti conjugis iras,
 Præmetuens, Trojæ et patriæ communis Erinnyes,
 Abdiderat sese, atque aris invisâ sedebat.
 Exarsere ignes animo; subit ira cadentem 575
 Ulcisci patriam, et sceleratas sumere poenas.
 Scilicet hæc Spartam incolumis patriasque Mycenæ
 Aspiciet, partoque ibit regina triumpho?
 Conjugiumque, domumque, patres, natosque videbit,
 Iliadum turba et Phrygiis comitata ministris? 580
 Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
 Dardanium toties sudarit sanguine littus?
 Non ita. Namque, etsi nullum memorabile nomen
 Fœminea in poena est, nec habet victoria laudem;

mihi, et circum quaque intendenti oculos in omnia. Illa communis furia Trojæ et Græciæ, timens Trojanos sibi infensos ob ruinam Trojæ, et supplicia a Græciâ inferenda, et furorem derelicti mariti, occultaverat sese, et hærebat aris non visa. Accensus est furor in animo: subortus est ordo vindicandæ patriam eversam, et repetendæ poenas sceleris. Nempe, aiebam, hæc videbit illam Spartam et Mycenæ patrias? et abibit regina post partam victoriam? et cernet maritum, et domum, et parentes, et filios, stipata multitudine Trojanorum et famulis Phrygiis? Priamus interea gladio perierit? Troja arserit igne? Trojanum littus tam sæpe maduerit sanguine? Non sic erit: nam licet nulla sit memorabilis gloria in punitione fœminæ, et talis victoria non sit digna laude: tamen laudabor

570. per c. tuenti ed. Ven.—571. obversaue P. ed. Ven.—572. Et Danaum poenas vel parnam alii ap. Burm. Et D. poenas deserti et Goth. sec.—573. Præmetuens Heins., cum melioribus. Vulgo permetuens. patriæ c. ob iras Goth. sec.—574. Argis Ms. in Servio Dan. et Goth. sec.—575. ignis duo Burm.—576. an: sceleratæ sumere poenas h. e. de scelerata? ut malim, inf. 585 merentis sumisæ poenas. Et sic jam Valesium coniecisse docet Cuningh. Inde a 577. 578 xii versus stellulis notati sunt in splendidissima editione Parmensi Bodonianis litterarum typis exarata, tanquam Grammatici alicujus acumini debiti, cum decem superiores et Marone digni esse et ad sententiam necessarii videantur.—578. regnata tr. Ms. in Serv. Dan. cum Goth. sec., sed v. Burm.—579. patriæ alter Menag.—580. et deest nonnullis.—581. ferro Priamus Goth. sec. ferro ut P. Menag. ferro Priamo ut tres Burm., alius f. Priamus ut. Reg. ferro pro Priamo ut Troico. Junta a. ignis.—582. sudaret vel sudari Reg. suderit al. in Serv. Dan. Porro Heinsius post Vales. conj. uuderit, quod valde aridet. sed v. Not. et Drakenb. ad Sil. II, 465. Dardanio unus Guelph. in Exc. Sax. Dardaniidum alius.—584. habet hæc quatuor Burm. et Serv. Dan. cum

NOTÆ

577 Spartam] Sparta sive Lacedæmon patria Helenæ, urbs Peloponnesi, ut et Mycenæ: quare autem dicatur etiam ejus patria Mycenæ, diximus Æn. I. 654. De Phrygia, Æn. I. 385.

Extinxisse nefas tamen, et sumsisse merentes 585
 Laudabor poenas; animumque explesse iuvabit
 Ultricis flammæ, et cineres satiasset meorum.
 Talia jactabam, et furiata mente ferebar;]
 Cum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
 Obtulit, et pura per noctem in luce refulsit 590
 Alma parens, confessa Deam, qualisque videri
 Coelicolis et quanta solet; dextraque prehensum
 Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore:
 Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
 Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit? 595
 Non prius aspicias, ubi fessum ætate parentem
 Liqueris Anchisen? superet conjuxne Creusa,
 Ascaniusque puer? quos omnes undique Graiæ
 Circum errant acies, et, ni mea cura resistat,

quod occiderim sceleratam, et poenis affecerim ream; et dulce erit explevisse desiderium ardentissima ultionis, et satisfacisse Manibus meorum civium. Talia dicebam, et currebam furioso animo: cum alma mater mea præbuit se mihi videndam, nequam antea tam manifesta oculis; et in tenebris resplenduit nitido lumine, fassa se Deam esse, et qualis ac quanta solet apparere Diris: et repressit me dextra apprehensum: prætereaque adjecit hæc verba ore roseo: Fili, quis tantus dolor commovet hanc iram intractabilem? Cur furis? aut quem in locum tibi abiit cura nostrarum rerum? Nonne prius quæres, ubi deserueris patrem tuum Anchisen, annis gratem? an supersit uxor Creusa, aut Ascanius filius: quos omnes cingunt undique turmæ Græcorum; et, nisi mea sollicitudo obstitisset, jam ignis absum-

Goth. sec., male.—585. tanti et s. ed. Ven. merentes alter Menag. cum Ms. in Serv. Dan. et sic explicat merentis Heinsius. Enimvero vide annon malis penas summissee merentis exquisite pro a merente.—586. animum expressisse ed. Ven.—587. fama Ms. in Serv. Dan. cum utroque Goth. et ed. Junt. flammam Rottend. famam sex Burm. Malim refringere cum Burmanno: ultrici flamma, non tamen, ut illam in incendium mittat, sed ut satiet, placet cineres, manes suorum, flamma et rogo ac morte Helenæ. Sed totus locus desiderat curas secundas poetæ. servasse Goth. sec.—588. ferebam unus Burm. loquebar Ms. in Serv. Dan.—589. Tum mihi sex Burm. cum Goth. pr. ante oculos Medic. sec. Hamb. et Sprot. tum mihi ante oculos sese Wallian. ante oculos t. c. videnda Franc.—590. et clara Bigot. et glossematis loco Regius. in nocte refulsit Zulich. a m. pr.—592. dextramque Medic., ut græcisset Maro, addit Heins.; potius ex solito librarii lapsu.—594. quid Ondart. quis indomitas tantas Menag. sec. et Exc. Burm. tantus furor ante Pierium legebatur.—595. vestri Goth. pr.—596. aspicias Leid. unus. ibi Medic. a pr. m.—597. Anchisem plurimi. super est multi ap. Pierium et Burm. conjuxque Witt. conjux superetne Creusa, quod suavius foret, nullus habet.—599. circumerant

NOTÆ

585 Nefas] Pro persona scelestâ tum usurpatur scelus.
 et nefaria: sic frequenter apud Plau-

Jam flammæ tulerint, inimicus et hauserit ensis. 600
 Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacænae,
 Culpatusve Paris; Divum inclementia, Divum,
 Has evertit opes, sternitque a culmine Trojam.
 Aspice: namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
 Mortales hebetat visus tibi, et humida circum 605
 Caligat, nubem eripiam. Tu ne qua parentis
 Jussa time, neu præceptis parere recusa.
 Hic, ubi disjectas moles avulsaque saxis
 Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
 Neptunus muros magnoque emota tridenti 610

sisset, aut gladius hostilis interfecisset! Non vultus Helena Spartanæ tibi odiosus, aut toties incusatus Paris; sed Deorum ira delet hanc potentiam, et deficit Trojam ex alto fastigio. Vide: nam auferam omnem nubem, quæ offusa tibi aspicienti debilitat oculos mortales, et humida circum nigrescit: tu ne ulla matris imperia metues, et ne abnuas obtemperare ejus mandatis. Illic ubi cernis moles prostratas, et lapides avulsos lapidibus, et fumum undatim surgentem mixto pulvere; illic Neptunus succutit fundamenta impudens magno tridente, et concellit a radicibus

ed. Ven.—600. *abstulerint* Bigot. *inimicusque* edd. ante Pierium. *hauserit ignis* Oudart, a pr. m.—602. *Divum i. Divum* recte probata post Pierium et alios Heinio lectio, optimorum librorum et grammaticorum auctoritate. Vulgo edd. *ocum incl. D.*; plerique Pieriani: *sed enim incl. D. Sprot. æcum i. D. Zulich. a m. pr. unquam i. D. Bigot. Divum i. summis.*—603. *sternit a* Leid. un. a m. pr. et Voss.—604. *adducta* Menag. pr. *timenti* Zulich. pro div. lect.—605. *Mortales visus* A. Wall., superscripto *que. hebetet* Franc. *tibi limina* circum Leid. unus. *lumina* Goth. tert. a sec. m.—606. *Tu ne qua.* Dubito an Maro secundis curis hæc, parum commode interposita, relicturus fuisset.—607. *ne* Leid. duo.—608. *Hic tibi sec.* Menag. *defectus* Bigot. *discretas* Menag. pr. *disjectaque saxis* Hugon.—609. *sanguis* pro *pulvere* Zulichem. a m. pr. v. sup. 582. *Pulvis* est ex ruinis.—610. *innota* Menag. alter. *remota* Vra-

NOTE

600 *Hauserit*] De hac voce, pro *vulneravit, occiderit*, Æn. x. 314.

601 *Tyndaridis Lacæna, &c.*] *Helena*, Tyndarei filiae, Lacedæmoniae, Æn. i. 654. *Lacæna*, fœmininum, non a masculino, *Lacæna*, sed a *Lacæ*, incolæ Laconiae; ut a *λέων* leo, *λέωννα* *leona*. De *Peride*, Æn. i. 31.

610 *Neptunus muros, &c.*] Neptunum Virgilius Trojanæ urbi infestum facit, ob perjurium Laomedontis, qui Deum illum pacta mercede frandavit, postquam is cum Apolline muros ur-

bis condidisset: *Ge. i. 502.* Neptunus tamen apud Euripid. in prologo Troad. ait se Trojanis benevolum semper fuisse, ex quo muros eorum condiderat: sed in fabulis incerta omnia. Aitque Servius Laomedontem Apollini et Neptuno pecuniam ad sacra vovisse, ac deinde ad murrum fabricam convertisse: unde fabula emanavit, Deos, et fecisse muros, et regi offensos fuisse. De Neptuno, Æn. i. 129.

Fundamenta quatit, totamque ab sedibus urbem
Eruit. Hic Juno Scæas sæviissima portas
Prima tenet, sociumque furens a navibus agmen
Ferro accincta vocat.

Jam summas arces Tritonia, respice, Pallas 615
Insedit, nimbo effulgens et Gorgone sæva.
Ipse Pater Danaïs animos viresque secundas
Sufficit; ipse Deos in Dardana suscitât arma.
Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.

totam urbem. Illic ferocissima Juno prima occupat Scæas portas, et armata ferro ac furiosa vocat a navibus exercitum sociorum. Jam, aspice, Tritonia Pallas statit in summis arcibus, resplendens nube et terro capite Medusæ. Ipse Jupiter suggerit Gracis animos et robur opportunum: ipse commovet Deos aduersus arma Trojana. Fili accellera fugam, et pone finem laboribus. Nusquam te deseram, et

tiol. cf. sup. 498.—611. ab s. Heins. e Gud., v. cum ad Æn. III, 687. Vulgo a sedibus.—612. socias Dorvill., e veris sequ.—614. supplēvit Dorvill. sævasque accendit ad tras.—616. Insedit et a. Bigot. Obedit sec. Moret., ut v. 480. Sed et Homerus ἰσχυρὸν Περσίδας ἔκπ. nimbo et fulgens Medic. nymbo fulgens ed. Mediol. effulgens ed. D. Heins. nimbo Moret. sec. pro var. lect., ut jam olim lectum, in Servianis notatum. clypeo Zulich. a m. sec. F. Insedit nimbo, eff. et G. Gorgona Franc.—617. vires animosque Wall.—619. exripe nate Puget. fuga unus Leid., et sic conj. Scioppius et facile est con-

NOTE

612 *Scæas portas*] Trojæ portas sex fuisse ait Dares, *Antenoridæ, Dardaniæ, Iliæ, Catumbriæ, Trojanæ, et Scææ*. Hæc nomen habuit: vel a *σκῆα* sinistra, quod in sinistra urbis parte esset: vel a *σκήπτω* tentorium, tabernaculum; quod hic sepulcrum esset Laomedontis: vel, juxta Strabonem l. XIII. vox est *Τρωεῖα*, cujus significatum non affert.

615 *Tritonia*] Supra 171. *Pallas*, Æn. l. 48.

616 *Nimbo*] Servius explicat, *nube diuinæ: et puto circulum esse laci-dum, huic similem diademati, quo Divorum capita Christiani præcignunt. Aitque Iulianus l. XIX. 31. nimbem quoque dici ' fasciolam transversam ex auro, assutam in lin-teo, quod est in fronte feminarum.' Qua voce usus est Arnobius l. II.*

'Laminas pertunderent aurium, im-minerent frontes nimbis.' Et Plan-tus in *Panulo* Act. I. sc. II. v. 185. meretricem vocat *nimbatum*.

Gorgone] *Medusæ, Euryalæ, Sthenæ*, Phorci filias, apud insulas Dor-cadas in Æthiopico oceano reg-nasse dicuntur; *Gorgonas* dictas a γοργόνος ferocitas. Ex his, cum Me-dusæ vin a Neptuno passa esset in Minervæ templo, Minerva capillos ejus mutavit in serpentes, quorum aspectu homines in saxa vertebantur. Hoc deinde caput Perseus, Jovis et Danaës filius, abscidit auxilio Minervæ; quæ suum ipsi clypeum eam in rem commodavit ex ære politissimo, quo velut in speculo reflexam capitis speciem tuto aspiceret: abscissum caput Minerva deinceps eidem suo clypeo ad terrorem impositit.

Nusquam abero, et tutum patrio te limine sistam. 620
 Dixerat; et spissis noctis se condidit umbris.
 Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
 Numina magna Deum.

Tum vero omne mihi visum considerare in ignes
 Ilium, et ex imo verti Neptunia Troja; 625
 Ac veluti, summis antiquam in montibus ornum
 Cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
 Eruere agricolæ certatim; illa usque minatur,
 Et tremefacta comam concusso vertice nutat;
 Vulneribus donec paulatim evicta supremum 630
 Congemuit, traxitque jugis avulsa ruinam.
 Descendo, ac ducente Deo flammam inter et hostes

ducam te securum ad paternam domum. Sic locuta fuerat, et statim abdidit se densis tenebris noctis. Apparent horrenda species, et numina magna Deorum adversa Trojæ. Tunc vero omne Ilium visum est mihi recumbere in flammis, et Trojæ Neptunia a fundamentis subrui. Et quemadmodum quando in altis montibus rustici conantur certatim evellere veterem ornum, circumcisam ferro multisque securibus; illa diu minatur, et ramis tremens vacillat emoto cacumine: donec paulatim victa ictibus, postremum insonuit, et evulsa fecit ruinam in montibus. Descendo, ac du-

dicere, ut subintell. te. Burm. conj. *arripe nate fugam*; quanquam et hujus formæ exemplum desideres; ut sit dictum pro *rape, raptim cape*; quem usum illustrent passim, ut ad Val. Flacc. II, 252. Probat tamen Oudendorp. Cur. sec. ad Frontin. p. 356. Jo. Schrader, acutius conj. *I rape*. Melius esset dicere, compositum pro simplici positum, ut mos poetis, et quidem in hac ipsa voce inf. VII, 119 *eripuit* pro *rapuit*, exceptit. Et similia passim alibi. Enimvero veram rationem hanc esse censeo: est *eripere*, h. e. *rapere fugam* ex his rebus, et hoc labore. Vulgare esset: *eripere se fuga*.—620. *numquam* Exc. Voss. et Med. a m. pr., perpetua varietate. *patrio tutum te limine* Wall. in *limine* sec. Menag. *limite* quatuor Burm. *patri te in limine* Franc.—622. *facies diræ* Wall.—624. *visum est* quatuor Burm. in *igne* sec. Hamb.—625. post *Trojæ* nolim plene interpungere, ut vulgo fit: nam repetendum in seqq. *ac risu est ruinam trahere, veluti ornum, cum eam etc. r. traxit*. Dura tamen hæc, et curis secundis facile expectes in leniora hæc mutaturam fuisse poetam.—626. *ac veluti summis*. pr. Hamb. *antiquam summis*.—627. *abscisam* duo Burm. *abscisam* Menag. alter. *actam* pro *instant* Codex Thuan. ap. Macroh. v Sat. 2, memoriæ lapsu.—629. *Ut t.* Wall.—630. *supremo* pr. Hamb.—632. *Descedo* pr. Hamb., et ita ap. Macroh. *Dea* alii codd. apud Pier. Heins. et Burm., sicque duo e Goth. *abducente* vel *adducente* Deo vel *Dea* aliquot apud Pier. et Burm. *hac d.* Bigot. *Deo* in Medic. emendatam ex *Dea*, et est sane Deo doctius: v. Not.; at idem sono ingratum: *descendo ducente* Deo. Verum ultimam poetæ manum flagitabant et illa in binis versi-

NOTE

- 625 *Neptunia*] A Neptuno condita, sylvestris et montana, frêne sauvage.
 supra 610. 632 *Deo*] Dea Venere. Nam *Deus*
 626 *Ornum*] *Ornus*, fraxinus est communi genere aliquando sumitur.

Expedior; dant tela locum, flammæque recedunt.

Atque, ubi jam patriæ perventum ad limina sedis
Antiquasque domos, genitor, quem tollere in altos 635

Optabam primum montes, primumque petebam,
Abnegat excisa vitam producere Troja,
Exiliumque pati. Vos o, quibus integer ævi
Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires,
Vos agitate fugam. 640

Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam:
Has mihi servassent sedes. Satis una superque
Vidimus excidia, et captæ superavimus urbi.
Sic o, sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortem inveniam. Miserebitur hostis, 645

cente Venere elabor inter ignes et hostes: eorum arma permittunt mihi viam, et ignes retro abeunt. Sed postquam jam progressus sum ad januam paternæ domus, et velles aedes; pater, quem cupiebam exportare primum in altos montes, et ad quem primum ibam, renuit protrahere vitam et tolerare exilium, post eversam Trojam; et dicit: O vos, quibus sanguis ætate rigens, et sanæ vires stant propria firmitate; vos tentate fugam. Si Superi voluissent me proferre vitam, scersissent mihi hanc domum: satis et plusquam satis est, me vidisse jam unum excidium, et satis super fui captæ urbi. Abite o postquam ultimum vale dixeritis meo cadaveri sic depositio. Ipse reperiam mortem propria manu; aut hostis misertus mei me occidet,

~~~~~

bus: *flamam, flammæque.*—633. *experior* Schol. Horat. ad Carm. sec. Perperam.—634. *Atque ubi* post Pierium Heins. e melioribus. Vulgo *Ast ubi. Ac ubi* Leid.—636. *primos montis* Sprot.—637. *excisiss* malint Guellius et Cerda, quia *excidium* inde duci debuit. Sed utrumque dicitur. v. inf. ad IV, 425. *abscissa* alter Hamb. *perducere* sec. Moret.—639. *corpore* Parrhas., male.—640. *et rebus servate secundis* suppletus versus in Franc. ex lib. I, 211.—643. *et in multis* Burm. deest.—644. *Abfuerat* ab initio hic versus a Mediceo. *dimittite* pr. Hamb.—645. *miserabitur* Ven. et Moret. sec. An placet interpungere: *Ipse manu mortem inveniam, miserebitur,*

NOTÆ

Sic Lucanns, I. II. 80. 'Terribilesque 476.

Deos scelerum,' Furias appellat. Sic Euripides in Troad. v. 948. *Τῷ θεῷ πόλαςτε, Deum objurga*, Venerem intelligit. Sic Demosthenes in exordio orationis de Corona: *Θεοῖς εὐχόμενοι πάνσι καὶ πάσι, 'Deos precor cunctos et cunctas.'*

642 *Una excidia]* Cum olim ab Hercule Troja expugnata est. Æn. III.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

2 M

644 *Positum affati]* Verba duo funebria. *Positum*, jacens, mortuum. Ovid. Heroid. x. 124. '*Nec positos artus unget amica manus.*' *Affari*: morem notat Romanorum, qui statim atque cadaver combustum aut sepultum fuerat, antequam discederent, *vale* ter inclamabant.

Exuviasque petet. Facilis jactura sepulcri.
 Jam pridem invisus Divis, et inutilis, annos
 Demoror : ex quo me Divum pater atque hominum rex
 Fulminis afflavit ventis, et contigit igni.

Talia perstabat memorans, fixusque manebat. 650

Nos contra, effusi lacrymis, conjuxque Creusa,
 Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere secum
 Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
 Abnegat, inceptoque et sedibus hæret in isdem.

Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto. 655

Nam quod consilium aut quæ jam fortuna dabatur ?

Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto

Sperasti ? tantumque nefas patrio excidit ore ?

Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui,

Et sedet hoc animo, perituræque addere Trojæ 660

et detrahet mihi spolia : leve est privari sepulcro. Jamdudum odiosus Diis et inutilis traho vitam : ex quo pater Deorum et rex hominum afflavit me aura fulminis, et letigit igne. Talia dicens perstabat et manebat pertinax. Nos contra effusi in fletus, et uxor Creusa, et Ascanius, et tota domus : ne pater vellet exertere omnia secum, et vim addere fato nos prementis. Abnuvit hoc, et hæret in proposito et loco eodem. Iterum curro ad pugnam, et infeliciissimum mortem appeto. Quod enim aliud consilium, vel quæ sors jam offerebatur ? An sperasti, o pater, me posse hinc exportare pedem, te deserto ? an tantum crimen exiit ex ore patris ? Si placet Diis nihil superesse ex urbe tanta, et si hoc statum est in eorum mente, et delectat

~~~~~

hostis ; Exuviasque petet. ut jungas : manus hostis ?—646. petat. Hamb. sec. In fine versus est additum erat in edd. nonnullis ante Pierium. Licet etiam suspicari : Exuviasque p.—647. annis Sprot. et Franc., male. v. Burm.—649. igne Oudart., sed alteram formam Virgilius sequitur. cf. Burm.—651. Nos circum Montalb. effusi lacrimis quinque ap. Burm., quod vulgare esset. effusi lacrimas Rottend. sec. et Exc. Burm., græcismo paulo duriore.—652. exertere Menag. pr. et qu. Moret., ut alibi. v. Burm.—653. obcumbere Zulich.—654. que abest Wall.—656. et quæ Moret. pr. jam deest Mentel. pr. Hamb. pr. a m. pr. et Leid., et placebat hiatus Heinsio ; sed bene Burmannus monuit, jam necessario h. l. requiri.—aut mihi quæ f. aliquot Pieriani.—667. Mene ferre Zulich. et pr. Rottend. et ferre Medic., quod et ascripsit Pomponius Sab.—659. ex tota Oudart. a m. sec.—660. peritura te

NOTE

649 *Fulminis afflavit, &c.*] Fulmen fere nunquam, nisi vento flante, impellitur : unde pingitur cum alis, et *Æn. viii. 430.* Cyclopes admittunt fulmini radios 'tres ignis et alitis Austri.' Anchises autem a quibusdam

dicitur oculis privatus, hic a Virgilio tactus fulmine ; eo quod suos cum Venere amores evalgavisset : nec plane occisus ; sed *afflatus tactusque*, ac proprie *attonitus*, unde stuporem et debilitatem membrorum contraxit.

Teque tuosque juvat: patet isti janua leto;
 Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
 Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
 Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignes
 Eripis, ut mediis hostem in penetralibus, utque 665
 Ascanium, patremque meum, juxtaque Creusam,
 Alterum in alterius mactatos sanguine, cernam?
 Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
 Reddite me Danaïs; sinite instaurata revisam
 Prælia. Nunquam omnes hodie moriemur inulti. 670
 Hinc ferro accingor rursus, clypeoque sinistram
 Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
 Ecce autem complexa pedes in limine conjux
 Hærebat, parvumque patri tendebat Iulum:
 Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum; 675

eos adiacere te ac tuos Trojæ mox peritura; aperta est via ad hanc mortem. Et mox venit Pyrrhus ex effusione multi sanguinis Priami; qui novit jugulare filium ante oculos patris, et patrem ante altaria. Hæccine erat causa, o alma mater, cur me inter arma, inter flammæ servavisti? ut videam hostem in mediis recessibus domus; et ut videam Ascanium, et patrem meum, et Creusam, occisos alterum in alterius sanguine. O famuli, arma, date arma: dies postremus inicit victos. Permittite ut redeam ad Græcos, permittite ut repelam pugnas renovatas: nullatenus moriemur hodie omnes absque ultione. Tunc iterum induer armis: et accommodans inerebam clypeum sinistræ, et conferebam me extra domum. Ecce autem uxor amplectens pedes meos in ipso aditu domus hærebat, et præferebat mihi patri parvum Iulum. Si exis moriturus, et nos trahere tecum in omnes casus: si vero

addere pr. Moret.—661. Te quoque, nosque juvat Donat. legisse videtur. juvat pr. Rottend. istic plurimi codd. apud Pier. et Burm. cum binis Goth. et ed. Mediol. illic ed. Ven.—662. Namque Montalb. aderat Zulich. Priami multo Leid. et Witt. et Pieriani nonnulli. multo maculatus sanguine Ven.—663. gnatum scribunt plurimi ap. Pier. et Heins. et mox patremque. qui obtruncet Maronianum esse, notat Heins. et hoc exhibet Mentel. pr. a m. pr. E v. 526 sq. facile eo carere possumus: cum alibi notatum jam sit, poetam hanc temporum et modorum subtilitatem Ciceroni relinquere. Quid? quod et vim habet obtruncat, qui solet obtruncare.—664. Hocce Moret. pr. et tert. a m. sec. At olim lectum fuisse hocce testantur Grammatici, Priscianus alique ap. Pier. et Heins., quod et exhibent Montalb. Witt. et ed. Mediol. per hostes Ven. et Parrhas.—665. Eripit Medic. in abest Parrhas. atque duo Burm. usque vitiose in vulgarihus edd.—666. Ascaniumque p. edd. vulgg. ante Heins. Ascanium Anchisemque patrem juxtaque C. Parrhas.—667. mactato sec. Rottend. et sec. Hamb. hic quidem addito: vel mactantem. mactatum vel mactatos Wall. maculatum Parrhas. jactantes pr. Hamburg., unde Heins. conj. jactatos. v. Burm.—668. lux optima Wall. a m. pr., errore solito. cf. Burm.—670. Nusquam Pieriani aliquot; sed e potioribus suis et Grammaticis exemplisque defendit vulgatam Heins. unquam Franc.—671. Hinc Heins. cum codd. propriis et Pierianis. Vulgo Hic. clypeo rursusque Wall. clypeumque sinistræ aliquot antiquiss. Pier. cum Donato.—673. comprehensa pedes Hamb. pr., per græcismum. in limina Hugen.—674. que abest Franc.—675. trahere in o.

Sin aliquam expertus sumtis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. Cui parvus Iulus,
Cui pater, et conjux quondam tua dicta relinquo?

Talia vociferans gemitu tectum omne replebat:
Cum subitum dictoque oritur mirabile monstrum. 680
Namque manus inter, mœstorumque ora parentum,
Ecce levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molles
Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem 685

propter experientiam militarem collocas aliquam spem in pugna, defende primo hanc domum: cui parvus Iulus, cui pater tuus relinquantur; cui relinquo ego olim vocata uxor tua? Talia inclamans implebat gemitu totam domum; cum repentinum et dictu admirabile prodigium apparuit. Nam inter complexus et oscula tristitum parentum, ecce levis apex visus est e summo capite Iuli emittere lucem, et flamma innocua molli attactu delibare capillos ejus et nutriri circa tempora. Nos timidi cœpimus currere præ metu, et agitare capillos accensos, et extinguere aqua

Voss. cape Dorvill.—676. inermis Goth. tert.—678. tua quondam Dorvill. tua cura Goth. sec., non male.—679. tectum illa Hamb. sec. replevit aliquot Pier. replebat fragm. Vatic.—680. Cum subito Medic. cum multis aliis, etiam Pierianis. At subitum poëticum. Ortus error ex scriptura subitū. miserabile Gnd. Ven. Parrhas. v. III, 26.—681. arma pro ora Ven.—682. lenis Montalb. solenni vitio.—683. lucem Servius, seu quisquis hoc Servio assuit, legisse videtur. cf. Burm. tractuque lectio erat a Burm. reposita, de qua latius egit ad Grat. Cynege. 362, cum enim semel tractus flammarum arderet, ubique fere obtrudere eum volebat. Est tamen tractus flammæ etiam ab h. l. alienissimus; emicare enim talis flamma, errare, lambere, tantum debuit; atque hoc est tangere, tactus, quod libri habent plerique omnes, etiam Medic. et fragm. Vatic. Ad tractum, qui est flammæ per longum spatium ductæ, referre melius possis mox, quæ de stellæ lapsu 693 sqq. Major difficultas in molli, quod antea legebatur, et sane accommodatissimum est rō tactu, nec tamen nisi forte in recentissimis codd. et in vett. edd., quas equidem evolvi, omnibus occurrere videtur. Contra quicquid est codicum, et in his antiquissimis, Medic. cum fragm. Vatic., molles habent, Parrhas. et ed. Ven. cum sex Heins. et antiquo uno apud Pier. molles; quomodo igitur molles deseri possit, non video. Sane tum et mollis comas et mollis flamma jungi potest: flamma mollis est levis, ut mollis somnus, vel mobilis, ut Ge. II, 389 mollia oscilla. Ita levis apex et mollis flamma sibi respondent. Verum et comæ molles in puero recte dicuntur.—685. trepidi Wall. manu crinemque Hugon.—686. sacros Goth.

NOTÆ

683 Apex] Summa pars pilei. Nam ex Servio Danielis, qui Suetonium citat, tria erant pileorum genera, quibus sacerdotes utebantur: apex, tutulus, galerus. Galerus, pileum erat ex pelle hostiæ cæse: tutulus, pileum

lanatum, in metæ formam: apex, pileum sutile, circa medium virga eminente, cui lana circumligata erat; nomen ab antiqua voce apio vel apo, ab ἀπρω ligo.

Excudere, et sanctos restinguere fontibus ignes.

At pater Anchises oculos ad sidera lætus

Extulit, et cœlo palmas cum voce tetendit:

Jupiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,

Aspice nos; hoc tantum; et, si pietate meremur, 690

Da deinde auxilium, pater, atque hæc omina firma.

Vix ea fatus erat senior: subitoque fragore

Intonuit lævum, et de cœlo lapsa per umbras

Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.

Illam, summa super labentem culmina tecti, 695

Cernimus Idæa claram se condere sylva,

Signantemque vias; tum longo limite sulcus

Dat lucem, et late circum loca sulfure fumant.

Hic vero victus genitor se tollit ad auras,

sacrum ignem. Sed pater Anchises gaudens erexit oculos ad astra, et protulit manus ad cælum cum his verbis: Jupiter omnipotens, si placaris ullis precibus, intueri nos, hoc solum petimus: et si religione meremur aliquid, præterea fer opem, o pater, et confirma hæc auspicia. Vix senex ea dixerat, et repente sonitu tonuit ad sinistram partem; et stella protrahens facem, cadens e cælo per tenebras, cucurrit multo cum lumine. Videmus hanc stellam cadentem supra summa fastigia domus, se manifestam abdere in sylva Idæa, et designantem iter: tum transes longo tractu emittit fulgorem, et circum undique loca fumant sulfure. Tunc vero pater expugnatus concertit se ad cælum, et alloquitur Deos, et adorât sanctam stel-

sec. Mentel. sec. et éd. Dan., ex compendio literarum. v. Burm. *extinguere* qu. Moret. et Voss.—687. Et p. Franc.—688. *Ac cæli* Rottend. pr. et *palmas cælo* Zulich. ad *cælum* aliquot Pier. ad *cælos* p. Rottend. sec., male. cf. Burm.—690. *hos* pro *hoc* Medic., sed a m. pr. *nos tantum et si quid* p. Hugén.—691. Turbatum hic aliquid olim esse debuit, si Pompon. Sabinum inspicias: *Probus* ait: atque hæc omina firma, nisi enim petiisset omina, nunquam confirmari optasset (an hoc ad lectionem omina spectavit, pro quo in multis omnia legitur? Fuisse suspicor in nonnullis: atque hæc omine firma.) Et Apronianus auxilium legit, ut sit: *Da deinde auxilium pater et firma omina.* Atqui hæc constans omnium librorum est lectio. Forte olim fuit: *Da deinde auspicium.* hæc omissum in Hugén. et fragm. Vatic.—693. *lævum* Burm. ex Gud. *Umbra* Franc., ut alibi.—694. *magna cum* Dorvill.—695. *labentem* Dorvill.—696. *sylvam* fragm. Vatic.—697. *longo tum* Cuning. ex Huls. *limite* firmavit post Pier. Heins. e codd. Vulgg. *lumine* vel *limine*—*sulcos* pr. Rottend. cum l. i. *sulcans* Wall. F. mollius: *Signantemque vias tum l. i. s. Dat lucem.*—699. *His vero* pr. Rottend. pro var. lect. *se tollere* Gud. a m. pr., eleganter, modo

NOTE

693 *Intonuit lævum*] De sinistro fulmine prospero, et hujus vocis, *lævum*, ambigua significatione, fuse Ecl. i. 16. De *stellis* quæ cadere videntur, et accensis in media æris regione

siccis exhalationibus, Ge. i. 365.

696 *Idæa sylva*] Infra 801.

698 *Sulfure*] Fulmina enim sulfuris odorem habere dicuntur.

Affaturque Deos, et sanctum sidus adorat. 700
 Jam jam nulla mora est. Sequor, et, qua ducitis, adsum.
 Di patrii, servate domum, servate nepotem!
 Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
 Cedo equidem, nec, nate, tibi cōmes ire recuso.
 Dixerat ille; et jam per mœnia clarior ignis 705
 Auditur, propiusque æstus incendia volvunt.
 Ergo age, care pater, cervici imponere nostræ:
 Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit;
 Quo res cumque cadent, unum et commune periculum,
 Una salus ambobus erit. Mihi parvus Iulus 710
 Sit comes, et longe servet vestigia conjux.
 Vos famuli, quæ dicam, animis advertite vestris.
 Est urbe egressis tumulus templumque vetustum
 Desertæ Cereris, juxtaque antiqua cupressus,

iam, aitque: Nunc nunc nulla est mora: sequor, et vado, qua ducitis. O Dii patrii custodite domum, custodite nepotem. Omen hoc vestrum, et Troja est in vestra potestate. Equidem cedo, nec abnuo ire tibi socius, o fili. Ille locutus fuerat: et jam flamma clarius crepitans auditur per urbem, et incendium propius spargit calorem. Age igitur, o dilecte, pater, imponaris nostro collo, ipse portabo te humeris: nec istud pondus me premet. Quocumque res abeant, unum et idem utrique periculum, una salus erit. Parvus Iulus mihi sit comes, et uxor eminens sequatur vestigia. Vos, o famuli, desigite mentibus vestris ea quæ dicam. Occurrit excurrentibus ex urbe colliculus, et antiquum templum Cereris desertum: et prope vetusta cupressus, ob majorum reverentiam servata per multos annos. Veniamus in humo

effari et adorare sequi posset. in aras alii ap. Pierium; ad aras nonnulli ap. Oundem, et Zulich., sed vid. Burmann.—700. sanctum lumen Zulich.—701. quo aliquot Pier. Leid. et Goth. sec., sed v. lib. 1, 401. Ecl. ix, 4.—702. nepotes sec. Moret., sed v. Burm.—703. Vestrum o augurium un. Leid. v. Burm. ad Ovid. i Ep. 101. augurium est Menag. est in fine deest Moret. sec.—704. gnate Montalb.—705. Ille etiam Witt. et Goth. sec. ille quidem, per ed. Ven.—706. que abest Voss. voluit Ven.—708. subito pr. Menag. et Ven., male. cf. inf. iv, 699. Heins. 709. cadant quidam ap. Pier. cadunt Wall. cadet duo Burm. cadat Witt. cadit Hamb. sec. periculum est Leid. unus.—710. mihi solus I. Donatus legisse videtur, quod placebat Pierio. cf. Heins.—713. Heins. malebat urbem; sed utrumque usitatum. cf.

NOTE

703 *Augurium*] Proprie est consultatio avium ad futura prænocenda, tamen ad alia omnia futuri omnia transfertur. Nomen ab avium vel gestu, vel garritu, vel gustu: quia hujus artis ministri spectabant, quo-

modo aves se gererent in volatu; quomodo garrirent; quomodo offam oblatam gustarent. De *Numine*, *Æn.* 1. 137.

714 *Cereris*] *Ceres* fuit Saturni et Opis filia, frugum reperitrix *Ge.* 1. 39.

Religione patrum multos servata per annos : 715
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates.
Me, bello e tanto digressum et cæde recenti,
Attrectare nefas ; donec mē flumine vivo

eundem locum per varias vias. Tu pater accipe manu res sacras, et patrios Deos. Non licet me, redeuntem e tanta pugna et recenti strage, tangere eos : donec me

Burm.—716. *Hæc conj.* Heins. *ex diversa* Leid. unus. *e diverso* duo. *ex aduerso* Menag. pr. *veniamus* tres Burm.—717. *Tum* Leid. a m. pr. *saxa* Ven.—718. *bello tanto* Dorvill. cum al. Pier. *ex tanto* alii ejusdem, cum Goth. text. *et tanto* sec. Rottend. *bello egressum ex tanto* Witt.—719. *Adtractare*

NOTÆ

717 *Penates*] Deos domesticos : qui cum in interiore domo colerentur, ita dicti sunt a nomine *penus* ; quæ sunt res necessariae, in intima domus parte servatæ : ut ab *optimus, magnus ; optimas, magnas ; optimates, magnates* ; ita a *penus, penas, penates*. Quinam illi essent, ambigitur. Alii, *Jovem, Junonem, ac Minervam*, fuisse aiunt : alii *Neptunum et Apollinem* ; alii *Cælium ac Terram* : Arnobius Deos *consentes seu complices*, quorum numerum ac nomina ignota fuisse docet. Dionysius Halicarn. l. i. refert ex Timæo caduceam fuisse ærea et ferrea, Trojanamque terram fictilem. Hos tamen ait se Romæ in templo vidisse, forma duorum juvenum hastatorum, habitu sedentium. Hi tamen *Castor et Pollux* esse non possunt, cum fratres essent Helenæ ; Penates vero multo antiquiores. Hos Dardanus e *Samo-thracia*, insula contra Thraciam, advexisse cum Palladio dicitur, et Trojæ collocasse ; unde Æneas eos in Italiam detulerit. Porro unde Penates acceperit Æneas, dubium videri potest. An vere Hectoris umbra e locis, ubi servabantur, ipsi detulerit, ut dictum est, v. 297. An similes domi habuerit eorum statuas, quas Anchisæ patri commiserit. An cum Palladio a Diomede acceperit, ut vidimus v. 166. An Æneas, per incendiū tumultum

ingressus arcem, eos inde extulerit : ut ait Halicarnassensis, negare tamen videtur Virgilius. *Lares* vero, Diæ etiam fuerunt domestici ; ut Ovidio placet, Mercarii et Laræ, sive Larundæ, filii ; juxta Plantum, canina specie efformabantur ; juxta Plutarchum, canina pelle tantum induebantur, propter fidam custodiam domus. Existimo cum Apuleio *Lares* esse ipsas animas parentum ; qui, quod olim in ipsa domo sepulturæ mandarentur, curare semper familiam, putabantur suam : unde erat *Lar familiaris* : et *Lars* vox est Etrusca, quæ *populi principem* significat. In eoque distingo *Penates* a *Laribus* : quod *Penates* divina essent origine, *Lares* humana. De *Larium* cultu, *Æn.* III. 177.

719 *Flumine vivo*] Mos fuit veterum ; ut nunquam aut attrectarent sacra, aut ad sacrificium offerendum accederent ; nisi lotis manibus, aliquando capite, quandoque etiam toto corpore : præsertim si cæde aliqua, aut funere, aut impuro usu frædi essent. Lotio fiebat, non stagnanti, aut pluviali, torrentique aqua ; sed viva ac perenni, qualis est fontium ac fluminum : sive in ipso flumine, per immersionem ; sive aqua inde hausta, per solam effusionem.

Abluero.

720

Hæc fatus latos humeros subjectaque colla
 Veste super fulvique insternor pelle leonis ;
 Succedoque oneri. Dextræ se parvus Iulus
 Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis.
 Pone subit conjux. Ferimur per opaca locorum.
 Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
 Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graii,
 Nunc omnes terrent auræ ; sonus excitat omnis ;
 Suspensum et pariter comitique onerique timentem.

725

Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
 Evasisse vicem : subito cum creber ad aures
 Visus adesse pedum sonitus genitorque per umbram
 Prospiciens, Nate, exclamat, fuge, nate ; propinquant.
 Ardentes clypeos atque æra micantia cerno.
 Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
 Confusam eripuit mentem. Namque, avia cursu

730

735

lavero pura aqua. Hæc locutus tegor veste, et pelle rufi leonis, circa latos humeros collumque submissum; et subeo onus: parvus Ascanius adhæsit meæ dexteræ, et sequitur me patrem passibus non æqualibus. Uxor juxta sequitur. Vadimus per obscura loca: et me, quem nulla epacula immissa, neque conferti Græci ex hostili exercitu antea turbabant; nunc omnes status terrent, omne murmur sollicitat ancipitem, et æqualiter metuentem comiti et oneri. Et jam accedebam ad portas, et videbar excessisse ex omnibus viis: cum repente frequens strepitus pedum risus est allabi ad aures: et pater per noctem intuens vociferatur: Fili, fuge fili: appropinquant: video fulgentes clypeos, et arma aræ splendentia. Tunc nescio quis Deus inimicus abstulit mihi timenti turbatam mentem. Nam dum currendo quæro loca

et attractare in nonnullis Pier. et Burm. scriptum. donec in f. duo. *flumine in uno* Hugén.—720. *abluero*. Terent. Adelph. 1, 2, 47. *abiero* pro *abibo*, grammatici.—721. *Hoc* Zulich. *projectaque colla* aliquot Pier., quod arridebat Heinsio, ut porrigeret Æneas cervicem ac præberet oneri. Sed longius quæsitum hoc. *submissa* Goth. tert.—723. *parvulus* Mentel. pr. *Iulus* Moret. pr.—725. *subiit* Mentel. tert. *per o. riarum* unus Guelph. in Exc. Cort.—727. *examine* duo Burm. cum Goth. sec.—728. *auræ terrent* sec. Moret.—729. *et abest* Dorvill. *comiti onerique* duo Burm. *timebam* Goth. tert.—730. *propinquandum* Exc. Burm.—731. *evasisse vicem* Marklandi, ad Stat. v Sylv. 11, 152, conjectura, Burmanno improbata, sed unice vera, et ab editore in textum recipienda. Nam neque omnem adhuc viam erat emensus, nec de via ad portas facta bis memorare attinebat: at hoc erat memorabile, quod jam omnes fortunæ vicissitudines, omnia, quæ timebat, evasisse sibi videbatur; falso tamen. Recepti itaque eam hac altera editione; quod jam fecerat Brunck. Vulgg. *viam*.—732. *umbras* sec. Hamb.—733. *Respiciens* Ven. et Goth. tert., male.—734. *Ingentis cl.* Hamb. alt.—735. *nescio quid* duo Burm.—738. *fatoto*

NOTE

725 *Opaca locorum*] *Opaca* loca: supra 332.

Dum sequor, et nota excedo regione viarum,
 Heu! misero conjux, fatone erepta, Creusa
 Substitit, erravitne via, seu lassa resedit,
 Incertum; nec post oculis est reddita nostris; 740
 Nec prius amissam respexi, animumve reflexi,
 Quam tumulum antiquæ Cereris sedemque sacratam
 Venimus: hic demum collectis omnibus una
 Defuit; et comites, natumque, virumque fefellit.
 Quem non incusavi amens hominumque Deorumque? 745
 Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?
 Ascanium, Anchisenque patrem, Teucrosque Penates
 Commendo sociis, et curva valle recondo;
 Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
 Stat casus renovare omnes, omnemque reverti 750
 Per Trojam, et rursus caput objectare periclis.
 Principio muros obscuraque limina portæ,
 Qua gressum extuleram, repeto; et vestigia retro
 Observata sequor per noctem, et lumine lustro.

a viis remota, et recedo e spatiis cognitis iterum: heu! Creusa uxor substitit: dubium est, an futo ablata mihi misero, an aberraverit ab itinere, an fessa sederit: nec deinde restituta est oculis meis. Neque vidi eam esse amissam, aut adverti mentem: prius quam pervenissemus ad collem vetustæ Cereris, et templum sacrum: hic denique congregatis ceteris, sola defuit, et frustrata est comites et filium et maritum. Quem non accusavi Deorum et hominum, insanus! aut quid vidi durius in ruina urbis? Commendo sociis Ascanium, et Anchisen, et Trojanos Deos, eosque occulto in humili valle. Ego redeo in urbem, et tegor armis nitentibus. Deliberatum est renovare omnes casus, et redire per omnem Trojam, et iterum objicere caput periculis. Primum reviso muros, et limina obscura portæ urbis, qua exportaveram pedem: et retro relego vestigia notata in tenebris, et quæro oculis. Ubique horror,

Dorvill.—739. *erravitne viam* Franc., *sen capta* pro div. lect. Gud. et pr. Rottend. a m. pr. cumque iis Goth. tert. *lapsa*, solenni lapsu, in Goth. pr. et multis ap. Heins. et Burm., quod mireris potuisse probari viro doctissimo.—740. *Incertum est* multi ap. Burm.—741. *animumve* Heins. e melioribus: *vulgo que. refluxi* Voss.—742. *Cereri* Moret. sec.—744. *reflexit* Exc. Burm. a m. pr.—745: *incusare* Hamb. sec. *Deosque* Leid. *Deumque* multi ap. Burm. et duo Goth. *hominum demenque Deorum* Franc.—748. *In valle* pr. Moret. a m. sec.—750. *revocare* Ven. et alter Menag. et Goth. tert. cum aliquot Pier., minus bene. *renovasse* alii aliquot Pier. r. *meos* Zulich. r. *urbis* Dorvill.—752. *Cerda conj. obessaque.* vid. Not. Deerat versus Moret. sec.—755. *animo*

NOTE

754 *Lumine lustro*] Vel luce ex *lumen* enim hoc sensu, etiam singulari
 flammis ardentis patriæ, ut vult Do- numero dicitur. Æn. XII. 220. 'Aram
 natus: et vero dixerat v. 312. 'Sigea Suppliciter venerans demisso lumine
 igni freta lata relucant.' Vel oculia: Turnus.'

Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent. 755
 Inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
 Me refero. Irruerant Danaï, et tectum omne tenebant.
 Illicet ignis edax summa ad fastigia vento
 Volvitur; exsuperant flammæ; furit æstus ad auras.
 Procedo, et Priami sedes arcemque reviso. 760
 Et jam porticibus vacuis Junonis asylo
 Custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
 Prædam asservabant. Huc undique Troia gaza
 Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,
 Crateresque auro solidi, captivæque vestis 765
 Congeritur. Pueri et pavidæ longo ordine matres
 Stant circum.

et simul ipsum silentium terret mentem. Inde redeo domum, ut viderem an fortasse retulisset gradum illuc. Græci invaserant, et occupabant totam domum. Continuo ignis vorax fertur vi ventorum ad supremum cacumen: flammæ supra assurgunt, ardor sævit in ærem. Progredior ad regiam Priami, et repeto arcem. Et jam in porticibus desertis, et templo Junonis, custodes electi Phœnix et crudelis Ulysses æroabant spolia: in hunc locum undique cumulantur divitiæ Trojanæ, sublatæ e recessibus combustis, et mensæ Deorum, et pocula solida ex auro, et vestimenta capta: pueri et timidæ matres longa serie stant circum. Imo etiam ausus emittere voces

septem Heins. Exc. Burm. et duo Goth., intercepta s a sequentis vocis initio, ut et in Medic. factum. *animum* Schol. Stat. Theb. 1, 494. *tunc ipso s.* Dorvill. *nunc idem* Schol. lib. 1, 368.—757. *Irruere* Gud. a m. pr. *intus erant D.* pr. Hamb., eidem abest et. *omne replebant* Menag. pr.—758. *Illicet* plerique scribunt. *fastigia tecti* Schol. Cruqn. Horat. lib. 11 Od. 4, et Medic. a m. pr.—759. *et superant* Goth. sec.—760. *Procedo et P.* Heins. cum vetustioribus, etiam Pierianis; et Donato, ut inf. 111, 349 et sup. 632. Vulgo *Procedo ad P.* vel *Protinus ad P.* cf. Burm. *procedo* Moret. pr. *sedemque arcemque* ed. Ven.—761. *At jam* Goth. sec.; hoc desideres, vel *Hic jam*.—762. *lecti* duo Burm. *dirus* Parrhas. in marg. cum nonnullis Pier. et Goth. tert.—763. *observabant* alii ap. Pier. Heins. et Burm., solenni lapsu ex *asservabant*. *observant* Parrhas. hic Goth. alter.—765. *crateresque* Medic. *que* abest duob. Burm. et alteri Goth.—767. Supplent versum Venetus: *et crebris sua carpunt pectora pugnis*, Exc. Burm.: *crebrisque premunt sua p. p.*, Guelpherb. un. in Exc. Cort.: *et*

NOTÆ

760 *Priami sedes arcemque*] Duo sunt loca diversa, ut diximus 322.

761 *Vacuis*] Non a Græcis, qui multi ibi erant; sed a civibus ac defensoribus.

Junonis asylo] *Asylum*, ἄσυλον, ab a privativo et ἄσπεω trahere, σάλη spo-

lium: quia, qui ad illud confugisset, inde trahi aut spoliari non poterat. Idque jus sylvis quibusdam, sed præcipue templis tributum est. De *Phœnice*, Achillis rectore, supra 7. De *Ulyssæ*, Ibid. De *gaza*, Æn. 1. 123. De *crateribus*, poculis, Ecl. v. 60.

Ausus quinetiam voces jactare per umbram,
 Implevi clamore vias, moestusque Creusam
 Nequicquam ingeminans iterumque iterumque vocavi. 770
 Quærenti, et tectis urbis sine fine furenti,
 Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusæ
 Visa mihi ante oculos, et nota major imago.
 Obstupui, steteruntque comæ, et vox faucibus hæsit.
 Tum sic affari, et curas his demere dictis: 775
 Quid tantum insano juvat indulgere dolori,
 O dulcis conjux? non hæc sine numine Divum
 Eveniunt. Nec te hinc comitem asportare Creusam

inter tenebras, repleti vicis clamoribus, et tristis frustra repetens Creusam rursus et rursus appellavit. Misera species et umbra ipsius Creusæ, et figura grandior quam ea quæ erat cognita, apparuit præ oculis mihi vestiganti, et sine fine dolenti per domos urbis. Obstupui, et capilli obriguerunt mihi, et vox hæsit in gutture. Tunc sic cæpit me alloqui, et auferre sollicitudinem his verbis: Quid tantum prodest vacare immodico dolori, o care marite? ista non contingunt absque voluntate Deo-

crebris pulsant sua p. p., Wittianus: et tacitis implent mugitibus auras.—768. umbras multi ap. Burm. et duo Goth., ut jam toties variatam vidimus. per urbem conj. Heins., v. Burm. quidam tamen: per noctem, per noctis silentia! —769. viam nonnulli ap. Burm.—770. nec quicquam Franc. iterum iterumque aliquot Heins. et Burm. cum Goth. sec.—771. sine more tert. Moret. et Leidens. unus; quod alias Virgilius amat: sed h. l. non convenit. ruerit aliquot boni libri Heins. et Burm. Minus bene: nam furere magis evapyis quam ruere.—772. unius umbra Zulich., sed ipsius etiam Nonius in imago.—774. Obstupui scribitur etiam hic ap. Pier. steterantque aliquot Pier. et tres Burm., prave. steteretque Franc., ut etiam lib. III, 48 habet, ubi hic versus repetitur; hemistichium autem alterum repetitum XII, 868. IV, 290.—775. tunc alii ap. Pier. et Goth. alter. effari Hamb. sec. v. sup. 700.—776. dolori Heins. librorum auctoritate restituit; vulgo labori, ut nonnulli libri, etiam Goth. alter, forte ex lib. VI, 135, quanquam ea permutatio solennis. Hic tamen dolor potius, quam labor, locum habere videtur; nisi quod labor exquisitè pro dolore ponitur. Arusianus Messius laudat: Quid jurat insano tantum i. dolori, Vratisl.: Quid tandem i. j. i. dolori, et pr. Moret.: Quid tam insano, ex compendio literarum.—778. nec te comitem hinc asportare Cr., ut in nonnullis legitur, olim libros obsedisse, ex Servio patet; quod Grammatici adeo defendere nagebant. Retinuit metri vitium Cuning. Alii aliter emendare volvere; nam Medic. cum aliis: nec te comitem hinc portare (pr. Moret. etiam portasse), Hamb. sec.: nec te hinc c. portare, duo Moret.: nec te comitem portare. Parrhas.: nec te

NOTE

772 Creusæ] Æneæ uxor fuit, mater Ascanii, filia Priami et Hecubæ. Scriptores Æneæ infesti hanc ab Æneæ occisam volunt, ex pactione cum Græcis: ne quid ex Priami sanguine superesset. Virgilius fingit a Cybele fuisse retentam: ne quid esset im-

diment, quominus Æneas, aut a Didone adoptaretur, aut a Lavinia assumeretur in virum.

777 De numine, voluntate Deorum, Æn. I. 137. De Olympo, Thessaliæ monte, qui pro cælo sumi solet, Ecl. v. 56.

Fas; aut ille sinit superi regnator Olympi.
 Longa tibi exilia, et vastum maris æquor arandum; 780
 Et terram Hesperiam venies: ubi Lydius, arva
 Inter opima virum, leni fluit agmine Tybris.
 Illic res lætæ, regnumque, et regia conjux
 Parta tibi; lacrymas dilectæ pelle Creusæ.
 Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas 785
 Aspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo,
 Dardanis, et divæ Veneris nurus:

rum: nec fatum, aut ille rex summi cæli, permittunt te auferre hinc sociam Creusam. Tu percursurus es longa exilia, et immensum spatium maris. Pervenies ad terram Italianam, ubi Tybris Lydius volvitur pacato cursu inter pingues agros populorum. Illic parata est tibi fortuna prospera, et regnum, et uxor, regis filia: deponere dolorem ob caram Creusam conceptum. Ego non videbo superbas regiones Myrmidonum aut Dolopum, nec ibo ministratum matribus Græcis: cum sim e Dardani sanguine, et nurus Deæ Veneris. Sed magna mater Deorum retinet me

comitem asportare.—779. aut ille s. ex Medic. et aliis optimis reposuit Heins., ut jam ed. Ald. et aliæ vett. Vulgo haud ille. sed ex Codd. non facile tale quid dijudicari potest. Witt. haud ille sinet. Porro summi Exc. Burm. puri Goth. alter.—780. longum Gud., pro var. lect. rōv vastum. auxilia Goth. tert. —781. Et terram H. Heins. cum optimo quoque, etiam Pieriano; Virgiliano more ex Græcis ducto, ut ad omittatur. Vulgo tamen Ad t., ut et nonnulli codd. habent, et Probus in Arte. Heins. conj. Ut t. Parrhas. Hesperiem.—782. læto f. Dorvill. cūm nonnullis Pier.—783. res Italæ Medic. et Colot. ap. Ursin., mirolusa. res læta et res lætæ nonnulli; sed res lætæ præclare poëta de felici et prospero rerum statu et conditione, ut sæpe alibi.—785. superbam Franc.—786. haut vel haud aliquot.—787. et tua conjux supplent nonnulli

NOTÆ

780 *Maris æquor arandum*] *Æquor*, est quælibet æqua planities, sive terræ, sive maris, sive etiam speculi: unde *Æn.* vii. 781. 'æquore campi Exercebat equos.' Hic *maris æquor*. Lucretius l. iv. 105. 'reddunt speculorum ex æquore visum.' *Arandum*: ducta metaphora ab agris; sicut *Æn.* v. 106. 'sulcant vada salsa carinæ.' Est enim *sulcus*, longus ille tractus, quem vomer inter arandum excavat.

781 *Hesperiam*] Duplex est, *Hispania*, et *Italia*: hic *Italia*: *Æn.* i. 534. *Tybris*, Italiæ fluvius, de quo *Æn.* vii. 330. *Lydius* dicitur; quia Tuscos, sive Etruscos, a Latio dividit.

Tusci autem etiam *Tyrrheni* dicti sunt a *Tyrrheno*, filio *Atyos*: qui *Atys*, *Herculis* et *Omphales* filius, *Lydiæ* rex, in Asia Minore, cum regio fame laboraret, sorte inter filios jacta, *Lydum* regni successorem habuit, *Tyrrhenum* e regno emisit ad condendam coloniam: quam post varios tandem errores, in Italia ad superiorem *Tybris* ripam collocavit: quare Etrusci et *Tyrrheni* e *Lydia* oriundi sunt. De *agmine*, pro impetu *Ge.* iii. 423. De *Myrmidonibus* ac *Dolopibus*, supra, 7.

787 *Dardanis*, &c.] Quia *Priami* filia, e *Dardano* oriunda. Vide stemma, *Ge.* iii. 36.

Sed me magna Deum Genetrix his detinet oris.
 Jamque vale, et nati serva communis amorem.
 Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem, et multa volentem 790
 Dicere, deseruit, tenuesque recessit in auras.
 Ter conatus ibi collo dare brachia circum ;
 Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
 Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
 Sic demum socios consumpta nocte reviso. 795
 Atque hic ingentem comitum affluxisse novorum
 Invenio admirans numerum ; matresque virosque,
 Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
 Undique convenere, animis opibusque parati ;
 In quascumque velim pelago deducere terras. 800
 Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ,

in his regionibus. Nunc igitur vale, et retine amorem filii nostri. Postquam protulit hæc verba, reliquit me plorantem et volentem loqui plurima, et evanuit in ærem lecem. Tunc ter conatus sum injicere brachia collo ejus ; ter species frustra apprehensa abiit e manibus, similis levi vento, et similis vago somno. Denique transacta nocte sic redeo ad socios. Et illic reperio admirans magnam multitudinem novorum sociorum advenisse, et matres, et viros, juventutem congregatam ad fugam, et plebem miserandam. Undecunque concurrerunt, parati et voluntate et facultatibus, in quascumque terras velim eos ducere mari. Et jam Lucifer oriebatur e cacu-

versum in Serv.—788. *me detinet Hamb.* hic destinet ed. Ven.—789. *serva nati Montalb. amores Græv.*—790. *plura v. d. Leid.*—791. *Discedere sec. Hamb.*—792. *conatus erat Macrob. v Sat. 7. colla et d. Dorvill. circumdare brachia collo sec. Moret.*—792—794. *Iidem versus inf. vi, 700—703.*—793. *comprehensa Heins. cum Medic. et optimis ceteris ; alii compressa, quod Pierius prætulisse videtur. Zulich. compressa. sec. Hamb. conata ; perpetuæ variationes. Aliquot Pier. etiam, manu.*—794. *Par l. pennis, v. s. vento Medic. Pierii, ex interpolatione. s. fumo Macrob. v Sat. 5, ut alibi : inf. v, 740. Ge. iv, 449. ferro Leid. a m. pr. Faber emendabat somnio, quia δειπνῶν ἰκέλος ap. Græcos occurrit. Sed somno quidni poeta æque bene dixerit, qui et ipse, si excussus, dispulsus fuerit, solvitur, diffluit, evanescit. Nec, si somnium cogitare necesse sit, quicquam impedit, quominus somnum de co accipias, ut simile plane sit illi ap. Apollon. iv, 877 Ἀὐτὴ δὲ πνοὴ ἰκέλη δέμας, ἥν' ὄνειρος βῆ δ' ἔμην.—796. hic abest tert. Rottend. effluxisse duo Hamb.—798. ex Illo Heins. secundum Donati scripturam probabat, sed invito metro. Mox idem malit jungere : *mis. vulgus undique cono. et mis.* Rottend. tert. *mirabile Leid.*—779. *animisque Moret. sec. et pr. Rottend.*—800. *decurrere Gud., pro div.**

NOTÆ

788 *Magna Deum Genetrix] Cybele, de qua, ejusque sacris, Æn. iii. 111. Quomodo autem Creusam detinet? Sensus est : Creusam in Idæos familiarum ejus choros ascitam esse ; et*

immortalitate donatam, quali Nymphæ fruebantur.

801 *Lucifer Idæ] Significat Idam montem ad orientem, fuisse Trojæ, unde Lucifer, stella Veneris, ante So-*

Ducebatque diem ; Danaïque obsessa tenebant
 Limina portarum ; nec spes opis ulla dabatur.
 Cessi, et sublato montem genitore petivi.

minibus summæ Ida, et inchoabat diem : et Græci occupabant clausos aditus portarum : nec offerebatur ulla spes auxilii. Cessi, et patrem ferens conscendi montem.

lect.—802. *que* abest Franc.—804. *montes* Medic. cum altero Mediceo Pierii et aliquot aliis ap. Burm. Utrumque rationem habet.

NOTÆ

lis ortum primo appareret. *Ida* quippe per Troadem universam sparsa est in varios montes: quorum pars septentrionalis ad Propontidis littus; pars occidentalis, ad Hellespontum; pars meridionalis, ad sinum Adramyttenum Maris Ægæi, pertinet. Imminebat Trojæ ad orientem, ibi-

demque Paris de tribus Deabus iudicium tulit. Fœminini generis est *Ida* contra regulam communem. De *Lucifero*, Ecl. vi. 86. Ait Varro stellam illam Veneris ab Ænea semper visam esse, donec ad agrum Laurentem veniret: quo tempore videri tandem ab eo desit.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER III.

ARGUMENTUM.

PERGIT Æneas enarrare Didoni casus suos, quorum altera pars hoc libro continetur, nempe navigatio. Æneas, incensa Troja, classe viginti navium ad urbem Antandrum clam fabricata, defertur in Thraciam; ubi cum urbem conderet, territus prodigio cæsi a Polymnestore rege Polydori, navigat in insulam Delum, consulturus oraculum Apollinis: a quo monitus ut *antiquam matrem* exquireret, Anchisæ interpretatione Cretam esse insulam ratus, Trojanæ gentis originem, eo contendit, urbemque novam ædificat. At inde peste depulsus, monitus in somnis a Diis Penatibus, Italiam vera esse Trojanorum cunabula, Italiam petit. In itinere actus tempestate in insulas Strophades, infestas habet Harpyias: quarum ex una audit se non prius in Italia fixurum sedes, quam fame coactus fuerit mensas absumere. Hinc delatus ad Actium promontorium, ibi ludos celebrat. Tum in Epirum appulsus, Andromachen reperit, jam Heleni uxorem, et mortuo Pyrrho in Chaonia Epiri parte regnantem. Audit ab Heleno, rege eodem ac vate, sedem sibi a Diis in Italia paratam; eo loco, ubi suam albam inveniret triginta foetus enixam. Admonetur ab eodem, ne in proxima Italiæ

parte considat, Græcorum metu, qui ventis eo disjecti fuerant: tum ne Siculum trajiciat fretum, metu Scyllæ et Charybdis: sed deflexo ad occasum cursu Siciliam circumeat. Igitur relicta Epiro, Tarentum, quæ in vicina Italiæ ora est, et Siciliæ partem Ætnæ monti proximam prætervectus; hinc supplicem recipit Achæmenidem, socium Ulyssis, ab eoque de feritate Cycloperum edoctus, observatis omnibus Heleni præceptis, tandem Drepanum, occidentalem Siciliæ portum, obtinet; ubi moritur Anchises. Atque hinc media æstate solvens Æneas in Italiam, tempestate in Africam ejicitur. Et hic finis est narrationis.

POSTQUAM res Asiæ Priamique evertere gentem
Immeritam visum Superis, ceciditque superbum
Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troja:
Diversa exilia et desertas quærere terras

Postquam placuit Diis destruere potentiam Asiæ, et populum Priami nil tale meritum; et postquam nobile Ilium cecidit, et tota Troja a Neptuno munita fumat a fundamentis: impellimur omnibus Deorum petere exilia remota, et regiones vacuas; et fabri-

1. *Priamique vertere* Medic., sed a m. pr.—2. *Immeritum* Rottend. tert. risum est multi ap. Pier. Heins.—3. *Ilium* sex ap. Burm. *fumat* male Probus acceperat pro *fumavit*. Recte post *cecidit* mutatur tempus, *fumat*; quod non uno temporis momento absolvitur.—4. *et diversas q. terras* aliquot veteres Pieriani, et Menag. Voss. pr. Hamburg. alter pro var. lect. Parrhas. Dorvill. Brunck. Hæret Burmannus. Suavior, puto, esset illa lectio; sed ad fidem criticam probabilior est altera lectio *desertas*, cum codd. auctoritate, inter quos Fragn. Vatic., tum quod ea vix nasci potuit ex altera, in quam facile aliquis incidere poterat. Quod autem *q. desertas terras* putant repugnare *arcu optima* 11, 781, et similia; id leve est; possunt enim agri esse deserti et cultoribus vacui, et tamen fertiles haberi, imprimis si cultus accesserit; et terra, in quam novi coloni sunt immigraturi bene deserta et non satis frequentata hominibus dicitur. Sed id plane h. l. non quærendum. Poëta enim hoc unum agit, ut miserationem moveat. Præclare autem post *Ilium superbum: desertas terræ*; in quibus ipsis sedes novæ erant condendæ.—

NOTE

1 *Res Asiæ*] Minoris, cujus magna pars est utraque Phrygia, Major et Minor, Priamo subdita. Æn. i. 385.

2 *Immeritam*] Nam perfidia Laomedontis in Neptunum et Apollinem, et crimen Paridis in Junonem ac Minervam, non debuere tanto populo

creare perniciem. Æn. i. 31. Æn. ii. 610.

3 *Ilium.... Neptunia Troja*] Per *Ilium*, arx; per *Trojam*, urbs significatur. *Ilium* dicitur a Virgilio tantum neutro genere: ab Horatio, *Ilios* feminino: ab Ovidio *Ilium* etiam feminino, communi urbium genere.

Auguriis agimur Divum, classemque sub ipsa 5
 Antandro et Phrygiæ molimur montibus Idæ;
 Incerti quo fata ferant, ubi sistere detur;
 Contrahimusque viros. Vix prima inceperat æstas;
 Et pater Anchises dare fatis vela jubebat:
 Littora cum patriæ lacrymans portusque relinquo 10
 Et campos, ubi Troja fuit. Feror exul in altum
 Cum sociis, natoque, Penatibus et magnis Dis.
 Terra procul vastis colitur Mavortia campis,

omnes naues prope ipsam Antandrum et prope montes Ida Phrygiæ: dubiū, quem in locum fata nos mittant, ubi permittatur manere: et colligimus socios. Vix prima æstas inceperat: et jam pater Anchises imperabat nos dirigere vela, quo fata volent. Tunc lugens descro littora patriæ, et portus, et arva, ubi Troja sita fuit. Abeo exul per mare, cum sociis, et nato cum Penatibus, et magnis Diis. Terra Martia spatiosis agris longe habitatur, quam Thraces colunt, subjecta olim bellicoso

5. *classimque* Sprot. *classesque* pr. Rottend. pro var. lect.—6. et abest nonnullis ap. Heins. et Pier.—7. *ferent* duo Heins.—8. *Ut prima* Hamb. pr. *inceperit* Medic. a pr. m.—9. *At p.* duo Burm. *Et pro cum* in Montalb. ex interpr. *Ut p.* conj. Heins., sed et exquisite apud poetas pro *ut cum*; etsi nolim præstare, quod Servius ait, velocitatem inesse. *dare ventis vela* duo Hamb. pro var. lect. et ed. Ven., quæ sane communis poetarum ratio, sed propter hoc ipsum suspecta; etsi non diffidendam, *fatis*, in quo optimi Codd. consentiunt, etiam fragm. Vatic., propter ambiguitatem, sitne tertius an sextus casus, minus commodum h. l. videri. Est utique casus sextus, *fatis*, fatali necessitate: et hanc inprimis Anchises norat et monebat. v. Exc. xvii. sub fin. ad lib. ii.—10. *cum* Heins. e Medic. aliisque; vulgo *tum*. Liberior sic erat orationis cursus.—*jubebat. Littora tum p.—relinquo.* duo dum.—12. *gnatogue*

NOTE

5 *Auguriis*] Hectoris admonitu, Æn. ii. 206. flamma, quæ verticem Ascanii lambebat, 681. cursu stella cadentis, et lævo fulmine, 694. sermone ultimo Creusæ, 781.

6 *Antandro*] *Antandros*, urbs est Phrygiæ Minoris, nunc *S. Dimitri*: ad sinum Adramittenum, et litus *Ægæi* Maris: sub radices Idæ, ubi cœpia erat arborum ad navalem structuram, et latebrosi sinus procul a conspectu Græcorum. De *Ida* monte, Æn. ii. 801.

7 *Incerti quo fata ferant*] Tamen Creusæ monuerat, Æn. ii. 781. in Hesperia ad ripas Tybris sedes esse futuras. Ergo, vel non credidit inani

Delph. et Var. Clas.

Creusæ simulacro; vel illud Creusæ vaticinium ex iis est locis, quæ Virgilius emendare debuisset.

8 *Æstas*] Nam Troja sub finem veris capta est, ut diximus Æn. ii. 840. Et in edificanda viginti navium classe aliquantum sane temporis abiit.

12 *Penatibus et magnis Dis*] Magni sunt, Jupiter, Juno, Mars, &c. communes Di: *Penates*, domestici, nec nominati, Æn. ii. 717.

13 *Procul*] Thracia tamen a Troade non distinguitur nisi angustissima faucibus Hellespontis, *les Dardanielles*. Igitur *procul*, non est longe distantia; sed quæ longe lateque colitur, latissima

Virg.

2 N

Thracēs arant, acri quondam regnata Lyncurgo ;
 Hospitium antiquum Trojæ, sociique Penates, 15
 Dum fortuna fuit. Feror huc, et littore curvo
 Moenia prima loco, fatis ingressus iniquis ;
 Æneasque meo nomen de nomine fingo.

Sacra Dionææ matri Divisque ferebam
 Auspiciibus cœptorum operum ; superoque nitentem 20
 Coelicolum regi mactabam in littore taurum.

Lyncurgo: vetus hospitium Trojanorum, et cuius Dii erant conjuncti nostris, dum felices fuimus. Illic navigo, et in sinuoso littore statuo primos muros, appuleus fati adversis: et nomen civibus facio, Æneas, de meo nomine. Offerebam sacrificia matri Veneri, et Diis auctoribus operis inchoati: et immolabam in littore

~~~~~

scribunt multi. cum magnisque P. et Dis Menag. pr.—14. erant sec. Moret. et Medic. a. m. pr. *Ligurco, Lygurgo, et Ligurgo* passim in codd. scribitur.—16. Cum Leid. un. et in littore Franc. *corco, curro, duo* Burm.—18. *Æneades* Medic. a. m. pr. *gentes de n.* Montalb. pro var. lect. v. ad III Ge. 122. Est *ἐνδούπος*. cunctos tert. Rottend.—19. Ab h. v. nova narratio. Itaque interpunxi.—20. *auspiciis* Wittian. *auspiciisque* Vratil. *superumque* Parrhas. in

NOTÆ

enim est Thracia. *Mavortia* dicta, quia Mars in ea natus est. Ecl. vi. 30. et ix. 12.

14 *Thracēs arant*] Relativum quam suppressit more suo: sic Æn. i. 16. 'Urbs antiqua fuit, Tyrii tenere coloni.' *Thracia*, ampla Enropæ regio olim duas in partes divisa, in Thraciam cis Rhodopen, et trans Rhodopen montem. *Romania* dicta deinde est, cum in eam Constantinus Romanum imperium transtulit. Ejus caput *Constantinopolis*: termini, a septentrione et occidente Bulgaria; a meridie, mare Ægæum; ab oriente, Hellespontus, Propontis, et Pontus Euxinus.

Lyncurgo] Thraciæ rex fuit, Dryantis filius, qui Baccho infestus ipsum fugere compulit in insulam Naxum, et vites Thracia tota suocidi jussit: quas cum ipse succideret, dicitur Dei ultione in furorem actus sibi crura amputasse. *Regnata*] Passive dixit; ut Æn. vi. 770. 'regnandam

acceperit Albam:' et Horat. Od. i. 11. 6. 11. 'regnata Laconi Rura Phalanto.'

15 *Sociique Penates*] Nam Polymnestor, Thraciæ rex conjugem habuerat Ilionen, filiam Priami. De *Penatibus*, Æn. 11. 717.

18 *Æneas*] Urbem vocat Mela l. 11. 2. *Ænos*: inter ostia Hebri et Chersonesum: confirmatque Plinius, cum ait ad eam urbem esse Polydori tumulum: l. iv. 11. Nunc etiam dicitur *Eno*. *Dionææ matri*, Veneri, filiæ Jovis et Diones. Æn. i. 260.

21 *Taurum*] Dicunt interpretes, ex Atteio, non licuisse immolare Jovi *taurum, cervicem, arietem*: adduntque ideo non acceptum fuisse sacrificium Jovi, secutumque statim esse Polydori prodigium. Malim tamen dicere tunc temporis non ita distinctas fuisse religionum rationes: taurumque etiam Jovi placuisse, ut probat hic multis exemplis Cerdanus.

Forte fuit juxta tumulus, quo cornea summo
 Virgulta, et densis hastilibus horrida myrtus.
 Accessi; viridemque ab humo convellere sylvam
 Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras: 25
 Horrendum et dictu video mirabile monstrum.
 Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbor
 Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
 Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
 Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis. 30
 Rursus et alterius lentum convellere vimen
 Insequor, et causas penitus tentare latentes:
 Ater et alterius sequitur de cortice sanguis.
 Multa movens animo, Nymphas venerabar agrestes,
 Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis: 35

taurum pinguem nummo regi caelestium. Forte tumulus prope erat, quo in summo erant frutices cornei, et myrtus aspera multis hastilibus. Accessi ad tumulum, et conatus abrumpere e terra ramos virides, ut tegerem altaria ramis illis foliosis; video prodigium tremendum et mirabile dictu. Nam quæ arbor primo eruitur e terra fractis radicibus, ex hac defluunt guttæ nigri sanguinis, et tingunt terram sanie. Frigidus tremor agitat meum corpus, et sanguis metu gelidus congregatur ad cor. Iterum pergo extirpare virgam flexilem alterius arboris, et explorare causas occultas: et niger sanguis fluit ex alterius cortice. Ego volvens mente plurima, orabam Nymphas sylvestres, et patrem Martem, qui præest campis Thracia, ut bene prospera

.....
 margine.—22. *tumulus juxta Montalb.*—24. *avellere* Exc. Burm.—25. *ut abest* a sec. Hamb. *aram* tres Burm.—26. Vocibus transpositis Montalb. *H. video et dictu m. m.* quod placet. Pugetianus: *H. dictu video m. m.* Wallian. *H. dictu et video m. m.* Nonius in *Horrendum*: *H. dictu video, m. m.* Macrob. III, 10 *H. dictu et visu m. m.* Sed *dictu mirabile monstrum* jam vidimus lib. II, 680. *misérable* aliquot Pieriani et Ven. a m. pr. ut alibi.—27. *cum quæ* Sprot. *Namque* ut pr. ed. Mediol. *namque ubi p.* aliquot Pier. *arbor* Burmann. e codd. reposuit, ne sibilus in *arbas* anrem læderet.—28. *hinc atro* aliquot Pier. Franc. et ed. Mediol. *linguntur* multi Pier. et Heins. ut et II Ge. 187.—33. *Alter* codd. plerique Pier. et Heins. etiam edd., solenni lapsu. *Alterque* alterius Zulich. *Rursus et alterius* Hamb. pr. a m. pr. *alter et a.* a m. s.—35. *Gradivumque* Gud. a m. pr. quod præferam. Mirum autem in hac voce primam produci. Brevis est ap. Silium xv, 15. *grandævumque* duo.

NOTÆ

22 *Tumulus*] Et editiorem locum, et sepulcrum significat. *Cornea*, ex arbore *cornu*, *cornouiller*: de qua Ge. II. 34. De *virgultis*, Ibid. 21. De *Myrto*, Ecl. II. 54. De *sylva*, pro qualibet multitudine, Ge. I. 152.

34 *Nymphas agrestes*] *Hamadryadas*. Ecl. II. 46. Cum enim hæ una cum

arboribus vivant et occidant, dubitabat num esset earum sanguis.

35 *Gradivum ... Geticis*] *Gradivus* Mars nominatur, a *κράδα*, *vibro*. *Getæ*: populi Daciæ, Thraciæ tamen annumerati ob viciniam. Ge. II. 115. De *Marte*, Ecl. IX. 12.

Rite secundarent visus, omenque levarent.
 Tertia sed postquam majore hastilia nisu
 Aggredior; genibusque adversæ obliuctor arenæ:
 Eloquar, an sileam? gemitus lacrymabilis imo
 Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad aures: 40
 Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto;
 Parce pias scelerare manus. Non me tibi Troja
 Externum tulit; aut cruor hic de stipite manat.
 Heu! fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
 Nam Polydorus ego. Hic confixum ferrea texit 45
 Telorum seges, et jaculis increvit acutis.
 Tum vero ancipiti mentem formidine pressus

redderent rita, et averterent malum augurium. Sed postquam majore conatu accessit ad tertios ramos, et genibus obnixus sum contra terram oppositam: dicam, an tacebo? flebilis gemitus auditur ab intimo tumulo, et vox emissâ pervenit ad aures: Cur diacerpis miserum, o Ænea? abstine a sepulto, cave polluere religiosas manus tuas: Troja non me produxit alienum tibi: sanguis hic non fuit e trunco. Heu fuge regionem crudelem, fuge littus avarum. Ego enim sum Polydorus: multitudo telorum ferreorum obruit hic me confixum, et crevit in acuta hastilia. Tunc autem

armis Hamb. sec. oris Menag. pr.—36. secundaret et levaret Wittian. et Goth. sec.—37. Tertio Caris. v. Pier. et Heins. majori Leid. nism Heins. ex codd. et add. vet. reposuit. Vulgo nixæ. cf. Pier.—38. averas alter Rottend.—39. alloquar Ven.—40. auditus e vet. cod. laudatur in Servianis. et deest Menag. pr. ad auras quatuor Burm., ut sæpe alibi, sic inf. 98.—41. sepulchro codd. et Donatus ap. Pierium.—43. extremum Witt. cum codd. Pier., perperatuo lapsu. E. dedit Wall. aut restituit Heins. e libris (adde fragm. Vatic.) et Grammaticis, quem vide. Vulgo haud; in quo fere semper variant libri, aut vero pro nec etiam in prosa ponitur in simili sententia, sc. non de stipite sed de meo corpore.—44. amarum sec. Hamb., perperam. cf. Burm.—46. implevit aliquot Pier. cum pr. Rottend. et Sprot.—47. Nunc vero alter Hamb.—

NOTE

36 *Secundarent visus*] *Visus*, pro *visa*. Notatque Cerdanus, *secundarent*, propriè dictum: nam post adversum omen, cum repeteretur novum: si hoc prosperum erat, primum destruebat, vocabaturque *secundum*; si rursus adversum erat, vocabatur *alterum*.

43 *Scelerare manus*] Violatione sepulcri: quæ religio sancta semper fuit.

45 *Hic confixum, &c.*] Euripides tamen in *Hecuba* 760. ait a Polymne-

store cæsum, et in mare projectum, ad illud littus ejectum esse, quo Græci e Troja domum repentes appulsi erant: ibique ab Hecuba matre, fuisse agnitum: et in ultionem sceleris Polymnestora occæcatum a Trojanis mulieribus, eadem Hecuba duce, quæ remotum in locum cum adduxerat spe detegendi thesauri. Aliter etiam narrat Hyginus Nempe Polydorum admodum infantem in Thraciam missum: ab Ilione sorore, Polymnestoris uxore, suppositum esse pro Dei-

Obstupui, steteruntque comæ, et vox faucibus hæsit.

Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 Infelix Priamus furtim mandarat alendum 50
 Threicio regi; cum jam diffideret armis
 Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
 Ille, ut opes fractæ Teucrum, et Fortuna recessit,
 Res Agamemnonias victriciaque arma secutus,
 Fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat, et auro 55
 Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
 Auri sacra fames! Postquam pavor ossa reliquit,

obstupui, oppressus dubia formidine secundum animum, et capilli obriuerunt, et vox stetit in gutture. Olim miser Priamus clam miserat regi Thraciæ hunc Polydorum educandum cum ingenti copia auri: cum jam male speraret de armis Trojæ, et videret urbem premi obsidione. Ille Polymnestor, postquam potentia Trojanorum imminuta est, et fortuna abiit ab eis; concersus ad partes Agamemnonis et exercitum victorem, violat jura omnia, jugulat Polydorum, et per vim rapit aurum ejus. Quid non cogis corda hominum facere, o execranda cupiditas divitiarum! Postquam timor abiit e membris meis, renarro prodigia

48. *steterantque* aliquot Pier. et Burm., ut sup. II, 774. *stetereque* Franc. et abest a Dorvill.—49. *magno c. p. casto* Parrhas. *magno c. p. quondam* Cuning. ex Huls.—50. *commisit alendum* Exc. Burm. ex interpretatione.—51. *Threicio, Threicio* scribitur.—52. *insidione* alter Hamb.—53. *et deest* Montalb. et aliquot Pierianis. *Teucrum fr. fortunaque r.* Dorvill.—55. *abrumpit* quinque Burm. *abrumpit* tres alii. *erupit* Goth. sec.—56. *corpora* Wall.—57. *cæca f.* Wall,

NOTE

philo, Polymnestoris filio, sed ex alia uxore; ut tutius Græcos lateret: atque ita Deiphilum ab inscio patre occisum deinde fuisse, non Polydorum.

54 *Agamemnonias*] Agamemnon, Atrei Mycenarum regis filius, Menelai Spartani regis frater, rex ipse Mycenarum, ad expeditionem Trojanam dux electus totius Græciæ, unde *rex regum* a poetis appellatur: capta Troja Cassandram filiam Priami captivam sibi habuit, amavitque; ac reversus in patriam, occisus est cum eadem Cassandra in convivio, insidiis Clytemnestræ uxoris, ab Ægystho adultero, Thyestis filio, qui Thyestes Atrei frater fuerat. At Orestes Agamemnonis filius, in ejus ultionem, et Ægysthum et matrem Clytemnes-

tram interfecit.

57 *Sacra*] *Execranda*: vox frequens apud veteres: ab iis ducta qui devotebantur, sacrabantur, et addicebantur morti pro publicis delictis; ita ut impune occidi possent. Sic devovebatur apud Massilienses pauper aliquis, pestilentia sæviante: sic aliquando Codrus apud Athenienses, Curtius et Decius apud Romanos se devoverunt: sic etiam omnis victima immolatur quasi onusta populi totius delictis. Rhodiginus tamen ait *sacrum* dici quicquid *magnum* est, et sic Homero II. xvi. 407. *λεπρὸν ἱερὸν*, esse *piscem magnum*. Adde sic etiam apud Hebræos magna omnia dici *Dei* esse: sic *montes Dei*, sunt *magni montes*, et *cedri Dei*, sunt *magna cedri*.

Delectos populi ad procères, primumque parentem,
 Monstra Deum refero, et, quæ sit sententia, posco.
 Omnibus idem animus scelerata excedere terra; 60
 Linqui pollutum hospitium, et dare classibus Austros.
 Ergo instauramus Polydoro funus, et ingens

Deorum electis principibus populi, et primum patri meo; et peto, quis sit eorum sensus ea de re. Idem est omnibus consilium, abire ex impia regione, deserere funestatum hospitium, et præbere vela ventis. Itaque apparamus exequias Poly-

*****

relinquit duo Burm.—58. *Dilectos* alter Hamb. p. et *procères* Menag. pr. *parentum* aliquot Pieriani.—59. et deest Menag. pr.—60. *abcedere* Goth. tert.—61. *Linquere* pars codd. et edd. At Heinsius cum aliis, inter quos Medic. Gud., *linqui*, eadem vi, sed poëta potest videri voluisse orationem variare. *polluto* tert. Rottend. *austrium* pr. Hamb.—62. *Polydori* sec. Rottend. Moret.

NOTÆ

Hic igitur fortasse *sacra fames*, est *magna fames*.

61 *Dare classibus Austros*] Commutatio: id est, *committere classem ventis*. Posuit *Austros*, ventum meridionalem, de quo Ecl. ii. 58. pro vento generatim. Euntibus enim e Thracia in insulam Delum, Auster contrarius, Boreas commodus est.

62 *Instauramus Polydoro funus, &c.*] Perstringit hic ceremonias funebres, quæ fusiis, lib. vi. 215. describuntur. i. Instaurat funus, quia male tumulatus primo fuerat, projectus nimirum ac telis obrutus: unde videri potuit inhumatus. ii. *Funus* alii *sepulcrum* explicant, alii *pompam* funebrem. iii. *Manes* sunt animæ mortuorum: hic anima Polydori, de iis Gē. iv. 469. iv. *Aræ*, numero plurali, quia heroum animis geminæ sacrabantur: infra 305. Hec tori Andromache 'geminas causam lacrymis sacraverat aras.' Ecl. v. 66. pastores Daphnidi, 'en quatuor aras, Ecce duas tibi Daphni.' v. *Cæruleis vittis* et tænilis ornabantur aræ: et *cæruleus* color, tum in sacris usui fuit; unde Valer. Argon. i. 776. 'multa pallens ferrugine taurus, Stabat adhuc, cui cæruleæ per cornua vittæ:' tum in luctu assumi solebat a mulieri-

bis, deposita veste purpurea, ut est apud Danielis Servium, qui citat Catonem; sed addit cæruleum a votiveribus nigrum dici: unde fortasse hic cæruleæ vittæ, nigræ sunt. vi. Cupressus addebatur aris et bustis ad latera: vel quia gravis est odor, ad fœtorem cadaverum leniendum: vel quia semel excisa non renascitur, ad mortem exprimentam; vel quia cariem non sentit, ad gloriæ immortalitatem significandam. vii. *Itacæ* mulieres crines solverunt: alluditque poëta ad morem Romanum, qui forte fuit etiam apud Phryges: nam Græci crines in luctu non solvebant, sed secabant; ut ait Plutarch. in Roman. Quæst. viii. *Cymbia*: vasa oblonga et angusta, in modum cymbæ et naviculæ. ix. Sanguinem, et lac; etiam aliquando vinum, et mel, et aquam affundebant: quia his pasci et delectari animas credebant, præcipue sanguine: hinc etiam gladiatorum certamina circa bustum: hinc Odyss. xi. 36. Ulysses Tyresisæ Manibus sacra faciens, non eum educit, nisi effuso in scrobem multo victimarum sanguine. x. *Animam condebant sepulcro*; quia, qui fuerant inhumati, hos errare centum annos existimabant. xi. *Voce ciebant*, et appella-

Aggeritur tumulo tellus; stant Manibus aræ,
 Cœruleis mœstæ vittis atraque cupresso;
 Et circum Iliades crinem de more solutæ. 65
 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
 Sanguinis et sacri pateras: animamque sepulcro
 Condimus, et magna supremum voce ciemus.

Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
 Dant maria, et lenis crepitans vocat Auster in altum, 70
 Deducunt socii naves, et littora complent.
 Provehimur portu; terræque urbes recedunt.
 Sacra mari colitur medio gratissima tellus

doro, et multum terræ accumulamus in sepulcrum: eriguntur altaria animæ ejus, tristia cœruleis taniis et nigra cupresso: et Trojana circumcunt passis capillis, juxta consuetudinem. Infundimus pocula spumantia tepido lacte, et pateras sanguinis hostiarum: et claudimus animum in sepulcro, et magna voce ultimo conclamamus. Deinde statim ut prima securitas maris apparuit, et venti præbuerunt quietum mare, et Auster blande strepens invitavit ad navigationem: socii detrahunt naves et tegunt littora. Recedimus e portu, terræque et urbes relinquuntur. Medio in mari jucundissima insula incolitur, dicata matri Nereidum et Neptuno Egæo:

sec.—63. *cumulo* alter Hamb. et pr. pro var. lect. *tellus tumulo* Sprot. —64. *nexæ* Voss. *cupressu* tres Burm. cum Pierianis, ut alibi variant. cf. Pier. —65. *At* pr. Hamb. *Iliadas* Voss. *crinis* libri ap. Pier.—66. *trepido* Hamb. sec. et Exc. Burm. *sumantia* Oudart. *Kymbia* Parrhas.—67. *sacras* p. Exc. Burm. *animæque* Franc.—69. *prima quies* Goth. tert. *prona fides* pr. Moret. a m. pr., solenni potius lapsu (de quo v. Burm.) quam exquiritioris epitheti studio, quod nec facile feras h. l., multo minus desideres. *pacataque* Parrhas. —70. *lenis crepitans*. displicet merito duplex epitheton, etsi similium exemplorum auctoritate defendi forte possit. v. Burm. Heins. conjecerat *segnes crepitans*, Burm. *lentos* c. Toupius in Suidam P. III, p. 138 *lenicrepitans*, quod in Lucretio non displiceret. Jortin (*Tracts* Tom. II, p. 470) jungit: *Auster lenis vocat crepitans*. Pierius e codd. aliquot landat *lene crepitans*, quod consuetudine Virgilii satis tritum teneri potest. Nam quod ultima in tono et ante duplicem consonam producit, insolens esse non videtur. Jo. Schrader. tamen in schedis ingeniose conj. *lene increpitans*.—72. *Provehimur* duo Burm., male. *terræ* sine *que* duo.—73. *medio colitur* Gud. cum multis aliis. Porro Burm. h. l. et jam ad Ovid. *Fast.* vi, 177 emendat *gratissima Delus*, probante Burmanno Secundo ad Anthol. Poët. Lat. p. 460, addit Schrader. Emendatt. c. 3, p. 39. quod sic quoque in Ciri v. 473 legitur. Et habet sane quo placeat. Videamus tamen, annon poetica ratione exquisitius ponatur genericum nomen, *tellus*. Porro in tali positu, ut hic verba vides: *Sacra—gratissima tellus Nereidum matri* potest forte *tellus* magis placere. *Tellus* autem pro insula non adeo abhorre ab usu poetarum videtur. Subeunt modo illa animum: Claudian. de R. Pr. I, 192 *Ceres de Sicilia: salve gratissima tellus*. Ovid. Met. III, 597 *Forte petens Delum, diæ telluris ad oras Applicor.* et inf. v. 127 *crebris freta consita terris*. Etiam Senecæ locus Herc. fur. 15 tanquam ex nostro expressus vulgatæ lectionis columnen haberi potest: *Quibusque natæ*

NOTE

bant ter proprio nomine, ut facilis namque revocarent: tum ter *vale* dicerrantem animam ad sepulcrum ur- to, discedebant.

Nereidum matri et Neptuno Ægæo :

Quam pius Arcitenens, oras et littora circum

76

Errantem, Gyaro celsa Myconoque revinxit,

Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.

quam pius Apollo religavit Mycone alta et Gyaro, vagam antea circa littora et circa extrema terrarum : et voluit coli stabilem, et aspernari ventos. Illic natio : illa

.....

mobilis tellus stetit.—74. *Neptunio* aliquot ap. Burm. Pier. Ald. pr. *Neptuno Ennosigæo* Titius Loc. contrav. xv, 16. Versus hand dubie ex poëta antiquo arreptus, forte idem ex Græco versus. v. Excurs. iv.—75. *pius* interpretatur Pompon. Sab. et notatum pro var. lect. in Servianis; sicque aliquot Pierii tresque Burm., quod jam Broukh. probat, et docte illustravit Burmann. Secundus ad Anthol. l. c. p. 460, ut sit *pius errantem*. Ad terræ tamen motum sub Augusto, si Tertulliano fides habenda, factum referri hic nihil potest. *arquitenus* scribitur in Medic. et aliis v. Heina. *Actius arcitenens* conj. Cuning., parum feliciter.—76. Ordo verborum ab Heina. Medicei aliorumque, etiam Pierianorum, codd. auctoritate est restitutus. Vulgo in scriptis et editis leg. *Mycone celsa Gyaroque*. Sed, *Mycone* vitiosus esse, et Pierius vidit et facile apparet; est enim *Mýkonos*; ortum forte, ut Heina. vidit, ex *Mycono e celsa*, cf. eund. ad Ovid. Ep. xxi, 81, docentque id var. lect. e Burm. codd. *Myconos*, *Micones*, *Michonæ*, It. *M. excelsa et celsa*, ut in Goth. Sed Heina. porro rescripserat *Gyaro e celsa*, sine libro, quod recte Burm. reliquit. *celsa* unus Leid. Aberratur etiam: *Micone*, *Micono*,—*Gyaro*; cujusmodi errores notare piget, prætermittere tamen non licet. reverit Codex Amstel. ap. Burmann. Secund. l. c. *Ngavit* pr. Hamburg. In laudato Epigrammate: *Deles jam stabili revincta terra.*—77. *componere* Oudart., male. v.

NOTE

74 *Nereidum*, &c.] *Delum* insulam significat, in qua nati Apollo et Diana, Ecl. iii. 67. Una est è Cycladibus insulis, in Mari Ægæo, quod hic dicitur *Neptunus Ægeus*: vel ab *Ægis* Eubææ oppido; vel ab *Æga* Æolidis promontorio, juxta Strabonem; vel a crebris insulis, quæ procul aspicientibus videntur habere speciem *alyssæ* *asperarum*, juxta Festum; vel ab *Olenia* capra, cælesti sidere, quæ exoriens graves ibi tempestates excitat. Ibi magna insularum multitudo: quarum meridionales dicuntur *Sporades*, a *σπέρω* *spargo*, quia dispersæ sunt sine ordine; septentrionales vero *Cyclades*, a *κύκλος* *circulus*, quia quasi in circulum dispositæ sunt circa *Delum*: quarum, antea vagam, post Latonæ vero partum uni affixam loco, circumcien-

gunt, et quasi revinciunt. *Mycone* et *Gyaro*, duæ ex iis, pro ceteris hic appellantur, quamvis aliquæ sint *Dele* propriores. *Mycone* quidem ad ortum, una e Cycladibus, nunc *Mycon*: *celsa* dicitur propter montem ejus *Dimastum*. *Gyaro*, ad occidentem inter Sporades, sterilissima, et a Romanis olim destinata facinorosorum exilio: nunc *Calotra* a quibusdam vocatur; quanquam incerti admodum est, et situs, et nominis. *Arcitenens*] Apollo, qui statim ut natus est, Pythonæ serpentem ora et sagittis occidit; in Latonæ matrem suam, tum gravidam, immisum a Junone: unde *pius* dicitur. De *Neptuno*, Æn. i. 129. De *Doride*, quæ *Nereides* ex Nereo fratre suscepit, Ecl. x. 6.

77 *Immotamque*, &c.] Olim dicitur

Huc feror; hæc fessos tuto placidissima portu
 Accipit. Egressi veneramur Apollinis urbem.
 Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos, 80
 Vittis et sacra redimitus tempora lauro,
 Occurrit; veterem Anchisen agnoscit amicum.
 Jungimus hospitio dexteras, et tecta subimus.
 Tempia Dei saxo venerabar structa vetusto.
 Da propriam, Thymbræe, domum! da moenia fessis, 85

tranquillissima excipit securo portu nos lassos: egressi e navibus veneramur urbem Apollinis. Rex Anius, idem rex populi et sacerdos Apollinis, coronatus circa caput tænit et lauro dicata Apollini, venit obviam, et agnoscit Anchisen antiquum amicum. Jungimus manus in signum hospitii. Reverebar templum Apollinis conditum vetere saxo: O Thymbræe, concede nobis propriam sedem, da muros fatigatis,

Burm. cum fixa sit, jam non agitur ventis, ut ante; sed est *ἡρεσσορα καὶ ἄρπυρος*.—78. *et fessos* Exc. Burm. *huc f.* Dorvill. *toto* Montalb.—81. *lauro* Caris. lib. 1, 109 legit, notante Heins.—82. Aberrant fere codd. Heins. et Burmanni in *Anchisen*; ut vero metro consulant, concinnant reliqua varie: *veteremque A. vel veterem Anchisemque* vel *v. A. cognovit*. Etiam pro *agnoscit* plerique ap. Pier. et Heins. *agnovit*, etiam sic vetustiss. fragm. Vatic.—84. *veneramur* aliquot ap. Pier. et Heins. et unus Burm. ex antecedente oratione, aut forte ab aliquo, quem offendeat post v. 79 *veneramur*, quod sequitur, *venerabar*. Eadem de causa et quia oratio paulo molestius decurrit, Jac. Bryant acute suspicabatur, versus 80—84 esse inpositos. Saltem hoc concedendum: versus a poëta nondum satis politos et reliquis adaptatos esse. Equidem suspicabar versus 79 post *Accipit* inexpectum relictum, male esse ab alia manu suppletum.—85. *patriam domum* Schol. Horat. Cruqu. lib. III,

NOTE

errans mari, atque adeo aliquando ventorum agitata mari submersa esse. Deinceps vero *Ἀἰῶς* manifesta vocata est: vel quia Latonæ locum ad parandum querenti, tutum a serpentis Pythonis insidiis; subito e mari emerisit: vel quod diluvium Ogygium, quod Deucalionem longe præcessit, prima ex aquis apparuit: vel quod Phœbi oracula, alibi obscura, hic manifesta sunt. Fabulam aliqui referunt de terræ motus, quibus agitabatur antea, et deinceps agitari desiit; alii ad securitatem portus. Urbe ejus primaria dicta est etiam *Delos*.

80 *Rex Anius, &c.*] Veterum more, rex idem et sacerdos: Apollinis filius ex Rhea, vel Rhæa. Filius ejus ex

Dorippe fuere tres, *Æno*, *Spermo*, et *Elais*, diæte *Canotropa*, a *καὶ* *ὀνός*, et *ῥόδον* *ῥοτό*: quod Bacchi beneficio, quicquid tangerent, novas in formas verterent: *Æno* quidem in *ὄνον* vinum; *Spermo* in *ἐρίψα* semen fruticem; *Elais* in *ἐλαιον* oleum. Fabula inde est, quod pater magnam eorum vim colligeret, ex donis Apollini Delio oblatis. Constat enim ex antiquis monumentis, quæ citat Cerdanus, aram Apollinis Delli nullo victimarum sanguine cultam fuisse, sed precibus, floribus, &c. unde ait solum *Æneas venerabar*; et preces suas, non etiam victimas commemorat.

85 *Thymbræe*] Strabo l. XIII. al

Et genus, et mansuram urbem! Serva altera Trojæ
 Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli!
 Quem sequimur? quove ire jubes? ubi ponere sedes?
 Da, pater, augurium; atque animis illabere nostris.

Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente, 90
 Liminaque, laurusque Dei; totusque moveri
 Mons circum, et mugire adytis cortina reclusis.
 Submissi petimus terram, et vox fertur ad aures:
 Dardanidæ duri, quæ vos a stirpe parentum

et familias, et urbem stabilem! protege secunda Pergama Trojæ, reliquias Græcorum et crudelis Achillis! Quem sequimur? aut quo imperas nos ire, et ubi statuere sedes? O pater! præbe nobis omen, et descende in mentes nostras. Vix dixeram ista: statim omnia visa sunt trepidare, et portæ, et laurus Dei: et totus mons circum concuti, et tentorium sonare apertis recessibus. Humiles cadimus in terram, et vox pervenit ad aures: Trojani fortes; quæ terra eos produxit a prima origine

~~~~~

Od. 13, quod illustrat Heins. *Da T. domum propriam* Montalb.—87. *Achilli* firmat Heins. et h. l. cf. sup. 1, 34, nl. *Achillis*. At *Achillei* fragm. Vatic.—90. *erat* Parrhas. in marg.—91. *Liminaque* et l. duo ap. Burm. *limina sunt* Zulich. *que post limina* plane abest a Franc. *laurosque* Rottend. tert. a m. pr.—93. *et deest* Leid. et Oudart. *ad auras* aliquot Pier. sec. Hamb. et Witt. v.

NOTÆ

campum esse Thymbram, in agro Trojano, quem Thymbrinus fluvius interfuit, in Scamandrum influens, ubi templum est Apollinis Thymbræi: quibus locis ex Servio nomen est a copia thymbræ, herbæ condimentariæ, *sariette*. Hic Æneas Apollinem, non Delium vocat, sed Thymbræum: ut ostendat unum eundemque Deum esse, eumque sibi placibilem reddat, commemoratione Trojani cultus et patrii templi.

. 91 *Liminaque, laurusque, &c.*] Vel laurus, qua caput simulacri coronabatur. Vel potius laurea sylva, concita in templi limine seu vestibulo: more veterum, qui lucos templis addebant. Notetur hic syllaba *que*, contra naturam producta.

. 92 *Mons, &c.*] *Cynthus*, mons Deli insulæ: unde Apollo *Cynthius*, et Diana *Cynthia*.

Cortina] Proprie fuit vas tingendis lania, dictum a *corte*, *bassecour*; vel quia hujus vasis forma rotunda fuit, ut *cortis*, quam rotundam fuisse habemus ex Catone; vel quia vasis hujus magna erat usus in *corte*. Hinc a formæ similitudine cortinæ appellatio translata est ab Ennio ad significandum *hemisphærium cæli*. 'Quæque freto cava cœrulea cortina receptat.' Hinc ad exprimendam tentorium circa tripodam Delphicam, ubi sedens Pythia puella vaticinabatur. Hinc ad vela illa quibus in theatro histriones latent; et in sacris libris quælibet pellicea tentoria, *courtines*. Alii aliunde deducunt: vel a *corio* Pythonis serpentis, ex quo tentorium Delphici tripodis factum dicunt: vel a *corde* puellæ, quod illic a Phœbo tenebatur: sed primogenitioribus Vossio videtur, Scaligero, &c.

Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto 95
 Accipiet reduces. Antiquam exquirite matrem.
 Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
 Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.
 Hæc Phœbus: mixtoque ingens exorta tumultu
 Lætitia; et cuncti, quæ sint ea moenia, quærunt; 100
 Quo Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
 Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
 Audite, o proceres, ait, et spes discite vestras.
 Creta Jovis magni medio jacet insula ponto;

majorum, eadem fertili sinu excipiet vos redeuntes: quærite veterem genitricem. Illic familia Æneæ regnabit in regiones omnes, et filii filiorum, et qui orientur ab illis. Apollo hæc dixit: et gaudium magnum ortum est mixto tumultu, et omnes inquirunt quæ sit ea urbs, quo Phœbus revocet vagos, et imperet eos redire. Tunc pater meus recogitans historias antiquorum hominum, dixit: O primates, audite, et intelligite spes vestras. Creta, insula Jovis magni, sita est in medio mari: ubi

sup. v. 40.—94. *de stirpe* aliquot Pieriani.—95. *lata* pr. Rottend. pro var. lect. vel *toto* Sprot.—96. *exq. terram* Zulich. ex interpr.—98. *ab ipsis* Ven.—99. *excita* Hugen.—100. *sint hæc* Ven. *quæ sunt* Leid., sed v. Burm. cf. sup. II, 123.—101. *jubeatque* ed. Ald. et Junt. Goth. pr.—102. *volvens veterum multi-* priorum Montalb.—103. *o deest* quatuor Burm. *dicite tres*.—104. *medio magni*

NOTE

Hic autem ambiguum est, an *velum* simpliciter, an etiam *tripodis* tentorium significet: cum dubium sit an ex tripode, an per puellam, an per Anium regem, an sola Dei voce reditum sit ex adytis hoc Æneæ oraculum.

95 *Ubere*] De *ubere* terræ, pro ubertate, Æn. I. 535. et Ge. II. 185.

97 *Domus Æneæ, &c.*] Versus ii duo vaticinium continent, de magnitudine Romani imperii. Traducti sunt ex Homero Iliad. xx. 306. ubi Neptungs Æneam ab Achille occidendum periculo eripit. Sed apud Homerum illic, et in hymno Veneris 197. omnia exemplaria habent, non *volvens cunctis*, sed *tripodis Trojanis*: unde plerique putant Æneam non venisse in Italiam, sed post Priamæ familie excidium Trojæ reg-

nasse: cujus rei sane multa vestigia et argumenta profert Bochartus in dissertatione quam Segresius præfixit Gallico suo Virgilio: prævaluit tamen Itatorum opinio, quam secutus est Virgilius.

102 *Volvens monumenta, &c.*] Erravit in ea explicatione oraculi et pater et filius: pater quidem, quod in re dubia, qualis erat origo Trojanæ gentis, quæ per Dardanum ex Italia, per Teucrum e Creta oriebatur, minime dubitavit: filius autem, quod patrem non monuerit, se a Creusa abeunte audivisse, sibi sedes a Diis in Italia ad Tybrim fluvium esse paratas; quod in alteram interpretationis partem deflectere patris animum potuisset: vide Æn. II. 781.

104 *Creta, &c.*] *Candie*, ingens insula Mediterranei Maris: inter

Mons Idaeus ubi, et gentis cunabula nostræ. 105
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna:
Maximus unde pater, si rite audita recorde,
Teucus Rhœteas primum est advectus ad oras,
Optavitque locum regno. Nondum Ilium, et arces
Pergamæ steterant; habitabant vallibus imis. 110
Hinc mater cultrix Cybelæ, Corybantiaque æra,

est mons Ida, et origo nationis nostræ; incolæ illius occupant centum urbes magnas, regna fertilissima: unde, si bene memini auditarum rerum, maximus pater Teucer primo advenit ad promontorium Rhœteum, et elegit sedem regni: nondum Ilium et ora Pergamæ condita erat, debebant in profundis vallibus. Hinc venit mater Cybele protectrix loci et cymbala Corybantia, et sylva Idæa: hinc fidele arcum

Goth. tert.—105. ibi multi ap. Burm. et deest Zulich.—106. *urbis* multi Pier. et duo Heius. At urbes Valerius Probus in codice, qui ipsius Maronis fuerat, scriptum repperat, ap. Gell. xiii, 19.—108. *Teucus* defendit Heins. e libris et Grammaticis; adde fragm. Vatic. alii *Teucer*, vel *Teucros*, v. Pier. et Bened. *adductus* alter Hamb. *delectus* pro *delatus*, et a m. sec. *delectus* Leid. unus. *primum transvectus* Goth. sec. in *oras* multi ap. Pier. fragm. Vatic. p. 172, et tres Goth. *Crithæas*—in *oras* Dorvill.—109. *Optavitque* aliquot Burm. cum Goth. sec. regni Hamb. sec. *Ilium* et duo etiam hic.—111. *Hic* Nonius Marcellus in *colere*, Serv. ad *Æn.* x, 220 et Wall. Porro varie scribitur, *Cybele*, *Cybeles*, *Cybeli* (hoc quidem inani, ut solet, verborum apparatu ornat Catreus) apud Pier. et Heinsium, cuius docta nota est

NOTÆ

Ægeum et *Libycum* mare: olim urbibus clara centum, unde ab Homero in *Iliade* *ἑκατόμυλος* dicitur: in *Odyss.* habet tantum urbes *ἑννεήκοντα* nonaginta: præcipuæ fuerunt *Gnosus*, *Gortyna*, *Cydon*, *Dictynna*. De Jovis in ea insula cunabulis; deque *Cybele* et *Corybantibus*, Ge. iv. 151. et mox 111.

108 *Teucus Rhœteas*] *Teucer*, Scamandri Cretensis filius, cum insula frugum inopia laboraret, dicitur, ad sedes novas quærendas, cum tertia populi parte solvisse; acceptoque oraculo, ibi se positurum sedes, ubi esset a terrigenis nocte oppugnatus, in Phrygia circa Amaxitum et Rhœteum Troadis in Hellesponto promontorium maxima murium multitudine vexatus, ibi ædem fixit, templum constituit Apollini Smintheo, cuius simulacrum pede premebat murem,

qui Phrygia aut Cretica lingua *οὐλύβος* appellatur. Præterea veterum colonorum more, patria nomina intulit in Troadem, et montem vocavit Idam ab Ida Crētensi monte. *Æn.* ii. 801. a patre suo Scamandrum fluvium, qui antea Xanthus vocabatur; unde Homerus ait Xanthum a Diis vocari, Scamandrum ab hominibus; id est nomen hoc esse illo recentius. Denique cultum Cybeles matris Deorum in Phrygiam intulit e Creta, ubi illa Jovem pepererat et aluerat.

109 *Optavitque locum regno*] *Elegit*: sic *Æn.* i. 429. 'Pars optare locum tecto.' Et vero primus ibi regnavit: pauloque post venit ex Italia Dardanus, qui ab ipso in generum ac successorum ascitus est. *Æn.* i. 239.

111 *Mater, &c.*] Quæ et *Rhœa*, et *Ops*, Saturni uxor, mater Deorum ac terra ipsa. Nomen, vel a

Idæumque nemus; hinc fida silentia sacris,
 Et juncti curtum dominæ subiere leones.
 Ergo agite, et, Divum ducant qua jussa, sequamur:
 Placemus ventos, et Gnosia regna petamus. 115
 Nec longo distant cursu; modo Jupiter adsit,
 Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.

ceremoniarum, et juncti leones traxerunt currum Dea. Itaque agite, et eam qua mandata Deorum nos ducunt. Propitiemus ventos, et proficiscamur in regnum Cretæum. Neque abest longo spatio: dum Jupiter favent, tertia dies appellat naves ad litas Cretæum. Sic locutus immolavit in altibus dignas victimas: Nep-

ad h. l. et, ut *Cybeles* cum ceteris conveniret, mutatum etiam *mater* in *matris*, et refinxere adeo: *Hinc matris cultri Cybeles* ap. Pier. Næm librariorum lapsus sunt *Cybelli*, *Cibilli*, *Cibelli*, *Cybille*, *Cibela*, et al. Sane mons ille Phrygiæ, qui Matri Deum nomen dedit, recte scribitur et *Cybelus*, sc. mons, et *Cybele*, et *Cybelon*, Græcisque τὸ Κόβελος, τὰ Κόβηλα, ἡ Κυβέλη (unde ipsa Dea ἡ Κυβέλη et Κυβήλη). Heinsius *Cybelæ* prætulit hic et xi, 768, quoniam Virgilius talem formam amat, et quod hoc proximum eat lectioni vulg. *Cybele*, quæ in plerisque libris, etiam Medic. et Fragm. Vatic., occurrit (item in tribus Goth.), et a Nonio Marcello firmatur. Interpretati autem erant vulgo, ut ex Pompon. Sab. apparet: *mater Cybele cultrix*, sc. sacrorum. C. ira Witt. pro *æra*. —112. et *fida* Schol. Crug. Horat. iii Od. 1. —113. *vincti* Franc. *vincti* Dorvill. —114. *Divum* Gud. *quo* Goth. sec. *qua* ducunt tres Burm. *qua fata* ed. Ven. —115. *Gnosia* e scripturæ varietate auctores de numis et marmoribus sunt videndi. Dijudicanda omnino res est ex eo, quod simplici *litera* veteres, geminata *seniores*, utebantur. —116. *Nec distant longæ* Menag. sec. —117. *sistet* Hamb. sec.

NOTÆ

Cybele monte Phrygiæ: vel a *Κυβήβειρ*, in caput saltare, caput rotare, quod in sacris ejus ministri crebro caput rotarent. Et vero Græcis ipsa dicitur et *Κυβέλη*, et *Κυβήβη*. Vocabantur ministri isti *Corybantes*, *Curetes*, et *Dactyli Idæi*, Jovis altores, qui frequenti cymbalorum æreorum pulsu in sacris utebantur. Vehebatur curru, quia ex Lucret. l. ii. 600. terra est, terra autem in medio pendet. Trahebatur a leonibus, quia mater est omnium, et parentum officiis proles etiam ferocissima moliri debet. Cetera ejus mysteria ibi fuisse ab eodem Lucretio explicantur. Premebantur autem ejus sacra gravi silentio, ut et Cereis ceremoniæ: fortasse ut inscrutabilem terræ profunditatem exprime-

rent. Reliqua vide G. iv. 151. et Æn. vi. 784. *Cultrix Cybelæ*] In quo Phrygiæ monte culta esse dicitur: atque adeo hunc incoluisse dici potest, et protexisse, quomodo Juno Carthaginem, l. i. 20. 'Quam Juno fertur terris magis omnibus unam Posthabita coluisse Samo.' Alii *cultrix Cybele*, pro *cultrice montium*, in quibus coli amavit, quo nomine eam appellat Catul. de nuptiis Pelei, 300. 'Unigenamque sinu cultricem montibus Idæ.'

115 *Gnosia regna*] Cretam, cnius urbs præcipua *Gnosus*, supra 104.

116 *Jupiter*] Sumitur hic, vel pro Deorum rege, qui natus in Creta eodem præfuerat; vel pro aëre ventis impulso, ut a Catullo sumitur in Pha-

Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
 Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo;
 Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam. 120

Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
 Idomenea ducem, desertaque littora Cretæ;
 Hoste vacare domos, sedesque astare relictas.
 Linqumus Ortygiæ portus, pelagoque volamus,

tuno taurum; tibi taurum, o Phæbe formosæ: Tempestati ovem nigram, Zephyris propitiis candidam. Rumor spargitur, ducem Idomeneum ejectum abiisse e paternis regnis, et littora Cretæ esse vacua, domos carere hostibus, et regionem relictam patere. Linqumus portus Deli, et mari currimus: et radimus Nazum in montibus

cf. Burm.—118. *mactabat* ap. Nonium in *honor*, et ap. Macrobr. iv Sat. 1.—121. *regno c. paterno* pr. Hamb., quod esset pedestre.—123. *domus* aliquot Heins. ut fere semper variant scripti in h. v. *domum* aliquot Pieriani, it. fragm. Vatic. *atque vacare* Zulich. a m. sec. Porro libri et grammatici olim distinxerunt: *desertaque* l. C. *Hoste*, v. d. Possit etiam distinguui: *desertaque* l. C. *Hoste vacare, domos sedesque* a. r. Sed vulgaris interpunctio satis com-

NOTE

sælo: 'sive utrumque Jupiter Simul secundus incidisset in pedem.'

118 *Honores*] Pro sacrificiis sæpe sumuntur: infra, 547. 'Junoni Argivæ jussos adolemus honores.' De *Neptuno*, Æn. i. 120. De *Apolline*, Ecl. iii. 104.

120 *Nigram Hyemi*, &c.] Per *Hyemem*, intelligit *Tempestates*, quæ ex Cicer. de Nat. Deorum iii. 51. 'Populi Romani ritu consecratæ sunt nostri duces, mare ingredientes, immolare hostiam fluctibus consueverunt.' Ad hunc morem allusit Virgilius, hic, et v. 772. 'Tempestatibus agnam Cædere deinde jubet.' Et notat hic Taubmannus ex Plauto, *pecudem* maxime de ovino genere dici. *Venti* quoque Deorum loco habitati sunt, tam apud Græcos ex Herodoto, qui l. vii. Athenienses inducit Boreæ sacrificantes; quam apud Romanos ex Seneca Natur. Quæst. i. v. 17. qui ait, Augustum in Gallia commorantem, Circio, Galliæ Narbonensis peculiari vento, templum vovisse ac fecisse. De *Zephyro*, Ecl. v. 5. At notat Macrobius hæc sacrificia, non in templo

Deliaco facta esse, ubi sanguinem fundi nefas erat. Et vero non sacrificasset Hyemi et Ventis ad aram Apollinis. Ubi igitur? fortasse in littore.

122 *Idomenea*] Ionice, Ἰδομενῆα, ut longa sit penultima, ut Æn. i. 616. 'Ilionea petit dextra.' Idomeneus filius Deucalionis, nepos fuit Minois Cretensis regis, duxitque Cretenses ad Trojanum bellum: unde rediens cum in tempestate vovisset se sacrificaturum Diis, quod sibi appulso primum occurreret, occurrissetque filius; eum pater immolavit; orta deinde peste pulsus est rex a civibus, quasi impius in prolem, atque ita Diis invisus. Inde abiisse dicitur in Calabriam Italiæ, et ad Salentinum promontorium urbem condidisse. Ait tamen interpres Lycophronis, eum a Nauplio pulsum, Eubœæ regē: qui ut necem Palamedis filii, Ulyssis dolo a Græcis ad Trojam occisi, vindicaret; Cretam occupaverat. Diodorus non pulsum Idomenea, sed in patria diem obiisse censet.

124 *Ortygiæ*] Antiquum nomen Deli insulæ: vel ab ὄρτυξ, coturnix,

Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donusam, 125
 Olearon, niveamque Paron, sparsasque per æquor
 Cycladas, et crebris legimus freta concita terris.
 Nauticus exoritur vario certamine clamor;

sonantem tumultu *Baccharum, et viridem Donysam, et Olearon, et Paron candidam, et Cycladas sparsas per mare, et freta distincta multis insulis. Tollitur clamor nautarum diverso conatu. Socii impellunt sese, ut adæmus Cretam et*

moda.—125. *Bacchantemque Menag. pr. Naxum fragm. Vatic., ut mox Olearum et Parum. Nason aliquot Pierii, quem vide. Donysam vulgo legitur: sed Donusam aliquot ejusdem, ut in codd. Plinii et Taciti scribitur; et Græce Δονύσα vel Δονούσα; nemo scribit Δονύσα, etsi ex Δονούσα ductum esse volunt. v. Steph. h. v. Donisam, Donissam, Dinosam alii, vitiose.*—126. *Olearon Heins. secundum Medic. et vetustiores alios. Olearum fragm. Vatic. At alii Oliaron. Græce utrumque scribitur Ὀλίapos et Ὀλλεapos. v. Heins. et Pier. Parum aliquot Pier. cum fragm. Vatic. Pharon Medic. et al.*—127. *freta concita omnes fere libri, etiam fragm. Vatic., edd. item (cum Servio et Donato) Grammatici ap. Heins., qui tamen prætulit consita, ut jam Dan. Heins. ediderat, laudatque pro ea lectione primum Moret. Ad Sporadas referendum id esse, facile patet. Sed, quid in illa tot tantisque auctoritatibus firmata lectione concita reprehendendum sit, non facile videas. Hoc porro video, esse eam doctiorem, quam consita, et ex maris natura in fretis. Denique non intelligo, quam poeticum hoc sit, tam accurate Cycladas et Sporadas distinguere, quod vix in geographicis libellis fieri solet. Suo jam tempore consita a multis lectum narrat Cerda, recte tamen inhæret alteri, vel Paullini auctoritate, qui et ipse legerat ac probarat concita. concita remis aliquot Pier. ventis pr. Hamb. pro var. lect. Wall. a m. pr., sed terris a sec.*—128. *exagitur Oudart. vario hortamine, cum hiat, fuere, qui conjicerent jam ap. Pierium, et nuper firmare voluit vir doctus inter Danos, ut ex Nova Biblioth. Litt. et Artt. eleg. T. iv, P. 1, p. 5, intelleximus. Verum clamor nauticus est illud ipsum celeusma vel hortamen, neque adeo cum hortamine exoriri potest; sequitur porro: Hortantur socii. Denique vario certamine bene ex poetici sermonis more adjectum; certant inter se manuum opera, stadio, dum discessum parant. vario discrimine Goth. tert. lapsu librarii,*

NOTE

caille; quod genus illic, aut primum, aut magna multitudo visuū volunt grammatici: vel juxta alios, ab Ortygia Ætolie; cujus et hanc, et alias complures Ortygias, colonias fuisse volunt.

125 *Bacchatamque jugis Naxon] Naxus, una Cycladum, insula nobilissima, ad meridiem Deli, vino fertilis, unde Baccho dicata: quia Ariadnen, a Theseo raptam ibique relictam, ferunt excepsisse. Bacchata dicitur, id est frequentata a Bacchis, furiosis Bacchi comitibus feminis: Ecl. v.*

29. 69. *Hodie Nazi.*

Viridemque Donusam] Jacet inter Icarum et Gyarum, marmore viridi celebris: hodie Donussa.

126 *Olearon, &c.] Olearos vel Oliaros; juxta Nigrum nunc dicta Quinimio. Paron.] Paros, hodie Pario, niveo marmore nobilis. De Cycladibus, supra, 74.*

127 *Concita] Propter angusta inter insulas spatia. Alii consita, i. e. ubi variae terræ, seu insulæ, quasi sata et seminata sunt.*

Hortantur socii, Cretam proavosque petamus.
 Prosequitur surgens a puppi ventus euntes, 120
 Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
 Ergo avidus muros optatæ mollior urbis,
 Pergameamque voco, et lætam cognomine gentem
 Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
 Jamque fere sicco subductæ littore puppes; 136
 Connubiis arvisque novis operata juvenlus;
 Jura domosque dabam: subito cum tabida membris,
 Corrupto cœli tractu, miserandaque venit
 Arboribusque satisque lues, et letifer annus.
 Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant 140

maiores. Ventus suboriens a puppi propellit navigantes: ac demum appellimur ad vetera littora Curetum. Ergo cupidus exstruo muros desideratæ urbis, et eam appello Pergameam: et hortor populum gaudentem hac appellatione, ut caret domos, et erigat arcem alto fastigio. Et jam ferme naves deductæ e mari stabant in littore sicco: juvenlus vacabat conjugtiis et agris novis: distribuebam leges ac domos: cum repente pestis funesta, et pulchra, et annus mortifer venit in corpora, et in arbores, et in segetes, vitiatas spaliis aeris. Socii amittebant dulces animas, aut trahebant languentia corpora: præterea Sirius cœpit urere campos infecundus:

~~~~~

qui e supinia et stupidis prorsus fuit in illo codice.—120. *Cretan* pr. Moret. *Cretas* Hugen.—131. *Set tandem Medic. allabitur* idem a m. pr. et Venetus. *illabitur* Zulich., sed correctum. *labimur* sec. Hamb.—132. *aptare* librarii lapsu ex *optate* Wall., unde Burm. notaverat virum doctum, qui hinc mallet: *aptare emolior urbis*. Eam conjectorem se fuisse, Burm. Sec. profitetur ad Anthol. Lat. Poët. p. 467. Simili lapsu sup. 109. *aptavit* pro *optavit* locum regno.—133. *Pergameonque* ed. Ven. et revocavit Heins., omis- sum in aliis. Distinxere olim alii: *P. voco lætam c. gentem. H.*—135. *s. l. classes* Hamb. pr.—136. Poterat scribi, saltem pronuntiandum est, *Connubia, armisque* Ven.—137. *dabant* Zulich.—138. *Corrupta* Rottend. a m. pr. *lactu* Hamb. pr. a m. pr. *tracta* Mentel. tert.—139. et *l. annus* *Linquebat* d. a. aliquot

NOTE

131 *Curetum oris*] *Cretam* signifi- cat: ubi *Curetes* populi, vel familia fuit ministrorum *Cybeles*: sic dicti juxta Strabonem, l. x. a *κρητή* *κρητή*, quia anteriorem capitis partem de- tonsam gestabant. Saltationis armatæ inventionem iis Plinius tribuit. Ceteri etiam tympana, quorum strepitu Jovem recens natum Saturni patris voracitati subduxere. Iidem dicti *Corybantes* et *Idæi Dactyli*.

134 *Amare focos*] Servius ait com- mendari studium sacrificiorum, quæ semper igne perficiebantur: ego cu-

ram privatarum domorum et rei fa- miliaris. Id enim focus sæpe signifi- cat: ut cum dicimus, *pugnare pro aris et focis*; id est, pro re sacra ac pro- fana, publica ac domestica.

136 *Operata, &c.*] Vel *operam* *dabat* connubiis et agris colendis, ut expli- cat Donatus. Vel *sacrificabat* pro felici successu conjugiorum et agrorum: nam, et ante hæc omnia præibat apud veteres sacrificium, et *operari* simpli- citer, *sacrificare* interdum significat, ut Ge. i. 339. '*lætis operatus in herbis.*'

Corpora ; tum steriles exurere Sirius agros ;
 Arebant herbæ, et victum seges ægra negabat.
 Rursus ad oraculum Ortygiæ Phœbumque remenso
 Hortatur pater ire mari, veniamque precari :
 Quam fessis finem rebus ferat ; unde laborum 145
 Tentare auxilium jubeat ; quo vertere cursus.
 Nox erat, et terris animalia somnus habebat,
 Effigies sacræ Divum Phrygiique Penates,
 Quos mecum a Troja mediisque ex ignibus urbis
 Extuleram, visi ante oculos astare jacentis 150
 Insomnis, multo manifesti lumine, qua se
 Plena per insertas fundebat Luna fenestras ;

herbæ siccabantur, et messes aridæ non dabant cibum. Pater meus hortatur me ut remenso mari eam iterum ad oraculum Deli, et ad Phœbum ; et ut orem veniam : et petam, quem terminum ponat rebus afflictis, unde imperet nos querere subsidium in tot difficultatibus, et quo convertere cursum. Nox erat, et somnus tenebat animalia per terras. Statuæ sacræ Deorum, et Penates Phrygii, quos exportaveram mecum a Troja, et e medio incendio urbis ; visi sunt in somnis stare ante oculos decumbentis, multa luce conspicui : qua parte Luna plena mittebat suum lumen per fe-

codd. ap. Pier.—141. *dum Parrhas. in marg. serius Menag. exuere Wall.*—142. *Ardebant tres Burm. cum fragm. Vatic. seges ipsa alter Goth., ex lapsu librarij negabant Gud. et Mentel. a pr. m., quod placebat Heinsio. negare fragm. Vatic. a pr. m.*—143. *Oraculum plene in multis codd. et edd. reviso Puget, sed v. sup. II, 181.—145. Quam finem Heins. e Grammaticis et codd. post Pierium restituit. Adde fragm. Vatic. alii quem. quem finem fessis tres Burm.—146. temptari Leid. un. et Oudart. (scilicet scribitur fere temptare) auxiliumque jubet alter Hamb.—147. in terris pr. Hamb. a m. sec. et somnus f. a. h. Dorvill.—149. ab T. Parrhas. in marg. et fragm. Vatic. que abest a Moret. sec. Porro Burm. conj. urbe Extuleram.—150. jacentis Menag. et Witt, sed oculi jacentes argutius quid habent quam pro carminis epici dignitate. Jacenti Græv. et Leid. eleganter, jam Burmanno judice, Nec tamen deterius est jacentis, sc. Ænæ.—151. In somnis passim editum : est hoc exquisito pro in somno, per somnum. Hactenus bene. Sed, si visi astare Penates multo manifesti lumine et quidem Luna, quæ per fenestras se immittebat, non somnium esse hoc potuit. Et inf. 173 Nec sopor illud erat etr. Quod si hoc forte aliter expediri posset : tamen prius illud necessario requirere videtur Insomnis, quod alii habent, ut vigilantis species Deorum fuerit exhibitæ. Dubitationem recte movit etiam Trappius ; datam solutionem vix probes, insomnes pr. Rottend. manifesto lumine aliquot ap. Heins. solenni*

NOTÆ

141 Sirius] Stella in ore majoris canis, quæ canicula dicitur : de ea Ge. II. 343. De Ortygia, sive Delo insula, supra, 124. de Phœbo, Ecl. III. 62. De Phrygiis Penatibus, Æn. II. 717.

152 Insertas] Servius explicat, in Delph. et Var. Clas.

seratas, id est, non seratas, non clausas sera ; per syncope, ut Æn. II. 379. 'Aspris sentibus,' pro asperis paulo durius. Turnebus, adibus insertas et interpositas, ad lucem admittendam. Germanus, trajectas et penetratas lu-

Virg.

2 O

Tum sic affari, et curas his demere dictis :
 Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
 Hic canit ; et tua nos en ultro ad limina mittit. 155
 Nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti ;
 Nos tumidum sub te permensi classibus æquor :
 Idem venturos tollemus in astra nepotes,
 Imperiumque urbi dabimus. Tu moenia magnis
 Magna para, longumque fugæ ne linque laborem. 160
 Mutandæ sedes. Non hæc tibi littora suasit
 Delius, aut Cretæ jussit considerare, Apollo.
 Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt :
 Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ :
 Cœnotri coluere viri : nunc fama, minores 165
 Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem ;

nestras hiantes. Tunc sic visi sunt me alloqui, et auferre sollicitudinem his verbis : Quod Apollo dicturus esset tibi appulso ad Delum, hoc ipsum tibi prædicit hoc loco, et ecce nos ipse sponte mittit in tuam domum. Nos post Trojam combustam, secuti sumus te et tua arma ; nos te duce percurramus navibus procellosum mare ; nos ipsi extollemus ad sidera futuras posteros tuos, et dabimus imperium orbis urbi tuæ. Tu destina magnos muros nobis magnis, et ne abijce laborem longi itineris. Mutanda est regio : Delius Apollo non suavit tibi adire hæc littora, nec jussit te manere in Creta. Est regio, quam Græci cognomine appellant Hesperiam : terra vetus, potens bello et fertilitate agrorum. Populi Cœnotrii hanc tenuerunt : nunc rumor est posteros vocaturæ nationem Italiam, e

~~~~~

aberratione. *manifesto* Leid.—152. *incertus* Menag. pr.—153. Deesse hunc versum in multis exemplaribus, Serviana monent. Cum Goth. sec.—154. *Quæ t. d. Ortygia* Sprot. Quid tibi Parrhas. in marg. *dilato* Hamb. sec. est abest a tribus Burm.—155. *Hinc* tert. Rottend. *en ultra* Hugen. *en tua* nos ultro Dorvill. *nos ultroque* Puget. *limina* Hamb. sec.—156. *incensaque* tua Wall. —157. *permissi* Sprot. a m. pr. *emensi* Dorvill. a m. pr. *permes* olim in multis, ut Serviana monent, addito : *Hic versus variatim dicitur ; quod ad istam scripturæ varietatem refero.*—158. *ad astra* Mentel. pr. et Serv. Fuld. ad 1, 23 cum binis Goth.—160. *neu* Hamb. pr. *furorem* Wall. a m. pr.—161. *suadet* Sprot. pro var. lect.—162. *haud aliquot* Pieriani, Ven. et ed. pr. variatione solenni, quam et paulo ante vidimus. in *Creta* e Cledonio Heins. Porro *Crete, Creta, certe* librariorum aberrationes. *consistere* Goth. pr. Hamb. pr. et ed. pr. perpetuo lapsu. *considerare jussit* duo Heins. et aliquot Pier.—163.—166. Idem vas. sup. 1, 534—537.—165. *Cœnotrii* Medic. et alii, male. v. sup. 1, 532. *tenuere* Wall. et Vratial. perpetua mutatione.—166. *duxisse* fragm. Vatic.

NOTÆ

mine. Alii, hiantes, quibus lumen insertum erat ; quo fere modo dixit, Æn. 11. 135. ' per noctem obacurus in ulva Delitui ;' id est, per noctem obcuram.

163 *Est locus, &c.*] Hi versus et sequentes omnino translati sunt ex Æn. 1. 534. ubi fusa explicantur.

Hæ nobis propriæ sedes ; hinc Dardanus ortus,
 Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.
 Surge age, et hæc lætus longævo dicta parenti
 Haud dubitanda refer : Corythum, terrasque requirat 170
 Ausonias. Dictæa negat tibi Jupiter arva.
 Talibus attonitus visis, ac voce Deorum,

nomine ducis. Hæ sedes addictæ sunt nobis: hinc natus est Dardanus, et pater Iasius, a quo Dardano principe genus nostrum ductum est. Age, surge; et lætus renarra seniori patri hæc verba non revocanda in dubium. Quære Corythum, et terras Ausonias. Jupiter negat tibi Cretenses agros. Ego stupefactus talibus

aliquot Pier. et Montalb. gentes duo ap. Burm.—167. Hæc Menag. pr. et Franc. cobis Franc. hæc vobis Witt. hæc propriæ nobis Wall. hic D. tert. Mentel. a pr. m. —168. vestrum ed. Ven. Cum Dardanus pater potius commemorandus h. l. videatur, quam Iasius pater, cogitare possis leg. Dardanus Iasiusque patres. Sed potest poëta idem voluisse et altero loco neglexisse : Dardanus pater Iasiusque pater. Omnino si semel manifestum fit aliquo in loco, poëtam noluisse accurate loqui, in singulis hærendum non est.—169. hæc abest a Witt.—170. dubitata Zulich. Corythum scriptionem e libris et ratione grammatica restituit Heins. Est enim Κόρυθος. Vulgo Corythum, et librariorum ludibria : Chorithum, Chorythum, Corintum. v. Burm. h. l. et ad Rutil. Itin. γ, 600. requirat Heins. cum melloribus, etiam fragm. Vatic. v. Bened. Vulgo alii require. Nonnulli requiras.—172. iussis tres ap. Burm. et voce Medic.

NOTE

167 Dardanus... Iasiusque pater, &c.] Pater ad posteros refertur, non ad Dardanum, qui ejus frater fuit : ambo Electram habuere matrem, filiam Atlantis Mauritanie regis, uxorem Coryti Tuscie regis in Italia ; sed Iasius hunc Corytum habuit patrem ; Dardanus Jovem. Mortuo Coryto, ortoque de succedendi jure dissidio, Iasium Dardanus occidit : ideoque pulsus a Tuscia, et a Siculo Hispanie rege, Electram fratre, qui ad componenda dissidia venerat ; primo in Samothraciam insulam fugit, ac deinde in Phrygiam, ubi Tencri filiam accepit in conjugem, et cum eo gentis hujus parens fuit, quæ deinde Trojana dicta est. Igitur, a quo, non ad Iasium, sed ad Dardanum referri debet. Æn. 1. 239.

170 Corythum] Corythus, mons et urbs Tuscie, nunc Cortona : vel a Coryto, Dardani, ut putabatur, patre sic

dicta ; vel a κόρυς galea, quam Dardanus illic in pugna amisit. De Tuscia sive Etruria, Italiae regione, Æn. viii. 479.

171 Ausonias. Dictæa, &c.] Italiam volunt dictam esse Ausoniam ab Ausone, Ulyssis et Calypso filio : at male ; non enim hic Penates Æneæ nomen hoc Italiae tribuerent, cum vix dum natus esset Auson, tantum abest ut illic regnaret. Nisi usurpatum id putemus per anticipationem temporis. Alii volunt Ausones dictos esse Græcis, veteres eos Latii populos, qui Latinis Aurunci dicebantur, commutatione vulgari literæ r in s. Et bene : nam Aurunci antiquiores fuerunt Ulyssis et Æneæ temporibus, siquidem ait Latinus Latii rex. Æn. vii. 206. 'Atque equidem memini.... Auruncos ita ferre senes.' Dictæa arva, Cretensia sunt, a monte Dictæ, ubi educatus est Jupiter, nunc Lasthi,

(Nec sopor illud erat ; sed coram agnoscere vultus,
 Velatasque comas, præsentiaque ora videbar.
 Tum gelidus toto manabat corpore sudor.) 175
 Corripio e stratis corpus, tendoque supinas
 Ad cælum cum voce manus, et munera libo
 Intemerata focis. Perfecto lætus honore
 Anchisen facio certum, remque ordine pando.
 Agnovit prolem ambiguum, geminosque parentes ; 180
 Seque novo veterum deceptum errore locorum.
 Tum memorat : Nate, Iliacis exercite fatis,
 Sola mihi tales casus Cassandra canebat.

jussis et sermone Deorum, (neque enim hoc erat somnus ; sed videbar eorum distinguere vultus, et capillos velatos, et facies præsentis : et tum sudor frigidus fluebat toto corpore,) effero corpus e lecto, et extollo ad cælum manus inversas cum prece, et injicio flammis pura dona : confecto sacrificio latus facio Anchisen certum de iis rebus, et explico ordine prodigium. Anchises animadvertit familiam accipitem, et binos ejus auctores : et se delusum esse novo errore antiquarum regionum. Deinde ait : Fili, agitate fatis Trojanis : sola Cassandra mihi prædicebat tales

cum al. Hejns. et Pier.—174. *Vittatasque* Wall. ex interpr.—175. *pectore* duo Burm. Parenthesin vix necesse ad hujus versus finem continuare. Poëta data opera *ardens* loqui potuit tali in re ; tumque versus sic decurrunt : *Talibus attonitus visis ac voce Deorum* (scil. factus sum.) *Nec s.—manabat corpore sudor.*—176. *e* deest aliquot Pierianis et Franc. ex Voss. ex structis Dorvill. cf. Burm.—178. *Præfecto* Franc.—179. *Anchisem* multi.—180. *Nonius* forte *accipitem*. sed v. Hejns.—181. *decepto* Rottend. tert. *errore* ciarum pr. Hamb., sed v. Burm. *c. parentum* aliquot Pier.—182. *Italicis* Sprot. *flammis* Goth. tert. a m. pr. *factis* fragm. Vatic.—183. *casus tales* duo Burm. *canebas* pr. Hamb. *monebat* sec. Moret. *tenebat* Goth. pr. In Witt. hic

NOTÆ

in parte orientali Cretæ : ab aliquibus Idæ pars esse dicitur, et distinguitur ab aliis.

174 *Velatasque comas*] Ornatas vittis, quæ etiam sacrarum statuarum capitibus alligabantur. Æn. II. 138.

176 *Supinas*] Ita sublatas, ut palmæ cælo obvertantur.

177 *Munera libo, &c.*] Penatibus et Laribus sacra fiebant : alia quotidiana et privata ; alia publica in compitis, unde apud Romanos dicebantur *Compitalia*. Privata vulgo *ad focum*, aliquando etiam ad aram, quæ in sacratio domus erecta erat : eaque fiebant, thure, vino, coronis, et linceis et flo-

reis, cibo aliquo lantiore e mensa in ignem injecto. Patet id præsertim ex Plauto in *Aululariæ* prologo. Publica sacrificia fiebant porca cæsa. Igitur hic *munera intemerata* erunt, purum vinum, ac thus : *quare liberi* dicuntur, id est *stillari* et *injici*, Æn. I. 740.

180 *Geminosque parentes, &c.*] *Tescrum*, qui ex Creta ; *Dardanius*, qui ex Italia venerat. At vero errorem agnoscere ante debuerat, præsertim ex ultimis Creusæ verbis ad Æneam, Æn. II. 781.

183 *Cassandra*] De illa Priami filia, et vate, cujus vaticiniis nulla fide a

Nunc repeto, hæc generi portendere debita nostro;
 Et sæpe Hesperiam, sæpe Italia regna vocare. 185
 Sed quis ad Hesperiae venturos littora Teucros
 Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
 Cedamus Phœbo, et moniti meliora sequamur.
 Sic ait: et cuncti dicto paremus ovantes.
 Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis 190
 Vela damus, vastumque cava trabe currimus æquor.

Postquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullæ
 Apparent terræ, cœlum undique et undique pontus:
 Tum mihi cœruleus supra caput astitit imber,
 Noctem hyememque ferens; et inhorruit unda tenebris. 195
 Continuo venti volvunt mare, magnaue surgunt
 Æquora; dispersi jactamur gurgite vasto.
 Involvere diem nimbi, et nox humida cœlum

casus. Nunc reminiscor illam prædixisse hæc destinata esse nostræ genti: et sæpe appellasse Hesperiam, sæpe regna Italica. Sed quis putavisset Trojanos venturos ad titulus Italia? aut quem tum Cassandra vaticinans movisset? Obediamus Apollini, et admoniti sequamur meliora consilia. Sic dixit, et omnes obtemperamus læti verbis ejus. Relinquimus hanc etiam terram, et paucis ibi relictis præbæmus vela ventis, et decurrimus magnam mare cavis navibus. Postquam naves protectæ sunt in altum mare, nec jam ullæ terræ amplius videbantur; sed undequaque aër, et undequaque aqua: tunc cœrulea pluvia decidit mihi supra caput, inducens noctem et tempestatem: et mare terribile factum est ob tenebras. Statim venti impellunt mare, et magni fluctus intumescunt: agitamur sparsi immenso mari, nubes obtexerunt diem, et nox imbrifera eripuit lucem: crebro micant fulgura e

versus post sequentem legebatur; perperam.—184. Nam Exc. Burm.—185. vocavit Hugen.—186. Italia Montalb. ab H. v. littore Ven. ex interpolat.—187. ut quem nonnulli. quem tu alii. quem etiam Wall. moneret multi ap. Pier. et Burm. moveres pr. Hamb. a m. sec.—188. Cedamus Ven. moniti et Montalb. majora s. alter Hamb. Comparatur II. A. 216. sententia duntaxat.—189. dicto Heins. e melioribus, et tanquam concinnius. Est scilicet alterum dictis prosaicum. dictis cuncti multi. Versus 192—195 videbis inf. v. 8—11, sed partim variatos.—193. ulla apparet tellus codd. et edd. ap. Macrob. v Sat. 3, sed v. Heins.—194. institit Hugen., ut ingruit, ἐπέκεινεν.—196. volent Gud. volent pr. Moret., vel agitant sec. Hamb.—197. jactatur Mentel. tert. a m. pr. turbine Exc. Burm. et alter Hamb.—198. celo pr.

NOTÆ

Trojanis habebatur, Æn. II. 246. De Hesperia, Italia, Æn. I. 534. De Teucris, Trojanis, Ibid. 239.

189 Ovantes] Proprie ovatio erat, minor triumphus, pedestris; ad summum ex equo, non e curru. Nomen est: vel ab acclamatione militum,

geminata sæpius litera O, juxta Festum: vel ab ovis, quæ in minori triumpho immolabatur; non taurus, juxta Plutarchum. Hinc ad lætitiæ omnem significandam vox illa traducta; etiam ad corvos, qui dicuntur Ge. I. 428. 'Ovantes gutture corvi.'

Abstulit; ingeminant abruptis nubibus ignes.
 Excutimur cursu, et cæcis erramus in undis. 200
 Ipse diem noctemque negat discernere cœlo,
 Nec meminisse viæ media Palinurus in unda.
 Tres adeo incertos cæca caligine Soles
 Erramus pelago; totidem sine sidere noctes.
 Quarto terra diæ primum se attollere tandem 205
 Visa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
 Vela cadunt; remis insurgimus; haud mora, nautæ
 Annixi torquent spumas, et coerula verrunt.
 Servatum ex undis Strophadum me littora primum
 Accipiunt, Strophades Graio stant nomine dictæ, 210

acisis nubibus. Dejicimur a recto cursu, et vagamur per undas ignotas. Ipse Palinurus ait se non distinguere diem a nocte in cælo, nec cognoscere iter in mediis fluctibus. Itaque vagamur mari per tres dies ambiguos propter tenebras obscuras, et per tres noctes sine astro. Quarto demum diæ terra primum visa est se erigere, et procul ostendere montes, atque emitte fumum. Vela detumescent, incumbimus remis: non est mora, nautæ cognitantes convolvunt spumosos fluctus, et secant spatia cerulea. Littora Strophadum primo excipiunt me ereptum ex undis. Strophades insula Graeco nomine appellatae jacent in magno mari Ionio: quas sæva

Mentel. a. m. pr. et alter Hamb. nimirum diem abstulit.—199. abrupti n. ignes Moret. sec. et sic Giphau. legit secundum Laeret. II, 40 et Lambin., sed et alterum hoc, quod omnes libri cum fragm. Vatic. teneant, bene dici solet, etiam poetæ, nubes, caelum, ruptum, abruptum, coisum fulmine. v. Drakenb. ad Sil. Ital. III, 196. imbribus Goth. sec.—200. cæcisque sec. Hamb. et cæcis Wall.—201. discernere pr. Hamb. discrimine Sprot.—202. viam Medic. mediis P. in undis ed. Ven.—203. Tris codd. et grammatici ap. Heins. tres Schol. Horat. Vulgo tres. cæca in caligine Ven. et Parrhas. cæca in certis c. aliquot Pier. cæca redit post cæcis v. 200 et unda post undis.—204. Erramus vento Parrhas. et totidem Hugen. totidem et Montalb. utrumque etiam in Pierii codd. occurrebat; recte sublatur. Porro Serviana ad h. v. Hinc Pelopis gentes Malæaque sonantia saxa Circumstant, pariterque undæ terræque minantur. Pulsamur sævis et circumstimus undis. Hi versus circumducti inventi dicuntur, et extra paginam in mundo (h. e. margini alliti; ab indocto utique interpolatore). Circumductos versus Burm. ex Suet. Aug. 88 interpretatur.—205. primo tert. Mentel.—206. vellere f. Hugen. ducere f. Medic. Pierii. summum Zulich. pro var. lect.—207. remisque Hugen. insurgunt sec. Moret. et Parrhas. cf. Burm.—208. annixi Nonius, sed v. Heins. adnixi Ven. Versus denuo occurrit IV, 583.—209. prima Medic. et Gud.—210. Excipiunt iidem cum fragm. Vatic. et multis aliis, et sic etiam Pierii aliquot.

NOTE

202 *Palinurus*] Gubernator navis promontorio Lucaniæ Palinuro, *Æn.* VI. 337.
Æneæ, qui Morpheï dolis oppressus
 in mare decideret, *Æn.* v. 883. et in 210 *Strophades Graio*, &c.] Insulae
 Italiam, ad litus Velinum enatans, ab duæ parvæ, hodie *Stricali*, ad latas
 incolis occidetur, nomenque dabit Peloponnesi, in Mari Ionio. *Ionium*

Insulæ Ionio in magno: quas dira Celeno,
 Harpyiæque colunt aliæ, Phineia postquam
 Clausa domus, mensasque metu liquere priores.
 Tristius haud illis monstrum, nec sævior ulla
 Pestis et ira Deum Stygiis sese extulit undis.

215.

Celano et aliæ Harpyia habitant: ex quo tempore domus Phinei clausa est ipse, et prae timore deseruerunt mensas priores. Non est monstrum perniciosius illis, nec ulla pestis aut furor Deorum crudelior extulit se ex undis inferorum. Vultus

~~~~~

Sed accipere poetæ solenne. *stant Græis pr. Hamb. stant de Franc.*—211. *I. in magno Ionio pr. Hamb. in deest Zullich. a m. pr. nec alibi: quod miror; nam melius abesse in videtur. Ceterum non video, quomodo viri docti, qui hiatus in Marone admittere nolunt, huic loco occurrere vellent, cum manifestum sit, poetam aequè bene Insula in Ionio scribere, potiusne. Verum, quod negari nequit, Virgilius græcismum et doctrinæ auctoritatem etiam in his hiatibus affectavit. Idem studium elucet in syllaba tono producenda, etiam ubi alia satis commoda oratio et verbosam junctura suppetebat; eum spectasse scilicet arbitror partim hoc, ut oratio gravitatem haberet, etiam duriore junctura, partim ut exquisitiorem rationem inferret exemplo Græcæ orationis.*—212. *tertia. Phineia duo Burm. Phineia fragm. Vatic.*—214. *Tristior haud illis monstris Wkt. aut Medic. et ed. Junt. illa Schol. Juen. ix, 38. haud sævior Ven.*—215. *a Stygiis tert. Rottend.*

NOTE

verò mare dicitur: non quod Ioniam aluit, Asiæ Minoris regionem inter Æolidem et Cariam; sed quicquid aquarum interjacet Siciliam inter et Græciam, ad usque promontorium Epiri Acroceranium, ubi Mare Adriaticum incipit, quod vocatur a quibusdam *sinus Ionius*. Insulæ porro illæ prius dicebantur *Plotæ*: deinde *Strophades* a *στροφῆ* *conversio*: quia Calais et Zetes, alati Boreæ filii ex Orithyia, cum Harpyias e Phinei regno ad has usque insulas expulissent; a Jove admoniti ne Harpyias ultra persequerentur, inde represso cursu reversi sunt. Notetur longa diphthongus *æ* ante vocalem correpta, nec elisa, Græco more: *Insula Ionio*.

211 *Celano, Harpyiaque, &c.* Pontii et Terræ dicuntur filiae, unde in insulis habitant: nomen ab *ἄρα*, *ἀρά* *rapio*. Vulgo trea numerantur ab Hesiodo, *Iris, Aëto, Ocyete*. Alii mutant nomina. Virgilius unam ap-

pellat *Celano*, nec definit aliarum nomina aut numerum. Aliqui quantum addunt *Thyellam*. Vocavit eas Apollonius, *ἄδῃ κίνας Jovis canes*; Valerius Flaccus, *Jovis famulas*; Virgilius hic, *Furiae*, v. 252: *diræ*, v. 262. unde probat Servius, et post eum Cerdanna, easdem esse quæ apud inferos dicuntur *Furie*, apud superiores *Diræ*, in medio *Harpyia*: quemadmodum eadem est Diana in terra; Lana in cælo, Proserpina in inferis.

212 *Phineia*] Phineus Arcadiæ, vel Thraciæ rex, cum filios ex prima conjugè susceptos, fraude moveret excusasset; ipse a Jove exæcatus, et immissis Harpyiis vexatus est. Argonautas deinde, in Colchidem ad expeditionem velleris aurei profectos, cum iter docuisset, Calais et Zetes ut gratiam referrent, Harpyias ad Plotas usque insulas persecuti sunt, ut mox diximus.

215 *Stygiis*] *Styz*, inferorum fluvius, de quo Æn. vi. 323.

Virginei volucrum vultus, foedissima ventris
 Proluvies, uncæque manus, et pallida semper
 Ora fame.

Huc ubi delati portus intravimus: ecce
 Læta boum passim campis armenta videmus, 220
 Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
 Irruimus ferro, et Divos ipsumque vocamus
 In partem prædamque Jovem. Tum littore curvo
 Exstruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
 At subitæ horrifico lapsu de montibus adsunt 225
 Harpyiæ, et magnis quatiunt clangoribus alas,
 Diripiuntque dapes, contactuque omnia foedant
 Immundo; tum vox tetrum dira inter odorem.
 Rursum in secessu longo sub rupe cavata,

earum volucrum sunt feminei, sordidissima effusio alvi, et manus adunca, et facies semper pallidæ præ fame. Postquam huc appulsi ingressi sumus portum; ecce cernimus passim in campis pingues boum greges, et greges caprarum in pratis, sine custode. Irruimus in eos gladiis, et vocamus in prædam et in partem Deos et Jovem ipsum. Deinde in sinuoso littore struimus lectulos, et comedimus pingues carnes. Sed improviæ Harpyiæ adcolant tremendo volatu e montibus, et succutiant alas magno stridore, et rapiunt cibos, et turpant omnia immundo tactu. Præterea vox earum horribilis est inter fatidum odorem. Iterum in recessu remoto sub rupe cavata,

~~~~~

216. vultus volucrum pr. Hamb.—220. Læta Goth. tert. passis idem. in campis Goth. sec.—221. caprigenumque genus alter Hamb. et sic Cod. Thuan. Macrobiani vi Sat. 5. per herbas ex optimis et plurimis revocavit Heins. adde Pierium. Vulgo per herbam.—222. et abest a binis Burp.—223. Restituit ordinem verborum ex libris Heins. post Pier. Vulgo In prædam partemque. mox tunc vulgo alii.—224. que abest ab ed. Junt. post dapibus.—225. Et Voss. Ac Witt. subito vulgo ante Heins., qui meliores secutus est. horrifero Sprot. de montibus altis Goth. sec.—226. clangoribus aliquot Pier. alas et in marg. kalas Parrhas. aures (f. auras) Gæd. et Pngæt. Servius hæc habet ad h. v. "Sed sane hic verius, qui circumductus est (cf. sup. ad v. 204), talis auditur: resonant magnis stridoribus alæ."—229. rursum in aliquot Pier. rursum secessu un. Leid.—230. Idem fere

NOTE

223 In partem prædamque Jovem] Id est, in præda partem. Et mos erat veterum ut partem spoliolum in bello; aut prædæ in venatione Diis voverent: eamque vel addicerent sacrificiis, vel e tholo et fornice et arboribus ad memoriam suspenderent. Sic Æn. ix. 407. Nisus ad Dianam:

'si qua ipse meis venatibus auxi,
 Suspensive tholo, aut sacra ad fastigia fixi.'

224 Toros] Lectos: juxta grammaticos veteres, a torta herba, ex qua struebantur: juxta recentiores, a rotæ funis, quia extentis funibus fiebant.

Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris, 230
 Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
 Rursum ex diverso cœli cæcisque latebris
 Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis;
 Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capessant,
 Edico, et dira bellum cum gente gerendum. 235
 Haud secus ac jussi faciunt, tectosque per herbam
 Disponunt enses, et scuta latentia condunt.
 Ergo, ubi delapsæ sonitum per curva dedere
 Littora, dat signum specula Misenus ab alta
 Ære cavo. Invadunt socii, et nova prælia tentant, 240
 Obscenæ pelagi ferro fœdare volucres.

circumtecti arboribus et densa umbra, sternimus mensas, et collocamus ignem in aris. Iterum ex alia parte cœli et latebris incognitis, turba Harpyiarum stridens advolat circa prædam aduncis pedibus, et fœdat oibos ore. Præcipio tunc sociis ut sumant arma, et bellum faciendum esse cum sæva turba. Non aliter ac jussi erant faciunt, et præparant gladios occultos sub herba, et abscondunt clypeos latentes. Igitur, cum Harpyiæ advolantes ediderunt strepitum per sinuosa littora; Misenus ab alto colle dat signum pugnae cava buccina: aggrediuntur socii, et tentant novam pugnam nempe vulnerare gladio turpes volucres maris. At neque excipiunt plumis ictum

versus sup. i, 315. ubi v. de epitheto, horrentibus umbris. clausam Medic. Gud. et Mentel. pr., sed priores illi duo expuncta m. clausa sex ap. Heins. et Burm. et Goth. tert., quod sane ferri possit. clausum Franc. clausas conj. Heins. et sic Vratial. omnia perperam.—231. ignes duo. mensis ariæque r. ignes sec. Hamb. imponimus Montalb. et sec. Menag.—232. cælo Zulich. a m. pr. tenebris Leid.—233. dapibus Goth. tert. a m. pr. T. s. pedibus subito c. aliquot ap. Pier. Jungenda turba pedibus uncis, sonans, c.—234. socii tres Burm. cum Goth. tert. capessunt sec. Hamb. capessant Franc.—236. et j. Witt. faciant tert. Rott. rectosque Montalb. per herbas Parrhas. cum aliquot Pierii. cf. ad v. 221. per orbem pr. Rottend. pro var. lect.—238. dilapsa Heins. cum melioribus libris maluerat. Sed recte ab eo discessit Burm.; nam ex alto delabuntur in mensas Trojanorum, non in diversas partes. dederunt sec. Hamb.—240. captant un. Leid.—241. ferro pelagi Parrhas. fœdare explicui, vulnerare: et occurrit illud hoc sensu simpliciter dictum, nulla ratione etymologiæ habita: et lib. II, 55 ferro Argolicas fœdare latebras; ubi v. Not. fatendum tamen h. l., ubi de fœdis volucribus agitur, parum accommodatam videri vocem. Et erant alia ad manum: v. c. teme-

NOTÆ

231 *Arisque, &c.*] Vel quia nusquam epulabantur veteres absque aliqua specie sacrificii, et saltem libationis, de qua *Æn.* i. 740. Vel quia forte aras Jovi erexerant, ut prædæ partem ei sacrificarent.

239 *Specula Misenus, &c.*] *Specula*, locus editor, unde late prospectus

patet: ab antiquo *specio*, id est *video*; hinc est *speculor*. *Misenus*, *Æoli* filius, Hectoris olim tubicen, nunc *Æneæ*: de quo multa *Æn.* vi. 164.

241 *Pelagi volucres*] Quia *Harpyiæ* Ponti aut Neptuni, et Terræ dicuntur filia, supra 212.

Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt; celerique fuga sub sidera lapsæ
Semesam prædam et vestigia foeda relinquunt.

Una in præcelsa consedit rupe Celæno, 245
Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem:

Bellum etiam pro cæde boum stratisque iuvençis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias insontes pellere regno?

Accipite ergo, animis atque hæc mea figite dicta: 250

Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.

Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.

Sed non ante datam cingetis moenibus urbem, 255

Quam vos dira fames nostræque injuria cædis

*ullum, aut plagas tergo: et celeri fuga elapsæ ad astra, deserunt prædam semiman-
ducata et notas fœdas. Una ex iis Celæno constitit in altissima rupe, functa
vates, et emisit hæc verba e pectore: An etiam bellum, bellum, inquam, vultis nobis
inferre, post stragem boum et occisos juvenços nostros, o Trojani? et ejicere Har-
pyias insontes e paterna ditione? Ergo animis excipite et imprimate hæc mea verba:
quæ Jupiter omnipotens dixit Apollini, Phœbus Apollo mihi, ego maxima Furiarum
expono vobis. Petitis navigatione Italiam: et ventis invocatis pervenietis in Ita-
liam, et permittetur vobis ingredi portus ejus. Sed non claudetis muris urbem con-
cessam, priusquam crudelis fames et injuria cordis nobis illatæ cogat vos decorare*

~~~~~

rare. In lib. i, 527 erat *ferro populare*.—242. *vulnere* alter Hamb.—243. *sidere*
duo pr. Moret.—244. *semesam* Parrhas. *semensam* Gud., qui et *relinquunt*.—
246. *rumpitque* Heins. e suis. Vulgo *rupitque*.—247. *bella* pr. Hamb. v. Burm.
jam pr. Goth. tert. *cæcisque* j. pr. Moret.—248. *bellumque* aliquot Pier.—
249. Ordo verborum revocatus est e scriptis et editis ab Heins. post Pierium.
Vulgo alii *patrio insontes Harpyias*. Nec refert quo ordine hæc se excipiant,
modo ne cum Heinsio *Harpyias* ad quaternas syllabas revoces; est enim in
Græcis et in Romania poëtis trisyllabum: quod monuit quoque adversus
Heins. Schrader. præf. Emendatt. p. 39 *Arpias insontes* Wall.—250. Heins.
distinxit post *ergo*, alii post *animis*. Nil refert. cf. Burm. *figite dextra* Me-
dic. a pr. m.—252. *ego* deest aliquot Burm. et Pierianis.—253. Post *vocatis*
interpungunt codd. ap. Heins. et Burmannum, qui ita malit: *ventoque vocatis*.
Sed cf. Not. *petitis cursu* Franc.—254. *que* abest ab sec. Mentel. a m. pr.—

NOTÆ

248 *Laomedontiadæ*] Trojani, a Lao-
medonte rege, Priami patræ. Ge. III.
35.

249 *Patrio regno*] Neptuni patris,
cui parent mare et insulæ. De *Phæbo*

Ecl. III. 62. De *Apolline*, Ibid. 104.
Nomen utrumque conjunxit, Home-
rico more. Innuit autem, fatorum
omnem cognitionem et oracula a solo
Jove prodire, ut diximus *Æn.* I. 243.

Ambesas subigat malis absumere mensas.

Dixit; et in sylvam pennis ablata refugit.

At sociis subita gelidus formidine sanguis

Deriguit; cecidere animi; nec jam amplius armis, 260

Sed votis precibusque jubent exposcere pacem,

Sive Deæ, seu sint diræ obscenæque volucres.

Et pater Anchises passis de littore palmis

Numina magna vocat, meritosque indicit honores:

Di, prohibete minas! Di, talem avertite casum! 265

dentibus mensas corrosas. Sic locuta est, et fugit in sylvam alis ablata. At sociis sanguis frigidus constipatur repentino timore: animi defeccerunt: nec jam ulterius volent armis pugnare, sed votis et precibus petere pacem ab Harpyiis, seu sint Deæ, seu funestæ et fœdæ volucres. At pater Anchises extensis e littore manibus invocat magnos Deos, et destinat ipais digna sacrificia: O Dii, inquit, impeditæ effectum harum minarum, Dii avertite tale infortunium, et placati protegitæ pios. Deinde

257. *subigit* un. Leid. *subiget* Voss. *assumere* nonnulli. *consumere* alter Hamburg. a m. sec.—258. *in sylvam* aliquot Pier. Parrhas. et ed. Ven. *pennis* Medic. Gud. et tert. Mentel. et Serv. ad v. 246.—260. *Deriguit* Heins. e libris. Vulgo *Diriguit*. non Zulich. jam deletum in Parrhas.—262. *diræ* Parrhas.—263. Et Heins. e codd. Alii vulgo *At*. En Sprot. a m. sec. et Parrhas. *sparsis* Zulich.—264. *que* abest a Leid. *indicit*, quod de votis factis accipio, præclare e codd. et edd. Junt. aliisque revocavit Heins. Vulgo *vitiose inducit*.—265. *Di, p. neq[ue]—p[er]tem* pr. Hamb., ut jam ex nonnullis suis

NOTE

257 *Ambesas subigat*, &c.] Horrendum vaticinium! quanta enim fames, quæ mensas ligneas absumere subi- gat? Tamen ludicrum esse probabit eventus Æn. vii. 116. Cum, non fames dira, sed edendi aviditas Tro- janis suadebit; ut panis frusta, quæ cibis aliis subtraverint, etiam come- dant. *Ambesas*, id est, *circumnesas*: *ambi* enim vel *ambe*, Latinis est *cir- cum*; a Græco ἀμφί.

262 *Dea, dira obscenæque*, &c.] Per *Deas*, intelligit *Furias*, quæ sic passim a Græcis Latinisque poëtis appellantur. Per *obscenas volucres*, non tantum *fœdæ*, sed potius *funestæ* et mali ominis. *Obscenum* enim, vox est auguralis, cuius etyma septem affert Vossius. Triâ hæc probatissima: alterum ab *ob* et *æcrum*, quod est a

σκαδὸν *sinistrum* et *bonum*; itaque *ob- æcrum*, quod *obstat æcrum* et bono omni: alterum ab *ob* et *oma*, id est, *contra cam*; quod quando pulli in an- guriis captandis faciebant; *fanestissi- mum* erat: tertium ab *ob* et *omum*, *lutum*, quod *sordidum* notat. Ex pri- ma origine scribi debet per *æ*, ex secunda per *e* simpliciter, ex tertia per *æ*.

264 *Numina magna*] Erant enim *maiores* et *minores* Dii. *Majores* duo- decim; *mares* sex, Jupiter, Neptuneus, Mars, Mercurius, Vulcanus, Apollo; sex *fœminæ*, Juno, Vesta, Ceres, Pal- las, Diana, Venus. *Minores* erant, *heroës*, *semidei*, &c. inter quos *Furias* illas, quasi famulares Deos, reponebat Æneas. De *rudentibus*, funibus nau- ticiis, Æn. i. 91.

Et placidi servate pios! Tum littore funem
Deripere, excussosque jubet laxare rudentes.

Tendunt vela Noti: ferimur spumantibus undis,
Qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,

270

imperat socios exellere funem e littore, et solvere ablatos rudentes. Austri inflant vela: fugimus per spumosas aquas, qua ventus et gubernator dirigebant navigationem. Jam Zacynthos sylvestris apparet in medio mari, et Dulichium et Same, et Ne-

notarat Pierius, *talemque a. Exc. Burm. advertite Montalb.*—266. *Dii placidi* pr. Hamb. *placide* Gud. a m. pr. s. viros Goth. pr.—267. *Deripere* Heins. e melioribus et ratione grammatica. Vulgo *Diripere*, *extensosque* Ondart. pro var. lect., scil. ex interpretatione. *lassare* Ven. perpetuo errore.—268. *ferimur* Heins. e Gud. et quatuor aliis; accedit pars librorum Pierii et Goth. sec. Vulgo *fugimus*.—269. *cursu* Hugon. *cursus* Goth. sec. vocabat etiam hic multi codd. Pierii, Heinsii et Burm.—270. *Zacynthos* libri et grammatici ap. Pier. Heins. et Burm. *Zacynthus*, *Iacynthus*, *Iacinthus*, *Iacintos* librario-

NOTE

268 Noti] Anstri, venti meridionales: et proprie quidem, hoc enim vento opus est, a Strophadibus ad Zacynthum naviganti. De Noto, Ecl. II. 58.

270 Zacynthos] Persequitur iter, in eodem Ionio Mari, a meridie in septentrionem: quo ordine, post Strophades occurrit. I. Zacynthos, Zante, ad latus occidentale Peloponnesi, contra promontorium Chelonaten, hodie sub Veneta ditione. II. Same, Dulichium, et Ithaca. Hæ tres sub eadem fere linea occurrunt, ante fauces sinus Corinthiaci. Dulichium ab eo sinu minus distat, estque una ex Echinadibus insulis, quæ jam communi nomine vocantur Cozzulari, incerto numero, ut monet Strabo I. x. quia cum parvæ sint, et ad ostia Acheloi fluvii Acarnaniæ, modo arnarum appulsu junguntur, modo aquæ impetu separantur. Same, vel Samos, quæ et Cephalenia, nunc Cephalonia, ex Strabone I. x. major, et a Corinthiaco sinu magis ad occidentem recedens: paret reipublicæ Venetæ. Ithaca, nunc Val di Compare, inter

Cephaleniam et Dulichium media: Ulyssis patria: nunc paret Turcis. In Ithaca est Neritos, non insula, ut lexica geographica vulgo ferunt, ex Strabone. Strabo enim contra probat multis Homeri versibus, montem esse Ithacæ Neritum, Νήριον. Quod autem hic legitur fæminini generis, Neritos ardua saxi, explicat Suidas; apud quem Neritum mons est, Neritos sylva ibidem densissima: quod confirmat Hesychius, cum ait; Neritum, Ithacæ montem esse semper virentem ac frondentem: et Homerus, qui vocat Νήριον εὐνοσφύλλον, Neritum frondosum. Et bene congruit, quod statim mentio sequitur Ithacæ: quasi dicat Æneas: Apparet Ithacæ sylvas Neritos, saxi altissimis impositi: sed statim illos Ithacæ scopulos effugimus. III. Sequitur ad septentrionem trium illarum, insula Leucas, Leucadis, vel Leucate, cates; nunc Sainte Maure, sub ditione Tarcarum, ad littus Acarnaniæ, quæ pars est Epiri: cui aliquando conjuncta fuit angusto isthmo; ac deinde ponte, postquam isthmum illud Corinthii perfodissent. In hac

Dulichiumque, Sameque, et Neritos ardua saxis.

Effugimus scopulos Ithacæ, Lærtia regna,

Et terram altricem sævi execramur Ulixi.

Mox et Leucataë nimbose cacumina montis,

Et formidatus nautis aperitur Apollo.

275

Hunc petimus fessi, et parvæ succedimus urbi.

rites alta rupibus. Evitamus scopulos Ithacæ, regna Lærtia, et detestamur reginam nutricem crudelis Ulyssis. Deinde etiam ostenditur præcellosus vertex Leucataë montis, et Apollo terribilis navigantibus. Hunc montem læsi petimus, et inus ad

*****

rum ludibria. Est *Zakynthos*.—271. *Same*, *Samos*, *Samo* libri exhibent, sed plures *Same*. Medic. *Sama*. v. Burm. *Nerytos* Medic. *Nericus* Franc., male. Nam *Nericus* erat in continente oppidum v. *Odyss.* *Ω.* 376.—272. *Effugimus Ithacæ scopulos* nonnulli scripti et editi ante *Pierium*. *Ithacæ* et *L. r.* Medic. *Pieri*, et Witt. cum Goth. sec. *Ithaci Lerceæque* regna Wall.—273. *altricem* Goth. tert. *Ulixi* Helms. et h. l. e scriptis reposuit. Vulgo *Ulixis* vel *Ulixi*. *Ulixi* Gud. a m. pr. *Ulixi* Moret. a sec. m. *Ulyxi* Medic. *Pieri*.—274. *Leucaten umbrosæ* Sprot. *Leucatem* Oudart.—275. *formidandus* alter Menag.—276. *Successimus* Zulich. a m, pr.—278. *petimus* Puget,—

NOTE

insula, Cephaleniam verens, mons est sive rupes, *Leucata, catæ*. Hæc rupes, quia alba est, inde sibi et insule nomen fecit: *λευκός* enim, est, *albus*. Ex hac rupe qui amantes exilissent in mare, sanari ab amore putabantur; quod fecisse perhibetur Sappho poetria, Phaonis amore insanians. Eidem rupi fanum Apollinis impositum fuisse testatur Strabo, cui quotannis in sacrificium solebat reus aliquis e rupe in mare deijci: quam ob rem, sive ob scopulorum asperitatem, dicitur hic, *formidatus nautis Apollo*. In ea insula urbs est eodem nomine *Leucas*, quam Plinius ait olim dictam fuisse *Neritum*: sed emendandus est ex Strabone, legendumque *Neritos*, non *Neritum*. De hac urbe Eneas loquitur, cum dicit: 'Parvæ succedimus urbi.' Tum deinde relictis illuc navibus, ad Actiacum usque litus processit, a quo nondum Leucas divisa fuerat, ut colligi potest ex Homeri versibus apud Strabonem lib. x.

rv. Igitur, sequitur ad septentrionem *Actium* promontorium, nunc *Capo Figale*, in ipsis faucibus Ambracii sinus, ubi Actium erat oppidulum, et fanum alterum Apollinis: totus enim ille tractus Epiri sacer erat Apollini, dicebaturque *Actius*, id est, littoralis, ab *ἀκτὴ λίττος*.

273 *Lærtia regna*] Lærtes Acrisii filius, Jovis nepos, vulgo Ulyssis pater creditus est: quidam tamen dixerunt Ulysses Antiochea quidem Lærtæ uxore progenerum esse, sed patre Sisyphe vel Antolyco. Regni autem Lærtæ præcipua quidem pedes *Ithacæ* fuit: paruit tamen ipsi etiam *Cephalenia*, et *Zacynthos*, et Epiri magna pars, præcipue ubi *Leucas*: ut ex Strabone colligitur, et Homero, *Iliad.* ii. 681. *Dulichium* verp et *Echinades*, etsi fortasse aliquando Lærtæ paruerant, siquidem Ulysses sæpe *Dulichium* appellatur; tamen earum incolæ ad expeditionem Trojanam duxit Mæges quadraginta navibus *Iliad.* ii. 628.

Anchora de prora jacitur; stant littore puppes.

Ergo insperata tandem tellure potiti,

Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras;

Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.

280

Exercent patrias oleo labente palæstras

pervam urbem. Anchora demittitur e prora, puppes sistant in littore. Igitur potiti demum terra insperata, et sacrificamus Jovi, et cumulamus aras victimis, et nobilitamus Actiam promontorium Trojanis ludis. Socii nudati committunt patrias

279. *Lustramurque* ed. Ven. *Lustramurque Deo*: conj. Jo. Schrader. sc. Apollini; ut Jovi e mala interpretatione provenierit. *votis inc. tert.* Rottend. —280. *Actiaque* multi, etiam ap. Pier. *Actiaque* duo. *Actiaque* Voss. *celebrantur* un. Voss.—281. *lactente* Sprot. a pr. m. At v. Burm.—282. *Audaces*

NOTÆ

279 *Lustramurque Jovi, &c.*] Solvimus vota et sacrificia Jovi. *Lustro* enim, ut jam notavimus Æn. i. 287 et 612. dicitur a *luo*, id est, *solvere*: unde cum vota Deo fecimus, voti rei sumus, ut diximus Ecl. v. 80. Igitur *lustramur*, cum *solvimur* voto: et multo etiam magis, cum ad placandos Deos pro delicto aliquo sacra expiatoria facimus. Ita ceremoniæ omnes, quæ ad sacra pertinent, *lustrales* dicuntur. Sic l. vi. 231. in funere Miseni, sacerdos 'ter socios pura circumtulit unda.... lustravitque viros.' Sic l. viii. 183. post oblatas Herculi victimas Trojana juvenus vescitur 'Perpetui tergo bovis et lustralibus extis.' Quare autem nunc *lustraster Jovi*? Ut exsolvant vota, quæ nuncupaverat Anchises magnis numinibus, in Strophadum littore, supra 264. Quare Jovi præcipue sacrificia, Apollini ludos instituit.

280 *Actiaque Iliacis, &c.*] Alludit certe poeta ad ludos eos, quos Octavianus maxima celebritate instituit, post victoriam de M. Antonio et Cleopatra relatam, ad Actium Epiri promontorium, anno u. c. 723. iv. Nonas Septembris. Cujus ad memoriam, naves plurimas Apollini Actiaeco consecravit; Actiacum templum

majus extruxit; urbem Nicopolim condidit in ipsis fancibus sinus Ambracii, contra Actium, in eo loco ubi castra posuerat; locum ubi tentorium ipse habuerat magnis lapidibus constravit, ibique trophæum e rostris captarum navium, et sacrarium Apollini sub dio excitavit; ludos imprimis instituit quinquezennales, qui præcipue equestri decursu ac certamine nobilium puerorum patriciorumque virorum, tum gymnica pugna constabant. Sed ludos illos non exhibuit, nisi anno u. c. 726. quo anno ipse Octavianus vi. et M. Agrippa ii. consules fuerunt, perfeceruntque simul census ac lustrum populi, anno proxime præcedente inceptum: quæ omnia leguntur apud Dionem, l. 51. et 53. Atque hæc paulo fusius: quia ex his conjicio Virgilium ad hanc, quam explicamus, operis sui partem pervenisse hoc ipso anno 726. paulo post exhibitos ludos. Quia i. *Iliaci ludi*, est ipsa equestris puerorum decursio, quam vocatam esse *Trojam*, et a Trojanis ad Romanos transiisse testatur Æn. v. 602. Facile autem *Æneæ* suppetebant equi, in Epiro, feracissima equorum regione. Ge. i. 59. ii. *Palæstra* et *nudati socii*, sunt ludi gymnici, *γυμνὰς* enim *νυδὺς* est: qui

Nudati socii. Juvat evasisse tot urbes
 Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostes.
 Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
 Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas. 285
 Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,
 Postibus adversis figo, et rem carmine signo:
 ÆNEAS HÆC DE DANAIS VICTORIBUS ARMA.
 Linquere tum portus jubeo, et considerare transtris.
 Certatim socii feriunt mare, et æquora verrunt. 290
 Protinus aërias Phæacum abscondimus arces,

luctas oleo fluente: delectat eos evitasse tot urbes Græcas, et iter habuisse inter medios hostes. Interea Sol circumagit annum integrum, et gelida hyems infestat mare Aquilonibus. Appendo liminibus anterioribus scutum aris cavi, quod gestaverat magnus Abas, et noto factum hoc versu: Æneas posuit hæc spolia de Græcis Trojæ victoribus relata. Postea impero socios relinquere portum et sedere in scamnis. Socii certatim verberant mare remis et radunt fluctus. Continuo præterimus altas arces Phæacum, et radimus littora Epiri, et intramus portum Chaonium,

socii Puget.—282. 283 extant apud auctorem de progenie Augusti.—284. circumvertitur Zurich.—286. Ære novo Sprot. clypeo Rottend. sec.—287. avversis fingo Ven.—289. tum penitus Goth. sec. consistere duo Barm. perpetua variatione, sed male h. l.—291. ascendimus duo Barm. cum aliis, prave. urbes

NOTE

autem eo pugne genere exercebantur, nudi erant: atque ut manus adversariorum in lubricam cutem impactæ, facillimè ictum amitterent; ideo sibi cutem, oleo, luto, et cera ungebant: hinc aliqui nomen *palaestra* deducunt a *πῆλδς lutum*; quanquam alii melius a *πάλλω vibro, agito*; ob variam agitationem et vibrationem corporis ad evitandos ictus. III. *Lustramus Jovi*: alludit ad solemnem populi lustrationem, quæ singulis quinqueannis post conditum populi Romani censum fiebat *suovetaurilibus*, id est sacrificio *ovis, oris*, et *tauri* aliisque ceremoniis quæ censum terminabant et condebant. Quod hoc anno u. c. 726. ab Octaviano perfectum est.

283 *Argolicas*] Græcas: *Argi*, urbs Peloponnesi, Æn. i. 288.

286 *Abantis, Postibus*] Andax ac superbum Æneæ factam: qui in me-

diis Græcorum urbibus atque insulis, trophæa de Græcis ipsis victoribus erigit. *Abas* quis fuerit ambigitur: unus fortasse ex his quos nocte suprema e comitibus Androgei occiderat, Æn. ii. 371. *Postibus* autem figit Apollinei templi, vel Leucææ, vel Actii.

289 *Transtris*] Scamnis, in quibus remiges sedent, quæ dicuntur etiam *juga*.

291 *Phæacum abscondimus arces*] Ab Actio promontorio, sive Lencade, ad occidentem deflexo cursu, occurrit deinde insula *Phæacum*, sive *Corcyra*, hodie *Corfu*: ad latas Epiri, olim hortis Alcinoi regis nobilitata, nunc sub ditione Veneta. *Abscondimus arces*, id est *abscondimus nobis*, dum celeri navis decursu prætermittuntur: qua voce usus est deinde Seneca Ep. 70. 'In hoc cursu rapidissimi

Littoraeque Epiri legimus, portuque subimus
Chaonio, et celsam Buthroti accedimus urbem.

Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbes,
Conjugio Æacidæ Pyrrhi sceptrisque potitum:
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui: miroque incensum pectus amore,

295

et accedimus ad excoles urbem Buthrotum. Hic incredibilis rumor rerum implet aures nostras: Helenum filium Priami imperare per urbes Græcas, potitum uxore et regno Pyrrhi nepotis Æaci; et Andromachen rursus venisse in potestatem mariti Trojani. Obstupui: et pectus exarsit mirabili desiderio alloquendi hominem

*****

Sprot.—292. *portusque s. Chaonio* Medic. a m. pr., mox correctrix manus ad-
jecit *s.* Et sane *portusque s. Chaonios et c.* multi codd. habent, vel contra
metrum, et olim, ut vel ex Servio patet, habuerunt. Hinc grammaticorum
trica, de quibus v. Pier. et Heins. Sed facile est ad intelligendum, primum
librarii errore factum, ut communiore more *portusque subimus* scriberetur;
hinc accommodarunt alterum. Burm. putabat scriptum primo fuisse *portum-
que s. Chaonium*. Chaonia Zulich. E Gothis pr. et tert. veram lectionem
agnoscunt.—293. *Brutoti, Butroti, Bythroti, Bitroti, Biroti, Burrhoti*, et quot
modis non peccat! *accedimus* Heins. e melioribus post Pier. revocavit.
Vulgo *ascendimus*.—294. *Hinc* ed. Mediol.—295. *Priamidenque* Wall. Versus
291. 5. 7. recitantur ab auctore de progenie Augusti.—296. *regnique* p. Leid.
un. Si versus 296. 7. abessent: majorem videtur poeta mirationem moturus
fuisse; etiam mox Andromache se inopinato obtulisset Æneæ. Verum has
nostrorum hominum artes aspernatur Maro.—298. *incensum est p.* aliquot
Pier. *incensus pectus*, ut græcismus sit, quatuor ap. Burm. *amore est Parrhas.*

NOTÆ

temporis primum pueritiam abscon-
dimus.' Et bene dixit *abscondimus*
arces, id est, urbes aliquas ad orien-
tem insulæ sitas; non vero *abscondi-
mus insulam*: quia *Buthrotum*, quam
petebat, est in ipso conspectu, et ex
adverso insulæ, qua ad occidentem
vergit.

292 *Epiri*] Regni olim in Europa
nobilis, cujus ad meridiem et occi-
dentem est Mare Ionium, ad orientem
Achaia et Thessalia, ad septentrionem
Macedonia; nunc Albania inferior a
quibusdam dicitur. Ejus olim præci-
pue partes fuerunt *Acarmania, Cas-
topæa, Amphilochia, Thesprotia*; et
Chaonia, quæ maxime occidentalis
est, dicta etiam *Molossia*. Hanc ta-
men ab illa Strabo distinguit: Cha-

onia quidem, a *Chaone* Trojano, Heleni
fratre; *Molossia* deinde, a Molosso
Andromaches et Pyrrhi filio, qui reg-
navit ibi post Helenum, quem veluti
tutorem, occiso Pyrrho, habuerat. In
Chaonia urbs est *Buthrotum*, vel *Buth-
rotus*, hodie *Butrinto*; in ingressu
portus *Pelodia* hoc est *cænosi*, inquit
Strabo l. vii. de quo portu hic est
mentio. In eadem ratione est *De-
dona* sylva, ubi Jovis oraculum:
quam tamen ibidem Strabo, primo
Thesprotiæ, deinde Molossia, attri-
butam fuisse testatur.

295 *Priamiden Helenum*] De eo
Priami filio: deque *Pyrrho*, Achilles
filio, Æaci pronepote, Æn. ii. 263.
De *Andromache*, antea Hectoris ux-
ore, Æn. ii. 456.

Compellare virum, et casus cognoscere tantos.
 Progredior portu, classes et littora linquens. 300
 Solennes tum forte dapes, et tristia dona,
 Ante urbem in luco, falsi Simoëntis ad undam,
 Libabat cineri Andromache, Manesque vocabat
 Hectoreum ad tumulum: viridi quem cespite inanem,
 Et geminas, causam lacrymis, sacraverat aras. 305
 Ut me conspexit venientem, et Troia circum
 Arma amens vidit: magnis exterrita monstribus
 Deriguit visu in medio; calor ossa reliquit.
 Labitur, et longo vix tandem tempore fatur:

et sciendi tantos casus. Progredior ultra portum, relinquens naves et littus. Tunc forte Andromache ante urbem, in sacra sylva, ad aquas ficti Simoëntis, offerebat cineri solennes epulas et funebria munera, et appellabat Manes prope sepulcrum Hectoris, quod dedicaverat e viridi cespite vacuum; et binas aras, causam lacrymarum. Ut aspexit me accedentem, et stupefacta vidit circa me Trojana arma; attenta hoc magno prodigio, exanimata est in ipso aspectu: calor abiit ex ossibus: cadit, et longo post tempore vix demum ita loquitur: An vera species, et verus num-

*****

—299. agnoscere Ven.—300. Egre^dior portu et Leid. classes ac Hamb. pr. classemque et Parrhas. linquo Hamburg. pr. a m. sec.—301. Heins. cum; ante vulgo: Solennes tum, quod cum Brunckio revocavi: est enim gravior sic et minus impedita oratio; etsi Heinsio accedit fragm. Vatic. dapis Gud. a m. pr.—302. Simoentis, Simoontis aberrant. undas duo ap. Burm.—303. Andromachen fragm. Vatic.—304. cumulum alter Menag.—305. geminas Sprot. cum Goth. sec. causas Leid. un. causas Hamb. sec.—306. Troica Hamb. pr.—307. Arma timens Hamb. sec. ext. rebus Leid. a m. sec. cf. Burm.—308. Deriguit e melioribus et h. l. Heins. adde fragm. Vatic. v. sup. 260. Porro multi distinguunt post Deriguit; minus bene. relinquit duo Burm. cum Goth.

NOTE

301 Solennes dapes, &c.] Annua sacrificia, quæ vulgo cum epulis conjuncta erant, ex ipsis victimarum extis. De Simoënte, Trojano fluvio, cujus nomen alicui rivulo Andromache in Epiro tribuerat, Æn. i. 104. De Hectore, ibid. 103.

303 Libabat cineri] Vel vero cineri, cujus partem aliquam in urna deferre secum Andromache potnerat, ex iis qui collecti sunt ex ejus funere, Iliad. ultimo, 790. vel ejus Manibus atque umbræ. Tristia dona] Lac, sanguinem, &c. ut supra 66. Unde proprie, libabat, erit effundebat: quan-

Delph. et Var. Clas.

quam generatim etiam sumi potest pro sacrificabat. De hac voce, Æn. i. 740.

304 Inanem] Tumulum honorarium vocat Suetonius in Clandio c. i. Xenophon in Exped. Cyri l. vi. νεωρόφιον, id est vacuum tumulum.

305 Geminas, causam lacrymis, &c.] Alteram Hectori; alteram Astyanacti filio, quem Græci et Trojæ turribus præcipitem miserant. Vel potius utramque Hectori: quia geminas herolibus dicari mos erat, supra 62. Causam lacrymis] Id est, quæ viri memoriam, ac dolorem suum alerent.

Virg.

2 P

Verane te facies, verus mihi auntius affers, 310
 Nate Dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
 Hector ubi est? Dixit, lacrymasque effudit, et omnem
 Implevit clamore locum. Vix pauca furenti
 Subjicio, et raris turbatus vocibus hisco:
 Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco. 315
 Ne dubita: nam vera vides.
 Heu! quis te casus dejectam conjuge tanto
 Excipit? aut quæ digna satis Fortuna revisit?
 Hectoris, Andromache, Pyrrhin' connubia servas?
 Dejecit vultum, et demissa voce locuta est: 320
 O felix una ante alias Priameia virgo,
 Hostilem ad tumultum Trojæ sub moenibus altis

tius te mihi sistis, o filii Veneris? an vitis? aut si lux alma abiit a te, ubi est Hector? Sic locuta est et emisit lacrymas, et implevit clamore omnem locum. Vix respondeo pauca mærenti, et turbatus os aperio interruptis verbis: Certe vivo, et traho vitam per omnes miseras. Ne dubita, nam vera aspicias. Heu! quis casus successit tibi, privatae tanto marito? aut quæ fortuna satis tibi congrua rediit ad te? O Andromache, tenesne conjugium Hectoris, an Pyrrhi? Demisit vultum, et humili voce dixit: O fortunata præ aliis, virgo Priami filia, coacta mori ad sepulcrum hostis, prope muros altos Trojæ: quæ non passus est ullam sortitionem, nec tetigit

~~~~~

tert.—310. *verum mihi Medic. adfert* Zulich. et Exc. Burm. ita lenior oratio foret, at minus docta.—311. *an si lux* Goth. sec.—312. *effudit* tres ap. Burm.—313. *Complevit* Exc. Burm.—315. *omnis* fragm. Vatic.—316. *Nec duo* Burm. *Ne dubites* alter Leid. *Ne d. ne vera vides* Gud. a m. pr. *vera fides* in sex lectum videbis, sed recentibus, ap. Heins. et Burm., quod Heinsio Marklandoque arridet, Enimvero de oculorum fide, visuque adeo, hic agitur, non de narrationis et auditionis fide. Recte *vides* etiam fragm. Vatic. servat.—318. *qua d. Reg. digna sacris* Zulich. *remansit* Wall. *F. fuisse* Goth. tert. a m. pr.—319. *Andromachæ* Mentel. pr. *Andromachen* nonnulli jam ap. Pierium, et Leid. dno, pr. Hamb. et Exc. Burm. ut sit: *quæ digna satis Fortuna revisit Hectoris Andromachen? Pyrrhi* quatuor ap. Burm. et Pirri duo Goth. *Pyrrhi an c.* aliquot Pieriani. *servat* Gud. a m. pr. *Omnia deteriora.* *Vulgatam* exhibet etiam fragm. Vatic. Dubito tamen an s? ab epico poeta sit.—320. *dimissa* alii, ut solet. *submissa* Exc. Burm.—321. *alias* Montalb.—

NOTÆ

319 *Connubia servas?*] Manesne in viduitate, ac fide data Hectori: an vero translisti ad Pyrrhi nuptias?

321 *Priameia virgo*] Polyxena, Priami et Hecubæ filia, amata ab Achille: qui cum ad ejus nuptias in templum Apollinis Thymbraei convenis-

set, a Paride, post Apollinis simulacrum latente, sagittæ ictu occisus est. Capto deinde Ilio, ejus umbra Polyxenam immolari sibi petiit. Illa ad Achillis tumultum ab ipso Pyrrho Achillis filio jugulata est.

Jussa mori, quæ sortitus non pertulit ullos,
 Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
 Nos, patria incensa, diversa per æquora vectæ, 325
 Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum,
 Servitio enixæ, tulimus; qui deinde, secutus
 Ledaam Hermionen Lacedæmoniosque hymenæos,
 Me famulo famulamque Heleno transmisit habendam.
 Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore 330
 Conjugis, et scelerum Furiis agitatus, Orestes

captivum lectum victoris domini. Nos post patriam combustam vecta per longinqua maria, parientes in captivitate, toleravimus superbiam familie Achillis, et juvenem ferocem: qui postea quærens Hermionen neptem Leda, et conjugium Spartanum, me servam tradidit possidendam Heleno, ipsi quoque servo. At Orestes ardens magno desiderio raptæ uxoris, et impulsus Furiis criminis sui, intercepti illum impro-

323. recti fragm. Vatic.—326. *fastum* aliquot Pier., minus poetice. *fatus* alter Mentel. a m. pr., forte et Zulich., unde Heins. conj. *status*: sed v. Burm.—327. *enixe* tres Burm. et sic Donatus interpretatus est; male. v. Heins. et Burm. et Pier.—328. *que* abest ab uno Leid.—329. *Me famulo famulamque* Heins. recepit; ita enim fere omnes Pieriani et Heinsiani omnes, cum Donato (adde fragm. Vatic.), excepto Hamb. pr., cui adde Goth. sec. et tert., qui tuentur id, quod olim legebatur: *Me famulam famuloque*. Ingratum tamen utrumque. Non male itaque Heins. conj. *Me famulo famulam Heleno*; ut hiatus imperiti librarii ferre noluerint; etsi hiatus intercedit Schrader. Emendat. p. 138, nec tamen aliam medelam apponit. Ingratus est versus, quocumque te veritas. Poterat tamen poeta reingere: *me famulo famulam dominus transmisit habendam. Me famulamque famulo* ed. Mediol. transmittit Sprot. concessit pr. Hamb. permisit Goth. tert.—330. *flammatus* Gud. et fragm. Vatic. cf. Burm.—331. *Furiis scelerum* Ven.—332. *Encepit incantum*

NOTÆ

327 *Servitio enixæ*] Andromache captiva a Pyrrho in uxorem admissa, suscepit ex eo Molossam: qui parti Epiri nomen fecit, 292.

328 *Ledaam Hermionen, &c.*] Menelai filiam, Spartani seu Lacedæmonii regis, ex Helena filia Jovis et Leda. Hermione, Menelao ad Trojanum bellum profecto, a Tyndarco Leda marito desponsata est Orestis cognato suo, Agamemnonis filio. Eadem interim a patre Menelao ad Trojam desponsata est Pyrrho, Achillis filio: eidemque post confectum bellum tradita. Quod cum ægre ferret Orestes, Delphos venit: et nactus ibi Pyrrhum de fatura sibi ex co-

jugio prole oraenlum consententem, eum ad ipsas aras Apollinis interfecit.

331 *Scelerum Furiis agitatus Orestes*] Agamemnonis et Clytemnestræ filius: patre ad Trojam profecto, et Ægypto Clytemnestræ adultero Mycenæ tenente, subductus ejus insidiis a sorore Electra, et ad Strophium Phocidis principem missus est: ubi singularem cum ejus filio Pylade amicitiam contraxit. Post Trojam expugnatam, et patrem Agamemnonem Ægisthi insidiis jugulatum, matrem cum adultero interfecit. Ideo Furiis agitatus, ac post labores plurimos expiatus ac solutus crimine ab Æreopa-

Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
 Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
 Pars Heleno; qui Chaonios cognomine campos,
 Chaoniamque omnem Trojano a Chaone dixit, 335
 Pergamaque Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
 Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?

vidum, et jugulat ad altaria patria. Per mortem Pyrrhi pars regni data cessit Heleno: qui a Trojano Chaone vocavit cognomine campos Chaonios et totam Chaoniam; et condidit in monte Pergama, et hanc arcem Iliacam. Sed quinam venti et

insidiis Serv. citat ad III Ecl. 18 cum interpretamento. Mox *que* deest binis Burm.—334. *Sors Heleno* Voss., haud dubie elegantius. cf. Burm.—335. *Ch. urbem* pr. Hamburg. a Trojano tert. Rottend. dixi sec.—336. *Pergameamque* Medic. Lectum scilicet olim fuit a nonnullis *Pergameam Iliacamque*, ut ex Servio patet. Unde autem lectio illa fuerit, Pomponius Sab. memorie reliquit; *sed Apronianus*, inquit, *Pergamiam legit*; is scilicet, e cujus recensione Codicem Medicum habemus.—337. Burm. in difficultates hic necio quas se induerat, et conj. vel *qui cursum huc venti* vel *quo cursum venti, quo f. d.* Potuisse enim Andromachen satis scire, qui venti ex Troade ferrent. Enimvero sic argutari possis et in vulgari: *quomodo huc venisti?* et in Odyss. A. 171 πῶς δὲ σε ναῖται? Ἥγαιον εἰς Ἰθάκην; etc. Scilicet si vulgari sermone usa esset Andromache, quævisset illa sic: *quo casu ad has terras accessisti?* Jam hoc poterat factum videri vel tempestate vel fato vel Deorum numine. Et

NOTÆ

gitia, aut, ut ait Cicero, ipsius Minervæ iudicio, in regnum rediit. Hermionen uxorem accepit, occiso prius apud Delphos Pyrrho: cum ea regnum quoque Spartarum addidit suo. Corpus ejus, post mortem refossum, septem cubitorum fuisse refert Plinius lib. VII. 16.

333 *Patrias ad aras*] Certum est Pyrrhum ab Oreste occisum esse Delphis, in Phocide, apud ipsas Delphici Apollinis aras: Achillem vero Pyrrhi patrem interfectum a Paride, ad Trojam, in Apollinis Thymbræi templo; atque ita fatale fuisse patri et filio, ut apud Apollinem caderent. At varie se torquent interpretes, ut explicent, cur *patrias aras* poëta dixerit: multa comminiscuntur: hæc duo mihi videntur optima. 1. Si ad sensum Næmæbæni per *patrias*, intelligamus easdem, ad quas pater Achilles occisus fuerat: nempe *Apollineas*, quanquam

loco dissitas. II. Tamen tutius puto: *patrias* explicare ad sensum Turnebi, *Græcas*: ara enim Delphica, fere in medio totius Græciæ sita, publicum erat Græciæ totius oraculum. Addo, quod rem firmet: Epirum, ubi regnabat Pyrrhus, inter Græciæ provincias non esse habitam, ut patet ex Strabone l. VII. Pyrrhum vero et Orestem patria Græcos fuisse: Orestem quidem Argivum e Peloponneso: Pyrrhum, patre natum Achille, Thesalo e Phthia; matre Deidamia, e Scyro Ægei Maris insula.

335 *Trojano a Chaone*] *Chaon*, unus e Priami filii: quem Helenus frater cum in venatu ignarus occidisset, ad solatium doloris, regnum ejus nomine appellavit; regnavitque quasi tutor Molossi, ut jam diximus, 292.

336 *Pergamaque, Iliacamque, &c.*] Divisio est unius rei in duas: *Pergamus* enim fuit arx *Iliaca*, sive Trojana.

Aut quisnam ignarum nostris Deus appulit oris ?
 Quid puer Ascanius ; superatne, et vescitur aura ?
 Quem tibi jam Troja.....
 Ecqua tamen puero est amissæ cura parentis ?

340

quamnam fata direxerunt tibi curam ? aut quis Deus adduxit te incertum ad nostra littora ? Quid ? puer Ascanius superatus et fruitur vita ? is quem tibi jam Troja.....
.... Quisnam est jam puero dolor de amissa matre ? quomodo et pater Æneas et

.....

hæc, ut vides, expressit poëta.—338. Quisnam Heins., ut fere omnes libri etiam Pieriani cum fragm. Vatic. Vulgo *quis te* ex glossa. *quis jam* ed. Ven.—339. aut v. Exc. Burm. *vescitur auras* plerique codd. Pier., nec improbat Heins. Fuit etiam in Parrhas. a m. sec. et in fragm. Vatic., ubi v. p. 174. cf. ad Tibull. II, 5, 63, et sup. I, 550.—340. *Quæ tibi alter Menag.* In melioribus, inter quos Medic. Gud. fragm. Vatic., verus mancus est relictus ; in aliis vario suppletus : *Quem tibi jam Troja peperit fumante Creusa.—obsessa est enixa Creusa.—Troja est obsessa enixa Cr.—Troja natum fumante reliqui ; inepte omnia.* vid. Burm. post Pier. Ex uno Guelfherb. in Exc. Cort. notatum video *Troja—peperit florente Creusa.* Scilicet Ascanii ætas id postulare visa erat. Dubito equidem, an ex Virgilii schedis hoc fragmentum servatum sit ; haud dubie enim illud rescissuri fuissent Tucca et Varius. Probabilius mihi sit, fuisse olim in margine ab aliquo versificatore varia in h. l. tentata ; unde sequens librarius expedire se non posset. Ceterum etiam hic locus docet, ex uno aliquo transcripto exemplo omnia fluxisse exemplaria Maronis.—341. *Et quæ jam* ante Heins. legebatur. At meliores Heins. et Pier. cum Donato et Carisio : *Et quæ tamen* vel *Ec quæ tamen* ; hoc et fragm. Vatic. habet. Alii *Et quæ tamen*, *Et quæ* vel *Ecquæ tam*, *Quæ tamen* et p. *Quæ tamen* et ; ut in talibus errari fere solet. *Ecquænam* Goth. pr. *Ecquæ* Pompon. Sab. interpretatur. *amissi parentis* apud Carisium. v. Pierium ad h. l. Probat hoc etiam Markland., sed v. Burm. *amissa est* c. etiam nonnulli. Equidem hunc versum dudum suspectum habui ; et adhuc persuasum mihi habeo, e vetere quidem libro eum ad nos pervenisse, sed aliquando ad marginem aliena manu ascriptum adhæsisse, una cum fragmento superioris versus, cuius reliqua pars oblitterata erat ; et, si bene auguror, a poëta tantum illa scripta erant : *Quid puer Ascanius. Ecquid in antiquam v.* Brunckius utrumque versum a poëta temere in chartam conjectum fuisse existimabat, ut olim ab eo retractaretur. Vix tamen hæc omnino poëtæ in animum venire potuerit,

NOTE

340 *Quem tibi jam Troja.....*] Versus, aut a Virgilio relictus imperfectus, aut a Tucca et Vario mutilatus. Suppleverunt sic aliqui : ‘ *Quem tibi jam Troja peperit fumante Creusa.*’ Male. Troja enim fumante, et Ænea fugiente, patrem sequebatur jam tum pedes Ascanius, Æn. II. 724. Alii sic : ‘ *Quem tibi jam Troja obsessa est enixa Creusa.*’ Paulo verisimilius. Cum enim decem annos bellam Trojanum, annos septem Ænem navigatio duraverit, annos sexdecim aut sep-

temdecim numerare tum potuit Ascanius, cum Italicis pugnis deinde interfuit : sed omnino abhorret versus a nitore Virgiliano.

341 *Ecqua tamen puero est, &c.*] Putant aliqui oblitum hic sui esse Virgilium. Quomodo enim scire potuit Andromache, Creusam, Ascanii matrem, in fuga amissam fuisse ; cum ea de re nihil dum Æneas ei dixisset ? Quidni vero scire id potuit ante suum e Trojano littore discessum ? præsertim cum Æneas in urbem rediisset,

Ecquid in antiquam virtutem animosque viriles
Et pater Æneas et avunculus excitat Hector ?

Talia fundebat lacrymaus, longosque ciebat
Incassum fletus : cum sese a mœnibus heros
Priamides multis Heleus comitantibus affert,
Agnoscitque suos, lætusque ad limina ducit,
Et multum lacrymas verba inter singula fundit.
Procedo, et parvam Trojam, simulataque magnis
Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum
Agnosco, Scææque amplector limina portæ.
Necnon et Teucri socia simul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.

345

350

avunculus Hector incitant ipsum ad veterem fortitudinem et animos viriles ? Talia dicebat plorans, et frustra movebat longos fletus : cum heros Helenus, filius Priami, effert se ex urbe, comitantibus plurimis : et agnoscit suos Trojanos, et lætus ducit in domum suam : et inter singulas voces emittit multum lacrymarum. Progredior, et agnosco parvam Trojam, et Pergama assimilata magnis, et siccum rivum cognomine Xanthi, et amplector postes portæ Scææ. Trojani quoque potiuntur simul urbe socia. Rex sub vastis porticibus excipiebat eos. Bibebant vini pocula in

~~~~~

cum aliena sint a re et loco.—342. *Et quid multi, ut solent.*—343. *avunculus* Gud., ut semper in similibus.—344. *multosque c.* Menag. pr. *jamnosque* alter Hamb., unde Heins. conj. *largosque*.—345. *In casum* Zulich. cum glossa : *Æneæ et Trojanorum.* cf. Burm.—346. *Priamides Helenus multis* duo Burm. aliquotque Pieriani ; quod simplicius, ut sup. v. 295. cf. Pier. *adfert* Heins. e codd. suis omnibus. Vulgo *offert*. tres *effert*.—347. *agnoscitque* alter Hamb. *ad limina* Heins. cum majore codd. parte. Sic et omnes Goth., nisi quod unus *lumina*. Vulgo *ad mania*, quod in paucis recent. ille repererat.—348. *lacrimans* aliquot Pier., aliquot Heins., et edd. vett. nonnullæ ; manifesto sed proclivi lapsu. Nec aliter fuerat, puto, in Gudiano, qui lituram hic habebat, e qua Heins. tamen excitabat : *multum lacrimæ* pro *lacrimarum* curiose potius quam vere. Nam *multum* Homericum πολλόν est, pro valde, admodum, et talia amare Virgilium satis constat. *lacrimis* Exc. Burm. Porro *fudit* plerique Pier. et aliquot Heins., tert Goth., male ; idem tamen Pompon. Sab. interpretatur.—349. *ad parvam* Spret. *et patriam* Zulich. et Leid. a. m. pr. s. *multis Perg.* Witt. a. pr. m.—352. *feruntur* Ven. et alter Hamb. pro var. lect. 353. 354. 355 hos tres versus ab aliena manu insertos esse vidit Jac. Bryant, quia cum reliquis non bene coherent. Patrocinium eorum quomodo

NOTE

quæsiisset eam omnibus viis, ab omnibus amicis : quorum aliquis ad captivas deferre casum potuit.

348 *Multum lacrymas*] Alii legunt : *Multum lacrymans*. Favet primæ lectioni : quod aliqui verbum *fundit* nullo casu fulciretur. Favet secun-

dæ : quod durum sit ; *multum lacrymas*, pro *multum lacrymarum*. Hæreo tamen primæ, quia communior est. De *Xantho*, seu *Scamandro* Troadis fluvio, Æn. i. 477. De *Scæa*, Trojæ porta, Æn. ii. 612.

Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
 Impositis auro dapibus, paterasque tenebant. 355
 Jamque dies, alterque dies processit : et auræ
 Vela vocant ; tumidoque inflatur carbasus Austro.
 His vatem aggredior dictis, ac talia quæso :
 Trojugena, interpres Divum, qui numina Phœbi,

medio aula, cibus auro impositis, et tenebant pateras. Jamque dies et secundus dies abiit, et venti invitant vela, et lineæ inflantur tumido vento. Alloquor his verbis Helenum vatem, et rogo eum talia : Trojane, interpres Deorum ; qui cognoscis

agi possit, vide in Notis. Erit tamen imputandum aliquid fortunæ carminis, cui secunda poetæ manus haud obtigit ; ultimus utique versus friget.—353. *Illas* Montalb.—354. in deest optimis ; sed tuetur Heins. grammaticorum auctoritate.—355. *Impositisque* Witt. *tenebat* Ven.—356. *processit* Leid. *inflatus* alter Menag. *que* abest a sec. Rottend.—358. *Hic* edd. ante Pier. *et talia* Witt.—359. *qui n. Divum* Witt. a m. pr.—360. *Clarîi et lauros* Medic.

NOTÆ

354 *Aulai in medio, &c.*] *Aulai*, dissolutio, more veterum, diphthongi æ, quæ Græcis est α, in vocales duas a et ɱ. *Libabant* : vel gustabant, bibebantque ; vel offerebant Diis per libationem et effusionem : Æn. i. 740. De *Baccho*, Ecl. v. 29. 69. De *Austro*, vento meridionali, Ecl. ii. 58.

359 *Qui numina Phœbi, &c.*] Quinquæ divinationis species enumerat. Primam, quæ fit *afflatu Dei* : secundam, quæ *inseu in tripode* : tertiam, quæ *combustione lauri* : quartam, quæ *intuitu siderum* : quintam, quæ *observatione avium*. i. Significatur per *numina Phœbi*, qui aliquando in vates ilapsus, os ipsis ad futura prædicenda aperiebat, ut mox continget Heleno. ii. Per *tripodas*, in quibus sedentes puellæ vaticinabantur : præsertim Delphis, unde mos ille in pleraque alia Apollinis templa transierat. Erat autem *tripus* : vel pateus tres latus pedes, in quem demissa puella emergente halitu amens reddebatur : vel vas et crater, tribus nitens pedibus : vel mensa, tribus edita gradibus : vel probabilis, sella tribus fulcris im-

sita, in medio patens, ubi sedebat vates ; eaque aliquando ærea, aliquando aurea, etiam Delphis corio Pythonis serpentis cooperta. iii. Per *Clarîi lauros*, vaticinium innuit, quod petebatur ex combustione lauri rami : qui si in igne crepitaret, bono erat omni ; si taceret, malo. Tibul. l. ii. 5. 81. 'Et succensa sacris crepitet bene laurea flammis, Omne quo felix et sacer annus eat.' Propert. l. ii. 20. 36. 'Deficiunt magico torti sub carmine rhombi, Et jacet extincto laurus adusta foco.' *Clarîi*] Epithetum Apollinis, cui *Claros*, nrbs Ioniæ, prope Colophonem, in Asia Minore, celebri templo et oraculo dicata erat : et hoc epithetum pro quolibet alio hic additum est : quemadmodum Apollo *Delius*, appellatus est *Thymbreus*, 85. iv. Per ipsa *sidera* satis notatur *astromantia*. v. Per *volutum linguas* notatur proprie ars *augurum*, qui *avium garrîtum* et cantum consuebant. Per 'præpetis omina pennæ,' proprie ars *auspicum*, qui *aves spectabant* volantes. Et aves quidem, quarum spectabatur

Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis, 360
 Et volucrum linguas, et præpetis omina pennæ,
 Fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
 Religio, et cuncti suaserunt numine Divi
 Italiam petere, et terras tentare repostas;
 Sola novum dictuque nefas Harpyia Celæno 365
 Prodigium canit, et tristes denuntiat iras,
 Obscenamque famem) quæ prima pericula vito?
 Quidve sequens tantos possim superare labores?
 Hic Helenus, cæsis primum de more juvencis,
 Exorat pacem Divum, vittasque resolvit 370
 Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
 Ipse manu multo suspensum numine ducit;
 Atque hæc deinde canit divino ex ore sacerdos:

dicinitatem Apollinis, et tripodas, et lauros Clarii, et astra, et cantus arium, et auspicia volantis alæ, dic age: nam ceremoniæ propitiæ mihi declaraverunt totum iter meum; et omnes Dii sua auctoritate suaserunt mihi petere Italiam, quærere terras mihi præparatas: sola Harpyia Celæno canit prodigium novum et horrendum dictu, et prædicat funestas iras, et sadam famem: quod periculum primo effugiam? et quid exequendo, possum emergere e tantis casibus? Tunc Helenus, primo mactatis juvencis juxta consuetudinem, precatur veniam a Diis: et sollicitum tantum sacri capitis: et ipse ad tua templa, o Phœbe, manu ducit me trepidantem ob magnam reverentiam Dei. Ac postea sacerdos loquitur hæc divino ex ore: Fili Vene-

*****

Pierii, Witt. Moret. sec., quod præfero. *laurus* Medic. a. m. pr. cum aliis antiquis, quod antiqui Grammatici defendunt; recepit itaque Heins., rursus deseruit Burmannus; forte casu potius quam consilio.—361. *Qui volucrum* Schol. Horat. ap. Heins. *omnia* nonnulli. *pennæ* Medic. Gud. et tert. Mentel.—362. *Omnis c.*—*Religio* aliquot Pieriani, sec. Rottend. Gud. a. m. pr. item Goth. pr., sc. ut sit: *omne vaticinium, omnis Deorum monitus*, quod merito aridere potest, quoniam sequitur: *cuncti Divi*. Sic *cursum* esset, quem teneo, navigationem, quam facio versus Italiam.—363. *et abest a Ven. et Parrhas.* cum Goth. alt. *numina Diti* Gud.—365. *novum* Gud. *Arpia, Arpyia, Harpica* aberatt. codd.—368. *Quodve s. possim tantos Parrhas.*, forte etiam, subjicit Burm., *qua p. p. vito?* qua via, ratione. Nil necesse. at *possum* nullibi repertum video.—369. *primum cæsis* Ven. et Parrhas.—371. *limina* sec. Hamb.—372. *Ipse etiam* pr. Hamb. *suspensus* pro var. lect. Hamb. sec. et Servius. Male, cf. Burm. *duxit* codices ap. Pier.—373. *hæc* deest Leid. uni.—375. Si

NOTE

cantus, dicebantur *ocinæ*, ab *os*, et *cano*; ut corvus, cornix, picus: quarum autem spectabatur volatus, dicebantur *præpetes*, a *προνέτοθα*, *prævolare*; ut vultures, aquilæ. De *Celæno* et *Harpyiis*, supra 211.

370 *Vittasque resolvit*] Infulam, qua implicati erant capilli. Vittata enim infula, sacerdotis insigne est, Æn. ii. 123. Soluta autem, indicium est vaticinantis ac furantis, Æn. vi. 48. de Sibylla: 'Non comitæ mansere comæ.'

Nate Dea ; nam te majoribus ire per altum
 Auspiciis manifesta fides : sic fata Deum rex 375
 Sortitur, volvitque vices : is vertitur ordo ;
 Pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustræ
 Æquora, et Ausonio possis considerare portu,
 Expediam dictis ; prohibent nam cetera Parcæ
 Scire, Helenum farique vetat Saturnia Juno. 380
 Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
 Vicinosque, ignare, paras invadere portus,
 Longa procul longis via dividit invia terris.
 Ante et Trinacria lentandus remus in unda,
 Et salis Ausonii lustrandum navibus æquor, 385
 Infernique lacus, Æææque insula Circæ,

ris : nam certe scio te majoribus auspiciis currere per mare : ita rex Deorum disponit fata, et miscet fortunas : ea series rerum decurrit. Explicabo tibi verbis pauca e plurimis, ut securior percurras maria quæ te excipient, et possis quiescere in portu Italico : nam Parcæ impediunt ne Helenus sciat reliqua, et Juno impedit ne loquatur. Primo longum iter impeditum procul longis regionibus separat a te Italiam, quam tu jam putas propinquam, et cujus paras intrare vicinos portus, o ignare. Et curcandi sunt remi in mari Siculo, et percurrenda navibus planities maris Italici, et infernae paludes adeundæ, et insula Circæ Colchicæ : priusquam possis con-

pr. Hamb. a m. sec. *his* Gud. Ven. Parrhas.—376. *hic* edd. Ven. et Junt. *sic* quatuor Burm. et Goth. sec. *his* alter cum ed. Mediol.—377. *tutus* Oudart. et Parrhas. *æquora lustræ Hospita* Zulich.—378. *consistere* pr. Hamb. et Ven. vide sup. 162. Burm.—380. Distinguunt codd. partim post *Scire* partim post *Helenum* ; cf. Pier. et Burm., sed in interpunctione, codicum nulla, meo judicio, est auctoritas. *vetet* pr. Hamb. Bruck. conj. *Scire, vetatque Helenum fari* S. J. : rotundior utique sic esset versus, sed Virgilius gravitatem numerorum præfert. Alioqui ad manum esset *Helenumque vetat fari* in ed. Parm. Hemistichium abesse malit Jac. Bryant.—384. *Trenacia* Wall. a m. pr., et a m. sec. *Trinacia* ; et sunt sane grammaticorum argutiæ in ea scriptura, quæ tamen fundamento non omnino carent, quandoquidem *Opvacia* Homerica est scriptio. conf. Cluver. et d'Orville Sicula p. 163. Enimvero ad liquidum res perducere nequit, utra sit verior et antiquior. Idem Wall. *lentendus* a m. pr. *tentendus* Goth. sec. a m. pr. *lectendus* Guelpherb. un. in Exc. Cort. ex interpr.—386. *Circæ* vetustiorum auctoritate reposuit Heins., qui copiose

NOTÆ

374 *Majoribus Auspiciis*] Vel bonis ; vel ad majora spectantibus ; vel majorum Deorum, Jovis, Apollinis, &c. non avium aut siderum tantum.

379 *Parcæ, &c.*] Tres, quæ fuis dispensabant fata hominum, Ecl. iv. 47. *Juno*] Saturni et Opis filia, inimica Trojanis : causam habes Æn. i. 29.

384 *Trinacria lentendus, &c.*] *Flec-*

tendus et *curcandus*, ob vim adversam fluctum inter se pugnantium. Sic Catullus de Nupt. Pelei, 182. 'Quidne fagis lentos incurvans gurgite remos?' De *Trinacria*, Sicilia, fusc infra 687. De *Ausonia*, Italia, supra 171.

386] De descensu ad Inferos, Æn. vi. De appulsu ad insulam Circæ,

Quam tuta possis urbem componere terra.
 Signa tibi dicam : tu condita mente teneto.
 Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
 Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus, 390
 Triginta capitum foetus enixa, jacebit,
 Alba, solo recubans, albi circum ubera nati :
 Is locus urbis erit ; requies ea certa laborum.
 Nec tu mensarum morsus horresce futuros :
 Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo. 395
 Has autem terras, Italique hanc littoris oram,

dere urbem in secunda regione. Dicam tibi signa, tu ea ratine commissa animo. Quando porca reperta a te sollicito, jacebit circa undam remoti fluvii, enixa prolem triginta capitum, alba, recumbens humi, et porcelli albi circa mammas ; ille locus erit urbis, ille certus finis laborum. Nec tu expavesce futurum esum mensarum. Fata reperient viam, et Apollo invocatus adjuvabit. Ecce autem has terras, et

*****

aliis exemplis firmat. Vulgo *Circes* ; aliquot etiam *Circe*.—387. *posses alter Hamb.*—388. *memori qua* (pro *que*) *hæc m. t. sec. Moret. vss. 388—393 leguntur ap. auctorem de progenie Augusti c. 12.*—389. *undas aliquot Pieriani et Hamburg. alter, ut supra.*—391. *fatus capitum Montalb.*—394. *Hic t. Dorvill. et ap. Nonium et Clodonium. erat duo Burm.*—395. *inveniant quatuor Heins.*—396. *Has inter Goth. tert. urbem Oudart.*

NOTÆ

Æn. vii. 10. Erat autem Solis et Perses Nymphæ filia, soror Ætæ Colchici regis, qui pater fuit Medæ : aut juxta alios, Ætæ filia, Medæ soror. *Ætæ* dicta, id est, *Colchica* : ab *Æa*, insula et urbe Colchici regni, circa ostia Phasis fluvii. Sarmatarum regi nupsit, quo venenis occiso, in Italiam fugit, ad promontorium et montem, qui deinde *Circeus* dictus est, hodie *Circello*, in Latio : qui quidem mons continenti junctus est : sed quia Pomptinis paludibus cingitur ad septentrionem, ideo insulæ formam aliquando habuit. Eadem *Circe*, cum Glauco, marinum Deum amaret, ex zelotypia Scyllam puellam in monstrum marinum commutavit : item et Picum Latinorum regem in avem, quod Canentem conjugem sibi præferret.

389 *Secreti ad fluminis, &c.] De*

omine suis, cum triginta porcellis repertæ, ad ripam Tybris : ubi *Alba* urbs, aut juxta alios *Lavinium*, condita deinde est, *Æn. viii. 42.*

394 *Mensarum morsus]* De his, 257.

396 *Italique hanc littoris oram, &c.]* Italici *frontem* intelligit, sive partem meridionalem : quæ confecto Trojano bello, Græcis plurimis illuc post varios errores appulsis, ab iis *Magna Græcia* vocata est : nunc Neapolitani regni maximam partem constituit : Italiamque dividit duo in cornua, quæ Tarentino Sinu vasto et patenti separantur. Tota illa frons ad orientem penitus obversa est Epiro, marique Ionio. Atque in cornu quidem orientali, quod ab Epiro minus remotum est, promontorium est *Iagygium*, vel *Salentinum*, *Cap de Sainte Marie* : totumque cornu Salentini occupant :

Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic et Narycii pœsuerunt mœnia Locri,
Et Sallentinos obsedit milite campos

400

hanc extremitatem Italici litoris, quæ propinqua albitur fluctu nostri maris: cunctæ illæ urbes incoluntur a pravis Græcis. Illic et Narycii Locri statuerunt muros, et Cretensis Idomeneus occupat militibus campos Sallentinos: illic est illa Petilia ducis

=====

pro var. lect. ad oram.—397. *qua nostri* Parrhas., quod aridet Burmanno. *profunditur* duo ap. eund.—399. *Hinc et Narycii, Naricii, Nariitii* aberrationes Codicum. Νάρυς, πόλις Λοκρίδος etc. Steph.—400. *Sallentinos* Heins. cum aliis melioribus, quem v. et quos laudat Burm. cum antea editum esset *Salentinos*: quæ antiquior esse debuit scriptura. *Salentinos* Goth. tert. quæ antiquior fuit scriptura *Σαλαρτίνων* quod etiam ex numo laudatur: de quo v. Eckhel Doctrin. num. P. I, Tom. I, p. 145. *Phalentinus* Ven. *Salicanos* Sprot. *limite*

NOTÆ

quorum urbes præcipuæ, Tarentum *Taranto*, Brundisium *Brindes*, Hydrus *Otrante*. In altero cornu, quod ad meridiem pertinet, tria sunt præcipua promontoria: Lacinium, *Capo della Colonne*, Salentino respondens: Brutium, sive Leucopetra, *Capo dell'Armi*, Siciliæ proximum: et Zephyrium, *Capo de Stillo*, inter utramque medium. Infra Lacinium, in ipso sinu Tarentino, est Petilia, *Strongoli*. Inter Lacinium et Zephyrium, est sinus Scylacius vel Scylleticus, *Golfo di Squillaci*, ubi urbs Scylacium. Inter Zephyrium et Brutium, ingens est ora, ubi non longe a Zephyrio occurrit Caulonia, vel Caulon, *Castel Vetere*: tum infra, meridiem versus, Narycia, vel Locri Epizephyrii, nunc *Gieraci*. Atque hæc fusior descriptio ad ea, quæ sequantur hoc libro, plane necessaria visa est.

399 *Narycii Locri*] Constat eos a Græcia Locris oriundos esse: duce, vel Evanthe juxta Strabonem; vel Ajace juxta alios. Tres autem in Græcia fuerunt hujus nominis populi: *Epicnemidii* et *Opuntii*, contermini; ad septentrionem Phocidis, et meridiem Eubœæ sinusque Maliaci: tum *Ozola*,

ad occidentem Phocidis, et septentrionem faucesque ipsas sinus Corinthiaci sive Crissæi. Strabo vult Epizephyrios, ad Ozolis Crissæi sinus oriundos, negat ab Opuntiis. Tamen nomen ipsum *Narycia* urbis innuit, eos, si non ab Opuntiis, saltem ab Epicnemidiis esse profectos: siquidem *Narycium* urbs a Plinio collocatur apud Locros Maliaci sinus, et Boagrii fluvium. At ibidem erant Epicnemidii: ibidem regnabat Ajax, Oilei filius, ex Homero, *Iliad.* II. 523. et *Naryx*, sive, *Naryce*, sive *Naricium*, urbs est, ex qua juxta Suidam fuit Ajax. Quæ ut conciliem: existimo Locris omnibus, Ozolis, Epicnemidiis, Opuntiis, Ajacem ad Trojam imperasse, cum omnes Parnasso monte conjungantur: in reditu deinde Ajace mortuo, ut diximus *Æn.* I. 44. aliis alio per tempestatem directis, aliquas e Locris omnibus reliquias Evanthe duce in Italiam pervenisse, et Naryciam condidisse: tumque dictos esse *Epizephyrios*: quod non procul a promontorio Italiæ *Zephyrio* sedem elegerint.

400 *Sallentinos, &c.*] De eorum situ, 396. De *Idomeneo* Cretæ rege,

Lyctius Idomeneus; hic illa ducis Melibœi
 Parva Philoctetæ subnixa Petelia muro.
 Quin, ubi transmissæ steterint trans æquora classes,
 Et positis aris jam vota in littore solves:
 Purpureo velare comas adopertus amictu; 405
 Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum
 Hostilis facies occurrat, et omina turbet.
 Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto;
 Hac casti maneant in religione nepotes.
 Ast, ubi digressum Siculæ te admoverit oræ 410
 Ventus, et angusti rarescent claustra Pelori,

Melibœi Philoctetæ, defensas muro. Imo quando naves transvectæ ultra mare constiterint, et jam reddes vota altaribus in littore structis: togæ secundum capillos coopertus velo purpureo: ne aliquis cultus hostilis occurrat inter pia sacrificia, in cultu Deorum, et abruptat auspicia. Socii servant hanc consuetudinem sacrificiorum, tu ipse hanc særa: posteri pii persistent in hac ceremonia. Sed quando ventus te profectum appulerit ad litus Siculæ, et minuentur angustias arcti Pelori:

Leid. un.—401. *Lyctius, Licius, Litus, Lycius, Lyctius*; porro *Idomeneus, Idomeneus, Ydomeneus*,—*Melibœa*—*Philoctetæ, Philothetæ, Philoctetæ, Philoctetæ*, librorum stupores, quos ponimus, ut iis mature assuescant juvenes.—402. *Petelia Medic.* et sic in numis et Græcis script. occurrat: Περηλία; hoc itaque restitui. Vulgo *Petilia*, quod vulgare est.—403. *steterunt* alter Hamb. *naves* pr. Hamb. *puppæ* Goth. pr.—404. *in littora* Medic. a m. pr. cum tribus aliis.—405. *Purpureas* Dorvill. a m. pr.—407. *occurrat* Franc. *omnia* multi. *turbat* duo.—408. *socios* Medic. a m. pr.—410. *degressum* Sprot. et inf. 492. *amoverit* duo. *Siculæ oris* Franc.—411. *rarescent* codd. Servii inf. ad. 630, in Wall.

NOTE

123. *Lyctius* dicitur a *Lycto* oppido Cretæ, de qua insula, 104.

401 *Melibœi Parva, &c.*] *Philoctetes*, *Præantius filius*, *Melibœæ* rex, urbis in Thessalia, ad radices montis Ossa: cum in Cæta, Thessalico monte Trachiniæ regionis, pyram, in qua se Hercules comburendum collocaverat, ejus jussu succendisset; ab eodem arcum et sagittas, Lernææ hydræ felle imbutas, accepit in munus. Trojam deinde profectus, et colubri morsu in crure sauciatus, a Græcis in insula Lemno fetoris impatientia, relictus est. Postea tamen, monente oraculo Trojam non nisi sagittis Herculeis capi posse, ab Ulyssæ et Neoptolemo in castra accessit, Paridem occidit:

et urbe capta, auditaque Melibœorum defectione, ut narrat Strabo, venit in Italiam: ibique Petiliam, aut condidit, aut juxta alios mœnibus firmavit: situm ejus vide, 396.

405 *Purpureas, &c.*] Hunc morem servavere Romani, ut in sacris caput obnubarent: ne turbatus alienarum rerum aspectu sacerdos, aut interrumpere sacra, aut ex iis aliquid omitteret: utrumque enim fatale atque ominosum erat. Idque aiunt Romani scriptores *Ænææ* exemplo a posteris usurpatum: infra, 545. Saturno tamen, Honori, et Herculi, aperto capite facta sacra, non velato; probat multiplici auctoritate Cerdama.

411 *Rarescent claustra Pelori*] *Pelo-*

Læva tibi tellus, et longo læva petantur
 Æquora circuitu; dextrum fuge littus et undas.
 Hæc loca vi quondam, et vasta convulsa ruina,
 Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas! 415
 Dissiluisse ferunt cum protinus utraque tellus
 Una foret; venit medio vi pontus, et undis
 Hesperium Siculo latus abscidit, arvaeque et urbes
 Littore diductas angusto interluit æstu.
 Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis 420

sinistra terra et sinistra maria a te petantur longa circuitione: evita dextrum littus et dextras aquas. Narrant hæc loca olim magna violentia et ruina discessisse. Adeo remota vetustas temporis potest mutare res. Cum utraque terra esset una continuo: mare cum impetu venit in medium, et aquis separavit Italicum latus a Siculo: et labitur angusto freto inter arva et urbes, distinctas suo quasque littore. Scylla occupat dextrum latus: immanis Charybdis lævum, et profundo gurgite

superscr. vel clarescent. Parum acute. *plaustra* P. Parrhas. Illustrat vss. Nodell Not. Crit. p. 77.—412. *lata* aliquot Pier. *petentur* Hugon. et Wall. a m. pr. cum Goth. sec.—414. *et deest* Parrhas. *ex Erf. convolsa* Gud.—415. In Wall. versus erat in margine ascriptus; idem *longava*. Ennium videtur ante oculos habuisse Annal. xv, ap. Gell. ix, 14 *Postrema longinqua dies confecerit ætas*. Adde Laeret. ii, 68, 69. duo *motare*, solenni permutatione. v. Burm.—416. *protenus* Heins. repositum cum Vellio Longo et Leid. altero ac Rottend. pr.—417. *forent* Rottend. tert. *medio venit* Moret. pr. Parrhas. *venit* in m. Ven. *media* Zulich. a m. sec.—419. *deductas* Medic. cum al. antiqua. Vir doctus Britannus (*Genl. Mag.* 1764, p. 464) *littora diductas* emendabat h. e. quoad littora, refutatus mox ab alio p. 556. Neuter viderat, *littore diductas* esse idem ac mari, quod intervenerat, diductas; nam ubi littus, ibi mare.—420. *lævum* Gud. *impacata* aliquot Pieriani, et unus Leid., quod non

NOTE

rus, seu *Pelorum*, *Cape di Faro*, promontorium Siciliae maxime orientale: sic Italiae vicinum est; ut eidem continuum aliquando fuerit, quemadmodum hic narrat poëta; et adhuc procul aspicientibus conjunctum appareat, nec ullo freto pervium: tamen propius accedentibus paulatim rarescant et aperiuntur claustra illa, minuanturque visa angustiae, et laxior aditus apparet paulo. De *Sicilia*, infra 667.

416 *Protinus*] Sine interruptione atque intervallo, continua et perpetua serie. Sic Æn. ix. 337. 'felix si protinus illum, Æquasset nocti ludum, in lucemque tulisset:' id est, si conti-

n timeret. Hinc Æn. x. 340. 'Protinus hasta fugit,' et alibi vulgo sumitur pro *statim*; quia quod statim fit, sine intermissione fit. De *Hesperia*, Italia, Æn. i. 634.

420 *Dextrum Scylla, &c.*] *Scylla* ad latus Italiae, Cænym promontorium: scopulus est tumultuoso fluctuum alaplans semper fremens, nunc *Sciglio*: a σκῆλλω vexo. *Charybdis*, ad latus Siciliae, prope Messanam urbem: mare est vorticosum, aquas sorbens, et cum impetu deinde eructans, nunc *Calafaro*: a χαλῶν hio, et φοῖβῶν sorbes. *Charybdis* aiunt meretricem fuisse voracissimam: quæ, cum Herculi boves eripulset, a Jove fulmine icta,

Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
 Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
 Erigit alternos, et sidera verberat unda.
 At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,
 Ora exertantem, et naves in saxa trahentem. 425
 Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
 Pube tenus; postrema immani corpore pistris,
 Delphinum caudas utero commissa luporum.

voraginis ter vorat fluctus in præceps, deinde alternatim attollit eos in aërem, et ferit aquis astra. At antrum includit Scyllam in obscuris latebris, pandentem guttura, et trahentem naves in scopulos. Superior forma est humana, et puella formoso pectore, usque ad imum ventrem: inferior est pristis immenso corpore, conjuncta uteris canum circa caudam Delphinorum. Melius est, te morantem circumnavigare finem

bene præferebat Cerda. *implicata* quatuor Burm. cum Goth. tert.—421. *Obsedit atque immo baratri.* Franc., sed talia exscribere piget. Mox *abruptum* Zulich.—422. *in abruptu* aliquot Pier.—423. *egerit* legebant viri docti (et sic Cerda), apud Pierium, qui recte monet, sequentia postulare *Erigit*; quod et per se exquisitius est. cf. inf. ad v. 576. *Elicit.* Hamb. pr.—424. *At* tert. Rottend. cum Goth. pr.—425. *Ora exercentem* alter Hamb., quod a monacho rhythmicis versibus assueto profectum lepide monebat Burmannus. *exhalantem* Ven.—426. *polchro* alter Hamb. *corpore* Montalb.—427. *pistris* revocavit Heins. librorum auctoritate, qui vel *pistris* vel *pistris* exhibent. Vulgo pars codd. et edd. *pristis*. cf. Heins. *pistris* per *s* non per *x* defendit Pompon. Sab. ad h. l. Commemorat locum Seneca Ep. 92, ut ait *Virgilius noster in Scylla*. Quo sensu hoc dictum sit, v. in *Proëm.* ad *Cirin.*—428. *caudam* Ven. *commixta*

NOTE

et in fretum præceps acta, in voraginem ibi conversa est. *Scyllam* Phorcii filiam, a Circe commutatam dicunt in monstrum, cujus suprema pars fœmineam speciem retinuerit, infima in canes abierit: quorum latratu fluctuum strepitum exprimere voluerunt; ipsumque monstrum in scopulo latere, eoque naves attrahere ac lacerare fabulati sunt. Atque hæc, ex mente poetarum dicta, emendabimus infra, 555. et 685.

421 *Barathri*] Græca vox βαράθριον *barathrum*: ex Suida et Diomede, locus erat apud Athenienses profundissimus, in quem noxiū et mortī destinati præcipitabantur, a βαθύς *profundus*, juxta Festum.

427 *Pistris*, &c.] Scylla tres habuit partes: superiorem virginem, pube

tenus; infimam, in modum pistricis, sive ingentis piscis, desinentem in caudas bifidas, quales habent Delphini; mediam, scilicet commissuram pubis et caudæ, unde uteri et capita canum sive luporum erumpebant. Ex his patet sensus versuum. Notanda hic quatuor. I. Græco more dictum est: *commissa caudas*: supple *caræ*, circa *caudas*, per *caudas*. II. *Delphinus*, vel *Delphin*, juxta aliquos porcus est marinus, *marsoin*. III. *Pristis*; vel *pistris*, *pistris*: sumitur vulgo pro *baleña*, quamvis a Plinio distinguatur: maximæ molis, et tamen velocissime fluctus secans, unde nomen habet: *πλοῖον* enim est *sector*. IV. Ceteri poetæ *canes* tantum Scyllæ attribuunt, Virgilius ad terrorem *lupos* dixit.

Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
 Cessantem, longos et circum flectere cursus, 430
 Quam semel informem vasto vidisse sub antro
 Scyllam, et cœruleis canibus resonantia saxa.
 Præterea, si qua est Heleno prudentia, vati
 Si qua fides, animum si veris implet Apollo,
 Unum illud tibi, nate Dea, præque omnibus unum 435
 Prædicam, et repetens iterumque iterumque monebo:
 Junonis magnæ primum prece numen adora;
 Junoni cane vota libens, dominamque potentem
 Supplicibus supera donis: sic denique victor
 Trinacria fines Italos mittere relicta. 440
 Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,

Siculi Pachyni, et circum sinuare longos cursus; quam semel videre sub lata caverna turpem Scyllam, et scopulos sonantes canibus cæruleis. Præterea, si aliqua est scientia Heleno, si aliqua fides habenda vati, si Apollo implet animum veris rebus: unice hoc tibi prædicam, et unice ante omnia, et repetens rursus ac rursus inculcabo. Primo cole precibus divinitatem magnæ Junonis, ser libens vota Junoni, et rince potentem reginam supplicibus muneribus: sic demum victor relicta Sicilia admitteris in regiones Italas. Quando illuc appulsus veneris ad Cumæam urbem, et lacus sacros,

Wall. et Zulich. a m. sec. Male. v. Burm.—429. Pachyni scribitur in libris.—430. Cessantes Goth. sec. fluctus alii, notante Parrhasio. Præferam suaviorem orationem interpunctione: Pachyni, Cessantem longos et circum flectere cursus.—433. Alii jungunt: si qua est Heleno prudentia vati, Si qua fides. At pr. Moret. non ineleganter, iudice Heinsio, Si qua est H. p., fatis Si qua fides; ex non infelici errore.—434. animam Messius Arasianus, v. Burmann. Sec. ad Antholog. Lat. p. 125. si verus vir doctus conj., quem refellit Ouwens Noct. Hagan. p. 616.—435. Unum illud Gud. a m. pr. Unum istud in marg. Parrhas. Verum aliud pr. Hamb. præque omnibus Medic. et alii boni codd. (et Goth. duo) etiam Georg. Fabricii, et sic Diomedes et Donatus; hocque receperat Heins., sed reliquorum librorum lectionem præque recocavit Burm., quod mihi vulgarius videtur altero.—436. Prædico tres Burm. iterum iterumque multi solemnii vitio.—437. J. sacræ Hamb. pr.—439. S. s. totis Wall. a m. pr., quod erat in codd. Pierianis et in libro Donati.—440. metire aliquot Heins. et Pierii, ut sit dictum, quemadmodum metiri etiam, pelagus, emensus iter etc. Sed recte Pier. et Burm. vulgatum præferunt. cf. Not. Nonnulli vitiose metire vel metiere.—441. Camarum a. urbem alii cum Servio. cf. Burm.—442. Aetna rā,

NOTÆ

429 Trinacrii Pachyni] Pachynum, meridionale promontorium Siciliæ: unum e tribus, quæ ipsam Trinacriam efficiunt, Capo Passaro, 687.

437 Junonis, &c.] De ea, ejusque in Trojanos odio, Æn. 1. 27. 28. 33.

441 Cumæam, &c.] Cumæ, urbs fuit Italiæ, in littore Campaniæ, nunc ever-
 sa. De hac Æn. vi. 2. Divini lacus
 sunt; Avernus, et Lucrinus, in Puteo-
 lano situ, prope Baias et Cumas. Di-
 vini dicti: propter vicinum Sibyllæ

Divinosque lacus, et Aversa sonantia sylvis:
 Insanam vatem aspicias; quæ rupe sub ima
 Fata canit, foliisque notas et nomina mandat.
 Quæcumque in foliis descripsit carmina, virgo 445
 Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
 Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
 Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
 Impulit, et teneras turbavit janua frondes,
 Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo, 450
 Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
 Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.
 Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti;
 Quamvis increpitent socii, et vi cursus in altum
 Vela vocet, possisque sinus implere secundos; 455
 Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas.
 Ipsa canat, vocemque volens atque ora resolvat.

et Avernum inter sylvas sonantem: videbis Sibyllam furentem, quæ sub antro profundo aperit fata, committitque frondibus literas et vaticinia. Virgo disponit in ordinem, et manens clausa in antro relinquit ante ostium vaticinia, quæ scripsit in frondibus. Illa vaticinia stant suis locis immota, nec recedunt a situ. Sed quando revoluta cardine levis ventus afflavit ea, et porta aperta turbavit frondes: nunquam postea curat colligere vaticinia cavo in antro, aut restituere in ordinem, aut jungere. Exeunt sine consilio, et oderunt domum Sibyllæ. Illic ne ulla damna moræ sint tibi curæ: etsi socii te incusent, et navigatio per vim invitet vela in altum mare, et possis replere vento favente sinus velorum: immo potius conveni Sibyllam, et ora precibus ut ipsa reddat oracula, et libens aperiat os et vocem. Illa explicabit tibi gentes

Averna loca ap. Lucret. vi, 740. iterum v, 732. vii, 91. Græcis est ἡ Ἀορὸς Ἀῶνα, unde Avernus lacus. Tandem et lacus Averni ut ap. Liv. xxiv, 12.—443. Insanam vatem Sprot. adipicias Exc. Burm. sub ipsa alter Hamb.—444. et carmina Parrhas., sed v. Burm.—446. Degerit Medic. se clausa Exc. Burm. reliquit vulgo ante Heins. cum parte codd.—448. carcere pr. Hamb. vento Menag. pr.—449. turbavit flamine ingeniosæ conj. Jo. Schrader. in Schedia.—450. saxa Medic.—451. nec jungere Zulich. carmina jungere dno.—452. ædemque Gud. a m. pr.—453. Hæc t. in marg. Parrhas. stant d. Hugen. tantæ multi, sed male.—454. increpitant tres Heins. et un. Goth. vi ventus Leid. pro var. lect. ex. v. 356. et tua cursus Witt.—455. vocem Medic. a m. sec. Gud. cum aliis; et sic Servius cum Pompon. Sab. legerat; male.—457. canet et resolvat quatuor Burm., quod possit placere; sed ipsa canat sc. poscas. inf. vi, 76 ipsa canas, oro. canat et resolvat Gud. volenque ora Parrhas. ipsa

NOTE

satrum. De his fuscæ Ge. ii. 161. Et vis, quas excidit Agrippa, locusque
 Æn. vi. 237. Avernus, plur. Aerna, deinde multis ædificiis amenus red-
 montibus undequaque horrebat et syl- ditus est. De Sibylla, Æn. vi. 10.

Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et, quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
Expediet; cursusque dabit venerata secundos.

460

Hæc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri.
Vade age, et ingentem factis fer ad æthera Trojam.

Quæ postquam vates sic ore effatus amico est:

Dona dehinc auro gravia sectoque elephanto

Imperat ad naves ferri, stipatque carinis

465

Ingens argentum, Dodonæosque lebetas,

Loricam consertam hamis auroque trilecem,

Italia, et futura bella, et qua ratione tolerabis aut evitabis unumquemque laborem: et a te culta impetrabit tibi cursus felices. Hæc sunt de quibus licet admoneri te mea voce. I perge, et factis extolle ad astra magnam Trojam. Postquam vates ore benevole locutus est ista: deinde jubet portari ad naves munera gravia auro et acieo ebore: et congerit in naves multum argenti, et ollas Dodonæas, loricam compactam hamis, et triplici licio auri: et apicem pulchræ cassidis, et cristas capillatas, quas

*****

ora duo Burm. Versus hic et sup. 446 aberat a Voss.—459. *Et quocunque m.* Witt. *Ex quo et expediat* Franc. *effugias* aliquot Pier.—460. *veneranda* Wall. ex interpr. *venerata sacerdos* ed. Ven. et aliquot codd. ap. Pierium et Burm. cum Goth. pr. ex compendio scripturæ *scdos.*—461. *moneri* Ven.—462. *satis* septem codd. Burm. et Goth. alter a m. sec.: et sic auguror poetam maluisse. Nam in fatis hoc esse, ut Troja revocetur, ubique inculcare amat; idque totius carminis œconomia postulat.—463. *affatus* multi ap. Burm., male. *effari* proprie de vatibus. Servius, ut solet, ex augurali disciplina repetit: *Ergo*, subjicit, religioso verbo voluit uti, qui potuit dicere: *Quæ postquam vates sic ore est fatus amico.* est deest pr. Hamb.—464. *Dona Dei* hinc ed. Junt. *gravidæ* Giphm. in Ind. Lucret. *septoque* Franc. *elephante* Zulich.—466. *cathenis* pr. Menag.—466. *Dodonæosque* aliquot libri: *Dodonæasque lebetas* fere omnes; ante Pier. *lebetes*, quod pauci libri habent. *lebetes* Franc. Est autem *Δωδωναίος.*—467. *consortiam* Reg. *squamis a. tr.* Serv. iv Ge. 91.—

NOTE

460 *Venerata*] Passive dictum: sic Horatius Sat. l. ii. 2. 124. 'Et venerata Ceres ut culmo suggeret alto.'

464 *Elephanto*] Ebore, quod ex dentibus elephanti secatur et perpolitur.

466 *Dodonæosque lebetas*] Pelves *Dodonæas*, id est *arceus*: æs enim Dodonæ, ut Corinthi, celebre fuit. At duo facere lebetum genera: alii qui admovebantur igni ad culinæ ministeria, ad abluendas manus: alii qui

appendebantur ad ornatum, sive in domibus, sive in templis. Et vero aiunt, locum, ubi Dodonæi Jovis oracula reddebantur, cinctum fuisse lebetibus, ita sibi invicem conjunctis, ut commoto uno ceteri moverentur, sonitumque diu redderent: unde proverbium fuit *Dodonæum æs*, in loquaces. Fuit autem *Dodona* locus sylvaque, Jovis oraculo et quercu fatidica celebris, in Epiro. Ecl. ix. 18. et supra, 292.

467 *Loricam consertam hamis, &c.*]

Delph. et Var. Clus.

Virg.

2 Q

Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,
 Arma Neoptolemi. Sunt et sua dona parenti.
 Addit equos, additque duces;
 Remigium supplet; socios simul instruit armis.

470

Interea classem velis aptare jubebat
 Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
 Quem Phœbi interpretis multo compellat honore:
 Conjugio, Anchisa, Veneris dignate superbo,

475

fueraut arma Pyrrhi: sunt quoque pro patre meo sua munera. Adicit equos, adicit etiam duces. Substituit remiges: simul instruit armis socios meos. Interim Anchises imperabat eos instruere naves velis, ne ulla mora opponeretur vento faventi. Quem vates Apollinis alloquitur magno honore: O Anchisa, qui honoratus es coniugio glorioso Veneris, qui es cura Deorum, et bis servatus e Trojano excidio; ecce

*****

469. *Sunt hæc Franc.*—471. *instruit Medic.* Versus idem fere inf. viii, 80 *geminasque legit de classe biremes, Remigioque aptat, socios simul instruit armis.*—472. *classim Sprot.* ut et sup. v. 5. *classes pr. Hamb.*—473. *vento fieret Parrhas.* *fuventi multi ap. Burm.* et sic Goth. alter; male h. l. nam de vento secundo agitur, ut bene Serv.—474. *amore Hugon.* et pr. Moret. pro var. lect., et ita alibi variatur. Burm.—475. *Anchise Priscian.,* sed vid. Heins. *Anchise*

NOTÆ

Lorica tunica quædam est, ac munitum pectoris in bello: quæ quia primum e *loris* et coriis fiebat, *lorica* dicta est. Contexta deinceps ex laminis ferreis: tum annulis sibi invicem *hæmorum* instar impactis et concatenatis: denique squamis etiam ferreis, aut laminæ aut corio confertim insertis. Hæc autem aliquando simplex, aliquando etiam duplex, ac triplex erat. Unde Statius l. vii. 312. 'ter insuto servant ingentia ferro Pectora.' Et Virgil. l. ix. 707. 'Nec duplici squama lorica fidelis et auro.' Duplex vocabatur *bilix*; triplex, *trilix*: id est, *bino* et *trino licio*, sive textu: parte pro toto accepta. Atque ut multiplex textus, per multiplex *licium* hic exprimitur; sic a Silio l. iv. per *subtemen*, quæ pars in ipso textu alia est. 'Nexillis innumero chalybæm subtemine thorax.' De *licio* et *subtemine*, infra 483. Quid vtro si dicamus auro *trilicem lorica*,

nnico ac simplici ferreorum annulorum textu fuisse; sed cujus extrema ora triplici licio auro sive triplici annulorum aureorum versu ornata et quasi fimbriata esset? Audi Valerium l. iii. 199. 'Per clypei cedentis opus, partemque trilicem, Qua stomachi secreta ferit.' Ergo in thorace, non contextus totus, sed pars tantum aliqua *trilix* fuit: eaque ima; quæ ad *secreta stomachi*, sive ad ventrem proximè accederet.

468 *Conum, &c.*] Proprie *conus*, est quicquid in pineæ nucis figuram assurgit, et ex rotundo in acutum densat. Transfertur ad eam galeæ partem, quæ ex ejus convexo eminet; sustinetque *cristas*, sive e júbis equina, sive e versicoloribus pennis: quæ in modum capillorum sive *comarum* diffundeantur.

470 *Duces*] Nempe itineris, qui scopulos et syrtis ostenderent.

475 *Anchisa, &c.*] Vocativus Græcus,

Cura Deum, bis Pergameis erepte ruinis,
 Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis.
 Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est;
 Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
 Vade, ait, o felix nati pietate! quid ultra 480
 Provehor, et fando surgentes demoror Austros?
 Nec minus Andromache, digressu mœsta supremo,
 Fert picturatas auri subtemine vestes,
 Et Phrygiam Ascanio chlamydem; nec cedit honori;

tibi præsens est terra Italia, hanc apprehende navibus. Et tamen opus est, ut naviges mari ultra istam partem. Pars ista Italia, quam aperit Apollo, procul est. I, inquit, o fortunate propter pietatem filii! quid ulterius pergo, et retardando surgentes Austros loquendo? Nec minus Andromache, tristis ob ultimum discessum, fert Ascanio amictus versicolores aureo textu, et chlamydem Phrygiam: nec male

*****

Medic., sed e expuncta, et Mentel. pr.—477. *eripe* Ven. *repete* Goth. tert.—478. *præterlabare* quinque ap. Barm. cum odd. Ven. et Junt. *ut præterlabare* quatuor, sed recentiores.—480. *Vade age o f. n. p. quod* Medic. a m. pr.—481. Imitatus est Avienus fab. xvi, ut Heins. notat.—483. *subtemine* et *sub tegmine* libri fere etiam h. l.—484. *Ausoniæ* Goth. tert. a pr. m. *chlamyden*

NOTE

qui longam habet ultimam. Venus amavit Anchisen, ex quo Æneam peperit. Æn. ii. 649.

476 *Bis Pergameis, &c.* Primo, cum Hercules Laomedonti offensus ob negatam sibi pro Hesione filia, e ceti faucibus liberata, pactam mercedem; expugnavit Trojam, Hesionei Telamoni Salaminio conjugem dedit, Podarcei Laomedontis filium captivum abduxit, qui deinde redemptus, dictus est Priamus, a *πρῆμας εἶμο*. Secundo cum a Græcis Troja incensa est. De *Austriis*, ventis meridionalibus, Ecl. ii. 58.

483 *Picturatas auri subtemine vestes* Aliqui legunt *subtegmene*: male. Nam machina tota in qua tela textitur, et præsertim ea pars qui alligatur, dicitur *jugum*: prima fila, quæ jugo junguntur, telamque ordiuntur, ac definiunt, vocantur *licia*: fila quæ in longum ducta alligantur licio, et subinde attollantur deprimenturque,

sunt *stamina*: fila, quæ inter stamina transversim inserantur, alterna staminum depressione et sublacione, sunt *subtemina*, quasi *substamina*: instrumentum quo deprimitur attolliturque stamen, dicitur *arundo*; quo inseritur subtemen, dicitur *radius*; quo addensatur subtemen cum stamine, dicitur *pecten*. Patent ista ex his Ovidii versibus, Metam. vi. 53.

‘Haud mora consistant diversis partibus ambæ.’

Et gracili geminas intendunt stamine telas.

Tela jugo juncta est: *stamen* secernit *arundo*:

Inseritur medium *radiis* *subtemen* acutis;

Quod digiti expediant, atque inter stamina ductum

Percusso feriant inserti *pectine* dentes.’

484 *Phrygiam chlamydem*] Vestem breviorē, et vulgo militarem, quæ

Textilibusque onerat donis, ac talia fatur :

485

Accipe et hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint, puer, et longum Andromachæ testentur amorem,
Conjugis Hectoreæ. Cape dona extrema tuorum,
O mihi sola mei super Astyanactis imago.

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat ;

490

Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.

Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis :

Vivite felices, quibus est fortuna peracta

Jam sua : nos alia ex aliis in fata vocamur.

respondet dignitati ejus : et cumulat operibus textilibus, et hæc dicit : Accipe etiam hæc, o puer, quæ tibi sint monumenta mearum manuum, et diu probent amorem Andromachæ, uxoris Hectoris : accipe ultima munera tuorum, o unice effigies, quæ mihi restat mei Astyanactis. Sic ille gerebat oculos, sic manus, sic cultum. Et jam tecum adolesceret pari ætate. Ego discedens eos alloquebar lacrymis erumpentibus : Vivite fortunati, vos quibus mea fortuna jam perfecta est : nos trahimur in fata alia

~~~~~

alter Mentel. *nec cedit honore* : sic Scaurus legebat apud Servium, sive is inter eos fuit, qui Æneidem recensuerunt, sive hanc tanquam grammaticus emendationem proposuit. Venit ea lectio in Gudianum, probata Heinsio mihiq; non minus pro vera habetur : sive ut sic accipias : *nec cedit honore* sc. verborum, ad conjugis exemplum v. 474 *Quem Phæbi interpret multo compellat honore* ; sive ut cum Scauro, qui ita explicabat : non cedit Heleno liberalitate et munificentia. cf. Pompon. Sabino. Heumannus olim totum hemistichium ab aliena manu esse putabat ; et sustulerant id jam alii ante Cerdam ; nec ipse ab iis dissentio ; video etiam Bruncium accedere ; potest quoque totus locus a poeta affectus tantum, non autem curis secundis elaboratus esse : apposerat forte duo hemistichia ; poteratque versus sic constare : *Et Phrygiam Aecanio vestem ; tum talia fatur*. In Mentel. pr. erant tantum illa : *nec cedit*. —486. *Textilibus* in nonnullis scriptum. *que deest* Græv.—487. *Andromache* Heins. e scriptis et grammaticis. Eo alludunt Medic. et alii : *Andromache*. Vulgo *Andromaches*. Wall. *Andromachen*. Duo Burm. *testantur*, tres alii *honorem* proclivi lapsu.—490. *tenebat* legit Rufinian. de figg. p. 28. *gerebat* Novius in *super*, sed *ferebat* Priscianus, Diomedes, Macrobi. cum libris scriptis ; et firmat Burm. in primis ex Statii imitatione i Achill. 339.—492. *His et affabar* sec. Moret. *degrediens* Sprot. v. sup. 410. *abortis* plerique Pier. et nostri Goth.—493. *parata* Ven., et sic Achill. Stat. ad Tibull. II, 4, 1, h. e. constituta et parata. Sed præstat vel sententiæ vi alterum : nam *peragere* dicimur imperata, injuncta, mandata, labores. Memineris illud inf. IV, 653 *Viri, et, quem dederat cursum Fortunam, peregi*, et *fortuna* h. l. idem quod mox fatum, quod jam notatum Pomponio Sabino. Porro distinguit Cerdæ cum aliis : *Vivite felices, quibus—Jam sua!* cf. Burm. Minus bene. Sed : *Vivite felices vos, q.—*

NOTE

superponebatur thoraci, ad ornatum, casaque. *Phrygiam*] id est, acu pictam : nam Plin. l. VIII. 48. 'Pietæ vestes jam apud Homerum fuere,

undè triumphales natæ : acu facere, id Phryges invenerunt, ideoque Phrygiones appellati sunt.' De *Astyanacte*. Æn. II. 457.

Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum; 495
 Arva neque Ausoniæ, semper cedentia retro,
 Quærenda. Effigiem Xanthi Trojamque videtis,
 Quam vestræ fecere manus; melioribus, opto,
 Auspiciis, et quæ fuerit minus obvia Graiis.
 Si quando Tybrim, vicinaque Tybridis arva, 500
 Intraro, gentique meæ data moenia cernam:
 Cognatas urbes olim, populosque propinquos,
 Epiro, Hesperia, (quibus idem Dardanus auctor,
 Atque idem casus) unam faciemus utramque
 Trojam animis. Maneat nostros ea cura nepotes. 505
 Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta:

post alia. Vobis quies acquisita est, nulla planities maris est secunda, neque querendi agri Italia semper fugientes retro: cernitis imaginem Xanthi, et Trojam, quam manus vestræ fecerunt melioribus omnibus, ut cupio, et quæ minus exposita sit Græcis. Si unquam ingrediar Tybrim et agros Tybridi propinquos, et aspiciam muros destinatos meo populo: quondam urbes consanguineas, et nationes vicinas, ex Epiro, et ex Italia, quibus idem conditor est Dardanus, et eadem fortuna, faciemus utramque Trojam unam voluntate: ea cura spectet nostros posteros. Progredimur mari prope vicina Ceraunia, unde via et trajectory brevissimus est mari in Italiam.

~~~~~

jam sua, exquisitius.—495. arandum est Parrhas.—496. Arva nec Parrhas. et Goth. tert.—498. Quæ sec. Moret.—499. fuerint Gud. cum allis Heins. et Burm. etiam apud Serv. Ita auspicia minus obvia Graiis essent, quæ a Græcorum auspiciis ac fati non æque, atque ante, vincerentur, nec his essent inferiora.—500. Sic q. Goth. tert. et vicina Witt. a pr. m.—502. Cognatasque ante Heins., sed quæ abesse a codd. monnerat jam Pierius. qui aliquid Heins.—503. Epiri Vos. Epiro Hesperiam Medic. Gud. a m. pr. duo Moret. pr. Rottend. et Zulich. An olim fuit Epirom, Hesperiam?—populosque verendos Sprot.—505. Trojanis. M. alter Hamb.—506. Vir doctus Britannus volebat

NOTE

497 *Xanthi, &c.*] De Xantho, Troasdis fluvio, cujus nomen Andromache rivo alicui dederat, ut et Trojæ nomen alieni vico, *Æn. i. 477. De Epiro*, supra 292.

503 *Idem Dardanus auctor*] Non Epiro et Hesperia; sed populis in utramque regionem appulsi: nempe Trojanis; qui, cum Heleno in Epiro jam sederant, cum Ænea in Hesperia sive Italia sessuri erant. Utrique jactati Trojæ casibus, et a Dardano oriendi supra 167.

504 *Unam faciemus utramque Tro-*

jam, &c.] Nempe hanc Trojam in Epiro factam ab Heleno; et alteram Trojam, quam in agro Laurente Italiae conditurus erat Æneas, *Æn. vii. 158. Sive potius, utrosque Trojanos intel-*ligit; tam Epiri, quam Italiae.

506 *Ceraunia*] Montes sunt altissimi, et ideo crebro fulmine percutiuntur: unde etiam *Acroceraunia* nuncupantur, ab *ἀκρον* summum, et *κεραυνός* fulmen. Termini sunt Epiri ad septentrionem; ut et Maris Ionii, quod inde Adriaticum dici incipit. Hinc cursus in Italiam brevissimus: quare facile

Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.

Sol ruit interea, et montes umbrantur opaci.

Sternimur optatæ gremio telluris ad undam,

Sortiti remos, passimque in littore sicco

510

Corpora curamus; fessos sopor irrigat artus.

Necdum orbem medium Nox horis acta subibat:

Haud segnis strato surgit Palinurus, et omnes

Explorat ventos, atque auribus aëra captat;

Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,

515

Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,

Armatumque auro circumspicit Oriona.

Postquam cuncta videt cœlo constare sereno:

Interim Sol cadit, et montes densi obscurantur. Decumbimus in sinu desiderata terre, prope aquam, partiti officia navalia: et passim in littore sicco reficimus corpora, somnus fuit in lassa membra. Nondum nox profecta horis attigerat medium cursum: impiger Palinurus surgit e lecto, et observat omnes ventos, et auditu captat aërem: notat omnia astra decurrentia cœlo silente, Arcturum, et imbriferas Hyadas, et geminos Triones; et aspicit Oriona armatum aurea luce. Postquam cernit omnia congruere in cœlo

versus 506. 507 collocare post 520; repugnare enim inter se, quod profecta dicatur classis et tamen mox adhuc in littore moretur. At v. Not. *Procehimus* Beid. un. v. sup. v. 72.—508. et deest Wall.—509. *Sternimus* ed. P. Dan. *ad undas Ven.*—511. *f. s. occupat* Voss. repetitum, alt. *Burm.*, ex iv Ge. 190.—512. *atra* alter *Hamb. horus atra Ven. horis apta Goth. pr.*, non malo lapsus.—514. *urbibus* Goth. pr.—515. *notant* Sprot. *tacita* Gud.—516. *Plidasque H. codicum* pars apud *Pierium, Heins. et Burm.* cum binis Goth., neque aliter *Macrobius* legerat v Sat. 2. Sed repugnat id metro. Idem versus sup. lib. i, 748 cum simili varietate. *septemque triones* pr. *Hamb.*—517. *circum*

NOTE

a media nocte ad Auroram transmissio mari Æneas potuit in conspectum Italix venire.

510 *Sortiti remos*] Remigandi officium apud veteres, non in reos, sed in ipsos milites sorte dividebatur; ut et excubandi cura. De *Palinuro*, navis Æneæ gubernatore, Æn. v. 838. et vi. 837.

516 *Arcturum, &c.*] Stellam in signo Bootæ, quæ aliquando pro toto signo sumitur: Ge. i. 68. *Hyadas*, stellæ septem in fronte tauri, ibid. 138. *Geminas Triones*, utramque ursam, majorem ac minorem: Æn. i. 748.

517 *Oriona*] Orion venator fuit,

comes Dianæ, qui scorpii morsu in talo vulneratus occubuit: et Deorum miseratione in sidus mutatus est. Scorpius autem, vel a Terra in eum immissus est, quod Orion nullam sibi feram insuperabilem esse gloriaretur; vel, juxta alios, a Diana, cui vim inferre in venatione voluerat. Orion in cœlo lucidissimum sidus stellis constat sex et quinquaginta, pingiturque accinctus gladio et clavam intendens: unde *armatus auro* dicitur, id est, *aurea luce conspicuus*. De ejus ortu, Æn. i. 539.

518 *Constare*] Omnia serenitatis signa sibi respondere, inter se con-

Dat clarum e puppi signum; nos castra movemus,
Tentamusque viam, et velorum pandimus alas. 520
Jamque rubescebat stellis Aurora fugatis:
Cum procul obscuros colles humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates;
Italiam læto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona 525
Induit: implevitque mero; Divosque vocavit
Stans celsa in puppi.
Di, maris et terræ tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ, portusque patescit 530
Jam propior, templumque apparet in arce Minervæ.

screno, e puppe dat clarum signum: nos movemus classem, et ingredimur iter, et extendimus alas velorum. Et jam stellis expulsis Aurora rubescebat: cum videmus procul colles obscuros et planam Italiam. Achates primus conclamat Italiam: socii clamore hilari salutant Italiam. Tunc pater Anchises cinxit magnum poculum corona, et replevit vino, et invocavit Deos erectus in alta puppe: O Dii, ait, præsidetis maris et terræ et tempestatum: date nobis viam facilem per ventum, et facite prosperi: Augentur status desiderati, et portus jam propior aperitur, et in monte apparet

aspicit Goth. sec.—520. tendimus alter Rottend.—521. Tumque Franc.—522. Tum procul idem cum Ondart. o. montes Parrhas.—523. primum sec. Moret. conclamat primus Dorvill. Statii imitationes iv Theb. 807. iii Sylv. 2, 23 laudat Burmann.—524. læti sec. Moret. et Goth. socii læto quatuor Burm. et unus Goth.—526. vocabat Wall.—527. Stant Medic. prima in puppi Gnd. pro div. lect. quod probat Heins., ut varietur hemistichium, quod et viii, 680. ix, 261 recurrit.—529. venti Montalb. ab interpolatore. v. vel nobis Zulich. facilem vento Dorvill. et adspirate Wall. secunde alter Rottend.—530. Crebrescunt multi et hic male. cf. ad Ge. i, 359.—531. que abest a Leid:

NOTÆ

gruere: eaque certa, et firma, et constantia; non varia.

520 *Velorum alas*] Mutua translatio est, inter volandi et navigandi verba. Æn. i. 238.

522 *Humilem Italiam*] Tum quia in ea parte altis montibus caret: tum quia e longinquo spectantibus altissima quæque humilia videntur: tam quia universam mare terris altius apparet.

525 *Cratera corona Induit, &c.*] Coronare poculam, das significat. Aliquando implere vino, ut diximus Ge.

ii. 528. Aliquando cingere corona florea, ut hic: si quidem hic utrumque distinguitur, 'corona Induit, implevitque mero.' Et *libationem* exprimit, facile ac quotidianum Diis fere omnibus sacrificium, vini effusionem in mare. De *libatione*, Æn. i. 740.

531 *Templum in arce Minervæ*] Templum in promontorio Iapygio, sive Sallentino: de quo Strabo l. vi. de Sallentinis loquens: 'Ἐστὶν αὖ δὲ δὸν καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς λεγόμενον ἱερὸν τοῦτο; &c. 'Hic vero fuit et Minervæ

Vela legunt socii, et proras ad littora torquent.
 Portus ab Euroo fluctu curvatus in arcum;
 Objectæ salsa spumant aspergine cautes:
 Ipse latet; gemino demittunt brachia muro 533
 Turriti scopuli, refugitque ab littore templum.
 Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
 Tondentes campum late, candore nivali.
 Et pater Anchises: Bellum, o terra hospita, portas;
 Bello armantur equi; bellum hæc armenta minantur. 540

templum Palladis. Socii colligunt vela, et vertunt proras ad littora. Portus ab orientali mari curvatur in arcum, rupes oppositæ spumant salsa aspergine, ipse portus occultus est: scopuli turribus similes demittunt utrimque latera quasi duplici muro: et templum recedit a littore. Illic vidi in pratis quatuor equos candore niveo late carpentes herbam, quod fuit primum omen. Et pater Anchises ait: O terra hospitale, portendis bellum. Equi armantur ad bellum: hæc armenta minantur bellum.

*****

—532. et deest Wall. prioris Goth. sec. a m. pr. ad l. vertunt tres Burm.—533. Vulgo *Eoo*. At *Euroo* omnes pæne codd. Pieri, Medic. et ceteri vetustiores Heins. et sex Burm. Nova tamen ea forma ab *Eurus*, etsi analogiam habet in *Arctous*, *Leobous* et al., et confunduntur fere *Eurus* et *Eous*; poteratque primo erratum esse *Euo* pro *Eoo*, ut *Eo* est in pr. Hamb. et in multis *Euro*. Vide Heins. ad h. l., qui *Eoo*, quod vulgatæ edd. habebant, cum Pierio retinuit; non tamen, nisi in tribus quatuorve, iisque recentioribus libris, illud repererat; adde duo Goth. at alter *eroo*. *Euroo* tamen etiam Servius interpretatur; et usus est ea voce Priscian. in Periegesi, v. 871. *statu* Exc. Cort. ex Hamb. sec., idque videbatur in Parrhas. fuisse, in quo etiam *Eoo* repositum erat. *curvatur* aliquot Heins. et Burm. cum edd. Ald. Junt. *sinuatur* sec. Moret.—534. *aspergine*, antiqua forma, reposuit Heins., Medic. et Gudiano, Grammaticisque Velio Longo et Nonio auctoribus. Vulgo *aspergine*. De voce Burm. laudat Barth. ad Stat. II Theb. 676. Goth. sec. *vertigine*, quod absolute ita dictum equidem non memini.—535. *dimittunt* plerique codd., excepto tamen Medic. et nonnullis aliis. *deducunt* ed. Ven. Porro *Late patet* male Donatum legere, in Servianis notatum: quod tamen in nostro Donato non occurrit.—536. *Erecti* sc. aliquot Pier. *ab littore* idem ex antiquis, et Heins. e potioribus. Vulgo *a littore* ut in uno Goth.—539. *At p. A.* quinque Burm. *Tunc* un. Leid. sic inf. 568. *o* abest a Rottend. tert. *bellum contra h.* Goth. sec.—540. *Bella hæc* alter Hamb.—541. *Et tamen* Ven.

NOTÆ

templum dives olim, et scopulus quem vocant promontorium Iapygium, malum procurrere in mare contra ortum hybernium.

533 *Portus*] *Arceam* accipio; vel pro munitione aliqua, quæ locum defenderet; vel pro ipso scopulo promontorii quod *supra* dicitur, ut. explicui;

mus ad illud, Ge. iv. 461. 'serunt Rhodopeis arces.'

535 *Brachia muro Turriti scopuli*] Nec turres erant, nec brachia: sed rupes porrectæ in modum brachiarum, et erectæ instar turrium. Propert. l. III. 20. 24. 'Scandam ego Thæas brachia longa vim.'

Sed tamen idem olim curru succedere sueti
 Quadrupedes, et fræna jugo concordia ferre:
 Spes et pacis, ait. Tum numina sancta precamur
 Palladis armisonæ, quæ primâ accepit ovantes;
 Et capita ante aras Phrygio velamur amictu; 545
 Præceptisque Heleni, dederat quæ maxima, rite
 Junoni Argivæ jussos adolemus honores.

Sed tamen iidem equi assueti sunt subire currum, et portare fræna concordia sub jugo: spes est pacis. Tunc oramus sanctam divinitatem Palladis armigeræ, quæ primâ accepit lætos: et ante altaria legimur Phrygio amictu circa capita, et ex monitis Heleni, quæ dederat maxima, offerimus rite Junoni Argivæ sacrificia præ-

~~~~~

curru Witt. currum succedere un. Leid., forte hoc exquisitius. Burm. laudat not. ad Ovid. Met. XIII, 611.—542. et ferre j. c. fræna Zulich. a m. sec.—543. Spes est p. ante Heins., ut plerique codd. et edd., etiam in Servianis ad v. 537 et sup. ad i, 447. Sed Medic. cum aliis melioribus Spes et p. Cum alter Menag. numina sancta. Ad h. v. Pompon. Sab. “Ita et Probus legit et Apronianus.” Quæ adeo memorabilis hic sit varietas, non assequor; nisi est quod alii sacra exhibuerunt, ut ex sec. Hamb. et Leid. notavit Burm.—544. quæ primum duo Moret. et Rottend. sec.—545. capite ed. Junt. capite —velabar Rufinian. de Schem. Lex. p. 35 (255). capite et capite velamus sex vel septem ap. Burm. miro lapsu:—ante aram idem Rufinian. l. c. Goth. tert.,

NOTÆ

541 *Curru, &c.*] Pro *curru*, dativo contracto, Ecl. v. 29. De *Pallade armisona*, Æn. i. 43. De *ovatione*, pro lætitia, supra 189.

545 *Phrygio velamur amictu*] Observat præceptum Heleni: de quo supra 405. *Amictum* illum volunt esse capitis integumentum, cui nomen erat *tutulus*, de quo Æn. II. 688. *Phrygium* autem vocat, vel simpliciter quasi Trojanum, vel arte factum Phrygia, id est acu elaboratum, ut supra 484. Hic autem aliqui volunt accidisse Æneæ, quod attigimus Æn. II. 166. ut Diomedes, qui cum Ulyse fatale Palladium ex arce Trojana eripuerat; pæsus deinde factis adversis in Italiam, et jussus a Diis illud Trojanis restituere, Æneam forte illic appulsum, et aperto capite sacrificantem nactus, hoc eadem red-

dere non ausus sit, ne turbaret sacra, sed cuidam ex Æneæ sociis tradiderit, cui nomen *Neutes*. Et vero regnasse dicitur Diomedes in Apulia, quæ Salentinis et Calabris contermina est ad occidentem, quamquam satis longo intervallo dissita.

547 *Junoni Argivæ*] Quæ celebratur in *Argia* Peloponnesi regione: ita ut cum *Mycenæ* et *Argi*, vicinæ illic urbes, quæ Danao simul parnerant, in duo deinde regna divisæ sunt; templum celebre *Heræum* dictum, *Ἡραῖον*, id est Junonium, licet ad *Mycenæ* situm, utrique tamen regi commune esset: Strabo l. VIII. Hinc profecti in Italiam Græci, sacra Junoni Argivæ ibidem instituerant: Diomedes lucum apud Venetos; ex Strabone l. v. Jason fanum in Lucania, ex eodem, l. vi.

Haud mora : continuo perfectis ordine votis,
 Cornua velatarum obvertimus antennarum,
 Grajugenumque domos suspectaque linquimus arva. 550
 Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti

scripta. Absque mora, votis continuo ordine persolutis, convertimus cornua antennarum veliferarum: et deserimus sedes Græcorum, camposque suspectos. Hinc videtur sinus Tarenti, si verus est rumor, Herculei: ex adverso templum Dæ

Montalb. et Voss. hic etiam velantur, et Wall. a m. pr. velatur.—548. *perfectis* Franc.—549. *avertimus* conj. Jo. Schrader. in schedis. Idem tamen commode laudat Ovid. Met. III, 676 *obstantes dum vult obvertere remos. antennarum* scribunt multi codd. *ante minarum* Goth. alter.—550. *domus* Gud. cum aliis. *domum* sec. Moret. a m. pr.—551. *si fama est vera* Ven.—553. *Cal-*

NOTE

548 *Continuo*] *Continuo ordine*, id est, non interrupto sacrificio: ideoque caput velare jussus fuerat, supra 405.

549 *Cornua velatarum, &c.*] *Antennæ* sunt ligna transversa in malo, quibus alligantur vela: antennarum extrema vocantur a Virgilio *cornua*: unde ipsas antennas appellat Lucanus l. VIII. 177. *summos ceruchos*: id est, *habentes cornua*, ab *ἔχω* habeo, et *κέρας* cornu.

Obvertimus] Ab extremo illo Italix promontorio Iapygio, ad partem maxime meridionalem, cujus descriptionem habes, 396.

551 *Herculei Tarenti*] De Tarenti sito 396. urbs est cum porta celebri, in recessu maxime septentrionali sinus Tarentini; bella olim gessit maxima cum Romanis, advocato in auxilium Pyrrho Epiri rege, Romanis deinde subdita, tum in Annibalis potestatem redacta, iterum ad Romanos reversa est. Hujus conditor *Taras*; qui heros, juxta Strabonem; juxta Servium, Neptuni filius fuit: instaurator aut potius invasor, *Phalantus*; Lacedæmonius; qui cum Partheniis, notha Lacedæmoniorum prole, expulso e patria, ibidem sedes statuit, et divinis honoribus post mortem affectus est: ut est apud Strabonem l. VI. et Justinum l. III. 4. *Herculeum*

Tarentum cur appelletur non liquet: videturque Virgilius de nominis veritate ipse dubitare, cum addit, 'si vera est fama.' Quadruplicem conjecturam affero. I. est ex Servio, qui ait Phalantum ex Herculis fuisse posteris, ab eoque octavum: sed hoc quasi commentum rejicitur. II. Est ex Erythræo, qui docet ex Aristotelis libro de Mirabilibus Auditis, locum quem Tarentini occupaverunt, vocatum esse postea *Heracleum*, cum prius dictus esset *Pleœa*, et *Sigenum*. Addit vero quod plase incertum est, Tarentinos ab Hercule fuisse domitos. III. Est ex Pompeio Sabino, qui ait in Herculis tutela Tarentum fuisse. Et vero legimus in Strabone l. VI. fuisse in illa urbe colossum Herculis æreum, opus Lysippi; a Fabio Maximo, qui recepit urbem, inde sublatum, et in Capitolio dedicatum. IV. Addo: non urbem solum, sed totum tractum, Herculis itineribus et memoria fuisse insignem: quod colligo ex eodem Strabone: urbs enim ibidem fuit *Heracles*, id est, *Hercules*; ubi communis agebatur conventus Græcorum omnium, qui has regiones tenebant: tum *Leuca* urbs, ubi fons fontentis aquæ, excitatus e sanguine Gigantum Lætemiorum, quos ab uque Phlegreis Italice Campanis

Cernitur. Attollit se Diva Lacinia contra,
Caulonisque arces, et navifragum Scylaceum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Ætna;

Lacinia erigit se, et arces Caulonis, et Scylaceum navifragum. Deinde procul e mari videtur Ætna Sicula, et eminens audinis magnum fremitum maris, et scopulos

lonisque Wall. Servius: "*Aulonisque arces*. Aulon mons est Calabriae, ut Horat. II Od. 6 *et amicus Aulon Fertilis* (ita legitur) *Baccho*; in quo oppidum fuit, a Locris conditum, quod secundum Hyginum, qui scripsit de situ urbium Italicarum, Aulon est" (etsi in his postremis voc. dubia lectio). Potest hæc Serviana lectio doctrinæ speciem habere; nam similiter *Aulonisque* exhibet Acron ad Horat. I Od. 16 (sed Cruq. Comment. *Caulonis*) et *Aulonisque arces* pr. Rottend. Legitur autem ap. Strabon. VI, p. 261 B. ed. Par. *Καυλωνία, πρότερον δ' Ἀβλωνία λεγομένη διὰ τὸν προσκελευμένον ἀβλῶνα*, h. e. convallem. Etiam Steph. Byz. h. v. ab Hecateo *Auloniam* vocatam memorat, διὰ τὸ μέγαν ἀβλῶνα εἶναι (addit idem ab heroë *Caulone* mutatum nomen; qui forte *Caulus* ille est apud Servium, Clitæ Amazonis filius; sed probabilius est, dialecti aliqua durtlie gutturalem accessisse, nam in Mazochii somniis ad Tabb. Heracleens. p. 627 sqq., ubi ex Hebr. *Kol*, de voce tonitru accepta, ducit, non moramur). Ex altera tamen parte primam literam in principio versus excidisse in uno vel altero codice, quo Servius utebatur, non minus probabile est. Quod ap. Horat. II Carm. 6, 18 occurrit *et amicus Aulon Fertili Baccho*, ubi Vet. Schol. montem esse Calabriae ait, et intpp. laudant Martialis illud: *Nobilis et laus et felix vitibus Aulon*, id ad Tarentinum agrum spectat, non ad hunc Locrerum Epizephyriorum, ut jam satis docti viri docuerunt, adeoque nō juvat, quod h. l. *Caulonis arces* h. e. mons vel promontorium memoratur. eod. v. *navifragum Scylaceum*. *Σκυλάκειον*. Multum aberratum est in his vocibus a librariis: *navifragum*, *navifragium*—*Scillacæum*, *Scyllacæum*, *Scillacæum*, *Silacæum*, *Scyllæum*, v. Pier. et Barmann.—554. Cum Rottend. sec. et Hamb. sec. *Trinacria* Serv. sup. ad v. 384. *cernitur hora* pro *ora* Hamburg. pr. et Græv., quod et Jo. Schrader. malebat. v. Burm. Leid. *cum procul*—

NOTE

campis persecutus Hercules ibidem terra obruerat.

552 *Diva Lacinia contra*] Jumeonis Lacinie templum, prope Crotonem urbem, sanctum omnibus circa populis, ex Livio l. xxiv. cujus tegulas marmoreas Fulvius Flaccus in censura sua, transtulit in sedem Fortunæ equestris, quam Romæ faciebat; ex Valerio l. i. 2. ubi ara sub dio posita, in qua cinis, perfiantibus procellis, semper immobilis, ex Plin. l. ii. 107. *Contra*] Meridiem versus, in promontorio Lacinio, cum Tarentum sit ad septentrionem, 396.

553 *Caulonisque arces, et navifragum, &c.*] Prius tamen occurrit *Scylaceum*, quam *Caulon*. Est *Caulon*,

vel *Caulonia*, urbs prius *Aulon* dicta, a valle quam habebat in conspectu, erat enim in Apennini jugo sita: Græce autem *αἰλλῶν, vallis*. Ab Achivis condita ex Strab. l. vi. nunc *Castel otere*; mons adhuc *Caulo*.

Navifragum Scylaceum] *Scylaceum* sinus, in media sinus ora *Scylaceum* habet urbem, coloniam Atheniensium, qui Mnestheum regem ad Trojam secuti duces fuerant. Strabo l. vi. Sed hic varia est lectio. Dubitat Scaliger, Poët. l. ii. §1. an sit; *Navifragum Scylaceum*, redundante syllaba, aut extremis duabus in unam coalescentibus; an vero, *Navifragum Scyllaceum*, ubi amphimacer in dactyli locum succederet. Turnebus:

Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa 555
 Audimus longe, fractasque ad littora voces;
 Exultantque vada, atque aestu miscentur arenæ.
 Et pater Anchises: Nimirum hæc illa Charybdis;
 Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat.
 Eripite, o socii; pariterque insurgite remis. 560

repercussos, et sonitus raptos ad littora: et fluctus exiliunt, et arenæ turbantur ebullitione. Et pater Anchises ait: Scilicet hæc est illa Charybdis: Helenus prædicebat hos scopulos, has rupes horrendas. Extrahite hinc vos, o socii, et pari

tollitur Ætna, non male. Rottend. tert. Trinacria cernitur. Ætnam Et gemitum p.—558. ab littore aliquot Heins., minus bene. Sic tamen quoque Medic. a manu emendatrice.—557. Exultantque vado tert. Mentel. a m. pr., non infelici lapsu.—558. At sec. Rottend., ut alibi sæpe. Sic sup. v. 539. hæc abest a Mentel. pr. Goth. sec. hic illa Medic. cum aliquot Pierianis.—560. o deest Leid. et plerisque, quos Pierius viderat, cum Goth. alt. etque

NOTÆ

censet l. xix. 21. commodius legi posse *Scyllæum*; quod, vel est promontorium *Cænys*, coda della volpe, in angustiis freti Siculi; vel *Scylla* scopulus, etiam ultra Cænym leuca integra remotus. Sed sane cum Æneas ne ad Charybdim quidem nisi eminus accesserit; vix potuit *Scyllæum* videre. Igitur commodius est legere cum antiquis plerisque codicibus *Nativifragum Scyllaceum*, per unicum l: præsertim cum dicat Strabo *Scylletium* antiquis, recentioribus dictum esse *Συλλάκιον*, *Scyllacium*.

555 Et gemitum ingentem pelagi, &c.] Videtur hic Virgilius verius quam ceteri poëtæ naturam Charybdis expressisse. Quippe Cluverius, qui ad pernoscendam loci naturam se Messanam contulerat, ait, probatque in Sicilia Antiqua, l. i. c. 6. etai vortex ille circa Messanam ostendatur, appelleturque *Calofaro* et *la rema*; tamen mare toto freto vorticosum esse, ac tumultuosum: landatque Thucydidem, qui fretum totam Charybdim appellavit, l. iv. 'Est autem fretum, mare inter Rhegium et Messanam, quæ minimum Sicilia distat a conti-

nente: et hoc illud est, quod Charybdis appellatum fuit, qua Ulysses fertur transnavigasse: καὶ τὸν ἢ χάρυβδιν ἀλφειῶνα τοῦτον,' &c. Hinc a quibusdam ad Pelorum promontorium, ab aliis ad Messanam, collocatur; ab Homero sub scopulo caprificis arboribus inumbrato; ab aliis ut hians abæque scopulis vorago describitur. Re autem ipsa impetus est maris, a septentrione vehementius quam a meridie influentis: cujus fluctus, adversis ventis oblactantibus, Anstro præsertim a meridie saviente, repellantur in freti angustias; ibique compressi, ingenti murmure et littorum scopulorumque mugita in vortices contorquentur. Scite ergo Virgilius, nulla certi loci mentione facta, generatim *gemitum, littora, saxa, vada, aestum* commemorat: additque 'nimirum hæc illa Charybdis.' Male ergo plerique cum Cerdano *saxa* et *scopulos*, interpretantur de *Scylla*: quæ ut ostendemus 686. nimum distat a vulgari Charybdis loco, quam ut ejus latratus inde audiri possit. De fabula *Charybdis* et *Scylla*, supra 490.

Haud minus ac jussi faciunt: primusque rudentem
 Contorsit lævas proram Palinurus ad undas;
 Lævam cuncta cohors remis ventisque petivit.
 Tollimur in coelum curvato gurgite, et idem
 Subducta ad Manes imos desidimus unda.

565

Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:
 Ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.
 Interea fessos ventus cum Sole reliquit;
 Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris.

Portus ab accessu ventorum immotus, et ingens

570

impetu incumbite remis. Nec faciunt minus quam jussi erant facere: et primus Palinurus deflexit proram stridentem ad aquas sinistras: turba omnis abiit in sinistram partem remis et ventis. Erigimur in celum sinuato mari, et tidem subtracta aqua delabimur ad imos inferos. Ter scopuli sonitum emiservit intra cava saxa; ter vidimus spumam impactam et sidera stillantia. Interim ventus cum Sole destituit nos fatigatos: et inscii viæ appellimur ad littus Cyclopum. Portus est imperturbatus ab ingressu ventorum, et ipse capax; sed Ætna prope tonat horribili

Franc.—561. *haec j. Franc. primusque r. Reg. rudentes* Gud. a m. pr. et Exe. Burm. *rudente* aliquot ap. Burm. et Pierium, ex interpolatione puto, ut ad funem referrent. *tridentem proram* conj. Heins. inf. ad v, 143 et Jo. Schrader. in schedis.—562. *lævam proram* ed. Ven.—in unda Leid. a m. pr.—563. *petebant* pr. Hamburg.—564. *ad coelum* Medic. Pierii. *turbato* tres Burm., male. in *gurgite* pr. Hamb.—565. *Subducti* Parrhas. Mox vulgg. edd. ante Heins. *descendimus*; verum reposuerat ille (tanquam exquisitus) cum Medic. aliisque præstantioribus suis et Pierianis *desidimus*, quod Bened. et Pierius, tum ipse copiose illustratum dederunt; *desidimus* ex uno Montalb. proferebat, tanquam quod cum *Tollimur* melius tempore conveniret, et nunc receptum ab Burmanno vides. *consedimus* unus Leid., male.—566. *ad concava* Parrhas. dederunt Ven.—567. Totus versus abest a Goth. pr., alter *rotantia*; quamquam piget talia notare.—568. *relinquit* tres Burm. duo Goth.—569. *allabimur* Franc. *undis* sec. Rottend.—570. *incesso* pr. Hamb. et *abcesso* alter. ab

NOTE

565 *Ad Manes*] In profundum maris, et quasi ad Inferos, sedem umbrarum et animarum, quæ *Manes* dicuntur, de quibus, Ge. iv. 469.

567 *Rorantia astra*] Stillantem aërem, depluente aqua, quæ maris impetu ejecta sursum fuerat.

569 *Cyclopum oris*] Ex Cluverio de Sicilia l. i. 2. *Cyclopes* primi Siciliæ, sive Trinacriæ habitatores fuerunt: præcipue circa montem Ætnam, et agrum Leontinum. Fatetur eos statura fuisse giganteæ, quod probat multis ibidem repertis cadaveribus

in solitæ magnitudinis: eos item agrestes, et hospitibus infestos memorat. Hinc finxerunt poetæ venci eos humanis carnibus; unicum habere media in fronte rotundum oculum, unde nomen ipsis, a *κύκλος* *circulus*, et *ὄφθαλμος* *oculus*. Tum, ob Ætnæ montis, et Liparearum in septentrionali Siciliæ littore septem insularum viciniam: addiderunt eosdem Vulcani ministros esse, suis illis in officinis, ad fabricanda Jovis fulmina; Neptuni autem filios, quia solent fabulæ acceleratos omnes ei pro filiis attribuire. Portus

Ipse; sed horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
 Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
 Turbine fumantem piceo et candente favilla;
 Attollitque globos flammaram, et sidera lambit:
 Interdum scopulos avulsaque viscera montis
 Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
 Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.

575

tumultu: et aliquando emittit ad cælum nigram nubem, fumantem turbine piceo et ferventibus favillis: et attollit globos flammaram, et tangit astra: aliquando erigit eromens rupes et disrupta viscera montis, et cum sonitu congerit in ære saxa comminuta, et ebullit ex imo fundo. Rumor est, corpus Enceladi semistum fulmine,

accessus Zulich. *ab occasu* Græv., sed ascriptum *accessu*—*motus* Vratisl.—571. *Ipse* Pierius et alii cum *Ætna* jungunt. v. Burm. *ipso* Erf. sed, *Ipse* portus. *sub horrificis*—*ruinis* aliquot ap. Pier., sed id esset vulgarius; *tonat* meliores, ut vis poetica postulat. Multi *sonat*, ut semper variant.—572. *prorumpit* Dorvill. *ad abest* a Gud.—573. *candente* a m. pr. Leidens. *candore* Voss.—574. Hæserant Critici jam apud Gellium (v. Exc. xv) in hoc, quod poëta uno tempore fumum et flammam emitti faciat, cum tamen, quod Pindarus bene observaverit, *interdum fumet Ætna, noctu flammæ*. Cui, si poëta id vitiose a se poni putasset, facile potuisset occurrere, scribendo: *Attollitque globos*. Enimvero si poëta tam subtiliter rem tractare voluisset, cum noctu Trojana classis appulserit, nihil aliud quam *flamman* memorare debuerat. Sed intervalla habet intestinus Ætnæ labor non modo majora illa extremi furoris et remissionis, vide v. c. Strab. vi, p. 274 A. C., verum etiam cum semel exarsit, minora illa, fumi modo continui, modo inter fumum flammæ; interdum cum flamma expulsa saxa. Utrumque sequi poëta potuit; conjunxerat etiam omnia pariter Lucret. vi, 600—603, quem ante oculos habuisse videtur Virgilius.—575. *concolosa* aliquot Pier. et Leid.—576. *Erigit* Heins. cum melioribus retinuit. At *Egerit* pr. Moret. alter Voss. et tert. Rottend. pro var. lect., Erf. et malit Burm. propter rō *eructans*, et astruit copiosius Burm. Sec. ad Anthol. Lat. p. 350. Permutatio sane utriusque vocis est satis obvia; v. sup. 423, et *egerere* per se elegans esset; sed *erigere* et exquisitius ac doctius esse et majorem vim habere videtur, ut in altum continuo tractu surgentia saxa ac metalla eniti videas. Inf. ix, 239 *aterque ad sidera fumus Erigitur*. vii, 529 *Paulatim sese tollit mare et altius undas Erigit*; inde imo *consurgit ad æthera fundo*. Porro eruit Menag. sec. *eruptans* Franc. *sub astra* sec. Menag.—577. *glomerant* Hugen.—578. *Enceladi* Wall. cum aliis. *semistum*

NOTÆ

Cyclopi a Virgilio fingitur, circa littus ubi nunc est *Catana* urbs, ad radices Ætnæ: patet enim e subsequenti narratione, eum in Siciliæ continenti, loco sylvoſo describi: non in iis scopulis, qui circa idem littus a Cyclopiſus vulgo nomen habent.

571 *Ætna*] *Mont Gibel*, non longe a littore Siciliæ orientali: miræ fertilitatis.

572 *Prorumpit nubem*] Activum hic est; unde passivum, apud Lucret. l.

vi. 435. 'Prorumpitur in mare venti Vis:' neutrum vero Æn. x. 379. 'medius densos prorumpit in hostes.'

573 *Candente*] Non solum *candida*, sed *fervente*, quæ ex fervore candorem contraxerit. Sic Æn. xii. 90. 'Ensem quem... Stygia candentem tinxerat unda.'

576 *Liquefactaque saxa*] Exesa in pumices, comminuta in cineres, qui torrentium instar inde erumpunt; et Catanensem agrum, vicinumque mare

Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
 Urgeri mole hac, ingentemque insuper Ætnam
 Impositam ruptis flammam exspirare caminis ; 580
 Et, fessum quoties mutet latus, intremere omnem
 Murmure Trinacriam, et cœlum subtexere fumo.
 Noctem illam tecti sylvis immania monstra
 Perferimus ; nec, quæ sonitum det causa, videmus.
 Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus æthra 585

premi hac mole, et magnam Ætnam superimpositam exhalare ignem fractis caminis ; et, quoties Enceladus vertit latus fatigatum, Siciliam totam tremere tumultu, et involvere cœlum fumo. Per illam noctem occulti in sylvis putimur infanda prodigia, nec cognoscimus quæ causa emittat illum sonitum. Nam nec erant lumina

merito revocavit Heins. Libri plerique et edd. *æmunt*, cum non viderent, duas vocales contractas in unam efferri, ut sæpissime fit apud Græcos.—579. *more* Gud. a m. sec. *hac mole* Oudart. *que* deest Montalb.—580. *expugnare* alter Hamburg. *spirare* Oudart.—581. *quotiens* duo Goth. et sic Medic. *mutet* cum Medic. et aliis bonis libris Heins. *mutat* Donatus cum aliis ; uti et bini Goth. (tert. *morat*). Sane *mutare latus* bene dicitur ; et docuit satis illud Heins. cum aliis. Ad Callim. H. in Del. 143 frustra provocant : Nam *ἐς ἐρέην Βριαρῆος ἐρωῖδα κυνένοιο* potest esse et *motat* (mouet se) et *mutat*. Sed *motat* pro *movet* agnoscit codicum pars, etiam ap. Pierium, et defendit Servius, cum viris doctis ; v. Cerda, et ante eum Guellius ; possitque id tanquam exquisitius præferri, nisi perpetua et temeraria harum vocum in libris occurreret permutatio. Apud Statium III Theb. 595 *ant ubi tentat Enceladus mutare latus*, Virgilii imitatione, nulla varietas occurrit, nisi quod unus *versare* legit. In nonnullis etiam *motet* ; in Wall. *moveat*. cf. Burm.—583. *Nocte illa* aliquot Pieriani, et duo Burm., sed hoc vulgarius. *tecti sylvis* omnes fere libri Pier. et Heins. itaque in recte sublatum. De sensu ambigunt Cerda et Burm. Sed in littus escendisse Trojanos noctemque ibi exegisse, dubitare nec narrationis modus nec veterum hominum mos sinit ; neque aliter Ulysses in eo ipso loco, quem Virgilius hic expressit Odys. I. 160. 151. *tecti sylvis* ad littus procurentibus, in loco nemoroso, in his ipsis sylvis, ab interiore parte, accedentem mane ad se vident Achemenidem v. 590. Non autem, cæque olim latæ, sylvæ defuerunt Ætnæ, ut ex Pindaro discas Pyth. I, altera Antistrophe : *Ἄφρας ἐν μελαμφύλλοις κορυφαῖς καὶ πύθῳ*. immenia Medic. a pr. m.—585. *nec l. æther Sidera habet. polus*—Sprot. *æther* etiam Voss. cum Goth.

NOTÆ

interdum operiunt. Vide Cluverium loco citato.

579 *Enceladi semiustum, &c.*] Causam assert hujus incendii fabulosam : nempe bello giganteo, maximum gigantum Enceladum, Titanis ac Terræ filium, fulminatum a Jove fuisse, et Ætna monte obtectum. Pindarus, et Ovidius hoc supplicium Typhæo attribuant : eundemque volunt non hoc uno monte, sed Sicilia tota, oppressum esse : Ovid. Met. v. 346. Veram

alii causam proferunt : quod totus ille tractus, ad usque Campaniam, sulfure abundet ac speluncis, in quas admissi venti incendia excitant. Unde existimo non aliam ob causam Lipareas insulas, et *Ætias*, et *Vulcanias* appellatas esse ; earumque regnum et *Æolo* et *Vulcano* ex æquo attributum ; quam quod et igne et vento perinde agitentur.

585 *Æthra Sidera*] Cælestis ignis sphaera, ut aiunt, quæ vocatur *æther* ;

Siderea polus; obscuro sed nubila caelo;
Et Lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Postera jamque dies primo surgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram:
Cum subito e sylvis, macie confecta suprema,
Ignoti nova forma viri, miserandaque cultu,
Procedit, supplexque manus ad littora tendit.
Respiciamus. Dira illuvies, immissaque barba,
Consertum tegumen spinis: at cetera Graius,
Et quondam patriis ad Trojam missus in armis.

580

595

siderum, nec caelum fulgens splendore aetheris: sed nebula tenebrosae aëre, et nox importuna includebat Lunam in nube. Et jam dies sequens nascebatur primo diluculo, et Aurora dispulerat e caelo humidam tenebras: cum repente prodit et agilis nova figura hominis ignoti, exesa macie summa, et miserabilis habitu; et supplex tendit manus ad littora. Respiciamus: factae erant sordes, et barba diffusa, vestis contexta spinis; quantum ad alia Graecus, et olim missus ad Trojam in patriis

tert.—586. *obstruso*—caelo Goth. sec., felici errore, si modo error nec prisca lectio est, cuius interpretamentum sit *obscuro*. Nam *obstrusum* exquisitè pro clausum, occultum, adeoque obductum, obscurum. In libris fere illud cum voc. *abstrusum* variat, apud Lucan. Stat. et Claudian., quod vel Lexica docent.—587. in deest binis Burm. *limbo* Goth. pr.—588. *namque* Montalb. Goth. pr. *primo* Goth. tert., frequenti lapsu.—589. *Humentemque umbras* Ven. v. lib. iv, 7 et saepe alibi.—590. *Tum* Leid. Mox e deest Wall., etiam edd. nonnullis vulgg. *conspicua* pr. Hamb. pro var. Lect. v. Burm.—591. *nova fama* sec. Rottend. *vultu* tres ap. Burm.—592. *ad sidera* Zulich. a m. pr. et Wall., librarii lapsu, cujus animo frequentior ratio insederat.—593. *Prospiciamus* aliquot Picriani. *ingluviem* Sprot. *dimissaque barba* idem cum Vratisl. cum Goth. sec. (pro *dimissa*), *promissa* Nonius in *promittere*, et Gud. a m. pr.: utrumque vulgariùs prae eo, quod excusum est. *immensa*que Witt. Servium arguari arbitror.—594. *tegumen* Heins. scripsit cum Medic. et aliis vetustis. cf. eund. inf. vii, 666, et ad Ovid. xiv Met. 166. Item Pierius e duobus. Ceteri *tegimen* vel *tegmen*; hoc habebant edd. vulgg. Mox et vel *ac cetera* multi ap. Burm.—595. *Ut quondam* ita reposuit Burm. ex Hugen., ut sententiam melius connecteret: poni enim ut, quemadmodum saepe, ut erat, sicut erat. Inde illa illuvies, inde detritae vestes, quod diu in obsidione Trojae huserat. Vulgo legitur *Et*. Videat lector, an in hoc acquiescere malit; equidem hoc revocavi. Nam primum *Ut* parum commodum, quocumque modo accipias; (melius tamen positum dicas pro *quippe* qui. Ex Burm. sententia *Ut erat* plene fuisset eloquendum.) erat *Graius*, h. e. Graeco habitu, *quippe* qui ante Trojam fuisset. Haec vix cohaerent. Porro, detritarum vestium causas ab obsidione Trojae repetere, jejnum videtur.

NOTE

et pro caelo, et aëre, et astrorum splendore sumitur.

587 *Nox intempesta*] Ad agendum inepta, atque intempestiva.

588 *Eoo*] Lucifero, Veneris stella, qui pro *diluculo*, sumitur: nomen ab *hæc*, *Aurora*. De eo, Ecl. vi. 86. De

Aurora, Ge. i. 249.

594 *Consertum tegumen spinis*] Vestis e frondibus arborum, quæ spinis inter se assutæ et compositæ erant. *Cetera*] Quantum ad cetera, nempe statum, incessum, colorem, vocis sonum.

Isque ubi Dardanios habitus et Troia vidit
 Arma procul : paulum aspectu conterritus hæsit,
 Continuitque gradum ; mox sese ad littora præceps
 Cum fletu precibusque tulit. Per sidera testor,
 Per Superos, atque hoc cœli spirabile lumen : 600
 Tollite me, Teucri ; quascumque abducite terras ;
 Hoc sat erit. Scio me Danaïs e classibus unum,
 Et bello Iliacos fateor petiisse Penates :
 Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
 Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto. 605
 Si pereō ; hominum manibus periisse juvabit.
 Dixerat ; et genua amplexus, genibusque volutans

exercitus. Atque ille quando vidit eminus vestes Trojanas et Trojana arma ; paululum substitit territus visu, et pedem cohibuit : deinde currens contulit se ad littora cum precibus et fletu : aitque : Obsecro per astra, per Deos, et per hanc lucem cœli qua respiro : anserite me, o Trojani, asportate in quaslibet terras. Hoc satis erit. Scio me unum esse e classe Græca, et fateor me invasisse armis Iliacos domos. Pro qua re, si tanta est iniquitas mei criminis, projicite me in undas et demergite casto mari. Si pereō manibus hominum, dulce erit perire. Dixerat : et amplectens genua nostra, et abjectus in genua, hærebat. Incitamus eum, ut dicat

Sufficit aliquem per tres menses vitam in sylvarum latebris exegisse. Itaque sequi malim Servium : v. Not. Nisi forte, quod arbitror, totus versus alienus et ex lib. II, 87 *Pauper in arma pater primis huc misit ab annis confictus*. Certe eum, si absit, nemo facile desideret. Lenior medicina foret hæc, ut versu seq. pro *Isque* legas *Namque* ; ut sic oratio procedat : *at cetera Græcis, Et quondam patriis ad Trojam missus in armis. Namque ubi Dardanios habitus et Troia vidit Arma procul, p. a. c. hæsit*. Ita omnia inter se nexa ; etsi Serviana ratio sic satis rem expedit.—597. *aspectu paululum* Witt. *pauco aspectu* Goth. sec. *paulum a conspectu* Goth. tert.—600. Rufinian. de figg. p. 26 (209 R.) citat : *per Superos atque hoc cœlum* ; lapsu, hand dubie, memoriæ. *perque hoc cœli* Wall., non male. v. Burm. *numen* Leid. *spirabile numen* a m. pr. Medic.—601. *quescunque* aliquot, antique. v. Pierium. *in quascunque* aliquot alii Pier. *adducite terris* Medic. a m. pr. *adducite* alii multi Heins. et Burm., solenni lapsu : *advertite* etiam alter Hamb. pro var. lect.—602. *de classibus* Montalb. et sec. Moret.—603. *Argolicos* Rufinian. de Schem. Diancar. p. 269.—604. *sceleris* Medic., sed a m. pr.—605. *in abest a binis* Burm. *in fluctu* Venetus.—606. Præclare hanc lectionem reduxit Heins. codicum fere omnium, etiam Pierianorum, auctoritate ; in edd. vulgg. erat : *Si pereō, manibus hominum, p. j.* Fuere quoque qui distinguerent : *Si pereō manibus hominum p. j.* multo tenuius. Porro *Si peream* aliquot Pier. Male. Quod *pereō* : *hominum* cum nullo hiatus metu ponitur : græco more fit, quo *o* ante vocalem sequentem hand facit hiatum ; inprimis in versus articulo.—607. *amplectens* duo Moret. Leid. un. Goth. pr. *colatus* iidem et alter Leid., sed hoc vulgaris. Vul-

NOTÆ

600 *Cœli spirabile lumen*] Vel aërem, tratur ; vel lucem ipsam Solis vitalem, quem respicimus, et qui luce pene- qua cuncta fruuntur ac veluti spirant.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

2 R

Hærebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
 Hortamur; quæ deinde agitet Fortuna, fateri.
 Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus, 610
 Dat juveni; atque animum præsentī pignore firmat.
 Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur:
 Sum patria ex Ithaca, comes infelicitis Ulixi,
 Nomen Achemenides, Trojam, genitore Adamasto
 Paupere, (mansissetque utinam Fortuna!) profectus. 615
 Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
 Immemores socii vasto Cyclopi in antro

qui sit, quo ortus sanguine; utque postea faleatur, quæ sors cum vexet. Ipse pater Anchises, non expectans diutius, porrigit dexteram juveni, et confirmat ejus animum hoc prospero testimonio fidei. Ille excusso metu hæc demum loquitur: Sum ex patria Ithaca, comes miseri Ulyssis, nomen mihi est Achemenides, qui iterum Trojam, patre Adamasto paupere existente, et utinam illa sors mihi mansisset! Hic socii, dum fugiunt festini crudelem domum, obliti mei me reliquerunt

gatum defendit etiam Carisius.—608. *Qui sit* Heins. cum melioribus, ut jam ante Pierium lectum; alii *Quis sit* vulgari ratione. *quo fari sanguine* Sprot. *fari a quo* Menag. alter.—609. *agitat* Hamb. alter.—610. *haud multa* Parrhas., ex communi formula. v. Burm. *loquutus* Wall. a m. pr.—612. Idem versus sup. II, 76 in controversiam vocatus. *Ipse* Dorvill.—613. *Ulixi* et hic ab Heins. cf. Pier.—614. *Nomen*, post Ge. Fabric. Pieriumque, revocavit Heins. e codd. cf. Toll. ad Auson. p. 297. Vulgo *Nomine*, quod vulgare. Porro *Achemenides* scriptum, cum Medic. aliisque præstantioribus, etiam ap. Ovidium, ut sit *ὁ τὰ ἄχην μένει*. Vulgo *Achæmenides*, quod nomen aliunde notius esse poterat. *Achimenides* alii, ut omnes Gothani. *Agamenides* Franc. et sic Nannius. v. Burm. at græcum est *Ἀχηνερῖδης*. Tandem *Adamasto*, ex *Ἀδδαστρος*, varie corruptum: *Adamasco* ap. Pier. et al., *Damasco*, *Damasto*, *Adamastro*.—616. *trepidum* Sprot. *trepidi* Ven. *lumina* alter Hamb. et Goth.—

NOTÆ

611 *Præsentī pignore*] Tradita manu: quod fidei signum fuit. Sic Curtius l. v. Darium morientem ita inducit cum Polystrato loquentem: 'Alexandro hoc fidei regiæ unicum dextræ pignus pro me dabis. Hæc dicentem accepta Polystrati manu vita destituit.'

613 *Ex Ithaca, &c.*] Insula est ad sinum Corinthiacum, pars regni Ulyssis: supra, v. 270. 272. *Ulixi* pro *Ulyxis*. Æn. I. 224.

614 *Achemenides*] Fictum nomen ab ἄχος *mæror*, et μένει *maneo*: quia derelictus a sociis in mærore diu fuerat:

unde miror Nannium hujus nominis nullum etymon reperisse; ideoque rescribendum duxisse *Agamenides*, quasi ab ἄγας *valde*, et μένει *maneo*: eoque miror magis, quod Ovidius, qui Metam. libro XIV. totum hoc iter ex Virgilio quasi exscripsit, hunc ipsum sæpius *Achemeniden* vocat.

615 *Paupere*] Ut se ad Trojam non voluntate profectum ostendat; habeatque necessitatis excusationem. Sic Sinon ad Priamum Æn. II. 87. 'Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.'

617 *Cyclopi in antro*] Polyphemi. Is

Deseruere. Domus sanie dapibusque cruentis,
Intus opaca, ingens. Ipse arduus, altaque pulsat
Sidera, (Di, talem terris avertite pestem !)

620

Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.

Visceribus miserorum et sanguine vescitur atro.

Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro

Prensa manu magna medio resupinus in antro

Frangeret ad saxum, sanieque exspersa natarent

625

in vasta caverna Cyclopiis. Domus est interius tenebrosa, magna, tabo et sanguinolentis cibis plena : ipse Cyclops altissimus, et tangit alta astra : (Dii serrate terras a tali pernicie !) nec facilis videri, nec sermone affabilis cuiquam : pascitur visceribus miserorum et nigro sanguine. Vidi ego ipse, cum supinus media in caverna allideret ad rupem duo corpora de numero nostro comprehensa magnis manibus,

618. *Domus Medic.* (a m. pr.) tert. Rottend. Sane *Domus sanie dapibusque cruentis* durissima junctura dictum, pro saniosa. Barmannus videtur probasse H. Stephani interpretationem : *opaca sanie et dapibus* ; quod et durum et jejunum est. Obvia est emendatio : *Domus sanie dapibusque cruenta* ; sicque Wittianum habere video ; modo distinguas : *domus sanie dapibusque cruenta Intus, opaca, ingens.* Sæpe epitheta librarii accommodant proximo vocabulo. *Dapes* autem ipsæ erant *cruentæ*, hinc sine dubio *cruentatum* antrum. Exemplis res non indiget. Inf. viii, 297 *janitor Orci Ossa super recubans antro semesa cruento.*—619. *ingens ipse* jungit Waddellius ap. Burm., qui recte rejicit. —621. *affabilis* retinuit Heins. codd. Grammaticorumque auctoritate ; et Macrob. vi, 1 ab Accio in Philoctete sumtum testatur : *Quem neque tueri contra neque affari queas.* Stalii etiam imitationem affert Burm. iii Sylv. 3, 72 *Terribilem affatu passus visusque tyrannum.* Servius tamen *nec dictu effabilis*, sermone non explicabilis ; et inf. v. 644 *infandi Cyclopes*, ineffabiles, ubi ad h. l. provocat. Esset itaque *τέλαρ ἄπῳρον*, vel Heslodeo voc. *ὄφρ φατειδρ*, quod Ruhnkienius ingeniose restituit Orpheo v. 926, et videri potest exquisitius. Sunt etiam codices, qui ita legunt, apud Pierium, plerique Heins. et Burm. possuntque similia memorari, v. c. Silius i, 175 *ferum visu dictuque.* Et affine huic alterum : *visu audituque*, quod sæpe occurrit, jam inde ab Orpheo Argon. 901. cf. ad Pindar. P. i, 50. Recte tamen alterum præfertur, quandoquidem junctum cum *nec visu facilis.*—622. *pascitur* Gud. tert. Rottend. et alt. Voss. cum pr. Goth.—624. *Prensa* etiam hic duo Burm. cum tert. Goth.—625. *exspersa* Servius : “ Hæc fuit vera lectio, id est, madefacta : nam si *aspersa* dixeris, tapinosis et hyperbole junguntur, scilicet *adaspersa* et *natarent.*” Fateor me non satis assequi discrimen hoc inter *exspersa* et *aspersa* : sed præferendum video alterum tanquam rarius et doctius : non quod major vis insit. Erat tamen Serviana lectio in nullo Pieriano, sed in optimo Menag. et quatuor aliis Heinsii, qui egregie astruxit, et in tribus Burm. et tert. Goth. Add. Bened. Reliqui

NOTÆ

Ulyssem, appulsum in Siciliam, et cum sociis duodecim ad se venientem, antro inclusum tennit : devoratisque sex ex illis, ab Ulysse vini potu sopitus, impacta in oculum clava excæcatus est. Ulysses deinde sub arietum villis socios seque ipsum im-

plicuit, et cum grege ex antro emerit. Quæ fuse describit Homerus Odyss. ix. 105. Hoc imitatur Virgilius : fingitque casu relictum illuc esse unum e sociis Ulyssis, qui ante tres menses ad idem litus appulsus fuerat.

Limina; vidi atro cum membra fluentia tabo
Manderet, et tepidi tremerent sub dentibus artus.
Haud impune quidem. Nec talia passus Ulixes,
Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.

Nam simul, expletus dapibus, vinoque sepultus,
Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
Immensus, saniem eructans ac frustra cruento
Per somnum commixta mero: nos, magna precati
Numina, sortitique vices, una undique circum
Fundimur, et telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,

630

635

et porta redundaret sanguine infecta: vidi, cum decoraret membra stillantia tabo, et membra calentia tremerent sub ejus dentibus. Non tamen aboque ultione: nec Ulysses toleravit talia, aut Ithacensis oblitus est sui in tanto periculo. Nam statim atque Cyclops satiatus cibus et sepultus vino, demisit collum incurvatum, et jacuit per cavernam vastus, inter dormiendum ejectans tabum et frusta mixta cum vino sanguineo: nos postquam invocassemus magnos Deos, et duxissemus sorte officia, simul undique circumstitimus: et perfodimus telo acuto oculum magnum, qui

aspera vel adaspera (quod interpretamentum est alterius); *respersa* Sprot. et pr. Moret. *exaspera* Witt. in margine. cf. sup. ad v. 534. Est autem *exaspergere* proprie foras spargere et hinc dispergere, dissipare; et tandem *limina exaspera*, respersa sanie ac cruore *ex illius* humi corporibus.—627. *trepidi artus* Medicei aliorumque vetustiorum auctoritate receperat Heinsius, non offensus eadem rei natura bis expressa: *trepidi* h. e. tremuli, *tremerant*. Tacite eum deseruit Burm. antiquo revocato *tepidi*, scilicet vitali calore. Paulo melius Ovidius XIV Met. 196 *elisi trepidant sub dentibus artus*.—629. *est* deest binis ap. Burm.—630. *meroque* Wall., *perperam*.—631. *per antrum Im-* *mensum*; sic Servius, Gud. a m. pr. alter Mentel. a m. pr. Voss. pr. duo Hamburg. totidem Moret. et Ven. ap. Heinsium, qui præferebat; adde duo Goth. *jacuitque per a. Immensus* Medic. cum ceteris etiam Pierianis; idque Burmannus potius duxit; recte quidem meo qualicumque judicio; nam et poëtica oratione dignius et *tridryas* majorem habet, quam alterum. Nam, quod Servius ait: *Immensum* ad Polyphemi magnitudinem pertinet, quasi in toto antro jacuerit; id potius ad *rd per antrum* valet, quod majus rei phantasma offert, quam *in antro*. Jam etsi adjicias: *jacuit per antrum Im-* *mensum*, hoc non æque rem in majus effert; potuit enim immensi antri qualecumque spatium occupare; quam *jacuit immensus*; et nunc *deus* est illud alterum *per antrum*, ut impleat suo corpore totum antrum. cf. similem varietatem Ovid. III Met. 37, et ad lectionem dijudicandam Quintil. VIII, 4, 83, idem interpretationem nostram firmat. Porro *Immensam saniem* aliquot Pieriani, et Zulich. a m. pr., Prave. et fr. scripti Heins. Burm. cum Goth. tert. *cruenta* Witt.—633. *summa p. Numina* Dorvill.—634. *Nomina* Medic. *una ordine* Wall. a m. pr.—635. *tenebramus* h. e. obscuramus, excæcamus, le. ebat Donatus, cum aliis apud Servium, adversus Homerum et Enripidis fidem et exemplum, ut jam Pier. et alii monuerunt: est enim *tridryas*, *tridryas*, *tridryas*.—636. *jacebat* Ven., male. v. Notam.—637. *Phæbi* Wall.—

NOTE

636 *Latebat*] Clausus erat tunc oculus, nempe somno.

Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis instar :
Et tandem læti sociorum ulciscimur umbras.

Sed fugite, o miseri, fugite, atque ab littore funem
Rumpite.

640

Nam, qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat,
Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.

Tertia jam Lunæ se cornua lumine complent,

645

Cum vitam in sylvis, inter deserta ferarum
Lustra domosque traho, vastosque ab rupe Cyclopas
Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.
Victum infelicem, baccas lapidosaque corna,

unicus occultabatur sub feroci fronte, in modum scuti Argolici et solaris lampadis: et læti vindicamus denique animas sociorum. Sed fugite, o infortunati! fugite, et abscindite funem a littore. Nam qualis et quantus Polyphemus includit cavo in specu greges ovinos, et premit ubera; tales ac tanti centum alii horrendi Cyclopes manent circa hæc sinuosa littora, et vagantur per altos montes. Jam tertia Luna cornua implent se luce: ex quo duco vitam in sylvis, inter cubilia vacua et sedes ferarum; et e rupe specto Cyclopas immanes, et trepido ad sonum pedum et vocem. Rami præbent mihi misera alimenta, baccas, et lapideæ corna, et herbæ nutriunt

~~~~~

638. *umbra* alter Hamb.—639. *a littore* Witt. Edd. Ald. et Junt. P. Dañ. cum tribus Goth. *atque hoc ab littore* sec. Moret. *funes* Franc.—641. *Jam* pr. Moret., eleganter, inquit Heins.; quod vix verum h. l. Versus 641 ad 644 ab aliena manu interpositos acute suspicabatur Jac. Bryant, offensus inprimis τῷ: *qualis quantusque claudit*: de quo v. Not. Omnino loco huic ultima poetæ manus defuit.—642. *prestat* alter Hamb. v. ad Ecl. III, 99, *pressis* Montalb. *pressat* Franc.—643. *hæc abest* ab Ven. *hic* Vrat. *habitant* curia hæc ad pr. Hamb. *colgo* Gud. *passim* pr. Hamburg.—644. *et in a. duo* Burm. *atque altis manibus* Parrhas. et tres alii.—645. *lumina* tres, *vitiose. se cornu lumina complent* Sprot. Satis bene.—647. *domusque* Menag. alt. Goth. alt. *vastæque* ab rupe Oudart. *vastæque* Franc. *a rupe* tres Burm., quem v.—648. *tremesco* scribunt fere codices, testibus Pierio et Burm.—

NOTÆ

637 *Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis*] Tria notat, figuram, magnitudinem, et splendorem oculi. Notat figuram quidem rotundam; quæ figura erat clypei, et Cyclopes vocabantur a rotundo oculo, 569, Notat magnitudinem ingentem; qualis erat clypei Argolici, qui totum tegebat militem, ita ut cæsorū corpora in cly-

pei exportarentur. Notat denique splendoris vim acerrimam, qualis est *Phœbeæ lampadis*, id est, Solis.

649 *Lapidosæ corna*] Fructus corni arboris, *cornouiller*: qui rubicundi sunt, intus ossiculo muniti durissimo. *Baccæ*, sunt exigui quilibet arborum fructus.

Dant rami, et vulsis pascunt radicibus herbæ. 650
 Omnia collustrans, hanc primum ad littora classem
 Conspexi venientem. Huic me, quæcumque fuisset,
 Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
 Vos animam hanc potius quocumque absumite leto.
 Vix ea fatus erat: summo cum monte videmus 655
 Ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
 Pastorem Polyphemum, et littora nota petentem:
 Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum.
 Trunca manu pinus regit, et vestigia firmat.
 Lanigeræ comitantur oves: ea sola voluptas, 660
 Solamenque mali.

me vulsis radicibus. Circumspiciens omnia, vidi hanc primo classem tendentem ad littora: destinavi me illi, quæcumque esset: sufficit evitasse nationem immanem. Vos potius quam illa, exstinguite hanc meam vitam morte. Vix ista locutus erat, cum cernimus in summo monte ipsum pastorem Polyphemum moventem se vasta mole inter greges, et tendentem ad littora sibi cognita: monstrum horribile, deforme, immane, cui lux ablata est. Pinus truncata sustinet manum, et firmat incessum. Oves lanigeræ sequuntur eum, hæc unica oblectatio est ipsi, et solatium

650. arulsis Wall. pro et v.—651. hanc partem ad littora Donatus legit, quod Ge. Fabricio videbatur habere aliquid antiquitatis. hanc primo a littore Nonnius in lustrare: quod placuisse Heinsio mireris, cum primæ littoris parti vix credere se potuerit, qui latebras quærebat; ut recte jam Burm. monuit. Et cf. Ovid. xiv Met. 218 sq. loco e Virgilio expresso: *Haud procul aspersi longo post tempore navim ad litusque cucurri. primum in littore Ven.* Burmann. malit: *hanc primam ad l. classim.*—652. *Prospexi* Medic. Gud. pro div. lect. Colot. Parrhas., sed jam *Prospicio* v. 648. *Conspicio* Ven., idem *Hinc me.* alter Hamb. *Huc me.*—654. *assumite* tres ap. Burm.—655. *in monte* aliquot Burm. et Goth. pr.—656. *gerentem* pr. Hamb. Unde Burm. conj. *ferentem*. Sed vulgatum *se moventem* multo præclarius esse cum *vasta mole* junctum, quis non videat?—659. *manu* Medic. (etsi interpolatus, et a recent. manu) cum præstantioribus omnibus Heins. et Pier. et utrique id probatum. At Burm. veterem lectionem *manum* revocaverat, recentibus tantum codd. et auctoritatibus firmatam, attamen in Quintil. Inst. viii, 4, 24 lectam, et a qua lapsus difficilior fuisset ad alteram. Oritur ergo disceptatio inter auctoritatem et rationem. Sed nec *manum* bene dictum esset; quorsum enim *manus* a baculo regenda fuisset sed *pinus* h. e. truncus piceus, *manu*, h. e. quam manu tenebat, *regit et firmat vestigia* h. e. gressus. Etiam Servius *manu* explicat, sed fere ut Pierius, qui *Monstrum pinus regit* jungere videtur. Lapsus in primis statim exemplaribus obrepere potuit: quod factum esse in multis veterum locis animadvertere licet. *Trunca manus pinum* Goth. pr. et tert. *gerit. format* Leid.—660. *hæc* s. r. Goth. tert.—661. *malis* tert. Rotend. Versus inxpletus in Ge. Fabricii libris, in Medic. duobus Meutl. uno Pier., quibus adde Fragm. Vatic., etsi et ibi recenti manu ascriptum supplementum: *de collo fistula pendet*, quod ceteri fere codd. etiam editi habent, nisi quod duo tresve *pendebat fistula collo*, ut et Goth. tert. a m. sec., Montalb. *dependit f. c.* Rejecta hæc ab Heins. post multas virorum doctorum disputationes, v. Bened. Pier. Cerda et quos Burm. laudat. Neque,

Postquam altos tetigit fluctus, et ad æquora venit,
 Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
 Dentibus infrendens gemitu; graditurque per æquor -
 Jam medium; necdum fluctus latera ardua tinxit. 665
 Nos procul inde fugam trepidi celerare; recepto
 Supplice, sic merito; tacitique incidere funem;
 Verrimus et proni certantibus æquora remis.
 Sensit, et ad sonitum vocis vestigia torsit.
 Verum ubi nulla datur dextra affectare potestas, 670

miseriæ: tibia pendet e collo. Postquam attingit summos fluctus, et peruenit ad mare; inde abstergit sanguinem fluentem ex oculo excæcato, stridens dentibus inter gemendum: et jam incedit per medium mare, nondum tamen aqua madefecit alta ejus latera. Nos timentes cæpimus properare fugam procul inde, admissio supplicis, qui sic merebatur; et silentes secamus funem, et incurvi percurramus mare remis inter se contendentibus. Agnovit hoc Polyphemus, et retulit pedem ad murmura vocum. Sed quoniam nulla datur ipsi facultas jungendi manum, nec

*****

si ex codicum auctoritate rem æstimes, versus facile retineri potest. Nam aliis reprehensionibus interpunctione occurras: *ea sola voluptas; Solamenque mali de collo fistula pendet.* Si tamen ad sensum meum judico, etiam illa tollenda sunt: *ea sola voluptas Solamenque mali:* manifestum enim fit, esse eos conatus explendi versus, a diversis auctoribus profectos. Nec bene cohærent: *ea sola r. cum: Lanigera comitantur ocs.*—663. *effusi* alter Menag. et nonnulli alii, uti suspicari licet; item Medic., sed a m. pr. *effuso. fluidum* multi ap. Pier. et Burm., ut et aliis scribitur. *ille* Menag. sec. *laval* Goth. sec.—664. *infrendis* Gud. a m. pr. *infrens* fragm. Vatic. a m. pr., suppletum *infremens.*—665. *fluctu*, quod et ipsum bonum esset, et *fluctus* legi Servius testatur et ex eo Pompon. Sab., sed hoc alterum omnes habent Pieriani, excepto Porcio, in quo *s* abrasa, et Heinsiani, præter unum Rottend. *strinxit* aliquot Pier. Leid. *tingit.* Medic. et Sprot. *textit*, sed ille a m. pr., *fragm.* Vatic. nil mutat.—666. *celare* duo Burm. Goth. tert. a m. pr. *Nos trepidi procul inde f. c.* hic ordo verbor. ex Argent. Bæcleri ap. Cuning.—668. *Verrimus* edd. etiam antiquiores quas Pierius respicere videtur, et inter Heinsianos pr. Moret. et Ven. a m. sec. Prætulit hoc Heins. et Burm., ille, puto, tanquam exquisitè poëticum, hic, quoniam *taciti* volebant discedere. At *terrere* de remis vim illam motus taciti non habet; nisi argutias ex etymologia capias; et *certimus* ceteri omnes, etiam Medic. fragm. Vatic. et Donat., quod sane et ipsum esse poëticum quis neget, quodque et alibi apud poëtas occurrit, et inf. v, 141 *frcta versa;* quare codicum auctoritatem quid infringat, non video. Neque mihi videtur gravior strepitus exire, si mare *certant* remi, quam si *cerrant.*—670. Diu hæsi, an, *dextra* affectare, recipere: potest hoc ratio ac sententia suadere; alterum critica auctoritas; etsi, ut infinitis in locis, in tanta variæ lectionis sylva, difficile dictu est, in utram lectionem major librorum pars consentiat. *dextram affectare* multos codd. habere Pierius affirmat; Heins. e Medic. a m. pr. laudat, sed vitio forte scriptum, pro *dextrum*, nam sic a m. pr. præfert Fogginius. Etiam Burm. e solo Menag. laudat, *dextram affectare*, non tamen ascriptum, quid in

NOTÆ

670 *Dextra affectare*] Cum affectu et aviditate apprehendere.

Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo,
 Clamorem immensum tollit: quo pontus, et omnes
 Intremuere undæ, penitusque exterrita tellus
 Italiæ, curvisque immugit Ætna cavernis.
 At genus e sylvis Cyclopum et montibus altis
 Excitum ruit ad portus, et littora complent.
 Cernimus astantes nequicquam lumine torvo
 Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes,

675

potest procedendo æqualis esse fluctibus Ioniis; emittit clamorem, quo mare et omnes fluctus tremuerunt; et terra Italiæ intime tremefacta, atque Ætna sinuosis cavernis remugit. At gens Cyclopum evocata e sylvis et altis montibus currit ad portum, et tegit littus. Videmus fratres Ætnæos frustra stantes oculo fero, atol-

*****

ceteris ejus libris legatur. At habet illum fragm. Vatic., cujus est antiquissima auctoritas. Quid sit *dextram affectare*, Servius explicat, esse: *dextram intendere et injicere*, scilicet ut possit navem tenere: Terent. Heaut. III, 3, 60. *Ad dominam qui affectant viam*, id est intendunt, faciunt. Subjicit Servius: "Nam, si *dextra* legeris, sit, ut sit, *dextra affectare*, id est continere, caret exemplo." At multo magis caret exemplo non modo, sed et analogia, *affectare dextram*, nam quarto casu effertur id, quod appetitur, cui manus injicitur. Sic Ge. IV, 562 *ciamque affectat Olympo*. Sic regnum, famam, plausum *affectare*. Itaque e communi usu *affectare dextram* esset appetere manum alterius, h. l. Trojanorum; quod hic sensum non habet. Prorsus novo itaque more poëta dixisse dicendus: *affectare dextram*, pro *admovere*. Contra *dextra affectare* sc. nos, navem; analogiæ consentaneum esset, hoc sensu: *τῇ δεξιᾷ ἀπὸ τοῦ πλοῦ τῆς νῆος*. E codd. tamen istam lectionem enotatam non video, nisi quod a Pierio e nonnullis antiquioribus *dextra attricare*, quod et pr. Rottend. habebat, vulgatæ sc. interpretamentum, a Catroëo tamen receptum. *assertare* Wall. in marg. *dextra affectare* tert. Moret. a m. sec. non male, inquit Heins. Nam *adjectare* vel *injectare* dextram, quæ facile cuivis in mentem veniant, acutoribus non facile se probent. Prius illud, dum Marklandi locum in Epist. Crit. ad Fr. Hare p. 17 a Saxio indicatum evolvo, video a Valesio jam olim propositum, et ab Editore Cantabrig. probatum, a Marklando refelli et *dextra affectare* præferri et illustrari. Hoc tandem et ipse cum Brunck. prætulit.—672. *Clamorem horrendum* pr. Hamb. *ingentem* alter. *ponit* aliquot Pier. cum fragm. Vatic. a m. pr.—673. *Contremuere* Medic. cum Colot. *infremuere*, quod sane et ipsum frequens de mari et fluctibus. Sed hic jungitur: *exterrita tellus*.—674. *tellus Trinacriæ* Parrhas. et aliquot Pier. cum Goth. pr. ex interpolatione, quoniam Ætna sequitur. *immugit* scribitur in multis codd., sed v. Heins. *caminis* Vratisl., haud dubie ex 580.—675. *Et g. Ven.* *Et gens* Voas. pr. et Hugen. *e montibus* Medic. Gud. cum aliis Heins. *et sylvis Cyclopum et montibus* Ven. Goth. pr.—676. *ad portas* duo Burm. *complet* plures alii.—679. *consilium*

NOTE

671 *Nec potis Ionios*, &c.] *Nec potis* est, nec potest: antiquæ voces, *pos* et *potis*: unde *compos*, *impos*: et verbum *possum*, quasi *pos sum*: et *potire*

a *potis* apud Plautum. *Ionios fluctus*] Quia mare *Ionium* a Sicilia ad usque Græciam appellatur, supra 210. De Ætna, 571. De *Cyclopidibus*, 569.

Concilium horrendum : quales cum vertice cælo

Aëriæ quercus, aut coniferæ cyparissi

680

Constiterunt, sylva alta Jovis, lucusve Dianæ.

Præcipites metus acer agit quocumque rudentes

Excutare, et ventis intendere vela secundis.

* Contra jussa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim

* Inter utramque viam, leti discrimine parvo,

685

lentes ad cælum alta capita, turbam horrendam : quales cum aëriæ quercus, vel cyparissi coniferæ alto cacumine eriguntur, altum nemus Jovis, aut sylva Diana. Timor gravis compellit socios festinos tollere funes quamcumque in partem, et immittere vela propitiis ventis. Contra autem, præcepta Heleni admonent, ne iter habiant inter utramque viam, nempe Scyllam et Charybdim, quæ parum distat a

~~~~~

alter Menag. cum Goth. tert. vertice summo Hugen.—680. corniferæ tert. Goth.—681. Constiterunt Heins. cum melioribus suis et Pier. Vulgo Constiterant. aliquot Burm. et Goth. sec. Constiterint. Venetus astiterant. lucore duo Burm. lucisæ unus. que Goth. tert.—682. ruentis fragm. Vatic.—684. moerent aliquot Pier. duo Heins. fragm. Vatic. duo Goth., ut fere alias variatur. Scyllamque Charybdim quidam scripti et editi, Scyllaque Charybdis alii ap. Pier. cum Rottend. sec.; at pr. et dno alii Heins. Scyllæ atque Charybdis; unde suspicari possis Scyllæ atque Charybdis Inter utramque viam ab aliis lectum fuisse. Heins. conjiciebat Scyllamque Charybdimque Inter, non male. Scillam Charibdim ed. Ven. Charybdim Gud. cum aliis. Scylla atque Charybdis fragm. Vatic., unde suspicetur aliquis fuisse: Contra jussa monent Heleni, Scylla atque Charybdis. Inter utramque viam—Ni teneant cursus, certum est dare lineæ retro. aut: Contra jussa monent Heleni Scyllam atque Charybdim. Inter et reliqua eodem modo. Sed et hoc parum expeditum foret, et facile præferas vulgatum, quod et Servius et Donatus habent. Enimvero et mellior sensus, et rei criticæ usus, mosque versificatorum, antiquiorum inprimis ætatum, facile eo adducit, ut tibi persuadeas, tres versus hos esse ab interpolatoribus, et quidem pluribus eundem lapidem moventibus, profectos, qui, varia tentando, explere volebant versum imperfectum relictum: Contra jussa monent Heleni. Nisi forte ne hoc quidem Virgilianum erat; sed meminerat aliquis intempestivo loco discriminis a vento per fretum ferente, et præceptorum Heleni sup. vss. 410 sq. Sequebatur post 683 in Virgiliano auto-

NOTE

680 *Coniferæ cyparissi*] Fructus pini et cupressi, quia rotundi in acumen abeunt, ideo dicuntur *coni*; *conus* enim hæc ipsa figura est, 468. Quercus dicata Jovi erat: ideo, *sylva Jovis*. Capressus, arbor luctuosa, Proserpinæ; quæ Diana eadem erat: ideo, *lucusve Diana*. Æn. iv. 511.

685 *Inter utramque viam*] *Utraque* vis hic, pro Scylla scopulo, et Charybdi, voragine sumitur; quam qui teneat, vitæ discrimen adeat: et ni,

pro ne dictum esse, consentiunt omnes interpretes. Monnerat enim Helenus, supra 420. ne illac transirent, sed retro potius abirent, et, cursu ad sinistram reflexo, Siciliam circumnavigarent.

Leti discrimine parvo] Non hoc dicit; utramque monstrum Scyllam et Charybdim parum inter se distare: sciebat enim, id quod jam scimus, distantiam ac discrimen inter utramque esse, ut minimum, duodecies mille

* Ni teneant cursus : certum est dare lintea retro.
 Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori
 Missus adest. Vivo prætervehor ostia saxo
 Pantagiæ, Megarosque sinus, Thapsumque jacentem.

morte: deliberatum est retro agere vela. Ecce autem Boreas oritur flans ab angusto freto Pelori: præternavigo ostia e vivo saxo Pantagiæ, et sinus Megaros,

grapho: *Ecce autem.*—686. Ne Gud. cum aliquot Pier., sed Ni antique. v. Serv. Heins. Ceterum hoc hemistichium: *certum est dare lintea retro*, tanquam a sententia alienum, a nova manu ad supplendum versum attextum esse videtur.—687. ab s. Heins. e libris et more poetæ. Vulgo a *sede.*—689. *Pantagiæ, Pantagiæ* (hoc et Med. et Rom. cum fragm. Vatic., sed *Narrayias, δ ἔργον* h. e. ἀγρίων πόντος undæ impetu), *Thapsumque, Tassumque, Tazumque, Thabsumque, Capsumque*, librariorum lapsus: *Tharsumque* Rom. Est Ὀδύσος.

NOTE

passuum. Sed hoc dicit: in his freti angustiis, totaque adeo via, quicumque cursum tenent *parum a morte distare*, propter frequentes vortices, supra 555.

687 *Boreas*] Ventus septentrionalis, de quo Ecl. vii. 51. Et hic quidem proprie, quia Siculum Fretum rectis faucibus a septentrione ad meridiem patet; unde a *Peloro* promontorio ad *Pachynum* navigantibus omnino Borea opus est.

Angusta ab sede Pelori] Bene *angusta*, hic enim sunt maximæ Siculi Freti angustię: passuum scilicet mille quingentorum, qui leucam circiter mediam efficiunt. Atque hic opus est brevem Sicilię descriptionem attexere.

Sicilia, omnium Mediterranei Maris insularum maxima, multis nominibus appellata fuit, multos habuit incolas. I. *Cyclopes*, ut diximus 569. II. *Sicanos*, Hispaniæ populos circa fluvium Sicanum; qui juxta alios est Sicoris, *Segre*; juxta alios Cinga, *Cinca*: ab his dicta est *Sicania*. III. *Italos*, qui Siculo duce, Sicanos in occidentalem insulę partem ejecerunt: a quibus dicta est *Sicilia*: quanquam aliis aliter placet. IV. *Græcos* complures ac barbaros, qui colonias in

eam deduxerunt. Denique Carthaginiensibus paruit, Romanis, &c.

Nomen antiquissimum est, *Trinacria* a triangulari figura, quam efficiunt *τρία ἄκρα*, tria extrema, seu *promontoria*. Primum est *Pelorus*, *Capo di Faro*, ad septentrionem, sic dictum a Pharo, sive specula et turri, quę illic ad dirigendas naves extracta est. Secundum est *Pachynus*, *Capo di Passaro*, ad meridiem. Tertium *Lilybæum*, *Capo di Marsalla*, vel, *di Boco*, ad occidentem.

In orientali latere occurrunt, *Pantagiæ* fluvius, *Megareus* sinus, *Thapsus* peninsula, *Ortygia* insula, *Plemmyrium* promontorium, *Helorus* fluvius, *Pachynus* promontorium.

In meridionali latere, a Pachyno: sunt, *Camarina* palus, *Geloi* campi: *Gela*, *Agragus*, *Selinus*, urbes: tum *Lilybæum* promontorium. In septentrionali latere, a Lilybæo, *Drepani portus*.

689 *Pantagiæ*] *Pantagiæ*, fluvius brevissimus, nunc *Porcari*: ejus ostia utrumque prærupto saxo etiam nunc includuntur, viginti ferme cubitos alto: hic tamen hybernis auctus torrentibus, e Leontinis collibus magnam secum saxonum copiam devehit ingenti murmure: unde Claudianus

Talia monstrabat relegens errata retrorsum
 Littora Achemenides, comes infelicis Ulixi.
 Sicanio prætenta sinu jacet insula contra

690

et *Thapsum humilem*. *Hæc ostendebat nobis Achemenides, comes miseri Ulyssis, retro radens littora jam ante a se pererrata. Insula jacet objecta sinui Siculo, con-*

~~~~~

—690. *mandabat Parrhas. retrorsum* apud Priscian. et in codd. Pier. et Heins. *retorsum* Goth. tert.—691. *Ulyssi* Priscian. et Probus. Vulgo *Ulyssæi*. Ultima, *comes i. U.* ex v. 609 *assuta* putabat Burm., offensus scilicet epitheto *infelicis*: quod in Æneæ ore gravius aliud desiderabat.—692. *Sicanio*. Fuere qui

NOTE

eum vocat l. ii. De Raptu, 58. 'saxa rotantem Pantagiam': nomenque deducit Cluverius, a *πάντα omnia*, et *ἔγω traho*: quamvis alii a *πάραιος fragor*.

689 *Megaroque sinus*] Apud Ovid. *Megareos*. Sinus est hic a Tauro promontorio ad Thapsum peninsulam. In media sinus ora fuit urbs *Megare*, vel *Megarîs*; a Megarensibus Achaïæ sic appellata; prius *Hybla* dicta, ab *Hyblæis* collibus vicinis, thymi et mellis feracibus: jamdiu penitus excisa.

Thapsumque jacentem] Peninsula est *Thapsus*, sinum Megarensium a meridie definiens, plana, æqua fluctibus, et iis quasi sepulta: unde forte nomen habet a *θάπρω sepelio*: præcipue isthmum habet humilem et angustum; quare insula dicitur a Servio, et adhuc vocatur, *Isola delli Manghisi*.

690 *Relegens errata retrorsum*] Nempe Virgilius eorum opinionem sequitur, qui putant Ulyssem, e Lotophagorum terra, quæ *Meninx* insula est, ad Syrtim Africæ minorem, per meridionale ac deinde orientale Siciliæ latus, ad montem Ætnam et ad Cyclopes venisse, Odys. l. ix. Juxta quam opinionem, Achemenides visa jam a se littora retro legit; ab orientali quippe latere, ad meridionale navigans. At Cluverius ab illa opinione abhorret:

probatque in Sicilia, l. ii. 17. Ulyssem a Lotophagis ad Lilybæum promontorium Drepanumque navigasse: et, cum Cyclopes totam insulam occuparent, Polyphemum illic in Eryce monte, non in Ætna, latuisse.

692 *Sicanio, &c.*] De hoc Siciliæ nomine, supra 687. Syllabas habet ad arbitrium longas aut breves: legitur enim Ecl. x. 4. 'fluctus subterlabere Sicanos.' Hoc autem *Sicanio sinu* significat sinum, consequentibus post Æneam temporibus, *Syracusæ* dictum: cujus fauces ad septentrionem insidebat urbs ipsa *Syracusæ*; ad meridiem, *Plemmyrium* castellum in promontorio cognomine. Inter urbem et promontorium, insula erat *Ortygia*, ponte quidem urbi juncta, urbis ipsa pars; magis autem a promontorio remota, et quasi sinui prætenta, ne laxius pateret. Urbs nunc *Saragusa* dicitur: cujus Virgilius quare hic non meminere, dicemus, 707. *Plemmyrium*, quod *radosum* significat, a *πλημμυρίς* maris inundatio, nomen promontorio conveniens; nunc dicitur, *Massa d'Olivero*. Denique *Ortygia* insula, juxta Diodorum l. v. nomen inde habuit, quod sit sacra Dianæ, quæ, cum nata sit in *Ortygia* Delo, de qua 124. soli natalis appellationem, in illam transtulit.

Plemmyrium undosum: nomen dixere priores
 Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
 Occultas egisse vias subter mare: qui nunc
 Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.
 Jussi numina magna loci veneramur; et inde
 Exsupero præpingue solum stagnantis Helori.

695

tra Plemmyrium undosum: majores dedere ipsi nomen Ortygiam. Fama narrat Alpheum, Elidis fluvium, socias sibi secretum iter huc usque sub mari; qui fluvius nunc exiens per os tuum, o Arethusa, miscetur aquis Siculis. Adoramus magnos Deos regionis, ut jussi eramus: et inde prætereo pingues terras Helori stagnantis.

Sicano emendarent: quia media alibi producitur; sed v. ad 1, 557.—693. Plemmyrium Rom. Medic. et alii duo; ut et græce scriptum ap. Steph. Byz. Sed plerique Πλημύριον. At Plemirium, Plemurium, Pleuron librariis debentur. unde dixere Parrhas.—694. hic ed. Ven.—695. habuisse vias unus Pier., sed v. Burm. quæ nunc duo Burm.—696. confundimur Menag. pr. perfunditur ali- quot Pier.—697. Ordinem verborum ex optimis libris reduxit Heins. Vulgo: Numina m. l. jussi v. Sed alter ordo gravitatis plus habet. venerantur Sprot.—698. Helori inde a Pier. et Heins. Έλαπος. Vulgo Elori.—699. Hic Menag.

NOTÆ

694 *Alpheum fama est]* *Alpheus*, fluvius est Elidis, regionis in Peloponneso. *Arethusa*, fons in occidentali Ortygiæ insulæ latere, in sinum Syracusanum erumpens; munitione et mole lapidum a mari disjunctus, ut fluctu totus operiatur; tanta dulcissimarum aquarum copia, ut fluvium emitte statim in ortu dicatur. Hunc porro fluvium arbitrabantur veteres ipsum esse Elidis Alpheum: qui, vel per subterraneos meatus, vel inter maris fluctus incorruptus, eo penetraret: idque vel inde certum volebant, quod ludis Olympicis, qui in Elide quinta quaque æstate celebrabantur; victimarum sordes in Alpheum projectæ, per os Arethusæ Siculæ emergerent. Hoc figmentum explodit Strabo l. vi. Hinc fabulosos Alpei et Arethusæ Nymphæ amores, vide Ecl. x. l. Nunc fons Arethusa in ea insula, fere ignoratur: nempe multos in alveolos ad usus opificum divisus fuit; aut fluctibus ea littora, unde erumpebat, exe-

dentibus, ex ipso mari nunc erumpit; ubi nunc multæ sunt ejusmodi dulcia aquæ non longe a littore scaturigines. Ita Fazellus Decad. i. lib. iv. l. quocum recentiores consentiant.

697 *Jussi numina magna, &c.]* Admoniti, vel tum ab Achemenide, vel prius ab Heleno. Numina, fortasse Dianæ, cui dicatam hanc insulam fuisse ex Diodoro retulimus, 692.

698 *Stagnantis Helori]* *Helorus*, panno supra Pachynum promontorium, ad septentrionem: fluvius amenissimus: in decursu nunc dictus *Atellari*, circa ostium, *Abysso*; qua parte stagni instar leniter fluens, hybernis præterea auctus imbribus, more Nili vicinos in agros sæpe restagnat: unde *stagnans* hic dicitur: tanta porro amenitate atque ubertate, ut Ovidius Fast. iv. 475. locum illum 'Heloria Tempe' vocaverit. Fuit non procul urbs *Helorum*, et arx *Helorus*: utraque diruta.

Hinc altas cautes projectaque saxa Pachyni
 Radimus; et fatis nunquam concessa moveri 700
 Apparet Camarina præcul, campique Geloi,
 Immanisque Gela fluvii cognomine dicta.
 Arduus inde Acragas ostentat maxima longe
 Moenia, magnanimum quondam generator equorum.

Inde radimus altas rupes et saxa procurentia Pachyni: et præcul videtur Camarina, quam fata nunquam permiserunt moveri, et campi Geloi, et ingens Gela, appellata de nomine fluvii. Inde altissimus Acragas, olim ferax generosorum equorum, ostendit

alter.—700. *Radimus* Goth. sec. a m. sec.—701. *Camarina* sane maxima scriptorum pars. Sed in talibus scripti non sunt audiendi, sed Græci; quibus *Καμαρίνα*: etsi Salmasio ad *Chronic.* Euseb. p. 250 hoc dandum, vulgari usa tandem literam inflexam fuisse. *montesque G. Parrhas. Geloni* Ven. Vratisl. *Geloti* Wall.—702. *Immanisque Gela fluvii cognomine dicta.* Hæremus in voc. *immanis*, quo modo urbs Gela ita appellari possit: v. Notam. Forte fuit *Innantis* sc. campis fl. ut Horat. III, 17, 7. *innantem Maricæ Littoribus tenuisse Lirin.* Gela noli mutare; urbs proprie ἡ Γέλα, et fluv. ὁ Γέλας. *de nomine Parrhas. et Hamb. pr.—703. A. atque A. Puget.* Fluctuant et hic libri inter *Acragas* et *Acragas.* ostendit alter Menag.—704. *quondam vatem decebat, non*

NOTE

600 *Saxa Pachyni*] *Pachynus*, vel *Pachynum*; prima syllaba vulgo brevi, longa tamen apud Ovid. *Metam.* XIII. 726. promontorium est meridionale Siciliæ, duorum fere milliarium spatium in mare projectum, in peninsulæ modum: quæ altis cautibus prærupta, sexcentorum est passuum ambitu; cuius isthmus, passuum admodum viginti, tumescente mari insulæ speciem præbet.

701 *Camarina*] *Pelus*, verius *lacus*, cum e viginti fontibus erumpat: prope urbem cognominem, exstructam a Syracusanis, nunc omnino dirutam. Lacum medium, nunc *Lago di Camarana*, fluvius *Hipparis* præterfluit, nunc *Fiume di Camarana*. Dicitur 'fatis nunquam concessa moveri:' quia ex Snida, et veteribus grammaticis, cum aliquando deficiente aqua pestilentiam ex putore creasset; petiissentque Camarinenses ab Apolline, num eam penitus exsiccarent: prohibuit Deus: quod tamen præter Dei iussum cum fecissent; morbus quidem

extinctus est, at hostes per spatium paludis ingressi Camarinam urbem expugnaverunt. Qna de re extat oraculum Apollinis hoc carmine conceptum in *Anthol.* I. IV. *Μὴ κίνοι Καμαρίναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων*: 'Ne moveas Camarinam; immota enim melior.'

Geloi, Immanisque Gela] *Gela* urbs olim ingens, unde *immanis* dicitur; et propriis regibus insignis fuit, quibus frequens cum Syracusanis bellum: a Rhodiis et Cretensibus condita: ab Agrigentorum tyranno Phintia tandem diruta: urbs *Gela* dicebatur; fluvius, unde ipsi nomen, *Gelas*, nunc *Fiume di Terranova*; populi *Geloi*, et *Gelenses*. In voce *Gela* brevis ultima syllaba producitur, obsequentem in fluvio geminam consonantem.

703 *Acragas*] Græcis, ὁ Ἀκράγας, Latinis *Agrigentum*, nunc *Gergenti*: ad fluvium cognominem, nunc *Fiume di S. Biagio*; urbs olim in vertice rupis extracta a Gelensibus.

704 *Generator equorum*] Habemus

Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus;
 Et vada dura lego saxis Lilybeia cæcis.
 Hinc Drepani me portus et illætabilis ora
 Accipit. Hic, pelagi tot tempestatibus actus,

705

eminus maximos muros. Te quoque prætereo faventibus ventis, o palmosa Selinus: et trajicio vada Lilybeia, aspera scopulis occultis. Inde portus Drepani et injucunda regio me excipit. Hic agitatus tot procellis maris, heu! amitto patrem Anchisen,

poëtam, qui Æneam narrantem inducit. Jo. Schrader. ea re offensus in schedis delet verum, et continuat: *Acragas ostentat mœnia longe, Teque d.* Ita vero plura in hoc loco erunt delenda, in quibus temporum ratio neglecta. cf. Not. ad 700. 701.—705. *Selinus* vel *Selinis* etiam hic fere libri. *Satinis* Goth. tert. cum ed. Ven. v. Pier. Heins. et doctiss. Commentar. Burmanni ad Numism. Sicil. p. 420. 421. Est *Σελινός*, ex *Σελινός*.—706. *cæcis* L. *saxis* Goth. pr.—707. *Drepani* Moret. sec. *portus me et primus. me* deest Montalb. *ineluctabilis* Zulich. a m. pr. *illectabilis* Goth. pr.—708. *actus* omnes Pier. et magna pars Heins. et Burm. cum ipso Romano. Alii c. edd. *actus*, inter quos et Mediceus referendus. *actum* Voss., scilicet genitorem. *aptis* Goth. pr. Jam *tempestates actus*, hoc est, vel pulsas vel exactas, dici, dubitari nequit. v. h. l. Heins. cf. ad Ge. I, 413. Sed an tempestates dispulsæ fuerint, nunc non quæritur. Igitur recte, *actus*, de Ænea. Solent autem librarii flectere

NOTÆ

ex Servio, qui Pindarum citat, Agrigentinos equos in Græciæ India nobiles fuisse: ex Diodoro I. XIII. Exænetum, Olympicis victorem, curru urbem ingressum esse, bigis Agrigentinis comitantibus trecentis, albi coloris; tum sepulcra victoribus equis magnifice interdum ibidem extracta.

705 *Palmosa Selinus*] Megarensibus Siculis condita, de quibus 689. Nunc plane diruta: diciturque locus, *Terra de li Pulci*: ad fluvium cognominem, hodie *Madiuni*. Nomen dedit *σέλινον*, *apium*, *persil*; cujus adhuc ibidem, ut et palmarum agrestium, ingens copia est.

706 *Saxis Lilybeia cæcis*] *Lilybæum*, tertium Siciliae promontorium, ad occidentem: planum quidem, sed ad tria passuum millia excurrans in mare, aquis ad cubitorum trium altitudinem superfusus. Unde hic *saxis cæcis dura vada* dicantur. Ibi olim urbs *Lilybæum*, cujus in ruinis urbs est hodie *Marsalla*: a qua promontorium appel-

latur *Capo di Marsalla*; vel a Latino nomine corrupto *Capo di Boeo*. Græca vox *Λιλυβαίον*, Ionice *Λιλυβήιον*, unde Virgilius deduxit *Lilybeia* pro *Lilybæa*.

707 *Drepani me portus, &c.*] A Lilybæo in Boream deflectendo, portus hic occurrit capacissimus, ad radices *Erycis* montis, qui nunc est mons *S. Juliani*, et *Erycis* ibidem urbis: unde diu dictus est *Portus Erycinorum*, sive *Drepanum*; a littoris curvatura in modum falcis, quæ Græcis est *δρεπανον*. Hic Hamilcar Carthaginiensis oppidum condidit, Eryce urbe destructa, anno primi belli Punici primo, u. c. circiter 480. quod oppidum nunc *Drepanum* est; sive neutro plurali *Drepana*, vulgo *Trapani*.

Atque hic non abs re erit observare prudentiam Virgilii: qui, cum sciret Punici belli et conditi Drepani recentem esse memoriam, quippe nondum annis ducentis et quinquaginta distantem ab ætate sua; cavet omni-

Heu genitorem, omnis curæ casusque levamen,
 Amitto Anchisen. Hic me, pater optime, fessum 710
 Deseris, heu, tantis nequicquam erepte periclis!
 Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
 Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
 Hinc me digressum vestris Deus appulit oris. 715

solatum omnium curarum et casuum. Ille me deseris, o pater optime, heu! frustra servate a tantis periculis. Nec vates Helenus, cum prænunderet aspera plurima, mihi prædixerat hunc dolorem; neque ipsa Celæno. Hoc fuit ipsi extremum malum, hic terminus longæ navigationis. Hinc me profectum Dii applicuerunt ad vestra

*****

adjectiva et participia ad proprius vocabulum.—709. *oneris* Ven. *omnis* Parrhas. in litura.—710. *Anchisum* Parrhas. *Anchisem* Ven.—711. *nequicquam erepte* ruinis Sprot.—713. *nec dira* aliquot Burm. Duo quoque *dura*.—714. *hæc* deest alteri Menag.—715. *digressum* Witt. *vestra*—*ora* Gud. a. m. pr., sed v.

NOTÆ

no, ne quam Æneas suus mentionem de urbe faceret, de portu tantum et ora locutus. Idem cavit in Syracusis omittendis: cujus urbis cum esset maximum Romæ nomen, et celebratissima per Marcellum expugnatio; multi ejus originem noverant; sciebantque ab Archia Corinthiisque conditam, annis ab excidio Trojæ plus quadringentis. In ceteris vero, quarum obscuriora initia, non veritus subtiliorum hominum supercilium, indulget aliquid rudiorum simplicitati, plebeiis usus et notis urbium nominibus. Sic *Megaridem* et *Thapsum* passus est ab Æneæ commemorari: quamvis eadem prope, ac Syracusæ, ætate essent. Sic ad *Camarinæ* urbis casum alludi: quamvis annis centum ac triginta recentior Syracusis, et Syracusanorum colonia esset. Sic *Gelam* urbem laudari, annis post Syracusas quadraginta quinque conditam a Cretensibus et Rhodiis: *Agrigentum* quoque,

Gelensium opus; et *Selinuntem*, Megarensium Siculorum. Quæ temporum ratio partim ex Strabone, partim ex Thucydide, certissima est.

710 *Amitto Anchisen*] Verno tempore: ut patebit Æn. v. 46. cum anniversarios patri ludos celebrabit. De *Anchisa*, Æn. i. 621. De *Heleno*, Æn. ii. 263. De *Celæno* et *Harpyiis*, supra 211.

715 *Hinc me digressum, &c.*] E Drepani portu in vicinam Italiam solvens, tempestate ad littus Africæ reiectus est, ut vidimus Æn. i. Idque contigit ætate post Trojæ excidium septima, ut est Æn. i. 759. Ita ut totos annos sex jam errando consumserit. Quanquam vix constat hæc tam longi temporis ratio: nisi dicatur per unum alterumve annum in Thracia, itemque in Creta perstitisse ad condendas urbes: neque enim videtur aliis in locis moram fecisse nisi brevem.

Sic pater Æneas, intentis omnibus, unus
 Fata renarrabat Divum, cursusque docebat.
 Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

littera. Sic pater Æneas solus, omnibus attentis, narrabat fata a Diis sibi imposita, et referebat errores suos. Denique sinit, et hic posito fine secessit ad quietem.

~~~~~

Burm. applicat Parrhas.—717. *Fataque narrabat* aliquot Pier. *enarrabat* alter Menag. *recensabat* qu. Moret. Sed *renarrabat* haud dubie vere; non ut argutari velim cum Servio et aliis, sed ut ant pro simplici et vulgari, *narrare*, sit positum, poetarum more, aut ad eum modum formatum, quo *repeti* et *iterari* res, quas narramus, dicuntur. cf. Burm. *Divum*, parum commode interpositum, offendeat quoque Jo. Schrader, qui emendabat, *Troum*.—718. *fataque* Rottend. sec. *his* Sprot.

Shel

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 06828 9373

